SZAMUELY TIBOR ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK ÉS BESZÉDEK

SZAMUELY TIBOR
ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK ÉS BESZÉDEK

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

Szamuely Tibor írásait és beszédeit összegyűjtötte, rendezte,
a függeléket és jegyzetanyagát összeállította,
a képanyagot válogatta

SIMOR ANDRÁS

Az írások és beszédek jegyzetanyagát összeállította

MÁTHÉ PÁL

© *Magvető Könyvkiadó, 1975*

ELŐSZÓ

Szamuely Tibor írásait és beszédeit – néhány híres cikkét és felszólalását kivéve – nemigen ismeri az olvasóközönség. Műveit az érdeklődők sokáig hiába keresték a könyvtárakban.

1918–19-ben született írásainak és beszédeinek gyűjteménye halála után tizennégy évvel jelent meg Moszkvában, magyar nyelven. A cikkgyűjtemény magyarországi kiadása harmincnyolc évig váratott magára. 1915-ig írt cikkeinek válogatott gyűjteménye halálának fél évszázados évfordulóján látott először napvilágot. Több mint fél évszázad telt el mártírhalála óta mostanáig, amikor sor kerül összegyűjtött írásainak és beszédeinek első kiadására.

A Tanácsköztársaság bukásától a felszabadulásig a Horthy-rendszer bértollnokai úton-útfélen tehetségtelen újságírónak nevezték, miközben a budapesti ügyészség a kommunista akták gyűjteményében a legfontosabb anyagok között őrizte *A klerikalizmus mérlege* című kiadatlan könyvének kéziratát, nehogy életművének akár csak egy részlete is ismertté váljék. A magyar kommunista mozgalom kiemelkedő vezetője elleni rágalomhadjárat irányítói tisztában voltak azzal, hogy Szamuely életműve eleven cáfolat minden rágalomra.

Szamuely Tibor életműve nemcsak írásaiból és beszédeiből tevődik össze: tettei, amelyek elválaszthatatlanok a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom történelmének sorsdöntő eseményeitől, a Lenin útját követő európai kommunisták első nemzedékének magyar harcosává, Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg társává avatják. Ennek az előszónak nem feladata, hogy Szamuely történelmi szerepét elemezze – jelentőségének minden oldalú felmérésére amúgy is írásainak, beszédeinek és történelmi cselekedeteinek teljes feltérképezése után kerülhet csak sor – csupán írásos életművének tanulmányozásához kíván rövid útbaigazítást adni.

Ez az életmű alapvetően két egymást folytató, ám egymástól minő-

ségileg mégis különböző részre tagolódik. Az első a polgári radikális újságíróé, a második a kommunista politikusé. Az első a világháború kitörése idején ér véget, a második a Tanácsköztársaság összeomlásakor. Szamuely Tibor élete egy az első magyar szocialista forradalomével, annak bukásakor az ő életének lángja is kilobban.

Szamuely Tibor 1908–1914-ig írt cikkeit két ciklusra bontottuk: az első ciklus vidéki újságíróskodásának, indulásának gyűjteménye (kivéve a ciklus utolsó darabját, amely már Budapesten íródott, azonban tartalmilag az előző cikksorozathoz kapcsolódik), a második ciklus pedig budapesti újságíróskodásának két évében írt cikkeit tartalmazza. Ez az imponálóan gazdag anyag mindeddig nagyrészt ismeretlen volt, folyóirattárak, archívumok polcain sorakozó régi újságok őrizték csupán.

A világháborúban Szamuely kézírásos frontújságokat írt, előbb a K. u. K.-hadsereg káplárjaként, később hadifogolyként. Két újságjának néhány száma került elő, ezek a számok itt jelennek meg először nyomtatásban, egy kézírásos cikkével együtt, amelyet a frontról küldött Budapestre, ám amelyet a háborút támogató Népszava nem közölt. A kézírásos katonaújságok a polgári radikálisból marxista forradalmárrá fejlődő Szamuely alkotásai, arról az útról adnak hírt dokumentális hűséggel, amelyet sok európai hadifogoly végigjárt a későbbi internacionalisták közül.

A kommunista politikus írásos örökségét tartalmazza a következő két ciklus. Az 1918–19-ben írt cikkek, mondott beszédek szétválasztását nem indokolja valamiféle tartalmi különbség, csupán a könnyebb kezelhetőség miatt adjuk közre külön Szamuely Moszkvában írt cikkeit és tanulmányait, és Magyarországon született írásait, a Tanácsköztársaság idején kiadott rendeleteit, parancsait, elmondott beszédeit. Ez az anyag nemcsak a már ismert cikkeket és beszédeket tartalmazza, hanem azokat az írásait és beszédeit is, amelyek az 1918–19-es folyóirat-közlés után másodszor nem jelentek meg.

Végül a függelékben ízelítőt adunk a kortársi, Szamuely Tiborról szóló visszaemlékezésekből, illetve újraközlünk néhány ismert dokumentumot és néhány elfelejtett korabeli újságcikket, amelyek a visszaemlékezések anyagát kiegészítik. A kortársi visszaemlékezések természetesen nem helyettesítik a történelmi elemzést, célunk éppen az, hogy adalékul szolgáljanak a történészek számára Szamuely Tibor élet-

művének és a korszaknak minden oldalú vizsgálatához. A függelékben található visszaemlékezések Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán hagyatékából valók, e sorok írója az ő végakaratát teljesítette, amikor a gyűjteményében levő anyagot e kiadás számára feldolgozta.

Szamuely Tibor cikkeit és beszédeit, valamint a Tanácsköztársaság hivatalos szerveiben és kongresszusain elhangzott felszólalásait a Magyar Szocialista Munkáspárt Párttörténeti Intézetében, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumban, az Országos Széchényi Könyvtárban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban található anyagból gyűjtöttük össze. 1908–15-ig írt cikkeinek összegyűjtésekor felhasználtuk a *Szamuely Tibor Válogatott cikkei* című kötetben szereplő bibliográfiát, későbbi írásainak felkutatásánál pedig Somogyi Jolán 1969-ben készült bibliográfiája nyújtott segítséget számunkra. Csak azokat az írásokat szerepeltetjük, amelyeknek szerzősége minden kétséget kizáróan bizonyítható volt (kivételt mindössze négy Vörös Újság-beli cikk esetében tettünk, amelyeknek szerzősége azonban rendkívül valószínű). Szamuely Tibor írásos életműve nyilvánvalóan ennél még jóval nagyobb. 1914-ig igen sok cikket írt név nélkül, például rendőrriporteri írásait, s új adatok előkerülése esetén számos, ezekben az években született írását hitelesíteni lehet. Elveszett különkiadások vagy kőnyomatosok előkerülésével is gazdagodhat még polgári radikális korszakának termése. Valószínű, hogy a későbbi évekből még igen sok anyag rejtezik, egyrészt a Szovjetunióban, másrészt Magyarországon. A Párttörténeti Intézetben őrzött *Lövészárok és Vidéké*-n és a Munkásmozgalmi Múzeumban található *Dauriá*-n kívül Szamuely bizonyára még több katonaújságot is írt, ezek előkerülése tovább gazdagíthatja az itt összegyűjtött anyagot. Két tanulmánya, amelyről a Szociális Forradalom is hírt ad *(Miért hullt le a cári korona?; A munkásság önmagát szabadítja fel)*, sem szerepel, ezek, amennyiben fennmaradtak, valószínűleg a Szovjetunióban találhatók. A Tanácsköztársaság fennállása alatt kiadott rendeletei, parancsai közül a Vágó Bélával közösen kibocsátott lakásügyi népbiztossági parancsokat, 2. rokkantügyi parancsát (az 1. parancs nem került elő) és a Frontmögötti Bizottságok Elnökének három parancsát adjuk közre. Olyan rendeletek, parancsok szerepeltetése (például a hadügyi népbiztosság néhány parancsa), amelyeken aláírása ugyan megtalálható, azonban szerepe olyannyira nem volt megfogalmazásukban, hogy oly-

kor fel is lépett ellenük, semmiképpen sem lett volna indokolt. Ilyen megfontolásból szerepel a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 25-i rendelete a Vörös Hadsereg megszervezéséről a függelékben, s nem az eredeti írások között.

Nyilvánvaló, hogy a vidéki helytörténeti kutatások folyamán és a vidéki múzeumok anyagának részletes feldolgozásakor újabb dokumentumok látnak majd napvilágot.

Felszólalásait a Forradalmi Kormányzótanács, a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as Bizottságának, a Budapesti Munkás- és Katonatanács 80-as Intézőbizottságának, a kerületi Munkás- és Katonatanácsoknak, a Szövetséges Központi Intéző Bizottságnak jegyzőkönyvei, a Tanácsok Országos Gyűlésének naplója és a pártkongresszus jegyzőkönyvei, beszédeit a napisajtó alapján közöljük, illetve átvettük a *Riadó* 1933-as és 1957-es kiadásában, valamint a *Magyar Munkásmozgalom Válogatott Dokumentumai 6. a. b.* kötetben közölt szövegeket. Azoknak a beszédeknek esetében, amelyek több lapban is szerepelnek, a részletesebb, hitelesebbnek látszó változatot vettük fel gyűjteményünkbe. Kötetünkben Szamuely Tibor fordításait nem szerepeltetjük.

A szövegeket részben a mai helyesírás szabályai szerint adjuk közre, minden egyéb változtatás nélkül, csupán a nyilvánvaló sajtóhibákat javítottuk ki. (A kor stílusára jellemző szóösszetételek, valamint idegen szavak, idegen nevek stb. írásában *nem mindig* követtük a mai normákat.)

Mivel az újságközlések és a jegyzőkönyvek szövege olykor pontatlan, néhány esetben szögletes zárójelben beiktatott pótlással tettünk egy-egy megfogalmazást világosabbá. A kézírásos anyag némelyikében egy-egy mondat ma már olvashatatlan, a szövegben előforduló kihagyásokat ilyenkor jelöltük. Hasonló szövegrendezési elveket követtünk a függelékben közölt anyagok esetében is.

A Szamuely-cikkekre, beszédekre vonatkozó jegyzetanyagon kívül külön életrajzi adatokat közlünk a függelék szerzőiről. A névmutatóban szereplő személyek utolsó előfordulási helye a jegyzetanyagra utal, kivéve azokat a nem történelmi jelentőségű személyeket, akik a jegyzetanyagban nem szerepelnek. A jegyzetek a személyek és egyéb adatok első előfordulási helyénél szerepelnek. Ettől a gyakorlattól csak

néhány esetben tértünk el, amikor valamelyik személy első előfordulásakor csupán felsorolásban, hangsúly nélkül szerepelt, másutt viszont az írás éppen az illető szerepét taglalta.

A fényképek Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán hagyatékából, a Munkásmozgalmi Múzeum fényképanyagából, valamint korabeli lapokból valók.

Szamuely Tibor életműve nem pusztán történelmi dokumentum és forradalmi örökség, hanem eleven tanulság és tanítás a jelen és a jövő harcai számára. Műve épp ezért nemcsak a történelem tudós tanulmányozóinak szól, hanem mindazoknak, akik az átmeneti kor küzdelmeiből részt vállaltak, és vállalnak a szocialista forradalmak kezdetétől a világ minden elnyomottjának teljes felszabadításáig.

Simor András

I.

1908. DECEMBER 25.—1912. OKTÓBER 12.

„. . . Nekem az a véleményem, hogy hadd robbanjon fel a nyomor. Csak egy statisztikát mutassanak nekem, amely azt igazolja, hogy a jótékonyegyletek fennállása óta kisebb lett a pauperitás, kevesebb az éhező, fázó emberiség, akkor én hódolattal hajlok meg minden teazsúrral felmelegített jótékonyság előtt.”

(Szamuely Tibor: *Vasárnapi levél III.* 1911. december 3.)

KARÁCSONYI MESE

Este van. Szép csöndesen ereszkedik alá a sok-sok szűzi, tiszta, fehér hópihe. Imbolyog egy kissé a légben, azután leszáll, egyet csillan, s azonnal vége, eggyé olvad az utca sarával. Az üzletek kirakatai fényárban úsznak, telve a legszebb gyermekjátékkal, karácsonyi ajándéktárgyakkal. A kereskedések tömve vannak emberekkel, akik keservesen megkuporgatott filléreiket hozzák ide, hogy beváltsák olyan csecsebecsékre, amelyeknek semmi értékük sincs, de amelyek nélkül talán elképzelni sem lehetne karácsonyt. Ezek az emberek a legutolsó bevásárlók. Nemsokára meggyújtják a fénylő, csillogó karácsonyfákat, nemsokára örömtől sugárzó arccal ölelik keblükre a gyermekek ajándékaikat, nemsokára megszállja a szíveket valami boldog, jóleső érzés, mert megszületett a kis Jézus.

Két szegény, rongyos gyerek bámészkodik egy fényes kirakatba. Dideregve húzódnak egymás mellé, és szemük, szájuk nyitva marad a sok drágaság láttára.

– Milyen jó most annak a hencegő Kovács Palinak, tudod, akinek az apja munkavezető a gyárban – mondja a nagyobbik –, az most biztosan az új játékaival játszik, nekünk pedig nem jut más, mint verés, amiért elcsavarogtunk hazulról. De legyek csak én is olyan gazdag, mint ő, majd nem hencegne ő olyan nagyon.

– Nekem nem kellene sok pénz – mondja a kisebbik fiú –, csak azt a puskát meg kardot szeretném, ott, ni. Látod? Aztán meg azt a gyönyörű katonasapkát, amelyik a puska fölé van akasztva. Ha az az enyém lehetne, akkor én volnék a legerősebb ember a világon.

– Dehogy volnál te a legerősebb ember a világon, te csacsi. Hát a rendőr? Hiszen az sokkal erősebb, mint a katona. A Sándor bácsit is az csukatta le a múlt héten, pedig a Sándor bácsi három évig volt katona.

De erre már elhallgat a kisebb, a másik sem folytatta a beszédet,

megindulnak hazafelé. Nem valami vérmes reményekkel közeledtek a szülői házhoz. Bizony szepeg a két kis imposztor, amikor benyitnak a füstös szobába, amely egyúttal konyha, éléskamra, pincefáskamra, ebédlő és hálószoba is. Odabent rossz petróleum ég egy törött üvegű függőlámpában, gyér fényt árasztva a kicsi szobában. Az egyik ablaktáblán át vígan fütyül altatódalt a szél egy beteg asszonynak, aki élettelenül fekszik a piszkos vánkosú ágyon. Arca fonnyadt, a bőr a csontra van száradva, szeme beesett, kékes ajka repedezett. A szobában nincs kívüle senki.

A két fiú lopva húzódik be a szobába. A látvány – a fényes Váci utcai kirakat után – bizony nem a legkellemesebb.

– Itthon vagytok már, akasztófavirágok? – szól rekedt hangon köhécselve a beteg asszony. – Minek is jöttetek haza? Mentetek volna apátok után, az után a részeges korhely után. Talán azt hiszitek, hogy én most le fogok szállni az ágyról, és megyek nektek vacsorát készíteni? Azt ugyan ne várjátok! Beteg vagyok, és nemsokára meghalok.

Zokogni kezd a két gyerek, és félve, dideregve a kályha mögé húzódnak.

– Azért ne sírjatok – mondja elérzékenyült hangon az anya –, hiszen sokkal jobb ma meghalni, mint holnap. Legalább kevesebbet szenvedek. Aztán meg az a vén, részeges apátok is megtudja, hogy mi az, mikor meghal az asszony.

Ismét pityergés, azután csönd. A kályha mögül két egészségesen alvó gyermek szuszogása, majd egy hosszú, száraz köhögés hallatszik. A lámpa szomorúan pislog. Nagy sokára megérkezik a férj, az atya. Egyszerű munkásember, ruhája havas, arcát vörösre csípte a hideg szél, keze – nem úgy, mint máskor – csomagokkal van tele. A zajra fölijednek az alvó fiúk, de moccanni sem mernek, mert attól félnek, hogy atyjuk most is részeg.

– Ejnye, talán mindenki meghótt ebben a házban? Karácsony szent estéjén csak nem fogtok aludni? Laci, Gyuri, gyertek elő, nézzétek csak, mit hozott a kis Jézus?!

A gyerekek csak bámulnak. Hol az atyjukat, hol a csomagokat nézik. Nem is akarnak hinni szemüknek.

– Nézd csak, Laci, ez a könyv a tied, aztán még ez a télikabát és csizma is. Ez a kard, puska meg csákó a Gyurié, fogd csak, fiam, te

úgyis katona akarsz lenni. Ez a szép télikendő pedig a tied, anyjukom. Most már csak nem fogsz haragudni a te részeges, korhely uradra?

A munkás boldogan látja, mint futja át felesége sovány arcát az öröm halvány pírja, mint szorítják magukhoz a fiúk a kapott ajándékjaikat. E pillanatban úgy érezték mindnyájan, hogy náluk boldogabbak nincsenek a földön.

Pedig a szél most is csak süvített a betört ablaktáblán keresztül.

GYŐRI HÍRLAP, 1908. december 25.

Hazafy Verai János[1] halálakor szomorúan szóltak a harangok szerte az országban: kling... klang... kling... klang... meghalt az utolsó magyar vándorköltő. A lapok is szomorúan parentálták el a halhatatlan költőt. Ki fog ezentúl megvédeni zengő szavával Bécs ármánykodásai ellen? Gyászba borult az egész ország, árvák lettünk.

Képzelhetik tehát örömömet, amikor a napokban Budapesten egy öreg, összetört, csizmás, de még élő magyar vándorköltővel találkoztam. Árvalányhajas kalapját félrecsapva, valami ismeretlen magyar nótát dalolva haladt az utcán, és költeményeit árulta. Nem díszes kötetbe kötött versek voltak ezek, csak egy darab papirosra voltak nyomtatva. Az árát sem szabta meg, mindenki annyit adott érte, amennyit akart.

Beszélgetni kezdtem az öreggel, és akkor kitűnt, hogy földiek vagyunk. Ő is Nyíregyházán született. Élete folyását versben mondotta el, s aztán kezembe nyomva nyomtatott életrajzát, tovasietett.

Nem akarom, hogy városunk költőjének egyik legfényesebb alkotása az ismeretlenség homályában maradjon, az utókor számára ideírom *Életrajzom* című költeményét:

ÉLETRAJZOM

Nyíregyházán láttam először a napot,
Nyikorgó bölcsőmbe hajnalcsillag szállott,
Kedves, szegény apám munkás volt, iparos,
Csizmákat foltozott, többször volt napszámos,
Nagy nélkülözések közt jártam iskolába,
De tisztán mondhatom csak három normába,
S ezt pedig mindössze végeztem öt évben,
S azonban dalokat írtam hetedikbe,

Utóbb kőművesnek vonzott el a sorsom,
Inas, legény voltam egészbe hét nyáron,
Nyolcadik nyárban már Pesten voltam pallér
S ezzel pedig kijárt húsz forint heti bér,
S így oszt magánúton végeztem a reált,
Hangya szorgalmam így oklevelet talált,
S így lettem oszt tova Pesten vállalkozó,
S ezen munkásságom figyelemre méltó,
Palota, Cinkota, Újpest, Nyíregyháza,
Hét templom falába nevem vés márványba,
Pozsonyban is szintén a kereskedelmi . . .
Akadémia is nevemet hirdeti,
Szegednek meg voltam a felügyelője,
Víz után e várost a kezem rendezte,
Hajdúszoboszlónak is voltam mérnöke,
Míg elébem nem szállt szentlélek kéntűzbe,
Harmadnapra pedig megszökött családom,
Magokkal vitték el két szoba bútorom,
S én szégyenletemben ott hagytam azt a várost,
Pénzemnek a fogytán élelmem nyers fű volt,
S így éltem hét hétig, most mint költő élek,
Az egész országban ismernek a népek,
Munkához nem enged a jó isten jutni,
S így kell munkáimmal házról-házra járni.
Várva várt Messiást nézzetek én bennem,
Hitetek, jogotok mint megváltó védem,
Az igaz, szent ügyért kész vagyok meghalni,
Csak magyar testvérem lássam boldogulni,
Nehéz ez a pálya e drága időbe,
Mert szegény gazdagok önzők a lelkükbe,
Azonban nem bánom, kimúlok kereszten,
Tudva azt szentatyám égbe felvesz engem,
Örökké él nevem.

Kósa Lajos,[2]
65 éves vándor költő.

Mienk a dicsőség, hogy földinknek, eme kiváló költeményével, dacára, hogy „nehéz ez a pálya e drága időbe", sikerült még Hazafy Verai Jánost is lepipálni.

SZABOLCSVÁRMEGYE, 1909. augusztus 25.

MEGHALT EGY IFJÚMUNKÁS[1]

Fölakasztotta magát – Rejtelmek az öngyilkosság körül

A budapesti ifjúmunkásoknak most újult erővel megindult harca a nappali tanoncoktatásért és az emberséges bánásmódért különösen kiemeli a száraz, sablonos napihírek tömegéből az úgynevezett tanonctragédiákat. A tanonc-tragédiák hírei megszokottak az újságokban: az egyik fiú megelégeli a pofonokat, a rúgásokat, és eltűnik; a másik megelégeli a kínzást, a durvaságot, és öngyilkossá lesz. Nem múlik el hét, hogy egy-két ilyen tragédiát ne közölnénk. A fővárosban eltűntek között mindig van két-három, hét-nyolc tanonc. A csütörtöki lapokban három szomorú kis újsághírt csoportosítottunk egymás mellé: két hódmezővásárhelyit és egy budapestit. Mind a három tanonc-öngyilkosságról szólott. Most ismét be kell számolnunk egy ifjúmunkás szenvedéseinek a történetéről és – halálának körülményeiről.

Megjelent a minap a szerkesztőségünkben Nagy Károly bádogossegéd, és elmondotta a következőket:

Nyíregyházán van a többi között egy Papp Dániel nevű bádogosmester. Titkára a kutyaszövetségnek. Ha már a munkásaival nem bánhat gorombán, brutálisan, akkor a szegény tanulógyerekeket kínozza. Én bádogossegéd vagyok. Körülbelül egy esztendeig nála dolgoztam. Márciusban rábeszélt arra, hogy adjam hozzá tanoncnak az öcsémet. Tudtam már, tapasztalásból, hogy milyen ember ez a Papp, és milyen műhely az a Papp-műhely, mégis rá tudott beszélni: az öcsém március 15-én beállt hozzá tanoncnak. Mint rendesen a tanoncait, az öcsémet is szibériai bánásmódban részesítette: az öcsémnek sem volt nála jobb helyzete, mint az elődjeinek. Hogy mennyire rossz helyzete volt az öcsémnek, arra a fiú szomorú vége a bizonyság: e hónap 9-én, amikor én nem voltam otthon (vidéken dolgoztam), az öcsém, megunva az embertelen kínzásokat, a padláson fölakasztotta magát. Mire észrevet-

ték, már halott volt. Azért kovette el az ongyilkosságot, mert a kínzásokat nem tűrhette tovább; nyilvánosságra kell hozni tehát a mesternek ezt az eljárását, ha másért talán nem is, hát azért, hogy a proletárszülók a jovóben ne adják ennek az embernek a keze alá a gyermekeiket, hogy tobb proletárgyermeket ne kergethessen a halálba.

Egyébkent a bíróság útján eljárást indítottunk a kutyaszövetségi titkar úr ellen. Mikor ugyanis ráakadtak az ocsém holttestére, látták, hogy a jobb oldala tele volt kék foltokkal, és ezek nem származhattak mástol, mint valami tompa szerszámtól. Gyanúsak az öngyilkosságnak ezek a korülményei is, valamint az is, hogy a szerencsétlen fiú 9-én tűnt el, és csak 10-én találták meg a holttestét, akkor is úgy, hogy egy munkast folküldtek a padlásra, és ez vette észre a hullát.

Meg kell jegyeznem, hogy Papp négy tanonca kozül három megszokott, egy pedig, az ocsém, ongyilkossá lett.

Sulyos vád van ebben a panaszban. Érdeklődtünk az ugy részletei iránt Nyíregyházán, és megtudtuk a kovetkezőket.

Nagy Miklós, tizenot esztendős bádogostanonc e hó 9-én délelőtt, a munkáltatója, Papp Dániel Selyem utca 17. szám alatt levő lakásán, a padlás bejárójánál levő gerendára erős kotéllel fólakasztotta magát. A fiú eltűnését már délben észrevették, és – így mondja a rendőrség – bejelentették a rendőrségen. Másnap délelőtt Papp egyik segédje folment a padlásra, és azonnal meglátta a holttestet. A hurok tág volt, és csak az alsó állkapcsánál fogva tartotta a fiút, akinek a lábai majdnem a foldet érték. A hulla már egészen hideg és merev volt, és ütések meg horzsolások nyomát találták rajta. Ezt azzal magyarázták, hogy a fiu, mielott folakasztotta volna magát, zsírbodonre állt fól, erről leesett, és ekkor szenvedte a horzsolásokat.

A rendőrség jelentése szerint a fiú több helyről szerszámokat lopott. Maleskovics János rendőrbiztos megkérdezte a mestert, hogy a rendorségen levo talalt szerszámok kozott nincsenek-e az ő szerszámai. Ezeket a szerszámokat egy másik tanoncnál találták, és ez azt vallotta, hogy a szerszámokat Nagy Miklóstól vette. Papp nem ismert fol a szerszámok kozott egyet sem, de megígérte a biztosnak, hogy a fiút folküldi hozzá. Meg is mondta a tanulójának, hogy keresse fol a biztost,

mert lopással van gyanúsítva. A fiú ezután eltűnt. Annyi megállapítható, hogy a gazdája jól elverte a fiút az utolsó beszélgetésük alkalmával, mégpedig azért, mert a tanonc valami bádog-bevásárlásnál húsz fillérrel nem tudott elszámolni.

Papp Dániel egyébként szállítója a városnak és a rendőrségnek – nem is kell hangsúlyozni, a pártját fogják. A tanoncaival rosszul bánik; már több fiú szökött meg a műhelyéből.

Nyíregyházán már széltében beszélnek erről az ügyről. Gyanúsnak találják, hogy a holttesten ütések és horzsolások voltak, hogy a merev test teljesen tág hurokban lógott, hogy a fiút az utolsó napon megverték, hogy a holttestét csak olyan későn találták meg. A holttest az ajtóval szemben függött. Amikor a cseléd este bezárta a padlás ajtaját, föltétlenül meg kellett volna látnia a hullát. Arról is sugdosnak, hogy 9-én, akkor tehát, amikor az öngyilkosság már megtörtént, még jártak a padláson; ez azonban még nem bizonyos.

A nyíregyházi rendőrség minden igyekezetével azon van, hogy az eset titokban maradjon. Annyi azonban már kiszivárgott, hogy a fiú hozzátartozói bűnügyi följelentést tettek a mester ellen.

Ennyit sikerült a körülményekről a tudósítónknak megtudnia.

Azt hisszük, hogy ez után a közlés után hivatalból érdeklődnek majd a Nagy Miklós halálának a körülményei után.

NÉPSZAVA, 1909. december 24.

AZ UTOLSÓ KENET

A kivilágított villamosok még utas nélkül száguldottak a Rákóczi úton, amikor a körút sarkán Balázs bácsi elfoglalta mindennapi helyét. Nyomorék teste egy kis, négykerekű faalkotmányba volt beszorítva, így húzta őt ki minden reggel összetört, vézna felesége valahonnan messziről, a köztemetők mögül. Testét emberemlékezet óta egy ócska katonaköpönyeg burkolta be, ősz fején pedig régmúlt időkből maradt kopottas, kék vasutassapkát viselt.

Mert fékező volt az öreg valamikor régen a Józsefvárosi pályaudvaron. Igaz, hogy nem sokáig, mindössze egy-két évig, de ezt az időt nem fogja elfelejteni soha. A két lábát hagyta ott egy fagyos, téli napon a vonat kerekei alatt, és szolgálati emlékül csak két mankót kapott. No meg néhány forintot is adott az igazgatóság, hogy rövid időn belül éhen ne haljanak.

– A saját hibájából csúszott le a jéggel borított vaslétráról – mondotta ridegen a főnök úr a sírva könyörgő Balázsnénak. – Mért nem vigyázott jobban? Bizonyosan be volt rúgva, másképpen nem történt volna meg a szerencsétlenség. Én mindig mondtam az urának, hogy ne igyék, de az én szavam nem használt semmit. Most azután részegeskedhetik.

Még tovább is kiabált volna a jószívű főnök, de a szegény asszony megelégelte a leckét, és kendője szélével megtörülvén vörösre kisírt szemét, mérgesen elhagyta az elegánsan berendezett főnöki irodát, és szinte futva ment végig a hosszú folyosón. A főnök úr pedig ezalatt jóízűen megitta tizenötödik spriccerét.

Balázséknak két hónap alatt az utolsó krajcárjuk is elfogyott, sőt már a zálogházba is bevándorolt minden értékes holmijuk. A szűk, piszkos pesti udvarokon még nem olvadt el a fél méter magasságú, szürke hótömeg, de a kicsiny kályhájukat már nem volt mivel fűteniök.

– Gondoltam valamit, asszony – mondta egy este hosszas töprengés után a nyomorék férfi. – Újságot fogok árulni.

– Újságot? Te? Láb nélkül? Oszt hogyan? – kérdezte az asszony.

– Hát csak úgy, mint a többi nyomorék. Szerzünk valahonnan egy kis kocsit, én majd beleülök, te pedig kihúzod valamelyik utca sarkára – válaszolt a férfi, és a hangja reszketett az örömtől, a reménykedők boldog örömétől.

– Ugyan ne beszélj már olyan bolondokat – hallgattatta el az asszony, de a reménykedés már neki is mosolyt csalt ajakára. – Honnan szereznénk mi kocsit, mikor még kenyér sincs a háznál?

– Nem tesz semmit, majd csak szerzünk valahonnan – mondta Balázs olyan határozottan, mintha az ellenkezője teljességgel ki volna zárva. – Tudod, van nekem egy jó emberem ott a Remete utcában. Asztalos, és gyermekkoromban inas voltam nála. Ha megkéred, hitelbe is megcsinálja nekem a kocsit.

Az asszony ezek után nem ellenkezett, hanem másnap reggel felkereste a Remete utcai asztalost.

– Hozzám is akkor jön mindenki, mikor baja van, szívességet kérni – mondta duzzogva az asztalos, mikor az asszony kérését előadta, de azért két nap alatt egy savanyúvizes ládából mégiscsak megcsinálta a kocsit.

Egy reggel aztán a nyomorék ember az ágyból a kis kocsira került, az asszony pedig nyakába akasztotta a kocsi ócska, görcsös kötelét, és kihúzta férjét a Körút sarkára újságot árulni. De hogy ő maga sem maradjon tétlen, elment süteménymorzsát árulni a külső Váci úti gyárak elé. Délután persze sietett vissza a városba, hogy az esti lapokkal el ne késsenek.

Csak késő éjjel kerültek haza lakásukba, jóval túl a virágos, cifra temetőn. Kétablakos, alacsony, kicsiny szobának egyik sarkában volt az ő fényesen berendezett lakásuk: egy szék, egy ágy meg egy szalmazsák. A szoba többi részét Budapest nyomorúságainak dísze-virágai töltötték meg. Ágy ágy mellett, nyomor mellett nyomor.

Itt költötték el Balázsék lucullusi vacsorájukat, kenyeret, zöldpaprikát, sült krumplit, néha-néha, ritka csemegéül, sonkahulladékot. Aztán lepihentek. A férj az ágy mellett levő, piszkos szalmazsákra került, az asszony pedig az ágyba feküdt.

Másnap reggel elölről kezdték a kálváriajárást.

Egy napon azonban az asszony nem bírt fölkelni vackáról. Sírt, nyögött, és a halált emlegette. A szoba többi koldusai nyugodtan hallgatták a beteg asszony síránkozásait.

Meg fog halni – gondolták magukban. – Egy koldussal több vagy kevesebb, úgysem sokat számít.

Egy jószívű asszony mégis akadt közöttük.

– Most úgyis az Erzsébetvárosba járok, hát kiviszem magát, Balázs bácsi a Körútra – mondotta nagylelkűen, és az öreget tényleg el is vitte.

Az elválásnál még azt is megígérte, hogy este érte fog jönni, de erről alighanem megfeledkezett, mert Balázs bácsi még tizenegy órakor is ott volt a sarkon, és várta, hogy hazavigyék.

Éjfél körül járt az idő, amikor végre elhatározta, hogy egyedül fog hazamenni. El is indult. Két karját erősen a kövezetnek támasztotta, s testével gyengén előretolta a kocsit.

Az öreg Balázs csak lassan haladt előre. Minden percben meg kellett állnia, megpihenni. Már két óra is elmúlt, és még mindig nem jutott haza.

Egy kocsi-átjárónál aztán végképp kimerült. Piszkos tenyeréből, melyet több helyen felkarcolt a kő, serkedezett a vér. Nem bírta tovább. Sokáig ült az utca közepén, de nem jött arra egy ember sem, akit megkérhetett volna, hogy továbbsegítse. Eközben aggódva gondolt beteg feleségére, aki talán elindult félholtan is, hogy őt felkeresse.

Vagy talán már meg is halt azóta? – fűzte tovább gondolatait.

E percben egy kocsi közeledett őrült sebességgel. Az utoljára fellobbanó életösztön még menekvésre késztette az öreg Balázst, de a fáradságtól elzsibbadt [kezét] már nem tudta megmozdítani sem.

Még egy pillanat – s a vágtató lovak agyontaposták a nyomorék embert.

A kocsiban egy pap ült. Sietett egy haldoklónak feladni az utolsó kenetet.

SZABOLCSVÁRMEGYE, 1910. február 13.

SZERELMET VALL MANGRA[1] TISZÁNAK[2]

LUKÁCSIU[3] MOSAKODIK

A nemzetiségi vezérek összefogódzkodtak Tisza Istvánnal, de a jogokból kizárt, agyonsanyargatott nép a lelke mélyéből utálja ezt a mocskos barátkozást. A román kerületekben egymás után buknak meg azok a hazaárulók, akiket Tiszáék küldtek oda a munkapárt feketesárga programjával.[4] Ma délelőtt *Magyarcsékén* mondott programbeszédet a mungókkal[5] szövetkezett nemzetiségiek jelöltje, Mangra Vazul. A kerület választói, akik rajongó szeretettel fogják diadalra vinni *Korda* Andornak, a függetlenségi és negyvennyolcas párt jelöltjének zászlaját, alig néhány százan voltak kíváncsiak arra a mételyre, amit *Mangra* Vazul püspöki vikárius úr el akart hinteni a községben. Ocsmány munkára vállalkozott ez a Mangra, akiről *Lukácsiu* László, a hírhedt lacfalusi pópa így nyilatkozott A Nap tudósítója előtt:

– Mangra Vazul *valóságos Júdásként szerepel most.* Hogy ő munkapárti lett, az csak a mai magyar közállapotok végtelen süllyedésének bizonyítéka. Az a szerencse, hogy Mangra Vazul *Tisza Istvánban oly hajóra kapaszkodott, amely már egyszer elsüllyedt,* és most kevés időre ismét felmerült, *hogy újra elsüllyedjen.* Mangra Vazulnak az átvedlésben eddig követője nem akadt.

A lacfalusi agitátor, persze, azért fészkelődik, mert *Mangra egészen nyíltan tesz vallomást róla,* hogy az oláh izgatók Tiszáékban látják a megváltóikat. A magyarcsékei programbeszéd az egekig magasztalja a jogbitorló Tisza Istvánt, de ezzel föl is kavarta azt az undorodást, amivel a román választók a vezér urak piszkos politikáját nézik. A vikárius úr meg fogja átkozni Tiszát. Mert őmiatta bukik meg.

A NAP, 1910. május 7.

ZSÓSZ KU MANGRA![1]

Megdobálták a vikáriust!

Aradon háromszoros záptojás-eső, fütty és abzug[2] fogadta tegnap Tisza István paktumos barátját, *Mangra* Vazul nagyváradi görög-keleti püspöki vikáriust. A jeles egyházférfit nagy barátság fűzi a balkézgrófhoz, bár még Tisza sẽ tudta keresztülvinni a magyarfaló Mangra karánsebesi püspöki megválasztását. A vikárius szombat este érkezett Aradra, hogy részt vegyen az aradi román egyházmegye zsinatán. A Fehér Kereszt vendéglőbe ment vacsorázni, de vesztére. Ott volt *Goldis* László,[3] *Góga* Oktávián[4] és több nemzetiségi képviselőjelölt, akik fölugráltak, és a szemébe vágták:

– *Pfuj Mangra! Zsósz ku Mangra! Ki vele! Menjen Tiszához!*

Majd a cigánnyal húzatni kezdték a Rákóczi-nótát, a Himnuszt, s hogy teljes legyen a hecc, odaszóltak a cigánynak:

– Hamar a Kossuth-nótát a nagyságos úr tiszteletére!

És a cigány húzta. Mangra gyorsan és rosszul megvacsorázott, majd sietve eltávozott. Vasárnap délelőtt az aradi püspöki templomba ment misét hallgatni. *Papp* János aradi püspök celebrált. Az ájtatoskodó hívek mindenáron ki akarták innen tessékelni. Fütty, kiabálás fogadta, mikor pedig elhagyta a templomot, *záptojásokkal dobálták meg az utcán.* Mangra zárt kocsiba ugrott, és elhajtatott a szemináriumba, ahol a zsinatot tartották. Itt újabb záptojásroham fogadta. Most már rendőröket hívtak, akik bezárták az ajtót, de sokan a hátsó bejáraton felszöktek a karzatra, és innét iszonyú macskazene mellett záptojásokat dobtak Mangrára. Az elnöklő Papp püspök kiüríttette a karzatot, csak így vették elejét a további tüntetésnek.

A NAP, 1910. május 10.

KEZDI MÁR TISZA!

Biharmegyéből jön a szájkosár!

A bihari mungók együtt voltak ma délelőtt a vármegye székházában. Persze fölvonult a híres Tisza-gárda, élén a geszti kappannal.[1] Alispánválasztó közgyűlést tartott Bihar megye törvényhatósági bizottsága. Kilenc órakor kezdődött, de két órakor már végeztek az egész műsorral. Alispánná gróf Tisza István kegyencét, *Fráter* Barnabás főszolgabírót választották. Fráter ünnepélyes csöndben mondta el a székfoglaló beszédét. Esküdözött égre-földre, hogy komolyan akar dolgozni a vármegye és a köz érdekében.

Eddig minden rendben ment, a baj csak most következett. *Csordás* János belényesi ügyvéd interpellálni akart a belényesi választáson történt visszaélések ügyében. De csak akart, ennél tovább nem is jutott. Egyszerűen nem engedték interpellálni, sőt, még attól a jogától is elütötték, hogy önálló indítvány alakjában tegye szóvá a munkapárti gazságokat. Fölállt *Tisza* István, és kezében egy vaskos törvénykönyvvel, magyarázgatni kezdett ilyenformán:

– Egész világos, hogy törvényeink szerint Csordás tagtársunk nem tehet indítványt, mert minden indítványt huszonnégy órával előbb kell beterjeszteni. Ezt Csordás elmulasztotta. Azután pedig – így szólt a nemzetiségiek felé – mit akarnak önök? A visszaélések ügyében a miniszterelnökhöz is fordultak, *a királyhoz is intéztek feliratot.*[2] Legyenek nyugodtak, ha esett sérelem, okvetlenül orvosolni fogják.

Szegény Csordás mit tehetett egyebet? Magába fojtotta a keserűséget s azt a beszédet, amelyet elmondandó volt. Tisza pedig, mint aki dolgát jól végezte, a közgyűlés berekesztése után a szomszéd vendéglőbe ment, s kíséretével megebédelt. Közben vígan ünnepelték a munkapárt apostolát.

A NAP, 1910. június 16.

NAGYVÁRAD

Kultúrképek magyar városokból

(Híres város. „Kis Páris." „Kultúrfészek." Megtették a dicsérői szépnek, cifrának, nagynak, elevennek. Olyan szépeket írnak és mondanak róla, hogy az, aki benne lakik, rá sem ismer a magasztalásból. Hát itt nincs baj? Itt nincsenek nyomorultak? Itt lámpával kell keresni a proletárt, górcsővel[1] a szegénységet? . . .)

Aki Nagyváradon él, és látó szemei vannak, az érzi keservesen, hogy bizony eladósodott, mesterségesen kikent-kifent, kívül-belül korrupt, papokkal agyonrakott, burzsoá-erkölcstelenségekkel megfertőzött, tipikus kleinstadt.[2] A kép megváltozott, a köntös bársonyosabb, kendözöttebb, de a kisvárosi lényeg: az ma is 100 évvel ezelőtti.

A papok,
hát igen, a papok ülnek a nyakában ennek a fenemódon radikális metropolisnak. Ahogy leszállsz a gőzösről, legelőször is 16 db fehér kanonoki palotába ütközöl, amelyek előtt gőgösen, dacosan és arisztokratikusan trónol középkori stílusával a püspöki rezidencia. Talán Esztergomban vagy Nagyszombaton önti így el a várost csuhással a klérus, mint itt. És micsoda hihetetlen a hatalmuk és erejük! Ott ülnek mindenütt, ahol csak halandó lelkek imbolyognak, és ahol bárgyú emberek akadnak, akik alázatosan és meggörnyedve veszik föl a butaság szentségét. Nagyváradon a legátkozottabb ateista is szívesen és boldogan iszik egyet a papi kegy borából: a talmi fölforgatók, akik ellenségei az egyháznak, és egyúttal templomi kurátorok,[3] akik korbácsolják a papi javak élvezőjét, és egyúttal elnökül választják meg a bankjukban az apátkanonokot, akik éjjel-nappal szekularizálnak,[4] és egyúttal vidáman bérlik a káptalani ezerholdakat. De nem utolsó boldogság a papi kézcsók mellett az sem, ha valaki a

dzsentri
tagjaival kezet szoríthat a nagy nyilvánosság előtt. Mert hát dzsentri, az van itt, a kutyafáját, tizenhárom előnévvel és ha kell, huszonhárom

őssel is, de huszonhárom forint nélkül. A híres bihari gárda lézeng itt, mulat, kártyázik, adja a bankot, és ha kérded, hol a nemesi birtok, hol az ősi kúria, szóval pesti és nagyváradi nyelven: hol a dohány, hát akkor azt mondják, hogy dohány, az nincs, de van valaki, aki szereti őket, aki pezsgőhöz, szendvicshez, filet à la boeufhöz[5] juttatja őket: a nagy, a halhatatlan Jézus Krisztus,

a Tisza Pista.

Ez a mindenük. Bálványuk, akinek kézmozdulata mannákat hullat, akinek szava állásokat ad, naplopókat elhelyez, fiskálisokat befolyásokkal boldogít, földbirtokosoknak szeszgyárakat [adományoz], a kurtanemesből honatyát gyúr, és alispánokat teremt; Tisza Pistát dicsérik, magasztalják, amire szükség is van, mert bizony mondjuk, a híres bihari gárda fészkében rajtuk kívül a részeg kappant nem imádja senki. Titokban szidják bigott konzervativizmusát, aulikus[6] gőgjét, fanatikus hadseregrajongását. A munkapárt kevés radikális emberei hazaszaladnak, ha a nevét hallják, ha olvasnak róla, és odahaza káromkodják ki magukat, hogy a koncleséők közül senki se hallja. Nyíltan azonban nyalják ők is a talpát, s meg is választották honatyának egyik szajkóját, aki ura és parancsolója

a városi közigazgatásnak,

ennek az igazi, vérbeli kupaktanácsnak. Azt a vakmerő legényt szeretnők látni, aki a városházán a „panama" szót ki meri ejteni. Akinek eszébe jutna a fölpiszkálás, az is gondol egyet, és – amire az utcáról az emeletre ér – maga is fölcsap panamistának. Csökönyös, nyakas, amellett pipogya és klikkeknek engedelmeskedő magisztrátus ez. Azért van az, hogy jut pénz a háziurak és bankcsákmáték számára aszfaltra, vízvezetékre, csatornára, utcasöprésre; de talán csak Konstantinápolyban van olyan

piszkos külváros,

mint Nagyváradon. A szegény néposztály nyomorult utcáival, a munkásputrik sikátoraival, ahol – többször írt róla a Népszava – komisz uzsorások szedik le házbér fejében a munkások zsírját, nem törődik senki. Pusztít is ezeken a vérlázítóan elhanyagolt szemétdombokon a járványok mindenféle fajtája. A zsidó rendőrfőkapitány úrnak[7] azonban legfőbb gondja, hogy katolikus körmenetekben száz rendőr álljon glédában, nem pedig az, hogy a trágyát a proletárok orra elől eltaka-

ríttassa. Közben mindenki veri a mellét, hogy ő milyen cudar nagy szociálpolitikus, s ennek legékesebb bizonyítékául a legborzasztóbb drágaság közepette kifundálták

a tej- és jégvámot,

ezt a bornírt, lelketlen adót. Nem csoda, ha Nagyvárad az egyetlen város ebben a magyar Kánaánban, ahol 40 fillér egy liter tej, és ahol a munkásnak egyheti bérét kellett volna a nyáron kiszurkolnia, ha azt akarta volna, hogy maroknyi élelmiszere a kolerás forróságban meg ne poshadjon. Ezer szerencse, hogy nem volt szegénynek az éléskamrában egy falatja sem, hogy nincs természetesen éléskamrája sem.

Ilyen tessék-lássék tollászkodás a Pece-parti Párizsban[8] minden.

NÉPSZAVA, 1910. december 8.

A FÖLDNÉLKÜLI FALU TEMETŐJE[1]

Gróf Rhédey Johanna nem ad földet a piskolti holtaknak

Sok ezer nádtetős kis faluja van ennek az országnak, fatornyos, fehérre meszelt házikós, kicsi magyar falucskák, amik körül dús, ezerholdas síkságok terpeszkednek. Kövér földek, amiken acélos búza terem. A síkságok azonban már nem a községeknek termik az áldást. A szegényebb községek fatális helyzetben vannak: lassankint elfogytak a földjeik, de megteltek a temetőik. Mivelhogy pedig földjeik elfogytak, temetőik megteltek, ma nincs hova temetkezniök . . .

Ilyen halálos dilemmába még nem estek a halottak. Hogy haljanak meg, ha nincs számukra hely?

Bihar megye egyik kis községében éppen most érett meg ez a tragikomikus temetői kérdés a közigazgatási rendszabályozásra.

Piskolt község, az érmihályfalvai járás egyik kis falucskája az idén észrevette, hogy a határában fekvő református temető megtelt. Nincs egy ásó-kapa terület a sírkertben, amiből új gödröt lehetne kiszorítani. Ahová a veremvágó leér, mindenütt csontokba és koporsókba ütközik.

A jó piskoltiak pedig veszedelmesen öregszenek, és egyikük-másikuk féllábbal már a sírban áll.

A község képviselőtestülete tehát kimondta, hogy új temetőről kell gondoskodni. Ez csak világos.

De . . . Piskolt is olyan falu, aminek nincs földje. Nagy uradalomba van beékelve. Özvegy báró Horváth Ödönné született gróf Rhédey Johannáé minden: a föld, a pénz, a vagyon. A piskolti kupaktanács kénytelen-kelletlen Berger Árminhoz, az uradalom bérlőjéhez fordult egy kis földért, az új temető számára. Berger Ármin kijelentette, hogy jószívvel adna, de az ingatlannak az özvegy báróné a tulajdonosa, ő rendelkezik felette.

Erre Piskolt község kalligrafikus[2] írású, gyönyörűen kicirkalmazott kérvényben egyenesen báró Horváth Ödönné gróf Rhédey Johannához

fordult istenes szándékú esdekléseivel: . . . csak három katasztrális hold földecskét . . .

Az özvegy bárónő, a hajdani grófkisasszony pedig csak ennyit válaszolt vissza falujának:

Piskolti birtokomból semmi címen sem adok e kérelemre.

Wien, február 27. 911. Özvegy báró Horváth Ödönné
gróf Rhédey Johanna

A piskoltiak kétségbeestek. Most már meghalniok sem lehet nyugodtan. Wien a világ másik végén van, oda nem mehetnek mindennap instanciázni,[3] míg megpuhul a méltóságos asszony kemény szíve.

Mást határoztak. Tegnap kérvényt intéztek Bihar megye törvényhatóságához, amiben leírják szorult helyzetüket. Csatolják a grófnő kurta válaszát. Végül kérik a nemes vármegyét, hogy az egyházaknak területkisajátításhoz joguk nem lévén, sajátítson ki a község részére három holdat a vármegye törvényhatósága, hogy az új temetőt oda helyezhessék. Dobozy Kálmán főszolgabíró a község kérelmét helyeslően terjesztette be az alispáni hivatalhoz.

NAGYVÁRADI NAPLÓ, 1911. március 24.

EZER TÜDŐVÉSZES BIHAR MEGYÉBŐL

Ötszáz ember meghalt

Fekete statisztikát állítgattak most össze Bihar megye járásainak főszolgabírái: alispáni rendelet folytán minden kör- és járási orvos kimutatást készített a pacientúrája alá tartozó községek tüdővészes betegeiről. A kimutatás, amit csak az 1910. évben kezelt, elhalt és gyógyítás alatt maradt betegektől vettek fel, de nincs benne azoknak a számszerű összege, akiket a kór inficiált,[1] vagy akikben a kór titokban lappang, így is elkedvetlenítő képet mutat a tüdővész Bihar megyei pusztításáról. Nincs a kimutatásban felvéve a Nagyváradon kezelt és elhunyt tüdőbetegek száma sem – a statisztika, amely tisztán Bihar megyére, a vidékre, a járások községeire vonatkozik, arról beszél, hogy ennek a szép, erős magyar vármegyének a kivándorlás mellé sorozható másik nagy ellensége, a tüdővész, egy évben ezren felül ragadja és jegyzi el az embereket a halálnak.

A főszolgabírák március folyamán terjesztgették be jelentéseiket, amikhez most kapta meg az alispáni hivatal az utolsó íveket. Járásonkint a következő betegmennyiségeket tüntetik fel az összefoglalt statisztikai lapok:

Járás	1910-ben tüdővészes beteg volt:	ebből meghalt:
berettyóújfalusi	30	24
vaskóhi	19	5
keresztesi	62	43
magyarcsékei	20	5
cséffai	27	19
nagyszalontai	208	94
belényesi	143	23
központi	46	37
tenkei	29	9
margittai	88	88
székelyhídi	105	39

sárréti	75	56
derecskei	72	54
beéli	76	15
érmihályfalvi	143	46
szalárdi	51	29

Szembetűnő, hogy a nagyszalontai és a margittai járás emelkedik ki arányszámaival a legkedvezőtlenebbül a többi járások számadatai közül. Legtöbb tüdőbetege volt a nagyszalontai járásnak: 208 ember közül 94 halt meg. A margittai járásban pedig a legmagasabb volt a halálozási arányszám: 88 beteg volt a múlt évben, mind a 88 meghalt.

Összegezésül kitűnik, hogy 1910-ben Bihar megye területén 1194 tüdőbeteg állott gyógykezelés alatt. Meghalt közülük az év folyamán 586 tüdővészes.

NAGYVÁRADI NAPLÓ, 1911. április 5.

AKIT TISZA PROTEZSÁLT

A geszti kiskirály, Tisza István őfelsége most egy kicsit szégyenli magát. Birodalma, a geszti járás, az ő kegyelméből orvos nélkül van, pedig *három veszedelmes járvány pusztít a községekben:* a kanyaró, a vörheny és a szamárhurut. Egyre-másra pusztulnak el az emberek orvosi segítség nélkül. Mindenki Tiszát tartja a bajok okozójának, mert ő volt az, aki egy évvel ezelőtt *beprotezsálta dr. Osváth* Jenő szigorló orvost a geszti járás helyettes körorvosának. Tisza szerette, dédelgette, *kinevezte háziorvosának, és ő lett az uradalom orvosa is.* És mi történt? Alig néhány hónapja volt csak Geszten, mikor szabadságot kért, elutazott, és orvos nélkül hagyta a községeket. Már akkor is új orvost akart hozni a községi elöljáróság, de ezt *Tisza megtiltotta.* Osváth visszajött, de most, amikor a legnagyobb szükség volna rá, *eltűnt Gesztről.* Eltűnt minden búcsúszó nélkül, még nagy protektorának sem mondott istenhozzádot. Markovics Károly főszolgabíró bejelentette Osváth eltűnését az alispánnak, aki *fegyelmi vizsgálatot* rendelt el a körorvos ellen.

A NAP, 1911. augusztus 1.

NEM KELL A VÁLASZTÓJOG BIHARNAK

Tisza felségfolyamodványokat gyűjt

Tisza István vármegyéje nyilatkozott ma az általános választójog és az obstrukció[1] kérdésében a verseci javaslatokkal kapcsolatban. Nem is a vármegye nyilatkozott voltaképpen, hanem Tisza, aki ugyan nem szólalt fel, de mindenki, aki a nagy többségből beszélt, az ő meggyőződését, az ő népnyomorító, sötét tendenciáit szolgálta. Egész vezérkarával vonult föl a dohos levegőjű, öreg vármegyeházára a geszti oligarcha, akit harsogó éljenzéssel fogadtak, amint a terembe lépett. Zöldesre fakult kabátban, ceruzával a kezében ült helyén, és mindenki hozzá tolakodott, hogy szóba álljon vele.

Versec átiratát tárgyalták az *általános választójog törvénybeiktatásáról. Farkasházy* Zsigmond volt az első szónok, akit a munkapárt nem akart meghallgatni.

– Eláll! Eláll! – zúgták Tisza hívei. – Menjen Biharból!

– Szükséges – mondta *Farkasházy* –, hogy a vármegye most foglaljon állást a választóreform dolgában, mert más kérdés nem is dominálja a politikát. Hiszi, hogy sokan vannak itt az ő véleményén, *hogy a legégetőbb szükség a választóreform megalkotása.*

Felkiáltások: – Dehogy! Egyedül marad az úr!

Farkasházy Zsigmond javasolja, hogy a vármegye írjon föl a parlamenthez az általános, titkos választójog megalkotása érdekében. Az elnök szavazásra tette föl a kérdést, és a nagy többség a javaslat irattárba helyezése mellet szavazott.

A verseci obstrukció-ellenes szégyenjavaslat dolgában Fetser Antal püspök beszélt. Fejtegette, hogy örökre lehetetlenné kell tenni az obstrukciót.

Nadányi Károly hosszabb beszédben bizonyította az obstrukció szükségességét, mert nem szabad megengedni, hogy a nemzet vállára olyan horribilis terheket rakjanak.

Örley Péter hangsúlyozta, hogy az erőszakra erőszakkal kell felelni,

és a nemzet ereje, amelyet büszkén neveznek munkapártnak, megtalálja a módot arra, hogy elsöpörje azokat az urakat, akik a politika játékosai. A szavazásnál győzött a szégyenjavaslat Tisza szándéka szerint. A geszti nagyúr a közgyűlés után a vármegyeház bizottsági termébe vonult híveivel, s *kezdődött a jutalmazás. Tisza kérvényeket, jelségfolyamodványokat vett át hűséges híveitől,* és mindenkinek tudott jó hírt, biztató ígéretet mondani.

A NAP, 1911. szeptember 21.

VASÁRNAPI LEVÉL I.[1]

A Szabadság eredeti tárcája

Önnek kétségtelenül igaza van, Nagyságos Asszonyom, hogy a milliomos bankszolga a legkevésbé sem könnyített a lelkén azzal, hogy ötszáz koronát kegyes mozdulattal odaadott Nagyvárad szegényeinek. Ötszáz korona valóban olyan nyomorúságosan hitvány összeg, hogy a legutolsó ügyvédjelöltnek is szívesen folyósítja akármelyik bank – ha a váltón ott van Popper Ákos dr.[2] vagy Várady Ödön dr.[3] aláírása. Én igazán nem tudom, hogy ez a józan gondolkodású, derék Schuster Gábor tizenhét évvel ezelőtt, amikor részletfizetésre megvette a kabalás Jelzálogsorsjegyét, s tizenhét év alatt, amíg féltő gonddal őrizte szekrénye legbiztosabb rejtekén a félmilliót ígérő papírt, hányszor sóhajtott fel meghitt pillanataiban:

– Gott![4] Ha megnyerném azt a félmilliót!

És a sóhajtás nyomán hányszor szőtt színes ábrándokat, csillogó álmokat, melyekben szépség, emberi könyörületesség és humanitás pompázott. Gondolatban óh, hányszor áldozta fel félmilliójának felét a nyomor és szenvedés enyhítésére, s most, hogy csakugyan az övé lett a krőzusi kincs: 500 – leírhatom betűvel is, nem lesz több úgyse – ötszáz koronát juttatott Nagyvárad kerékbetört félholtra-szántott, nyomorúságos szegénységének.

Azt tudja Ön is, hogy a hallatlan szerencse egy csöppet sem lepte meg a hirtelen megmilliomosodott bankszolga feleségét, s az első vacsoránál, melyet mint Fortuna istenasszony irigyelt kegyeltje fogyasztott el, éppoly indulatosan kiáltott a kislányára, mint azelőtt:

– Vigyázz! El ne taposd a szőlőszemet a szőnyegen, mert tönkreteszed!

Tulajdonképpen én még most sem tudom, hogy Schusterné mit sajnált akkor legjobban: a szőnyeget (méterje 90 krajcár), a kislány cipőtalpát (Freifeld gyorstalpalónál 60 krajcár) vagy talán a szőlőszemet. Lehet, hogy mind a hármat. Ez az asszony rettenetesen takarékos lett,

még magával szemben is, a millió árnyékában. Nem tudom ugyan, hogy milyen érzése lehet az embernek, amikor váratlanul egy félmilliót nyer, de annyi bizonyos, hogy ha velem történne meg ez a hihetetlen eset, én nem siránkoznék az eltaposott szőlőszemek felett.

Ami pedig Schustert illeti, hát úgy hiszem, hogy ő sem sajnált magától semmit sem, amikor leolvasták előtte Dárius kincsét csengő bankjegyekben. Egy vágyát, amely tizenhét évig ott lappangott a lelke mélyén, mégiscsak teljesítette: néhány héttel ez előtt kora estétől késő reggelig ott mulatott a Bonbonnière egyik barátságos, vendégmarasztaló sambrszeparéjában.[5]

Marci, a főpincér, jelentőségteljes tekintetet vetett a zárt ajtó felé. – Öreg pali . . . az első osztályból . . . – és vidáman dörzsölgette kezét.

Schuster Gábor tényleg palinak bizonyult. Néhány százassal könnyített – szerencséjén. Majdnem annyival, mint amennyit Hlatky Endre főispánnak adott át, hogy ossza ki a szegények között.

Nagyságos Asszonyom, ne menjen el a városházára, amikor *Kemény* Ignác, a rendőrség legszelídebb lelkű kapitánya kiosztja ezt a kis dohányt. Nagyon szomorú látvány lesz ez, higgye el nekem. Hiszen olyan szapora ez a faj, hogy egy Rotschild-vagyon is csak alamizsna volna nekik. Ön bizonyára lemondana a választmányi tagságáról, ha végighallgatná azt a sok-sok átkot, amelyet Nagyvárad rossz illatú, riasztó külsejű pauperitása szór a milliomos bankszolga felé. Annyira tehetetlen ez a néhány száz ember, hogy nem elégszik meg még a félmilliós nyereségnek egy ezrelékével sem.

Különben ne méltóztassék gondolni, hogy ezek az emberek egyedül csak Schuster Gáborral szemben viseltetnek irtó gyűlölettel. Ezeknek szívében keserű gyűlölet ég mindenki iránt, aki napjában legalább egyszer mosdik, tiszta inget visel, kétszer hetenkint borotválkozik, és adós maradhat a kapuciner árával. Eklatáns példa volt erre az a kis incidens, amely tegnap hajnalban történt Nagyváradon. Talán már nem is volt akkor hajnal. Úgy hiszem, hét órát mutatott a Szent László templom tornya, amikor egy vidáman mulatozó kedves úri társaság az ablakokon át pénzt dobált a plebsznek, a ronda népnek. És a nyomor, rémes haláltusa közben nagyokat sikoltva kapkodta fel a porból a forintokat, koronákat, hatosokat.

A piacra gyorsan eljutott a pénzeső híre. Óriási tömeg verődött össze az ablakok alatt, de akkorára már már elvonult a mulató társaság. Néhány árva krajcár még kiröpült az ablakon, azután vége volt mindennek. A nép türelmetlen lett. Követelővé vált. Pénzt követelt, amelyet előtte már mások felkapkodtak. És amikor nem hullott az ablakokból a kincstári manna, az utca lelke kövekkel próbálta figyelmeztetni a vidám mulatozókat, hogy itt vagyunk mi is, elkéstünk bár, de a pénzt mindig elfogadjuk. Az üvegdarabok csörömpölve hullottak le az utca aszfaltjára. A pénz urai válasz nélkül hagyták az utca kérését. S ha talán Bodó László rendőrfelügyelő nem lép közbe erélyesen és tapintatosan, akkor igen könnyen vér folyt volna ezért a pénzért, melyhez a nyomor fiainak igen kevés köze van.

Schuster úr! Hogy mert Ön ennek az agyonéhezett plebsznek csak ötszáz koronát adni!!

SZABADSÁG, 1911. október 15.

A BÁRÓNŐ ÖRÖKÖSEI

Özv. báró Vildburg Aladárné eltűnt Biharillyéről[1]

A hivatalos lap szürke, apróbetűs hirdetései között néha-néha a legérdekesebb szenzációk húzódnak meg. A Budapesti Közlöny érzéketlenül rideg aktaszámokkal megspékelve adja tudtul rendesen a világnak a legmegdöbbentőbb tragédiákat. A hivatalos stílus négy-öt soros labirintusába bele tudják szorítani a legfájóbb érzéseket, a legszomorúbb családi drámákat is.

Két rövid, sablonos hirdetés jelent meg a hivatalos lap mai számában. Előkelő, történelmi nevezetességű arisztokrata nevek viselőit idézi meg benne a nagyszalontai kir. járásbíróság, mert mielőtt sietve elhagyták ősi Bihar ország határát, elfelejtették rendezni kisded adósságaikat, s most a hitelezők sorra jelentkeznek követeléseikkel.

A bíróság természetesen nem tehet kivételt még a legragyogóbb történelmi nevek viselőivel sem, s bizony csakúgy elrendeli ellenük a körözést, mintha Kis Jánosnak vagy Nagy Józsefnek születtek volna. A nagyszalontai kir. járásbíróság most özvegy báró *Vildburg* Aladárnét és esetleges örököseit keresi. Valaha a báró Vildburg-família volt Biharillye ura, s ma már csak annyi közük van Illyéhez, hogy a hivatalos idézés ismertetőjelül mint illyei „lakosok"-at nevezi meg őket.

Az alábbi két hirdetés szomorú, nagyon szomorú dolgokat regél a Vildburg-család egykori ragyogóan fényes bárói koronájának megkopásáról. Ímc az idézések:

Idézés

„1911. Sp. 790/2. A nagyszalontai kir. járásbíróság közhírré teszi, hogy *Hadházy* Kálmán ügyvéd által képviselt *Kimpán* János illyei lakos felperesnek, báró *Szepessy Szokol Józsefné* és tsai alperesek elleni 100 kor. tőke s jár. iránti keresetének sommás tárgyalására 1911. évi október hó 21. napjának d. e. 8 órája ezen bíróságnál II. sz. helyiségbe ki-

tűzetett, és ismeretlen tartózkodású báró *Vildburg* Aladárné volt illyei lakos netán létező örökösei alperesek részére dr. *Kerekes* Sándor ügyvéd ügygondnokul kirendeltetett.

Felhívatnak ennélfogva ismeretlen tartózkodású alperesek, hogy ügyüknek célszerű védelme iránt a részükre kirendelt ügygondnokot kellően utasítsák, vagy a tárgyalásra személyesen avagy más megbízottjuk által megjelenjenek, mert különben mindezek elmulasztásának következményeit maguknak tulajdonítsák. Kelt. Nagyszalontán, 1911. évi október hó 7. napján. A nagyszalontai kir. járásbíróság."

„1911. Sp. 791/2. A nagyszalontai kir. járásbíróság közhírré teszi, hogy *Hadházy* Kálmán ügyvéd által képviselt *Rokszin* Mitru illyei lakos felperesnek, *Báró Szepessy Szokol Józsefné* és tsa alperesek elleni 400 korona és jár. iránti keresetének sommás tárgyalása 1911. évi október hó 21. napjának délelőtti 8 órája ezen bíróságnál kitűzetett, és ismeretlen tartózkodású özv. *Báró Vildburg Aladárné* netán létező ismeretlen örökösei alperesek részére dr. *Kerekes* Sándor ügyvéd ügygondnokul kirendeltetett.

Felhívatnak ennélfogva ismeretlen tartózkodású alperesek, hogy ügyüknek célszerű védelme iránt a részükre kirendelt ügygondnokot kellően utasítsák, vagy a tárgyalásra személyesen avagy más megbízottjuk által megjelenjenek, mert különben mindezek elmulasztásának következményeit maguknak tulajdonítsák. Kelt. Nagyszalontán, 1911. évi október hó 7. napján. A kir. nagyszalontai járásbíróság."

A báróné örökösei aligha jelennek meg az idézés dacára is. A járásbíróság bizonyára el fogja marasztalni a peresített tőke és járadékai erejéig [őket], s aztán tovább kutatnak ismeretlen tartózkodási helyük után.

SZABADSÁG, 1911. október 20.

RAZZIA A FEKETE SAS KÁVÉHÁZBAN

Mit játszanak a zárt ajtók mögött?

Csak a legnagyobb dicséret és elismerés hangján emlékezhetünk meg a nagyváradi rendőrségnek arról az igyekezetéről, hogy most már végre erélyes intézkedésekkel szándékszik kiirtani a kávéházakból az utóbbi időben ugyancsak felburjánzott hazárdjátékokat. Vasárnap éjjel már a harmadik kávéházat tisztelte meg a rendőrség váratlan látogatásával, s amint ez előre is sejthető volt, most sem eredménytelenül.

Ez alkalommal a Fekete Sas kávéház került sorra, de a kellemetlen látogatást remélhetőleg nem kerülik el a többi indexen levő kávéházak sem. A Fekete Sas kávéház ellen már több igen súlyos panasz érkezett be a rendőrségre. Legutóbb névtelen levélben hozták a főkapitány tudomására, hogy egy éjjel 24 000 koronát vesztett a kávéház jól elzárt kártyaszobájában egy szerencsétlen áldozat. Szombaton pedig személyesen is jelentkezett egy panaszos.

Egy kereskedelmi utazó jelentette be *Jánossy* Gyula főkapitányhelyettesnek, hogy a Fekete Sas kávéházban makaón minden pénzét elnyerte egy társaság, amely állandóan permanenciában van a kávéház elzárt kártyaszobájában. Az utazó panaszát jegyzőkönyvbe vették, s *Jánossy* Gyula a nyomozás vezetésével *Vass* Árpád rendőrfogalmazót bízta meg. Vass Árpád vasárnap éjjel bizalmas úton arról értesült, hogy a Fekete Sasban ismét nagyban folyik a makaójáték.

Azonnal két detektívet vett maga mellé, és a legnagyobb meglepetéseket keltve, megjelent a kártyaszobában. A hatóság váratlan látogatása valóságos pánikot idézett elő a kártyások között. Négy ismert kávéházi alak és néhány kibic ültek az asztal körül, és legelső dolguk volt, hogy a pénzt eltüntessék. A banknak azonban egy igen csekély maradványa, egy 10 koronás bankjegy ott feküdt az asztalon, s Vass Árpád sietett is kijelenteni:

– A hatóság nevében lefoglalom!

Ugyancsak lefoglalták a kártyát is, amelyről a játékosok azt igye-

keztek elhitetni, hogy csak kaszinójátékot játszottak vele. Mindenki tagadta azonban, hogy makaót játszottak volna, csak azt nem tudták megindokolni, hogy miért kellett jól őrzött és bezárt kártyaszoba a kaszinójátékhoz?

A rendőrség természetesen megindította az eljárást *Sohr* Miksa ellen, és remélhetőleg súlyos büntetéssel fog gátat vetni, hogy hiszékeny emberek minden pénzüket otthagyják a diszkréten elzárt kártyaszobákban.

SZABADSÁG, 1911. október 24.

A SZOBA TITKA

Mit keresett Szász Ilona[1] Nagyváradon?

Óh, mért nem következik Hamvazó szerda a Halottak napja után, hogy hamut *hinthetnénk* a fejünkre, megtéphetnénk a ruháinkat, megkongathatnánk a harangjainkat, s gyászpompába vonhatnánk be ezt az egész várost. Óh, világok ura, be nagyot vétkeztünk most is! Itt volt, itt járt közöttünk, [egy] levegőt szívtunk vele, igen, e város falai látták őt, Őt, a legnagyobb „Ő"-t, nos ki mást: mint *Szász* Ilonát. A város falai látták őt, sőt, voltak, akik egy előkelő, karcsú autó mély ölén is látták, csak mi voltunk vakok, hogy nem vettük észre, nem borultunk előtte földre, és nem csókoltuk meg a lába nyomát . . .

Ha most *színes iniciálékkal* ékes krónikának sorait vetnénk pergamenra, ebben a hangnemben folytatnánk a siralmak énekét a végtelenségig, de most vesszük csak észre, hogy itt tulajdonképpen egy modern és érdekes riportról van szó, amely a Fekete Sas szálloda 43. számú diszkrét szobájában játszódott le, s most már az előzmények után mindenki sejti, hogy a riport hőse nem lehet más, mint a Gerbeaud-kuplé legbájosabb előadója: *Szász* Ilona.

A rendőrségen, a szállodai bejelentő lapok között akadtunk erre a kedves névre, s miután hamarosan konstatáltuk, hogy Szász Ilonának erre a látogatásra semmi különösebb, legalábbis nyilvános oka nem volt, legelsőrangú kötelességünknek tartottuk a negyvenhármas szoba titkát kinyomoznunk.

Azt talán mondanunk sem kell, hogy a szállodai személyzet hallgatott, mint egy kivilágított sír november elején. Más forrásokat kellett tehát felkutatnunk, s hosszas fáradozás után, íme, van szerencsénk tudtul adni, hogy nyomozásunk sikerrel járt. Megállapítottuk, hogy a művésznő éjjel 2 óra 11 perckor érkezett Nagyváradra. A vonatnál elegáns, kék automobil várta. A sofőrnek már szólni sem kellett. Tudta az utat. A Fekete Sas szálloda előtt állott meg. A művésznő könnye-

dén leszállt, s mielőtt fellibbent volna a 43. számú szobába, a portás szobájában kitöltötte a blankettát:

SZÁSZ ILONA
színésznő
BUDAPEST

Ez az egyetlen jel, amelyet maga után hagyott. Másnap nem reggelizett. Az ebédjét felhozatta a szobájába. Délután – most már csak konflison – kihajtatott az állomáshoz lefátyolozva, és 4 óra 25 perckor visszautazott Budapestre.

Hogy közben mik történtek a negyvenhármasban, azt igazán nem hozhatjuk nyilvánosságra, de ha legközelebb ismét ellátogat a művésznő Nagyváradra, engedélyt kérünk tőle, hogy legalább a kulcslyukon keresztül bevilágíthassunk a titokzatos negyvenhármas szobába. Attól félünk azonban, hogy a legközelebb Szász Ilona már annyira diszkrét lesz, hogy nem is tölti ki a szállodai lapot az utókor és a mi számunkra.

SZABADSÁG, 1911. november 3.

TŰZVESZÉLYES A KABARÉ

Két hét múlva bezárják a Bonbonnière-t[1]

Nagyvárad, november 6.

Nem akarunk megvádolni senkit hanyagsággal és lelkiismeretlenséggel, hogy majdnem másfél éven keresztül kitették az ezer meg ezer főnyi közönséget annak a veszélynek, hogy egy rossz helyre dobott gyufaszál vagy cigarettavég második Ökörítót[2] rendezzen Nagyváradon. Nem volt módunkban mind ez ideig, hogy lerántsuk a leplet arról a töméntelen bűnös visszaélésről, amelyet a Bonbonnière-kabaré igazgatósága követett el a törvénnyel, a hatósági intézkedéssel és a nagyközönséggel szemben, mert ezek az urak másfél éven keresztül hihetetlen ügyességgel járták a tojástáncot a törvény paragrafusai között, s ha néha-néha el is taposták valamelyiket, gondoskodtak arról, hogy ez ne kerüljön napvilágra. Nem volt egyetlen olyan hatósági intézkedés, amelyet teljesítettek volna, és csodálatosképpen ezek a határidőre szóló végzések úgyszólván teljesen feledésbe mentek.

Most azonban már betelt a mérték. A hatóság nem hajlandó tűrni tovább, hogy esténként sok száz meg száz ember egy forrongó tűzkatlanban üljön, amelynek végzetes felrobbanásához egy égő cigaretta is elégséges. Végre akadt egy fiatal, lelkiismeretes tisztviselő, aki bejelentette Gerő Ármin főkapitánynak, hogy a kabarében uralkodó állapotokért tovább nem hajlandó elvállalni a felelősséget tűz- és közbiztonsági szempontból.

Bartha Béla rendőrfogalmazó, aki a Bonbonnière-kabaré vasárnap esti, zsúfolt előadásán az ügyeletes szolgálatot teljesítette, olyan felháborító állapotokról győződött meg, hogy ma a következő jelentést terjesztette Gerő Ármin főkapitány elé:

Tekintetes főkapitány úr!

Folyó hó 5-én a Bonbonnière-kabarében tartott ügyeletes szolgálatom alkalmából megállapítottam, hogy az igazgatóság az előadásra jó-

val több jegyet bocsátott ki, mint amennyi a rend és biztonság érdekében megengedhető volna.

Teljes tisztelettel
Bartha Béla

A főkapitány ezt a bejelentést tudomásul vette, és azonnal rendeletet bocsátott ki a rendőrség első ügyosztályához, hogy:

a Bonbonnière-kabaré helyiségeiben helyszíni szemlét tartanak, állapítsák meg, hogy mennyi hely van a nézőtéren, s ezzel szemben menynyi jegyet bocsátanak ki, állapítsák meg továbbá, hogy a Bonbonnière igazgatósága eleget tett-e mindazoknak a tűzrendészeti intézkedéseknek, amelyekre már több ízben kötelezték őket.

És abban az esetben, ha csak egy jeggyel többet adnának ki a rendesnél, vagy a tűzrendészeti intézkedéseket még nem foganatosították volna, a főkapitány feljogosítja az ügyeletes rendőrtisztviselőt, hogy a kabaréelőadásokat azonnal szüntesse be.

Bartha Béla rendőrfogalmazó jelentése adott impulzust arra, hogy a rendőrségen utánanézzenek, hogyan is áll hát a Bonbonnière-kabaré tűzbiztonsági ügye. Rövid vizsgálódás után meglepő dolgok kerültek napfényre.

Először is kiderült, hogy amikor 1910. év szeptember havában az engedélyt kiadta volna a rendőrség, a megnyitást megelőző szemlére nem hívták meg, és nem is volt jelen a kerületi rendőrkapitány, Kemény Ignác, akit egyedül lehet tűz vagy egyéb baleset esetén felelősségre vonni.

Kiderült továbbá az, hogy Kemény Ignác rendőrkapitány ez év június havában a Heller Testvérek Rt. raktárszemléjének jegyzőkönyvével kapcsolatban 12 091–911. és 13 746–911. iktatószámok alatt jelentést tett a főkapitánynak a Bonbonnière-ben uralkodó állapotokról és 22 pontban összegezte azokat a javításokat, amelyeket okvetlenül végre kell hajtani, különben nem kezdhetők meg az előadások. Ezek között a követelések között legfontosabb volt a tűzcsapok és egy vészlépcső létesítése az udvarra. Gerő Ármin főkapitány erre az ügyre vonatko-

zólag jelentést kért Gráczer Lajos tűzoltófőparancsnoktól, aki szintén erélyesen követelte a tűzbiztonsági intézkedések végrehajtását.

Gerő Ármin főkapitány szokott erélyességgel és nagy szigorúsággal nyomban rendeletet bocsátott ki, hogy mind a huszonkét óvintézkedést teljesítse a Bonbonnière igazgatósága záros határidőn belül. A végzést a Bonbonnière megfellebbezte, és egyetlen óvintézkedést sem teljesített. Tűzcsap még most sincs a Bonbonnière udvarán, ahová tűz esetén a sugárcsövet bekapcsolni lehetne. A mentőlépcsőt sem csináltatták meg, dacára annak, hogy Kemény Ignác rendőrkapitány a határidő lejárta után jelentést tett arról, hogy a Bonbonnière egyetlen intézkedést sem foganatosított.

Mindezek dacára mégis megtörtént az a hallatlan eset, hogy a Bonbonnière szeptember hónapban megkezdhette új szezonját, anélkül hogy a szokásos tűzrendészeti vizsgálatot megtartották volna. Sem a színkörben, sem a színházban addig nem kezdik meg az előadásokat, amíg a tűzrendészeti bizottság alaposan meg nem vizsgálta, és meg nem állapította, hogy megfelel-e minden tekintetben a tűzrendészeti szabályrendeleteknek. A Bonbonnière a nyári helyiségből beköltözött a téli helyiségbe, anélkül hogy erre a rendőrségtől bármiféle engedélyt kért volna, s a helyiséget tűzrendészeti vizsgálatnak vetette volna alá.

Most állapították meg azt is, hogy a Bonbonnière színpadán minden este kétfelvonásos darabot játszanak, anélkül hogy erre engedélyük volna, s a színpad a kötelező vasfüggönnyel el volna látva.

Mindezek az okok késztették a hatóságot arra, hogy most már radikális módon oldja meg a kérdést, s ha másként nem lehet, hát akkor a Bonbonnière bezárásával kényszerítse az igazgatóságot arra, hogy gondoljon a közönség és színészei testi épségére s biztonságára is.

Gráczer Lajos tűzoltófőparancsnok, Kemény Ignác rendőrkapitány és Jeremiás János tűzoltóparancsnok ma este 9 órától 11-ig sürgős szemlét tartottak a kabaré helyiségeiben az előadás alatt. Mindazokat a hiányokat, amelyeket a szemle során konstatáltak, Pongrácz Jenő kabaréigazgató és Gyenis Ede titkár jelenlétében több oldalra terjedő jegyzőkönyvben foglalták össze.

A vizsgálat megállapította, hogy a nézőtér és a színpad abszolút tűzveszélyes. Vízcsapok vagy egyáltalán nincsenek, vagy pedig oly mini-

malis víznyomásúak, hogy még kerti locsolásra sem használhatók. A vészkijáratok rosszak, használhatatlanok. Egyiknek az ajtaja befelé nyílik, a másik pedig állandóan be van zárva. A főbejárat kifelé nyíló ajtaja is mindig be van csukva, s csak az egyik befelé nyíló oldalajtót használják. Vészlámpák nincsenek. A színpad tele van díszletekkel. A nézőtér pedig szabad székekkel. A karzat nemcsak tűzveszélyes, hanem életveszélyes is. Az udvaron a hidránst[3] még mindig nem készítették el.

A bizottság tagjai felszólították Pongrácz Jenő igazgatót, hogy az összes tűzrendészeti hiányokat pótolja, a nézőtérről a felesleges székeket hordassa ki, a karzatra ötven embernél több fel nem bocsátható, s a már meglevő 10 milliméteres víznyomású belső hidránsok 65 milliméteresre cserélendők ki. Ezeknek a munkálatoknak elvégzésére kétheti határidőt adtak.

Ha két hét alatt nem pótolják az összes hiányokat, akkor a kabarét minden felszólítás nélkül hatóságilag bezárják.

Ezt a határozatot holnap délelőtt Gerő Ármin főkapitány láttamozásában írásban is kikézbesítik a kabaré igazgatóságának.

A szemle eredményéről Gráczer Lajos tűzoltófőparancsnok a következőket mondotta a Szabadság munkatársának:

– A kabaré teljesen tűzveszélyes, és igazán nem az én hibám, hogy mind ez ideig megtűrték ezeket az állapotokat. Szerencse, hogy még nem történt valami szörnyű katasztrófa. Ha itt tűz ütne ki, élve nagyon kevesen menekülnének ki a tűzkatlanból. Most már valóban itt az ideje, hogy véget vessünk ezeknek az állapotoknak. Utoljára hívtuk fel most a kabaré igazgatóságát, s ha ez a felszólításunk is hibábavaló lesz, akkor két hét múlva hatóságilag betiltunk minden előadást. Remélem, hogy ezt a helyzetet nem akarja előidézni az igazgatóság, mert különben módunkban lesz nekünk, hogy kiköltözésre kényszerítsük őket.

SZABADSÁG, 1911. november 7.

A KIS KADÉT[1]

NAGYVÁRADRÓL A NAGYVILÁGBA

Nagyvárad, november 7.

Igazi magyar karrier – szinte regényes – azé a rózsásarcú, snájdig kis kadété, akit egy-két év előtt még naponta ott lehetett látni a kávéházak bohémtársaságában. Suppán Károly – így hívták a fiatal kis zászlóst – eleinte rendkívül kedvelt alakja volt Nagyvárad éjszakai világának, mulatós természetéért, gőgösség és arrogáncia nélküli modoráért és főként katonáknál szokatlan olvasottságáért, literátus műveltségéért mindenütt szerették. Egyszerre azonban furcsa hírek kezdtek szállingózni Suppán Károly felől, különböző, homályos cselekedetét kezdték tárgyalni az ismerősök, köztük olyan dolgokat is, amelyek a büntető törvénykönyv paragrafusaiba ütköznek.

A múlt év nyarán azután hirtelen eltűnt Suppán Károly Nagyváradról, és mivel úgy hallatszott, hogy idegbetegsége gyógyítása céljából egy szanatóriumba vonult, hát senki sem törődött tovább a kis kadét személyével. Hosszú hónapokig semmi hír nem érkezett felőle, már úgyszólván teljesen feledésbe merült a neve, amikor egy napon az a hír érkezett, hogy a berlini Landesgericht[2] váltóhamisításért hat hónapi fogházra ítélte Suppán Károlyt. Büntetését két-három hónap előtt töltötte ki, és tulajdonképpen itt kezdődik a kis kadét kalandos, de kissé obskurus[3] regénye. Mivel se pénze, se rendes foglalkozása nem volt, ellenben a katonai pályán az előkelő és fényűző életmódot szokta meg, hát mindenféle kétes manőverekhez folyamodott, hogy a lumpoláshoz és a gondtalan élvezetekhez szükséges költségeket megszerezze. Sorra pumpolta a Berlinben élő, vagy ott ideiglenesen tartózkodó honfitársait, akiknek azt mesélte, hogy tanulmányúton van a művelt Nyugaton, ahol főképp a könyvtárakat és múzeumokat látogatja. Tényleg azonban a legkétesebb hírű éjjeli kávéházak és mulatók voltak állandó tartózkodási helyei, amelyeknek közismert, állandó törzsvendége lett.

Amikor Berlinben már mindent learatott, és a rendőrség is kezdte

különös figyelemben részesíteni, egy szép napon búcsút mondott a német fővárosnak, és a szélhámosok Eldorádójába, Svájcba utazott. Eleinte Genfet tüntette ki ott-tartózkodásával, azután egy-két új francia ismerősének társaságában Párizsba utazott. Innen kezdve nem tudtuk már pontosan követni a nyomait, de a francia fővárosban és a Riviérán megfordult magyarok mesélték, hol Párizsban, hol Monte-Carlóban, hol Nizzában találkoztak vele, de azt megállapítani, hogy miből él, nem sikerült. Egyesek állítása szerint pederasztákkal[4] és homoszekszuálisokkal érintkezett, mások azt állították, hogy a játékasztalokon, Fortuna istenasszony jóakaratú közvetítésével szerzi meg a költséges életmódhoz szükséges Louis d'orokat.[5] Egyik napon még a Quartier Latin[6] legnyomorultabb és legolcsóbb garnijában lakott, másnap már a legelőkelőbb, legpazarabb hotelben volt fejedelmi lakosztálya. A ruházkodása mindig kifogástalan és elegáns volt, és akkor már pénzszükségben sem szenvedett. Most azután egy Londonból hazaérkezett nagyváradi úr [mesélte], hogy a nagy angol metropolisban találkozott Suppán Károllyal egy „bár"-ban, aki felismerte, és sietett kitérni az ismerős szemek elől.

A legérdekesebb, hogy a zászlós még nem szabadult meg a katonai kötelezettsége alól; sőt egy rövidebb szabadság ürügyével távozott külföldre, amiért jelenleg katonai szökevénynek tekintik, s mint ilyet, visszatérés esetén elég súlyos büntetés és az utánszolgálat kellemetlen kötelezettsége várja.

SZABADSÁG. 1911. november 8.

A PAUSÁLÉ

Ma reggel három újság is nekirontott a Szabadságnak. Abból az alkalomból, hogy lapunk tegnapelőtti számában egy cikk jelent meg a Bonbonnière-kabaré tűzveszélyességéről és arról, hogy az igazgatóság olykor korlátlanul annyi jegyet bocsát ki, amennyit nem volna szabad neki, nemcsak a közönség kényelme, de a rend és életbiztonság szempontjából sem.[1]

A cikk adatait a rendőri rovatvezető a hatósági közegek kezéből kapta, hivatalos személyek észleleteit adtuk vissza híven és a valóságnak teljesen megfelelően, a toll teljes tisztaságával és függetlenségével... Ezt a dolgot tehát mesterséges sajtólármával elütni nem lehet. Amit mi megírtunk, arról hivatalos jegyzőkönyvek szólnak, hivatalos eljárás indult meg, és november 10-én újabb szemle lesz a kabarében, melyen hatósági személyek majd megállapítják, hogy a kabaré helyiségei mostani állapotukban nem tűzveszélyesek-e?

Miután mindezeket egy cikk keretében megírtuk, ma reggel a puritánok testületének vezetőtagja: Fehér Dezső,[2] Sas Ede[3] és az egyik kültag, akinek a nyilvánosság előtt még nincs ilyen fényesre csiszolt neve – feljajdulnak, és a kabaré igazgatóságának védelmére sietnek. Bizonyára a legtisztább közérdekből és annak a szent célnak a halaszthatatlan érdeke szempontjából, amelyet a kabaré különösen az éjszaka előrehaladottabb óráiban szolgál.

És nem vonjuk kétségbe: teljesen önzetlenül teszik ezt, hiszen, aki Fehér Dezső és Sas Ede személyét ismeri, aki velük bankok közgyűlésein, részvénytársulatok előszobáiban találkozott, az mind egytől egyig tudja, hogy ezek az urak mindenkor és mindig csakis Nagyvárad közérdekeit szolgálják, és velünk együtt nincs ember, aki ennek az ellenkezőjéről lenne meggyőződve.

De mert ezek az urak, illetve lapjuk szóvá tett egy Nagyváradon nagyon is ismert fogalmat: a pausálét, melynek tartalmát itt, Vára-

don, a közönség a tanúnk rá, nem mi léptettük életbe, nem mi honosítottuk meg, és rendszerint nem is igen követtünk, hát ki kell térnünk erre a fogalomra, nehogy a Fehér Dezső és Sas Ede által meghonosított téves magyarázattal éljen a köztudatban.

Hát igenis, pausálé van. Ez a sajtó természetéből is folyik, az újságnak is fedezni kell a kiadásokat, és ha magánosok magántermészetű közleményeket óhajtanak a lapok hasábjai útján terjeszteni, úgy azért rendesen fizetnek. Vagy mint rendes napi hirdetők, vagy mint általányos pausálés üzletfelek.

A Szabadságnak azonban nem volt és nincs olyan értelmű megállapodása a Bonbonnière-kabaréval, mint a többi lapoknak. Mikor Kondor úr megnyitotta a kabarét, behozott a Szabadsághoz is, úgy mint a többi lapokhoz, egy szerződési tervezetet, mely úgy szólt, hogy mindennap közöljünk vállalatáról egy hirdetést és pár sorból álló reklámot. Ezért fizet havonkint bizonyos összeget. Elég szerényet. Hajlandó akár hároméves szerződést is kötni, de a szerződés egyik pontja az lett volna, hogy csak olyan közleményeket szabad közölni, amelyeket a kabaré, illetve fizetett embere szerkeszt meg.

Ekkor kijelentettük, hogy a kabaréval ilyen természetű összeköttetésbe nem óhajtunk lépni, azonban hónapról hónapra egy átalány összegért leközlünk bizonyos számú hirdetést, és a beküldött kommünikékből 15–20 sorban annyit, amit a közönség tájékoztatása érdekében szükségesnek tartunk. Miután a kabaré önreklámja lapunknak erre a célra szánt kereteit az utolsó hetekben erősen túlszárnyalta, és a kabaré mindig több és több sorban kívánta műsorát és kitűnőségeit dicsőíteni, s a megállapodást állandóan megszegte, egyszerűen beszüntették a további összeköttetést, és a kabaré közleményeit nem adtuk le. Mivel pedig a kabaréval szemben függetlenségünket minden irányban megőriztük, egész természetesen megírhattuk azt is, amit a kabaré kommünikéi nem szoktak kikürtölni, hogy a kabaré tűzbiztonsági szempontból egy, a napokban beadott hivatalos feljelentés szerint sok kívánnivalót hagy maga után.

Így áll ez az ügy, és reánk nézve teljesen irreleváns,[4] hogy Fehér Dezső és Sas Ede önmagából kiindulva hova konkludál.[5] Velük tehát nem polemizálunk. És kivált nem szállunk pörbe Fehér Dezsővel, a nagyváradi élet fotografusával, csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy fest

majd a fotografáló aratógépes lapocska hasábjain a tűzveszélyes kabaré?

Mert a pausálé mellett Fehér Dezső ezt a strébernevelő intézményt is meghonosította. Az emberek jóhiszeműek, és sokan be is dűltek neki. De mit az emberek! A kismarjai Bocskai-szobor is, melyhez szintén így beszélt:

– Tessék barátságos arcot vágni, mosolyogni és a számlát Kismarja község képviselő testülete által rendezni.

Ebben az ügyben különben adjuk a következő sorokat:

NYILATKOZAT

A Szabadság a Bonbonnière-kabaré tűzveszélyességéről szóló cikke miatt, közönséges üzleti fogással, Pongrácz Jenő kabarébérlő az én egyéni becsületemet igyekezett ma néhány helyi lapban közölt nyilatkozatával beszennyezni. A rágalom annyira rosszindulatú, hogy felmentve érzem magamat az alól, hogy akár Pongrácz chambre-séparée-igazgató úrral, akár pedig ezekkel a lekenyerezett lapokkal polémiába bocsátkozzam. Miután pedig másként nem szerezhetek magamnak elégtételt, dr. Medvigy Gábor ügyvéd útján a Nagyvárad, a Nagyváradi Napló és Pongrácz Jenő ellen megtettem a bűnvádi feljelentést.

Pásztor Ede, úgy látszik, még mindig nem tudja elfelejteni azt a szoros viszonyt, amely közte és a „hírhedt Nógrádi"[6] között fennállott, s ezért támadott meg olyan útszéli tempóval. Bár önérzetem és ízlésem jókora feláldozásába kerül, mégis kénytelen leszek a Nagyváradi Friss Újsággal is szembekerülni a bíróság előtt.

Szamuely Tibor

SZABADSÁG, 1911. november 9.

ÜZENET[1]

Fehér Dezső ma különösen jól érezte magát. A Nagyváradi Napló azzal tüntette ki, hogy hű fotográfiáját közölte, anélkül hogy utólag a számlát prezentálta volna neki. Ez volt az első eset, hogy ingyen dicsérő cikk jelent meg a Naplóban. Igaz, hogy Fehér Dezső most az egyszer a saját puritánságáról, nagylelkűségéről és korrekt becsületességéről zengett ditirambusokat.[2] Miután pedig Nagyváradon nincs ember, aki ezt bevenné, kénytelen volt közbe-közbe engem is megmarni. Ezeket a marásokat könnyen elviselem. Különböző szanatóriumokban és elmegyógyintézetekben már kiszedték a méregfogait. Az orvosi tudomány csupán megbomlott agyrendszerével volt tehetetlen. Ezért történhetett meg aztán, hogy Fehér Dezső, akit én másfél éven keresztül becsületes lelkiismeretességgel, sőt, sokszor testi épségem veszélyeztetésével nyomorúságos éhbérért szolgáltam, most, amikor úgy az ő, mint a lap kiadójának és a lap szerkesztőjének többször hangoztatott sajnálkozása mellett a saját akaratomból a Napló szerkesztőségéből kiléptem, azzal vádol meg, hogy tisztességtelennek látszó üzletek keresztülvitelére lehet felhasználni. Fehér Dezső vagy rosszakaratúan gonosz, vagy ismét erőt vett rajta soha ki nem gyógyítható betegsége, amikor ezzel meggyanúsított engem. Ő tudja legjobban, hogy egyetlenegy olyan ügyben való közbenjárásra sem tudott kényszeríteni, amely inkorrekt. Néha heteken keresztül presszionált, hogy az ő gyanús üzleteinek elintézésében részt vegyek, de én mindenkor – bár ezzel állásomat kockáztattam – a leghatározottabban megtagadtam az engedelmességet.

Egyet elismerek: Fehér Dezső volt az, aki A Nap-ban megjelent Tisza-ellenes tudósításokat inspirálta, s a cikkekhez az adatokat szolgáltatta. Elismerem azt is, hogy Fehér Dezső az én távollétemben a Bihar vármegye főispánjának erőszakoskodásáról, Tisza István gróf zsarnokoskodásáról és a vármegyei nemzeti munkapárt kompromittá-

lásáról szóló tudósítást személyesen mondta be telefonon A Nap szerkesztőségének.

Fehér úr! Ön nem lehet annyira beteg, hogy mindezekre ne emlékezzék. Lehetetlen, hogy ne emlékezzék arra is, hogy amikor a nagyszalontai népgyűlésen Telegdy József országgyűlési képviselő és Csanády Jenő főszolgabíró A Nap felől kérdezősködtek, ön a leghatározottabban letagadta, hogy a Napló szerkesztőségéből kerültek ki az ifjú Tisza István grófról szóló hírek s az árpádi népgyűlés képe.[3] Parancsolja talán, hogy egyébre is emlékeztessem?!

Ez nem az „elküldött cseléd fecsegése", hanem az egzisztenciájában és becsületében briganti módon megtámadott ember védelme, egy olyan emberé, aki másfél évi munkájával öntöl csak becsülést és tisztelést érdemelt ki. Ne féljen, maga szánalmas emberi roncs! Amit másfél év alatt láttam a műhelyében, arról hallgatni fogok, de reszkessen attól, hogy nyilvánosságra hozzam a másfél éven kívül eső 9392–1908 B. számú törvényszéki és 383–1908 B. számú ítélőtáblai ítéleteket.

Szamuely Tibor

A Szabadság szerkesztőségének ehhez a nyilatkozathoz nincs sok hozzátennivalója. Lapunk reputációját egyáltalán nem érinthetik azok a szemenszedett valótlanságok, amiket Fehér Dezső összehord. Bíróság elé fogjuk tehát állítani, ha beszámíthatatlan cselekedeteiért egyáltalán felelősségre vonható.

SZABADSÁG, 1911. november 11.

TŰZVESZÉLYES-E A KABARÉ?

Az eltitkolt tűzvizsgálati szemle

Néhány napig sikerült elterelni a közönség figyelmét arról, hogy a Bonbonnière-kabaré tényleg tűzveszélyes-e. A hatóság – cikkünk nyomán – a legnagyobb csöndben végezhette munkáját, s úgy látszik, nem sok oka volt rá, egyáltalán nem sietett megcáfolni adatainkat, sem pedig nem igyekezett megnyugtatni a nagyváradi közönséget afelől, hogy ha netalántán betéved a kabaréba, van-e arra valószínűség, hogy onnan élve ki is menekülhet.

Mikor a Szabadság cikke megjelent, jól érdekelt helyről olyan nyilatkozatot bocsátottak közre, hogy a rendőrség sem régebben, sem pedig az utóbbi időben semmiféle intézkedés keresztülvitelét nem rendelte el a kabarében. Ez a hír természetesen nem volt igaz. *Gerő* Ármin főkapitány még aznap megcáfolta azzal a rendeletével, amelyben november 10-re újabb tűzrendészeti szemlét tűzött ki a Bonbonnière-be. Erre a szemlére a rendőrség részéről *Horváth* Géza tb. alkapitányt küldte ki. A szemlére meghívták a város mérnöki hivatalát, *Gráczer* Lajos tűzoltóparancsnokot és a tisztiorvosi hivatalt.

A szemlét pénteken meg is tartották a Bonbonnière összes helyiségében, s ugyanazokat konstatálták, amit *Gráczer* Lajos tűzoltóparancsnok és *Kemény* Ignác alkapitány már előzetes szemléjük alkalmával megállapítottak. Mégis a rendőrségi kommünikében egyetlen sor sem jelent meg a szemléről, holott most nincs égetőbb kérdés, amely annyira érdekelné a közönséget, mint az, hogy tényleg tűzveszélyes-e a kabaré, vagy nem?

Miután a rendőrségi hivatalos jelentés erről hallgatott, kénytelenek voltunk mi magunk érdeklődni az ügy állása iránt.

A tűzőrségen a következőket mondották:

– A szemlét tegnap megtartották a kabarében. Mitőlünk *Gráczer* Lajos főparancsnok és *Jeremiás* János parancsnok vett részt. A szemle jegyzőkönyve már a rendőrség előtt van.

Gerő Ármin főkapitány távollétében *Egely* Alajostól, a sajtóiroda vezetőjétől és az első ügyosztály fogalmazójától kértünk felvilágosítást.

– Énnekem erről az ügyről nem szabad semmit sem mondanom. Tessék talán a főkapitány úrhoz fordulni. Én úgy tudom, hogy *a szemlét még nem rendelték el.*

Ezzel szemben Horváth Géza alkapitány, a kabaréügyek vezetője ezt mondotta:

– November 10-re volt kitűzve a tűzvizsgálati szemle. Ez azonban, nem tudom, miért, de elmaradt bizonytalan időre. Lehet az is, hogy tartottak szemlét, de én erre nem kaptam meghívást.

Zilahy Antal kerületi rendőrfelügyelő is körülbelül ilyen értelemben nyilatkozott.

– A november 10-re kitűzött újabb szemle elmaradt, s csupán csak egy szemlét tartottak meg közvetlenül a cikk megjelenése után.

Közölhetnénk még néhány nyilatkozatot, de ezzel csak jobban bonyolódnék ez az amúgy is elég rejtélyes titkolódzás.

SZABADSÁG, 1911. november 12.

Ha akarom: vembes,
ha akarom: nem vembes.

Nagyvárad, nov. 16.

Méltóztatnak még emlékezni ugyebár, hogy a Szabadság másfél héttel ezelőtt el nem tagadható rendőrségi hivatalos akták szó szerinti közlésével és illetékes személyek meg nem cáfolt nyilatkozataival beigazolta azt a kétségtelenül szégyenletes tényt, hogy a Bonbonnière-kabaré egy abszolút tűzveszélyes helyiségben tart előadásokat, anélkül hogy az előírt és több ízben kötelezővé tett legminimálisabb óvintézkedéseket megtette volna. Ez a cikkünk kétféle hatást idézett elő. Először azt, hogy Gerő Ármin főkapitány sürgős tűzvizsgálati szemlét rendelt el, másodszor pedig azt, hogy laptársaink megszolgálhatták a jól megérdemelt és igazán egy csöppet sem irigyelt pausáléjukat.

Most, másfél hét után kiderült ugyan, hogy az a sürgős tűzvizsgálati szemle nem is volt olyan „sürgős", mert csak ma délelőtt tartották meg – és már itt jó előre konstatálhatjuk – a rendőrség és kabaré-bérlők nagy megkönnyebbülése mellett.[1] Nem tudjuk, kinek állott érdekében, hogy a rendőrség megcáfolja és dezavuálja[2] önmagát, és jegyzőkönyvben örökítse meg mindazt, hogy amiről a 12 091–911. és 13 746–911. számú aktái szólnak, az mind alaptalan kombináció volt, s az a záros határidőn belül kötelező véghatározat, amelyben 22 pontban foglalták össze az elkerülhetetlenül szükséges intézkedéseket, nem volt egyéb rosszakaratú zaklatásnál.

Több rendőrtisztviselő tanúk jelenlétében a Szabadság munkatársa előtt a leghatározottabban kijelentette, hogy a rendőrség nagy mulasztást követett el, amikor a kabarénak kiadta a játszási engedélyt, anélkül hogy az elrendelt óvintézkedések foganatosításáról meggyőződött volna.

Gráczer Lajos tűzoltófőparancsnok Kemény Ignác rendőrkapitány előtt szó szerint ezeket mondta nekünk:

– A kabaré teljesen tűzveszélyes, és nem az én hibám, hogy a ható-

ság mind ez ideig megtűrte ezeket az állapotokat. Ha két hét múlva nem lesz rend, minden felszólítás nélkül bezárjuk a kabarét. Nagyon kérem önöket, hogy ezeket hozzák nyilvánosságra, hátha így lehet kényszeríteni őket, hogy az egy éve elrendelt intézkedéseket foganatosítsák.

A másfél heti idő, úgy látszik, teljesen elég volt arra, hogy ezek az urak lehiggadjanak, s felvegyék a következő jegyzőkönyvet:

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Nagyváradon 1911. évi november hó 16-án a rendőrkapitányi hivatalnak 27 925–1911. számú határozatával a Bonbonnière-színpad helyiségében elrendelt helyszíni vizsgálat alkalmával. Jelen voltak alulírottak. Mely alkalommal a kiküldött bizottság tapasztalatait az alábbiakban foglalja össze: A nézőtér befogadóképessége 350 (háromszázötven) emberben állapíttatik meg, a kijárati ajtók előtt széksoroknak nem szabad lenni. Az úgynevezett koronás helyek szélei a padozathoz erősítendők. Az összes kijárati ajtók „kijárat" táblával megjelölendők, s az egész előadás alatt kulccsal bezárva [egyik] sem tartható. Minden kijárat, úgy mint eddig is volt, vészvilágítással látandó el. A karzat befogadóképessége 80 (nyolcvan) emberben állapíttatik meg. A karzaton levő vasajtó kifelé nyílásúvá alakítandó át, és a jelenleginél 20 cm magasabb legyen, és szintén vészkijárattal látandó el. A padlástérben semmiféle tűzveszélyes anyagot felrakni tilos. A színpad hosszában, a mennyezeten két, lyukakkal ellátott vízvezetéki cső alkalmazandó olyképpen, hogy a tűzoltó a jelenlegi tűzcsapról ezen záporkészüléket működésbe hozhassa. A lépcsőházba vezető kijárati ajtók úgy a földszinten, mint az emeleten az előadás tartama alatt teljesen nyitva hagyandók. A karzat közönsége a színházat csak a második lépcsőn hagyhatja el. Megjegyezzük végül, hogy a nagyterem befogadóképessége nagyobb, mint [amennyire] mostanáig ülőhelyekkel igénybe véve volt, amit a bizottság a jegyek számából állapított meg. A színház a fentiek betartásával tűzrendészeti szempontból kifogás alá egyáltalán nem esik. Grindböck István városi építész a fentiekhez hozzájárul. Ezzel a jegyzőkönyv felolvastatván és aláíratott. Horváth Géza s. k. t. alkapitány. Gráczer Lajos tűzoltóparancsnok, Grinböck István v. okl. építész, s. k. Kondor Ernő s. k.

Erre igazán ráillik a közmondás. Ha akarom: vemhes, ha akarom: nem vemhes. Miután farizeus ábrázattal konstatálják, hogy ez is meg amaz is hiányzik, ez is életveszélyes, meg amaz is tűzveszélyes, nagy bölcsen kijelentik: A színház a fentiek betartásával tűzrendészeti szempontból kifogás alá nem esik.

Ennél könnyelműbben még sohasem kompromittálta magát a hatóság. S legjobban a nagy közönség mulat azon a megállapításon, hogy eddig kevesebb jegyet bocsátottak ki, mint amennyi befér. Erre már igazán még a Bartha Béla feljelentését is fölösleges idéznünk.

A nagy büszkeséggel hirdetett kétheti terminus veszedelmesen közeledik. Nem gondolja, főparancsnok úr, hogy vagy másfél héttel ezelőtt, vagy pedig most, óriási tévedések történtek a jegyzőkönyv körül?

Itt jegyezzük meg egyébként, hogy a kabaré bérlői a tűzvizsgálati szemle résztvevőit pezsgős villásreggelivel vendégelték meg.

SZABADSÁG, 1911. november 17.

VASÁRNAPI LEVÉL II.

A Szabadság eredeti tárcája

Illatos, forró tea párolog az asztalomon, az utcákat csúnya, fojtogató londoni köd üli meg, s a szomszéd asztalnál pedig azt húzza a cigány, hogy „ha jön a június, mulatni kell". Nem tudom ugyan megérteni, hogy Lopkovicz úr[1] vagy valamelyik másik jeles nótaszerző miért éppen a június hónapot találta alkalmasnak a mulatásra, holott a nőegyletnek határozottan az az álláspontja, hogy a mulatást novemberben kell megkezdeni. Mégpedig mennél később, mennél ködösebb őszi időben. Állítólag ezért halasztotta el az első teazsúrt is a jövő vasárnapra, mert abban reménykedik, hogy akkorára már a tea és a szendvicsek mellé lehullanak az első, szűztisztaságú, fehér hópihék is. Bent, a forró levegőjű bálteremben sokkal kedvesebb, barátságosabb minden, jobban ízlik a jótékonysági tea is, ha az ember a havas téli utcáról menekülhet be a hatalmas csillárok melengető, pompázó fénye alá.

A mulatságok poéziséből már úgyis alig maradt meg valami. A „sohasemhalunkmeg"-generációnak nem volt igaza. Sokkal hamarabb pusztultak ki a föld színéről, mintsem gondolták, s az utolsó bölényeket, úgy hiszem, csak az új budapesti állatkert rácsai mögött lehet már megtalálni. A majomsziget őrgrófjait szintén ott őrzik az egyenruhás állatgondozók.

Nagyságos asszonyom, ne is próbáljon megcáfolni. Hiábavaló minden védekezés. Hiszen a választmányi ülésen Ön fog legjobban protestálni azellen, hogy a nem tudom én melyik filléres jótékonysági egylet javára egy óriási méretű jelmezes bált rendezzenek az idén. Ön fog legjobban, legékesebben érvelni amellett, hogy az emberekből kihalt a mulatás vágya, s az asszonyokból kiveszett a toalett-bemutatási mánia. Az örök asszonyi tagadás elvénél fogva azonban Ön most mégis a legnagyobb kéjjel kelne vitára velem. Előszedné azokat a jó öreg érveket, hogy így meg amúgy, ezért meg amazért van szükség a mulatságokra, s a vége mindig egy: hogy valahol csak össze kell hozni a par-

tikat. Alapjában véve azonban Ön szintén meg van győződve arról, hogy a házasságok sem az égben, sem pedig a bálteremben nem köttetnek. S talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy a férj-jelöltek is sokkal szívesebben veszik, ha a báli toalettek árát s a farsangi költségeket minden évben pontosan és lelkiismeretesen hozzácsatolják a hozományokhoz. De meg különben is úgy áll a dolog, hogy ma már a társadalmi érintkezés más formák között történik, mint ezelőtt, s a toalettek bemutatására is száz meg száz új alkalom nyílott.

Ne vegyék panaszképpen a feminista mozgalom[2] vezetői, akik előtt egyébként hódoló tisztelettel hajlok meg, hogy mintha egy kissé ők idézték volna elő a forradalmat a bálteremben. Kétségtelenül bizonyos, hogy ők tűztek ki célul más hivatást a női társadalom elé, s egyedül az ő érdemük, hogy – egyelőre legalább a dolgozó nők – lemondtak arról a dicsőségről, hogy parfümpárától terhes báltermekben szerepeljenek, s így vonultak be a ridegebb, komolyabb és kijózanítóbb közgyűlési termekbe.

Ez a hét szolgáltatott éppen fényes tanúbizonyságot erről. Jóságos, kedves arcú tanítónők töltötték meg az öreg vármegyeháza közgyűlési termét. Biharország életnagyságban megörökített főispánjai meleg barátsággal tekintgettek le a tarka sokaságra, amelyből itt-ott bizony kirikított a selyembársonyos kalapok drága plörőze[3] s a nemzet napszámosnőinek átható illatú „Ideál" parfümje. S ezek a hölgyek csadálatosképpen sokkal komolyabban hallgatták végig az unalmas fejtegetéseket, mint kartársaik. Élvezet volt látni, milyen öntudatosan, határozottan radikális gondolkodásúak ezek a hölgyek.

Balogh Károly alelnöknek teljesen felesleges volt a diszkrét biztatása:

– No, most Paula nagysád, elő az elégedetlenséggel!

Paula nagysád elégedetlen volt úgyis. És biztatás nélkül is elhangzottak a legmerészebb közbeszólások:

– Sztrájkolni fogunk!

Eleinte félénken, bizonytalanul lángoltak a hölgyek a nyomorúságos tanítói fizetés miatt. De később, amikor látták, hogy hiszen itt joguk van szólni nekik is, nekibátorodtak. Némelyik hölgynek még a szeme is fénylett a nagy lelkesedéstől. Zola „Germinal"-ja jutott az eszembe, amikor végignéztem ezen a strucctollas és filckalapos amazon-csapaton.

Az elszánt, mindenre kész bányászasszonyokra gondoltam, akikből még nem veszett ki a vérre szomjazó vadállatias kegyetlenség. Ezek a finom kultúrasszonyok – az alatt a néhány perc alatt – a legnagyobb kéjjel kaparták volna ki legalábbis – a kultuszminiszter szemét.

A férfiak sokkal higgadtabban mérlegelték a dolgot. Még a vörös május elsejének közelségétől is rettegtek, de a hölgyek más véleményen voltak.

– Egy forint a hús kilója! – csilingelt közbe egy bájos női hang, s a szónok még csak replikázni sem tudott rája.

Nagyságos asszonyom! Elképzeli Ön, hogy ezt a húsdrágaságot siratő hölgyet farsangi maskarába lehetne bújtatni? Én úgy hiszem, hogy ezeket nem hatja meg a legcsábítóbb reklámkommüniké sem. Ma már a kenyér és húsdrágaság érdekli Önöket, mindnyájukat. Ezért maradnak üresek a villanyárban pompázó báltermek, és ezért lesz néhány hét múlva mozgószínház – a Vigadóban.

SZABADSÁG, 1911. november 19.

VASÁRNAPI LEVÉL III.

A Szabadság eredeti tárcája

Kevesen tudják, hogy Poiret mester[1] Nagyváradon járt a napokban. Monstrózus autójának puha, bársonyos ölén édesen szendergett, amikor a püspöki vámnál felriasztottam.

– Où suis-je?[2] – érdeklődött hibátlan franciás kiejtéssel, és én siettem minden francia tudásomat összeszedve – magyarul megadni a felvilágosítást:

– Mester! Nagyvárad határán köszöntelek.

– Nagyvárad... Nagyvárad... – mormogta a kedves párizsi bácsi, és elmélázva tekintett ki az autó finom metszésű kristályablakán. – Lehetséges ez? Hiszen nekem arról meséltek a párizsi ismerőseim, hogy ha valaha elvetődöm e keleti, barbár országba, és egy icipici nyugati kultúrát akarok látni, akkor okvetlenül keressem fel a miniatűr Párizst, mely merő tévedésből a Körös partján épült fel a Seine helyett. Egy pillanat: és én tisztában vagyok ezzel a várossal.

– Mester, hódolattal hajlok meg utolérhetetlen művészeted és egyedülálló tehetséged előtt – jegyeztem meg szerényen –, de engedd meg, hogy kétségbe vonjam abbeli tehetségedet, hogy egy pillanat alatt beleláttál e városnak a veséjébe.

– Ennek a városnak a lakói – mondotta ki a szentenciát Poiret – csak magukra lehetnek hiúak. No meg a zsebükre. Nem arra, amelyet a lelkük mögé rejtegetnek. Ez a város még csak annyira sem hiú, hogy kirakat-város legyen. Ugyebár ez az út, amelyen most az autóm végighalad, a főútvonal? Erre jön be minden idegen, és mégis megtűrik odafönn, a hegyen azokat az ízléstelen kulipintyókat.

– Pardon! – vetettem közbe – az nem a város, hanem a városatyák munkája.

– Városatya? Qu'est-ce que cela?[3]

– A városatyának, kérem szépen, az a hivatása, hogy a saját érde-

keit mindig jól össze tudja egyeztetni a város érdekeivel. Minden más munka, könyörgöm alássan, a városatyáknak – smafu.

– És mit szólnak ehhez a választók?

– Örezsem! Egyet jegyezzen meg magának. Most Magyarországon jár, még pedig a Pece partján. Itt nincsenek választók. Csak adófizető szavazó polgárok.

– És ezeknek nincsenek jogaik?

– De igen. Az urnába bedobják a pártjuknak a szavazólapját. Például most kereskedelmi és iparkamarai atyákat választottak. Ez egyszer vallások szerint alakultak a pártok.

– No és remélem a zsidók győztek? – kérdezte aggodalmaskodó arccal.

– Nü ná?! – nyugtattam meg az öreget. – De talán csevegnénk inkább másról. Miért nem hozta magával a babaarcú, apró, bájos mannequinjeit?

– Hova gondol? Hallott már maga arról, hogy valaki Münchenbe sört visz magával? Hiszen én most Nagyváradra jöttem, ahol a szép asszonyokkal nem vehetik fel a versenyt még az én kis mannequinjeim sem.

– Nagyvárad sokszor megvádolt hölgyei nevében, Mester, fogadd leghálásabb köszönetem.

– Pourquoi?[4] Hiszen az igazságért nem jár köszönet. Vagy talán hamis bókot mondtam a hölgyek szépségéről?

– Ó! A világért sem. De ha véletlenül Nagyvárad aranyifjúságát szavaztatnád meg, hogy kinek adná Páris almáját, a nagyváradi nőknek vagy a karcsú, filigrán kis mannequineknek, hát istenúccse – Montmartre szülöttei aratnának diadalt.

– Fiatalember – intett meg Poiret mester –, önnek vagy az én mannequinjeimről lehet nagyon jó véleménye, vagy pedig a nagyváradi nőkről – nagyon rossz.

– A Mester nem fog megharagudni érte – mentegettem magamat –, ha azt mondom, hogy most az egyszer téved. Azok a fitos orrú, piririnyó probírmamzelek nem lehetnek oly hódítóan szépek, hogy felvegyék a versenyt a mi külön, helyi szépségeinkkel. Én csak a nagyváradi aranyifjúság ítéletét jósoltam meg, s bizony a helyzet úgy áll,

hogy ifjainknál most a francia hölgyek árfolyama magasabb. Tulajdonképpen pedig nem sokat törődnek most már a hölgyekkel.

– Hát mi izgatja itt az embereket?

– Három bűvös név: Detrich, Budaházy, Klemens. De meg lehet határozni még rövidebben: a városházi panama.[5]

– Hiszen ha jól tudom, ebben az ügyben is szerepelt a „cherchez la femme" elve.[6]

– A nyomozásnál igen, de a valóságban nem. Hiszen szép, szép az a rablóromantika, de most az egyszer csődött mondott a „cherchez la femme" elve. Detrich Tibor nem volt olyan költői lélek. S ha már mindenképpen asszonyt akarnak okozati összefüggésbe hozni a bűnével, hát akkor sok asszony címét kellene a bal mellényzsebéből kikutatni. Detrichben csak a mérhetetlen hiúság volt meg, hogy Don Juannak látsszék, s még a fogház levegője sem tudta megtörni annyira, hogy csupa hiúságból alaptalanul meg ne vádoljon egy korrekt úriasszonyt.

– Fi donc![7] És még azt merik mondani, hogy most kultúrváros falai között robog az autónk? Ezek az emberek nem az én ízlésem szerint élnek. Ezek nem is érdemesek arra, hogy megmutassam nekik a toalettjeimet. Sofőr! Forduljunk vissza, és meg se álljon Wienig! Adieu!

SZABADSÁG, 1911. november 26.

VASÁRNAPI LEVÉL IV.

A Szabadság eredeti tárcája

Pablo Casals[1] szédületes akkordjai még mindig ott zsongtak a fülemben, amikor nagy küzdelmek, oldalba taszítások és tyúkszemre lépések után kivergődhettem a parfümgőzös ruhatárból. Lassan, óvatosan, kissé kábult fejjel haladtam le a széles lépcsőkön, amelyekről Nagyváradot sodorta le az ár a kijárat felé. Őnagysága a zuhogó káoszban, túlharsogva a tömeget, kiáltotta:

– Rossz ember! Miért nem volt ott?

A kérdés félreismerhetetlenül felém volt irányítva, s hogy egész őszinte legyek, hamarjában azt sem tudtam, hogy hát tulajdonképpen mivel érdemeltem ki őnagysága szigorú neheztelését. Néhány hét leforgása alatt annyira megszaporodtak a semmiképpen el nem mulasztható, hogy úgy mondjam: a „becsületszavamra-ott-leszek-nagyságos-asszonyom" társas összejövetelek, hogy a leggondosabban vezetett előjegyzési naptárrendszer is csődöt mondott. Legközelebb már egy ügyvédi határidőnaplóval fogok kísérletezni.

Őnagysága azonban roppant kedves volt, és lekötelező nyájassággal csicseregte:

– No, ne vágjon már olyan buta pofát! Úgy tesz, mintha elfelejtette volna, hogy nem volt ott az első five o'clockon.

Minden idegszálamat megremegtette ez a kérdés. Miatyánk, ki vagy a mennyekben, most hogy vágjam ki magam?

– Nem voltam akkor Nagyváradon – hazudtam a legszemtelenebb arccal. – Fontos ügyek, méltóztatik tudni, halaszthatatlan ügyek.

– Lássa, én sokkal ötletesebb embernek ismertem magát – replikázott őnagysága. – Azt hittem, hogy plauzibilisebb[2] kifogást talál. Ezzel az elutazással talán már Ádám is mentegetőzött Éva asszony előtt. Valami újat szerettem volna hallani magától.

– Ahogy parancsolja, nagyságos asszonyom! Próbálkozzunk talán ezzel: nem voltam ott, mert tudvalevő, hogy teazsúron még csak mind-

össze egyetlen ember ivott teát – úgy tudom, a kilencvenes évek legelején –, s azt is spirituszban mutogatják az Ipolyi-múzeumban.

– Ez ócska kifogás. Különben is tagadom, hogy az Ipolyi-múzeumban mutogatnának valamit. Tudtommal egyetlen ember van ott kitömve azért, mert egyszer kíváncsiságból meg akarta nézni a híres gyűjteményt.

– Nagyon jó. Ezt a szellemességet, ha megengedi nagyságos asszonyom, majd eladom valamelyik vicclapnak. Egyelőre azonban menjünk tovább: Tehát nem voltam ott, mert én elvből ellensége vagyok minden jótékonyságnak. A szegény-ügyet államilag kellene rendezni, s higgye el, hogy ez rövid időn belül el is következik. Nekem az a véleményem, hogy hadd robbanjon fel a nyomor. Csak egy statisztikát mutassanak nekem, amely azt igazolja, hogy a jótékonyegyletek fennállása óta kisebb lett a pauperitás,[3] kevesebb az éhező, fázó emberiség, akkor én hódolattal hajlok meg minden teazsúrral felmelegített jótékonyság előtt.

Őnagysága meghökkent a merészségemtől, meg talán az igazságom súlyától is. De azért mégsem akarta feladni a várat kardcsapás nélkül. Szép öreg, kivénült elveket sorakoztatott egymás mellé, a leghevesebben próbált védekezni ellenem, s a vége – nos hát elárulhatom – a vége az lett, hogy mire a kávéházi fénytől csillogó Brémer térre értünk, őnagyságával már a színházról csevegtem. Vagy ha úgy tetszik: a színházi nyomorúságról.

Merthogy ilyen is van. Nagyváradon meg Nagyszalontán meg Újfalun meg Reszegepiskolton is. Tessék csak végigtekinteni a kar suhogó selyembe burkolt, imitált és nem imitált szépségein.

– Lássa, nagyságos asszonyom, egyedül ezek érdemelnék meg a jótékonyságot, s ezekkel nem törődnek Önök.

– Ugyan, menjen már, kérem, csak nem gondolja, hogy ezek a hölgyek a mi segélyeinkre szorulnak.

– Az Önökére nem. Hanem azoknak a nemes emberbarátoknak a segélyére, akik mellékfoglalkozásképpen felruházzák – a mezők liliomát. Ön, nagyságos asszonyom szerdán és szombaton kényelmes páholyszékből nézi ezt a bájos hölgysereget. De mi, akik onnan oldalról, néha csak a tűzoltók fején keresztül, vagy esetleg a délelőtti próbák ideje alatt, az utcáról figyeljük meg őket, egészen másként látjuk a helyzetet.

– Én úgy tudom, hogy ezek a hölgyek elég sokat keresnek.

– Igen. De higgye meg, nagyságos asszonyom, hogy nem mindegyik a gázsijából él meg. Ösmerek közöttük olyant, aki például az előleg, nyugdíj, tagdíj, büntetéspénzek és még isten tudja, micsoda levonások után, semmit sem kap, vagy legfeljebb 7 korona 39 fillért. Elképzeli már most, hogy ebből az összegből ki lehet fizetni a házbért, kosztot, fodrásznőt, takarítónőt, ruhahordozónőt és végül a ruha- meg kalapkészítőnőt? Ezért ne lepődjék meg Ön *Lukács* Gizi[4] szökésén, és ezért ne csodálkozzék a bánatos, kedvesarcú *Bánhidy* Ilona[5] távozásán.

– Miből élnek hát ezek a szegény leányok?

– Alapjában véve most diszkréten hallgatnom kellene ezután a brutális kérdés után, de én mégis megsúgom Önnek, hiszen úgysem hallja senki: van közöttük olyan, amelyik a főpincérek jóvoltából él. Ezekért a tűzbe dughatja a kezét, s van közöttük olyan, amelyik szintén a mások jóvoltából él, s higgye meg, nagyságos asszonyom, hogy nem szabad elítélni egyiküket sem. Mindegyik legalábbis – szánalomra érdemes.

– Miért vonz hát még most is annyira ez a pálya?

– Én úgy hiszem, hogy a színpad fénye sohasem fogja elveszíteni vakító csillogását. A tapasztalat legalább azt bizonyítja, hogy a villamos ívlámpa udvarába sokkal több apró pille téved, mint a petróleumos mécs halvány lángjába. A vitát egyébként folytathatjuk – ha úgy tetszik – a Csarnok mai, vagy a magántisztviselők jövő heti hangversenyén. Au revoir!

SZABADSÁG, 1911. december 3.

VASÁRNAPI LEVÉL V.

A Szabadság eredeti tárcája

Bizonyosan nem emlékszem, hogy hány éve lehet annak, de nagyon régen nem lehetett, amikor Lengyel Menyhért[1] egy felejthetetlenül szép Magyar Színház-beli előadás keretében bemutatta a magyar falut. Nem tudom, hogy Nagyvárad közönségének volt-e szerencséje a „Falusi idill"-hez, s nem tudom azt sem, hogy ennek a vérserkentő, éles szatírának milyen volt a fogadtatása. De arra bizonyára még igen sokan fognak emlékezni, hogy jelentéktelen, apró egyesületek hihetetlenül nagy energiával léptek akcióba e háromfelvonásos színjáték ellen, amelyet semmiféle műfajba nem lehet beosztani, hanem egész egyszerűen és közönségesen „falusi idill" volt.[2]

– A legnagyobb hazaárulás ilyen darabot írni – hangoztatták a hangos torkú egyetemi ifjak, de Rákosiék[3] még jobban ütötték a dobot:

– Meggyalázása a magyar nemzetnek, ha ezt a darabot külföldön előadják!

Hangoztattak akkor mindenfélét az illetékesek és illetéktelenek. Társadalmi bojkottot is szerveztek, s a végén mégiscsak Lengyel Menyhért volt a nobilisabb, térdet s fejet hajtott a „nemzet" nagysága előtt, és tantiémjeinek feláldozásával lemondott arról, hogy a magyar falut teljes valóságában megismertesse a nyugati kultúrországokkal. A felháborodott hazafiúi kedélyek végre nagy nehezen lecsillapultak. Elmúlt a veszély. A „Falusi idill" nem került ki külföldi színpadokra. Lengyel Menyhért aztán később mégiscsak kárpótolta magát. Búcsút mondott a magyar nyomorúságoknak, s teljes rokonszenvével a japán nemzet felé fordult. Így született meg a „Tájfun", és így lett a szegény biztosítási hivatalnokból – százezrek ura.

A tragikus sorsú „Falusi idill" jutott az eszembe, amikor végighallgattam a jákohodosi gyilkosságok főtárgyalását.[4] A törvényszéki tárgyalóterembe beköltözött a falu, s az elnök csodálatos éleslátással te-

regette a vallomásokból az esküdtek elé a falu minden bűnét, fejlett erkölcstelenségét. Az asszony, az örök asszony megtörve, ráncos, öreg képpel ott ült a vádlottak padján, szuronyos fogházőrök között, s társai pedig, akik már elbuktak, meghemperegtek a bűnben, vagy akik még csak ezután fognak lesüllyedni a fertőbe, kalaposan, plörőzzel és dús szőrmével ott ültek a terem hátsó részén, a hallgatóság kopott padjaiban, s kéjjel habzsolták fel a három szánalmas teremtés kínpadra vonásának minden szenzációját.

A tárgyalási teremben randevút adott egymásnak a bűnös falu és a könnyelmű város. Minden negyedórára esett egy bájos, falusi idill. Az istenes gyilkos, Bibliás Sipos Bálint egész novellisztikus formában mesélte el, hogy kezdődött a viszony, melynek most játszódik le a szomorú epilógusa. Természetesen az asszony kezdte.

– Tetszik tudni, nagyságos elnök úr – magyarázta az elvetemült, gonosz ember –, ha megmutatják neki, hát a macska is kívánja a tejet. Hát én is úgy voltam . . .

És a szilszkinkabátos,[5] fejedelmi termetű hölgynek ott, az első sorban megcsillant a szeme. Aztán következtek a pikáns részletek. Egy izgató pornográfregénynek tetszett az egész, amelyért pénzt sem kell adni, s dugdosni sem kell a férj mindent felfedező szemei elől. Láttam fiatal lányokat is, akiknek egyetlen arcizmuk sem mozdult meg a legnagyobb cochonériák[6] hallatára. Erősen figyeltem a hallgatók arcát, s bizony-bizony nagy ámulások közben csak nagy jóakarattal konstatálhattam itt-ott egy-egy üdébb arcon némi pirulásfélét.

A mi asszonyaink, úgy látszik, már nem tudnak pirulni. Pedig, ha valahol, hát itt hallhattak arcpirító dolgokat. A magyar falunak olyan elszomorítóan korrupt képe alakult ki őfelsége tiszteletre méltóan monstrózus alakja előtt, hogy ehhez képest a Lengyel Menyhért „Falusi idill"-je csak enyhe, erősen retusírozott kópiának tűnt fel. Mintha Lengyel Menyhért hízelgő fotográfiát állított volna ki a magyar faluról. Mi az ő rossznyelvű, pletykázó asszonyai s a tanító úr elcsábított Hófehérkéje az özvegysorsra jutott, börtönlakó Filipás Lőrincné mellett. És mit mondjunk istenes Sipos Bálintról, a falusi Don Juanról, aki talán több asszony lelkiismeretén ejtett foltot, mint amennyi hajszála van. Pedig a markáns vonású fejét ugyancsak dús, vörös-szőke

hajrengeteg koronázza. Valami nagyon diszkrét embernek nem mondható, mert tárgyalás közben elég gyakran eldicsekszik:

– Evvel is vót dógom . . . meg avval is . . .

Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy voltak a hallgatók között néhányan, akik meg tudták volna bocsátani ennek a rettenetes vadállatnak még azt is, hogy ember vére tapad csontos tenyeréhez. Hogy ezen a véleményen lesznek-e az esküdtek is, azt már nem állíthatom olyan határozottsággal. De akár kötélre, akár örök rabságra is ítélje a bíróság, azok a hölgyek, akik csillogó szempillantásokkal mérték végig ennek a borzalmas embernek minden mozdulatát, akik beszívták ősprédikátorokra emlékeztető, tiszta csengésű bariton hangjának minden nüanszát, bizonyosan küldenek utána egy őszinte sóhajt:

– Kár, nagy kár az ilyen tehetséges emberért . . .

SZABADSÁG, 1911. december 10.

PÁLMAY ILKA[1] VACSORÁJA

Bizonyára megbocsát a méltóságos grófné, hogy a gondolatom önkéntelenül is messze kalandozott, amikor abban a szerencsében részesültem ma este, hogy szemben ülhettem vele a Pannónia-étteremnek egyik asztalánál. Nyíltan és őszintén bevallom: Fedák Sára[2] körül járt a gondolatom. Ismételten és ezerszer bocsánatot kérek ezért, de mégis el kell mondanom, hogy ezt a merényletet követtem el. Egy szemvillanásnyi idő alatt összehasonlíthattam Fedák hóbortos, mindenáron feltűnést kereső megjelenését a Pálmay Ilkáéval, aki túlfinomított diszkrétséggel szinte besurrant a villanyfényes, tágas terembe, s az emberek talán meg sem zavarták volna a vacsorájukat, ha a Pálmay Ilka udvara nem lett volna olyan nagy, s – pardon – ha Pálmay Ilka nem lenne még ma is feltűnő szépség.

Mea culpa, mea maxima culpa![3] A színpadnak ezt a két uralkodónőjét még csak gondolatban sem lett volna szabad összehasonlítani. Pálmay – a megtestesült grácia, bájosság és finom előkelőség. Fedák – a tipikus junkernő, leöntve valami mondain-szerűséggel[4] és sok-sok egyéni és eredeti feltűnési vággyal. Ez teszi Fedákot sokak előtt ellenszenvessé, s ezért marad mindig, örökkön-örökké „aranyos" – Pálmay Ilka. Nagyon szerettem volna hallani a grófné véleményét Fedákról. De féltem, hogy a válasz nem lesz őszinte, ezért hát lemondtam róla, s térdet-fejet hajtottam a jó öreg konvenciónak. Ilyenkor egy jól nevelt újságíró nem kérdezhet mást a nagy művésznőtől:

– Milyen szerepre készül most a grófné?

És Pálmay Ilka bájosan, lemásolhatatlan kedvességgel hajolt meg szintén a kikerülhetetlen végzet előtt: válaszolt a sablonos kérdésre.

– Most a Vígszínházban fogok játszani egy kitűnő egyfelvonásos történelmi színműben. A darabot – ha jól tudom – Lakatos László[5] írta. Ma olvasták fel nekem a szerepet, és én nyomban elfogadtam. Mária Antoinette-et fogom játszani. A kéziratot magammal hoztam,

hogy kiírjam a szerepemet, s aztán nekifogjak tanulni. De hát lehet itt tanulni?

Tényleg nem lehet. Gróf Ráday Endre már épp három perce sürgeti a grófnét, hogy válasszon valami ennivalót. A társaságban levő Papp Zoltán és neje őnagysága, valamint dr. Hoványi Géza az életnek ezen a borzalmas problémáján már régen átestek. Csak a művésznő volt hátra.

– Én legjobban szeretnék – semmit sem enni – mondta ki nagy gondolkozás után. – Mindig attól félek, hogy elhízom . . .

E kijelentés felett aztán megindult a nagy ellentmondások légiója. Végül mégiscsak elintéződik a táplálkozási kérdés, s nem marad más hátra, csak az ivás problémája. A gordiuszi csomót azonban egyszerre kettévágja a grófné:

– Hat év óta nem iszom sem bort, sem pezsgőt. Ne is kínáljanak vele. Még ha limonádéról volna szó – egész más. De ezt is csak napközben iszom Jendrassik tanár[6] tanácsára.

A szolgálatkész pincérek gyors egymásutánban hordják a tányérokat, s apránkint kiderül, hogy Pálmay Ilka nem is fél annyira az elhízástól. A sültet meg pláne kevesellte is:

– Ez a csirke úgy néz ki, mintha szárazbetegségben szenvedne – jegyezte meg roppant kedvesen.

De Papp Zoltán sem maradt adós egy megjegyzéssel:

– A grófné, úgy látszik, olyan keveset eszik, mint egy madár. Mint például egy struccmadár.

Ilyen fesztelen, meleg családi hangulatban természetesen szó sem lehet komoly interjúról. Meg se kísérlem. Pálmay Ilka örül ennek a legjobban.

– Nem is képzeli – mondotta –, hogy milyen nehezemre esik nekem az interjú. Ma este is már két újságíróhoz volt szerencsém. Nagyon kedvesek voltak, hogy felkerestek, de én istenuccse, a legnagyobb zavarban vagyok ilyenkor. Azt sem tudom, hogy mit mondjak nekik. Legfeljebb jövendő terveimről árulhatok el egyet-mást. Most egy nagy angol vígjáték főszerepét tanulom.[7] Az egész előadást én fogom kibeszélni. A szerep olyan nagy, hogy csak elolvasni másfél óráig tartott. Először a Kolozsvári Nemzeti Színházban játszom ebben a szerepben. Én magam akartam ezt. Olyan főpróbaszerű lesz ez a fellépésem, s

aztán ugyanebben a szerepben lépek fel a Magyar Színházban. Kolozsvárott játszani fogok egy zenés népszínműben is.[8] Új dalokat is énekelek, de a darabból még nem ismerek egy hangot sem. A tanulás foglalja le minden időmet, még sétálni is alig érek rá, pedig én szenvedélyes turista vagyok.

Színházi dolgokról többé szó nem is esett az asztalnál, csak a kedves, öreg Újházy bohókás szándéka[9] került még terítékre.

– Mi a véleménye a grófnénak a mester nősülési tervéről?

Pálmay Ilka bájosan mosolygott, és finoman erezett, apró ujjaival jobbról balra egy vonalat húzott végig a homloka közepén.

– Nem szólok egy szót sem.

De azért mindenki megértette.

Mintha az asztalnál nem is Pálmay Ilka ülne, akit lelkének minden atomja a színpadhoz köt, egészen közömbös dolgokról folyik a diskurzus. Papp Zoltánné, Nagyvárad szépségének adózott elismerő szavakkal, amit Hoványi Géza igyekezett is hálás köszönettel elkönyvelni a város nevében. Valaki a Drágán-vízművek[10] jövőjét magyarázta a grófnőnek nagy alapossággal, s Pálmay Ilka csodálkozva jegyezte meg:

– Óriási! Nagyszerű!

A bankcsalók sem maradhattak el a műsorról.

– Higgyék el – mondotta Pálmay nagy szakértelemmel –, hogy az a Bauer még mindig valahol Pesten bujkál. Csak azt nem értem, hogy az a Ryhliczky hogyan maradhatott Budapesten a sok pénzzel.[11]

Dr. Hoványi Géza adta meg erre a legötletesebb választ:

– Bankkörökben úgy hallottam, hogy Ryhliczky azért nem szökött meg a 130 000 koronájával, mert a január hónapra várt. Egy banktisztviselő az év végén sohasem hagyja elveszni a renumerációját.[12] Ő is erre várt. Azután megszökött volna.

A nagy kérdés ezzel meg volt oldva. Most már következhetett az asztalbontás . . .

SZABADSÁG, 1911. december 16.

VASÁRNAPI LEVÉL VI.

A Szabadság eredeti tárcája

A „minden csuda három napig tart" teória híveire nagyon rossz idő jár mostanában. Az elmúlt héten többször is beigazolódott, hogy még vannak csodák, amelyek túlélik a közmondások záros határidejét. A bankcsalás[1] izgalmai például már hetek óta ringatnak álomba minden este, s a fölkelő nap egyre megújuló izgalmakkal szolgál. Három napnál tovább tartott a mester nősüléséről kipattant szenzáció varázsa is. Mint utólag kiderült, már hetekkel azelőtt suttogott róla az egész város. Csak bizonyosat nem tudott senki. Meg aki tudott is róla, az is hangfogót tett a szájára. Elvégre a nemzet büszkeségéről, a legőszintébben szeretett Újházy Edéről volt szó. Ennek a névnek csodálatosképpen nincsenek ellenségei ebben az országban, csak rajongói és hódolói vannak.

Még a mi tollunk is meg-megállt egy pillanatra: vajon nem-e szentségtörés világgá kürtölni ezt a mindenképpen kedves és örvendetes hírt, hogy az ősz, öreg mesternek újra ébredt a tavasza, meleg, fiatalos sejtelmek ölelték ismét körül, s a bájos öreg bácsi hajlott testtel vaskos botjára támaszkodva s aranykeretes szemüveggel felfegyverkezve elindult a szerelem misztériuma felé. A végnélküli labirintus itt vezetett keresztül Nagyvárad városán, s Crampton mester,[2] az örök bohém, galambősz fejjel beállított háztűznézőbe a Rimanóczy-szálloda egyik diszkrét szobájába.

A régi jó embereit mind-mind kitörülte az emlékezetéből három napra. Nem akart látni senkit. Nem kereste senki társaságát. Egy asszonynak szentelte minden percét, az ő lábai elé rakta színes, rajongó lelkének minden virágját, s amikor azt a szőke szépséget a hitvesi kötelesség visszaparancsolta az ura mellé, a mester – legalább gondolatban – követte az asszony hajlékony, finom testének minden mozdulását. Ez altatta el, s ezzel a képpel ébredt minden reggel.

Az asszony, nos igen, az asszony korrekt úriasszony volt, akihez a

hitvesi hűtlenségnek még a gyanúja sem férkőzhetik. Hiszen a férj, az illető férj maga kérdezte a célzó, sőt találó cikkek megjelenése után egy újságírótól:

– Mondja, szerkesztő úr, nem tudja, hogy ki lehet az a banktisztviselő, akinek a feleségébe szerelmes lett Újházy Ede, s akiért minden kényelmét feláldozva, három napra eljött ide, Nagyváradra? . . .

Az újságíró meglepődött. Hamarjában nem is tudta, hogy mit válaszoljon. Végre mégiscsak kibökte nagy nehezen a feleletet, amely tulajdonképpen ismét csak kérdés volt:

– És miért kérdezi ezt éppen ön?

Most már a férjen, a banktisztviselőn volt a sor, hogy elámuljon.

– Igen, igen. Ön? – magyarázta tovább az újságíró. – Hiszen ha jól tudom, és ezt ne vegye rossznéven, éppen a kedves neje őnagyságát gyanúsítják meg azzal, hogy meleg baráti összeköttetésben áll Újházyval.

A férj egy kicsit bambán belebámult az üres levegőbe, aztán mosolyogva jegyezte meg:

– Ez érdekes! Már többen kérdezték tőlem, hogy mi van a feleségemmel. Tényleg elválik-e tőlem, s aztán férjhez megy Újházyhoz? Pedig a feleségem még nem szólt nekem egy szót sem . . .

A leglehetetlenebb becéző jelzőkkel valósággal zsarnokká rontott olvasó e sorok után bizonyára gondolkodás nélkül fogja kimondani a szentenciát:

– Ez a férj teljesen megérett arra, hogy spirituszban preparálják az utókor számára.

Ezeket a mindenképpen helyes és indokolt, spontán megnyilvánuló véleményeket teljes egészében aláírjuk. Végrehajtani azonban már annál kevésbé van módunkban. Sajnos a férjek díszpéldányait még nem mutogatják a múzeumok üvegszekrényeiben. Pedig megérdemelnék.

Úgy hiszem, hogy ezzel a fent idézett úrral még a legelőkelőbb külföldi múzeumok is eldicsekedhetnének. Az „örök férj" sehol jobban nem jegecesedett még ki, mint ebben az emberben, aki egyébként nagyon korrekt gentleman, s bizonyosan lelkiismeretes pontossággal vezeti a strazzakönyvet[3] valamelyik előkelő bank magas lábú íróasztalán.

Ne is háborgassuk tovább isteni nyugalmában. Még el találná téveszteni az apró fejű számjegyeket. Ez pedig óriási hiba volna . . .

A dogmatikus erejű közmondásnak még egy negációját tűztük gombostűre:

A jákohodosi gyilkosok felett elhangzott ítélet nem keltett semmi különösebb lelki emóciókat. Ez a csoda még csak három óráig sem tartott. Míg el nem döntötték két nyomorult, földi féreg szánalmas sorsát, addig ezrekre menő tömeg ostromolta az igazság csarnokának tegyverekkel őrzött kapuit, de mikor a teremből elsőnek kifutó újságíró elkiáltotta magát:

– Halál!

... a plebsz lehorgasztotta a fejét, és tudomásul vette, hogy Sipos Bálintnak befejeztetett a bűnös élete. Még csak a rendkívüli kiadások után sem érdeklődtek valami nagy izgalommal. Másnap már alig törődött vele valaki. Sipos Bálint még az élete árán sem tudott közéleti szereplővé válni.

Talán majd az akasztófa több szerencsét hoz neki ...

Érdekes, hogy ugyanazon a napon egy másik Bihar megyei ember neve is bejárta az egész magyar sajtót. Sipos volt szintén. Csakhogy tisztán, fényesen ragyogott ez a név, mert a Sipos Orbán[4] nevéhez örökre az intakt[5] becsületesség fűződik elválaszthatatlanul. A derék szolnoki magyar nép, mintha méltó kartársat akart volna szerezni Madarász apónak,[6] s ezért küldötte a Házba egyhangú lelkesedéssel a hetvennyolc éves Sipos Orbánt, aki örökifjú, kuruc vérének minden lángolásával szerette valaha Bihar vármegyét. Nagy tervei, nagy ideái voltak, amelyet csak részben tudott megvalósítani. Az eszméi azonban gyökeret vertek az ősi földben, s az érdemeinek fája évről évre egyre terebélyesebb lett. Most már messze átcsaptak más vármegyékre is, s amennyire fájlaltuk évekkel ezelőtt, hogy el kellett válnunk tőle, most úgy örülünk, hogy munkástagjául nyerte meg a törvényhozás.

SZABADSÁG, 1911. december 17.

Már együtt volt a pénz. A fillérekből nem hiányzott semmi. Talán az utolsó házbérnegyed nem volt még teljesen kifizetve, de Karl Hedvig reszkető, öreg keze már rótta egymás alá a sorokat. A levél hegyes, sovány gót betűi példás rendben sorakoztak. Mintha kottalapok hangjegyeihez rajzolta volna meg a szótagokat, úgy vigyázott minden vonásra. Finoman erezett, hófehér ujjai meg-megpihentek a kockás papírlapon. A vén zenész el-elmélázott. Húsz év küzdelmeit álmodta vissza.

Nagyon régen, talán még húsz évnél is előbb került ide, a ködlepte havasok aljára. Örökifjú lelke Beethoven-szonáták után vágyódott, s Wagner robosztus erejű motívumai töltötték meg szobájának minden zugát, mialatt az élet megfellebbezhetetlen kegyetlenséggel kényszerítette, hogy rakoncátlan, apró gyermekeket óránkint huszonöt krajcárokért vezessen be a zongorabillentyűk fekete-fehér misztériumába. Húsz év szánalmas vergődései a kenyér után nem tudták megölni az álmait. A bohó öreg néha roppant gazdagnak érezte magát. Vágyódásait beteljesülve látta mind ott maga körül. Ábrándjai, melyeket színessé, ragyogóvá szőtt ébren is, körülzsongták, boldoggá tették, elaltatták.

Húsz éven keresztül Bayreuthba vágyódott vérének minden lángolásával. Voltak tanítványai, akik előtt meghitt órákon néha kitárta a lelkét. Ilyenkor mindig Bayreuthról beszélt. Dithirambokat zengett Wagner Richard emberfölöttiségéről. Szavaiból végtelen vágyódás sugárzott ki Niebelung-gyűrűje után.

– Mielőtt még meghalnék, szeretném meghallgatni egyszer Wagner Parsivalját.

Növendékei, kik beláthattak egy kissé a lelkébe, sokat megmosolyogták. Hiszen Bayreuth sincs a világ végén! A vasút elröpít oda mindenkit könnyűszerrel. Igen: a vasút! Ez állott útjában minden vá-

gyának. Ez szegte szárnyát a vén muzsikus minden álmának. Ingyen csak nagyon előkelő és gazdag urak utazhatnak a vasúton.

Csak egy jegyért könyörgött a levélben. A bayreuthi Operaház igazgatójához intézte az alázatos instanciát, hogy pénzért, könnyel, verejtékkel, vérrel szerzett pénzért bejuthasson a Parsival előadására. Az Operaház kegyes volt. Még idejében elküldte a belépőjegyet. Karl Hedvig valóra válthatta tehát húsz év édesbús álmait. Elindulhatott Bayreuth felé. A menetrendben bizony nem volt akkora jártassága, mint a kottalapok között. Így történhetett meg, hogy mikor a vonat berobogott a bayreuthi pályaudvarra, csak annyi ideje maradt, hogy kocsin az Operaházhoz jusson. Föllélegezni is alig mert a kocsi mélyén. A szent város falai között járt, s még csak ajkával sem érinthette a földet. Rémes gyorsasággal haladt az óramutató. Karl Hedvignek elállott a szívverése is, mire elérhette életének egyetlen célját.

Csillogó ruhába öltözött kürtösök már fújták az uvertürt az Operaház bejárata előtt. A tiszta érces hangot százszorosan verték vissza a falak. Az előadás kezdetét adták tudtul a világ összesereglett népének. Karl Hedvig boldogan, átszellemülten lépte át a csarnok küszöbét. Halálos gyönyörűség tükröződött végig rajta. E pillanatban a földkerekség legboldogabb emberének érezte magát, de a következő pillanatban egy rideg, merész hang felriasztotta ábrándozásából:

– A jegyet kérem!

És Karl Hedvig keresni kezdte a jegyét. Kétszer fordította ki minden zsebét, s aztán elölről kezdte harmadszor is. A hideg verejték kiült az arcára, szemei a legnagyobb, legvégsőbb kétségbeesést tükrözték vissza. Nem találta meg a jegyét. Elhagyta, vagy otthon feledte, messze valahol az örök hó födte bércek alján.

A jegyszedő hamarosan kimondta a szentenciát:

– Jegy nélkül nem mehet be senki.

Az öreg álmodozónak két könnycsepp gördült ki a szemén. Összeomlott előtte az egész világ. Meg kellett támaszkodnia, hogy össze ne essék. Odabenn már felcsendültek az első szólamok. Érezte, hogy életének ez a legnagyobb tragédiája. Az élet már ezerszer szántott végig rajta, de ilyen csapás elviselésére képtelennek hitte magát. Tehetetlenül bámult a levegőbe, s csak az ajtónálló jóakaratú tanácsa térítette magához.

– Tessék talán felkeresni a titkár urat.

Hirtelen csillant fel ez az utolsó reménysugár, s Karl Hedvig a vízbefúlók utolsó energiájával kapaszkodott bele. Megroggyant lábainak végső erejével futott a titkár után, s megtörten esdekelt a bebocsáttatásért. Halálra ítélt nem könyöröghet ilyen szánalomra méltóan irgalomért. A titkár könyörületes volt:

– Melyik az ön helye? – érdeklődött bosszúsan.

Karl Hedvignek szédülni kezdett ismét a feje. Nem emlékezett a jegy számára sem. Irtózatos pillanatokat élt át, míg kinyögte:

– Bocsásson meg uram... Nem jut eszembe... Talán a tizennegyedik sor volt...

Ezen a nyomon kutatni kezdett a derék lelkű titkár, és megállapította, hogy valahonnan messziről, nagyon messziről tényleg ide vágyódott egy ember. A Parsivalt akarta hallani, mielőtt végleg elbúcsúzik a földi élettől.

Karl Hedvig volt ez a bús fantom-ember. A titkárnak nem volt szíve ahhoz, hogy megfossza az öreget az utolsó ábrándjától. És jegy nélkül bebocsátotta a nézőtérre.

SZABADSÁG, 1911. december 24.

VASÁRNAPI LEVÉL VII.

A Szabadság eredeti tárcája

Sietek. A szedőszekrények és a robusztus gépóriások, ezek a lelketlen kézirat-zsarnokok rettenetesen hajszolják e pár sor kusza írás papírra vetését. A kegyelmes és könyörületes istenember születése napjának közeledése meghajszol mindannyiunkat. Szinte emberfeletti ilyenkor a munka a redakciókban,[1] s minden ember kétszeresen meggörnyedve, fáradt gerinccel, kipréselt aggyal rója a sorokat a papírhalmok fölé [hajolva]. Valósággal járványos betegséggé fejlődött már ez a karácsonyi lapmánia, amelynek a súlyát azonban nemcsak mi, robotoló munkásai a sajtónak érezzük meg, hanem azok a közéleti nagyságok is, akiket, mint a sáskák, lepnek el karácsony és egyéb ünnepnapok előtt a lapok cikk-kérésekkel és körkérdésekkel. Elég, hogy valaki ismerje a nagybetűket, a helyesírást már nem is kell tudnia, s biztos, hogy cikket könyörögnek tőle a lapok. A nyájas és kegyetlen olvasó nem is képzeli, hogy mennyi átvirrasztott éjszakát áldoznak fel nyugalmas vérű családapák azért, hogy a rosszmájú előfizető szent karácsony hajnalán a kényelmes ágyban, meleg takaró alatt, álmos szemekkel böngészhesse keresztül a papirosrengetegeket és iszonyatos ásítások közben konstatálhassa:

– Mégiscsak szemtelenség, hogy már ez a nímand is tollat vesz a kezébe!

Hát bizony, ha nem gondolnék arra, hogy tulajdonképpen mi tartozunk köszönettel mindazoknak, akik a legnemesebb és legjobb igyekezettel törekedtek arra, hogy írásaikkal bennünket megkíméljenek e vonallal jól megvédett és őszinteségek, még pedig igen sokszor kellemetlen őszinteségek részére okkupált területen – egész nyíltan és őszinte gorombasággal jelenteném ki, hogy mégiscsak jobb volna az, ha a szemmértékhitelesítési pótszemvizsgálójelölt nem zengene zsolozsmákat e napon „Közutaink burkolatának minéműségéről, különös tekintettel a hazai viszonyokra" címmel – szabadon, német forrásmunkák nyomán.

Igaz, hogy régen volt az, amikor én is – olvasó voltam. Már nem is emlékszem arra, hogy laikus szemmel miként kell végiglapozni ezeket a karácsonyi újságkolosszusokat. Lehet, sőt nagyon valószínű, hogy tévedek, amikor annak a véleménynek adok kifejezést, hogy ezek az idegen, külső írások nem nagyon érdeklik az olvasókat sem. Mindenesetre érdekes volna egy ankétot tartani erről a kérdésről, mert ezen a tanácskozáson talán véglegesen el lehetne dönteni, hogy vajon valóban a gazdag tartalmáért fogynak-e el a karácsonyi lapok szokatlanul nagy számban, vagy pedig tényleg a papír mennyisége szerint értékelik a mi fáradságos, nehéz és lelketölően lelkiismeretes munkánkat.

Karácsony! Valaha ez a legszebb, legpoétikusabb fogalom volt előttem. Heteken keresztül a leglázasabb izgalommal vártam ezt a végtelen csönddel, nyugalommal, melegséggel biztató ünnepet, s ma már rettegésbe ment át ez az izgalom. Nem tudom megérezni már a karácsony poézisét, amely úgy hiszem, lassankint lemállik, lekopik erről a napról. Csupán a csillogó, fénylő kirakatok figyelmeztetnek arra, hogy vannak még emberek, akik meleg szeretettel ápolják az ősi hagyományokat. Régóta keresem, kutatom a hangulatom változásainak okát, de eddig még egy teljesen jelentéktelen, parányi külsőségen kívül egyebet felfedezni nem tudtam. S ezt a pirinyó külsőséget, amely talán nagyban elősegítette a hangulatváltozást, meg is nevezhetem – ha érdekli önöket –: a karácsonyi hó.

Hol marad az a ragyogó, fagyos, fehér hólepel, amely képzeletemben úgy hozzátartozott a karácsonyest misztériumához, mint a fénylő, apró gyertyák az aranyszállal beszőtt örökzöld fenyőgallyakon. Nem is tudok elképzelni meleg, barátságos, karácsonyesti hangulatot, ha tudom, hogy odakünn nagy, kövér cseppekben az eső esik, a hótakaró helyett pedig vastag, ragadós sárréteg fedi az utca aszfaltját! Brr! Milyen utálatos ilyenkor az üres, néptelen utca!

Egyedül a vakációra induló, kipirult arcú diákgyerekek emlékeztetnek még a régi, poétikus, szép napokra. Igaz, hogy a Magas Pedagógia nevű zsarnok alaposan megtépázta már ezt az örömet is. Azóta már szabályozták, illetőleg felére redukálták a szabadságidőt, s az ártatlan, kedves gyermekek mégis kitörő örömmel fogadják ezt is. Tizenkét egyforma, zárt konflist láttam csütörtök délután az orsolyita zárda[2] főbejárata előtt. Fent, a kocsisok mellett már egymás hegyén-hátán állott

a sok csomag, s az alázatos csitri lánykák még egy utolsó istenhozzádot mondottak a kedves nővéreknek. Egy pillanat múlva aztán élénk ficánkolás közben elfoglalták a kocsik kényelmes üléseit. A szemük ragyogott a boldogságtól. A szabadság érzete friss erőt öntött ereikbe, s a kis lánykák olyan bájosan, pajzánul mosolyogtak, kedves kópésággal megkopogtatták a kocsi ablakát, rákacsintgattak a korai korzó ifjú Don Juanjaira. Egy pillanat alatt kitörölték emlékeikből a zárda ridegségét, a szigorú fegyelmet. Semmiképpen sem tudtam felismerni bennük azt a komoly arcú, félénk leánysereget, amelyekkel három héten keresztül a hajnali szürkületben találkoztunk a templom előtt, amint ők lehajtott fővel, méla szomorúsággal, párosával, csöndben haladtak az ádventi misére.

Régi igazság, hogy nem javít a börtön, de még a szentéletű orsolyiták sem tudnak mindenkiből – apácát nevelni . . .

SZABADSÁG, 1911. december 24.

VASÁRNAPI LEVÉL VIII.

A Szabadság eredeti tárcája

A villamoslámpa izzófémszála halvány fényt vet a papírra, amelyen lassan, vontatottan szántani kezdem a görbe szarkalábsorokat. Mintha a hájói dombok alatt most is elzárták volna szalmacsutakkal a zsilipeket, olyan szomorúan, gyengén árasztja szét fényét a fehér tejüveg alól. A molnár uram alighanem ismét amúgy kurucosan oldotta meg a nagy problémát, mely fölött a szent közigazgatás már évek óta rágódik, s talán még vajúdni fog évtizedeken át is. Úgy látszik, a hájói szokások szigorúbbak még a spártaiaknál is. Nagyon sokan emlékezni fognak még arra, hogy másfél évvel ezelőtt ugyanazon a helyen oltotta ki Vitális Imre egy lövéssel Szirb Péter marhakereskedő életét, ahol most nemes Nagyvárad városának akarják kioltani minden mécsét, pompázó csillogását.

Szinte lehetetlen elképzelni ezt a várost, amint ráborul az örök sötétség hosszú, fojtogató karmaival. A Bémer téri panoráma hirtelenében eltűnne a föld színéről, s az égbe nyúló házak komor, riasztó sziluettjei között csak dülöngő vagy félelmetes alakok tovasuhanásában lehetne nekünk, az éjszaka bús, kóbor vándorainak gyönyörködnünk.

És a fehér, vakítóan tiszta hólepel sem lett volna olyan ünnepélyesen magasztos és lélekemelő, ha nagy területeken nem veti rá csillogó fényét egy-egy hatalmas ívlámpa. Az első hó lelket felvidító varázsa elszállt volna a sötétben észrevétlenül, anélkül hogy egy kis meghatottságot, egy kis ünnepélyes hangulatot lopott volna a mi kifosztott, ezerszer csalódott s mégis álmok után vágyó, heves dobbanású szívünkbe. Rettenetes csak elgondolni is, hogy a villamosság korában, egy falusi molnár deszkából összetákolt, sűrűre szőtt sövénnyel körülkerített vízfogójában több erő, több hatalom legyen, mint a tíz meg húsz meg százezer lóerejű dinamókban, amelyek lomhán, erőtlenül hajtják örök álomra robusztus acéltestüket, mihelyt egy jókedvű atyafi úgy találja,

hogy kár azért a sok szép vízért, amelyik lefolyik a gömbölyűre mosott kavicsokon keresztül az éhes, világosság után sóvárgó város felé.

S a legcsodálatosabb az egész dologban az, hogy ebben a városban alig akadt ember, aki megrettent volna a szörnyű hírtől, hogy sötétség fog borulni Nagyvárad minden házára és minden utcájára. Párizsban riadót fújtak a kaszárnyákban a villamossági munkások sztrájkjának hírére. Itt elég volt összehívni a színügyi bizottság mintájára – tehát mindenáron akadékoskodásra – alakult villamosfelügyelő bizottságot, s kiküldték a vízzel felduzzasztott gáthoz a falu leghatalmasabb urát: a jegyzőt, és rendbe jött minden, még csak csendőrszuronyra sem volt szükség. Hiába, hiába, mi mégiscsak különbek vagyunk Párizsnál, mi mégis csak kultúrország vagyunk!

Odakünn lassan, méltóságteljes csöndben, apró hópihék hullnak a földre. Meleg, téli takaró készül az öreg sárgolyóbisra. Az éjszaka álmába brutálisan belecsönget egy-egy hóseprő villamoskocsi. A zajra, a szokatlan késői hangra messze, valahol, egy nagy sárga-ház homályos ablakai mögött fölneszel egy csapzott, szőke hajú, álmatlanul virrasztó, fiatal leány. A kemény ágyon moccani sem bír a súlyos kötésektől. A bal karját sem tudja iszonyatos kínok nélkül megmozdítani. Körülötte harminc mély lélegzetű nember horkol, vagy égető, forró lázban álomtalanul forgolódik vackán.

A kórház sebészeti kórtermében vagyunk, ahol a kabaré harmadik öngyilkosa ébren, nyitott szemekkel szövi színes álmait a szűzi, tiszta, örök szerelemről. Amikor kezébe vette a gyilkos szerszámot, akkor is csak erre gondolt, és selymes pókhálófinomsággal suttogta egy férfi kemény, karakterisztikus nevét. S a könyörtelen buta élet megzavarta az ábrándozásait. Egy szolga jött be a szobájába, és bizalmas, vigyorgó képpel kérdezte:

– Ne tegyek még a tűzre?

Bózváry Magda akkor már amúgy is majd kicsattant a hőségtől.

– Menjen a fenébe! – szólt dühösen a szolgára, mert el kellett rejteni a revolverét.

– Nem megyek én! – nyelvelt vissza a szolga, s ekkor a nő szokatlan nyíltsággal, különös kérdéssel fordult az egyszerű paraszthoz:

– Mondja, halt meg már maga előtt nő egy revolvergolyótól?

A szolga vigyorgott. Tetszett neki a tréfa, s azt mondta:

– Nem.

S aztán elhangzott a nő végszava is:

– No ha nem, akkor hát ide nézzen! Meglövöm én magam maga előtt is.

Mindez egy pillanat alatt történt. A szolga még meg sem mozdulhatott, amikor eldördült az apró, pici játékfegyver, s a Bózváry Magda nagy zuhanással esett össze.

A cinikusok már jó előre készek az ítélettel: ennek a nőnek a revolverlövés életszükségletté vált. Előbb a barátain próbálta ki, s azután a saját testi épségével experimentált.[1]

A kísérlet sikerült. A buta ólomgolyó kitűnően viselte magát. Nem okozott semmi kárt. Erre különben nem is volt semmi szükség. Kár lett volna azért a szép, szőke hajkoronáért, azokért a barátságosan mosolygó, kék, kék szemekért s azért a hófehér, gyönyörű asszonyi testért, amelyet most egy kis tapasz éktelenít el.

A kabarénak – az év utolsó napján illik mérleget összeállítani – ez a harmadik öngyilkosa. Kettő közülük nő volt, a harmadik férfi. A nőknek nem ártott méreg, revolver, s a férfit, a bátort, az erőset, az edzettet elvitte egy hideg, hegyes acélgolyó. Petrovics Stefi, akit még most is szomorú tapasztalatok fűznek a Zöldfa utcai éjszakai mulatóhoz, egy rideg téli reggel jókora adag morfiummal megnyitotta a kabaré öngyilkosainak szomorú sorozatát. Aztán egy „sohasemhalunkmeg"-mulatás után Dráveczky főhadnagy fejezte be ifjú életét. S most a harmadik helyre a jókedvű, vidám öngyilkos: Bózváry Magda került.

Illik ilyenkor, esztendő végén legalább megemelnünk a kalapot e három név előtt, akik meghatóan szomorú tragédiájukkal legalább velünk tettek jót: eseménytelen, szürke napokon – munkát adtak nekünk.

SZABADSÁG, 1911. december 31.

VASÁRNAPI LEVÉL IX.[1]

A Szabadság eredeti tárcája

Milyen különös. Tegnap meg tegnapelőtt meg mindig, amikor csak ide jöttem reggelenként a fürdő forró vízrengetegébe kialudni mindazt, amit átvirrasztott éjszakákon elmulasztottam, csupa becsületes, tiszta polgári elem lubickolt körülöttem. Olyan jól éreztem magamat, hogy én vagyok itt az éjszakának egyedüli képviselője. Kedden azonban, mintha valóban fordult volna egyet a világ kereke, az évnek minden más napján tisztes, józan polgári elem belekontárkodott az én hivatásomba. A Rimanóczy nagy bazinja[2] olyan volt, mint a poklok poklának üstje, ahol züllött, félig alélt bűnösöket főznek – ismét becsületes képű, józan nyárspolgárokká. Szerettem volna, ha legalább most az egyszer én képviselem közöttük a józanságot. De haj! Gyönyörnek szép lett volna, a szilveszter delejes varázsa azonban magával ragadott engem, és unszolt kávéházakról kávéházakra a gőzfürdő felé. Mert ugyebár azt méltóztatnak tudni mindannyian, hogy a gőzfürdő éppúgy hozzátartozik a szilveszteri élvezetekhez, mint az éjféli malac, a lesrófolt villanylámpa vagy akár a b. u. é. k.

Itt, a fürdőben gyűl össze a szilveszter éjszaka minden termése, s méltóztassék elhinni, hogy igazán nagy fáradságomba került, amíg a sok szemétből kiválogathattam a csillogóbb gyémántszemeket, és nem hagytam elveszni őket a falánk utókor számára. A jó, meleg, elálmosító víz partján kisebb-nagyobb társaságok verődnek össze, és beszámolót tart mindegyikük.

– Én igazán jól mulattam – mondja az egyik. – Öt házimulatságon voltam. Háromszor vacsoráztam, és hat kávéházban pezsgőztem. Az egész cécó pedig – ebbe a fürdőköltségbe került.

– Ez semmi – siet megállapítani egy másik. – Én csak egy házimulatságon voltam, de ezen kilencszer kellett enni a legfinomabb dolgokat.

– Ahol én voltam – dicsekedett egy harmadik –, ott kabaré is volt.

Eddig azonban azt hittem, hogy csak pénzért élvezhet végig az ember cochonériákat, de amit ma este hallottam, ahhoz képest a Bonbonnière valóságos erkölcsnevelő intézet.

– Az lehetetlen! – hihetetlenkedik valamelyik. – Hiszen az előbb soroltad fel azokat a – nagyrészben rövid szoknyás – úrilányokat, akik ott voltak ezen a mulatságon.

– Mi ebben a lehetetlen? Csak nem hiszed, barátocskám, hogy majd éppen az úrilányok szilveszter éjszakáján Simon Juditon[3] fognak pityeregni. Ma már a haladás és felvilágosodás korát éljük, és hidd el, nem volt azon a mulatságon egyetlen ember sem, aki megbotránkozott volna azon, amikor egy roppant bájos és ötletes úriasszony Erdős Renée[4] maszkjában minden igyekezetével azon volt, hogy elcsábítson egy borotvált arcú, ifjú Szent Antalt. És nem keltett meglepetést az sem, mikor ugyancsak ez a végtelenül kedves hölgy megénekelte Alba Nevis[5] házasságát, amely tudvalevőleg úgy végződött, hogy a férj az esküvő után hazament a Royal-szállodába, és belelőtt a falba egy revolvergolyót.

Volt másutt is kabaré. Itt azonban több volt a felnőtt elem, ergó: szolidabb volt a műsor is. Sűrű ásítások közben ezt is reprodukálja az egyik boldog jelenlevő:

– Nálunk a legérdekesebb volt Ágoston Péter[6] előadása.

– Lehetetlen! – vetik ellen többen is. – Először is az Ágoston Péter előadásai sohasem érdekesek, másodszor pedig lehetetlen, hogy ez a komoly tudós egy kabaré keretén belül előadást tartson.

– No, ne féljetek – nyugtatja meg a soros referens kíváncsi hallgatóságát. – Nem Ágoston Péter tartott előadást személyesen, csak György Ernő dr. konferálta be, hogy előadást fog tartani. Persze Ágoston késett. Ez hozzátartozik minden előadásához, éppúgy, mint a közönség lázas türelmetlensége. Természetesen nem hiányzott ez sem. Berkovits René dr., Mártonffy Marcell dr. és György Ernő dr. képviselték a hallgatóság türelmetlenebb részét. Izgatottan járkáltak fel s alá.

– Hol lehet Ágoston? Hol lehet Ágoston? – mindegyikük ezt a kérdést rebesgette. S aztán próbálták találgatni:

– Talán a népirodában?

– Ott nincs!

– Talán a szegényügyi bizottságban?
– Az most nem ülésezik!
– Talán a szocialista pártszervezeti ülésen?
– Ott sincs!
– Talán a Belvárosi Takarékpénztár igazgatósági ülésén?
– Szilveszterkor az sem gyűl össze!
– Talán a Vasutas Takarékpénztárban?
– Nincs!
– Talán napibiztos a Nagyváradi Takarékpénztárban?
– Most? (Ez is felelet volt.)
– Talán városi közgyűlésen van? Talán a Gyermekbarát Egyesületben?

Az idő múlt, és a kérdések még mindig nem fogytak ki:

– Talán a jogakadémián?

Ez keltette a legnagyobb vidámságot, és ismét kérdéssel feleltek meg a kérdésre:

– Mit keres Ágoston a jogakadémián?

Egy negyedóráig is eltartott, míg végre az izgatott közönség kifogyott a professzor úr minden foglalkozásából, és ekkor – belépett a terembe Ágoston Péter. A jelenlevők elámultak, mert most már elárulhatom, hogy Ágoston Péter is jelen volt az előadáson, s a második számú Ágoston Péterben alig lehetett felismerni – dr. Molnár Ernőt. A maszkja, a járása, a fej- és kéztartása olyan volt, mintha tényleg maga Ágoston Péter lenne. És amikor elkezdett beszélni a militarizmusról, az Ágoston jellegzetes hangján és modorában, az emberek nem bírták visszatartani a kacagásukat. Nagyon érdekes volt ez az előadás, sokkal élvezetesebb, mintha a valódi Ágoston Péter tartotta volna. A végén még azt sem mulasztotta el az előadó, hogy felszólítsa az ellenkező véleményűeket nézeteiknek kifejtésére. Egyedül dr. Dénes Sándornak volt más nézete, és minden különösebb kúriai indokolás nélkül kijelentette:

– Én nem hiszek abból egy szót sem, amit most a tanár úr mondott. Még akkor sem hiszem el, ha feje tetejére áll.

– Ha csak ez kell, megtehetem – mondta Ágoston–Molnár Jenő dr., és a publikum legnagyobb rémületére olyan tótágast állt az asztalon, amilyent a legügyesebb artista is megirigyelhetne tőle. Dénes Sándor

dr. ezzel teljesen le volt fegyverezve, és meg kellett hajolnia az előadás igazságai előtt . . .

A langyos bazinban aztán folytatódott az élmények előadása, s talán még most is beszélnek, ha meg nem haltak.

SZABADSÁG, 1912. január 6.

VASÁRNAPI LEVÉL X.

A Szabadság eredeti tárcája

Ketten beszélgetnek a vonat másodosztályú fülkéjében. Nem az a két hagyományos zsidó, akik örökös bérletjegyet váltottak a csap–ungvár–munkácsi vonatra, és privilégiumuk van arra, hogy a legrettenetesebb rituális viccekkel[1] büntessék meg az emberiséget. Az én utasaim nagyváradi úriemberek. Figyelmes férjek, s a feleségüket most nem akarják megfosztani attól az élvezettől, hogy végig ne élvezzék a Pece mindkét partján lezajló karnevál összes gyönyöreit. Talán még a vallásukra vonatkozólag [is] tudnék felvilágosítást nyújtani, de – ugyebár – ez nem érdekli önöket.

Mondjuk, hogy a vonat már elhagyta Püspökladányt. Az elhasznált újságlapok szerteszét hányva a kocsi padlóján. Erős, szinte fojtó szivarfüst teszi tűrhetetlenné a levegőt. Az egyik utas unalmában aludni szeretne, de a másik nem engedi:

– Mostanáig eleget alhatott otthon, csak nem akarja itt is horkolással tölteni az idejét.

Az egyik fásult közönnyel fogadja a korholásözönt, a másik pedig, egyéb nem jutván eszébe, tovább folytatja a leckéztetést:

– Az egész élete nem egyéb, mint átaludt évek összefüggő, láncolatos sorozata. A színházban alszik, a hangversenyeken alszik. Az isten áldja meg: mikor szokott maga álmos lenni?

– Mindig. Nincs semmi, ami szórakoztatna. Talán a zsúrokon viduljak fel? Uram, a mi zsúrjaink a legszomorúbb gyülekezési helyek, ahol villanyfényárban, legtöbbször zongoraszó mellett temetik el halomszámra az embereket. Már tudniillik azokat, akiket még nem értek el, vagy akiken már valamivel felülemelkedtek. Ugyebár azt ön is tudja, hogy a színházban, a hangversenyteremben, a mulatságokon mindig ugyanazokat az arcokat látom, ugyanazoknak az ondit-knek[2] a körforgását hallom esztendők óta.

Mit törődöm én azzal, hogy a Flancné szoáréján[3] vagy az Elit ká-

véházban miről csevegnek a hölgyek. Az a fontos, hogy én minden télen elmehessek a Riviérára, egy kicsit benézhessek a monte-carlói kaszinóba, tavasszal lubickolhassak Abbáziában az Adria partján, s a nyári hőség elől elmenekülhessek Marienbad árnyas platánjai alá.

– Hiszen ez a szórakozásom megvan nekem is. Még ez se legyen?

– De tudtommal, ezenkívül magának még megvan az a tíz-húszezer koronája is, amelyet minden évben a szent Karnevál nagyobb dicsőségére feláldoz a monte-carlói rulett-asztalon. Lássa, ezeket a tízmeg húszezreket kár kihordani a nemzetközi piacra. Igaz, hogy én is két-háromezer koronával kevesebbel jövök vissza minden évben, de én legalább jól élek, és nem izgulok azért a pénzért egy percig sem. Az a meleg, színes nizzai karnevál megér nekem annyit. Nem is szólva arról, hogy mennyi friss nagyváradi pletykát lehet szerezni odalenn délen. Olyan embert ellenben még nem láttam, aki ott pénzt szerzett volna.

– Hát Daniló herceg?

– Erről csak az újságok írtak: tehát nem hiszem el. Magát Daniló herceget pedig csak nem kérdezhetem meg. De meg különben is, tegyük fel, hogy Daniló herceg tényleg nyert hétszázezer frankot. Maguk azonban krájzlerek[4] maradnak ott az aranyhegyek árnyékában is. Nagyváradról az emberek kiviszik a kis pénzecskéjüket a szerencse birodalmába, de nem azzal a tervvel, hogy ezt a pénzt egy vagy legfeljebb két tétre elveszítsék, vagy megszázszorozzák, hanem azért, hogy ha már el kell veszíteni, hát legalább apródonként, tízfrankos tételekben veszítsék el. Márpedig ez nem hazárdjáték. És nem is élvezet, hanem idegölő munka, éppen olyan, mint a favágás vagy a díjnok másolása.

– Nincs igaza. Az a szisztéma, amely mindig csak tíz frankot akar megnyerni, föltétlenül jó. Százszor meg ezerszer is bevált.

– Ezt már nem hiszem el. Az lehet, hogy egy-két ember ezzel a szisztémával nyert már húsz-harmincezer koronát, de ez az összeg olyan kicsiny, és olyan végtelenül nagy fáradsággal járt a megszerzése, hogy aki megnyerte, meg is érdemelte. Arról természetesen ne beszéljünk, hogy azok a szerencsés urak az elmúlt években kétszer annyi leckepénzt fizettek le a kaszinó pénztárába.

– Szóval az ön véleménye az, hogy az a legjobb szisztéma, amikor az ember Monte-Carlóban jár, be se nézzen a kaszinóba.

– De igen! A hölgyek kedvéért. A játékos nőnél, akinek a szenve-

dély ott fészkel a szemei között, nincs gyönyörködtetőbb látvány. Az a tűz, amely az arany után epedő nő szemeiben lobog, minden pénzt megér.

– No már egyedül a nőkért mégsem mennék ki Monte-Carlóba. Hiszen ha nőket akarok látni, azt itthon is megtehetem. Most meg pláne külföldi nőben is lehet majd Nagyváradon gyönyörködni.

– Talán új francia kisasszony jön valakihez?

– Dehogyis! Miss Cecily Corbett,[5] a nagy angol nőagitátor látogat el hozzánk, hogy a nők egyenjogúsításáért lépjen síkra. Én azonban nem nagy sikert jósolok neki. Sokkal jobb, ha minket, férfiakat öreg, ősz matrónák igyekeznek meggyőzni a nők egyenjogúsításának szükségéről. A ragyogó szépségű Cecily Corbettekkel szemben sohasem bírjuk legyőzni azt a őseredeti, zsarnoki ösztönünket, amely azt sugallja, hogy legjobb, ha az ilyen nők alárendelt szerepre vannak predesztinálva.

Ez az ingerlő téma kiverte az álmosságot az unatkozó úr fejéből. Ne kövessük tehát őket tovább. A vonat különben is a végállomás felé közeledik.

SZABADSÁG, 1912. január 21.

VASÁRNAPI LEVÉL XI.[1]

A Szabadság eredeti tárcája

A beszélgetés nem történik angolul. Ez természetesen nem von le semmit az interjú értékéből. Az vesse reám az első követ, aki – nem angolul beszél a misszel. Már tudniillik Miss Cecily Dean Corbett-tel, az angol feminista mozgalom nagykövetével és – üres óráiban – a szépség királynőjével.

Mint jó nevelésű apostolhoz illik: ő kérdezett, és én – hallgattam. Az igazság súlya alatt hétrét görbedve viseltem el szavának minden szúrását, s most utólag elárulhatom, szívesen lapultam volna meg akár három hétig is juhászkutya módjára a parányi lábai előtt. Ellentmondást nem tűrő hangon csicseregte el:

– Vegye a ceruzáját, és jegyezzen. Hiszen úgy is tudom, hogy addig nem hagy békén, amíg el nem mondom mindazt, ami a begyemben van. Először írja meg, hogy szívesen jöttem ide. Már régen vágytam látni az önök városát. Hogy is hívják csak ... Igen, igen: Nagyvárad. Nehéz megtanulni ezeket a barbár szavakat. Ha az angol nőmozgalomról is tudni akarja a véleményemet, vegye elő a „Nő és a társadalmat". Nagyon érdekes dolgokat talál benne. Ja igaz: Ez a város nagyon szépen fejlődik. Nem is tudtam, hogy ilyen messze keleten nem sátrakban laknak az emberek. Igazán örülök ... vagy nem is örülök ... felőlem írhat, amit akar. Az őszinte véleményemet úgysem fogja megírni ...

– ...

– De azért is elmondom ... Ha térden állva fog könyörögni, még akkor is elmondom. Elvégre én ebből élek. Nekem az a mesterségem, hogy beszéljek. Tehát beszélek. Hallgasson ide:

– Nálunk, Angliában, nem szégyen, ha valakinek húszéves korában még egy partija sem bomlott fel. És mi nem titkoljuk el az éveink számát sem. Írja meg egész bátran, hogy már elmúltam huszonhét éves, és erre egy kissé büszke is vagyok. Ha az arcom üdesége megtéveszti

is bámulóimat, én mégsem törekszem ezt kihasználni. Ha Nagyváradon születtem volna huszonhét évvel ezelőtt, már régen felölthettem volna a vénleányság világfájdalmas kifejezését az arcomra, s talán már a nőegylet jelmezestélyére sem mehetnék el, pedig lássa, arra nagyon kíváncsi vagyok.

– ...

– Megmondom mindjárt, hogy miért szeretnék helyszíni tapasztalatokat gyűjteni arról, hogy mi szükség van azokra a drága jelmezekre, holott egy pici, fekete álarc sokkal fesztelenebb jó kedvet csinál. Miért nem rendeznek egy grand álarcos bált?

– ...

– Higgye el, ez az egyetlen bál, amelynek létjogosultsága van Nagyváradon, ahol az emberek – kevés kivétellel – amúgy is álarcot viselnek. Képzelje el például dr. Várady Ödönt egy kiéhezett lakó maszkjában. Vagy például dr. Lázár Aurélt, amint a Sziládky-féle tűzből[2] megmentett magyar kacagányban, fokossal a kezében védekezik a Tribuna[3] magyarbarát vádjai ellen. Még mulatságosabb volna Rimmler Károly és Adorján Emil maszkjában.

– Ez különben városi politika – jegyezte meg a miss. – Ezzel nem foglalkozom. Képzelje el azonban Erdélyi Miklóst a Kenéz-Kurländer Ede maszkjában, és vice versa. Nem gondolja például, hogy kitűnő dolog lenne, ha valaki Gábel Jakab maszkjában jelenne meg, mint borszéki fürdővendég. A hölgyeket még csak említeni sem merem. Azonban száz szónak is csak egy a vége: álarc alatt sokkal kedélyesebb és közvetlenebb a mulatozás, mint a suhogó, drága jelmezekben, amelyeket férfikéznek csak kesztyűben szabad megérintenie.

– Maga téved, barátocskám, ha azt hiszi, hogy én Londonból egyedül azért jöttem ide, hogy báli ötleteket adjak a nagyváradi hölgyeknek. Sajnos, engem egészen más cél vezetett, s nem az én hibám, ezt tudja ön is, hogy nyomban ott, a városházán nem szavazták meg a férfiak a választójogot a hölgyeknek. Mint utólag értesülök, két hallgatómban meg is volt ez a szándék.

– ...

– Hogy kik azok: dr. Krüger Aladár és dr. Vattay József. Miután azonban a kongregáció ebben a kérdésben teljesen más nézeteket vall, az én két lelkes hívem is tartózkodott a tetszésnyilvánítástól. Igazán,

milyen kár, hogy a feminizmus nem számíthat ennek a két derék szabadgondolkozó férfiúnak a támogatására.

– ...

– Sajnálom magukat, hogy már nem nyereg alatt puhítják a húst, amelyet Stolcz Henrik árul. Mennyire jobb volna maguknak, még most is ős-kulturálatlanságban élni, nomád módra kalandozni, mint valaha az őseik. És akkor nem kellene szégyellni, hogy a Romanul[4] szemükre veti angol származásukat. És nem kellene foglalkozniuk nemzetiségi problémákkal, a magyar–román barátság eszméjével. Nagyon sajnálom magukat, és ezért adok egy jó tanácsot (nem kérek érte felemelt ügyvédi honoráriumot): Mielőtt megbékélnének a nemzetiségekkel, kössék meg a békét – a magyarok között. Akkor talán jobb talajba hullanak majd az én tanításaim is. Agyő!

SZABADSÁG, 1912. január 28.

MÉG FÉLMILLIÓT!

MIÉRT IS VOLT HAJÓSSZTRÁJK FIUMÉBAN? – MIÉRT IS VAN MOST SZÉNDRÁGASÁG? – MIRE JÓ A FIZETÉSEMELÉS, AMI NINCS IS? – MIÉRT LETT KÉTSZERESEN DRÁGÁBB A FIUME–ABBÁZIAI UTAZÁS?

Az Ungaro-Croatának több pénz kell!

Az Ungaro-Croata már fogalommá vált Fiumében. A nevének puszta említése a kapzsiságot, a mérhetetlen profithajhászatot juttatja mindenki eszébe. A hajóstársaság valóságos hatalom Fiumében. Szabadon rendelkezik a minden nyelvű és irányú „független" sajtóval, a hatósággal, a rendőrséggel, még a miniszteri biztossal is. A szava szent, rendelkezése valósággal parancs. A társaság tud is a pénzzel bánni, és különösen a helyi és a fővárosi „független" sajtó véleményére van nagy befolyással az Ungaro-Croata mindig telt pénztára. Láttuk a hatóságok magatartását a társaság alkalmazottainak bérmozgalma alkalmával. Minden kívánságát parancsként teljesítették, és rendelkezésére bocsátották a révalkalmazottakat, a rendőröket és a haditengerész-katonákat, csak azért, nehogy a kizsákmányolt alkalmazottak nagyobb kenyérhez jussanak. A hatóságok e pártos magatartása következtében sikerült is az alkalmazottakat letörni, és mintegy száz alkalmazottat kenyerétől teljesen megfosztani. Egyszóval az Ungaro-Croata társaság az alkalmazottai sztrájkjával jó üzletet csinált. Először nem adott az alkalmazottainak semmit, másodszor redukálta a személyzetet (különösen az első osztályú állásokat redukálta), harmadszor pedig a „közvélemény" és a kormány figyelmét sikerült fölhívni a társaságra, hogy – több szubvenciót[1] kaphasson.

Erre a céljára már a nagy sztrájk idején rámutattunk. Rámutattunk a társaság magatartására, amellyel az alkalmazottai memorandumát válaszra sem méltatva, velük szóba sem akart állani, és őket egyenesen sztrájkba kergette csak azért, hogy aztán minél nagyobb szubvenciót csikarhasson ki. Most aztán pozitív formában tudomásunkra jutott, hogy az Ungaro-Croata azt kéri, hogy a szubvencióját évi 1 050 000 koronáról 1 500 000 koronára, tehát évi 450 000 koronával emeljék fel, azoknak a pénzéből, akiket olyan cudar módon kiuzsorázott és kido-

bott. A szubvenció felemelését a széndrágasággal és az alkalmazottak fizetésemelésével indokolja. Ez utóbbi a kapzsiság, a szemérmetlenség netovábbja. Az alkalmazottainak nem adott semmit, sőt, még azok számát is redukálta, tehát a kiadása semmi esetre sem lehet több, inkább kevesebb. Ilyen eszközökkel dolgozik az Ungaro-Croata. A hatóság és a miniszteri biztos pedig bizonyára támogatni fogják a „szegény" hajóstársaság „jogos" kérését, hogy a társaságnak még többet hízlalják az erszényét, és minél többet préseljenek ki a kiuzsorázott ország pénzéből, no meg minél nagyobb legyen az osztalék. Szerencsétlen egy ország ez, ahol egyetlenegy hajóstársaságnak kétszer annyi szubvenciót juttatnak, mint az egész munkásbiztositás intézményének.

Előre is tiltakozunk a 450 000 koronás szubvencióemelés ellen!

Három éve annak, hogy Fiumében a szubvenció nélküli Hrvatska nevű hajóstársaság hajójáratokat indított több irányban. Így az Abbazia és Fiume között való személyforgalmat felével olcsóbban bonyolította, mint a magas szubvencióval dotált Ungaro-Croata. Ez utóbbi féltve a szent profitot, megindított azonnal egy húszfilléres omnibuszjáratot a fönti vonalon, csak azért, hogy a Hrvatska társaságot lehetetlenné tegye. Mindenki örült az egészséges versenynek, mert így a szegényes sorsú ember is olcsó pénzen elintézhette ügyes-bajos dolgát, vagy tehetett egy-egy kirándulást. A közönség azt hitte, hogy az Ungaro-Croata az állammal szemben való kötelességét teljesíti, amikor fenntartja az olcsó omnibuszjáratot. Mindenki nagyon tévedett. Nem volt más célja az Ungaro-Croatának, mint hogy lehetetlenné tegye a szubvenció nélkül levő Hrvatska társaságot, ami részben sikerült is, mert ez az utóbbi most felszámolás alatt áll, és beszüntette járatait. Nosza, erre kapta magát az Ungaro-Croata, és azonnal fölemelte az omnibusz-vonal árát 20 fillérről 40 fillérre, és a következő hivatalos kommünikében adja tudtul a helybeli „független" sajtóban:

„Menetdíj-emelés a Fiume-Abbázia omnibusz vonalon. A Magyar–Horvát Tengerhajózási r. t. tudomásul adja, hogy folyó évi március hó 1-től a Fiume–Abbázia-i omnibusz vonalon a menetár egyszeri utazásra 20 fillérről 40 fillérre emeltetik föl személyenként."

Mindezt a helyi hatóság és az „önzetlen" sajtó minden megjegyzés nélkül vette tudomásul. Jellemzi őket. Aztán ilyen társaság mert kérni szubvenció-emelést!

NÉPSZAVA, 1912. március 10.

MULATNAK A FIUMEI URAK[1]

Ezreket nyert kártyán a táblabíró úr – Szívesen forgolódott az énekesnők körül: sokkal szívesebben, mint a hivatalban

Dr. Fésüs György fiumei közjegyző és Pancsera István táblabíró összetűztek egymással, és a kavarodás furcsa részleteket tár föl a „feddhetetlen bírói kar" mélységeiből. Egy igazságosztó bíróról van szó, aki ellen évek óta a polgári erkölcsök szempontjából legsúlyosabb beszámítás alá eső cselekmények vádjait hangoztatják, s aki eddig úgyszólván füle botját sem mozdította a nyilvános vádakra. Most azután véletlenül összeütközött egy „vele egyrangú, disztingvált úrral", s a szegedi táblabíró-botrány[2] után gyönyörködhetünk a fiumei táblabíró-botrányban.

Pancsera István fiumei táblabíró negyven koronával megbüntette dr. Fésüs György közjegyzőt bizonyos mulasztások miatt. A közjegyző vádakkal felelt a büntetésre. Őt ne büntesse olyan ember, aki hivatali kötelességeinek meg nem felel. Fésüs vádjai a következők:

1. A bíró hivatalkerülő ember. Néha egyáltalán nem jár be hivatalába, de ha bemegy is, rendesen csak 1/2 11 óra után.

2. Kávéházakban, kaszinókban éjjel-nappal hazárd kártyajátékot folytat, sőt még a tárgyalóteremben is kártyázik.

3. Egy esetben gróf Nákó Sándor[3] fiumei kormányzónak nemcsak hogy minden pénzét elnyerte, de a gróf a differenciák fejében hatvanezer korona értékű váltókat adott át neki, amiket Pancsera másnap a bankokban beváltott.

4. A kártyázás közben szabálytalanságokat követett el.

5. Tulajdon testvérei lopás és csalás miatt följelentették.

6. Frankovich Imrét, az Adria Tengerhajózási Társaság hivatalnokát évekkel ezelőtt fölcsalta hivatalába. Makaót játszott vele, és elnyerte kétezernégyszáz koronáját.

7. A fiumei rendőrség egy botrányos viselkedésű énekesnőt utasított ki a városból. Az énekesnő barátjának – egy magasállású bírónak közbenjárására azonban a rendőrkapitány visszavonta a kitiltást.

8. Almade Kui, argentínai tengerészőrnagy makaót játszott Pancserával és ennek egy Berzeviczy nevű barátjával. A játék során Pancsera tizenkétezer, az őrnagy négyezer koronát vesztett. Pancsera föl se vette a veszteséget. Az őrnagynak az volt a gyanúja, hogy a két ember összejátszott ellene, s végül a nyereségen megosztozkodtak.

Pancsera bíró kénytelen volt a fölettes hatóság előtt tett vádak miatt Fésüs ellen sajtópört indítani. A pör tárgyalására a budapesti esküdtbíróságot küldték ki, amely a sok tanúra való tekintettel a tárgyalást Fiumében tartja meg. Pancserát dr. Dési Géza képviseli, Fésüst dr. Nagy Dezső védi.

A hétfői tárgyaláson Fésüs kijelenti, hogy nem érzi magát bűnösnek, mert vádjait bizonyítani tudja.

A bíróság a bizonyítást elrendelte.

Pancsera beismeri, hogy régebben nem egy ízben is helyettesítette a jegyző a tárgyalásokon, de akkor még megengedte ezt az osztrák pörrendtartás, amely Fiumében hatályban volt. Mióta azonban az osztrák pörrendtartás hatálya megszűnt, azóta nem helyettesítette jegyző. Igaz, hogy mikor krónikus influenzája volt, a hivatalába sem járt pontosan. Az nem igaz, hogy gyárilag készítette az ítéleteket, hogy több iratot a táblai vizsgálat előtt elrejtett, vagy hogy nyilvános helyen vagy a hivatalában hazárdul kártyázott. Igaz, hogy több nyilvános vád ellen nem védekezett, de ez azért történt, mert az igazságügyminiszter nem adott rá fölhatalmazást. Gróf Nákó fiumei kormányzótól nem kártyaadósságra kapott 60 000 koronás váltót.

A tárgyalást szerdán folytatják.

NÉPSZAVA, 1912. március 19.

A FIUMEI BOTRÁNYPÖR I.

Gyűlik a szemét a táblabíró úr körül – Hamiskártyás hírében állott – Becsületügyi eljárással tisztázták

Az úri becsület hazug szelleme kínos kálváriát jár néhány hónap óta a fiumei törvényszék tárgyalótermében. Az úri társaság egyik ismert tagjáról, a „feddhetetlen" magyar bírói kar egyik előkelő tagjáról vallanak olyan részleteket a tanúk, amelyekből megállapítható, hogy bírói hivatását lelkiismeretlenül teljesítette, s az úri becsület legkényesebb próbakövén, a kártyán is súlyosan megbotlott.

A csütörtöki tárgyalásról ez a tudósításunk számol be:

A bíróság a tanúk kihallgatását folytatta.

Izetter József[1] városi tanácsos öt évig volt jegyző a törvényszéken. Pancsera többször eltávozott a székhelyről, de hogy volt-e engedélye erre vagy sem, azt nem tudja.

Gyárfás Márton[2] bankhivatalnok tudja, hogy Terni hamis kártyázással vádolta Pancserát. Ez annak idején szóbeszéd tárgya volt. A becsületügyi eljárás folyamán kihallgatták, és azt a kérdést intézték hozzá, tapasztalta-e, hogy Pancsera inkorrektül játszott volna. Ő kijelentette, hogy ilyet sohasem tapasztalt. A Nákó-féle tárgyalásról hallott, és ez is csak olyan szóbeszéd volt, mint az, hogy Pancsera nagy összegű váltókat számoltatott le a parti után.

Brelich ügyvéd[3] gyakran megfordult Pancsera hivatalában. A hivatalos órák nála kilenc órakor kezdődtek, de megtörtént, hogy Pancsera ilyenkor még nem volt bent, és helyette a jegyzője tárgyalt. Pancseránál egy esetben a februárban letárgyalt ügyről csak decemberben készült el az ítélet. A vizsgálóbíró fölhívta őt ennek az aktának a bemutatására, de nem találta meg az aktacsomót.

Terni Ágoston lovag, trieszti kereskedő és építészvállalkozó tizennégy évvel ezelőtt kártyázott Pancserával a kaszinóban, ez azonban szomorú parti volt reá nézve. 1898. szeptember végén nyolc-tíz úr bakkot játszott a Casinó Patriaticóban. Amikor az urak eltávoztak, Pancsera marasztalására kettesben folytatták a játékot, s ekkor észre-

vette, hogy Pancsera az osztásnál, mondjuk, tévedett, megnézte a kártyát. Amikor a tanú erre figyelmeztette Pancserát, ő megadta a tétjét. A tanú ekkor nemcsak azt a nyereséget vesztette el, amit előzőleg a többi uraktól nyert, mintegy 600–700 koronát, hanem azonkívül mintegy 100–150 koronával adósa is maradt Pancserának, és ezt a tartozását egy névjegyen ismerte el. Távozása után fölindult lelki állapotban találkozott Bakarcik Józseffel és Mariatic Sándorral, és elmondta, hogy Pancserával kártyázott és vesztett. Bakarcik erre megjegyezte: – Aha, ön Pancserával játszott, akkor ez önt kifosztotta; Pancsera Fiumében ismeretes hamiskártyás. – Másnap fölkereste őt Pancsera a vendéglőben, és arra kérte, adjon neki egy nyilatkozatot arról, hogy tisztességes embernek ismeri. A tanú ezt a levelet kiadta. Két nap múlva újra megjelent nála Pancsera, és arra kérte, hogy a levél tartalmát szóval is ismételje meg egyik ismerőse előtt.

Ekkor követte el – úgymond a tanú – a második ostobaságot, amikor ezt élőszóval megismételte. Két-három hét múlva Pancsera újból fölkereste a tanút Fiumében, és nála volt az a levél, amelyet részére kiállított. Ekkor arra kérte a tanút, hogy szúrjon be ebbe a levélbe egy toldalékot, amelyben becsületszavára kijelenti, hogy Pancserát gentlemannek, korrekt úriembernek tartja. Ez volt a harmadik ostobaság, amit elkövetett. Kevéssel ezután Triesztben a kaszinóban gróf Nortinának a fölbiztatására Pancsera provokáltatta őt, mert a trieszti kaszinóban rossz hírek keringtek felőle. Turinból sürgönyzött neki, hogy két segédet küld hozzá. Ekkor történt, hogy családi csapások érték a tanút, meghalt a nővére, két párbaja volt, úgyhogy atyja arra kérte, intézze el békességben ezt a dolgot. A tanú erre megtagadta a segédek megnevezését. Pancsera segédei erre becsületbíróságot hívtak egybe, amely úgy határozott, hogy Terni köteles elégtételt adni Pancserának. Erre segédei az ő tudta nélkül bocsánatkéréssel intézték el az ügyet.

A tanú az elnök felszólítására névjegyekkel megmutatta a bíróság előtt, hogy Pancsera hogyan osztott a kérdéses alkalommal, és hogy nézte meg a kártyákat.

Grünhut Richárd szállító és hajótulajdonos elmondta, hogy amikor Terni az Etrangerbe föl akarta magát vétetni, hozzája fordult, és Pancserának nem volt kifogása a fölvétel ellen. Terni egyszer arra kérte a

tanút, hogy tartsanak közös bankot. Ez alkalommal történt, hogy Terni kijelentette előtte, hogy Pancserát gentlemannek ismeri.

Számos, nagyobbrészt terhelő tanú kihallgatása után az elnök a tárgyalást péntek reggelig fölfüggesztette.

NÉPSZAVA, 1912. március 22.

A FIUMEI BOTRÁNYPÖR II.

A TÁBLABÍRÓ ÚR A HIVATALBAN IS MAKAÓZOTT

Állandó érdeklődés mellett folyik tovább a tárgyalás Fiumében. Pénteken ismét kihallgattak egy sereg tanút, akik közül egy azt is bizonyította, hogy Pancsera a hivatalában is makaózott, és ott nyert tőle nagy összeget. A táblabíró úr hasztalan iparkodott a tanúvallomást gyöngíteni azzal, hogy ez a tanú konfuzus[1] ember. Akadt más tanú, aki igazolta a szavahihetőséget.

Vio Antal dr. vallotta, hogy Pancsera nem járt be pontosan a hivatalába, és helyette a jegyzője tárgyalt. Nemcsak Pancserától, de a többi bírótól is kapott késedelmes ítéleteket.

Vio Ferenc fiumei podeszta,[2] ügyvéd korából tudja, hogy Pancsera későn járt be a hivatalba, de a hivatalos óra után is sokáig bent maradt. Sokszor látta Pancserát a kaszinóban hazárdjátékot játszani. A makaó-játéknál a kártyadifferencia 1000 koronára, a ferblinél pedig néhány száz koronára rúgott. Inkorrekt játékot sohasem tapasztalt.

Skrupi Albert[3] városi pénztáros jelentéktelen vallomása után Szablyics Modesto révalkapitány elmondotta, hogy Rödiger Ernő révkapitánnyal együtt Pancsera megbízásából fölkereste Nákó Sándor grófot Nagyszentmiklóson, hogy nyilatkozattételre szólítsák föl Pancsera játékmodoráról. A gróf méltatlankodásának adott kifejezést, amiért föltételezik róla, hogy esetleg inkorrekt játékossal kártyázott volna. Nákó becsületszavára kijelentette, hogy Pancsera korrekt volt a játékban. A kártyaveszteség is egészen jelentéktelen volt, és nem emlékszik, hogy ki nyert, vagy vesztett. Szóbeli nyilatkozatát írásban is kiadta nekik.

Nagy Dezső védő megjegyezte, hogy ezt a nyilatkozatot Fésüs közjegyző hitelesítette, ezt kinyomatták, és Fiumében az utcán terjesztették annak igazolására, hogy íme, Fésüs maga bizonyítja, hogy Nákó megcáfolta a Pancsera felől terjesztett híreszteléseket.

Az elnök kijelenti, hogy a közjegyző csak a névaláírás valódiságát igazolja, de nem a nyilatkozat tartalmát.

Nagy Dezső: Igen, de a laikus közönséget ez a nyomtatvány könnyen megtéveszthette.

Rödiger Ernő elmondotta, hogy Pancsera panaszkodott neki, hogy Fésüs egy berlini német lapnak a közleményét mutogatta városszerte. Pancsera megbízásából ő és Szablyics révalkapitány fölkeresték Fésüst, aki megmutatta nekik a berlini lapnak ezt a közleményét, amelyben a Nákó-féle kártyaparti esete volt leírva. Ezután Szablyiccsal együtt fölkeresték Nákót, és nyilatkozattételre kérték föl. A gróf nyilatkozatot adott, amelyet a tanú kinyomatott csak azért, hogy Pancsera barátai között kioszthassa a maga igazolására.

Frankovich Imre, az Adria hivatalnoka elmondotta, hogy évekkel ezelőtt bizalmas jó viszonyban volt Pancserával. Vallani akar, de azt nem bosszúból teszi. Ezelőtt 14 évvel játszott Pancserával a hivatalban. Abban az időtájban több ízben játszottak, és a tanú nyert, míg Pancsera vesztett. Nyeresége körülbelül 1900 forintra rúgott. Pancsera folyton veszteségben volt, arany- és ezüstneműit is el kellett zálogosítani, és két ízben 100–100 forintot kért tőle kölcsön. Az 1900 forint kártyanyereségen a tanú Bajorországba akart utazni, hogy ott megnézze a Wagner-ciklust. Egy nyári napon délután 6–7 óra között fölkereste Pancserát a hivatalban. Pancsera ekkor leeresztette az ablakfüggönyöket, mert besütött a nap, azután pedig francia kártyát vett elő, és makaózni kezdtek. Eleinte a tanú nyert 400 forintot, később azonban megfordult a szerencse, és Pancsera nyert tőle 3000–4000 forintot. Ebből a veszteségből lekvittelt annyit, hogy csak 1200 forinttal tartozott. Pancsera akkor félbeszakította a játékot, és azonnali fizetést kívánt tőle. A tanú kijelentette, hogy nincs pénze. A tanú elővette pénztárcáját, és megmutatta, hogy csak 105 forintja van. Pancsera ekkor 100 forintot elvett a tárcájából.

Pancsera erre kijelentette, hogy Frankovich konfuzus, és a tényeket összetéveszti.

Monesteriotti Ödön elmondta, hogy több évvel ezelőtt bakkozott a Café Grande-ban Pancserával 300–400 koronás maximális differenciával. Frankovich a Pancserával játszott kártyapartit elmondotta neki, mint vele régi barátságban álló embernek. Megjegyezte, hogy Frankovich nem hazudik, hanem csak fecsegő ember.

Dr. Nagy Dezső védő arra kérte a bíróságot, hogy ezt a tanút né-

met nyelven hallgassa ki, mert vallomása úgy közvetlenebb. Monesteriotti kijelentette, hogy bár tud németül, nem akar ezen a nyelven tanúvallomást tenni, mert a fiumei bíróságnak a hivatalos nyelve az olasz.

Az elnök erre megjegyezte, hogy magyar bíróság előtt elsősorban magyarul köteles vallani, ha azonban nem tud magyarul, vallhat olaszul is.[4] A hallgatóság éljenezni kezdett, mire az elnök kijelentette, hogy ha a hallgatóság nem viselkedik csöndesen, a termet kiürítteti.

Bilcz Henrik elmondotta, hogy hallotta a Pancseráról terjesztett inkorrekt játék hírét, amelyet Pancserával egyik jóbarátja mindjárt közölt. Pancsera erre kérdőre vonta Ternit, aki az egész dolgot letagadta, és azt mondta, hogy aki ezt a hírt terjeszti róla, azt pofonüti.

Ezután az elnök a tárgyalást szombat délelőttig fölfüggesztette.

NÉPSZAVA, 1912. március 23.

A FIUMEI BOTRÁNYPÖR III.

A BÍRÓI PALÁST MINT TENGER – NEM HISZ AZ ÜGYÉSZ A TANÚKNAK, ÉS SEMMIT SEM LÁT BIZONYÍTVA

A fiumei kártyapörben véget ért a bizonyítási eljárás. A tanúk bizonyították a Pancsera táblabíró ellen emelt vádak nagy részét, de az ügyész nem hisz nekik. Vádbeszédében azt mondotta, hogy a bírói palást olyan, mint a tenger. Ha megmarad a bírói ténykedés keretei közt, akkor olyan nyugodt a bíró élete, mint a napsütötte tenger. De ha nem marad meg, akkor – sárral dobálják. Így járt Pancsera is, pedig nem tett – szegény – semmi rosszat. A tanúk vallomása nem irányul Pancsera ellen. A tanúk csak azt vallották, hogy hozzá illő úri társaságokban kártyázott, ami törvényellenes bár, de úri embereknek meg van engedve. A kártyázásért csak a városligeti kártyásokat csípik nyakon, és teszik rövidesen hűvösre, jóllehet ők is magukhoz illő társaságban kártyáznak. Hanem Pancsera táblabíró úr, az – az más! . . . Egyébként az ügyész úr a tanúknak nem hisz. Az ítéletet hétfőn hirdetik ki.

Tudósításunk a következő:

A szombati tárgyaláson két jelentéktelen tanúvallomás után különböző büntető és polgári iratokat olvastak föl. Pancsera több okiratot mutatott be annak bizonyítására, hogy ha hivatalából távolt volt, ez azért történt, mert egyrészt a minisztériumban, másrészt a Kúriához volt szolgálattételre berendelve; továbbá orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy már évek óta krónikus influenzában szenved.

A bizonyítási eljárás ezzel véget ért, és dr. Sélley Barnabás főügyészhelyettes terjesztette elő a vádat.

– A bírói palást – úgymond – olyan, mint a tenger. Ha megmarad a bírói funkció szűk keretében, élete olyan nyugodt, mint a napsütött tenger. De ha kimegy az életbe, könnyen megtörténik, hogy sárral dobálják meg. Ez a sors érte Pancserát is. A Pancsera ellen fölhozott vádakra vonatkozólag a bizonyítás meddő maradt. A késői hivatalba járás igazolást nyert ugyan, de ezzel szemben bizonyítást nyert, hogy

Pancsera korábban is bejött hivatalába, és sokszor délután és akárhányszor késő estig ott maradt. Arra vonatkozólag, hogy az ítéleteket a becsomózás után későn hozta volna meg, valamint, hogy szabálytalanul eltüntetett volna iratokat, a tárgyaláson semmiféle adat sem merült föl. Nincs bizonyítva, hogy a statisztikai adatokat meghamisította volna. Egyedül az nyert igazolást, hogy a tárgyalásokon nem mindig volt jelen, és hogy a jegyzője tárgyalt helyette. Erre nézve azonban mentsége Pancserának, hogy Fiumében ez állandó szokás.

Pancsera mindig vagyoni viszonyaihoz mérten és megfelelő társaságban játszott a kaszinóban. Hogy a hivatalban kártyázott volna, Frankovich vallomása ellenére sem fogadja el valónak. Pancsera a kártyát nem használta anyagi előnyök szerzésére Nákó gróffal szemben sem, akitől állítólag tetemes összeget nyert. Pancsera nemcsak hogy korrektül játszott, hanem föltűnően gavallér volt a kártyajátékban. Mindezekért fönntartja az ügyész a vádat kétrendbeli rágalmazás vétsége miatt. Enyhítő körülmény, hogy a vádlott közérdekből, tisztító szándékból hozta föl vádjait, ellenben súlyosbító körülmény, hogy jogi tudással, tapasztalattal és képességgel, kicsinyes féltésből kifolyólag emelte e súlyos vádakat Pancsera ellen.

Ezután Pancsera adta elő, hogy Fiumében minden politikai és városi választás előtt szokás volt előkelő társadalmi állású embereket megrágalmazni.

Utána dr. Nagy Dezső tartotta meg beszédét, Pancsera nem tudta magát tisztázni a vádak alól, sőt a vádak mind beigazolást nyertek. Az nem enyhíti Pancsera bűneit, hogy ugyanazt mások is elkövették, vagy hogy „hozzá illő" környezetben követte el. Fölmentést kér.

Az ítéletet hétfőn délben hirdetik ki.

NÉPSZAVA, 1912. március 24.

A FIUMEI BOTRÁNYPOR IV.

Itélet ötven percentre – A bírói feddhetetlenséget nem szabad sárba ejteni

Egyheti tárgyalás után ítéletet hoztak a fiumei pörben. A budapesti törvényszék kiegyezett önmagával ötven százalékra: kimondta, hogy Fésüs rágalmazott, de az ítélet indoklásából kitűnik, hogy Fésüs nemigen rágalmazott. A szigorúságáról híres budapesti törvényszéki elnök, Balogh György, aki a legridegebb kegyetlenséggel kezeli a körme közé került szerencsétleneket, csupa jóindulat, amikor nem közönséges bűnosokról van szó. Emlékezzünk a koalíciós kormány panamái körül folytatott sajtópörre: ott sem tudta a panamákkal vádolt kegyelmes urak jótékony befolyása alól magát kiszabadítani. A fiumei kártyapör szintén azok közé tartozik, amelyben nem érvényesülhetett a rideg igazság. A feddhetetlen bírói kar egy tagjáról megbecstelenítő vádakat állítani, ha azok igazak is, Balogh úr fölfogása szerint nem szabad. A teljes igazság megártana a feddhetetlen bírói kar tekintélyének. Ha így nem volna, nem kellett volna a bíróságnak ahhoz az erőltetett megokoláshoz folyamodnia, hogy a Terni-féle hamiskártyázás meg a Frankovich-féle kártyázás nincs bizonyítva, mert csak egy tanú van rá. Azt várta volna talán a tekintetes törvényszék, hogy mikor Pancsera hamisan játszik, akkor egész csomó tanút állítson a háta mögé? Vagy Fésüs közjegyzővel állíttasson ki erről hiteles bizonyítványt?

Részletes tudósításunk a következő:

Hétfőn délben hirdette ki a bíróság a Fésus–Pancsera rágalmazási pörben hozott ítéletet, amely szerint dr. Fésüs György bűnös hatóság előtti rágalmazás vétségében. Ezért elítéli őt a bíróság az enyhítő szakasz alkalmazásával ötszáz korona fő- és kétszáz korona mellékbüntetésre, valamint a fölmerült hatszázhuszonhét korona pörköltség megfizetésére.

A hétszáz korona pénzbüntetés behajthatatlanság esetére harminchat napi fogházra változtatandó át. Az indokolás szerint a bíróság bebi-

zonyítottnak vette dr. Fésüsnek azt a vádját, hogy Pancsera pontatlanul teljesítette bírói kötelességeit, hivatalából engedély nélkül távozott, teendőit jegyzőjével végeztette, a jegyzőkönyveket utólag irta alá. Ellenben a Terni-féle szabálytalan kártyajátékot Terni egyedülálló vallomásával nem vehette bebizonyítottnak. Nem bizonyította Fésüs azt sem, hogy Pancsera Frankovich Imrével a hivatalában kártyázott. Az ítéletet Pancsera fölöttes hatóságával közlik. Az ítélet ellen az ügyész súlyosbításért, dr. Nagy Dezső védő pedig fölmentés végett, föllebbezést jelentett be.

Fésüs tehát, mint az indokolásból látható, igazat mondott, hanem azért tartozik a budapesti törvényszék fiumei kéjutazásának költségeit megfizetni. Mert feddhetetlen a bírói kar.

NÉPSZAVA, 1912. március 26.

A FIUMEI HALÁLGYÁR[1]

VÉGZETES KATASZTRÓFÁK A DREADNOUGHT-ÉPÍTKEZÉSNÉL[2] – MUNKÁSGYILKOLÁS – SZÁZMILLIÓKÉRT – VÉRREL SZERZETT NYERESÉG – A MÉLTÓSÁGOS IPARFELÜGYELŐ ÚR HALLGAT – AZ ÁLDOZATOK STATISZTIKÁJA

A budapesti kőnyomatos lapok már nem is veszik tudomásul és a fiumei helyi lapokban is csak gyakorlott újságolvasó szem veheti észre azokat az utolsó sorokban meghúzódó híradásokat, amelyek arról szólnak, hogy a fiumei Ganz–Danubius gyár telepén ismét baleset történt. Három-négy sornál alig jut több egy-egy szerencsétlennek. A gyakori, szinte naponként ismétlődő katasztrófák fásulttá tették az embereket, ahelyett hogy végre föllázadnának a minden képzeletet felülmúló lelketlen munkásgyilkolás ellen. Szeretnők nagyon higgadtan sorba szedni a Ganz–Danubius gyár bűneit, de amikor a szerencsétlen áldozatok végtelen során tekintünk végig, ökölbe szorul a kezünk. Még Magyarországon is hihetetlennek tűnik föl az a mérhetetlen gazság, amellyel a hatóságok minden szó nélkül tűrik, hogy a magyar tengerparton halomra mészárolják a munkásokat.

A Ganz–Danubius gyár részvénytársaság a minap tartott közgyűlésén az igazgatóság sugárzó arccal számolt be a megelégedett részvényeseknek, hogy a múlt évben kétmillió-kilencszázezer-hétszázharmincháromkorona és 46 fillér tiszta nyereséggel dolgozott a társaság, de azt már elfelejtették bejelenteni, hogy ezekhez a bűnös úton szerzett milliókhoz hány száz halálra gázolt és örök nyomorékságra kárhoztatott munkás vére tapad. Az igazgató urak bizonyára irtóztak attól, hogy összeállítsák az áldozatok véres statisztikáját. Most elvégezzük helyettük mi ezt a munkát. Elrettentésül és tanulságul.

Az állam százmillióí

Bevezetésül talán nem lesz fölösleges elmondani, hogy a Ganz–Danubius részvénytársaság fiumei hajógyárában az Osztrák–Magyar Monarchia megbízásából most építik a *harmadik és negyedik Dreadnought*-ot és két „Baron Spaun"[3] típusú cirkálónaszádot. A Dreadnought-őrület láza elfogta a mi hadvezetőségünket is, s ezért kell ál-

dozni minden hadihajó óriásra *79 milliót.* A cirkálónaszád-építés már sokkal olcsóbb szórakozás. Az darabonként mindössze csak 18 millió koronába kerül. Ne tessék azonban azt gondolni, hogy ezekért a csinos összegű milliókért a Danubius gyár valóban föl is építi a hajóóriásokat. Ó, dehogy! A gyár előbb *ingyen* gépeket kap az államtól, aztán tekintélyes *szubvenciót, állami kedvezményeket,* mindenféle *adómentességet,* sőt, ami a legfőbb: *ingyen* telket is a magyar tengerparton, amely amúgy is olyan kicsiny és drága, hogy minden porszemét aranyakkal kell megfizetni.

A magyar államnak már nem volt telke, melyet a Danubius gyárnak adományozhatott volna *ingyen.* Kénytelen volt tehát horribilis árért, több millió koronáért megvásárolni a Whitehead-telket. Miután azonban a telek hatalmas sziklatömegből áll, nem maradt más hátra, mint a sziklahegyet fölrobbantani, és az egész hegyet egyenletesen föltölteni. Ezeket a munkálatokat a Ganz–Danubius gyár végezteti, de *az állam minden költségét utolsó fillérig visszatéríti.*

Robbantás munkásvérrel

A Danubius gyár a robbantási munkálatokkal a Neuschloss Ödön és Marcell céget bízta meg. A munkálatok elvégzésére az utasítást már a magas császári és királyi hadvezetőség adta meg. Mégpedig olyképpen, hogy a harmadik Dreadnought-nak legkésőbb 1913. május 1-ig, a negyedik Dreadnought-nak pedig 1914. május 1-ig el kell készülni. Márpedig, mivelhogy a hadvezetőségnél nagyobb földi hatalom nincs, a legrettenetesebb hajsza mellett megindult már a munka, tekintettel arra, hogy az áldozatok száma már jóval túlhaladta a százat, biztos remény van arra, hogy a harmadik Dreadnought el is készül a jövő év május 1-re.

Hogy milyen munka folyik a Danubius gyár telepén, arról még fogalmat sem lehet alkotni, mert hiszen a kereskedelmi miniszter erre a gyárra felfüggesztette a vasárnapi munkaszüneti törvény érvényét, és nincsenek figyelemmel semmi olyan rendeletre, amelynek intézkedései némiképp megakadályozni igyekeznek a munkásgyilkolást.

A halálos és súlyos kimenetelű balesetek napirenden vannak a gyár telepén, de azért még sincs egyetlen óvintézkedés sem. Az iparvasutak le- és fölhaladó vágányait a legnagyobb lelkiismeretlenséggel közvet-

lenül egymás mellé helyezték el, hogy a töltéskészítés mennél kevesebbe kerüljön. Azzal keveset törődnek, hogy a görkocsikat, az úgynevezett „vaskutyák"-at toló munkások élete emiatt állandó veszedelemben forog. Csak egy kicsit kell kihajolni a munkásnak, a lefelé száguldó, kövekkel megrakott kocsik mindjárt elsodorják. A robbantásokat ugyanilyen kegyetlen lelkiismeretlenséggel végeztetik. A lezuhanó kődarabok már nem egy munkás halálát okozták, s számtalant tettek örökké nyomorékká.

Az iparfelügyelő nem tud semmiről

A Danubius gyári balesetek statisztikáját nem egykönnyen lehet összeszedni Fiumében. Itt csak ez évben szervezték a kerületi munkásbiztosító pénztárt. A pénztár tehát nem tud a balesetekről semmit. A mentők könyvében nagyon sok tragédia van följegyezve, de ezeket hétpecsétes zár alatt őrzik az avatatlan szemek elől. Különben a Danubius gyár most már a saját mentőivel szállíttatja el az áldozatait, csak súlyosabb eseteknél asszisztálnak a városi mentők. Természetesen: akinek leginkább kellene tudni a balesetekről, az tud a legkevesebbet. Egan Lajos miniszteri tanácsos úr, a fiumei magyar kormányzóság közgazdasági előadója (szép cím ugye? a fizetése még szebb!) és csak üres óráiban iparfelügyelő. Hogy a méltóságos miniszteri tanácsos úr iparfőfelügyelete miből áll, arról hűen beszámol „Az iparfőfelügyelők 1910. évi működése" című 1000 oldalas könyvben – 15 oldalon. Természetesen minden van ebben az arisztokratikusan hideg és kimért jelentésben, csak az nem, hogy sehol a világon nem történik annyi – könnyen elhárítható – végzetes kimenetelű baleset, mint Fiumében. Egan miniszteri tanácsos úr nagyon rózsás színben látja a munkások helyzetét. Kitűnik ez a jelentéséből, amely a *„balesetek és védőkészülékek"* ügyét ilyen lakonikus rövidséggel intézi el: *Minthogy Fiume város és kerülete részére az 1907. évi XIX. törvénycikk jótéteményei csak az 1911. év folyamán fognak – külön rendelet útján – életbe lépni, az ipari baleseteket az 1910. évben még a kerületi iparfelügyelőségnek jelentették be. A balesetek száma az előző 1909. évhez képest 12,5%-kal csökkent; halálos kimenetelű baleset egyáltalában nem történt. Négy hétig és ennél tovább, egészen 8 hétig tartó gyógykezelési*

időt igénylő baleset 37 fordult elő, a többi 331 baleset mind könnyebb természetű volt, és 4 héten belül volt gyógyítható.

A táblázatos kimutatásból kitűnik, hogy Egan méltóságos úr a nyolc, gépek és közlekedési eszközök gyártásával foglalkozó telepen *egyetlen óvintézkedést vagy egészségügyi intézkedést sem tartott szükségesnek,* és az egész szociális irányú tevékenysége abból állott, hogy a munkarend hiányát 3, a munkásjegyzék hiányát 3, a munkásjegyzék hiányos vezetését 3, a munkakönyvek részbeni hiányát 5, a munkásbejelentések körüli hiányt 4, a tanoncszerződés hiányát 6, fiatal munkások törvénytelen alkalmazását 2, *egészségtelen munkahelyiséget* 1 és a kötszerek hiányát 1 telepen fedezte fel. Ezeknek pótlásán kívül más intézkedések életbe léptetését nem tartotta szükségesnek.

Halottak és sebesültek

Bizonyára a méltóságos iparfőfelügyelő úr fog legjobban meglepődni, mikor elolvassa e sorokat, hogy a Danubius gyári borzalmak nagy részét neki módjában állott volna elhárítani. Legnagyobb sajnálatunkra csak azokat a baleseteket sorolhatjuk fel alább, amelyekről a Dreadnought-építés megkezdésétől a mai napig értesítette a fiumei rendőrség – tehát nem valami túlságosan elfogulatlan testület – a fiumei újságokat, amelyeket a pausálékra való tekintettel szintén nem lehet elfogulatlansággal megvádolni. A véres katasztrófák szomorú sora itt következik:

1911. március 16-án egyesültek a Ganz és Danubius gyárak. A fiumei telepen ezután nyomban hozzáláttak a Dreadnought-építés előkészületeinek megkezdéséhez. A porosz Dcherhoff és Wiedmann cég teljes vámmentességgel szállíttatta ide gépeit, és feburár 24-én Storek János 36 éves németországi munkást már összezúzott fejjel szállították be a mentők a kórházba. Egy lezuhanó deszka esett a fejére, és oly súlyosan megsebesítette, hogy hónapokig ápolták. Storek Jánost sorban így követték a társai:

Március 30-án Sagad Péternek vasdarab esett a kezére, és 3 ujját összezúzta.

Április 14-én Papes Krunoslav spalatói munkás dinamitrobbanásnak lett az áldozata. Egy súlyos kődarab homlokcsontját zúzta össze.

Április 26-án Blasevick Vilmos 26 éves horvát munkás egy sziklától zuhant le, és súlyos koponyacsonttörtést szenvedett.
Április 29-én Ochiacich Ferenc 28 éves károlyvárosi munkásnak egy fölrobbant dinamitpatron mindkét kezét összezúzta.
Május 13-án Gyurgyich Márton 30 éves cseh munkást egy anyagszállító kocsi elütötte, és a jobb lábát kettétörte.
Május 18-án Mittan Károly 32 éves munkás dinamitpatront akart a kifúrt nyílásba elhelyezni. A patron idő előtt felrobbant, és Mittant a kezén és az arcán súlyosan megsebesítette.
Május 24-én Zamarin János lábát egy rázuhanó súlyos gépalkatrész összetörte.
Június 22-én Gaich György dalmát kőműves két anyagszállító közé került, és életveszedelmes zúzódásokat szenvedett.
Július 2-án Kerneta Xavér 20 éves dalmát munkás lábát a lezuhanó kövek kettétörték.
Július 23-án Vrban Marco 20 éves dalmát munkás jobb kezéről a gép levágta 5 ujját.
Július 24-én tizenegy munkás dolgozott egy 8 méternyi magasságban levő emelvényen. Az állványtartó kötél elszakadt, a munkások a mélységbe zuhantak. Öten szerencsésen megmenekültek, hatan azonban – név szerint Palad József 26 éves, Tódor János 36 éves, Orlischek József 13 éves, Puschbacher Tamás 36 éves, Frank József és Juhász Imre 17 évesek súlyos zúzódásokat szenvedtek.
Július 27-én egy napon 3 baleset történt. Smolja Luca popovazi munkást a robbantás után lezuhanó kövek valóságosan eltemették. Félholtan húzták ki a kőtörmelékek közül. – Olasz Annát és Pavich Xavért anyagszállító kocsik zúzták össze.
Augusztus 1-én Miletich Tamás 16 éves calopagói napszámos fejét a 200 m magasságból lezuhanó szikladarabok összezúzták. Haldokolt, amikor a kórházba szállították.
Augusztus 13-án egy kövekkel megrakott gőzkocsi borult föl, s maga alá temette Maura Glior 56 éves kistanjei munkást.
Augusztus 19-én Spehár Jakab 20 éves konini (dalmát) munkást súlyos sérülésekkel egy anyagszállító kocsi alól húzták ki.
Augusztus 24-én négy kővel magrakott iparvasúti kocsi lesiklott a sí-

nekről, és a rajta levő 10 munkással befordult a tengerbe. Mind a tízen súlyos zúzódásokat szenvedtek.

Augusztus 25-én Smojer Fábián üres gőzkocsit tolt a pályán, amikor egy anyaggal telt kocsi rázuhant, és jobb lábát eltörte. Ezenkívül életveszedelmesen belsőleg is megsérült. Ugyanezen a napon Grubics Mihály dalmát munkás jobb lábszárát kettétörte egy lezuhanó szikladarab.

Augusztus 27-én a csúzdaépítésnél sztrájk tört ki. A külföldről idecsábított munkások a nyomorúságos éhbérért nem voltak hajlandók tovább dolgozni. Két nap alatt a munkások győzelmével bevégződött a sztrájk, és

Augusztus 29-én már Verkics Simon dalmát munkás 2 méter magas állványról zuhant le, és súlyos belső sérülésekkel kórházba kellett szállítani.

Szeptember 6-án Serdóz Lajos 27 éves cancastnai munkás lábszárcsontját kettétörte egy szikladarab.

Szeptember 20-án két kőszállító kocsi Tomljanovics János 17 éves novacestrai munkást temette maga alá.

Szeptember 22-én Copetti Antal 48 éves munkás zuhant le 3 méter magasból, és súlyos belső sérüléseket szenvedett a zúzódásokon kívül.

Szeptember 29-én Zahrányi Pál 19 éves munkásra nagy sziklatömb zuhant, és életveszedelmesen megsebesítette. – Ugyanakkor két hajtány összezúzta Knezovics István 51 éves dalmát munkást.

Október 11-én Lukács András 18 éves munkás esés közben a bal lábát kificamította.

Október 13-án Tomjevich György 17 éves zenggi munkás 3 méter magasságból egy állványról lezuhant, bal lábát törte, és belső sérüléseket szenvedett.

Október 20-án Gruber Éliás 28 éves kőfaragót egy kövekkel telt vasúti kocsi összezúzta.

Október 21-én Mantovinovich Péter 28 éves likai munkás jobb lábát a hajtánykocsi levágta.

Október 27-én Bendel József 57 éves kőfejtőt súlyos belső sérülésekkel szállították a kórházba. Oka ismeretlen.

Október 28-án Tomsich János 42 éves likai munkásra több vasdarab esett, amelyek mindkét lábát összetörték.

November 14-én Vukcsevich Mihály 50 éves benkovaci dalmát munkás lezuhant a sziklafalról, és jobb lábát eltörte.
November 16-án a csúzdaépítésnél Fábián Márk 40 éves kőműves a jobb lábát eltörte. – Ugyanezen a napon Butocsich József 14 éves napszámos egy kocsi alá került, és a jobb lába kettétört.
November 18-án ismét 3 baleset történt. Délelőtt 10 órakor Matus András 40 éves munkás jobb lábára egy vastag kötélcsomó zuhant, és a jobb lábát törte. – Délután egy órakor Subotich Spilidon 30 éves munkásra hatalmas kő zuhant, és a lábtörésen kívül súlyos belső zúzódásokat szenvedett. Délután 4 órakor Vuicovich Ferenc 36 éves kárpitos fejére robbantás után egy deszka esett, és összezúzta.
December 1-én Rosich Márton 24 éves horvát munkást egy gőzkocsi tolatás közben elsodorta. Rosich 10 méter mélységbe zuhant, és félholtra zúzódott.
December 5-én Varju János 52 éves munkást egy kőhalom temette el. Két bordája eltört, és súlyos sérüléseket kapott.
December 13-án Musina Rezsőt erős villamos áramütés érte. Eszméletlenül szállították kórházba.
December 14-én Sziszter Antal 25 éves munkás a szikláról lezuhant, és bal lábát törte.
December 20-án Tiron István 32 éves ács az állványról leesett, alsó állkapcsát és orrcsontját eltörte.
December 21-én Tadich Péter bal lábát egy gőzkocsi kettétörte, a jobb lábát pedig összezúzta.
December 22-én Zorco János 26 éves munkást egy anyagszállító kocsi elsodorta és összezúzta.
December 23-án egy 9 méteres futódaru hajtórúdja két munkást ütött le az állványról. Az egyik, Popocsics Kálmán szörnyethalt, a másikat pedig haldokolva a kórházba vitték.
1912. január 11-én Zadarich Mátyás 44 éves rovignói munkás egy állványról lezuhant. Két lába kificamodott, és súlyos belső sérüléseket szenvedett.
Január 14-én megint három baleset történt. Cernakrak György 32 éves dalmát munkás jobb lábát egy lezuhanó szikla összezúzta. Csenókai László 33 éves munkás az állványról lezuhant, koponyacsonttöréssel

és zúzódásokkal félholtan vitték a kórházba. – Egy *ismeretlen* munkást két kőszállító kocsi összezúzott.

Január 25-én Radnich Márk napszámos kőzúzás közben a hegyről lezuhant. Jobb karja és vállperece eltört.

Január 31-én Misich János 48 éves munkás jobb lába kettétört.

Február 2-án Gaje György dalmát munkás jobb lábát egy lezuhanó szikla összezúzta.

Február 15-én Pillepich János lábát törte ketté egy vasdarab.

Február 27-én Vida János 27 éves munkás bal lábát eltörte két anyagszállító kocsi.

Március 10-én Ciglich János 36 éves munkásra több súlyos kő zuhant, és jobb lábát kettétörte.

Március 14-én Bagó Lázár 22 éves kovini napszámos egy anyagszállító kocsi alá került. Jobb lába eltört.

Április 2-án Pashlanchich János 19 éves napszámos egy állványról leesett, és súlyos zúzódásokat szenvedett.

Április 4-én Cacich Péter lezuhant egy szikláról, több bordája eltört.

Április 13-án Lauffer Lipót 28 éves budapesti munkás fejét több súlyos vasdarab összezúzta.

Április 18-án Vas Béla 24 éves munkás karját a motor transzmissziós szíja levágta.

Április 6-án Cavron Márk jobb lábát a rázuhanó kődarabok összetörték.

Legutoljára *május 9-én,* csütörtökön történt baleset a Danubius gyárban. Petkovich Szaniszló napszámos került az iparvasút alá, s a kocsi kerekei bal lábát levágták.

Igazán kíváncsiak vagyunk, meddig gyilkolhatják még büntetlenül a munkásokat a Ganz-Danubius Részvénytársaság fiumei halálgyárában?

NÉPSZAVA, 1912. május 12.

MI TÖRTÉNT A FIUMEI KÓRHÁZBAN?

NEM SZABAD BIZONYÍTANI A VÁDLOTT ÚJSÁGÍRÓKNAK[1]

Fiume város közkórházának botrányos, tarthatatlan állapotait évek hosszú sora óta tárgyalja már a sajtó. A több száz éves rozoga épületet hiába tatarozzák, javítják, semmiképpen sem tudják oly állapotba hozni, amilyenben egy kórháznak lennie kellene. Fiuménak mindenre van elég pénze, csak arra nincs, hogy a kikötőváros modern közkórházhoz jusson. A panaszok pedig, amelyek a kórházban sínylődött betegek részéről elhangzanak, mindeddig siket fülekre találtak.

1910. július havában a kórház botránykrónikája egy újabb épületes esettel szaporodott.

Az eset, amint ezt a Népszava megírta, a következő:

A fiumei Kereskedelmi Nyomdában volt alkalmazva egy Leban Giovannina nevű tizennyolc esztendős munkásleány, aki véletlenül megcsúszott az egyik amerikai sajtónál, és jobb karjával beleesett a nyomdagép fogaskerekei közé. Cafatokban tépte ki karjából a gép a húst, és a szegény proletárleány életveszedelmes sérülésekkel került a kórházba. Két mentő és Szamosi Ármin újságíró, a Fiumei Estilap volt segédszerkesztője vitte be, de a rendelő-szobában egy orvos sem tartózkodott. Az ügyeletes orvos a betegek látogatásával volt elfoglalva, és nem tartotta elég sürgősnek a leány kezelés alá vetelét; de a fölvételi irodában ott volt Blasich Mario dr. városi tiszti főorvos és Grossich Ruggero dr. kórházi orvos. Mindketten nyugodtan beszélgettek, mialatt a szomszédos szobában a fájdalomtól elaléltan feküdt a kis Giovannina. Szamosi háromszor is reájuk nyitotta az ajtót, de egyikük sem találta elég sürgősnek a segélynyújtást. Végre, mintegy félórai késedelem után bementek az ambulatóriumba,[2] és ekkor konstatálták a nagyon súlyos sérülést. Giovannina kilenc hétig feküdt kórházban, nagyon vigyáztak rá, mert hiszen akkor már az ügy újabb botrány-hullámokat vert. A Népszava megírta ezt az esetet, és az orvosok ellen megindult a fegyelmi eljárás. Ez persze tisztára mosta az orvosokat,

és azzal az indoklással hozott velük szemben megszüntető végzést, hogy a „vizsgálat eredményre nem vezetett".

Az orvosok most már megindították a sajtópört. Kemper Pétert, a Népszava fiumei tudósítóját helyezték vád alá, de az eljárás folyamán a cikk teljes egészéért Szamosi Ármin újságíró vállalta a felelősséget. Ennek ellenére Kemper továbbra is megmaradt szerzőtársnak, s vele együtt került a vádlottak padjára Coroch Giovanni, az Il Lavoratore (A Munkás) munkatársa is. Az első tárgyalást a budapesti büntető törvényszék a múlt év november havában tartotta meg, de akkor Ladányi Ármin dr., a védő indítványára, a törvényszék elrendelte a cikkben foglalt állítások valódiságának bizonyítását, a fegyelmi vizsgálat megszüntetését nem véve elég indoknak, az ügyet pedig az esküdtbíróság elé utalta. Az ügyész ez ellen fölfolyamodott, és a budapesti ítélőtábla meg is változtatta a törvényszék döntését. Újból a szakbíróságot delegálta, és a bizonyítást kizárta. A vádlottak tehát egy szóval sem bizonyíthatták igazukat.

Ladányi Ármin védőbeszédében kijelentette, hogy meg van győződve arról, hogy az inkriminált[3] cikk igazságot tartalmazott, és a vádlottak a fiumei politika áldozatai. Szamosi Ármin is kifejtette védelmében, hogy mit látott a rozoga kórházban, mint késlekedtek az orvosok és kétszeres hibájául rótta föl Blasich tiszti főorvosnak, hogy ezt a mulasztását letagadja, és már hivatalból sem ment Leban Giovannina segítségére. Beszéde végén fölszólította az orvosokat, hogy orvosi reputációjuk érdekében ők maguk követeljék a bizonyítás elrendelését, hogy ily módon a bíróság és nem a fegyelmi bizottság előtt derüljön ki, igazat írt-e vagy sem.

A bíróság Szamosi Ármint kétrendbeli sajtó útján elkövetett rágalmazásért egyenként 240–240 korona fő- és 60–60 korona mellékbüntetésre ítélte; úgyszintén Coroch Giovannit is. Kempert pedig mint szerzőtársat 120–120 korona fő- és 40–40 korona mellékbüntetésre. Az ítélet ellen az ügyész súlyosbításért föllebbezett. Ladányi védő és a három vádlott pedig a bűnösség megállapítása miatt jelentett be föllebbezést, azonkívül semmisségi panasszal éltek a bizonyítás kizárása miatt.

NÉPSZAVA, 1912. szeptember 13.

A FIUMEI TÁBLABÍRÓ

Az a sok szenny és bűn, ami az úri társadalomban tölgyülemlett, leginkább akkor tárul föl a nagyközönség előtt, amikor az urak összevesznek egymással, s dühükben – elmondják egymásról az igazságot. És alig van valami jellemzőbb az úri erkölcsre, mint az, hogy mindazokat az így leleplezett dolgokat régen tudják egymásról, és az nem akadályozza meg közöttük a jó barátságot, csak amikor vége szakad ennek, akkor vagdossák egymás fejéhez a vádakat.

Ebből a szempontból érdekes főként az a fiumei háborúskodás, amely már hosszabb idő óta zajlik Pancsera István táblabíró, a fiumei járásbíróság vezetője és Fésüs György közjegyző között, de azért is érdekes, mert a pör tárgyalásán megdöbbentő adatok tárultak föl arról, hogy miképpen kezelik Fiumében az igazságszolgáltatást, miképpen folyik a munka, illetőleg a munkátlanság a fiumei bíróságnál.

A háborúság onnan kezdődött, hogy a járásbíró pénzbüntetéssel sújtotta a közjegyzőt, amiért ez két hagyatéki dolgot elkésve intézett el. Fésüs György a fiumei törvényszékhez intézett föllebbezésében a vádak egész légiójával állott elő. Azt állította Pancseráról, hogy hivatalos kötelességét elhanyagolja, pontatlan, vagy pedig egyáltalán nem jár hivatalába, s kávéházakban, kaszinókban, sőt nem ritkán a hivatalban is hazárdul kártyázik; végezetül szemére lobbantotta, hogy nem indított sajtópört mindama külföldi és hazai lapok ellen, amelyek viselt dolgait szellőztették. A táblabíró az igazságügyminiszter fölhatalmazására rágalmazásért pörbe fogta a közjegyzőt. A budapesti büntető törvényszék, mint kiküldött bíróság, ott, a helyszínen napokig tárgyalta ezt a bűnpört, s Fésüs György dr. vádlottat hivatalból üldözendő rágalmazás vétsége miatt hétszáz koronára ítélte. Indoklásában kimondotta a törvényszék, hogy bebizonyítottnak látta azt, hogy a táblabíró elhanyagolta hivatalát, s engedelem nélkül távozott, miközben jegyzője végezte a dolgát. A hazárd és szabálytalan kártyajáték

bizonyítása ellenben nem sikerült. A budapesti tábla csütörtökön kezdte tárgyalni a vádlott föllebbezését. Az egész nap a bűnpör ismertetésével és az ítélet fölolvasásával telt el.[1]

NÉPSZAVA, 1912. szeptember 13.

A FIUMEI TÁBLABÍRÓ BECSÜLETE

Bizony ennek befütyült a budapesti ítélőtábla, amely ez alkalommal eltért a bírói becsület eddigi védelme módjától. Eddig ugyanis a legvakmerőbb paragrafus-csavarintással megbüntették azt, aki a feddhetetlen bírói kar valamelyik tagjáról meg merte mondani, hogy biz az nem feddhetetlen, sőt hitvány, komisz, bűnös ember. Ilyen paragrafus-csavarintással dolgozott a szigorú Balogh György, a kitűnő jogász tanácsa, amely ennek a piszkos ügynek a tárgyalására lerándult Fiumébe. A három kartárs, élén a szigorú Baloghgal, nem az ügyet akarta tisztázni, hanem a kedves kartársat, Pancsera táblabíró urat. Ezért ítélte el Fésüs György közjegyzőt, aki a táblabíró úr szennyesét a közvélemény elé teregette. Elítélték azzal az indoklással, hogy a szabálytalan hazárdkártyázást nem sikerült ellene bizonyítani Fésüsnek. Más sok disznóságot bizonyított, de ez nem volt elég: a közjegyző mégis rágalmazott, és ezért hatszáz koronára ítélték.

A budapesti tábla másképp, ezúttal igen helyesen fogta föl a bírói becsületet és annak védelmét. Úgy, nevezetesen, hogy ha egy bíróról többféle disznóságot állít valaki, és a sok közül egyetlenegyet nem tud bizonyítani, azért az a bíró mégsem való bírónak, és támadója mégsem rágalmazó. Ezért a tábla a szigorú Balogh György kitűnő tanácsának ítéletét megsemmisítette, Fésüs közjegyzőt fölmentette, az ítélet indoklásában kimondván, hogy „a tárgyalás során oly esetek bizonyultak be, amelyek fegyelmi eljárást vonnak maguk után, továbbá olyanok, amelyek valódiságuk esetén a bírói állásra méltatlanná teszik a panaszost. Az a körülmény, hogy Fésüs Györgynek nem valamennyi esetet sikerült bebizonyítania, még nem zárja ki az ő büntetlenségét."

Az ügyész jobban akarja védeni a bírói becsületet, mint a bírák: semmisségi panaszt[1] jelentett be. Reméljük, a Kúria megbecsüli önmagát annyira, hogy nem fogja Pancsera úr becsületét a bírói becsület meggyalázása árán is megvédeni.

NÉPSZAVA, 1912. szeptember 14.

„AUGIÁSZ ISTÁLLÓJA"

A budapesti kir. ítélőtáblán súlyos verdikt[1] hangzott el a minap. Felmentő ítéletet hozott a tábla ítélő tanácsa, s ezzel az ítéletével soha le nem mosható bélyeget sütött a „megvádolt" panaszos homlokára. Ezt a homlokot nemes büszkeséggel viseli egy királyi ítélőtáblai bíró: *Pancsera* István. Ugye ismerik ezt a nevet? A kártyatársadalom félistenként tiszteli őt, akinél szerencsésebb kezű ember még nem forgatta a harminckét lapot. Egy hétig tartó tárgyalás izgalmaiból csak nemrégiben bontakozott ki a nagyközönség előtt ez a szédületes kártyakarrier. Miniatürben a Napóleonéhoz hasonlíthatnám, ha ezt az összehasonlítást néhány évvel ezelőtt már nem végezte volna el helyettem gróf *Nákó* Sándor. A derék gróf ekkor Fiume kormányzója volt, s ezért külön súlya volt az ő megállapításának: „Pista, te nagyon hasonlítasz Napóleonhoz!"

Nem tudom, hogy Napóleon túlságosan örül-e a hasonlatosságnak, de hogy Nákó gróf csak sok-sok százezrének elvesztése után jutott erre a felfedezésre, az bizonyos. Nákó gróf talán nem is sajnálta érte a drága árat. Ezt most nem is kutatom, mert ennek az ügynek a mérlegelése a törvényszék és a tábla bíráira tartozott. A bíró urak ezúttal helyes mértékkel mérlegeltek, s mint méltóztatnak tudni, dr. *Fésüs* György kir. közjegyző felmentésével Pancsera István táblabíró urat méltatlannak találták bírói hivatásának teljesítésére.

Az ügy ezzel még nem fejeződött be. Folytatása következik a Kúria előtt. Azt azonban már jó előre meg lehet jósolni, hogy az igazságügyminiszter egy mindent kiengesztelő nyugdíjazással fog pontot tenni a híres kártyapör után. A nagy színjáték ezzel véget ér, a fiumei törvényszék oszlopcsarnokában azonban továbbra is ottmarad egy diszkrét felirat: „Augiász istállója." A Pancsera–Fésüs-pör tárgyalásakor került fel ez a két kemény szó az egyik márványoszlopra. Valamelyik merész hallgató rótta fel határozott, vastag betűkkel ezt a meghatározást.

A fiumei törvényszék, amely valamelyest a magyar államhatalmat reprezentálja odalenn a tenger partján, a legmulatságosabb operett-törvényszékek közé tartozik. Tessék elképzelni például, hogy a törvényszék elnöke, lovag *Thierry* Alajos, nem tud magyarul. De nemcsak magyarul nem tud, hanem azt sem tudja, hogy hány éves, mikor született. Amikor egy ízben *Balogh* György budapesti törvényszéki elnök erre vonatkozóan megkérdezte, az öreg úr azt vallotta, hogy huszonhat éves, de később kiigazította szavait olyképpen, hogy 1892-ben született. Ilyen kiváló elmebeli tehetséggel megáldott ember vezeti a fiumei törvényszéket, ahol Pancsera a többi bírókollégái mellett valóságos jogtudós. Ez nem is kerül valami különösebb megerőltetésébe, mert hiszen a fiumei bírák legnagyobb része szintén nem tud magyarul, és így sem a magyar törvényeket, sem pedig a magyar joggyakorlatot nem ismerik. Az a szerencséjük, hogy a jegyzőik, akik helyettük minden dolgot elvégeznek, legalább magyarul tudnak, ha nem is jól. A törvényszéket azonban már maguk a jegyzők sem ismerik. Az irodatisztek és a szolgák konyítanak valamit a dologhoz, de mindez persze nagyon kevés. A törvényszéken nincs senki, aki el tudna igazodni a sok paragrafus között, tulajdonképpen még az sincs teljesen tisztázva, hogy milyen törvények és pátensek vannak érvényben Fiume városában. Jogi tekintetben különben is balkáni állapotok uralkodnak a kikötővárosban, ahol az állami alkalmazottak fizetése le nem foglalható, ingóságuk és ingatlanuk el nem árverezhető, ellenben az uzsorások kényük-kedvük szerint garázdálkodhatnak, mert néhány évtizeddel ezelőtt az uzsoratörvényt elfelejtették életbe léptetni Fiumében, s ezt a mulasztást nem pótolták még azóta sem. Ezekhez az állapotokhoz aztán méltóképpen illeszkednek a fiumei bírák, akiket közvetlenül Pancsera után kellene kiseperni Augiász tengerparti istállójából. Csúnya munka, az igaz, de nem keresztülvihetetlen.

ÚJ REVÜ, 1912. október 12.

II.

1912. OKTÓBER 20. — 1914. ÁPRILIS 26.

„Most csupán a hivatalos adatok szurke számrengetegével próbálom megvilágítani a klerikalizmusnak azt az erőforrását, amely a magyar humuszból fakad, és évről évre bőségesen megtermi az aranyakat, amelyek kovérré és elpusztíthatatlanná bizlalják az Úr alázatos, szerény szolgáit."

(Szamuely Tibor: *Mária országa papi kezekben I.* 1914. március 8.)

„Nem védekezik, nem mentegetőzik senki a panama vádja ellen. S a vádak nőnek szépen, mint a lavina-fergeteg. Vajon mikor fogja a mai rendszert a mai urakkal végleg elsopörni?"

(Szamuely Tibor *Erdőben vagyunk?!* 1912. november 16.)

EGY KIS KÖZJEGYZŐSÉG

Szepesházy?[1]. . .Szepesházy? . . . Kicsoda ez az ember? . . . Párbajhős talán Beniczkyné Bajza Lenke[2] valamelyik regényében? Avagy talán a puskapor feltalálása körül vannak soha el nem évülő érdemei? . . . Dehogy! Hát már nem méltóztatnak rá emlékezni? Szepesházy Imre volt az első, aki Aiszóposz[3] szamarának példáját követve nagyot rúgott a magyar országgyűlés házában haldokló oroszlánon, a magyar alkotmányon. A közelmúltban alkotmányunk ellen annyi merényletet követtek el, hogy hamarjában eszünkbe sem jut, hogy milyen hóhérmunkát végzett ez a Szepesházy. Valami gazságot csinált. Erre határozottan emlékszünk. Egy időben, nem is olyan régen, amikor a geszti átok ült be elnökölni a magyar képviselőház legillusztrisabb helyére,[4] nagyon sűrűn emlegették a Szepesházy nevét valami házszabálysértő „Lex" kapcsán.[5] A név viselőjéről akkor sem tudtak az emberek sokat, de azt tudták, érezték és megdöbbenve konstatálták, hogy a Lex-Szepesházy az első súlyos csorbaütés a parlament házszabályain.

Szepesházy bűne a sok-sok szomorú és véres emlékű bűn után csaknem teljesen feledésbe merült. Egyedül talán csak a kormány emlékszik vissza hálásan a készséges hóhérszolgálatra, s most már nem akar továbbra is adós maradni a munka honorálásával. Boda[6] is, Pavlik[7] is meg a többi pribékek sorba mind megkapták már kisded jutalmukat, Ertsey Péter[8] is meg fogja kapni a maga kis budapesti közjegyzőségét, miért maradjon tehát jutalmazatlanul a Szepesházy Imre alkotmánytiprása?! Ne féltsük őt. Megkapja ő a maga közjegyzőségét. Mert Tisza úgy akarja, hogy minden hívének vasárnaponként egy-egy érdemkereszt vagy közjegyzőség főjön a fazekában.

Igen ám, de honnan vegyenek elő most a Szepesházy részére egy közjegyzőséget? Hopp! Megvan! Dr. Markó Sándor kir. tanácsos elhalálozása folytán üresedésben van a rozsnyói közjegyzőség. Ez jó lesz Szepesházynak. Szepesházy is azt mondta, hogy ez bizony jó lesz, s

ezzel aztán el is volt döntve a rozsnyói közjegyzőség sorsa. Rozsnyón és Gömörben hiába tiltakoztak: nekünk nem kell a zboróiak képviselője, hiába igyekeztek meggyőzni az illetékes tényezőket, hogy az elhalt, agg közjegyző fia, dr. Markó János már évek óta teljesen önállóan vezeti a közjegyzői irodát, s az érdemeit még a gömöri főispán és a gömöri munkapárt is elismerte. Hiábavaló volt minden érvelés. Utoljára még Sipeki Balás Lajos rozsnyói püspök is megpróbálkozott azzal, hogy megmentse dr. Markó János részére a rozsnyói közjegyzőséget. Terjedelmes memorandumot intézett az igazságügyminisztériumhoz, amelyben lelkes szavakkal méltatta az elhunyt közjegyző fiának érdemeit. Ezt a memorandumot az egész város és megye intelligenciája aláírta, s a győztes azonban mégiscsak Szepesházy Imre nyugalmazott táblabíró és tizenhatpróbás alkotmánytipró maradt. Néhány nap múlva az ő kezébe kerül a dús jövedelmű rozsnyói közjegyzőség, mert így kívánja ezt – a jog és igazság felrúgásával – a zsiványbecsület.

ÚJ REVÜ, 1912. október 20.

VÁROSATYÁK KERESTETNEK!

Ha Bárczy Istvánban[1] volna ötlet, most apróhirdetésekkel árasztaná el a lapokat, s a főváros hirdetési oszlopain – a díj megtakarításával – reklámplakátokat ragasztana ki, talán ezzel a szöveggel:

Szép, becsületes ember, legyen városatya!

A hatás kedvéért esetleg egy hatalmas termetű brigantit is lehetne a szöveg fölé rajzoltatni olyan pózban, hogy egy revolverrel invitálja városatyaságra a nyájas járókelőt. Ajánlhatok azonban más ötletet is: rajzoltassák meg Vázsonyit[2] a Lysoform-fiú[3] mintájára, ajkán ezzel a naiv kérdéssel:

– Nem tudja, mire jó a városatyaság?

A nyájas járókelő természetesen nem tudna válaszolni a kérdésre, de ez nem baj, mert apróbb betűkkel már ott állna a kérdés alatt a felelet is:

Forduljon bizalommal Pető Sándorhoz,[4] aki jogi tanácsokat jutányos áron házhoz szállít.

Vagy ezt:

Kijárásoknál csakis szabadalm. városatyákat használjon.

Ha pedig ez a szöveg nem töltené be teljesen a papirost, nagyon kérem az urakat, szorítsanak rajta egy kis helyet Ehrlich G. Gusztáv Meidinger-kályháinak,[5] Magyar Miklós szénnagykereskedésének, Hűvös Iván balettjének,[7] Krausz Simi tőzsdemanipulációinak[6] és a Közúti[8] áldozatainak. Mindezeken nincs mit takargatni a fővárosnak, és talán nem érdemlik meg ezek a jó urak, [hogy] a főváros jóvoltából egy kis megérdemelt reklámhoz jussanak? Mást úgysem szerezhetnek a fővárosnál. Aki ennek ellenkezőjét állítja, az közönséges, komisz rágalmazó.

Így többek között:

komisz rágalom, hogy Krausz Simi és Sándor Pál[9] azért akarják a legközelebbi választáson behozni a saját exponenseiket a törvényható-

sági bizottságba, mert egyre jobban közeleg a Közúti megváltásának ideje;

komisz rágalom, hogy Krausz Simi 800 000 koronát keresett a Krausz–Mayer-féle telekvásárlás közvetítésével;

komisz rágalom, hogy a főváros a sárba dobta a millióit, amikor Krausz Simi közvetítésével megvásárolta a Krausz–Mayer-telket, mert ezek a telkek a tervbe vett kórházépítés céljaira nem használhatók, de nyáron nagyon szép bogáncskórók virítanak rajta;

komisz rágalom, hogy Márkus József,[10] Budapest volt főpolgármestere, tényleges munkáspárti képviselő, a legközelebbi városatya-választásoknál azért száll harcba az Erzsébetvárosban az Ehrlich-klikkel, mert az Erzsébet sugárút [sorsa], amelynek mentén igen sok szép telke várja egy szebb kor eljövetelét, még mindig nincs biztosan eldöntve;[11]

komisz rágalom, hogy Ehrlich G. Gusztáv a Dohány utcát szeretné sugárúttá fejleszteni,[12] úgyszintén rágalom az is, hogy a város árvaszéki pénzeket helyezett el az Erzsébetvárosi Takarékpénztárnál;

komisz rágalom, hogy Dr. Springer Ferenc[13] nem védi meg a közgyűléseken eléggé Kőbánya érdekeit, komisz rágalom, hogy Ripka Ferencnek[14] és Heltay Ferencnek[15] bármiféle érdekei fűződnének a városi gázgyárakhoz;

komisz rágalom, hogy Hűvösék[16] a Józsefváros szavazóit valaha presszionálták volna a saját jelöltjeik támogatására, ugyancsak rágalom az is, hogy Hűvösék városatyaságukat anyagi előnyök szerzésére használták volna fel;

komisz rágalom, hogy a Magyar Villamossági Részvénytársaság megváltása azért sürgős, hogy néhány városatya igazgatói és aligazgatói állásokhoz jusson;

komisz rágalom, hogy Horváth Jenő[17] közismert álhírlapíró azért korteskedik Kasics Péter[18] és önmaga mellett az első kerületben, mert biztosan tudja, hogy a Józsefvárosban amúgy is lebuktatják;

komisz rágalom, hogy a munkapárti Rupp Zsigmond[19] kir. közjegyző azért szövetkezik a második kerületi függetlenségiekkel, mert mandátuma veszélyben forog;

komisz rágalom, hogy a főváros legközelebb még egy szoborművet fog rendelni Hűvös László patikusnál;[20]

komisz rágalom . . . igen: közönséges rágalom . . .

Jaj, már kifáradtam, a papírért is kár, pontot teszek tehát. A novemberi városatya-választásoknál csakis a legérdektelenebb férfiúk szállnak harcba a legnemesebb, a legtisztább fegyverekkel. A berozsdásodott kardokat direkt erre a célra – nem városatyánál tisztíttatták.

PÉNZVILÁG, 1912. október 26.

A szíves olvasó megnyugtatására jó előre kijelentjük, hogy nem szándékozunk ez alkalommal felfedezni Biharországot elmaradottságával, rémségeivel és kulturátlanságával. Mindannyiukról feltételezzük, hogy ismerik ezt a barbár földterületet, ahol Tisza István gróf az atyaúristen földi helytartója, a hegyek közt, a havasok alján pedig a domnu[1] pópáknál és főszolgabíráknál csak a váradi püspököt ismerik nagyobb hatalmasságnak. Ugyebár azt sem kell magyaráznunk, hogy miért? A bihari megyeházán csak egy embert ismernek felsőbb irányító hatalomnak: ó! ne méltóztassék gondolni, hogy talán a királyt, a miniszterelnököt avagy a belügyminisztert. Dehogy! Tisza Istvánt. Dr. Miskolci Ferenc főispántól kezdve Papa Tógyer bundorasszói útkaparóig lefelé mindenekelőtt csak egy cél lebeg: Mindenekelőtt követni Tisza Istvánt. A Tisza István neve Biharországban ma már félelmetes fogalommá nőtte ki magát, s ez a név nemcsak politikai, hanem községi, városi, közigazgatási, közoktatási, sőt közegészségügyi – ha erről Biharban egyáltalán beszélni lehet – programot jelent. Ugyanez a hatalom, miniatűr kiadásában, megoszlik főszolgabíránként a járásokra és pópánként meg plébánosokként a falvakra. Az egyház és a politika itt kart a karba öltve dolgozik, egymást megértve, a saját céljaik eléréséért. Mármost ehhez tessék elképzelni, hogy – a tiszák, károlyiak és zichyek latifundiumát, a beöthyek, szunyoghok, fráterek, móricok s az okányi és a fancsikai schwarcok földbirtokát nem is véve számításba – milyen rettenetes súllyal nehezedik erre a szerencsétlen vármegyére a nagyváradi latin szertartású püspökség, a latin szertartású káptalan, a görög katolikus püspökség és a görög katolikus káptalan több millióra terjedő földbirtoka. Ezért haladunk el fagyos közömbösséggel minden olyan bihari kultúrbotrány mellett, amelyek ha a messze Keletről, valahonnan Ázsia rengetegéből érkeznének hozzánk, felháborított emberi érzésünk minden atomjával tiltakoznánk a bar-

bárságok ellen, de a bihari esetek már nem háborítanak fel. Pellagra híre jön: jól van, tudomásul vesszük, hisz nem újság ez Biharországban. Ha százakat söpör el a tífusz és a vörheny: tudomásul vesszük, hisz volt már Biharban nagyobb veszedelem is. Ha azt halljuk, hogy ezrek meg ezrek pusztulnak el orvos nélkül, hogy mérföldnyi távolságokra nem lehet találni a községekben kutat, még csak fertőzöttet sem, hogy száz meg száz község áll iskola nélkül, hogy ismét ennyi és ennyi ember indult útnak Amerika felé: mit sem törődő ajkbiggyesztéssel vesszük tudomásul, hiszen Biharról szól az ének.

Mindezeket el kellett mondanunk elöljáróba annak megítéléséhez, hogy mekkora merészséggel fogott tollat egy bihari úr, és ünnepi cikket írt vele a B. H.-ba[2] arról, hogy milyen szép Biharban a magyar telepítő politika. Ennek a nem csekély bátorságú úrnak – már tudniillik bátor a tudatlanságától – Krüger Aladár a neve, és foglalkozásra nézve a nagyváradi latin szertartású káptalan legifjabb ügyésze, tíztől húszezer koronáig terjedő jövedelemmel, amely inkább húsz, mint tíz. Ezek az adatok ugyan személyi vonatkozásúak, s bizonyára nem is érdekesek, de mindenesetre szükséges volt ezeket elmondani, hogy az olvasó mennél tisztábban lássa, ki védi meg tulajdonképpen a váradi klérus telepítő politikáját.

Krüger Aladárnak erre a védekezésre az adta meg az alkalmat, hogy a káptalan birtokán feltámasztották a török uralom alatt elpusztult Iráz községet, s a Bunyitai Vince kanonok[3] költségén épített újirázi templomot gróf Széchenyi Miklós megyéspüspök felszentelte. Kétségtelenül szép és nemes cselekedet volt Bunyitai Vince olvasókanonok úrtól, hogy öreg korára elérzékenyülve, Újiráz községben templomot építtetett az isten dicsőségére, de ez még nem magyar telepítő politika, még ha négy-négy hold földet is adtak száz családnak 50 év alatt letörlesztendő 5%-os amortizációs kölcsön mellett. Ez a száz család minden sarjával együtt csak arra lesz jó, hogy a nagyváradi káptalan irázi gazdaságának – legalábbis ötven éven keresztül olcsó, nagyon olcsó munkása legyen. Mert nem szabad elfelejteni, hogy ez a száz család ide lesz kötve, ehhez a földhöz, ötven éven keresztül fogja a verejtékkel szerzett garasaival törleszteni a négy hold földjét, amelynél többet itt sohasem szerezhet, mert ez a föld csak eltakar, s egyedül a székeskáptalan dús jövedelmű kanonoktagjait ápolja aranyakat érő kincsei-

vel. Ez a föld ötven év múlva hozzáférhetetlenül le lesz kötve a káptalan részére, mert a papibirtok elkobzásának nálunk csak árulói vannak. Ez a föld gyönyörű proletárpéldányokat fog termelni, és legbiztosabb talaja lesz a kivándorló társaságoknak. Nem gondol arra Krüger úr, hogy az igények fejlődésével és a drágaság emelkedésével a négy hold föld kevés lesz ennek a száz családnak, a szétágazó, új jobbágy-dinasztiának? Mondja, Krüger úr, mi lesz ezzel az óriási néptörzzsel, ha megtelik a temető? Adnak-e új telket, ahová majd elásshatják a jobbágyhullákat? Mert ugyebár azt Ön is tudja, hogy ez a kérdés is joggal felmerülhet szép Biharországban? És mi lesz, ha nem az aggkori ellágyulásban szenvedő Bunyitai Vince, hanem, mondjuk, például: Fetser Antal kezeibe kerül az újverbászi jobbágyok sorsa? Ugye, erre nem tud válaszolni?

Amit ön követendő példányképül állított az ország elé, az egy utolsó, ravasz, elítélendő jobbágytermelési politika csak. Ezzel szemben aztán mi is hajlandók vagyunk elismerni azt, hogy a következő soraiban mindenben igazat állított:

„Aranykalásszal ékes ma is a magyar rónaság, de még sokkal drágább kincsek mennek el tőlünk minden évben az óceán hullámain, drágábbak minden kalásznál, minden aranynál: magyar véreink."

„Hogyan lehetne őket Magyarország számára megtartani?" – kérdezi Ön nem kevés naivsággal, s három hasábon keresztül nem tudja önmagának megadni erre a kérdésre a feleletet. Mi válaszolhatunk rá:

– Szekularizáció, jöjjön el a te országod . . .

PÉNZVILÁG, 1912. november 9.

ERDŐBEN VAGYUNK?!

A sors különös kegyelméből én is a szavazati jog nélküli „tisztelt választópolgárok" közé tartozom, s e minősítésemet nyíltan be is vallhatom, lévén, a mi táborunk sokkal nagyobb, hatalmasabb és talán tiszteletre méltóbb is a polgároknak annál az elenyészően kicsiny csoportjánál, amelynek kiváltságos jogként megadatott, hogy háromévenkint szavazatával támogassa a városházára befészkelődött klikk derék és jeles férfiait. Milyen jó nekem, hogy nem kell bizalmamat elhelyezni a Hűvös-dinasztia és kapcsolt részeinek kezeiben, milyen jól érzem én magamat, hogy nem kell rekedtre ordítani a hangomat Vázsonyi és vidékének éltetésével, mennyire örülök én, hogy nem tartozik polgári jogom és kötelezettségeim közé Sándor Pál és Krausz Simeon közúti ügyleteinek lebonyolítását szavazatommal lehetővé tenni, és mennyire megnyugtató tudat az, hogy a városházi panamafészekhez szavazatommal nem kellett szállítani egy tizedrésznyi szalmaszálat sem. Szóval, rendkívül boldognak érzem magamat, hogy nem kell törni a fejemet azon, hogy kire adjam le a szavazatomat a Belvárosban, dr. Preyer Hugóra vagy Polónyira, és nem izgat az sem, hogy Ripka Ferenc vagy Kasics Péter jut-e be az első kerületből. Ugyebár irigylendően ideális jó dolgom van? Azaz, hogy csak volna, ha nem keserítenék el az életemet minduntalan a szemembeötlő plakátok, a lakásomba tolakodó röpiratok és a lapokban a legérdekesebb olvasmányaim helyét elfoglaló kortesnyilatkozatok.

Megyek az utcán: a Vázsonyi lakása közelében Elkán [féle][1] törzs nélküli, lila prémhölgy alól felém rikolt egy vörös plakát, és megállásra kényszerítenek öles betűi:

A kerület polgársága már megunta a lepaktált érdekkörök által teremtett közállapotokat!

Polgártársak! Itt az ideje, hogy letörjük a szarvait annak a főváros lakosságán élősködő, elhatalmasodott érdekszövetségnek, amely csak azokat nevezi ki a törvényhatósági bizottságba, akik előzetesen leteszik kezébe a hatósági esküt.

A város jelenlegi vezéremberei, akik a kisemberek ezreinek a vállán emelkedtek a hatalomra, most egyesülve a többi klikkel, csúfosan cserbenhagyták azt a zászlót, amelyet Ti adtatok a kezükbe!

A város a hatalom dölyfös urainak gazdálkodása mellett az anyagi tönk szélére jut, mert a hatalom urai, hogy egyesek kortes- és klikkszolgálatait megjutalmazzák, a mi keserves pótadónkból százezer koronás állásokat szereznek, de arra már nincs pénzük, hogy elegendő számú kórházakat és iskolákat építsenek, azért dísztelenkedik még mai napig is az elődjeink által épített Rókus kórház a Rákóczi úton.

Megdörzsölöm a szemeimet. Mi ez? Álmodom csak, vagy ébren vagyok? Hogyan, felébredtek volna már a terézvárosi rippek[2] is, hogy megsemmisítsék Vázsonyiék hosszú, nagyon hosszú, jaj! de milyen hosszú pünkösdi királyságát?

Felbontom a postámat. Szerény, zöld füzetke hullik ki az egyik papírszalag alól. A füzet borítékán büszkén díszeleg a szó:

„PROGRAMUNK"

A belső oldalakon egy mondat ragadja meg figyelmemet.

„Programunk: a közlekedés olcsóbbá tétele, és azért a mi jelöltjeinknek függetlenségük megőrzése végett a villamos szabadjegyek el nem fogadhatók!"

Nemde kedves dolog ez? Oroszországban milliókkal vesztegetik meg a panamistákat, még Törökországban is százezres baksisokat osztogatnak a fűrészporral töltött srapnelek szállítói, és nálunk villamos szabadjegyekkel meg lehet vásárolni a városi képviselőket, egész kerületet, sőt talán az egész törvényhatósági bizottságot is. Mi az, erdőben vagyunk?

Nyugodtan kezembe veszem a lapot, alig vergődök azonban keresztül a háborús kolumnákon,[3] a Sas-kör botránya[4] késztet megállásra, nem enged tovább olvasnom. Dűlt, vastag betűk örökítik meg Polónyi Géza kifakadásait:

– Mit várhatunk ettől a wirtschafttól, amely megadóztatja még a petróleumot is, de a gáz árát sem szállítja le, mert Heltaynak 80 000 korona fizetést kell adni... A polgárság nem árulhat egy gyékényen azokkal, akik csak kiuzsorázzák a népet...

Zboray Miklós[5] pedig harsány hangon így kontrázott:

– Mi van a telekspekulánsokkal? Piszok panamisták ülnek a városházán. Eladják a várost, Piccadilly-lovagok! A tanácson keresztül panamáznak!... Ki a Közúti igazgató?... Mi van a gázgyári lovagokkal?

Rémes! Amerre nézek, mindenütt panamavád üti fel a fejét. S ha csak könnyelmű vádak volnának! De igaz mind vagy legalábbis a legtöbb. A polgármester pedig csöndesen meghúzódik odújában. A legutóbbi események a sajtóperektől teljesen elvették a kedvét. Nem védekezik, nem mentegetődzik senki a panama vádja ellen. S a vádak nőnek szépen, mint a lavina-fergeteg. Vajon mikor fogja a mai rendszert a mai urakkal végleg elsöpörni?

PÉNZVILÁG, 1912. november 16.

CSERNOCH BIRODALMA[1] I.

Foglalkozni akarunk a magyar katolikus egyház fejedelmeinek a viszonyaival. Száraz, statisztikai adatokon alapuló, rövid monográfiákat fogunk közölni minden egyes püspökségről, hogy a számadatok világánál lássuk, mennyi mindenkinek a földbirtoka, a jövedelmei, milyen egyházi, nemzeti, társadalmi, közművelődési, jótékonysági terhet hordoznak e fejedelmi jövedelmekből.

Az egyházi javak szekularizációjának[2] a kérdését nem lehet csupán a magánjog szempontjából elbírálni, sőt nem is ez a legfőbb kérdés. A döntő kérdés az, hogy e nagy vagyon miféle társadalmi funkciót tölt be. Mert még ha elismernők is például, hogy az egyes javadalmasok belátásától függ, hogy milyen kultúrcélokra fordítják jövedelmük fölös részét, lehetetlen elismernünk azt, hogy e vagyon jövedelmei, teszem azt, a hazárdjáték vagy szerelmi viszonyok csatornáin vonassanak el közrendeltetésüktől.

Mert az egyházi vagyon kétségtelenül közvagyon, még a kánonjog[3] felfogása szerint is. A mi nézetünk szerint mindenkor állami közvagyon, amely fölött való korlátlan rendelkezést az állam bármikor visszaveheti magának, de addig is, vagy ha e jogával élni nem akar, természetesen nemcsak ellenőrzési, hanem rendelkezési joga is van akkor, ha látja, hogy e rengeteg vagyonok elvonatnak rendeltetésüktől.

E cikksorozatban adatokkal fogjuk megvilágítani, miben merül ki a magyar egyházfejedelmek kulturális közreműködése, és milyen része a jövedelmeknek térül közcélokra, és mennyit él el maga az egyházfejedelem.

Legelsőnek a csanádi egyházmegye adatait fogjuk közölni. Mindenik püspöknek rövid pályafutását is ismertetjük.

Szakolcától Esztergomig

Csernoch János kalocsai érsek néhány hét múlva Magyarország hercegprímása lesz. Egyházi és tudományos érdemeket ugyan nem szerzett ehhez, de annál nagyobb számmal vannak politikai érdemei s – ami szintén nem mellékes – van hozzá néhány milliója. Tévednek, akik azt hiszik, hogy Csernoch János júniusi főrendiházi szereplésével[4] szerezte meg magának a prímási széket. A katolikus főpapság tervbe vett főrendiházi akciójának leszerelése még nem volt elégséges az esztergomi egyházmegye dús javadalmainak megszerzéséhez, mert ez ma csakis nagyon gazdag ember kezeibe juthat. Csernoch János csak ebből a szempontból alkalmas a prímási méltóság betöltésére. Minden más szempontból valósággal képtelenség lenne, hogy egy jelentéktelen pánszláv[5] papocska, akiben a zsenialitásig csak a stréberség emelkedik, a magyar primáciáig jusson. Nagyon kevés ember van a néppárti[6] bajtársakon kívül ebben az országban, aki szívesen látná Csernoch János uralomrajutását. Világi és szerzetes papok egyaránt ki nem állhatják, s főleg a jezsuiták követnek el mindent, hogy ha még lehet, kiüssék a nyeregből. A nagy befolyású jezsuiták azonban ez alkalommal hiába intrikáltak a Vatikánban a Prohászka[7] felé sandító Csernoch ellen, Vaszary Kolos[8] örököse mégiscsak a kalocsai érsek lesz.

Ennek – hangsúlyozzuk – legfőbb oka az, hogy a primácia[9] elvállalásához pénz, pénz és harmadszor is pénz kell. A hercegprímási stallum[10] ugyanis ez idő szerint úgyszólván csak puszta cím. A pénztár ki van fosztva, s a földek vagy kihasználatlanul maradnak, vagy – másoknak teremnek gyümölcsöket. A százezer holdakra menő birtokon már évek hosszú sora óta a legképtelenebb gazdálkodás folyik, s a prímás milliós jövedelmei ismeretlen helyekre zarándokoltak, s olyan csöveken szivárognak szét, amelyeknek nem szabad napvilágra esni. Vaszary Kolos ma szegény ember, akinek a szegénységénél csak az adóssága nagyobb. A busás javakban dúslakodó főpapságunk nagy része ugyanis iszonyúan eladósodott. Gróf Majláth[11] erdélyi püspök például, aki a primácia legkomolyabb jelöltje volt, már teljesen elmerült adósságai tengerében. Gróf Széchenyi Miklós váradi püspök[12] tízmillió korona adósággal került a nagyváradi egyházmegye élére, s amíg ezt az összeget biztos évi kétmillió korona jövedelméből teljesen le nem törleszti, nem is gondolhat más stallumra, főleg pedig az esztergomi her-

cegprímásságra, amelybe most legalábbis 2–3 millió koronát kell beinvesztálni, ha abból jó néhány év múlva valami hasznot akarnak látni.

Ezt a kifosztott, tönkretett aranybányát egyedül csak Csernoch János teheti hamarost újra aranytermővé, mégpedig sok pénzzel.

Hogyan lett a még nemrég szegény terézvárosi káplánból[13] a leggazdagabb és leghatalmasabb magyar főpap?

A szakolcai tót fiúnak mindig nagyobb volt a szerencséje, mint a tehetsége. Kezdve onnan, hogy a bécsi Pázmáneumba[14] került, majd falusi, később pedig budapesti káplán lett, mindig nyomon követte a szerencse. Hihetetlen gyorsasággal ment keresztül a legkülönbözőbb fázisokon. Mindössze egy évig volt tanár Esztergomban. Utána a prímás titkára, irodaigazgatója, majd szentszéki jegyző lett. Az út nagyszerűen elő volt készítve részére, csak keresztül kellett ugrania a létrafokokon. Udvari káplánná nevezte ki a király, majd esztergomi kanonokságot[15] kapott. Tíz esztendővel ezelőtt szülőhelye, Szakolca, beküldte a parlamentbe. Itt nyílt csak aztán alkalom stréberi talentumának érvényesítésére. Kilenc éven keresztül bőszen lengette kezében az ellenzéki néppárti zászlót, még akkor is, amikor már a csanádi püspökség javadalmait élvezhette. A múlt évben aztán kalocsai érsek lett a szakolcai tót fiúból, s ezzel búcsút is mondott Csernoch János a néppárt ellenzéki zászlajának.

Ekkor már nem volt szüksége rá. Biztosan integetett felé a hercegprímási szék. Csak egyben volt következetes önmagához: a pénzgyűjtésben. A Csernoch János kezeiben arannyá változott minden: az esztergomi kanonoki stallum, a csanádi püspökség 6000 hold földje és a kalocsai érsekség 100 000 holdnyi birtoka. Még a képviselői mandátumáról sem mondott le, csakhogy évenként 6400 koronával több jövedelme legyen. Esztergomi kanonoksága alatt évenként 40–50 ezer koronát takaríthatott meg könnyűszerrel. A csanádi püspökség jövedelméből már 6–800 000 koronát tehetett évenként félre. A kalocsai érsekség aztán betetőzte mindezt, úgyhogy jelenleg, a beavatottak 5 millióra becsülik a Csernoch vagyonát.

Nem került Csernochnak nagy megerőltetésébe ezt az ötmilliót összekaparintani. Rideg és kőszívű volt mindig és mindenkihez, csak önmagához nem. Templomot, iskolát soha sehol nem épített. Az alsó-

papság panaszai elől bedugta a fülét. Nem ismerte a bajaikat, hiszen neki alig két-három évig kellett csak káplánoskodni. A szerencse különben sem hagyta el soha, és mindig olyan helyekre vetődött, ahol nem a püspök gondja a hívekről való gondoskodás. Pedig ha jól emlékszünk, Szent István király 1035-ben azért alapította a csanádi egyházmegyét, és azért adományozott részére kincseket érő földeket, hogy a papok oktassák és gyámolítsák a népet, s ha kell, készek legyenek a haza védelmére is. Ugyanezzel a céllal alapították a többi egyházmegyét is, azonban az idők folyamán másként alakult a helyzet. A jó zsíros földek megmaradtak a papok birtokában, de a népek oktatásáról és gyámolításáról, úgyszintén a haza védelméről másoknak kellett gondoskodni.

Legközelebb rá fogunk mutatni arra, hogy Csernoch János a csanádi és kalocsai egyházmegyékben milyen játszi könnyedséggel szedhette össze millióit, amelyekkel most ugyanolyan könnyen kitúrhatta a primáciából az erélytelen, öreg, beteg Vaszary Kolost.

ÚTTÖRŐ, 1912. november 24.

A városháza büszke ormán nem leng a fekete [fátyolos] trikolor, pedig a halál végigkaszált a közgyűlési termen: illenék meggyászolni a halottakat, akik a választási harc mezején hullottak el. De gyászolni kellene a győzelem miatt is, mert még egy ilyen győzelem és – Budapest a bolgár hadsereg sorsára kerül.[1] Gyászt kellene ölteni afeletti bánatunkban, hogy megint szétterpeszkedett a városházán a korrupció, s a legújabb választás is csak azt igazolta, hogy a klikk-uralom redivivus[2] az egész városi közigazgatásban. A választási urnákból mindenfelé a panamák lehelete áradt ki, s amikor nyilvánosságra került a győztesek, az új városatyák jegyzéke, az emberek csodálkozva rázták meg fejüket:

– Hogyan, ezek az emberek mostanáig még nem ültek benn a jó meleg panamával bélelt közgyűlési teremben? Pedig a törvényhatósági bizottság úgy dolgozott, mintha már bent lettek volna.

Sírni lehetne azon, hogy milyen emberekben „összpontosult" a választópolgárság „bizalma". Az egyetlen vigasztaló tény a sok szomorúság között, hogy helyet kapott a közgyűlési teremben *Molnár Ferenc*,[3] végre egy ember, akinek a választását nem a rokoni kötelékek tették lehetővé. Végre egy ember, akinek nincsenek telkei és részvényei, amelyeknek értékét városatyasága révén akarná emelni; egy ember, aki nem akar igazgatói vagy titkári állást szerezni valamelyik városi közüzemnél; egy ember, aki nem fogja soha patika- és mulatóengedélyért végigkilincselni az egész városházát, egy ember, akit a Közúti vasút nem kötelezhet le egy villamos szabadjeggyel; végre egy ember, akit ingyen, teljes önzetlenséggel választottak meg a terézvárosi demokraták, mert Vázsonyi parancsára meg kellett hajolniok előtte, s mert Vázsonyi kiadta a rég aktuális jelszót: – „Emelni kell a nívót!"

Bármennyire örülök is Molnár Ferenc megválasztásának, nem fojthatom el magamban azt a vágyat, hogy sajnálkozásomnak ne adjak

kifejezést afelett, hogy Molnár Ferenc ilyen válogatlan társaságba keveredett.

Csak végig kell tekinteni a győztesek és halottak listáján, s nyomban tisztában lehet mindenki azzal, hogy ez a törvényhatósági bizottság egy hajszálnyival sem lesz különb, becsületesebb és érdektelenebb az előbbinél, amely felett a választások alatt annyi jogos és felháborodott kritika hangzott el még az érdekelt oldalakról is. Most már nyugodtan tekinthetnek végig a törzsfőnökök a közgyűlési termen: a „nem kívánatos elem" kipusztult a padsorokból.

Polónyi Géza[4] is 32 éven keresztül addig képviselte a Belváros érdekeit a törvényhatósági bizottságban, amíg rájött arra, hogy az „elfogulatlan és jogos" kritikáért selyemkötél jár még a vezérnek is. Polónyi azonban nem volt hajlandó önmagán végrehajtani a halálos ítéletet, mivel hívei, a felcseperedett sasfiókák pusztították el a saját fészkéből. Ugyanez volt a sorsa *Kasics Péternek* is, akinek szintén az volt a bűne, hogy nem tudott lakatot tenni a szájára, s nemcsak Fejérváry Géza báróról[5] hozott kellemetlen igazságokat nyilvánosságra, hanem kritikaostorával néha-néha végigsuhintott a városi gazdálkodáson is. Szegény Kasics Péter! Naiv ember volt és becsületes. Mit keresett ő a városházán? Itt van *Hoszpotzky Alajos,*[6] aki szintén miniszteri tanácsos! A kereskedelmi minisztériumban a folyam- és tengerhajózási ügyosztály vezetője, tehát fogalma sincs a hajózásról. A fiumei tengerészeti hatóság züllött állapota egyedül az ő érdeme, s akik itt a budapesti dunai kikötő létesítését s fejlesztését tőle remélik, azok nagyon csalódni fognak. Hoszpotzky a számviteli vagy a statisztikai ügyosztályban kitűnő munkaerő lenne, de a hajózáshoz semmit sem ért. Azt azonban viszont el kell ismerni, hogy sohasem leplezi le a miniszterét.

A harmadik kerület Huszár Károly[7] megbuktatásával tette jelentőségteljessé és emlékezetessé választását. Az óbudaiak nagy fontosságot tulajdonítottak a felekezeti jelleg kidomborításának, s a kitűnő néppárti képviselővel szemben megválasztották *Palotai Ödönt,*[8] aki legalább japán konzul is amellett, hogy a Lukács-fürdő és a Kristályvíz rt. igazgatója, s még keserűvíz forrásai is vannak a főváros határában, tehát mint teljesen „érdektelen" fogja a közgyűlésen megvédeni a harmadik kerület érdekeit.

A Belváros Polónyi Géza méltó utódját találta meg *Lajta Henrik* személyében. A Lajta név már nem ismeretlen a fővárosnál. Méltóztatnak ugyebár tudni, hogy Bárczy István polgármester különösképpen pártfogol egy Lajta Béla[9] nevű tehetséges fiatal építészt, akinek a munkálatai arról nevezetesek, hogy a legrövidebb idő alatt készülnek el, és az építkezéseinél sohasem fordul elő túlkiadás. Ennek a derék építőművésznek testvérbátyja Lajta Henrik úr, aki a közélet terén nem most szedi le az első babérleveleket. Ó! Lajta Henrik mögött már nagyon nagy, tiszteletre méltó múlt áll. Hogy egyebet ne említsek: ő volt a millénniumi kiállításon a szabóipari csoport vezetője. Ebben a minőségben aztán abban a szerencsében részesült, hogy ő kalauzolhatta végig a királyt a szabóipari szakma termein. Őfelsége nagy áhítattal hallgatta Lajta Henrik magyarázatát, hogy miként kell befűzni a tűbe a cérnát, miként varrják fel a gombot, miként vasalják a nadrágot és több ilyen rendkívül fontos dolgot. A király kíséretében azonban valaki megunta már e sok magyarázatot, és diszkréten odasúgta Lajta Henriknek:

– Rövidebben, öregem, rövidebben!

Lajta Henrik e szavakra hátat fordítva őfelségének, dühösen rászólt a sugdolódzó úrra:

– Pardon! – mondotta – én most őfelsége Első Ferenc József úrnak magyarázok, és kikérem magamnak, hogy engem megzavarjanak a magyarázatomban. Nézze meg az ember!

Ezzel visszafordult a király elé, és nyugodtan folytatta, hogy a gomblyuk szélét hogyan kell kivarrni.

Ezt a kis esetet csak annak jellemzéséül mondottuk el, hogy Lajta Henrik milyen határozott, szigorú bácsi. Jó lesz tehát vigyázni rá a kőzgyűlésen, mert ő kurucgyerek!

Kerületek szerint a Lipótváros következik most. Bűnt követnénk el azonban, ha egyetlen rossz szót merészelnénk mondani a kerület gyöngyéről, az önzetlenség és érdektelenség mintaképéről, *Sándor Pálról*, a Közúti vasút nemeslelkű igazgatójáról, aki egy pillanatig sem késett feláldozni mindenét, házáját, mandátumát, kerületét, amikor arról volt szó, hogy bele kell ülnie Jelinek[10] súlyos tízezreket jövedelmező örökébe. Istenem, istenem, milyen szép és megható jelenet volt az, amikor Sándor Pál mindenét letette a haza oltárára, csakhogy megmentse

a Közútit – egy másik igazgatótól. Boruljon le minden ember nemzetünk nagyja, Sándor Pál előtt, aki a tőle megszokott [módon] Krausz Simivel felfedezte a szabályozható lelkiismeretet, és megszüntette azt az elavult, használhatatlan magyar szabadalmat, amely „inkompatibilitás"[11] néven volt ismeretes. Sándor Pál megválasztásánál jobban csak a *Hoffmann M. Mihály* győzelmének örülhetünk, aki igazi vérbeli demokrata ember. Világszerte ismert szaklapokat szerkeszt. Az ő kiválóságát még a király is méltányolta, amikor a hirdetésszerzés terén elért érdemei elismeréséül a királyi tanácsosi címmel tüntette ki. A király elismerése után következett Terézváros uralkodójának, a nagy Vilmosnak – nem a Másodiknak, hanem a Vázsonyinak – elismerése. Mert hiába, ma már a demokráciának is csak a királyi tanácsosság imponál.

Az erzsébetvárosiak igyekeztek jóvátenni azt a hibát, amit szomszédjuk, a VI. kerület elkövetett Molnár Ferenc megválasztásával. Nehogy a törvényhatósági bizottságban megbillenjen az irodalom iránti tisztelet és elismerés mérlege, azon melegiben – siettek kibuktatni Eötvös Károlyt.[12] A vajda helye azonban nem maradt üresen: *Dr. Jünker Pál* került a helyére, aki szintén ügyvédember, s még az a kvalifikációja is megvan, hogy veje Ehrlich G. Gusztávnak. Több érdeme nincs is, a hetedik kerületben azonban ez teljesen elég. Meglássák, nagy ellenzéki harcos lesz ebből a Jünker Pálból. Ő fogja megbuktatni az Ehrlich-klikket a városházán.

Még három kerület van hátra. A Hűvösék birodalma és a sertésszállások országa. Engedjék meg, hogy ne méltassam e három kerület új honatyáit, akiket a választópolgárság „befolyástól mentes bizalma" terelt be a közgyűlési akolba. Elégedjenek meg azzal, amivel engem is meghatottak a választási tudósítások, hogy amikor a Hűvös-kerületben Hűvös Iván kihirdette, hogy Hűvös Ivánt megválasztották, Hűvös Iván kezet fogott önmagával, megveregette saját vállát, és zajosan megéljenezte önmagát. Hűvös Iván e pillanatban boldogabbnak érezte magát, mint a Csodaváza[13] bemutatóján.

PÉNZVILÁG, 1912. november 30.

CSERNOCH BIRODALMA II.

Hogyan szerezhetett vagyont Csernoch János a csanádi egyházmegyében?

Január elsején ül be büszke diadallal Csernoch János kalocsai érsek az esztergomi hercegprímási székbe. Bevezető cikkünkben nagy vonásokkal vázoltuk, hogy miként jutott el a derék férfiú a szakolcai kis parasztházból a prímási auláig.[1] Most hiteles, pontos adatokkal fogjuk beigazolni, hogy milyen játszi könnyedséggel tehette meg Csernoch János ezt az utat, amely az esztergomi kanonoki, a csanádi püspöki és a kalocsai érseki székeken keresztül vezetett a hercegprímási stallum felé. A hosszú utat hihetetlenül rövid idő alatt tette meg, mert akadályok sehol sem meredtek elé.

Urmánczy Nándor[2] országgyűlési képviselő írta meg a minap, hogy Csernoch kiváló gazdatisztnek bizonyult egész életében. Valóban, nincs példa az egyház történetében, hogy akadt volna főpap, aki úgy gazdálkodott volna a saját zsebének, mint Csernoch János. Mint esztergomi kanonoknak semmire sem volt gondja. Templomokra, iskolákra nem áldozott egyetlen fillért sem jövedelméből, amely néha-néha évenként 80–100 000 koronára is felemelkedett, de 50–60 000 koronánál sohasem volt kisebb. Az esztergomi káptalan[3] ugyanis – amelyet még Szent István király alapított – az idők folyamán minden terhes kötelezettség alól megszabadult. Pedig valaha az egyház tartozott a haszonélvezett javak ellenében a vallás érdekein és az összes vallási szükségeken kívül ellátni a népnevelés, az erkölcsfejlesztés és a szegényügy minden költségeit és teendőit, úgyszintén az igazságszolgáltatásban is nagy szerepe volt, de főleg az egyház védelmében kellett kivenni részüket a bandériumok kiállításával. II. László 3. rendeletének 20. cikke például a leghatározottabban előírja, hogy az esztergomi káptalan 200 lovast köteles mindenkor kiállítani és azokkal hadakozni.[4]

Hol vannak most ezek a katonák? És hol vannak az esztergomi káptalan iskolái, templomai? A régi kötelezettségekből nem maradt

meg semmi, csak az egyházi hatalom és a százezres jövedelem. Ugyanez a helyzet a többi egyházmegyékben is. A csanádiban éppúgy, mint a kalocsaiban.

Ulászló törvénye szerint[5] a csanádi püspök 100 lovast köteles kiállítani minden időben, de van még számtalan más törvény, amely terhes kötelezettségeket ró a püspökökre, ezeket a törvényeket azonban ma már alig ismerik. Így például az 1548. XI. rendelet 6. §-a előírja, hogy:[6]

„a papok tehetségükhöz képest iskolákat állítsanak, melyekben a jó tudományokat [ápolják] és az igaz vallás taníttassék."

Vajon hány iskolát állított fel Csernoch János, míg a csanádi egyházmegye élén állt? Egyet sem. És nem építtetett egyetlen templomot sem, pedig a zentaiaknak erre vonatkozólag a leghatározottabban ígéretét tette.

A kegyurak[7]

Csernoch Jánosra csanádi püspöksége alatt alig hárult valami teher. 600 000–800 000 koronás évi jövedelmét könnyen megtakaríthatta, mert a temesvári papnevelő intézeten kívül – amelynek azonban van külön jövedelmi alapja és állami segélye – másra nem kellett áldoznia. Ma a terhek az egyházmegyékben mindenütt a kegyurak vállain nyugszanak. De ne méltóztassék talán azt gondolni, hogy a plébániák és iskolák fölött [a kegyuraságot] nagyrészben a püspökök és káptalanok gyakorolják. Ó, dehogy! A csanádi egyházmegyében a kegyuraságok túlnyomó nagy részével a földmívelésügyi miniszter dicsekedhet. A teher tehát egyformán hárul e szerencsétlen ország összes lakosaira, s méghozzá ez a teher a legsúlyosabbak közé tartozik.

Tessék csak végigtekinteni a községeknek ezen a végtelen során. A magy. kir. földmívelésügyi minisztérium a következő községekben gyakorol kegyúri jogokat, illetve: kötelességeket. Szabadfalu (1999 róm-kat. lakos), Szakálháza (4163), Bruckenau (1589), Kisbecskerek (2741), Knéz (2380), Temesszentandrás (2535), Újbessenyő (2755), Nagytopolovec (2685), Lugos (8262), Temesrékás (4779), Bogáros (3714), Glogovác (4562), Máriaradna (1007), Pécska (9996), Majlátfalva (2735), Nemesszentpéter (3232), Facset (2509), Lippa (3823), Temeshidegkút (3263), Tarunau (1286), Óbessenyő (7539), Szőreg

(6339), Apátfalva (6247), Battonya (6985), Csanádpalota (6485), Mezőhegyes (4194), Nagylak (1230), Csatád (2797), Grabác (2296), Nagyjécsa (3057), Kiskomlós (1968), Mokrin (1974), Nagykikinda (9664), Nagybecskerek (12 372), Torontálerzsébetlak (1094), Bozovics (842), Eibenthal (2421), Karánsebes (3590), Mehádia (866), Orsova (3610), Temesszlatina (2267), Wolfsberg (869), Beresztóc (2114?), Fehértemplom (9336), Homolic (2279), Károlyfalva (5162), Plosic (1174), Temeskubin (3252), Almás (3306), Glogon (3022), Oppova (1874), Pancsova (7711), Perlaszváros (2183), Rudolfsgnad (3090), Sztárcsova (2173), Weizenried (2556), Detta (4691), Moravica (1876), Zichyfalva (4363), Párdány (3328), Újpécs (3294). (A zárójelbe tett számok a katolikus hivők számát jelzik.)

Ezzel szemben a csanádi káptalannak csupán Ság községben (2857 hivő) van kegyurasága, a csanádi püspöknek pedig Nadrág (1603), Vecseháza (1220), Kisszentpéter (1488), Fakert (4106), Németpereg (788), Csermő (1885), Szépfalu (2455), Gyulavarasánd (733), Simonyifalva (1472), Almáskamarás (1911), Csanádapáca (2876), Kisiratos (3430), Kunágota (5473), Marcibánya-Dombegyháza (2615), Medgyesbodzás (2732), Nagykamarás (2227), Pusztaföldvár (780), Kübekháza (2153), Sárafalva (734), Földeák (4299), Lele (1681), Magyarbánhegyes (4267), Makó (13 015), Mezőkovácsháza (3996), Végegyháza (1200), Tamásfalva (1637), Nyerő (470), Józova (1693), Tiszaszentmiklós (1847), Törökkanizsa (3570), Aracs (1879), Felsőmozslya (3048), Nándorhegy (1402), Wiedenthal (935), Székelykeve (3293), Sándoregyháza (2225), Gáttája (2298), Omor (2093), Perkoszova (779), Ürményháza (2301), Horvátnenzina (1568), Jánosföld (2335), Magyarszentmárton (2413) és Torontálújvár (3307) községekben, tehát tizenhattal kevesebb kegyurasága van, mint a földmívelésügyi minisztériumnak. De ezek közül a nagyobbak, mint például Makó, községi költségvetéséből fedezik a terheket, a püspököt csak a papnevelés joga illeti.

Nem érdektelen különben az sem, hogy a csanádi egyházmegyéből Aga (1571), Odvos (319), Újszentanna (7384), Réthát (964), Simánd (1511), Székudvar (990), Nagykomlós (1421), Klek (1331), Dezsánfalva (623) és Németszentamora (1401), községek kegyurasága terheli a vallásalapot. Az Osztrák Államvasúttársaságra tizenöt községben já-

rul a kegyuraság gondja. József főherceg kegyurasága alatt Kisjenő (3443 hivő) község plébániája áll. Róbert pármai herceg Tóba (3039), Nagytószeg (2375) és Szenthuber (2833) fölött gyakorol kegyúri jogokat és kötelességeket. San Marco hercegnő kegyurasága alatt Nagyteremia (2513) és Nákófalva (3163) községek állnak. Ypsilanti hercegnő örököseinek csak Kevermes (3413) kegyurasága jutott. A többi kegyurakat, akiknek grófi, bárói cím vagy csak cím nélküli ezerholdak jutottak a kegyúri terhekkel egyetemben, már nem is éredemes felsorolni. Nagyon sokan vannak. Mind-mind a csanádi püspök vállairól szedik le a terhet, még a zágrábi érsek, a zágrábi káptalan és a vránai perjel[8] is, akiknek isten különös kegyelméből szintén jutott néhány ezer hold jó csanádi föld és néhány kegyuraság.

Az iskolák

A kegyúri kötelességek közé tartozik az iskola fenntartása is, a püspök úr tehát ezen a réven is megszabadul a kötelezettségek alól: amikor 1723-ban III. Károly király a nagy török pusztítások után helyreállította a csanádi egyházmegyét, bőségesen gondoskodott arról, hogy a püspök meg az olvasó-, az éneklő-, az őr, az idősbmester, az ifjúmester és a Bonnaz-alapítványi[9] ifjú kanonokok dúslakodhassanak minden földi jóban, de az iránt már elfelejtett intézkedni – vagy ezt talán egész természetesnek, magától érthetődőnek gondolta? –, hogy legalább a stallum morzsáiból jusson az iskolák számára is valami.

Megállapíthatjuk, hogy Csernoch János püspöksége alatt a csanádi egyházmegye területén papi jövedelemből nem épült egyetlen népiskola sem. Ellenben a püspök igyekezett az amúgy is kiuzsorázott világi tanítókat kitúrni állásaikból, és ahol csak lehetett, iskolanénéket telepített be az iskolákba. Ez idő szerint 99 szerzetes nő tanít rendszeresen az egyházmegye területén. A tanfelügyelet Zundl Péter pápai prelátus, prépost, főszékesegyházi őrkanonokra van bízva, s így nem lehet csodálkozni azon, hogy iskolanénék fészkelték be magukat a bácsszentiváni, palánkai, zombori, nagybaracskai, szabadkai, horgosi, magyarkanizsai, adai, moholi, óbecsei és péterrévei iskolákba.

Bácsszentiványon még az óvodában is, Zomboron a polgári iskolában, Nagybaracskán a polgári iskolában, Magyarkanizsán a Haynaldnővérek internátusában és a polgári iskolában, Moholon az óvodában,

Óbecsén az óvodában és Horgoson a leányárvaházban is a kegyes iskolanénék terjesztik a sötétséget és kultúrátlanságot.

A Csernoch János érdeme, hogy még mindig igen sok községben nincs iskola, s öt iskolában nem folyik a tanítás, mert azért a fizetésért, amit hirdetnek, nem akad tanító.

Az egész egyházmegye területén, amely Temes, Krassószörény, Torontál, Arad, Békés, Csanád és Csongrád vármegyékből áll, mindössze 163 iskola van.

Ezek közül:

151 római katolikus,
7 községi,
12 állami,
2 felső népiskola,
5 polgári iskola.

Az iskolákban 679 római katolikus tanítói állás van szervezve, amelyekből öt betöltetlen. A tanítók így oszlanak meg:

477 világi tanító.
99 szerzetes nő,
105 világi tanítónő.
85 kántortanító.

A tanköteles gyermekek közül – azokban a községekben, ahol iskola már van – iskolába járnak:

	6–12 éves	13–15 éves
Fiú	46 490	16 816
Leány	43 539	11 875

Százalékban kifejezve: iskolába jár:

6–12 éves	13–15 éves
93,65%	70,14%

Vagyis egy tanítóra 175 növendék jut! Ez a legszomorúbb adat.

Így terjesztenek kultúrát a Csernoch János birodalmában, s így gyűjthetett rövid néhány év alatt Magyarország jövendő hercegprímása könnyűszerrel milliókat.

Hatezer gyerek egyáltalán nem jut iskolához, nyolcezer csak félig – részben.

Nem is juthat hozzá, hisz már így is 175 gyerek jut egy tanítóra.

Katolikusok! Hát mi vagyunk a pogányok, a békebontók, az erkölcstelenek, akik emiatt feljajdulunk, vagy azok, akik ezt megcselekszik?

Mert nem jótékonyságról van ám itt szó, sem önkényes ajándékozásról vagy önfeláldozásról, hanem kötelességről, melyet a kezelt nagy vagyon törvény értelmében hárít a püspökökre.

A kiéhezett kántortanítóktól, a félig éhes káplánoktól, a koplaló néptanítóktól és az iskolához nem jutó parasztgyerektől vonják el jogtalanul azokat a milliókat, melyeket az egyházfejedelem leendő őeminenciája összekapar.

ÚTTÖRŐ, 1912. december 1.

CSERNOCH BIRODALMA III.

A KALOCSAI ÉRSEK KEDVENCEI

Csernoch János a napokban búcsúzott el a kalocsai érsekségtől. Ez a búcsúzkodás egyáltalán nem volt valami megható jelenet. Az egyházmegye papjai is örültek, hogy ilyen hamar és ilyen olcsón szabadulnak meg a szívtelen, zsugori Csernoch Jánostól, de Csernoch is őszintén örült, hogy nagyobb egyházi javadalomba és a legnagyobb egyházi méltóságra került. Egyet azonban sajnált otthagyni a kalocsai egyházmegyében. Végtelenül sajnálta a 87 433 katasztrális hold bácskai földet, amelynek ezentúl nem ő fogja élvezni a milliókat érő gyümölcseit. Hogy mennyit jövedelmezhet ez az óriási birodalom, azt nem tudja pontosan senki sem, rettenetesen nagy összeg lehet, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a kalocsai érsekség birtokai után Csernoch János az elmúlt évben *százezer korona egyenes állami adót fizetett.* Igaz, hogy csak nagy nehezen rótta le a bizonyára aránytalanul csekély adót, s viszont előbb megpróbált mindent, hogy befolyásával a leglehetetlenebb adóelengedéseket eszközölje ki.

Valahogy azonban senki se essék kétségbe: Csernoch János megvigasztalta már magát a primácia jövedelmeivel is. Elvégre nem megvetendő az esztergomi egyházmegye 95 983 katasztrális hold földje sem, ha mindjárt nem is olyan kitűnő a föld, mint odalenn a Bácskában. Majd csak megél ő valahogyan ebből a kis birtokból is, hiszen sokkal jobban ért a gazdálkodáshoz, mint Vaszary Kolos, aki annak dacára is, hogy nagyon rossz gazda volt, és nagyon sokan meglopták, mégsem éhezett soha egy napig se. Vaszary sem tartozott a nagylelkű mecénások közé, de Csernoch még inkább magának fogja összekuporgatni a garasait. Eddigi működése legalábbis ez irányba nem hagy semmi kétséget.

Legutóbb már volt alkalmunk bemutatni, hogy milyen kitűnő gazda volt Csernoch János a csanádi püspöki székben. Most néhány adattal szolgálhatunk arra vonatkozólag is, hogy milyen pompás jó dolga volt

őnagyméltóságának a kalocsai érseki stallumban, amely a legideálisabb főpapi állások egyike: *sok jövedelem és semmi kiadás.*

Az egész egyházmegye területén az összes lakosok száma 967 649, akik közül:

Római katolikus	660 656
Görög katolikus	278 870
Zsidó	27 570
Más vallású	553

Az egyedül üdvözítő anyaszentegyház híveinek 295 lelkész szolgál lelki malaszttal, a káptalan 10 tagját és a 44 ifjú teológust nem is számítva. Iskola azonban már nincs annyi, mint plébánia. Mindössze 140 római katolikus iskola fenntartásáról gondoskodik az egyház, azazhogy az állam támogatásával a kegyuraság, amelynek nagy része itt sem az egyházmegye fejét terheli. Az érsek mindössze 14 község fölött gyakorol kegyúri jogokat: Bács, Bácsújfalu, Érsekcsanád, Csávoly, Dernye, Foktő, Hajós, Homokmégy, Kalocsa, Miske, Nemesnádudvar, Sükösd, Szatmár és Bajaszentiván.

Ezzel szemben a földmívelésügyi minisztériumra 38 község kegyúri kötelességei hárulnak. Ezek a községek a következők: Apatin, Nagybaracska, Béreg, Bezdán, Szilberek, Dunabökény, Csonoplya, Csurog, Dávod, Doroszló, Szentfülöp, Szépliget, Gádor, Gombos, Kishegyes, Hódság, Bácsordas, Kerény, Küllőd, Köttes, Kucora, Kula, Bácskertes, Monostorszeg, Boróc, Ókér, Palánka, Paripás, Palona, Bácsszentiván, Militics, Hercegszántó, Ószivác, Szond, Titel, Bácstóváros, Veprőd és Zsablya.

A vallási alapot és *a tanulmányi alapot* szintén terheli néhány kegyuraság, míg a többi községek kegyuraságai az ismert bácskai földesurak, a Rudnyánszky, Rédl, Nyéky, Latinovich, Kovács és Dungyerszky famíliák között oszlik meg.

Az egyházmegye területén levő 246 templom közül tehát mindössze csak 14-nek viseli gondját a dús jövedelmű kalocsai érsek, akinek pedig a jövedelmét tisztán vallási és kulturális célokra kellene fordítania.

Csernoch János sohasem ambícionálta, hogy a templomok és iskolák nemes szívű és bőkezű protektorának tartsák. *Az ő kedvencei egyedül*

az apácák voltak, akikkel alaposan benépesítette az egyházmegyéket mindenütt, ahol csak megfordult. A csanádi egyházmegye iskoláit – mint legutóbb kimutattuk – teljesen a kedves iskolanénék tartják kezeik között. A kalocsai egyházmegye viszonyai ebben a tekintetben még sokkal felháborítóbbak.

A „Pauperum de Domina Nostra Ludimagistrarum Colocensium"[1] névre keresztelt szerzet kedves nővérei 28 helyre fészkelték be magukat. A „Charitas" nővérek[2] 1, a „Szent Salvator" nővérek[3] 4 és a „Szent Cruce"-ről elnevezett kegyesrendi nővérek[4] 1 községben telepedtek le. A szerzetesnők száma sokkal nagyobb, mint a férfiszerzeteseké. Ez utóbbiak közül Baján működik 15 ciszterci barát[5] Werner Adolf házfőnök vezetése alatt és 34 ferencrendi szerzetes[6] Perti Emánuel házfőnök vezetése alatt. Zombort 17 karmelita barát[7] boldogítja Kaszás Márton házfőnöksége mellett. Ezenkívül szerzetesek működnek még: Szabadkán kilencen, Bácson hatan.

A népoktatást csaknem teljesen az iskolanővérek[8] tartják kezeik között. Ezeknek működését Bleilőb Mária Bernáda fejedelemnő irányítja Kalocsáról, ahol 167 iskolanővér működik. Ezen kívül még egy szanatóriumba is jutott közülük 12 kedves testvér.

A községekben így oszlik meg az iskolanővérek félelmetesen nagy száma:

Község	Iskolanővérek sz.	Növendékek sz.
Kalocsa	167	948
Óbecse	14	511
Topolya	8	709
Baja	18	609
Szabadka	22	688
Bács	15	544
Újvidék	24	874
Kunbaja	4	224
Jánoshalma	13	1 056
Temerin	8	713
Mohol	14	533
Bácsalmás	13	725
Zombor I.	22	632
Zombor II.	21	308
Péterréve	14	1 056
Foktő	6	321
Horgos	6	–
Hódság	12	671

Futak	7	174
Palánka	9	427
Magyarkanizsa	53	697
Mélykút	6	580
Ada	8	508
Szentfülöp	8	579
Hajós	14	421
Martonos	5	250
Bácsszentiván	7	460
Összesen:	518	15 328

Astricus püspök,[9] aki először élvezte a kalocsai egyházmegye stallumának gyümölcseit, s 1000–1044-ig kínoztatta nagyszámú jobbágyait, bizonyára csodálkozva látná most – ha valamiképp felébredne –, hogy nyolcvanegyedik utóda: Johannes Csernoch miféle nőnemű csuhásokkal telepítette be birodalmát. Nem tudjuk, hogy János érseket érzelmi momentumok is fűzték-e a félezer kedves nővérhez, vagy csak a ravasz spekuláns dolgozott benne, amikor a legolcsóbb munkaerőt használta fel arra, hogy kultúrát terjeszthessen velük a népiskolákban. Szegény kultúra! Az olcsó húsnak nagyon híg a leve – tartja egy régi magyar közmondás. Milyen híg lehet ez a kultúra, amelyet 518 nőcsuhás önt a bácskai sváb apróságok fejeibe, mert ezt Istennek tetsző dolognak tartják, s mert ez az érsek úrnak pénzébe nem kerül.

ÚTTÖRŐ, 1912. december 8.

CSERNOCH BIRODALMA IV.

Csernoch utolsó stációja

Bármennyire is méltányoljuk és elismerjük Csernoch János stréberi talentumát, mégis fel kell tételeznünk, hogy Szakolcától nem vezet tovább az út Esztergomnál. Bármennyire is elsőrangú intrikusnak bizonyult Magyarország új hercegprímása, nagyon valószínűtlennek látszik, hogy Csernoch János nem elégszik majd meg a hercegprímási székkel, és a Vatikán felé kezd sandítani. Hát itt mégsem tartunk. Csernoch végérvényesen eljutott utolsó stációjához, amely minden csuhába bújtatott embernek egyetlen célja, és soha vagy csak ritkán, nagyon ritkán megvalósuló ábrándja. Csernoch elérte ezt a végső célt, elébe terítődik most az élet minden kincse, neki érleli a nap százezer hold minden gyümölcsét, számára megvalósul az ezeregyéjszaka „terülj asztalkám"-ja, s még csak a bűvös jelszót sem kell kiejteni, ha dúslakodni akar a pompában, jólétben, gazdagságban. Anastasius[1] érsek óta, aki 1001-től 1030-ig élvezte első ízben az esztergomi egyházmegye javait, már 72 érsek szenderült csendesen jobblétre a nagy jólét közepette, csak a 73-ik nem fejezhette be életét a prímási trónon, Vaszary Kolos Ferencet patkós csizmákkal, durván lelökték az egyházi méltóság legmagasabbikáról.

Csúnya dolog ez nagyon, csúnyábbról egyhamar nem is hallottunk még.

A kőszívű Csernochot mindez hidegen hagyja. Ő siet átvenni a primácia javait, amelyet egyelőre csak 120 000 koronáért vehetett albérletbe Vaszarytól. Kohl Medárd püspök már készíti a számadásokat, hogy mennél könnyebben menjen az átadás. Sietünk mi is segítségére lenni a kegyelmes és méltóságos egyházfőnek, és íme itt adjuk az esztergomi érseki tartomány számvetését, amelynek adatait mi róttuk összze egyházi kútfőkből, hogy Csernoch Jánoson kívül mások is tudják, miből áll Magyarországon az esztergomi érseki főegyházmegye, amelyet Szent István király 999-ben alapított az isten nagyobb dicsőségére.

Az egyházmegye területe Esztergom, Komárom, Nógrád, Hont, Bars, Pest–Pilis–Solt–Kiskun, Győr, Moson és Nyitra vármegyékre terjed ki. Az esztergomi érsekség földje 95 983 hold, az esztergomi káptalannak pedig 70 910 hold földje van. Az érseki és káptalani földek minden részéből ezrével vándorol ki a nép, mert a föld csak a papok részére terem kalászokat. Istennek legyen hála, papok elég szép számmal vannak, s a számuk egyre növekszik.

1911-ben 3935-en voltak. A plébániák száma 480. Az 1872 szerzetes 106 helyen ütötte fel tanyáját. Budapesten 41 házuk van a szerzeteseknek, s a nyomor fővárosa testén 1166 szerzetes és 1669 szerzetesnő élősködik. Katolikus iskola ellenben mindössze 791 van az egész érseki tartományban, ahol különben a lakosság felekezetek szerint így oszlik meg:

Római katolikus	1 515 692
Zsidó	248 400
Ágostai hitvallású	161 665
Evangélikus református	152 575
Görögkeleti	8 744

Budapesten és környékén a 496 580 hivő 27 plébánia templomaiban imádhatja az urat, s 30 katolikus iskolában neveltetheti gyermekeit.

Azt már előző közleményeinkben is kimutattuk, hogy a plébániák és iskolák fenntartásáról csak a legritkább esetben gondoskodik az egyházmegye feje vagy a káptalan. Ez a kegyurak kötelessége, s így van ez az érseki egyháztartományban is. Itt a prímás több milliós évi jövedelméből a következő községek kegyúri költségeit viseli: Bajcs, Bajta, Bajót, Bart, Nagybörzsöny, Cseke, Drégelypalánk, Dunamocs, Egerszeg, Érsekújvár, Esztergom-Víziváros, Esztergom-Szentgyörgymező, Farnand, Felsősipek, Füzesgyarmat, Guta, Héreg, Imely, Kéménd, Kemence, Kövesd, Kürt, Barsléde, Muzsla, Nagytétény, Nagykér, Nagysalló, Nagyötved, Naszvad, Nemesoroszi, Nyergesújfalu, Párkány, Patak, Perbete, Püspöki, Süttő, Szalka, Szimő, Szete, Szögyén, Tardos,

Tardoskedd, Udvard, Üzbég, Vadkert, Vágszerdahely, Verebély és Zsigárd.

Ez a 48 kegyuraság azonban elenyészően csekély azokhoz a kötelezettségekhez képest, amelyeket ebben az egyházmegyében az államnak, alapítványoknak és magánosoknak kell teljesíteniök.

Egyedül a vallásalapra 54 kegyuraság kötelezettsége hárul.

Budapest székesfőváros agyonsanyargatott, kiuzsorázott, élelmiszermérgezők és házbérhóhérok karjai között vergődő, érdekszövetségek panamáival megkötözött közönségére 14 kegyuraság súlyos és nyomasztó terhei hárulnak.

A király a budavári plébánia fölött gyakorol kegyúri jogokat.

Az egyetemi alapra Hosszúfalu, Királyrév, Pered és Vágsellye kegyúri kötelezettségei nehezednek.

Gróf Apponyi Albert[2] Fél és Dunahidas községek, gróf Khuen-Héderváry Károly[3] pedig Ásvány, Hédervár és Zámoly községekben teljesítenek kegyúri kötelességeket.

A leghumorosabb és legmulatságosabb azonban az, hogy a fejedelmi jövedelmű hercegprímás egyházmegyéjében az egyedül üdvözítő anyaszentegyháznak patrónusai:[4] a zsidó Singer Vilmos Nagysúr községben és a zsidó Strasser Sándor Kisbáb községben.

Az igazságügyminisztériumot Lipótvár, a földmívelésügyi minisztériumot pedig Békásmegyer, Budaörs, Hegybánya, Kisoroszi, Kóspallag, Teplafő, Nagymaros, Szendre, Tópatak és Visegrád kegyuraságai terhelik.

Gróf Berchtold Lipót külügyminiszterre a külpolitikai zavarokon kívül még a nagyoroszi plébánia kegyúri gondjai is hárulnak.

Csernoch János megvigasztalódásánál nagy szerepet játszott az is, hogy a kalocsai barátok és apácák társaságát kellőképpen fogja pótolni a szerzeteseknek és szerzetesnőknek az a hihetetlenül nagy, óriási tömege, amely sehol a világon nem található fel olyan kétségbeejtően nagy számmal, mint az esztergomi érseki tartományban.

Tessék csak ide figyelni:

A bencés szerzetesek száma:[5] Esztergomban 14, Komáromban 14.

A jezsuita atyák száma:[6] Pozsonyban 66, Nagyszombatban 41, Budapesten 17.

Ciszterci ta barát van: Budapesten 27.

Premontrei szerzetes[7] van: Budapesten 80.

Kegyestanítórendi szerzetes[8] van: Budapesten 59, Léván 12, Pozsonyszentgyörgyön 6, Selmecbányán 6.

A szerviták[9] száma: Budapesten 7.

A minoriták[10] száma: Nagyszombatban 24, Pozsonyban 37, Szakolcán 45, Galgócon 9, Érsekújváron 5, Malackán 6, Szentantalon 4, Budapesten 11, Esztergomban 8.

Capistran János szerzetes[11] van: Budapesten 11, Szécsényben 8.

A „Minorum Capolatorium" rend[12] tagjainak száma: Budapesten 11, Bazinban 11, Pozsonyban 29.

Az irgalmas szerzetesek[13] száma: Budapesten 20, Pozsonyban 26.

A karmeliták száma: Szakolcán 4, Budapesten 8.

A „San Ioannis de la Salle"[14] iskolarendi szerzetes van: Budapesten 6, Nyitrabajnán (papnevelő) 135, Ürményben 5.

Misszionárius[15] van: Budapesten 22.

Összesen 792 szerzetes egy megyében.

A szerzetesek számát csak a szerzetesnők múlják felül. Íme:

„Jézus szent szíve"[16] apáca van: Budapesten 61.

„Mária Reparatrix"[17] apáca van: Budapesten 36.

„Notredame" apáca[18] van: Budapesten 36.

„Ursuliane" apáca[19] van: Pozsonyban 55, Nagyszombatban 56, Modoron 5.

„Erzsébet" apáca[20] van: Budapesten 39, Pozsonyban 42.

Az „Angol kisasszonyok"[21] száma: Budapesten 97.

„Vincenti Paulo" betegápolási apáca[22] van: Balassagyarmaton 5, Budapest-Krisztinavárosban 18, Esztergom-Vízivárosban 23, Esztergom-Belvárosban 10, Esztergom (Szegényház) 2, Esztergom (Városi kórház) 15, Komáromban 8, Léván 13, Léván (Megyei kórház) 4, Selmecbányán 23, Stomfán 5, Budapesten (I. kerület) 35, Alsószemeréden 4, Balassagyarmaton 14, Budapest (Krisztinaváros) 12, Budapest (Szegényház) 6, Budapest (Szent János-kórház) 48, Budapest (Lipótmező) 25, Budaörs 10, Budapest (Angyalföld) 13, Budapest (Ferenc József-kórház) 12, Budapest (Tolonc ház és rendőrkórház) 10, Budapest (Terézvá-

ros) 15, Budapest (Erzsébetváros) 14, Budapest (Józsefváros, elemi iskola) 13, Budapest (Tud. Egyetem) 62, Budapest (Stefánia gyermekkórház) 18, Budapest (Ferencváros) 8, Budapest (Gyermekmenhely) 8, Budapest (Ranolder-intézet) 37, Budapest (Óbuda) 16, Budapest (Szent Margit-kórház) 10, Budapest (Irgalmasház) 14, Budapest (Tabán) 5, Budapest (Rókus) 88, Budapest (Szent István-kórház) 104, Budapest (Szent László-kórház) 23, Budapest (Erzsébet szegényház) 22, Csicsón 3, Esztergom-Szentgyörgymezőn (iskola) 12, Ipolyságon 9, Hegybányán 7, Márianosztrán (női fegyház) 51, Malackán 12, Morvaszentjánoson 5, Nagymegyeren 4, Nagytapolcsányban 12, Szécsényben 8, Szentendrén 7, Szobon 8, Nagyszombatban 10, Nagyszombat (Megyei kórház) 12, Nagyszombat (Városi kórház) 4, Nagyszombat (Menhely) 3, Ürményben 9, Pozsonyban („Mária Oltalma") 11, Pozsonyban (Szent Erzsébet-gyermekotthon) 12.

„Divinea Charitatis" apáca van: Budapesten 86, Nagylévárdon 6, Ipolyszalkán 5.

A „Szent Crucis"-rend tagjainak száma: Aranyosmaróton 5, Pozsonyban 14, Pozsony (Cselédotthon) 10, Pozsony (Állami kórház) 61, Pozsony (Városi menhely) 41, Szakolcán 4, Zavaron 9, Petőfaluban 5, Pozsonypüspökiben 4, Nagykosztolányban 2, Dénesden 4.

A „Salvatori"-rend tagjainak száma: Budapesten 10, Pozsonyban 8, Érsekújvár (Elemi iskola) 10, Érsekújvár (Polgári leányiskola) 7, Érsekújvár (Megyei kórház) 25, Naszvadon 4, Tardoskedden 5, Budapesten (fehér kereszt-kórház) 25, Budapest (VI. kerület) 8, Budapest (III. belklinika) 20.

„Jó pásztor" apáca[23] van: Budapesten (Óbuda) 36, Budapesten (Hermina-zárda) 24, Cifferen 5, Pozsonyivánkán 3.

„Magán-betegápoló" apáca[24] van: Budapesten 32, Tótmegyeren 3.

A „Sión" apácák[35] száma: Budapesten 20.

Szegény nővér[26] van: Budapesten 11, Alsókorompán (iskola) 5.

Összesen 2093.

Csupán a fővárosban 2885 szerzetes a XX. században!

A kezünk is belefáradt, míg végére értünk a hosszú sornak. A csuhásnőknek akkora légiójával sikeresen meg lehetne ostromolni még a csataldzsai vonalat is, hát még ezt a szerencsétlen országot mennyire tönkre lehet tenni! A fekete internacionálé [27] szervezetével erősség tekintetében nemsokára felveszi a versenyt az a nagy katolikus polgári szervezet, amelynek fejlődését ölbe tett kezekkel kell végignéznünk, mert a hatóságaink kivétel nélkül mindenütt a klerikalizmus ölelő karjai közt fuldokolnak. Az esztergomi érseki egyházmegye katolikus körei[28] közül csak a nagyobbakat soroljuk fel:

Katolikus-kör van 154, Oltár-egyesület[29] 86, Mária-kongregáció[30] 63, Katolikus ifjúsági egyesület[31] 22, Rózsafüzér-egyesület[32] 426, Jézus szent szíve-egyesület[33] 311, Szent Ferenc-egyesület 86, Szent Alajos-társulat[34] 4 stb.

Az alsópapság helyzete az érseki tartományban bizony rendkívül siralmas. Különösen az északi megyék plébániáin gondolnak irigykedve azokra a zsíros falatokra, ami Esztergomban a prímási és káptalani szemétdombokra kerül. A káplánoknak, a segédlelkészeknek egyaránt nyomorúságos helyzetük van mindenütt, még a budapesti plébániákon is. A prímásnak egy pillanatig sem fáj a feje lelkipásztoraiért, akik mindannyian hűségesen beterelik a nyájat az akolba, akik hihetetlen szorgalommal és energiával építik ki a klerikálisok politikai szervezetét, a hamarosan félelmetes erejűvé váló Katolikus Népszövetséget.[35] Viszont azt el kell ismerni, hogy a prímás nem sokat törődik azzal, hogy a pap lelkipásztori teendőket végez-e egyházmegyéjében, vagy a vigéci pályára lép, és üzletszerzésre használja fel a már régen tekintélyt és tiszteletet vesztett csuhát. Ez idő szerint például a következő papok – a tanárokat számításba sem véve – nem foglalkoznak azzal, amire felesküdtek:

Dedek Lajos, a Szent István-Társulat[36] titkára; Erdősi Károly, a Szent István-Társulat igazgatója; Ernst Sándor, a Népszövetség igazgatója; Fischer Henrik, a Szent István-Társulat titkára; Fischer Ágoston, a Szent Alajos-Társulat Havi Értesítőjének szerkesztő-kiadója; Gergely József, az Egyházi Közlöny szerkesztő-kiadója; Gramantik Ágost, a Katolikus Népszövetség titkára; Izsóf Alajos, a Szent István-

kongregáció prézese,[37] a Zászlónk és az Élet szerkesztője; Kollányi Ferenc, a Nemzeti Múzeum könyvtárosa; Molnár Antal, Révay Simon báró alkalmazottja; Nagy Lajos, a Szent László kongregáció prézese; Shvoy Lajos, a Szent Imre-kongregáció prézese; Siposs Antal, a Népszövetség titkára; Toma István, a Szent Imre-kollégium házfőnöke; Túri Béla, az Alkotmány szerkesztője; Ujj István, büntetendő cselekmények miatt felfüggesztve; Vay Péter gróf (?); Vodicska Imre, miniszterelnöki segédtitkár.

II. Ulászló király 3. rendeletének 20. cikke [szerint] az esztergomi érsek tartozik minden időben két hadcsapatot, azaz két bandériumot saját költségén kiállítani. Ez még az akkori időben is tekintélyes kiadást jelentett, hát még most mi lenne, ha Csernoch Jánosnak – a fejlődés- és a jövedelemszaporodáshoz arányítva – két hadtestet kellene a saját költségén zsoldoskatonákból leküldeni a szerb határra?!

János érseket azonban nem nyugtalanítja a háború. Az ő érdekeinek csak használ a harci készülődés, mert nagyobb árat kap a terményeiért, és így több pénzt tehet félre abból az összegből, amelyet pedig egyházi és kulturális célokra volna köteles felhasználni. Az esztergomi primácián – úgyszintén a többi egyházmegyékben is – már réges-régen úgy intézik az ügyeket, hogy az egyházi kiadások inkább az államra és az egyesekre háruljanak, mint a prímásra. A kulturális tevékenysége pedig abból áll, hogy fennhatósága – de csakis fennhatósága és nem pedig támogatása – alatt áll: 30 népiskola, az esztergomi gimnázium és szeminárium, a bécsi Pázmáneum 47 növendéke, a pozsonyi szeminárium (12 növendéke), a nagyszombati gimnázium és szeminárium (38 növendéke), a budapesti II. kerületi gimnázium, a budapesti Rákóczi-kollégium, a nagyszombati konviktus (74 növendék) és az esztergomi érseki könyvtár. Minderre a prímás nem áldoz a sajátjából egy fillért sem, mert mindegyik intézet költségeit külön alapból fedezik. A prímás sokat hangoztatott jótékonysága pedig abból áll, hogy 120–150 szegénynek havonként 2–5 korona segélyt utalványoz ki. Évenként tehát 8–10 000 koronát fordít erre a célra, holott ha egy milliót költene el, még azt sem érezné meg.

Nagymagasságú Hercegprímás Úr! Ezekkel az adatokkal akartuk megrajzolni nagy birodalmának határvonalait. Olyan inventárfélét[38] készítettünk, nem annyira az ő, mint a nagyközönség számára, amely még mindig túlvilági fényt keres a tiarás[39] főpapok feje körül, amelyek pedig csak ravasz tervektől főnek, gőzölögnek – mint az övé, vagy pedig az anyagi gondoktól gyötörtetnek – mint a többiké. Ő szerencsés halandó volt mindig, maradt is, és lesz is, és méltán rászolgál az éhező, fázó, nyomorgó, háborúban elvérző emberiség őszinte irigylésére.

ÚTTÖRŐ, 1912. december 15.

Magyarország hercegprímási stalluma után jövedelmezőség tekintetében a váradi latin szertartású püspökség áll a második helyen. Ennek az egyházmegyének az adományozása mindig kitüntetésszámba ment. Csak nagyon érdemes férfiak vagy nagyon eladódosodott főpapok juthattak eddig hozzá. Néha-néha az államnak is megfájdult rá a foga, s a legutóbb is három évig nem akarta kibocsátani kezei közül a kir. közalapítványi ügyigazgatóság. Három évig nem akarta a kormány betölteni a püspöki széket, mert szüksége volt azokra a milliókra, amelyek – püspök hiányában – az állam kasszájába folytak be. Három évig kacérkodtak egy kicsit a szekularizációval, tetszett nekik a játék nagyon, mert csodálkozva látták, hogy a püspök nélkül is egész jól megvolt az egyházmegye, a templomokban éppúgy dicsérték az Urat, mint azelőtt, a plébániákon éppúgy hasat eresztettek a papok a jóléttől, mint a püspöki kormányzás idején. Három évig tartó küzdelem után azonban a szegény, adósságokba merült gróf Széchenyi Miklós győri püspöknek sógora, gróf Aerenthal-Lexa Alajos külügyminiszter[1] és barátja, gróf Tisza István segélyével sikerült mások elől elhalásznia a váradi püspöki stallumot. 1911. május havában beleült a váradi püspöki rezidenciába, és azóta ő szedi le a püspökség 183 393 katasztrális holdjának gyümölcseit.

A váradi latin szertartású r. kat. püspöki stallum rossz időben is évi 2 millió korona jövedelmet jelent. Széchenyi grófnak szüksége van erre a két millióra, mert – mint tudjuk – egy püspök vállaira rendkívül nagy és terhes kötelezettségek nehezednek. A laikus közönség nem is tudja elképzelni, hogy mi mindenre kell költeni a nagyváradi püspöknek.

Például:

A két negyven lóerős automobiljának fenntartása évenként 80–90 ezer koronát emészt fel. Ugyebár, ez óriási nagy teher. Nem is bírja

elviselni egyedül a nemes gróf, s ezért gondoskodott, hogy évenként legalább 6–8 ezer erdőkihágási pert indítsanak azok ellen a szerencsétlen román atyafiak ellen, akik sokszor arra is merészkednek, hogy néhány gallyat kaparnak össze a havas hegyoldalon, s ezeket a gallyakat hazaviszik a kunyhóba, amelynek nincs ablaka és nincs kéménye, ahol bent telel a kecske – mert az istálló intézményét a bihari hegyek közt a pásztorok nem ismerik –, ebben a kunyhóban esetleg 40 fokos lázban együtt fekszik a tífuszos asszony vörhenyes gyermekeivel, akiket a szomszéd falubeli bába gyógyít ráolvasással, ördögűzéssel, mert orvos csak a harmadik járásban van, négynapi járóföldre, de gyógyszert már csak a negyedik járásban lehet kapni. Ugyebár, méltóztatnak tudni, hogy ezek a – legjobb esetben – kukoricamálén élő emberek még ünnepnapon sem ismerik a főtthús-eledelt, úgyszintén az is köztudomású, hogy ezek a szerencsétlen, állati sorban tengődő emberek soha egy talpalatnyi helyet nem szerezhetnek, sokszor még a halottaikat sem tudják eltemetni, mert végtelen messzeségben kötött papi birtok veszi őket körül, melyből még egy kunyhótelket sem adnak el soha. A nemes szívű grófi püspök, a káptalan és a görög katolikusok milliós jövedelmű püspöke ezeken az embereken hajt be évenként tízezrekre menő bírságokat. Egyetlen kincsüket, tehenüket vagy a kecskéjüket szedik el tőlük, mert sokba kerül a pneumatik, hamar kopik a gumi, s a benzinnek nagyon felment az ára. A püspök kötelességei közé tartozik az is, hogy évenként nagy ebédeket, vadászatokat és pisztránghalászatokat rendezzen. A belényes-vaskóhi húszezer holdas vadaskert fenntartása évenként igen sok ezer koronát emészt fel. A gróf úr nem szereti a pazarlást, tehát a havonként 2–5 koronával segélyezett 400 szegény számát 120-ra szállította le. Igaz ugyan, hogy ezek az emberek az interregnum[2] alatt a kir. közalapítványi ügyigazgatóságtól is mindig pontosan megkapták havi segélyeiket, gróf Széchenyi Miklós valóságos belső titkos tanácsos, megyés püspök úr azonban már főportásával kidobatta a püspöki aulából a fölös számú szegényeket. Az állam sokkal könnyebben támogathatta ezeket a koldusokat, mert a közalapítványi igazgatóságnak nem kellett egyetlen díszebédet, vadászatot vagy halászatot sem rendezni. A püspök úr nemcsak a régi koldusokat, hanem a régi cselédséget is kidobatta az aulából. Ezek a szánalomra méltó emberek évtizedeken keresztül nyomorogtak a püs-

pöki rezidencia harmadik emeleti vakolatlan és bútorozatlan padlásszobáiban, és maguknak kellett főzniök, ha enni akartak, mert a püspöki konyhából egy morzsányi falat sem jutott nekik.

Semmin sem szabad csodálkoznunk, meglepődnünk és felháborodnunk, ha tekintetbe vesszük, hogy gróf Széchenyi Miklós kötelezettségei közé tartozik, hogy mennél gyakrabban látogasson el Bécsbe, ahol, a gonosz nyelvek szerint, rendkívül sok hölgyismerőse van. Az is kötelessége a püspöknek, hogy csakis selyemcsuhában menjen hívei közé, akik többet éheznek, mint esznek, és talán el sem fogadnának egy 10 koronás bankjegyet, ha valaki ilyen papírdarabbal akarná megajándékozni őket. Egyrészt az ilyen nagy értékű pénzdarabot még nem ismerik, másrészt nem akad közöttük senki, aki a bankjegy szövegét el tudná olvasni. A magyarcsékei, vaskóhi, béli és belényesi járásban Marschalkó Tamás kolozsvári egyetemi tanár szifiliszbacilusokkal megfertőzött kutakat talált, a megyés püspök úr pedig, akinek ezekben a járásokban van a legtöbb földje, 1500–2000 koronát költ el egy suhogó selyemcsuhára. Hát még a bécsi kirándulásai mibe kerülhetnek! Nem lehet rossz néven venni tehát, ha a püspök úr ezeket a horribilis kiadásokat ott takarítja meg, ahol tudja. Legtöbbet kellene költenie az iskolákra, arra törekedik tehát, hogy mennél kevesebbet áldozzon kulturális célra. Azzal nem sokat törődik, hogy a lakosság 95–98 százaléka, különösen a románlakta járásokban, analfabéta. A váradi püspököknek és a többi földesuraknak is mindenkor az volt a legfőbb igyekezetük, hogy a nép mennél tudatlanabb és mennél elmaradottabb legyen, így legalább biztosíthatták uradalmaik részére az olcsó munkaerőt.

Ha kultúrállam volnánk, szégyenpír futhatná el az arcunkat, ha arra gondolunk, hogy milyen barbár állapotok vannak a Tiszák főfészkében, Biharországban. Érdemes figyelmesen végigolvasni az alábbi kimutatást, melyben a belényesi, béli, magyarcsékei és vaskóhi járásbeli tanítók évi fizetésének vértforralóan szégyenletes adatai találhatók.

Község	Évi készpénzfiz.	Évi ossz. fiz.	Jegyzet
Kismaros	40	124	Term. 54 K, Faiiletmény: 24 K, Stóla 3 6 K,
Nyermegy	36	143.60	Term 88. Faiil 16, Házbér 3 K 60 fill.
Pusztahedise	90	188	
Belorvényes	500	580	
Csantaháza	90	236	
Havasdombrovica	616	626	
Siád-Bélrogoz	410	663	
Nagymaros	168	600	
Mocsirla	420	1549	
Olcsa	240	932	
Petegd	354	628	
Gyanta	600	690	
Pusztaszuszag	600	610	
Széplak	600	630	
Tagadómegyes	48	645	
Feketetoti	606	1560	
Ökros	312	1205	
Urszad	400	688	
Hagymasbelorvenyes	76	410	
Feketegyőros	240	1019	
Koroj	264	610	
Kocsuba	600	1036	
Kislaka	306	494	
Krajova	172	343	
Pusztakáránd	258	620	
Felsőkápolna	600	670	
Kalácsa	600	640	
Bél	48	1047	
Ágris–Botfej–Kumanyesd	600	712	
Belenyes	1200	2275	
Kisbelenyes	608	680	
Belényesszentmárton	568	648	
Pocsavelesd	280	626	
Pokola	710	1152	
Kebesd	586	660	
Petrasza	600	660	
Belényesszelistye	570	620	
Mézes	877	620	
Hosszuaszó	500	670	
Gorbed	722	1170	
Tenke	600	620	
Mihello	368	900	
Kávásd	600	888	

Rippa	700	714
Feketebátor	600	710
Nagypatak	600	600
Rózsafalva	320	676
Oláhgyepes	600	644

A múlt évben arról is készült statisztika, hogy a fent említett négy ázsiai járásban hol van és hol nincs iskola, hol maradnak eredménytelenek a tanítói pályázatok, hol kellett hatóságilag bezáratni a disznóólnak sem használható, minden pillanatban összeomlással fenyegető „iskolaépületeket", s végül, ahol is van tanítás, mennyi e tanulók száma, és kívánják-e a szülők, hogy gyermekeiket román nyelv helyett magyar nyelven tanítsák?

Íme a kimutatás:

Község	Tanulók száma	A szulők kívánják-e a magy. nyv. tanítását?	Jegyzet
Segyestel	12	nem	
Fonáca	40	nem	
Alsó-Felsőkimpány	51	nem	
Rézbánya	3	nem	
Serbesd	83	nem	
Lunka	62	nem	
Csurány és Belényeskocsuba	82	nem	
Szelistye	64	nem	
Lehecseny	60	nem	
Kristyór	73	nem	
Szudrics	45	nem	
Pusztazavveny	53	nem	
Legyesd	80	nem	
Balakony	47	nem	
Koszvényes	51	nem	
Pojána	–	–	nincs tanító
Gyigyiseny	–	–	nincs tanító
Stej	–	–	nincs iskola
Kólafalva	–	–	nincs iskola
Vaskóhmező	–	–	nincs tanító
Kalugyer	–	–	nincs tanító
Kerpenyéd	–	–	nincs tanító
Felsőfüves	–	–	nincs iskola
Kórosbarafalva	–	–	nincs iskola
Rieny	–	–	nincs tanító

Blazur	57	nem	
Krancsesd	–	–	nincs iskola
Felsótopa	–	–	nincs iskola
Alsótopa	–	–	nincs iskola
Nánhegyesel	–	–	nincs iskola
Nagykerpesd	–	–	nincs iskola
Kispapmező	–	–	nincs iskola
Papmezővalágy	–	–	nincs iskola
Szitány	–	–	nincs iskola
Tősfalva	–	–	nincs iskola
Venterrogoz	–	–	nincs iskola
Venter	76	nem	
Holód	62	nem	
Hegykozszálldobágy (Nincs iskola, mert a hatóság a kozveszélyes iskolaépuletet bezaratta)			
Szombatság	–	–	nincs iskola
Hogyis	–	–	nincs iskola
Kapocsány	–	–	nincs iskola
Varosány	–	–	nincs iskola
Kótliget	–	–	nincs iskola
Dragcséke	–	–	nincs iskola
Bokorvány	–	–	nincs iskola
Tokefalva	–	–	nincs iskola
Isztrakos	–	–	nincs iskola
Topest	–	–	nincs iskola
Magyarcséke	–	–	nincs iskola
Dusesd	–	–	nincs iskola
Kisterpesd	–	–	nincs iskola
Korbest	–	–	nincs iskola
Cseszora	–	–	nincs iskola
Jancsófalva	–	–	nincs iskola
Miklólázur	89	igen	
Magyargyepes	98	igen	
Dekányos	71	igen	
Mihelló	80	igen	
Kiskáránd	–	–	nincs iskola
Nagykárand	–	–	nincs iskola
Pusztabikács	–	–	nincs iskola
Hosszuliget	–	–	nincs iskola
Lunkaszprie	–	–	nincs iskola
Dobrest	80	nem	
Kaptalanhódos	–	–	nincs iskola
Kisdombró	58	igen	
Farkaspatak	68	nem	
Forrószeg	72	nem	
Alsópatak	–	–	nincs tanító
Kiskopács (Nincs iskola, mert a veszélyes iskolaépuletet a hatóság bezáratta)			

Biharszenttelek (Nincs iskola, mert a veszelyes iskolaepuletet a hatóság bezaratta)			
Tasadfó	159	nem	
Rapsia	90	nem	
Szohodollázur	4	igen	
Okros	84	nem	
Agris–Botfej–Kumanyesd	–	–	nincs iskola
Pusztaszuszard	–	–	nincs tanító
Pusztatogy–Talmács	–	–	nincs iskola
Hagymásbelorvényes	–	–	nincs iskola
Kalácsa	66	nem	
Olcsa	40	nem	
Nagymaros (Nincs iskola, mert a veszelyes iskolaépuletet a hatóság bezaratta.)			
Arkus	–	–	nincs tanító
Krajova	–	–	nincs tanító
Kislaka	88	nem	
Koroj	53	nem	
Szád–Bélrogoz	78	nem	
Tagadómegyes	80	nem	
Mocsirla	164	nem	
Bel (gor. kat.)	82	nem	
Bél (gor. kel.)	50	nem	(A tanító évi készpénzfizetése 48 K.)
Benyesd	–	–	nincs tanító
Bokkia	–	–	nincs tanító
Mocsar	–	–	nincs iskola
Petegd	–	–	nincs tanito
Rózsafalva	–	–	nincs tanító
Kápolna	–	–	nincs tanító
Kocsuba	104	nem	
Korosmait	12	nem	
Tenke	37	igen	(A tanító évi jovedelme 620 K.)
Karaszó	130	nem	
Székelytelek (gor. kat.)	36	nem	
Székelytelek (gor kel.)	82	nem	
Jánosda (gör. kat.)	17	nem	
Jánosda (gor. kel.)	111	nem	(A tanító évi jovedelme 888 K.)
Kávásd	111	nem	
Vasand	104	nem	
Oláhgyepes	151	nem	(A tanító évi jovedelme 676 K.)
Hosszúaszó	171	nem	(A tanító évi jovedelme 670 K.)

Nem tudjuk, hogy a kegyelmes püspök úr pontosan ismeri-e ezeket az adatokat, az azonban bizonyos, hogy gróf Zichy János úr[4] őnagyméltósága nem ismeri. És bizonyosan még azt sem tudja, hogy a latin szertartású püspökség csaknem 200 000 hold földjén kívül a nagyváradi gör. kat. püspökségnek is van még 139 657 hold földje, s a gör. kat. káptalan több ezer hold földjén kívül a latin szertartású róm. kat. káptalannak is van 130 000 hold földje. A két nagyváradi egyházmegyében tehát több mint egy félmillió katasztrális hold föld van a főpapság kezei között. És mégis megtörténik, hogy ezeken az aranyat termő földeken iskola, kultúra nélkül él száz meg százezer ember. Radu Demeter gör. kat. püspök[5] éppúgy privát passzióra költi milliós jövedelmét, mint gróf Széchenyi Miklós kollégája, akivel közös akarattal, mindenben egyetértve, úgy látszik, arra törekednek, hogy Biharországban mennél nagyobb legyen a nyomor és a kulturális elmaradottság.

ÚTTÖRŐ, 1912. december 29.

BIHARORSZÁG PÜSPÖKEI VI.

Nem lenne teljes a biharországi püspökökről közölt arckép, ha ide nem iktatnánk mindazokat a számokat és adatokat, amelyek múlhatatlanul szükségesek annak megértéséhez, hogy a fekete internacionálé földi helytartói milyen óriási teherként nehezednek erre az átokverte országrészre: Gróf Széchenyi Miklós megyéspüspök Kánaánját, a nagyváradi latin szertartású püspökséget a XI. sz. utolsó negyedében alapították. A hatáskörét Bihar, Hajdú, Békés és Szilágy vármegyékre terjesztették ki, ahol a hatóságok, a földbirtokosok vagy maga az állam mindig gondoskodott arról, hogy megyéspüspöke valamiképpen éhen ne haljon, s inkább elvállalta mindazoknak a terheknek viselését, amelyekre tulajdonképpen a püspök volt kötelezve a mindenképpen bőkezűnek, sőt, pazarlónak mondható adománylevélben.

Ezek a kegyúri terhek, a hívek számának és a püspök jövedelmének növekedésével arányban, egyre jobban fokozódtak. Ma már 161 293 a róm. kat. hívek száma, és a 200 000 holdnyi földbirtok dacára a 73 plébánia fenntartásáról még mindig nem a dús jövedelmű megyéspüspök gondoskodik. A püspök fekete serege így oszlik meg:

A világi papok száma	150
A szerzetes papok száma	50
A szerzetesnők száma	204

Nem mondhatjuk, hogy ennek a 400 embernek kivétel nélkül a legjobb dolga van: némelyikük akár tejbe-vajba is fürödhetik a jóléttől, de bizony igen sok közülük néha-néha még éhezik is. A püspöki konyha jó illatát nem minden plébánián ismerik közvetlen tapasztalatból, s emlékszem, hogy amikor a váradi papnevelőintézet kápolnájában az egyházmegyei papság letette az antimodernista esküt,[1] igen sok pap megfoldozott, rongyos kabátban, kopott, kirojtozott szegélyű csu-

hájában igen szánalmas látványt nyújtott. A pocakos papok és lila cingulusos kanonokok[2] közül igen kiríttak azok a kétségbeesett arcú plébánosok és káplánok, akiknek arcáról nem a túlvilági boldogságba vetett hit, hanem az állandó rossz táplálkozás és éhség nyoma rítt le.

A tanítókról, akiknek 170 róm. kat. iskolában kellene terjeszteni kultúrát, jobb, ha említést sem teszünk. Ezeknek a szerencsétlen, igen sokszor állati sorban tengődő embereknek jajszava már igen sokszor eljutott a fővárosi sajtó hasábjaira, mert nagyon gyakran előfordul, hogy némelyikük fellázad a sok szenvedéstől, és hosszú árkuspapírosokra rótt panaszukat elküldik Bihar megye közigazgatási bizottságának. No, ide aztán jó helyre kerül ez a panasz. A bizottság elnöke Biharország főispánja, Miskolczy Ferenc dr.,[3] aki Tisza István gróf talpnyaló kuvasza, és református hite dacára is a róm. kat. püspökség akaratának legalázatosabb végrehajtója. A bizottság fő-fő tagja és leghangosabb embere Fetser Antal[4] felszentelt püspök, püspöki helynök, akit mindenki megbecsül a bizottságban, mert kormánypárti érzelmű, és a református Tisza István alázatos híve. Így azután a „kéz kezet mos" elv alapján alaposan el szokták intézni ezeket a kétségbeesett panaszokat, ha ugyan a minden akarat nélküli tanfelügyelő a bizottság elé terjeszti azokat. A tanító pedig tovább éhezik és nyomorog, mert a püspök kétmilliós jövedelméből nem telik az iskolákra. Szerencsére még vannak kegyurak, akiknek vállain nyugszik az egyházmegye csaknem minden terhe. És hogy bebizonyíthassa az egyház elfogulatlanságát és demokrata felfogását, egy szóval sem tiltakozik az ellen, hogy a zsidó Brüll Ármin kegyúri jogokat gyakorolhasson, illetve kegyúri kötelességeket teljesítsen a hosszúpályi plébánián.

Ebben a kérdésben különben a róm. katolikusok felfogása teljesen megegyezik a görögkatolikusokéval. A nagyváradi görögkatolikus egyházmegyében ugyanis a Nobiles Familiae J. Kramer teljesít kegyúri kötelezettségeket.

Egy kegyuraság terhei nehezednek Radu Demeter püspök vállaira is, tekintettel, hogy a püspökség normális körülmények között 130–150 ezer koronánál többet nem jövedelmez (?). Ezért aztán a 170 paróchiából a következők viselik a kegyúri kötelezettségeket:

A vallásalap	79
A latin szertartású püspök	9

A csanádi püspök	1
A szentjobbi apát	1
A latin szertartású káptalan	6

A többi plébániák terheit a földesurak, a közbirtokosság és a községek viselik.

Az összes hívek száma 230 895, akiknek 210 pap szolgál lelki malaszttal. Az iskolák száma 189. Ebbe azonban már bele vannak számítva a disznóólakba, istállókba és egyéb más célra nem használható csűrökbe telepített iskolák is, amelyeket közveszélyes voltuk miatt a hatóság bezáratott, vagy a bezárás előtt összeomlott, vagy pedig nem kaptak oda tanítót, illetve a legutóbbi tanító nem bírta két hétnél tovább az éhezést, s ezért megszökött.

Mindez hidegen hagyja Radu Demeter urat, akit kövérre dagadt testének táplálásán kívül még csak a nemi élet érdekel, amelyben magas kora dacára még mindig intenzív részt vesz. A püspök úr, úgy látszik, a templomok és iskolák támogatása helyett a „kosaras nénik" támogatását tartja atyai kötelességének. A váradi „nénikék" nem is panaszkodnak őméltóságára, aki már hosszú évek óta igen tekintélyes keresethez juttatja őket. Erre a szent (?) célra megy el az egyházmegye jövedelmének igen nagy része, holott, ha jól tudom, Mária Terézia királynőnek 1777-ben, az egyházmegye megalapítása idején egészen más célja volt a 139 657 hold odaajándékozásával.

Nagyon jól tudják a hívek is, hogy mind ez ideig egyedül csak Pável Mihály püspök teljesítette kötelességeit. Pável 1879–1902-ig volt a váradi görögkatolikus egyház püspöke, s ez alatt az idő alatt legalább áldozott azokra a kulturális célokra, amelyekről azóta utóda teljesen megfeledkezett. Pável püspök vetette meg tekintélyes összegű adományaival a belényesi főgimnázium, a tanítóképző, a fiúárvaház, a nagyváradi felső elemi iskola, a belényesi elemi iskola, a belényesi tápintézet és a belényesi leányárvaház alapjait. Ezzel szemben mit tett Radu püspök? Semmit! Azazhogy mégis: kéjpalotát építtetett magának Nagyváradon és Belényesen, úgyhogy akárhol tölti is idejét, mindenütt keleti kényelemmel dőzsölheti el másfélmilliós jövedelmét.

Biharország büszke lehet püspökeire!

ÚTTÖRŐ, 1913. január 12.

Ha egy kicsit malíciózusak lennénk, egy kis túlzással a Freystädtler névről[1] is elnevezhetnők. A mosolygó urakat és hölgyeket megnyugtathatjuk: meg méltóztattak nyerni a fogadást. Csakugyan arról a Freystädtler-famíliáról van szó, amelyik két olyan nagy névvel ajándékozta meg szeretett hazánk fővárosát, mint a Flórával és a Jenőével. Ugyebár tetszik ismerni ezt a két ősi magyar nevet. Freystädtler Flóra, hazánk egyik legkiválóbb írónője az utóbbi években különösen az erkölcsrendészet terén működött. (Lásd: Budapesti államrendőrség erkölcsrendészeti ügyosztályát.) Freystädtler Jenőnek főleg a divat terén vannak elévülhetetlen nagy érdemei, s különösen a színművésznők között elért sikerei elismeréséül a török szultán pasának nevezte ki.

Minden humortól eltekintve azonban, csak igen kevesen tudják, hogy e két budapesti híresség milyen szerepet játszik az egyedül üdvözítő anyaszentegyházban, vagy hogy topográfiailag még jobban meghatározzuk: a veszprémi egyházmegyében. Szent István király még 1009-ben megvetette ennek az egyházmegyének az alapját, s a terheket gondosan megosztva a püspök, a káptalan, a papok és földesurak között, úgy intézkedett, hogy „Kedvelt Híveink", a Freystädtler család is kapjon egy-két kegyuraságot. Nagy kitüntetésszámba ment ez akkortájban. Az öreg Freystädtler akkoriban bizonyára nagy zavarban is lehetett. Hamarjában azt sem tudhatta, hogy most már tulajdonképpen melyik templomba kell járnia. Végre azonban – őseit követve – mégiscsak a zsinagóga mellett döntött, s így történt, hogy a veszprémi egyházmegyében már igen sok pap a freystädtlerék pénzén hájasodott meg.

A klérus hálás is a nemes famíliának ezért a kegyességéért. A veszprémi kegyurak legutóbbi kimutatásába így vannak felvéve a család tagjai:

„Spect. D. Eugenius Freystaedtler de Kövesgyür, in Parochia: Tótvázsony. Ill. D. Com. Paulus Festetich de Tolna, et Dna. Helena Freystaedtler, Consors D. Aemilii Veitman et Flóra Freystaedtler in Parochia: Bőszénfa."

A milliomos, szent egyháztejedelmek tehát nem válogatósak, amint látszik. Teherviselőnek mindenki jó nekik.

Szegény Freystädtler Flóra! Mire kellett neki elkölteni a jövedelmét! Az egyik Ó-utcai szerelmi garni-otthon sokat, nagyon sokat tudna beszélni arról, hogy miként kellett összekuporgatni a vérrel megváltott garasokat, amelyre talán szüksége volt a bőszénfai plébánia templomának vagy plébánosának. A papzsák bizony igen sokszor telhetetlen, s ki tudja, hogy miből kellett vagy kellett volna Freystädtler Flórának leróni kegyúri kötelességeit, amelyek megmaradtak – egyházi források szerint – még akkor is, amikor az apai örökség már másnak termelte a kalászokat.

A freystädtlerék plébániáin kívül még más rendezetlen vallási viszonyok között élő földbirtokosoknak is kijutott a kegyúri kitüntetés. (Ne tessék gondolni: egyiket sem Szent István adományozta!) Ezeket a kegyuraságokat azonban csak egyszerűen „uradalom" gyűjtőnév alatt intézi el a hivatalos egyházi statisztika. Ilyenek: a szegvári, zalabéri, zalaszentlászlói, pallini, nagyvázsonyi és a kehidai.

A többi 218 plébánia nagyon vegyesen oszlik meg. Mindössze 20 jut belőle a püspöknek, ez idő szerint báró Hornig Károly bíborosnak[2], 65 618 hold földbirtok és csaknem egymillió korona jövedelem urának. A vallásalapra 25, a tanulmányi alapra 2 kegyuraság terhei háramlanak. A veszprémi káptalannak van 10 kegyurasága, a többi aztán mind a községek, a közbirtokosság és a földesurak között oszlik meg, akik között feltalálhatjuk az országnak csaknem minden arisztokratáját: Eszterházy Miklós herceget, Csekonics András, Draskovich János, Eszterházy Pál, Sándor, Ferenc, Albert és György, Zichy Ödön, Festetich Tasziló, Széchenyi István, Hunyady Imre, Széchenyi Viktor, Géza és András, Nádasdy Tamás, Somsich Adolf és Viktor, Hoyos Miksa, Andrássy Aladár és Vigyázó Sándor grófokat, Batthány Heléna grófnőt és őrgróf Pallavicini Edét. Ezek között aztán ugyancsak jól fest Freystädtler Flóra, de jól fest Hornig Károly báró is, aki leg-

utóbb annyira kitüntette magát a veszprémi orvoskongresszuson Darwinról[3] és Haeckelről[4] mondott beszédével, hogy a pápa kénytelen volt emiatt néhány héttel ezelőtt bíborossá kreálni. A kardinális testület nem túlságosan nagy lelkesedéssel fogadta az ősz magyar lelkipásztort, aki, hogy milyen érdemeket szerzett, sokat, a bíborosi birétumra[5] és palástra, nem tudjuk, azon a bizonyos antidarwinista előadáson kívül, de nem ez a fő, ám azt meg kell adni, hogy csaknem 150 000 koronát elköltött rá. Az aranyak pedig tudvalevően nemcsak a mennyország, hanem a bíborosi konzisztorium kapuját is megnyitják bárki előtt, ha akad olyan valaki is, aki oda nagyon be akarna jutni. Lám, Csernoch János már sokkal reálisabban gondolkodik. Ő sajnálta a bíborossá való kreálás tetemes összegű „alkotmányos" költségeit, s inkább megállapíttatta házi történelemíróival, hogy az esztergomi hercegprímásnak kinevezése után joga van azonnal viselni a bíbort, anélkül is, hogy tagja lenne a bíborosi testületnek.

Báró Hornig püspök csaknem minden egyházi és világi kitüntetést megszerzett magának aggkorára. Valóságos belső titkos tanácsosa a királynak. Udvari kancellárja a magyar királynénak. A Lipót-rend nagykeresztese és a Vaskorona-rend I. osztályának lovagja. Miért e sok kitüntetés? – kérdi teljes joggal a nyájas olvasó, és mi a feleletadásnál igazán zavarba jövünk, mert a legjobb igyekezet mellett sem tudnánk Hornig püspök érdemeit elsorolni. A konyháján még a szegények sem laknak jól, egyebütt még kevésbé, az ő adományaiból. A magyar művészet, szellemi élet, tudomány javára az ő aranyai nemigen gurulnak, még az egyházmegyében sem örökítette meg nevét kegyes, jótékony adományaival vagy alapításaival.

Hornig báró is azt az elvet követte, amit elődei követtek, s a jelenlegi főpapok is követnek: „szabadulni a terhektől!" Az eszme kivitelére természetesen a szerzetesek kiválóan alkalmasak voltak. Lassanként tehát betelepítette az egyházmegyét a legkülönfélébb szerzetekkel. Jelenleg a fekete internacionálé harcos katonáinak seregszámlája a következő:

A világi papok száma	334
A szerzetes papok száma	139
A szerzetes nők száma	193

Premontrei szerzetesek vannak Keszthelyen és Türjén.

Bencés szerzetesek vannak: Tihanyban, Pápán és Zalaapátin.

Ciszterciták: Zircen.

Kegyes tanítórendiek: Nagykanizsán, Veszprémben és Mernyén.

Jezsuiták: Veszprémben.

Ferencrendiek: Andócson, Felsősegesden, Nagyatádon, Nagykanizsán, Pápán, Sümegen és Veszprémben.

Szent-János-rendiek:[6] Pápán.

Angol nővérek vannak: Veszprémben.

Irgalmas nővérek: Veszprémben, Pápán, Kéthelyen, Tapolcán, Kaposvárott, Várpalotán, Keszthelyen, Nagykanizsán, Pápakovácsin, Lengyeltótiban, Mosdóson, Zalaapátiban és Mesztegnyőn.

Mária-intézet van: Zircen, Toponáron és Berzencén.

Szent Szív apácák[7] vannak: Nagyberényben és Somogyvárott.

Szent Salvator nővérek vannak: Nagykapornakon.

Az egyházmegye területének lakossága vallások szerint így oszlik meg:

Róm. kat.	613 477
Ev. ref.	113 470
Ág. hitv. ev.	44 930
Izraelita	31 850
Gör. kat.	163
Unitárius	61

A katolikus híveknek 226 parókián 358 pap szolgál lelki malasztal, de míg az alsó papság igen sok helyen a legnagyobb ínségben sínylődik, a főpapság így osztozkodik meg a húsos fazekak körül:

A kanonokok száma	24
A tb. kanonokok száma	12
A javadalmas apátságok[8] sz.	16
A címzetes apátságok[9] száma	37
A javadalmas prépostságok[10]	8
A címzetes prépostságok[11]	24

A harc ezek körül az állások körül folyik. Mindenki mennél nagyobb koncot igyekszik a maga számára megkaparintani, hogy annál könnyebben kikerülhessen a Freystädtler Flóráék kegyuraságai alól.

ÚTTÖRŐ, 1913. január 19.

GRÓF SZAPÁRY PÁL[1]

BESZÉLGETÉS HORKAYNÉVAL[2]

– Kisztihand, nagyságos asszonyom, mit keres ön itt a tőzsdén?

– Ha öreg tőzsderóka lennék, akkor nem is válaszolhatnék másként a kérdésére, mint azzal; „Hát lehet a tőzsdén még keresni?" Én azonban – amint láthatja – csak ide, a karzatra fáradtam el, mert azt olvastam a lapokban, hogy a török forradalom[3] miatt itt is kitört a pánik. Nem lenne szíves, kérem, megmutatni nekem, hogy hol van itt a pánik?

– Nagyságos asszonyom, én ismerem itt a viszonyokat, az összes helyiségeket, szokásokat, de azt már igazán nem tudom, hogy a pánikot hol lehet feltalálni. Először is pániknak még nem nevezhető az, ha egyik vagy másik bank földig zuhant árfolyamú részvényeit kétségbeesetten kapkodják össze a bank ügynökei. Másodszor pedig, nagyságos asszonyom egy kicsit elkésett az érdeklődésével. Hiszen a török forradalom már csaknem két héttel ezelőtt volt, s ön most akarja itt felfedezni a nyomait?

– Kedves barátom, látszik, hogy maga még nagyon fiatal, és sohasem interjúvolt meg engem az Új Idők[4] részére, mert ebben az esetben tudhatná, hogy Singeréknek[5] hetekre van szükségük, amíg kialakulhat az én véleményem az aktuális eseményekről. No de tudja, szeretnék is már szabadulni tőlük. Torkig vagyok a Farkas Pali[6] társaságával és nagyságával. Maga irigylendő, szerencsés ember, mert nem ismeri ezt az urat. Mondhatom önnek, hogy az utóbbi időben kétségbeejtő már a helyzetem a Singer–Wolfner–Farkas-famíliában. Nem akarnak kiengedni a karmaik közül. Ezek a szerencsétlen emberek ugyanis a fejükbe vették, hogy mint valaha régen, minden jól nevelt nemesi famíliának megvolt a maga lengyele, ugyanúgy ők is magukhoz édesgetnek, s aztán magukhoz láncolnak egy dzsentrit és egy junker aszszonyt. A dzsentri szerepét – mint tudja – Herczeg Ferenc[7] tölti be. Mondhatom, hogy nagyszerűen játssza ezt a nehéz, de hálás szerepet.

Ha nem vádolhatnának meg most hálátlansággal – az kétségtelen, hogy Herczegnek köszönhetem a kenyerem –, nagy kedvem volna rosszakat mondani erről az emberről. Egyrészt azonban nem akarok konkurrálni Radó Samuval,[8] másrészt pedig Herczeg Ferenc már amúgy is kiállította magáról a szegénységi bizonyítványt.

– Talán az arisztokrata modora miatt nem tetszik önnek?

– Arisztokrata modor?! Ha valami kis arisztokrata modor volna rajta, még el tudnám valamiképpen szívlelni, de Herczegnél erről igazán nem beszélhetünk. Van rajta valami külső máz, hogy micsoda, tulajdonképpen – áldzsentriség vagy álarisztokrataság –, magam sem tudom, de hogy nagyon vékony réteg, az bizonyos. Csak meg kell vakarni, s kiütközik alóla a ravasz, számító, szőrösszívű sváb.

– Milyennek képzeli akkor tulajdonképpen a magyar arisztokratát?

– Hogy milyennek? Megmondhatom. Ösmeri ön Szapáry Palit? Nos hát az arisztokrata – teljesen ellenkezője annak, ami Szapáry Pál. Ezzel nem paradoxont akarok gyártani, hanem pontosabban körülhatárolni az arisztokrata fogalmát, másként alig lehet.

– Miért van ilyen rossz véleménye, nagyságos asszonyom, Pál grófról?

– Ön téved, ha azt hiszi, hogy én haragszom rá. Csak nem szeretem. Ha érdekli, el is mondhatom, hogy miért. Nem szeretem, ha a kilencágú koronának fokhagymaszaga van. Ne értsen félre: én nem a kereskedelemben – s így a hagymaüzletben sem – találok dehonesztálót; csak azt helytelenítem, ha a grófi címerrel üzletek után szaladgál valaki, tekintet nélkül arra, hogy a gseft[9] gyanús illatú-e, vagy sem. Nem mondom én, hogy csak a pallósignácoknak[10] van privilégiumuk milliós vállalkozásokba fogni. Széchenyi István gróf azonban egészen más utat jelölt ki a magyar arisztokrácia számára, mint amelyiken Szapáry Pál gróf halad. Szinte nevetnem kell, ha végiggondolok azokon a mulatságos ötleteken és üzletterveken, amelyekkel Pál gróf régi címerének megaranyozására törekedett – mind ez ideig azonban sikertelenül. Mindegy volt neki, hogy Piccadilly címen vágjon-e eret a fővároson, vagy egy Duna-parti hotelnek legyen a főatyaúristene. Madame Ritz[11] kétségkívül nagyszerű és nagystílű nő, s kitűnő közgazdasági tényező is, de ha az ő nevét hallom, önkéntelenül is Bernard Shaw egyik hősnője[12] jut eszembe, akinek üzletköre kiterjed széles e

világra, még Budapestre is. Madame Ritz személyét a világ minden kincséért sem akarom összehasonlítani Shaw hősnőjével, de ha Szapáry gróf üzlettársai közt kutatok, már feltalálhatok egy hasonló típusú nőt: a nagy Lujzát,[13] akinek párizsi kertjében az idén nem dohány termett, s azért most egy Andrássy úti játékbarlangban akarta megszerezni a Nagymező utcai jégpalotájának kijárói és építési költségeit. A játékbarlang – amely Sport Club néven tárta ki hívogatólag Budapest játékosai előtt kapuit – ugyancsak Szapáry Pali elnöksége alatt rendezkedett be, de sajnos, hiába. Részvétlenség miatt néhány nappal ezelőtt a játéktermek kitárt ajtajait be kellett zárni. Ugyanígy lesz nemsokára a gróf úr kinóplasztikonjával is, amely részvétlenség miatt szintén bemondja a vizet. A mozi után már igazán nem következhetik más, mint hogy Pál gróf mulatóengedélyért fog kilincselni a főkapitányságon, esetleg még nyilvánosabb lokalitás megnyitására szerez magának erkölcsrendészeti jóváhagyást. Addig is Pali grófnak minden idejét egy világfürdő szervezése köti le, mint bizonyára ön is olvasta a lapokban, Preluka és Kantrida között, Fiume mellett akarja Mózes vesszőjével elővarázsolni a Karszt szikláiból Abbázia konkurrensét, de amilyen szerencsés volt Pál gróf eddigi tevékenysége, bizonyára olyan sikertelen lesz ez a vállalkozása is.

– De drága nagyságos asszonyom, kétségbe kellene esnünk, ha nem volnának ilyen vállalkozó szellemű főuraink.

– Nincs igaza. Azon kellene kétségbeesnünk, hogy ilyen főuraink vannak. A pallósignácok ellen még lehet valamiképpen védekeznünk, de a Tisza-féle petróleumbankok[14] és a Szapáry Pali-féle üzletek ellen nem. Egyébként, béke velünk! Aztán nehogy kiírja az újságokba, amiket itt összefecsegtünk. Még elveszteném Singeréknél az állásomat.

PÉNZVILÁG, 1913. február 1.[15]

KULTÚRNYOMORÚSÁG AZ EGRI EGYHÁZMEGYÉBEN VIII.

Az egri érseki tartomány fotográfiájának elkészítésénél tulajdonképpen rendkívül könnyű dolgom lesz. Mint bizonyára méltóztatnak tudni, az egyházmegye dús javadalmait ez idő szerint Szmrecsányi Lajos érsek úr[1] élvezi, akinél szürkébb, ismeretlenebb és jelentéktelenebb ember még nem került ilyen magas egyházi polcra. Pedig valaha más férfiak kerültek ennek az egyházmegyének az élére. Szmrecsányi Lajos már a hetvenötödik köztük, de kezdve Catapranustól, aki 1009-ben került az érseki székbe,[2] végig egészen Samassa Józsefig,[3] értéktelenség dolgában hozzá egy sem hasonlítható. Jobb tehát, ha az ő személyét most kikapcsoljuk ebből az ügyből. A köz szempontjából igazán mellékes, hogy Samassa József vagy Szmrecsányi Lajos pazarolja-e el az egri érsekség csaknem egymilliós jövedelmét. Volt idő, amikor ez másként volt. A Stibor vajda fia[4] például 1410–1421-ig súlyt és értéket is tudott adni az érseki címnek. Úgyszintén Bakács Tamás[5] is, aki 1497-ben az egri egyházmegyéből az esztergomi hercegprímási székbe került, később konstantinápolyi kardinális és patriarcha lett. Frangepán Ferenc érsek[6] 1539-ben még a pápa akaratával szemben is keményen meg tudta védeni hívei érdekeit. Oláh Miklós érsek[7] 1548-ban a király kancellárja lett. Cserődy János érsek pedig hősies harcot vívott 1596. október 13-án Eger ostrománál.

Már most megnyugtathatom Szmrecsányi úr őkegyelmességét: róla nem fog feljegyezni a történelem semmit sem. Mindössze két évszám kerül majd a neve mellé: uralkodott ettől addig.

Az egyházmegye szervezeteiről és intézményeiről sem lehet feljegyezni valami különöset. 203 paróchiája és 299 papja van. A zsidó kegyurak pénzét nem vetik meg itt sem. Bamberger Mihály és Spitzer László Rózsaszentmárton, Baschitz Salamon Abádszalók, a Wahrmann Móric uradalma pedig Fényeslitke kegyúri terheit viseli. Az egri püspöknek 8, az egri káptalannak 18, a kassai káptalannak 1, a nagy-

váradi káptalannak 2, a kassai püspöknek 4, a munkácsi püspöknek 1, a szatmári püspöknek 5, a vallásalapnak 19, a diósgyőri állami vasgyáraknak 7, a közbirtokosságnak 16 kegyuraság jutott. A többi plébánia fenntartásáról vagy a földesurak, vagy pedig a városok és községek adózó polgársága gondoskodik.

Az egri érsekség javadalom tekintetében a tizenharmadik helyen áll. Mindössze 42 397 hold földje van, s ez alig egymillió korona jövedelmet jelent. Ellenben az egri káptalan már 105 316 katasztrális hold földdel rendelkezik, s így a kanonokok jövedelme jóval meghaladja az érsek úrét. A nagy koncra azonban jut elég éhes ember is.

14 kanonok,
8 tiszteletbeli kanonok,
22 apát,
29 prépost

lesi-várja, hogy mennél több jusson nekik abból a pénzből, melyet eredeti rendeltetés szerint kulturális, egyházi és honvédelmi célokra kellene fordítani. Természetesen ezt nem teszik meg, mint ahogy egyetlen egyházmegyében sem költik el arra az egyházi birtokok jövedelmét, mint amire őket az adománylevél kötelezi.

Ehelyett szívesen látják maguk körül a szerzetesek fekete seregét. Az egri egyházmegyét is jól megszállva tartják ezek a csapatok.

A ciszterci tabarátok száma Egerben 29.

A Ferenc-rendiek száma Egerben 3, Gyöngyösön 32, Jászberényben 7.

Minoritabarát van Egerben 4, Miskolcon 9, Nyírbátorban 4.

Szervitabarát van Egerben 11.

Az irgalmasok száma Egerben 12.

Szent Vince-nővér van Egerben 41, Gyöngyösön 22 és iskolában 8, Törökszentmiklóson 7, Miskolcon 19, Jászberényben 14.

Szent Szív-nővér van Pásztón 4, Nagykállón 5.

Angolkisasszony van Miskolcon 35.

Amily elszomorítóak ezek a számadatok, olyan felháborítóak azok az adatok, amelyeket az egri egyházmegye római katolikus iskoláiról módunkban van közölni. A milliós érseki és kanonoki jövedelmek mellett az egyházmegye kultúrnyomorúsága eléri, sőt talán túl is haladja azokat a botrányos állapotokat, amelyek a világ legelmaradottabb feszkében, Biharország püspökeinek százezrekre kiterjedő földbirtokain uralkodik. Szó sincs róla, van itt iskola a községekben. Az egyházmegyében levő római katolikus népiskolák tantermeinek száma 1912-ben 865 volt, ahol 879 tanító működött, s 9 tanítói állás volt betöltetlen. Ellenben az összes növendékek száma 86 547 volt (68 592 rendes és 17 955 [ismétlő]), és így *minden tanteremre és minden tanítóra átlag 100 tanuló jutott.* Tessék már most elképzelni, hogy milyen kultúrát terjeszthetnek ott, ahol Horváth József újhutai kántortanítónak 290 gyermeket kell tanítani. Az érseki és kanonoki stallumok morzsáiból egyetlen fillér sem jut ezekre a szerencsétlen elhagyott iskolákra, amelyeknek helyzetét minden ékesszólásnál jobban megmagyarázza az alábbi statisztika:

Iskolák	Osztályok	Végez-e tanító kántori teendőket is?	Tanulók száma rendes	ismétlő
Eger belvárosi	III–IV.	–	73	73
Ároktő	I–VI.	igen	134	26
Borsodivánka	I–VI.	igen	98	37
Négyes	III–VI.	–	61	40
Borsodszemere	I.	igen	91	–
Borsodszemere	II–III.		95	50
Borsodszemere	IV–VI.	–	95	47
Egerfarmos	I–II.	igen	82	63
Egerfarmos	III–VI.	–	88	–
Keresztespüspöki	III–VI.	–	119	83
Mezőkeresztes	I–VI.	igen	79	31
Mezőnagymihály	I–VI.	igen	71	25
Mezőkövesd	fiúiskola	–	*91, 90, 30, 90, 104, 83, 52, 84, 94, 106, 32, 38, 87, 25, 84, 115,*	
Mezőkövesd	leányiskola	–	*96, 30, 87, 79, 66, 103, 117, 30, 70, 24, 75, 87, 103, 28, 93*	
Szentistván	I.		117	24
Szentistván	II–III.	igen	73	32

Szentistván	IV–VI.	–	90	23
Szentistván leány	II–III.	–	91	60
Szentistván	IV–VI.	–	108	27
Tiszabábolna	I–VI.	igen	92	28
Alsó-felsőábrány	I–VI.	igen	103	20
Mezőnyárád	I–VI.	igen	126	25
Bogács	I–VI.	–	152	28
Bogács	III–VI.	igen	81	39
Bükkzsérc	I–VI.	igen	65	26
Vatta	I–VI.	igen	84	26
Sály	I–VI.	igen	117	42
Szomolya	I–II.	igen	109	68
Szomolya	III–VI.	–	132	42
Tard	I–VI.	igen	117	–
Tard	III–IV.	–	90	57
Cserépváralja	I–VI.	igen	92	36
Tibolddaróc	I–II.	–	80	20
Tibolddaróc	III–VI.	igen	94	12
Emőd	I–II.	–	135	46
Emőd	III–VI.	igen	99	40
Mezőcsát	I–IV.	igen	122	14
Mályi	I–IV.	igen	83	22
Ónod leány	I–VI.	–	64	35
Polgár	fiúiskola	–	*106, 96, 43, 86, 348,*	
Polgár	leányiskola	–	*100, 104, 103, 63, 22,*	
P.-szentmargita	I–VI.	igen	102	26
Tiszagyulaháza	I–VI.	igen	82	18
Sajólád	I–II.	igen	84	35
Sajólád	III–VI.	–	105	29
Tiszapallony	III–VI.	igen	72	34
Halmaj	I–VI.	igen	79	28
Felsőzsolca	I–VI.	igen	107	75
Hejőcsaba	I–VI.	igen	134	13
Szirma	I–IV.	igen	85	30
Sajószentpéter	I–VI.	igen	72	42
Szirmabesenyő	I–II.	–	105	31
Szirmabesenyő	III–VI.	igen	100	41
Sajóbesenyő	V–VI.	igen	77	30
Újhuta	I–VI.	igen	216	74
Óhuta	I–VI.	igen	80	28
Borsodszirák	I–VI.	igen	88	42
Edelény	I–II.	igen	115	–
Edelény	III–VI.	–	86	84
Sajókaza	I–II.	igen	73	54
Sajóvámos	I–VI.	igen	94	26
Szendrő	II–III.	–	99	–
Felsőtelekes	I–VI.	igen	72	29
Martonya	I–VI.	igen	82	30
Rakacaszend	I–VI.	igen	89	30

Arló	I–II.	igen	100	40
Arló	III–VI.	–	117	30
Disznósd	I–VI.	igen	114	17
Hódoscsépány	I–VI.	igen	94	17
Járdánháza	I–VI.	igen	88	27
Domaháza	I–VI.	igen	119	59
Sajónémeti	I–VI.	igen	98	23
Sajóvárkony	I.	igen	73	33
Ózd (nincs tanító)	I–II.	–	65	44
Sata	I–II.	igen	81	31
Sata	III–VI.	igen	75	43
Bóta	I–VI.	igen	99	32
Csokna-Omány	I–VI.	igen	164	63
Balaton	III–VI.	igen	64	73
Bekölce	I–II.	–	85	30
Uppony	I–VI.	igen	98	43
Bélapátfalva	I.	–	70	40
Mikófalva	I–VI.	igen	179	75
Csermely	I–II.	igen	98	35
Csermely	III–VI.	–	93	23
Egercsehi	I–VI.	igen	74	37
Bátor	I–VI.	igen	114	45
Egerbocs	I–VI.	igen	100	54
Hevesaranyos	I–VI.	igen	117	53
Egerbakta	III–VI.	igen	104	13
Egerszalók	I–II.	–	115	42
Felnémet	I–II.	igen	118	–
Felnémet	III–VI.	–	82	68
Felnémet leány	III–VI.	–	86	61
Szarvaskő	I–VI.	igen	84	65
Felsőtárkány	III–IV.	–	86	46
Felsőtárkány	V–VI.	igen	68	50
Kerecsend	I–II.	igen	101	–
Kerecsend	III–VI.	–	92	48
Kerecsend leány	III–VI.	–	80	41
Demjén	I–VI.	igen	110	32
Ostoros	I–II.	igen	130	43
Ostoros	III–VI.	–	122	43
Maklár	III–VI.	–	70	82
Maklár leány	III–VI.	–	74	80
Novaj	III–VI.	–	94	28
Bodony	II–III.	–	76	58
Bodony	IV–VI.	–	81	63
Parád	I–II.	–	110	46
Parád	III–VI.	igen	113	54
Tarnalelesz	I–II.	–	90	31
Tarnalelesz	III–VI.	igen	116	45
Mátramindszent	I–VI.	igen	115	41
Istenmezeje	I–VI.	igen	151	51

Várasszó	I–VI.	igen	104	64
Mátraballa	I–II.	–	86	40
Nádújfalu	I–VI.	igen	108	34
Pétervására	I–II.	–	158	50
Pétervására	III–VI.	–	127	55
Recsk	II–III.	igen	103	48
Recsk	IV–VI.	–	115	–
Mátraderecske	I–II.	igen	115	56
Mátraderecske	III–VI.	–	124	50
Sirok	I–II.	igen	102	50
Sirok	III–VI.	–	111	43
Adács	I.	–	173	–
Adács	III–VI.	–	101	99
Adács leány	III–VI.	–	97	93
Domoszló	I.	igen	125	–
Domoszló	II–III.	–	154	74
Domoszló	IV–VI.	–	94	64
Feldebrő	II–III.	–	97	46
Feldebrő	IV–VI.	–	114	50
Karácsond	I.	–	143	–
Karácsond	III–VI.	–	118	75
Karácsond leány	III–VI.	–	112	72
Kál	*I.*	–	*112*	*85*
Kál	IV–VI.	–	81	82
Kápolna	IV–VI.	–	111	48
Heves			*160, 158, 192, 170, 165, 170 és mindenütt 157 ismétlő*	

Nem folytatjuk tovább a statisztikát. Az állapotok semmivel sem rózsásabbak a patai és szabolcsi főesperesség kerületében. A tanulók száma minden tanteremben eléri, sőt felülmúlja az átlagos százat. Ilyen viszonyok mellett igazán nem lehet beszélni közegészségről, higiéniáról és modern pedagógiáról. Itt csak kultúrnyomorúságról lehet szó. Olyan nyomorúságról, amelyet nem ismernek vagy nem akarnak ismerni az egri érseki rezidenciában. Minek is törődnénk ezzel! Másra kell a milliós évi jövedelem.

ÚTTÖRŐ, 1913. február 2.

Gróf Majláth Károly Gusztávot ugyancsak a gyulafehérvári püspöki cím illetné meg, miután azonban ő rettenhetetlen energiával kiverekedte magának az „Erdély püspöke" címet, legyen meg az ő akarata: alattvalói hódolattal íme megadjuk mi is neki ezt a titulust. Majláth gróf ügyes katonai taktikával szerezte meg magának ezt a címet. A taktikát még a huszárságnál sajátította el, ahol önkéntesi évét szolgálta le. Mert ne méltóztassék azt gondolni, hogy az ifjú gróf teológusokat megillető, rideg, szemináriumi cella falai között töltötte el legszebb éveit. Óh, a világért sem! Majláth grófnak különb ambíciói voltak, mint a papi pálya. Ő huszártiszt szeretett volna lenni, akinek csinos szeretői vannak, aki a vidéki kávéházakban mulatozás közben revolverével belelőhet a nagy tükörablakba, csókolózhatik a nagybőgőssel, és adósságot csinálhat egy jó parti reményében. Ezután sóvárgott Majláth Károly Gusztáv és nem a papi csuha után, mert rettegett a cölibátustól,[1] és egy tiszti bál impozánsabb ünnepély volt előtte, mint egy aranymise. A végzet azonban hamarosan kiábrándította Károly grófot álmodozásaiból. Alig volt húszéves, amikor édesatyja elhunyt, és a nagy vagyon összeroppant, összezsugorodott, mint egy apró, lehullott, férges alma. A Majláthok kincse elpárolgott, és az özvegy és fia garas nélkül maradt.

Ezért kellett Majláth Károly Gusztáv grófnak a huszáruniformist felcserélni a papi csuhával, és mire huszonhárom éves lett, a bécsi Pázmáneumban már fel is szentelték pappá. Legenda szól arról, hogy amikor növendék korában Majláth grófot bemutatták a királynak, uralkodónk jóságos atyai hangon jelentette ki:

– Ez az ifjú van hivatva arra, hogy Magyarország hercegprímása legyen!

A kijelentés megtörtént, de Majláth grófból mégsem lett, vagy legalább is egyelőre nem lett – hercegprímás. Ennek az okait előző cik-

keinkben már bőven kifejtettük. Majláth grófnak nem volt pénze ahhoz, hogy Magyarország hercegprímása lehessen. Pedig a karrierje mindig a legszebbet ígérte. 1887-ben szentelték pappá, és 1897. január 28-án, harminchárom éves korában segédpüspökké nevezték ki, ugyanebben az évben, május 1-én megtörtént a püspökké szentelés, és alig két hónap múlva, június 28-án már megyés püspökké lett. Azóta trónol Erdély legmagasabb egyházi méltóságának székében, és gyűjti, kapargatja az aranyakat, hogy valaha ismét a régi fényében ragyoghasson a Majláthok kissé már megkopott címere. A jövedelme – a többi püspökéhez arányítva – nem nagy. Mindössze öt-hatszázezer korona, de ebből a pénzből aztán igazán nem kell semmiféle terhet viselnie. Amit egyházi vagy kulturális célra költeni kell, azt mind az erdélyi státus[2] jövedelméből fedezik, a püspöki stallum csak az ősök adósságainak törlesztésére való.

Erdély püspöke sohasem ambicionálta, hogy az ő nevét nagylelkű adományok örökítsék meg. Minden ékesszólásnál jobban bizonyít az a rendelete, amely 1912. évi VII. pásztorlevelének 60. és 61. oldalán található. A nemes szívű gróf itt a következőket rendelte el:

1. Alakítani kell az erdélyi egyházmegye javára egy kisegítő-pénzalapot e címmel: Fundus dioecesanus auxiliaris,[3] mely a papság évenkénti állandó adományaiból gyűl össze oly célra, hogy abból szegény lelkészi állomások jobban dotáltassanak, népiskolák jobb karba tétessenek, és a megyének legégetőbb szükségei fedeztessenek.

2. Ezen alaphoz a megyei papság jövedelme egy meghatározott részét felajánlja, ideértve azon papokat is, kik az iskoláknál vannak.

3. A püspök mint ezen alap főelőmozdítója és védnöke szabadon ajánlja fel azon évi összeget, melyet ő ezen alap javára szentel. A papság jövedelme aránya szerint vesz részt.

4. Aki évenként 500 frtnyi jövedelmet bír, ebből egy forintot, azon felül minden 100-tól egyet fizet; tehát 600-tól 2 forintot, 1000-től 6 forintot, és így tovább.

5. A jövedelemhez [kell] számítani nemcsak a készpénzbeli fizetést, hanem mindent, ami jövedelem gyanánt a papi dotációt teszi, kivéve a kézi szentmise adományokat.

6. A papság lelkiismeretére van bízva a jövedelemhez képest meghatározni azon mennyiséget, mivel ezen alaphoz járulni fog. Bizonyára senki sem fogja Ananias[4] bűnével lelkét terhelni.

7. Ezen kisegítő-pénzalapot a főtisztelendő káptalan ingyen fogja kezelni, és számadásait minden évről a papság tudomására juttatja.

8. Ezen alapnak évi kamatjai kisebbszerű segedelmekül nem fognak kiosztatni, hanem rendre a szegény parókiák és iskolák felsegítésére fordíttatnak oly formán, hogy csak miután egy elegendően meg lesz alapítva, jön a sor a másodikra. Továbbá az elkerülhetetlen szükséges templomok, kápolnák és iskolák építésére.

9. A szegény lelkészi állomások ezen alapbóli dotációja úgy fog szabályoztatni, hogy a lelkipásztor évi jövedelme mint legkevesebb a 400 forintot, a kántortanítóé a 150–200 forintot megüsse.

10. A püspök meghallgatván a szentszék tanácsát, meghatározza, melyik egyházat kell előbb dotációval ellátni.

11. Ki a meghatározott részleten felül valamit az alap részére felajánl, annak joga van azt is meghatározni, hogy melyik szegény egyház felsegítésére fordíttassék adománya.

12. Azok, kiknek évi jövedelmük az 500 forintot meg nem üti, nem kötelesek ugyan az egy százalék fizetésére, de a szent ügynek igen kedves szolgálatot teendnek, ha anyaszentegyházunk közjólétét szem előtt tartva, ők is évenként bármi csekély összeget ez alapra felajánlanak.

13. Minthogy ezen alap az erdélyi róm. kat. nép lelki és szellemi jóllétének előmozdítására van szánva, hisszük és reméljük, hogy a hívek is készen lesznek e nagy és üdvös cél elérésében a papsággal közreműködni: azonban az ő ügyszeretetükre és hitbuzgóságukra bízzuk, hogy mikor és mennyiben járuljanak adományaik által ezen kisegítő-alaphoz.

Ezen alap életbeléptetésétől fogva a papi segédnyugdíjalapra teendő önkéntes adományozások kötelezettsége megszűnik.

Tehát „a püspök mint ezen alap főelőmozdítója és védnöke szabadon ajánlja fel azon évi összeget", amely neki nem esik terhére, ellenben „a papság jövedelme aránya szerint vesz részt". Az alpapság, amely 500 forint évi jövedelem mellett nyomorog, az már 1 forintot köteles erre az alapra fordítani, s ha 1000 forint a jövedelme, akkor

már 6 forintot fizet, tehát sokat, ellenben a püspök úr, ha akarja, egy fillért sem ad, míg ha őt is kötelezné ez az alap, akkor Majláth Károly Gusztáv grófnak minden évben sok-sok koronával kevesebb volna a jövedelme.

Erdélyben sem a püspök, sem pedig a státus nem teljesíti a birtokadomány-levelekben meghatározott kötelezettségeit. A státus fenntartja ugyan a gyulafehérvári, brassói, csíksomlyói, székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi és kézdivásárhelyi főgimnáziumokat, a csíksomlyói és nagyszebeni tanítóképezdéket, de a 212 iskola mellett nincs római katolikus iskola a következő községekben:

Borbán, Drassó, Marosportos, Abrudbánya, Felsőcsertés, Hondol, Körösbánya, Nagyág, Nagyhalmágy, Offenbánya, Tapánfalva, Verespatak, Zalatna, Kőhalom, Sepsiszentgyörgy, Mikóújfalu, Tolcsvár, Alsóporumpák, Orláth, Szentágota, Verestorony, Csíkmenaság, Csíkdelne, Csíkgyimes, Csíkgyimesfelsőlok, Csíkszentdomokos, Csíkszentmiklós, Szépvíz (latin és örmény szertartású plébánia van, de iskola nincs), Csíkszereda, Almakerék, Bolya, Erzsébetváros (örmény szertartású plébánia van), Borszék, Gyergyóremete, Gyergyószentmiklós (örmény plébánia van), Govásdia, Hunyaddobra, Királybánya, Kudsir, Lupény, Marosillye, Ósebeshely, Petrozsény (fiúiskola nincs), Piskitelep, Vulkán, Bereck, Esztelnek, Haraly, Sósmező, Torja, Bánffyhunyad, Bonchida, Csákigorbó, Gyöngyfalva, Kide, Magyarfenes, Mócs, Abosfalva, Dicsőszentmárton, Hosszúaszó, Küküllővár, Görgényüvegcsűr, Mezőerked, Mezősámsod, Székelykő, Alsókapnik, Apanagyfalu, Bálványosváralja, Csiszókeresztúr, Désalma, Kapnikbánya, Lajosfalva, Naszód, Oláhlápos, Oláhbánya, Oradna, Szamosújvár (plébánia van), Vice, Alsójára, Felvinc, Marosludas, Marosújvár, Tordatúr, Torockószentgyörgy, Parajd és Szászzsombor.

Így teljesíti tehát kötelességét az erdélyi státus! Így terjeszti a kultúrát az erdélyi püspök! A 243 plébánia területén 340 világi pap, 101 szerzetes és 233 szerzetesnő él az emberiség terhére. A róm. katolikus hívők száma 380 624, tehát körülbelül minden 750 emberre esik egy csuhás. A szerzetesek emellett befészkelték magukat az iskolákba is.

A szentferenc-rendi nővérek a
brassói polgári leányiskolában,
marosvásárhelyi polgári leányiskolában,
petrozsényi polgári leányiskolában,
hátszegi elemi iskolában,
székelyudvarhelyi elemi iskolában,
brassói elemi leányiskolában,
holemányi elemi leányiskolában
petrozsényi elemi leányiskolában,
marosvásárhelyi elemi leányiskolában,

a ferenc-rendi atyák a
székelyudvarhelyi fiúiskolában,
medgyesi fiúiskolában,
fogarasi fiúiskolában,

az irgalmas nővérek a
gyergyószentmiklósi polgári leányiskolában,
gyulafehérvári polgári leányiskolában,
gyulafehérvári elemi leányiskolában,
kőrispataki elemi leányiskolában,
nagyszebeni elemi leányiskolában,
gyergyószentmiklósi elemi leányiskolában,

a Miasszonyunkról nevezett iskolanővérek a
kolozsvári polgári leányiskolában,
felsőfonosi elemi leányiskolában,
kolozsvári elemi leányiskolában,
dési elemi leányiskolában,

a Szent Orsolya nővérek a
nagyszebeni polgári leányiskolában,
nagyszebeni elemi leányiskolában
ütötték fel tanyájukat.

1103-ban alapították az erdélyi egyházmegyét. Azóta már hetvenhat főpap élvezte a püspöki stallum jövedelmét, anélkül hogy – igen kevés kivétellel – valami okos és hasznos dolgot alkottak volna. Majláth gróf egy hajszálnyira sem emelkedett ki elődei közül. Ugyanolyan szívtelen, kapzsi és magának élő volt, mint a többi.

Szekularizáció, miért nem jön már el végre a te országod?!

ÚTTÖRŐ, 1913. február 9.

A LEGFIATALABB PÜSPÖKSÉG X.

A Szent István király alapító- és adományleveleivel dicsekedő püspökségek között valósággal csecsemőkorát éli még a szombathelyi s a vele egyidőben keletkezett iker-püspökség: a székesfehérvári. A szombathelyi püspökség Mária Terézia királynőnek köszönheti létrejöttét. 1777. február 17-én kelt a kegyelmes királyi alapítólevele, ez idő szerint tehát százharminchat éves múltra tekinthet vissza. A püspökséget a győri, veszprémi és zágrábi megyéspüspökségek területéből hasították ki, és szegénykének mindössze alig jutott 60 000 kat. holdnyi földbirtok. Az első püspök, felsőszopori Szily János[1] nem is élt valami túlságosan fényes vagyoni viszonyok közt, mert akkor még kevesebbet jövedelmezett a föld, de ma már a tizedik [püspöknek], gróf Mikes Jánosnak[2] elég tekintélyes stalluma van.

A gróf úr is azok közé tartozik, akit nem annyira a vallásos meggyőződés és a túlvilági gyönyörökbe vetett hit, mint inkább az a biztos remény sodort a papi pálya felé, hogy hamarosan egyházfejedelem lesz belőle. A reménye be is vált, mert az ilyen grófi csemetéket már csecsemőkorukban a sublód körül kergeti a papájuk, ha nem akarnak rögtön főpapok lenni. Szerencsére az ilyen grófok rendesen hajlanak az atyai szóra, és így történhetik meg aztán, hogy lassanként minden megyéspüspökségünket a grófi koronák viselői fogják okkupálni.

Mikes János gróf nem tartozik a legnagyobb zsenik közé. A jezsuiták nevelték, s nem tud szabadulni most sem a hatalmuk alól. Buzgó pártfogója a kongregációknak[3] és a szerzetesek letelepítésének, mert ez semmiféle különösebb pénzáldozatba nem kerül. Az iskolákra sem kell költenie, mert ez a legtöbb helyen a kegyurak terhe. Az egész megyéspüspökség területéről az egyházfőnek mindössze négy plébánia kegyuraságra jutott, míg például a vallásalap 34 paróchia terheit viseli.

Az elemi és középiskolai oktatás jó részét a szerzetesek látják el, akikből ugyancsak kijutott ennek a szerencsétlen egyházmegyének.

A plébániák száma	189
A hívek száma	460 000
A világi papok száma	245
A szerzetes papok száma	63
A szerzetesnők száma	234

A szerzetesek számaránya így oszlik meg:
A fehér és kiváltságolt csorna-premontrei kanonokrend:

Szombathelyen (főgimnázium)	13
Szent Benedek-rend:	
Kőszegen (főgimnázium)	14
Celldömölkön	7
Cisztercita rend:	
Szentgotthárdon	9
Szent Domonkos-rend:[4]	
Szombathelyen	8
Vasváron	5
Szent Ferenc-rend:	
Szombathelyen	13
Németupárin	5
Sarutlan Karmelita szerzetesnők:	
Szombathelyen	10
Szent Domonkos-rendi apácák:[5]	
Kőszegen (elemi és polgári leányiskola, polgári és elemi iskolai tanítóképző)	50
Vasváron	14
Szombathelyen	15
Assisi Szent Ferenc leányai:[6]	
Celldömölkön	5
Szombathelyen	5
Pauli Szent Vincéről nevezett irgalmas nővérek:	
Pinkafőn	21
Kőszegen	5

Sárváron	10
Lékán	4
Szombathelyen	5
Az isteni Megváltóról nevezett nővérek:	
Rohoncon	11
Zalaegerszegen	5
Muraszombaton	3
Az isteni szeretetről nevezett apácák:	
Celldömölkön	8
A Szent Keresztről nevezett irgalmas nővérek:	
Szombathelyen (a püspöki papnevelő intézetben)	4
Körmenden	4
Belatincon	4
Szentkirályon	3
Muraszombaton	6

Az egyházmegye káptalanja már sokkal régibb, mint a püspökség. A káptalant állítólag még Szent István király alapította, és mint a Szent Mihályról nevezett vasvári társas káptalan működött 1578-ig, amikor a pozsonyi országgyűlés Szombathelyet jelölte ki részére székhelyül.

Nagyon érdekes módon szerezte meg a káptalan dúsan jövedelmező földbirtokait. 1383-ban például Niczky Ferenctől és Jánostól ajándékba kapta a liparthi több ezer holdat, azzal a kikötéssel, hogy a káptalan köteles az egyház Szent Dorottya oltáránál mindennap egy énekes és egy csendes szentmisét a család élő és megholt tagjaiért elmondani. A káptalanok egy ideig végezték is ezt a „terhes" kötelezettségüket, később azonban nagyon megunták a misézést, vagy talán a napi két misézést soknak találták a birtok jövedelméért, úgyhogy 1723-ban azzal a kérelemmel fordultak egyházi hatóságukhoz, a győri püspökséghez, hogy engedje meg nekik a két misének egy csendes szent misére való átváltoztatását. A győri püspöknek megesett a szíve a szegény szerencsétlen kanonokokon, akiknek – oh! jaj! – mindennap két misét is el kellett mondaniok a liparthi uradalomért.

A kapzsi, földéhes egyház hű tükre ez a kis históriai adat. A szom-

bathelyi káptalan nagyon hasonlít a fizetésképtelenségbe jutott falusi greislerhez, aki 50 percentes egyezséget ajánl fel hitelezőinek. Így tettek a szombathelyi kanonokok is, és az üzletet szerencsésen sikerült megkötniök. A szegény meghalt Niczkyek nagyon bosszankodhatnak ezen az eseten. Se földjük nincs, se napi két miséjük.

A káptalan ilmici uradalmának eredete is nagyon gyanús. A levéltárban található iratokban nincs nyoma, hogy miként jutott hozzá a káptalan, az azonban bizonyos, hogy a XI. század végén az Ost nemzetségből származó Csavai Herbord és Ferenc pört indítottak a káptalan ellen az ilmici birtokért. Hosszú ideig folyt a pör, és a győztes természetesen a káptalan lett. Abban az időben a papság még teljesen a kezei között tartotta az igazságszolgáltatást.

A káptalan harmadik uradalmát, a kemenesszentpéteri birtokot 1787-ben kapta. A birtokot a pápoci perjelség javadalmából szakították ki. Ekkor emelték fel a székeskáptalan tagjainak számát hatra. A hat ember egész tisztességesen és csöndben, nyugodtan megélhet a három birtok jövedelméből, még csak misézni sem kell értük.

ÚTTÖRŐ, 1913. február 16.

AZ EGYHÁZI VAGYON ADÓJA

Hogyan titkolják el az alapítványokat

Írta: egy adófelügyelő[1]

A magyarországi egyházmegyék székeskáptalanjainál az Alapítványi Pénztárakban teméntelen vagyon van felhalmozva. Kimutatás még sosem jelent meg arról, hogy a káptalani pénztárak mennyi egyházi pénzt rejtegetnek a profán szemek elől. A nagyközönség csak azt tudja, hogy a káptalani pénztáraktól első helyre való betáblázásra 6% mellett bármikor lehet kapni kölcsönt, és az is köztudomású, hogy a káptalani könyvtárak az alapítványként kezelt összegek után csak 5% kamatot fizetnek a plébánosoknak vagy az egyházközségeknek, aszerint hogy az alapítvány kamata kit illet meg. Pénzügyi körökben is csak körülbelül sejtik, hogy milyen óriási összegre rúghat az egyház készpénzvagyona, melyet Alapítványi Pénztárai útján bankszerűleg gyümölcsöztet. Némelyek szerint az Alapítványi Pénztárakban kezelt egyházi vagyon *kétszázötven millió* korona lehet, de vannak olyan források is, amelyek az egyház készpénzvagyonát még nagyobb összegre becsülik.

Rendkívül fontos volna megtudni, hogy mennyi lehet az egyházi vagyon, már csak a szekularizáció szempontjából is, de még egyéb nemzetgazdasági érdekek is kívánatossá teszik ezt. Közgazdasági körökben az új adótörvény életbe léptetése kapcsán felmerült a remény, hogy végre-valahára mégiscsak ki fog derülni, hogy mennyi pénzt rejtegetnek a káptalani pénztárak, miután a törvény úgy intézkedik, hogy minden kamatozásra elhelyezett tőkére tőkekamatadó rovandó ki, a tőkéket pedig súlyos büntetések terhe mellett mindenki köteles bejelenteni. Képzelhető tehát, hogy egyházi körökben milyen riadalmat keltett a törvénynek ez az intézkedése.

A veszprémi egyházmegye egyik plébánosa hivatalosan is kérdést intézett báró *Hornig Károly* bíboros,[2] megyéspüspökhöz, hogy az új

tőkekamat és járadékadó milyen hatással lesz az egyházi vagyonra. Az iránt érdeklődött különösen a plébános, hogy:

1. az egyházmegyei Alapítványi Hivatalban elhelyezett szentmise-alapítványi tőkék után a tőkekamatadót nem rója-e le az Alapítványi Hivatal;

2. kihagyhatók-e a vallomási ívből azok a tőkék, amelyeknek kamataiból az iskolák, templomszolgák és kántortanítók illetményeit fedezik;

3. az olyan tőkékből, amelyeknek kamatai egyrészt a plébánost, másrészt pedig a templomot, iskolát, tanítót és iskolaszolgát illetik, levonható-e akkora összeg, amelynek kamatai a plébánost illetik meg, s csupán csak ezt az összeget kell-e bevallani;

4. tekintettel arra, hogy a káptalan által kezelt tőkékről valószínűleg az Alapítványi Hivataltól is fog kérni a pénzügyigazgatóság kimutatást, a komplikációk, illetve a plébános bevallása és az Alapítványi Hivatal kimutatása közötti differenciák elkerülése végett, nem lenne-e célszerűbb, ha a plébánosok bevallásaikat előbb beterjesztenék az egyházmegyei Főhatósághoz vagy az Alapítványi Hivatalhoz?

A plébános kérdéseire *Hornig Károly* bíboros a napokban kiadott első számú pásztorlevelében adja meg a választ. A kardinális-püspök felvilágosításai bennünket különösképpen azért érdekelnek, mert ebben a pásztorlevélben Hornig tulajdonképpen arra oktatja ki a plébánosokat, hogy az *egyházi vagyont miképp lehet kivonni és eltagadni az adózás alól.* Az első tekintetre nyomát sem lehet látni ebben a körlevélben annak az igyekezetnek, hogy mennél több egyházi vagyon kivonassék az adózás kötelezettsége alól. Csak figyelmesebb átolvasás után lehet észrevenni, hogy a bíbornok úr tulajdonképpen nem arra akarja kioktatni a plébánosokat, hogy mi után kell fizetni az adót, hanem azokat a kibúvókat sorolja fel, amelyek módot adnak arra, hogy mennél több egyházi vagyont lehessen eltitkolni a megadóztatás elől.

A káptalani Alapítványi Hivatal információi alapján báró Hornig püspök a következőket válaszolja a hozzá intézett kérdésekre:

1. Az Alapítványi Hivatal felügyelete alatt álló alapítványai közül csak azon alap után fizet adót, amely már ősidőktől fogva a székeskáptalan őrizete alatt áll. Ilyen például az érdeklődő plébániát illető Végh Anna-féle mise, amelynek tőkéje 1260 koronát képvisel. Ezen kívül a plébániát érdeklő alapok után, amelyek a plébániáról hozattak be, az Alapítványi Hivatal semminemű adót nem fizet.

2. A plébánia kezelése alatt álló alapok, amelyek nem a plébános javadalmazására szolgálnak, az új adótörvény szerint szintén bevallandók, azonban a bevallás az adótárgyak szerint egyenként részletezett legyen: Pl. egy külön íven vallandó be a templom vagyona, külön íven a keresztalapítványok tőkéje, külön a plébános jövedelmét képező tőkék értéke, külön a templomszolga javadalmazására tett tőke és annak kamatjövedelme. A tisztán tanítás céljaira, tanítók fizetésére, illetve javadalmazására, általában nevelés céljára, továbbá jótékonyságot szolgáló alapok és alapítványok tőkéi és kamatai, ha azok visszavonhatatlanul a lekötött célt szolgálják, a *bevallás tárgyát nem képezik, és ha ez mégis igényeltetnék, úgy egyidejűleg ennek mentesítése* kérendő az illető alap vagy alapítvány javára.

3. Azok a tőkék, illetve alapítványok, amelyek többféle meghatározott célra vannak lekötve, a céloknak megfelelőleg szétosztandók, s ezen szétosztott tőkék az illető kamatélvezők terhére, azok részére kitöltendő vallomásokba veendők fel. Például felhozzuk a . . . Mutzhardt-féle 2000 koronás alapot. Ezen alapból 880 korona tőke mint misealap vallandó be a plébános terhére, *1120 korona tőkéről pedig, mivel az a tanító és iskola céljaira szolgál, vallomást adni a plébánosnak, ha csak erre felhíva nem lesz, nem kell.*

4. A plébániákról behozott alapokra nézve az *Alapítványi Hivatal bevallást nem ad,* azonban nincs kizárva, hogy a pénzügyigazgatóság egyes esetekben az Alapítványi Hivatalhoz kérdéssel fordul, amikor is az Alapítványi Hivatal az igazgatóságnak megfelelő választ fog adni a kérdezősködő hivatalnak.

A veszprémi püspök terjedelmes pásztorlevele részletesen foglalkozik a tőkekamat- és járadékadóról, úgyszintén a jövedelmi adóról szóló törvénycikkekkel, és kioktatja a papságot, hogy miképpen lehet megszabadulni az adóterhek alól.

A törvény úgy intézkedik, hogy ha valamelyik adóköteles alap adómentes értékpapírral van fedezve, adózás alá nem esik. A bíboros úr azonban azt mondja:

„Tudomással bírunk arról, hogy egyes templomoknak osztrák államadóssági kötvényei is vannak, és mivel ezek az adómentes papírok között a törvényben nincsenek felvéve, ennélfogva adókötelesek. *Ezen papírok adómentességét az osztrák birodalommal való viszonosság elvén kell kérni.*"

Ezután következik az alapoknak felsorolása, amelyek adómentesek, illetve, amelyeket bevallani csak akkor kell, ha erre a plébániák külön felszólítást kapnak.

A törvény a következő alapoknak ad adómentességet: közvetlenül tudományok előmozdítására és a nyilvános közoktatás céljaira rendelt és visszavonhatatlanul lekötött alapok, különösen az egyházak, szerzetesrendek, iskolák, főiskolák és más jogi személyek tulajdonában levő vagy általuk kezelt kölcsöntőkék kamatai, melyek rendelkezésüknél fogva népiskolák, iskolai tápintézetek, nyilvános tanintézetek szükségleteire, tanítói vagy tanári fizetésekre fordítandók. A jótékonyság céljából fennálló köz- és emberbaráti intézetek, valamint a jótékonycélú alapok és alapítványok kölcsöntőkéinek kamatjövedelme. Árva-, szegényápoló intézetek, kisdedóvók, továbbá a lelkészek, tanítók és ezek özvegyeik, árváik javára szolgáló, egyházhatósági felügyelet alatt álló nyugdíjalapok, papnövendékek és nyilvános tanintézeti tanulók ösztöndíjai, végül *a perselypénzek és könyöradományok általában.* A bíboros úrnak azonban mindez kevés, s ezért a következő tanácsot adja a plébánosoknak:

„Van a tőkekamatadó végrehajtására szolgáló utasítás 6. §-ának 4. pontja alatt szó templomépítésre, templomfelszerelésre, kereszt, temetkezési helyek stb. fenntartására szolgáló alapok adómentességéről is, azonban *ezt mi, ezen pont homályos fogalmazása miatt, kétségesnek tartjuk,* mert ezen pont különféleképpen magyarázható, *miért is döntést kell provokálni.*"

Világosan kitűnik már e sorokból is, hogy milyen lázas buzgalommal igyekszik menteni Veszprém főpapja az egyház vagyonát az adóterhek alól. Még jobban jellemzik azonban igyekezetét pásztorlevelének következő sorai:

„Egy azonban bizonyos, hogy *a perselypénzek adómentesek.* Minthogy az egyházmegye területén *sok szegény templom perselypénzből, esetleg ezen az alapon előállított tőke kamataiból tartja fenn magát,* ennélfogva, a vagyonbevallás mellett, a fentemlítetteken kívül, *bátran lehet kérni az adómentességet az illető templomoknak.* Megjegyezzük, hogy a templom tulajdonát képező földek adókötelesek."

Ha a plébánosok megfogadják Hornig báró tanácsát, és ugyan lehet-e kételkedni abban, hogy nem fogadják meg? – akkor bizonyos, hogy a pénzügyigazgatóság sem az egyházi alapítványok pontos összegéről kimutatást nem fog kapni, sem pedig megadóztatni nem tudják majd ezeket az alapokat, mert hogy milyen célt szolgál az alapítvány – a plébános vágja zsebre vagy a kántor, vagy a káplán, avagy templomfelszentelésre, keresztre, emberbaráti célra-e, azt az adóbecslők megállapítani képtelenek. Bizonyos különben, hogy minden alap ezt a célt szolgálja, már tudniillik vagy a plébános, vagy a segédlelkész, vagy pedig a kántortanító zsebébe folyik be az alapítvány kamatjövedelme, míg 1%-ot a káptalan Alapítványi Hivatala tejfölöz le magának.

Amint az egyházi vagyont ki fogják vonni a tőkekamatadó alól, ugyanúgy fogják kijátszani a papok a jövedelmi adótörvény szigorú intézkedéseit is. Hornig bíboros különben ez irányban is készséggel szolgál jó tanácsokkal. Azt mondja ugyanis, hogy „az egyház kezelése alatt levő vagyonból *nem tartoznak jövedelmi adó alá perselypénzek és könyöradományok,* iskolák, tápintézetek, képezdék, tanítói vagy tanári fizetésekre lekötött tőkék, úgyszintén egyéb nyilvános tanintézetek céljára szolgáló tőkék, legyenek azok akár takarékpénztári betétben vagy magánfélnél, esetleg értékpapírokban elhelyezve".

Tehát a milliókra menő Péter-filléreket[3] és egyéb kincseket zavartalanul élvezhetik továbbra is az Úr hűséges, szerény szolgái. Sőt a körlevél szerint *„nem esnek jövedelmi adó alá* a tudományok előmoz-

dítására, közoktatás céljaira lekötött alapok, továbbá a tanulók ellátására, nevelésére és ösztöndíjakra fordított jövedelmek általában, legyenek azok akármily módon gyümölcsözőleg elhelyezve. Továbbá jövedelemadó-mentes minden jótékonycélú alapítvány kamatjövedelme. A templomépítésre, annak felszentelésére, keresztek, temetkezési helyek fenntartására rendelt alapok kamatjövedelme szintén mentesítve van a jövedelmi adó alól. *Mentesek a javadalmazásra szánt alapok közül a misemondásra rendelt alapítványok kamatai, továbbá azon alapok és alapítványok kamata, melyeknek haszonélvezete nem az alapot, hanem a javadalmast illeti.* Ezekből világosan kitűnik, hogy az előbb felsorolt alapok jövedelmi adót nem fizetnek, továbbá nem fizetnek jövedelmi adót azon alapok sem, amelyeknek hozadéka az illetményeseknek lesz kifizetve, *legyen az az alap akár az Alapítványi Hivatalban,* akár magánfélnél elhelyezve. Meg kell itt jegyeznünk, hogy azok a járandóságok, amelyek hivatali, illetve szolgálati kiadással (utazás stb.) vannak összekötve, rendszerint adómentesek, példának okáért *lótartási-, úti-, irodaátalányok, misebor-, ostyajárandóságok és segédlelkészek tartására fordított összegek.*"

Hát nem ideális jó dolga lesz az egyháznak ezután!? A zsidó kreizler majd csak viseli az államterheket, a koldusbotra jutott kisiparosnak is majd csak elviszik adóba a feje alól a párnáját, a plébános úr azonban vígan dörzsölheti a markát, mert a veszprémi bíborospüspök úrnak ez a véleménye:

„*Összegezve az elmondottakat, arra kell figyelemmel lenni, hogy* az Alapítványi Hivatal a plébániákról behozott alapok után egyáltalán nem fizet adót, *éspedig azon okból, mert a tőkekamatadó fizetésére mindenkor a javadalmas van kötelezve.* Egyébként is indokolatlan volna az, hogy példának okáért a Somogy megyei plébános Veszprém városi és megyei pótadót fizessen akkor, *amikor a községben ezen pótadó alól törvény szerint mentesítve van.*"

Azaz a helyzet most így áll: a plébános úr nem fizet dús jövedelmei után megyei pótadót, mert hiszen községpótadót sem fizet, viszont az alapítványi összegek után sem fizet tőkekamatadót, mert ezek ugyebár csupa kulturális célt szolgálnak: templomszolga, kereszt, templomberendezés, segédlelkész-tartás költségeinek fedezésére szükségesek, de [ha] még ezen felül is maradna valami, arról meg ki lehet mutatni,

hogy ebből misebort kell venni, meg az ostyajárandóságokat, lótartási-, úti- és irodaátalányokat fizetni. Szegény papok! Nem is tudjuk, mit csinálnának, ha nem lennének azok a kis misepénzek és perselyadományok, melyek – hála az Úrnak! – szintén adómentesek.

Legalábbis a kardinális[4] püspöknek ez a véleménye. Hogy ez egyezik-e pénzügyigazgatóságok véleményével, arra magunk is kíváncsiak vagyunk.

PÉNZVILÁG, 1913. február 22.

MENNYI AZ EGYHÁZ VAGYONA?

Igen Tisztelt Szerkesztő Úr![1]

Nagy érdeklődéssel olvastam a Pénzvilág szenzációs híradását az egyházi vagyon adójáról, helyesebben az eltitkolt egyházi vagyon eltitkolható adójáról. E cikk kiegészítéséül talán nem lesz érdektelen, ha néhány adattal próbálom megközelítőleg meghatározni azt a mérhetetlen kincset, amely fölött a magyarországi egyházmegyék rendelkeznek, s amelynek jó részét bizony zavartalanul élvezheti a klérus. A minimális földadón kívül bizony alig jut valami az óriási vagyon jövedelméből az államnak. Dárius kincseiért még csak az adománylevelekben biztosított kulturális szolgáltatásokat sem kapja meg.

Nagy sajnálatomra a káptalani Alapítványi Pénztárakban felhalmozott vagyonról pontos kimutatás nekem sem áll rendelkezésemre. Jó helyről származó információm szerint a misepénzek és egyéb szent célú alapítványok, amelyeknek jó része már a káptalanoknál van, egy része azonban a bankokban vagy értékpapírokban hever, 300 millió koronára tehető. Legtöbb pénz a kalocsai, nagyváradi, pécsi és kassai káptalani pénztárakban van.

A különböző egyházmegyék 33 millió koronája fekszik értékpapírokban.

A vallás- és tanulmányi alapnak 66 millió korona készpénze van. A földbirtokainak összege pedig 591 208 katasztrális hold.

Az érsekségeknek és a püspökségeknek összesen 830 010 kat. hold földbirtokuk van.

A káptalanok és papnevelő intézetek birtokai 477 862 kat. hold.

Az apátságok és prépostságok birtokai 332 574 kat. hold.

A lelkészi és templomi birtokok 214 780 kat. hold.

Kántortanítói, tanítói és iskolai célokra 40 997 kat. hold van lefoglalva.

A 2 487 431 kat. hold egyházi birtok értéke csaknem 1000 millió

koronára becsülhető. Ehhez hozzáadva az értékpapír- és készpénzállományt, bátran állíthatjuk, hogy a magyarországi katolikus egyház vagyona a másfél milliárd koronát meghaladja. Ez a szédületesen nagy vagyon évenként az egyházi birtokok tolvaj és rabló kizsákmányolása mellett is még mindig 80–90, jobb években pedig 100 millió koronát jövedelmez.

Szinte kedvem volna e pazar számokkal szembeállítani a kivándorlók, az analfabéták, az öngyilkosok és az árverezések statisztikai adatait. Lemondok azonban róla, mert meg vagyok győződve arról, hogy kulturálatlanságunk és gazdasági elmaradottságunk okait nagy részben a mérhetetlenül nagy egyházi vagyonban lehetne keresni és feltalálni.

PÉNZVILÁG, 1913. március 1.

A VÉR VÁROSA[1]

Nem akarom, hogy plágiummal[2] vádoljon bárki: önként beismerem tehát, hogy Nagyvárad városát Ady Endre tüntette ki ezzel a címmel. Az én szerepem most csupán az lesz, hogy az ékes gombhoz hozzáöltsem a magam mondanivalóit, amelyek kívülem talán még másokat is érdekelni fognak. A vér városát kivételesképpen mindig nagy érdeklődéssel figyelte az ország népe, nemcsak azért, mert Nagyváradnak néha-néha volt bátorsága ahhoz, hogy kultúrszenzációval magára terelje az érdeklődést, hanem azért is, mert hosszú időn keresztül az volt a közhit, hogy Nagyvárad eleven, modern kereskedelmi életével és fejlett iparával hivatva van kiépíteni az ország második kultúrgócpontját a főváros után.

Most már be kell vallanunk, hogy hiúk voltak a Nagyváradhoz fűzött reményeink. A vér városában az utóbbi időben másként lüktet a kulturális és gazdasági erekben a vér, mondhatnánk talán azt is, hogy ezekben a gazdag erekben egy kicsit mintha megposhadt volna a vér, a papok, zsidók, katonák és bihari magyarok furcsa keverésű, forró vére. A huszártisztek még ma is kiütik poharakkal a pincér szemét, de ez már nem a régi Várad, nem az Ady Endre Vér városa. A köztudatba beékelődött „Pece-parti Párizs" falait keresztül-kasul rágták a könnyelműségnek és a nyomorúságnak férgei, s a nemrég még büszkén meredező falak úgy omlanak össze a legkisebb szélrezdülésre, szellőlegyintésre, mint a kardélre épített kártyavárak. A romok természetesen sok mindent maguk alá temetnek, óriásinak vélt vagyonokat, megingathatatlannak vélt pozíciókat és a szerencsétlen kisegzisztenciák egész seregét.

Tessék csak végigtekinteni Nagyvárad múlt évi közgazdasági krónikáján: bukás bukás mellett, elpusztult bankok, megcsalt részvényesek, kifosztott és tönkretett ipari vállalatok, fizetésképtelen milliomosok, ledöntött hamis bálványok és kisistenek mindenfelé. Nagyvárad városa

felett a pusztulás szele süvített végig. Bár nem akarom a vészharangot kongató hálátlan szerepet eljátszani, mégis lehetetlen minden megjegyzés nélkül elmenni azok mellett a gyászjelentések mellett, melyek mostanában egyre sűrűbben adják hírül valamelyik jobb sorsra érdemes nagyváradi vállalkozás pusztulását.

Ha jól emlékszem, a Közgazdasági Bank kezdte meg a sort az elmúlt évben. Aztán sorra követték: a Magyar Bank, a Bihari Takarékpénztár, a Biharmegyei Gazdák Áru- és Hitelintézete, a Nagyváradi Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság, az Országos Közvetítő Bank és egyéb jól megalapozott, kitűnő lelkiismerettel vezetett pénzintézetek. A váradiak majd mindennap egy-egy bankbukást kaptak a reggeli kávéjuk mellé, de ha talán mindennapra nem is akadt bank, más vállalatokból kijutott bőven. A Moskovits-féle bűnbarlang[3] bukását még most is igen sokan érzik azok, akik elég könnyelműek voltak milliókat bízni egy üres, nagyképű suszterlegényre. A részvénytársasági alapon szervezett és sorvadásban elpusztult nagyváradi faipari vállalatoknak se szeri se száma. Mintha a szú teljesen megette volna őket. A sírhantjuk mellett magasan domborodik az elhullott ház- és telekspekulánsok sírja. Ezeket legalább a nagyközönség teljes részvétlensége kísérte ki utolsó útjukra, ahonnan remélhetőleg nem is lesz visszatérés. Természetesen kimúlt a nagy uzsorahaszonnal kecsegtető Nagyváradi Ingatlanforgalmi Részvénytársaság is, amely születése pillanatától kezdve a rohadás csíráit hordta magában.

A csődbe került kereskedők és vállalkozók fekete listáját nem is szándékozom összeállítani. Csak egyszerűen utalok arra, hogy a hihetetlen mérvben megszaporodott váradi fiskálisoknak ez volt a legjobb éve, s még a legtejfelesebb szájú ifjú fiskális is esténként a saját csődtömegén hajthatja álomra fejét. A közgazdasági halál ez alkalommal az ügyvédnek aratja le kaszájával a férges gyümölcsöket.

A vér városa súlyos, végzetes betegség kínjait szenvedte végig. Hogy átesett-e már ezen a betegségen, s ki tudja-e majd heverni a bajt, azt csak a messze, nagyon távoli jövő fogja megmutatni. Egyelőre még mindig fizetésképtelenséget és csődöt jelentenek az emberek. S az bizonyos, hogy ez még mindig nem a gyógyulás jele.

PÉNZVILÁG, 1913. március 15.

AZ ÚJ HONFOGLALÁS I.

Zsidó agráriusok[1] és merkantilisták[2] kivégzése

Közeledünk a húsvét felé, s mint tavasszal a fecskék, a feltámadás előtt itt-ott felütik a fejüket ismét a vérvádról[3] szóló szép, színes mesék. Harminc évvel ezelőtt Tiszaeszláron kiáltottak a szabolcsi urak „feszítsd meg"-et a zsidóságra, most egy *Miklósy* István nevű fővárosi tanár üvölt bakó és pallos után. A tanár urat is bizonyára az eljövendő húsvét inspirálta arra, hogy előálljon a vérvád meséjével *Keresztény magyar népünk gazdasági romlása* címen most megjelent könyvében. A cím alá nagy szerényen a „szociálpolitikai tanulmány" meghatározást biggyesztette oda a papi koszton hizlalt ifjú pedagógus, holott ő maga is jól tudja, hogy pamfletje nélkülöz minden tudományos alapot, és csupán az elmaradhatatlan húsvéti vádirat szerepét akarja betölteni.

A vádirat czúttal szokatlanul terjedelmes. Százötvenkét oldalra terjed, s egyik oldalon sem szűnik meg hangoztatni a zsidóság Magyarországról való kipusztításának sürgős szükségességét. Miklósy úr „keresztény arisztokratáink és főpapjaink figyelmébe hazafiúi érzésével ajánlja" könyvét. E tettéből arra lehet következtetni, hogy nincs tisztában a magyar büntető törvénykönyvvel, amely világosan előírja, hogy a vádiratokat minden esetben a kir. törvényszék vádtanácsához kell intézni. Úgy látszik ő maga [sem] hiszi komolyan, hogy óhaja valaha teljesülni fog, különben ő maga sem tudja előre meghatározni azokat az eszközöket és módokat, amelyekkel ezt a nagyarányú zsidópusztítást keresztül lehetne vinni.

Végtelenül zavaros és kusza ez a könyv, de csodálatosképpen néha igaz hangokat is üt meg, s egyedül ezért érdemes arra, hogy foglalkozzunk vele. Az ellentmondások, elkopott üres frázisok és rosszakaratú, hazug vádak tömkelegéből alig lehet kihámozni ezeket az elfogadható, sőt néha gondolkodásra érdemes adatokat. Ezenkívül még egy szempontból érdekes ez a könyv. Ez az első katolikus írás, amely

öntudatlanul és akaratlanul, de annál nagyobb határozottsággal kénytelen a történelmi materializmus alapjára helyezkedni. Így jut el az egyház Marxhoz, s ez olyan eredmény, amelyet talán még Marx sem remélhetett.

Készséggel elismerjük mi is, amit Miklósy István könyve alapján ír, hogy „a magyarországi népünk lába alól kicsúszik a talaj, a föld, mind nagyobb és nagyobb teher nyomja vállaikat, szegényedik, satnyul, romlik, kivándorol". Az is kétségtelen, hogy „a népünk minden rétegében észlelhető politikai és társadalmi züllés legfőbb oka elhanyagolt és sanyarú gazdasági helyzetünkben található". De azt már nem látja a tanár úr, hogy a csaknem tízmillió holdnyi latifundiumok és az egyház 2 403 332 kat. holdja legjobb felhajtói a kivándorlási ügynököknek, és a leghathatósabb támogatói a végrehajtók munkájának. Miklósy István rémülten csak azt veszi észre, hogy „a kereskedelem és a nagyipar lefoglalása gazdaggá tette őket (mármint a zsidókat), gazdaságuk pedig elővarázsolta a zsidó földbirtokos osztályt is". És miután Miklósy úr sem a zsidó merkantilistákat, sem pedig a zsidó agráriusokat nem szíveli, előbb Pókainé szerepét játszva azon töpreng, hogy melyiket szeressem a kettő közül,[4] s végül is úgy dönt, hogy leghelyesebb, ha mind a két osztályt a sárba tapossa.

Az új honfoglalásról, a zsidóknak a mezőgazdaságban való térhódításáról statisztika is található ebben a könyvben. Megyénkint van kimutatva, hogy a zsidóknak mennyi földbirtokuk és külön-külön mennyi földbérletük van arisztokratáktól, főpapoktól, városoktól, alapítványoktól, és mennyi nem arisztokratáktól vagy főpapoktól. Név szerint csak Abaúj-Torna vármegye új, rendezetlen vallási viszonyok között élő földesurai vannak felsorolva, míg a többi vármegyékből csak a végösszeget mutatja ki. De ha minden vármegyében olyan gondosan állította össze a névsort, mint Abaújban, akkor sem ér az egész statisztika egy fityinget sem. Például zsidó földbirtokosnak van fölvéve 245 holddal *Gencsi* Samu, aki híres, ősrégi nemes, szabolcsi családból származik, de úgy látszik, a keresztneve nem tetszett a tanár úrnak. Vármegyénkint nemcsak a holdak száma van feltüntetve, hanem a kivándorlók száma is, amelyet ha szembeállítunk az egyházi birtokok elhelyezkedésével és nagyságával, megállapíthatjuk, hogy országszerte azokon a helyeken a legnagyobb mérvű a kivándorlás, ahol

a latifundiumok mellett nagy kiterjedésű egyházi birtokok is vannak. Így Abaújban, ahol a kassai püspök és a premontrei rend fekszik rá a vármegye térképére, a legutolsó népszámlálás szerint 23 490 a távollevők száma. Ez a lakosság 13%-a. Bácsbodrog vármegyében – tekintettel a kalocsai érsekség 87 433 holdjára – a kivándorlás óriási arányokat ölt. Beregben – a munkácsi gör. kat. püspök földjéről – 1286 volt az elmúlt évben a kivándorlók száma. Biharban – [ahol] a nagyváradi latin szert. püspökség 189 393, a gör. kat. püspökség 130 000 hold, a latin szert. káptalan 139 657 hold [földdel] járul [a zsidó földbirtokokhoz] – 1910-ben a kivándorlók száma 1951 volt. Borsodból – az egri érsekség 42 397 és a káptalan 105 316 holdjáról – 1910-ben 2000 ember vándorolt ki. Csík megyében nincs kivándorló, és itt a zsidóság kezén nincs egyetlen hold föld sem. Esztergomból – az érsekség 95 983 és a káptalan 70 910 holdja mellől – évenként ezer és ezer ember szökik ki Amerikába. Fejér megyéből – a székesfehérvári püspökség és káptalan domíniumából legutóbb 315 ember vándorolt ki, Győr megyében – a pannonhalmi Szent Benedek-rend 64 848 holdján s a győri püspök és a káptalan birtokain – szédületes arányokat ölt a kivándorlás. Szeben megyében a zsidóságnak nincs semmiféle birtoka, s itt nem nagymérvű a kivándorlás sem. Szepesben – a szepesi püspök pátriájában – Miklósy szerint „a zsellérrendszer túlkapásai ösztönzik a népet a kivándorlásra". Temesben – a csanádi püspök birtokán – a kivándorlás óriási. Úgyszintén Vas megyében is, ahol a zirci ciszterci rendnek 53 789, s a szombathelyi püspökségnek és káptalannak van megszámlálhatatlan hold földje. Veszprémben – egyedül a püspöknek van 65 618 holdja – 1194 ember vándorolt ki az elmúlt évben.

Mindezeket nem veszi, illetve nem akarja észrevenni Miklósy úr, pedig ezeken az adatokon éppúgy lehet megdöbbenni és felháborodni, mint azon, hogy a zsidóság tulajdonában 2 116 279 hold van, 1 925 807 hold földet bérelnek arisztokratáktól és főpapoktól, 789 391 holdat pedig más földbirtokosoktól, *tehát összesen 4 831 477 hold föld van a zsidóság kezén.*

PÉNZVILÁG, 1913. március 22.

AZ ÚJ HONFOGLALÁS II.

Hol a veszedelem – Mi fáj és mi nem fáj – Ha az elfogultság győzne

„A Vázsonyi köré csoportosult zsidó merkantilisták azon sikere" fáj legjobban Miklósy tanár úrnak, hogy a már „szentesített új adótörvény életbeléptetésének elhalasztását éppen a zsidó kereskedőkre való tekintettel vívták ki". Ő ugyanis az új adótörvényekben egyedül a zsidóság megterhelését és a földbirtokos osztálynak az államterhek jó részéről való megszabadulását látja. De nyomban utána felsóhajt, mert észreveszi, hogy a földbirtokos osztály sem mentes már a zsidóktól, s ez készteti őt erre a feljajdulásra:

„Jaj a mi magyar népünknek, és jaj nemzeti létünknek, ha kiváló arisztrokratáink helyett a tauszjakabok, az eksteinfülöpök, a deutschmórok fogják irányítani népünket!"

Hát nem megható ez az elfogulatlanság! A tanár úr azonban néhány oldallal odébb mégiscsak magára ölti az objektivitás köpenyét, és amint a juhászlegény a szamár fejére, ő is oda üt gyengéden a főpapjaink közé. Azt mondja, hogy „nem mulaszthatjuk el azt sem, hogy a főpapságunk figyelmét is ráirányítsuk részint földmíves népünk azon millióinak fölsegélyezésére, akik legföljebb 10 holdnyi földbirtokon tengődnek, részint pedig arra a szabadkőműves[1] aknamunkára, amely a szekularizáció jelszavának érvényesítése révén akarja az egyházat vagyonától megfosztani. Sajnos főpapságunk eddigi földbirtokpolitikája is lényegesen kifogásolható a kereszténységszocializmus[2] szempontjából."

Miután pedig a tanár úr sok minden zagyvaságot összesepert könyvében, kimondja a jelszót:

„Egyesüljön tehát az egész magyar keresztény társadalom, az arisztokraták, a főpapok, a papság, az intelligens középosztály, keresztény

egyetemi ifjúságunk, keresztény tanítóságunk ... keresztény népünknek józan anyagi és egészséges szellemi föllendítésére."

Méltóztatik tudni, ez az a bizonyos bomba, amelynek a keresztény magyar társadalomban felrobbanni kellene, mégpedig olyképpen, hogy csupán a zsidókat pusztítsa el. A keresztény magyar társadalomnak azonban ez idő szerint golyó van a hasában, nyomorúságosan tengődik, már mint a középosztály, a kispolgárság és a parasztság ellenben látja, hogy sem a főpapok közt, sem pedig az alsópapság soraiban nem pusztít még most sem a nyomorúság, ezért aztán a miklósyistvánok legpuffogóbb frázisai is hatástalanok maradnak. Hiába kongatja meg a vészharangot, a pogromot még mindég nem lehet megrendezni Magyarországon a zsidó agráriusok és merkantilisták közt.

A lehető legrövidebben igyekszünk felsorolni mindazokat a sérelmeket, amelyeket ez az állami pénzen (tehát zsidó pénzen is) kitartott tanár állapít meg könyvében a kereszténység rovására.

Fáj neki, hogy nincs külön statisztikánk a nemzeti vagyonról, hogy a statisztikai hivatal nem készít külön kimutatást a *felekezeti* és külön kimutatást a *nemzetiségi vagyonról,* ellenben

nem fáj neki, hogy a statisztikai hivatal nem készít kimutatást az egyházi vagyonról, a mise és egyéb alapítványi pénzekről, amelyeket (lásd a Pénzvilág előző számait) még az adózás elől is eltitkolnak.

Fáj neki, hogy amíg 1886 és 1890 közt évenként átlag 25 723 volt a kivándorlók száma, 1907-ben már 209 169 ember vándorolt ki e tejjel s mézzel folyó Kanaánból, s a kivándorlók 56%-a a mezőgazdasági munkás volt, a kereskedők azonban csak 2,3%-kal voltak képviselve, ellenben

nem fáj neki, hogy a klérus tagjai – akikre kétségtelenül nincs annyi szükség ebben az országban, mint a kereskedőkre – még egytized százalékkal sem növelték a kivándorlók számát.

Fáj neki, hogy a „merkantilista zsidóink jól érzik magukat itt, boldogulnak és gazdagodnak, miközben keresztény földművelő népünk a földéhség és a földhiány miatt kivándorolni kényszerül", ellenben

nem fáj neki, hogy a nagyváradi szertartású püspökség 187 393 holdnyi földjén minden évben a kukoricakenyéren élő nép közt a pel-

lagra[3] pusztít, a viskókon nincs kémény, és az oláh paraszt együtt lakik kecskéjével, ha véletlenül van kecskéje.

Fáj neki, hogy „valamikor, a magyar történelmi múltban, keresztény magyar vér tartotta és védte meg azokat a birtokokat, amelyeket a goldfingerek most csengő pénzzel hódítanak el tőlünk", ellenben

nem fáj neki, hogy Vaszary Kolos huszonegy évi hercegprímás uralma alatt a primácia jövedelméből körülbelül 60 millió korona tűnt el gyanús körülmények közt, anélkül hogy ebből a Dárius-kincsből egyetlen fillér jutott volna akár jótékony célra, akár pedig gazdasági beruházásokra.

Fáj neki, hogy a zsidó merkantilisták közül 1911-ben 1200 kereskedő lett fizetésképtelen, s ezek (az aktívákat nem számítva) 136 000 000 (?) koronával tartoztak hitelezőiknek, ellenben

nem fáj neki, hogy a keresztény fogyasztási és hitelszövetkezetek évenkint hány százezer koronával károsítják meg tagjaikat a nyomorgó, állati sorban tengődő, kiuzsorázott magyar parasztságot.

Fáj neki, hogy a keresztény Magyarország kereskedelmi életében a zsidóság dominál, a „magyar kereskedelem" majdnem teljesen azonos a magyarországi „zsidó kereskedelem"-mel, ellenben

nem fáj neki, hogy derék keresztény agráriusaink elzárták vámjainkat a szerb és az argentínai hús elől, és a nyerstermény kivitelünkkel csak hungara és vengerka kereskedésünk versenyezhet.

Fáj neki, hogy „a merkantilista körök méltánytalanul és jogtalanul harcot és ellenségeskedést szítanak az ország 66 százaléknyi agrárius lakossága ellen", ellenben

nem fáj neki, hogy darányiignácok[4] és bernáthistvánok[5] gátat vetnek *egy egész ország* boldogulása és fejlődése elé.

Fáj neki, hogy „a klikkpolitika arra irányul a többi közt, hogy *az olcsóbbá tett takarmány (?), az olcsóbbá tett hús (??), az olcsóbbá tett gabona (???)* révén apassza népünk jövedelmét", ellenben

nem fáj neki, hogy amikor ő tanári fizetésének folytonos felemelésével az egész ország lakosságának *(tehát a zsidóknak is)* megterhelését követeli, mindig a nagy drágaságra, a méregdrága takarmányra, húsra és gabonára hivatkozik.

Fáj neki, hogy a B. H. szerint az adótörvények elhalasztása Magyarország 3 800 000 törpebirtokosa zsebéből egy évben 6 600 000 koro-

nát, az ország 190 ezer kisbirtokosa zsebéből 2 800 000 koronát, az ország III. osztályú kereseti adót fizető 321 000 kisembere zsebéből 1 380 000 koronát és 64 700 munkás zsebéből 430 000 koronát vesz ki, szóval 4 375 000 ember sanyarú és szűkös keresetét 11 210 000 K-val dézsmálja meg, ellenben

nem fáj neki, hogy az egyház *másfél milliárd* koronát kitevő vagyona évenként 80–90 millió koronát jövedelmez, és alig fizet többet öt millió K adónál.

Végezhetünk. A Miklósy István vádirata nemcsak bárgyú és tudatlan, hanem rosszakaratúan hazug, elfogult és tendenciózus is. Kétségbe kell esnünk, ha arra gondolunk, hogy a magyar kultúra terjesztése és az ifjúság nevelése ilyen miklósyistvánokra van bízva.

PÉNZVILÁG, 1913. március 29.

OSZTRÁK ÁGYÚGYÁR MAGYAR FÖLDÖN, MAGYAR PÉNZEN

Uraim, boruljunk le Teleszky János[1] pénzügyminiszter úr őnagyméltóságának magas színe előtt, mert megszületett a – magyar ágyúgyár az ő kitűnő, kegyes jóvoltából. Győr városával együtt zengjük a diadaléneket, és borítsunk fátyolt arra a kis szépséghibára, hogy ez az ágyúgyár tulajdonképpen nem is magyar lesz, hanem a Skoda–Krupp Hitelbank szövetkezésének egy kis ártatlan korcsszülötte. Önök mindannyian, velem együtt, ugyebár tótágast állottak örömükben, amikor meghallották, hogy milyen kitűnő ember ez a pénzügyminiszter? Lám, már el is készítette a magyar ágyúgyárról szóló törvényjavaslatot, a képviselőház jóváhagyása úgyis biztos – szeretném látni azt a törvényjavaslatot, amit ez a Ház nem hagy jóvá! –, s most már tehát csak egy nemes lelkű városra van szükség, mely utolsó fehérnemű darabját is felajánlja erre a célra. És mennyire boldogok voltunk, hogy Győr városából nem veszett ki a nemes idealizmus, ő kitárta ölelő karjait, s mint az utca lánya keblére vonta a Skoda–Kruppék[2] ágyúgyárát, amelyet ezentúl neki kell majd kitartania.

Ne méltóztassék azonban azt gondolni, hogy mindez humor, avagy talán költői hasonlat. A tervbe vett ágyúgyár csakugyan olyan terheket ró Győr városára, hogy a terhek alatt okvetlenül meg kell roppannia. Tessék csak meghallgatnia, hogy mi mindent ad Győr városa – amelynek pótadója nem is olyan alacsony, sok telke viszont nincs, de annál több az adóssága – a „magyar" ágyúgyár céljaira:

Miután az ágyúgyár céljaira a leirat 1. pontja alatt kívánt 20 kat. holdnyi területnek tulajdonjogilag való ingyenes átengedése az 1912. évi LVIII. t. c. 10. §-a szerint név szerinti szavazással döntendő el: az elnöklő főispán által feltett azon kérdésre: hajlandó-e a közgyűlés a város tulajdonát képező 8504, 8505, 8506 és 8508 kat. helyr. sz. parcellákat, továbbá a 8476, 8474 és 8473 kat. helyr. sz. parcellákból a 20 holdhoz szükséges részleteket, összesen 20 kat. holdnyi területet a

győri ágyúgyár céljaira tulajdonjogilag ingyen átengedni, a közgyűlés határozatképp kimondja, hogy Győr sz. kir. város közönsége a tulajdonát képező fent körülírt húsz kat. holdnyi területet a győri ágyúgyár céljaira tulajdonjogilag ingyen átengedi.

2. A közgyűlés a gyár további fejlesztésére, valamint munkás- és tisztviselő lakások esetleges építésére a város tulajdonát képező 8471, 8472, 8474, 8476, 8477, 8500, 8501, 8502 és 8503 kat. helyr. sz. területből mintegy 36=harminchat kat. holdnyi területre nézve négyszögölenként 8 koronás ár mellett a győri ágyúgyár céljaira az elővételi jogot tíz éven át, tehát 1923. év december hó 31-ig biztosítja.

3. A közgyűlés felhatalmazza a város tanácsát, hogy amennyiben a csatolt helyszínrajzon feltüntetett városi területből a m. kir. pénzügyminiszter úr az ágyúgyár céljaira nem az 1. és 2. pontok alatt átengedett, illetve a jövő fejlődésre való tekintettel lekötött és biztosított, hanem más területeket választana, úgy e tekintetben végérvényesen egyezséget köthessen, ezt azonban a közgyűlésnek alakszerű határozathozatal céljából bejelentse.

4. A közgyűlés elhatározza, és kötelességet vállal, hogy a város költségén és azonnal a gyár alaptervének megállapítása után:

a) a gyár telkéhez vezető, gázzal világított, makadám-utat létesítsen;

b) a közcsatornát megfelelő méretezésben a gyárig meghosszabbítsa;

c) gáz- és vízvezetéket létesít a gyár részére oly mértékben, hogy abból a gyár szükséglete fedezhető legyen. A gyárhoz vezető utak világításához szükséges légszesz árát a város viseli.

5. Az 1., 2. és 4. pontokban foglalt kedvezmények és kötelezettségek ellenében Győr szab. kir. város közönsége a kötendő szerződésbe felvenni kéri, hogy amennyiben az átengedett területek bármily okból nem gyári célokra használtatnának fel a jövőben, úgy az visszaadassék a városnak, vagy annak négyszögölenként 10 koronával számított becsértéke térittessék meg, szerződő fél tetszésére bízván, hogy melyik megtérítési móddal kíván élni.

6. A közgyűlés a makadám-út létesítési költségeit 29 000 K, a közcsatorna meghosszabbítását 23 000 K, a vízvezeték meghosszabbításának költségeit 26 000 K, a légszeszvezeték létesítését 33 000 K, a bérlők kártalanítását, áthelyezett utak rendezését, cirkeli-ér környékének

fásítását 9000 K, összesen 120 000 K-ban irányozza elő, fenti munkálatokat a mérnöki hivatal jelentésében részletezett módon elhatározza, és annak végrehajtására a város tanácsát utasítja. Végül kimondja, hogy a fenti 120 000 K függő kölcsönből lesz fedezendő, és utasítja a város polgármesterét, hogy vonatkozólag ajánlatokat szerezzen be, és azokat határozathozatal céljából a májusi rendes közgyűléshez beterjessze.

Méltóztatnak tudni, hogy mit jelent ez a határozat? Győr városa utolsó telkeit ingyen odaajándékozza egy államilag is agyontámogatott, kitűnő, sőt horribilis nyereségekkel kecsegtető magánvállalkozásnak, amelynek virágzása a szubvención kívül még kitűnő állami megrendelésekkel is biztosítva van. Különben a Skoda–Krupp-társaságnak egyáltalán nincs szüksége erre a néhány százezer koronányi alamizsnára, amelynél tízszer és talán százszor többet is kell költenie a kijárókra. Merthogy kijárók nélkül most egyszerre nem lett volna olyan sürgős ez a tíz év óta húzódó kérdés, az bizonyos. Biztos tudomásunk van arról, hogy a pénzügyminisztériumban már bevonták két héttel ezelőtt Wennes Jenő győri polgármestert is, aki mindent megígért jó előre, csakhogy megszerezze Győrnek az ágyúgyárat. A pénzügyminiszter és a Skodáék megbízottai a napokban a helyszínen megtekintették már a kiszemelt telket is, s minden a legnagyobb tetszésüket nyerte meg.

Feltűnő azonban, hogy az ágyúgyár telkét oly gyorsan szavaztatták meg a törvényhatósági bizottsággal, hogy a bizottsági tagok tulajdonképpen nem is tudták, hogy a rendkívüli közgyűlést miért hívták össze, és mi fölött kell dönteniök. Pedig tudtunkkal a törvény megszabja, hogy köztulajdonban levő ingatlanok átengedésénél a közgyűlést megelőzően értesíteni kell a bizottsági tagokat a közgyűlés tárgysorozatáról. De előírja a törvény azt is, hogy ingatlant háromszori név szerinti szavazással csak jogi személynek lehet átengedni, s a szavazások közt legalább 15 napi differenciának kell lennie. Ezzel szemben az történt, hogy egyik napról a másikra összehívták Győr város közgyűlését, a polgármester bejelentette, hogy a pénzügyminiszter 36 hold területet és még minden jót kér az ágyúgyár céljaira, s a meglepett közgyűlés mindjárt megszavazta a kért területnek ingyen való átengedését, de hogy kinek adja a telket: nekem, neked, neki, az államnak-e vagy Skoda–Kruppéknak, Asta Nilsennek-e,[3] avagy talán a sarki hordár-

nak, minderről a határozatban nincs egyetlen szó sem. Márpedig, kérem szeretettel, én is, meg te is, meg ő is, meg mindenki szeretné tudni, hogy tulajdonképpen kivel szemben volt olyan bőkezű Győr nemes városa, kinek a nevére fogják telekkönyvelni ezeket az értékes telkeket? És bizonyára zavarban lesz a telekkönyvi hivatal is, mert ebből a határozatból hiányzik, hogy ki az új telektulajdonos, kivel szemben gyakorol Győr városa jótéteményt.

Mialatt mi ezen a problémákon törjük a fejünket, Skodáék önelégülten mosolyognak a markukba: ők tudják, hogy kik kapják az ingyen telkeket, ingyen makadám-utat, ingyen vízvezetéket, ingyen csatornázást és ingyen világítást. És bizonyára – velünk együtt – hálásan gondolnak Teleszky őnagyméltóságára, aki Wennes Jenő polgármester segédletével megkezdte működését a mezők liliomának felruházása terén. Isten éltesse!

PÉNZVILÁG, 1913. április 5.

kérek szót és egyben bocsánatot is, amiért a Pénzvilág olvasói előtt elfoglalok olyan helyet, amelyet a szerkesztőség sokkal érdekesebb olvasmánnyal is meg tudna tölteni. Nem szeretek azonban adósa maradni senkinek, válasszal sem, de meg mással sem. Ez az elvem késztet most arra, hogy a magam ügyére tereljem az olvasó szíves figyelmét, amellyel egy ízben már megtiszteltek, amikor rámutattam a Pénzvilágban arra a mérhetetlen nagy gazdasági pusztulásra, amiről az utóbbi időben egyre sűrűbben érkezik jelentés Biharország cifra, büszke fővárosából, Nagyváradról. Megírtam, hogy a Vér városának ereiben elposhadtak, megromoltak az erek, a kulturálisak is, de főként a gazdaságiak, s az utóbbi időben tatárjárásszerűen pusztított a csőd végtelen kasszájával a nagyváradi bankok, iparvállalatok és kereskedők közt. Teljesen objektíven tártam fel a helyzetet, amely aggasztóan sivár és vigasztalan. Nem tudom, hogy a cikk mérsékelt, tompított hangja vagy a megcáfolhatatlan való adatai nem tetszettek-e az egyik nagyváradi helyi lapnak, és sietett is gyorsan megszolgálni a bankokat azzal, hogy elfogultsággal, sőt tudatos rosszakarattal vádolt meg, és annak az óhajának adott kifejezést, hogy a Pénzvilág támadását illetékes helyről is vissza kellene utasítani. A jámbor óhajtás beteljesedett: a nagyváradi kereskedelmi- és iparkamara legutóbb tartott ülésén mindenben megerősítette „vágyaimat", sőt még sokkal kétségbeejtőbben festette le a siralmas helyzetet, mint ahogy én ezt vázolni merész voltam. És ránk cáfoltak az események is, mert az elmúlt héten csak egy nagyváradi bank határozta el felszámolását, csak egy „köztiszteletnek örvendő, kiváló" nagyváradi földbirtokos lett 3 millió passzíva mellett fizetésképtelen, csak egy nagyváradi nagykereskedő ment csődbe, és csak egy nagyváradi bank ellen adtak be adósai uzsora és zsarolás címén bűnvádi feljelentést. Ilyen alaptalanul mertem én Nagyvárad városát megvádolni, és nem követtem a cáfolat példáját,

amelynek nagy érdemei vannak néhány jobb sorsra méltó közgazdasági vállalatnak a másvilágra való segítésében. Egyetlen nagyváradi bankigazgató álljon elő azzal a nyilatkozattal, hogy nekik nincs terhükre a nagyváradi sajtó – s akkor én a legnagyobb készséggel követem meg a Vér városát, s mély tisztelettel beállok én is abba a táborba, melyik még mindég nem szűnt meg hirdetni, hogy a nagyváradi pénzpiac rendíthetetlenül és sziklaszilárdan áll most is, s az elmúlt évben a Körös partján nem volt egyetlen csőd, sőt még fizetésképtelenség sem.

Várom tehát a nyilatkozatot, s addig is vagyok . . . stb.

Szamuely Tibor

PÉNZVILÁG, 1913. április 12.

A KLERIKÁLIS BUDAPEST I.

Abban a mindennapi, lázas munkálkodásban, amit ennek a városnak apraja-nagyja végez, hogy a nehéz megélhetési viszonyok között is biztosítsa magának a vegetációt, s amennyire tőle telik, ezt a vegetációt a kultúrember életének nívójára emelje, alig-alig vesszük észre, hogy a haladásnak és minden kultúrának ellenségei hol és minő aknákat ásnak a kulturális haladás alá, hogy hálózzák be ezt a várost és annak polgárait világi és szerzetespapok, apácák és klerikális intézmények.

Hihetetlen bár, de úgy van, hogy még ez a város, az országnak fővárosa és kultúrcentruma, minden kulturális életnek szíve és gócpontja, az országnak már természeténél fogva is első kultúrvárosa, teljesen be van hálózva klerikális intézményekkel, tele van papokkal, apácákkal, tele van katolikus egyesületekkel és körökkel, templomokkal és felekezeti iskolákkal, a klerikális butításnak e két leghathatósabb intézményével.

Sorra vesszük majd az összes fővárosi klerikális intézményeket, de elsősorban a klerikalizmus díszes várkastélyaival, a templomokkal akarunk végezni.

Emlékezetes még, hogy akkor, amikor tavaly a liberális lelkületű Hock Jánost[1] választották meg a VIII. kerület plébánosává, a klerikális körök menten összebújtak, és elhatározták, hogy itt valamit tenni kell, mert nem szabad megengedni, hogy a fővárosnak éppen leggazdagabb plébániája legyen azé a papé, aki türelmes mindenféle más vallású intézménnyel vagy emberrel szemben, aki a szíve mélyéből utálja a klerikális hecckáplánoskodást, aki undorodik a Barkóczyaktól,[2] a Rakovszkyaktól,[3] a Zichyektől,[4] a néppártoktól, a kongregációsoktól és általában a türelmetlen klerikalizmustól. Ki is sütötték rövidesen, hogy mit kellene tenni Hock János megbosszantására; egyszerűen kisebbíteni kell a jövedelmét, meg kell osztani a plébániáját. És erre

megindultak a cikkezések a klerikális lapokban, hogy ilyen és olyan kevés a templom Budapesten, a Józsefvárosban is kevés a templom, éppen ezért még egyet kell felépíteni, s e mellé egy új plébániát kell alapítani, mert a józsefvárosi plébánia ma oly nagy, hogy annak plébánosa „nem bírja kielégíteni ennek a nagy kerületnek lelki szükségleteit". Így akarták a liberális érzelmű Hock János jövedelmét apasztani, kisebbíteni.

Mi ugyan elvből helyeseljük mindenféle papi jövedelemnek nemcsak csökkentését, de egészben való elvonását is, de mi hasznunk lenne nekünk, mi haszna lenne a főváros polgárságának és az országnak abból, ha a Hock János jövedelmét apasztanák azért, hogy a jövedelem egy részét egy másik papnak adják? Ha már jövedelmez az a józsefvárosi plébánia évi 100 ezer koronát, hát inkább kapja ezt a pénzt egy liberális és toleráns[5] pap, mint valami néppárti hecckáplán, aki aztán végleg felborítaná a kerület vallási békéjét.

Az egészben különben nem is az a fontos, hogy Hock János plébániáját éppen a személye miatt meg akarják osztani, hanem az, hogy a klerikális lapok ordítozása eljutott a hercegprímás fülébe is, aki túl akarván tenni az összes klerikális sajtóorgánumok cikkáradatán, egyszerűen kijelentette, hogy nemcsak a VIII. kerületi plébániát kell megosztani, hanem az összeseket, mert a fővárosban kevés a plébánia, és kevés a templom. Szaporítani kell a plébániákat, és szaporítani kell a templomokat is. Sőt még ennél is tovább lőtt Csernoch hercegprímás, amennyiben kijelentette, hogy a megszervezendő plébániákat szerzeteseknek fogja odaadni, s pár hétre rá már be is invitálta az olaszországi szaléziánusokat, akiknek templomot és zárdát is fognak építeni a fővárosban, amire a kellő fedezetről már gondoskodva is van.

Kevés a plébánia, és kevés a templom, mondotta a hercegprímás, holott úgy látjuk, hogy nemcsak hogy nem kevés, de túlontúl sok a templom, a klerikális butításnak fölötte sok kastélya van már Budapesten, úgyhogy tiltakoznunk kell a további templomépítkezések ellen.

Tiltakozunk pedig azért, mert Budapesten a főváros a katolikus kegyúr, és ezt az elismerten legjobb kegyurat az országban a klerikálisok a legképtelenebb címeken és jogokon pumpolják. Templom kell! – mondják, és ezzel máris ingyen telket sarcolnak ki mindenekelőtt. Persze nem elégszenek meg ezzel, hanem azonnal előállanak az újabb

kérelemmel: viselje a főváros az építkezési költségek háromnegyedét, de legalábbis felét. Aztán fizesse a papot meg a káplánokat, adja ezt, adja azt, száz és ezer „jámbor" kérelemmel molesztálják a várost. És ez még nem baj, hogy molesztálják, de sikeresen molesztálják, mert hihetetlen befolyásokat mozgatnak meg céljaik elérésére, és egyenesen rákényszerítik a várost, hogy a papzsákot tömje a polgárság keserves munkával megkeresett adófilléreiből, nem is szólva arról, hogy Budapest népességi viszonyai folytán a katolikus templomokra adott pénzek fele más vallásúak: evangélikusok, reformátusok, unitáriusok meg zsidók zsebéből kerül ki. De hát ilyenkor – no meg máskor is – a zsidópénz is jó, mert a fő az, hogy a klerikalizmus minél több erődítést emelhessen magának a városban idegen pénzen, és Isten dicsőségére minél több papot lehessen idecsődíteni, és minél többet lehessen itt kihizlalni.

Jelenleg a következő templomok vannak a fővárosban:
Budán:

1. Királyi várkápolna és plébánia (királyi várpalota).
2. Koronázó Mátyás-templom és plébánia (vár).
3. Katonai helyőrségi templom (Nádor tér).
4. Krisztinavárosi templom és plébánia (Krisztina tér).
5. Szent Katalin-templom és plébánia (Tabán).
6. Szent Anna-templom és plébánia (Felső-víziváros).
7. Szent Erzsébet-templom és plébánia (Alsó-víziváros).
8. Szent Ferenc-rendiek temploma és plébánia (Margit körút).
9. Sarlós Boldogasszony temploma és újlaki plébánia (Bécsi út).
10. Szent Péter-templom és óbudai plébánia (Lajos utca).
11. Svábhegyi kápolna (Svábhegy).
12. Ferenchalmi kápolna.
13. Angolkisasszonyok nyaralójának kápolnája.
14. Lipótmezei tébolyda kápolnája.
15. Szent János-kórház kápolnája.
16. Szent Flórián-kápolna (Fő utca 90.).
17. Kálvária-kápolna (Kálváriahegy).
18. Szent István-kápolna (Császárfürdő).
19. Segítő Mária-kápolna.

20. Szent Margit-kápolna (Margitsziget).
21. Köves Mária-kápolna (Szentendrei út).
22. Kálvária-kápolna (Kiscelli hegy).
23. Donáti-kápolna (Hármashatárhegy).
24. Jézus Szent Szíve-kápolna (az óbudai állomásnál).
25. Régi temető-kápolna.
26. Újtemető-kápolna.
27. Jó pásztorháza kápolnája (Szőlő utca).
28. Irgalomháza kápolnája (San Marco utca).
29. Szent Margit-kórház kápolnája (Bécsi út).
30. Irgalmas rendűek kórházának kápolnája.

Pesten:
31. Belvárosi főplébániatemplom (Eskü tér).
32. Szent Ferenc-rendi zárdatemplom (Kossuth Lajos utca).
33. Szervita rend temploma (Szervita tér).
34. Egyetemi templom.
35. Szent István-bazilika és plébánia (Váci körút).
36. Szent Terézia-templom és plébánia (Terézváros).
37. Karmelita-zárda temploma (Huba utca).
38. Erzsébetvárosi plébánia-templom és plébánia (Szegényház tér).
39. Józsefvárosi plébániatemplom és plébánia (Mária Terézia tér).
40. Jézus Szent Szíve temploma és jezsuita rendház (Mária utca).
41. Ferencvárosi plébánia-templom és plébánia (Bakáts tér).
42. Lazaristák[6] rendháza és temploma (Gát u.).
43. Erzsébet Örökimádás-templom és Mária Reparetrix apácák rendháza (Üllői út).
44. Kőbányai plébániatemplom és plébánia.
45. Szent Rókus temploma (Rókuskórház).
46. Szent Hermina-kápolna (Városliget).
47. Szt. Domonkos-rendház kápolnája (Zugló).
48. Regnum Marianum-kápolnája (Damjanich utca).
49. Mária-misszionáriusnők[7] kápolnája (Hermina út).
50. Szent Margit-kápolna (Knézich utca).
51. Szent István-kórház kápolnája (Gyáli út).

Ötvenegy nyilvános templom és kápolna van Budapesten. Persze van egy sereg nem nyilvános kápolna is, például a hercegprímási palota kápolnája, a Szent Imre-kollégium[8] kápolnája, a Mária-kongregáció kápolnája a jezsuita rendházban, a katolikus diákotthon kápolnája a Norbertinum,[9] Augustinum,[10] Rákócziánum,[11] Aloysianum[12] és egyéb klerikális intézetek.

Amellett egy sereg pap házal Budapesten új templomért. Fentebb említettük már, hogy a hercegprímás – Zichy Nándor[13] emlékére, de a szaléziánusok céljaira akar templomot építtetni, Zuglóban a Domonkos-rendiek akarnak templomot, a Thököly úton most építenek szintén dominikánus-templomot stb. És mindezek tetejébe a hercegprímás még meg akarja osztani a plébániákat, és még egy sereg plébániatemplomot akar építtetni a fővárossal.

Már eleve tiltakozunk ez ellen. Templomból már elég volt nekünk. Tessék csak még egypár kórházat, menházat, napközi otthont, népházat és egyebet építeni. Ez kell nekünk és ennek a fővárosnak és nem szaléziánusok és nem dominikánusok, nem jezsuiták, nem templomok és nem plébániák.

ÚTTÖRŐ, 1913. június 29.

AMERIKAI MILLIOMOSLEÁNY A BUDAPESTI RENDŐRSÉG KARMAI KÖZÖTT[1]

ZSAROLÁSI MANŐVER SEGÉDLET MELLETT – MÁR MEGINT „KALANDORNŐT" FOGOTT SZENTKIRÁLYI KAPITÁNY – AMIT NEM VÁLLAL A NIZZAI ÉS BÉCSI RENDŐRSÉG, AZT ELVÉGZIK A BODA-PRIBÉKEK

A budapesti rendőrség szerdán újabb sikert aratott a bűnügyi nyomozás, illetve a hatósági visszaélés terén. Az Andrássy úton letartóztattak egy chicagói milliomoslányt, és a „tapintatos rendőreljárás" minden tortúráján keresztül kellett mennie a szerencsétlen leánynak, amíg az ügyészség szabadon nem bocsátotta több órai fogság után. Boda Dezső ismét büszke lehet pribékjeire, s különösen Szentkirályi Béla kapitányra, aki nyomban sietett a hivatalos rendőri kőnyomatos lap útján világgá kürtölni, hogy „veszedelmes kalandornőt" tartóztattak le.

A rendőrség dicsősége azonban csak délután 4 óráig tartott. Ekkor kiderült, hogy a „jó fogás" a legnagyobb fölsülés, amely igen könnyen diplomáciai eljárásra is adhat alkalmat – a rendőrharamiák ellen tett bűnvádi feljelentéseken kívül.

A legújabb rendőri brutalitásra és visszaélésre az adott alkalmat, hogy Fraund Harry bécsi bankár ügyvédje, dr. Weisz Ödön útján csalás címén följelentést tett Aline Lovette Desraismess amerikai leány ellen, akivel a bankár még tavasszal Nizzában ismerkedett meg. A bankár udvarolni kezdett a leánynak, és kijelentette, hogy feleségül is veszi, ha a felesége ellen indított válópöre befejeződik. Az amerikai leánynak még 25 000 korona névértékű Phönix-bányarészvényt is fölajánlott annak biztosításául, hogy nem hagyja el. A leány elfogadta az ajánlatot, és úgy egyeztek meg, hogy egyelőre egy spanyol szigetre költöznek, amíg a válópör befejeződik. Később azonban az amerikai leány szülei megtudták, hogy a bankárnak Bécsben felesége van, akitől esze ágában sincs elválni, és csak könnyebb viszonyt akar szőni a feltűnően szép amerikai leánnyal, akinek az apja Chicagóban milliomos gyáros. A szülők nem is egyeztek bele, hogy a leány Spanyolországba utazzon a bankárral, aki ekkor részvényeit követelte vissza. A leány kijelen-

tette, hogy ő a részvényeket ajándékba kapta a bankártól, és nem is hajlandó neki visszaadni.

A bankár ekkor polgári pört indított, és a budapesti Kereskedelmi Banknál letétben levő részvényeket bíróilag letiltatta. Ugyanakkor azonban bűnvádi feljelentést tett a nizzai rendőrségen Aline Lovette ellen. A rendőrség azonban az ügyet nem vállalta, mert itt csak polgári pörnek van helye. Úgyszintén nem vállalta a följelentést a bécsi rendőrség sem. Fraund úrnak ekkor eszébe jutott, hogy itt van a hírhedt budapesti rendőrség, ez majd segédkezet fog neki nyújtani abban, hogy a részvényeket az amerikai leánytól kizsarolhassa. Előbb azonban a budapesti ügyészségnél próbálkozott, de az ügyészség és a főügyészség visszautasították a vádat – bűncselekmény hiányában. A bankár úr erre a rendőrséghez fordult. Weisz Ödön ügyvéd ravasz furfanggal Budapestre csalta a Bécsben lakó amerikai leányt, aki a napokban édesanyjával meg is érkezett Budapestre, abban a reményben, hogy egyezség útján a Kereskedelmi Banktól kikapja részvényeit.

Szentkirályi Béla rendőrkapitány, aki ezt az ominózus ügyet vezette, parancsot adott a detektíveknek, hogy Aline Lovette Desraismesst tartóztassák le a vizsgálóbíró körözőlevelére való hivatkozással. A leány szerdán délelőtt dr. Holitscher közjegyző Andrássy út 1. szám alatti irodájában járt, ahol meghatalmazást írt alá a budapesti amerikai konzulátus ügyészének, hogy pörében érdekeit képviselje. Amikor a leány kilépett az utcára, Bialogurszky és Sugár detektívek tartóztatták föl, és becipelték a főkapitányságra, ahol angolul egy szót sem értő rendőrtisztek rettenetesen megvegzálták. Az amerikai leány erélyesen tiltakozott a hallatlan brutalitás ellen, és a konzulátus segítségét kérte. Közben Szentkirályi Béla úr – a lovagias gentleman – a rendőri sajtóiroda megkerülésével elújságolta az esti lapok tudósítóinak, hogy veszedelmes nemzetközi kalandornőt tartóztattak le, és a legotrombább rágalmakkal illette, amelyeket a lapok hűségesen közöltek is. A konzulátus közbenjárására a leányt délután 4 órakor átkísérték az ügyészség fogházába, ahol Margalits dr. vizsgálóbíró nyomban szabadon bocsátotta, mert bűncselekményt nem látott fönnforogni. A leány az ügyészség fogházából az amerikai konzulátusra sietett, ahol orvosi bizonyítványt vétetett föl érintetlenségéről, s ez alapon rágalmazásért föl-

jelentést tett a rendőrség és a lapok ellen, s kártérítést is követelt tőlük. Úgyszintén hivatalos hatalommal való visszaélés címén is följelentést tett a rendőrség ellen. Este az amerikai leány édesanyjával kétségbeesve utazott el az ázsiai birodalomból.

NÉPSZAVA. 1913. július 3.

Az ötven és egynéhány templomon és kápolnán kívül, amelyekben naponta nem is egyszer, hanem kétszer-háromszor is butítják a papok a „jámbor hivőket", a sok mindenféle templomi prédikációk, misék és litániák még mindég nem elégséges eszközei a klerikális butításnak, minélfogva a papok egy egész sereg klerikális egyesülettel hálózták be Budapestet.

Ez egyesületek a legkülönbözőbb válfajúak. Nem annyira az egyesületek milyensége kölcsönöz specifikumot a tagoknak, mint inkább a tagok butaságának mértéke adja meg az egyesületek jellegét. Mert valamiképpen nem minden katolikus klerikális, azonképpen nem minden klerikális abszolút buta, sőt a butaságukban bizonyos fokozatok észlelhetők, minélfogva a papok különböző klasszisú klerikális egyesületeket alapítottak, és mindenkit besoroznak az őt megillető klasszisba. Hogy jobban megvilágítsam a dolgot, felhozom azt az esetet, hogy vannak például munkások, kik elég szép szerivel lépnek be egy klerikális munkásegyesületbe, de például egy hitbuzgalmi egyesületbe a római pápa kérésére sem lépnének be. Mert ez derogál nekik. Ez túlságosan buta nekik.

Valóban a hecckáplánok szent prédikációinak hatásával csak a hitbuzgalmi egyesületekben végbemenő butítás versenyezhet. A semmittevés, a naplopás, az unalom, a vallási őrjöngés, az ész nélküli olvasás, az egyhangú imamorzsolások szomorú tanyái ezek a hitbuzgalmi egyesületek, amelyekben a papok a delíriumot bámulatos expanzióra képesek felfokozni, minélfogva [az egyesületi tag] minden képzelhető és elképzelhetetlen hülyeségre szédületesen fogékonnyá válik: szobrokat, képeket, cifra aranykelyheket, arany szentségtartókat imád, naponta beveszi ostya alakjában az Istent és annak egyetlen egyszülött fiát, csókolgatja a keresztet, csókolgatja a papok kezét, a ruháját stb. Hasonlók ezek a hitbuzgalmi egyesületek az ópiumbarlangokhoz, a

különbség kettőjük között csupán az, hogy ezekben álomban, amazokban ébren delirál a szánalomra méltó beteg.

A hitbuzgalmi egyesületek közül első helyen áll az „Oltáregyesület". Ez a szentségtartók imádására alakult. A szentségtartót bizonyos napokon kiteszik reggel hat órakor az oltárra, és csak este hat órakor helyezik vissza a tabernákulumba.[1] Reggel misét is mondanak az oltáregyesületi tagok számára, azután együttesen áldoznak, délután pedig litánia van, melynek keretében a pap „Jézus Szentséges Nevéről" prédikál, miközben megeszik negyvenhét zsidót, tizenhat radikálist vagy száz szociáldemokratát, rá egypár szabadkőművest meg liberálist vagy pedig bemutatja szabadon elővezetve azt a csodát, hogy míg a hívek a beszédtől egészen elbutulnak, ő – a prédikáló pap – „sértetlen" marad és megőrzi józanságát.

De mennyire megőrzi! Mindjárt a „szent" beszéd után kijelenti, hogy az Úristent potyára imádni nem lehet. Még akkor sem, ha éppen csak ostya alakjában „jelenik meg" a hivők előtt. Ellenben tessék lefizetni az évi négykoronás tagdíjat, ellenesetben visszacsinálja az Úristen az egész és fél kegyelmeket, s a hivő hiába rontotta a térdepléssel félórák hosszat a nadrágját, az Úr, ha le nem fizeti a tagdíjat, nem hallgatja meg az imádságát. Amellett – mivel a legtöbb tag mégiscsak vénasszony – terítőket, hímzéseket, csipkéket, szőnyegeket pumpolnak ki a templomok számára.

A „Szent Erzsébet Nőegylet" szintén a vénasszonyok, az ún. „betschwester"-ek,[2] magyarán pettsveszterek számára alapíttatott. A Szent Erzsébet Nőegyletben jótékonykodás ürügye alatt nyúlnak a papok a hivők zsebébe, ami persze különböző hókusz-pókuszok kíséretében történik, meghatározott imákat darálnak le, s a Szentek életét meg az Alkotmányt[3] olvassák. Hasonló egyesület a „Mária Erzsébet Egylet" is, csakhogy a belvárosban működik, s az öreg mágnásasszonyoknak csinálták, nehogy össze kelljen keveredniök a közönséges polgári vénasszonyokkal.

A „Szent Vince Egyesületek" szintén jótékonykodás ürügye alatt csalogatják az embereket a klerikalizmus árnyékvilágába. A Szent Vince Egyesületeknek vannak úgynevezett konferenciáik, éspedig minden egyes kerületben, mely konferenciák a hét egy bizonyos napján ülnek össze.

Igen eredeti célja van a „Regiszi Szent Ferenc János Egyesület"-nek. Ez kiszimatolja a szerelmes párokat, és oltár elé hurcolja őket, egy-egy hamarosan előkerített pappal megáldatja „szent frigyüket". Elég kellemetlen lehet egyeseknek, de sokan maguk is lépre mennek. Különösen hamar ér célt az egyesület azoknál, akik amúgy is törvényes házasok, és úgy gondolják, hogy az az „egyházi áldás" csak olyan, mint a szenteltvíz: se nem árt, se nem használ. És így állanak oda a pap elé, aki aztán elvégzi velük a hókusz-pókuszokat, sokszor oly sikerrel, hogy sok pár egyenesen megy ügyvédeket keresni – a válópörhöz. Meg kell jegyeznünk, hogy a „Regiszi Szent Ferenc János Egyesület" sem áldatja meg azt a frigyet, melyet a papok a gazdaasszonyaikkal, szakácsnéikkal meg a parasztmenyecskékkel kötnek hosszabb-rövidebb időre. A papgazdaasszonyok tehát ne fáradjanak a nevezett egyesülethez, az ő frigyük a megszentelt ujjú plébánossal elég szent áldás nélkül is, s hogy nem törvényes, azon bizony a Regiszi szent se segít.

ÚTTÖRŐ, 1913. július 6.

A katolikus egyház akkor állította ki magáról az első szegénységi bizonyítványt, amikor kiküldte segélycsapatait a messze keletre, egzotikus, elhagyatott, vad vidékekre híveket verbuválni Szűz Mária zászlaja alá. A emberevő pápuáknak igen ízlett a misszionáriusok kövér húsa. Elképzelhető tehát, hogy mekkora szeretettel és szívélyességgel fogadták ezeket a szerencsétlen vallási házalókat az ősrengetegben, ahol csak megjelentek. A szelídebb indulatú négerek ugyancsak megörültek a missziós csapatok érkezésének, mert az Úr szolgái nem enynyire igét, mint inkább apró gyöngyöket, tűket, üvegcserepeket és egyéb ilyen értéktelen csecsebecséket vittek magukkal, hogy megnyerjék az egyház katonáinak a fekete lelkeket. Jól tudták ezek az elszánt és kereskedelmi érzékkel bőven megáldott valláskufárok, hogy hithirdetéssel, mézes-mázos szavakkal és a túlvilági boldogság ígéretével nem lehet megfőzni ezeket a barbár, primitív embereket, mert ők is azok közé a katonák közé tartoznak, akik ingyen nem őrzik még Krisztus sírját sem.

A missziós atyák a legrettenetesebb harcot folytatták és folytatják még most is, hogy megszerezhessenek a kereszténységnek egy fekete csecsemőt, elerőtlenedett, haldokló aggot vagy egy kétségbeesett, védekezni sem tudó beteget. Ők maguk is nyíltan ismerik be, hogy kíméletlenül betörnek mindenüvé, ahonnan csak ki lehet ragadni egy veszendő lelket a saját táborukba. Ez az önzetlen lélekmentés aztán természetesen jogot ad nekik arra, hogy végigsarcolják az itthon maradt, jámbor hívőket a szent célra. Valóságos zsaroló szervezetet építettek ki az idők folyamán, és ma már nálunk is a „Visszhang Afrikából" című sajtótermékük útján ezer meg ezer címen zsarolják végig a bigott lelkeket. A koldulást tökéletes művészetté fejlesztették Ledochowska grófnő vezénylete alatt. A nemes grófnő Rómában trónol,

a Vatikán közelében, csápjai azonban elnyúlnak ide is, és évente sok százezer koronát sarcolnak ki az országból szent misszionárius célokra.

A grófnő találta ki azt az eszmét is, hogy embervásárt rendezzenek be, és kiki vásárolhat magának négergyerekeket, erőteljes, fiatal, fekete iskolásgyerekeket, fekete kispapot, néger hitoktatót, bennszülött nővért, sőt, ha úgy tetszik fehér bőrű hithirdető nővért vagy akár fehér bőrű, pocakosra hizlalt, szépen svájfolt fehér hithirdetőt is. Tessék besétálni! Ez nem csalás, ez nem ámítás! Itt van róla a hivatalos írás a „Visszhang"-ból:

„Igaz, ugyan, hogy a hithirdető boldog, ha keresztség által megnyithatja a négereknek a mennyországot. *De mivel csak valamely ajándék vagy pedig orvosság nyújtása után bocsátják be a haldoklóhoz,* ha meg gyermekekről van szó, csak akkor meri bízvást megkeresztelni, ha teljesen elvonhatja pogány környezetétől, ami megint táplálékot, ruhát és nevelést igényel, azért a szegény hithirdetőnek igen jól esik, ha keresztszülői-adományokhoz jut. A kegyes adakozók maguk választhatják a keresztelő gyermek nevét. Keresztszülői adomány fejében átlag 24 koronát szokás küldeni. Aki keresztfiáról vagy keresztlányáról tovább is akar gondoskodni, például évenkint 24 korona adománnyal, annak hírekkel is szolgálhatunk keresztgyermekéről, esetleg annak arcképét is megszerezzük, ha az illető hithirdetőnek módjában áll a gyermeket lefényképezni.

A rabszolgák kiváltásához szükséges összeget nem lehet egyszersmindenkorra megállapítani, mivel az esetről esetre változik. Így például erőteljes, fiatal rabszolgáért több mint 100 koronát is elkérnek, míg ellenben a gyermekek, öregek és betegek olcsóbb pénzen is kiszabadíthatók. Hogy tehát elejét vegyük annak a folytonos kérdezősködésnek, hogy mi az ára egy kiváltandó rabszolgának, az összes missziókból kapott jelentések alapján, bizonyos átlagösszeget állapítottunk meg, amely legalább 60 korona. – Különös hálával veszünk adományokat leánykák kiváltására, mivel ezeket szülcik rendesen már születésük után adják el jövendő vőlegényüknek. Keresztény leányok nélkül lehetetlen keresztény családokat alapítani, *pedig utóbbiakba vetik az egyház és a missziók minden reményüket.*

Az örökbefogadás igen sokféle lehet. Itt csak néhány adattal szol-

gálunk a költségek szempontjából. A következő összegeket lehetne évenkint fölajánlani:

egy kis négergyermek örökbefogadására	60 K-t
egy fekete iskolásgyermek örökbefogadására	120 K-t
egy bennszülött papnövendék örökbefogadására	200 K-t
egy bennszülött hitoktató örökbefogadására	200 K-t
egy bennszülött nővér örökbefogadására	120 K-t
egy hithirdető nővér örökbefogadására	600 K-t
egy hithirdető örökbefogadására	1000 K-t

Aki ilyen örökbefogadást elvállal, a missziónak nagy jót tesz. Természetes, hogy ily esetekben kész örömmel közvetítenénk a jótevőnek évenkint jelentéseket, és örökbefogadottjuk fényképét is beszereznők."

Ez a fölhívás azonkívül, hogy fölháborítóan buta és mulatságos, erkölcstelen is, mert megállapítható belőle, hogy az egyházilag megáldott, szenteltvizes rabszolgakereskedés semmivel sem különbözik attól, amikor a néger anyák csecsemőkorukban eladják leánygyermekeiket leendő vőlegényüknek. Sőt, talán az egyház emberhúskereskedése még erkölcstelenebb is, mert a váltságdíjat nem is a szülők, hanem maguk a papok vágják zsebre. Ez az ájtatos embervásár úgyszólván az egyetlen foglalkozásuk, és jövedelmüknek egyetlen alapja. De erkölcstelen azért is, mert veszedelmesen hasonlít az ajánlatuk a római és nápolyi kerítők csábító kínálkozásaihoz. Náluk is kaphatók gyermekek, szüzek, asszonyok, férfiak, sőt még – kanonokok is.

Ledochowska grófnő alighanem a nápolyi piazettán tanulta el az emberkereskedés titkait, és most nyakában a pápai áldás reklámtáblájával, ilyképpen igyekszik tudását és tapasztalatait érvényesíteni.

NÉPSZAVA, 1913. július 11.

Az összes hitbuzgalmi egyesületek között itt a fővárosban is, a vidéken is, a legveszedelmesebbek a Mária-kongregációk. Sok szó esett már ezekről a sajtóban, különösen akkor, amikor az összes magyarországi középiskolák ügyeinek vezetésével [foglalkozó] báró Barkóczy Sándor miniszteri tanácsosra bízták a Mária-kongregációkat a jezsuita agyvelők, s nincs mit csodálkoznunk azon, hogy az első hivatalos ténykedése az volt, hogy megnyitotta az iskolák kapuit a jezsuiták számára, akik vagy maguk, vagy megbízott más barátok vagy világi csuhások[1] útján majdnem az összes iskolában megalapították a Mária-kongregációkat, a jezsuita agyvelők legfurfangosabb szüleményét.

A Mária-kongregációk külszínre hitbuzgalmi egyesületek. Ilyen címen is csempészték be őket az iskolákba. Valójában a kongregációk átmenetet képeznek a hitbuzgalmi és klerikális társadalmi egyesületek között, és hitbuzgalmi és társadalmi egyesületek is egyúttal. Látszatra hitbuzgalmiak, tényleg társadalmi, sőt politikai föderációk, szigorú belső szervezettel, melynek élén egy pap áll, akinek feltétlenül alá van vetve minden tag, akivel szemben nem létezhetik ellenvélemény, akinek parancsait gondolkozás nélkül teljesíteni kell, amellett – bárhogyan is tagadják – titkos, sőt nagyon is titkos szervezetek, amelyekkel ma – sajnos – az egész ország be van hálózva.

Bár a kongregációk szabályai nem sokat árulnak el, azért a szabályzatok is sejtetni engedik ezeknek a „Mária-gyülekezetek"-nek a működését.

Beck[2] jezsuita rendfőnök adta ki a szabályokat 1855-ben Rómában. Az összes kongregációkat Rómából dirigálják, mert azt a szabályok 2. pontja előírja:

„Minden ily Mária-gyülekezetnek faja és mintája Rómában, a Jézus-társaságnak rendházában létező Mária-gyülekezet, amelyet XIII. Gergely pápa »Gyümölcsoltó Boldogasszonyról nevezett fő-fő Mária-

gyülekezet« elnevezéssel felállított, s melyet ő és utódai búcsúkkal és kiváltságokkal gazdagon elláttak. Miként a tagok a fejtől, úgy függenek e fő-fő Mária-gyülekezettől mind a többiek, melyeket abba törvényesen bekebeleznek, annak törvényei és szabályai szerint szerveznek, vezetnek stb."

Nyilvánvaló ebből, hogy a Mária-kongregációk tagjait mintegy kiragadják a nemzet testéből, és egy idegen hatalomnak, egy idegen hatalom akaratának és parancsának, annak a Rómában székelő „fő-fő" Mária-gyülekezetnek rendelik alá, talián jezsuitáknak, talián csuhásoknak, akiket viszont a pápa rángat arra, amerre ő akarja, ahogy az neki jobban kedvez, ahogyan az többet hoz a konyhára.

És mi célja Rómának ezzel a szigorú szabályokkal megbilincselt gyülekezettel? A szabályok II. fejezetének 2. pontja felel erre a kérdésre:

„... főleg a kölcsönös és őszinte szeretettel egy testületté egybeforrva ...

a) jól rendezett sereg gyanánt vegyék fel a harcot Isten anyjának és az ő Szent Fiának ellenségeivel szemben;

b) mint Mária családjának tagjai, Jézus Krisztusnak és az ő jegyesének, az Egyháznak érdekeit minden buzgalommal védelmezzék."

Ebben a pontban van benne az, amit szintén állandóan tagadnak, ti. hogy a kongregáció a harcos klerikalizmus hadserege, „jól rendezett serege", és benne van az, hogy az egyháznak érdekeit (ezeket az érdekeket jól ismeri mindenki!) minden buzgalommal – értsd: minden eszközzel – védelmezzék. Innen van az, hogy minden kongreganista egy-egy veszedelmes spicli, egy-egy kém és szbirr,[3] aki úgy védelmezi az egyház érdekeit, ahogy azt a jezsuita ráparancsolja, ha kell, úgy is, ahogy azt a történelem lapjain véres betűkkel feljegyezve, gyilokkal és tőrrel bekarcolva találjuk.

„A Mária-gyülekezet, Aquaviva Kolos[4] Jézus-társasági generális szavaival élve – mondja a szabályzat –, Mária tábora, jól rendezett, jól felszerelt lelki tábora, mely Szűz Mária zászlója és vezetése alatt vonul csatába üdvösségünk esküdt ellenségei ellen."

Olyan kardcsörtetés ez, aminőt a homoiusion viták[5] idején hallattak a kalandvágyó keresztes vitézek, kik szintén Szűz Mária zászlaja alatt tiportatták össze lovaikkal az eretnekek csecsemőit, mert már ezek is

esküdt ellenségei voltak a papok üdvösségének. Hetedíziglen kellett ezeket kipusztítani, s a „lelki tábor" jól is végezte dolgát mindenütt, az országutak mentén heverő „eretnek dögök" ezrei jól igazolták ezt.

Ma már mégsem kap kardot kezébe ez a „lelki tábor", ma már mégsem lehet csapóajtókon át a kutakba eregetni [embereket], ma már mégsem lehet méreggel, tőrrel harcolni a jól rendezett lelki tábornak. Változott a világ, az igaz, de a Szűz Mária zászlaja alatt harcoló lelki tábornak ma is kitűnő a felszerelése, mert ott van a rágalom mérge, a hazugság tőre, a denunciálás, a spicliskedés, az árulás, a kémkedés és egyéb nemes jezsuita eszközök, amiket a cél mind szentesít, mert hiszen minden „buzgalommal" meg kell védeni az egyház érdekeit.

„Minden egyes [tagunk] a saját állásának és foglalkozásának megfelelően, a kedvező alkalom felhasználásával, kellő okossággal és bölcsességgel ugyan, de mégis rendületlen bátorsággal mindazt megtegye, amit a szentegyházunk és vallásunk jóléte, dicsősége, védelme megkíván."

Ez egy hitbuzgalmi program, amelynek csak a „lelkiek" ápolása lehetne a célja? Hát hitbuzgalmi egyesület az, amely tagjait harcba szólítja az egyház érdekeiért, mert hiszen a vallásnak magának nem lehetnek céljai? Hitbuzgalmi egyesület az, amelyik azt kívánja tagjaitól, hogy mindenki a saját állásában és minden kedvező alkalom felhasználásával, rendületlen bátorsággal védelmezze az egyház érdekeit, értsd harácsoljon a papzsák számára? Az államférfi aknázza ki a kedvező politikai konstellációt (lásd Apponyi), az állami tisztviselő hatáskörét és hatalmát (lásd Barkóczy), a tanárok, tanítók fegyelmi jogkörüket (lásd Barkóczy-éra)[6] és általában ragadjon meg mindenki minden alkalmat az „egyház érdekeinek" előmozdítására. Ha lehet, szervezzék meg újra – az egyházi államot!

A kongregáció éppen fent idézett szabályai szerint nem hitbuzgalmi, hanem társadalmi, illetve politikai egyesület, mely titokban, álarc alatt dolgozik minden liberális, minden humanista ideológia ellen éppúgy, mint ahogy valamikor az inkvizítorok is álarcot és csuklyát vetettek magukra, amikor Krisztus nagyobb dicsőségére, egy-egy humanistát halálra kínoztak . . .

ÚTTÖRŐ, 1913. július 13.

A Mária-kongregációk a legveszedelmesebb expozitúrái[1] a klerikalizmusnak. Azt mondja egy helyen a szabályzat, hogy a „magisztrátus[2] ne elégedjék meg jámbor óhajtásokkal, szép beszédekkel, hanem, hogy a tagokkal egyetemben, a cselekvés terére lépjen". A Mária-kongregációk tehát a legkevésbé sem holmi lekicsinylendő, imamorzsoló egyletecskék, ezek nem imádkoznak az egyház boldogulásáért, ezek az egyház érdekeinek megvédelmezését kivették az Úristen kezéből, és beverik a fejét annak, aki még csak érinteni is meri a papzsákot.

És hogy verik be az emberek fejét? Úgy, hogy azt se tudhatja senki, hogy ki vetett neki gáncsot. Mert, hogy kinek, hol, mikor és hogyan fognak gáncsot vetni, azt a kongregációs üléseken beszélik meg, csakhogy a kongregáció érdemleges ülései, a tanácsülések titkosak, s így arról senki tudomást nem szerezhet. „Magától értetődik, hogy azon dolgokról, melyek a tanácskozás tárgyát képezték, senkinek sem szabad a prézes[3] (ez jezsuita) határozott hozzájárulása nélkül valamit mással közölni." Szóval a kongregációk titkos egyesületek, mégis a szabadkőműveseket támadják a tagokat kötelező titoktartás miatt. És esküt is tétetnek a kongreganistákkal, hogy soha semmiféle titkos társulatnak tagjai nem lesznek, holott maguk is tagjai egy titkos társulatnak, a kongregációnak.

A kongreganista különben akarat nélküli barommá aljasul a kongregációban. Ott a prézes az úr, ez pedig mindig pap; jezsuita, vagy pedig, ha jezsuita nincs kéznél, akkor másfajta barát, s ha barát se akad, csak akkor lehet prézes világi pap. Mert ez a fajta, úgy látszik, igen silány a barátok, de különösen a jezsuiták szemében. S a prézest még csak nem is választhatják a kongreganisták. „A Mária-kongregációt vezeti az egyházi tekintélytől rendelt prézes" – mondja a szabályzat. Az „egyházi tekintély" pedig ott, ahol jezsuiták vannak, a rendfőnök, és ahol nincsenek kéznél jezsuiták, ott az egyházmegye püspöke. A pré-

zest tehát a püspök vagy egy jezsuita rendfőnök küldi a kongreganisták nyakára. A prézes jogai pedig korlátlanok. Véglegesen ő veszi fel a tagokat, és ki is zárhat bárkit minden indoklás nélkül – ad majorem Dei gloriam.[4] A magisztrátus pedig engedelmeskedni tartozik a prézesnek, különben egy szálig kilökheti őket. A szabályzat ezt ebbe a kedves formába öltözteti: „Hogy a magisztrátus magasztos feladatát a Boldogságos Szűz tiszteletére és a kongregáció javára megoldja, fölötte szükséges:

1. hogy szívesen rendelje magát a prézes vezetése alá, kit mindenben követni kell, mi a kongregációra vonatkozik. (Hogy mi vonatkozik a kongregációra, azt persze a prézes dönti el! Szerk.),

2. hogy a magisztrátus tagjai a helyes fölé- és alárendelés viszonyában a legbensőbb egészségben éljenek, egymást őszintén tiszteljék és szeressék, a kongregáció érdekeiről, fejlődéséről egymással sokszor tárgyaljanak, és a prézessel mindent közöljenek."

Szóval a prézes az a szentséges edény, amelyben minden pletykát felhalmoznak. A besúgóknak, a szbirreknek, a kopóknak hozzá kell fordulniok denunciálásukkal, s a magisztrátus aztán elintézi a proskribáltaknak[5] a sorsát úgy, ahogy azt a jezsuita, a prézes parancsolja. Mintha csak a középkorban lennénk, abban is milyen nagy szerepük volt az inkvizítoroknak, a besúgó szbirreknek.

Igen kedves része a szabályzatnak az, amely a tanácskozás rendjéről szól. Azt mondja ez a pont: „Csak miután az összes tanácstagok előadták a véleményüket, lehet azt felemlíteni, ami valakinek a felvetett kérdés helyesebb megoldására tanácskozás közben eszébe jutott. Miután a kérdés világosan ki van fejtve, s nézetét mindenki megmondta, dönt a prézes az előadott okok tekintetbe vétele mellett."

Érthetetlen, hogy minek tartanak egyáltalán „tanácskozást". Minden tanácskozásnak elvégre az a célja, hogy a tanácskozók egymást meggyőzzék, s a tanácskozás eredménye a többség döntésében, tehát a szavazásban jegecesedjék ki, azaz ama vélemény kerüljön felül, amely a többségnek tetszését megnyerte. De a kongregációban nem lehet szó többség kialakulásáról, nem lehet szó a többség döntéséről, még csak véleményéről sem lehet szó, mert hiszen a prézes dönt, s úgy dönt, ahogy ő akar, ahogy a rendfőnök úr akarja, ahogy a püspök úr akarja, ahogy a rend Rómában székelő generálisa vagy a pápa akarja, és ez

ellen beszélhetnek, „tanácskozhatnak" a tagok, ameddig akarnak, a pap dönt, és ezzel vége, fellebbezni pedig a Szűz Máriához lehet.

Az csak természetes, hogy ilyen körülmények között nem éppen felemelő, nem éppen emberies dolog kongreganistának lenni. Mert ha minden hatalom a prézes kezében van letéve, ha a tagok még csak nem is határozhatnak saját dolgaikban, azokban is a prézes határoz végérvényesen, mi különbség van akkor a prézes meg a pásztor, a tanácstagok meg a juhászkutyák, a kongreganisták meg a birkák között?

Nyilvánvaló dolog, hogy a Mária-kongregációk célja egyes-egyedül az, hogy a papok összegyűjtsék, és eképpen számontarthassák azokat, akiknél butításuk a legjobban fogamzott meg, s [hogy] legyenek ennélfogva mindenre kapható laikusaik, akiket fel lehet használni olyan dolgok elvégzésére, amire vagy alkalmatlanok a papok, vagy ahova a kezük csak a kongregációkon keresztül nyúlhat el.

És mi az, ahova a papok csak a kongregációkon keresztül jutnak el? Csak a civilis dolgok: a társadalmi, a gazdasági és politikai élet. A kongregációk tehát nem vallási, illetve nem hitbuzgalmi egyesületek, mint azt a klerikálisok állítják, hanem társadalmi és politikai egyletek, amelyek révén belenyúlhat az ország társadalmi és politikai életébe a jezsuiták római generálisa, meg a pápa is, csak a belügyminiszter nem szólhat bele, mert hiszen a kongregációk alapszabályait nem ő, hanem XIII. Gergely pápa hagyta jóvá.

Egy rongyos kis vidéki tűzoltóegyletecske nem alakulhat meg nálunk a belügyminiszter bábáskodása nélkül, ellenben a papok vígan alakíthatják a kongregációkat, ahol csak akarják, amikor akarják, ahányat akarnak, s a belügyminisztérium némán tűri, hogy nálunk fölös számmal legyenek egyletek, amelyeket egy idegen hatalom dirigál, amelyeken keresztül egy idegen hatalom avatkozik bele még legbelsőbb ügyeinkbe is.

És megengedik azt is, sőt mintha örömmel vennék, hogy kongregációkat alapítanak az iskolákban is, még hajlítható korában hajtsák meg a fejét annak a még elégtelenül képzett gyereknek Róma előtt, egy idegen szellemben, idegen érdekeket védelmező társadalmi és politikai klub tagja lehet az a diák, akinek egy, az iskola keretén kívül álló testedző klubba nem szabad beiratkoznia a tanárja tudta nélkül.

Meddig tűrik még el ezeket a Barkóczy teremtette állapotokat, nem

tudjuk, de hogy a világos fejek már szomjúhoznak egy valóban radikális kormányt, mely végleg leszámol az egyházzal és ezzel együtt Rómának idenyúló polipkarjaival, az bizonyos.

A kongregációkkal kapcsolatban majd elfeledtem megemlíteni még, hogy a szabályzat szerint a kongregáció pénztára fölött – a prézes rendelkezik. Sapienti sat.[6]

ÚTTÖRŐ, 1913. július 20.

A Mária-kongregációk átmenetet alkotnak a hitbuzgalmi és társadalmi egyesületek között, ami azonban természetesen a politikát sem zárja ki, sőt miután „az egyház érdeke" akárhányszor nagyon is megköveteli, hogy az egyház politizáljon is, a kongregációk is vígan politizálnak, amint arra számtalan példa is van. Nemcsak társadalmi, de politikai akciók kohója ilyenképpen a Mária-kongregáció, s tudjuk, hogy sokszor egyenesen megdöbbentő eredményeket produkálnak, ha egy-egy emberük vezető pozícióba jut. Példáért nem kell messze fáradnunk. A Barkóczy-éra eléggé kimutatta a kongregációk foga fehérét, és kis híján múlt, hogy összes állami középiskoláinkat oda nem dobták a klerikalizmus karjaiba.

A kongregációk szervezete pedig elsőrangú, mint minden klerikális szervezet, lévén mindegyik a tekintély elvére felépítve. A klerikális szervezetekben az annak élére állított pap vezet egyedül és korlátlanul, és így minden klerikális szervezet tulajdonképpen a hierarchiának polgári elemekből felépített bástyája. A klerikális egyesületek ennélfogva sohasem is voltak, sohasem is lesznek a polgári élet, a polgári jólét előmozdításának eszközei, hanem elsősorban, sőt egyesegyedül a hierarchia hatalmának, a papság jólétének előbbre vivői. S az összes klerikális egyesületek közt e tekintetben éppen a Mária-kongregációk a legveszedelmesebbek, mivel a Mária-kongregációt már az elemi iskolákban megszervezik, s az ide belépett fiatal gyereket aztán a papok – mint buta, akaratnélküli eszközüket – kézről kézre adják. Az elemi iskolai kongregációból a fiú vagy a leány belekerül a középiskolai kongregációba, innen – ha abbahagyja tanulmányait – a férfiak kongregációjába kerül, ha egyetemi hallgató lesz, belekerül az egyetemi kongregációba, s ha elvégezte az egyetemet, az urak kongregációja butítja tovább egy életen keresztül. A kongregációval tehát szakítani nem lehet, hacsak valaki bátran szembe nem mer nézni a papok és kongre-

gációk későbbi üldözéseivel. Mert ennek az üldözésnek az, aki a kongregációból kilép, mindenkor ki van téve, és a kilépett tagot üldözik úgy, hogy az nem is tudhatja sokszor, kinek, minek köszönhet a mindennapi életben egy-egy kellemetlenséget, mert hiszen a kongregációk sokkal szigorúbban ragaszkodnak a titoktartáshoz, mint a szabadkőművesek, akik különben sem visznek személy elleni harcokat, elvi küzdelmeknél pedig – ipso facto[1] amúgy is sokszor elárulják magukat.

A Mária-kongregációkból több intézmény nőtt ki az idők folyamán. Ilyen elsősorban a „Regnum Marianum".[2] A Regnum megfelel a jezsuiták gimnáziumának. A Regnum Marianum a budapesti jezsuita-gimnázium, melyben ugyan nem jezsuiták tanítanak, de az itt tanító paptanárok nagyobb ellenségei minden kultúrának, liberális előrehaladásnak, mint maguk a jezsuiták. A Regnum Marianum egyesületi alapon működik, s az egyesület tartja fenn a gimnáziumot. Az egyesület elnöke, annak hajdani alapítója, gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök, a rendes tagok évi 3 koronát fizetnek, alapító tagok egyszerre 50 koronát; alapítványos tagok 20 000 koronát adnak az egyesület céljaira, a gimnázium és az internátus fenntartására. Az intézet a Damjanich utcában van, és ma már olyan nagy, hogy az egyesület vezetői valamely szomszédos ház megvásárlásának vagy a Marianum kitelepítésének ideájával foglalkoznak.

A Regnum Marianumból nőtt ki a Philippinum is. A Philippinum a budapesti katolikus hitoktatók otthona. Tudott dolog, hogy a budapesti katolikus hitoktatók és hittanárok mindjárt a teológia elvégzése után, tehát fiatalon kerülnek Budapestre, éspedig Magyarország legkülönbözőbb egyházmegyéiből. Élete tavaszát nem egy hitoktató ki akarta élvezni a fővárosban, nem egy hozzászokott a természetes életmódhoz, egyik-másik szeretőt is tartott. Hogy mindezeket meggátolják, hogy útját állják a természetes életnek, a hitoktatókat ma belekényszerítik a Philippinumba, ahol a hitoktatók szigorú klastroméletet kénytelenek folytatni, azzal a különbséggel, hogy ki-be járhatnak otthonukból. Az intézet szintén a Damjanich utcában van, közel az anyaintézethez, a Regnumhoz.

A Regnum Marianum lapot is ad ki. A Zászlónk című ifjúsági havi lapot. A progresszíveknek szinte helyrehozhatatlan mulasztása az, hogy a Zászlónkhoz hasonló ifjúsági lapot nem adnak ki, és Gaál Mózes"

kitűnő Diákújságját elpusztulni engedtek. A Zászlónk oly kitűnően, oly céltudatosan és oly szakszerűen van megszerkesztve, hogy ma már kiszorította hazánkból az összes külföldi ifjúsági lapokat, elpusztította a hozzá hasonló ifjúsági lapokat, és ma a középiskolai ifjúságnak egyedüli lapja. Azt talán felesleges kiemelni, hogy a klerikalizmus céljait szolgálja, éspedig szintén kitűnő módszerrel. Apró versikékkel, elszórt viccekkel, csak ritkán cikkekkel, de a sorok között mindig és minden lapján a klerikalizmust szolgálja, propagálója a Mária-kongregációknak, a papi iskoláknak és minden klerikális intézménynek. Amellett potom olcsó, előfizetési ára egy évre 2 korona, minélfogva rengeteg olvasója van, és természetesen megszámlálhatatlan fiatal lelket inficiál a klerikalizmus bódító maszlagjával.

A Regnum Marianumnak azonban még egy alkotása van. Ez a „Szent Imre-kollégium". Tulajdonképpen Glattfelder Gyula,[4] a mostani csanádi püspök alapította gróf Zichy Jánossal, és az alapítása szolgált neki létrául az évi 200 000 koronás stallumhoz. A Szent Imre-kollégiumot nem kell külön bemutatni. Minden klerikális heccet már évek óta ez rendez az egyetemen, a kollégistákkal zavartatják meg a papok a liberális felfogású és liberális tanokat hirdető egyetemi tanárok előadásait, verekedéseket inscenálnak[5] az egyetemen, ők a magyarországi camelotok,[6] a klerikális botrányhősök. A botrányok rendezéséért aztán kapnak olcsó kosztot meg kvártélyt, persze be kell iratkozniok az egyetemi kongregációba, gyónniok, áldozniok kell, mindenféle klerikális cécóhoz testületileg ki kell vonulniok stb. Szent Imre-kollégium kettő is van. Egy Budán a műegyetemi hallgatók, egy Pesten a tudományegyetemi hallgatók számára. Van ezenkívül egy Szent Imre-kör[7] is, amely szintén Glattfelder és Zichy alapítása, de élet persze csak a harcok alkalmával van a körben.

A Szent Imre-kollégium is ad ki lapot, éspedig az Életet. Az Élet azonban inkább csak üzleti vállalat. Úgynevezett „katolikus szépirodalmat" csinálnak benne – zsidók és protestánsok. Az Élet írói gárdája ugyanis ezekből kerül ki, lévén katolikus írónk mentől kevesebb. Egypár falusi káplán szokott néha egy-egy „szépirodalmi" kiruccanást tenni a lapba, ami persze erősen rovására van a lap nívójának, ennélfogva nem is veszik, nem is látni sehol, csak a papszakácsnék asztalán, akik

előtt persze szorgosan eltitkolják, hogy azokat a langyosan unalmas, úgynevezett „fehér" novellákat és verseket telivér izraeliták és eretnek luteránusok meg kálvinisták írják. A lapra persze előfizettettek a papokkal meg a papszakácsnékkal, ennélfogva egész szépen megél anélkül, hogy a nagyközönség tudomást venne róla.

Érdekes, hogy a jezsuiták úgy találták, hogy a Szent Imre-kollégiumok eltávolodtak eredeti céljuktól, hogy nem eléggé klerikálisok, s a butításnak nem sok foganatja van. Ennélfogva ők egy másik kollégiumot csináltak a Horánszky utcában, közvetlenül a jezsuita rendház mellett, a „Katolikus Diákotthont", ahol a diákok a jezsuiták felügyelete alatt vannak. Míg a Szent Imre-kollégiumból még csak el-eljuthat néha egyik-másik diák például színházba vagy koncertre vagy másegyebüvé, a jezsuiták diákotthonából este kimaradni nem szabad. Itt hiába rimánkodik az a magyarszakos bölcsészhallgató, hogy neki meg kell nézni „Az ember tragédiáját" a Nemzeti Színházban, különben megbukik az alapvizsgán, itt hiába lamentál a diák, hogy neki el kell mennie megnézni egy Shaw-, egy Bernstein-,[8] egy Shakespeare-darabot. A jezsuiták ki nem engedik, lévén Bernstein egy zsidó, Shaw szabadkőműves, Shakespeare egy vallást profanizáló író, Madáchról nem is szólva, aki nem átall szerepeltetni egy apácát, aki randevúkat ad Tankrédnak, nem átall szerepeltetni eretnekeket, akik iránt könyörületet ébreszt, nem átall szerepeltetni egy püspököt, akitől undorral fordul el a néző, orgiákat visz a színpadra, egyházellenes tanokat hirdet, és – indexen van. El sem tudjuk képzelni, hogy egy irodalom-, történet-, természetrajzszakos bölcsészhallgató, egy jogász, egy orvosnövendék hogy lakhatik a jezsuiták diákotthonában, ahol cenzúra alá veszik minden olvasmányát, „korrigálják" az egyetemi tanárok előadásait stb.

A mi viszonyaink közt persze érthető, hogy ilyen dolgok előfordulhatnak. A középiskolai oktatással nem törődik nálunk sem az állam, sem a progresszív társadalom. S az ifjúságot szépen a hatalmába keríti a klerikalizmus, a kongregációk, a jezsuiták, és csodálkozunk azon, hogy közéletünk tele van bugrisokkal, tudatlan elemekkel. Ezután még szomorúbb lesz. A kongregációk a maguk szempontjából gyönyörű munkát végeztek: létesítettek egy sereg veszedelmesen klerikalizáló intézményt, amelyek már a közeljövőben egészen meg fogják telíteni a köz-

életet a klerikalizmus neveltjeivel, a klerikalizmus fegyverhordozóival. A klerikálisok jól megértették a szót: akié az iskola, azé a jövő. A progresszívek nem sokat törődnek vele, és ezért fenyeget nálunk minden progresszív akciót a gyors kimúlás veszedelme.

ÚTTÖRŐ, 1913. július 27.

Élethű fotográfiáját nem a fényképezőgép érzékeny lemeze örökítette meg minden idők számára, hanem a humornak készült kis ál-apróhirdetés, amely egy amerikai élclapban, a Life-ban látott napvilágot:

„*Külföldiek kerestetnek* mindenféle munkára, gyárakban, bányákban, mindenütt. Olyan külföldiek, akik erősek, dolgosak, alázatosak, odaadóak és igénytelenek. Olyanok, akik elég intelligensek, hogy ügyesen elvégezzenek minden rájuk bízott munkát, de nem elég intelligensek, hogy elégedetlenek legyenek a nekik kimért bármilyen munkával és életviszonyokkal. Mindenekfölött sohasem szabad annyit tudniok, hogy az Unióhoz csatlakozzanak, sztrájkba menjenek, vagy bármi módon is javítani akarjanak a sorsukon. Mindig a legnagyobb tisztelettel kell viseltetniök fennkölt igazságérzetünk iránt, és kezeskedniök kell, hogy soha tiszteletlenül rendőrségünk felől gondolkozni nem fognak, és soha mást nem hisznek felőle, mint azt, hogy könyörületes, igazságos és megvesztegethetetlen. Jelentkezni lehet azonnal. A lehető legalacsonyabb munkabér mellett hallatlan alkalom kínálkozik részvételre a legnagyobb ország fejlesztésében. Cím: *Amerikaiak, Mindenütt.*"

A humorosnak indult, de véresen komollyá és kegyetlenné nőtt szavak között egy végtelen film pereg le, amely nevettetni akar, de könnyeket csal a szemekbe, csípkedni akar, de halálos ütéseket mér jobbra-balra, bárányszelídséggel gúnyolódni akar, de öl minden betűje. Ez a néhány sor milliók és milliók tragédiájáról regél, a legigazibb történelmet rögzíti meg, e sorok mögött vívja véres harcát az amerikai tőke és a gyámoltalan, bevándorolt munkás, és vidám szavak parentálják el milliók és milliók legszínesebb reménységét, az amerikai Paradicsomról szőtt legszínesebb álmait.

Itt minálunk, a nyomorúság földjén, szolgabírák országában még mindig nagyon színes ködök födik el a reménységtől csillogó szemek elől az amerikai valóságokat, helyesebben az amerikai reménységeket

és borzalmakat. Itt még mindig nem tudják azt, amit odaát, az „ígéret földjén" a Life már a legkegyetlenebb szatíra csapásaival ostoroz, hogy a bevándorolt munkások a kizsákmányolók rettenetes jármát nyögik, csak dolgozniok szabad, vért verejtékezni és elpusztulni, szótlanul, megelégedetten, s a tőkés és bárki által megvesztegethető rendőrségről soha mást nem gondolhatnak, mint azt, hogy „könyörületes, igazságos és megvesztegethetetlen". A mi nyomorúságok, közigazgatási bitangságok és egyéb borzalmak elől menekülő kivándorlóink még mindig nem ismerik az amerikai tőke morálját: „A profit mindenekelőtt!" A munkás csak hadd sorvadjon, a gépek csak gyilkoljanak! És odaát, a tengeren túl, éppen ezért rettenetes gúnnyal kísérik figyelemmel a szerencsétlen bevándorlók vergődését, akiknek bizony legtöbbször kegyetlen erővel vágja arcába a nyomor:

– Ébredj, mert megfojt a gyárak füstje, a bánya gyilkos levegője! Nem látod, hogy a tőke vasmarokkal kötöz az acélkohók munkáspusztító, izzó parázskoporsójához, nem látod, hogy mint szakad be a tárnanyílás, fojtó gázok törnek fel az akna mélyéből, nincs menekvés, a tőke életedet is kívánja, nemcsak munkaerődet, nem látod, hogy miként söpör közöttetek a halál, vér szakad föl melletekből, hideg veríték gyöngyözik homlokotokon, nem látod, mint falja föl a gép munkatársaidat, ennek a karját szakítja le, annak a lábát, amannak pedig a fejét metszi le, nem látod, hogy mint gyarapszik a tőke, egyre hatalmasabb és hatalmasabb lesz, néha a vasszekrények is megvédik, de máskor igénybe veszi még a hadsereg szuronyát is, nem érzed, hogy kissé drágán adózol a kenyérért, amelyet bármikor megvonhatnak a szájadtól, és nem törődnek azzal, hogy az éhhalál dönt le lábaidról?!...

Amerika nem az ígéret földje immár. Végképp azonban még nem veszett el minden remény. A gyilkos bányalég, az acélkohók lávája, a száz meg százezer katasztrófa, szóval a tőke töméntelen, lelketlen gazsága nemcsak a munkásvértanúk számát növelik, hanem mihamarább észre térítik a dolgozó rabszolgamilliókat is, kifejlesztik a proletáröntudatot és a tőke egyszer csak szembetalálja magát egy olyan ellenséggel, amelynek leigázásához kevés lesz minden szurony, gyönge védőbástya lesz minden Wertheim-szekrény. Csak a fölvilágosodott, osztályöntudatra ébredt munkásság vívhatja meg harcát sikeresen az ame-

rikai törzsfejedelmekkel. Addig az előcsatározásokkal csak gyöngíteni lehet a tőke erejét, amely most még olyan hatalmas és mindenható, hogy Miatyánk helyett akár a Life humoros apróhirdetését taníttathatná minden iskolában, és bölcs betűkkel fölróhatná minden kivándorlót szállító hajóra. Annyi bizonyos, hogy mitőlünk még e föltételek mellett is kapna bőségesen rabszolga-anyagot.

NÉPSZAVA, 1913. augusztus 9.

A KLERIKÁLIS BUDAPEST VI.

A sok mindenféle klerikális egyesület között, melynek legtöbbje a harcos katolicizmus bandériumait alkotja, egészen eltűnnek, a harci forgatagban egészen elvesznek a klerikálisok „tudományos" egyesületei. Ezeknek a „tudományos" egyesületeknek ugyan sokkal inkább lehetne az „antitudományos" nevet adni, mert hiszen két oly csoportra oszthatók, amely csoportok egyike sem mondható olyannak, hogy az valóban tudományos, az objektív tudományosság propagálója, a tudományos igazságok kutatója volna. Az egyik csoportba ugyanis azok a „tudományos" egyesületek sorolhatók, amelyek hit-„tudományokkal" foglalkoznak, és így már *a priori*[1] nem tudományos egyesületek, mert a hit és a tudás eleve kizárják egymást; vagy meggyőződött az ember valamiről a tudományos kutatás módszereivel, és akkor tud, vagy pedig elfogadja igazságnak azt, amit valaki – például a pap, aki éppen az emberek hiszékenységéből él – mond, és akkor az ember hisz. De mivel egy tudomány csak a tudományos kutatási módszerekkel kiderített igazságok és tények, vagy pedig igazolható hipotézisek komplexuma lehet, ennélfogva a hitet – amely természeti jelenségeknek, sőt meg nem történt tényeknek, egyáltalában nem létező dolgoknak, a tudományok által megállapított, leszögezett igazságokkal és kutatási módokkal nagyobbára ellenkező, „természetfeletti"-nek nevezett módon adja magyarázatát – tudománynak elnevezni nem lehet, mert nem dedukciókra,[2] nem indukciókra,[3] analógiákra[4] vagy szillogizmusokra[5] hivatkozik, hanem tisztán csak arra, hogy a hallgató, az olvasó higgye el az állításokat, még akkor is, ha tudásával ellenkezik.

Szóval, contradictio in aedicto[6] áll elő, ha hittudományokról beszélünk, minélfogva a hittudományi egyesületek sem tudományos egyesületek. Ellenben igenis jogosult a létezésük, mint ahogy jogosult az emberi jogok szempontjából mindenféle egyesülés. Akik ilyen „természetfeletti" dolgokkal foglalkoznak, ám foglalkozzanak vele, csinálják meg

e célból a maguk kisded egyesületeit, mint a spiritiszták, bélyeggyűjtők, étlapgyűjtők és egyebek. De valamint ezek, úgy a hittel bíbelődő egyesületek se kiáltsák ki magukról, hogy tudósok, mert valamint az a spiritiszta, aki akár naponként szeanszozik, vagy a bélyeggyűjtő, aki a világ összes, a XVIII. század elejéről származó bélyegeket is mind ismeri, még nem tudós, azonképpen az, aki a biblia minden meséjét ismeri, és abból merész következtetéseket is mer levonni, még nem lehet tudós. Mert tudni ugyan tudhat, ismeretekkel ugyan rendelkezhetik, de ezeknek tudományos értéke vagy nulla, vagy annál is kevesebb, és legfeljebb csak a teológia szempontjából értékelhető.

Éppen ezért, s a fentiek alapján, kellene eltörölni az egyetemek hittudományi fakultását, ezért kellene kiküszöbölni a hittant a középiskolákból is, hol amúgy is oly kevés idő marad az életre oktató s az élet követelte reális tudományoknak elsajátítására. A „Budapesti Növendékpapság Egyházirodalmi Iskolája" című egyesület a fentiek értelmében tehát mindennek nevezhető, csak nem tudományos egyesületnek. Mert a cím is erősen megtévesztő. Az egyházirodalommal ugyanis még lehetne tudományosan foglalkozni, csak úgy, mint például a szépirodalommal vagy történetirodalommal. Csakhogy az egyesület kimondott célja „az egyetemi – t. i. a hittudományi karon szerzett – tanulmányok mélyítése és pótlása". Az egyházirodalomi iskolában ehhez képest vajmi keveset foglalkoznak egyházirodalommal, ellenben itt is teológiával ölik a lelkeket. Egyházirodalommal foglalkozni különben is annyit jelentene, mint a pro és kontra irodalmi művekben tudományos kutatásokat végezni. De hát annak a kispapnak semmiféle egyházhatóságilag nem approbált[7] könyvet kézbe venni nem szabad, hisz még újságot, a klerikális hecclapot, az Alkotmányt sem olvashatják a pápának egy tavaly kiadott enciklikája értelmében. Hogy kerülne már most ennek a kispapnak a kezébe egy Kant,[8] egy Hoensbroech,[9] egy Guyau[10] vagy más egyéb, a vallással meg a katolicizmussal nem éppen kacérkodó könyv? Tudomány csak vitákból nőhet ki, tudományos tételek csak kontradikciókból születhetnek. Hát tudomány-e mármost az, amit ezek a kispapok magukba szívnak úgy, hogy az ellenvéleményekkel nemcsak hogy foglalkozniok nem szabad, de még csak tudomással sem bírnak róluk?! Az egyházirodalmi iskola különben évente lefordíttat tagjaival egy-két külföldi klerikális munkát magyarra, és ebben

ki is merül látható tevékenysége. Hasznát még a klerikálisok se igen látják, mert hiszen a teológusok nagybani elbutítása az egyetem hittudományi karán folyik, és emellett az egyházirodalmi iskola működése eltörpül.

Hittudományi egyesület csak ez az egy van Budapesten. A többi „tudományos" egyesület a tudományok más ágait műveli, olyképpen, hogy egyes tudományokat kisajátít a maga számára, és átgyúrja úgy, hogy az klerikális szempontból nemcsak hogy kifogásolható ne legyen, hanem hogy bizonyítékokat szolgáltathasson a katolikus „hitigazságok" igazolására. Mivel ezeknek az egyesületeknek első és fő célja, kimondott és egyedüli törekvése az egyes tudományok meghamisítása, egyes tudományos tételek akaratos félremagyarázása, más tételek szándékos elhallgatása, a tudományos derivációk elsikkasztása, ennélfogva ezek a „tudományos" egyesületek tulajdonképpen antitudományos társulások. Ilyen egyesület elsősorban az „Aquinói Szent Tamás Társaság"[11]. Ennek célja például Aquinói Szent Tamás filozófiájának, a „philosophia perennis"[12]-nek művelése, amit általában tomisztikus filozófiának neveznek a bölcsészettudósok. Művelik, és propagandát csinálnak ennek a régen túlhaladott filozófiának a XIII. Leó pápa által kiadott „Aeterni patris"[13] kezdetű enciklikája alapján, éspedig úgy, hogy ismertetik a klerikalizmus Prokrustes-ágyába belekényszerített, úgynevezett keresztény bölcsészettudományokat, másrészt cáfolják a „téves" bölcseleti rendszereket, „Téves" bölcseleti rendszerek! Hiszen tévesnek téves alapjában véve minden bölcseleti rendszer, amelynek egy filozófus aképpen adott kifejezést, hogy minden bölcseleti rendszer az előzőnek sírásója. Kant óta talán már ez az állítás nem felel meg egészen a valóságnak, mert azóta a filozófiai rendszerek, amennyiben Kant óta újabb, határozott és teljesen kiépített rendszerről beszélni lehet, inkább megjavítói egymásnak. De az újabb és újabb filozófiai kutatások mégiscsak mind közelebb jutnak az igazsághoz, melynek abszolút fokozatát amúgy sem fogjuk elérni soha, lévén a világon minden csak relatívum. De megközelíteni megközelítjük úgy, mint ahogy a matematikus egy végtelen sornak minél tovább való kiépítésével mind jobban közelít egy határozott, egy limitált értékhez.

Nem is az a baj, hogy az Aquinói Szent Tamás Társaság cáfolgatja a filozófiai rendszereket, mert hiszen ez a kontradiktorius eljárás tudo-

mányos szempontból csak hasznára válhatna a tudományos megállapításoknak. A baj azonban az, hogy a klerikális filozófia Aquinói Szent Tamásnál megállott, a klerikális filozófia a tomisztikus filozófiától egy hajszálnyira sem hajlandó eltérni, és tévesnek nevezi az összes filozófiai rendszereket, nem azért, mert valóban tévesek, és mert mindegyik filozófiai rendszer korrigálásra vár, hanem azért, mert – amint kortársai, a kölni dominikánusok, Aquinói Tamást elnevezték – „a szicíliai nagy néma ökör"-nek filozófiájával minden egyéb filozófia homlokegyenest ellenkezik. A theodicea[14] az, amely első- és legfőképpen elválasztja a tomisztikus filozófiát minden utána következőtől, s a kozmológia[15] az, amely még az előzőktől is szeparálja. Az „Aquinói Szent Tamás Társaság" ezt a XVI. századbeli, régen elhagyott filozófiát propagálja, és szembehelyezkedik minden olyan filozófiával, amely nem tomisztikus, tehát nem keresztény. Nevezheti-e magát egy társaság tudományosnak, ha megáll egy ponton évszázadokon keresztül, és szembehelyezkedik az általa művelt tudománynak minden újabb kutatásával, minden újabb eredményével? Mivel pedig az Aquinói Szent Tamás Társaság nemcsak hogy szembehelyezkedik az újabb bölcseleti rendszerekkel, de őket tudatosan meghamisítva is tálalja fel tagjainak, ugyanezért antitudományosnak kell bélyegezni ezt az egyesületet is. Tagjai különben nagyobbára papok, reverendás egyetemi tanárok, és így rendezgetik, cserélgetik a maguk kisded, bölcseleti bélyeggyűjteményét, de a tudományok szempontjából bizony nem sok vizet zavarnak. Komolyan se veszik őket, csak ők veszik komolyan egymást.

Az „Országos Cecilia Egyesület"-et is ide sorolhatjuk, a klerikális tudományos egyesületek közé. Bár talán inkább művészeti vagy művészettörténeti egyesület, amelynek munkája azonban mégis olyan, hogy talán értékelhető is. A Cecilia Egyesület ugyanis az egyházi zenét műveli, nemcsak a zeneművészet, de a zenetudomány szempontjából is. A Cecilia Egyesület ugyanis felkutatja a régi egyházi zeneemlékeket, régi egyházi énekeket, korálokat, miséket és egyéb egyházi zeneirodalmi maradványokat, és így irodalomtörténeti szempontból is elég értékes munkát végez. Kár, hogy emellett részeg kántorok és botfülű papok ének- és zeneoktatásával is foglalkozik, mert ez a munkásság a másiknak a rovására megy. Jelenleg Járossy Dezső,[16] egy modern gondolkozású pap és kitűnő zenész a lelke az egyesületnek, mely nem egy,

elfeledett magyar egyházi dalt kutatott fel, és adott át az irodalomtörténelemnek. Antitudományos azonban ez az egyesület is, mert erősen ragaszkodik a gregoriánus stílushoz,[17] meglehetős ellensége a modern polifóniának,[18] hogy úgy mondjuk, a zenei konzervativizmust reprezentálja.

ÚTTÖRŐ, 1913. augusztus 10.

A tudományos és irodalmi egyesületek közé számítja magát a Szent István Társulat is. A nevezett klerikális társaság célja: „Magyarország Nagyasszonyának, a Boldogságos Szűz Máriának és Magyarország első apostoli királyának, Szent Istvánnak oltalma alatt a katolikus szellemű irodalmat művelni és terjeszteni." A társulat céljának ilyetén kifejezése teljesen elegendő, hogy tisztában lehessünk azzal, hogy miképpen és micsoda tudományokat, micsoda irodalmat művel a nevezett klerikális társulat. A társulat kebelében külön osztály végzi ezt a „működést", éspedig olyanformán, hogy még egyáltalán nem hallottuk, hogy egy valamirevaló magyar tudományos vagy szépírónknak a munkáját kiadta volna. Pedig megállapítható, hogy a társulat kiad tudományos és szépirodalmi munkákat, de hát ezek csak a klerikálisok szemüvegén át nézve tudományosak vagy belletrisztikaiak.[1] Ott tartunk ma már, hála a római katolikus atyaistennek is, hogy valóban nagy és nívós tudományos viták zajlanak le az egyes tudományágakban, kiváló tudósok könyvet könyv ellen adnak ki, de még sohasem olvastuk oly komoly tudósnak a könyvét, aki a Szent István Társulat valamely „tudományos" kiadványával polemizált volna. A tudósok világában tehát a Szent István Társulat kiadványai ismeretlenek, és teljesen kívül vannak a tudósok figyelemkörén. Az igaz, hogy annál több oly könyvet ad ki a Szent István Társulat, amelyet az általa kinevezett tudósok, valójában tudományos világunknak áltudósai írnak, illetve kompilálnak[2] össze. A Szent István Társulat adja ki a klerikális egyetemi és középiskolai tanárok kompilációit, az adja ki a klerikális tanítók tudományos böfögését, s ugyancsak a Szent István Társulatra hárul a feladat, hogy kiadja a főtisztelendő és nagyméltóságú, a főtisztelendő és méltóságos, a főtisztelendő és nagyságos papok minden néven nevezhető „irodalmi" és „tudományos" excrementumát.[3] A főtisztelendő és nagyságos papoknál kisebb papok izzadmányait is kiadja a Szent Ist-

ván, de csak akkor, ha a tudományos osztály úgy találja, hogy azzal a kiadvánnyal majd sikeresen lehet – butítani. A legtöbb, majdnem az összes kiadványon pedig rajta áll a „Nihil obstat",[4] az egyházmegyei hatóság imprimatúrája,[5] ami annyit tesz, hogy az illető kiadvány nem ellenkezik sem a teológiával, sem a tomisztikus filozófia aeternával, sem a katolikus világfelfogással, sem a katekizmussal, sem a bibliával, sem a cenzornak kinevezett, begyepesedett agyú kutyabügrei plébános úrnak a felfogásával. Hogy milyen „tudományos" könyv az, amely ezeknek a feltételeknek megfelel, arról a fentiek ismeretével tisztában lehetünk. De különösen igen messzemenő következtetéseket vonhatunk le a filozófia-egyházjogi, a természettudományi, a történelmi „tudományos" kiadványokat illetőleg. És – risum teneatis![6] – még az emberi fejlődéstannal foglalkozó művet is adott ki a Szent István Társulat. Felesleges megjegyezni, hogy miképpen bánt el a „tudományos" mű írója Darwinnal,[7] Lamarckkal[8] és másokkal. Persze odakonkludált,[9] hogy azok, akik a fosszilis[10] emberi maradványokkal, a pithecanthropusokkal[11] és egyebekkel foglalkoznak, vagy svindlerek, vagy „szent egyházunk megátalkodott ellenségei", mert mind odakonkludálnak, hogy az embert nem anyagból fabrikálta az isten, sőt nem is az isten csinálta az embert. Prohászka Ottokárnak e tekintetben van egy különvéleménye. Ő a bibliának az ember teremtéséről szóló fejezetét egy szép szimbolikus mesének mondja, hozzátéve azt, hogy az embert azonban mégis Isten teremtette, mert az ő akaratán múlt, hogy a pithecanthropusból mégis homo sapiens[12] lett. No de Prohászka modernista, és ma már elhallgattatta benső meggyőződésének mindenféle megnyilvánulását. Hallgassunk mi is Prohászkáról.

Tény az, hogy a Szent István Társulat kiadott egy olyan könyvet is, amely a fejlődéstannal szembeszállott, és – a klerikálisok legalábbis úgy vélik – pocsékká nyomta az összes „literális tudósokat". És hasonlók a többi tudományos kiadványok is. Az egyházjogok, amik a Szent István Társulat kiadásában jelennek meg, persze mind még VIII. Bonifác pápa „Unam sanctam"[13] című bullájának alapján állanak, amelyben kimondotta a derék pápa, hogy „a politikai dolgok is alá vannak rendelve a legfőbb papi tanító hatalmának", és hogy „neki az uralkodókat politikai tekintetben így vezetnie kell". VII. Gergely,[14]

III. Innocent,[15] IV. Pál[16] enciklikáin és bulláin épül fel a mai, „modern" katolikus egyházjog, és ezeket adja ki a Szent István.

A „szépirodalmi művek", amelyeket a Szent István kiad, azok sem maradnak mögötte azoknak a „tudományosoknak", amelyeket a Szent István kiad. Szentségtörés és istenkáromlás minden új forma, amely magának utat tör, s a téma, ó, a téma, arra ügyelni kell. Mert dehogyis szabad azt megírni, még ha oly művésziesen is, hogy dr. Hájfejű István csörögeröttyögi esperesplébános, szentszéki tanácsos miképpen csábítja el Szépbokájavan Mari cselédlányt, akiért a papot később elküldik valami klastromba józanodni! Ezt megírni nem szabad. No és az se lehet szépirodalom, ha valaki azt írná le, hogy a püspök úr palotája mellett hogy halnak éhen az emberek. Pedig mindezeket igen szépen, igen művésziesen meg lehet írni, mint ahogy meg is írták, de a Szent István Társulat irodalmi osztálya persze nem találta „irodalmi" műnek, mint ahogy egy Molnár Ferenc és Bródy Sándor éppúgy nem szépírók a Szent István szemében, mint Jókai vagy az a káromkodó Petőfi.

Mivel az igazi írók művei meg nem jelenhetnek a Szent István Társulat kiadványai között, hát kiadják egy Szepessy László[17] összes verseit (1000 Mária-verset és még 1000 hazafiságtól csöpögő kínrímes micsodát), kiadják Erdősi Károly úr[18] drámáit (vajon ki hallott róluk?), kiadják soha nem hallott „költők", „novellisták", „regényírók", „drámairók" munkáit. Persze, csak a legényegyletek ismerik őket, egyébként rettenetes ismeretlenségnek és olvasatlanságnak örvendenek.

A Szent Istvánnak persze dehogyis fáj ettől a feje. Mit bánja ő, hogy az embereknek kell-e a papírszemét, amit ők kiadnak, mit törődnek ők azzal, hogy olvassák-e azokat a hülyeséggyűjteményeket, amiket ők „tudományos" munkának neveznek, azokat a szentes, tömjénszagú Mária-verseket és istennovellákat, amiket ők „szépirodalmi műveknek" neveznek.

A Szent István igen bölcsen üzletet csinált a butaságból, s a Szent István Társaság gazdagabb tagjaiból megalakította a „Stephaneum nyomdai részvénytársaságot",[19] melynek részvényesei püspökök és mágnások, és a nyomdai részvénytársaság nyomtatja ki a Szent István Társulat által approbált, nyomtatásra érdemesített szamárságokat. Persze ez a részvénytársaság nagyszerűen megy. Elvégre minden, az emberek

butaságára felépített üzlet nagyszerűen megy. No, és a Stephaneum nem is győzi a munkát, annyi mindenféle népbutító iratot, füzetet, lapot, könyvet és egyebeket kell nyomtatnia. Oly nagyszerűen megy a Stephaneumnak, hogy újabban szűknek bizonyult hatalmas, háromemletes Szentkirályi utca 28. szám alatti palotája, mire megvette a szomszédos Szentkirályi utca 30. szám alatti Rózsa-féle házat és nyomdát is.

A Szent István Társulat tehát kiadja a könyveket, s a Stephaneum kinyomtatja őket. Értsd üzleti nyelven: a Szent István elfogad kiadásra egy butító nyomtatványt, s a püspökök és klerikális mágnások az elsők, akik a kiadással járó hasznot lefölözik, ők vágják zsebre a különben rettentő drága nyomdának a nyereségét. És mese az, hogy egy rókáról két bőrt lenyúzni nem lehet. A Szent István Társulat kimutatta, hogy igenis lehet. Mert amikor a püspökök és mágnások már a kinyomtatás révén nyerészkedtek a könyvön, akkor jön a „Szent István Társulat könyvkereskedése", és lenyúz egy újabb bőrt a rókáról. Ez a könyvkereskedés árusítja ugyanis a kiadványokat, ez terjeszti őket ügynökökkel a vidéken, miután persze a püspök urak már elvégezték a maguk főügynöki teendőiket azzal, hogy a könyv megvételére felszólították a papságot pásztorleveleikben.

A „tudós" vagy az „író" úr kap egy éhbérsummát „művéért", és kap esetleg csekély percenteket, de ki kell nyomatnia művét a Stephaneum nyomdában (első bőr), és át kell adnia eladás céljából a Szent István könyvkereskedésnek (második bőr). És mind a két bőr a püspök és mágnás részvényeseké. És ehhez járul aztán még a nagy nyereség: az elbutított tömegek könyvvásárlása, a papok és „hivők" könyvkonzumja.

A „tudományos és irodalmi" társaság tehát tulajdonképpen nem egyéb, mint a püspökök, gazdagabb papok és klerikális mágnások jól megalapozott, reális bázisra, az emberi butaságra fektetett, dúsan jövedelmező üzlete. De az a gseft is „Magyarország Nagyasszonyának, a boldogságos Szűz Máriának és Magyarország első apostoli királyának, Szent Istvánnak oltalma alatt" áll. Ezek az üzlethez tartoznak, mert ezek a kiadványok vezérügynökei.

ÚTTÖRŐ, 1913. augusztus 17.

ellen száll hadba a váradi rendőrség. Akiket eddig mély alázattal megsüvegeltek, akik előtt feszes haptákba vágta magát a sarki rendőr, akik eddig éjszakai dáridózásaikkal szabadon háboríthatták a közcsendet, kávéházak rejtett lebujaiban szabadon fosztogathatták fölhajtott áldozataikat, azok most mind, mind, szám szerint *ötvenöten* rovásra kerülnek, s a Gerő Ármin brigádja atyai szeretettel őrködik rájuk. Ötvenöt kiváló férfiúról hullott le egyszerre a lepel, holott eddig köztisztelet övezte őket, gentlemenek voltak, lovagiaskodtak, párbajokat vívtak, huszártisztekkel barátkoztak, politikai hatalmasságok, Tisza István sereghajtói voltak, és – minden főpincérnek adósai maradtak.

Ez volt az igazi bihari gárda, a geszti szem mindig ebben gyönyörködhetett, ha pátriájában bárhol körültekintett hűséges seregén. Ez volt az igazi gárda, amelyből mindenfelé nyitva állott az út, voltak, akik eljutottak Várpalotáig is, némelyeket azonban elnyelt a fogház mélységes torka. Ötvenöt ember! Csupa kitűnő név, fényes összeköttetések, nagyszerű megjelenés, jó modor – és mennyi derékba tört karrier. Éjjel-nappal ott lebzseltek a kávéházak teraszain vagy a kártyaasztalok félhomályában, örökkön örökké áldozatra lesve. Némelyiküknek egyszer-kétszer már hónuk alá nyúlt főpatrónusuk, de hamarosan visszaestek a nagy semmibe, amely minden bizonytalansága ellenére, a legfényesebb megélhetést biztosította számukra. Kávéházak és vendéglők főpincérei sokat tudnának regélni ezekről a vasalt nadrágos élősdiekről, akik éveken keresztül játszhatták a Körösparti Eldorádóban a modern bandita szerepét. Hihetetlenül bátrak és merészek voltak a szemtelenségükben, mert érezték fennsőbbségüket, amikor potrohos uzsorásoknak hétrét görbült a háta egy-egy hideg, előkelő kézszorításukra.

A mai korhadt, pusztulásra megért polgári társadalom hű képét meg lehet találni ebben a rendőri indexre került ötvenöt emberben,

akiknek a merészségüknél és az arroganciájuknál csak a hitványságuk volt nagyobb, akik bármely pillanatban készek voltak minden gazságra, és még a mellüket is verték hozzá:

– Mi bihari urak vagyunk!

Tisza kegyeltjei mérhetetlen gőggel játszották meg a „bihari úr" szerepét. Mindenki tudta róluk, hogy megtalálható köztük a legközönségesebb makrón, beteges idegzetű asszonyok kitartottjain kezdve a leánykereskedőig és hamiskártyásokig minden közveszélyes naplopó típus, mégis bizonyos nimbusz vette őket körül, mégpedig nem a megvetett, a társadalomból kitaszítottak félelmetes és elriasztó nimbusza, hanem az volt róluk a közhit, hogy nem elveszett emberek, jó családból valók, némelyiknek miniszter rokona is van, ki tudja, mikor akad meg rajtuk egy pénzes nő vagy Tisza István szeme, és ki tudja, hogy a szemétdombból mikor virul ki még egy várpalotai liliomszál.

Annyi bizonyos, hogy Tisza István nem csinálta volna meg a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényt, ha eszébe jut, hogy tulajdonképpen az ő személyes jóbarátai, leglelkesebb hívei és támaszai a legközveszélyesebb munkakerülők. Nem hiszem, hogy idejekorán ne lépjen közbe az érdekükben. Most még nem veszett el minden, csak a félelmetes nimbusz kopott meg egy kissé, és a hitelviszonyokat rendítette meg a barátságtalan indulatú rendőri intézkedés. De mi lesz a többi úri naplopókkal, ha másutt is észbe kap a rendőrség, mi lesz azokkal a kitűnőségekkel, akiknek nem sógora a miniszter, nem nagybátyja a főispán, nem unokatestvére az alispán és nem pertu barátja minden főszolgabíró, mint a váradi naplopóknak? Mi lesz, ha megrendül e társadalmi oszlopok alapja: a politikai stréberség, az elleplezett csalás és a szélhámosság? Kikből fogja összeverbuválni Tisza István hűséges védőseregét, ha fogházba kerül minden alázatos követője? A bihari gárdát már komoly veszedelem fenyegeti, jó lesz sietni a mentőakcióval!

NÉPSZAVA. 1913. augusztus 30.

A BIHARI NAPLOPÓ-GÁRDA

Ha jól tudom, ma jár le az a nyolcnapos határidő, amelyet a váradi rendőrség különös kegyelemből engedélyezett a bihari úri ingyenélőknek, Tisza kegyeltjeinek arra, hogy ez idő leforgása alatt keressenek maguknak tisztes megélhetést, biztos egzisztenciát, mert ellenkező esetben a csavargótörvény hóhér-paragrafusait fogják alkalmazni velük szemben. Nyolc nap hosszú idő, ha siralomházban kell eltölteni, de nagyon rövid ahhoz, hogy ez idő alatt biztos pozíciót tudjanak teremteni maguknak azok, akik évek hosszú során át űzték a legbiztosabbnak vélt mesterségüket: a naplopást, és most mégis kipottyantak ebből a zsíros stallumból. Nem hiszem, hogy az elmúlt nyolc nap alatt egyetlen lézengő ritter is biztos kenyérhez jutott volna, de nem merem hinni azt sem, hogy a váradi korrupt rendőrség körmére merjen koppintani a vasalt nadrágú, veszedelmes munkakerülőknek. Amint a nagyváradi lapoknak nem volt egyetlen szavuk sem az úri csavargók ügyéhez, ugyanúgy fog elhallgatni a rendőrség is, és a gyönyörűséges mákvirágok a kártyaszobák diszkrét homályában élni, virulni fognak továbbra is.

A megtépázott, sárba rántott félisteneket legalább lefotografálhatná a rendőrség, vagy életük történetét írhatná meg, és ezeket az „igaz, életből ellesett" históriákat be kellene tenni minden ábécéskönyvbe, hogy hazánk szépreményű ifjúsága még a Miatyánknál is hamarabb és jobban megtanulhassa, hogy ezerkilencszáz évvel az Úr születése után milyen pompásan meg tudott élni egész sereg ember a bihari rengetegben.

Ady Endre már tervbe vette egyszer, hogy megrajzolja a „Vér városának" ezeket az alakjait, de a terv, sajnos, abbamaradt. Most, a durva rendőrkéz nyomán, a szürke, hivatalos jegyzőkönyvekben

mégiscsak furcsán rajzolódnak ki ezek a finom portrék, amelyek magukon viselik a szennyes áradatú burzsoá társadalom minden bűnét és jellegzetességét. A Vér városának díszvirágai így csak lepréselődnek a jegyzőkönyvek lapjai közé, és örök nyugovóra a rendőri irattár poros aktahalma alá kerülnek. Pedig milyen hasznos volna, ha mindenki megtudhatná, hogy miként élhet meg a mai drága világban úriasan egy nagy família, ahol sem a férj, sem a feleség, sem pedig a gyerekek nem keresnek semmit.

A férjnek egyetlen szerencséje, hogy jó barátja az ország legnagyobb urának. Ki is nevezik a „marhaleveleket kiállító községi segédhivatalok vármegyei ellenőrző főbiztosává" horribilis fizetéssel, és aztán néhány hónap múlva teljes fizetéssel nyugalomba küldik a barátunkat, mert mi a fenének kell vármegyeszerte ellenőrizni a marhaleveleket kiállító községi segédhivatalokat!? Igenám, csakhogy egy kis baj van azzal a jól megérdemelt fizetéssel. A hitelezők úgy rávetik magukat, hogy egy fia-fillér sem marad belőle. Nincs más hátra, mint hogy a miniszter-nagybácsi kénytelen kinevezni szerelmetes rokonát a szemmérték hitelesítő hivatal főmérnökévé. Persze, ez a dicsőség is csak addig tart, amíg mások kezébe nem kerül a fizetés.

A család szemefénye, szépséges magzatjuk úgy indul neki az életnek, mintha valamelyik piros bársonyszékben akarná befejezni. De bizony nem jut tovább a bihari szolgabíróságnál, és még onnan is kilódítják, tekintet nélkül előkelő rokonaira és fényes huszártiszti kardbojtjára. A jeles ifjú azonban nem röpít egy buta ólomgolyót az agyába, amelyet egyébként is igyekezett megkímélni, hanem jó képet vág a dologhoz, és beáll törzstagnak a kávéházi siserahadba. A kártyaasztalnál csak nyerhet. Neki nincs semmi vesztenivalója. A kávéházakból és vendéglőkből nem lehet kiakolbólítani, mert hiszen ő maga slepper, vendégeket hajt föl, dorbézolásba ugratja be a barátait, és ezzel igazán kiérdemli [az ott-tartózkodást]. Ha egyik vendéglőben kedves famíliájával tönkretették a főpincért, kezdenek elégedetlenek lenni a konyhával, a kiszolgálással, és – sietve áttesznek főhadiszállásukat egy másik vendéglőbe. Lakásuk régen nincs, beköltöznek tehát a város szállodájába, ott úgysem zaklatják az embert, ha nem fizet. Egy szegény szobapincér hogy is merné követelni

a hotelszámla kiegyenlítését, amikor nagyon jól tudja, hogy a polgármester úr barátainak, ha nincstelenek is, nagy a befolyásuk. Esetleg még az állásába is kerülhetne egy ilyen hallatlan merészség.

Így élt a város nyakán esztendőkön keresztül egy „előkelő" bihari család, amelyik sohasem hiányzott a kaszinói és tiszti bálokról, a bihari úrlovasok lóversenyeiről, a megyegyűlésekről, de főként a választásokról, legkülönösebben pedig „a Pista" árnyékából. S így éltek a többiek is gyönyörű egyetértésben. Egyik holló sohasem vájta ki a másik szemét. Most, hogy megkondították fölöttük a lélekharangot, bizonyára megreszketett kissé az inuk, az arcukon megfakult, elhalványult a bőr, és bizonyára fohászkodásukba nem Jézus Krisztus nevét foglalták, hanem mesebeli patrónusukét, Tisza Istvánét. Tudták, hogy most is csak ő segíthet rajtuk, s alighanem nem is csalódtak reménykedésükben. Gerő Ármin főkapitány a megmondhatója, hogy *nem*.

NÉPSZAVA, 1913. szeptember 5.

A SZALONTAI KISKIRÁLY TALÁLKOZÁSA ZSIGA BÁCSIVAL

Tévedések elkerülése végett előrebocsátom, hogy fönt nevezett Zsiga bácsi nem azonos azzal a népszerű alakkal, akinek becses hogyléte után egy időben igen sokan érdeklődtek bizonyos kabarédal strófáinak a végén. Az én Zsiga bácsim alapjában véve egészen szürke, jelentéktelen férfiú, aki úgy került ide e hasábokra, hogy a minap a sors különös kegyelméből egy vasúti kocsiba került a szalontai kiskirállyal, Csanády Jenő főszolgabíró úrral és e sorok szerény írójával.

A magam részéről nem nagyon örültem a kitüntető szerencsének, amikor valahol Debrecen táján egy nagyon vidám és barátságos dörgő hang riasztott föl álmomból.

– Hogy vagy, Zsiga bácsi?

Mondanom sem kell ugyebár, hogy a további alvásról szó sem lehetett, mert hiszen a szíves érdeklődésre Zsiga bácsi nyomban meg is mondta, hogy hogy van, aztán szó szót követett, és én kénytelen voltam tudomásul venni, hogy Zsiga bácsinak idén rossz a termése, máskor 9000 keresztje volt, az idén csak harmadfélezer, az sincs behordva, ellenben azt is megtudtam, hogy Zsiga bácsi barátja – a nagyszalontai főbíró úr – pompásan érzi magát, merthogy neki nem ázik a termése, viszont azonban kedves neje őnagysága harmincnyolc éves, a leánya pedíglen húsz, már férjhez is lehetne adni, de a főbíró úr nem ér rá erre, merthogy az agártenyésztés problémája őt sokkal jobban izgatja.

– Kérlek, Zsiga bátyám – pattog tovább a szalontai kiskirály, Tisza rettegett közigazgatási pecére –, nem ismered véletlenül annak az Újfalussy Sándornak azt a Péntek nevű agarát? Mert tudod, most hozzá küldtem az egyik agaramat. Igazán? Jó fajagár az? Na, ennek örülök. Manapság nagyon ritkán kap az ember egy tisztességes kanagarat. Tudod, Zsiga bátyám, ezért a Péntekért – a fene egye meg

– nagyon aggódtam. Tudod, három kicsivel jött haza az agaram, de már épp azon gondolkodtam, hogy ne üssem-e őket agyon. Már hét-hónaposak, és mégis olyan aprók, mintha háromhónaposak lennének. Ejnye, ejnye, de jó, hogy veled találkoztam. Most legalább nem lövetem őket agyon. Csak legalább valamivel nagyobbak lennének?!

A főszolgabíró nyelve pörög, pörög, mint a legfinomabb orsó. Úgy sorolja el az agár neveket, apástul-anyástul, mintha örök életében ezt tanulta volna. A gyomrom meg a fejem is már egy kicsit kavarog a sok agárhistóriától, de a főszolgabíró úr még mindig azokkal traktálja Zsiga bácsit.

– Tudod, lelkem, jó bátyám, voltam egyszer én nagy bajban is – panaszolja a szalontai Cézár.

Lehetetlen – gondolom magamban –, egy Csanády és egy főszolgabíró sohasem kerülhet bajba.

Pedig nem volt igazam. A főbíró úr már meséli is a nagy esetet.

Tudod, kérlek, a Géza bácsi egy agarat adott hozzám tartásba. Nagyszerű dög volt. Pompásan futott, nyúl nem menekülhetett előle. Egyszer egy angol fajagarat is lehúzott a fölhajtásnál. De a fene egye meg, a második fordulónál, épp amikor legjobban büszkélkedtem vele, egyszer csak elterül a földön, kinyúlik, megmerevedik. Tyhű, az áldóját, kérlek! Nyomban táviratoztam Madosért, az állatorvosért Szalontára. Mados kijött, és konstatálta, hogy a kutyát szívszélhűdés ölte meg. Erről boncjegyzőkönyvet vett föl. Ekkor kihozattam oda a helyszínre két jegyzőt is, azok is fölvették a jegyzőkönyvet, hogy a kutya milyen sajnálatos körülmények közt pusztult el. A barátom is, aki velem volt a vadászaton, írásba adta, hogy mi ölte meg a szegény „Pletykát". Így hívták azt a dögöt, amelyiket még kénytelen voltam beszállíttatni Szalontára, ott jégre tettük, és megtáviratoztam Géza bácsinak, hogy így és így történt, itt vannak a hivatalos iratok, tanúvallomás, boncjegyzőkönyv, mifene, a kutya a jégen, azonnal küldje el bizalmi orvosukat az ellenőrző vizsgálatra. Szerencsémre elhitték nekem, miként történt az eset, ellenszakértőt nem küldtek, a kutyát szépen el is temethettük . . .

Közben valósággal megrohantak a gondolatok:

Hogyan? Biharban vagyunk? Egy gyanús halálesetnél azonnali boncolás, főszolgabíró jelen van, tanú jelen van, két jegyző jegyző-

könyvvel, kimerítő távirati jelentés, ellenőrző szakértő jöhet, hulla a jégen; mi ez, álmodom én, vagy illusztris útitársam nem mond igazat?! De igen! Mindez csakugyan így történt nemes Biharország szalontai járásában. A szépséghiba csak ott van, hogy nem kolerás vagy pellagrás holttesttel, hanem a főbíró úr kölcsönagarának hullájával történt mindez. Járványos betegnek Biharban nem jár ki ilyen megkülönböztetett óvatosság és tisztesség.

Sokáig nem érek rá magamban morfondírozni, mert egy újabb agárhistória után Zsiga bácsi csak úgy mellékesen, odavetve, megkérdezi a főszolgabíró urat:

– Mondd csak, kérlek, mi van ott nálatok? Még azt is olvastam, hogy följelentettek?

Csanády Jenőt láthatólag kínosan érinti a kérdés, elvörösödik, feszeng, mozog a helyén, de aztán kivágja a választ:

– Gyerekség, kérlek, az egész. Van ott nálunk valami ronda zsidógyerek. Azt megpofoztam egyszer. A gazember, tudod, hírlapíró is véletlenül, és azóta nem bír megférni a bőrében. Az csinálja az egészet, a fene egye meg. Ennyi az egész . . .

És ezzel a szalontai kiskirály sok-sok közigazgatási gazsága, amelynek talán a századrésze sem ismeretes, már el is van intézve.

– Csak egy piszkos zsidógyerek szemtelenkedéséről van szó . . .

A főbíró úrnak már egészen másfelé kalandozik az esze meg a nyelve is. Bihari pletykákkal szórakoztat Csanády Jenő.

– Tudod, Zsiga bátyám, az a Lovassy-leány mégiscsak nagy szerencsét csinált. Forgách János gróf vette el, a drezdai követ. Tátrafüreden ismerkedtek meg egy nyáron, és a fiú hamarosan kijelentette, hogy „vagy ez a leány, vagy senki". Hát az övé is lett. Azóta bírni sem lehet az anyjával, olyan büszke. Folytonosan azt hajtogatja: „nem szeretném, ha még egy fiam lenne, mert abból a legjobb esetben is csak *egy Lovassy lehetne*, de a lányomból már grófné, nagykövetné, kegyelmes asszony, és még ki tudja, mi lehet."

A főbíró úr hangjából nem kis irigység érzett ki, amint a grófi cím után sóvárgó bihari dzsentriasszonyt igyekezett lesajnálni. Ez a kis irigység-érzete is azonban hamar elmúlt, mert Zsiga bácsi már ismét agárkérdésekkel zaklatta:

– Hát aztán tényleg olyan jó kan az a Péntek? Tudod, nem szeretnék az agaraimmal szégyent vallani.

A kalauz zavarta meg a diskurzust. A jegyeket kérte. Csanády Jenő büszkén vágta ki első osztályú szabadjegyét, amelyet mint a szalontai kispiszkos főszerkesztője panamázott ki.

Szerettem volna megkérdezni tőle, hogy minek fogad el olyan kedvezményeket, amelyek csak „piszkos zsidógyerekeket" illetnek meg, de aztán meggondoltam a dolgot, a vonat még Biharban járt, ki tudja, nem fizettem volna-e fejemmel vagy legalábbis szabadságommal egy ilyen indiszkrét kérdésért. Inkább otthagytam őket magukra, Zsiga bácsit meg a szalontai kiskirályt, aki megveti és utálja az újságírókat, de újságírói szabadjeggyel utazik mindenfelé, és hivatali visszaéléseinek tisztázásánál fontosabbnak tartja a leghülyébb agárhistóriát is.

Biharországban ilyen potentátok uralkodnak elevenek és holtak fölött. Valóban Tisza Istvánhoz méltó környezet!

NÉPSZAVA, 1913. szeptember 11.

KAMARAI REFORMOK

Gyáriparfejlesztés, exportosztály stb.

A budapesti kereskedelmi és iparkamara múlt heti szaktanácskozása nagyszabású reformok keresztülvitelét határozta el. Exportosztályt szervez, gyáriparfejlesztési programot dolgoz ki, kézműipari akcóit indít, és megcsinálja a maga saját külön választóbíróságát. Derék és tisztes szándékú ötletek, akárki is az apjuk, de speciálisan magyar ötletek: puffogó frázisok, gyakorlati érték nélkül. Zokon ne essék az őszinte szó – talán unalmas is már emlegetni, olyannyira ócska igazság, osztályokkal és akciókkal se exportot, se kézműipart nem fogunk teremteni soha. Becsületes hitű fantaszták azok, akik az íróasztal mellől akarnak gyárakat teremteni és kiviteli kereskedelmet csinálni – becsületes rajongók, akik azonban az életet nem ismerik – ha ismernék, akkor tudnák, hogy kár a papirosért, a tintáért, az időért, amit a jó szándékú kamarai reform-ötletekre pazarolnak. Ne áltassuk magunkat, jó urak: itt sohasem lesz addig kiviteli kereskedelem, sohasem lesz számottevő textil- vagy más iparági fellendülés, míg az ország közszelleme másképp nem alakul. Drága, imádott hazánk egy tisztára fordított ország – itt előbb voltak kereskedelmi és iparkamarák, mint kereskedelmi és ipari sikerek: míg mindenütt máshol, a nagyvilágban, előbb lett naggyá a kereskedelem és az ipar, *és csak azután* születtek meg az érdekképviseletek. Az ország közszellemének kell megváltoznia – addig nem lesz exportunk; az emberek gondolkodási módjának kell megváltozni – addig nem lesz valóban számottevő indusztriánk. És irigylésre méltó naivitás kell ahhoz, hogy valaki hinni tudjon a kamarai reformok nyomán való fellendülésben. Az ipari és kereskedelmi munka becsülésére kell előbb megtanítani az embereket. Ha aztán beplántáltuk ezt a szeretetet a százezrekbe – ha már ezzel a szeretettel indulnak neki jövő generációk az életnek, akkor talán jönnek a sikerek maguktól is. Mert ez a generáció dolgozni fog lankadatlanul,

megbecsüli azt, ami a magunk erejének produktuma, igyekezni fog a legtökéletesebben termelni, a termelési tökély utat vág magának országhatárokon túlra is, minden erőszakos kifelé nógatás nélkül is. A beteg emberi szervnek lehet ideiglenes megmentője a mesterséges táplálás – ipart és kereskedelmet azonban cuclin felnevelni abszurdum. A munka szeretete teheti naggyá a munka produktumait. Három esztendővel ezelőtt nemzetközi automobil-kiállítás volt Berlinben. A „nemzetközi" tárlaton egy-két amerikai kocsin kívül csupa német kiállítót láttam. Megkérdeztem a kiállítás főtitkárát:

– Hol maradtak a hatalmas francia gépkocsi-gyárak?

A szekreter úr mosolygott:

– Otthon uram, otthon. Minek jöjjenek ide?! Németországban el nem adnának egyetlen autót sem, mert itt senkinek sem jut eszébe külföldi árut venni akkor, mikor belföldi gyártmányt kaphat. A francia gyárak ismerik a német piacot, és nem dobják ki hiábavaló experimentálásra a frankokat. Párizsban most bámulják az Autó-Szalon tárlatát. Tessék elolvasni a kiállítási kritikákat – tele van az óriási csarnok német gépekkel. A francia kicsinyes takarékosság nem ment el Berlinbe – a német gyárak azonban mennek, áldozni és hódítani akarnak. Szeretni, támogatni azt, ami a mi diadalunk – ez a sikerek titka. Szeretni azt, amit magyar kezek teremtettek – akkor lelki szükség a hódítani akarás, és a világpiac nyitva áll előttünk minden hivatalos exportpropaganda nélkül. Mert a propaganda szükséges, de ezt az üzleti reklámnak, a gyárak kvalitásbéli hitelének kell elvégezni, nem kamarai ügyosztályoknak, melyek lehetnek jóhiszeműek, lehetnek ambíciózusak, de célirányosak nem lesznek soha. És ami áll az export ügyosztályra, ugyanaz áll alapjában és nagyjában a kamarai textil-propagandára. A tőkének kell megérezni, hogy milyen irányú legyen egy ország ipari törekvése, és jaj annak az indusztriális fejlődésnek, ahol a tőkének nincs magához való esze, ahol hivatali apparátusoknak kell gyámkodni a tehetetlen tőke fölött. Egy ország ipara mindig a rendelkezésre álló nyersanyag, a rendelkezésre álló munkaanyag és a lakosság kultúrfokához mért szükségletekhez alkalmazkodik, és okoskodó tanácsok erőszakoskodása csak ronthatja a fejlődést. A malomipar, a mezőgazdasági gépgyártás nem véletlenül fejlődött naggyá a magyar glo-

buszon, a viszonyok magyarázzák és teszik természetessé. Viszont ugye egészen hiábavaló például az agitáció aziránt, hogy motorcsónak-gyárak, telefongyárak, kártyagyárak létesüljenek? A tőke élelmessége rendszerint meglátja, hogy hol terem babér – ha meg élhetetlenül rossz a szeme, akkor az atyáskodás sem fogja boldoggá tenni. Eljön a textil ideje – részben már el is jött, sőt külföldre is meglelte az utat. Hogy pedig izmossá legyen, és fejlődjön mennél erősebbre – ehhez a viszonyok javulására és arra az új generációra van szükségünk, amely már nem okvetlen fiskálisnak vagy fogorvosnak készül –, hanem értékelni tudja az ipart, a kereskedelmet is.

Szomorúságunk lenne, ha valaki az okvetlen gáncsoskodást látná ebben az írásban, mert igazán nem ez a célja. De nem vagyunk a délibáb-imádók rítusán, és nem vagyunk imádói a büro-ötleteknek, mert más az élet, és más a büro. Vannak dolgok, amiket hivatali íróasztalok mellől a legjobb akarattal sem lehet megcsinálni.

PÉNZVILÁG, 1913. november 22.

A PUSZTULÓ DZSENTRI

Tisza István adósságai

„Romlásnak indult hajdan erős magyar!" Csaknem egy évszázaddal ezelőtt zengett így a költő, és most, száz év múltán a közgazdász is még mindig ezen kesereg, mert a „romlás" szüntelenül tart azóta is, sőt ezerszerte megnövekedett. A régi magyar földbirtokososztály lába alól szemlátomást csúszik ki a talaj, mindenfelől vészharangok kongása hallatszik, a pusztuló dzsentri-rendszer utolsó halálos óráinak szól a lélekharang.

Minden érzelgés nélkül, egyszerűen a hivatalos statisztika adataira utalhatunk. A hivatalos kimutatás szerint Magyarországon betáblázott teher volt:

1901-ben	500 millió	706 000 K
1902-ben	657 millió	955 000 K
1903-ban	718 millió	440 000 K
1904-ben	729 millió	726 000 K
1905-ben	845 millió	592 000 K
1906-ban	796 millió	129 000 K
1907-ben	876 millió	30 000 K
1908-ban	888 millió	770 000 K
1909-ben	1111 millió	760 000 K
1910-ben	1507 millió	579 000 K

A legnagyobb adatok még nem állnak rendelkezéseinkre, de annyit már e statisztikából is megállapíthatunk, hogy a háromszorosára megnövekedett terhek semmiképpen sem állnak arányban a földbirtokok értékének emelkedésével.

Van a hivatalos statisztikának a régi földbirtokos osztály pusztulásának jellemzésére még egy igen érdekes adata, amely szerint 1910-ben végrehajtás útján 15 615 földbirtok cserélt tulajdonost.

Ezzel szemben a hatalmas Németországban 1910-ben csak 2134 birtok cserélt gazdát végrehajtás útján. Milyen óriási itt a differencia!

Anélkül hogy a pusztulás jól ismert és rejtett okaira akarnánk rámutatni, néhány élethű fotográfiát fogunk készíteni azokról a földterületekről, ahol a magyar dzsentri legtipikusabb és legszomorúbb tragédiái játszódtak le, ahol a magyar bűnök szép lassan, méregfogaikkal megrágtak és megemésztettek ősi vagyonokat s vele együtt igen sokszor azt a nagy gazdasági és politikai hatalmat is, amelyet a vagyonok urai élveztek, mégpedig a legtöbb esetben – teljesen jogtalanul.

Kissé különösnek látszik, hogy a pusztuló dzsentri siralomországának fotográfiáját épp a gróf Tisza Istvánéval kezdjük, holott Tisza István a köztudatban általában mint „jó gazda" szerepel A petróleumbankbeli szomorú emlékezetű szereplésével ugyan már megmutatta gróf Tisza István, hogy gyakorlati közgazdasághoz igen keveset ért. Csak tekintetet kell vetnünk Tisza István telekkönyvére, és akkor nyomban megállapíthatjuk, hogy a Tisza takarékos gazdálkodási rendszerét előbb-utóbb utoléri a petróleumbank sorsa, mert a geszti birtokok már nagyon roskadoznak az adósságok súlyos terhe alatt.

A geszti és a tiszaradványi birtokra (terjedelmük 7400 kat. hold) Tisza István következő adósságai vannak betáblázva:

158 570 K a Magyar Földhitelintézet javára,
560 550 K a Magyar Földhitelintézet javára,
160 590 K a Magyar Földhitelintézet javára,
252 500 K a Magyar Földhitelintézet javára,
202 000 K a Magyar Földhitelintézet javára,
600 000 K a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára,
400 000 K a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára,
500 000 K a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára.

(E három összeget 1909. július 21-én törölték, s e törlés összefüggésben van az 1909. június 9-i következő betáblázással):

1 111 000 K a Magyar Földhitelintézet javára,
457 000 K a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára,
310 000 K a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára.

Tisza István gróf tehát 7000 holdas geszti birtokára 3 millió 212 ezer 610 koronával tartozik, holott a birtok értéke nagyon jóindulatú becslés mellett nincs több, mint három és félmillió korona. Évenként csupán kamatokra mintegy 200 ezer koronát kell Tisza Istvánnak kifizetnie a hétezerholdas, jórészt legelőből és rétből álló birtok jövedelméből.

Ha a kitűnő gazdának ezt a csöppet sem fényes vagyoni helyzetét vizsgáljuk, szinte hajlandók vagyunk megérteni, hogy miért nem költött Tisza István sajátjából az aradi választásokra, és miért fintorította el orrát a pinkapénz[1] bűzétől és az udvari tanácsosi sápok szagától?

Az igazság az, hogy Tisza kénytelen volt elfogadni a bárói viszketegségben szenvedő Neumannok pénzét, mert az aradi választás milliós költségét az adósságokkal terhelt geszti birtok jövedelméből fedezni már nem lehet. Tisza István, a „mintagazda" is igen hamar eljut oda, ahonnan már annyi történelmi név zuhant le a mélységbe. A talaj már jól elő van készítve számára. Milliós adósságok jelölik meg szamára az utat, amely nem az örökkévalóság, hanem a megsemmisülés felé vezet.

PÉNZVILÁG. 1913. november 29.

AZ EGYHÁZI BIRTOKOK MEGVÁLTÁSA

A MEGOLDÁS MÓDJAI

Alapi Béla[1] úr a Pénzvilág legutóbbi számában[2] fölvetette a nagy kérdést, hogy miként lehetne legcélszerűbben, közmegegyezéssel, közmegelégedés mellett az egyházi birtokokat megváltani, és mindjárt meg is jelölte azt az utat, amely a legeredményesebben vezet a papi birtokok megváltása felé. Alapi úr látszólag igen tetszetős és elfogadható módokat ajánl. Az állam vásárolja meg az egyházi birtokokat, a vételár összegéig bocsásson ki 4%-os államadóssági kötvényeket, a birtokokat parcellázás útján értékesítse, és az eladási összeg erejéig ismét kötvényeket, illetve zálogleveleket bocsásson ki.

Ugyebár ez egy igen egyszerű adásvételi üzlet lenne? Az egyház megkapná negyedévenként vagy félévenként a maga 4%-os kamatát, az államnak pedig néhány százmillióval több lenne az adóssága, ami elvégre igazán nem nagy jelentőségű, amikor az állam százmeg százezer polgárának megmentéséről és boldogulásáról van szó. Aki azonban az egyházi birtokok értékével s jogi és gazdasági helyzetével tisztában van, az nagyon jól tudja, hogy Alapi Béla terve csak újabb terheket róna az államra, ahelyett hogy a papi birtokok szekularizációjával az állam valóban visszaszerezhetné azt, amihez az államnak föltétlenül joga van, s aminek visszaszerzése előbb-utóbb nélkülözhetetlenné válik.

Lehetetlen még csak elképzelni is, hogy a magyar katolikus klérus 4%-kal kamatozó kötvények fejében átengedné az államnak 2 487 431 kat. hold birtokát, amely a jelenlegi primitív berendezés és oktalan rablógazdálkodás mellett is átlag 8–9%-ot jövedelmez. A két és félmillió holdnyi föld holdanként átlag hatszáz koronás érték mellett ezerötszáz millió korona értéket képvisel. Ennyivel szaporodna tehát az állam adóssága, és körülbelül ennyivel növekednék az ország zálogievél-státusa. Mármost, hogyan képzeli el Alapi Béla úr, hogy azt a háromezer millió névértékű papírt nyugodtan el le-

hetne helyezni akár a belföldi, akár a külföldi piacon? Mert arra már igazán nem lehetne kötelezni az egyházat, hogy az értékpapírjait tartsa a fiókjában, és ne merjen próbálkozni azzal, hogy politikai vagy vallási célból a papírokat értékesítse.

Minderről persze már csak azért sem lehet vitatkozni, mert az egyház ugyanolyan jogfosztást és a magántulajdon szentségének megsértését látná a 4%-os szekularizációban, mintha akár Franciaország példáját követve fosztanák meg birtokaitól. Ne méltóztassék azt gondolni, hogy a magas klérus kapva-kapna az alkalmon, amely 4%-os kamathoz juttatná a katolikus papságot, és ennek fejében szívesen egyezne bele, hogy a lába alól kihúzzák a földeket, amelybe az egyház évszázadok alatt olyan mély gyökeret vert, hogy onnan legföljebb csak kivájni lehetne, mint a korhadt fatörzset, de könnyű kézzel kitépni nem lehet soha. Az egyháztól semmiféle mézesmadzaggal nem lehet elcsalni a földjét, s ránézve a 4%-os állampapírok igazán hatástalanok maradnak.

Az egyháztól csak erőszakkal lehet elvenni a földjét, és ezt az erőszakot mihamarább végre is kell hajtani. Az erőszak alatt természetesen a törvényhozási határozatot értem, mely ellen az egyház legfeljebb csak az égiekhez protestálhatna. Ennek a törvényhozási határozatnak igen sok jogalapot lehet találni a magyar jogtörténetben. Már Kálmán király 1100. évi III. törvényében a szükségen felüli papi birtokok elkobzását rendelte el.[3]

Később IV. Béla, Imre és II. András[4] királyok szedték vissza a papi kézre került jószágokat. 1498-ban II. Ulászló király 55. törvénycikkében eltiltotta a papokat „a jószágok további akármi módon szereztetésétől".[5] II. Ulászló 1504. XXVI. törvénycikke, amely a papok szabad választásáról intézkedik, a törvénynek ellenszegülő főpapokat megfosztja a jobbágyi tizedektől, és elrendeli, hogy a tizedeket a végvárak védelmére fordítsák.[6] Az 1548. VI.[7] és az 1550. XIX.[8] törvénycikk az egyházi jószágok jövedelmeinek a végvárak erősítésére való felhasználását rendeli el. Az 1555. XV.[9] törvénycikk szerint az egri püspökség tizedei az egri vár fenntartására fordítandók. Az 1555. XVIII.[10] törvénycikk a győri püspökség javainak „az ország nagy szükségei miatt" való elzálogosításáról intézkedik. Az 1556. XVIII.[11] törvénycikk a veszprémi püspök birtokaiból há-

rom részt rendel a komáromi vár megerősítésére. Az 1723. LXXI.[12] törvénycikk a papi kezekre bízott, és jó állapotban nem tartott javaknak elvételét rendelte el.

Mindezek az idézett törvényes rendelkezések azt bizonyítják, hogy a papi birtokokat a magyar állam sohasem tekintette szent és sérthetetlen magántulajdonoknak, és már az 1844-i rendi országgyűlés komolyan foglalkozott Borsod vármegye törvényhatóságának indítványával, amely az összes papi jószágok szekularizációját hozta javaslatba.

Bizonyos, hogy a papi vagyont, amely ma semmiképpen sem felel meg eredeti és szigorúan meghatározott rendeltetésének, kesztyűs kézzel elvenni nem lehet. De nem lehet visszaszerezni 4%-os államköltségekkel sem, mert erre az alamizsnára az államnak nincs szüksége. Sokkal kézenfekvőbb és becsületesebb dolog lesz, ha a törvényhozás arra az álláspontra helyezkedik, hogy a katolikus papság jövedelmét nem arra a célra fordítja, aminek fejében kapta birtokait a magyar államtól, s ezért elrendeli az egyházi birtokok szekularizálását.

A főpapoknak és az alsópapságnak adjon az állam egységesen megállapított fizetést, de semmi esetre se a földbirtok értékének 4%-át, mert akkor továbbra is megmarad az a visszás helyzet, hogy amíg a nagyváradi püspök másfél milliós jövedelmet pazarolhat évenként, addig a székesfehérvári püspöknek meg kell elégednie olyan szerény összeggel, amennyinél több jövedelmet élvez még egy budapesti plébános is.

Az egyházi birtokoknak megváltása értékpapírokkal és kamatokkal már csak ebből a szempontból is helytelen és igazságtalanság volna, aminthogy helytelen és igazságtalan és végtelenül káros az egyházi birtokok jövedelmének mai elosztódási rendszere. A szekularizáció mindezeken segíteni fog, egyébként a hatásának főbb megnyilvánulásaiban – amilyenek: a földéhség lecsillapítása, a kivándorlás csökkentése, a nyomorúság enyhítése, a kulturális haladás előmozdítása – Alapi Béla úr véleménye és szerény véleményem között nincs semmi eltérés.

PÉNZVILÁG, 1913. december 6.

SAJTÓPÖR UTÁN FEGYELMI[1]

A RENDŐRSÉG FURFANGOS GAZSÁGRA KÉSZUL

Több mint öt hónappal ezelőtt, a Népszava július 3-i számában egy „Tapintatos rendőri eljárás"-ról számoltunk be.[2] Az eset alapjában véve nem nagy jelentőségű volt, hiszen az ilyen dolgok igen gyakran megtörténnek Boda uralma alatt. Július 2-án Boda pribékjei egy amerikai milliomos leányt tartóztattak le az Andrássy úton, és a sajtóiroda útján világgá kürtölték, hogy veszedelmes nemzetkozi kalandornő került a rendőrség hálójába. Néhány óra múlva a rendőrség durva baklövése és egy zsarolási manőverben való jogtalan segédkezése napnál fényesebben beigazolódott. A vizsgálóbíró ugyanis a szerencsétlen, letartóztatott leányt, név szerint Aline Lovette Desraismesst, még aznap délután szabadon bocsátotta.

Lehetetlen volt akkor megjegyzés nélkül napirendre térnünk e botrányos eset fölött, sőt, most utólag kénytelenek vagyunk beismerni, hogy aránylag még igen gyenge bírálatot gyakoroltunk a rendőrségnek e kiváló ténykedésével szemben. Cikkünkben mindössze arra mutattunk rá, hogy „Boda Dezső ismét büszke lehet pribékjeire, s különösen Szentkirályi Béla kapitányra . . . Szentkirályi Béla rendőrkapitány, aki ezt az ominózus ügyet vezette, parancsot adott a detektíveknek, hogy Aline Lovette Desraismesst tartóztassák le a vizsgálóbíró körözőlevelére való hivatkozással . . . Szentkirályi Béla úr – a lovagias gentleman – a rendőri sajtóiroda megkerülésével elújságolta az esti lapok tudósítóinak, hogy veszedelmes kalandornőt tartóztattak le, és a legotrombább rágalmakkal illette, amelyeket a lapok hűségesen közöltek is . . ."

A cikknek különösen ezeket az idézett részeit fájlalta a rendőrség, és az ügyészség útján sajtópört indított a Népszava ellen. A megindított vizsgálat során a vizsgálóbíró elrendelte a bizonyító eljárást, s a kihallgatott tanúk már igazolták is, hogy csakugyan a rendőri sajtóirodából és Szentkirályi Béla rendőrkapitánytól eredtek

azok a hírek, amelyek durván megrágalmazták a jogtalanul letartóztatott amerikai leányt. Öt hónapon keresztül, sem a sajtópör megindítása előtt, sem amikor a főkapitány az ügyészségnek a sajtópör megindítására a fölhatalmazást megadta, a rendőrségnek nem jutott eszébe, hogy házi vizsgálatot indítson, és esetleg fegyelmi vizsgálat útján állapítsa meg, vajon csakugyan történt-e jogtalanság és igazságtalanság a letartóztatott, de a vizsgálóbíró által nyomban szabadon bocsátott amerikai milliomos leánnyal. Most, hogy a vizsgálat immár befejezéséhez közeledik, és a budapesti esküdtbíróság, amely elé ez a pör tartozik, a bizonyítékok alapján mindenképpen csak fölmentő ítéletet hozhat, a rendőrség jónak látta berendezkedni a védekezésre.

A büntető pörrendtartás módot enged arra, hogy sajtópörben a főmagánvádló megakadályozza a bizonyító eljárást abban az esetben, ha ellene ebből az ügyből kifolyólag bírói vagy fegyelmi úton megszüntető vagy fölmentő ítéletet hoztak. A rendőrség is most ehhez a ravaszsághoz folyamodott, és öthónapi tépelődés után suttyomban megindította a fegyelmi eljárást Szentkirályi Béla ellen Miss Aline Lovette Desraismess letartóztatási ügyéből kifolyólag. A fegyelmi eljárás célja világos: *fölmentő ítéletet akarnak hozni Szentkirályi kapitány ügyében, hogy aztán a sajtópör főtárgyalásán a bíróság ezen az alapon ne engedje meg a bizonyítást.* De van még egy ravaszabb céljuk is. Miután a sajtópör a fegyelmi eljárás befejezéséig *amúgy* sem tárgyalható, még a főtárgyalás kitűzése előtt meg akarják hozni a Szentkirályit rehabilitáló végzést. Ezen az alapon aztán az *egész pört minden bizonyítékával együtt el fogják sikkasztani az esküdtbíróság elől*, és a fegyelmi eljárás eredményére való hivatkozással szakbíróság elé utaltatják az ügyet, hogy az aztán annál könnyebben és erélyesebben végezhessen a cikk szerzőjével. Boda úrék a jó magyar módszer szerint indították meg a házi kupaktanács előtt ezt a késői fegyelmi eljárást, anélkül hogy az érdekelt féllel, a cikk pörölt szerzőjével bármit is közöltek volna. Bizonyára maguk között, a nyilvánosság teljes kizárásával akarják befejezni is az ügyet, de már jó előre megjósolhatjuk, hogy ez nem fog sikerülni nekik. A Népszava napfényre fogja hozni mindazokat a bizonyítékokat, amelyek a rendőrség aljas szerepét már a vizsgálóbírói kihallgatások alkalmával is

kellően megvilágították, és amelyekről a fegyelmi vizsgálat során előreláthatólag Boda úrék jóvoltából szó sem esik. Azonban jó előre is tiltakozunk, hogy a rendőrség házilag, titokban intézze el ezt az ügyet, amely mindenképpen a nyilvánosság elé való, amelyhez a közérdek szempontjából igen sok szó fér. Szentkirályinak fegyelmi úton való fölmentésével nem lehet elhallgattatni azt az igazságot, amelynek a főtárgyaláson is ki kell derülnie, hogy a rendőrség július 2-án az amerikai leány letartóztatása esetében is jogtalanul járt el, és egy kifogástalan leány becsületét rágalmaival alaptalanul és durván beszennyezte.

NÉPSZAVA, 1913. december 12.

JUSTH GYULA[1] VAGYONA

Rémhírek, amelyeknek nincs alapjuk

Két héttel ezelőtt a Pénzvilág rombolta le azt a dogmatikus hitet, amely Tisza István grófban látta a „jó gazda" mintaképét, holott Tisza István gróf is eljutott már arra a lejtőre, amelyen szomorú tragédiák jelzik a magyar dzsentrik pusztulásának útját. Telekkönyvi adatokkal igazoltuk, hogy Tisza István pénzügyi helyzete meglehetősen vigasztalan. A földbirtokainak értéke nem sokkal múlja felül az adósságainak összegét, amelyet a nagybankok szokatlan bőkezűséggel bocsátottak a hatalmas befolyású államférfi rendelkezésére.

Különös véletlen, hogy a közhit épp az eladósodott Tisza Istvánt tartja a „vagyonszerző dzsentri" típusának, és ugyanakkor egy másik kiváló politikai vezérférfiú vagyoni romlásáról terjengenek rémesebbnél rémesebb pletykák a levegőben. Justh Gyula vagyoni helyzetét tárgyalják mostanában politikai körökben egyre növekvőbb rosszmájúsággal és egyre élénkülő fantáziával.

A magyar politika kétségtelenül igen drága szórakozás, amely már nagyon sok ősi vagyont emésztett fel. A választási lélekvásárlásokon sok-sok ezer hold föld úszott már el az idők folyamán, de Justh Gyulának természetszerűleg sohasem volt szüksége arra, hogy csengő aranyakkal könnyítsen néha-néha a választópolgárok lelkiismeretén. Csak a leghatártalanabb rosszakarat szülhet olyan híreket, hogy Justh Gyula vagyona veszedelemben forog, mert részben a saját választásának költségei, részben pedig a párthíveiért vállalt obligók kezdik erősen éreztetni hatásukat.

A szállongó hírek minden kétséget kizáró cáfolásául megszereztük Justh Gyula ingatlanainak telekkönyvi kivonatát, és ebből megállapíthatjuk, hogy az ősz függetlenségi vezér vagyoni helyzete olyan fényes, amely mellett el kell némulnia minden pletykának és rágalomnak.

Justh Gyulának mintegy kétezer hold terjedelmű birtoka van. Ebből:

a battonyai 507. számú telekjegyzőkönyvben szerepel Justh Gyula tornyai ősi birtoka, amely 302 hold tehermentes földből áll.

Az 508. számú telekjegyzőkönyvben van 12 hold szántó, amelyre a Magyar Országos Központi Takarékpénztár 5400 koronát kebelezett be. Ugyanez az 5400 korona mellékjelzálogként be van vezetve az 509. számú telekjegyzőkönyvben felvett 17 hold szántóra is. 557. szám alatt szerepel az értékes ősi kastély és a 18 holdas park, megterhelve 1020 korona kincstári illetékkel.

384. szám alatt 13 hold szántó van felvéve, 107 korona honvédelmi kincstári teherrel.

944. szám alatt 304 hold tehermentes legelő szerepel.

Az orosházi 1000. számú telekjegyzőkönyvben 38 hold szerepel a Justh Gyula nevén 104 ezer korona amortizációs kölcsönnel megterhelve. Ez a teher be van vezetve mellékzálogként az 1167. szám alatt fölvett 145 holdas szenttornyai birtokra.

A 24. számú szarvasi telekkönyvben 154 holdas szentandrási és csabacsüdi birtokok találhatók tehermentesen.

A magyarpécskai telekkönyvben 1100 hold tehermentes szántó és legelő szerepel.

Mindebből az tűnik ki ugyebár, hogy Justh Gyula szinte szokatlanul és irigylendően rendezett anyagi viszonyok között él. A nagyrészt tehermentes birtokokon kívül azonban igen tekintélyes készpénzvagyon fölött is rendelkezik Justh Gyula. Feleségének 200 000 koronás hozománya még most is érintetlenül fekszik az egyik makói bankban, és hír szerint a Pesti Hazai Első Takarékpénztárban mintegy egymillió korona betétje van elhelyezve.

Csak a magyar politika termelhet olyan rémmeséket, amelyek Justh Gyula vagyoni megrendüléséről regélnek. És a magyar közélet igen jó talaja az ilyen pletykáknak, ápolja, melegíti, megnöveszti a meséket, úgyhogy igen sokszor ki sem lehet irtani a köztudatból.

Reméljük, hogy a Justh Gyula vagyonáról szállongó rémhírekkel ez egyszer nem ez fog történni . . .

PÉNZVILÁG, 1913. december 13.

A TAKARÉKOS VILÁG

A BETÉTEK ÖSSZEGE: 62,5 MILLIÁRD, A BETEVŐK SZÁMA: 96 MILLIÓ

A nemzetek pénzgyűjtő szenvedélyéről lehullott a lepel: Rodolfo Benini tanár, a „Giornale degli economisti" legutóbbi számában a statisztikai adatok légiójának segélyével megfestette a takarékos világ portréját. A számrengetegből úgy nő ki a világ hatalmas alakja, mint egy óriás krőzus, amikor kidülledt, éhes szemekkel a kincseit habzsolja, az aranyait számolgatja. És a számrengetegből kiolvasható az is, hogy milyen hihetetlen mértékben nőtt némely országban az emberek pénzgyűjtő szenvedélye, amely – ezt el kell ismerni – az emberi szenvedélyek között mégiscsak a leghasznosabb és a legtiszteletreméltóbb. A világ gazdagsága – amelyről még sehol sem állítottak össze teljes statisztikát – semmi esetre sem nőhetett az utóbbi évtizedekben olyan óriási mértékben, mint a takarékbetétek összege, amely például Oroszországban huszonnyolc év alatt a százszorosára emelkedett.

1910. december 31-én – eddig készült el a kimutatás – *62,5 milliárd frank volt elhelyezve a világ összes bankjaiban*, és ez a krőzusi kincs *96 millió*[1] boldog betéttulajdonos között oszlott meg. *(A betétek összege font sterlingben 2501 millió.)*

A világ takarékosságának képét ez az összeállítás ábrázolja:

	Betevők	Betétek	Egy betevőre esik átlag font sterling
Európában	71 millió	1640 millió	23
Amerikában	9 millió	780 millió	86
Ázsiában	14 millió	27 millió	19
Afrikában	300 ezer	5 millió	17
Ausztrália	15 millió	49 millió	32

A kimutatás szerint tehát az öreg Európa a legtakarékosabb, de egy-egy betevőre aránylag igen kis átlagösszeg esik. Amerikában már

a betevőknek sokkal nagyobb átlagösszeg jut, míg Ázsiában, ahol a takarékosság még mindig elég gyenge lábon áll, legkisebb az arányszám. Az ausztráliai kultúra fejlődését és nemzetgazdaságának haladását jellemzi az a 49 millió font sterling betét, amelyből 32 font sterling jut egy-egy betevőre. Ez a szám már felülmúlja az európai átlagot is. Nagyon érdekes különben az a statisztika is, amely a lakosság arányában osztja meg a betéteket. Európában 1000 lakosra 166 betét jut, s ez az arányszám országonkint így változik:

	Ezer lakosra jut betét
Dániában	511
Svájcban	419
Franciaországban	309
Németországban	285
Angolországban	277
Olaszországban	195
Ausztria–Magyarországban	*145*
A legkevesebb:	
Bulgáriában	31
Spanyolországban	22
A többi világrészekben természetesen óriási az arányszám csökkenése:	
Amerikában	89
Ázsiában	43
Afrikában	31

betét jut átlag 1000 lakosra. Európát egyedül csak a kevés lakosú Ausztrália múlja felül, míg az ázsiai kulturális elmaradottság ebben a betét-statisztikában is kellően kifejezésre jut.

A leggazdagabb nemzetek betétállománya millió frankokban a következő:

Év	Ausztria	Orosz	Olasz	USA	Francia	Belga	Porosz	Angol
1883	1817	36	1151	5 124	1893	142	2 463	75
1885	2072	67	1420	5 476	2366	189	2 826	76
1890	2717	368	1792	7 624	3325	325	4 102	79
1895	3420	977	2072	9 053	4149	453	5 432	261

1900	4020	1984	2515	12 248	4274	662	7 182	137
1901	4218	2199	2621	12 985	4428	735	7 796	134
1902	4497	2428	2789	13 751	4390	731	8 410	191
1903	4778	2668	2989	14 676	4306	735	9 037	39
1904	5009	2823	3256	15 301	4433	764	9 702	48
1905	5205	3000	3490	16 306	4655	786	10 368	106
1906	5370	3208	3861	17 411	4773	812	10 985	104
1907	5560	3549	4349	18 430	4976	844	11 401	16
1908	5902	3700	4702	18 303	5219	886	11 964	68
1909	6242	3975	5042	18 567	5473	920	12 916	110
1910	–	–	5362	20 352	5600	965	13 884	110

Ha figyelemmel vizsgáljuk e számadatokat, lehetetlen észre nem vennünk az igazságot, hogy egy ország gazdagságát sohasem a takarékbetétjeinek összege mutatja. A betétek összegéből tulajdonképpen még a pénzügyi viszonyok fejlettségére vonatkozólag sem lehet következtetéseket levonni, mert hiszen a gazdasági élet, a kereskedelmi forgalom és a hitelviszonyok Angliában a legfejlettebbek, holott a betétjeinek összegét túlszárnyalja még Oroszország is, s Ausztria-Magyarország takarékosságához pedig már csak hasonlítani sem lehet. Természetesen az angol betét-üzlet fejletlenségének is megvannak a maga külön – és talán nagyon is egészséges – okai. Angliában a hitelélet teljesen más alapokra van fektetve, mint nálunk vagy Európa többi országaiban. Az angol tőkés nem vágyódik a 3 és 4 százalékos betétkamat után, miután a pénzét más úton sokkal jobban értékesíteni tudja, s a bankokban is inkább a folyószámlaforgalom van kifejlődve. Az amerikai pénzügyi élet sokban hasonlít az angolhoz, mégis ez idő szerint az Amerikai Egyesült Államok dicsekedhet a legtöbb takarékbetéttel: 20 352 millióval. Ez azonban nagyrészt abban leli magyarázatát, hogy az amerikai bevándorlók a takarékpénztárak páncélos termeiben halmozzák össze a véres verejtékkel megkuporgatott dollárokat, amelyek azonban nem maradnak állandóan Amerikában. A dollárok is hajóra kelnek, és elvándorolnak a tengerentúlra, ahol mindenütt tárt karokra találnak.

PÉNZVILÁG, 1913. december 20.

AZ EGYHÁZ PÉNZÜGYI POLITIKÁJA

Legfőbb ideje volna, hogy komoly pénzügyi körökben is észrevegyék azokat a változásokat, amelyeken a katolikus egyház pénzügyi politikája az utóbbi évek során keresztülment, és figyelemmel kísérjék azokat a készülődéseket, amelyek mind arra irányulnak, hogy az üdvözítő egyház hatalmat és befolyást szerezzen a pénzpiacon is. Az egyház tulajdonképpen mind ez ideig nem fektetett súlyt a pénzügyi politikára. A milliói ott hevertek a káptalani pénztárakban vagy apró, vidéki bankokban, mert sokáig nem ismerték föl azt a rettenetes erőt, amelyet a milliók képviselnek. Az egyházat csaknem kizárólag a földbirtokkérdés foglalkoztatta, s közben észre nem vette, hogy mennyire megnott a pénz hatalma és befolyása társadalmi és politikai téren egyaránt, ebben a hatalomban azonban az egyház nem osztozott készpénzvagyonának megfelelően. Az egyház különben még ahhoz sem értett, hogy miként lehetne több száz milliónyi alapítványait kellően értékesíteni. Az alapítványi pénztárak, amelyek még mindig nincsenek minden egyházmegyében megszervezve, a pénzértékesítés legprimitívebb módját alkalmazzák még most is. Az alapítványi összegek után 5% kamatot fizetnek az alapítvány élvezőjének, s az új összegyűjtött pénzt pedig 6%-os első helyre betáblázott kölcsönökbe fektetik be, vagy pedig nagyobb pénzintézeteknél betétként kamatoztatják. Ezeket az üzleteket a káptalani pénztárak a legteljesebb függetlenség mellett, minden ellenőrzés nélkül bonyolítják le. A pénztár, az úgynevezett „Cassarum fundationalium administratio"[1] egy kanonok és egy káptalani ügyész vezetése alatt áll, s ezek szabadon intézkedhetnek a milliók értékesítése fölött. Az 1897-i autonómiai kongresszus az egyházi alapítványok kezelését illetőleg mindössze csak ezt a két határozatot hozta:

„A káptalanoknál kezelt templomi, iskolai, jótékonysági és közművelődési alapok s alapítványok zárszámadását – az egyházmegyei

főhatósági (érettségi püspöki) jóváhagyás után átveszi, és azokat tudomásul vétel céljából az igazgatótanácshoz fölterjeszti.

Az igazgatótanács a káptalanoknál kezelt templomi, iskolai, jótékonysági és közművelődési alapok, alapítványokról készített zárszámadásokat nyilvántartja."

A helyzet tehát az, hogy ez idő szerint a megyéspüspökön kívül senki sem ellenőrizheti a káptalani pénztárak működését, amelyhez még az autonómia életbeléptetése után is, a nagy nyilvánosságnak – az egyházmegyei igazgatótanácson kívül – nem sok köze lesz. Bár a káptalani alapítványi pénztáraknak ez a túlságosan nagy függetlensége a főpapságnak mindenképpen rendkívül előnyös, mégis egyre jobban tért hódít a főpapság körében is az a nézet, hogy a káptalani pénztárak mai formájukban fenn nem tarthatók.

Két-három évvel ezelőtt a Hungária Bank alapítása és szervezése idején a főpapság, különösen Csernoch János, aki már akkor irányító szerepet játszott a püspöki karban, azon a véleményen volt, hogy az egyház sohasem járulhat hozzá készpénzvagyonának bankszerű értékesítéséhez, mégpedig nyilvános számadásra kötelezett részvénytársaság útján.

Csernoch akkor minden erejével hadakozott a katolikus jellegű bank megalapítása ellen, utóbb azonban alaposan megváltozott a nézete. Nagyrészt hozzájárult ehhez az a körülmény, hogy Csernoch Jánosból rövid néhány esztendő alatt milliomos lett. A csanádpüspökség és a kalocsai érsekség pompásan jövedelmezett a takarékos hajlamú főpapnak, aki már a múlt évben kezdett rájönni, hogy a kalocsai káptalani pénztárban kezelt milliós betétje tulajdonképpen nagyon keveset jövedelmez. A káptalani pénztár maga is kénytelen a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankban elhelyezni a pénzkészletét, és természetesen a kezelési költségekre levont 1%-kal kevesebbet fizethet a betétek után. De történt egyéb változás is. Gróf Mikes János, a szombathelyi egyházmegye fiatal főpásztora, ahelyett hogy alapítványi pénztárt szervezett volna egyházmegyéjében, próbaképpen 100 000 korona alaptőkével Egyházmegyei Takarékpénztárat alapított, és a különböző templomi misepénzeket és alapítványokat e kis bankban gyűjtötte össze. A bank kitűnően prosperált az olcsó és immobilizálható egyházi pénzekkel, úgyhogy az első év végén az alap-

tőkét már egymillió koronára emelték föl, és természetesen az összes részvények egyházi kezekben maradtak továbbra is. A szombathelyi Egyházmegyei Takarékpénztár sikere jobb véleményre hangolta a püspököket az egyházi jellegű pénzintézetek iránt, és most már Csernoch János sem idegenkedik attól, hogy az egyház pénzügyi politikáját gyökeresen megreformálják. Mester János jezsuita páter a hivatalos Magyar Kultúra december 5-i számában már kész tervvel állott elő „Katolikus társadalmunk feladatai" című cikkében. A derék páter katolikus népszövetségi bankokkal akarja behálózni az egész országot.

A Népszövetség – írja – nemzetgazdasági téren is a nagyot, az egyetemest tartsa szem előtt. Így pl. minden társadalmi osztály közös érdeke a pénzforgalom becsületes és szakavatott lebonyolítása. Ha a Népszövetségnek volnának a pénzügyekhez kitűnően értő emberei, könnyűszerrel alapíthatna a városokban keresztény jellegű bankokat; nemcsak hitelszövetkezeteket, mint eddig teszi. A vidéki pénzintézetek nagy részét úgyis rosszul, megbízhatatlanul vezetik: vagy nem reális alapon működnek, vagy nem elég ügyesen. És ha sikerült a románoknak, sikerült Jurigának,[2] Tomaneknek[3] majd minden községben bankot alapítani, miért ne sikerülne az országos Népszövetségnek?

Miért szolgálják az óriási katolikus tőkék az ellentétes világnézetet? „Alapítsunk bankokat! – mondotta egyik tapasztalt vezérünk –, és meg fogják látni, mennyi lesz a katolikus egyszerű és úri ember. A katolicizmus nevében eddig csak pumpoltuk, szipolyoztuk az embereket, nyújtsunk nekik gazdasági téren is valamit!"

A jezsuita okoskodás egészen átlátszó: Loyola Ignác[4] fiai ugyanazzal a jelszóval, amely alatt a keresztény fogyasztási és hitelszövetkezetekkel szerencséltették az országot, most népszövetségi bankokkal akarják benépesíteni a városokat és községeket. Nem hiszem, hogy a közeljövőben megvalósulhatna ez az eszme, de ha csakugyan kinyílnának ezek a népszövetségi bankocskák, bizonyos, hogy nem az isteni könyörületesség elvét tartanák szem előtt minden üzletnél, hanem ugyanúgy, mint a részben tengődő, nagyrészt pedig már megboldogult szövetkezeteikben, mennél nagyobb haszon elérésére törekednének. A népszövetségi bankok csak annyiban különböznének némely vidéki zugbanktól, hogy ők az isten nevében űznék a felekezeti uzsorát – ad majorem Dei gloriam.

Mester János a „pénzforgalom becsületes lebonyolításáról" ábrándozik, s ugyanakkor így képzeli el a népszövetségi bankoknak a „becsületes lebonyolításban" való részvételét:

„Senkit ne zárjunk ki szeretetünkből, de a szeretetnek, mely mindent rendez, magának is rendezettnek kell lennie. Támogassa mindenekelőtt azokat, akik katolikus módon gondolkoznak és élnek, mert azzal, hogy valakit katolikus templomban kereszteltek, nem tette még magamagát katolikussá . . ."

Tehát még a katolikus vallás igazolása sem lesz elég, hogy valakinek váltóját a népszövetségi bankban leszámítolják, egyébként pedig financiális szempontból nem lehet ellene kifogást emelni, hanem szükséges még az is, hogy az elfogadó és a kezesek igazolják, hogy minden pénteken megtartják a böjtöt, minden vasárnap gyónnak és áldoznak, minden ünnepnapon elmennek a szentmisére, és hűséges, támogató tagjai a Népszövetségnek. Inkább rossz fizető, de jó katolikus legyen az illető, aki hozzá akar járulni az egyházi vagyon kedvezőbb értékesítéséhez. Sok komolyságot és nagy jelentőséget egyelőre még nem kell tulajdonítani Mester páter tervének, de annyi kétségtelen, hogy erősen készülnünk kell a katolikus egyház bankalapítási törekvéseire. A szükséges eszközök rendelkezésére állanak az egyháznak, s ha valóban értenének is ahhoz, hogy miként kellene a pénzhadjáratokat megszervezni, a pénzpiacon a magyar katolikus egyház igen nagy hatalommá nőhetné ki magát. A hadjárathoz még csak csatatervek vannak, de ezek sem véglegesek. Még a legvalószínűbb az, hogy a káptalani alapítványi pénztárakat alakítják át lassanként részvénytársasági alapon működő bankká, és idővel e bankokat egyesíteni fogják egy budapesti központban, amelybe beolvasztják a vidéki fiókok alaptőkéit és tartaléktőkéit. Hogy mennyire nőhet fel ez az összeg, most még bizonytalan, de ha tekintetbe vesszük, hogy a katolikus egyháznak a káptalani pénztárakban és a bankokban készpénzben és értékpapírokban mintegy háromszázmillió korona vagyona van elhelyezve, joggal el lehetnek rá készülve a nagybankok, hogy tekintélyes versenytársuk fog kinőni a kegyes célú, jámbor misepénzekből.

PÉNZVILÁG. 1913. december 27.

A MAGYAR VÁROSOK HITELSZÜKSÉGLETE I.

136 MILLIÓ KÖLCSÖN KELL A TÖRVÉNYHATÓSÁGI VÁROSOKNAK

Kellemes újévi ajándékkal kedveskedtek a magyar városok az ezerszeresen agyonsanyargatott és kiuzsorázott adózó polgárságnak. A 25 törvényhatósági joggal felruházott város (hozzá nem számítva Budapestet és Fiumét) százharminchat milliós kölcsönnel szándékozik megterhelni az évi büdzséjét. Amint végigtekintek a magyar városok kölcsönigényeinek számrengetegén, szinte önkéntelenül kétségbeesetten csapom össze a kezeimet.

– Jézus Mária! Talán megbolondultak az urak odakünn a jó vidéken?!

Százharminchat millió! Nem is vagyok adófizető, de e számra borsódzni kezd a hátam, és hideg verejték ül ki a homlokomra. Százharminchat millió! Honnan fogják előteremteni egy év alatt a jó városi urak ezt a rengeteg pénzt és főleg: hogyan fogják kipréselni a szerencsétlen adózókból a százharminchat milliós – legnagyobbrészt függőkölcsönhöz szükséges törlesztésű összegeket?

Egy pillanatra stációt[1] kell tartanunk ennél a százharminchat milliós számnál. A polgármester urak aligha időzhettek sokat e kérdésnél, mert különben nem mertek volna előállni a lehetetlen követelésükkel. A gazdasági helyzetről való abszolút tájékozatlanság szülhette csak ezt a színes álmot, amelynek nagy része nem fog beteljesedni soha, és nem is szabad, hogy beteljesüljön.

A magyar városok bátran hasonlíthatók ahhoz a gavallérhoz, aki kifogástalan, frissen vasalt cilindert és a legutóbbi divat szerint kötött drága selyemnyakkendőt visel, de a könyöke már kopott, a nadrágja alul rojtos, és – mezítláb jár. A magyar városok közt az utóbbi időben kiütött a hiúsági epidémia,[2] és feltűnési viszketegségüknek hajlandók feláldozni mindent, még adózó polgáraiknak utolsó párnáit is. Csak a mi városainkban ismeretesek a kiaszfaltozott, de csatornázatlan utcák; a magyar városokban találhatók milliós középületek, de a

vízvezeték hiányzik; csak minálunk költenek nyomorúságos kis városok a templomokra milliókat, de a munkanélküliek segélyezésére egy fillért sem fordítanak; magyar specialitás a laktanyaépítési láz, de a tüdőbetegeink ápolás nélkül pusztulnak el; hasonlóan ragadós betegség a kultúrházépítési nyavalya, de a tankötelés gyermekek nagy része iskolázatlan marad, mert nincs hely az iskolában; rendőrségi palotákra százezreket költenek, de az elmebetegek szabadon futkosnak, és a rozoga, zsúfolt kórházakban még a halálos betegeknek is alig jut hely.

Ilyen kulturális és gazdasági viszonyok mellett mertek előállni a magyar városok egy újabb százharminchat milliós kölcsönköveteléssel, amelyet a jövő évben bizonyára követni fog még egy újabb követelés. Az idén még szerényen „redukálták" az igényeket, és a huszonöt városban csak a következő összegeket szándékoznak fedezni bankkölcsönökből:

	Kölcsönszükséglet 1914-ben	Pótadó 1910-ben
Arad	12 647 414 K	79,0%
Baja	6 490 000 K	77,0%
Debrecen	8 574 000 K	29,5%
Győr	1 900 000 K	75,0%
Hódmezővásárhely	1 910 000 K	69,0%
Kassa	5 687 000 K	51,0%
Kecskemét	5 960 131 K	30,0%
Kolozsvár	2 523 200 K 27 fill.	66,0%
Komárom	2 920 200 K	83,0%
Marosvásárhely	5 010 000 K	68,0%
Miskolc	2 600 000 K	63,0%
Nagyvárad	5 000 000 K	55,0%
Pancsova	870 000 K	83,0%
Pécs	5 053 000 K	64,0%
Pozsony	12 869 510 K	36,0%
Selmec- és Bélabánya	2 730 000 K	78,0%
Sopron	4 550 500 K	68,0%
Szabadka	4 100 000 K	39,0%
Szatmárnémeti	2 730 000 K	66,0%
Szeged	9 042 640 K	50,0%
Székesfehérvár	6 055 000 K	80,0%
Temesvár	7 820 000 K	35,0%
Újvidék	10 000 000 K	64,0%
Versec	5 000 000 K	70,0%
Zombor	4 000 000 K	50,0%
Összesen:	136 042 596 K	

Elárulhatjuk azt is, hogy mire kell az előrelátó, gondos törvényhatósági városainknak ez a rengeteg pénz. Íme néhány adat:

Arad, tüzérlaktanya építésére	1 000 000 K
Baja, honvédlaktanyára	2 000 000 K
vattagyár megvételére (?)	65 000 K
Debrecen, laktanyák építésére	1 000 000 K
rendőrségi épületre	80 000 K
Győr, az ágyúgyárhoz vezető utakra	130 000 K
rendőrségi székház átalakítására	120 000 K
Kassa, kaszárnyák építésére	5 000 000 K
helyőrségi fogház átalakítására	17 000 K
Komárom, laktanyajavításra	13 322 K
Miskolc, laktanyaépítésre	1 400 000 K
Nagyvárad, laktanyaépítésre	2 000 000 K
Pancsova, katonai barakk-épületekre	900 000 K
Pozsony, prímási palota építésére	305 000 K
Szabadka, katonai laktanyákra és kórházakra	1 500 000 K
honvéd lovas géposztag elhelyezésére	150 000 K
Szeged, tuzérlaktanyára	2 200 000 K
honvédkórház póthitele	50 640 K
fogadalmi templom építésére	1 500 000 K
Székesfehérvár, laktanyára	1 800 000 K
katonai épületek vízvezetékeire	45 000 K
Versec, tüzérlaktanyára	4 000 000 K

A katonai terhek tehát, mint e kimutatásból látható, nemcsak állami költségvetésünkre nehezednek rettenetes súllyal, hanem a vidéki városok háztartásában is a legjelentősebb szerepet játsszák. Pedig azt már senki sem állíthatja, hogy Szeged város lakosságának kétségbeejtően sivár pénzügyi helyzetét az elmúlt évi tatárjárás után az a tüzérezred fogja helyreállítani, melynek először is a kétmillió kétszázezer koronás laktanyaépületet kell emelni, ha ez a pénzügyi kísérlet talán sikertelen maradna, a szegedi izraelita és evangélikus polgártársak elmehetnek majd Szent Antalhoz könyörögni a fogadalmi templomba, amely az adózóknak – valláskülönbség nélkül – mindössze csak 1 500 000 korona újabb kiadást jelent.

A huszonöt törvényhatóságú város közül egyedül a kis Szatmárnémeti fordít 30 000 koronát az „ínségesek téli segélyezésére", míg a többi városokban nyomát sem látjuk, hogy a munkanélküliség problémájának gyakorlati megoldásával legalább próbaképpen foglalkoznának. Versecen is borzasztó nagy lehet már a kulturális és gazdasági

előrehaladottság, ha az ötmilliós kölcsönből egyedül a honvéd tüzérlaktanya építésére tudnak 4 millió koronát fordítani. A verseci kórházra csak 500 000 korona jut, de minek is az egy modern városba, a fő az, hogy mennél több kaszárnya legyen. Hiszen nagyhatalom is volnánk, vagy mi a fene!

Azzal aztán meg igazán keveset törődnek a városok vezetői, hogy honnan lehet előteremteni ezt a százharminchat millió korona készpénzt. Az ország tőkeereje aligha bírja meg a kölcsönszükségletének évről évre ilyen óriási mértékben való növekedését. Magyarország egész betétállománya 1910-ben már aligha haladta meg a jelzálogkölcsönök összegét.

A betétek összege ugyanis 3 448 509 000 korona, a jelzálogkölcsönök összege pedig 3 312 066 000 K volt. A törvényhatósági városok kölcsönkövetelésének ez idő szerint természetesen még a tíz százaléka sincs biztosítva.

Kolozsvárnak mindössze csak egy budapesti pénzintézet 2 500 000 koronás kölcsönajánlata áll rendelkezésére $6^1/_4$ százalékos alapon – legfeljebb egy-két esztendőre. Marosvásárhely is folytat tárgyalásokat 2 900 000 koronára a fővárosi nagybankokkal, 86-87%-os árfolyam mellett 5,9%-os annuitással. Szatmárnémetinek a Magyar Jelzálog Hitelbanktól van kilátása 1 millió korona kölcsönre, 5,8% annuitás mellett. A többi városok kölcsönszükséglete azonban még erősen a levegőben lóg. A hajsza persze már megindult a pénz után, csak a nagylelkű pénzintézetek hiányzanak, melyek megakadjanak a csapdában. A helyzet igen kilátástalan. Egy év alatt aligha kerül elő a vaspáncélok közül a szükséges százharminhatmillió, amelynek kamataiért millió és millió embernek kell majd hullatni véres verejtékeket.

PÉNZVILÁG. 1914. január 10.

A MAGYAR VÁROSOK HITELSZÜKSÉGLETE II.

85 MILLIÓ SÜRGŐS KÖLCSÖN KELL A RENDEZETT TANÁCSÚ VÁROSOKNAK

Sándor János[1] belügyminiszter ugyancsak nagyot nézhetett, amikor beérkezett hozzá a magyar városok jelentése sürgős kölcsönszükségleteikről. Kétségtelenül legfőbb ideje volt már, hogy a belügyi kormány is megkérdezze végre a városoktól, mennyi a vagyonuk, mennyi az adósságuk, mennyi a pótadójuk, mire költik el ezt a pénzt és mire volna most sürgős szükségük? A jóakaratú érdeklődés azonban azt eredményezte, hogy a magyar városokban felszabadult az évek óta némileg lenyűgözött pazarlási vágy, s olyan horribilis kölcsönkövetelésekkel állottak elő, amelyet az állam a mai viszonyok között még a saját céljaira is csak igen terhes feltételek mellett tudna megszerezni.

Az illetékes tényezők hiába törik most a fejüket azon, hogy miként lehetne a magyar városok megrekedt szekerét a kátyúból kimozdítani, mert évről évre az egyre növekvő kölcsönszükségleteket sem a kivételes kötvény-kibocsátási jog odaajándékozásával, sem pedig városi takarékpénztárakkal előteremteni nem lehet. A nagyravágyó, éhes és hiú városaink hiába számítanak a Teleszky jóakaratára és nagylelkűségére, egy év alatt kétszázhuszonegymillió koronát községi beruházásokra szerezni nem lehet. Ennyi pénzre volna ugyanis sürgős szükségük a szerény igényű magyar városoknak, de esetleg használni tudnának többet is.

A törvényhatósági joggal felruházott városok kölcsönigénye meghaladja a 136 millió koronát, míg a rendezett tanácsú városok 85 millió korona kölcsönpénzt akarnak fordítani sürgős beruházásokra. Rendezett tanácsú városaink kulturális és gazdasági tekintetben jóval mögötte vannak még törvényhatósági városainknak is, de azért mindenben páratlan hűséggel igyekszenek majmolni a törvényhatósági városok minden bűnét és hibáját. Boldogok, ha egy-egy zászlóaljat kaparinthatnak maguknak, és erre a célra az adózók filléreiből milliókat fektetnek be kaszárnyaépületekbe. Van igen sok kisváros, amelyiknek kizárólag csak

azért kell súlyos feltételű, drága kölcsönnel megterhelnie háztartását, mert a polgármester a militarizmusért rajong, és néhány száz egyenruhás legényért kész örömest áldozza fel egész polgárságának nyugalmát és békés fejlődését.

A rendezett tanácsú városok hivatalos közlései szerint ez év folyamán a következő kölcsönösszegekre van szükségük:

Beregszász	3 000 000 K	Makó	951 000 K
Beszterce	1 605 000 K	Máramarossziget	400 000 K
Besztercebánya	1 700 000 K	Mezőtúr	2 000 000 K
Brassó	3 000 000 K	Modor	200 000 K
Cegléd	2 365 000 K	Munkács	3 300 000 K
Csikszereda	470 000 K	Nagybecskerek	300 000 K
Dés	320 000 K	Nagyenyed	500 000 K
Déva	2 200 000 K	Nagykároly	250 000 K
Dicsőszentmárton	300 000 K	Nagykikinda	1 000 000 K
Eger	542 000 K	Nagyszeben	4 395 000 K
Eperjes	1 900 000 K	Nagyszombat	822 250 K
Erzsébetváros	25 000 K	Nyíregyháza	750 000 K
Esztergom	2 600 000 K	Nyitra	575 000 K
Fehértemplom	800 000 K	Pápa	409 464 K
Felsőbánya	90 000 K	Poprád	200 000 K
Fogaras	600 000 K	Rimaszombat	200 000 K
Gyergyószentmiklós	360 000 K	Rozsnyó	250 000 K
Gyöngyös	820 000 K	Rózsahegy	460 000 K
Gyula	180 000 K	Sátoraljaújhely	1 700 000 K
Gyulafehérvár	2 420 000 K	Segesvár	850 000 K
Hajdúböszörmény	1 200 000 K	Sepsiszentgyörgy	300 000 K
Hajdúnánás	500 000 K	Szakolca	280 000 K
Hajdúszoboszló	230 000 K	Szamosújvár	1 000 000 K
Hátszeg	300 000 K	Szászrégen	350 000 K
Igló	500 000 K	Szászsebes	790 000 K
Jolsva	500 000 K	Szekszárd	340 000 K
Kaposvár	1 970 000 K	Szentendre	930 000 K
Karcag	1 500 000 K	Szentes	2 230 000 K
Késmárk	500 000 K	Szepesváralja	65 000 K
Kézdivásárhely	750 000 K	Székelyudvarhely	140 000 K
Kiskunfélegyháza	2 990 000 K	Szilágysomlyó	2 500 000 K
Kiskunhalas	518 000 K	Szolnok	2 000 000 K
Kisszeben	196 000 K	Szombathely	800 000 K
Kőszeg	200 000 K	Torda	2 000 000 K
Leibic	100 000 K	Trencsén	3 020 000 K
Léva	390 000 K	Újbánya	130 000 K
Lőcse	400 000 K	Újpest	2 500 000 K
Lugos	2 383 000 K	Ungvár	436 000 K
Magyarkanizsa	500 000 K	Vác	700 000 K

Vajdahunyad	300 000 K	Zilah	291 000 K
Veszprém	3 340 000 K	Zólyom	740 000 K
Zalaegerszeg	3 200 000 K	Zsolna	1 920 000 K
		Összesen:	85 009 294 K

Ez az összeg még nem végleges, mert hét város jelentése még nem érkezett be, a törvényhatósági városok bejelentett 136 042 597 korona kölcsönével azonban már így is a városok összes kölcsönszükséglete 221 051 891 koronát tesz ki.

A tervbe vett kölcsönökből:

Besztercebánya honvédlaktanyára	1 200 000 K
Fehértemplom laktanyaépítésre	200 000 K
Déva laktanyaépítésre	450 000 K
Jolsva laktanya kibővítésre	500 000 K
Eperjes laktanyaépítésre	1 900 000 K
Kézdivásárhely laktanyára	600 000 K
Sátoraljaújhely laktanyára	300 000 K
Kőszeg katonai betegpavilonra	100 000 K
Trencsén laktanyára	1 800 000 K
Veszprém laktanyára	3 000 000 K
Léva laktanya kibővítésre	200 000 K
Zalaegerszeg laktanyára	3 000 000 K
Lugos laktanyára	1 300 000 K
Szamosújvár laktanyára	1 000 000 K
Nyíregyháza laktanyára	250 000 K

szándékozik fordítani. A katonai terhek súlyát tehát sokszorosan megérzik majd az apró, rendezett tanácsú városok polgárai is, akik a legtöbb helyen rettenetes kultúrnyomorúságban szenvednek. Vízvezetéket és csatornázást a városok nagy részében csak most terveznek, igen sok város van azonban, ahol még csak a tervekkel sem foglalkoznak. A sürgős költségszükségletek közt jelentős összeggel szerepelnek az idén az árvíz okozta rendkívüli kiadások és partvédelmi munkálatok költségei. Komoly szociális gondoskodásnak természetesen sehol semmi nyoma sincs. Munkanélküliek támogatása, városi kislakások és egyéb problémák a jó vidéken még mindig ismeretlenek. Csak egyet tudnak: kaszárnyákat építeni, mégpedig lehetőleg mennél drágábbat. Ezt nevezik nálunk városfejlesztő politikának.

PÉNZVILÁG, 1914. január 17.

AZ ÚJ NEMZETI

Hány millió kell?

Sajátságos – mást ne is mondjunk –, nálunk semmiféle közintézmény nem tud megszületni komplikáció nélkül. Akármilyen kis, egérszerű ügy induljon el, mire megtörténhetnék, ne mondjuk, botrány, a komplikációk hegye rakódik le melléje. Itt van legutolsó példánk, az új Nemzeti Színház ügye. A Nemzeti Színház akkor kezdett nemzeti ügy lenni, amikor nagy nemzeti költséggel átraktározták a Népszínházba.[1] Egy későbbi fázis: kiderült, hogy a Népszínház épülete prózát beszélő színháznak használhatatlan, tehát sürgősen építeni kell az új házat. A pályázat – sok-sok találgatás, gyanúsítgatás után a legjobb megelégedésre végződött. Két szimpatikus név: Tőry[2] és Pogány[3] került ki a heves pályázatból győztesen.

S ímhogy az építészek hosszabb külföldi tanulmányút után hozzá akarnak fogni az építkezéshez, itt a hegy, amin felakad a munka. Az építkezés majd kétszer annyiba kerül, mint amennyire tervezték. Tőry és Pogány, akiket ebben az ügyben megkérdeztünk, a következő felvilágosítással szolgáltak:

– Nem igaz az, hogy három millió korona különbözetről van szó, de természetes, hogy egy ilyen feladat részletes kifejlesztéséből többlet származik. Korai azonban többletről beszélni, mert hiszen az építkezést még meg sem kezdtük. Ez tehát nem utólag bejelentett túlkiadás, hanem egy kifejlesztett tervből származó és ezután megszavazandó új költségvetés. Azonban három millió többletről egyáltalán nincs szó. A kérdés egyébiránt komoly tárgyalás alatt áll, és mindenféle takarékossági szempont betartásával fog eldöntetni. Természetesen vigyázunk arra, hogy ott takarékoskodjunk, ahol ez a színházépületre nézve nem jár káros következményekkel. Ezek a tárgyalások épp most folynak, befejezetlen ügyről pedig egyáltalán nem nyilatkozhatunk, annál is inkább, mert a tárgyalások jelen stádiumukban még nem tartoznak a

nyilvánosság elé. Mi semmiféle nyilatkozatra nem vagyunk felhatalmazva, többet tehát egy szóval sem mondhatunk.

Ezt mondták az építőművészek, akiknek jóhiszeműségéhez szó sem fér, művészi múltjukon kívül maguk mellé állíthatják azt a tényt, hogy az építkezés anyagi részéhez semmi közük. Ők csak tervezői a színháznak, de nem vállalkozói. Művészi ambíciójuk természetesen az, hogy legelsőrendű, minden tekintetben tökéletes, új, modern, a jövő igényeivel is számító színházépületet adjanak a fővárosnak.

Ehhez, mint a nyilatkozatukból kitetszik, ha nem is három millió túlköltség, de nem sokkal kevesebb, mindenesetre jelentékeny összeg kell. Megkapják-e, megszavazza-e a kultuszminiszter, illetve az építőbizottság, nem lehet tudni. Meglehet, hogy éppen ott fognak takarékoskodni, ahol kevésbé kell, egy olyan kultúrügynél, mint a Nemzeti Színház. A kérdés az, vajon három millióból, mint amennyire az új Nemzeti építkezését kontemplálták, lehet-e ideális színházat építeni? Ha igen, nem szükséges új milliókat dekorálni bele. De ha nem, itt, ahol a leghaszontalanabb és legnemtelenebb célokra annyi millió megy el, a Nemzeti Színházra megszavazhatják a szükséges pénzt.

A NAP, 1914. január 27.

A PAPOK KÖZGAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGE

A könyörtelen pápa
Kiket veszítenek el két év múlva a vállalatok?

Amikor Mária Terézia és II. József császár a magyarországi szerzetesrendeket eltörölték, és a szerzetek vagyonát a vallás- és tanulmányi alap javára szekularizálták, az eltörölt szerzetesrendek vagyonának leltározásánál a kincstári bizottságok megdöbbentő adatokat találtak arra vonatkozólag, hogy ezek a szerzetesrendek mennyire a kezeik között tartották valaha az országnak csaknem valamennyi földesurát és főbb hivatalnokát. Különösen a pálos rend[1] foglalkozott a tizenhetedik és tizennyolcadik században pénzügyletekkel, mégpedig olyan nagy mértékben, hogy az ország legelőkelőbb családjai voltak az adózóik. A szerzetek vagyonának jó része az uzsorakamatokból került ki, s a papok bizony néha-néha igen nagy tevékenységet fejtettek ki a kamatok behajtása körül. Sok-sok nemesi domínium[2] vándorolt ilyenképpen a papokhoz, akik egyébként is értettek ahhoz, hogy miként lehet vagyonukat törvényes és törvénytelen eszközökkel szaporítani.

Évszázadokon keresztül papok látták el Magyarországon a bankári teendőket, sőt voltak főpapok, akik még a királyoknak is adtak kölcsönöket tisztes uzsorakamat mellett. II. Endre király alatt a kölcsönök fejében már az összes sóbányák a főpapok kezei között voltak, és a só értékesítésénél is olyan üzérkedéseket vittek véghez,[3] amelyből még a sópanamában késői utódjuk, Lukács László[4] is sokat tanulhatna. A reformáció fellépéséig a templomok voltak a tulajdonképpeni „pénzváltó helyek", később azonban a szerzetesi rendházakba húzódtak vissza a papi pénzügyletek.

II. József császár szekularizáló kísérletei után a papság lassanként elvesztette jelentőségét a magyar pénzpiacon és közgazdasági életben, s – istennek legyen érte hála! – két év múlva, 1916-ban a papság már végleg kénytelen lesz kivonulni a bankok és közgazdasági vállalatok igazgatósági irodáiból, mert így kívánja ezt a pápa, aki minden tettét

ben és akaratában csalhatatlan, és akinek az akarata előtt gondolkodás és ellentmondás nélkül meg kell hajolni az Úr minden szolgáinak . . .

A magyar papok bizonyára ellenkezés nélkül fogják követni a pápa parancsát, amelyet a napokban hirdetett ki pásztorlevelében Csernoch János esztergomi érsek és hercegprímás. János érsek bizonyára szívesebben közölte volna a pápa akaratát ezzel a bevezetéssel:

„Fájdalomtól megtört szívvel jelentjük, hogy mindannyiunk lelkereményе, éltetősugarunk: az Üzlet, Szent Péter földi helytartójának különös akaratából Rómában, a Halászgyűrű alatt, vigasztalhatatlan fájdalmunkra, a feltámadás minden reménye nélkül kivégeztetett . . ."

János érseknek azonban ehhez az őszinteséghez nem volt elég bátorsága, és megelégedett azzal, hogy férfiasan, könnyrezdülés nélkül adta tudtára azoknak, akiket illet, hogy 1916-tól kezdve a papok közgazdasági tevékenységének vége, sőt, X. Pius pápa ezt a kétévi határidőt is csak a püspöki kar kérésére különös kegyképpen engedélyezte, hogy a papság felhasználhassa ezt az időt a közgazdasági élettől való elválásra és az üzletmentes papi életre való berendezkedésre.

A magyar papságnak valami túlságosan nagy megerőltetésébe amúgy sem fog kerülni ez az elválás, mert a katolikus papság – a pápa parancsa egyedül csak őket érinti – Magyarország közgazdasági életében nagyon jelentéktelen szerepet játszott az utóbbi időben. A fővárosi nagybankok és vállalatok vezetőségéből eddig is hiányoztak a főpapok és papok, mert az egyház – legalább nálunk így volt – irtózott a bankpolitikától, s még a saját pénzeinek értékesítését sem akarta a nyilvános számadásra kötelezett pénzintézetekre bízni. Egy ízben már volt alkalmam kifejteni a Pénzvilágban, hogy milyen motívumok bírták rá a katolikus egyházat a bankszerű értékesítéstől való tartózkodásra. Most tehát felesleges lenne kitérnem erre a kérdésre is, s ehelyett inkább néhány adattal igyekszem megvilágítani azt a szerepet, amelyet a papság a legutóbbi években pénzintézeti, ipari és kereskedelmi vállalatainknál betöltött.

Budapesten kevés nyomát lehet találni a papok közgazdasági tevékenységének. A Hungária Bank az egyetlen katolikus jellegű nagyobb bank, de az igazgatóságban papok nem foglalnak helyet. A keresztény szociális földbérlők bankja Rt., amely szintén papi alapítás, már sokkal kisebb jelentőségű, s az igazgatóságából ugyancsak hiányoznak a

papok. Hock János az egyetlen katolikus pap, aki a fővárosban pénzügyi téren is működik. Hock János ugyanis elnöke a Kőbányai Gazd. Takarékp. Rt.-nak. A papság egyébként a fővárosban csaknem kizárólag nyomda- és lapvállalatokban tevékenykedik. Az Apostol Nyomda Rt. a jezsuita rendház alapítása, de az igazgatóságban csupa világi ember foglal helyet. Az Élet Irodalmi és Nyomdai Rt. igazgatóságában már három esztergomi egyházmegyei pap is található, éspedig: Túri Béla,[5] Izsóf Alajos[6] és Toma István.[7] A Rózsa Kálmán és neje könyvkiadó és könyvnyomda részvénytársaságban[8] Giesswein Sándor dr. prelátus kanonok[9] és Erdősi Károly képviselik a papságot. Ugyancsak Giessweint és Erdősit ültették be a Stephaneum Nyomda Rt. és a Szent István Társulat Könyvkiadó és Könyvkereskedő Rt. igazgatóságába is. Erdősi különben teljesen felhagyott a lelkipásztorkodással, és kizárólag a két vállalat vezetésével foglalkozik. Az Új Lap Rt.-ban Gergely József[10] (ügyvezető igazgató) és dr. Ernszt Sándor lelkészeket delegálta az egyház. Dr. Ernszt Sándor[11] a Katolikus Népszövetség igazgatója egyébként tagja a *Keresztény Szövetkezetek Központja, mint szövetkezet* című vállalatnak is.

A papság nálunk leginkább a jó vidéken fejti ki áldásos közgazdasági működését. Tevékenysége jórészt abból áll, hogy lehetőleg minél több keresztény fogyasztási szövetkezetet alakítson, részben a szeszfogyasztás emelésére, részben pedig a felekezeti gyűlölködéstől legkevésbé sem mentes konkurrencia bevezetésével. Ezek a keresztény fogyasztási szövetkezetek azonban az idők folyamán igen rövid életűeknek bizonyultak, és nem tudtak hivatásuk magaslatára emelkedni a keresztény termelőszövetkezetek sem, ahol a haszon jó részét rendesen a plébános és tanító urak vágták zsebre, még akkor is, ha véletlenül haszon sem volt. A múlt évben válságba került, és azóta már felszámolt dél-magyarországi kosárfonó szövetkezetek tagjai sokat tudnának regélni az egyházi „támogatásról" és a plébános urak „tevékenységéről".

Mindezek persze nem zárják ki azt, hogy a katolikus papság a vidéken ne vegye ki részét a komoly nemzetgazdasági munkából is. A megyéspüspökök közül a közgazdasági életben egyedül Bornemissza Tibor szatmári püspöknek van szerepe, aki alelnöke a Szatmári Termény- és Hitelbank Rt.-nak, Kleiner címzetes püspök, kalocsai érseki helynök, a kalocsai Sárközi Takarékpénztár Rt. elnöke, míg dr. Hoffmann Ká-

roly kanonok a Kalocsai Takarékpénztár elnöki székét tölti be. Nagyváradon már sokkal élénkebb a papság működése. Dr. Lányi József tinini püspök elnöke a Nagyváradi Agrár Takarékpénztárnak. (Csak mellesleg jegyzem meg, hogy Lányi püspök nem novícius a pénzügyek terén. Még a trónörökös nevelője volt, amikor olyan élénk szerepet játszott a bécsi és budapesti tőzsdéken, hogy minden jövedelmét fölemésztették a differenciák, sőt még most is nyögi a terhét. Ezért nem lesz belőle különben soha egyházmegyei püspök.) A Nagyváradi Gazdasági és Iparbank Rt. igazgató tanácsának Széchenyi Jenő apátkanonok az elnöke, a Nagyváradi Takarékpénztár Rt. igazgatóságában pedig Lopussny Gyula kanonok képviseli a káptalant. Fetser Antal felszentelt püspök, püspöki helynök a Nagyvárad–Belényes–Vaskóhi Vasút Rt. igazgatóságának alelnöki pozícióját tölti be, és ezen kívül elnöke a nagyváradi Szent László Nyomda Rt.-nak is, amelynek igazgatóságában helyet fogalnak még: dr. Karácsonyi János, Spett Gyula, dr. Vucskics Gyula, dr. Németh Gyula kanonokok és Imrik S. Zoltán plébános. A Gyulafehérvári Népbank Rt. igazgatóságában Kovács Lajos kanonok képviseli az egyedül üdvözítő Anyaszentegyházat, a Kassai Jelzálogbank Rt. igazgatósága pedig Beziák Ferenc nyug. kanonokkal dicsekedhetik. Az esztergomi kanonokok közül dr. Andor György prelátus, kultuszminiszteri tanácsos és dr. Walter Gyula címzetes püspök kerültek be az Esztergomi Takarékpénztár Rt. igazgatóságába, míg az Esztergomvidéki Hitelbank Rt. igazgatóságába dr. Rott Nándor kanonoknak jutott hely. Erősen van képviselve a katolikus papság az ilosvai Felvidéki Gazdasági Népbank Rt. igazgatóságában, ahol négy helyet töltenek be, míg a Magyarkanizsai Keresztény Népbank Rt. igazgatóságának csupán az elnöke pap.

Külön fejezetet érdemelne a román nemzetiségi görögkatolikus papság közgazdasági működése. A szerencsétlen hivőket a román papság egyre jobban a karmai közé kaparintja, s azt a bőrt is, amit a párbér,[12] stólapénz[13] és egyéb jogos és jogtalan követeléseiknek behajtása után rajtahagytak, mint jószívű bankár, még azt is lenyúzzák.

A románlakta vidékek most már veszedelmesen be vannak hálózva ezekkel a nemzetiségi pénzintézetekkel, amelyeknek legtöbbje természetesen nemcsak pénzügyi, hanem politikai és vallási célokat is szolgál. Hiszen nincs egyetlen nemzetiségi bankocska sem, amelynek igaz-

gatóságában két-három, esetleg még több pópa is helyet ne foglalna. Könnyen elképzelhető tehát, hogy a közigazgatástól agyonhajszolt és a pópáktól elszédített és agyonuzsorázott román nép számára évenkint mennyi koldusbotot faragnak a papi pénzintézetek igazgatósági szobáiban.

Van olyan román pénzintézet is, amelynek igazgatóságában csak papok ülnek. Például a magyarláposi Lausana Takarék- és Hitelintézet igazgatóságának tagjai: Oltean János, Mente László (vezérigazgató), Fuma László (elnök), Popescu Gergely, Germán Miklós és Perhaita János mind papok, sőt még a felügyelőbizottságba is jutott közülük egy: Petrovan György. A marosberkesi Birkisi Népbank Rt.-nak igazgatói közül négy pap, és a felügyelőbizottságban is van egy román pópa. A Lugosi Poporul Takarék- és Hitelintézet Rt. igazgatóságába szintén négy pap jutott. Az algyógyi Geogana Takarék- és Hitelintézet Rt. igazgatói közül 4, a felügyelőbizottság tagjai közül pedig 3 viseli a papi csuhát. Az alsóvisti Oltena Takarékpénztár Rt.-nál Mendeal Demeter pópa igazgatósági tag, egyúttal könyvelő és pénztáros is. A lippai Lipovana Takarék- és Hitelszövetkezet Rt. igazgatósága és felügyelő bizottsága 3–3 pappal dicsekedhetik. A kőhalmi Economica Kölcsön- és Takarékpénztár Rt. igazgatóságába 3, felügyelőbizottságába pedig 2 pap jutott. Az erzsébetvárosi Mugurul Gazdasági Szövetkezet igazgatóságában is 3 pap található, egynek pedig a felügyelőbizottságban jutott hely. A belényesi Draganul Takarék- és Hitelintézet Rt.-nak 3 igazgatósági és két felügyelőbizottsági pap tagja van.

A legtekintélyesebb román pénzintézet, az aradi „Viktória" igazgatósági és felügyőbizottsági tagjai között csak egy-egy pópa található, míg a nagyváradi Bihoreana Takarék- és Hitelintézet Rt.-nak 3 igazgatósági és 3 felügyelőbizottsági tagja között Marchis Romulus nagykárolyi püspöki vikárius és Butean János nagyváradi kanonok is ott díszlenek.

Talán nem lesz érdektelen, ha még megemlítem azt is, hogy az evangélikus és ág. hitvallású főpapok közül egyedül dr. Kenessey Béla ref. püspök működik az aktiv közgazdasági élet terén mint a kolozsvári Közhasznú Takarékpénztár Rt. és a Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár Rt. elnöke. A pápa tilalma természetesen nem vonatkozik Kenessey püspökre, és valószínűleg nem sokat fognak vele törődni

a román papok sem. X. Pius csak a katolikus papoktól akarja megszabadítani Magyarország közgazdasági életét, és – hogy őszinte legyek – hazudnánk, ha azt állítanók, hogy sajnáljuk a távozásukat.

PÉNZVILÁG, 1914. február 14.

MAGYAR ÁGYÚGYÁR – MAGYAR PANAMA

HLATKY-SCHLICHTER LAJOS[1] BEISMERI A FŐISPÁNI „TÁMOGATÁST"

Néhány hónappal ezelőtt különös véletlen folytán abban a szerencsében részesültem, hogy elsőnek adhattam hírt a győri magyar ágyúgyár tipikus magyar építési panamájáról.[2] Talán még az ágyúgyár sem volt meg, amikor az istenek és a felsőbb hatalmak úgy döntöttek, hogy ezt a tízmilliós építkezést csakis egy magyar országgyűlési képviselő végezheti el. Mindazonáltal, amikor Hlatky-Schlichter Lajos győri képviselőinek az ágyúgyár építésével való megbízatása nyilvánosságra jutott, Győr szabad királyi város törvényhatósági bizottsága Wennes Jenő polgármester indítványára felháborodását jelentette ki a város képviselőjének és főispánjának meggyanúsítása fölött, és ebből az alkalomból bizalmat szavazott mindkettőjüknek.

A győri főispánnak szerepe ebben az ügyben – talán méltóztatnak rá emlékezni – abból állott, hogy az ágyúgyári építkezésekre és igazgatósági tagságára való tekintettel téglagyárát a télen sürgősen kibővítette, és megkezdte egyébként értékesíthetetlen téglakészletének Győrbe való szállítását. Főispán és képviselő igen jól össze tudják egyeztetni érdekeiket, s így történt aztán, hogy zsebükben egy törvényhatósági nyilatkozattal csakugyan megkötötték a szerződést a győri ágyúgyár építésére.

Édes istenkém, elvégre Magyarországon vagyunk, és így természetes ugyebár, hogy Győr város törvényhatósági bizottsága a jó előre kikölcsönzött bizalmi nyilatkozatot nem fogja visszavonni a „puritán" férfiútól, akihez a gyanúnak még csak az árnyéka sem férkőzhet, s csupán puritánságból Győrött minden valamirevaló középületet az ő vállalata épít fel.

Legutóbb is az állami felsőbb leányiskola milliós építkezési munkálatait pusztán azért kapta meg a Hlatky-Schlichter Lajos és Fia cég, mert a képviselő úr olyan intakt férfiú, hogy még csak gondolni sem szeret az olyan üzletekre, amelyek a képviselői mandátummal inkompatibilisak.[3]

A győri ágyúgyár nyilvános árlejtés nélküli pályázatánál sem volt az igazgatóság tekintettel Hlatky-Schlichter Lajos munkapárti érdemeire, ugyebár ez mindenki előtt világos? Mégis furcsa azonban, hogy a képviselő úr egy levélben nyíltan beismeri, hogy „városunk érdemes főispánja és polgármestere ezen vállalat vezetőjénél egész befolyásuk latbavetésével védelmére keltek" a képviselő úr aspirációinak.

A győri ipartestület elnökségéhez intézte ezt a levelet Hlatky-Schlichter Lajos, s levelében hivatkozik arra, hogy:

„a győri ágyúgyár építésénél kiváló figyelmet kívánok a derék győri iparosmestereink és építőmunkásaink iránt tanúsítani, mert midőn a magyar ágyúgyár igazgatósága engem, mint győri iparost – talán mint győri képviselőt? – bízott meg az összmunkák teljesítésével, egyszersmind a győri iparososztályt kívánta bizalmával kitüntetni(?). Bár a múltban is mindenkor minden munkámmal a győri iparosmesterek bevonásával igyekeztem feladatomat becsülettel megoldani, ez alkalommal azonban különös súlyt helyezek eme körülményre, mert bőséges alkalmat kívánok nyújtani iparostársaimnak, hogy becsületes, tisztességes, szorgalmas és értelmes munkájukkal a magyar ágyúgyár építésénél rátermettségük által bő bizonyítékát nyújtsák annak, hogy akkor, midőn városunk érdemes főispánja és polgármestere ezen vállalat vezetőjénél egész befolyásuk latbavetésével védelmére keltek a győri iparosságnak, arra érdemesnek is bizonyuljanak."

Hát nem megható látvány, amint Hlatky-Schlichter úr becsületről, tisztességről és szorgalomról prédikál a győri iparosoknak, s közben ő inkább föladja elveit; otthagyja a függetlenségi pártot, amelynek zászlójával mandátumot kapott, csakhogy mennél több állami megrendelést kapjon?! A „tisztességes, becsületes és értelmes" győri iparosok hiába kilincseltek a főispán úrnál, hogy a munkálatokat vagy nyilvános árlejtés útján adják ki, vagy pedig házi kezelésben végeztessék el a győri iparosokkal. A mostani megoldás azonban csak arra jó, hogy Hlatky-Schlichter képviselő úr a tízmilliós építkezés horribilis hasznát egyedül vágja zsebre, s legfeljebb néhány olcsó munka elvégzését fogja a kisiparosokra bízni. Jusson nekik is néhány szem morzsa a dúsan terített asztalról!

Magyarországon ezt hazafiságnak, nagylelkűségnek és önzetlenségnek nevezik.

PÉNZVILÁG, 1914. február 28.

MÁRIA ORSZÁGA PAPI KEZEKBEN I.

A magyar klerikalizmus ereje legfőképpen azért olyan szívós és legyőzhetetlennek látszó, mert a földbe gyökerezett. Ahol a katolicizmus nálunk megvetette a lábát, ott egyúttal sietett a maga számára és a saját céljaira megszerezni is ugyanazt a földterületet, nehogy egykönnyen ki lehessen lába alól rántani a talajt. Derék Árpád-házi királyaink – és a későbbiek is – melegen támogatták a klerikalizmust ebben az igyekezetében. Azt hitték a jó emberek, hogy minél több földbirtokkal halmozzák el a papságot, annál nagyobb lesz a lelki üdvösségük, s az országban is annál inkább terjedni fog a szeretet vallása, a hit, amelynek nyomán „béke, megértés és testvéri érzés fakad". A hit nyomán ugyan nem túlságosan terjedt a testvéri szeretet és békés megértés, ellenben annál inkább növekedett a klerikalizmus ereje. A papság különben még egyéb módokat is szívesen, készséggel használt föl arra, hogy minél több birtokot harácsoljon össze, amint ezt már más helyütt volt alkalmam ismertetni.

Most csupán a hivatalos adatok szürke számrengetegével próbálom megvilágítani a klerikalizmusnak azt az erőforrását, amely a magyar humuszból fakad, és évről évre bőségesen megtermi az aranyakat, amelyek kövérre és elpusztíthatatlanná hizlalják az Úr alázatos, szerény szolgáit. Volt idő, mikor a magyar papság kezében volt az ország egyharmadrésznyi földbirtokának tulajdonjoga. A törökpusztítás s Mária Terézia és József császár szekularizációs kísérletei némiképpen megváltoztatták a helyzetet, amely azonban még mindig kétségbeejtően sivár és vigasztalan.

Ez idő szerint az ország területének 3,42 százaléka van a katolikus papság kezében, s ezenkívül még körülbelül 1,5 százalék jut az alapítványi és az idegen szerzetesi birtokokra. Az egyház jelenleg a következő földterületek felett rendelkezik szabadon, minden ellenőrzés nélkül:

	Kat. hold
Római katolikus érseki és püspöki birtokok	716 405
Római katolikus káptalani birtokok	495 313
Római kat. apátsági, prépostsági és szerzetesi birtokok	283 693
Görög kat. érseki és püspöki birtokok	154 160
Görög kat. káptalani birtokok	4 566
Görög kat. szerzetesi birtokok	2 960
Görög keleti érseki és püspöki birtokok	11 766
Görög keleti szerzetesi birtokok	8 436
Összesen:	1 677 302

A közalapítványi birtokok így oszlanak meg:

	Kat. hold
Vallás-alap	165 808
Tanulmányi alap	55 880
Egyetemi alap	27 051
Theresianum[1]-alap	16 099

Az idegen szerzetesrendek közül Magyarországon három rend a következő arányban osztozkodik:

	Kat. hold
A klosterneuburgi Szt. Ágoston-rend[2]	10 434
Melki Szt. Benedek-rend	10 368
A Szent Keresztről nevezett neuklosteri ciszterciek	5 779

Ezzel szemben a többi vallásfelekezet földbirtokának területe igazán elenyészően csekély. A református egyháznak összesen csak 29 239 kat. hold földje van, s ebbe már bele van számítva a báró Baldácsi-alap 7586 hold és a nagyenyedi főiskola 6865 hold földje is. Az ág. hitvallású egyház birtokainak területe 4012 hold, amelyből 3664 hold az erdélyi szász szuperintendenciáé. A szász egyetemi vagyon 29 158 hold földbirtokból áll.

A klerikalizmus mérlegének a javára kell még írnunk az erdélyi róm. kat. státus 19 860 kat. hold földjét, amely felett az erdélyi püspök rendelkezik az autonómiai tanács ellenőrzése mellett.

Az 1 677 302 hold kizárólagosan katolikus birtok a legutóbbi birtokstatisztikai felvétel szerint így oszlik meg az egyházmegyék és az egyházi stallumok boldog tulajdonosai között:

Római katolikus:

	Kat. hold
Esztergomi érsekség	95 983
Egri érsekség	42 397
Besztercebányai püspokség	28 825
Csanádi püspökség	12 293
Győri püspökség	18 874
Erdélyi püspökség	11 872
Kassai püspökség	9 037
Nagyváradi püspökség	187 393
Nyitrai püspökség	16 769
Pécsi püspökség	26 550
Rozsnyói puspökség	7 178
Szatmári püspökség	30 032
Szepesi püspökség	26 332
Székesfehérvári püspökség	7 417
Váci püspökség	27 582
Veszprémi püspökség	65 618

Görög katolikus:

	Kat. hold
Gyulafehérvári–fogarasi érsekség	3 673
Eperjesi puspökség	6 967
Lugosi puspokség	9
Munkacsi puspokség	3 852
Nagyváradi puspökség	139 657
Szamosújvári puspökség	nincs

Görög kat. káptalanok:

	Kat. hold
Eperjesi káptalan	2048
Munkácsi káptalan	1107
Nagyváradi káptalan	42
Gyulafehérvári–fogarasi káptalan	1368

Görögkeleti:

	Kat. hold
Erdélyi román érsekség	158
Karlócai szerb érsekség	11 020
Aradi román puspökség	268
Újvidéki szerb püspökség	18
Budai szerb püspökség	99
Karánsebesi román püspökség	75
Temesvári szerb püspökség	9
Verseci szerb püspökség	115

Római kat. káptalani birtokok:

	Kat. hold
Esztergomi káptalan	70 910
Kalocsai káptalan	24 045
Egri káptalan	116 138
Zágrábi káptalan (Torontálban)	11 301
Besztercei káptalan	7 096
Csanádi káptalan	10 203
Győri káptalan	14 698
Gyulafehérvári káptalan	6 023
Kassai káptalan	4 428
Nagyszombati káptalan	107
Nagyváradi káptalan	77 381
Nyitrai káptalan	7 322
Pécsi káptalan	26 680
Pozsonyi káptalan	3 537
Rozsnyói káptalan	2 963
Soproni káptalan	456
Szatmári káptalan	13 099
Szepesi káptalan	7 443
Székesfehérvári káptalan	11 841
Szombathelyi káptalan	12 563
Váci káptalan	4 112
Veszprémi káptalan	54 633

Rettenetes, megbecsülhetetlen kincseket érnek e földek, s hogy menynyire nem tudja a klerikalizmus ezt a borzasztóan nagy vagyont gyümölcsöztetni, azt legközelebb leszek bátor néhány hivatalos adattal bebizonyítani.

ÚTTÖRŐ, 1914. március 8.

Magyarországon hivatalos helyről még csak kísérletezések sem történtek arra vonatkozólag, hogy megbízható becslés alapján legalább megközelítőleg felbecsüljék az egyház vagyonát és az Úr szolgáinak szerény jövedelmét. Ausztriában már készítettek egy hivatalos statisztikát, amelynek adatai az osztrák főpapok ingó és ingatlan vagyonát 380 millió koronában, a szerzetesek vagyonát pedig 180 millió koronában tünteti fel. Angliában hivatalosan 200 millió korona értékkel szerepel a papság ingatlan vagyona. Nálunk csaknem kétmillió hold föld van az egyház kezében, s aligha tévedünk, ha ennek a rengeteg földnek az értékét ezer-ezerkétszámillió koronára becsüljük. E dáriusi kincsnek csaknem a fele az érsekeket és püspököket illeti. A huszonöt érsek és püspök ez idő szerint összesen 870 565 kat. hold felett rendelkezik, amelyből 154 160 kat. hold a görög katolikus érsekségek és püspökségek tulajdona.

Az 1887-i kongruarendezésnél[1] a huszonöt magyar főpap ingó és ingatlan vagyonát hivatalosan 11,4 millió, mondd: tizenegymillió-négyszázezer forinra becsülték. Ilyen becslés mellett aztán nem szabad csodálkoznunk azon sem, hogy a huszonöt érsekség és püspökség összes évi jövedelmét mindössze csak kétmillió-kétszázezer forintra értékelték, éspedig úgy számítottak hogy:

	Forint
a jövedelmező tőkék	476 000
a földbirtokok	1 200 000
a kisebb jogok és jövedelmek	476 000

jövedelmet hajtanak. E mulatságos becslés szerint tehát egy-egy magyar püspöknek vagy érseknek évenként még 100 000 forint jövedelme sincs, holott a valóságban az érseki és püspöki jövedelmek jó része felül van az 500 000, sőt egymillió koronán is.

A huszonöt főpap kezeiben az ország fölbirtokainak 1,46 százaléka van minden ellenőrzés, s mondhatnánk, majd minden kötelezettség nélkül, s az kétségtelen, hogy a földek megközelítőleg sem jövedelmeznek annyit, amennyit rendes gazdálkodás mellett hozhatnának. Az azonban a butaság és rosszakaratú tudatlanság csimborasszója, hogy a 870 565 kat. hold főpapi föld

1. csak 22 millió koronát ér,

2. $4^1/_2$ korona évi jövedelmet hajt, tehát a vagyon értékének csaknem 25 százalékát, holott köztudomású, hogy a főpapi birtokok alig jövedelmeznek többet 1–2 százaléknál, de olyan is van, amelyik évenként csak egy fél százalékot hoz.

Ilyen körülmények között a kongrua megállapításánál, illetve a főpapok jövedelem szerinti hozzájárulásának kiszabásánál a legnagyobb és legkönnyelműbb visszaélések történtek, aminek igazolására elég felemlítenünk, hogy a vallásalap mintegy másfélszáz ezer holdnyi birtoka megdöbbentően könnyelmű és eredménytelen gazdálkodás mellett az 1913. évi hivatalos költségvetés adatai szerint 2 038 681 koronát jövedelmezett, míg a kongrua-bizottság magas képzettségű szakértői úgy találták, hogy a körülbelül 900 000 holdnyi, tehát az előbbinél legalábbis hatszorta nagyobb főpapi birtokok mindössze csak 2 400 000 korona jövedelmet hajthatnak.

Még ilyen jövedelem mellett is érthetetlen, hogy a magyar főpapi birtokok mennyire el vannak adósodva. Legtöbb adósság a két nagyváradi püspökséget, a latin szertartásút és a görög katolikust terheli, de elég tekintélyes összegekkel vannak megterhelve a kalocsai és esztergomi érsekségek s a pécsi és győri püspökségek is.

A pécsi püspökség 1913-ban is 263 422 korona újabb kölcsönt vett fel a vallásalapból, a székesfehérvári püspökség pedig 49 894 korona újabb vallásalapi kölcsönnel szaporította az adósságai összegét.

Harmincnégy vármegye népe sínyli meg a főpapi birtokok lekötöttségét és gazdálkodását. Esztergom megyének 12,08 százaléka, Heves megye 10,57, Bihar megye 10,16, Komárom megye 7,45 százaléka van főpapi kezekben. Legkevesebb a főpapi birtok Erdélyben, mindössze 0,12 százalék. Még feltűnőbb ez az ordító aránytalanság, ha azt nézzük, hogy Szabolcs megye egész területének 93,59 százaléka szántóföld, s ebből 61,61 százalék a papi birtok. Temes megyében 54,82 szá-

zalék a papi szántóbirtok a 87,24 százalékos vármegyei arányszámmal szemben.

Az erdőkből Esztergom megyében 25,54 százalék jut a papi birtokokra. Heves megyében 24,83 százalék, Bihar megyében pedig 24,69 százalék. Egyébként az összes főpapi birtokok 50,69 százaléka erdőterület. A nagyváradi püspökség 187 393 holdjából például 125 892 hold erdő, és csak 31 475 hold a szántóföld. Az esztergomi érsekség 95 983 holdas birtokából 36 548 hold jut az erdőkre, 30 284 szántó és 192 hold szőlő. Az arány valamivel jobb a kalocsai érsekség birtokán, ahol 29 300 hold szántó mellett csak 65 618 hold erdőterület van.

A római katolikus káptalani birtokok 38 vármegyében feküsznek. A területük 495 313 kat. hold, az ország területének 1 százaléka.

Legtöbb káptalani birtok Szabolcs megyében van: 73 258 hold. Utána Bihar megye következik 47 844 holddal. A harmadik Borsod megye, ahol 30 957 hold a káptalani földek területe, míg Heves megyére már csak 21 953 hold jutott. Legszerencsésebb azonban Liptó megye, ahol a káptalanok részére csak egy hold van lekötve, míg Arad és Marostorda megyében nem jutott a kanonokoknak még ennyi sem.

A görög katolikus káptalanok 4566 holdnyi földje nyolc vármegyében fekszik, az apátságok, prépostságok és szerzetesrendek azonban már a fővároson kívül 56 vármegyében vetették meg a lábukat, s az ország területének 0,58 százalékát szerezték meg a maguk számára. Legtöbb földjük Somogy megyében van: 40 576 hold. Fejér megyében 36 448, Bihar megyében pedig 28 719 hold felett rendelkeznek.

A magyar szerzetesrendek közül leghatalmasabb birtoka a Pannonhalmi Szent Benedek-Rendnek van: 64 848 hold. Ebből 20 941 hold Győr megyében fekszik. A zirci ciszterciek birtoka 53 798 kat. hold, a csornai premontrei kanonokrendé 17 430, a jászóvári premontrei kanonokrendé 39 614, a kegyes tanítórendé pedig 26 943 kat. hold.

Így osztotta fel az egyház az államot hűséges fiai között, gondoskodván bölcsen és okosan jó előre, hogy mindannyiuknak legyen bőséges tejbe aprítani valójuk.

ÚTTÖRŐ, 1914. március 15.

NYILATKOZAT A BUDAPESTI ESKÜDTBÍRÓSÁG ELŐTT 1914. MÁRCIUS 30-ÁN

A budapesti rendőrség már régen eljátszotta azt a szerepét, hogy róla olyan hangon írjanak és beszéljenek, mint más tisztességes intézményről. A Népszavának elég oka volt ahhoz, hogy vérebeknek és pribékeknek nevezze ezeket az embereket, akik egyébként sohasem tesznek kifogást a Népszava legsúlyosabb kifejezései ellen sem, és Szentkirályi eljött ide, mint megsértődött fél . . .[1]

Engem idéztek a törvény elé, holott a tulajdonképpeni vádlott Szentkirályi Béla rendőrkapitány, helyesebben a budapesti rendőrség, amelynek Szentkirályi csak egy eszköze, s ebbe az esetbe éppúgy belekerülhetett volna Nagy Péter, mint Kis János. Szentkirályi referense volt ennek az ügynek. Az ő kezén futnak a szálak keresztül, amelyek a sajtóirodán át elvezettek az esti lapokig, ahol az amerikai nőből szélhámos, kalandor, csaló nő lett egykettőre. Ezt az ügyet szóvá tenni kötelességem volt, tekintet nélkül Szentkirályi Bélára, akit – ismétlem – nem ismerek, soha nem láttam, és nincs hozzá semmi közöm. Én az igazat írtam meg, s az igazságért írtam. Az igazságtalanság háborított föl s talán ragadott el. A mérleg az önök kezében van, s én igazságos ítéletet kérek.[2]

NÉPSZAVA, 1914. március 31.

ÚJABB FEJEZET
A KLERIKALIZMUS MÉRLEGÉBŐL I.

Avatatlan szem ritkán tekinthet be a vallás- és tanulmányi alap hétpecsétes, elzárt, titkos boszorkánykonyhájába, ahol milliók, sőt milliárdok sorsát intézik a szerencsés kiválasztottak, s hogy mekkora pártatlansággal, gondossággal, előrelátással és szociális érzékkel, az kiolvasható az alábbi számtengerből, amelyben egyébként az egyház és a klerikalizmus hű képe is meglátható.

A vallásalap – keletkezését és célját már több ízben volt alkalmam ismertetni – II. József császár uralkodása alatt, 1795-ben – 5 559 195 forint 78 krajcár készpénzből állott, mely évenként 266 095 forint kamatot hozott, míg a birtokok jövedelme 395 447 forint volt.

Az 1886-i hivatalos becslés az alapítvány ingatlanait 10 387 624 forintra, a készpénzvagyont pedig 10 816 319 forintra értékelte. A földművelésügyi minisztérium 1895. birtokstatisztikai kiadványa a vallásalap vagyonának egész értékét 23 984 485 forintban, a fekvőségek értékét pedig 8 438 984 forintban tünteti fel.

A kultuszminiszteri védnökség, illetve ellenőrzés alatt álló vallásalapítvány készpénzvagyona az 1913. évi házi költségvetés szerint a következőkből áll:

35 000 K névértékű kamarai terhelő tőke,
42 000 K névértékű kamarai terhelő tőke,
24 990 K névértékű magyar aranyjár. kötvény,
27 245 900 K névértékű magyar koronajár. kötvény,
60 K névértékű udvari kamarai kötvény,
634 000 K névértékű földtehermentesítési kötvény,
596 400 K névért. kisbirt. orsz. földhit. záloglevél,
79 600 K névért. Magyar földhitelint. szab. és talajjav. záloglevél,
792 600 K névértékű vasúti törzsrészvény,
1 658 109 K kölcsön magán- és jogi személyeknél $4^1/_2$%-ra,

130 883 K kölcsön magán- és jogi személyeknél 4%-ra,
315 K kamatnélküli kölcsön,
3 846 798 K 4%-os kölcsön vallás- és tanulmányi alap apátsági uradalmaknak beruházásokra,
746 798 K 4%-os kölcsön rendkívüli beruházásokra,
522 989 K 4 1/2%-os kölcsön a Theresianum és egyetemi alapnak,
20 013 K 4 1/2%-os erdődi gróf Pálffy János féle uradalmi kölcsön,
305 220 K követelés az egyházi javak időközi jövedelméért,
536 462 K közalapoknak adott pénztárelőlegek,
1 650 000 K ideiglenes takarékpénztári betét,

38 868 837 K tőkéje van tehát a vallásalapnak értékpapírokból és készpénzből. Ez a Dárius-kincs azonban mindössze 1 684 501,72 korona jövedelmet hoz.

A vallásalap vagyonának másik része a földbirtokokból áll. Az ingatlanos területe 165 808 katasztrális hold.

Ebből 51 794 hold erdő, 114 074 hold pedig mezőgazdasági birtok volt. A hivatalos becslés 1879-ben 11 045 660 forint 32 és fél krajcárra becsülte ezt az ingatlant, a mostani valódi értéke azonban még a legminimálisabb becslési ár mellett is meghaladja a százmillió koronát. Annál meglepőbb és felháborítóbb, hogy ez a valóságos kincsesbánya mindössze 2 038 681 korona hasznot hajtott az elmúlt évben, míg 1912-ben 2 058 729 korona volt az évi jövedelem. Tehát a százmillió tőkének alig két százalékát hozta meg a nagyrészt elsőosztályú szántóföldekből, értékes erdőkből és kitűnő bányákból álló vallásalapítványi uradalom. Ez a 2 százalék azonban még csak nyers hozadék, amelyből nincs leszámítva a közalapítványi igazgatóság és az ellenőrzőbizottság több mint félmilliót kitevő adminisztratív költsége.

A vallásalap 1913. évi költségvetési adatai a következők:

Rendes bevételek

Gyümölcsöző tőkék kamatai	1 648 502
Uradalmak és jószágok jövedelmei	2 038 681
Közvetlenül befolyó jövedelmek	6 063
Különféle bevételek	21 211

Rendkívüli bevételek	
Egyházi javadalmak időközi jövedelmei	100 000
Ingatlanok vételára és maradványföldek váltságai	453 621
Összes bevétel	4 268 081
Rendes kiadások	
Hittanárok és hitoktatók illetményei	144 797
Élvezmények megváltása	1 938
Papneveldék javadalmazása	427 645
Tizedkárpótlások	29 771
Zárdák segélyezése	42 467
Kárpótlás a megszüntetett gyűjtögetésért	78 096
Latin és görög szertartású püspökök és káptalanok javadalmazása	105 538
Különféle kisebb adományok	22 180
Alapítványok és ösztöndíjak	2 694
Jutalmak és segélyek	80 502
Járulékok	1 710 181
Templomi szükségletek	140 057
Házbérek	25 454
Épületek fenntartása	3 064
Útiköltségek és napidíjak	17 688
Különféle kiadások	27 870
Nyugdíjak	30 439
Rendkívüli kiadások	
Különféle rendkívüli kiadások	870 422
Tőkésítendő ingatlan vételárak és maradványföldek váltságai	453 621
Átmeneti kiadások	8 900
Összes kiadás	4 097 294
Összes bevétel	4 268 081
Maradvány	170 787

Nézzük most már, hogy mire költi el a kultuszminisztérium tulajdonképpen a vallásalap csaknem négy és félmillió korona bevételét.

A hittanárok és hitoktatók illetménye kétségtelenül legális kiadás, bár abból a szempontból szó fér hozzá, hogy ha már a dúsgazdag katolikus egyház az állami iskolákban is terjeszteni akarja a hitet, ennek a költségeit fedezzék a horribilis főpapi jövedelmekből, amelyeknek célja, az alapítólevél utasítása értelmében, tulajdonképpen mégiscsak ez volna.

De még inkább kifogásolni lehet, hogy ezt a kulturális célú alapítványt „élvezmények megváltása" címén ilyen kötelezettségek terhelik: Az érmindszenti kat. lelkész borjárandósága: 28 korona. A pálosnagymezői plébános tizenhatodváltsága és sörváltsága 5,04 korona. A porvai lelkészlak fűtése 10,80 korona. A sátoraljaújhelyi kegyes tanítórend szénaváltsága 16,80 korona.

A püspöki és káptalani javadalmakat terhelő kötelezettségek az idők folyamán tudvalevően lassanként csaknem mind megszűntek, és a káptalanok most már alig tudnak más kulturális, illetve tanügyi kötelezettségre hivatkozni, mint arra, hogy őket terheli a papneveldék fenntartása. Ez az állításuk azonban nem igaz, mert a vallásalap jövedelméből az elmúlt évben is *csaknem egy félmillió koronát fordítottak a papneveldék támogatására.* Jellemző, hogy ebből az összegből 19 326 korona jutott a nagyváradi papneveldének, holott a nagyváradi egyházmegye a leggazdagabb Magyarországon, a latin szertartású püspökségnek 187 393, a káptalannak 77 381, a gör. kat. püspökségnek pedig 139 657 katasztrális holdja van. A papneveldéknek juttatott pénzből 16 000 koronával részesedett a Szent Ágostonról nevezett bécsi felsőbb papnevelő intézet is.

A jobbágyuralom legszomorúbb emlékeztetőjét, a tizedet még most sem tudták végleg eltörölni. A szepesi egyházmegyei alsópapság tizedmegváltás címén még mindig kap évenként 29 760 koronát, *a kvacsányi kántortanító pedig 11 korona 40 fillért.*

A zárdákról már bőkezűbben gondoskodik a kultuszminisztérium. A Szent Erzsébetről nevezett budapesti apácák a gabonaváltsággal együtt évenként 8364 koronát kapnak. A 42 000 korona többi része egyébként így oszlik meg: A budapesti Angolkisasszonyok 9013 ko-

rona. Az Orsolya-apácák 30 672 korona, Budapesti római II. ker. kapucinusok 1994 korona, Budapesti Ferencrendiek 630 korona, Kapisztráni Szent Ferenc növendékei 2000 korona. Irgalmasok: 4000 korona. Kegyes tanítórend: 11 231 korona. Szilágysomlyói minoriták: 16 korona. Az újvidéki örmény lelkész: 546 korona.

A szerzetesek támogatása ezzel még nem merült ki. Van még más cím is a papzsák tömésére. Itt van például a „kárpótlás a megszüntetett gyűjtögetésért" című rovat. Ebben összesen 78 096 koronát osztanak szét a derék páterek közt, éspedig a következő arányban:

Kapucinusok 11 237 korona, Ferencrendiek (Kapisztráni tartomány) 29 510 korona, Ferencrendiek (Szt. Mária tartomány) 35 337 korona, Ferencrendiek (horvát szerzet tartomány) 1304 korona, miskolci minoriták 707 korona.

A „különféle kisebb adományok" címén a költségvetésbe felvett 22 180 koronán is jórészt a szerzetesek osztozkodnak. Ebből az összegből például a bazili kapucinusoknak 504 korona, a bécsi kapucinusok főnökének a magyar hitszónok ellátásáért 521 korona és a magyarországi zárdák meglátogatásáért 84 korona jár. Nagyon kedves az a tétel is, amely így szerepel a költségvetésben:

A bécsi magyar hitszónoknak saját jutalmazására és magyar származású szegények segélyezésére 210 korona.

A bécsi magyar hitszónoknak az orgonamester, az orgonanyomó és a magyar kántor jutalmazására 260 korona.

Tehát a bécsi magyar hitszónok úr borravalóit és alamizsnáit is nekünk kell megfizetni, mégpedig elég borsosan.

Az „alapítványok és ösztöndíjak" című tételből elsősorban is a bazini kapucinusoknak jut 84 korona alamizsna címén, a pozsonyi kapucinusoknak alamizsna címén ugyancsak 84 korona, míg iskolai ajándékokra mindössze csak a kenderesi iskolában jut 16 korona 80 fillér, és ugyanennyi a pálosmezői iskolában is, míg a pozsonyi káptalan iskolájában 75 korona 60 fillért fordítanak könyvekre. Ellenben az alapítványból kap a nezsideri templomi éneklő 3 korona 36 fillért, a nezsideri plébános miséért 5 korona 18 fillért, a pozsonyi Ferencrendi barátok négy miséért 3 korona 36 fillért, a pozsonyi káptalan naponként két miséért 305 korona 76 fillért, a lipóti plébános hetenként három miséért pedig összesen 84 koronát.

A papiros nagyon türelmes természetű. Nem tiltakozik, nem kiabál, amikor ráírják a súlyos számjegyeket a minisztériumban, hogy mennyit juttat a magyar állam kegye a püspököknek és a káptalanoknak azon a mérhetetlen nagy kincsen kívül, amely felett kizárólag a főpapság rendelkezik. Az eperjesi görög katolikus püspöknek, *szegénynek csak 6967 katasztrális hold földbirtok jutott*, a kultuszminiszter tehát siet, hogy *a vallásalapból kiegészítse a püspök úr jövedelmét évenként 14 266 korona 87 fillérrel*, s egyúttal az eperjesi kanonoknak is juttat némi csekélységet. *Összesen: 27 398 korona 23 fillért.*

A rozsnyói latin szertartású püspöknek csak 7178 kat. hold föld jutott az isten jóvoltából. Egy ilyen földbirtok jövedelméből természetesen nem élhet meg egy magyar megyéspüspök. Ezért aztán a vallásalapból kijár neki minden évben 4000 korona pótlék, a káptalan tagjai részére pedig 7050 korona, mert hogy azoknak, szegényeknek csak 2963 kat. hold jutott. A soproni társaskáptalannak[1] nincs több földje 465 holdnál, ezért aztán minden évben 5250 koronát kap a vallásalapból. A nagyszombati társaskáptalan birtokának területe 107 hold, a készpénzsegélye pedig 4000 korona. A munkácsi gör. katolikus káptalan ugyanezen a címen 29 400, a nagyváradi görög katolikus káptalan pedig 21 240 koronát kap. A lugosi káptalannak már csak 3600 korona jut a bőségszaruból, s ugyanennyit kap a szamosújvári görög katolikus káptalan is.

A főpapok azonban értenek ahhoz, hogy egyéb címeken is megsarcolják a magyar államot. Az eperjesi nagyprépost[2] és az öt kanonok például 4200 koronát, a munkácsi kanonok pedig 4900 koronát kapnak házbérpótlék címén.

A fiumei társaskáptalan a „jutalmak és segélyek" című tétel 80 000 koronájából kap évenként 4000 koronát, míg a többi pénzt alsórendű papság segélyezésére és a trsztenai ferencrendi barátok támogatására fordítják.

Az igazi dúslakodást azonban csak a „rendkívüli kiadások" közt lehet felfedezni. A 870 000 koronából Pap Antal munkácsi görög katolikus püspöknek személyi pótlék címén – 3852 kat. hold földbirtok mellett erre valóban szüksége is van – kap évi 12 000 koronát. A fiumei társ. káptalannak jut még 2000 korona, Kukanic János fiumei kanonoknak pedig még külön 2000 korona.

Van egy tétel, amelyen 40 000 korona szerepel, a „főpapok segélyezésére". Legnagyobb sajnálatunkra ennek a tételnek részletezését nem lehet megszerezni, bár igen érdekes volna tudni azt, hogy a milliós és százezres jövedelmű magyar főpapok közül kik szorulnak segélyezésre, s különösen kíváncsiak vagyunk arra, hogy kik és milyen címen vághatták zsebre ezt a negyvenezer koronát akkor, midőn száz meg százezer munkanélkülinek hiányzik asztaláról a mindennapi száraz kenyér. Ugyanígy nem tudjuk megmagyarázni, hogy a „külföldön élő magyar honosok egyházi szükségleteinek fedezésére" fordított 30 000 korona kinek a zsebébe juthatott, mert tudvalevő, hogy a magyar állam nem segélyezi a külföldön élő magyar papokat, a kivándorló hajók lelkészi szolgálata sincs még rendezve, s a körutazásairól ismeretes gróf Vay Péter[3] pedig a vallásalapból egyébként is évi 24 000 korona „átalány"-ban részesedik. A 30 000 korona tehát aligha nekik kellett.

ÚTTÖRŐ, 1914. április 19.

ÚJABB FEJEZET A KLERIKALIZMUS MÉRLEGÉBŐL II.[1]

Nem lenne teljes, megbízható és pontos a mérleg, ha fel nem sorolnánk azokat az apróbb kiadásokat és üzleteket, amelyek szintén észrevétlenül húzódtak meg mind ez ideig a vallásalap széles, mindent betakaró árnyékában.

Mindenekelőtt figyelmeztetnünk kell a szíves olvasót, hogy Szent István-napján gyönyörű, hivatalos kommünikék olvashatók arról, hogy a bécsi kapucinusok milyen kegyeletesen ünnepelték meg az első magyar király emlékét. Nos, megfejthetjük e nagy kegyelet okát: a bécsi kapucinus-szerzet minden évben 800 koronát kap a Szent István-nap megünnepléséért.

Más. A jeruzsálemi zarándokház fenntartása évenként 2000 koronájába kerül a magyar államnak. Kinek van szüksége erre a zarándokházra? Az Országos Katolikus Szövetségnek. A Szövetség azonban olyan jó üzleteket csinál ezekkel a zarándoklatokkal, hogy a haszonból egészen bátran fedezhetné a zarándokház fenntartásának költségeit is.

A kongrua kiegészítésére 1 200 000 koronát fordítanak a vallásalapból, ellenben a katolikus tanítók fizetésére összesen csak 47 712 koronát. A közalapok kezelése körüli költségekből 426 335 korona terheli a vallásalapot, de a tulajdonképpeni célra, a papok és tanítók nyugdíjára mindössze csak 30 439 korona jut, amelyből egy tanító özvegye évenként összesen 100, mondd: egyszáz koronát kap. Ellenben az útiköltségek és napidíjak több mint 17 000 koronát emésztenek fel, s ebben már benne a hajdúdorogi gör. kat. püspöki külhelynök emlékezetes utazásának 800 koronás költsége is. A Marosán György mártíromságának előidézése tehát csak 800 koronába került.

A horvátországi Juliány-egyesület[2] céljaira 15 000 koronát juttat a vallásalap, de az Angolkisasszonyok templomát 600 000 koronával szubvencionálják, s ennek az összegnek második 100 000 koronás rész-

lete most volt esedékes. Az orsolyák is kaptak „épületek fenntartása" címén 336 koronát, a győri zárdájuk építésére azonban még külön 16 000 koronát. A Katolikus Háziasszonyok Szövetsége, a klerikalizmus ismert cselédtenyésztő ügynöksége, a Budapesten felállítandó cselédképző felszerelésére 20 000 korona rendes és 10 000 korona rendkívüli segélyt kapott. A vallásalap eredeti intenciói ugyan nem egyeztethetők össze a Katolikus Háziasszonyok sötétségterjesztő igyekezetével, de ezzel a kultuszminisztériumban nem sokat törődnek. Fő az, hogy kérelmüket befolyásos emberek támogassák. A győri székesegyház helyreállítása is 65 000 koronájába került a vallásalapnak, holott a győri megyéspüspöknek 18 874 katasztrális hold birtoka van. A kecskeméti Ferenc-rendi zárda helyreállítását természetesen a vallásalap 10 000 koronás segélyéből fedezte a dúsgazdag szerzet, míg a magyar minorita rend minden indoklás és minden különösebb cél megjelölése nélkül 12 000 koronát kapott. A hírhedt Regnum Marianum egyesület sem maradhat ki természetesen az illusztris pumpoló névsorból. A kiváló kongregációs fészek 10 000 koronát kapott. A galgóci Ferenc-rendi kolostor tetőújítására a vallásalap 6000 koronát áldozott, s 5000 koronát juttatott a doborjáni Liszt Ferenc emléktemplom céljaira.

Dr. Hajduska Emil, a vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő és azok kezelését ellenőrző ideiglenes bizottság előadója évenként 6000 korona tiszteletdíjat és 1000 korona irodaátalányt kap az alapoktól. A bizottságnak azelőtt báró Rudnyánszky József[3] volt az előadója. A kultuszminisztérium gondoskodik természetesen róla is. Báró Rudnyánszky mint főrendiházi tag és a főrendiház háznagya évi 6000 korona kegydíjat kap a közalapítványokból.

Sokkal mulatságosabb azonban, hogy a vallásalapot terheli még egy 6000 koronás tétel. Ezt a 6000 koronát az „országos katolikus egyházművészeti tanács intézményének előkészítője" kapja tiszteletdíj címén. Szép célra fordítják ezt az összeget, annyi bizonyos. De ki az ördög hallott arról a hosszú nevű tanácsról valaha?

Az egyházi javadalmakat – ez is megtudható a vallásalap költségvetéséből – Trsztyánszky László főerdőtanácsos ellenőrzi. És tudják-e, hogy mennyibe kerül az alapítványnak ez az ellenőrzés? Mindössze csak 10 900 koronába, s ezenkívül még 2400 koronába kerül a számviteli teendők ellátása.

Az alapítványnak csaknem nyolcmillió korona követelése van magánosoktól és jogi személyektől. Az adósok nagy része a magyar püspöki kar tagjai közül kerül ki, akik közül az elmúlt évben a következők esedékes adóssága nem folyt be:

Pécsi püspökség tartozik	238 422,33	Korona
Székesfehérvári püspökség tartozik	49 994,28	„
Szentjobbi apátság tartozik	18 903,40	„

Érdekesnek tartjuk még megemlíteni azt is, hogy a kultuszminisztérium az elmúlt évben 50 000 korona újabb kölcsönt adott a vallásalapból „Congrégation des Soeurs de Notre Dame de Sion" nevű szerzetnek, amelynek tagjait tudvalevően Franciaországból üldözték ki az egyház és az állam szétválasztásakor. A kiüldözött francia apácák Mária országában persze nemcsak új, meleg otthonra és dédelgető karokra találtak, hanem még kincsekre is, amelyet a kultuszkormány szokatlan bőkezűséggel bocsátott a hontalan szerzetesnők rendelkezésére.

A vallásalap mérlege sok-sok szomorú tanulsággal szolgál, de a könnyelmű és lelkiismeretlen rablógazdálkodás még inkább kimutatható, különösen a tanulmányi alap mérlegéből. A tanulmányi alapot valóságos istencsapás még mindig kitenni a klerikális ellenőrzőbizottság kénye-kedvének, holott ehhez a közalapítványhoz az egyháznak igazán semmi köze sincs. Ezt már megállapította az 1873-i képviselőházi bizottság is, amely azt a véleményét terjesztette a Ház elé, hogy a tanulmányi alap országos természetű, vagyis közalap; az alap jövedelmeit csakis kizárólag országos tanügyi és közművelődési céloknak az előmozdítására lehet felhasználni; s a parlamenti kormányzat által a budgejog[4] követelményeinek megfelelően ezen alap kezelése, jövedelmeinek mikénti felhasználása és az abból fenntartott tanintézetek a költségvetésbe felveendők.

Az alapítvány vagyona jelenleg a mislyei, kisfaludi, skalkai, csákovai, szekszárdi és vörösberényi uradalmakból s a következő értékekből áll:

10 651 600 K 6,4 százalékos koronajáradék,
292 800 K 6,4 százalékos földtehermentesítési kötvény,

21 000 K 6,4 százalékos kisbirtok-záloglevél,
3 687 196 K 4 százalékos kölcsön magán- és jogi személyeknek,
36 035 K 2 százalékos kölcsön magán- és jogi személyeknek,
105 K kamatnélküli kölcsön,

14 709 336 korona tőkéje van tehát a tanulmányi alapnak, s a földbirtokainak értéke meghaladja a negyvenmillió koronát.

Annál meglepőbb tehát, hogy a kultuszminisztérium, illetve a közalapítványi kir. ügyigazgatóság ilyen óriási tőke mellett sem tud gazdálkodni. Tessék csak megnézni a tanulmányi alap múlt évi költségvetését.

Rendes bevételek:

	Korona
Gyümölcsöző tőkék kamatai	620 200
Uradalmak és jószágok jövedelmei	366 618
Közvetlenül befolyó jövedelmek	19 226
Különféle bevételek	463 508
Jogakadémiák	1 500
Gimnáziumok (teljesen fenntartott)	411 657
Gimnáziumok (részben fenntartott)	183 800
Ferenc József kir. kat. nevelőintézet	100 214

Rendkívüli bevételek:

Vallásalap a hiányok fedezésére	100 000
Ingatlanok vételárai	35 597
	2 168 728

Rendes kiadások:

Jogakadémiák	215 509
Kat. gimnáziumok (teljesen fenntartott)	1 239 572
Részben fenntartott gimnáziumok	364 067
Ferenc József-nevelőintézet	99 874
Tanítóképzők	42 820
Budapesti tanítóképző	10 096
Népiskolák	8 420
Alapítványok és ösztöndíjak	473
Járulékok	153 437

Kegyúri kiadások		1 221
Különféle kiadások		4 545
Nyugdíjak		435 318
Rendkívüli kiadások:		
Rendkívüli kiadás		41 255
Tőkésítendő ingatlanvételár		35 597
Átmeneti kiadások		8 000
	Összes kiadás	2 660 204
	Összes bevétel	2 304 325
	Hiány	355 879

Így néz ki tehát a kultuszminisztériumi gazdálkodás. Még a vallásalap 100 000 koronás segélye dacára is 355 879 korona hiány mutatkozik, amelyre nincs fedezet. 1912-ben a vallásalap 290 061 korona segélyben részesítette a tanulmányi alapot, hogy a hiányt el lehessen tüntetni, tavaly azonban még ez a rendkívüli segély is leszállt a minimumra, s ez okozta a csaknem 400 000 koronás deficitet.

A tanulmányi alap kétségbeejtő helyzete még rosszabb lenne, ha a törvény az alapítvány tőkéjén és birtokain kívül egyéb jövedelmi forrásokat nem biztosítana az alap részére. Ilyen rendkívüli bevételek:

	Korona
a pécsi székesegyház vagyonának fölös jövedelméből	30 000
a zalavári bencésapátság járuléka a pannonhalmi főapátság, az át nem vett székesfehérvári és pécsi főgimnáziumokért	5 460
a silisai apátság lakócsi uradalmából	109 187
a szent Istvánról nevezett telki-i apátság uradalmából	34 137
a vaskaszentmártoni apátság uradalmából	26 921
a szent Benedekről nevezett kaposfői prépostság uradalmából	38 926

E három apátság és egy prépostság jövedelmében már benne vannak az értékpapírjaik kamatjövedelmei is. Ezek az értékek így oszlanak meg:

A silisai szent Jakab apátság:

633 700 K névértékű 4 százalékos koronajáradék.
1 000 K névértékű 4 százalékos földterm. kötvény,
32 K takarékbetét.

A szent Istvánról nevezett telki-i apátság:

181 400 K névértékű 4 százalékos koronajáradék,
15 400 K névértékű 4 százalékos földteherm. kötvény,
800 K 4 százalékos kisbirtokos-záloglevél,
75 K takarékbetét.

A vaskaszentmártoni apátság:

43 300 K névértékű 4 százalékos koronajáradék,
99 000 K névértékű 4 százalékos földteherm. kötvény,
18 K takarékbetét.

A szent Benedekről nevezett kaposfői prépostság:

170 700 K névértékű 4 százalékos koronajáradék,
2 200 K 4,5 százalékos kisbirtokos-záloglevél,
200 K névértékű 4 százalékos földteherment. kötvény,
11 K takarékbetét.

A tanulmányi alapnak egyedül csak az előkelő Ferenc József-intézetre nem kell ráfizetnie. Az intézet az odakerülő mágnásgyerekektől horribilis díjakat szed, amelyekből fedezni lehet a kiadásokat, sőt még valami haszon is marad. Jellemző azonban az ellenőrzés teljes hiányára, hogy amikor egy növendéknek évenként – de tulajdonképpen csak kilenc hónapi ellátásáért – 1800 koronát kell fizetni, addig a kongregációk által dédelgetett Szölgyémi kormányzó úr kéttagú családjának és egy cselédjének teljes ellátásáért az 1913. évre összesen 1248 koronát fizetett. Pedig a kormányzó úr fizetéséből több is telne. Szölgyémi úr ugyanis a következő összegekkel szerepel a költségvetésben:

	Korona
Fizetés	6000
Egyéb jutalékok	800

Tiszteletdíj a felügyeletért	800
A kormányzó iroda vezetéséért	600
Összesen:	8 200

A bentlakó tanár urak azonban még a kormányzónál is kevesebbet fizetnek ellátásukért. Két intézeti rendes tanár 960 koronáért kap teljes ellátást, fejenként 480 koronát fizetnek egész évre.

Báró Rudnyánszky József főrend kegydíja, dr. Hajduska Emil tiszteletdíja és a horribilis adminisztrációs költségek természetesen a tanulmányi alapot is éppúgy terhelik, mint a vallásalapot. Ezenkívül a tanulmányi alap kénytelen évenként 12 751 koronát adni a kegyes tanítórendnek, 1830 koronát az Orsolya-apácáknak és még külön 940 koronát a győri Orsolyáknak.

Az alapítványból 600 korona segély jut az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek, azonban ugyanakkor 5000 korona segélyt kap a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület és ismert klerikális közlönye, a Magyar Középiskola.

A Juventus és más ifjúsági lapok segélyezésére 6000 koronát (1912-ben csak 3000 koronát) fordítanak, s természetesen a „más ifjúsági lapok" mögött a klerikális Zászlónk húzódik meg nagy szerényen. A Herkules és Tornaügy című tornalapok összesen 1332 korona segélyt pumpoltak ki, de azért még így is jutott 100 korona „az alap érdekében felmerülő útiköltségekre és napidíjakra".

Most már igazán meg vagyunk nyugtatva. Ez a 100 korona igazán meg fogja menteni a csődtől a tanulmányi alapot, amelynek ugyan csaknem 400 000 korona a deficitje, de egy 100 koronás, „az alap érdekében felmerülő utazás"-sal okvetlenül meg lehet menteni.

ÚTTÖRŐ, 1914. április 26.

III.

1915. ÁPRILIS 8. — 1916. JANUÁR 9.

„És most e mérsékelten villogó karddal kezunkben kiállunk a fórumra, és a Dienstreglama ide vonatkozó paragrafusaira való tekintet nélkul, megpróbáljuk beleordítani elő- és elönemfizetőink érzékeny fulébe, bogy a Lovészárok és Vidéke, mint a sajtószabadság szulotte, él is mindenkor azzal a szabadsággal, amelyet bűn és erkolcstelenség volna megnyirbálni, s amelytől nem riaszt el bennunket még az a fenyegetés sem, bogy a Brigade-Kommandó parancsára a tizenegyedik század drótakadályaira kottetunk ki. Mi mindenkor, minden körülmények kozott és bárkivel szemben is az igazságért harcolunk, és hizelgést vagy megalázkodást ne varjon tőlunk senki sem.”

(Szamuely Tibor *Új elő(nem)fizetőinkhez*, 1915 majus 3.)

A DNYESZTER MELLETT MINDEN CSÖNDES...[1]

GALÍCIAI HARCTÉR, ÁPRILIS

Már negyedik napja hallgatnak a muszka lövészárkok. Mi már réges-régen napirendre tértünk az ünnep fölött, de odaát még mindig ünnepelnek. Nálunk már javában folyik a munka éjjel-nappal, egyre mélyül az árok, a dekkungból apró házikók lesznek, a föld alatti város egyre jobban épül, kedvesebbé, otthoniasabbá, értékesebbé válik, amott, a másik dombtetőn alig kétszázötven lépésnyire tőlünk azonban mélységes, ünnepi álmát alussza a muszka ármádia minden fegyvere.

A drótsövények és farkasvermek lehetetlenné teszik, hogy betekinthessünk az orosz katonák ünneplő sokaságába, de annyit ki lehet érezni így a szomszédságból is, hogy ha harcolni nem is, de ünnepelni csodálatos elszántsággal tudnak az orosz katonák. Sem ágyútűz, sem fegyverropogás meg nem zavarja isteni nyugalmukat. Úgy hiszem, a vallási fanatizmus most üli orgiáit itt, a legnagyobb veszedelem közepette.

Ha talán processziós[2] menetben közeledünk feléjük, mindannyian testvérként öleltek volna magukhoz, pedig előtte lévő napon ugyancsak küldözgették felénk a barátságtalan salvékat.[3] Reggelre azonban, hogy megvirradt Húsvét vasárnapja, és a posztok elhagyták megfigyelőhelyüket az áttörhetetlen drótsövény mellett, megelevenedtek az orosz árkok, és félreismerhetetlen jelekkel adták tudtunkra barátságos szándékukat.

– Ezek tán akarnak valamit – mondogatták árokszerte, s csakugyan, a muszkák közül egyre többen integettek.

Vajon mit akarnak?

No, mindjárt megtudjuk, egy muszka már kilépett a dekkungból, és félelem nélkül közeledik felénk. Ha már vendégségbe jön hozzánk, illő is, hogy fogadjuk is magyar barátsággal.

Cugszfürer úr Tidinák, a század legbátrabb katonája, mellén a vi-

tézségi éremmel hamarosan elébe siet. Fegyvertelen mind a két ember. Ezek aligha tesznek kárt egymásban.

Ünnepélyes komolysággal közeledik a muszka. Lassan, megfontoltan lép, mintha nem egészen bízna a fegyvertelen ellenfélnek kijáró golyómentességben. A fele úton lehetett, amikor megállt. Ugyanakkor megállt a Cugszfürer is, és szinte ösztönszerűleg ugyanabban a pillanatban mindketten magasra tartották kezeiket. Bizonyos, hogy senki sem ajánlotta nekik a megadásnak ezt a módját, s bizonyos, hogy egyik sem félhetett a másiktól, hiszen fegyvertelenül néztek szemközt egymással, s mögöttük állott a dekkung szélein lövésre készen a két csapat, mégis ki lehetett érezni ebből az önfeledt, pillanatnyi kézrándulásból a két ember életösztönének magasra lángolását, mintha csak a halált látta volna mindegyik maga előtt.

A muszka követe szólalt meg előbb:

– Dicsértessék az Úr Krisztus!

A cugszfürer jól beszél oroszul, nem is maradt el a fogadjisten.

A két ember egy ideig jól megbámulta egymást. A magyar ugyancsak nézegette a muszkát, nem forgat-e agyában valami ravasz gondolatot. Az is csak meresztgette a szemét, még ilyen békés indulatú magyar katonát a harcvonal kellős közepén sohasem látott.

– Hát így néz? Ilyenek vagytok? – gondolták magukban, de még mindig nem szóltak egymáshoz.

Egyszer csak a muszka a zsebéhez kap. Ez rossz jel, a cugszfürer gyorsan lefogja a kezét.

– Ne bánts, te – szólalt meg az orosz –, ajándékot hoztam nektek.

A zsebéből fehér kalácsot vesz elő, és átadja a magyar katonának. A másik zsebe felé nyúl ezután.

– Mit lehet tudni – fut át a gondolat egy pillanat alatt a magyar fiú agyán – hátha most nyúl a revolvere vagy a bombája után. Gyorsan odakap tehát a muszka kezéhez.

– Megállj, te – szól az orosz –, van még itt is valami a számotokra.

És már szedegeti is elő a három hímes tojást.

Ennek fele sem tréfa. Csak nem hagyjuk magunkat lefőzni a muszkáktól. Mialatt a két ellenfél csöndesen diskurál a front közepén, egy baka már viszi is az ajándékunkat: egy kulacs bort, cigarettát, do-

hányt, sültet és kenyeret. Ne gondolják odaát, hogy mi talán nem élünk itt elég urasan.

A középen a ravasz muszka egyre csak hajtogatja:

– Hidd el, pajtás, nálunk már benne volt a parancsban is, hogy megvan a fegyverszünet. Meglásd, kihirdetik nálatok is. Ne lőjetek tehát ránk, mi igazán nem haragszunk rátok. Eddig ellenségek voltunk, ez más. Muszáj volt. De most már élhetünk itt békességben, ha már az Atyuska is így kívánja.

De bizony a magyar katona csak rázogatta a fejét:

– Nem hiszek én neked, testvér, mese az, amit most mondtál.

Még majd megsértődött a muszka a nagy hitetlenségen, de aztán adta ő olcsóbban is.

– Hát akkor, legalább azt tegyétek meg – mondta kérőleg –, hogy az ünnepek alatt maradjatok békében. Mi felőlünk járhattok-kelhettek, amerre tetszik, csak ne lőjetek, mi igazán békét hagyunk nektek.

– No, majd meglátjuk.

Ez volt a magyar válasz.

A két ember kezet nyújtott egymásnak, paroláztak, amint illik, s azután elváltak. Az egyik ment jobbra, a másik balra, s mire visszaért Tidinák, végig avizálták a fronton a parancsot:

– Három salve a muszkáknak!

A kommandó elhangzott, a fegyverek egyszerre szólaltak meg. Ez volt a válasz a muszka kérelemre. Az orosz rajvonalak gyorsan eltűntek a föld színéről, és velük együtt szertefoszlott a béke illúziója.

A mi salvénkat később a tüzérség ismételte meg. Az ágyúk egész délelőtt valósággal ontották a húsvéti üdvözleteket gránátok és srapnellek alakjában. Odaát azonban némaság honolt. Az ágyútűz elsöpörte első soraikat, de ők válasz nélkül hagyták a legirtóbb tüzet is.

Ünnepeltek.

Mi is. A bosszú ünnepnapja volt. Az Úr Jézus feltámadása nem feledtette el velünk a kis Jézus születését, s így adtuk vissza a karácsonyi kölcsönt – húsvétkor. Az orosz azonban tűrte a tüzet négy napig tartó szakadatlan csöndben. Elnémultak pazarló ágyúik, nem hallottuk egyetlen dum-dum süvöltését sem. Még nem voltak soha ilyen csöndes éjszakáink!

Mintha odaát kipusztult volna az egész muszka fajzat. Csöndesen alkonyodott ránk az este, és némaság köszöntötte a virradó hajnalt. Csak a Dnyeszter morajlott a távoli völgyben.

PI. ARCHÍVUM kézirásos anyag. 1915. április 8. 770 f. I. 8.

LÖVÉSZÁROK ÉS VIDÉKE[1]

A lap megjelenése egész bizonytalan. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Főhadiszállás a II. Zugban.[2]

A szerkesztést kényszerűségből Szamuely Tibor önkéntes káplár, adjutáns végzi. – A kiadás joga a bevételek minden reménye nélkül – Tyra A. törzsőrmesteré.

HÚSVÉTI SZERETETADOMÁNYOK

A túlságosan nagy igényekről tanúskodó cikket szerénytelen és méltatlan hangja miatt a cenzúra elkobozta.[3]

*Lövészárok és Vidéke eredeti tárcája**

Jescze polskane zginula[4]

Nincs még veszve Lengyelország,
él, remél miáltalunk,
amit elvett a zsarnokság,
visszavíja hős karunk.
– Kosciusko, vezesd néped!
Már a harcnak lángja éget . . .
Lengyelország szabad lesz,
a zsarnokság odavesz!

A cár véres pallost ránta,
hull a lengyel vére már,
ámde ő is harcra szálla:

* Ez a vers a megrendelt hálaverset helyettesíti. (A szerk.)

vagy szabadság, vagy halál!
– Kosciusko stb.

Hol vagy te, a rémhíreddel
földet rázó hadsereg?
A fellázadt vérű lengyel
szíve tőled nem remeg.
– Kosciusko stb.

Szállj fehér sas, drága jelvény:
még dicsőségteljesen,
a hon győzelemre kelvén
szabad és így szent leszen.
– Kosciusko stb.

Tábori levelek**

Balog Imre levele Trokár Marcsához

serelmetes egy felesígem nékem a serb verje meg a ragyás pofádat már megen mijen ros napott tsináltá nékem mikor hogy astat álmotam ász éjel is hogy nekünk turomba[5] kelet meni ist te meg egy róka oru fiut sültél nékem hát nem meg montam néked hogy letöröm mind a két derekad ha hitetlen lesel hozsám ost még egy rávás rókával tsaltál meg éngemett azs a jó isten izs bizsonyosán azsért vert meg éngemett hogy a nyavajás muska egy gojobist küdöt a fejembe ákárom mondani a pofa ábrázatyomba de a gázsember csak ojan döglöt gojót tudot ki lüni hogy az orvos ur visa kergetet a hilfplacsrul[6] ostán még jó hogy a tekintetezs nacságozs törzs őrmester ur adot egy kis ferbindungott[7] mert ezs legaláb be gyógyitota a jukat hogy a ragya verje ki a tet vezs pofáját a kutya muskának kivánom hogy álgyon meg a sencsíges uristen legaláb hat ojan köjökel ha már ijen tsufságot tetél vélem vagyok serető urad infánterizst balog imre 65 gyálogezsred

** Szívesen közöljük a tárcát, egyrészt – mert nem kell megírni, a 92. tábori posra készen szállította, részint pedig – mert egyáltalán nem érdekes. (A szerk.)

Szól agy ágyú . . .

A szerkesztőség fájdalomtól megtört szívvel és meggémberedett ujjakkal jelenti, hogy ezt a cikket mindnyájunk igaz sajnálatára a gaz cenzúra nem kobozta el, és így abba a szerencsétlen helyzetbe kerültünk, hogy kénytelenek vagyunk a cikket csakugyan meg is írni. Előljáróban azonban be kell vallanunk azt is, hogy a cikkhez nincs más anyagunk, mint a címe. Ezt is máshonnan vettük.[8] Valami bolond németnek jutott az eszébe, hogy magyar nótáskönyvet adjon ki a magyar bakának. Jól tette a sógor!

De egy nóta azért mégiscsak kimaradt belőle. Az a nóta, amelyik úgy szól: „És mégis huncut a nimöt!"

Hej, de sokszor elénekelnék ezt a magyar fiúk. Még mi is rágyújthatnánk most, minthogy nagy csúfságot tett velünk a német ármádia. Hát nem elfogdossa még itt is az orrunk előtt a muszkákat.

Most nagyszombaton is az történt, hogy itt, a szomszédságunkban, a Dnyeszter mellett 1400 muszkát és 7 gépfegyvert szedett össze, s nekünk pedig – hiába vagyunk jó szomszédok – egy kukkot sem szólt róla. Még az a szerencse, hogy a tábori postások a szerkesztőnk címére érkező lapokat nem mind lopták el, hanem a sok közül meghagytak egyet, és ebből derült ki, hogy itt, a közvetlen közelünkben szedték össze előlünk a muszka kenyérpusztítókat.

Hogy azonban mi sem maradjunk nagyon hátul, esténként megszólaltatjuk öreg ágyúinkat, nehogy a kozákok, kedves vizavijaink túlságosan elbízzák magukat. Az időjárás azonban még itt is ellenünk fordul. Az ágyúink hiába kergetik be a muszkákat föld alatti odúikba, a soknapos eső kiönti őket, mint az ürgéket. (Zárójel között elárulhatjuk, hogy ugyanúgy, mint bennünket.)

De azért csak hadd szóljanak az ágyúk!

Egy kis vidámító, kedvderítő muzsika elfér még a lövészárokban is, ahol pedig kipusztíthatatlan a jókedv. Még meghalni is jókedvükben halnak meg az emberek, s legfeljebb csak utólag bánják meg, hogy olyan vidámak voltak. De akkor már késő. Késő, mint esőben a – kincstári gumiköpönyeg.

–.–

Jóo Vera levele – Vitáli Gáborhoz

Kelt pozsony 1915. III. 27. A megtisztelő sorajidat megkaptam örülök neki nagyon de fogom is teljesiteni nagyon fogom is a kérésedet csak atól a jánytól is kérjél egy arcképet akinek azt irtad hogy már közelesen hazajösztök mert egy magyara már csak 6 muszka jut segícsen az Isten minél elöbb haza hogy szóval is beszéld meg vele nem csak irásban hogy is tudol engem sértegetni még most is mikor én ezért borzasztó . . . hogy mindent el feleltem még ezideig csak te néked éltem és érted ezentul is legyek hozád ojan jó szivel mint edig voltam azért az én haragom elmulik de a te emléked mindig él ezentul is ölelek és csókolak számtalanszor kivánok jó egésséget mint nekem van az Isten maradjon veled mind halálig

Jóo Vera Pozony

—.—

Hadnagy uram! . . .[9]

Kelt levelem nagy Muszkaországbul Moszkva városábul. Tisztelettel jelentem, hogy egyre jobban közeledek céljaim és feladatom megvalósításához. A muszka front mögé akartam kerülni, hogy kikémleljem őket, és magam sem hittem, hogy ilyen könnyen végrehajtom ezt a legújabb vitézi tervet. Eredetileg ugyan csak az volt szándékomban, hogy a szemközti lövészárokba jussak el, de mikor már eljutottam ide, gondoltam, hadd lássam, mit rejtegetnek beljebb is.

Megjegyzem, a muszkákat igen szíves, figyelmes és előzékeny embereknek ismertem meg. Alig dugtam ugyanis fel a fejemet húsvét vasárnapján a dekkungjuk[10] előtt, már kedvesen szólongattak mindenfelől: – Te vagy az a betyár fiú? Gyere csak, testvér! Már éppen vártunk! – Ezeket és ilyesféléket mondogattak, s mikor közéjük értem, nagy ünnepélyességgel fogadtak. A marhák nem is vették észre, hogy én tulajdonképpen az ő hadállásaikat és erőviszonyaikat jöttem kikémlelni. Én meg csak hagytam őket, hadd kínálgassanak, etessenek-itassanak mindenféle jóval. Hallgattam, mint a kukac a fűben, hogy én kém vagyok, és ők elég vakok, hogy ezt észre ne vegyék.

Nem szeretek túlozni, de becsületemre mondhatom, hogy ott-tartózkodásom alatt alaposan kikémleltem őket. Adatokkal egyelőre nem

szolgálhatok legnagyobb sajnálatomra, mert a muszka cenzúra bizonyára okvetetlenkednék, tehát a részletes jelentést csak visszatérésem után fogom előterjeszteni. Egyelőre csak annyit közölhetek, hogy most útban vagyok Szibéria felé, mert az ottani hadállásokat szintén szeretném kikémlelni.

Az oroszoktól különben arról értesültem, hogy ott most pompás tavaszi időjárás van, és igazán nem fog ártani, ha egy kicsit ott kipihenhetem magamat. Így kötöm össze a hasznost a kellemessel, ha már a muszkák úgyis összekötöztek a többi magyar fiúkkal.

De azért jól érzem magam, és tisztelettel üdvözlöm a hadnagy urat.

Alázatos szolgája Novák László szakaszvezető[11]

–.–

Panaszos levél

Nagyságos

Jausz Lajos hadnagy úrnak, a 9/65. század parancsnoka

Helyben

+

Alázattal jelentem a hadnagy úrnak, hogy tegnap délelőtt, mialatt én hivatalos ügyben a szakaszomtól távol voltam, a legénységtől az összes hósapkákat összeszedték, vagy hogy katonai nyelven fejezzem ki magamat: beabfiroltatták.[12] Szükségtelen bővebben magyaráznom, hogy ez a célszerűtlen intézkedés igen könnyen katasztrófára vezethet. Mint méltóztatik tudni, mi védjük itt a legnagyobb és legfontosabb pozíciókat, s valóban kétségbe kell esnem, ha arra gondolok, hogy mi lesz velünk egy komoly sturm esetén. Mert méltóztatik ugyebár tudni azt is, hogy a sturm ellen csak egyetlen védelem van – a kettős hósapka.

Mit tegyünk hát mi, akiknek még az egyetlen hósapkája is magazinba került. Elvégre is, ha a muszkák itt lesznek, nem jelenthetjük nekik, hogy hiányzik a hósapkánk, mert ezt a szégyent a közös ármádia aligha bírná ki.

Tisztelettel tehát arra irányulna a kérelmem, hogy a már beabfirolt

hósapkákat kegyeskedjék újból szétosztatni, sőt a lehetőséghez képest megdupláztatni, hogy annak idején bátrabban és nyugodtabban vehessük fel a harcot a muszkák ellen.

Kérésem teljesítését bizton remélve vagyok
teljes tisztelettel
Tyra András törzsőrmester
a 65. gy. e. 9. század II. szakaszának parancsnoka

–.–

Hírek

+

– *Személyi hír.* Mint értesültünk, Dienes zászlós úr tegnap, adjutánsa, Röszler önkéntes káplár kíséretében XXXXXX[13] községbe érkezett, ahol Dér Miksa segédorvos úr lakásán lábvizet vett, és azután visszatért lövészárkába.

–

Látta már a kémet? Ez az országszerte annyira elterjedt és közkedvelt kérdés környékünkön is aktuálissá vált. Tyra András törzsőrmester vitézi tetteiről és vitézségi érméről nevezetes magyar hős (az érem szerint: Tapfer),[14] a Verbindung neves feltalálója és fogyasztója e hó 13-án éjjel ugyanis egy kémet fogott el bátor és körültekintő fellépésével XXXXXX községben. Nagyon szomorú, hogy a kém ezredünk gyűlölt és megvetett rusznyákjai[15] közül került ki, de éppen ezért nem késett kivenni méltó és jól megérdemelt büntetését. Mint tudósítónk jelenti, a kötnivaló gazembert csakugyan fel is kötötték. A felkötési népünnepély örömeiben két falubeli rusznyákot is részesítettek, akik bűntársai voltak a megtévelyedett katonának. Úgy tudjuk, hogy Tyra törzsőrmestert ez alkalommal újabb kitüntetésre terjesztették elő.

–

– *Megsebesült harcos.* Igaz részvéttel jelentjük, hogy a 65. gyalogezred 9. századának II. szakaszából Infanterist Balog Imre, a közkedvelt cigány és bagónagyfogyasztó a napokban a hajnali órákban megsebe-

sült. Ez a sebesülés azonban sokkal kisebb, amint azt a vitéz harcos cigány szerette volna, s habár a hegyes orosz golyó az arcát fúrta át, még csak egy nap „Dienstfrei"[16]-t sem kapott miatta. Az esetről különben is maga számol be hűséges hitvesének lapunk mai tárcarovatában. Balog Imre írását tehát az olvasóközönség szíves figyelmébe ajánljuk.

–

– *Áradás.* A többnapos esőzés a XXXXXX dombokon nem maradt hatás nélkül, és értesülésünk szerint oly nagy mérvű áradás lépett fel, hogy még Tyra törzsőrmester és adjutánsának főhadiszállását is komoly veszély fenyegette. A veszedelem mérvét némileg enyhítették a swarmoktól[17] összeszedett „zeltblattok",[18] de a helyzet még mindig nem ad túlságos sok okot a nyugalomra. Az áradás különben több gránát dekkung korai elmúlását is okozta.

–

– *Áthelyezés.* Steiner István r. é. önkéntest, mint értesülünk, tekintet nélkül a hósapka körül szerzett érdemeire, saját könyörgése dacára a 9. század II. szakaszából a IV. szakaszba helyezték át, ahol most minden követ azért mozgat meg, hogy mennél előbb visszakerülhessen a II. szakaszhoz, ahol oly pompás és kellemes napokat, sőt heteket töltött. Hír szerint a tehetséges és szép reményekre jogosító fiatalember most újabb világraszóló találmányon töri a fejét. Állítólag a fából készült vaskarikát szándékozik feltalálni.

–.–

– *Vízállás.* Rovatunk a magas vízállásra és a nagyobb mértékben elrendelt fejvízlecsapolásokra való tekintettel a jövő számunkra marad.

–.–

Nyílt tér*

Hírlapi nyugta egy azaz 1 vékony szelet szalonnáról, egy azaz 1 falat sonkáról, egy azaz 1 mákszemnyi sajtról, egy azaz csak 1/8 résznyi dugi maradványról (verbindung nélkül) egy azaz 1 kis üveg levesízesítőről

* E rovatban közöltekért a szerkesztőség és a kiadóhivatal nem vállal felelősséget.

(leves nélkül) és még több apróbb tárgyról, amelyek azonban csak mikroszkóppal vehetők észre, és amelyeket Jausz hadnagy úr nagylelkű és igazán megbecsülhetetlen értékű jóvoltából a 9. század kornp.[19] kiadója juttatott a mai napon a II. szakasznak húsvéti szeretetadományként. Miután a cenzúra megakadályozott bennünket a nemes adomány kellő méltatásában, csak e helyen jelenthetjük ki, hogy most már igazán kint vagyunk a vízből.

Egyben természetesen még köszönetet is mondunk a felbecsülhetetlen értékű adományért, és e helyen is biztosíthatjuk az urakat soha nem múló, örök hálánkról.

Lövészárok, 1915. IV. 15.

Tyra törzsőrmester
Szamuely adjutáns

—.—

Apróhirdetések

Azon csinos, molett muszka ismeretségét keresem, aki kecses dumdumjaival már többször kereste fel dekkungom elejét. Levelet „Hósapka" jeligére post restante kérek.

—

Húsvéti szeretetadomány különlegesség, amely a világ legnagyobb ritkaságai közé tartozik, parányiságára való tekintettel, kellő Verbindung fejében estétől reggelig megtekinthető a II. zug főhadiszállásán.

—

Kártyapartner kerestetik. IV. zugbeliek előnyben részesülnek. Szíves megkeresések „Ramoli 100" jeligére a kiadóba kéretnek.

—

1915. április 15.

LÖVÉSZÁROK ÉS VIDÉKE

Már második szám

Megjelenik az első szám váratlan sikerére való tekintettel másodszor is. Az előfizetési ár az olvasók gavallérságára van bízva. Küldeményeket a II. Zug főhadiszállásán fogadnak el.

A szerkesztés munkáját kétségbeesett igyekezettel Szamuely Tibor önkéntes káplár végzi még mindig. – A kiadás dicsősége – a bevétel kilátástalanságára való tekintettel – Tyra András törzsőrmestert illeti. –

Erkölcstelenségek a lövészárokban

Nem tennénk szóvá az esetet, mert a feljebbvalóink iránti tisztelet bizonyos hallgatásra kötelez bennünket, ha a közérdek, némi nagyképűséggel mondhatnánk azt is, hogy a haza, sőt az egész monarchia érdeke [nem] késztet[ne] arra, egyrészt, hogy megtöltsük e hasábokat, másrészt pedig, hogy erélyesen állást foglaljunk azok ellen a mindenképpen kárhoztatandó szokások ellen, melyek a legutóbbi időben a 65. gyalogezred 9. szakaszának házatáján lábrakaptak, helyesebben valósággal meghonosodtak.

E hosszú – nem túlságosan hosszú, sokkal hosszabbra is nyújtható – körmondat után rátérhetünk cikkünk tulajdonképpeni tárgyára, vagyis azokra a tulajdonképpeni erkölcstelenségekre, amelyeket e helyen kárhoztatni, és végül elítélni akarunk.

Mert miről is van szó. A főhadiszállás védelmének biztosítására kiküldött Heiszler-patrul noha ismételten hivatalosan azt a jelentést terjesztette elő, hogy a Kompagnie Kommandó[1] kéjlakából éjszakánkint igen intenzív világosság szűrődik ki, becsületbeli kötelességünknek tartottuk, hogy még mielőtt végleges ítéletet mondunk, teljesen tisztázzuk, mi lehet az oka ennek a rejtélyes és meg nem engedett éjjeli fény-

kisugárzásnak? Lelkiismeretes kutatásunk eredményeként megállapíthatjuk, hogy a rejtélyes eset szálai messze nyúlnak vissza, egész a Heiszler-féle vorpostig,[2] ahol éjszakánként még csak aludni sem tudnak a Kompagnie Kommandóról kiáradó fénytől. Tehát a többszöri hivatalos jelentés ebben leli magyarázatát. Ami pedig a fénykisugárzás pontját illeti, arról pedig az derült ki, hogy éjszakánként a parancsnoki dekkung a legerkölcstelenebb orgiák színhelye. Hogy egyebet ne említsünk, például a tiszt urak (összesen ketten) itt rendezik eleevenon-élvesz teheejaikat (a gyöngébbek kedvéért tizenegy órai teájukat), amelyek természetesen nagyobb mérvű alkohol fogyasztásokkal vannak összekötve. Már ez egymagában véve is elég volna ahhoz, hogy pálcát törjünk az illető mulatozó urak felett, akik megfeledkeznek arról, hogy mint küzd, szenved és elvérzik ez a betyár század; vidám mulatozásokban lelik kedvüket, s [ha] borba nem is lehet, legalább verbindungos[3] teába fojtják minden bánatukat.

A legnagyobb és legelítélendőbb erkölcstelenség azonban ott van, hogy ezt a mulatságukat egyedül, a saját szórakoztatásukra és vágyaik kielégítésére rendezik, ahelyett hogy a többi zugok küzdő és szenvedő vezetőit is (lásd: II. zug) részesítsék ebben.

Ez az, itt akarjuk fején találni a szöget. Ne tessék kivételeket tenni, mert ez a háború nemcsak a szabadságért, hanem az egyenlőségért is folyik, vagy legalábbis az egyenlő verbindung-részesedésért.

Csak ezt akartuk mondani!

—.—

Tragédia

– A Lövészárok és Vidéke eredeti tárcája –

Írta: Jausz Lajos

Ez a tragédia nem az íróasztalon vagy a színpadon termett, hanem az élet produkálta. Elmesélem tehát úgy, amint történt, nem teszek hozzá, és nem veszek el belőle semmit, hátha akad valaki, aki okul belőle.

Mondom, cifráznom sem kell az esetet. Egész egyszerűen úgy tör-

tént, hogy egy apró, isten háta mögötti vasútállomásra – ha úgy tetszik: Szerencsre – berobogott a gyorsvonat. Este volt, késő este. A cukorgyár ablakai kísérteties fénnyel világítottak a sötét éjszakában az állomás mögött. Nagy csöppekben hullott az eső, és az éjszakai szél kegyetlenül verte a főutca rozoga viskóinak ablakait.

Mindenki aludt. Mélységes csönd és sötétség borított be mindent. Csak a szél dúdolt, hol halkabban, hol meg erősebben. Rossz novellaírók azt mondanák, hogy még a kutyát is kár volna kihajtani ilyen időben.

A vonattal egyetlen utas érkezett. Az inspekciós tisztviselő felgyűrt gallérjában nagyokat ásítva, unottan végezte a dolgát, közbe-közbe pedig szidta a Teremtőt a kegyetlen eső miatt. Eleinte észre sem vette, hogy az éjszakai utas milyen árván, tanácstalanul bolyong a kis állomáson, csak amikor feléje közeledett, kezdett figyelni rá.

Az állomás lámpáinak gyenge fényénél is ki lehetett venni, hogy a nő egyszerű, csinos útiruhája milyen végtelenül finom formákat takar. A ragyogó szép női arc láttára egyszerre kitöppent a tisztviselő szemeiből az álom.

– Talán a Vénusz szállt le a földre – gondolta magában –, hogy megláthassa a szerencsi állomást.

Azt ugyan nem tudta hamarjában megérteni, hogy ha már Vénusz leszállt a földre, miért éppen Szerencsre kíváncsi. Közben pedig rég megfeledkezett a forgalmi tiszt arról, hogy a vonatot már rég el kellett volna indítania. Gondolatait teljesen a földre szállt Vénusz foglalta le, csak azt nem tudta, hogy miként szólítsa meg.

– Sohse törje rajta a fejét, kedves barátom – szólalt meg hihetetlen bájossággal a nő –, inkább mondja meg, hol van az én egyetlen Dienes barátom?

A rejtély meg volt fejtve, vagy amint a regényekben olvasható, hatásos jelenetek végén:

Lehullott a lepel!

A lepel ez alkalommal az irigyelt Dienes kolléga alakját takarta el, akiről sietett is az inspekciós tiszt elújságolni:

A Dienest tetszik keresni? Ó, azt most csak valahol messze lehetne megtalálni, ahol örökösen szól az ágyú, és süvítenek az ágyúgolyók. A Dienes, kérem, most a Halál őnagyságának udvarol, hogy minél ké-

söbben vigye el magával fényes háremébe. A Dienes most hős, és helyébe én igazgatom itt a vonatok járását. Parancsoljon talán velem.

A földre szállt Vénusz kegyesen végigmosolyogta a karszalagos vasutas tisztet, aki fenemód illegette magát, s még a bajuszát is megpödörte, hogy a siker annál biztosabb legyen.

– Magára nincs szükségem, fiatalember – mondotta kecses fenséggel. – Ön jól tévedt az előbb: én csakugyan Vénusz vagyok. És ha már ezt tudja, csak nem gondolja, hogy én magáért jöttem el Szerencsre? – szólt és bájos fejhajtással faképnél hagyta az ámuló fiatalembert.

A csalódott ifjú csak állt, állt, és bárgyún meredt maga elé.

– Ki volt ez a nő? Csakugyan Vénusz istennő? És ha igen, honnan ismeri ő Dienest, és most mit akarhatott tőle? Nagy kópé ez a Dienes, igaz, de én sem vagyok utolsó ember. Mért kaptam hát ezt a rettenetes bókot, amely fölér a legnagyobb sértéssel?

Merengéséből egy éles sípjel riasztotta föl. A gyorsvonat még mindig ott állt a pályán, de a nő már eltűnt.

Hová mehetett?

(Folyt. köv.)

–.–

Se nem róka, se nem nyúl . . .

– *Amikor a patrul*[1] *rémeket lát* –

= *Mi történt a bokorban* =

+

„Semmi sem új a nap alatt!" Ezt a bölcs rabbi Akeba mondta, és úgy látszik, hogy igaza volt az öregnek, mert az események sohase újak, csak megismétlődnek, még azok is, amelyek a harctéren történnek. A legutóbbi napokban is például oly eset fordult elő a vitézlő, nemes kilencedik század harci történelmében, amelyről sok-sok esztendővel ezelőtt már verset is faragtak a fűzfapoéták, és ez a nóta oly népszerű lett, hogy országszerte terjedt el a nép ajkán.

Arról szólt pediglen ez a nóta, hogy:

„Se nem róka, se nem nyúl . . ."

volt az, ami kiugrott a zöldleveles bokorból, hanem egész egyszerűen

„a komámasszony meg egy úr" végeztek ott ilyen ugrógyakorlatokat. A se nem róka, se nem nyúl most bizony nálunk is előadta magát.

A krónikaírónak még most is remeg a kezében a toll – illetve a ceruza[3] –, de nem a meghatottságtól, hanem a nevetéstől, amikor erre az esetre gondol, és hozzáfog, hogy az utókor részére is megörökítse a dicső esetet.

Hát kérem szépen úgy történt, hogy egy tavaszi estén, amikor koromsötét fellegek borították be az égboltozatot, két vitéz harci ifjú, égve a harci vágytól és nemes lelkesedés tüzétől, önkéntes jelentkezés után elindultak a muszka hadállások felé azzal a szilárd elhatározással, hogy élve – vagy halva – egy muszkát kerítenek, és így térnek vissza diadalmasan, harcos testvéreik epeömlése közepette. Vezette pedig ezt a kettős patrult bizonyos Röszler nevezetű önkéntes káplár, aki vitézi tetteiről már eddig is ismert volt árokszerte.

A patrul ment, mendegélt, illetve csúszott, csúszkálgatott, amíg egy vérfagyasztó jelenet meg nem zavarta nyugalmukat és előrehaladásukat. Az történt ugyanis, hogy amikor egy bokorhoz értek, a halálos csöndben megreccsent a bokor, és hirtelen, mintha a földből pattant volna ki, kiugrott belőle valami vagy valaki. Ezt azonban akkor a sötétben teljességgel megállapítani nem lehetett, mert a nagy ijedtségtől a két hős gyorsan behunyta a szemét.

Egy pillanatig csönd volt, aztán valamelyikük elkiáltotta magát:

– Jaj, kozák!

És abban a pillanatban a két ember négyfelé szaladt. Azazhogy dehogyis szaladt. Futott lihegve, kilógó nyelvvel, hörgő tüdővel, a szívverésük is majd elállt, a verejtékes hajuk becsapzott a szemükbe, s a két vitéz csak futott, futott mindszakadtáig.

Odahaza nagy lihegve jelentették a dolgot, de akkorára már kiderült a rejtély titka. Se nem kozák, se nem más, hanem egy tapsifüles öreg nyúl ugrott ki a zöldleveles bokorból. Értesülésünk szerint a két hőst a krumplivirágrend középfinomságú keresztjével való kitüntetésre terjesztették elő a sóhivatalhoz.

—.—

Súlyos baleset

Nem halálos, inkább mulatságos

+

Mint a IV. Zugból őszinte, kollegiális részvéttel értesülünk, Steiner István önkéntes gefreiter,[6] a hósapkarend lovagja, álhírlapíró és az örökké csepegő orr tulajdonosa, súlyos baleset áldozata lett. A szorgalmáról és megbízható pontosságáról ismeretes, buzgó fiatalember természetesen ezúttal is hivatásának esett áldozatul. Mégpedig olyképpen esett a vízzel és sárral telt árokba, hogy csak éppen az orra és a füle hegye látszott ki.

– Nü, hát kellett nekem eljönni a cwájte[7] zugtól? – kérdezte önmagától, és nyomban meg is adta rá a feleletet:

– Nü, hát kellett?!

Mivel azonban a kérdés-felelettel nem sokat segitett helyzetén – szokásához híven –, könyörgésre fogta a dolgot.

– Kedves jó törzsőrmester úr, csak most az egyszer segítsen rajtam.

A jó Tyra törzsőrmester azonban messze a vitéz ifjútól egész jól érezte magát, és tekintettel a 2000 méteres köztük levő távolságra, még csak válaszra sem méltatta a szerencsétlen ifjú könyörgését.

– Mi lesz velem, mi lesz velem? – rikoltozott, mert hogy egyre jobban beleragadt az agyagos sárba. – Ó, szép Miskolc, meglátlak-e még valaha? Drága jó nagymamuskám, csak most segíts!

De a jó nagymamánál is bedugott fülekre talált. Végre is a posztok, attól való félelmükben, hogy sohasem ablésolják fel őket, ha az önkéntes úr a sötétben elmerül a sárban, fülön ragadták az ifjú gefreitert, s néhányat lódítva rajta, kirántották és partra tették.

– Csakhogy ismét kint vagyok a vízből – sóhajtott nagyot Steiner úr, és boldogan tapogatta meg zsebét, hogy nem esett-e ki belőle a hósapka, mert ez igazán nagy csapás lett volna. De szerencsére megvolt minden.

A jólelkű posztok nyugodtan gyújthattak pipára. Az embermentésért legalább ennyi jutalmuk legyen, ha már az auffürertől nem szabadultak meg.

–.–

– *Személyi hír.* Macassy kapitány úr, a 65. gy. c. III. zászlóaljának parancsnoka ma délelőtt meglátogatta a kilencedik század parancsnokságának főhadiszállását, ahol különösen a „nappal ágy, éjjel szék" rendszerű alkotmányok és a gránátmentes latrina nyerték meg tetszését és elismerését. A kapitány úr látogatása annál örvendetesebb, mert eleven cáfolata annak, hogy az aktív tisztek a lövészároktól távoltartják magukat. Igazán örvendünk, hogy a kapitány úr újabb bizonyítékát adta ezzel személyes bátorságának.

– *Utazás egy világító pisztoly körül.* A kilencedik század parancsnokságát, mint tudózsidónk jelenti, rémes eset tartja izgalomban. A minap ugyanis hajnali Angriffot[8] sejtve Dienes zászlós kezében egy világító pisztoly sült el. A pisztoly elsülésének oka talán örökre rejtély marad, mert hogy abban a pillanatban az egész század elvesztette az eszét, azaz pardon: a szeme világát. Több szem nélküli tanú előadása szerint úgy történt az eset, hogy a pisztolylövés kivétel nélkül mindenkit megvakított, mire Röszler önkéntes – civilben szerzett vakvezetői gyakorlatára való tekintettel – átvette a kommandót, és a Stábot visszavezette a katasztrófa színhelyéről. Így teljesedett be a közmondás: vak vezet világtalant.

–

– *Nagylelkű adományok.* A folyón túlról szerzett értesülésünk szerint Dienes zászlós a század részére faszolt új köpönyeg fejében használt és rongyos mántliját[9] Dvoráknak, a század hülyéjének adományozta. Hiába, nagy idők nagy tetteket szülnek!

Ugyancsak abból a forrásból értesülünk arról, hogy a 9. század tisztikara az élvezhetetlennek vélt sajtját a II. Zug főhadiszállásának adományozta. A tiszt urak azonban most eltévesztették a házszámot, és igazán pompás, kitűnő ízű sajtot ajándékoztak el, amiért e helyen is köszönetet mond Tyra törzsőrmester és adjutánsa.

–.–

– *Népünnepély a patak partján.* A 9. századot kettéválasztó, hol kisebb, hol meg nagyobb vizű patak partján ma hajnali öt órakor nagy botozási népünnepélyt tartottak az egész század részvétele mellett. A szeretetadományként kiosztott botütések 25-től 100-ig terjedtek, s ezzel megdöntöttük a századnál kiosztott porciók rekordját. A rekordot most Dávid cigány tartja, aki a II. szakaszban rövid vendégszereplése alatt 125 botütést és Macassy kapitány úrtól külön 30 pofont kapott. Ennyi lelkierő valóban elismerésre méltó![10]

APRÓHIRDETÉSEK

Azon csinos kémet, aki esténként még mindig szignáljeleket vált az oroszokkal, kérem, értesítsen, hogy tisztességes ismeretség lehetséges-e? Jelige: „Nem bánja meg."

–

„*Hósapka*" jeligére poste restante levél ment dum-dumos[11] muszkától.

–

Elszánt zug kerestetik, amelyik hajlandó lenne megkoszosodott szakaszunkat rövid időre felváltani. Válaszokat „Szép ember, jöjjön be" jeligére kérünk. Tábori posta 92.

–

Adjutáns alvásban, evésben, ivásban nagy gyakorlattal új poziciót keres. „Hátha több lesz a menázsi" jeligével.

–

Keresem elveszett szarkatojásomat. Becsületes megtaláló a tartalmát megtarthatja, de legalább a pettyes héját küldje vissza „Pótlék" jeligére.

–

Becsületes szakaszvezető kerestetik, aki a századparancsnok fáját soha el nem lopja. Választ „a szemét igen" jeligére kérjük.

1915. április 16.

Közkívánatra a 3-ik szám

Megjelenik – a váratlan sikerre való tekintettel – egyre gyakrabban. Szerkesztőség: sajtófőhadiszállás a II. Zugban.

A szerkesztés munkáját – most már felsőbb parancsra – Szamuely Tibor önkéntes-káplár végzi. Minden kiadás és bevétel Tyra András törzsőrmesteré.

Új emberek, új remények

Egy negyvenkettős Volltrefferje[1] nem okozhat akkora riadalmat, mint amilyen szenzációt keltett a Sajtófőhadiszálláson az a hír, hogy oszlásnak indul, illetve fölosztásra kerül a kilencedik század Kompagnie-Stábja,[2] amely csupa kipróbált erőből tevődött össze, és tagjait nem verte le a háborúnak legerősebb vihara és a Verbindungnak legerősebb változata sem. Istenkém, istenkém – sopánkodtunk és fohászkodtunk mi hitetlenek –, mi lesz velünk, ha szétsodor bennünket a Regimentsparancs[3] rettenetes szele? A nagy bizonytalanság borzalmas súlya lidércnyomásként nehezedett keblünkre, és amikor Postablésolások[4] között rövid álomra hajtottuk le fejünket, elsöpörte az álmot a nagy kérdés:

– Mit hoz a holnap?

Most már megértük a holnaputánt is, és így nyugodt lélekkel állapíthatjuk meg, hogy a tegnap miatt nem kellett volna aggódnunk olyan sokat. Mert mi is történt csak tulajdonképpen? Hely- és lakáscsere.

Hadnagy úr Jausz átengedte helyét főhadnagy úr Albrechtnek. Zászlós úr Dienes viszont hadnagy úr Jausznak engedte át ágyát sűrű könnyhullatás közepette. Ugyanígy történt önkéntes úr Röszler érzé-

keny búcsúja és megválása az előszobától, ahol Putzer úr Miska és Jóska ütötték fel tanyájukat.

Némi változás történt a Sajtófőhadiszállás környékén is, ahol zászlós úr Pártos részére épült egy új föld alatti palota. Ilyenformán természetesen az indiánok létszámában is szaporulat állott be.

Mind e sok-sok változás és helycsere azonban nem idézett elő rendszerváltozást, amitől a legjobban féltünk. Mert íme, a Lövészárok és Vidéke ismét megjelenik, sőt megerősödve, a fejlődés szédületes útjára lépve immár három példányban jelenik meg.

Az erdőn túlról a Kompagnie-Stab főhadiszállása felől is a legkellemesebb szelek fújnak. Az új századparancsnok demokratikus elveket és nagyszerű borokat s konyakokat hozott magával. Zászlós úr Pártos pedig kitűnő cigarettákkal van fölszerelve, úgyhogy nyugodtan, a legszebb reményekkel eltelve nézhetünk a jövő elé. Reményeink főként arra irányulnak, hogy az oroszok nyugton maradnak az új rezsim alatt is, és a Liebesgabék[5] szétosztása körül sem történnek majd olyan atrocitások,[6] hogy egyes zugoknak majd a konyakosüveg dugómaradványa jut.

Egyébként nincs okunk panaszra a régi rezsim ellen sem, reméljük azonban, hogy az új még jobb lesz. És főleg azt reméljük, hogy nem csalatkozunk a reményeinkben.

–.–

Tragédia

– A Lövészárok és Vidéke eredeti tárcája –

Írhatta volna: Jausz Lajos

II.

Makó nincs olyan messze Jeruzsálemhez, mint amilyen messze van Szerencs a XXXXXX-i lövészárokhoz. Az istennők részére azonban nincsenek távolságok és nincsenek lehetetlenségek. Így történt aztán, hogy egyik tárca folytatásától a másikig a titokzatos földi lepelben, felül bő és alul szűk s felhasított szabású szoknyába rejtőzött, bájos istennő eljutott Szerencsről a harctérre.

Itt ugyan némi kellemetlenségeken kellett keresztül esnie, amíg eljut-

hatott a kilencedik század lövészárkába. A koromsötét éjszakában ugyanis a csodaszépségű nőnek úgy ragyogtak a szemei, mint apró villamos zseblámpák fénye, és így természetes, hogy Tyra törzsőrmester patrul valósággal örömujjongva vetette rá magát:

– Ahá, csakhogy megvagy, te bestia – süvített felé. – Te vagy, ugye, aki fényjeleket adsz éjszakánként a muszkáknak?

– De kérem, kérem . . . – hebegett ijedten a nő.

– Mit, még mered tagadni? – támadt rá a törzsőrmester, és revolverével dühösen hadonászott a megriadt nő pici, fitos orra előtt.

– Én nem . . . én . . .

– Még beszélni mersz?! Nem tudod, hogy a katonáéknál akkor sem beszélhetsz, ha kérdeznek? Igen vagy nem. Mi csak ezt a két szót ismerjük. Hol képeztek ki, hogy még ezt sem tudod; kutyateremtette!

– De kedves uram, hiszen én nem vagyok katona – sietett bemutatkozni a csillogó szemű hölgy. – Én Vénusz vagyok.

– Megálljon csak, Vénusz . . . Vénusz . . . – gondolkozott el egy pillanatra a törzsőrmester. – Megvan. Maga az a Vénusz, akiről novellát olvastam a Lövészárok és Vidékében?

– Önnek ördöge van. Csakugyan én vagyok az.

A törzsőrmester haragja rögtön alább szállott.

– Talán csak nem a Dienes zászlós urat tetszik keresni? – kérdezte.

– De igen.

(Folyt. köv.)

Hogyan ítélnek halálra egy kémkedő katonát?
Tárgyalás a Divisions-Gerichten[7]

Mint már jeleztük, az elmúlt napokban egy valódi, hamisítatlan kém került frontunk mögül a hadbíróság fogházába. Háborúban ez a bíróság tudvalevőleg nem a kukoricázás elvét tartja szem előtt, hanem inkább „Gyerünk csak!" kiáltással mihamarább végez az eléje kerülő delikvenssel.[8]

A sors különös kegyelméből módunkban volt végigélvezni, hogy miként folyik le egy ilyen rettegett és misztikus tárgyalás a Divisions-Gerichten, és leírjuk itt abban a reményben, hogy bennünket sohasem

er az a kitüntetés, hogy egy ilyen tárgyalásnak passzív szereplői lehessünk.

Úgy kezdődik az ilyen halálos ítélettel végződő tárgyalás, hogy a tanúkat megidézik, a tanúk sietve otthagyják a lövészárkokat, aztán gyalogolnak éjjel-nappal szüntelenül, hogy pontosan megjelenhessenek a Gericht előtt, a kitűzött időben meg is jelennek, ellenben nem jelennek meg akkorára a bíró urak, a profosz[9] urak, a tolmács urak és a többi segédszemélyzethez tartozó urak, mert olyankor ők még legédesebb álmukat alusszák, és a tárgyalóterem előszobájában, egy konyhává átalakított istállóban mindössze csak egy álmos puccer fogyasztja jóízűen a Liebesgabénak szánt Koestlin-süteményeket. E jelenet láttára eszembe jutottak azok a jótékonysági bazárok, tangó-délutánok, mesedélutánok, tea-délutánok és jóistentudjamilyen délutánok, amelyeken kedvesen csicsergő, bájos hölgyek szedegették ki zsebeimből az utolsó filléreket ezzel a kiáltással:

– A harctéren vérző, szenvedő és nélkülöző hőseink szeretetadományához kötelessége hozzájárulni mindenkinek! –

Miután a „mindenki" közül én sem voltam kivétel, odaadtam utolsó garasaimat a szeretetadományokra én is, és most igazán jóleső érzéssel vettem tudomásul, hogy a Gericht puccerjei immár két óriási láda szeretetadományt fogyasztottak el jóízűen.

A várakozás közben sok mindenfélére gondoltam, amelyeket most nem írhatok meg, inkább közlöm ehelyett, hogy hosszú várakozás után egyszer mégiscsak bevonult a bíróság, és az előadás megkezdődött. Azazhogy pardon, előbb a szakáccsal megbeszélték a bíró urak, hogy mi legyen az ebéd. Kifogást egyedül a tisztelendő úr tett a menü ellen, szörnyen méltatlankodva, hogy már megint tésztát készít a szakács, holott ő vérzik a hazáért, meg is hal néha-néha, és mégsem kap mindennap fogolysültet, fecskefészeklevest pástétommal! Ez tényleg igen nagy méltánytalanság a tisztelendő úrral, akinek pocakja a háború tartalma alatt megkétszereződött, és annyit szenved, hogy már nem is iszik fehér bort, csak vöröset.

Ja, igaz, közben megkezdődik a tanúk kihallgatása. Miután azonban a hadbíró urak villásreggelire hivatalosak, elhalasztják a tárgyalást délutánra. A közbeeső részleteket mellőzzük. Elérkezünk egyszer a délutánhoz is. Négy óra felé jár az idő. Megjönnek a bíró urak.

– Még mindig itt vannak? – kérdi nagy csodálkozással a bíró úr.

– Még mindig.

– Elég helytelen. Van nekem más dolgom is. Jobb lesz, ha hazamennek. Azt a gazembert pedig kössék fel.

A tanúk elvonulnak. A gazembert felkötik. A bíró urak nyugodtan folytatják délutáni tarokkpartijukat.

Ilyen a hadi igazságszolgáltatás.

–.–

Orosz fogságban

Két spanyol lovas[10] *tragikus sorsa*

Ismeretes, hogy a hadvezetőség bölcs intézkedése folytán lövészárkaink előtt spanyol lovasok („Spanische Reiter") állanak őrt, és vigyáznak éber figyelemmel, hogy nyugodalmas álmainkat senki meg ne zavarja. A spanyol lovasoknak ez a szüntelen ablésolás nélküli őrködése poszton álló bakáinkat olyan bizalommal töltötte el, hogy mindegyikük készséggel hajolt meg az Írás szavai előtt:

– Az éjszaka pediglen legyen a nyugalomé . . .

És a tizenegyedik századba csakugyan beköltözött minden éjszakára a csöndes nyugalom.

Történt azonban egy éjjel, hogy az oroszoknak szemet szúrt a spanyol lovas. (Ezt ugyan nem kell szó szerinti értelemben venni, bár spanyol lovasaink igen szúrós természetűek.)

Mit akadályozzanak bennünket ezek a Reiterek, mondogatták magukban a muszkák, akik csöppet sem szimpatizáltak a semlegességet sértő spanyol lovasokkal, és ezért arra szánták el magukat, hogy a lovasokat elteszik láb alól.

A szándék nem is maradt szándék, hanem tetté vált. Egy reggel a mély álmából felébredt 11. század nagy csodálkozással vette észre, hogy az egyik spanyol lovas, szerződésbeli kötelezettségei ellenére, átpártolt a muszkákhoz, és az ő dekkungjaik előtt meresztgette szúrós szemeit szemrehányóan a 11-ik század felé.

Ez már több a soknál, sőt több, mint szemtelenség! Hamarosan összeült a kupaktanács. Itt tenni kell valamit. Hosszas tanácskozás után

végre úgy döntöttek, hogy ha már az átpártolt lovast visszaszerezni nem is tudják, legalább a még megmaradt spanyolt helyezik biztonságba. És estére a spanyol lovas a drótsövény mögé került. Miután pedig ez megtörtént, ismét álomra hajtották fejeiket.

Az új nap új csodát hoz. A megmaradt spanyol is szolidaritást vállalt társával, és szintén átpártolt az oroszokhoz. Így aztán mind a két őrült spanyol már az orosz dekkungok előtt fogadta az ámuló posztokat, akiket a kelő nap meleg sugarai ébresztettek fel mélységes álmukból.

A két spanyol lovas még most is az oroszok szolgálatában áll, ha azóta meg nem haltak.

–.–

Legújabb

Mint lapzárta után értesülünk, lapunk folytatásos novellájának egyik szereplő hőse, Dienes zászlós, az arany vitézségi érem aspiránsa és több más érdemrend érdemdús jelöltje, a tábori kakaólikőr árokszerte ismert és neves föltalálója a kilencedik század Stábjában szerzett érdemei és kitűnő szolgálatai elismeréséül, a tizenegyedik századhoz helyeztetett át. A költözködéssel a Regimentskommandó[11] a jeles Rókát bízta meg, aki a zászlós úr átköltöztetéseinél már igen nagy rutinra tett szert.

Hírek

– *Tűz a Kompagnie-Stábnál.* Tudósítónk drót nélküli telefonon arról értesít, hogy ma éjjel nagy tűzvész pusztított a századparancsnokság főhadiszállásán. A tűz oka egyelőre még ismeretlen, de nem lehetetlen, hogy az új századparancsnokban lobogó harci láng gyújtotta fel a szalmával bélelt dekkungot. A ma délelőtt megtartott tűzvizsgálat megállapította, hogy egy használt gyufaskatulya, egy üres szardíniásdoboz, egy szebb időket megért borosüveg és szerkesztőnknek Kadett-aspiranti Beförderungsangabéja[12] a tűz martalékául esett.

–.–

– *Házasság.* Mint a század szélső balszárnyáról értesülünk, Zászlós úr Dienes és Kadett úr Springer közös háztartásra léptek.

Gratulálunk az új frigyhez.

Utólag azonban arról értesülünk, hogy a frigy már az oszlás stádiumába lépett, és Dienes zászlós egy szebb hazába költözött.

– *Szenzáció a domboldalon.* Csütörtök délután 4 órakor, mint tudósítónk jelenti, a II. Zug lövészárkának közepén az új századparancsnok tiszteletére Jausz hadnagy nagy bombadobási díszünnepélyt tartott az összes századbeli altisztek és egyéb érdeklődők jelenlétében. A legelőször kidobott bomba jobblétre szenderült anélkül, hogy felrobbant volna! A második bomba azonban óriási detonációval robbant fel.

Értesülésünk szerint a század csütörtök délután nagyobb mennyiségű tiszta fehérneműt faszolt.[13]

–

– *Értesítés.* Dávid cigány ezúton tudatja mindazokkal, akiket illet és nem illet, hogy a II. Zug kötelékéből kilépett, és bár őszintén fájlalja távozását, mégis örül, hogy a század többi szakaszparancsnokainak is rendelkezésére állhat vagy fekhet. Amint parancsolni méltóztatik.

–

– *Az ezred zászlója.* A 65. gy. e. diadallal kivívott és véres küzdelmekben kiérdemelt új zászlóját értesülésünk szerint nagy ünnepélyességgel a napokban fogják fölavatni. A zászlóavatásra az ezred kitűnő tokaji bort szerzett be, éppen ezért jelentjük mélységes sajnálkozással, hogy az avatási ünnepélyen nem a kilencedik század fog asszisztálni.

–

– *Személyi hír.* Jausz Lajos hadnagy, a 65. gy. e. 9. századának volt és lesz parancsnoka a napokban a századirodában Diogenesnek káddá átalakított hordójában fürdőt vett, s ez alkalommal fogadta Macassy kapitány látogatását. Mondanom sem kell, hogy e látogatás alatt a hadnagy úr egyre azon töprengett, hogy miként kerülhessen ki a vízből.

–

Hósapka
megvételre kerestetik.
Cím:
a kiadóban.

–

APRÓHIRDETÉSEK

Nagy étvágyú, öreg adjutáns-önkéntes újabb menázsival honorált megbízatásokat keres. Választ „Nyolc pirítós" jeligére kérek.

×

Szép muszka mért hallgat? Elepeszt a vágy, hogy láthassam, hogy a karjaim közé ölelhessem. Ne várakoztasson tovább.

Öreg Manlicher[11]

–

Jóképű szakaszvezető kémkedésre vállalkozik. Ajánlatokat „Visszatérek" jeligére kérek.

–

Majorban sétáló muszkát kérem, értesítsen tisztességes közlekedés lehetséges-e? Levelet „Igen vagy nem" jeligére poste restante kérek.

–

Szépen svájfolt, kétablakos, különbejáratú, utcai sírhely a domboldalon kiadó vagy örök áron eladó. Választ „Fejlövés" jeligére Feldpost 92.

–

A nagy trénnel összeköttetést (Verbindungot) keresünk. A barátságnál őrmesterek előnyben részesülnek. Válaszokat a kiadóba kérünk.

1915. április 22.

4. szám

Megjelenik a legbizonytalanabb időközökben. Előfizetni szivar- és italneművel is lehet. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Főhadiszállás 9. Komp. II. Zug.

Szerkesztő: Szamuely Tibor, még mindig csak önkéntes káplár.

Kiadó: Tyra András törzsőrmester-főhadiszállásmester.

Új elő(nem)fizetőinkhez

Május elseje elmúlt, odahaza pazar pompával most virítanak a legszebb házbérgondok és a gyöngyvirág, a tavaszi felöltőket most váltják ki a zálogházakból, és a versenytér zöld gyepén lovak helyett pesti partájok futkosnak – liszt és kenyér után. A lapokban most jelennek meg a legszebb és leghangzatosabb előfizetési felhívások, illő tehát, hogy mi is – legszebb és legritkább gyümölcse e világháborúnak – előfizetőink, illetve előnemfizetőink hatalmasra nőtt táborában meghordozzuk a véres kardot, amelyet erre a komoly és ünnepélyes alkalomra direkt a XXXXXX állomásozó nagytréntől[1] szereztünk be. Mi ugyan szívesebben fogadtunk volna el a tréntől valami okosabb és használhatóbb dolgot, de miután ott is elég nagy a szegénység, meg kellett elégedni a véres, illetve rozsdás karddal.

És most e mérsékelten villogó karddal a kezünkben kiállunk a fórumra és a Dienstreglama[2] ide vonatkozó paragrafusaira való tekintet nélkül, megpróbáljuk beleordítani elő- és előnemfizetőink érzékeny fülébe, hogy a Lövészárok és Vidéke, mint a sajtószabadság szülötte, él is mindenkor azzal a szabadsággal, amelyet bűn és erkölcstelenség volna megnyirbálni, s amelytől nem riaszt el bennünket még az a fenye-

getés sem, hogy a Brigade-Kommando parancsára a tizenegyedik század drótakadályaira köttetünk ki.

Mi mindenkor, minden körülmények között és bárkivel szemben is az igazságért harcolunk, és hízelgést vagy megalázkodást ne várjon tőlünk senki sem. Nem elég, hogy hivatalos ügyekben kénytelenek vagyunk térdet és fejet hajtani a katonai szolgálati szabályzat kínai copfja előtt! Legalább itt, a lövészárokban, alig pár száz lépésnyire a muszkáktól, meg kell engednünk magunknak azt a luxust, hogy belenyúlhassunk az emberek veséjébe, ha mindjárt ez a vese véletlenül a miénk is. Terror és fenyegetés bennünket nem térít el kitűzött célunktól – (legfeljebb csak megvesztegetésről lehet szó). – Mi nem félünk senkitől és semmitől, hiszen a fegyverek és szuronyok ezrei merednek felénk, orosz ágyúk gyilkos torka ásítoz reánk, a halál százezer alakban vár bennünket, és még csak attól a büntetéstől sem félünk, amellyel otthon, Salgótarján rohadt városában fenyegettek mindannyiunkat, hogy t. i. beosztanak a marsba.

Ezeket a szerény és alázatos sorokat ajánljuk régi és új olvasóink figyelmébe, akiknek kezében van a feljebbvalók hatalmas fegyvere, a mi kezünkben azonban még hatalmasabb fegyver van: a toll mindenható és tiszteletet parancsoló fegyvere.

Csak ezeket akartuk mondani május hajnalán!

–.–

Tragédia

– A Lövészárok és Vidéke eredeti tárcája –

Írhatta volna: Jausz Lajos hgy.

III.

A tárca harmadik folytatásához értünk, és ezért joggal aggódunk, hogy az olvasó, akiben volt elég türelem és bátorság elkísérni novellánk hőseit a harmadik folytatáshoz, méltán intézi hozzánk a jogos kérdést:

– Nü, és mi van a tragédiával?

Hát bizony be kell ismernünk, hogy ezzel kissé rosszul állunk. Az

eset nem is alakult olyan tragikusan, mint amilyennek az elején indult. Azazhogy még sehogy sem alakult ki.

Ha jól emlékszünk – a legutóbbi folytatás már régen jelent meg, igazán elfelejthettük volna – ott hagytuk el, hogy Vénusz istennő őnagysága megismerkedett Tyra törzsőrmesterrel, aki hajlandónak nyilatkozott az istennőt elkísérni Dienes zászlós úr dekkungjához.

– Csak hagyja, hagyja – mondotta Vénusz –, magam is odatalálok.

És már el is tűnt, mint a kámfor. Őnagysága azonban csalódott, mert azt hitte, hogy egykettőre eljuthat a lövészárokba. Igen ám, csakhogy az istennőnek fogalma sem volt arról, hogy Feldrug[3] és Losung[4] is létezik. S a véletlen úgy akarta, hogy Vénusz egy rendkívül erélyes Posttal kerül szembe.

A népszerű Balog Imre, a szamosújvári fegyház gyöngye és a nők kedvence szegezett szuronyt a mellének.

– Halt, Konzerva! – süvített felé bőszen infanteriszt[5] Balog.

– Mi az, hogy Konzerva? – kérdezte naivan Vénusz.

– Meldige korsamt, numero drik poszt, nix nájes![6]

– Mi lelt, dáde, hát te már németül beszélsz, csak nem vagy beteg? – érdeklődött élénk részvéttel a művésznő.

– Igenis, nem, naccságának jelentem alássan.

– Ismered Dienes zászlós urat?

– Igenis, már ismerem a kezejárását.

(Folyt. köv.)

–.–

Elkésett és komolytalan tudósítás a zászlószentelési ünnepélyről

A parancs és a magasabb hivatás néhány napra elszólított a rajvonalból. Le kellett mondanom a délelőtti és délutáni alvásokról, a mindennapi Verbindungról, a főhadiszállás svarmkályhájának éjszakai, kedves, barátságos melegéről, az erdei kirándulásokról, a Laufgraben[7] kínzó meredekségéről is, és kir. udvari cigányprímásunk elsőrangú zenei szórakoztatásairól, szóval mindazokról a gyönyörökről (beleértve a háborúskodást is), amit csak a mi kedves és felülmúlhatatlan lövész-

árkunk nyújthat. Messze földön jártam, túl a falu szélén XXXXX városában, ahol a Regiments-Kommandóval egyesült Brigade-Kommandó[8] székel, és ahol Róth kapitány úr osztja a csattogó nyakleveseket a vitézségi érmes schreibereknek,[9] ahol Schmiedeberg főhadnagy úr páratlan ügybuzgósággal foglalkozik Kélef kutyájával, Konstantinovics zászlós úrnak legfőbb gondja, hogy mi legyen az ebéd, ahol Hamer, a cugszfürer[10] még mindig a naponként összetépett kimutatást másolja, és Davidovics az altisztek részére faszolt cigarettákat tünteti el rejtélyes ügyességgel.

Mondom, igen messze jártam, ahol talán a madár sem jár, s az ágyúgolyó sem jut el soha. Ezért késett aztán a tudósítás, amelynek a zászlószentelési ünnepélyen történtekről kellett volna beszámolnia. Most tehát elkésve csak egyet-mást regélhetek el, s nem győzöm eleget hangsúlyozni, hogy az egész komoly cikknek nem kell valami túlságosan nagy komolyságot tulajdonítani.

Úgy kezdődött az eset, hogy vasárnap este kiment a parancs a századokhoz, hogy a kitüntetett és sücces[11] altiszteket meg kell mosdatni és beretválni. A parancs végrehajtása rettenetesen nehéz akadályokba ütközött. Mert vitézségi érmes és sücces altiszt lett volna, de olyan, amelyiknek borotválva lett volna az ábrázatja, csak nehezen akadt. Hogy történt, hogy nem, reggelre kelve mégiscsak meg volt kaparva a képe mindegyiknek. Mindössze annyi kalamitás[12] történt, hogy Tyra törzsőrmester patrullal hozatta el a kompanischneidert,[13] Dienes zászlósnak pedig lábra kelt a legújabb nadrágja, s mozgósítani kellett utána az egész századot. A templom körül már gyülekeztek a csapatok, amikor a nadrág előkerült. Volt is nagy öröm. Meg van mentve a haza! A templom körül példás rendben gyülekeztek a kimosdatott századok és a különböző delegátusok. Csak az volt a baj, hogy a kegyelmes úr késett, és a nap sütött erősen. Macassy kapitány úr már majd kifogyott legjobb vicceiből, amelyekkel a tisztikart mulattatta.

Végre-valahára mégiscsak megérkezett ő Excellenciája vezérkarával. Borzasztó sok vörösposztó virított a nadrágszárakon, igen-igen nagy urak voltak körülötte, s mindannyian annyira „Feldmässig"[14] öltözködtek ki, hogy még a kardjuk bojtja is csukaszürke volt. Nem is látta meg őket a muszka. Egyetlen golyó sem repült arrafelé, s a ceremónia minden baj nélkül folyhatott le. Azazhogy apróbb balesetek mégis-

csak történtek. Az egyik ministráló baka kiborította a szent kehelyből a még szentebb bort, és a tábori tisztelendő úr bor híján kénytelen volt vizet hörpinteni a kehelyből. Így legalább megcáfolta a közmondást. Bort prédikált, és vizet ivott.

Egy másik közvitéz, aki szuronyos fegyverével az oltár mellett őrködött, e ritka látványosságtól annyira rosszul lett, hogy sietve fel kellett váltani.

A mise kissé hosszúra nyúlt, és én ez idő alatt folyton Báró Pflanzer-Baltin hadseregparancsnok[15] szigorú arcát bámultam, és folyton arra gondoltam:

– Istenkém, istenkém, mi lenne, ha ez a nagy úr, akinek hatalma talán még a Tiednél is nagyobb és végtelenebb, egy pillanatban kiadná a szigorú kommandót:

– Armee nieder! Armee auf![16]

És a következő pillanatban talán kétszázezernél is több ember vágódna hasra és ugorna talpra.

Szerencsére, ő Excellenciája mindennel nagyon meg volt elégedve, és nem jutott eszébe, hogy kiadja ezt a rettenetes parancsot, és elment anélkül, hogy egy kis Laufschrittet[17] csináltatott volna.

Jobb is, hogy elment. Így legalább nyugodtan és észrevétlenül tűnhettek el a szivarok és a cigaretták az asztalról, és az sem tűnt fel, hogy odakünn a konyhán rejtélyes módon lábra keltek a boros- és pezsgősüvegek, és egy szebb hazába vándoroltak.

A zászlószentelési ünnepély többi részletei a napilapokban olvashatók.

–.–

Körvadászat a harctéren
Nem szül többé nyulat XXXXXXXX párduca
– *Saját mindenünnen kiküldött tudósítónktól* –

A „csak helyi szolgálatra" minősített tartalékos és hadiszolgálattal nem túlságosan rokonszenvező aktív tisztek által kiképzett újoncmarschbataillonok[18] érkezéséről örömmel szereztek hírt a XXXXXX-i dombok között tanyázó nyulak, rókák és egyéb vadak. A vadak köz-

társasága ugyanis kémeitől kitűnő információt kapott a legújabban érkezett vitézek különös célzási képességeiről, és ezeknek tiszteletére a két farkasszemet néző lövészárok között nagy, ünnepi felvonulást rendeztek.

A vadak annyira mentek szemtelenségükben, hogy valóságos dekkungokat rendeztek be a két front között, s így történt meg aztán legutóbb, mint már megírtuk, hogy a Röszler-patrul muszkának nézte az egyik nyulat, és vitézül szerteszét szaladt tőle. Előzőleg azonban egy lyukat is fedezett fel ez a patrul, éspedig nem is a levegőben, hanem az erdőben. Jausz Lajos hadnagy rókát sejtvén a lyukban, drótot kötött a lyuk elé, s mint aki biztos a dolgában, már jó előre ivott a róka bőrére. A róka azonban nem azért róka, hogy túl ne járjon a hadnagy úr eszén, és így történt, hogy lerágta a megdrótozott fatörzset, és megszökött a dróttal együtt.

Hasonló szerencsétlenséggel végződött Tyra törzsőrmester farkasvadászata is, ahol egy jobb sorsra nem érdemes kutya esett az éjszakai erdei kirándulás áldozatául. A kutya gyors elmúlása általános részvétet keltett, s az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a „kémkutya" címet és jelleget érdemelte ki – a díjak elengedésével.

Végre is Batári szakaszvezetőnek kellett lefőzni a társaságot, amennyiben egy pompás Volltrefferrel olyan nyulat lőtt, amelyiknek íze még most is a számban van. A harctéri zsákmányból ugyanis fokhagymás nyúlpecsenye készült a század részére, s ha a nyúllövés vadász szempontból nem is volt egészen fair – a pecsenye elsőrangú volt.

XXXXXXXXX párduca el is határozta, hogy [nem] szül többé gyáva nyulat, nehogy lelőjék. Mint újabban értesülünk, már e párduc sincs többé az élők sorában. Jausz hadnagy úr terítette le egyetlen lövéssel, s ekkor derült ki, hogy a párduc csak egy foltos macska volt.

–.–

Hírek

– *Személyi hír.* Mint tudósítónk jelenti, Macassy Antal kapitány, a 65. gy. e. III. zászlóaljának vitézi tetteiről híres és népszerű parancsnoka, a hadiékítményes tiszti érdemkereszt III. osztályának tulajdo-

nosa, a vaskoronarend II. osztályának jelöltje, és a Lipótrend lovagkeresztjének legjogosabb aspiránsa, rendkívül nagy hivatalos elfoglaltatásra való tekintet nélkül azzal a kitüntetéssel tisztelte meg a 9. századot, hogy elfogadva a Kompagnie-Stab meghívását, május 1-én ellátogatott a főhadiszállásra, de fölös óvatosságból magával hozta a Regiments . . . artzot[19] is, hátha – tekintettel az étel- és italneműek pazar gazdagságára – szükség lesz rá. Szerencsére azonban az óvatosság fölösleges volt, és a májusi szórakozás orvosi beavatkozásra nem adott okot. Mindössze a cigány avatkozott be, és eljátszotta a kapitány úrnak, hogy „Süvít a szél Késmárk felett".[20]

–

– *Még egy személyi hír.* Lapunk felelős szerkesztője több napi, mondhatnánk, hosszas távollét után a május 1-i mulatozásokra való tekintettel még április 30-án este visszatért a II. Zug sajtófőhadiszállására, és ismét megkezdte működését, mint a mellékelt ábra bizonyítja.

–

– *Égszakadás, földindulás.* Május elsejének örömére a 9. században a jókedv olyan nagy mérveket öltött, hogy a II. zászlóalj főhadiszállásán éjjel a kicsattanó jókedvtől megrepedtek a dekkung falai, és megindult a föld, és a beomló földréteg eltemetéssel fenyegette a Lövészárok és Vidéke egész szerkesztőségét és kiadóhivatalát. Szerencsére a katasztrofális földindulás láttára a jókedv alábbhagyott, és a jó öreg föld is meggondolta magát, és megállott. Így azután komolyabb baj nem történt, és emberéletben nem esett kár. Kár!

–

– *Tűzokádónk.* Fájdalomtól vérző szívvel, az irigységtől sápadozva jelentjük, a 9. század I. Zugja lefőzött bennünket, és olyan tűzokádó gépet szerzett be, amely lehetővé tette, hogy tüzet okádjunk a muszkákra, és lehetővé tette azt is, hogy Jausz hadnagy úr tanulmányútra rándulhasson ki XXXXXX-ba a Divisions-Stabhoz.[21] Mint értesülünk, ez a tanfolyam egy tízperces magyarázatból, egy éjfél utánig tartó vacsorából és a Brigadénál egy három óráig tartó ebédből állt. Ezek után

a legszebb reményekkel eltelve nézünk az új tűzokádóparancsnok sikeres működése elé.

Helyreigazítás. A Lövészárok és Vidéke legutóbbi számában két spanyol lovas tragikus sorsáról adtunk hírt. Mint értesültünk, ez a hír tévedésen alapul, és a két Reiter még most is a 11. század előtt őrködik.

Apróhirdetések

Novák jöjj haza, minden meg van bocsátva.

Tüzérzászlós ramslin[22] elvesztett 200 koronáját keresi. A becsületes megtaláló értesítést küldjön „Szépen sietek" jeligére, poste restante.

Önkéntes káplár nagy gyakorlattal és kitűnő referenciákkal dupla menázsi fejében patrulba ajánlkozik. Megbízást „A nyulakat már ismerem" jeligére, tábori posta 92. kér.

Muszkák helyett cserebogarak fogására vállalkozik ügyes patrul. Ajánlatokat „100 koronánál kevesebb is jó lesz" jeligére poste restante kérünk.

Féregmentes dekkung kerestetik. Ajánlatokat „A bolhát sem szeretem" jeligére kérek.

Szép muszka mi lesz? Nem érzi, mennyire szeretném karjaim közé szorítani?! Írjon mielőbb. „Csak jöjjön" jeligére.

1915. május 3.

DAURIA[1]

Megjelenik minden vasárnap
Előfizetés egy hóra 1 rubel

Szerkeszti Szamuely Tibor
Szerkesztőség és kiadóhivatal
12. század

Álmodik a fogoly

Kling... klang... kling... klang. Hallod-e? A lelkek harangja szól. A gyönge, törékeny hangot felkapja a Szibéria vadul száguldó szele, és fut, rohan vele a hótenger végtelen havába.

Kling... klang... A szeretet hangja szól. Hallod-e a sötét, kegyetlen éjszakában, amint birokra kél a .....[2] szelekkel, és legyőzötten sodródik tova örökre száműzött síró sóhajával.

Kling... klang... kling... klang. Ébredj! A vészharang szól....[3]

Kling... klang... Megszületett az Úr! – zengi a harang. Szenvedsz-e még, testvér? Eljött a Megváltó, hogy megszabadulj szenvedéseidtől!

Kling... klang... Mi az? A békés szeretet harangja nyugtalanít? Vagy ellenség talán? Öld meg! Ember ő is! Gyilkolj! Gyerekei sírnak, felesége zokog, anyjának könnye patakzik? Ölj! Ma úgyis a szeretet éjszakája van.

Kling... klang... Ünnepelni hívnak a harangok. Emlékszel még? Odahaza ilyenkor örökzöld ágakon kigyúltak a lángok, a szeretet békés melegében magasra lángoltak a szerető szívek. Most fázol? Szibéria fagyos hidege hasogatja a csontjaidat? Fáradt vagy? Sírokat ástál a dauriai dombokon? Felejts el mindent, ne gondolj rá, magadnak vagy másnak kapartad ki vérző körmeiddel a fagyos göröngyöket. Aludj!

Kling . . . klang . . . Vad kínok halálos hörgése rángatja a harangokat. Kemény deszkákon halódó foglyok most készülnek utolsó rohamukra a halál ellen. Testvér, te nem alszol, te sírsz? A könnyeid óceánjába akarod talán belefullasztani minden szenvedésed? Vagy csak a szemem káprázik? Hiszen te örömkönnyeket sírsz! Testvér, a te lelked most otthon jár, szeretteid boldogságtól könnyes csókjai lemosnak rólad minden szenvedést. Testvér, hallod-e a harangok zúgását? Győzelmes véreink diadalát hirdeti.

Kling . . . klang . . . Hallod-e büszke hangját a győzelem harangjának. Diadalittas üvöltése túlharsogja a gyilkos szelek zúgását. Ez után sóvárogtunk mindig, ez altat el most is. Aludj csak, testvér, aludj! Álmodj szépeket tovább!

–.–

Mit akarunk?

Megelőzzük a kérdést, és válaszolunk kérdés nélkül is. A szavunk nyílt, egyenes, nem értheti félre senki.

Egyelőre nem akarunk mást, mint megörökíteni valamit a dauriai napok hangulatából, s mi leszünk a legboldogabbak, ha ez sikerülni fog nekünk. Nem akarunk egyebet, mint papírra vetni a dauriai fogság néhány vidám-szomorú epizódját, hogy ne maradjanak az örök feledékenység martalékjai és áldozatai.

Azt szeretnénk, ha e szegény, de bátor hangú lapok megörökíthetnének valamicskét abból a hol fájdalmas, hol meg reménykedéstől örvendező hangulatból . . . . . ,[4] amely eltölti mindannyiunk lelkét.

Egyszóval – ne méltóztassanak félreérteni – nagyképűsködni nem akarunk. És főleg nem történelmet és nem naplót akarunk írni. Csak rendszeres rendszertelenséggel feljegyzünk némely érdekes és érdektelen dolgot, ami velünk és körülöttünk történik.

Még csak oktatni vagy meggyőzni sem akarunk, inkább mulattatni, ha ugyan szabad és lehet mulatni itt, szomorú rabságban.

Főleg pedig azt szeretnénk, ha mindazt, amit a lapban találnak, nem vennék túlságosan komolyan, úgy legalább könnyebben és hamarább megérthetnénk egymást, és a komolysággal nem ütnénk agyon a

lap komolytalanságát. Mert azt tessék ám jól megjegyezni, hogy a Dauria lesz a világ legkomolytalanabb lapja, amelyet a legnagyobb rosszindulattal sem szabad komoly, kritikai szemüveg alá venni . . . . .[5]

Remélhetőleg nem veszi tőlünk senki sem rossz néven, hogy nem öltjük magunkra ingyen a bohócruhát és a csörgősipkát, s úgyszintén azt sem, ha eláruljuk néha-néha azt is, hogy az álarc és a színes festék alatt valahol mélyen érző szív is dobog.

A megijedésre azonban nincsen ok. Az olcsó, lármás vásáriságot kerülni fogjuk mindig, csak ez egyszer bocsáttassék meg nekünk, hogy megüssük a vásári nagydobot:

– Csinnadratta-bummm!![6]

Tessék beszállni. Csak egy rubel a Dauria havi előfizetési ára.

A béke már nincs messze, tessék felhasználni a ritka alkalmat. Az előfizetőknek nem lehet panaszra okuk, soha előfizetési díjat nem fogunk visszautasítani.

Tessék, tessék! Lehet beszállani.

Dauriai fotográfiák

Kálmán bácsi

Ugyebár tetszik ismerni Kálmán bácsit, Dauria művészetének, életének legkedvesebb operett figuráját? Kálmán bácsit, a nagy zenészt, akinek a művészeténél csak a szegénysége nagyobb.

Egy meghitt, bizalmas beszélgetés alkalmával Kálmán bácsi így körvonalazta művészi programját:

– Legfőbb vágyam, hogy fogolytársaim bús-keserves óráit megédesíthessem egy kis hegedűszóval.

És valóban ez az édesítési program teljesen sikerül is neki. Amikor véget ér a zene, Kálmán bácsi zsebe megtelik kockacukorral és egyéb jóval, még kopekkel is, már aszerint, hogy a szerencse mint kedvez neki. Szóval elmondhatjuk, hogy Kálmán bácsi valóságos jótevője a foglyoknak. Kálmán bácsinál a pénz igazán a legkevesebb. Ő csupa önzetlenségből jött ki a harctérre is. Akár otthon is maradhatott volna, mert tetszik tudni, Kálmán bácsi pékkatona, aki üres óráiban a tábori

sütödében prófuntot[7] süt. De a Kálmán bácsi művész lelkét magasabb vágyak hevítették. Ő maga így beszélte el:

– Tetszik tudni, kérem, mikor kitört Pesten a háború, mindenki csak azt kiabálta: – Éljen a háború! Hát én is azt mondtam: „Éljen!" Oszt úgy jelentkeztem a harctérre. Mert azt gondoltam, hogy a tábori kemencék amúgy is messze vannak a fronttól, hát nekem nem lehet semmi bajom. De tetszik tudni, magammal vittem a hegedűmet, mert ettől nem válok meg, mint a jó feleségtől. Oszt kint is hegedültem a harctéren a tiszturaknak. Tetszik tudni, az volt a dolgom, hogy kocsirendező voltam. Csak az volt a baj, hogy mielőtt kijöttem a harctérre, azt gondoltam, hátha mégiscsak meghalok, és ezért elmentem, tetszik tudni, egy kis nőhöz. Oszt tetszik tudni, úgy hiszem, egy kicsit megártott ez az utolsó látogatás. Beteg lettem, kérem. Olyan beteg, hogy ott kellett hagynom a tiszturakat meg a kocsirendezést, és elmentem egy kórházba. Hát kérem szépen, a muszkák elfogták a kórházat, és így kerültem Dauriába. De azért tessék elhinni, nagyon nagy veszedelemben forogtam. Kigyulladt, kérem, a kórház, és úgy ugrottam ki az ablakon. Nagyon nagy veszedelemben forogtam, kérem . . .

És Kálmán bácsinak megremegett vörös szakálla, mikor a nagy veszedelem eszébe jutott.

–.–

A főhadnagy úr levele neje őnagyságához

a szibériai fogság szenvedéseiről, a tél borzalmairól, az invalidusok[8] sorozásáról stb. stb.

Édesem,

a toll remeg a kezemben, amint gémberedő ujjaimmal sietve szántom a sorokat a papíron, hogy mennél hamarább eljussanak Hozzád – és mennél hamarább elkészüljön a levél, még mielőtt lefagy teljesen minden ujjam.

Drágaságom, hidd el, nem győzök eleget csodálkozni azon minden reggel, midőn széllel fűtött szobámban a sivár vaságy kemény deszkáin fölébredek, hogy még mindig nem fagyott belém a lélek, ame-

lyet csak az irántad érzett szerelem hevít és melegít. Jól tudom, arany Ékességem, hogy borzadva gondolsz mindig Szibériára, de mi a legrémesebb gondolat is a valósághoz képest. Teljességgel ki vagyunk szolgáltatva az orosz barbarizmusnak. Képzeld el csak, fiacskám, az orosz kantin – egyetlen bevásárlási forrásunk – még mindig nem árusít ananászt és libamájpástétomot, úgyhogy kénytelenek vagyunk ezt a nélkülözhetetlen életszükségleti tárgyat kerülő úton a faluból beszerezni.

De ez még semmi! Eddig legalább hajnalig mulathattunk hangos zeneszó és konyak mellett, de még ezt a csekélységet is rossz néven vették tőlünk, s az italunkat igazi kozák rabló technikával elrabolták, és megtiltották, hogy este 9 óra után zene mellett mulathassunk vagy kártyázhassunk. Hát nem rettenetes gazság ez? A kosztunk? Arról jobb nem is beszélni. Odahaza bizonyára a legutolsó koldus is különb életet élhet, mint mi. Képzeld el, Angyalom, hogy sem fácán, sem fogoly, de még csak nyúl vagy őz sem kerülhet soha asztalunkra. És a tésztánk, a süteményeink milyen hitványak! Kénytelenek vagyunk megelégedni a Gerbeaud cukrászának készítményeivel. Rettenetes, kérlek, rettenetes!

De mindez gyerekség a tél borzalmaihoz képest. A leheletünk, kérlek, a szánkhoz fagy, s például a vajat is baltával kell a megfagyasztott kenyérhez kalapálni. Még beszélni sem jó arról, aminthogy jobb is hallgatnunk. Szótlanul kell tűrnünk és szenvednünk, és szótlan irigykedéssel nézzük azokat a szerencsés foglyokat, akik, mint invalidusok, most egyre nagyobb számban hagyják el a borzalmaknak ezt a szerencsétlen tanyáját.

Tudod, Fiacskám, az invalidusok, az irigylésre méltó harcképtelen [sebesültek] .....[9] akiket a hadviselő államok nagyban cserélgetnek. Te bizonyára azt gondolod, hogy ezek az invalidusok valami rémesen összevissza szabdalt és megcsonkított harcosok, akik most a jól megérdemelt babérokért mennek haza. Ó, dehogy! Te, Arany Madárkám, most az egyszer erősen tévedsz. Szó sincs róla. Mennek vakok és bénák, féllábúak és félkarúak is haza, de az oroszoknak a saját invalidusaik kiváltásához fogoly invalidusra lévén szükség[ük], invalidusoknak soroz[nak] és küld[enek][10] haza boldog-boldogtalant. A minap indul haza egy ilyen szomorú transzport. A legszánalomraméltóbb

egy lerongyolódott alak volt, akit tíz évvel ezelőtt odahaza egy betörése alkalmával lelőttek, és miután a lövés nyoma még mindig látszik a lába szárán, most mint harcképtelen hős túláradó örömmel vitorlázik haza.

Van közöttük olyan invalidus is, aki még a tavalyi, augusztusi harcokban sebesült meg. Odahaza kigyógyították, ismét megsebesült, ismét felgyógyult, megsebesült harmadszor is, de kigyógyult. Kijött megint a harctérre, miután kutyabaja sem volt, és épen-egészségesen került aztán fogságba. Most boldogan megy haza ő is, annak a sebnek nyomaival, amelyet még tavaly augusztusban szerzett.

Hát ilyen okosak az orosz orvosok! Magam is foglalkozom most azzal a gondolattal, hogy jelentkezni fogok az invalidusokat sorozó bizottságok előtt. Talán még emlékszel arra a hosszú forradásra, ami a koponyám tetején látható. Kicsiny koromban a dadám a fejemre ejtett, és akkor szereztem ezt a nagy sebhelyet .....[11] még felvesznek ezzel a sebbel invalidusnak, és aztán mehetek haza Hozzád, akihez annyi forró vágyakozással vágyódik éjjel-nappal. soha nem szűnő, örök szerelemmel

a Te hűséges Pityud

U. i. A foximra vigyázzatok, valami baja ne történjen szegénykének.

—.—

Cugszfürer úr Bagó nyilatkozik a helyzetről

Mindenünnen kiküldött munkatársunk felkereste cugszfürer úr Bagót, a magyar politikusok Dauriába szakadt díszpéldányát, hogy kikérje becses véleményét az általános helyzetről. Kiküldött tudózsidónk borzalmas dolgokat adott elő azokról a rettenetes nehézségekről, amelyeket sorra le kellett küzdenie, míg a jeles férfiú kötélnek állott.

– Mi vagyok én? – fortyant fel nemes gőggel a jeles férfiú. – Primadonna, drámaíró vagy sarki hirdetési oszlop, hogy most karácsony előtt épp az én véleményemre kíváncsiak a szerkesztő urak. Bezzeg azelőtt [senki sem] .....[12] hallgatott rám. Pedig én voltam az, aki már a háború kitörése előtt megjósoltam, hogy az a piszok Szer-

bia el fog pusztulni. Én megmondtam mindig, hogy az ilyen hitvány, gyalázatos férget el kell taposni. Ha énrajtam múlna, Romániával sem tennék különben. Nem is értem, mit kecmeregnek velük odahaza. Mire valók azokkal a monitorokkal való seftelések? A nyulat lelőhetnék, mielőtt kiugrik a bokorból. Csak rám bíznák, minden másképp volna!

Nem tudom, milyen tanácsadói vannak annak a Vilmosnak,[13] de annyi szent, hogy sokszor igen rossz tanácsokat adnak neki. Most is Schönbrunnban lopta a napokat, és Tiszával meg nem tudom én, kivel csevegett, ahelyett, hogy elmenne Athénba, és megmondaná annak a Konstantinunak,[14] hogy vagy kikergeti országából a francia és angol csirkefogókat, vagy pedig takarodjék el ő maga a királyi székből. Az ilyen se hideg, se meleg pártfogóra nincs szükségünk. De igaza is van a magyar közmondásnak – „Isten mentsen meg a barátjainktól, az ellenséggel majd csak megbirkózunk magunk is."

Hej, nagy baj, hogy most nem lehetek otthon. Az a Tisza is mit ugrál annyit. Már a választójoggal van baja. Hogy ő nem ad. Hát ki kért tőle? Még csak az volna szép, hogy nekem nem volna szavazati jogom, ha hazakerülök. Hát nem áldoztam én az életemet és véremet a hazáért? És nem ott folyt el ifjú vérünk mindannyiunknak, akik itt szomorú rabságban sínylődünk? Úgy nézzen rám, uram! És azért eszem én tizenöt hónap óta a kását, hogy ha hazamegyek, ne szavazhassak a választáson?

Gyalázat, kérem, ami odahaza történik. Azt a békét is már réges-régen megköthették volna, de nem, ne adj Isten, hogy megkössék. De azért legyen nyugodt, kérem. Hamarosan otthon leszünk. Én tisztán látom a dolgokat. Nekem hiába hazudoznak a lapok. A mi lapjaink is eleget hazudnak, de ezek a muszka lapok meg különösen. Egy szavuk sem igaz. Kérem, még a Telegram sem tud semmit. Mi már, kérem, réges-régen a nagyvízen leszünk, amikor megtudjuk, hogy béke van. Hát csak nem gondolja, uraság, hogy a mi őrnagy urunk karddal sétálhatna itt Dauriában, ha nem volna valami a dologban. Én magam láttam, a saját szememmel.

A többire már nem voltunk kíváncsiak. Munkatársunk szédülten kapkodott levegő és a cugszfürer keze után, hogy elbúcsúzzon tőle.

–.–

Legyen szerencsénk!

Magyar vöröskeresztes nővér Dauriában

(Budapesti tudósítónktól)

A magyarországi „Vörös Kereszt Egyesület" legutóbbi igazgatósági ülésén elhatározta, hogy Sebesültváry Sárika grófnőt, az ismert vöröskeresztes angyalt Dauriába küldi, hogy a helyszínen szerezzen meggyőződést azokról a súlyos vádakról, amelyek a hadifoglyok részéről elhangzottak, és ezenkívül az egyesület nagy értékű karácsonyi ajándékait ossza ki a foglyok között segélyképpen. A határozat alapján a grófnő azonnal csomagolt, és tudósítónk rovata már arról ad hírt, hogy a grófnő már útban is van Dauria felé. Legmegbízhatóbb értesülésünk szerint a bájos grófnő a következőket hozza magával:

négy estélyi ruhát,
három látogatóruhát,
hat utazóruhát,
nyolc pongyolát,
két svéd udvarlót,
két tucat svéd kesztyűt,
nyolc doboz kalapot,
hat pár cipőt,
egy tucat arcfátyolt,
két manikűrkészletet,
hat liter „Eau de Cologne"-t,[15]
három üveg Rosa Cantifolia parfümöt,
és még több apróságon kívül
100 db Szent István társulati
„Lelki mannát",
négy Gáspár-féle bajuszkötőt,[16]
egy színházi látcsőtokot,
egy elhasznált belépőjegyet
a Beketov cirkuszba,[17]
egy átszállójegyet a Köztemető
útra a tífuszbetegeknek

és még több ilyen nélkülözhetetlen tárgyat. A foglyok megtették az előkészületeket, hogy kellő ünnepélyességgel fogadhassák a grófnőt. A fővárta előtt díszkaput állítanak fel evvel a felírással:

„Most már kint vagyunk az összes vizekből!"

—.—

Hol a vutki?[18]

Elkobozták a karácsonyi italokat

Kutatás a tiszti pavilonokban

(Saját tudósítónktól)

Rettenetes, uram, rettenetes! Már igazán nem lehet kibírni tovább. Azt mindig tudtuk, hogy Oroszország a teljes jogtalanság és a kancsuka félelmetes országa. De erről valóban álmodni sem mertünk. Egyszerűen rettenetes! Még most is, midőn e sorokat írjuk, lázong a vérünk, ha erre a gaztettre gondolunk. Teljes nyugodtsággal elmondani sem lehet, hogy mi történt tulajdonképpen. Véres kegyetlenségek brutalitása nem korbácsolhatja fel ennyire a vérünket, mint e minősíthetetlen bűntett.

Az történt, kérem, hogy miután eljutottunk szomorú fogságunk fájdalmas határkövéhez, a karácsonyhoz, a tiszt urak megtették az előkészületeket, hogy méltóképpen megtarthassák a szent ünnepeket. Már hetekkel ezelőtt megtörtént az általános és részletes mozgósítás, hogy beszerezhessék az összes Dauriában megvásárolható dolgokat. Megállapíthatjuk, hogy lehetőleg mindenki tehetségéhez mérten költséget és fáradtságot nem kímélve azon buzgólkodott, hogy mennél több konyakot és likőrt szerezhessen be. És megállapíthatjuk azt is, hogy leküzdve minden akadályt, ez teljes mértékben sikerült is.

Igen ám, csakhogy örök magyar igazság, fogoly tervez, és muszka végez.

Eszébe jutott ám a muszka tiszteknek is, hogy nemsokára karácsonyi ünnepük lesz nekik is. Illenék tehát, ha méltóképpen megünnepelhetnék a szent ünnepeket. Persze, persze itóka nélkül náluk sem ünnep az ünnep.

Italt kell szerezni mindenáron!

Összeült a kupaktanács, hogy megállapítsa azokat az utakat és módokat, amelyek segítségével könnyűszerrel és ami fő, olcsószerrel be lehetne szerezni a szükséges vagy esetleg még azon is felüli italmennyiséget.

– Hopp, megvan! – ütött a fejére a legokosabb muszka. Ezek az ausztricki tisztek már réges-régen beszerezték a karácsonyi italokat. Gyerünk, és vegyük el tőlük. Jó is lesz, olcsó is, sőt annyira olcsó, hogy pénzbe sem kerül.

– Helyes! Helyes! – felkiáltások a jobb és bal oldalon. A szónokot számosan üdvözlik. A szónok végül megveregeti a saját vállát.

Ez az!

És a gondolatot hamarosan tett is követte.

Jöttek a kozákok, és jöttek a rendőrök. Szuronykordont vontak a tiszti pavilonok köré. Lélek az ajtón se be, se ki, nehogy a karácsonyi vutki gyorsan elpárologjon. Mikor a külső és belső ellenség ellen teljesen biztosították magukat, megkezdődött a kutatás és személyi kobozás. A pribékek gyönyörű munkát végeztek. Napfényre került minden ital, az orosz kéz eljutott a legrejtettebb sarokba is. Soha még ilyen bátrak és kegyetlenek nem voltak a muszkák.

Mikor együtt volt minden ital, az orosz tisztek befejezettnek nyilvánították a mulatságot, és kellemes ünnepeket kívántak a fogoly kollégáiknak.

Ők szintén, és még gondoltak is hozzá valamit.

Cserebere
Mindenki hazamegy

*

Mint a legmegbízhatatlanabb forrásból értesülünk, Oroszország és Ausztria–Magyarország kormányai között megegyezés jött létre arra vonatkozólag, hogy a fogságban lévő vasutas és postás tiszteket és altiszteket és legénységet kölcsönösen kicserélik egymással. A csere már a legközelebbi jövőben megtörténik. Pétervári munkatársunk útján ez ügyben kérdést intéztünk Goremikin[19] miniszterelnökhöz és a II. Miklós cárhoz,[20] akik egyértelműen kijelentették, hogy információink min-

denben megfelelnek a valóságnak, csak annyiban téves[ek], hogy több más foglalkozási ágbeli foglyokat is kicserélnek, nemcsak a vasutasokat és postásokat.

A megállapodás értelmében kicserélik a jogászokat, tekintettel arra, hogy Oroszországban nagy a jogtalanság.

Kicserélik a magántisztviselőket, mert a lengyelországi gyárak elvesztése folytán Oroszországban 180 000 tisztviselő maradt állás nélkül, s most ki akarják egészíteni az állás nélküliek számát kétszázezerre.

Kicserélik továbbá az aktív katonatiszteket, mert Oroszországban nagy tiszthiány lépett fel.

Úgyszintén kicserélik a tanítókat is, nehogy még nagyobb legyen az orosz analfabéták száma.

Végül kicserélik az összes földbirtokosokat, gazdálkodókat és gazdasági munkásokat, nehogy műveletlenül maradjanak az orosz földek, és még magasabbra emelkedjenek az árak.

Legeslegvégül pedig kicserélik az összes álhírterjesztőket, mert ezekre nincs szüksége egyik államnak sem.

—.—

Szerelem a rabságban
A pescsánkai tábor szenzációja
– *Kiküldött munkatársunk távirati jelentése* –

Andersen[21] meséinek „hol volt, hol nem volt"-jával kellene kezdenünk az elbeszélést, mert az eset valóban olyan messze esett meg, hogy talán igaz sem volt. Az adatok megbízhatóságáért nem is merjük elvállalni a felelősséget, hanem egyszerűen ráhárítjuk kiküldött munkatársunkra, aki alighanem félelmében sohasem fog többé visszatérni szerkesztőségünkbe.

De hogy fáradozásaink és költségeink mégse vesszenek kárba, íme beszámolunk a pescsánkai fogolytábor legújabb szenzációjáról, amely még Dauriában is élénken nyugtalanítja a lelkeket és kedélyeket. A szibériai foglyok szerelmi életének története nem lenne teljes, ha ho-

mályba veszne ez a kedves eset, amelynek párja alighanem akad már máshol is, az Urálon túli kősivatagok sivár és kietlen birodalmában.

Arról van, kérem szó, amint nekünk jelentik, hogy a Csita közelében lévő pescsánkai fogolytáborban kivirult a szerelem. És virult, virult nyáron és télen egyaránt lázas forrósággal. Mennél nagyobb volt a hideg, annál forróbbá vált a szerelem is, amíg egy rettenetes katasztrófa a 0 fokra hűtötte le a felhevült vágyakat és kedélyeket.

Úgy történt az eset, hogy a pescsánkai orosz tisztek tiszteletre méltó asszonyaiban és barátnéiban fellángolt a fájdalmas részvét érzete a fogság elhagyatottságában sínylődő tisztjeink iránt, és ez a részvét vált aztán a legtermékenyebb melegágyává a meleg érzelmeknek. Komoly történetírók így nyilatkoznak az effajta esetekről:

Meglátni és megszeretni pillanat műve volt.

A derék részvéttől hevített orosz hölgyek igyekeztek a fogoly tisztek összes nélkülözéseit elfeledtetni, és amiben hiányt szenvedtek pótolni és kielégíteni. Nem is lehetett okuk panaszra a pescsánkai foglyoknak, de nem panaszkodtak a pescsánkai hölgyek se.

A férjek az ilyen esetekről soha sem tudnak semmit, és természetesen nem tudnak semmit az orosz férjek sem. Talán sohasem is tudtak volna meg valamit, ha a szemfüles pescsánkai rendőröknek fülébe nem jut az eset. Sőt, nemcsak a fülükbe jutott, hanem a szemükbe is ötlött, hogy a hölgyek túlságosan sokat látogatják meg a foglyokat.

Meglátni és rajtacsípni pillanat műve volt.

A ravasz rendőrség egy szomorú emlékezetű napon lesbe állt, és sátáni vigyorgások közepette konstatálta, hogy a hölgyek ruházata nagy folytonossági hiányokban szenved. És miután ezt irigykedve konstatálták, megtörtént a drámai lépés.

A törvény nevében.

A bomba felrobbant, a függönyt le kell bocsátani. Ami ezután történt, könnyen elképzelhető. A hölgyek rendezték rendezetlen ruházati viszonyaikat, és követték az erényes erkölcscsőszöket. A séta a szuronyok között elég sokáig tartott. A hölgyekbe belefagyott a lélek és a szerelem, amíg eljutottak a rendőrségre.

Ott szomorúan kellett tudomásul venniük, hogy a szép napoknak immár vége. A pescsánkai szerelmi idillek befagytak, jobblétre szenderültek. Ha örökre nem is, legalább egyelőre.

—.—

Mit hozott a kis Jézuska Dauriába?

*

Munkatársainkat kénytelenek voltunk még egyszer kiküldeni, hogy összeszedjék már jó előre az adatokat mindazokról a karácsonyi meglepetésekről, amelyekkel a kis Jézus kedveskedett Dauria lakóinak.

A kiküldetés sajnos csak részben sikerült, és így csak néhány meglepetésről van szerencsénk számot adni az alábbikban:

Egy panaszmentes napot
Kahler őrnagy úrnak,

ezer levelet hazulról
Vadnay őrnagy úrnak,

még néhány székely foglyot
Beczner főhadnagy úrnak,

egy igazi zongorát
Stoll főhadnagy úrnak,

a vasutasok kicserélését
Zsigmond főhadnagy úrnak,

a sebesült vörös ördögök kicserélését
Járvay hadnagy úrnak,

az új 101-es .....[22]
dr. Fábián zászlós úrnak,

teljes egyetértést
a magyar és osztrák tiszt uraknak,

fizetést
a kadét uraknak,

pénzt
az új tiszti transzportnak,

fagyos káposztalevest
a legénységnek

és végül sok-sok előfizetést
a „Dauria" szerkesztőségének.

–.–

Béke! Mint a nyolcadik századból értesülünk, a világháborút ott már befejezték, a béketárgyalásokkal egyetemben, sőt, már alá is írták a békét. A békepontozatokat egyelőre titokban tartják, de annyit mégiscsak sikerült megtudnunk, hogy a megállapodás értelmében:

Oroszország egy végtelen törülközőt kap, amellyel kitörölheti – a szemét.

Szerbia és *Belgium* ingyen ellátást kap a hajléktalanok menhelyén.

Anglia egy önműködő pofozógépet kap, amellyel a világ végéig pofozhatja magát szégyenében.

Franciaország pótolhatatlan vérveszteségeinek pótlására és a vigasztalható francia hölgyek vigasztalására egy millió férfit kap, akiknek kötelességük lesz a francia lélekszám reménytelen statisztikájának javításán minden erejükből buzgolkódni.

Nyikita[23] életfogytiglani fegyházat kap.

Olaszország pedig a trieszti határokról gyógyíthatatlan reumát és tuberkulózist kap.

A békeszerződés többi pontjait sajnos nem sikerült megtudnunk, de remélhetőleg a közeljövőben már a részletekről adhatunk számot.

–

Súlyos vád a dauriai zenészek ellen. Értesüléseink szerint a transzbajkáli sóhivatal hivatalból üldözendő hamisjáték bűntette címén bűnvádi eljárást indított a dauriai fogolytáborban működő zeneművészek ellen. Mint hírlik, a bűnügyben már a közeli napokban több letartóztatás várható.

–

Gyászjelentés. A dauriai bennszülött önkéntesek mély fájdalomtól megtört szívvel adják tudtára mindazoknak, akiket illet és nem illet, hogy a felejthetetlen emlékű, kedves és pótolhatatlan régi lakásunk az Úr 1915-ik esztendejének karácsonya előtt váratlanul kiszenvedett. A drága halott hamvai felett december 18-án este, a késő hajnali órákig cigányzene mellett tartottuk az utolsó vacsorát, majd azután vérző szívvel, tört reményekkel áthelyeztük főhadiszállásunkat a 12. század mérsékelten féregmentes, priccses helyiségébe, ahol szegény megboldogult kéjlakásunk emlékét örökre őrizni fogjuk.

Béke hamvaira.

Kutatnak az oroszok. Az utóbbi napokban egyre lázas buzgalommal orosz őrjáratok keresték fel a legénységi kaszárnyákat, és érthetetlen ambícióval éjjel-nappal keresnek, kutatnak valami után. A kutatás célját eddig még sohasem árulták el, ez a titokzatosság most annál inkább izgatja a kedélyeket. Mind ez ideig eredménytelenek maradtak a kutatások, ez azonban nem riasztja vissza az oroszokat attól, hogy egyre gyakrabban meg ne ismételjék a kutatást. Hosszas utánjárás után sikerült megfejtenünk a titkok titkát. Biztos információnk szerint a legfőbb orosz hadvezetőség rendelete alapján folynak ezek a nyomozások, s az oroszok most azt a nyomtalanul eltűnt gőzhengert keresik, amelyikkel az entente államok lapjai a háború kitörésekor Ausztria–Magyarországot és Németországot akarták végighengerelni.

–

Karácsonyi ünnepély. A Dauriában mintegy tízezernyi számban összezsúfolt, lerongyolódott, éhes és jórészt beteg, elszánt és elkeseredett foglyok meg fogják ünnepelni karácsony ünnepét, a názáreti Jézus születése mellett nem haladhatnak el ezek a szegény, megcsalt ördögök sem a szokott hétköznapi fásultsággal. Elhatározták tehát, hogy az ünnepség fényének emelésére karácsonyfát állítanak fel, és a karácsonyfát tehetségükhöz mérten fel is díszítik. A karácsonyfa ágait fáklyaként lobogó oroszgyűlöletük lángja fogja bevilágítani. A karácsonyfa tetején lesz az a kötél, amelynek egyes-egyedül csak a cár nyakán lenne méltó helye.

Az ágakat a következő ritka értékű dísztárgyak díszítik:

Egy lyukas pénztárca, amelyben valaha pénz is volt, emlékeztetőül a régi szép napokra.

Elsa von Haneckennek[24] egy levele, amelyben csomagok feladását jelzi, amelyek azonban nem érkeztek meg.

Egy használt gyékénypapucs – az orosz kincstár ajándéka.

Az egyetlen muszka starzsi – aki nem lop.

Az 51-ik pár hazai bakancs, ami nem érkezett meg az amerikai konzultól.

Egy kutya – amelynek megkegyelmeztek a germánok.

A többi, még értékesebb dísztárgyak részére már csak a jövő évi karácsonyfán jut hely.

– –

Kancsukaország rabjai

– A *Dauria eredeti regénye* –

(A szerző inkább ajánlatos óvatosságból, mint szerénységből az ismeretlenség homályába burkolódzik.)

I.

Borzalmas éjszaka volt . . .

Mint a legtöbb jól nevelt regény, így kezdődik ez is. Ez még nem volna nagy baj, de így is folytatódik:

Észak dermesztő szele tűvé fagyott hószemekkel söpörte végig a dauriai völgyet. A hold sütött, a messze távolból kétségbeejtő kutyavonítást hozott magával a szél.

A huszonötödik század jégvirágos ablakán át. Mindenütt csönd, néma sötétség. Az idő már későre járt, de még mindig együtt van a társaság.

A közhelyekből és frázisokból elég, most következik a bemutatás.

Egyszerű .....[25] berendezésű ez a kis szoba. Négy szürkésfekete fal, négy vaságy, egy keskeny kecskelábú asztal és két kis lóca.

Hatan ülnek az asztal körül, öten az ágyon. Fülledt levegő, füst, erős dohányillat. A nagy vaskályhában hamvadó parázs.

– Meg kell történnie!

Hamarjában nem is tudom, honnan jön ez a kijelentés, amelyiknek határozottsága oly biztos és erős, hogy ez előtt meg kell hajolnia mindenkinek . . .

– Jól meggondoltál mindent? – kérdezte egy beesett arcú, sovány honvéd. A gallérján néhány csillag. Úgy hiszem, szakaszvezető. Szikár, halaványi, csak a tüdővész rózsái virítanak a szemgödre alatt. Szemében mélységes tűz. Homloka magas, nyílt, egyenes. Az intelligencia sugárzik le róla. A neve, a neve – hogy is hívják csak –, ahá, már megvan. Péterfi János, igen, igen, most már emlékszem rá, egész határozottsággal. Székelyország fia, aki látott már ilyen szeleket.

A csiki havasok alján farkasszemet nézett már jó néhányszor a szilaj, megfékezhetetlen Nemerével.

Ejnye, ejnye, miről is volt szó? Ja, igen! Már tudom. A kis szobában beszélgettek az emberek.

– Oszt, hogy gondolod te azt, János? – kérdezte egy széles vállú, pufók arcú magyar, szintén néhány csillaggal a nyakán. Merthogy jól meg kell ám gondolni az ilyen dolgot.

– Igen egyszerű az egész – vette át a szót az előadó, aki az asztal végén magasodott ki jó másfél fejjel a többiek közül. A hangja fölényes volt, s a szemeivel leereszkedően söpört végig a társaságon. Látszott, hogy fölöttük valónak érzi magát, bár letakart gallérja nem árulta el a rangját. Gémes János őrmestert nem izgatták az apró hiúságok.

– Ezt már hallottuk néhányszor – vágott közbe rekedt hangon egy kisnövésű, köpcös ember, aki .....[26] egy vaságy deszkáján heverészett. Szántó Sándor volt, egyike a legjobb magyar altiszteknek, aki majd fél évet töltött kint a harctéren, s átlőtt mellel, betört koponyával került rabságba, Kancsukaországba. – Azért jöttünk ide – folytatta a beszédet –, hogy végre megtudjuk, mik azok a tervek, és mennyiben vihetők keresztül. Kikre és mikre számíthatunk? Mennyit nyerhetünk, és mennyit kockáztatunk? Ha erre választ tudsz adni, felelj nyíltan, minden tartózkodás nélkül. Úgy hiszem, ismerjük jól egymást, nem kételkedhetsz egyikünk megbízhatóságában sem.

Az őrmester flegmatikusan legyintett kezével:

– Hiszen nem is erről van szó. Csakhogy, beláthatjátok, most nem válaszolhatok, mert ez a hasáb már megtelt, így mondanivalóimat kénytelen vagyok a jövő folytatásig elhalasztani.

(Folyt. kov.)

–.–

Apróhirdetések

Fekete himlő. Frissen kapható az istállókban, a legfrissebb transzportnál. Megrendelésre más ragályos betegségeket is házhoz szállítunk

–

A Pax istennőjét ez úton kerdem, tisztességes kozlekedés lehetséges-e? Surgos valaszat „Mennel elobb" jeligére a Dauria kiadóhivatalába kerem

–

Szep Elza, miért nem ad életjelt magáról? Reménykedó szívemet a kínok kína marja. O, miért nem válaszol? Nem veszi észre, hogy csak Onért lángol véremnek minden csoppje? Onre gondol éjjel-nappal agyamnak legkisebb sejtje is! Kérve kérem, ne hagyjon ketségben, csak egyetlen szóért konvorgok, egyetlen szaváért esdekel az ajkam: „Elkuldottem!" Hát meddig várat még azzal a kis piszkos tíz rubellel?

–

Elado a lelkiudvosségem. Ajánlatokat „Egyebem már ugy sincs" jeligére a kiadóhivatalba kérek.

–

Használt, de jó állapotban levő, harasó kupléparódiákat keresek megvételre. Leveleket az ár megjelolésével „Szeretném en látni azt a kuplét, amibe bele nem sulok" jeligére Dauria poste restante kérek.

–

Keresünk sovány és félkövér kutyákat megvételre, használatra és egyéb házi célokra. Ajánlatokat „Érintetlen" jeligére a 6. századhoz poste restante kérünk.

1915. december 25.

Megjelenik minden vasárnap
Előfizetési ár egy hóra 1 rubel,
egyes szám 30 kop.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
12. század.
Szerkeszti: Szamuely Tibor.

JÓ NAPOT!

Hívtatok, most hát itt vagyok. Vágytatok, sóvárogtatok utánam, ime, megérkeztem. A szemeitek könnyesek, halottaitokat siratjátok talán, vagy az öröm könnyes cseppjei csillognak szempilláitokon? Reméltetek, ugye, és csalódtatok?! Nem hittétek, hogy a vérözönben felkelő nap véráradatba hanyatlik le ismét?! És a vérzivatar árja sodort magával mindannyiótokat, és nem volt erőtök, hogy birokra keljen a szennyes tarajú hullámokkal, amelyek maguk alá temették legdrágábbjaitokat.

. . . . . [1]

Reméltek-e ismét, hogy újból csalódjatok?

Látom, a térdetek remeg, az arcotok halványra sápadt, elmúlt és eljövendő vészek borongós felhői nyugtalanítanak?

Csupa kérdés, amelyre nem jön válasz sehonnan se. Eleven kérdőjellé mered maga az élet is, amelyhez a színes reménykedések és fájdalmas csalódások hullámzásának végtelen vonala vezet. Az irdatlan út határkövei közé beállok most én is, a megfejthetetlen, néma szfinx, akinek néha rébuszokat rejteget [tekintete]. A jókívánságok elhangzanak, a jókívánságok nem teljesednek be, a rébuszok maradnak tovább rébuszok, és fáradt, törődött testtel beállok én is a boldognak indult, és szerencsétlen véget ért határkövek feledhetetlen, bús csapatába.

A hullámvonal majd hamarosan új határkövekhez vezet, és szárnya-

szegett, új reményeiteket mind-mind eltemethetitek köréje. Fiaim, az ifjúnak varázsolt új év megroskadt, sebzett aggastyánként ért közétek, jelszavul hozván magával a pokol feliratát:

„Lasciate ogni speranza!"[2]

Nyikolájevics Nyikoláj levele Ruszkij generálishoz[3]

(A Ruszkaja Plohóból)

Kedves Kamerád,

a jóslatom bevált, miként Danton[4] szava:

– Robespierre[5] vigyázz, három hónap múlva követni fogsz!

A három hó, íme, letelt, és Robespierre-ként ott kellett hagynod a magas trónust, amelyet tőlem örököltél. Hiábavaló volt tehát minden, a legjobb és legszentebb akarat is. Hiába vonultál be Galícia fővárosába, hiába .....[6] arattad a poroszországi véres győzelmeket. Minden hiába. Rennenkampf utain jöttem, s utánam sodrottál le a mélységbe. Te is nem éreztél halálos szédülést, midőn zuhantál lefelé egyre mélyebbre. A cár főhadsegéde, a cár jobbkeze így válik egy pillanat alatt kifacsart citrommá, amelyet eldobnak rothadni a szemétdombra. Győzelmes hadvezér! Hol találsz most helyet, ahová elvonulhatsz bánatodban és szégyenedben? Én legalább csöndesen elrejtőzhetek a kaukázusi hegyek között, de mi lesz veled .....[7]

Azt hiszem, Szibéria az egyetlen odú, ahol elbújhatsz te is, drága kamerádom. Én Dauriát ajánlanám. Azt hallom, igen kellemes hely. Ott a burját dombok között elsírhatod a szélnek minden panaszodat, fájdalmaidat, belefojthatod az elkobzott vutki s az illatos káposztalevesek tengerébe. A pihenésre ideális hely. Ott virít a legszebb tífusz, a legpompásabb feketehimlő. A dombtetőn sírkeresztek erdejében bolyonghatsz, ha fájó érzéseidre már nem találsz írt. Menj oda, dicsőséges hadvezér, ott a dombok között illő helyet találsz.

Szeretettel köszönt
Nyikoláj

Haldoklik a beteg
(Szilveszteri allegória)

Személyek: az orvosprofesszor. Az angol, a francia, az orosz, a magyar és a német vöröskeresztes katona.
Szín: kórházi foyer,[8] néhány karosszék, asztal. A hátsó színen két ajtó nyílik. Az egyiknek 915 a száma, bent a szobában halódik a háború. A másiknak 916 a száma, s mögötte születik a béke. Éjfélre jár az idő. A béke ajtaja előtt kis lócán bóbiskol a magyar és német katona. A francia izgatottan sétál fel és alá. Bundába öltözve, kezében kis táskával belép a professzor.
Professzor: Nem tagadom, nem jöttem szívesen. Még most sem hagynak nyugton, mikor mindenki más, boldog-boldogtalan örvendhet, hogy megszabadul ettől a rettenetes, borzalmas évtől, s reménykedve várhatja, hátha jobbat hoz a jövő, nekem azonban most is itt kell penészednem az eleven hullák között.
Francia: Bocsásson meg, mösjő, ha talán megzavartuk a mulatságát vagy az éjszakai nyugodalmát, de a 915-ös beteg (az ajtóra mutat) igen rosszul van. Okvetlenül szükség van az Ön gyors segítségére. Higgye el, mösjő, most már egyedül csak Önben van bizodalmunk.
Professzor: Hát csakugyan olyan rosszul van a beteg?
Francia: A lehető legrosszabbul. Már alig lélegzik, magával teljesen tehetetlen szegény. Pedig élnie kell! Mösjő, esdekelve kérem, kívánjon tőlem bármit, csak mentse meg szegényke életét.
Orosz: (a betegszobából jön) Pan doktor, gyorsan, gyorsan, úgy hiszem, utolsó perceit éli a beteg.
Professzor: Nono, talán mégse olyan veszedelmes.
Orosz: Jaj, jaj, dehogynem! Segítsen, doktorka, különben elveszünk mindannyian.
Professzor: Kérem, ne jajgassanak annyit, inkább mondják el, tulajdonképpen mi a baja a betegnek?
Angol (az utolsó szókat már az ajtóban állva hallgatja végig): Az a baja, kérem, hogy eddig minduntalan csak kontárokkal és kuruzslókkal kísérleteztünk. A szemfényvesztésből és kísérletezésből azonban már elég volt. Miszter professzor, adjon nyílt és határozott választ,

tud-e Ön életet varázsolni a halódó testbe. A pénz nem számít nálunk. Minden árt megfizetünk érte.

Professzor: Előbb látnom kell a beteget. Csak azután nyilatkozhatok.

Angol: (kinyitja az ajtót) Tessék!

(Professzorral el. Pillanatokig csönd. Izgatott várakozás. Az ajtón át kínos nyögések zaja hallatszik.)

Magyar (meglöki könyökével a németet): Te, ezeket már nagyon törheti a nyavalya, hogy úgy kapkodnak a levegő után.

Német: Csak kapkodjanak. A vízbefúlástól már úgysem menti meg őket az a szalmaszál.

Magyar: Emlékszel-e, mikor Belgium váratlanul szívszélhűdést kapott, már akkor is meg voltak ijedve ezek az emberek, csak akkor még nem mutatták annyira.

Német: De bezzeg már Szerbia halálánál ugyancsak fehérre vált az ábrázatjuk. Nézd, hogy remeg most is minden porcikájuk.

Magyar: Csak remegjetek, nyavalyások, majd megkapjátok tőlünk a kegyelemdöfést.

Orosz és francia (összesúgnak): Jaj, jaj, mi lesz velünk?

Professzor (kilép az ajtón, nyomában az angol. A három ember koréje áll. A professzor ünnepélyes komolysággal): Uraim, legyenek erősek és férfiak. Az orvosi tudomány már csodot mondott. Nagyon sajnálom, uraim, de nem segíthetek. A seb halálos, a rothadás megkezdődött. (Kínos csönd, a francia és az orosz szemeiket törülgetik.)

Angol (akadozva): Nem . . . nem, ez nem lehet, uraim. Értse meg, nem lehet! (A zsebébe nyúl, és nagy pénztárcát vesz elő.) Uram, Ön tudja, hogy aranyunk és kincsünk van elég ahhoz, hogy megmentsük a beteg életét, vagy legalábbis meghosszabbítsuk. Ha már más nem segít, az injekció segíteni fog.

Professzor: Ön erősen téved, kedves uram. Az injekció itt semmit sem használ, sőt még annál is kevesebbet.

Angol: Professzor, az Ön tudásának híre oly nagy, hogy ország-világ térdet s fejet hajt előtte. Bocsásson meg tehát, ha most az egyszer laikus létemre ellentmondani merészelek. Nem baj, ha a beteg meg is hal, csak most ne haljon meg. Azért van szükségünk most az Ön segítségére, és az Ön injekciójára.

Professzor: Sajnálom, uram, de nem állhatok rendelkezésére. Lehet

Önnek annyi aranya, hogy Londontól Dauriáig kirakhatná vele az utat, és lehet Önnek annyi kincse, hogy kitölthetné vele a nagy ócán fenekét, mégse segíthetek önökön. Ez a beteg önökre nézve elveszett. Uraim, én nem tehetek egyebet, mint hogy sajnálom önöket.

Angol: Ez az utolsó szava?

Professzor: Ez, és most megyek is.

Francia és orosz (térdreborulnak): Ne menjen el, uram! Segítsen rajtunk!

Professzor: Sajnálom, nem tehetem.

Angol (emelt hangon): Hallja-e, miszter professzor, eddig kértem Öntől, most már követelek! Talán elfelejtette, hogy belőlem a világ ura beszél?! Elfelejtette, hogy Nagy-Britannia hatalma örök és mindenható?! Értse meg jól, követelem, hogy életet öntsön ebbe a betegbe! Ha szépszerével nem teszi meg, megteszi kényszerűségből. A hatalom és erő az én kezemben van.

Professzor (gúnyosan): Úgy?! (Egy pillanatig mintha gondolkodna.) Hát legyen meg az Ön akarata. (Határozott léptekkel megy az ajtó felé. Belép, egy pillanat múlva azonban már kint van.) Már késő. Kiszenvedett!

Francia: Lehetetlen! Lehetetlen!

(Sírva berohannak a szobába.)

Professzor (Lassan körülnéz. Észreveszi a magyar és német katonát. Csodálkozva): Maguk miért virrasztanak? Súlyos betegnek, ugye? Talán segíthetnék rajta?

Magyar: Köszönjük. Odabent most vajúdik a mi győzedelmes békénk, és ez megszületik orvosi beavatkozás nélkül is!

(A szobából vékony gyermeksírás hallatszik. Függöny le.)

—.—

Nagy forgalom, nagy haszon

*

T. C.[9]

A téli hónapok beállta alkalmából van szerencsénk az igen tisztelt fogoly urak tudomására hozni, hogy alulírott cég alatt nagyszabású üzletet nyitottunk, és azt a modern igényeknek megfelelően minden tekintetben felszereltük. Üzletfeleinket jó előre biztosíthatjuk, hogy a kereskedelmi tisztesség elveit mindenkor szem előtt fogjuk tartani, és b. vevőinknek panaszra sohasem lesz okuk. (És joguk sem. A szerk.)

Vállalatunk a legnagyobb előzékenységgel házhoz szállít príma minőségű orosz kincstári tűzifát, köbméterenként csekély 30 rubelért. Abban a szerencsés és kivételes helyzetben vagyunk, hogy ezt a fát a hadifogoly tisztek konyhájától vonhatjuk meg, s ezért bocsáthatjuk ilyen kivételesen olcsó antiquárium árban b. vevőink rendelkezésére.

Továbbá kaphatók nálunk saját gyártmányú, elsőrendű hadifogolylevelezőlapok, amelyeket most annál inkább ajánlatos lesz mennél nagyobb mennyiségben beszerezni, mert a közeljövőben ismét nem fogunk lapokat a hadifogoly urak rendelkezésére bocsátani. Elvünk: a szerénység. Megelégszünk egy-kétszáz rubel jövedelemmel is.

Cégünk prompt időre szállít, tiszti fürdőket, kifogástalan minőségben, tetszés szerint elszámolási differenciákkal, amelyeket szükség esetén hajlandók vagyunk megfelezni. Őrnagyoknak és magasabb rangú törzstiszteknek 50 százalék engedményt adunk.

Amidőn ismételten szíves figyelmükbe és jóindulatukba ajánljuk cégünket, vagyunk

kiváló tisztelettel
Donodov Kozarov & Comp.

– –

Hogyan lehet pénzt szerezni Dauriában?

Az éhes gyomornál nincs nagyobb úr. A hatalma félelmetes. Nem ismer törvényt. Nincs számára határ. És az éhes gyomor legtermékenyebb talaja a fényesebbnél fényesebb ötleteknek, amelyek mind-mind azt a célt szolgálják: hogyan lehetne pénzt szerezni a nagy-nagy nyomorúságban?

Hadifogoly János a ruganyos, puha priccs első emeletén merev tagokkal fölébred kora reggel, s miután megiszik másfél liter forró csáját,[10] cukor és kenyér nélkül, fájdalmasan állapítja meg, hogy Elza, az isteni Elza még mindig nem küldötte el a szükséges tíz rubel „kölcsön"-t, tehát valami más úton kellene előteremteni a még szükségesebb kopekeket. Hadifogoly János tehát búsan gondolkozásra adja a fejét, s agyának rekeszeiből gyorsan előszedegeti az összes módozatokat, amelyek a pénzszerzést illetőleg eredménnyel kecsegtetnek.

Legegyszerűbbnek látszik még a kölcsön intézménye, ezt az üzletágat azonban nem nagyon kultiválják a hadifogolyjánosok. Egy másik egyszerű módja a pénzszerzésnek a tiszteknél való könyöradomány gyűjtése, [ez] már azonban nagyon elkoptatott sablon. Lehetőleg jól kell markírozni a betegséget, és még jobban kell markírozni a jelmezes nyomort. A talp nélküli bakancs és a cafatokba rongyolt nadrág többé-kevésbé jó ajánlólevél. Ugyanazt a rossz cipőt és rongyos nadrágot erre a célra rövid időközökben többször is használhatják.

Az ünnepek meglehetősen jó alkalmakat nyújtanak a pénzszerzésre. Karácsonyi köszöntők és boldog újévi kívánságok az elég könnyen és elég jól jövedelmező vállalkozások közé tartoznak, csak az a baj, hogy az idő már eljár, cserebogár, sárga cserebogár.[11]

A teaédesítéshez faszolt porcukor is igen jó áron értékesíthető a dauriai kaszárnyákban, de Jézusom, hol van már az a faszolt cukor? Pedig pénzt okvetlenül szerezni kell! De hogyan?

Mákos süteményt árulni nem seft. Mogyorós cukorkát árulni rossz üzlet. Lopott fát árulni – 20 napi bezárást jelent. Képrámát vagy alumínium gyűrűt nem vesz már a bolond sem. Kávéházat nyitni vagy kifőzést? Minek? Hiszen Dauriában már több a kávéház, mint Budapesten. Meg aztán pénz is kell hozzá. Ez tehát nem jó ötlet. Kabarét

rendezni vagy lapot alapítani? Mindez már „besetzt".[12] A gyomor azonban éhes és korog. Az utolsó pillanatban végre megszületik az ötlet. Hadifogoly János tetűszínházat alapít. A tagok szerződtetése a legkönnyebb, és a fizetésük a legkevesebb. Igen, igen, János tetűszínházat alapít. Saját tenyésztésű félvad és nemes állatai már láthatók is. A zenekar mindjárt bevonul, és kezdetét veszi az előadás.

Tessék, tessék besétálni!

—.—

Kóstoló

Szakácsverseny a fogolytáborban

A muszka nem esett ám egészen a feje lágyára! Fölfedezte, hogy a legénységi konyhák szakácsai valóságos művészei a főzés mesterségének. Mert abból a kevés és rossz anyagból, amit az orosz kincstár ad a foglyok élelmezésére, ha nem is élvezhető, de elfogyasztható ételeket főzni valóban csak művészettel lehet.

Ezt a művészetet pedig honorálni kell, ha többel nem is, legalább 3 rubellel. A díjat annak a századnak a szakácsai kapják, akik a legjobb ebédet főzik, illetve, akik a legtöbb szavazatot kapják a századok bizalmi férfiaitól.

Méltóztatik tudni, úgy folyik le a verseny, hogy a szakácsok átveszik a fagyott káposztát és fagyos burgonyát, s megfőzik belőle a versenylevest, amelyből minden konyha egy-egy kis fazékkal küld a zsüri elé. A zsüri egy jól táplált orosz alezredesből és egy praporcsikból[13] s mintegy hatvan bizalmi férfiból áll. Az alezredes úr, mint rangban a legelső, kanalat ragad, s ezzel kezdetét veszi a verseny.

Az alezredes úr sorra kóstolja a fazekakat, és mindegyikre azt mondja: „karasó!" Lelógó harcsabajszáról a zsíros csöppek visszaperegnek a fazekakba, s ezzel még ízletesebbé válik a leves. Az alezredes urat követi a praporcsik, őt pedig sorra a bizalmi férfiak. Csak az emberek változnak. A kanál és a leves marad egy és ugyanaz. Hosszabb időig nem időzik senki sem egy-egy fazéknál, kivéve a jó étvágyú germánokat, akik itt is szívesen néznek a fazék fenekére. A zsüri ítélkezési módja igazi mintaképe a higiéniának. Természetesen

az alezredes úr példáját követni tartozik mindenki, s a vélemények rövid határozottsággal ebben a szóban összpontosulnak: „karasó!"

A kóstolás befejezése után az általános, egyenlő és titkos szavazás következik. Minden bizalmi férfi kis papírszeletekre írja a legjobb leves századának számát, a szavazatokat összeszámlálják, a legtöbb szavazatot nyert levest még egyszer megkóstolják, és ezzel eldől a 3 rubel sorsa. A legutóbbi versenyen az 5. század szakácsai nyerték meg a díjat. A többi szakácsok is nyertek, de csak tapasztalatokat.

—.—

A FŐHADNAGY ÚR LEVELE NEJE ŐNAGYSÁGÁHOZ

Édesem,

ne vedd rossznéven, de most csak röviden írok, mert félek, hogy valami indiszkréció folytán ismét napfényre kerül a levelem, mint a legutóbbi. Képzeld csak el, Drágaságom, karácsony előtt írt levelem a „Dauria" szerkesztőségének kezei közé jutott, és azok a kíméletlen emberek szó nélkül leközölték azokat a bizalmas és diszkrét sorokat, amelyekben szomorú sorsunkat panaszoltam el neked. Ó, s még csak elégtételt sem szerezhettem magamnak ezért, mert amilyenek ezek az újságírók, még ezt is kiszerkesztették volna. Így azután igyekszem most rövidre fogni a gyeplőt, és csak történelmi rövidséggel sorolni fel a legutóbbi napok eseményeit.

Az ünnepi napok szerencsésen elmúltak, minden különösebb baleset nélkül. Most az egyszer a muszka nem zavarta meg mulatságainkat, amelyek inkább halotti torhoz voltak hasonlóak. Hiába, mulatni csak *otthon* lehet! De hol van *még az az otthon?*

A szívem vérzik, ha rágondolok, mikor láthatjuk viszont egymást. Amint az orosz lapokból olvassuk, a helyzet egyre kilátástalanabb. Az invalidus sorozáshoz fűzött reményeim is mind-mind meghiúsultak. Aranyos Bogárkám, szomorúan kell veled közölnöm a hírt, az orosz orvos nem vett fel az invalidusok közé. Ezzel utasított el a gazember:

– Főhadnagy úr, ha mindenkit, akit a dadája gyerekkorában a feje lágyára ejtett, most hazaküldenénk, ki kellene üríteni a táborok jó

részét. Ezt persze, beláthatja, nem tehetjük meg. Attól a kis fejlágyulástól Ön még elég jó katona lehet.

Ezzel el is volt intézve az ügy. Reményeim derékba törtek. Bizony leverten tértem vissza förtelmes odúmba, ahol sohasem szűnik meg szívem Érted dobogni, fájó lelkem Utánad vágyódni.

Sok-sok szerelmes csókot küld
a te hűséges Pityud

Ui. A foxit tiszteltetem.

—.—

Álhírek

„Kancsukaország rabjai" c. folytatásos regényünk folytatását a feketehimlőjárványra való tekintettel bizonytalan időre elhalasztottuk.

Személyi hír. Mint őszinte sajnálattal értesülünk, Vadnay István cs. és kir. kapitány és őrnagy úr, a dauriai tábor közszeretetben álló, legnépszerűbb tisztje, egészségi okokból, levegőváltoztatás és idegrendszer-rendezés miatt Dauriából ismeretlen helyre távozott. Az őrnagy úr távozása a 65-ös foglyokat érintette fájdalmasan, mert legbőkezűbb, atyai támogatójukat vesztették el benne.

Újévi táviratváltás. Az újév alkalmából orosz és magyar hadifoglyok között a következő táviratváltás történt:

„Orosz foglyoknak,
Kenyérmező, Hongrie.

Fogadják kollegiális üdvözleteinket és jókívánságainkat az újév alkalmából. Kívánjuk, hogy mennél előbb hazakerülhessenek Szt. Oroszország földjére, mert nekünk már elég volt a káposztalevesből és az orosz gazságokból.

Dauriai magyar foglyok"

A táviratra a következő válasz érkezett:

„Magyar foglyoknak,
Dauria, Sibirion.
Nekünk is. Mi elég jól érezzük magunkat itt is. B. u. é. k.
Orosz foglyok"

—

Békeakció. Mint tudósítónk jelenti, a dauriai hadifoglyok körében erős békeakció indult meg, a szövetséges államok diplomáciájának élénk támogatása mellett. Az akció vezetői legközelebb memorandumban terjesztik elő a békepontokat, amelyekből a legnagyobb utánjárás után a következőket sikerült megtudnunk:

Németország és *Magyarország* lemond arról a szándékáról, hogy Szent Pétervárt, Londont és Párizst elfoglalja. Ennek ellenében *Oroszország* átengedi megszállott területeit, de kárpótlásul és hadseregének új szellemben való átreformálásához megkapja Auffenberg[14] és Potiorek[15] osztrák tábornokokat.

Franciaország szintén átengedi Észak-Franciaország megszállott részét, kárpótlásul azonban engedélyt kap a margitszigeti játékbank nyitására Lukács Lászlótól.

Pekár[16] elveszett királysága fejében jegyszedői állást kap egy budai moziban.

Viktor Emánuel[17] pedig bő apanázst kap apósától, *Nyikitától.*

A béketárgyalások hír szerint nagy reményekkel kecsegtetnek.

—.—

Hazai levelekből: Dauriai foglyok az utóbbi napokban egyre nagyobb számmal kapják a várva várt hazai leveleket. Ezek közül válogattuk az alábbi kedves sorokat:

„Szeretett, kedves, egyetlen férjem!

Én, hála Istennek, egészséges vagyok, amit neked is szívből kívánok. Értesítelek továbbá, hogy a János sógor még tavaly Kisasszonynapkor bebeszélte nekem, hogy te hősi halált haltál. Értesítelek továbbá, hogy a kis Jánoska már megszületett, csak az a baj, hogy tévedésből a János sógor az apja. Értesítelek továbbá . . ."

„. . . Kedves fiam, a lapodat nagy örömmel megkaptuk, és tudatlak, hogy sógorod, Jenő, szintén orosz fogságban van, Krasznojarszkban, nagyon szeretném, ha e levelünk vétele után meglátogatnád. Pontos címe . . . stb."

„. . . Szeretett férjem, értesítlek, hogy szeptember 1-én kelt leveledet megkaptuk, és igen örvendünk, hogy egészséges vagy. A leveleddel együtt kaptunk egy másik levelet is, valami Elza nevű nőtől, aki állítólag pénzt kölcsönzött neked. Postafordultával azonnal értesíts, ki

ez a nő, mi közöd van hozzá, miért adott neked kölcsön, hogy jössz te ehhez a nőhöz, s egyáltalában, hogy mersz te idegen nőkkel érintkezni.

Ne kerülj a szemem elé, ha . . . stb!"

Ó, aranyos, naiv otthoniak!

—.—

Hol a nővér? A vicc komollyá vált, vöröskeresztes osztrák grófnő látogatása csakugyan erősen fenyegeti Dauriát. A látogatás már jelezve is volt, csak a grófné nem érkezett meg. A századoknál sietve kiadták már a fehérneműket is, kisöpörték a folyosókat, a kitajszkiak kikotorták a szemétdombokat, de a grófnő, a várva várt vöröskeresztes istennő elmaradt. Vajon hol késik az éjhomályban? A táborban a legkülönbözőbb hírek vannak forgalomban. Állítólag a grófnőt útközben kellemes baleset érte: egészséges fiúgyermeknek adott életet. Anya és gyermeke a körülményekhez képest jól érzik magukat. Más forrásból arról értesülünk, hogy a grófnő seblázban megbetegedett, s most a csitai kórházban kezelik. Van olyan hír is, amely szerint a grófnő rablógyilkosság áldozata lett. Szibériai betyárok követtek el ellene merényletet, pénz helyett azonban csak szentképeket találtak nála. Az útonállók erre lovagiasan kölcsönt ajánlottak fel, a grófnő azonban már nem fogadhatta el, mert már hulla volt.

—

Öt koporsó. Valahol messze megástak egy sírt. Mellette egy másikat meg egy harmadikat, sőt, megástak egy ötödiket is, a sírokba lebocsátottak öt gyalulatlan koporsót, öt családnak . . . . . [18] szemefényét. Egy nap alatt váltak meg az élettől, egyszerre hullik mindannyiukra a fagyos göröngy. A burját rögök kísértetiesen kopognak a durva koporsón, hamarosan ráborítják a halál fagyos leplét öt derék vitézre, akik immár nem látják viszont az otthont soha. Vérző szívünk most fájdalmas búcsúját küldi felétek. Halott testvérünk, csöndes, nyugodt jó éjszakát!

Szép muszka, kit e lapra figyelmeztettem, közölje velem, tisztességes ismeretség lehetséges-e? Válaszát „A vutkit én is szeretem" jeligére a kiadóba kérem.

–

Keressük azt a 80 rubelt, amelyet a lopott tehénért kifizettünk az orosz kommandónak. Leveleket „Germán önkéntesek" jeligére „Dauria" poste restante kérünk.

–

Vöröskeresztes hölgy fiatal hadifoglyok önzetlen barátságát keresi. Anyagi érdek kizárva. Ajánlatokat „Szeretném, ha szeretnének"[19] Csita főposta kérek.

–

Ex-fogolytáborparancsnok foglalkozást keres. Minden jövedelemző munkát elvállalok. Leveleket „Még keveset kerestem" jeligére az orosz kommandóhoz kérek.

–

Elveszett egy penge nélküli, nyeletlen bicska. A becsületes megtaláló a nyelét megkaphatja, csak a pengét küldje vissza. „Fogoly-látogatás" jeligére a kiadóba.

1916. január 2.

Megjelenik minden vasárnap
Előfizetési ár egy hóra 1 rubel
egyes szám 30 kop.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
12. század
Szerkeszti: Szamuely Tibor

Halotti beszéd

Látjátok feleim szemeitekkel, mik vagyunk mi. Por és hamu vagyunk. Lélek nélküli test. Rabláncon a vágyunk és akaratunk. Még az álmunk sem a mienk. Még szívünk sem szabad.

Anyag vagyunk. Számok, amelyekkel kénye-kedve szerint dobálódzik a kegyetlen sors. Tegnap még miénk volt az életnek minden szépsége .....[1] nyomtalanul .....[2] a háborús öldöklés ezernyi veszélye, és mégis-mégis belekerültünk a vészek vészébe, az antihumanizmus és kulturálatlanság orosz sivatagába.

Fiúk, akikre most örökre ráborul a burját halmok csontfagyasztó hideg röge, vajon miről álmodhattok? A magyar ég kékjéről-e, amely nem mosolyog rátok többé soha, az otthon melegéről, amelyet már sohasem élvezhettek, a magyar róna aranykalászairól, amelyben soha többé nem gyönyörködhettek? Fiúk, tirajtatok csúful keresztülgázolt az élet! Fűtetlen, jéghideg marhaszállító vagonokban hozott el utolsó utatokra a cári vonat, és lélekdermesztő, fagyos, sivár istállókban vetették meg számotokra gyöngéd orosz kezek a halotti ravatalt.

Rabok vagyunk. Gyöngék, tehetetlenek. Rabláncon a vágyunk, a sóhajunk, az álmunk. Még szívünk sem szabad. Könnyeink is lopva, titkon peregnek végig orcáinkon. Testvéreim, a kínzó szenvedésben nekünk csak meghalni szabad.

—.—

*

Még csak ez hiányzott! Amerika. Most már csakugyan meg van mentve a haza sorsa. Az entente lapokban ismét kivirultak a győzelmi remények szúrós virágai, és ismét – ó, hányadszor már! – megkondultak a lélekharangok a központi hatalmak felett. Szegény monarchia. Hányszor siratnak és temetnek még el az ellenséges lapok, és hányszor állsz még talpra félelmetes óriásként ellenségeink legnagyobb ámulatára.

Most megint . . . . . .[3] olvassuk, hogy Oroszország 12 milliós hadsereggel készül ismét lehengerelni Németországot és a monarchiát. A lázas készülődés a nagy-nagy hengerlésre természetesen országszerte folyik, még itt, Dauriában is. Hadifogoly cipészeket és szabókat rendeltek ki – bár a nemzetközi egyezmény ezt tiltja –, hogy az orosz műhelyekben a harcra induló orosz katonák részére ruhákat és csizmákat készítsenek. A győzelemre való készülődés láza kiterjed a dauriai orosz műhelyekre is, ahol szigorú parancs értelmében a hadifogoly munkások kötelesek a munkát a lehető leggyorsabban . . . . . .[4] [végezni], hogy minél hamarabb elindulhassanak [az orosz csapatok] a harctérre. Jól tudják azonban a felügyelő orosz altisztek is, hogy ez mit jelent az ő részükre. Kieszelték tehát, hogy mahorkával jó lesz megvesztegetni a munkásokat, hogy mennél kevesebbet dolgozzanak, és mennél később készüljenek el a ruhák. Nem dolgoznak a foglyok, csak markírozzák a munkát, ha az orosz tisztek közül valaki bejön a műhelybe. De amikor távozik, ismét úrrá lesz a műhelyben a munkátlanság, és a foglyok nagy élvezettel szívják az orosz katonák ajándék mahorkáját.

Az atyuska hadserege így készülődik a nagy győzelemre.

–.–

– *Istenlátó Herseh* –

Máramarosban járt az orosz horda. Rabló kozákok kalandoztak a hegyek között, és rátaláltak a kis rutén falura, ahol Istentlátó Herseh jámbor áhítattal ünnepelte jom kippur napját,[5] a zsidók legszentségesebb „hosszúnap"-ját.

– Itt lakik a zsidó?

– Itt.

És a kozákok, mint az éhes héjja csaptak le Hersehli házára. Pénzt akartak. Istentlátó Herseh fehér halotti lepelben rémülten állott a vad tekintetű kozákok elé, és a félelemtől elakadt a nyelve. Még szólni sem tudott. Csak tépte fehér szakállát, és az ég felé meresztette szemét, mintha onnan várna segítséget. De nem jött.

És nem volt ott pénz sem. A kozákok megcsapkodták a kancsukával, és ráordítottak.

– Igyi![6]

Hiába tördelte az öreg Herseh a kezét, hiába volt könny, könyörgés, Istentlátó Hersehet elhajtották orosz fogságba.

Hetven év súlyos terhével a vállán, Istentlátó Herseh így járta végig az orosz foglyok kálváriáját, amely az ő számára Dauriába vezetett. Az öreg zsidó odaadással viselte a sorsát. Tűrt minden szenvedést, minden nélkülözést. Az isten akaratába való megnyugvással ment volna Herseh akár a kamcsatkai ólombányákba is. Csak egyet nem tudott elszenvedni, a foglyok menázsiját. Múltak a napok, és múltak a hónapok, és Istentlátó Herseh még mindig a vallás parancsait tartotta szem előtt, s a világ minden kincséért nem evett volna meg egy falat húst vagy egy kanál levest. Inkább agyonlövette volna magát, ha meg kellett volna ennie az orosz kincstár kosztját. Mindent, csak ezt nem.

És eltelt egy év is, de Herseh, a kolduszegény fogoly zsidó még mindig nem evett egyebet kenyérnél és csájánál. Ez volt mindennapi tápláléka. De Herseh sohasem panaszkodott. Bizonyára az Isten akarja, hogy így legyen. És Herseh nem lázongott soha az Isten akarata ellen. Még csak gondolatban sem.

Reggel, délben, este csöndes megadással fogyasztotta el a csáját,

mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga. A hitsorsosai azonban végül is rájöttek, hogy az öreg megérdemel minden támogatást. Összegyűjtött kopekekből most már egy rubelt kap Istentlátó Herseh minden héten, hogy krumplilevest főzhessen belőle, és megvehesse a péntek esti gyertyáját és bulkiját.[7]

Most már nincs is boldogabb ember az öreg Hersehnél. Péntek este a saját gyertyájának világánál dicsérheti az Urat, akinek bölcsessége és jósága kimeríthetetlen.

Veszélyben a pénzünk

Részegek az oroszok, szenvedjenek a foglyok

*

Szegény orosz katonák nagy bajban vannak most. Nemcsak az a veszedelem fenyegeti őket, hogy valamikor talán még a harctérre is ki kell menniük, hanem egyéb tekintetben sincs mostanában nyugtuk.

Az orosz kommandáns például – aki úgy látszik – egyoldalú vakságban szenved, és nem akarja észrevenni, hogy naponként tizenöthúsz ember pusztul el feketehimlőben, azt az egyet észrevette, hogy az orosz katonák, akik a fogoly századoknál mint sztarzsik szerepelnek, igen gyakran vannak beszámíthatatlan állapotban. A vutki-fogyasztás igen fellendült az utóbbi időben, éspedig nemcsak a foglyok, hanem az őrök között is. Annyi bizonyos, hogy az orosz katonák nem abból a fél rubelből élnek – mint Marci Hevesen –, amelyet az orosz hadikincstártól kapnak hadigázsiként, hanem valószínűleg sok pénz vándorol a zsebükbe a foglyok zsebéből, megengedett vagy meg nem engedett úton.

A foglyok pénze csak a mi zsebünkbe vándorolhat, és nem is engedhetjük meg, hogy rajtunk kívül mások is megzsarolhassák a foglyokat – ez az álláspontja az orosz parancsnokságnak.

Kosarev és társai így viselik szívükön a foglyok érdekeit. Sőt annyira mennek az atyai gondoskodásban, hogy azzal az eszmével foglalkoznak, hogy a foglyok címére érkező pénzeket nem adják ki. Meg-

szüntetik az okot, hogy megszűnjék az okozat. Koldussá teszik a foglyokat, hogy ne rúgjanak be az orosz sztarzsik.

Igazi orosz gondolkodás.

—.—

A CSITAI ŐRANGYAL VAGY A FOGOLY SINCSEN FÁBÓL

– Haditudósítónk távirati jelentése –

A lovagkor újraéledt, talán még megszületik az újkor Tinódi Lantos Sebestyénje[8] is. Egyelőre azonban le kell mondanunk a virágénekek kedves és kellemes formájáról, és megelégszünk a szürke prózával, az olvasóra bízva, hogy kihámozza és kiérezze belőle a színeket és hangokat, amelyeknek édes zenéje megrezegteti az érző szíveket.

Arról regél most ez a kis krónika, hogy a csitai fogolytábor rettegett hatalmú parancsnokának szépséges szép leányát, valami különös szerencse folytán ecsetjével megörökíthette a vásznon egy tehetséges fogoly tiszt, aki művészete révén teljesen kegyeibe jutott a kisasszonynak. Nagyon jóindulatú volt a leányka a fogoly urakkal szemben. Bármilyen kérelmük volt, készségesen juttatta parancsnok papájához a legjobb ajánlásokkal egyetemben. És amint sejthető, az apa kőkemény szívét minden esetben nagy sikerrel puhítgatta a kisleány. Addig-addig könyörgött, hízelgett s cirógatta papájának haragos szakállát, és bortól pirosló orcáját, míg végül is elhangzott a boldogító igen, s a fogoly tisztek kérelme teljesíttetett.

Ilyen kedvező és kellemes auspiciumok[9] között jutottak a foglyok arra a megállapításra, hogy az ember nincs fából, és ebből következik, hogy nincs fából a fogoly sem. Miután ezt a szomorú tényt megállapították, gondolkodni kezdtek, hogy ezen segíteni kéne valamiképpen. Igen ám, csakhogy hogyan? Valamelyiküknek eszébe jutott a nóta: „Asszonykám, adj egy kis kimenőt . . .”

Úgy van! Egy kis esti kimenőre van szükség, és a nagy probléma megoldást nyer. Ja, de hogyan lehetne kimenőt kapni?! Egy percnyi tanakodás. Úgy van. Mire való a bájos kisangyal?! Ő majd eljuttatja a kérelmet. Igen ám, csakhogy nagyon kényes az ügy, hogyan kellene

elmondani a dolgot a kisasszonynak? Csak úgy egyszerűen elmesélni neki a dolgot nem lehet. Képletesen elmondani pedig azért nem ajánlatos, mert hátha nem érti meg, s akkor nem lesz semmi eredménye. Vagy pedig megérti – s akkor annál rosszabb. Szóval sehogy sem volt jó. Sok-sok álmatlan éjszaka után végül is abban állapodtak meg, hogy egy levélkébe zárják titkos kérelmüket, úgy nyújtják át az aranyszívű védangyalnak, hogy továbbítsa a parancsnok úrnak. Ez meg is történt, de hamarosan meg is jött a válasz:

– A kérelem elutasíttatott.

Hiába volt a kisasszony minden hízelgése, legforróbb ölelése és cirógatása, a tiszt urak nem kapták meg az esti „kimenőt".

Nem is kérnek ezentúl semmit írásban a csitaiak. Csak szóbelileg.

–.–

KONFERANSZ

Elmúlt és eljövendő kabarékról

*

Jónapot uraim,

tetszik, vagy nem tetszik, már megint itt vagyok. A szilveszteri kabarén annyira megtetszett ez a mesterség, hogy még most is, amikor pedig ismét újságírónak kellene lennem, ismét konferanszié vagyok. Így legalább megelőzhetem újságíró kollégáim véleményét, akik azt mondhatják, hogy a konferáláshoz többet értek, mint az újságcsinálás mesterségéhez, a konferansziék pedig azt mondhatják, hogy mégis-csak jobb újságíró vagyok, mint konferanszié. Így aztán a kecske is jóllakik, és a káposzta is megmarad.

Egyszóval ismét a színpadon vagyok, és nem vagyok a színpadon. Tekintsék úgy, ahogy jólesik. Amíg azonban efölött végérvényesen és megfellebbezhetetlenül döntenének, méltóztassék tudomásul venni, hogy kabaré volt és kabaré lesz Dauriában.

Le roi est mort, vive le roi!

A király meghalt, éljen a király. Én a magam részéről – ezt őszintén bevallhatom – örülök, hogy a szilveszteri kabarénk „est mort", mert nem is képzelik, mennyit fagyoskodtam azon a délután a „szín-

falak" mögött. És velem együtt fagyoskodtak a többiek is. Ne csodálkozzanak tehát – és ezért utólagosan bocsánatukat kérem –, belénk fagytak a legjobb ötletek. Csak később, amikor kezdtünk magunkhoz térni, jutott eszünkbe, hogy milyen jó lehetett volna a kabaré.

Annyit azonban meg kell adni, hogy megtettünk minden megtehetőt a hideg ellen. A legügyesebb fatolvajokat szerződtettük erre a célra. Kitettük magunkat a 30 napos lezárás veszélyének, megvásároltuk az összes megvásárolható tűzifát, elköltöttük erre a bevétel háromnegyed részét, de hiába, minden hiába, végül is a szilveszteri fagy győzedelmeskedett felettünk. Még most is didergek, ha arra a hidegre gondolok. De a többi szereplők is dideregtek, amikor elkészültek a zárszámadások, és kiosztották közöttük a gázsirészesedést: 34, mondva harmincnégy kopeket. Az igaz, hogy Dauriában ez is valóságos vagyon, különösen ha az ember arra gondol, hogy kis szerencsével a szereplők akár rá is fizethettek volna a kabaréra.

Azért ment aztán rögvest határozatba, hogy rövidesen még egy kabarét rendezünk, hátha akkor sikerülni fog a ráfizetés. Úgy hallom azonban, hogy a tiszt urak között már megindult az ellenmozgalom, és készakarva meg akarják hiúsítani terveinket. Csak azért sem engedik, hogy ráfizessünk.

Kérem, csak tessék fenyegetőzni. Az ilyen fenyegetésektől mi nem ijedünk meg.

A kabarét különben – január 18-án rendezzük a szobranyije[10] széllel fűtött nagy termében.

A viszontlátásra.

–.–

Újévi ebédem

*

Egy év – nagy idő. Tavaly még Budapesten, az idén már Dauriában virrad rám az újesztendő. Egy év előtt még mint irigyelt „Kávéházi Konrád", most már mint öreg harcos vágott mellbe a kényelmes, puha priccs ölén az első jókívánság:

Boldog újévet!

És aztán jöttek sorra a többiek is:

Boldog újévet, boldog újévet!

Jézusom! Mi lesz velem? Hogy bírjak el gyönge vállaimon ennyi boldogságot? A védekezésre csak egy mód van: menekülni. Igen, igen, menekülni! Üldözött nyúl nem keresi annyira a megváltó bokrot, s szomjas sivatagutazó nem vágyódik annyira a forrás tiszta vize után, mint én vágyódtam egy csöndes, védett hely után, ahol nyugodtan leélhetem ezt a napot is, anélkül hogy boldog újévet kívánnának nekem.

Hopp! Megvan. Elmegyek ebédelni Stoll főhadnagy úrhoz, aki oly kedvesen invitált magához tegnap a kabaré után. Itt biztosan nyugton maradhatok. No és mit gondolnak? Kérem, bemegyek a főhadnagy úrhoz, jó napot kívánok, mintha nem is tudnék az évfordulóról, leülök, rágyújtok egy jó szivarra, a torkomat leöblítem egy-két pohár kitűnő itallal, már kezdek megnyugodni, hogy végre-végre mégiscsak megúszom nyugodtan ezt a napot is, de egyszer csak nyílik az ajtó:

– Boldog újévet!

Megint nyílik az ajtó:

– Boldog újévet!

Az ajtó be sem zárult, már jön egy újabb jókívánság:

– Glückliches Neujahr![11]

Elképedve látom, milyen kedves nyugalommal fogadja és viszonozza a főhadnagy úr a jókívánságok rémületes özönét.

Ajtó nyílik, ajtó zárul.

Boldog újévet! Boldog újévet!

Még a falak is visszhangoznak a sok boldogságtól. Csak néztemnéztem. Mi ez? Voltam én már miniszterelnök előszobájában is újév napján, de még ennyi boldog újévet kívánást álmodni sem mertem. No, ha ez az év sem lesz boldog, akkor egyik sem!

Annyi bizonyos, a kezdet elég jó volt. Az ebéd meg különösen kitűnő. És örömmel vettem észre, hogy telt gyomorral a „boldog újévek" is elviselhetőbbek, bár még a cigány sem hagyott nyugton. Még ő is boldog újévet kívánt, ahelyett hogy játszott volna. De hát ilyen a fogoly újéve!

Délután persze már sokkal veszélytelenebb. A vihar lezajlott, a jókívánságokban kellemes, tűrhető szünet állott be. És hogy én se za-

varjam ezeket a nyugodt órákat, elbúcsúztam a főhadnagy úrtól az aktuális köszöntéssel: boldog újévet kívánok!

—.—

Álhírek

*

Két levél

Kaptuk a következő sorokat:

„Kedves szerkesztő úr!

Legnagyobb meglepetésemre azt olvastam a »Dauria« legutóbbi számában, hogy engem szibériai útonállók agyonütöttek és kiraboltak. Sietve közlöm önökkel, szerencsére ilyen kalamitásban nem volt részem, valamint az sem történt meg velem, hogy örvendetes családi esemény központjába kerültem és e körülmény késlelteti dauriai látogatásomat.

Kérem, nyugtassa meg az érdeklődőket és türelmetlenkedőket, hogy még mindig élek, és okvetlenül meglátogatom a dauriai foglyokat, sőt – horribile dictu[32] – még gyengit[13] is viszek magammal, csak várni kell türelemmel. A népdal is azt mondja: türelem – gyengit terem.

Szóval pénz lesz, és a látogatásom mégiscsak többet fog érni egy penge nélküli nyeletlen bicskánál.

A viszontlátásig üdvözli

Ismeretlen grófnő."

—

„Igen tisztelt szerkersztő úr!

Nagy bajomban kénytelen vagyok Önhöz fordulni. Talán Ön tud segíteni rajtam. Az a bajom, kérem, hogy a dauriai foglyok nem hagynak nyugton, éjjel-nappal zaklatnak hol alázatos, hol követelődző, hol meg goromba, pénzkérő levelekkel. Hát mit gondolnak, kérem, azok az emberek? Bankógyáros vagyok én, vagy pedig maga a párizsi király, akinek kincsesládája kimeríthetetlen? Én szívesen küldenék mindenkinek annyit, hogy akár mindennap cigányzene mellett fogyaszthatná el napi fél liter vutkiját, de mit csináljak, kérem, ha – nincs.

Szomorú, kérem, nagyon szomorú, de nincs. És ha a fejem tetejére állok – márpedig azt nem kívánhatják tőlem a fogoly urak – akkor sincs! A zaklató levelek pedig egyre jönnek, jönnek, és engem már az a veszedelem fenyeget, hogy elmerülök a pénzkérő levelek szörnyű áradatában.

Kérem, kérem, segítsen rajtam.

Üdv.

Elza."

–.–

A TIZENNÉGYESEK AJÁNDÉKA:

Szerkesztőségünk múzeuma igen értékes kinccsel gazdagodott. A 14. gy. e. egyik Dauriába internált önkéntese eljuttatta hozzánk karácsonyi ajándékát, amely a következő tárgyakból áll:

1 patentkapocs
2 drótkapocs
1 kis gyöngyházgomb
1 csontgomb és
1 1/2 m pamutcérna.

Ezenkívül még egy ingyen sírhelyet is kaptak [a foglyok] a dauriai temetőben, ezt azonban nem fogadták el, az ajándék többi részét pedig hálás kegyelettel őrzik meg.

–

Nincs béke. Mint igaz részvéttel értesülünk, a dauriai diplomaták által kezdeményezett béketárgyalások részben a nagy hideg miatt befagytak, részben pedig az entente államok túlzott igényei miatt megfeneklettek. Más forrásból azonban arról értesülünk, hogy a leányzó még nem halt meg, csak alszik. Éppen ezért diplomatáink még nem tettek le minden reményről.

–

Legújabb álhírek. Kis bokrétába gyűjtöttük a legújabb álhíreket, amelyek az elmúlt héten nyugtalanították Dauriában okkal és ok nélkül a

foglyok kedélyét. Az álhírek között – erről nem állunk jót – lehetnek olyanok is, amelyek véletlenül igazak, vagy ha most még nem is alaposak, valamikor – ki tudja mikor, azzá válhatnak. E hírek a következők:

A dauriai fogolytábort kiürítik, mert Kínában a németek lázadást készítenek elő az indiai angol gyarmatok és Oroszország ellen.

–

Nem igaz, hogy a foglyokat elviszik Dauriából, ellenkezőleg, a közeli napokban 120 tisztet és 10 000 főnyi legénységet hoznak ide.

–

A vöröskeresztes grófnő nem hoz a foglyoknak egy fillért sem, mert igen sok fogoly gaz árulóként megadta magát, és egyelőre nem lehet megállapítani, hogy ki jutott tisztességes úton fogságba, és ki nem?

–

A vöröskeresztes górfnő Csitában 250 000 rubelt vett fel egy banknál, és ezt az összeget mind kiosztja a dauriai foglyok között.

–

Vasárnap 17, hétfőn 22 ember halt meg feketehimlőben a legújabb foglyok közül, akiket az oroszok mind meztelenre vetkőztetve raktak ki a kórház lépcsőházába, hogy megfagyjanak.

–

A feketehimlős halottakat az orosz parancsnokság nagyszerűen felöltöztetve temetteti el, tiszta fehérneműben és téli ruhában, és ezt az intézkedést azzal indokolja, hogy ha nem jut ruha az élőknek, legalább a halottaknak legyen.

–

Gyanakodó. Erősen téved, kedves uram .....[14] miatt nem Pausz Ferenc angol professzornak tett levélben szemrehányást a felesége. Ő már gyanún kívül áll – odahaza.

–.–

APRÓHIRDETÉSEK

*

Előkelő orosz nő tiszti famíliából kitűnő összeköttetésekkel ifjú kadét aszpirant tartós barátságát keresi. Leveleket „Szőke fej, magas termet" jeligére Dauria poste restante kérem.

*

Megkótyagosodott fogolytábor parancsnok éjszakai nyugalmat és csöndet keres kaszárnyákban. Ha meg nem találom, mindenkit lecsukatok. Leveleket nem fogadok el – semmiféle jeligére.

*

Kerestetik egy jobb lábra való fél lakkcipő. Ajánlatokat „Elza csak két bal lábra valót küldött" jeligére a kiadóba kérek.

*

Szép zászlós aki szilveszter éjszakáján szórakozottságból a snapszot az ágya alá öntötte, ismeretlen bámulója kéri, tisztességes ismeretség lehetséges-e. Választ „Hát a torok mire való" jeligére poste restante kérem.

1916. január 9.

IV.

1918. ÁPRILIS 24.—1918. DECEMBER

„Forradalmat vivni mindig szebb feladat ugyan, mint akár magáról a forradalomról, akár annak okairól elmélkedni, de az elmélkedés mégis szükséges."

(Szamuely Tibor: *Május előtt*, 1918. április 27.)

KÉSZÜL A BELSŐ FRONT...

Az Osztrák–Magyar Monarchiában csapateltolások történnek. Az olasz frontról csapatokat tolnak el a budapesti, a prágai, a bécsi frontokra, amelyek most vannak készülőben, kialakulóban.

Budapesten, Prágában, Bécs munkásnegyedeiben kakastollas csákójú tiroli vadászok patruljai cirkálnak, kutatják a terepet, szaglászszák a forradalmat. A budai vár környékén, a bécsi miniszterelnökségen érzik már a perzselődés szagát, keresik a forrást, ahonnan árad a fojtott tűz füstje, mely alól felcsapni készül a forradalom lángja. A láng, amely felperzseli a Habsburgok vérszennyezte s szúette trónusát, s leégeti a kapitalizmus romladozó, szerteeső épületét.

Prágában nem megbízható már a magyar baka, akit kiszakítottak faluja környékéről, hogy gyilkosa legyen a cseh proletárnak. Budapesten nem megbízható a cseh katona, akit viszont a magyar munkások lázadó kitöréseinek elfojtására küldtek. Új elemekről kell gondoskodni a belső front számára, akiket nem fertőztek meg meg az orosz földről átáramló forradalmi párák. Tirolból hozzák a császárhű lövészeket, akiknek fegyvereiből akarják szórni a halált – a belső ellenségre – a forradalmi proletariátusra.

Ami most Ausztriában és Magyarországon történik, az iskolapéldája annak, hogyan keletkezik a forradalom.

A munkásság hullámzik a forradalmi láztól, a nyomorúság a csontjait rágja már. Katonatömegekbe egyesített parasztok, belefáradva a négyesztendős háborúba, látva, hogy a földből továbbra is kitagadják őket, nyugtalanságba esnek. Bomlik a fegyelem.

Erősödik a nyomás a katonatömegekkel éppúgy, mint a végleges elnyomorodás elé néző munkásokkal szemben. A fegyelem azonban még tovább züllik. A forradalmi hullámgyűrűk mind nagyobb rétegekre terjednek át.

A központi kormányhatalom erőtlenedik, ingadozóvá lesz befelé

éppúgy, mint kifelé. A belső elerőtlenedés képtelenné teszi, hogy ellenálljon a „hatalmas és hű szövetséges" imperialisták nőttön-növő étvágyának. Mind nagyobb követeléseket kell megvalósítani a dolgozó osztályok terhére, folyton erősíteni kell a nyomást, hogy eleget tegyen kifelé való kötelezettségeinek, nehogy ezek nem teljesítése elüsse a közös zsákmányban való részesedéstől.

Az elnyomás minden fajtájának erősodnie kell, de az uralom minden fajtája mind szélesebb ívben ingadozik. Az uralkodó német és magyar burzsoáziának növelnie kell nemcsak a szociális elnyomást, amelyben segítőtársakra talál a nemzetiségek vagyonos osztályaiban is, de a nemzetiségi elnyomást is. A nemzetiségi burzsoázia kizárólagos kizsákmányolási területet akar biztosítani magának a saját munkásosztálya bőrén, felhasználja a proletariátus minden irányú elnyomását, hogy nemzeti törekvéseinek szolgálatába állítsa őket, s egységes támadásra egyesítse az ellentétes érdekű társadalmi osztályokat. A csehországi forradalmi mozgalom folytonos erősbödése így járul hozzá a monarchia központi hatalmának nagymértékű elerőtlenedéséhez.

Czernin[1] távozásának mélyebb oka nem a császári hazugság kiderülése, hanem a ki- és befelé való erőtlenségből származik, amelynél fogva képtelen volt a kívülről és alulról jövő nyomást kiegyenlíteni. Wekerle[2] bukásának okai egyelőre még nem jutottak el hozzánk, de kétségtelen, hogy a tiroli ezredek már a jövendő új kormány védelmére mennek Budapestre.

Burián báró,[3] az új külügyminiszter, Tisza István eszköze. Annak a külpolitikának képviselője, amelynek Tisza István adott kifejezést a Balkánnal szemben való osztrák–magyar imperialista törekvések legbrutálisabb érvényrejuttatásában. A magyar Trepov[4] – Tisza István –, aki már 1912-ben géppuskákat állíttatott a képviselőház elé és ágyúkat a Váci úti gyárak környékére,[5] érvényesíteni fogja befolyását a belső elnyomás erősítésében is.

A pénzügyi válság már nem közeledőben van, hanem átveszi uralmát a monarchia pénzügyei felett. A monarchia teljesen ki van szolgáltatva hitelezőjének: Németországnak. Szabadulás nincs, csak forradalmi úton, mert az osztrák–magyar imperialisták képtelenek elszakadni a szövetségtől. A Németországnak fizetendő kamatok hűbéres

viszonyba süllyesztik a monarchiát, amelynek terheit a munkások és parasztok viselik.

A francia fronton az asszonyok tízezreit teszik özvegyekké, a gyermekeket árvákká, a gyárakban szigorítani kell a militarista fegyelmet, a növekvő ínség Galíciában, Csehországban kikényszeríti az erőszakos rekvirálásnak a parasztgazdákkal szembeni mind szigorúbb alkalmazását.

Munkás és paraszt egyesül a forradalmasító elégedetlenségben – ezt az elégedetlenséget csupán fegyverrel lehet elnyomni, ha egyszer kitör. Pedig kitörőben van: a belső frontra való sietős csapatküldések ezt mutatják.

A fegyveres fellépés a fegyvertelenek kezébe is fegyvert ad. A fegyver ravaszán, a géppuska billentyűjén nyugvó katonaujjakat az idegek összekötik a mundérba öltöztetett, háborútól fáradt, fronttól, haláltól irtózó, hazavágyakozó munkásnak, parasztnak gondolkodó agyvelejével. Nevezzék bár forradalmi rajongásnak, mondják a kishitűek, a szocializmusból Messiás-hitet csinálók, hogy ez a felfogás politikátlan gondolkozás, de mégis azt mondjuk: Magyarországban, Ausztriában *most születik a munkások és parasztok fegyveres felkelése.*

Akárki lesz a külügyminiszter, akárkiből is csinál miniszterelnököt a császár és király, a kormányhatalom kezelői szükségszerűen csak közvetítői lesznek az imperializmus ellenállhatatlan parancsának. A személy is mindegy, a pártállás is mindegy, minden kormányférfi elé csak egy feladatot szab az imperializmus: odaállítani a munkásosztályt a választás elé, amely elől nincs kitérés: imperializmus vagy szociális forradalom.

A tiroli csapatok csak véresebbé teszik a magyarországi munkásság felkelésének első idejét, mint az ezen csapatok nélkül volna. De nemcsak több munkásvér fog omlani; a burzsoázia véréből is többet fog lecsapolni a kitörő polgárháború.

Ettől a polgárháborútól nem fog megriadni a magyar munkás, a magyar paraszt sem. Nem riadhat vissza, mert ez éppen olyan kikerülhetetlen, mint maga a fegyver kézbevétele akkor, amidőn választani kell az imperializmus minden következménye és a szociális forradalom között. Választani: felfordulni reménytelenül a saját elnyo-

mókért valamelyik fronton, meggebedni az uralkodó osztályok nyomása alatt, vagy a fegyvert saját felszabadítására használni fel.

A belső fronton igazi ellenségek fognak mérkőzni a szociális forradalom folyamán, a fegyveres felkelés első lendülése után. Nem proletárok proletárral fognak szemben állni, hanem az osztályháború kibékíthetetlen ellenségei: a vagyonosok és vagyontalanok, az elnyomók és elnyomottak, a kizsákmányolók és kizsákmányoltak.

Ez a harc nem lesz valami parlamentesdi játék, ahol az erőszak végső határa legfeljebb egy-egy lármásabb képviselőnek egy-két képviselőházi őrrel való kihurcoltatása. A harc a hatalomért fog folyni, mindkét osztály minden erejének latbavetésével.

A hatalmat nem adja ki sem ingyen, sem olcsón kezeiből a burzsoázia. A munkás nyomorán, a paraszt kínlódó vergődésén azonban csak egy segíthet: a hatalom, az államszervezet kézbevétele, a régi lerombolása, s új, proletárállam felépítése.

Mindegy: Tisza-e, Károlyi-e,[6] Vázsonyi vagy Jászi Oszkár[7] a miniszterelnök, lehet a fele, a háromnegyede a minisztériumnak szocialista: az imperializmus következményeitől, új háborútól csak úgy lehet megszabadulni, ha a hatalmat kizárólag a saját kezükbe veszik a vagyontalanok.

Az az időpont érkezett el most nálunk is, amikor vége az ingadozásnak, a két ellenséges tábor közötti középút keresésének. Az „alkotmányos vívmányokat" követelő polgári radikálisok, a megváltást valami általános választói jogon alapuló képviselőháztól várók nem oldhatják meg a küszöbön álló válságot. Az ellenség: a burzsoázia tábora, a tőkések csoportja már tisztán látja ezt. Már csatasorba állítja legreakciósabb vezéreit; ismét Tisza jön vaskézzel, erőszakkal, minden szabadság gyűlöletével. Csendőr, rendőr, tiroli vadász egymás nyelvét nem értő fegyelmezett ezredek; ez a Tiszáék hadiereje. Ezzel szemben a parlamenti harc, az általános sztrájk, a tüntetés nem elegendő fegyver. A fegyverrel fegyvert, az erőszakkal erőszakot kell szembeállítani.

Odaát a burzsoázia vezérkarában számolnak ezzel is. Számolnak azzal, hogy ebben a harcban nem vezérekkel állnak szemben, akiket meg lehet venni, el lehet kábítani, egyezségre lehet bírni. A munkások és parasztok nem alkusznak. Harcuk élet-halálra megy.

A belső front most van kialakulóban, az olasz frontról a budapesti, a prágai, a bécsi frontra most tolják el a csapatokat.

A küzdelem most kezdődik Magyarországon a vagyonosok és vagyontalanok között. A küzdelemnek csak egy lehet a jelszava:

Minden hatalmat a munkásoknak és parasztoknak!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. április 24.

MÁJUS ELŐTT

Franciaországból egy rövid távirat érkezett. Úgy tűnik fel, amikor olvassuk, mintha valami elkésett írás volna, amely régen keletkezett. Régen, nagyon régen, szinte nem is emlékezünk rá: a háború elején.

A történelem úgy rohant a háború eleje óta, mintha csak nagy lokomotívok tucatjait fogták volna elibe. A legvéresebb események, csaták, mészárlások, amiken máskor esztendők során át rágódott az emberi elme, olyanok most, mint valami telegráfpóznák a vasúti sínek mentén. Meg se pillantottuk őket, máris eltűntek előlünk, következik a második, a századik, az ezredik, a lokomotív rohan vadul előre, nincs idő még csak feluletesen is szemügyre venni, ami mogottünk marad. Csak ami előttunk van, ami előttünk áll, annak van fontossága; a legkozelebbi állomás: a proletárforradalom. A proletárforradalom, amely százszorozott erővel visz újból előre, rovid napok alatt évtizedeket éltet át velunk, s rohanva visz a proletariátus felszabadítása felé.

Mégis, ami mögöttünk elmaradt, annak is megvan a maga nagy fontossága. Forradalmat vívni mindig szebb feladat ugyan, mint akár magáról a forradalomról, akár annak okairól elmélkedni, de az elmélkedés mégis szükséges. Úgy van ez a múlttal is. A múltból a jövendőbe vezető hídján a jelennek – vissza-vissza kell fordítani a fejet, visszanézni a múltba, a munkásmozgalom legszégyenletesebb korszakába, amelynek emlékét felidézi egy francia szocialista csoport határozata, amely megtagadja a május elseje ünneplését – a háború érdekében.

A háború osszedontotte a munkásság nemzetközi szövetségét. Ahelyett hogy a háborúval szembeszogezték volna a szocializmust, úgy tett a képviselőházban ülő szocialisták többsége, mint a francia szocialis-

ták egy csoportja mostan: felfüggesztették a szocializmusért való küzdelmet, hogy a háború folytatását ne zavarja semmi.

Elfelejtették saját határozatukat, amelyet Svájcban, Bázelben hoztak az 1912. évi november hó 24-én és 25-én tartott nemzetközi kongresszuson. Elfelejtették a kiáltványt, amellyel a világproletariátushoz fordultak, mondván:

„A proletariátus bűnnek tartja, hogy barát a barátra lőjön a tőke hasznának fokozásáért, a dinasztiák becsvágyáért vagy a diplomácia titkos szerződéseinek kedvéért.

... A kongresszus hozzátok fordul, világ proletárjai és szocialistái, ebben az aggasztó órában emeljétek fel szavatokat. Hirdessétek ki akaratotokat mindenütt és minden formában, emeljétek fel tiltakozó szavatokat a parlamentekben, gyűljetek össze nagy tömegekben, hogy ráfordítsátok a világ figyelmét szándékotokra, használjatok fel minden eszközt, amit rendelkezésetekre állítanak szervezeteitek és a proletariátus ereje. Törekedjetek, hogy a kormányok előtt mindig az egész proletariátus hajthatatlan és törhetetlen békeakarata lebegjen. Állítsátok szembe ekképpen a kapitalista világ kizsákmányolásával és tömeggyilkosságával – a proletárvilág békéjét és a népek testvériségét."

Szép szavak ezek, de a szavak között – bármint is hirdetik a békét – máris ott van a proletárérdekek jövendő elárulása. Benne van a megalkuvás az uralkodó osztályokkal, benne az osztályharc felfüggesztése, benne a lesiklás arról az alapról, amelyet a proletár osztályharc tudományos kifejezői, a mi nagy tanítómestereink, Marx és Engels építettek.

Nem azért történt a proletariátus elárulása a hivatalos szociáldemokrata pártok részéről, mintha a háború fejbe verő hirtelenséggel jött volna, [nem azért, mert] nem volt idő meglepetésről gondolkozni, [nem azért, mert] nem volt idő az erőket cselekvésre összeszedni.

Az árulás, az osztályharc felfüggesztése, a hadikölcsön megszavazása ott van a kiáltványban már.

Ott van többek között, ahol azt mondja: „Hirdessétek ki akaratotokat mindenütt és minden formában ..."

Itt ez a csírája már a jövendő árulásnak, mert a béke akarása csak

egyetlenegy formában fejezhető ki az imperializmus háborús uszításaival s vég nélküli gyilkolásaival szemben: – a szociális forradalom formájában.

Nem a parlament lehet a színhelye a háború elleni harcnak, hanem a forradalom harcmezeje. Nem a kormányok figyelmének felhívása a proletariátus akaratára a módja a háború megakasztásának, hanem a proletariátus akaratának ráerőszakolása az uralkodó osztályra.

A háború erőszak nemcsak más országok népével szemben – kifelé, de benn az országban is – lefelé, a dolgozó, a háborúba kényszerített tömegekkel szemben is. A háború az uralkodó osztály erőszaka az elnyomott proletariátussal szemben; az erőszakkal szemben nem lehet más alkalmas eszköz: csak az erőszak.

Ez nem volt kétséges már akkor sem azok szemében, akik nem tartották kielégítőnek a bázeli kongresszus határozatát. Annál kevésbé lehet kétséges ma, amikor az egész kapitalista világon a kard uralkodik a proletariátus fölött.

Hogy lehet hát megakasztani a vérontást? Várni, míg az utolsó ekét is beolvasztják golyónak, várni, míg utolsó rongyunkból is tábori zöld posztót csinálnak, várni, míg az utolsó mérő búzából is kalácsot sütnek a generálisoknak, míg elfolyik az utolsó csöpp munkásvér is? Várni, hogy a másik ország népe kezdje meg akaratának ráerőszakolását az uralkodó osztályra, addig azonban kifizetni proletárpénzzel, proletárvérrel a tömeggyilkosok számláit?

A parlamenti szófecsérlések mind csak ilyen időkitolást jelentenek, a háborút csak maga a tömeg, a munkások fellépése akaszthatja meg.

Május elseje tömegünnep, nemzetközi ünnep. A munkásság csak a harcban lehet tömeggé, a munkásság csak a harcban lehet nemzetközivé.

Szétszórtan, harci célok által nem egyesítve, csupán helyzeti erőt képvisel a munkásság, a nemzetköziség puszta szó mindaddig, míg nincs egységes nemzetközi cselekvés.

Saját erejét dobja el magától minden proletár, aki a polgársággal,

az imperialista rablókkal alkura lépett vezéreire hallgatva, lemond a harcról, lemond a forradalomról. Frázissá válik a nemzetköziség, mihelyt hiányzik belőle a tartalom, a cselekvés.

Május elsejének nem a kormányok figyelmének a munkásság akaratnyilvánítására való terelését kell szolgálnia, a III. Internacionálé májusi ünnepe az egységes nemzetközi cselekvés ünnepe lesz!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. április 27.

ÉRIK A VETÉS

Magyarországon érik a vetés. Még aratni fogunk a nyáron . . . A háború vetette, a nyomorúság trágyázza, a forradalom fogja learatni. Aratni fogunk, de nemcsak a gabonafejek fognak lehullani.

Magyarországon végleg szétesőben van már a hatalom. Fegyházat csináltak a munkások számára az országból, de a fegyház lakatját kimarta már a rozsda, csak egy rúgás, és szabadon lélegezhetik Magyarország ipari és mezőgazdasági munkássága.

Hamarosan csak a következő tényeket közöljük bevezetőnek, mutatójául annak, hogyan érik a vetés!

Az Alföldön és a Dunánál a kisgazdák vasvillával verik ki a rekvirálókat, akik a vetőmagot is el akarják már venni tőlük, hogy aztán drága áron legyen kénytelen vetőmagot venni a paraszt a földesurak gabonáiból, a haditermény-részvénytársaság útján.

Hogy a munkásság hangulata minő most Magyarországon, mutatja, hogy a háború idején, amikor a legkisebb sztrájkkísérlet is tilos, a munkaadók kizárták Budapesten a vasmunkásokat, famunkásokat, a szobafestő- és mázolómunkásokat. A kizárás március 15-én szűnt meg.[1] Részletek nem érkeztek hozzánk a kizárásról, de hogy a munkának ilyen formájú beszüntetése lehetséges volt Magyarországon a háború idején, mutatja, hogy a fegyházszervezet felmondja minden oldalról a szolgálatot.

A választójog ügyében sem sikerül megegyezést teremteni. Tisza megkötötte magát, nem akar engedni. Április 15-én nagy tanácskozás volt Budapesten a választójogi reform dolgában Wekerle miniszterelnöknél. Részt vettek a tanácskozásban Andrássy gróf,[2] Apponyi gróf, Tisza gróf meg Bethlen gróf.[3] Ők tanácskoztak Vázsonyival, az igazságügyminiszterrel arról, hogyan fogják demokratizálni Magyarországot.

A bársonyszékhez odaenyveződni akaró Vázsonyi nem mer ugyan

sokat követelni, de Tisza még ezt a keveset sem engedi. És Tisza István, Vilmos császár[4] helytartója Magyarországon, a reménybeli tromf a bolsevikok ellen, az ő akarata tehát döntő.

A Wekerle-kormány kénytelen volt lemondani. A király Szterényi József kereskedelmi minisztert,[5] Kossuth Ferenc[6] panamáinak kigondolóját és végrehajtóját bízta meg a kormányalakítással. A berlini Vossische Zeitung hozzánk érkezett április 28-i számában egy budapesti jelentés arról számol be, hogy Szterényinek nem sikerült kapni vállalkozókat, s a király újból Wekerlét bízta meg, hogy minisztériumot alakítson, s megegyezést hozzon létre a választójog ügyében.

Wekerle újabb kísérlete, úgy látszik, nem járt sikerrel, mert a Neue Freie Presse című bécsi lap értesülése szerint Tisza, Eszterházy[7] és Apponyi grófok a miniszterjelöltek. A három gróf három különböző pártot képvisel, de ez végeredményben mindegy a királynak is, de a választójognak is.

Alul-felül egyaránt inog Magyarországon az államhatalom. Megrendült az állam tekintélye, a hullámzás a mélyben, a munkások és parasztok tömegeiben folyton lóbálja, nem engedi nyugodt egyensúly állapotába jutni a felső, az elnyomó gépezetet kezelő személyeket.

Az orosz forradalom megtanította a magyar urakat is, hogy forradalom előtt kockázatos a felelős miniszteri tárca. A számadást esetleg nem a király, nem az úri elnyomók és fiskálisaik képviselőháza előtt kell megtenni, hanem a nép forradalmi törvényszéke előtt. S minél tovább húzódik az elnyomás, minél később tör ki az elkeseredés a forradalomban, annál valószínűbb, hogy a forradalmi törvényszék házából nem a börtönbe fog vezetni az elnyomást kezelő miniszterek útja, hanem az akasztófához vagy a felfegyverzett proletárok puskacsövei elé.

Mert egy bizonyos . . . Forradalom nélkül nem lehet kiütni a hatalmat a tiszák, az andrássyak, a bethlenek kezei közül, s míg ők hatalmon vannak, addig nem lesz meg a népnek még az a szabadsága sem, hogy választhasson, kit ültet maga fölé elnyomónak: grófot vagy fiskálist, földesurat vagy a gyári vállalkozók, bankigazgatók közül valakit?

A hatalom inog. Péter-Pálra már nemcsak a búzafejek hullanak majd a kaszák előtt . . .

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. május 11.

VAGY-VAGY!

A forradalom útjai tiszták, világosak és egyenesek. A proletariátust a forradalom útjára sodorta osztályhelyzete. Proletárérdekeinek eléréséhez, a tőkés kizsákmányolástól való teljes felszabaduláshoz, a kommunizmus első grádicsáig csakis ez az út vezet. Akik pedig ezt az utat járják, nem tévelyeghetnek rajta sem jobbra, sem balra: az ingadozás, a sötétben tapogatózás nem a forradalmár tulajdonságai közé tartozik. A proletárforradalom útját, amelyet Marx Károly fényes tudása és örök értékű tanításai világítanak be, s amelyet orosz proletártestvéreink felszabadító harcának hősi küzdelme nyitott meg előttünk, együtt róják most Németország, Ausztria és Magyarország munkásai és parasztjai is szabad Oroszország harcos proletariátusával. Együtt haladunk az úton, mert egyek minden ország proletárjainak érdekei és kötelességei, s vagy együtt érkezünk el a kitűzött célhoz: a világ összes elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak szociális és gazdasági felszabadulásához minden elnyomás és minden kizsákmányolás alól – vagy együtt pusztulunk el az orosz forradalommal, amellyel összekötöttük életünket, sorsunkat, egész jövendőnket.

Hadifogoly testvéreim, akiket erre az útra terelt végzetük, munkásöntudatuk és forradalmi meggyőződésük, álljunk meg egy szóra! Sietős ugyan az utunk nagyon, mert még messze út van hátra, nagy munkákat kell még elvégezni, óriás harcokat megvívni, kolosszális feladatokat megoldani. Álljunk meg egy pillanatra, és tekintsünk vissza a megtett útra, az elért eredményekre.

Alig múlt fél éve, hogy az Októberi Forradalom[nak] a lenyűgözésben tartott lelkeket felszabadító, csodás lendülete felkorbácsolta az évek elnyomatásának terhétől megviselt németországi és ausztria–magyarországi proletariátus forradalmi elkeseredését és elszántságát is. Az októberi orosz proletárforradalom nyitotta módot és alkalmat felhasználták a hadifogoly-proletárok is forradalmi szervezkedésre, és ha vé-

gigszemlélünk e szervezetek erős, harcos sorain, jóleső örömmel és büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy a hadifogoly-proletárok között széles, egészséges alapjai vannak már lefektetve egy új, igazabb, őszintébb, becsületesebb, termékenyebb forradalmi Internacionálénak. A kezdeményező, bizonytalanságban tapogatózó hadifogoly-szervezkedések kora azonban már lejárt, most már valóban eljutottunk a forradalmi tettek idejéhez, amikor nem lehet helye közöttünk az ingadozásnak, félénk, bátortalan próbálkozásoknak: most egész, érett harcra, áldozatra és halálra kész emberekre van szükség: igazi forradalmárokra, akiknek helyén van eszük és szívük, akik még gondolatban sem remegnek meg a rájuk váró forradalmi feladatok megoldásától, a tekintetek nélküli, merész bátorságú, félelmet és visszavonulást nem ismerő elszánt harcosokra, akiknek jelszava csak ez lehet:

„Győzelem vagy halál!"

Nyugatról és keletről, északról és délről gyászt és pusztulást, rabságot és kizsákmányolást hozva magukkal, közelednek a nemzetközi imperialista rablószövetség fehérgárdistái, lelketlen, hitvány bérencei, hogy megfojtsák az ifjú orosz proletárforradalmat, hogy a tőke polipkarjaival ismét rabságba láncolják dolgozó munkások és parasztok száz- meg százmilliót, hogy az imperialista uralom vámpírkarmaival széttépjék, cafatokká marcangolják az egész világ megszabadulásra váró proletárjai forradalmának még a gondolatát is. Nem lehet tehát kétséges senki előtt, hogy az orosz proletárok forradalmának sorsa a mi saját külön proletárküzdelmünknek sorsa is; az orosz munkások és parasztok proletárdiktatúrára fölépített uralmának jövője a mi jövőnk is; a nemzetközi ellenforradalmi rablóbandák csapatai tehát nemcsak az orosz Tanácsköztársaság, hanem a mi testünk, vérünk, a mi jövő boldogulásunk ellen is harcolnak; az orosz proletariátus győzelme a világimperializmus fölött a világ proletariátusának győzelme lesz.

Ha pedig mindezt már tudjuk és látjuk, tudatára kell jönnünk annak is, mik a feladataink, mit kell cselekednünk? A válasz erre csak ez lehet:

Lépjetek be a forradalmi Vörös Hadseregbe, vagy menjetek haza, Németországba, Ausztriába és Magyarországba, és teljesítsétek ott forradalmi kötelességeiteket!

Lépjetek be az orosz proletárok Vörös Hadseregébe, hogy ne csak szavakkal, de fegyverrel is harcolhassatok a világ minden proletárjainak kibékíthetetlen, örök ellensége, a világ imperialista hatalma és válogatás nélkül a világ minden ellenforradalma ellen; hogy a forradalom egyedül jogos fegyverével legyőzhessétek, elpusztítsátok a proletárfelszabadulás és a proletáruralom minden belső és külső ellenségeit; hogy fegyverrel a kézben, mint harcos forradalmárhoz illik, támogassátok a nemzetközi szociális forradalom minden elnyomottságunktól és kizsákmányolásunktól megszabadító igaz, szent ügyét. Harcoljatok az oroszlán elszántságával és a tigris vadságával az orosz proletárok drága forradalmi vérével a nemzetközi szociális forradalom szülőföldjévé avatott szabadság országáért, mindannyiunk közös proletárérdekéért, szebb jövőnkért, mindannyiunk biztos felszabadulásáért.

Ti többiek pedig, akikre szintén számít, és akiknek áldozatkészségére ugyancsak szüksége van a forradalmi munkásságnak, menjetek haza születéstek földjére, ahol még mindig az elnyomatás az úr, ahol még mindig az imperializmus érdeke parancsol, az űzi-hajtja pokoli vérfürdőkre proletárok, testvérek millióit. Menjetek haza, és vigyétek magatokkal útravalóul figyelmeztetőnket:

A proletárnak nincs más ellensége, mint a tőke; a proletárnak nincs hazája, nincs is tehát mit megvédenie; a proletárnak csak egy harci kötelezettsége van: harcolni elnyomói, kizsákmányolói, az imperializmus, minden bajok, minden szenvedések, minden könny és véráldozatok, minden munkásrabság közös kútforrása ellen.

Menjetek haza, de nem azzal a céllal, hogy újból az imperializmus jármába hajtsátok fejeteket, újból fegyvert fogva kezetekbe újabb testvérgyilkosságra induljatok. A fegyverekkel zsarnokaitok kezetekbe adják egyúttal a hatalmat is; ne felejtsétek el soha, hogy a hatalommal élni is lehet, sőt élni is kell. A példa előttetek áll, az orosz forradalomból sok mindent megtanulhattatok!

Tudom, lesznek sokan, nagyon sokan, akik nem fogják, nem akarják követni tanácsainkat. Lesznek sokan, akik sült galamb módjára szeretnék megérni a forradalom vívmányait, akik sem itt, az orosz forradalom szabad földjén, sem pedig otthon, az imperialista zsarnokság birodalmában nem akarnak eleget tenni proletár-kötelezettségeiknek. A proletárküzdelemnek ezekre a nazarénusaira s a mi háborúnk-

nak ezekre a semlegeseire nincs szükségünk, lusta vagy gyáva, közömbös vagy hitvány embereknek nincs helye közöttünk. Ki velük sorainkból!

Csak hadd menjenek haza a kishitűek, a félénkek, az ingadozók. És gondoskodjunk is arról, hogy mielőbb hazajussanak. Ne maradjon itt közülük egy se, ne élvezze az orosz proletárszabadság fölbecsülhetetlen kincsét egyikük se; az orosz proletárállam drága kenyere nem ezek számára való.

Űzzétek és hajtsátok haza őket, a bátortalanokat, a kételkedőket, a kufárokat, akik csak ki akarják élvezni a szabadságföldje adta immunitás minden előnyeit, akik csak ki akarják használni, akik csak üzletet akarnak csinálni a forradalomból. Űzzétek és hajtsátok haza őket, ahol majd gyorsan arculcsapja őket a kiábrándulás szöges korbácsaival a sivár valóság. Akik az életüket féltik, a vérüket sajnálják áldozni a proletárság legszentebb ügyéért, a szocialista forradalomért, azok csak hadd pusztuljanak, hadd vérezzenek el döglött kutyák módjára az imperialista hatalmi őrület testvérgyilkos harcaiban, vagy pedig észbe kapjanak – mielőtt még nem késő –, és eszméljenek ők is forradalmi kötelezettségeikre.

Most a győzelem vagy a halál harca következik! Nem kis, gazdasági előnyökért küzdő egyesülésekre, jótékony pünkösdi táncmulatságokat rendező álszenteskedőkre, megalkuvókra van szükségünk. Jönni fog még az ideje a gazdasági szervezeteknek és táncmulatságoknak is, előbb azonban végeznünk kell legfőbb ellenségünkkel. Ehhez a harchoz pedig fegyverekre és katonákra van szükség. Nem hitvány, gyáva bábokra. Ezt tartsa szem előtt minden szervezet, ezt tanulja meg minden hadifogoly-proletár. *Aki nem akar a forradalom katonája lenni itt vagy odahaza, az nem a mi emberünk, az a mi ellenségünk.* És ezek ellen az ellenségek ellen is fel kell venni a legkönyörtelenebb harcot, a legsúlyosabb büntetéssel kell őket sújtani: *küldjétek haza őket!*

És térjetek vissza ti is, mind-mind, akikben talán megremegett a lélek ez őszinte, nyílt szavak hallatára. Térjetek vissza sietve a forradalom útjáról, akik talán nem éreztek magatokban elég lelkierőt

s bátorságot, hogy végigharcoljátok velünk a harcot! Azért tartottuk ezt a kis pihenőt, hogy ezt megmondhassuk nektek.

A forradalom útjai és céljai tiszták, világosak és egyenesek. Proletárforradalmárok, előre!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. május 22.

HALÁL AZ ÁRULÓKRA!

Szégyenpír égeti arcunk, harag, düh, elkeseredés szorítja össze öklünk, a gyűlölet szótárában sikertelenül kutatunk bántó, lesújtó szavak után, megvetésükre nincs szó, nincs méltó kifejezés: *árulói akadtak a forradalomnak!* Árulók, hitvány gazemberek, ellenforradalmárok aljas bérencei, akik a hadifoglyok sorából kerültek ki, s akik fegyverrel támadtak szabad orosz munkások és parasztok szocialista tanácsköztársasága ellen. Árulók, akiket tetveiktől szabadított meg az orosz forradalom, akik hónapok hosszú során át élvezték az orosz proletáruralom adta szabadság minden előnyét, minden kedvezményét. Árulók, akik proletáröntudatukat és forradalmi meggyőződésüket a zsebükben, a pénztárcájukban viselték a szívük helyett. Árulók, akik üzletnek nézték az orosz forradalmat, a világ minden proletárjainak legszentebb ügyét, és csak élni akartak, hasznot húzni akartak belőle. S amikor néhány grammal kevesebb lett a kenyér porciója, vagy néhány nappal késett a főúri havi fizetés – fegyvert ragadtak az orosz proletáruralom ellen, fegyvert fogtak önmaguk ellen.

Mert téved az a szemét söpredék, amely a vöröshadsereg tveri szovjetezredében talált menedékhelyet, [ha azt hiszi] hogy amikor szuronyaikat a tveri szovjet mellének szögezték, akkor nem a legsajátabb, legönösebb érdekeiknek üzentek harcot. Nemcsak azért, mert e tettükkel a saját halálos ítéletüket írták alá, hanem vétettek a nemzetközi szociális forradalom szülőföldje, tehát mindannyiunk közös hazája, szabad proletáruralma ellen.

Még talán a tveri szovjetezred csirkefogó hadifoglyai is meg fogják érteni, és igazat fognak adni nekünk abban, hogy az orosz proletárforradalom sorsa, jövője mindannyiunk, a világ valamennyi elnyomott, kizsákmányolt, kiuzsorázott proletárjainak közös ügye, az orosz proletariátus győzelme mindannyiunk győzelme lesz, és az orosz szo-

ciális forradalom bukása jelenti a mi bukásunkat, a mi sivár, kilátástalan, rablláncba vert jövőnket is.

Ezt még a burzsoázia is érti és tudja. Mégpedig olyan jól, hogy minden eszközt és minden módot megragad arra, hogy előidézze a proletáruralom csődjét, halálát, pusztulását.

Csak a tveri hadifogoly-proletároknál *nem akarták* ezt sehogyan sem megérteni.

Most, hogy hitvány merényletük leverése után a fogház nyirkos levegője kijózanította őket, talán már megértik azt, talán már sajnálják, szánják-bánják vétküket.

A gaztett indítóokait nem kutatjuk, az eset részletei nem fontosak. Hisszük és reméljük, hogy az orosz forradalom történetében elszigetelt, egyedülálló eset marad, melyre csak a legnagyobb bosszúval és megvetéssel fog visszagondolni minden becsületesen érző, forradalmian gondolkozó proletár. De ha netalántán mégis akadnának követői a tveri ellenforradalmároknak – amit egyébként még föltételezni sem merünk –, álljon itt azok részére figyelmeztetésünk:

– Vessétek örökre az emlékezetekbe, hogy *aki az orosz proletárok forradalma ellen támad, az a világ valamennyi proletárjának szent ügyét árulja el!*

– Vessétek örökre az emlékezetekbe, hogy aki a proletariátus ügyét árulja el, az elsősorban saját ügyének árt, önmagát és testvéreit bocsátja áruba!

– Vessétek az emlékezetekbe, hogy *az orosz forradalom ellenségei* mindegy, akármilyen nemzetiségűek, bármily nyelven beszélők is, burzsoák-e vagy eltévedt, elzüllött, lealjasodott proletárok; *egyaránt* a mi ellenségeink is.

– Vessétek az emlékezetekbe, hogy mindazt a sok rosszat, gonosz kegyetlenséget és vérszívó vadállatiasságot, amellyel évezredeken keresztül tartottak bennünket elnyomatásban, eltanultuk mind-mind a burzsoáziától, az uralkodó osztály pribékjeitől, hóhéraitól, és *még százszor rosszabbak, ezerszer kegyetlenebbek, könyörtelenebbek és vérszívóbb vadak leszünk, amikor ellenségeinkkel kell végeznünk!*

– Vessétek örökre az emlékezetekbe, hogy *aki a proletárok uralma ellen tör, az a halál fia.* Százszorosan, ezerszeresen jaj azoknak a galád bitangoknak, *akik a mi sorainkból váltak árulókká.*

A proletárok diktatúrája nem ismer kegyelmet. Erre nagyon jól megtanítottak bennünket ellenségeink. A kínzások minden tortúrája kevés azoknak, akiknek fegyvere nem a proletariátus, hanem az ellenforradalom ügyét szolgálja. Évezredek szenvedése, kínzó sanyargatása kiölt belőlünk minden gyöngédséget, minden emberi ellágyulást. A forradalmár maga is az életével játszik, *de az ellenségeinek halállal fizet.*

Halál a tveri árulókra is! Véres, kegyetlen, borzalmas halál, hogy örökre elvegye mindenki kedvét, nehogy a bitangok példáját követni merészelje. A forradalom árulóira még nincs elég kemény, sértő, megbecstelenítő kifejezés, *de kötél és golyó van elég!* Ezt a tettet nem lehet menteni, nincs is helye a mérlegelésnek, fontolgatásnak.

Csak egy méltó büntetést tudunk e galádságra: *a német imperializmus hóhérjainak adjátok át őket!* Jó kezekben lesznek a német pribékek kezében, ezt a pecérmunkát bátran [rájuk] bízhatjuk.

Még a vérük se szennyezze be ezt a földet!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. május 29.

MILYEN MÉLY A PAPOK ZSEBE?

Ne értsen félre senki, nem röffel szándékozom megmérni azt a feneketlen mélységet, amelyet a papok zsebe rejt. Röffel, méterrel vagy másmilyen mérőeszközzel behatolni ebbe a mélységbe nem is lehet. Ez az a hely ugyanis, amely a legféltettebb, a legjobban őrzött titka a papságnak; ez az ő bálványuk, amely szentebb a szentek szentélyénél, sőt szentebb még a legmagasságosabb oltáriszentségnél is. Mert azt az oltáriszentséget néhanapján mégiscsak felmutatják a jámbor hivőknek, de az a különös, ritka szerencse nem ért még az életben senkit, hogy kifordított papi zsebet láthatott volna.

Magyar munkások és parasztok forradalmának lesz a hivatása, hogy bevilágítson ebbe a rettenetes mélységbe, a titkok titkába, amelyet róka ravaszsággal, késhegyig menő elkeseredettséggel védelmezett örök idő óta nemcsak a pókhasú papság, hanem maga az állam is, az egyház leghűségesebb és legbőkezűbb zsiványfőnöke.

A papok nagyon jól értették mindenkoron, hogy hol kell keresniök menedéket és segítséget. A királyi udvar volt az a hely, ahol legszívesebben tanyáztak. Itt fészkelték be magukat a legjobban, hogy aztán királyi védelem alatt indulhassanak el rablóvadászatra, vagy amint ők mondották: „hirdetni az Úr igéit."

„Aki az Úrban hisz, nem csalatkozik" – mondja a szentírás, és a papok nem is csalatkoztak számításaikban. Alig néhány száz év alatt olyan óriási vagyont harácsoltak össze, amilyent szegény földtelen parasztok és koldus-nyomorúságra kárhoztatott munkások még csak elképzelni sem tudnak. És e tekintetben egyek voltak az Úr jámbor szolgái mind-mind, a magyarok, a németek, az olaszok, a franciák meg az oroszok is. Így került a papság szentélyébe a pénz, a zseb érdeke, s amennyire nőtt az élére rakott aranytallérok garmadája, úgy csökkent az igazi hit, áhítat, vallásosság, a földi javakról és földi élvezetekről való lemondás a papok között.

Vizet prédikálni és bort inni, ehhez értettek mindenkor a legjobban a mi papjaink is. A krisztusi szeretet mézes-mázos szava csurgott az ajkukról, a csuha alatt azonban mérgezett tőrt szorongattak, hogy minden pillanatban készen legyenek a rablásra, gyilkolásra. A krisztusi lemondás erényét hirdették, a mértéktelenséget kárhoztatták, és a földi javakról való lemondás eszményképét tartották örökösen hívőik elé, de ők maguk a csömörlésig dúslakodtak a kéjelgésekben és gyönyörökben. A krisztusi szegénység példaképét ajánlgatták boldog-boldogtalannak, de nekik maguknak kevés lett volna Dárius kincse is.

Nem mese, nem kitalálás, nem rágalom; a történelem tanúbizonyságai igazolják, hogy a magastiszteletű klérus, különösen a szent életű katolikus papság csalt, lopott, rabolt, gyilkolt, mindent megtett, csakhogy mennél több kincset [szerezzen], mennél több földnek és drágaságnak jusson birtokába. De ne gondoljuk, hogy csak az orosz pópa volt ilyen, az olasz, a francia meg a magyar papság nem volt jobb egy hajszállal sem. Sőt, a szentséges és főfőmagasságú pápák között is akadt – nem egy, hanem igen sok – rabló, orgyilkos, vérfertőző gazember, akit aztán később szentté avatott az egyház, mert üzleti szempontból nagy szükség volt rá, hogy mennél több szentje legyen.

És ugyanez a szellem, ugyancz a rendszer él még ma is az egyházban. A pénz, a kapzsiság, a kincsvágy űzi, sarkallja még mindig a papokat, hogy tömjék, hizlalják zsebüket, a legmélyebbet, a legfeneketlenebbet, amit megmérni nem lehet, de még csak elképzelni sem. Jól tudják ugyanis, hogy a tőkés, burzsoá államban csakis a vagyon biztosítja számukra a hatalmat is, mert e hatalom nélkül már rég kipusztították volna őket a tisztességes emberek társaságából. Kezükben lévén azonban a vagyon, kezükben van a hatalom is, amely megvéd minden támadás, minden pusztulás ellen.

Legalábbis így gondolják ezt ők, akik talán még álmukban is nyolcvanhat keresztet vetnének már a puszta gondolatára is, hogy például Magyarországon is *a munkások és parasztok forradalma kicsavarja a papok kezéből a földet,* és evvel együtt mindent, amit az Úr örök telhetetlenségben szenvedő szolgái összeharácsoltak ezrek és ezrek kifosztásával, milliók és milliók véres verejtékéből.

Magyarországon például több mint kétmillió-négyszázezer katasztrális hold van a papság kezében. Aki ismeri a magyar történelmet, az

tudja, hogy miként került ez a töméntelen kincs Krisztus szolgáihoz. Ennek a földnek a jórészét, ha nem az egészet; bizony – magyarán megmondva – összelopták, összecsalták. Ugyebár nem kell megmondanom, hogy kitől? Mindenki tudja, hogy a dolgozók millióitól.

A lopásban, harácsolásban ősidőktől fogva segítségükre volt az állam, élén a koronás uralkodójával, akit rendszerint annyira befontak hálójukba a papok, hogy egyik nagybirtokot a másik után adományozta az egyház derék, hű szolgáinak.

A királyi adományozások azonban még abban az időben sem történhettek meg anélkül, hogy valamelyes kötelezettséget ne rótt volna a papságra a földbirtok élvezete fejében.

Ezek között a főpapi szolgáltatások között állott elsősorban a katona-állítás kötelezettsége. Minden főpap veszély esetén, ha a véres kardot körülhordták az országban, köteles volt maga is fegyvert fogni, és harcba menni a főurakkal és a nemesekkel együtt, akiknek ebben az időben az iváson, dorbézoláson kívül ez volt egyedüli foglalkozásuk.

A katonáskodáson kívül a törvénykezés is a papok kötelessége volt, **szóval az a foglalkozás, amit mai korban a bírák, ügyészek végeznek.**

De még ennél a kötelességnél is fontosabb volt, azazhogy csak fontosabb lett volna a tanítás, az oktatás kötelezettsége, amely alól azonban igyekeztek mennél jobban kibújni. Egyrészt ugyanis ők maguk is oly keveset tudtak, hogyha akartak volna se taníthattak volna, de meg nem is akartak; sem tanulni, sem tanítani. Azt tartották, hogy jobb lesz, ha butaságban, sötétségben marad a nép, mégpedig mennél tovább, annál helyesebb, legalább annál később ébred a tudatára annak a sok gazságnak, galádságnak, amelyet a szent egyház leple mögé rejtettek hosszú idők folyamán. A nép butasága, tanulatlansága mindenképpen csakis a papság malmára hajthatja a vizet, amint ők ezt igen helyesen megérezték már évszázadokkal ezelőtt. Ezért törekedtek tehát minden erejükkel arra, hogy mennél kevesebb legyen nálunk az iskola, és mennél sötétebb a tudatlanság, mennél mélyebb az elmaradottság. Így legalább a föld jövedelméből sem kellett sokat fordítani az oktatás céljaira; legalább több maradhatott meg a papi zsebekben.

A földet azonban meg kellett szolgálni a papoknak még egyébbel is.

Ők kezelték és őrizték a levéltárakat, a születések és halálozások anyakönyvvezetését, sőt ők kezelték a nyilvánosházakat is, ami egyébként nem egyedül Magyarországon volt a papok hatáskörében, hanem Európa-szerte mindenütt a papság foglalkozott a bordélyházak leánykereskedelmével.

Semmi sem tart azonban örökké. A papság is igyekezett megszabadulni a „terhektől", mármint a katonáskodástól, tanítástól és egyebektől, és szép lassankint odáig fejlődött a helyzet, hogy dolgozniok sem kellett, áldozatot hozniok sem kellett, és a földet is megtarthatták maguknak minden hozadékával, sőt egyre újabb és újabb uzsoraadókkal terhelhették meg szerencsétlen jobbágyaikat. A paraszt igazi rabszolgaéletet élt mindig a papi földeken, a magyar jobbágyot senki annyira el nem nyomta, ki nem uzsorázta, mint a papság. Ha már erkölcsi életükkel nem tudtak példát mutatni, legalább a parasztnyúzásban jártak elöl. A magyar főurak és nemesek sohasem hálálhatják meg a papságnak, hogy megtanulhatták tőlük, miként lehet hét bőrt nyúzni egy parasztról.

Mindez azonban az éhes papi zsebek telhetetlenségét nem csillapította le. Nekik nem volt elég az a föld, amit az ország koronás rablójától, a király őszentfelségétől csalhattak ki; az ő kapzsiságuknak nem volt határa, nekik egyre több és több föld, egyre több és több vagyon kellett. És a papi zseb nem volt sohasem szerény a kérésekben, sohasem szégyenkezett a követeléseinél, sőt nem restellte azt sem, ha lopni, rabolni kellett a földet, a vagyont, mert a jelszavuk az volt mindig: „a cél szentesíti az eszközöket!"

Mire kell a papi vagyon?

Ha az esztergomi hercegprímást vagy a nagyváradi püspököt kérdeznénk meg, hogy mire kell a papi vagyon, mire fordítják a püspök urak a százezrekre, sőt milliókra menő jövedelmeiket, bizonyos, hogy e szent életű férfiak a legjámborabb ábrázattal hazudnák, hogy az egyháznak azért van szüksége a nagy jövedelmekre, hogy mennél méltóbban szolgálhassa az Urat, és gyámolíthassa az ő szegény báránykáit.

Az egyház feladata – mondják a papok –: fenntartani a templomokat, isten dicsőségére egyre újabb és újabb oltárokat építeni; oktatni

a tanulatlanokat, a tudásban szűkölködőket, iskolákat építeni és fenntartani; az éhezőket, a betegeket, árvákat és özvegyeket támogatni, segélyezni, gyógyítani, gyámolítani.

Ha azonban benézünk a papi udvarokba, a papi hálószobákba, ahonnan az egyház szigorú törvényei száműzik a földi gyönyöröket, földi élvezeteket, akkor megláthatjuk, megtudhatjuk, hogy mire kell a papi vagyon, miért olyan feneketlenül mély és telhetetlen a papok zsebe?

Az érsekek, püspökök meg káptalanok milliós jövedelméből ugyan édes-kevés rész jut új templomok építésére, régiek fenntartására, iskolák alapítására, tanítók fizetésére, koldusok alamizsnájára, betegek ápolására, árvák és özvegyek támogatására. Olyan kevés, hogy a semminél csak éppen alig több valamivel. Hogy hova jut a jövedelem többi része, az is közismeretes. A vasfalazatú kincseskamrákba, borospincékre, dínom-dánomokra, könnyű erkölcsű nőcskékre, papi szeretőkre. A csuhás gyomor nem tudja, nem ismeri még: mi az éhség. Ami szép és jó, finom és drága, az mind a papi asztalokra kerül, s nekik vannak a legdrágább, legpuccosabb szeretőik is.

A templomról, iskoláról, tanítóról pedig gondoskodik a kegyúr, de még inkább a hivők dolgozó milliói, akik akár akarják, akár nem, kénytelenek utolsó fillérjeiket is beletömni a papok zsebébe. Az állam bőkezűen, szeretettel gondoskodván az Úr szolgáinak tökéletes jólétéről, gondoskodott arról is, hogy az elnyomott, kizsákmányolt, kiuzsorázott milliók, ha papíron fel is szabadultak a jobbágyság és annak terhei alól, a papságnak továbbra is jobbágyai, adózói, kiuzsorázottjai maradjanak.

Születés, halálozás, eljegyzés és házasság, mind arra való alkalmak, hogy a papság a zsebét tömhesse, zsírját gyarapítsa. Ma már ugyan senki sem köteles pappal kereszteltetni, esketni vagy temettetni senkit, de ha a papok udvarára téved, bizonyára lenyúzzák róla azt a kis, vékony bőrt is, amelyet az állam és azok parancsoló urai, a tőkések, a vagyonosok még meghagytak rajta. Ha azonban ezeket a kiváló alkalmakat valaki már el is mulasztaná, ki is kerülhetné, azt az egyet nem kerülheti el, hogy házbérbe, egyházi adóba el ne dobolják még az egyetlen riskáját vagy az utolsó párnáját is. Az egyházi járulékokat ugyanolyan könyörtelenséggel vasalják be a szerencsétlen hi-

vőkön, amilyen kivételt nem ismerő kérlelhetetlenséggel kényszerítenek minden gyermeket, hogy tizennyolc éves koráig valláserkölcsös nevelésben részesüljön. Egyszóval az iskolák összes hallgatóit kiszolgáltatják a papoknak, még azokat is, akiknek szülei nem tartoznak egyik hitfelekezethez sem, és nem óhajtják, sőt a leghatározottabban tiltakoznak is az ellen, hogy a gyermeküket a papi tanítások megmételyezzék.

Mindez semmit sem használ. Az állam olyan kegyes és jólelkű a papokkal szemben, hogy még a saját édesszüleiknél is több jogot ad a gyermekek fölött.

A papság azonban még mindezekkel az állami segítségekkel és rendelkezésükre bocsátott zsaroló kényszereszközökkel sincs megelégedve. Ők egyenesen magának az államnak, legnagyobb jótevőjüknek és gyámolítójuknak vérére, pénzére utaznak. Az állam vagyonának, a fogházzal, finánccal, csendőrszuronnyal, végrehajtóval összeharácsolt állami jövedelmeknek a papság [tagjai] a legvérszomjasabb piócái. Az állampénztáron úgy élősködnek ők, mint a fagyöngy, amely csak elszívja belőle az életet, a pénzt, hogy azután egyes-egyedül a saját hasznára fordítsa.

A papi zsebnek nem elég a csaknem két és fél millió hold föld jövedelme, nem elegendők a sok-sok milliókra menő párbér, adó, keresztelési, esketési, temetési járulékok, nem elég a milliárdokra menő készpénzvagyonuknak busás kamatjövedelme, az alapítványok haszna, a töméntelen misepénzek: mindez kevés nekik, leszedik a tejfölt hát az állami jövedelmekről is. A véres kínokkal kiizzadt, a proletárságból minden elnyomó, kényszer-eszközzel kipréselt adók jó része is a papi zsebekbe vándorol. A magyar állam évenkint szép pár millió koronát fordít az egyházra, püspökök, papok, kántorok, egyházi tanítók fizetésére, papnevelő intézetekre, templomokra, kápolnákra és még az ördög tudná felsorolni, miféle intézményekre.

Magyar parasztok elrabolt földjéből, magyar proletárok vérverejtékes munkájának kizsarolt filléreiből fizeti most a nagyváradi püspök grófi famíliájának tízmilliós adóját; az államtól, helyesebben a dolgozó millióktól ellopott, úgynevezett „segélyekből" tart két automobilt is bécsi ringyójának; koldusjobbágyai dobra került riskáiból és

párnáiból dőzsöl állandó vendégseregével lakomákon, vadászatokon meg halászatokon.

A pénznek nincs szaga, tartja a közmondás, és ezt igen jól tudják a papok is. Nekik jó minden pénz; mindegy, hogy könny vagy vér ragadt-e rája. A papi zseb telhetetlen és feneketlen, eltűnik a mélyében minden. Hogy mi minden halmozódhatott már itt össze, azt halandó ember még fölbecsülni is képtelen. A titok fátylát sokan próbálták már föllebbenteni, de a kísérletek mindenkor eredménytelenek maradtak. Még csak azt a jövedelmet sem lehet fölbecsülni, amit egyedül a papi kezekben levő több mint kétmillió-négyszázezer katasztrális hold föld hoz. Ugyanígy ismeretlen arany és ezüst kincseiknek, régiségeiknek, művészi drágaságaiknak értéke, készpénzük és uzsorakamatra kiadott kölcsöneik összege és azok jövedelme, mert mindezeket a titkokat még legbizalmasabb embereikre se bízzák, számot adni róla meg amúgy sem kötelezi őket senki.

Kié ez a vagyon?

Tudósok és politikusok, hozzáértők és hozzá nem értők sokat vitatkoztak már ezen a kérdésen. Az országgyűlés már 1830-ban a régi rendi-országgyűlés korában is sokat tárgyalta, vitatta ezt a kérdést, de mind ez ideig nem döntötte el, mert nem is állott érdekükben valami túlságos nagyon e kérdés végleges megoldása. A papság és az egyház udvarának morzsahulladékán hízó, mindenre kész papi cseléd-had természetesen kézzel-lábbal, szóval és írásban igyekezett bizonyítani, hogy az a töméntelen föld, amelyet kezelésre és használatra kapott a papság, és amelynek jövedelme fejében bizonyos megállapított szolgálatokat kellett teljesítenie, de amely kötelességnek már régen nem tesznek eleget, nem az állam, hanem az egyház tulajdona.

Ezzel szemben komoly jogászok, tudósok bizonyították, hogy a papi földek az állam tulajdonába tartoznak, és azokat a papság, magyarán megmondva, csak elbitorolta, s minden jog és minden igazság amellett szól, hogy ezt az elbitorolt jószágot el kell venni tőlük.

A polgári tudósok és politikusok annyira már eljutottak ebben a kérdésben, hogy a föld nem a papságé, nem illeti meg őket, mert nem tesznek eleget a használat fejében kikötött kötelességüknek, s arra is elszánták már magukat, hogy elvegyék a papoktól a földet, de

annyira már mégsem mertek elmenni, hogy el kell venni a papok földjét minden kártérítés nélkül. Elég sokáig használták, élvezték jogtalanul, rablómódra: nincs neki semmi értelme, hogy még kártalanítsa is őket a megkárosított ország népe a saját visszaszerzett földjéért. Nem! A jó urak csak úgy tudják elképzelni a papi földeknek ismét állami tulajdonba való vételét, a szekularizációt, ha a föld fejében busás milliókkal, esetleg milliárdokkal, vagy legalábbis örökös járadék formájú évi adózással jutalmazzák majd meg a derék papokat.

Mindegy, akármilyen címet is adnak ennek a kártalanításnak, ez éppoly jogosulatlan, a dolgozó néposztályoknak éppoly igazságtalan megkárosítása, megrövidítése, amilyen jogosulatlan és igazságtalan módon bitorolták a papok évszázadokon keresztül a földet, amely nem is lehet másé, csak a dolgozó népé.

A proletárforradalom legfőbb feladatai közé tartozik ennek a kérdésnek a megoldása is. Ma már, az orosz forradalom után, ez a kérdés nem okoz fejtörést senkinek sem, mindenki világosan, határozottan tudja, mit kell csinálni?

Az elbitorolt, elrabolt földet az utolsó göröngyig el kell venni a papoktól, a földből szerzett és hozzá rabolt kincsekkel egyetemben. A föld és annak minden hozzátartozója azé kell hogy legyen, akitől elrabolták, akit egyedül illet meg: a dolgozó népé. Elég sokáig éltek vissza a papok hatalmukkal, elég sokáig csalták, lopták az államot, munkások és parasztok millióit; nincs semmi joguk, hogy kártalanításra tartsanak számot a visszaadott föld fejében.

Mindent el kell venni tőlük, mindent, amijük csak van! Aki imádkozni, gyónni, áldozni akar, tartson is magának templomot erre a célra; aki imádkoztatni, gyóntatni, prédikáltatni akar, fizesse is meg. Fizesse meg a saját zsebéből, de nem az államéból. Az állam pénze másra való. Ha pedig nem akadna olyan jó bolond, aki a saját zsebéből is kész megfizetni a papok hókuszpókuszait, akkor még mindig megmarad a lehetőség a papoknak ahhoz, hogy megéljenek: dolgozzanak! Munka nélkül nincs senkinek sem joga az élethez, legkevésbé a vallás kufárjainak, szélhámosainak, akik kihasználják az emberek gyöngeségét, és üzletet csinálnak még a Herkó Páterből is.

A proletárok forradalma, a jogtalan, vagyontalan munkások és parasztok önfelszabadító harca a mindenféle elképzelhető állami, társa-

dalmi, papi és tőkés elnyomatás és kizsákmányolás alól – véget vet a papok üzleteinek is. Az egyház vagyonára, a papi kincsekre a szocialista társadalmi szervezet, a közösség teszi rá végleg a kezét, és egyben meg is fosztja őket minden állami segélytől és támogatástól, mert csak így lehet megtörni a papság hatalmát. A pénzzel, a vagyonnal együtt elvész majd a hatalmuk is.

Hogy ezt elérhessük, ismétlem, csak egy módja van: forradalmi, erőszakos úton elvenni a papoktól a földet, kifordítani, kiüríteni a zsebüket, és munkára kényszeríteni őket.

A szocialista társadalom nem tűrhet meg heréket, élősdieket; nincs szükség a papi férgekre sem!

Moszkva, 1918. május

FORRADALMI ÍRÁSOK, 2. szám.

EMLÉKEZZETEK!

A szemetek most vak, a fületek süket, sem látni, sem hallani nem akartok. Csak haza, haza... minél gyorsabban, minél hamarabb. Már nem is éltek, minden megszűnt számotokra, csak a vágy él még bennetek, ez tartja még a lelket, amely az otthon után sóvárog éjjel-nappal, folytonosan. Az otthon után, amely színesen, tisztán, csábító boldogságban él mindannyiatok lelke mélyén; az otthon után, amely a csöndet, nyugalmat, jólétet, melegséget, a megtisztulást jelenti számotokra, s amelyet el is fogtok érni hamarosan, csak éppen a színes álmokból kell majd felébrednetek, mert nem azt találjátok otthon, amit vártatok, ami után sóvárgó vággyal vágyakoztatok.

Fel fogtok ébredni, mert a keserű valóság mérgezett tőre egyszerre öli majd meg minden álmotokat, ábrándotokat. Fel fogtok ébredni és látni és hallani fogtok. Látni fogtok egy fegyelmező tábort, amelynek szöges drótkerítése olyan magas, amilyet itt sohasem láttatok: amelynek szuronyos őrei olyan szigorúak, gorombák és hozzáférhetetlenek, amilyeneket itt sohasem találtatok: amelynek parancsnokai megközelíthetetlen zsarnok-hóhérok, amilyenekről itt még csak nem is álmodtatok. És meglátjátok ismét a krumplivirágok és aranycsillagok korlátlan hatalmát, a botot, a kikötést, az egyest, a kurtavasat és a háromnapos böjtöt, ami még aránylag legenyhébb büntetés a szakadatlan, állandó éhségböjtben.

Siessetek! Édes magyar szidalmazás, magyar káromkodás, magyar korbács vár rátok. Lehet ugyan, hogy germán altiszt urak kezében fog suhogni a korbács, de az ne bántson benneteket. Fogadjátok szeretettel: hisz „az édes magyar haza" küldte számotokra.

Siessetek! Még van hely a börtönökben, amelyeket szintén a „drága jó haza" rendeztetett be részetekre a spanyol inkvizíciós fogdákat megszégyenítő minden kényelemmel.

Siessetek! Még nem nyűtt el a kötés, amellyel két-három órára fe-

szítgetik ki fáradt gerinceteket, vagy szerencsés esetben felhúzzák a magasba négy év szenvedéseiben elgyörtört, könnyű, vézna testeteket. Ne ejtsen gondokba benneteket, hogy honnan való ez a kötél. Nyugodjatok meg: magyar kenderből verték, amely még nemrégen a Tisza partján ázott – egyenesen a ti számotokra.

De azért ne riadjatok meg: nem célunk az ijesztgetés. Csak felébredéseket, kiábrándulástokat akarjuk elviselhetőbbé tenni, ha majd oda kerültök, ahol a drága jó haza szeretetteljes gondoskodással várja érkezésteket. Ne gondolja azonban senki, hogy talán lebeszélni, marasztalni akarnánk egyikteket is. Dehogy! Őszintén, nyíltan megmondottuk már, s megismételjük most is, hogy itt dőre, balga, anyámfia álmodozókra, ábrándozókra nincs szükség. Itt, az orosz proletáruralom szabad földjén csak a forradalom harcosaira, katonáira van szükség, mindenki más csak teher, még ha nem ellenség is. Ezt tudnia kell mindenkinek, azoknak is, akiket a francia front réme, a gyávaság késztet az ittmaradásra.

Ne értsen bennünket félre senki: nem akarunk ittmaradásra bírni egyetlen hadifoglyot sem, akit még mindig visszahúz a szíve a rabságba, az elnyomatás, kiuzsorázás és jogfosztás hazájába. Menjetek csak haza mind, mind, majd fel fogtok ti még ébredni. A színes álmok rózsás köde eloszlik majd szemeitek elől, s akkor látni és hallani fogtok ismét. Látni fogtok aranykalászos földeket, amelyeken még mindig a paraszt verejtékezik, a földesúr a gazda, az övé a pénz, a vagyon, a nyereség, és a katonai kincstáré a föld minden gyümölcse. Látni fogtok gyárakat, ahol a munkásveríték és vér olajozza még mindig a forgó kerekeket, de a tőkésrészvényesek zsebét dagasztja még mindig a busás osztalék. Látni fogtok palotákat, amelyben munkásvér köti a maltert, és amelyeknek pinceodúiban kövér, hízott háziurak nyúzzák még mindig a proletárok penészvirágait. Látni fogtok kaszárnyákat és barakkokat, ahol szuronyos fegyverrel őrzik a nyomorék, béna, önmagukkal tehetetlen invalidusok ezreit, s nemhogy haza nem bocsátják őket, de még az utcára sem szabad kimenniök. És látni fogtok asszonyok, gyerekek, aggastyánok és ifjak millióit elgyötörve az éhségtől, nélkülözésektől, akik mind, mind a vagyonosok, az imperialista rablók érdekeiért sorvadnak, nyomorognak, pusztulnak.

Nem kétséges előttünk: ezt mind meglátjátok majd. És nem két-

séges az sem, hogy ha mindezekről saját magatok győződtetek meg, ráemlékeztek majd arra is, amit itt láttatok, amit itt tanultatok.

Menjetek haza, siessetek, fussatok: a bot, a korbács, a kötél és a fogság a forradalom harcosaivá nevel benneteket. Menjetek, mert ezzel, ha mindjárt közvetve, öntudatlanul is, sőt, sokan akaratuk ellenére is, a forradalom ügyét szolgáljátok hazatéréstekkel. Menjetek, a tisztek revolverei, az altisztek nádvesszői forradalmárokká vernek, rúgnak, pofoznak benneteket.

Nem akarjátok itt a proletárszabadság legszentebb földjén szolgálni a legdicsőbb, a legmagasztosabb forradalom ügyét?! Takarodjatok haza, ott majd azzá nevelnek titeket az imperialista hóhérok modern kínzókamrái, fegyelmezőtáborai. Nem akarjátok életetek árán is védelmezni orosz proletár testvéreink és édesmindnyájunk, a világ összes elnyomottjainak, kizsákmányoltjainak közös érdekét: a szociális forradalmat?! Takarodjatok haza – francia, angol, olasz és amerikai ágyúk pergőtüze, vértaratő gépfegyvergolyó-áradata eszetekbe juttatja még, hogy német, osztrák és magyar tőkésuzsorások zsebéért ontjátok véreteket. Eszetekbe jut még, hogy a vagyonos osztály, a burzsoázia titeket magatokat, vakokat, süketeket, eszteleneket használ fel arra, hogy elnyomjon, kizsákmányoljon, kiuzsorázzon benneteket. Eszetekbe jut még; mert a vak szeméről is lehullik egyszer hályog: hogy ti vagytok az úr, az erő, a hatalom, és nem azok, akik kijátsszák, kihasználják bátortalanságtokat – *csak akarni kell!*

Az új rabságból, új fogságtokból, amely reátok vár a határon túl, vissza fog rántani benneteket az emlékezés ide, orosz proletárok forradalmi földjére, ahol nincs rendőr, nincs csendőr, nincs szolgabíró, nincs földesúr, nincs részvényes uzsorás: minden a munkásé és paraszté, és nálunk is tiétek lehet mind – *csak akarnotok kell!*

Ha véresre sebzi testedet a tiszt urak vesszője, ha lángolóra pofozzák arcodat az úri tenyerek, ha zöldeskékre, hamufeketére opálosodik szederjes ajkad a kikötés alatt, ha gránátok és srapnelek esőjében rohamra hajszol a korbács, vagy a gépfegyver hátulról biztató, barátságos tüze: emlékezzél rá, amire az orosz proletárforradalom tanított meg: *csak akarnotok kell!*

Menjetek, induljatok haza: ez az út ugyanis a forradalom felé vezet. Békéről álmodoztok, nyugalom után sóvárogtok, és ha meg nem

tanultátok itt, ahol a legjobb alkalom volt rá, megtanítanak majd rá otthon botütéssel, korbáccsal, kikötéssel, bebörtönzéssel, hogy a békét, nyugalmat, biztos és boldog jövőt csak harc árán vívhatjátok ki, de nem az olasz halálhegyek lejtőin és nem is a véráztatta francia mezőkön s nem a német rablók és osztrák–magyar vérebek ukrajnai gyarmatában, hanem egyes-egyedül, kizárólag, a forradalmi fronton, a saját hóhéraitok ellen vívott harcban.

Menjetek, siessetek: a fegyelmezőtáborok kínzókamráiban, az imperialisták francia és olasz vágóhídjain megtanuljátok még, hogy a békéhez, nyugalomhoz, a proletariátus szabad és biztos jövőjéhez csak a német, osztrák és magyar burzsoák hullahegyein, lerombolt palotáin, feldúlt birtokain keresztül visz az út. Ezt az utat világítja be a szociális forradalom lobogó lángja.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. június 19.

SZEGÉNY KIRÁLY!

Szegény császár és király, szegény Károly,[1] ifjú, de azért olyan kegyes uralkodónk, mintha öreg volna már. Még fiatal, de máris ... Máris végigszenvedte egy hosszú élet minden kínját, szenvedését ... Szeretett alattvalói sorra kerülnek a fakeresztek alá, birodalma lakóinak nagy részét nemsokára hadiözvegyek és árvák fogják alkotni. Népei úgy húzzák országainak szekerét, mint a kordét az egymás mellé fogott ló, szamár, ökör, öszvér. Egyik az út egyik felén elszórt szénacsomó után kapkod, a másik bogáncs után – jobbra húz az egyik, mikor balra rántja a másik a kordét. Ifjú, de atyai szíve máris vérzik a kíntól, a kínok kínjától, mikor látja, hogy szeretetének minden melegét hiába pazarolja népeire, mert ezek nem tudják méltányolni ezt a megbecsülhetetlen érzelemnyilvánulást, s pokolba kívánással felelnek reája.

Mit is tehetne hát mást? Akasztat, főbe lövet, bebörtönöztet. Őfelsége, a császár és király nevében függesztik a száraz gerendákra, lövik mellbe-fejbe s dobják a börtönökbe az aljasokat. Az aljas árulókat, akik nem bírják méltányolni az ifjú, de máris szószorosan atyai szív melegének sugárzását, s ahelyett hogy a sugárzó szeretet kévéjének középpontjában, a hadseregben maradnának, bolsevikok lesznek, megszöknek a katonaságtól.

És most ráadásul rázúdul szegényre a drágaság minden terhe.

Képzeljétek el, hallevesen és kásán tengődő hadifoglyok, omlós kukoricakenyérrel sűrített, jó, híg feketekávén tartott fronti katonák, aszalt gyümölcs levével a hadifogság után a fegyelmezőtáborban hizlalásra fogott katonák, képzeljétek el: a császár éhezik. Zita is.[2] A kis Ottócska[3] is, a „mi jövendő királyunk".

Mind éheznek, mindegyikük nyög a drágaság terhe alatt. Akinek még megmaradt épségben a szíve a négyesztendős háború alatt, szakadjon meg most bánatában.

Őfelségét sújtja a drágaság!

Szegény király!

Nem hagyott rá dicső elődje, I. Ferenc József az osztrák császárságon kívül egyebet, mint a tizenegymillió-háromszázezer koronával javadalmazott magyar királyi állást.

A másik állás, a másik, mert hisz a monarchia súlypontja most Magyarországon van, az osztrák császárság, ha jól emlékszünk, nem hoz többet a konyhára, mint valami tizennyolcmillió koronát.

Ferenc József nem jól igyekezett. Már 1868-ban hárommillió és hatszázötvenezer korona volt a magyar király fizetése, s mikor meghalt, ötven esztendő után sem vitte fel többre, mint valami tizenegy és félmillió koronára. Bizony alig volt különb, mint akármelyik Kiss János, aki ha ötven évet dolgozott a gyárban vagy a földesuraságnál, olyan könnyelmű, hogy elveszti a munkaerejét, és koldusbotra jut.

Csuda hát, ha nyomorog szegény Károly? Nincs mit csodálkoznunk, ha ilyesmit kell olvasnunk Az Estből:[4]

„A háborúval járó általános drágaság tetemesen *megszaporította a királyi udvartartás költségeit, úgyhogy felmerült a szükségessége annak, hogy a királyi udvartartás költsége úgy Magyarországon, mint Ausztriában felemeltessék, és az arra vonatkozó törvényjavaslat az országgyűlés elé kerüljön.*"

Az istenért, sietni kell! ... Hamarosan meg kell állapodni benne, milyen összegű legyen a fizetésemelés, nehogy el találjon sóvárgyodni szeretett uralkodónk, s ne jusson tejrevaló a gyerekek számára.

Reméljük, hogy a minisztériumok s a képviselőház nem fog késlekedni ebben a kérdésben. Sőt, biztosak is vagyunk benne, hogy a fizetésemelés hamarosabban tárgyalásra kerül, mint a kiherélt, körülmetélt választójog.

A tizenegy és félmillió nem is nagy összeg. Ha tizenöt-tizenhatra felemelik, még úgy sem lehet sokallni. Hát nem rászolgált az ifjú király, aki még ifjú és máris annyit szenvedett népeiért? Gondoljátok csak meg, az utolsó esztendők folyamán felemelkedett tizennégymillióra a költség, amelynek árán rongyos munkás- és parasztkölyköket „népoktatnának", ha nem volna szükség munkaerejükre a földesúri birtokon, ilyenkor, háború idején – duplán ...

Gondoljátok csak el, hogyha nem adnák neki ezt a kis fizetést, mit lehetne csinálni belőle?

Legfeljebb kétszer annyi iskolát, mint amennyi most van. Egynéhány kórházat, hogy ne az útszélen forduljanak fel a megrokkant dolgozók. Munkásvédelmet, iparfelügyeletet lehetne szervezni belőle az országban.

De hát, mire mindez?

Ha tanul a paraszt, még makrancosabb lesz. Még többet kíván a munkás, ha nagyon is tisztába jön a betűvetéssel. Aki halálra van szánva, minek annak a kórház? A harctéren nem kerül be mindenki a kórházba, mégis meg tud halni. Munkásvédelem, szociálpolitikai intézmények?

Védje magát a munkás, aki csak a könnyelműség folytán jut bajba.

Itt álljunk meg! Ez igaz!

Tiszta igaz, hogy a munkás csak önmaga az oka annak, hogy bajban van. „A munkásság csak önmaga szabadíthatja fel magát" – s önmaga az oka, ha nem fog bele a döntő, felszabadítóharcba.

A királyi fizetést emlik, mert a király a vezérigazgatója annak a szervezetnek, amely a dolgozók erejére alapítva hatalmát, a dolgozók elnyomását szolgálja.

A király megszolgálja a fizetésemelést, mert amint látható, jól végzi dolgát. A dolgozók csak úgy nyögnek az állam nyomása alatt, amelynek feje a király.

Meg kell hát szavaznia az uralkodóosztálynak, akármennyit kér is a fizetésemelésre, mert megérdemli mint öntudatos, kötelességteljesítő elnyomó.

Hogy még többet izzad majd ezért adóba a munkásosztály, ez csak a saját maga akaratlanságán múlik. Mert ha a dolgozók akarják, akkor Károly nem lesz még szegény király sem. Sőt, egyáltalában nem lesz sem császár, sem pedig király.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. június 22.

TANULJATOK AZ ELLENFORRADALOMBÓL

A görög istenekről szóló mesék között van egy, amelyik arról a bátorról szól, aki elsőként lopta el az ősemberek közül a tüzet. A mese szerint ezt a bátort, aki lehozta a természet kincseit még élvezni alig tudó, ázó-fázó emberek számára a tűz éltető hevét, a felbőszült istenek odaláncolták egy sziklához, ahol a napnak bizonyos óráiban saskeselyű rágta a máját.[1]

Az orosz proletárok és földtelen parasztok tömegei voltak az elsők, akik a forradalom tüzét fölszították. Élesztgették, ápolták, amíg belekapott a burzsoázia páncélszekrényeit magában foglaló palotákba, az elnyomó vagyonosok rablóváraiba, amelyeknek építésén a vagyontalanok verejtékeztek, s vérükkel vakolták falait. Pusztított a tűz, mígnemhogy az alapokhoz nem ért, s a forradalom tüze oly erős, hogy szétmállasztja a burzsoá társadalom veriték áztatta, munkásvér által összeforrasztott köveit.

S a rablók hada, a burzsoázia, akiket ledöntött trónjukról a forradalom, a trón magaslatából, ahonnan békében és háborúban ezreket, százezreket küldtek a halálba, maga vállalkozott a saskeselyű szerepére. Az ellenforradalom saskeselyűje rágja az első bátrak szövetséges tanácsköztársaságának máját, az elsőkét, akiknek forradalmi lángja vetette szerte a világba a szikrákat, melyek gyújtogatják a nemzetközi forradalom tüzét.

Belülről, kívülről, a világnak mind a négy tájáról rohannak rá a saskeselyűk. Fehérgárdisták, német imperialisták, osztrák rablók és magyar útonállók, hajdamákok,[2] kozákok, cseh–tót nacionalista banditák, francia hóhérok, angol bérgyilkosok özönlenek reá mindenfelől. Körülötte árulás, a hazafiszocialisták, kormányhű munkásvezérek, kalmárrá vedlett szociáldemokraták áruló magatartása fosztja meg a proletárok nemzetközi támogatásától. Ha száz keze volna, legalább ki-

lencvenbe fegyvert kellene szorongatnia, hogy szuronyaiban akadjanak meg föléje repülő saskeselyűi az ellenforradalomnak.

A félelemtől sápadó ajkúak, a proletárok történelmi hivatását meg nem értők, harasztzörrenésre is összerezzenők, hogyne riadnának meg, hogyne akadna el lélegzetük, amikor nem a haraszt zörög, de az ágyú dörög, nem a burzsoázia börtöntársadalmának megszokott zárja nyikorog, de fegyver ropog mindenfelől a polgárháborúban.

S a forradalom mégis él, s élni fog a gyávák, az árulók, a kishitűek és a bérencek minden fajtájának ellenére. Jaroszlávban, ahol az orosz, német és osztrák–magyar tisztek együtt vezényelték a fehérgárdát, vérében hörög már az ellenforradalom.[3] A cseh–tót nacionalista ellenforradalom banditáinak hiába a francia pénz, az angol imperialista zsold, még ha sikerül is nekik ideiglenesen előrenyomulniok, nem kerülik el a bitangok végzetét: a förtelmes halált.

Az orosz munkásság és falusi szegénység, amely immár fáradtnak látszott, a polgárháborútól fásultnak, okul a példán, melyet az emberhússal kereskedő finn burzsoázia és német imperialista rablók mutatnak. Felriadt az Ukrajnában történők láttára, ahol osztrák–magyar rablócsapatok tatárjárást rendezve rabolják el a földet a régi bitorlók, a földesurak, a gyárat [pedig] a bankárok és gyárosok számára.[4]

Ezt a küzdelmet szemlélve, nekünk, akiknek még ezután kell csak a magasságokba szítanunk a tüzet, *mindenekelőtt* kettőt kell megtanulnunk a szemünk előtt lefolyó eseményekből.

Először is azt, hogy az ellenforradalomban egységes a burzsoázia. Nem választják el még az ellentétes rablóérdekek sem. Míg a kalmárszocialisták, akik zászlójukra a burzsoázia megdöntése helyett, a konkurrencia fojtogatásától menekvő kiskereskedők módjára: az élni és és élni hagyni jelszavát írták, addig a burzsoázia nemzetközi egységbe tömörül a foradalom ellen.

A burzsoázia a felszabadulást megkezdő proletárokkal szemben rögtön nemzetközi lesz, annál inkább érdeke tehát a munkásoknak és a falusi szegénységnek, hogy *nemzetközi egységgel* védjék a maguk felszabadulását jelentő forradalmat.

Akik még nem tudták megérteni, miért mondjuk mi, hogy fegyverrel a kézben meg kell védenünk az oroszországi forradalmat, s miért tesszük is ezt, azok nézzék meg a forradalom ellenségeit. Ott látják

soraiban nemcsak az orosz burzsoákat, de a mi drágalátos honfitársainkat is, az osztrák–magyar vagyonosokat és zsoldosaikat, a mi elnyomóinkat, a mi ellenségeinket is. *Ha nekik van okuk valamit támadni, nekünk bizonyára meg lehet minden okunk arra, hogy megvédjük azt, amit ők támadnak.*

Másodszor azt kell megtanulnunk a sok forradalmi tanulnivaló közül, hogy nekünk mindjárt ott kell kezdenünk, ahol orosz proletár testvéreink a porletárforradalom kilencedik hónapjában tartanak. *Minden várakozás, minden habozás és minden kímélet nélkül véglegesen végezni kell a burzsoáziával.* Kímélet és kegyelem nélkül, mert minden kímélet és kegyelem csak proletárvérbe, munkáséletbe kerül az ellenforradalom folyamán. A munkásosztály nem tudja visszafizetni amúgy sem a burzsoáziának mindazt a vérszopó kegyetlenséget, amelyet békében és háborúban egyaránt véghezvitt vele szemben.

Gondoljatok a háború millió áldozataira, kiknek vére mind az ő rablóérdekeikért folyt. Gondoljatok arra, hogy Magyarországon évente hetvenezer ember vére folyt üzemi baleset folytán ugyancsak a munkaadók érdekeiért. Csak a Duna–Tisza közén hetvenezer ember halt meg évente tüdővészben, abban a betegségben, amelyet már a burzsoá állam által kitartott orvostudomány is proletárbetegségnek ismert fel.

Mindez évtizedeken, évszázadokon keresztül. Ha az egész burzsoáziát minden ijafiával együtt kipusztítja a forradalom, hát vissza tudja-e fizetni nekik mindazt a szenvedést, halált, amit annyi időn keresztül tűrt?

A burzsoázia a proletárok nemzedékeinek egész sorát puszította ki, nekünk csak egy nemzedéken keresztül lesz módunk – fizetni nekik.

De a fizetést el kell végeznünk alaposan. Kímélet és kegyelem nélkül a nemzetközi egységgel.

Az oroszországi proletárforradalom s a nemzetközi ellenforradalom tanulságaiból ezeket raktározzuk el.

De addig is, amíg Magyarországon végezhetünk a mi saját külön elnyomóinkkal, s úgy segíthetjük a nemzetközi proletárforradalmat, minden munkás, minden paraszt fegyverrel a kézben őrizze a nemzetközi szociális forradalom tűzhelyét itt, Oroszországban, a világ minden burzsoáziájának ellenforradalmával szemben.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. július 24.

A MI HÁBORÚNK

Nem az ünnep kegyeletes áhítatát ébresztgetjük – a bosszú, a harag, a gyűlölet harangját kongatjuk negyedik gyászos fordulóján a világöldöklésnek. Csak a Nyugat hóhérainak van joguk ünnepelni. Mi csupán a könnyeket, az elkeseredés kifakadásait gyűjthetjük össze e napon.

Nyugat imperialistái vérszomjazva, újabb milliók és milliók elpusztítására áhítozva, s újabb milliós és milliárdos profitok délibábos képében kéjelegve, tajtékzó szájakkal a békéről fognak rikácsolni hazug frázisokat a jubileumi lakomákon és ünnepségeken. A béke kifestett, színpadi drágaságba öltözött, forgácsbélű bábapostolainak szemfényvesztő, álnok szerepére mi nem vállalkozunk. Mi nem is a békét, hanem a *háborút hirdetjük.* Az osztályok harcát, a polgárháborút. Szent háborút a proletariátus minden ellensége, összes elnyomója, kizsákmányolója, az egész burzsoázia ellen.

Ez a harc folyik most a legvéresebb elkeseredettséggel, a végső leszámolásra érett elszántsággal forradalmár munkások és parasztok szabad orosz földjén. A baromi öldöklés – ami Nyugat véráradatos mezőin folyik – nem a mi háborúnk, érdekeinknek legparányibb atomja sem kívánja azt, proletáröntudatunk soha meg nem szűnő, lángoló bosszújával szemlélhetjük csak e háború borzalmas eseményeit. A harc azonban, amely itt, forradalmárok drága proletárvérével szentelt földön folyik, szerteszét, amerre csak a szem ellát, a mi harcunk, a mi küzdelmünk, amelynek befejezése is csak a mi győzelmünk: a proletariátus teljes felszabadítása lehet. Ebben a harcban támogatja a nemzetközi proletariátus és parasztság teljes önfeláldozással az orosz proletártestvérek küzdelmét. Mindenütt, a mandzsúriai határon, Szibéria végtelen mezőin, az Ural hegyei között, lent, a Volga déli partmezőin, Kaukázus fennsíkjain és minden városban, minden faluban, ahol csak a burzsoázia ellenforradalma felüti a fejét, együtt küzdenek az öntu-

datos, forradalmár harcosai a magyar, német, tót, horvát, szerb, cseh munkásságnak és parasztságnak az orosz proletárhadsereg forradalmi katonáival. Ennek a harcnak legújabb eredménye Irkutszk megszabadítása a cseh–tót ellenforradalmi bandáktól, ami jórészt szibériai elvtársaink nemzetközi csapatának érdeme. És ezt a győzelmet nyomon fogják követni a többiek is, nyomon fogja követni a többi szibériai város megtisztítása az ellenforradalmi gazemberektől, a babér csak a proletárfegyvereké lehet.

A világöldöklés negyedik évfordulóján nem is lehet más jelszavunk: „Előre az új, szent polgárháborúra!"

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. július 27.

Ne nevezze magát senki forradalmárnak, ne éljen vissza senki ezzel a szép, becsülésre méltó, megtisztelő névvel, aki nem fog fegyvert, amikor veszedelemben a szociális forradalom, a porletárdiktatúra ügye.

A forradalom nem az ígéret földjének áhítozása, nem ábrándozók Messiás-várása, a forradalom harc, mégpedig kegyetlen, kíméletlen harc, amelyben két osztály küzd a létért, küzd a hatalomért. A harcban csak addig eszköz a szó, míg a forradalom ellenségei nem fognak fegyvert, nem szögezik azt a mellnek, mint teszik azt Szibériában, az Uralban a cseh ellenforradalmi banditák.[1]

A riadót is ebből az alkalomból írjuk, a cseh ellenforradalmi hóhérok közeledő veszedelme alkalmából.

Elöljáróban azonban két dolgot kell még előrebocsátanunk.

Az egyik, hogy senki a helyét el ne hagyja az ellenforradalmi banditák közeledtére. Arról nem is akarunk beszélni, hogy az, *aki küzdelem, a végső szükség kényszere nélkül* hagyja el helyét, az bitorolja a kommunista nevezetet, hazudik, amidőn forradalmárnak nevezi magát. De szólnunk kell arról, hogy ezzel a gyáva, orgyilkos bandával szemben a mi seregünk, az internacionalista osztagok önmagukban is megnyerhetik a csatát, ha kissé is kitartanak, forradalmi öntudattal és fegyelemmel küzdenek – ellenük.

A másik, amit előre küldünk, az a figyelmeztetés, újból való figyelmeztetés, hogy a cseh ellenforradalmárok elleni küzdelemben senki se induljon ki az úgynevezett nemzeti szempontokból. Ennek a gyalázatos ellenforradalomnak, amely nem végződhetik mással, mint a cseh ellenforradalmi banditák olyan kiirtásával, hogy még írmagnak való sem akad belőlük, éppen az úgynevezett nemzeti érdek a szülője. A nemzeti érdekek mindig csak a munkásosztály forradalma elleni merényletet takarnak. Amikor tehát azt olvassátok, hogy a cseh ellenforradalmi hóhérok magyar nyelven beszélő proletárokat, parasztokat

irtanak ki, ahol csak a kezük ügyébe kerülnek, ne arra gondoljatok, hogy most benneteket, a magyart gyilkolják. Ne ezt higgyétek, mert a cseh–tót ellenforradalmárok nem irtják ki a föld színéről a tiszti lágerek lakóit, akik örömmel nézik az ellenforradalmat, hanem azokat gyilkolják halomra, akikről tudják, hogy a forradalommal éreznek együtt; a proletárokat, a parasztokat, azokat, akik a forradalmi küzdelem harcosai.

Ezek után világos, hogy minden proletárnak, minden parasztnak önvédelmi érdeke, hogy fegyvert fogjon a cseh, de az összes ellenforradalmi pribékek ellen. Csak ronthat a hadifoglyok sorsán, ha fegyvertelenül várják be ezeket a bandákat. Fegyverrel a kézben nemcsak megvan az önvédelem lehetősége, de a gyáva népséggel szemben megvan a győzelem biztos kilátása is. Aki fegyvert ragad, az nemcsak a forradalmat menti, de az életét is.

Ha még mindig volnának olyanok, akik nem értenék meg, hogy az oroszországi proletárforradalom érdekei a nemzetközi proletariátusé is, az egész világ valamennyi dolgozójáé is származásra, nyelvre való tekintet nélkül, itt az alkalom megtanulni ezt.

Minden ellenforradalmi bandának, amely nemzeti cégér alatt küzd a burzsoázia, az imperialista rablók uralmának visszaállításáért, első dolga rátámadni a hadifoglyokra Oroszországban. Az ok világosan látszik. Az ellenforradalmárok minden pillanatnyi sikere annak a gyűlöletnek, elnyomó törekvésnek fölújulását, hatalomra jutását jelenti, amely háborúba űzte a közös küzdelemre utalt proletárokat, testvérgyilkosságba kergette őket.

Nemcsak a magyarországi, ausztriai, németországi vagy általában a nemzetközi forradalom érdekei parancsolják most a háború által idehajtott proletárok és parasztok kezébe a fegyvert, hanem a közvetlen önvédelem, az együtt élők közös életfenntartásának érdekei is.

Korbács suhog, puskatus csapásaitól döng a melle a hadifogoly-proletároknak és parasztoknak azon a tájon, ahol az ellenforradalmi cseh–tót bandák járnak.

Százszoros szenvedés a sorsuk Nyugat-Szibériában, a Volga mentén, mindenütt, ahol megdöntötték a szovjeturalmat. Dupla hadifogság az után, hogy az egyből is elég volt már.

Az orosz proletárforradalom a mi forradalmunk is, *de még aki ezt*

eddig nem is látta be, annak is fegyvert kell fognia az ellenforradalom ellen, hogy felszabadítsa azokat, akik a cseh–tót ellenforradalom foglyai.

Ezrek, tízezrek nyögnek e járom alatt. Ha nem látták be előbb, mikor közeledett az új rabság, bizonyára szánják-bánják gyávaságukat. Késő bánat – eb gondolat; minden erőből arra kell tehát törekedni, hogy a késő bánatot korai cselekedettel előzzük meg, kerüljük ki.

Elég korán már nem is cselekedhetünk.

Testvéreink egész serege túl van már a végveszedelmen. Kegyetlenül lemészárolták őket.

Tízezrek szenvednek az ellenforradalmárok kegyetlen rabságában, sok-sok tízezret fenyeget vagy az egyik, vagy a másik csoport sorsa.

Ezért nem késő még megfogni a fegyvert, megfogni és ki nem engedni a kézből addig, amíg fel nem szabadítottuk az ellenforradalom rabságában sínylődő testvéreinket, míg ki nem pusztítottuk utolsó szálig azt a bandát, amely fegyvereit a forradalom ellen emelte fel.

Akik idekerültek hadifogságba, százszor néztek szemébe a halálnak. Fütyülő golyók között mentették meg már puszta életüket. Idegen rablóérdekekért vitték bőrüket a vásárra. Csáki szalmáját csinálták önnönéletükből. Állták a tüzet, tűrték a szenvedést.

Hihető-e, hogy ilyen emberek, ha csak kissé is megérintette őket a forradalom lehelete, ha csak vékony sugárban is lopódzott be agyukba a forradalom heve, ha csak egy keveset is éreznek a szolidaritásból testvéreik: a rabságban levő vagy rabság előtt álló munkások és parasztok iránt, ne végeznének egykettőre ezzel az imperialista zsoldon kitartott ellenforradalmi csőcselékkel, gyáva, hitvány, szemét társasággal?

Jelentkezzetek, iratkozzatok be a Vörös Hadseregbe, induljatok a cseh–tót ellenforradalmi banditák leverésére, kiirtására.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. július 31.

„Kísértet réme járja be Európát: a bolsevizmus kísértete. Európa összes hatalmai szent üldözésre fogtak össze e kísértet ellen: György király és Vilmos császár, Hindenburg és Poincaré, a német scheidemannisták és amerikai békeprédikátorok. Hol az az ellenzéki párt, amelyet uralkodó ellenségei nem kiáltottak volna ki bolseviknek . . ."

Kilenc hónap óta nyugtalan álmai vannak az uralkodóknak. A bíborban születetteknek csakúgy, mint a polgári ágyból köztársasági elnökké cseperedetteknek. Forradalom gyúlt ki szemük láttára, az elnyomottak millióit lángra gyújtó tűzvész terjedt el napról napra szélesedő körben; új hatalom emelkedett fel, hatalom, amely elnyomja az eddigi elnyomókat. Először semmibe vették. A forrongásban levő Oroszország egyik bomlási jelenségének tartották az egész Októberi Forradalmat. Gyakorlatban meg nem álló kísérletnek a proletárdiktatúrát. Egy párt pillanatnyi, múló hatalomrajutásának a munkások és parasztok tanácsköztársaságát. De a fiatal és egészen új formájú orosz proletárállam nem akart átalakulni úgy, ahogyan Európa nyugatán, Ázsia keletén és Amerikában az államfők és állambölcsek várták. Legyűrte ellenségeit, megizmosodott a hatalomért makacsul küzdő orosz burzsoázia fölött. És minden megerősödés, minden lépés előre a kommunizmushoz vezető úton, mindennap, amellyel tovább élt, nyugtalanítóbbá, aggodalomba ejtőbbé, kísértőbb rémmé tette az orosz proletárok és parasztok köztársaságát.

A tanácsköztársaság megteremtői és fenntartói, a bolsevik kommunisták különben nem is csináltak titkot belőle. Nyíltan hirdették az első perctől kezdve, hogy a nemzetközi szociális forradalom elöljáró, első győzelmet arató csapatának tekintik magukat, és arra törekednek, hogy a tőkések felett diadalra vigyék minden ország proletariátusát a fegyveres felkelésben. A közös veszedelem egyaránt meghökkentette az óriási rablóhadjáratba belebonyolódott tőkés államszövetségek két ellenséges csoportját. Ha egyáltalán be tudták volna fejezni a véres marakodást, már régen egyesültek volna a közös ellenség: a diadalmas orosz proletariátus ellen.

A legjobban megijedt, a legingatagabb trónon ülő, tapasztalatlan császárocska nem is tudta megállni, hogy osztálytársai, a többi ural-

kodók elé ne juttassa vészkiáltását. Habsburg Károly – mindezt most amerikai lapok leplezik le – azzal bírta reá a trónjáról lepottyanóban volt román királyt[1] a békekötésre, hogy levélben figyelmeztette a *kelet felől fenyegető szocialista veszedelemre,* arra, amely a bolsevizmusnak az orosz határon túli terjedéséből Ausztria–Magyarországra származna, és veszélyeztetné a román királyi házat is. Európa uralkodóinak egyesülnie kell az anarchia elleni harcra.

„Most olyan idő van – így szólt a levél –, amelyben a *királyoknak össze kell fogniok.*"

A levelet természetesen letagadják most a bécsi udvar vidékén. Ez Károly császár leveleinek rendes sorsa. De elismernek annyit, hogy az uralkodó egy törzstiszt útján üzenetet küldött Ferdinánd román királynak, akit felhívott a *szövetkezésre, hogy a nemzetközi forradalom és anarchia ellen küzdjenek együtt.* És Károly császár-király ijedt hívásának volt is foganatja. A román király felcsapott. A Bukarestből Jassyba dobott trón összedűlés előtt állott, a román forradalom már bontogatta szárnyait. A román király beállt az új szent szövetségbe – a nemzetközi forradalom ellen.

Ez februárban volt. Azóta – látható formában – új társakat nem tudott verbuválni Habsburg Károly abba a harci szervezetbe, amelynek zászlaján ott a felírás: „Világ királyai, egyesüljetek!" Azonban maga az ellenforradalmi szövetség láthatatlanul tovább kovácsolódott. Ez az a szövetség, amelyben a tőkések, uralkodók, elnökök, császárok, pénzfejedelmek eggyé olvadnak, még annak a meg nem szűnő háborús rablómarakodásnak az ellenére is, amelyből az imperialista érdekszövetségek nem tudnak kievickélni.

A királyi levélben kikiáltott jelszó egyre terjed. A közös veszedelem tudata egy zászló alá hozza a proletárforradalom minden ellenségét: „Világ királyai, egyesüljetek – a nemzetközi forradalom ellen!" – ez a csatakiáltás hozza Szibériától a Volgáig a cseh–tót bandákat mozgásba, ennek a zászlaja alatt készülődnek fel a japánok, jönnek az Északi-Jegestengerről az angolok.

Ez a jelszava az Ukrajnába, Dél-Oroszországba betelepedett rablóknak is. Megfojtani az első győztes proletárforradalmat, támogatni annak minden ellenségét, pénzelni, felfegyverezni, segíteni, rejtegetni, felbujtani, becsempészni, nemcsak az orosz határon túli lépéseit meg-

gátolni [a forradalomnak], hanem idejében megfojtani, még mielőtt [saját határain] túl léphetne – ezek azok a feladatok, amelyekre „a királyoknak (uralkodóknak és uralkodóosztályoknak) össze kell fogniok".

És így van ez helyesen. Így, ahogy Károly császár őszinte órájában megmondotta. A királyoknak össze kell fogni. De a királyokkal szemben össze kell fogni azoknak is, akik ellen a hatalmukat féltő hatalmasok szövetkeztek. Azoknak, akik nem nem féltik, hanem igenis kívánják a bolsevizmus elterjedését. Akik a nemzetközi forradalmat akarják. A világ proletárjainak és parasztjainak felszabadulását. Ezek diktatúráját a burzsoázia fölött. A harc, az éles összecsapás a két csoport között elkerülhetetlen. Csak helyes, ha ebben a harcban elhatároltan, világosan áll egymással szemben a két tábor. Az egyikben a világ királyai és szolgáik, bérenceik, kitartottaik, a másikban a világ proletárjai.

Nincs benne kétség, hogy ez a harc csak a proletárok javára üthet ki, bár véres, nehéz, hosszantartó és szenvedésekkel teli lesz.

Ám éppen ez a félős, aggódó együvé kovácsolás, amellyel a világ királyai erősítgetik megbomlóban levő elnyomó eszközeiket: a tőkés államokat, ez az együttes roham, amellyel szent szövetségben jönnek északról, délről, keletről, nyugatról az orosz proletárállamra, ez teszi még teljesebbé, erősebbé, a reá nehezedő súlytól összeforrottabbá a világ proletárjait. Ma az első forradalmi tűzhely: az orosz tanácsköztársaság védelmében, holnap a láng továbbvitelében, a világ egyesült királyainak sorra elpusztításában.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. augusztus 7.

Nem!

A munkások és parasztok forradalmi állama egy percig sem ringatózott üres képzelődésekben. Amikor fegyverek és vér árán kiharcolta létét, amikor szerteküldte első, békét hirdető kiáltványát az egész világ munkásaihoz és parasztjaihoz, már akkor tudta, hogy barátai – a proletariátuson kívül – nincsenek. Hiszen az orosz tanácsköztársaság felépülése a szétrobbantott burzsoá demokratikus köztársaság romjain magában véve is hadüzenet volt minden burzsoázia ellen. Annak a nyílt bejelentése angolok, franciák, németek és amerikaiak számára, hogy az ifjú, forradalmi proletárállam ugyanezt a forradalmat, az elnyomott osztályoknak ugyanezt a diktatúráját akarja megteremteni, készíti elő és támogatja az egész világon.

Nem lehet benne kétség, hogy a kapitalista államok megértették ezt a hadüzenetet... Ám a világpiac felosztásáért, a nagyobb zsákmány elrablásáért folytatott véres marakodás elfoglalta az egyiket úgy, mint a másikat. Minden erejüket, minden figyelmüket a pénzben milliárdokat, emberben milliókat felemésztő háború kötötte le. Úgy tettek, mintha nem is hallanák, meg sem értenék az orosz proletárforradalmat.

A „marxista elmélet fanatikusai" – amint a nyugat-európai nagyképű politikusok a tanácsköztársaság megvalósítóit elnevezték – nem voltak vakok. Az első napoktól, az Októberi Forradalom első perceitől kezdve tudhatták, és tudták is, hogy a világ kapitalista államainak ellenséges tengerében csak sziget az orosz munkások és szegényparasztok földje. Tudhatták és tudták azt is, hogy a két ellenséges tőkés hullám most még egymás ellen tornyosuló, tarajosodó, egymást csapkodó haragja és gyűlölete végül mégiscsak az ő szigetükre zúdul le.

És hamar megtudták azt is, hogy ellenségeik két csoportja kétféle magatartást mutat. Az egyik: a gyakorlatias, élelmes, saját hasznát kereső ellenségnek mutatkozik, a másik: a jó barátot játssza. Németor-

ság túlsúlyban levő irányítása alatt a központi hatalmak elfogadták a kínálkozó béke lehetőségét, a kíméletet nem ismerő üzér nyereségvágyával használták ki a helyzetet úgy, ahogy csak tudták. A breszt-litovszki béke, Hoffmann tábornok fegyveres betörésével, a későbbi ukrajnai hóhérhadjárattal együtt, aljas volt, utolsó tett volt, de nyílt játék.[1]

Ugyanekkor a másik csoport: Kelet hideg kufárja, Amerika emberirtó és milliárdarató nagyvállalkozója, a veszett fejsze nyele után futó francia, és mindezeknek meg a velük tartó kisebb, megrokkant, inaszakadt kullancsoknak lelke, szellemi vezére: Anglia, a képmutató üzérkedés minden kegyetlen szennyével bemocskolt, a jó barátok, a jóakarók kardalát énekelte. „Oroszországot támogatni kell." – „Az antant sohasem hagyja el szövetségesét." – „Anyagi és erkölcsi segítséggel egyaránt készen állunk" – ezek és ilyen hangzatos szép szavak voltak mindennaposak. Tévedésbe ugyan nem ejthettek jóformán senkit, mert a jó barátok tettel, kézzelfoghatóan az ellenkezőt mutatták. A tanácsok uralmának eddigi kilenchónapos fennállása alatt nem volt egyetlen ellenforradalmi árny, lázadás, árulás, melyben a mozgatócrők közt a francia, az amerikai, az angol „jó barát" keze ott ne szerepelt volna.

Az új állam kereteinek felépítése, a háborúból maradt gazdasági és ipari óriási sebek befoldásának küzdelmes feladata nagyon is igénybe vette a tanácsköztársaságot, a jóakaró bujtogatók ellenforradalmat támogató munkája elszórtnak, egységes terv nélkülinek látszott, olyannak, amit apránként itt is, ott is le lehet gyűrni. Akármint is van – megtörtént. Az orosz munkások és parasztok elnézők, jóindulattal, türelemmel teltek voltak szenteskedő jó barátaik iránt. A „szövetségesek" képviselői, a diplomatarangok alá bújt ellenforradalmi bandavezérek nyugodtan ülhettek távol a forradalmi fővárosoktól Vologdában, egész a legutóbbi időkig.

Csak most, amikor a cseh–tót rablók, a seregestül mutatkozó fehérgárdista lázadások szálai mind az ellenforradalom szívébe, Vologdába vezettek, történt erélyes lépés a bujtogatók ellen. Három hét előtt a népkomisszárusok küldöttje egyenesen felhívta a vologdai diplomatákat: vagy elismerik a tanácsok kormányát, és Moszkvába költöznek, vagy: ki Oroszországból! A lépés későn jött. A terv ekkor már ké-

szen volt, végrehajtása is már megkezdődött. Csak éppen a jó barát jelmezét kellett levetni, és nyíltan élére állani az ellenforradalomnak.

Ez meg is történt. A cseh–tótok, a Murmanra gyűjtött szerb légiósok mellé északon angol, Kelet-Szibériában japán csapatok csatlakoztak. Japán kétértelmű zavarossággal azt hirdeti, hogy rendet akar csinálni, azután nyomban kikotródik Szibériából.[2] Az álarcát végképp lerázó Anglia azonban nyíltabb. Milner lord beszél Anglia nevében. Az a Milner lord,[3] aki a polgári, kisburzsoá szabadságokért harcoló búrokat vérbe fojtotta, asszonyaikat az angol rablóhadak elé hajtotta golyófogónak. Ez a méltó képviselője az álszent és társadalomtudósi, érzelgős, át- és átrothadott angol hóhérszellemnek ma már nyíltan hirdeti: *„A bolsevik kormányt és közegeit, a helyi munkástanácsokat el kell pusztítanunk,* hogy Oroszország elfoglalhassa a szövetségesek közt méltó helyét."

Igen, a búrok hóhéra igazat mond. A bolsevik kormányt és a munkástanácsokat kellene kiirtani ahhoz, hogy Oroszország visszaeshessen a szövetségesek közé, ugyanolyan rabló, elvetemült tőkésállammá alakuljon vissza, mint Anglia, Amerika, Japán és a többi „méltók". De Milner lord és vele együtt a tanácsok minden hóhéra mégis téved. Az orosz munkástanácsok a forradalmi orosz proletariátus széles rétegeire épültek, a fegyverben álló munkásság és parasztság védi azokat, a nemzetközi forradalom tüzének kigyúlását itt beváró, élesztgető nemzetközi, öntudatos proletárok harcolnak érette. Ezt a belső, öntudatos, forradalmi erőt hóhértábornokok nagy szavai éppoly kevéssé törik le, mint a cseh–tót–szerb–kozák bandák. E zsoldosoknál egyéb, az orosz forradalom ellen küldhető fegyveres ereje még Milner lordnak sincs.

A forradalmi Oroszország nem isten nevében való ország. Nem fohászkodik most sem, hogy: „Csak a jó barátoktól mentsen meg az isten, ellenségeimmel végzek magam is."

Nem.

A munkások és parasztok országa nem vár istenre. A „jó barátokkal" is ő maga végez.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. augusztus 10.

A SZÖKÖTT KATONA

Nem azokról s nem azoknak szólunk, akik az imperialista hadsereget hagyták ott a kapufélfától való búcsúzás után. Nem azokról, akik megelégelték az évek hosszú során át tartó hóhérszolgálatot, megundorodtak már a vértől, a saját és testvéreik oktalanul kiontott vérétől. Nem is azokról, akik megsokallták a háborús élet ezerváltozatú gyönyöreit, a nap-éji szolgálatot, a szidásokat, pofonokat, botozásokat, kikötéseket és ítélkezés nélküli főbelövéseket. Ezeknek a távozását, a szökését nemcsak meg tudjuk érteni, hanem a legteljesebb mértékben helyeselni tudjuk. Szinte jólesik a szemünknek olvasni a pesti lapok mindennap megismétlődő híreit, amelyek ma már nem is egyes, szórványos szökési kísérletekről és esetekről adnak számot, hanem tömeges, állandó jellegű, sőt egyre nagyobb és nagyobb méreteket öltő dezertálásokról számolnak be.

Ezek a szökések természetszerű szüleményei az immár ötödik évébe nyúló háborúnak és legfőképpen pedig annak az elégedetlenség-szülte forradalmi szellemnek, amely oly sikeresen fertőzte meg az osztrák–magyar, a német és az összes többi kapitalista államok hadseregeinek szellemét, hogy ennek kiirtására gondolni ma már teljesen lehetetlen. A dolgok rendjének természetes fejlődésében fekvő okok hozták napfényre és tették egyben szükségessé is a szökést, amely a burzsoá államokban kettős célt szolgál: egyrészt gyöngíti a militarizmus erejét, segíti a bomlás folyamatát, zavart, rendetlenséget idéz elő a hadsereg gépies „minta"-rendszerében, másrészt pedig növeli, erősíti e rendszer ellenségeinek táborát, önkéntelenül is arra az útra lép, amely a szökött katonát vagy lopásra, rablásra és gyilkosságra kényszeríti, vagy pedig a forradalmárok öntudatos soraiba sodorja, ahol eleget tehet proletárkötelességeinek.

Akár így, akár úgy árt a burzsoázia elnyomási és rablási eszközeinek, a militarizmusnak vagy „bűntetteivel" a fennálló társadalmi és

gazdasági rendnek – mindenképpen csak a mi ügyünket, a forradalom ügyét szolgálja. Az imperialista hadsereg szökött katonája életét kockáztatja, s ebben az önfeláldozásban több nemes bátorság, öntudat és áldozatkészség van, mint azoknak a vágóhídra hajszolt katonáknak baromi tehetetlenségében, [akik] odadobják drága életüket a kapitalizmus parancsára, a kapitalizmus érdekeiért. A szökések szaporodása, a tömegek dezertálása ássa meg az imperialista hadsereg sírját, amelyből nincs többé feltámadás soha. A dezertálás a forradalom munkáját segíti elő és könnyíti meg, a rombolás nagy munkájában ezek az első csákányütések, amelyek alapjában rendítik meg a burzsoázia legfőbb hatalmi szervezetét.

De vannak – és ezt nemcsak a legnagyobb sajnálattal, hanem a legmélyebb felháborodással kell megállapítanunk – a forradalomnak is szökött katonái. A számok megállapítása nem is fontos, hogy sokan vannak-e vagy csak elenyésző kevesen. A legszomorúbb, hogy vannak. Nemcsak a forradalmi hadseregben találhatók ezek a szökevények, hanem azok soraiban is, akiket fontos, felelősségteljes állásba emelt a proletariátus bizalma.

Ha szórványosan, ha elvétve is, de találkozhatunk velük. Onnan szöktek, ahol nem hitvány tőkésérdekért folyik patakokban a proletárvér, ahol nem hátsó gépfegyvertűz biztatta a rabszolgakötelességre kényszerítetteket, hanem ahol proletárérdekek sorsa dől el, a világ összes elnyomott proletárjaié. Nem a bankárok és gyárosok milliárdos profitjáért kell a halálba rohanni ott, hanem a munkások és földtelen parasztok hatalmát, a dolgozó milliók jövendő létét és boldogulását kell védelmezniök.

És mégis megszöknek! Mégis megfutamodnak!

A proletárérdekek hitvány árulóinak e gaz tettére nincs mentség, nincs magyarázat. Aki a proletárforradalom árulójává lesz, az önmagát árulja el. A proletariátus e nagy harcában a saját erejére van utalva, támogatásra, segítőtársakra nem számíthat semerről sem. Ha körültekintünk, amerre csak a szem ellát, mindenütt ellenségeink állanak súlyos vértezetben, állig fölfegyverkezve, készen, mint az áldozatra leső vadállat, megölni, megfojtani, széttépni, fölfalni a munkások és földtelen parasztok ifjú, forradalmi hatalmát. A munkásság csak önmagát

szabadíthatja fel, s annál súlyosabb, annál szégyenletesebb, ha a mi sorainkból kerülnek ki gyávák, szökevények, árulók.

Hiába is kutatnánk az okát, sohasem lehetne megtalálni, hogy mi készteti ezeket az embereket a gyáva árulásra. Az életüket féltik-e, amely – ha vesztükre dől el a harc – amúgy sem az övék? A bérenc banda drágán megfizetett fegyvergolyója vagy szuronya riasztgatja talán? Hogyan lehet félni emberektől, akiket a saját árnyékuk is rémít, az álmuk sem nyugodt, a lelkük riadását is arany csengése, bankó suhogása csitítgatja? Vagy a saját erejükben, a forradalmár lelkifölényében kételkednek, amely megingathatatlan és legyőzhetetlen?

Csupa kérdés, amelyre megadni a választ túlságosan nehéz vagy egyáltalán lehetetlen. Talán könnyebb volna megfelelni arra, hogy miért fehér a fehér és miért fekete a fekete. A forradalom katonája igaz ügyért harcol, a hitének, meggyőződésének erősnek, megingathatatlannak kell lennie, mint a sziklának, amelyet évezredek hulláma csapdos. A forradalom katonájának csak egy társa van: a fegyvere, s a halált nem félnie, hanem szeretnie kell.

A halál csak akkor borzalmas, akkor megdöbbentő, midőn oktalan célokat, idegenek aljas érdekeit szolgálja. De ölni, gyilkolni az apáink, a testvéreink, a gyermekeink, az önmagunk érdekeinek védelmében; feláldozni életünket önmagunkért, egy szebb, dicsőbb, boldogabb életért: van-e ennél szentebb, lelkesítőbb, fölmagasztalóbb?! Élni, szenvedni, elpusztulni rabságban, koldusnyomorúságban, nem élet. Az élet, ami után mi vágyunk, mi törekszünk, amiért mi harcolunk, az csak a halál nyomán születhetik meg. A halál a mi jó barátunk. Ez hozza számunkra az életet, a jövő életét, amelyhez az út csak előre vezet, mindig és mindenkoron, törhetetlenül és rendületlenül, ezer veszélyen át is csak előre. A gyávák, a hitvány férgek, a kukacjelleműek, a harc elől, a mi felszabadító, szent küzdelmeink elől megfutamodók nem közénk valók. Nincs számukra hely. A halál elől futó, rongy árulók bére nem is lehet más, mint a halál. Akik féltek ismeretséget, barátságot kötni a halállal, vegyék el jutalmul a mi fegyvereinktől a megváltó golyót.

A forradalom útja nyílt és egyenes. Előre vezet, csakis előre – a diadal, a győzelem felé. Forradalmi katonák, végezzetek gyorsan és

könyörtelenül a megfutamodókkal, s aztán előre. Szempillád meg ne rezzenjen, kezed meg ne remegjen soha: – a halál útja a győzelem felé vezet.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. augusztus 10.

KÉTFÉLE HANG

„Az ötödik hadiév, amely ma kezdődik, a német népet további nélkülözésektől, megpróbáltatásoktól nem fogja megkímélni."

(Vilmos császár kiáltványa a „Német néphez", 1918. július 31-én.)

Megszólalt a császár. A Nagy, a Hatalmas, a Győzelmes, a Világhódító. És beszélt a diadalokról, a sikerekről, a babérokról, amelyeket milliók halála szült; az új küzdelmekről, amelyek jó előre is gyönyörrel töltik el vérszomjúhozó lelkét, a békéről, amely soha nem képzelt, be nem látható messzeségben bujkál fegyverek zajától, véráradatok zúgó morajától egyre távolabbra űzve, és beszélt a nélkülözésekről és megpróbáltatásokról, amelyek „a német népet sem fogják megkímélni" az ötödik hadiévben sem. De hallgatott mélységes szótlansággal az újabb milliókról és milliárdokról, amelyek nem fognak elmaradni a világmészárlás további során sem a német imperialisták nyereségmérlegéből.

Megszólalt a császár, hogy régi hazugságokkal és újabb kitalálásokkal ámítsa népét. Megszólalt, hogy új lángra lobbantsa a régi gyűlölködés tüzének hamvadó parazsát, új halálba küldje, újabb véráldozatokra sarkallja vértől iszonyodó, halálra fáradt munkások és parasztok szánalmas millióit.

Négy év nagy idő. Megváltoztatta még a császár hangját is. A császárét, aki a világborzalmak előestéjén kardját villogtatva együtt üvöltött a részeg utcai csőcselékkel, Németország minden „ellenségének" elpusztításáért. S most, négy év pusztítása után, végtelen csalódással csak azt állapítja meg, hogy bizony „haszontalanul" folyik a vér, négy év győzelmes harcai csak a „világot pusztították el", de az ellenség még mindig él, még mindig hajthatatlan, még mindig nem akar a békéről hallani sem. A berlini királyi palota erkélyén négy év előtt kivont kardot talán már vissza is dugná hüvelyébe a császár, de nem lehet, „küzdenünk és dolgoznunk kell, amíg az ellenség kész elismerni életjogunkat".

Milyen más volt az a hang, amely négy év előtt tüzelte az Unter den Linden söpredékhadát! Már nem a világ rablláncba veréséért, nem-

zeteknek a föld színéről való eltörléséért tajtékzik a felséges császári száj. Már megtanult szerényebb lenni. Már kérni is tud, sőt könyörögni is. Nem is a győzelemért, hanem az életért, az élet jogáért!

Négy év valóban nagy idő. Ennyire volt szükség, hogy eloszoljon a mámor köde a császári szemek elől, de sajnos, ennyi kellett, hogy felébredjen mélységes álmából a mesterségesen álomba szenderített német nép is, a vérét vesztett német proletariátus sok milliós tömege.

Már megszólaltak a német katonák is. A császár hűséges, alázatos, félelmet nem ismerő, haláltól vissza nem rettenő, kutyafegyelemre dresszírozott német katonái. A világöldöklés ötödik éve szólaltatta meg őket is, s ha merész, bátor szavukat nem hirdetik is a német burzsoázia lapjainak milliói, mégis el fog jutni a világ összes elnyomottjainak fülébe.

Azt tették a német katonák, amit tett az orosz proletariátus már másfél évvel ezelőtt, s azt mondták, amit hirdet a szocializmus örök idők óta:

„Elég a vérből! Le a háborúval!
Békét és kenyeret követelünk!"

Nincs immáron szó a jövendő diadalittas reményeiről, nyoma sem található az „ellenség" gyűlöletének – a német katonának nem kell már a győzelem, nem akarja meghódítani a világot, nem akarja tovább viselni a „nélkülözések és megpróbáltatások" pokoli terhét: a német katonák tömegesen, ezrével dobják el fegyvereiket.[1] A germán Waffenrock[2] alatt megdobbant a proletárszív, újraéledt a négy évig alvó proletáröntudat, s harsányan kiáltják most hóhéraik felé:

„Nem akarunk harcolni tovább!"

Négy év nagy idő. Nemcsak a császár hangja változott meg ez idő alatt, de más hangon beszél már a császár büszkesége, a német hadsereg is. Milyen csöndes, szerény lett a császár hangja, s milyen nemes öntudatú, büszke harsánysággal szól a katonáké:

„Nem akarunk harcolni tovább!"

De ne értse félre senki ezt a jelszót! A német katonák nem mondtak le ezzel végleg a harcról, sőt a küzdelemnek új módjával kötöttek új, elválaszthatatlan, örök szövetséget.

Csak a burzsoázia, a porosz junkerek és milliomos iparbárók érdekeiért nem akar harcolni többé a német proletárkatona, csak a Kruppok hazájáért nem akar meghalni, de ugyanakkor holtomiglan jegyezte el magát minden egyenruhás német munkás és földtelen paraszt a harcok-harcával, a polgárháborúval, amely egyedül hozhatja meg fölszabadulásukat a kapitalizmus járma alól, az imperialista őrület négy év óta dühöngő borzalmaitól.

Nem akarunk harcolni tovább! Az imperialista hadsereg katonáinak ez a halálos ítélete véglegesen szakítást jelent a német proletariátus és a burzsoázia között, de egyben szövetkezést is a forradalommal, amelynek harc az eszköze, vér jelzi az útját, és diadal és igazi béke koronázza.

A német katonák eldobták a fegyvert, amelyet a császár adott nekik. De föl fogják venni, meg fogják ragadni a fegyvert, amelyet a forradalom ad kezükbe. A császár testvérgyilkos fegyvere utált és gyűlöletes. A forradalom büszke fegyvere azonban jó barát, ezt nem gyűlölni, hanem szeretni kell. A forradalom fegyvere halált oszt, és életet teremt. Orosz testvéreink küzdelméből megtanulhatta ezt a világ egész proletariátusa, s nem lehet más a német munkás-katonák jelszava sem:

„Le az imperialista háborúval! Éljen a polgárháború!"

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. augusztus 14.

Ukrajna lázadó rabjai köszöntenek téged!

Hallod-e a fegyverek vészes ropogását, ágyúk orkános bömbölését, halállal viaskodók irtóztató sikoltását, özvegyek és árvák könnyzivatarainak borzalmas moraját, elhalók utolsó átkát, utolsó sóhaját?!

Hóhérok hóhérja, latrok fejedelme, látod-e a vértenger árját, könnyek óceánját, gyötrő, kínzó szenvedések hulla-födte halálgolgotáját?!

Véres szemeidből töröld ki az álmot! Hallod-e, rablók patrónusa – a vészek harangja szól!

A forradalom szele zúgatja a harangokat. Ébredj, Caesar, neked szól a lélekharang!

Remegő kezeddel vond félre magad elől a mámor rózsás függönyét: nézz, láss, figyelj! Nem álom immár, hanem maga a szörnyű valóság, ami szemeid elé tárul.

Igen, igen, a te fiaid, a te katonáid azok, akik Ukrajna forradalmi zsarátnok-fészkében testvérkezet nyújtottak föllázadó rabszolgák győzelmes hadának.

Nézd, a poltavai mezők virító zöldjében mint vész el a csukaszürke a parasztrongyok között, mint forr össze a szuronyerdő a kaszák rengetegével egységes, megingathatatlan, legyőzhetetlen hatalommá – munkások és parasztok nemzetközi hatalmává.

Nézd a *23-as bakák és az ötös császárvadászok* sapkagombján még a te neved kezdőbetűje ragyog, de gyűlöletük, elkeseredésük s forradalmi elszántságuk már a te szívednek irányította szuronyuk hegyét.

Rablók császárja, csípd meg a kezed, de jó erősen, ha talán kételkednél ébrenlétedben, mert mindez nem álom, nem mese, még csak nem is rémkép, mindez a való igazság: *Ukrajna és Oroszország munkásainak és parasztjainak nem ellensége immár Ausztria és Magyarország koldus proletárja.*

Nézz szét, mindenütt, amerre csak a szemed ellát: új ellenségek nő-

nek ki a földből. Herszonban egy egész divíziód rakta le a fegyvert, Ogyesszában három teljes ezreded szegte meg felséges parancsodat; Ausztria és Magyarország apróbb-nagyobb helyőrségeiben germán és török csordák küzdenek a te engedetlen csapataiddal; lengyel és galíciai városok táborai fogságból jött és új fogságba került harcos nyomorékjaid zendüléseitől hangosak; Breszt–Litovszk, Ogyessza és Przemysl vára zsúfolásig megtelt bebörtönzött, hűséges vitézeiddel; osztrák és magyar kaszárnyák udvarán osztrák és magyar forradalmár katonák életét oltják ki tömegesen a te fegyvereid; börtönök, fegyházak, mindmind a te lázadó harcosaiddal vannak tömve; latrok Caesarja, nem alszol, vagy a saját szemeidnek nem hiszel?!

Nem parancs immár a parancs; hála neked, gyilkosok császárja: nem rémít immár a halál. Nem az aranygallér és az aranycsillag immár az úr a hadseregben, hanem a „katonák bizottsága", ugyanúgy, mint az Oroszországban történt. Hiába keresteti hadseregparancsnokságod a büszke ezredzászlót, amely tűnő hold módjára tűnt el nyomtalanul az ezreddel együtt – rongyokra tépve, sárba taposva rég a Máriás lobogó, nyakát szegve rajta Felséged hivalkodó, gőgös kétfejű sasa.

Vörösesen patakzik a vér, vörösesen izzik a tűz, amely forradalmárok harci energiáját hevíti, vörössé vált az osztrák–magyar lázadó katonák lobogójának is a színe. Nem kétfejű sas és nem Máriás imádságok aranyos betűi díszítik, hanem a forradalom izzó jelszavai ragyognak le rajta.

Látod-e, Caesar? Vérvörös a te fiaid, a te katonáid harci lobogója, s vérvörös a szuronyok hegye, de többé nem ukrajnai parasztok és munkások, hanem igazi ellenségei, igazi elnyomói: *a te pribékjeid vére* festette pirosra.

Alszol-e, Caesar? A forradalom szellője elűzte-e álmaidat? Mostanában ilyen szellők fújnak Keletről, ahol most vérvörösen kel föl a nap, hogy a vér még vörösebb izzásában nyugodjon le Nyugaton.

Hóhérok fejedelme, te tetted temetővé Ukrajna földjét; itt ássák meg sírját a te hatalmadnak is. Milliók vére nem hullhat hiába; ez a véráradat sodorja majd magával trónodat és minden házadnépét.

Ma még csak ezredek, divíziók tiporják sárba a Máriás zászlót, tépik szét parancsodat és ölik meg rabszolgahajcsáraidat, de holnap, hol-

napután már vörös lobogó leng egész hadsereged, egész birodalmad felett.

Ave Caesar! Ukrajna rabszolgabilincseitől szabaduló munkásai és parasztjai köszöntenek téged. Csak küldjed minél gyorsabban, minél tömegesebben Vörös Ukrajna rablláncot nem tűrő földjére vitéz csapataid, jó helyre jönnek, a forradalom vörös földjére, a világ összes elnyomott proletárjainak páratlan iskolájába. Itt születik, nő, acélosodik a proletáröntudat, a proletárérzés még a csukaszürke zubbonyok alatt dobogó katonaszívekben is. Ukrajna földjén vajúdik most a jövő, amelyben nincsenek cézárok, nem lesznek rabszolgák, nem lesznek elnyomók és elnyomottak.

Félj, reszkess ettől a földtől, pribékek ura!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. augusztus 28.

RESZKESSETEK!

Olasz repülők keringenek Bécs fölött, francia és angol csapatok aratják véres diadalaikat a német csapatok fölött. Rémület ült ki még a magyar arcokra is. De nem a hadiveszedelmek rémülete. Az új félelmek mellett eltörpül az olasz repülőgép kattogása, letiportak borzalmas halálhörgése, győzők diadalüvöltése. Más az, ami az ajkakra fagyasztja a mosolyt, némává szorítja a torkot, remegővé teszi a kezet, amely gyilkoló szerszámokat szorongatott eddig vagy aranykincseket számolgatott. „Kísértet réme járja be Európát: a kommunizmus kísértete."

Szinte látni lehet, mint remeg a toll a Budapesti Hírlap firkásza kezében, midőn halálsápadtan rója a sorokat, amelyeket vészriadónak szánt a fenyegető „államveszedelmek" ellen, s a halálra rémülteket akarja vele még jobban megrémíteni. A „kommunizmus kísértete" veti előre árnyékát a B. H. hasábjain is, amelyen kétségbeesett erőfeszítés hangja hívogatja az utolsó szalmaszál-segítségeket a biztos pusztulás ellen.

Nevezzék is ezt bárminek, „államveszedelmes irányzatoknak", „lelketlen izgatásnak" vagy „hitvány hazaárulásnak", a tény letagadhatatlan és megmásíthatatlan: Magyarországon a helyzet annyira megérett, hogy a forradalom kitörésével komolyan számolni kell.

„Ne áltassuk magunkat!" – mondja a B. H. – „Nem halljuk-e lépten-nyomon: *»Bár lenne valami, ha mindjárt forradalom is. Csak végét vetni ennek a nyomorúságnak.«*"

A hazugságon hizlalt burzsoá újság a rémület lázában már igazat is beszél. A magyar fekete-huligánok hivatalos lapja a félelem halálos delíriumában még őszinteségre is merészkedik.

„Ha mindjárt forradalom is . . ." Ez a gondolat uralja most a lelkeket, akik a fölszabadulás fönséges pillanatát lesik, várják, akiket a nagy-nagy nyomorúságok ábrándítanak ki a hazafias frázisok butító mámorából, akiket a magyar lapok dajkameséi, orosz rablóhistóriái,

a forradalom borzalmainak és pusztulásainak millió és millió színes variációi sem rettentenek már vissza az egyetlen reménytől, amelyhez immár így fohászkodnak este-reggel: „Forradalom, jöjjön el a te országod . . .”

Az imperializmus világot behálózó frontján még javában dúl az ádáz harc, a friss véráradatok új meg új medreket mosnak keresztülkasul a földön, millió özvegyek és árvák könnye végtelen óceánokká dagad az új könnyzáporoktól, s máris új háború készülődik, a mostaninál sokkalta véresebb, sokkalta kegyetlenebb. Az imperialisták háborúja szerte e nagy világon átaalakulóban van – polgárháborúvá.

Nem riasztgat ma már a franciafronti vereség, az új olasz offenzíva kilátása sem nyugtalanít. Kelet felől közeledik a kísértet: „a kommunizmus kísértete”. Ez ellen hordozzák most körül a véres kardot, ennek üzen háborút a honvédelmi miniszter. A huligán sajtó kongatja már a vészharangot: „Burzsoá lelkek, reszkessetek!”

Halljátok-e, hitvány remegők: a forradalom „felszabadítja a bűnös elemeket, amelyek előtt sem az élet, sem a vagyonbiztonság nem szent, a forradalomban a szülőknek dugdosni kell kisgyerekeik részére a betevő falatot, rettegnie kell a hajadonnak az ártatlanságáért és a tehetetlen nyomorult aggastyánnak az életéért!” Reszkessetek, mert a forradalom „elpusztítja a pénzügyi, ipari és kereskedelmi életet, és így bölcsőjében öli meg zsenge iparunkat és kereskedelmünket!” Halljátok-e „a varjúk károgását, amint éhes csapataik a fejetek felett keringnek, hulláitokra várva, hogy kivájják szemeiteket?! Rettegjetek az internacionalizmustól, amely elpusztítja ezeréves szép magyar hazánkat, és ellenségeink zsákmányává teszi”.

Zúgnak a harangok, a vészkürtök riadója harsog. Talpra magyar, talpra, itt a forradalom!

Hivatalos hírnökök adják tudtul, hogy fegyveres hajtóvadászatot rendelt el a magyar királyi honvédelmi miniszter úr a „fölfegyverzett” katonaszökevények ellen, akik mind-mind „gonosztevők”, s nem is érdemelnek mást, mint hogy lelőjék őket. A sötét szobába zárkózott gyá-

vák szokása, hogy füttyszóval riasztgatják el saját félelmüket. A honvédelmi miniszter is ágyúkat vontat fel a verebek ellen. Vagy talán ezek a szökevény verebek nem is verebek?!

Korai még a készülődés miniszter úr! Vagy talán nagyon is késő, s ez esetben a kakastollas hajtóvadászat már semmit sem segít. Nagyon sok tanulságos dolgot is ír a B. H., éppen az önök számára, miért nem okulnak rajta?

„A forradalom szekerébe fogott lovak szájában nincs zabla!" Ezt még a B. H. is tudja. Vigyázat, mert a zabolátlan lovak végigszáguldanak a forradalom minden ellenségén, ha tábornoki ruhát visel is, és ha magyar királyi honvédelmi miniszteri bársonyszékben ül is!

„Az államveszedelmes irányzatokat nem lehet a frontszolgálattól menekülő, minden szociális érzék nélküli, protekciós egyének antibolsevisztikus propagandájával ártalmatlanná tenni." Ezt se mi mondjuk, hanem az önök sötét tollforgató rémhírnökei, akik mint a süllyedő hajó patkányai, legszívesebben – menekülnének.

De a menekülés útja el van vágva. Az utolsó szalmaszálat messze sodorta az ár. Hullára éhes sasok kóválygognak a levegőégben.

„Protekciós egyének antibolsevisztikus propagandája" mit sem segít ma már a forradalom hullámai ellen. Agyalágyult hadbírák boszszútól lihegő ítéleteit csak a gyáva tehetetlenség szüli. A burzsoá állam minden erőfeszítése s az elnyomatás minden eszköze: csendőr, rendőr, börtön, golyó és akasztófa, mind-mind hitvány bábjátékok csak a proletárforradalom fergeteges, haragos útjában. Napok vagy talán csak percek, pillanatok hiányoznak még, s a forradalom tisztító árja megindul Keletről, hogy végigsöpörjön az egész világon . . .

Távol, Keleten, új nap van fölkelőben. Izzó vörös fénye messzire világít. E nap eljöveteléről szól a Kommunista Kiáltvány:

„Reszkessenek az uralkodó osztályok egy kommunista forradalomtól! A proletárok csak láncaikat veszíthetik, de cserébe nyerhetnek egy egész világot!"

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. szeptember 7.

A „JÓ FIÚK"

Milyen szép, nemes és megható is volt az, midőn a felséges fülek meghallották az örvendetes hírt, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt kongresszusán győzedelmeskedett a „munkásság józan belátása", és újraválasztották a császári és királyi valóságos belső titkos vezéreket.[1] És most, hónapok után, megnyugtató örömmel állapíthatjuk meg, hogy a császári kegy nem hiába sugárzott a magyarországi munkásság vezetőire. Habsburg Károly nem ok nélkül örült, hogy a munkásságot továbbra is Kunfi[2] és Garbai[3] vezetik az orruknál fogva.

Sőt, napnál világosabban az is meglátható ma már, hogy nemcsak a császári kegy elnyerésére irányult a pártvezérek minden törekvése – hanem, mint ez a hivatalos Népszava augusztus 23-i számának vezércikkében[4] olvasható – *„a szakszervezeti politikai mozgalom vezető férfiai emberfölötti munkát végeztek"*, hogy megnyerjék a kormány és a munkaadók kegyét is. Az arcátlan árulásnak legfényesebb bizonyítékait a Népszava csaknem mindennapos öndicséretei szolgáltatják, amelyek panasznak készültek ugyan, de csak a „Fáni, te nem panaszkodol, hanem dicsekszel . . ." elv szemmeltartása mellett. Szinte azt kell hinnünk e cikkek elolvasása után, hogy a munkásvezéreknek nincs is egyéb kötelességük, mint hogy gátat vessenek a munkásság jogos elégületlenségei kitörésének, s ezzel gátat vessenek a munkásság jogos érdekei érvényesülésének.

Milyen büszkén ragyoghatott a császár szeme, talán még könnybe is lábadt a felséges örömtől, amikor azt olvasta a Népszava augusztus 25-i számának vezércikkében,[5] hogy a munkásvezérek „csak élére állottak a kitört mozgalmaknak, *éppen azért, hogy visszatartsák a tömegeket a meggondolatlan cselekedetektől*". De augusztus 29-i számában[6] még tovább megy őszinteségében a Népszava, és itt már egyenesen azt mondja, hogy a kormány tudja és

„tudják a gyárosok is, hogy a termelés viszonylagos zavartalansága a

háborús, nehéz viszonyok között jórészt annak köszönhető, hogy a szakszervezeti vezetők igyekeztek az elégedetlen – és teljes joggal elégedetlen – munkásságot kétes eredményű kitörésektől visszatartani".

Ez már világos beszéd. Félreérteni e büszke szavakat a legnagyobb rosszindulattal sem lehet. E sorok mögött féltéglával veri mellét a sok munkásvezér, akik istenre, Wekerlére és a jó gyáros urakra hivatkoznak tanúként, hogy ők milyen „jó fiúk", akik a légynek se ártanak, még gondolatban se, s még imájukba is belefoglalják a derék munkaadók nevét.

Hát nem mi voltunk-e azok – kiáltoznak minduntalan e derék forradalmárok –, akik leszereltük a munkásság mozgalmát? Hát nem mi voltunk-e azok, akik annyiszor bocsátottuk áruba a magyarországi proletariátus bőrét és birkatürelmét? Hát nem mi voltunk-e azok, akik a hazugság és ámítás korbácsaival hajtottuk vissza munkapadhoz, a robothoz az éhező munkások sztrájkoló százezreit? Hát nem mi voltunk-e azok, akiknek teljes sértetlenséget és bűnbocsánatot ígért Szterényi hajcsármunkánk fejében? Hát nem mi voltunk-e azok, akik elárultuk a szocializmust, elhagytuk az osztályharc útját, sőt, meggátoltuk a „teljes *joggal elégedetlen*" munkásságot is abban, hogy e harc útjára lépjen?

Ha e derék férfiakat, akik annyi arculcsapás, annyi keserű csalódás után is, mint hűséges ebek még most is a császár, a kormány és a gyárosok kegye után futnak, megkérdeznénk, hogy mi a munkásvezér kötelessége, akkor bizonyára gondolkozás és szemrebbenés nélkül, imádság módjára rebegnék el a betanult szentenciát:

A munkásvezérek hivatása a munkásmozgalmakat leszerelni, és megakadályozni minden olyan törekvést, amely a gyáros uraknak kárt okozna vagy a magas kormány elégedetlenségét vonná maga után.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége „meggondolatlan cselekedetnek" tart minden munkásmozgalmat, „kétes eredményű kitörésnek" minősít minden biztos sikerrel kecsegtető harcot, s bár elismeri az elégedetlenség „teljes jogosságát", mégis az Úr jámbor szolgáinak hazug álarcába burkolódzik, és kenetteljes hangon hirdeti a krisztusi lemondást, a szegénységet, a megelégedettséget és a nélkülözések fönséges szépségét, mint az egyetlen utat, amely a túlvilági boldogsághoz s a kormány és gyárosok teljes elismeréséhez vezet.

„A kommunisták gyalázatnak tartják nézeteik és szándékaik eltit-

kolását" – mondja a Kommunista Kiáltvány. De nagy hiba volna azt gondolni, hogy ez a becsületes és egyedül helyes szempont vezeti talán a magyarországi szocialista vezéreket is, midőn az önmaguk gyalázatosságáról rántják le a leplet. Nem, a világért sem szabad meggyanúsítani őket ezzel, sem pedig megsérteni a kommunistákkal való összehasonlítással. A magyarországi munkásvezérek egészen más utakon járnak. Ez a hajlongás, [a] megalázkodás, az árulás, a felsőbbség kegyét keresők útja.

Ezen az úton azonban Magyarország munkássága nem sokáig követheti vezéreit. Lehetetlen, hogy a Népszava arcátlan önbeismerései föl ne nyitnák a proletariátus szemét, amely meg kell hogy lássa, mi lappang a sorok mögött, mi rejtőzködik a vezérek hitvány tettei mögött. Az utca prostituáltjainak szemérmetlen fölkínálkozásai az előttük elhaladó férfiaknak a tisztesség csimborasszója a pártvezérek szégyenletes felkínálkozásához képest, amelyben a talpnyaló eb alázatosságával lesik, várják uruk, parancsolójuk moccanását, hogy – jót rúgjon beléjük.

„Tudja a kormány, és tudják a gyárosok is", hogy milyen aljas, szolgálatkész a magyarországi szociáldemokrata párt vezetősége; tudja a kormány és tudják a gyárosok is, de tudja még a császár őfelsége is, hogy nem kell túlságosan aggódniok, míg a munkásság „józan belátásának" Garbai és Kunfi az őrangyalai, Weltner Jakab[7] és Böhm Vili[8] a „meggondolatlan cselekedetek" fékezői. De meg fogja tudni a munkásság, megtudja az ország minden egyes elnyomott proletárja is, hogy kik a munkásérdekek árulói, kik a kormányok és gyárosok mindenre kész, alázatos cselédjei, kik a szocializmus hóhérai.

Nem is kell sokat gondolkoznunk rajta. A vezérek maguk állnak ki a porondra, s mellüket verve büszkén ordítozzák:

Mi vagyunk azok, akik eladtuk a munkásságot, leszereltük a sztrájkot, a kormányólakba behajtottuk a birkanyájat!

Az őszinteségnek ez a hangja nem maradhat válaszolatlanul. A megcsaltak, elámítottak, elárultak tudni fogják kötelességüket.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. szeptember 11.

BÁTRAK HELYE A BÖRTÖN

A proletariátus osztályharca nem történik áldozatok nélkül. Attól a ponttól kezdve, amikor az elnyomottak elégületlensége, a kizsákmányolás elviselhetetlensége először tör ki tettbe, odáig, amíg az elégületlenség, ez az elviselhetetlenség-érzés egységes, elsöprő viharrá lesz, hosszú az út, sok az akadály. Az öntudatra ébredő proletárelőharcosok a tőkéseket és mindenfajtájú szolgáikat egyetlen tömör, a veszedelemnek teljes tudatában levő falává edzve találják szemközt magukkal, és a helyzetet még kedvezőtlenebbé teszi az, hogy magának a munkásságnak, a munkások hivatalos és hivatásos vezéreinek sorából támadnak önkéntes védelmezői, támogatói a létért, hatalmáért teljes erőszakkal küzdő uralkodó osztálynak. Az előharcosokra, a bátrakra lesújt a burzsoázia, fogságba veti, ítélettel börtönbe küldi őket, a hivatalos vezérek pedig szemeiket forgatják, és olyanformán beszélnek, hogy a „vezetők kötelessége a tömegeket a meggondolatlan lépéstől visszatartani".

Így aztán a háborúskodó imperialista államok mindegyikében ugyanaz a helyzet következik be; a munkásság marxista, forradalmi, kommunista vezetői a bátrak börtönében ülnek, míg az óvatosak, a jezsuiták, az árulók nyugodtan kiélvezik a „szabadalmazott", uralkodóilag jóváhagyott szocialista vezérség minden javát. Scheidemann[1] és társai Németországban miniszteri székek felé kacsingatnak, amíg Liebknecht[2] börtönben ül, Luxemburg Róza[3] internálva van, a független szocialisták,[4] a „Spartacus"-csoport[5] egész sereg tevékeny pártmunkása is ül. Az antant-hatalmak kormányszocialistái gyülekeznek, tanácskoznak, a miniszteri székekben ülő hendersonok,[6] a milliomos vanderveldek,[7] az amerikai üzletszocialista gompersek[8] arcátlanul a munkásság nevében nyilatkoznak kormányaik vérszopó tervei és háborús politikája mellett, de az igazi munkásvezérek a „szabad" köztársaságokban is börtönök lakói.

Magyarország kormányszocialistáit sem háborgatja senki a nyugalmas munkásbiztosító igazgatói szobákban. Hogy Tiszáról meg Wekerléről és Szterényiről némileg gorombán nyilatkoznak és írnak, azt megbocsátják nekik. Hiszen ez nem fontos. A fontos az, hogy a tőkések lényeges érdekét ne bántsák, hogy a „munkásságot a meggondolatlan lépésektől visszatartsák". Vannak azonban a magyar munkásságnak másféle vezetői is, nem efféle „bremzelők", „visszatartók", nem is hivatásos vezetők. Ezek – a legutóbbi nagy sztrájkok óta ülnek. Landler Jenő dr-t[9] a júniusi sztrájkban tartóztatták le, Hamburger Jenő dr-t,[10] Schneff Jenőt[11] még januárban, másokat, akiknek neve se került nyilvánosságra eddig, kit ekkor, kit máskor. A börtönben ülő bátrak száma nem is csekély. A Népszava szeptember 13-i száma felhívást intéz a magyarországi munkássághoz, hogy támogassák a letartóztatottakat és hozzátartozóikat. „Pozsonyban, Kassán, Aradon a magyar munkásmozgalom legbuzgóbb és legderekabb harcosai még mindig fogságban vannak" – írja a szociáldemokraták hivatalos lapja. Ne szóljunk most arról az ellentmondásról, hogy azon a helyen, ahol bizonyos büszkeséggel szokták hirdetni a munkásvezérek visszatartóztató, fékező tevékenységét, most legbuzgóbb és legderekabb harcosoknak nevezik azokat a bátrakat, akik éppen a fékezés, visszatartás népszavai munkásvezérerkölcsétől tértek el. De szólni kell arról az álszenteskedő, szemforgató módról, hogy a hivatalos szociáldemokrácia most segítésre, gyűjtésre jólelkűsködik az osztályharc elszánt vezetői érdekében. És mialatt ezt tele torokkal teszi, azalatt két kézzel tartja még ma is vissza attól az úttól a magyar proletariátust, mellyel a munkásság felszabadítja önmagát, és segíthet a bátor előharcosokon is, kimentve azokat a burzsoázia börtönéből.

Ez az út a „meggondolatlan lépések" útja: a végigvitt osztályharcé, az el nem alkudott általános sztrájké, annak folytatásaként a fegyveres felkelésé, a proletárforradalomé!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. szeptember 24.

A BOLSEVIZMUS ELŐHARCOSAI

Hadbírósági tárgyalásokból bontakozik ki egyre teljesebben a képe annak a föld alatt lappangó, minden elnyomással, minden erőszakkal megküzdő mozgalomnak, amely a forradalmat kezdi, készíti elő Magyarországon. A hivatalos szociáldemokrácia áruló vezérei helyett ismeretlenek, új nevek bukkannak fel. Amíg az ismert, százszor emlegetett pártvezérek a polgári pártokkal, a burzsoázia minden árnyalatával prostituálják magukat, eladják, elalkudják a magyar proletariátus belső erőről tanúskodó, fellángoló megmozdulását, választójogi szalmacséplés kátyújába süllyesztik a forradalmi hangulatot, addig az ismeretlenségből, a tömegekből magukból új nevek, kevésbé ismertek nőnek ki. Forradalmi lelkesedéstől áthatottak, a proletariátus feladatait tisztábban látók, a megalkuvás nélküli osztályharc útján járók. A bolsevizmus magyarországi előharcosai ezek az új emberek, akik most sorra sorakoznak a hadbíróságok elé.

A januári sztrájk tömeges letartóztatásai csak most tűnnek ki nyilvánosan. Alig fejeződött be a pozsonyi hadbíróság előtt a nagykanizsai Hamburger Jenő dr. és Schneff Jenő „hazaárulási" pere – amelyről éppen a Szociális Forradalom legutóbbi számában adtunk tudósítást –, máris újabb vádlottak állanak a budapesti honvéd hadosztálybíróság előtt. Szeptember 18-án kezdődött meg a tárgyalás – a nyilvánosság kizárásával. A vádiratból a következőket lehet megállapítani:

A januári általános sztrájk idején a budapesti I. huszárezred pótszázad parancsnoksága arról tett jelentést, hogy a laktanyába röpiratokat csempésztek be. A nyomtatványokban arról volt szó, hogy a katonák kövessék az orosz példát, tagadják meg az engedelmességet. A nyomozás sehogy sem tudta kideríteni, hogy honnan származnak a röpiratok. Pár nappal utóbb azonban a rendőrségnek az a gyanúja támadt, hogy a sztrájkmozgalom irányításában sok része lehet a Galilei-körnek.[1] Ez a főképpen egyetemi hallgatókból álló egyesület a szo-

ciológiával foglalkozó radikális irányú fiatalságnak mintegy másfél évtized óta fennálló köre volt. A rendőrség bezáratta a kört, lefoglalta annak irományait. Ezekből aztán kitűnt, hogy az egyes huszárok közt terjesztett röpirat is, meg egy sereg más forradalmi nyomtatvány a Galilei-kör tagjaitól került ki. A vizsgálat eredményeként január 26-án letartóztatták Duczynska Ilona[2] huszonegy éves bölcsészhallgatót, Sugár Tivadar[3] huszonegy éves orvostanhallgatót, Csillag László tizenkilenc éves malomhivatalnokot, Kelen József[4] huszonhat éves villamosvasúti mérnököt és Végh Dezső[5] harminchat éves címfestőt.

Duczynska Ilona lengyel származású fiatal leány, aki hosszú ideig Svájcban élt. Budapestre a háború elején került. Megismerkedett Sugár Tivadarral, akivel szabad házasságban élt. A vádló katonai hatóság szerint a leány, „akiben a szláv forradalmi nők fanatizmusa lobog", elhatározta az oroszországi események hatása alatt, hogy „mindent megtesz az osztályharc előidézése és a militarizmus megdöntése érdekében". E célból a januári sztrájk idején Sugárral együtt több röpiratot írt, egy Sólem nevű orosz fogoly segítségével (aki azóta megszökött) ékszereit elzálogosítva sokszorosító gépet szerzett, és a sokszorosított röpiratokat a többi letartóztatottak segítségével terjesztette.

„Katona testvérek" – kezdődött a röpiratok egyike, amelyet a sztrájk alatt terjesztettek. Ebben arról volt szó, hogy a katonák ne lőjenek a sztrájkolókra, ha a munkások ellen küldik őket. „Katonák, mit fogtok tenni?!" Ezzel a kérdéssel végződik a kis röpív. Egy másik „Munkások! Testvérek!" című röpiratban a békéért való osztályharcra hívja fel a magyar proletariátust a röpívet aláíró „Zimmerwaldhoz csatlakozott magyarországi szocialisták csoportja". E röpirathoz a zimmerwaldiak kiáltványát a háborúról Végh Dezső szerezte meg. Készítettek egy kis plakátot is, amely katonafegyvert ábrázol. A fegyvert két izmos munkáskéz kettétöri. Alatta ez a sor írás olvasható: „egy fillért, egy embert sem többé a hadseregnek!"[6]

A rendőrség valóságos cári időbe való eszközökkel igyekezett kicsikarni a letartóztatottakból, hogy kik tartoztak még a „Zimmerwaldhoz csatlakozott magyar szocialisták csoportjába", de nem jutott eredményre, és így a mostani tárgyalás csak az említett öt vádlott ellen folyik.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. szeptember 28.

A berlini császári palotában összedugja fejét a háború három szörnyetege: a császár, Hindenburg[1] és Ludendorff.[2] Évek óta vérben fürdő kezük új izgalomtól remeg, milliók átkaival koronázott fejükben új emberirtó tervek fornak. Új tervek a hatalomnak, a kizsákmányolás és elnyomás szörnyű rendszerének megtartására, mert a régi tervek frontján súlyos szakadás történt. Nem a francia fronton reájuk zuhogó csapások okozzák ezt az aggodalmat, ezt a gondot, hanem a vérrel és vassal, álnoksággal és erőszakkal eggyékovácsolt szövetségesgyűrű egyik láncszemének hirtelen kipattanása. Az a minden nyomást kitartó pánt, amely a béke címén kirabolt orosz proletárállam letépett részeire támaszkodva hajolt át Európa közepén be Ázsia szívéig, megszűnt egységes lenni.

Azt, ami a titkos diplomácia színfalai mögött, udvari és uralkodóházi alkudozások leple alatt rejtve maradt, most már nem lehet titkolni. Az a sok ide-oda utazgatás, miniszterek, hadvezérek, sőt uralkodók lótásfutása Bulgáriában az utóbbi hónapokban, a bolgárok szabadulni igyekvő, a halálos szövetségi kényszer fojtogatását lerázó törekvéseinek lett volna gátja, megrekesztője. De Habsburg Károly és Koburg Ferdinánd[3] ölelkezései, „testvéri" csókjai nem változtattak a bolgár nép hangulatán, sőt, még csak a bolgár burzsoázia hangulatán sem. És szeptember utolsó hetében Bulgária, nem várván tovább még a monarchia békeajánlgató színjátékának a végét sem, búcsút mondott szövetségeseinek. Ment magában, egyedül, békét keresni. A macedon fronton sikerrel megindult francia–szerb offenzíva fenyegető hadseregének láttára a hat éve vérző Bulgária békeajánlatot tett.[4]

Az orosz forradalom békeajánlata óta ez az első, váratlan nagy esemény a háború fertőjében vonagló Európának. Várakozással teljes eseménye a katonai diktatúra és tőkés meztelenné fosztás alatt nyögő proletariátusnak. De megrázó esemény ez az amúgy is bomlásnak in-

dult rablószövetség számára is. Bulgária békeajánlata mögött ugyanis kiszámíthatatlan lehetőségek állanak. Nem csupán az, hogy a macedóniai fronton az antant-csapatok ellen osztrák–magyar meg német csapatokat kell küldeni a bolgárok helyébe. Nem csupán az, hogy ezzel a békéssé váló Bulgária megszakítja a német iga alá szervezett közép-európai szövetség áruelosztó, emberkihasználó közösségét, zökkentő gátat állít a török Ázsiából szerzett nyersanyagok behozatalának. Még nem is egyedül az, hogy ezzel könnyen meginoghat a recsegő-ropogó Törökország „hűsége" is, s nagyon valószínűen fellobban a bukaresti békekötéssel[5] kirabolt Románia minden fojtott gyűlölete ismét. Nem ez a legnagyobb veszedelem Berlin tanácskozóira, hanem az, hogy a bolgárok – katonai forradalommal is kapcsolatban álló –, hogy úgy mondjuk: „lázadása a szövetségi hűség ellen" könnyen lázadássá nőhet, terjedhet tovább, be az amúgy is e betegségre hajlamos monarchiába, lázadássá az egész uralkodó hatalmat bitorló véres rendszer ellen. Az orosz forradalom a békével volt viselős, a bolgár béke esetleg forradalom magzatát hordja szíve alatt.

És Berlin éjszakájának lidércnyomásos három szörnye tinta helyett embervérbe mártott ujjal rendeletet, táviratot, intézkedést ír az új veszedelem ellen. „Osztrák–magyar és német csapatok sürgősen elindultak, hogy helyreállítsák a rendet és megerősítsék a bolgár kormányt az antant-seregekkel szembeni ellenállás lehetőségére." Így hangzik berlini hivatalos fogalmazásban a bejelentése azoknak az elhatározásoknak, amelyek gaz és őrült agyvelőkben, a hatalomban elgazult, mások pőrére fosztásában megőrült császári és hadvezéri agyvelőkben születtek.

Bulgária békét akar? Ugyanakkor, amikor farizeusi fintorral nyilvánosan émelyeg békés szándékaitól, békekészségeitől a monarchia külügyminisztere, paranccsal uszítanak „rendcsináló" hóhérokat a komolyabban békeajánlatra vetemedett szövetségesre! A bolgár kizsákmányolók, a bolgár tőkések már megelégelték a harcokat, és ingónak érzett hatalmukat gyors békekötéssel szeretnék szilárdítgatni? Zúdulljanak reájuk az eddig szövetséges csapatok, tanítsák meg őket arra, hogy a szövetségi hűség a bolgár burzsoáziát a német, az osztrák–ma-

gyar burzsoáziával együtt pusztulásra kötelezi! A bolgár katonák nem kérnek többet a háborúból! Idáig csak kihúzták, de most már elég volt, reá kényszerítik tisztjeiket, kormányukat is – a békére!

Vilmos császárnak, Hindenburgéknak vannak kipróbált, megbízható eszközeik a rendcsinálásra. Engedelmes, esetleg durcásan, undorral, de engedelmeskedő csapatok. Osztrákok, szlovákok, magyarok, németek. Proletárokból, megnyúzott parasztokból szedett katonák. Akiket a háború járma annyira kivetkőztetett minden osztályöntudatból, akiket felvilágosító vezetőik annyira kijátszottak, tévútra taszítottak, hogy ma már nem is katonák, hanem a régi, züllésnek indult római zsoldoslégiók minden gaztettre kapható, vérszomjas, aljas gyülevész hadainak megrosszabbodott másai.

Ők azok, akik végigtapostak Szerbián, feldúlták Belgiumot, belegázoltak a balti tartományokba, megfürdöttek a finn proletariátus vérében, kiszaggatták a forradalmi ukrajnai parasztság és munkásság beleit, hogy az embertelenség, vérengzés és gazdagság vérpárás, hullaszagú habarcsából kenyeret dagasszon, aranyat facsarjon, düledező házát, trónját megtapassza a tőkések bandája. Ők azok, akik a földet visszaszedték a paraszttól, a munkást visszaverték a gyárosok bilincsébe, háborút zúdítottak a békére szomjazók életébe. Nem katonák, hanem hóhérlégiók ezek. Hóhérai féltucat nemzet, tíz- meg tízmilliónyi proletár szabadságának. Vilmos reménye bennük van. Hindenburg terve rajtuk épül, Ludendorff szándékai velük számolnak. Bulgária békét akar? A bolgár elnyomottak felkeltek zsarnok kifosztóik ellen? Hajrá, hóhérlégiók! Hajrá, rendet teremteni, új vérözönbe, halálharcokba hajtani Bulgária békéért rimánkodóit, új láncokba verni a szabadságra törekvőket! Hajrá, hóhérlégiók!

Vajon mennek-e még mindig? Nem teltek-e meg világossággal a fekete tömlöcbe borult elmék? Az orosz forradalmi tűzhely vörös fénye mégse ragyogott-e be a sötét lelkekbe? Csakugyan végighordozzák Európán a munkásság gyalázatát, csakugyan belegázolnak részegen, baromian minden szabadságba, összeforrasztanak minden szétpattantott láncot?! A bolgár mezőkön eldőlhet a kérdés. Az odaküldött rendcsináló csapatok, a háború folytatását, a békeakarat ellen kierő-

szakolók útját, tettét várja ma feszülten figyelve Európa proletariátusa. Még lehetnek két ellenkező véglet kifejezői. Hősei a proletárok forradalmának, a béke fegyveres diadalának, ha odaállnak az elnyomásból kitörők mellé. És hóhérok továbbra is, egyre jobban belefullasztva a kivégzett népek vértengerébe önmagukat, önnön felszabadulásukat is!

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. október 2.

A német birodalmi kancellár magára erőltetett diplomáciai fagyos közönyösséggel közölte a birodalmi gyűlés főbizottságával: „Kellő számú német és osztrák–magyar csapatok vannak útban, hogy a hadihelyzetet rendre állítsuk Bulgáriában." A rendcsinálók még meg sem érkeztek, vagy talán még csak el sem indultak, s máris újabb kijelentés hangzott el a német fővárosban. Ezúttal a török beszélt ugyancsak hideg diplomáciai előkelőséggel, s bizonyára arcának egy izma sem rándult meg, midőn közölte a német kormánnyal: „Törökország megkezdte a béketanácskozásokat az antant államokkal, és tekintettel a bulgáriai eseményekre, kénytelen ezeket a tanácskozásokat forszírozni." A birodalmi kancellár hideg közönyössége azonban alighanem megtört e szavak hallatára, amelyek nem jelentenek egyebet, mint a lélekharang megkondulását a német imperializmus fölött.

Váratlanul, villámcsapás-szerűen roppant össze a hatalmas épület gerendaszerkezete Bulgária kilépésével a négyes-szövetségből, s hogy ez a kis roppanás maga után vonta egy nagyobb, erősebb alaposzlop kidőlését, az csak azokra hathat meglepetésszerűen, akik bekötött szemmel kísérik figyelemmel az eseményeket és isteni eredetre vezetik vissza a szent diplomáciai szövetségeket.

Pedig maga Talaat pasa a török nagyvezér[1] mondotta a minap egy magyar újságírónak, hogy „más a teória és más a praxis". Más az elmélet, más a szó, és más a gyakorlat, más a tett is. Törökországot is hű szövetségi eskü kötötte a német iparmágnásokhoz, mindaddig, amíg a német fegyverek erejétől kellett remegni magának Törökországnak is. De hol van már a büszke germán fegyverek dicsfénye? Elfogyott a fogyóholddal, s Törökország most, a süllyedő hajóról menekülő patkány példáját követve, eszeveszetten fut, rohan – kegyelmet könyörögve az antant-fegyverektől.

Még csak alig néhány napja, hogy így beszélt Talaat pasa, a derék

szövetséges: „Számtalanszor adtunk kifejezést békekészségünknek, de miután ezen az úton eredményt eddig nem érhettünk el, nem marad más hátra, mint *tovább is kitartani* ugyanabban a fegyvertársi szövetségben és hűségben, mint eddig." Milyen könnyen repülnek a szavak, a nagy, súlyos ígéretek, amelyeket szerteűz, mint könnyű futófellegeket, az első antant-győzelem, s ugyanaz a Talaat pasa, aki tegnap még „fegyverbaráti szövetségről" regélt, ma már az antanttal alkudozik, hogy minél épebb bőrrel meneküljön meg a veszély örvényéből.

A „nagy kitartás" csak addig tartott, amíg a bolgár nép egy hangosabbat nem kiáltott, hogy: „Elég!" És e szóra a vér megfagyott a török diplomaták ereiben is, s mintha örökké némák lettek volna, úgy feledkeztek meg hangos ígéretükről, az örök hűségről, a soha meg nem szűnő fegyvertársi kötelezettségről. Vészes sikításként hallatszik a szó: „Mindenki a mentőcsónakokba!" A menekülés útja minden oldalról el van vágva, de azért nekiindul minden épkézláb, hátha keresztülvergődhetik a lehetetlenségen.

Bulgária a vakokat vezető világtalanok biztonságával járja elöl az utat. És a nagy bizonytalanságban lihegve rohan utána az Ottomán-birodalom. Pedig nem lehet kétség az iránt, hogy a kegyelemre váró, sebzett balkáni nyomorékokkal szemben nem ismert kegyelmet az antant, s ha mérgezett tőrét nem is döfi a szívébe, hogy egyszerre végezzen vele, de mindenesetre megteszi neki azt a szívességet, hogy kínok kínszenvedésével, hosszú, tartós időn át ölje, sanyargassa.

Így fut, rohan a nagy kapitalista államok gyönge, védtelen kizsákmányoltja az egyik rabszolgaságból a másik leigázásba, a német imperializmus ölelő karjaiból a francia–angol rablók fojtogató ölelésébe. Menekülésnek látszik ez a próbálgatás, pedig csak szánalmas vergődés a valóságban. És a vergődésnek kínszenvedés lehet csak a vége.

A germán világuralomról szőtt álmok így roppannak össze napok, órák, sőt pillanatok alatt. Az utolsó perceit élő világhatalmi hóbort kártyavára nem nyújt immár menedéket az apró élősdieknek, a német takaró nem védheti az osztrák–magyar rablók érdekeit sem. Tegnap Bulgária, ma Törökország és holnap . . . holnap jönni kell a többinek is. Az ürgelyuk színültig telt a vízzel. Nem késhetik már az sem soká, amikor császári koronák hullanak le a büszke fejekről, s a cifra koronákkal együtt lehullanak az üres fejek is.

A proletariátus, amely szótlanul tűrt, szenvedett, pusztult, vérzett éveken, sőt évtizedeken, évszázadokon át, nem, nem lehet néma szemlélője a birodalmak pusztulásának, országhatárok máról holnapra való változásának. A recsegve, ropogva összedűlő várfalak csak az átkos régi rendszert sodorhatják el a föld színéről, de nem temethetik maguk alá a dolgozók százmillióit, akiknek győzelmét jelenti ez a pusztulás. A proletariátus nem várhatott semmit a diadalmámorában mármár őrjöngő germán imperializmus győzelemre jutásától, és nem veszíthet semmit sem kínzó uzsorásai, gyilkos elnyomói bukásával. A proletariátus csak láncait veszítheti el, de helyébe nyerhet egy egész világot.

Kétségtelen az, hogy a germán világuralmi őrület pusztulása az angol–francia–amerikai kapitalista rabságot jelenti a világra nézve. Az új veszedelem nagyságát leértékelni legkevésbé sem szabad, de egy régi, nagy ellenség végleges kidőlése a harcolók sorából csak még jobban megerősíti bennünk a hitet, hogy a proletariátus egyesült ereje, a világ elnyomottjainak új szövetsége diadalmaskodni fog az új hatalmasságok fölött is. Amint az orosz proletariátus példája nem marad követés nélkül, a német és az osztrák–magyar proletariátus forradalma sem marad hatás nélkül az angol–francia, olasz és amerikai proletariátusra. Az orosz proletariátus győzelme a világ összes elnyomottainak győzelmét jelentette, a német munkásság forradalmi fellépése, természetszerűleg, elmaradhatatlanul maga után fogja vonni a francia, angol és amerikai munkásság forradalmát is. Nem lehet kétséges egy pillanatra sem, hogy ha a német proletariátus győzelmes harcban végez rabló kizsákmányolóival, ugyanúgy végezni fognak velük angol, francia és többi proletártestvéreink is.

A germán imperializmus holtteste fölött ujjongó harsogással szól a lélekharang. Ez már nem a halott búcsúztatása, hanem diadalmas köszöntése egy eljövendő, új világnak, amelyet harcok tüzében, a régi romok halmán épít föl a világ kiuzsorázottjainak győzedelmes, egyesült ereje. A pusztulás útján Bulgária és Törökország már romokban hever, Ausztria–Magyarország sorsa már csak órák kérdése, s végül követni fogja a sort a büszke német birodalom. E romokon át tör előre ellenállhatatlan erővel a felszabadítási harcát vívó proletariátus,

hogy befejezze a rombolás művét, és ezzel megkezdje a társadalom új, becsületesebb, szabadabb és boldogabb szociális szervezetének fölépítését.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. október 5.

KITELEPÍTETT BURZSOÁZIA

Moszkva utcáin hetek óta társzekerek járnak, roskadásig rakva bútorral. Útjuk a város belső részeiből kifelé vezet. Benn, a moszkvai belváros hatalmas bérpalotáiban, a tágas, tapétás, elegáns, villamosvilágítással, gőzfűtéssel, gázkonyhával, fürdőszobával ellátott lakásokban nagy a készülődés, csomagolás, izgatottság: költözködés van. Nem olyan házbérnegyedes költözködés, aminőt a polgári életben, a burzsoá társadalomban él át minden városi lakó. Ez a moszkvai költözködés egy nagy, általános, kiegyenlítő hullám első csapódása. A dologtalan burzsoázia és a dolgozó proletariátus cserél helyet.

A nagyvárosok lakossága, csekély kivételekkel, úgy oszlott meg, hogy benn a város szívében tömörült jól épített, jól felszerelt lakásokban a jómódúak, a tehetősek, a gazdagok, a kiváltságosok csoportja – aránylag kevés ember, aránylag sok, tágas, jól bebútorozott helyiségben –, körülötte pedig a szétágazó, messze fekvő, műhelyekkel és gyárakkal teletűzdelt külvárosokban, tízezrével összezsúfolva, kicsiny és tömött lakású bérkaszárnyákban szorongott a munkásosztály.

Engels Frigyes a lakáskérdésről írt művében még 1872-ben megjelölte, hogy mi e téren a proletariátus feladata: a nagyobb városokban levő elegendő lakáshelyiségek ésszerű felhasználásával a lakásokban mutatkozó tényleges ínségen segíteni. Ez, érthetően, csak a jelenlegi birtokosok expropriációja[1] eszközével és azzal érhető el, ha ezekbe a házakba ház nélküli munkásokat és olyan munkásokat telepítenek be, akik most túlzsúfolt szállásokon élnek.

Az Engels által szabatosan kifejezett eljárást követte a hatalom birtokába jutott orosz proletariátus. Az első lépést, az eddigi „birtokos expropriációját", mindjárt az októberi forradalom után megtették és több-kevesebb gyorsasággal, többé-kevésbé kiterjedt mértékben végre is hajtották ezt a feladatot. Mindenekelőtt a közcélokra alkalmas paloták és nagyúri házak expropriálása történt meg, ezzel egyidejűleg

a legnagyobb szállodáké is, majd a bérházaknak magántulajdonból a benne lakók, az általuk választott „házbizottságok" kezelésébe átvétele kezdődött. Magát a proletariátust a tőkés uralom alatt annyira sújtó lakásínség és zsúfoltan egészségtelen lakás átka azonban ezzel még nem szűnt meg. A belső városrészek házaiban is megalakultak ugyan az úgynevezett „házbizottságok", ami természetesen nem jelentett egyebet, mint hogy az ott élő burzsoá elemek a helyzethez alkalmazkodva ilyen formában védelmezték saját parazita érdekeiket. A külvárosi munkáskaszárnyákba bezsúfolt tömegek ezért nem kaphattak megfelelőbb, tágasabb otthont.

Sorra kellett tehát venni Engels tételének második részét, a munkások betelepedését, és ami ezzel együtt jár: a burzsoázia kitelepítését. Megfelelő előkészítő munkálatokkal összeírták, megállapították például Moszkva minden kerületében, hogy kik a proletártársadalomnak nem dolgozó elemei, milyen lakást, hány helyiséget laknak ezek. Ezzel megkezdődött a kitelepítés. A semmittevő vagy legfeljebb ellenforradalmi készülődéssel elfoglalt burzsoázia szorul kifelé kényelmes fészkeiből, és tiszta, világos tágas otthont nyújtanak ezek a lakások a munkások családjainak. Arra nézve is történtek intézkedések, hogy a betelepített munkásság ne költözzön be puszta falak közé. A fényűzéssel és sokféle bútorral berendezett lakásokat nem lehet a volt tulajdonosnak magával hurcolnia, hanem külön bizottságok által történt kijelölés szerint elegendő bútort kell hátrahagynia, illetve átadnia a bútor nélkül levők számára.

A feltetőzött társzekerek bútorai Moszkva utcáin nem kizárólag az otthon-váraiból kivert burzsoázia költözködéséből valók, hanem a munkásság bebútorozására gyűjtött és szétosztott bútorfeleslegek vándorlása is ez.

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. október 12.

„. . . Ha önök úgy találnák, hogy nem töltjük be hivatásunkat, űzzenek el bennünket! . . ."

Magyarország „közjóléti" ügyeinek szociáldemokrata minisztere, dr. Kunfi Zsigmond mondotta e szavakat egy hónappal ezelőtt a budapesti katonatanács alakuló ülésén.

Egy hónap valóban nem nagy idő, de a „forradalmi" magyar kormány e rövid hónap leforgása alatt is oly nagyokat művelt, hogy önkéntelenül is mérlegelésre késztet bennünket: miként is töltötték be a nemes férfiak magasztos hivatásukat? Előre kell azonban bocsátanunk, hogy adataink hiányosságáért nem bennünket terhel a felelősség, mert az kizárólag a magyar kormány bűne, hogy értékes tevékenységéről olyan mélységes szerénységgel hallgat a világsajtóban. De még így is, a hiányos, sovány adatok sivárságából is teljes határozottsággal rajzolódik a kép, a pusztulás, a nyomor, az elkeseredés és kétségbeesés képe, vagy, ha úgy tetszik: a magyar koalíciós demokrata kormány alakításának képe.

Íme a száraz tények:

A forradalmi munkásságot lefegyverezték.

A rendőrséget összes kémeivel és spiclijével előbbi hatalmukba visszahelyezték, sőt megerősítették.

Beláthatatlan hosszú időre rabszolgasorsra vetették a Szerbiában, Olaszországban és Franciaországban már évek óta sínylődő hadifoglyokat, átengedve őket a vérszomjas francia–angol tőkések kénye-kedvének. Még csak az Oroszországban szenvedő hadifoglyok visszatérése érdekében sem tettek egyetlen lépést sem.

Éhező Magyarország élelmiszerkészleteinek utolsó morzsáit is odadobták a Nyugat imperialistái zsákmányának.

Szárazföldi és vízi utakon a francia és angol az úr, s minden bányában és minden gyárban értük verejtékeznek, értük pusztulnak a megláncolt munkásmilliók.

Kenyér sincs, de ezentúl még kevesebb lesz, mert megállítják a malmokat a teljes szénhiány miatt.

És hamarosan megállnak a gyárak is, bezárják a műhelyeket, mert nincs szén és nincs nyersanyag. S a proletárok százezrei kerülnek éhen, munka nélkül az utcára, amelyet már úgyis vészes tömegben leptek el a leszerelt katonák, munkanélküli milliók.

A minimumra csökkentett vasúti forgalom utolsó napjait éli, mert a szénhiány miatt a forgalom teljes beszüntetése csak órák kérdése.

Éhes emberek félholtra fagyva dideregnek a fűtetlen lakásokban, ahol még csak a lámpa barátságos fénye sem ad meleget. Mert nemcsak a fa meg a szén hiányzik, hanem nincs gyertya és nincs petróleum sem. A rendkívül korlátozott villanyvilágítást is a teljes beszüntetés réme fenyegeti a fűtőanyag hiánya miatt – rablók, betörők, útonállók igaz örömére.

Soroljuk még tovább e borzalmakat? Nem, azt hisszük, ez túlságosan is elég! Magyarország közjólétének szociáldemokrata minisztere és többi bűntársa mesés jólétet teremtettek egy rövid hónap alatt! Ha a közjólét szerzése terén kifejtett érdemekre lenne Nobel-díj – bátran odaítélhetné az internacionalista rablók választmánya ezt a díjat dr. Kunfi Zsigmond miniszter úr őexcellenciájának, aki egy ország jólétét így felvirágoztatta.

Ne felejtsük el: Kunfi volt az, aki a forradalom leglázasabb napjaiban üvöltötte a Népszava hasábjain, hogy *„a mi ideálunk a polgári demokrácia, a mi eszményképünk a polgári szabadság, a mi utunk a békés fejlődés, az óvatos, de biztos előrehaladás útja"*. Kunfi és áruló vezértársai voltak azok, akik a borzalom legfeketébb színeivel mázolták be az orosz forradalmat, azt állítván, hogy az orosz bolsevikok csak pusztítani tudnak, de építeni nem, mert az építés munkájánál nélkülözhetetlen szükség van a burzsoázia támogatására.

A szocializmust eláruló, a marxizmust meghamisító magyar szocialista vezérkarnak a piros bársonyszék volt az ideálja, az államtit-

kárság az eszményképe; ezért borultak testvéri csókkal a burzsoázia nyakába, ahelyett hogy a sárba tiporták volna őket. A betegsegélyezőpénztár csúszó-mászó férgei képviselői mandátumról álmodoztak, s hogy ezt elérhessék, megtagadtak mindent, a hitüket, sőt önmagukat is, és saját pillanatnyi előnyeikért zsákmányul dobták a proletariátus egész jövőjét.

Békés fejlődés? Biztos előrehaladás? Hát lehet még gondolni is erre egy országban, ahol megállanak a malmok, a gyárak, sőt megállanak még az utolsó vonatok is?!

A rombolástól irtózók leromboltak, pusztulásba, veszendőbe sodortak mindent, s megsemmisítették még azt a csekély bizalmat is, amelyet a megcsalt, elámított proletariátus kölcsönzött nekik, s amellyel ők oly csúful visszaéltek.

Egy hónap nagyon rövid idő, de mégis elég volt ahhoz, hogy lerántsa a leplet a magyarországi proletariátus előtt a szocialista vezérek szédítő csalásairól, mélységes aljasságáról. Lehetetlen, hogy akadjon még józan cszű ember, akinek a szégyen és a harag pírja ne borítaná el az arcát, a gyűlölet és megvetés ökölbe ne szorítaná a kezét az „alkotómunka" láttára. Lehetetlen, hogy mind e sok gonoszság és hitvány árulás föl nem nyitná az eddig vakon bízó munkásosztály szemét, és vétót ne kiáltsanak a válogatott gonosztevők kormánybandája felé.

Magyarország proletariátusa, csalásra, kijátszásra, tévútra vezetésre fölépített munkás- és katonatanácsai nem felejthetik el Őnagyméltósága, dr. Kunfi Zsigmond szociáldemokrata miniszter úr ajánlatát: „. . . Ha önök úgy találnák, hogy nem töltjük be hivatásunkat, *űzzenek el bennünket!* . . ."

Proletárok! Nem mi mondjuk – áruló vezéreitek gonosztetteiből ordít felétek a biztatás:

Űzzétek el őket!

Űzzétek el őket, a Júdásokat, a csalókat, a szélhámosokat!

Űzzétek el a hazugokat, akik a proletariátus fölszabadítását hirdették és ígérték, de akik csak a rabságnak újabb és még elviselhetetlenebb láncait rakták vállaitokra.

Űzzétek el a szemfényvesztőket, akik a jövő boldogságáról festettek előttetek színes álomképeket, de akik csak szenvedés és pusztulás feneketlen óceánjába vezettek benneteket!

Űzzétek el a kufárokat, akik francia és angol rabszolgakereskedőknek adták el a testeteket, lelketeket!

Még nincs késő, még nem veszett el minden: *ragadjátok ki kezeik közül a hatalmat; űzzétek el őket!*

SZOCIÁLIS FORRADALOM, 1918. december 11.

Öreg igazság, hogy a havasi pásztorok kürtje annál szebbnek tűnik, minél messzebbről hallatszik a hangja. A magyarországi forradalom havasi kürtjének diadalmasan harsogó ünnepi zenéje is, amely betöltötte az egész világot, innen, az ötezer kilométeres távlatból úgy hatott, mint a legbűbájosabb angyali ének, amelynek varázslatos hangja magával ragadta a lelkeket, életet öntött még a halódókba is, virágzó reményeket fakasztott, vérző sebeket hegesztett, csüggedt lemondásoknak új szárnyakat adott. A forradalom törhetetlen hivői megvalósultnak látták az álmokat, beigazoltnak számításaikat.

A havasi kürt csalóka hangja azonban csak távolról olyan szép, elábrándító, varázsa is csak rövid percekig, pillanatokig tart, s amikor a zene elhal, és közelebb férkőzünk a hang forrásához, ott áll előttünk szomorú valóságban megcsalatottságunk teljes sivársága.

A magyarországi forradalom harsogó, mámoros zenéje is csak hitvány havasi kürt játéka volt. A vért pezsdítő, zsolozsmás zene hangja mihamar elhalt, a varázs bűbája elmúlt, ködbe foszlott – most már nyugodtan szemügyre vehetjük ezt a hangszert, amelyet kétségtelenül forradalmi erők szólaltattak meg, hogy fölrázzák vele még a halottakat is.

A távol köde sok mindent eltakar, sok mindent megszépít, de a kép ma már tiszta, a csalogató délibáb szertefoszlott, s könnyes szemeink előtt ott áll Magyarország proletariátusa szárnyszegetten, megcsalva, elárulva, francia és angol rabszolgatartók láncára fűzve. Lehetetlen, hogy ökölbe ne szoruljon a kezünk, midőn ott látjuk mögöttük kenyéradó-gazdáik korbácsát magasra emelve, a munkásság egykori vezéreit, a hősöket, akiknek nem sok megerőltetésükbe került, hogy legyőzzék önmagukban a proletárt, a szocialistát, de annál több ravaszságra volt szükségük, míg kicsavarhatták a proletariátus kezéből a forradalom fegyverét, hogy aztán ily módon áruba bocsáthassák saját vé-

reiket. S milyen nevetségesen hitvány vérdíj volt az áruló hajcsárok bére. Miniszteri és államtitkári állások, komisszáriusi és rendőrfelügyelői tisztségek után vágyódott testük-lelkük, s hogy ezt elérhessék – odadobtak mindent, nemcsak a saját múltjukat, hanem a proletariátus jövőjét is.

A forradalom Magyarországon kétségtelenül a proletariátus műve volt. Diákok és stréberkedő tartalékos tisztek ártatlan zajongásától napokon át hiába zúgott az utca, az álhazafiak nemzeti jelszavait rikácsoló csemeték – ugyanazok, akik 1914 nyarán torokrepedésig a háborút éltették – hiába körmeneteztek piros-fehér-zöld lobogók alatt Kossuth-nótázva; senki sem vetett ügyet rájuk. Csak amikor megmozdult Budapest munkássága, midőn megszólaltak a csepeli tölténygyárak dolgozó rabjai, s a fölfegyverzett proletariátus vörös lobogóját lengette a szél a magyar parlament ormán, s a Kossuth-nótát ráfagyasztotta a riadt ajkakra a Munkás-Marseillaise harsogása, csak akkor tértek igazán észhez az urak, akkor kapkodtak fűhöz-fához, hogy megmentsék a még menthetőt.

Mikor leghangosabb volt a diákzavargás, őfelsége, a király legkegyelmesebb kinevezésével gróf Hadik Jánost[1] ültette az ország nyakára, de midőn a munkások kezében csillant a fegyver, a király minden hatalmát sietve József főhercegre[2] ruházta, hogy csináljon vele, amit akar; vagy leghelyesebben: amit tud, amit lehet.

És abban a pillanatban, midőn Magyarországon nem volt semmiféle erő, amely ellenállhatott volna a munkásságnak, midőn romokban hevert az uralkodó osztály minden hatalma, sem rendőrség, sem csendőrség, sem hadsereg nem volt, amelyre csak a legkevésbé is számítani lehetett volna, a legtökéletesebb pusztulás és földindulás közepette a magyarországi munkásmozgalom vezérei kiállottak a történelem színterére, hogy bibliai Sámsonként saját vállaikkal tartsák föl a rablóállam összeomló oszlopait, amelyek eltemetéssel fenyegették az egész magyar burzsoáziát. A világháború katasztrofális összeomlása már maga alá temette az elnyomás és kizsákmányolás legszámottevőbb és legreményteljesebb eszközét: a hadsereget, amely aztán magával rántotta a csendőrséget és a rendőrséget is, úgyhogy a magyar uralkodó osztálynak nem volt semmije és senkije, akire támaszkodhatott volna,

ha váratlanul, elárulva a proletariátus legszentebb ügyét, segítségükre nem sietnek a magyar szociáldemokrata vezérek.

Szinte a fordítottját csinálták annak, amit a Kommunista Kiáltvány mond, hogy „abban az időben, amikor az osztályharc a döntéshez közeledik, az uralkodó osztálynak, az egész régi társadalomnak kebelében olyan heves, olyan kirívó jelleget ölt a felbomlás, hogy az uralkodó osztály egy kis része elszakad tőle és a forradalmi osztályhoz csatlakozik, ahhoz az osztályhoz, amely kezében hordja a jövőt". Szinte azt kell hinnünk, hogy nálunk a feje tetejére állt minden, amikor azt látjuk, hogy éppen a proletariátustól „szakad el egy kis rész", és a burzsoáziához csatlakozik, „abban az időben, amikor az osztályharc a döntéshez közeledik" – sőt már el is érkezett a döntés – a proletariátus fölszabadításának fönséges pillanatához.

Nem, őrültségnek nem lehet bélyegezni a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetőinek ezt az „elszakadását!" Ez gazság volt, nyílt, egyenes elárulása a munkásság osztályérdekeinek; ez már nemcsak az osztályharc útjáról való letérés, hanem határozott elárulása a szocializmusnak, még abban a miniatűrré kisebbített formájában is, amit eddig hirdettek tajtékozó szájakkal a magyarországi szociáldemokrata vezérférfiak. *Ez nem volt egyéb, mint áruba bocsátása az egész proletariátusnak!*

A *proletariátus szerepe a forradalomban* nem lehetett kétes még a magyarországi munkásvezérek előtt sem, akik a marxista tudománnyal ugyan a legtávolabbi közösségben sem voltak soha, de annyit már csak legalább a Kommunista Kiáltványból is megtanulhattak, hogy a „proletariátus a mai társadalom legalsóbb rétege; nem emelkedik fel, tehát nem egyenesedhetik ki anélkül, hogy a rétegek egész fölépítményét, amelyek a hivatalos társadalmat alkotják, a levegőbe ne röpítse". Ehelyett azonban ők csak azt jegyezték meg, hogy „a modern államhatalom csak egy bizottság, amely az egész burzsoá osztály közös üzleteit intézi", s miután jól látták, hogy a magyarországi proletariátus forradalma az államhatalmat biztos pusztulással fenyegeti, összetársultak tehát a magyar feudális főurak képviselőivel, Károlyi és Batthyány grófokkal,[3] a gyári- és bankmágnások Krausz Simijével és Szende Páljával,[4] az ezer holdon aluli földesurak Buza Barnájával[5] s az Úr

jámbor, hájas szolgáinak Hock Jánosával, hogy „az egész burzsoá osztály közös üzleteit" tovább intézzék.

Így alakult meg a magyar burzsoázia érdekeit képviselő s a magyar proletariátust továbbra is elnyomó és kizsákmányoló betéti társaság, amelyben a hivatalos szociáldemokrácia két törzstaggal és még több kifutóval van képviselve.

Még aki ötezer mérföldes távolságból nézi is a dolgokat, az előtt sem lehet kétséges egy pillanatra sem, hogy az uzsoraszövetkezet ilyen páratlan sikerű összehozatala, s a szerepeknek ez a mesés elosztása egyedül a magyarországi munkásmozgalom hivatalos vezéreinek az érdeme, akik napok leforgása alatt a magyarországi proletariátus forradalmi erőit szédületes, mesés szemkápráztatással az ellenforradalom csatornáiba vezették le, hogy azon át lehűtve, tovább hajthassák vele a kizsákmányolók malmának kerekét.

A magyar uralkodó osztálynak a győzelembe vetett, vak hite oly határtalan volt, hogy a valósággal percek, pillanatok alatt bekövetkezett katasztrófa teljesen készületlenül találta. Semmiféle előkészületnek vagy szervezetnek még a nyoma sem volt meg, hogy legyen legalább, aki ideig-óráig a tűzoltó szerepét betölthesse. Még az orosz burzsoáziát is fölkészültebben érte a forradalom, mint Magyarország kizsákmányolóit, akik között még csak a saját osztályérdekük diktálta egyetértést vagy egyetértésre való törekvést sem lehetett látni a forradalom kitörésének pillanatában. A könyörtelen, brutális, durva reakciót képviselő magyar mágnásarisztokrácia, főpapság és a nagybankok még az utolsó pillanatban is Hadik gróffal kísérleteztek, míg a kispolgárság és tőkés-áldemokrácia egy igen jelentéktelen töredéke Károlyi gróf örök időktől fogva népszerűtlenségben megrekedt szekerébe fogta magát, de semmiképpen sem tudta kirántani a kátyúból. A megvert, szertezüllött hadsereg bomlásának utolsó óráit élte. A tisztek, réges-régen eljátszva szerepüket, nem juthattak szóhoz; a katonákat pedig semmi más nem foglalkoztatta, mint a béke. Béke, de azonnal! S még be sem várva a békét, futott, rohant mindegyikük haza. Az olasz frontot egyszerre huszonhat hadosztály hagyta el önként, eldobálva magától minden fegyvert, ágyút, fölszerelést.

A lázas, őrületes kavarodás e pokoli zűrzavarában egyedül a szervezett munkásság volt egységes, egyedül a munkásság jelentett erőt.

Ezt az erőt forgácsolta szét a hazug ámítás és csalás fejszecsapásaival a szociáldemokrácia vezérkara, s áruba bocsátotta és fölváltotta aprópénzre, hitvány állásokra, miniszteri tárcákra.

Csak a munkásság szabadíthatja fel önmagát! És a nagy elv megvalósítására soha jobb alkalom nem kínálkozott volna, mint e pillanatban. A fegyverek a munkásság kezében . . . S az ellenség . . . Amerre csak a szem ellát – sehol!

Az érett gyümölcs önként kínálkozik elébed, csak a karod kell kinyújtanod érte . . . Szakítsd le: *a tied!*

És e sorsdöntő pillanatban megjelennek csőszként a láthatáron a vezérhajcsárok, hogy visszatereljék a nyájat a gazda óljába, vissza a szennybe, piszokba, rabságba, szenvedésbe . . . S mögöttük megcsillannak *az idegen fegyverek is a forradalom ellen.* A vezér urak vállalkozása ugyanis nem sikerült teljes tökéletességgel. Egyes csoportok túlságosan is csökönyösnek, engedetlennek bizonyultak, sőt néha-néha úgy tetszett, hogy elnyeléssel fenyegetik magukat a vezér urakat is.

A szociáldemokrata párt vezetősége nyilván annyira bízott a tömegen kipróbált befolyásában, hogy könnyű sikerre számított, s talán azért is vállalta el olyan hihetetlen könnyelműséggel szégyenletes, gyászos szerepét. A munkásság azonban, amelynek sorait erősen növelte a hadseregtől megszabadult proletariátus, ösztönszerűen megérezte, hogy a vezérek taktikája vágóhídra sodorja őket, s ezért a fegyvert, amelyet jogaik kivívásáért ragadtak meg, a kezükből kiadni nem akarták.

Pillanatok száguldó rohanása alatt valóságos munkásezredek nőttek ki a földből. Kisebb kommunista csapatok is szerveződtek, amelyek igazi forradalmi öntudatossággal láttak hozzá az állam elleni fegyveres fölkelés és a politikai hatalomnak a proletariátus kezébe való megszervezése elvének megvalósításához. Ehhez járultak aztán az éhezők elégedetlenségének lázadásszerű megnyilvánulásai, a rablások és gyilkosságok lavinaszerűen növekvő esetei, az állomások és élelmiszerraktárak kifosztása, a hadsereg leszerelésének minden képzeletet felülmúló nehézségei, a nemzetiségek azonnali elválása és az annak nyomán keletkező konfliktusok; mindezek tetejébe pedig a földtelen parasztság forradalmi megmozdulása, kastélyok és uradalmak fölgyúj-

tása s elpusztítása; a vasút, posta és távíró fölmondotta a szolgálatot; éhség, pusztulás, fejetlenség, hatalom-nélküliség!

Már-már úgy látszott, hogy összedől, összeomlik minden, a grófi uralom szociáldemokratára mázolt szekere lezuhan a feneketlen mélységbe, hogy mindörökre eltemesse a benne ülőket.

Különösen két nagy veszély fenyegeti a szocialista mankókra támaszkodó, élettelen, csenevész, friss burzsoá hatalmat. Az egyik: a forradalmi proletariátus egyre határozottabb, céltudatosabb törekvéseivel a felszabadulás, a politikai hatalom teljes megszerzése felé; a másik: a hatalmát vesztett és hóhéruralmát sirató korlátlan reakció, amely titkon, lopva, de még egész nyíltsággal is ellenforradalomra készül. Már útnak is menesztették titkos ügynökeiket, hogy a maguk számára biztosítsák az antant-hatalom rokonszenvét. Ma még dühödt ellenfelek voltak, akik készek egy kanál vízbe fojtani egymást, de holnap már mindent elfeledve testvéri csókkal borulnak egymás nyakába, hogy közösen meneküljenek meg a forradalomtól!

Sok időt veszíteni nem lehetett, de a módokban különben sem volt sok válogatás – idegen fegyverek segítségéért fordult tehát a grófi „szocialista" kormány. Maga Károlyi gróf indult el Belgrádba nagyszámú szocialista vezérek kíséretében, hogy kikönyörögje a francia hóhértábornokok segítségét a fenyegető veszedelmek ellen,[6] amelyek közül egyedül a forradalmi proletariátus jöhetett számításba. Berchtold gróf[7] és ellenforradalmi mágnáskompániája is ezek ellen készülődött, mert ezt gyanították az „áruló" Károlyi háta mögött. Most már tehát csak az volt a kérdés, hogy kinek nyújt segédkezet az antant burzsoáziája: Károlyi grófnak-e, vagy pedig Berchtold grófnak, merthogy ki ellen kell segítség, az a francia–angol imperialisták előtt egy pillanatig sem volt kétséges.

A vetélkedés az ellenforradalmi fegyverekért egyenlőre a Károlyi–Garami[8] bűnszövetkezet sikerével végződött, s most Berchtold gróf bandájának nem maradt egyéb hátra, mint vagy csatlakoznak a grófi szociáldemokratákhoz, vagy pedig jobb időkre halasztják a tervüket. Egyelőre semmit sem tehetnek, mert a francia gyarmatcsapatok bevonulása Budapestre[9] a Károlyi–Garami–Kunfi szövetkezés dicsőségét és győzelmét hirdeti.

Éljen az arab ellenforradalmárok gyámolította magyar szociáldemokrácia!

A vezérek győzelmi mámora azonban aligha ragadhat át a proletariátusra, amelyben akarva-nemakarva is föltolakodik a kérdés:

Mit adott a forradalom? A kérdésre mi igen könnyen válaszolhatunk. Hosszú ív papírosra nincs szükség, hogy fölsoroljuk mindazt, amit a magyarországi proletariátus a forradalomnak köszönhet. Egyetlenegy szóba foglalhatjuk az összes eredményeket, s ez úgy hangzik, hogy: – *semmi.*

De mégis: valamit majdnem elfelejtettünk! Választójogot adott a forradalom, általános, egyenlő, titkos választójogot minden huszonegy éves férfinak és nőnek, sőt, még azon alulinak is, ha altiszti csillagokat érdemelt ki a háborúban. De ne gondolja senki, hogy ez a jog azt jelenti, most már szabadon választhat Magyarország proletariátusa: akarja-e továbbra is a spáhi, néger zsoldosok szuronyával támogatott magyar kizsákmányolók uralmát, vagy pedig akarja-e, hogy igazán megszűnjön Magyarországban minden elnyomatás, minden rabság, minden kizsákmányolás; akarja-e tehát, hogy a proletariátus vegye egyedül kezébe saját sorsának intézését? A világért se álmodjon a választásnak ennek a jogáról egyetlen magyarországi proletár sem! A Károlyi–Kunfi zugszövetkezet csak afölött ad jogot választani a boldog választónak, hogy melyik naplopót óhajtja látni, szélhámoskodni, csalni, panamázni a magyar képviselőházban: a barnát-e vagy a szőkét, a cvikkereset-e vagy a monoklist, azt a szép simára nyalt képűt-e, avagy talán épp azt a szakállast, a milliókat összeuzsorázott demokrata fiskálist-e, vagy a szocialisták barátját, a méltóságos gróf urat, avagy talán mégis az a kis köpcös plébános úr lesz jobb ahelyett a girhes szerkesztő helyett?

A választójog gyakorlásának milyen széles lehetősége!! És ezt mindmind a forradalom tette!

Ugyancsak a forradalomnak köszönhetjük, hogy ezentúl a francia hóhérok fogják bebörtönözni és kivégezni az elégedetlenkedő proletárokat.

A forradalom műve az is, hogy az éhező munkás szájából ezután már nem a germán tőkés fogja kiszakítani a falatot. Ezentúl minden falat kenyér Franciaország élelmiszeruzsorásaié.

A forradalom fosztotta meg a német bankárokat, hogy milliókat és milliárdokat zsebeljenek be a magyarországi munkások véres verejtékéből. Ezentúl mind e sok kincs francia, angol és amerikai bankárok zsebébe kerül.

A Felvidéken, Erdélyben, Bánátban, Bácskában és Szerémben dolgozó proletárokat ezentúl nem a magyar tőkés urak nyúzzák meg és uzsorázzák ki, hanem a cseh, tót, román és szerb burzsoázia leglelkesebb hazafiai, de mindezt persze ők aligha veszik majd észre, mert a munkáskizsákmányolásban teljesen egyformák a világ összes nemzetének kizsákmányolói.

Ezzel a végére is értünk mindama sok jónak, amelyet a magyarországi proletariátus a nagy forradalmi átalakulásnak köszönhet. Sivár, szomorú és kétségbeejtő lenne persze mindez, ha valóban nem szült volna semmi mást ez a néhány napos forradalmi harc, aminek Magyarország proletariátusa csakugyan hasznát vehetné. A valóságban azonban úgy áll a dolog, hogy mind e sok csalódás, a vezérek hitvány árulása nemhogy megtörte volna a proletariátus harci erejét, hanem még százszorosan, ezerszeresen megacélozta azt, s ha egyebet nem is, azt mindenesetre meghozta az igazi forradalomnak ez az előjátéka, hogy a magyarországi proletariátus most már tisztán fogja látni, hol keresse ellenségeit, akik ideig-óráig még rejtőzködhetnek az idegen szuronyok mögött, de jön, száguldva közeledik már a leszámolás órája!

Magyarország dolgozó milliói előtt nem lehet kétséges egy pillanatig sem, amit mi kommunisták mindig vallottunk, hogy a demokrácia hazug, üres jelszava csak a tőke uralmának változatlan formáját takarja. A tőkések uralmát, az imperializmus diktatúráját pedig csak a munkások és földmíves szegények hatalma, *a proletariátus diktatúrája döntheti meg.* A hatalomnak harc az eszköze, s a magyarországi proletariátus elég drága árat fizet érte, amíg most megtanulta, hogy a proletariátus hatalmáért harcolni kell minden ellensége ellen, bármilyen munkásbarát demokrata vagy szocialista álarcban jelentkezzék is az.

Ez a harc lesz azonban a végső, s ebben egyszerre két ellenségével végez majd Magyarország proletariátusa: a burzsoáziával és annak szolgálójával, az áruló szociáldemokráciával.

Ennek a harcnak az útja az első forradalom után most már a vak előtt is – nyílt, tiszta és világos. És szilárdabb a hitünk is: *győzni fogunk!*

Moszkva, 1918. december.

FORRADALMI ÍRÁSOK, II. szám.

V.

1919. JANUÁR 25. — 1919. JÚLIUS 28.

„Nincs visszavonulás, nincs megalkuvás, nincs meghajlás! Aki a forradalom katonájává szegődött, annak a forradalom harcát végig kell vívnia."

(Szamuely Tibor: *Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központ Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. május 31-i ülésén*)

Fellázadnak a cseh katonaproletárok. Kétes öröm a magyar burzsoáziának a lázadás gyengíti ugyan a cseh imperializmust, de inkább legyen cseh imperializmus, mint lázadás, inkább ne legyen szén, ne legyen ruha, ne legyen semmi, mint hogy proletárlázadás legyen.

Két cseh ezredet le kellett szerelni kommunista szellemük miatt, a cseh bányamunkások szilárdan állanak Muna elvtársunk[1] háta mögött, a cseh és morva katona- és munkásproletárok nem hajlandók tovább a cseh imperializmust szolgálni: kétes öröm a magyar burzsoáziának, amelyet a kommunizmus kísértete úgysem hagy pihenni párnás ágyában, de büszke zálog a magyar proletariátusnak, hogy a proletárforradalom diadalmas útját semmi fel nem tarthatja, s hogy a magyar kormánypártoktól meg nem oldható kérdések kezdenek reális megoldást, proletármegoldást találni.

Minden politika csődöt mondhat: csak a proletárpolitika nem.

A proletárpolitika a forradalom politikája. Ma egyenesen az állandó forradalom politikája. A haldokló kapitalizmussal szemben, mely semmiféle problémát megoldani már nem tud, a proletariátus forradalmi politikája, a proletárforradalom az, amely viszont minden kérdést megold. Hiszen a ma megoldhatatlan problémák valamennyien egyetlen kútforrásból fakadnak: A kapitalizmus csődbe jutása dobja őket tömegesen felszínre, s ugyancsak ez a csődbe jutás teszi őket még ideiglenesen is megoldhatatlanokká. Megoldásuk a kapitalizmus megoldásával együtt következhetik csak be. Miután pedig a kapitalizmust csak proletárforradalom söpörheti el a helyéről, ez a forradalom egyszersmind megoldását hozza minden problémának, mely ma ijesztő zavarossággal mered a társadalom elé.

Íme az egyik legfőbb probléma, az imperializmus problémája.

Nem a kapitalista állam hadseregei azok, amelyekkel az imperializmus megoldható. A kispolgári szociáldemokrata párt hiheti csak, hogy

egy ilyen újonnan teremtett hadsereggel megvédheti például a salgótarjáni bányákat Budapestnek. Mert a kispolgár elfelejti azt, amit saját maga öt sorral feljebb állított. Ha azt mondta, hogy „nem a csehek stb. tényleges ereje dönti el a megszállás kérdését, hanem a mögöttük álló antant sokmilliós hadserege", úgy hogyan akarja pár sorral alább elhitetni, hogy utolsó szénbányánkat egypár leküldött vadász megvédi majd? Vagy tán ezek a vadászok a salgótarjáni proletárok ellen védik majd a bányákat, nem a csehek ellen, akik mögött az antant „sokmilliós hadserege" áll?

A salgótarjáni bányák s az egész imperializmus kérdését, íme, kezdik megoldani a cseh proletárkatonák, a cseh proletárok. Valóban egy új hadsereg támad fel az imperializmus ellen, egy minden eddiginél erősebb, hatalmas hadsereg: maga a proletariátus, a minden ország imperialisztikus hadseregeit alkotó proletárok.

A proletárforradalom, mely ma Cseh-, Lengyel- és Magyarországon erjed, meg fogja törni ez országok burzsoáziáinak minden imperialista vágyakozását. Az új hadseregek, melyek így támadnak, nem „szociális szellemmel" telített hadseregei lesznek a kapitalista államnak, hanem ez a hadsereg maga a proletariátus lesz, a felfegyverzett proletariátus, amely éppen a kapitalista állam ellen fogja a fegyvert vállán hordani. E hadsereg „szociális szelleme" nem az lesz, hogy egy párthoz tartozónak vallja majd magát, amelytől minden percben el is szakadhat, a „szociális szellem" biztosítéka nem az lesz, hogy szociáldemokrata lesz a hadügyminiszter, aki bármely percben meg is bukhat, s helyettesíthető egy Bartha alezredessel,[2] hanem ennek a hadseregnek az lesz a szociális szelleme, hogy összeolvad magával a fegyveres proletariátussal, összeolvad magában a fegyveres forradalomban, a fegyveres harcban a kapitalizmus s a kapitalizmus állama ellen.

Semmiféle más hadsereget biztosítékokkal nem lehet a proletariátus ügyéhez kötni. Amíg a hadsereg mint az állam szerve elválik a proletariátustól, és szembekerül vele, valahányszor a proletariátussal szemben a kapitalizmust kell megvédenie, a kapitalista „rendet"; amíg a fegyveres hadsereggel szemben a proletariátus fegyvertelen; amíg a hadsereg nem használja fegyverét a kapitalizmus ellen és nem küzd a proletariátus oldalán a kapitalista állam ellen: addig a hadsereg „szociális szelleme" üres szó, melyet a kispolgár önmaga megnyugtatására

ismételgethet unos-untalan, de biztosítékot a szellemnek proletárellenes átcsapása ellen nem tud adni. Egy biztosíték van: a proletariátusnak magának megtevése hadsereggé azzal, hogy felfegyverezzük.

A cseh katonák lázadása, az olasz munkások forrongása, a lengyel és rutén kommunisták harcai és az egész világ proletariátusának növekvő osztályforradalma már teremti ezt az új hadsereget, ezt a biztosítékot, amely a kispolgári politika zavaros és esetlen politikai koncepciói helyébe, a csődbe jutás siránkozása helyébe a proletárpolitikát teszi, és ennek forradalmi cselekvésével fog minden problémát megoldani.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. január 25.

A berlini Siegesallee-ból, ahol fagyos hidegben is hajadonfővel, a forradalmi láng perzselő hevével hirdette az igét: a proletariátus felszabadításának szent igéjét, Németország forradalmi proletariátusa elkísérte utolsó útjára tanítómesterét, vezérét, a halott Liebknecht Károlyt. A harangok nem zúgtak, halotti pompát nem öltött a város, és mégis a legnagyobb pompa, a legnagyobb tisztesség jutott osztályrészéül, amely csak forradalmárt érhet. Harminchárom halott forradalmártársának a koporsója kísérte el erre az útjára.

Ünnepi harangok zúgása nem verte fel a várost, de zúgott a félelem, a rémület harangja, amelynek hangja halálos reszketésbe ejtette a német burzsoáziát. A burzsoábérencek gyilkos golyói nem nyugtatták meg a burzsoá idegeket. Hiába ölték meg a német proletariátus vezéreit, hiába zárták koporsóba a halott Liebknechtet, hiába rejtették csatornába a meggyilkolt Luxemburg Rózát! A burzsoázia félelmét nem oszlatta el a hitványul kioltott proletárvér áradata. Még a halott Liebknechttől is féltek.

A gyilkos burzsoáziával szövetkezett szocialista árulók bandája halálos rémületében nehéz ágyúütegeket vonultatott fel a halott Liebknecht ellen. Orgyilkos bérencek örökre elnémították a lángoló szavú vezért – és mégis rettegtek tőle. Hátukat borzongatta az aggodalom, hátha újabb lázító szavakra nyílik vértajtékos, kihűlt ajka; hideg verejték gyöngyözött homlokukon, lázálmok borzalmas képe rajzott gonosztevő, gyilkos agyukban: – hátha felpattan lezárt koporsója, és lángostorával korbácsolja halálra őket.

Még a nehéz ágyúkban sem bíztak. Az egész helyőrséget mozgósították, az ellenforradalom egész hadseregét vonultatták fel ellene. Ők maguk halálos kétségbeeséssel bújtak el odúikba, és szívszorongva, pokoli kínok közt lesték, várták, mikor szólalnak meg ismét a fegyverek,

a géppuskák, az ágyúk, a lángszórók és aknavetők – a halott Liebknecht, a forradalom feltámadása ellen!

De szerencséjükre nem történt semmi, csak éppen a villamosok meg a gépek állottak meg, a lámpák aludtak ki, a fény halt el, a sötétség halotti gyászleplét borítva Liebknecht gyilkosaira. Ez a mélységes csönd és kétnapos sötétség volt az a pompa, amellyel Berlin proletariátusa adózott vezére halálának. Pojácafejedelmek temetésének cifra parádéja nem is illett volna Liebknecht koporsójához. A csendbe, sötétségbe merült főváros fekete gyásza, a harminchárom kísérő koporsó, a felállított ágyúk és gépfegyverek, a gyilkosok halálos rettegése, amelytől még a szívverésük is majd elállt – ez volt az igazi pompa, amelyet a forradalom vezéreinek halála tud csak elővarázsolni.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. január 28.

PROLETÁROK, FEGYVERKEZZETEK!

A Vörös Újság ellen pogromot rendezett Nagy Vince belügyminiszter,[1] ez a pimasz ifjú. Székesfehérvárott az ő államtitkára, Ágoston Péter, az ellenforradalmároknak, akik nyíltan akarják visszaállítani a királyságot,[2] a haja szálát sem érintette meg.

Az ellenforradalom nyíltan felütötte a fejét. Határozottan munkásellenes formában. Nem válogat, nem kérdi, vajon a szociáldemokrata párthoz tartozik-e a munkás vagy a kommunista párthoz. Nem nézi, vajon az osztályegyüttműködés apostolainak szavára hallgat-e a munkás, avagy a forradalmi osztályharcot akarja, s a burzsoá osztály fölött meg akarja kondítani a halálharangot. A burzsoázia tömegei nem akarják már az együttműködést, terhes már a demokrata állam is, nyíltan akarják saját diktatúrájukat.

Az ellenforradalom megmutatja, mit ér a demokrácia. A belügyminiszter pogromot rendez a kommunista forradalmárok ellen, s a szociáldemokrata államtitkár anélkül jön vissza Székesfehérvárról Budapestre, hogy láncra verve hozza Károlyi József grófot,[3] Prohászka püspököt, a Széchenyi,[4] a Cziráky grófokat,[5] a plébánosokat és a kormánybiztosokat. Nagy Vince, ez a pimasz ifjú, nem habozik, amikor pogromot kell rendezni a kommunista forradalmárok ellen. De államtitkára, Ágoston Péter, visszautazik Budapestre anélkül, hogy gróf Károlyi Józsefnek és a grófi csürhének fejét hozza utazókofferjében.

Tanulság: A proletárok csak maguk szabadíthatják fel önmagukat, s maguk a tömegek végezhetnek a burzsoázia minden ellenforradalmával. Az ellenforradalommal szemben csupán egy biztosíték van: a forradalom továbbfolytatása, szakadatlan forradalmi osztályharc a burzsoázia teljes leveréséig, a proletárdiktatúráig és azon is túl addig, amíg megszűnik minden osztálykülönbség: a szocializmusig. A forradalom védelme: csak az osztályharcot vívó proletariátus felfegyverzése.

Fegyverkezzetek fel! Állig fegyverbe, proletárok!

Csírájában már nem lehet elfojtani az ellenforradalmat, amely már a legszebb virágait hajtja. De vágjátok ki a gyökerét is. Vágjátok ki, és ne kíméljétek, pusztítsátok, hogy írmagja se maradjon, pusztítsátok ki az ellenforradalmi burzsoáziát, mert különben titeket pusztít el. Ha nem akarjátok, hogy csak a ti véretek pusztuljon, ontsátok vérét az ellenforradalmi banditáknak.

Proletárok, fegyverkezzetek!

Salgótarján,[6] Tiszadob,[7] Makó[8] még nem volt elég intő jel nektek. Íme, Székesfehérvárott már nyíltan követelik a régi rendszer visszaállítását, támaszkodva arra, hogy a kormány, amely a munkásmészárlásokat rendezte, megvédi őket a proletárok ellen. Nem is csalódtak, mert a kormánybiztos szóhoz sem engedte jutni Székesfehérvárott a vármegyeházban azokat, akik nem azt akarták, amit a grófok és püspökök, akik nem akarták a királyság visszaállítását. A kormánybiztos megakasztotta a szónokot, aki a köztársaság mellett akart beszélni, s a belügyi államtitkár, Ágoston Péter hazajött Pestre, hogy jelentést tegyen a pogromot csináló Nagy Vincének, a székesfehérvári kormánybiztos főnökének.

Pokolba a burzsoá demokráciának evvel a rendszerével, amely az ellenforradalmat táplálja! Pokolba a parlamentáris köztársasággal, mely lehetetlenné teszi a proletártömegek önálló cselekvését, éljen a munkások, katonák, parasztok és földmíves szegények tanácsainak köztársasága, amely egyedül biztosítja a kizsákmányoltak hatalmát.

Fegyverben álló proletárok állama: ez az ellenforradalom határa!

Fegyverbe, proletárok: az ellenforradalom ellen, a munkások, a katonák és földmíves szegények hatalmáért!

Fegyverbe, proletárok!

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 6.

VÉGRE BEISMERIK...

A budapesti 1-es honvédek kaszárnyájában[1] a kommunisták felhívták a katonákat, hogy követeljék az ellenforradalmár hadügyminiszter, Festetich gróf[2] eltávolítását. A felelet az volt, hogy az ellenforradalmár hadügyminisztert golyózáporral védték meg, és egy cikkel, amelyet a katonatanácsok kormánybiztosa írt a Népszavában; ha jól emlékszünk, az volt a címe: „Nem igaz."[3]

Festetich gróf, Károlyi Mihály gróf sógora ezalatt nyugodtan repülőgépezett Székesfehérvárra. Azután megjelent a katonatanácsok kormánybiztosának cikke. Ennek a cikknek már „Vádolom" volt a címe.[4] S a vádak után, melyek bebizonyították, hogy Festetich gróf csakugyan ellenforradalmár, a népkormány által kiküldött vizsgálóbizottság futni hagyta a Székesfehérvárra szaladgáló ellenforradalmárt.

Székesfehérvárott nyíltan felütötte fejét az ellenforradalom. A vezére most Károlyi József gróf, Károlyi Mihály testvére.

A kommunisták sokszor megírták és sokszor elmondották, hogy a régi rendszer bukása hazugság. Megírták, hogy a burzsoázia ellenforradalmi, még ha százszor demokratának nevezi is magát. Megírták, hogy a proletariátusnak fegyveres erővel kell összetörnie a burzsoá osztályt, hogy megteremtse a maga diktatúráját. Elmondották, hazugság az, hogy a népköztársaság demokráciája megteremtette az egyenlőséget Magyarországon. Rámutattak arra, hogy kizsákmányoló és kizsákmányolt nem lehet egyenlő. Megmutatták, minő veszedelem a proletariátus számára az osztályegyüttműködés politikája.

A felelet az volt a szociáldemokrata párt részéről, hogy állandóan kommunista ellenforradalmat emlegetett, s együttműködött az ellenforradalmi burzsoáziával. A rágalmak özönét zúdította ránk, miközben a népkormány kormánybiztosai Székesfehérvárott, Makón és Nyíregyházán[5] szervezték az ellenforradalmat.

Rágalom és rendőrüldözés volt a felelet a proletárforradalom érde-

kében kifejtett agitációra, ezalatt szabadon szervezkedett az ellenforradalom a szép, demokrata Magyarországon.

Február 5-i számában[6] pedig a következő kis beismerést teszi a Népszava a szociáldemokrata párt politikájáról:

„Nem sietett kíméletlen kézzel, irgalmat nem ismerő szívvel összetörni a régi, hatalmi szervezeteket, mert hitt a megbukott rendszer képmutató behódolásában, bízott abban, hogy akiknek ősi uralma oly iszonyú romlásba vitte az országot, azok őszinte bűnbánattal beilleszkednek az új rendszerbe, és legalább ezzel igyekeznek majd felejtetni megbocsáthatatlan bűneiket."

S ami még érdekesebb, ezeket is írja a Népszava: „A forradalom türelmessége és nagylelkűsége megnövesztette a bukott kasztok szarvát, és sokfelé azt a hitet keltette, hogy a forradalomnak nincs elég ereje és bátorsága."

S végül kijelenti a Népszava, hogy elég volt a türelemből és naiv bizalomból. Erre aztán az igazságügyminisztériumban kotlanak egy néptörvényen a népköztársaság védelméről. De Károlyi József szabad, Prohászka püspök szabad, a tiszadobi parasztégetők szabadon járnak éppúgy, mint a nyíregyházi, sátoraljaújhelyi[7] és makói vérfürdők rendezői és a tisztek, akik Salgótarjánban a munkások szájába lőttek, és véresre verték a budapesti munkástanács egyik tagját, Ambrus Balázst,[8] mátyásföldi szociáldemokrata vasmunkást.

Szabadok és szabadon követhetik Lukachich[9] példáját.

„A Minisztertanács nem látta szükségesnek a törvényt visszaható erővel felruházni – írja egy polgári újság a köztársaság védelméről szóló néptörvényről –, mert arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha bizonyos izgatás vagy lázítás ma is folyamatban van, az az új néptörvény értelmében kellő megtorlásra fog találni. A már megszűnt köztársaságellenes agitációk meg már nem jelentenek veszedelmet."

Festetich sógor, Józsi testvér futhatnak. Még csak nem is kell hogy kövessék Lukachichot a messzeségbe. A Minisztertanács nem látja szükségesnek az ellenforradalmárok üldözését, annak ellenére, hogy négy tagja szociáldemokrata.

Így néz ki a cselekedet az ellenforradalom ellen, amelyet a Népszava harangozott be. Ezek után csak írják, hogy a kommunisták támogatják az ellenforradalmat.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 8.

ÜSSÉTEK AGYON...[1]

Szenteltvízzel és szájtépéssel nem lehet letörni az ellenforradalmat. Nem lehet, amikor tele az egész ország jól felfegyverzett ellenforradalmi csapatokkal. Nem lehet, amikor minden kormányintézmény telve van ellenforradalmi banditákkal.

A fegyvereket kiszolgáltatták a székely ellenforradalomnak, a hírhedt csendőröknek, a grófok és a zsidó nagybérlők birtokőrségeinek, miközben gondosan összeszedtek minden patront, amit nem bírt elrejteni a proletár. A kormánybiztosok és egyéb kormánymegbízottak nagyobbik része ellenforradalmár. A miniszterek közt ott ülnek az ellenforradalmárok. Nagy Vince szervezi az ellenforradalmat, éppúgy, mint ahogy szervezte annak idején Festetich, Fényes László,[2] kinek a titkárát most tartóztatták le, mint az ellenforradalom szervezőjét, csakúgy szervezi az ellenforradalmat, mint Kövess,[3] a volt székesfehérvári kormánybiztos – Petrovics,[4] aki még most is kormánybiztos Makón, vagy Kertész István hadnagy úr, aki letartóztatásakor azzal tiltakozott elfogatása ellen, hogy ő szolgáltatta az adatokat a kormánynak a kommunisták ellen. De mit ér az ilyen apró csirkefogók letartóztatása, amikor szabadon jár Apponyi Albert gróf, aki a köztársasági elnök estéjén az amerikai bizottsággal tárgyalt. Szabadon jár Nagy Vince, aki hetek óta tudott a székesfehérvári mozgalmakról, és személyesen szervezte a szatmárnémeti ellenforradalmi bandákat.

Mit érnek a letartóztatások, amelyeket a katonatanácsok többsége követel, amikor az ország keleti és nyugati részén egyaránt az összes demarkációs vonalak környékén állig fegyverben, telve munícióval állanak az ellenforradalom csapatai, anélkül hogy egy lépést is tennének a lefegyverzésük érdekében.

A katonatanácson elfogadott határozati javaslat üres frázisok halmaza. Éppúgy, mint üres és aljas demagógia a hadügyminiszter-akarnoknak, Pogány Józsefnek[5] beszéde. A katonatanács kommunista frak-

ciójának határozati javaslata, amely ellen még a szociáldemokrata pártban is utált stréber, Pogány József, kézzel-lábbal kapálódzott, nem párt-, hanem proletárszempontokból indulva ki, statáriumot követelt a veszélyeztetett forradalom védelmére az ellenforradalmárok ellen. Forradalmi bíróságot, mely magából a proletariátusból alakul ki, s amelynek működését nem akadályozhatja meg a bel- és hadügyminisztériumokban ülő ellenforradalmi banditák szabotázsa.

Cselekedeteket javasolt a kommunisták határozati javaslata: az ellenforradalmi székelybandák lefegyverzését, a proletariátus felfegyverzését, az ellenforradalom vezéreinek elpusztítását, nyílt és férfias, határozott küzdelmet, az eddigi félintézkedések, Pogány-féle stréberek szájtépése helyett.

Erre a nyílt és szervezett küzdelemre, az ellenforradalom ellen egységes támadó fellépésre nem nyílik, úgy látszik, egyelőre alkalom. A törvényesség őrültjei mindenáron ragaszkodni akarnak az ellenforradalommal szemben a törvényes formákhoz, amelyek lehetővé tették Lukachichnak a meglépést, Festetichnek a Székesfehérvárra való repülést, a székely ellenforradalmi bandáknak kormányköltségen való szervezését. Nincs más hátra, *mindenki ott üssön agyon legalább egy ellenforradalmárt, ahol éri.* Ne várjatok, amíg a szájtépők ostoba rövidlátása és gyávasága időt ad az ellenforradalomnak a teljes kibontakozásra. Budapest-szerte az utcákon, a villamosokon pimasz tolakodással űzik az ellenforradalmi propagandát, a királypárti banditák sapkájukon vagy a mellükön fehér jelvénnyel, rajta a következő felírás: M. K. R. C. (Magyar keresztény royalisták klubja.)

Mindenütt szaladgálnak, ágálnak az ellenforradalmárok, üssétek le őket! Üssétek agyon ott, ahol találjátok őket! Ha csak egy órára is sikerül felülkerekedni az ellenforradalomnak, nem lesz kíméletes egyetlen proletárral sem. *Mielőtt vérébe fojtanák a forradalmat, fojtsátok őket a vérükbe!*

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 11.

„Sokáig éljen a német haza" – mondta a hazafiszocialisták és egyéb burzsoá demokraták örömrivalgása közben Ebert,[1] Liebknecht gyilkosainak vezére. Hogy a német haza, a burzsoázia hazája sokáig élhessen, sokáig nyomhassa el erőben és egészségben a munkásosztályt és sikeresen oszlathassa fel a forradalmi német munkás- és katonatanácsokat.

Éljen a haza, ez volt a kormányszocialisták jelszava, amikor segítettek vágóhídra terelni a proletárok millióit, eme kiáltás hangzik fel ama beszédek nyomán, amelyeket a magyar szociáldemokraták küldöttei Bernben tartottak.[2] Éljen a haza, újból hangosan töltik be szerteszét mindenfelé a levegőt a demarkációs vonalaktól az országok fővárosáig, s ez azt jelenti, hogy az ellenforradalmat éltetik.

Éljen a haza, annyi, mint *éljen az ellenforradalom.* A haza, a burzsoá állam erősítése pontosan egyenlő az ellenforradalom erősítésével.

Akik, mint Ebert is s valamennyien a hazafiszocialisták, okkal és joggal félnek a proletariátus forradalmától, mind-mind ezt a hazát erősítik.

Milliókat kergetett a halálba, tett rokkantakká, özvegyekké és árvákká a haza. Amikor kitört a forradalom, a proletariátusból csak úgy dőlt a felszabadult undor a rablógyilkos burzsoázia ellen. S most újból és még veszedelmesebb formában ébresztik fel a hazát az ebertek, a renaudelek,[3] a buchingerek,[4] valamennyi országok szociálsovinisztái.

Még veszedelmesebb formában, mert látszat-forradalmak után, amikor demokratikus formát öltött a kizsákmányolást biztosító állami rend, még könnyebben el lehet hitetni a proletárokkal, hogy önmagukat védik, amikor más nyelven beszélő testvéreik ellen uszítják őket a burzsoázia magántulajdonának védelméért. A hazát védetik a proletárral jégben és fagyban, a demarkációs vonalakon, a hazát védetik vele, amikor Tiszadobon parasztokat sütögettetnek, amidőn egymást szó-

zák és botozzák román és székely parasztok – mert mondanunk sem kell, hogy a székelyek is petróleumot öntenek a románok fejére, és úgy gyújtják meg –, a hazát védik, és eközben szervezik az ellenforradalom számára a székely haderőt.

Itt még nincs nemzetgyűlés, de már előbb megfosztották minden forradalmi jellegétől a munkások és katonák tanácsát, már előbb felhangzott a hazaéltető jelszó a hazafiszocialisták szájáról, s még nem is köztársasági elnökök, de máris – ebertek.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 15.

TILOS ÜLDÖZNI AZ ELLENFORRADALMAT![1]

Azt hittük már, hogy a derék Nagy Vince csak azért nem bukott meg, mert pogromot rendezhetett a Vörös Újság szerkesztőségében.[2] Íme, kiderül most, hogy nem ez az egyedüli oka a kormányon maradásának. Azért maradt a kormányban Nagy Vince, mert az ő álláspontja jutott diadalra, az az álláspont, amely tilosnak tartja az ellenforradalom üldözését.

Hiába áll Böhm Vilmos hadügyminiszter mögött az egész katonatanács és az egész hadsereg, Nagy Vincének nagyobb a hatalma. (Úgy látszik, azért, mert mögötte viszont a székely ellenforradalmi hadsereg áll, le nem fegyverezve, militarisztikus fegyelemmel megtöltve!) Böhm Vilmos hadügyminiszter nemrégiben felhívatta az államrendőrség egyik politikai detektivjét és közölve vele, hogy az ellenforradalom egyik főfészke Izabella utca 52. szám alatt van, ahol egy Serényiné nevű úrhölgy és Fényes László nemzetőrségi kormánybiztos titkára, Meszlényi szervezik az ellenforradalom egyik csapatát, elrendelte a házkutatásokat. A detektív szabályszerűen közölte az ügyet gazdáival, a rendőrfőkapitánnyal és helyettesével, és megejtették a házkutatást.

Nem volt valami veszedelmes az egész házkutatási eset. Úgy bántak az ellenforradalmárokkal, mint ahogy urakkal szokás egy „demokratikus" országban. De hát mégis Nagy Vince barátairól és elvtársairól volt szó, s így bűnhődnie kellett valakinek az ellenforradalom üldözése miatt.

Dietz Károly főkapitányt[3] dorgálásra ítélték, mert nem jelentette be Nagy Vincének, hogy házkutatást tart a belügyminiszter elvtársainál, s így Nagy Vince nem figyelmeztethette a barátait, s kiderült, hogy köztük csakugyan vannak ellenforradalmárok. A rendőrfőkapitány helyettesét, Páll Györgyöt,[4] akiről a polgári lapok megállapítják, hogy nagy része volt a forradalom sikerében, fegyelmi eljárás alá von-

ták, s megfenyegették mindkettőjüket, hogy a minisztertanács nem lesz hajlandó hasonló esetekben elnézést tanúsítani.

Páll György főkapitány-helyettes már le is mondott a politikai ügyosztály vezetéséről, és utódjául Schreiber főkapitány-helyettest, a Tisza-korszak ismert rendőrhiénáját ajánlotta. Nem volna talán helyesebb Andrejka[5] „elvtársat", Tiszáék politikai ügyosztályának hajdani főnökét előhívni Wagast[6] kapitány helyére, aki szintén üldözte az ellenforradalmárokat, s így, mint hírlik, szintén eltávolítják helyéről.

Tanulság: ne üldözd az ellenforradalmat, mert kivégez Nagy Vince és a minisztertanács, még akkor is, ha a hadügyminiszter adja ki a parancsot az ellenforradalom üldözésére.

VÖRÖS ÚJSÁG. 1919. február 15.

A TESTŐRÖK

A *„magyar területi integritás leghivebb testőrei"*:[1] nemes és nemzetes Buchinger Manó[2] és Bíró Dezső,[3] vasárnap délben megtartották fejedelmi bevonulásukat Pestre. Szombaton még úgy volt, hogy az ünnepélyes fogadtatás fénye elhomályosítja Károly király koronázási díszmenetének pompáját is, de vasárnapra valamennyire megváltozott a helyzet. A Népszava ugyan harsány hangon, három hasábra tördelve, a legrikítóbb fekete betűkkel zúgta, üdvözölte, süvöltötte, bőgte és ordította Budapest proletariátusa fülébe, hogy „Most! Most! Itt az alkalom! Tessék! Tessék! Jön a nagy Manó! Hossza ezerkétszáz méter! Igen mulatságos és megható! Csak tessék, tessék, beszélni! A munkásság a Margithídtól a Nyugatiig, a polgárság a Vilmos császár úton helyezkedik el!" – de a proletárfülek süketek maradtak, a lobogó gatyásch és villogó fokososch lovasbandériumok elmaradtak, és Vince Sándor[4] is holtra futkározta magát hazaffyas nagy lelkesedésében, de hiába . . . minden hiába, vízbe esett még a munkás betegpénztári igazgatóság is: a fehér ruhás szűzleányokat ugyanis nem tudta Manónak és Samu bácsinak felhajtani. Pedig ez egyszer valóban komolyan fáradozott érte. Még a sarki nőmunkások Yildiz-beli[5] szakszervezetében is járt, meg a Petőfi utcai ócskásoknál is, de a fehér ruhás szüzek csak nem kerültek elő.

No de a szüzeket méltóképpen helyettesítette Hock János tisztelendő úr, aki teljes papi ornátusban borult a Manó keblére, és percekig tartott, amíg Buchinger a meghatottságtól nemzetiszínű könnyeket potyogtatva kibontakozhatott a plébános úr ölelő karjaiból. Bíró Dezső még rossznéven is vette, hogy őt mennyire mellőzte Hock János öleléseivel, pedig ő is csak harcolt valamit a magyar területi integritásért, ha mindjárt Buchinger nyomdokait követve is. De hát hiába, sohasem az igazi érdemeknek jut a méltánylás, még a negyedórás hockjánosi kézszorítás is Manónak jutott.

A teljes számban kivonult rendőrlegénység, detektívkar, népőrség és fényes nemzetőrség a lelkesedéstől majd megrepedt a magasztos jelenet láttára. A Károlyi-pártnak mind az ötvenkét tagja az elragadtatástól – mint egykoron nemes őseik – kirántották hüvelyéből zsebkendőjüket és mámoros rekedtséggel ordították: „Vitam et sanguinem!..." („Életünket és vérünket!") Milyen kár, hogy Benczúr Gyula[6] nem láthatta ezt, mert olyan történelmi képet pingálhatott volna, amihez képest a Tiller-cég kirakattáblái is elbújhatnának szégyenükben.

És micsoda kolosszális tömegeket festhetett volna!... Minden rendőr, népőr, nemzetőr és karhatalmi őr ott volt. (Csak éppen a proletariátus hiányzott.) Ott volt azonban a tőzsdespekulánsok nemzetikokárdás küldöttsége – talpramagyarban –, akiknek a jelenléte annyira fellelkesítette Garbai Sándort, hogy kiadta a parancsot csendőreinek: „Agyonütni mindenkit, aki a magánvagyon megszüntetését, a proletárdiktatúrát követeli!"

A rendőrök le is oldották kardjaikat, a népőrök pedig derékszíjukat, és alaposan elvertek néhány odatévedt proletárt. Mind a háromezren – mert ilyen impozáns szép számban tolongtak az üresen maradt Berlini téren[7] – három-négy munkásra vetették magukat, akik kommunista jelszavakat mertek hangoztatni, de azért ettől a néhány forradalmi jelszótól is annyira megrémültek, annyira megzavarodtak, hogy a vérszomjas Garbai percekig nem tudta folytatni beszédét, és még azután sem ült el a zaj, úgyhogy a hozzá közvetlenül közelállók sem tudták, hogy mit beszél. De azt hisszük, ő maga sem.

Sok minden történt még ezután is. Szép, nagy, üres lyukakat beszéltek a levegőbe, Berinkey miniszterelnök úr,[8] Buchinger úr, meg Bíró úr és még nagyon sok nemtudjukkicsodák, akiknek tiszteletére nemes alázattal hajlongott a nemzetiszínű zászló meg a vörös lobogó is, néhány rendőr elvtárs kezében.

A jóból is megárt a sok. A testvéri ölelkezésnek is egyszerre csak vége szakadt. A kirendelt lelkes publikum visszavonult a kaszárnyákba, ahol dupla menázsi várt rájuk: a proletároknak egy kis csapata azonban a Vörös Újság szerkesztősége elé vonult, és harsányan tüntetett a kommunisták mellett.

– Istenkém, milyen szép is volt ez a nap! – sóhajtozhatott este a lefekvés előtt Manó. – Hock János testvéri ölelése és Berinkey tegezése fölér a proletariátus egész jövőjével.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 18.

HÁT MÁR ÖN IS,[1]

a Népköztársaság nagy jogásza,[2] a köztársaság védelméről szóló törvény megalkotója, a demokrácia kálvinista esze tóbijózsefekkel[3] szövetkezik a demokrácia megdöntésére, a forradalom megfojtására?

Nem mi mondjuk, az Ön egykori főnöke – és titokban még mindig vezére: – Lovászi Márton[4] vallotta a rendőrségen, hogy Ön volt az, aki hatszáz koronás megrendelést tett a dunántúli ellenforradalmárok ügynökénél, Tóbi tanár úrnál. Hatszáz koronáért ellenforradalmat méltóztatott rendelni, pedig ezért a csekélységért ma már egy tisztességes temetést sem rendelhetett volna a legutolsó Entréprisenél[5] sem. És Ön mégis temetést akart, egy egész ország temetését, a forradalom elföldelését potom hatszáz koronáért!

Miniszter úr, a szégyen pírja nem pörköli egy kissé az arcát, hogy csak hatszázkoronás „levelezőlapra jövök" ügynökök, szilassyak,[6] kertészistvánok, meg holmi bezsillák[7] azok, akik Önnel együtt meg akarják menteni a hazát, no meg a köztársaságot.

A szociáldemokrata miniszter urak után természetesen a vizsgálóbíró úr is kiállította már az erkölcsi bizonyítványt a sikkasztók bandájáról, akik mellékesen ellenforradalommal is kereskedtek. Ne féljen tehát, az Ön vigécének sem fog meggörbülni egyetlen hajszála sem, hiszen ezekre a férfiakra – ugyebár – nem vonatkozik a köztársaság védelméről szóló törvény, amely az Ön műve, az Ön alkotása. És a minisztertársaival sem gyűlhet meg az Ön baja. Ki is emelhetne szót egy derék forradalmár ellen, aki törvényt plagizál Tisza Istvántól, s aki üres óráiban dunántúli pogromokat, ellenforradalmat és polgárszövetséget szervez.

Fiskálistársa talán, a szatmári álszékelyek Vincéje és zászlóanyja,[8] minden ellenforradalmár védszentje, a szatmári püspök pénzén vásárolt képviselői mandátum egykori boldog tulajdonosa?

Nyugodtan hajthatja álomra fejét, miniszter úr, a demokrata köz-

társaságban, ahol csak azokat a püspököket üldözik, akik nem a Károlyi-párti mandátumokra áldozták az egyház pénzét, ott az Ön hatszáz koronájának az eredetét vagy rendeltetését sem fogja kutatni senki, még csak a rendőrkapitányság sem, mert szigorú megdorgálásra egyetlen rendőrtisztviselő sem pályázik. Inkább rávetik magukat a kommunistákra! Ez sokkal veszélytelenebb és jövedelmezőbb foglalkozás, mert még az elismerés is kijár érte – az ellenforradalmárokat nyomozók megdorgálása és áthelyezési büntetése helyett.[9]

Ne is nyilatkozzon, ne is cáfolgasson, miniszter úr, mert még Önről is megírja a Népszava, hogy a forradalom és a munkásság ügyét a legjobban biztosítottnak az Ön kezében látja. Hogy Tóbi úr, az Ön vigéce tévedésből hurokra került, és véletlenül napfényre került az Ön vele való összeköttetése is, ez igazán ne izgassa. Nem Ön az első ellenforradalmár ebben a demokrata népkormányban, és – nem is az utolsó. A Lovásziak, Batthyányiak, Barthák és Festetichek örökére Ön mindenképpen méltó és megfelelő. Az osztályegyüttműködés áldemokrata és álszocialista kormánya nem is volna teljes az Ön részvétele nélkül.

VÖRÖS ÚJSÁG. 1919. február 18.

AZ ELLENFORRADALOM KORMÁNYBIZTOSAI[1]

A nyíregyházi kommunisták ellen kormánybiztosi parancsra elkövetett merénylet fölött egyszerű kézlegyintéssel napirendre tért a kormány, a kommunista bizalmi férfiak letartóztatása[2] és a katonák lefegyverzése szintén szóra sem érdemes csekélység volt, a szociáldemokrata katonák megverése sem keltett megütközést a demokrata kormánykörökben, valamint a kormány tudta nélkül kihirdetett statárium sem, a szervezkedések és gyűlések betiltásával kapcsolatban. Mindezt észre sem vették, vagy legalább észre sem akarták venni, ha Murányi kormánybiztos úr[3] most ki nem jelenti Szabolcs vármegye közigazgatási bizottsági ülésén, hogy a kormány intézkedését a régi törvényhatósági bizottságok eltörléséről „törvényellenesnek" tartja. Ugyanez a közigazgatási bizottság azonban erélyesen követelte, hogy a kormány vessen véget a szocialista újságok izgatásainak és ezeknek a piszkos szocialista üzelmeknek.

Ezek után már valóban tarthatatlanná vált Murányi ellenforradalmár kormánybiztos úr helyzete, és ezért jobbnak is látta lemondani. Nagy Vince kegyelméből és testvéri rokonérzéséből nyilván nyugodtan félre is vonulhat a közélet színpadjáról, hogy átadja helyét esetleg egy másik ellenforradalmárnak.

Mert, úgy látszik, a demokrácia kormánya rendszerré tette, hogy ellenforradalmár kormánybiztosokkal ültesse be az országot. Legújabban dr. Neubauer Ferenc kisgazdapárti ügyvéd[4] kinevezésével boldogította a somogyiakat, akiknek alighogy sikerült megszabadulni gróf Széchenyi Aladár[5] hírhedt ellenforradalmár kormánybiztostól.

Íme, mi a véleménye a Somogy megyei szociáldemokratáknak legújabb kormánybiztosukról:

„Az ellenforradalmi törekvésekben nyílt szemérmetlenséggel részt vevő kisgazda párt embere lett most Somogy vármegye kormánybiztosává. Ezt a kinevezést elhamarkodottnak és szerencsétlennek tartjuk,

és azt nem fogadjuk el. De nemcsak mi tiltakozunk ellene a legerélyesebben és a legelszántabban, hanem valamennyi polgári párt is, mert valamennyi megdöbbenéssel vette tudomásul ezt a szerencsétlen kinevezést. A Somogy megyei szociáldemokrata párt és a szervezett munkásság *a legerélyesebben tiltakozik az ellenforradalmárokkal nyíltan paktáló kisgazdapártbeli kormánybiztos kinevezése ellen.*"

A Somogy megyei szociáldemokrata párt hivatalos lapja, a Somogyi Hírlap írja ezeket a lelkes sorokat. Csak éppen azt nem tudja a szervezett munkásság, hogy kit vonjon hát most felelősségre a „szerencsétlen" kinevezésért: az ellenforradalmárokkal paktáló Nagy Vincét-e vagy szociáldemokrata államtitkárát, Ágoston Pétert?

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. február 20.

LEVÉL AZ ÁLLAMÜGYÉSZHEZ

Ügyész Úr! Megbocsát, ha ez egyszerű megszólításommal talán megsérteném, de isten látja lelkemet, hamarjában azt sem tudom, hogy e forradalmas, demokrata időkben minek is tituláljam: tekintetesnek, nagyságosnak vagy netalántán „elvtárs"-nak-e? Remélem azonban, hogy Ön túlteszi most magát az ilyen előírt, apró formaságokon, és így is meghallgatja a mondókámat, amit tetszés szerint vehet kérésnek is meg parancsnak egyaránt.

Arról van szó ugyanis, kérem alázatossággal, hogy Ön, mint az állam rendjének legfőbb őre, bizonyára nem méltóztatott észrevenni, hogy jeles kormányunk hivatalos szócsöve, a Népszava, napról napra a „mai állami és *társadalmi rend erőszakos megváltoztatására*" irányuló többrendbeli vétségeket és bűntetteket követ el, amelyeket Ön mint államügyész – tekintet nélkül arra, hogy tagja-e vagy nem az osztályharcot el- és kiárusító szociáldemokrata szatócsüzletnek – elvégre már igazán nem tűrhet el.

Nagyon jól tudom, hogy a kommunisták üldözése az Ön drága idejét annyira lefoglalja, hogy lájbzsurnáljának[1] alig futhatja át az első oldalait. Így történik meg azután, hogy Ön a Népszavának a Budapesti Hírlaptól kölcsönzött nemes politikai irányvonalával mindenképpen meg van elégedve. Igen ám, csakhogy a Népszava sem evett meszes kefét, hogy csupán a nagyvincés és juhásznagysándoros[2] olvasói kedvében járjon. Vannak ám a Népszavának munkásolvasói is, proletárok, tetszik tudni: egész közönséges, rongyos proletárok, akiknek az éhes gyomra nem telik meg a wilsoni[3] dicshimnuszokkal, Károlyi pohárköszöntőivel és az osztályegyüttműködés politikájának tömjénezésével. Ezeknek az embereknek – elismerem, elég könnyelműen és alaptalanul – addig verklizték fejébe a Conti utcabeli urak,[4] hogy a szociáldemokraták Marx világfelforgató elveit hirdetik, és programjuk kiindulópontja a forradalmi marxizmus kiskátéja: a Kommunista Kiált-

vány – amíg csakugyan elhitték, hogy Marx eszméit a munkásságnak meg is kell valósítania.

Ezek a szerencsétlen, jámbor – enyhén szólva – fejőstehenek most forradalmi politikát követelnek a szociáldemokrata párttól és a Népszavától, amely kénytelenségből már kezd is engedni a proletárolvasók terrorjának.

Persze, mindezt Ön nem veheti észre, amikor jóleső, megértő mosollyal csak azt látja a szombati Népszava első oldalán, hogy *„most szavazócédulával menthetjük meg a forradalmat"* – ez Önnek egy napra elég is, 24 fillérért valóban nem is követelhet többet egy államügyész a „nemzetközi forradalmi szociáldemokrácia" pártjától.

De én elárulhatom Önnek, hogy a Népszava becsapja Önt, sőt becsapja kormányon levő gazdáit is!

Képzelje csak: az utolsó oldalon a Népszava nemcsak a „Gummi–Reisner–Harris bazárt", az ékszerlánckereskedelmet és a zöldségközpont panamáit, *hanem a forradalmi marxizmust is hirdeti! Igen, igen: a proletariátus fegyveres felkelését az államhatalom ellen, a munkásság felfegyverzését, a burzsoá állam gépezetének az elpusztítását, a proletariátus forradalmi diktatúráját!*

Ez az, tetszik tudni, amit mifelénk marxizmusnak szokás nevezni. Éppen ezért fogják Önt bizonyára meglepni a Népszava utolsó oldalának egyik félreeső helyén a legapróbb „nonpareil"[5] betűkkel szedett következő sorai, amelyeket azonban egy kis fáradsággal mindenki megtalálhat az „úgynevezett" szerkesztői üzenetekben:

„M. Ferenc. Marx eszméit hirdetni és a Kommunista Kiáltványt terjeszteni minden szocialistának kötelessége".

No, látja, kérem, már a Népszava is kezdi. Alighogy bebörtönöztek Marx eszméinek hirdetéséért és a Kommunista Kiáltvány terjesztéséért 70–80 gaz kommunistát, a Népszava, amely a *„feszítsd meg!"* ordításától visszhangzott napokig – ma *„minden szocialista kötelességének"* hirdeti, amit egy héttel ezelőtt ellenforradalmi cselekedetnek tartott, s amit Ön még ma is a *„mai állami és társadalmi rend erőszakos megváltoztatására irányuló bűntettnek"* minősít.

Pedig ha tudná Ön, hogy mi mindent tartalmaznak annak a Marxnak az eszméi, amelyeket hirdetni félreeső helyeken még a Népszava is szocialista kötelességnek tart! Persze csak egészen kis, utolsó, eldu-

gott, apró nonpareil-kötelességnek – nehogy meglássa a Nagy Vince bácsi és a szociáldemokrata vezérek többi mumusai!

Nem is sorolom fel tehát ezeket a rettenetes Marx-eszméket, csupán a Népszava által is engedélyezett Kommunista Kiáltvány utolsó sorait írom ide, amelyet természetesen Ön mint „szervezett" államügyész nem ismerhet.

„A kommunisták nem titkolják nézeteiket és szándékaikat. *Nyíltan hirdetik, hogy céljaik csakis minden eddigi társadalmi rend erőszakos felforgatásával érhetők el. Reszkessenek az uralkodó osztályok egy kommunista forradalomtól.* A proletároknak e társadalmi rendben láncaikon kívül nincs mit elveszteniök. De nyerhetnek cserébe egy egész világot.

Világ proletárjai, egyesüljetek!"

Hát látja, kérem, micsoda erőszakos, lázító és a *„Magyar Népköztársaság érdekeit sértő"* téveszmék hirdetését tartja a Népszava minden szocialista (de nem minden szociáldemokrata) kötelességének.

Ügyész úr! Remélem, tudni fogja kötelességét! Az a kis különbség, hogy mi lapunk homlokán hirdetjük azokat az eszméket, amelyeket ők félreeső helyeken, félve, reszketve suttognak, hogy senki meg ne hallja, senki meg ne lássa – nem téveszthetí meg Önt.

Aki Marx eszméit hirdeti, aki *„minden eddigi társadalmi rendet erőszakosan felforgatni"* akar – *börtönbe vele!*

Egyébként fogadja hazafias üdvözletemet,

satöbbi

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. március 13.

Abból a nagyon is zavaros ügyből, ami most Szentesen lejátszódott,[1] nekünk három dolog ragadja meg a figyelmünket. Az első az, hogy ez a Neuberger nevű karhatalmi pribék úgy intézkedik, tesz-vesz, felfüggeszt, kifüggeszt, statáriumot hirdet, letartóztat, szabadon bocsát, szemlét tart, mint valami kiskirály. Napok óta nincs szó másról, mint arról, hogy ez a Neuberger nevű elsőfokú ismeretlen mit csinált, hol járt, hol indított vizsgálatot, hol állította helyre a „rendet". A második dolog az, hogy Nagy Endrét letartóztatták, mert kijelentette, hogy kommunistának *vallja* magát. Szóval, csak azért, mert véleménye szerint a munkásmozgalomnak el kell vezetni a termelés szocialista szervezéséhez. Lehet, hogy Nagy Endre *cselekedett* is abban az irányban, hogy ez a meggyőződése valósággá váljék, mint ahogy minden ember azt teszi, amit *gondol. (Csak a szociáldemokraták gondolnak mást és tesznek mást.)* Tény azonban, hogy Nagy Endrét nem azért tartóztatták le, amit tett, hanem azért, amit gondolt. Szóval megtiltják a *gondolkodást.* Nemsokára meg fogják tiltani a lélegzést és az emésztést is. A harmadik dolog pedig az, *hogy a szentesi szociáldemokrata pártszervezet bizalmatlanságot szavazott a szentesi munkástanácsnak.* A szentesi szociáldemokrata párt kissé túllépte ezzel illetékességének határát. A munkástanács a proletariátusnak *szabadon választott szerve* (kivéve a budapestit), az egyedüli szerv, amely képviseleti alapon jött létre, és amely egyedül hivatott a proletariátus nevében és csak az ő nevében szólni és cselekedni. *Amikor a szentesi szociáldemokrata párt bizalmatlanságot szavazott a szentesi proletárok képviseletének, akkor egyúttal bizalmatlanságot szavazott a szentesi proletariátusnak.* Kijelentette, hogy nem azonosítja magát a proletariátussal, ami azt jelenti egyszerűbben, hogy szemben a szentesi munkástanáccsal, amely a proletárok képviselete, ő nem tekinti magát a szentesi proletárok képvi-

seletének. És ez így rendben is volna. Mi is azt hangoztatjuk régen, hogy a párt nem osztály. Most aztán végre ők maguk igazoltak bennünket. *A párt bizalmatlanságot szavazott az osztálynak.*[2]

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. március 20.

ROMÁN IMPERIALIZMUS – MAGYAR IMPERIALIZMUS

Böhm hadügyminiszter úr és Pogány nevű csatlósának szemérmetlen szatmári uszítására[1] most megjött a válasz: a franciák megszállták Aradot, a románok meg elrendelték az általános mozgósítást. A magyarázat: a Magyar Népköztársaság háborús készülődése. A magyar imperializmus és a román készülnek egymásba marni. A magyar burzsoázia félti a piacait, a román burzsoázia pedig *növelni* akarja piacterületét. Ennyi az egész különbség. A burzsoázia, hogy fegyveres erővel védhesse meg a profitját, úgy tüntette fel a marakodást, mintha nem is a profitért és a piacokért, hanem a „hazáért" és a „szabadságért" folyna a harc.

A proletariátus azonban megtanulhatta a háborúban, hogy ezeket a kifejezéseket: „haza" és „szabadság" kellően meg kell kopasztani, hogy elővigyorogjon mögülük a piac és a profit. Böhm és Pogány urak, amikor hazáról és szabadságról beszéltek, és amikor azt mondották, hogy meg kell védeni, ha kell fegyveresen a „hazát" és a „szabadságot", akkor azt mondták, hogy meg kell védeni a piacot és a profitot.

A burzsoázia piacát és profitját védje meg fegyveresen a kizsákmányolt proletariátus – ezt mondták. – Hát nem, kedves Böhm úr és kedves Pogány úr! Ennyire ne gondolják tökkelütöttnek a magyarországi proletariátust. Azért, mert önök Szatmárban elcsaholták mindazt a frázist és uszítást, amit csak az ötéves háború tudott produkálni ebből a fajtából, azért, mert önök a *burzsoá haza és a proletár* fogalmát egynek veszik, azért ne gondolják, hogy a magyar proletár is egynek fogja venni, és elmegy gyilkolni a félrevezetett román proletárt.

A magyar burzsoázia remeg a román versenytől. A román burzsoázia el akarja pusztítani a magyar versenyt. De a magyarországi proletariátusnak más szerep jutott ki ebben a marakodásban, mint amit az osztályharc elárulói és az új háborúra uszítók nekik szántak. *A ma-*

gyarországi munkásságnak történelmi feladata, hogy elsőnek változtassa át a nemzeti, vagyis a burzsoáziák háborújának frontját a polgárháború frontjává. Ezzel a ténykedésével forradalmasítja minden szomszédos ország proletárjait. Ezzel a cselekedetével lehetetlenné teszi a román–magyar burzsoáziák háborúját, és ezzel a cselekedetével teremti meg a román és magyar proletariátus egységes frontját a román és a magyar burzsoázia ellen.

A magyar burzsoázia fegyverkezésére a magyar munkásosztály belső *polgárháborúja* kell hogy megadja a választ. Ez a válasz egyúttal válasz lesz a román burzsoáziának és üzenet a román proletariátusnak.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. március 20.

FELHÍVÁS AZ OROSZ VÖRÖS HADSEREG HAZATÉRT PROLETÁRHARCOSAIHOZ!

Nemzetközi vörös proletárkatonák!

A nemzetközi proletariátus felszabadításáért harcoltatok és véreztetek Szibéria hómezőin, az Ural őserdőiben, a Volga völgyében és a turkesztáni síkságokon. A világ első szovjetköztársaságának forradalmi proletariátusa adott fegyvert a kezetekbe, hogy a világ minden elnyomottjainak forradalmi érdekeit szolgáljátok.

A győzelem, amely a proletárvérrel öntözött orosz földön első ízben szegődött proletár vöröskatonák fegyvereihez, a mienk lesz Magyarország forradalmi földjén is. Az első diadalnál, a proletárdiktatúra megvalósításánál azonban mi nem állhatunk meg.

Előre, törhetetlenül új győzelmek, új diadalok, a világ összes proletárjainak felszabadítása felé!

Nemzetközi vöröskatonák! A ti feladatotok, a ti kötelességetek elöljárni ebben a győzedelmes küzdelemben. A forradalom avantgárdája[1] voltatok már akkor is, mielőtt csak derengeni kezdett az Ural felől a a forradalom mindent bevilágító és mindent beborító fénye. Szovjet–Magyarország proletárhadseregében a legelső sorban van a ti helyetek. *Jöjjetek, a forradalmi Internacionálé proletárharcosai várnak rátok! Jöjjetek, és jelentkezzetek az első budapesti Nemzetközi Vörösezredbe.* Senki sem vonhatja ki magát forradalmi kötelességeinek teljesítése alól. Szükség van mindannyiotokra!

Akik az orosz Vörös Hadseregben tanultátok meg teljesíteni a proletárforradalom feladatát, akik orosz, német, cseh, tót, román és szerb proletártestvéreitekkel együtt Szovjet-Oroszország nemzetközi Vörös Hadseregében tettetek hitvallást forradalmi tettrekészségetekről, jöjjetek és jelentkezzetek a nemzetközi vöröskatonák első csapatába. Jelentkezni minden délelőtt 9-től 2-ig a Várban, a Lovarda utca 1. szám alatt lehet.

Minden hazatért vöröskatonának az új proletárhadseregben a helye.

Éljen a nemzetközi proletariátus forradalmi Vörös Hadserege!
Éljen a szociális világforradalom!
Éljen a Nemzetközi Szovjetköztársaság!

Testvéri üdvözlettel
A Forradalmi Kormányzótanács
Hadügyi Népbiztossága

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. március 23.

FELSZÓLALÁS A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS 1919. MÁRCIUS 27-I ÜLÉSÉN

A székelyek közti agitáció dolgában akarok előterjesztést tenni. A Székely Nemzeti Tanács föloszlott. Ennek az ügynek a vezetését a székely szovjet vette át. Így akarják átszervezni a székely csapatokat székely vörös gárdává, és erős agitációt akarnak a vörös gárda további szervezése érdekében. Akarnak Budapesten agitációs iskolát fölállítani. 12 elvtársat föl is küldtek már a székely front különböző részeiről. Van azonban külön kérelmük: amint a rutén és német nemzetiségek két tárcát kaptak, szeretnének egy székely komisszáriátust felállítani. Programjuk az elnyomott székelyek felszabadítása és a föderatív Magyarországba a székelység behelyezése.[1]

PI ARCHÍVUM 601. f. 1/3 ö. e.

GYŐZÜNK VAGY ELPUSZTULUNK!

Egy orosz elvtársunk mondotta, hogy vannak pillanatok a forradalomban, amikor a történelem színpadát elárasztják a gyengék, a kételkedők, a félve remegők, akik bezárva ajtajaikat, ablakaikat, vattával betömve fülüket, agyukat és szívüket, halálos remegésben mormolják imáikat, csakhogy megmenthessék ezzel nyugalmukat, és mindezt csak azért, hogy holnap a legegyszerűbbnek, a legvilágosabbnak lássék az a probléma, amely ma a legrejtélyesebb, aggodalmakat keltőbb.

Vajon van-e okunk a legcsekélyebb aggodalomra is, vajon jogosult-e a gyengék ingadozása, vajon nem biztosított-e ezernyi akadályon és ezernyi veszélyen át is a győzelem?

Csak a proletariátus szabadíthatja fel önmagát, a munkásság csak a saját erejében bízhat. Az erő titka azonban a proletariátus önbizalmában, forradalmi öntudatában rejlik. Ez az öntudat kell hogy alapja legyen a proletariátus forradalmi fegyelmének is, amelyen fel kell és fel fogjuk építeni a proletariátus új forradalmi Vörös Hadseregét.

A nemzetközi proletariátus érdekei szólítják zászlók alá Magyarország minden dolgozóját. Nincs és nem is lehet helye kivételnek és a kötelességteljesítés alól kibúvásoknak. Mindenkinek a Vörös Hadseregben a helye. A világ minden elnyomottjának és kizsákmányoltjának felszabadítási harcára most toborzódik ennek a szent harcnak nyugati előőrse. Minden katonájának a forradalmi proletáröntudat acélosítsa a karját és szívét. Csak két út állhat előtte:

Győzni vagy elpusztulni!

E harcban csak láncainkat veszíthetjük, de helyében nyerhetünk egy egész világot!

A zászlónkon ezt a jelszót lobogtatja a friss tavaszi szél – jól vésse ezt szívébe minden proletár:

„Nekünk a láncainkon kívül csakugyan nincs más veszteni valónk!"

Ez a harc a hősi önfeláldozások harca lesz, de győzni fogunk. A

forradalmi áldozatkészség jutalma a világ proletariátusának felszabadulása lesz.

Vörös katonák, előre!

A VÖRÖS KATONA, 1919. március 30.

A NEMZETKÖZI ZÁSZLÓALJ OROSZ KATONÁIHOZ[1]

A nemzetközi proletariátus nevében – mondotta – üdvözlöm a nemzetközi proletariátus előőrsét, amely folytatja azt a harcot, mely keletről indult nyugat felé a kapitalizmus megsemmisítésére és a világ összes elnyomottjainak felszabadítására.

Ugyanúgy, mint a forradalmi Oroszország földjén, ahol együtt harcolt az orosz munkás a magyar, szerb, román, tót proletárral, ugyanazzal a forradalmi proletáröntudattal induljatok ti is a harcba, amely nem egyesek és egyes nemzetiségek érdekeiért, hanem a világ proletárjainak felszabadításáért folyik.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 1.

FELSZÓLALÁS A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS 1919. ÁPRILIS 2-I ÜLÉSÉN

A párt- és népbiztossági konferencia hatáskörét az agitációs munkában állapítottuk meg. A hadügyben új osztályok szerveztettek, amelyek irányítják annak a problémának a megoldását, hogy minden alkalmat hogyan lehet felhasználni arra a célra, hogy minél gyorsabban lehessen a vörös hadsereget toborozni: színházak, kabarék, mozifilmek, sportalkalmak, a nemzetközi propaganda, a földalatti propaganda útján is. A politikai komisszárius mellé propaganda bizottságot küldjenek ki. Az agitátorokkal baj van: az első időben nem a legmegbízhatóbb embereket küldtük ki. Nem is agitátoroknak küldtük ki, hanem politikai megbízottaknak, akik ott diktátorként viselkedtek. A toborzás körül hibák voltak. Az emberek azt sem tudták, hogy hol jelentkezzenek. Még a Böhm rendelete alapján rostáltuk meg a toborzás folyamában az embereket: kétszáz közül csak ötvenötöt vettek be a sorozóbizottságba. Tervben volt az is, hogy meghagyjuk a régi kereteket. Összeütközések vannak a kerületi és a hadosztályparancsnokságok között. Ennek szomorú következményei vannak: a vörös hadsereg szervezése a csődhöz áll közel. Budapesten a nemzetközi ezreden kívül egyetlenegy egységünk sincs, amellyel rendelkeznénk, amely fel volna szerelve. Még a politikai komisszáriusok kirendelése dolgában sem történt intézkedés. Nincsenek kiképző kurzusok. *(Egy hang: Szamuely a határozatunk ellen lépett meg!)* A vidéken sem áll olyan fényesen a helyzet, mint Pogány jellemezte.[1] A fejetlenség nagyobb, mint ő mondotta. Mindegyik munkásdirektórium a legképtelenebb intézkedéseket csinálja, és a központból nem ment ki semmiféle intézkedés még a politikai komisszáriusok részére sem.

A hadianyagok mennyiségét illetően nagy a tájékozatlanság. Egy kaszárnyából 14 gépfegyvert kértek. A hadügyben csak hét volt, ennek majdnem szomorú következményei voltak.

Kérdés, hogy mit csináljunk a nőkkel, akik jelentkeztek? ... *(Po-*

gány: ... Amit Szamuely elvtárs mondott, az homlokegyenest ellenkezik a valósággal. A vita alapjául ezeket ne fogadják el az elvtársak.[2]*)* ... Amennyiben Fiedler lemondást[3] vár, teljesítem óhaját. Amikor a pártközi és népbiztosságközi értekezlet volt, az újságíróegyesületben kijelentettem, nem személyi, hanem elvi akadályok vannak, hogy Pogány és én ne csináljuk a vörös hadsereget. A hadseregszervezés ügyét teljesen kivette Pogány a kezemből. Pogány mindent Czóbellel[4] állapított meg. Semmiféle szóváltás köztem és Pogány között nem volt. *(Egy hang: Az a baj, hogy nem váltottak egymással szót!)* Ma ki kellett jelentenem, hogy azok a munkák, amik ott folytak, nem véletlenül folytak. Ezt kötelességem volt megmondani. Kommunista és szociáldemokrata ellentétről is szó volt állítólag. Ezellen a leghatározottabban tiltakozom.[5]

PI ARCHÍVUM 601. f. 1/6–4 ö. e.

BESZÉD 1919. ÁPRILIS 3-ÁN A HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG ÉPÜLETE ELÉ VONULT KATONAI ALAKULATOKHOZ ÉS MUNKÁSTÖMEGEKHEZ[1]

Vöröskatona elvtársaim, munkástestvéreim, Magyarország Forradalmi Kormányzótanácsa mögött olyan hatalmas és erős, diadalmas és tettre kész katona- és munkástömegek állanak, hogy a forradalom ügyét nemcsak Magyarországon, de a határokon túl is diadalra tudjuk vinni. A győzelem titka az a forradalmi fegyelem, amely el kell hogy töltse a Vörös Hadsereg és a forradalmi munkásság minden egyes tagjának lelkét.

A ti proletárakaratotok és forradalmi követeléstek, minden teljesült. Magyarország sorsa nemcsak a katonáknak, hanem a munkásságnak forradalmi fegyelmétől is függ. A termelőmunkának egy pillanatig sem szabad állnia. A mi feladatunk, hogy benneteket, forradalmi katonák, minél előbb szervezett egységekben a proletariátus külső és belső ellenségei ellen küldhessünk. Ehhez azonban el kell látnunk benneteket munícióval, élelemmel, ruházattal, s ennek előállításához munka kell.

Ne engedjétek tehát, munkástestvéreink, megakasztani a Vörös Hadsereg felszerelésének munkáját. Mutassátok meg, hogy a Vörös Hadsereg nemcsak küzdeni, de győzedelmeskedni is tud. Győzedelmeskedni tud ellenségein, és diadalmaskodni tud önmaga felett is. Vonuljatok ugyanabban a rendben és fegyelemben kaszárnyátokba és munkahelyetekre vissza, ahogyan jöttetek, forradalmi fellépéstek célját elérte. Éljen a nemzetközi forradalmi proletariátus!

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 4.

NYILATKOZAT A PESTI HÍRLAP 1919. ÁPRILIS 4-I SZÁMÁBAN

Lelkiismeretlen elemek napok óta azt a hírt terjesztik rólam, hogy fosztogatásra akarok engedélyt adni. Ez alávaló rágalom és alávaló hazudozás.[1] Felkérem az elvtársakat, hogy az ily híreket terjesztő gonosztevőkkel szemben adjanak módot arra, hogy példát statuálhassunk. Tegyék lehetővé, hogy az ily hírek terjesztőit haladéktalanul forradalmi törvényszék [elé] állíthassuk, hogy ott statárialiter[2] végezhessünk velük.

PESTI HÍRLAP, 1919. április 4.

FELSZÓLALÁS A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS 1919. ÁPRILIS 6-I ÜLÉSÉN

Magyarországon a burzsoázia még nem halt meg, csak aluszik. Ez az archimedesi pont: Budapesten sok a munkanélküli, aki a bankokból kivett pénzéből él. Ezeket ki kell utasítani. A kerületi munkástanácsok tegyék meg az előkészületeket arra, hogy aki tőkéjéből él, és semmiféle produktív munkát nem végez, azt ki kell utasítani. Meg kell tiltani, hogy Budapestre utazhassanak az emberek, a helyi munkástanácsok engedélye nélkül. Nemcsak lakásügyi, hanem élelmezési szempontból is fontos a burzsoák eltávolítása. A szovjetek engedélyéhez kell kötni azt, hogy valaki Budapestre utazhassék. A harmadik indítvány: a házközösségek létesítésére való előmunkálatokat meg kell csinálni. A főúri paloták egyáltalán nem alkalmasak külön lakásokra. A Hevesitől[1] ajánlott takarítási rendszert[2] helyesli, de munkáskényszerrel kell megoldani. Aki nem akar a Vörös Hadseregbe menni, és akit nem is engedhetünk be, azokat használjuk fel ilyen munkákra.

PI ARCHÍVUM, 601. f. 1/8 ő. e.

A LAKÁSÜGYI NÉPBIZTOSOK PARANCSAI

Az erőszakos lakásrekvirálók és lázítók forradalmi törvényszék elé állítandók

1. számú parancs

A Forradalmi Kormányzótanácstól ránk ruházott hatalomnál fogva megparancsoljuk, hogy a Lakáshivatal egyelőre három napon át semmiféle kérelmet el ne fogadjon, lakásrekvirálást el ne rendeljen. A Lakáshivatal minden munkása további intézkedésig köteles hivatali helyét haladéktalanul elfoglalni.

Aki hivatali hatalmával visszaél, a három napon belül lakásrekvirálást elrendel, a lakásokba új lakót behoz, erőszakos lakásfoglalásban részt vesz, vagy ezt bármi módon elősegíti, statáriális úton a forradalmi törvényszék elé kerül.

Aki a lakásigénylők között nyílt vagy rejtett úton elégületlenséget, lázadást szít, aki lakásügyi parancsaink ellen agitál, halállal büntettetik.

Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k.[1]
népbiztosok

Budapest, 1919. április hó 8-án.

A lakások összeírása

2. számú parancs

Minden ház felügyelője, ennek hiányában a házbizalmi, köteles az illetékes lisztbizottságoktól[2] a Központi Lakásbiztosság helyiségösszeíró lapjait e hó 10-én elvitetni és pontosan kitöltve legkésőbb e hó 11-én déli 12 óráig az illető lisztbizottsághoz visszajuttatni.

A házi bizalmi férfiak kötelesek a bejelentésben az illető rovatban lelkiismeretesen megállapítani azt, hogy véleményük szerint az illető lakásból hány és milyen helyiség vehető el újabb lakás céljaira, milyen

átalakítás szükséges, hogy benne háztartás berendezhető legyen, vagy háztartás nélküli lakás céljaira mennyire alkalmas.

Ezen rovat kitöltésénél a következőket kell tekintetbe venni: egy család három szobánál nagyobb lakást nem lakhat; gyermektelen házaspár legföljebb két szobát, nőtlen vagy egyedülálló nő legföljebb egy szobát. Orvosok rendelői és várószobái lakószobának nem számíthatók. Méltánylást érdemlő esetekben ezen szabály alól kivételnek van helye, azonban ennek elbírálására egyedül a lakásügyek vezetésével megbízott népbiztosok jogosultak. A rovatot kitöltő az ilyen kivételes esetekre tehet is megjegyzést.

Lakásigényekkel lehetőleg írásban a kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságaihoz kell fordulni, amelyek az igényjogosultságot megvizsgálják, és megföllebbezhetetlen elutasítási joguk van. Az általuk jogosultnak tartott lakásigényeket eljuttatják a Központi Lakásbiztossághoz, amely a kerületi munkástanácsok bevonásával határoz az elintézés fölött.

Lakásra elsősorban szakszervezetben szervezett munkások tarthatnak igényt, akiknek lakásínsége elviselhetetlen.

Aki valamely lakást, helyiséget vagy a benne levő berendezési tárgyakat a kiadott parancsok ellenére vagy elfoglalja, vagy elviszi, a kerületi lakásbizottságoknak vagy a központi lakásbiztosságnak valótlan, hamis adatokat jelent be, vagy rosszhiszeműen elhallgat, valamint azok a hivatali közegek, kik a rájuk bízott kötelességüket lelkiismeretlenül teljesítik, vagy vétkes mulasztást követnek el, a forradalmi törvényszék elé állíttatnak, és az eset súlyosságához képest halállal is büntethetők.

Vágó Béla s. k., Szamuely Tibor s. k.
népbiztosok

3. számú parancs

E parancs megjelenése után megengedjük a családok összeköltözését. Az összeköltözésnél a 2. számú parancs bekezdése az irányadó. Mindenki zavartalanul magával viheti összes ingóságait, fölösleges bútorait pedig nyugta ellenében, amelyet a házbizalmi férfi állít ki, otthagyhatja. Miután az összeköltöző családok rendszerint közös háztartást vezetnek, takaréktűzhelyek, gázrezsók átadása kívánatos volna.

Átköltözés csak abban az esetben van megengedve, ha ezáltal nagyobb lakás szabadul föl. Az átköltözést vagy az átköltözés szándékát vagy tervét be kell jelenteni a házbizalmi férfinak vagy a házfelügyelőnek és ugyancsak ott is, ahova beköltözik az illető család. Mindkét ház bizalmi férfiai vagy házfelügyelői az átköltözésről sürgősen jelentést tesznek úgy a kerületi munkás- és katonatanács lakásbizottságának, mint a központi lakásbiztosságnak.

Vágó Béla s. k., Szamuely Tibor s. k.
népbiztosok

BUDAPEST HAJLÉKTALAN PROLETÁRJAI!

Budapest proletárjainak százai és ezrei vannak még mindig hajlék nélkül. A burzsoá uralom minden gazságával és aljasságával éveken, évtizedeken át minden úton-módon meggátolni igyekezett, hogy a főváros kizsákmányoltjai emberséges, megfelelő hajlékba kerüljenek.

A világháború borzalmai nem értek véget a harctéren, a rettenetes szenvedések és nyomorúságok hullámai most Budapest külvárosaiban fenyegetik elmerüléssel, megsemmisüléssel a dolgozók sok-sok ezreit.

A Lakáshivatal, amely a burzsoá rendszer szülötte volt, legkevésbé sem elégíthette ki a dolgozók érdekeit, de nem felelhetett meg ez a Lakáshivatal a munkásság érdekeinek abban a formában sem, ahogyan eddig folytatta szerencsétlen működését. Mindenre jó volt az a Lakáshivatal, csak arra nem, hogy lakáshoz juttassa azokat a proletárokat, akik még mindig nyolcad-, tized-, sőt tizenötödmagukkal is szenvedik végig a külvárosi nyomortanyák gyilkos borzalmait.

A rendeleteknek és paragrafusoknak százai és ezrei eddig csak arra voltak jók, hogy mellőzhessék és kisemmizhessék a dolgozók tömegeit, akiknek eddig minden téren csak mellőzésben és kisemmizésben volt részük. Ravasz fiskálisok és ügyes szélhámosok akár hetenként is változtathatták lakásaikat, mint más ember az ingét, ha ez éppen úgy tetszett nekik, de nem juthattak lakásokhoz azok, akiknek panasz-szavuk pusztába vesző szó volt a burzsoá elnyomás alatt.

A forradalmi proletariátusban, melyben megvolt a készség és az erő ahhoz, hogy szakítson a burzsoáziával, hogy megsemmisítse a tőkét, megsemmisítse a kizsákmányolást, hogy felszabadítsa a dolgozók millióit, meglesz az erő ahhoz is, hogy végezzen a lakáshivatali visszaélésekkel, bármely részről történjenek is azok. *Elvtársak! A lakásnyomorúság és a lakásrekvirálásokkal és foglalásokkal elkövetett visszaélések olyan hihetetlen mérveket öltöttek az utóbbi időben, hogy ez ellen a forradalmi proletariátus hatalmának teljes súlyával kell fellépni. Olyan*

időket élünk, amikor nem szavakra, hanem tettekre van szükség, néhány szóval körvonalazhatjuk tehát egész programunkat:

Azt akarjuk, hogy hajlékhoz jusson minden hajléktalan proletár, de ne jusson kényelmes úrilakáshoz minden dologtalan csirkefogó.

Azt akarjuk, hogy megsemmisítsük a burzsoáziának a palotákhoz és fényes úrilakásokhoz való jogát, de akarjuk azt is, hogy tisztességtelen, erőszakos úton ne foglalhassa le ezentúl senki azt a csekély számú felesleges lakást, amelyre az arra érdemesek már oly régóta várakoznak.

Aki bennünket eme munkánkban akadályoz, aki rendeleteink ellen vét, azt a proletariátus ellenségének tekintjük, és azzal mint a proletár-forradalom ellenségével fogunk leszámolni.

Elvtársak! Ne üljetek fel a lelketlen izgatóknak, a zavarosban halászóknak, szélhámosoknak, akik a ti bőrötök árán is csak saját érdekeiket védelmezik, és akik még mindig arra merészkednek, hogy megakadályozzák a mi legszentebb feladatunkat:

Hajlékhoz juttatni benneteket, Budapest hajléktalan proletárjai!

Nehéz munka áll előttünk! Türelmet kérünk az elvtársaktól, míg a szemétdombot eltakarítjuk, és az előkészítő munkálatokat megtesszük.

Elsősorban a szervezett ipari munkásság és a kerületi munkás- és katonatanácsok támogatását kérjük, amelyek nagyon jól tudják, hogy csakis szervezetten s rendben lehet ezt a munkát előkészíteni és végrehajtani.

Harcunkat minden ellenségünk ellen veletek együtt akarjuk megvívni, kérjük támogatástokat!

Elvtársi üdvözlettel

Szamuely Tibor s. k.
népbiztos

Vágó Béla s. k.
népbiztos

Újságüzem, Budapest, 1919. április.

ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KÜLÖNGYŰJTEMÉNYE

KIÁLTVÁNY A LAKÁSÜGY RENDEZÉSÉRŐL

Budapest szervezett munkásaihoz!

A lakáshivatalt ma átvettük, és arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a proletariátus bajain csak úgy tudunk segíteni, ha a *panamának és a munkásság kijátszásának ezt a szemétdombját teljes egészében megszüntetjük.*

Az összes hivatalnokok háromnegyed részét, háromszáz egyént, a legmagasabbtól a legalacsonyabbig, miután beigazolódott, hogy nem a proletariátus érdekében dolgoznak, *elbocsátottuk, és helyébe máris megkezdtük a szakszervezeti és kerületi munkástanácsok által ajánlott szervezett munkások beállítását.*

Megállapítottuk továbbá azt, hogy a *lakásigénylők nagy része olyan elemekből áll, akik mindig szemben álltak vagy közömbösek voltak a proletariátus mozgalmaival szemben,* és ahelyett hogy komolyan dolgoznának a proletárrend fönntartásában és a Vörös Hadsereg megerősítésében, a diktatúra eredményeinek megvédelmezésében, ők azok, akik a diktatúra hatalmát elsősorban *kis, piszkos érdekeik megvédelmezésére akarják felhasználni, s arcátlanul a szervezett munkások elé tolakodnak.*

Éppen ezért elhatároztuk, hogy ezen elemeknek *türelmet parancsolunk, és a lakásigények kielégítésével elsősorban a szakszervezetekben szervezett munkások igényeit elégítjük ki.*

A legkíméletlenebbül *le fogjuk törni* ellenben a diktatúrának megbízhatatlan elemeit, zsaroló kísérleteit, annyival is inkább, mert meg vagyunk győződve arról, hogy munkánkban a szervezett munkások támogatni fognak bennünket.

A burzsoázia által felfogadott és megvesztegetett elemek rendzavaró, erőszakos cselekedeteivel szemben a *legkíméletlenebb erőszakkal fogunk felelni.*

A mai napon elrendelt sürgős intézkedéseink a következők:

1. A vidékről, külföldről és főleg Galíciából beköltözött naplopó és árdrágító elemeket[1] rövidesen eltávolítjuk Budapestről. Eddigi számításunk szerint számuk kétszázezerre tehető.

2. Az összes eddigi rendeletek adatainak és megállapításainak megsemmisítésével pontos lakáskataszter veszünk fel a főváros összes lakásairól, a kerületi munkástanácsok bevonásával és közreműködésével. A lakáskataszter pontos kiállítását halálbüntetés terhe mellett parancsoljuk meg a házi bizalmiaknak és a házmestereknek.

3. Az összes nélkülözhető és háztartáshoz alkalmas lakóhelyiségeket rögtön lefoglaljuk, mindenféle irodát, amely nem a köznek szolgál, az összes találkahelyeket, a kitartott nők lakásait, raktárnak használt lakáshelyiségeket, lakásnak alkalmas raktárhelyiségeket, villával és lakással bíró burzsoák villáit vagy lakásait, az összes lakhatásra alkalmas középületeket, egyes egyének által kényelmesen lakott penziókat és lakásokat, szóval minden lakásra alkalmas helyiséget rövidesen megállapítunk, és nemcsak beköltöztetünk, hanem lakhatás szempontjából át is alakítunk.

4. Minden protekció megszűnt. Aki bárki ajánlólevelével jelentkezik, rögtön le fogjuk tartóztatni! Aki levélbeli jogtalan igényekkel zavarja a hivatalt vagy a hivatal bármely hivatalnokát, forradalmi törvényszék elé állítjuk.

5. A burzsoázia összeköltözését megengedjük. Nem vagyunk hajlandók a burzsoák és a proletárok összeköltöztetésével a proletárokat ezek mérgező hatásának kitenni. Felhívjuk az összes nagylakással bíró burzsoákat, hogy rokonságukkal, ismerőseikkel sürgősen költözzenek össze, és erről a most kiadandó rendelet értelmében, az illetékeseknél az összeköltözés tényéről vagy szándékáról tegyenek sürgős jelentést. Illetékesek a házbizalmiak vagy a lakáshivatal.

Az ily módon felszabadult lakásokat proletárok számára lakhatóvá tesszük, és ha szükséges, berendezzük. Összeköltözésnél irányadó elv, hogy egy-egy nagyobb család három szobánál nagyobb lakást nem igényelhet, és az összeköltözésnél igazolni kell, hány szoba szabadult fel az összeköltözés alkalmával.

6. A kastélyokat, palotákat, nagyobb villákat a munkásság kultúrája és a proletárgyermekek számára tartjuk fenn.

Mindezen intézkedések gyors végrehajtásához, a kerületi munkás-

tanácsoknak a munkába való szerves bekapcsolásához, megbízható, szervezett munkások beállításához, a megbízhatatlan házbizalmi férfiak kicseréléséhez és a *három napon belül kiállítandó* lakáskataszter feldolgozásához idő kell.

Meg vagyunk győződve, hogy a szervezett ipari munkások tudnak türelmesen várni addig a pár napig, amíg intézkedéseinket becsületesen megkezdhetjük. Budapest szomorú lakásviszonyai e pillanatban lehetetlenné teszik, hogy a proletárság jogos lakásigényeit sürgősen kielégíthessük. Azt azonban nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy a *szervezett ipari munkásság jogos lakásigényeit nemsokára ki tudjuk elégíteni.*

Akik pedig azután következnek, azok várjanak, mint ahogy tudtak várni a háború alatt, és tudták tétlenül nézni a munkásság forradalmi küzdelmét, és most sem a küzdelemben segítenek, hanem a küzdelmet gyengítik.

Az ilyenek számára a *lakáskérdés legjobb megoldása a Vörös Hadsereg kaszárnyái.* A szervezett ipari munkások és a munkásság bizalmával megválasztott kerületi munkástanácsok támogatását, türelmét kérjük ennek a nem is olyan nagyon nehéz kérdésnek megoldásához, mert mélységesen meg vagyunk győződve arról, hogy a komoly munkásság, a diktatúra megbízható serege nem a lakáskérdés rögtöni megoldásában látja legfőbb feladatát, hanem a termelés szervezésében, fokozásában, a Vörös Őrség és a Vörös Hadsereg megszervezésében, szóval a burzsoázia intézményeinek eltiprására szolgáló intézmények megteremtésében.

Komoly napok előtt állunk. Az ellenforradalom szervezkedik. A proletárdiktatúra ma nem a lakáskérdés sürgős megoldásától függ – és bizonyos, hogy a komoly szocialista munkások velünk együtt így gondolkoznak. Még egyszer kérjük támogatásukat és bizalmukat a ránk bízott feladat sürgős megoldásában.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 10.

A LAKÁSÜGYI NÉPBIZTOSOK PARANCSAI ÉS KÖZLEMÉNYEI

A KERÜLETI LAKÁSBIZOTTSÁGOK HATÁSKÖRE

4. SZÁMÚ PARANCS

Szervezett munkások!

Akiknek jogos lakásigényük van, hajléktalanok, vagy elviselhetetlenül túlzsúfolt lakásban laknak, igénylési kérelmüket vasárnaptól kezdve a kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságainál jelenthetik be. E lakásbizottságok a munkástanácsok helyiségeiben találhatók. Minden lakásigénylő a kerületi lakásbizottságtól lakást kérő listát kap, amelyet sajátkezűen tölt ki.

A jogosult és indokolt lakáskérelmeket a lakás kiutalása végett a kerületi munkástanácsok terjesztik föl a központi lakásbiztossághoz, amely az igénylőket a lakás kiutalásáról és a behelyezés pontos idejéről postán értesíti. Indokolatlan lakáskérelmeket a kerületi lakásbizottságok a saját hatáskörükben utasíthatnak el. Az elutasítás megfellebbezhetetlen.

Budapest, 1919. április 11-én. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

TANÁCSKÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYTÁR, 1919. 2. füzet

A LAKÁSBIZOTTSÁG ÉRTEKEZLETE

Folyó hó 12-én délelőtt 9 órakor a fővárosi kerületek munkás- és katonatanácsainak a központi lakásbiztosságba delegált egy-egy kiküldöttje a képviselőházban jelenik meg. A lakások átalakítása és általában a lakáskérdéssel összefüggő összes építészeti kérdések megbeszélésére ugyancsak a lakásbiztosság épületében értekezlet lesz, amelyen a következők jelennek meg:

Országos Lakásépítési Tanács, a szociális termelés népbiztosságának építészeti osztálya, a főváros építészeti osztálya, a lakásbiztosság műszaki osztálya, az építőmunkások országos szövetsége két-két delegált képviselővel, ezenkívül Varga Jenő[1] és Székely Béla[2] népbiztosok. Az érdekelteket pontos megjelenésre kérjük föl.

Budapest, 1919. április 11-én. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

NÉPSZAVA, 1919. április 12.

Az összes budapesti lisztbizottságokhoz

A lisztbizottságok kötelesek az általunk elrendelt helyiségösszeíró lapokat a központi lakásbiztossághoz folyó hó 13-án, vasárnap délig beszállítani. Egyidejűen köteles minden lisztbizottság jegyzéket adni azokról a körletükbe tartozó lakásokról, amelyeknek összeíró lapjai hozzájuk nem érkeztek be.

Budapest, 1919. április 11. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

NÉPSZAVA, 1919. április 12.

Hol kell bejelenteni a lakás iránti kérelmet?

5. számú parancs

Miután a lakáskérdést gyökeresen megoldani, Budapest szervezett munkásságának lakásigényeit feltétlenül kielégíteni igyekszünk és akarjuk, szükséges, hogy az új lakáselosztó rendszert egységes alapokra fektessük le. Elrendeljük tehát, hogy mindaddig, amíg a lakáskatasztert és lakásigénylést bejelentő ívek feldolgozásával el nem készülünk, Budapesten semmiféle lakásrekvirálás, behelyezés vagy foglalás ne tör-

ténhessék. Tekintettel arra, hogy minden reményünk megvan, hogy ezeket a szükséges előmunkálatokat április 20-ig befejezzük, addig szünetel minden lakáskiutalás és az új igények kielégítését a kerületi lakásbizottságok által megállapított igényjogosultságok alapján április 20-án megkezdjük.

Szervezett munkások lakás iránti kérelmei vasárnaptól, e hónap 13-tól kezdve a kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságainál jelenthetők be az alábbi helyeken:

I. Gellért-szálló, I. emelet, 113. szoba.
II. Margit-körút 44., félemelet 3. (Munkástanács).
III. Főtér 3. (kerületi elöljáróság).
IV. Váci-utca 62. sz. I. emelet 15. (Újvárosháza.)
V. Honvéd-utca és Szalay-utca sarok (V. kerületi elöljáróság).
VI. Teréz-körút 7., I. emelet (Munkástanács.)
VII. Dob-utca 51. (kerületi elöljáróság).
VIII. Baross-utca 67., I. emelet 32. (kerületi elöljáróság).
IX. Ráday-utca 28., II. emelet (Munkástanács.)
X. Szent László-tér (elöljáróság).

Aki rendelkezéseink ellen vét, forradalmi törvényszék elé kerül.

Budapest, 1919. április 12. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

TANÁCSKÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNYTÁR, 1919. 2. füzet

A diktatúráért küzdők mindig hangoztatták, hogy a proletárdiktatúra még nem jelenti a mennyországot, hogy a proletariátusra még keserves megpróbáltatások és súlyos küzdelmek várnak. Mégis a proletariátus egyes rétegein újabban idegesség és türelmetlenség észlelhető. Mi nagyon értjük ezt a türelmetlenséget. A proletariátus a háború négyéves drillje és megfeszített, kimerítő munkája árán megvásárolta magának a jogot minden bizonnyal a jobb, emberségesebb élethez. Megértjük a proletariátus idegzetének ezt a végsőkig feszültségét, amely napok, órák, pillanatok alatt akarja megoldani, meggyógyítani a kapitalizmus minden fölszakadt, égető sebét. Megértjük. Megértjük, hogy a proletariátus órák alatt levegős, tiszta lakáshoz akar jutni, hogy jobb, bővebb táplálékot akar.

Azonban az öntudatos és forradalmi proletariátus tudni fogja, hogy ezek a kérdések bármilyen fontosak és sürgetőek, mégis eltörpülnek a magyarországi proletariátus nemzetközi kötelességei előtt. A proletárdiktatúra energiáinak nagy részét nem fordíthatja reformista célok megvalósítására, mert forradalmi céljai vannak. Nem fordíthatja helyi, hazai kérdések megoldására, mert nemzetközi feladatai vannak, amelyek megoldásra várnak. A proletariátus életigényeinek javítása bizonnyal igen fontos. Fontos volt a kapitalista társadalomban is. Mégis akkor is azt mondtuk, hogy nem ez a legfontosabb, hogy a kapitalizmuson belül minden „eredmény" csak toldozó-foldozó eredmény, és eltörpül a végső feladat: a forradalom és a diktatúra megvalósításának feladata mellett. Szükség volt a kapitalizmusban is erre a munkára, de nem volt a legfontosabb. Szükség van rá most is, de most sem a legfontosabb. Ha a magyarországi proletariátus most mindent egyszerre akarna megépíteni és a maga életének sürgős megjavítására fordítaná erejét, akkor a nagyobbik feladat, az igazi feladat: a nemzetközi for-

radalom segítségének feladatát ki végezné? A cél: most is a forradalom és nem a reform.

Ezt mindig szem előtt kell tartania a proletariátusnak. A diktatúra rövid, kéthetes életében köztulajdonba ment át az összes telek, ház, üzem, föld, bánya. Ez nem eredmény? A proletariátus életigényeiben nem állhatott be nagyobb mértékű javulás, hiszen nemigen volt miből javítani a helyzeten. De ma a proletariátus hatalmon van. Ez azt jelenti, hogy ő intézi a termelést és az elosztást, és sorsán akkor javít, abban a percben javít, amelyikben megvan rá a módja. Eddig, a kapitalizmusban nem lehetett javítani a proletariátus életmódján, mert a kapitalista termelés törvényei odabilincselték a piszkos odújához. De most már nincs kapitalizmus. A bérrendszer és a kapitalista áralakulás megszűntek uralkodni a proletariátus szenvedő testén. A pénz már nem tőke, hanem a végzett munka arányában kiadott utalvány a rendelkezésre álló jószágok egy bizonyos részére. De csakis a rendelkezésre álló jószágok részére. Ami nincs, arra nem lehet utalványt adni. Ha nincs elegendő élelem, ha nincs elegendő lakás, akkor nem lehet megoldani, véglegesen levenni a napirendről sem az élelmezés, sem a lakáshiány kérdését. A megoldás csak ideiglenes lehet. Az élelmezést csak úgy lehet ideiglenesen elintézni, ha folyton fokozódó élelmiszerkészletek állnak rendelkezésre. A lakáskérdést is csak úgy, ha folyton növekedő számban áll rendelkezésre tiszta, világos, egészséges lakás. De hogyan állhat mindez rendelkezésre? Csak úgy, ha termelünk, ha építkezünk. De a gazdaságos építkezéshez is, a gazdaságos termeléshez is számos külföldi anyagra van szükség. Be kell vonni a külföldi termelést a hazai termelésbe. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy a külföldi termelést hasonló körülmények közé kell helyezni, mint a hazait. Vagyis külföldön is meg kell szüntetni a bérrendszert, a pénztőke jellegét, a kapitalizmus áralakulási törvényeit. Mindenütt föl kell szabadítani a proletariátust a kapitalizmus bilincsei alól. Segíteni kell a nemzetközi forradalmat!

A lakáskérdés megoldása tehát végső fokon szintén a nemzetközi forradalom. Minden kérdést, a kapitalizmus minden nyomorúságát csak a nemzetközi forradalom fogja véglegesen megszüntetni.

Nem reformista politikát kell folytatni tehát, hanem forradalmi politikát.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 12.

A LAKÁSÜGYI NÉPBIZTOSOK PARANCSAI ÉS KÖZLEMÉNYEI

A lakásügyi népbiztosok közleménye

Azon téves hírekkel kapcsolatban, amelyek a Központi Lakásbiztosság hivatalnokaival szemben fölmerültek, és amelyekre a kiadott kommüniké is tápot nyújthat, kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy az elbocsátottak legtöbbje nem vétett a proletárérdek ellen és nem volt megbízhatatlan, és az elbocsátásuk főleg azért történt, mert a hivatal átszervezése folytán a munka legnagyobb részét a kerületi munkás- és katonatanácsok vették át, és így az ő munkájuk a Központi Lakásbiztosságnál fölöslegessé vált. Ilyen vádakat meg nem érdemlő hivatalnokok egyébként a vezetéssel megbízott népbiztosoktól megfelelő elbocsátási bizonyítványt kaptak.

Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k.
népbiztosok

NÉPSZAVA, 1919. április 13.

Lakáskeresők figyelmébe

6. számú parancs

A Budapest lakásügyeinek teljhatalmú intézésével megbízott népbiztosokhoz, illetve a vezetésük [alatt] álló központi lakásbiztossághoz közvetlenül csak közintézmények, munkástanácsok és szakszervezetek fordulhatnak levélbeli kéréseikkel. A központi lakásbiztossághoz levélben bejelenthetők a lakásmegüresedések is. Lakásigényekkel azonban kizárólag csakis a kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságához lehet fordulni. A központi lakásbiztossághoz írásban bejelen-

tett lakásigényeket egyáltalán nem veszik figyelembe. Ismételten figyelmeztetjük a házi bizalmi férfiakat, hogy az üressé vált lakásokat haladéktalanul kötelesek írásban bejelenteni a Központi Lakásbiztosságnak, azonban egyáltalán nincsen joguk a beköltözést a megüresedett lakásba bárkinek megengedni. A megüresedett lakást csak az foglalhatja el, akinek a kerületi lakásbizottság igényjogosultságát megállapította, és akit a központi lakásbiztosság a lakásba behelyez. Minden régebbi lakásigazolvány, amelynek alapján a lakást el nem foglalták, érvénytelen.

Budapest, 1919. április 13-án.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

7. SZÁMÚ PARANCS

Lelkiismeretlen, gonosz emberek még mindig megakadályozni igyekeznek, hogy a Központi Lakásbiztosság és a kerületi munkástanácsok bizottságai lakáshoz juttassák azokat, akik erre valóban érdemesek. Tekintettel arra, hogy többszöri figyelmeztetésünk dacára is a jogosulatlan lakáskeresők ezrei zaklatják és zavarják a kerületi lakásbizottságokat, megparancsoljuk, hogy mindazokat, akiknek lakáskérését, mint határozottan jogosulatlant a kerületi lakásbizottságok visszautasítják, nyomban letartóztassák és forradalmi törvényszék elé állítsák.

Budapest, 1919. április 14.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

8. SZÁMÚ PARANCS

Lakások tisztogatására, festésére, meszelésére és kijavítására vonatkozó összes kívánságok írásban küldendők be a kerületi lakásbizott-

sághoz, amely azokat ellenőrzés után beküldi a Központi Lakásbiztosításhoz végrehajtás végett.

Budapest, 1919. április 14.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

A kerületi munkás- és katonatanácsoknak a központi lakásbiztosításhoz delegált tagjai 15-én reggel 8 órakor jelenjenek meg a központi lakásbiztosításnál.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 15.

LAKÁSKERESŐK

Hosszú, végtelennek látszó embersorok húzódnak el a kerületi munkástanácsok lakásbizottságainak helyiségei előtt. Óráról órára nő a fenyegetően nyugtalan, türelmetlen tömeg, mintha csak hajléktalan lenne Budapest lakosságának jó része, és az emberek tízezrével hálnának éjszakánként szabad ég alatt. Lakásért lót-fut, ácsorog, sír és jajgat mindenki, a nyugalmazott miniszteri tanácsosoktól kezdve a sarki fűszeresig minden dologkerülő, míg a padlásszobákban és pinceodúkban nyomorgó szervezett munkások a gyárakban, műhelyekben verejtékeznek, hogy egy pillanatra se álljon meg a termelés munkája, amelyre a proletárállamnak olyan nagy szüksége van. Aki valóban rászorult, hogy új lakásba kerüljön, aki évek, sőt évtizedek óta szenvedi nyolc-tizedmagával a külvárosi tömeglakások minden borzalmait, alig férhet a kerületi lakásbizottságokhoz, mert szemérmetlen tolakodók, megrögzött lakáspiócák elállják az útját, elrabolják drága munkásidejét.

Ez ellen a veszedelmes csőcselék ellen, amelyet a munkásság sohasem látott forradalmi harcaiban, amely gyáván meghunyászkodva kussolt a burzsoázia uralma alatt, és amely most sem akar egyebet, mint hogy megakassza a proletárállam nyugodt és biztos felépítésének munkáját, hogy jogtalan követeléseivel és zsarolásaival zavart támasszon a dolgozók soraiban, a szervezett munkásságnak minden erejével, elszántságával és kérlelhetetlenségével kell fellépnie. Azokból a rendeletekből, amelyeket a Központi Lakásbiztosság vezetésére kirendelt teljhatalmú népbiztosok adtak ki, az elmúlt napok alatt minden öntudatos proletár előtt világos lehet az a törekvés, hogy megszüntessünk minden lakáshivatali visszaélést, panamát, protekciót, de lehetetlenné tegyünk minden jogosulatlan zsarolást is.

Azt az anarchiát, amelynek a régi lakáshivatal adott hajlékot, és amely már-már megsemmisüléssel fenyegette a proletárforradalom vívmányait, ki kell irtani gyökerestül. Könyörtelen harcot kell indítani

mindazok ellen, akik jogosulatlan, zsaroló és provokáló fellépésükkel a proletárállam rendjét és nyugalmát zavarják. Ezt a harcunkat azonban csak akkor vívhatjuk meg sikeresen, a fagyöngyöktől és piócáktól csak akkor szabadíthatjuk meg az ifjú proletárállam testét, ha Budapest szervezett munkássága segítő kezet nyújt nekünk abban a törekvésünkben, hogy a lakást kérő szörnyetegek nyakára taposhassunk.

Minden józanul gondolkodó ember igen jól tudja, hogy Budapest szerencsétlen építkezési rendszere, amely elsősorban a burzsoázia túlzott és fényűző igényeit volt hivatva szolgálni, nem olyan, hogy máról holnapra Budapest proletariátusának szolgálatába állíthatnók. A paloták és nagyúri lakások, amelyek jók voltak arra, hogy hajlékai legyenek a gyárosok, bankigazgatók és földesurak henye naplopásainak és dőzsölésének, nem alkalmasak arra, hogy kellő átalakítás nélkül hajlékul szolgáljanak a lakásborzalmak minden iskoláját megjárt és a lakásínség minden szenvedésében megedzett proletárcsaládoknak. Hogy ezeket a szükséges átalakításokat elvégezhessük, ehhez nemcsak idő kell, hanem anyag, mégpedig rendkívül sok anyag is, amellyel, sajnos, a proletárállam egyelőre nem rendelkezik.

A legjobb, a legnemesebb és legbecsületesebb igyekezetünk mellett is legfeljebb csak azt érhetjük el, hogy lakáshoz juttassuk mindazokat a szervezett munkásokat, akik hajléktalanok, vagy pedig akiknek lakásnyomorúsága immáron elviselhetetlen. De ezt csak úgy érhetjük el, ha az új lakások szerzésének lehetőségéből kizárjuk mindazokat, akiket nagyzási hóbortjuk vagy a ravasz spekuláció visz a kerületi lakásbizottságok elé. Százan és ezren vannak olyanok, akik néhány hónap alatt már harmad-, negyed-, sőt ötödízben is változtatják lakásukat, nem mintha régebbi lakásaik megfelelők nem volnának, hanem jórészt azért, hogy folytonos lakáscserékkel újabb és újabb üzérkedésre nyerjenek alkalmat.

A lakáskeresés Budapesten már valósággal hivatássá vált, és az emberek jó része, akik napokon és heteken keresztül ácsorogtak a lakáshivatal előtt, mind ez ideig nem hiába pazarolták idejüket: mindenben megtalálták számításaikat. A proletárállam azonban nem tűrheti tovább ezt a lelketlen, gonosz üzérkedést, nem tűrheti, hogy hivatásos szélhámosok szervezett munkások nyomorgó családjainak bőre árán sok-sok ezres jövedelmekre tegyenek szert lakászsarolási manővereik-

kel, nem tűrheti, hogy amíg 8–10–15 tagú munkáscsaládok szótlan megadással és bizakodó várakozással egy nyomorúságos odúban töltik napjaikat, addig legyenek emberek, akik hetenkint és hónaponkint váltogatják lakásaikat, és fokozzák egyszobás lakásról két-, három-, négy-, sőt ötszobás lakásra is minden tekintetben jogosulatlan és indokolatlan igényeiket.

A Központi Lakásbiztosság, amely egyetlen tördöféssel egyszer s mindenkorra megszüntette a régi lakáshivatalban már szokássá vált visszaéléseket és panamákat, meg akarja, és meg fogja semmisíteni azokat a visszaéléseket is, amelyeket ezek az ismert zsarolók most sietve akarnak átplántálni a kerületi lakásbizottságok környékére. Ezek az aljas kísérletek azonban vissza fognak pattanni arról az erős, áttörhetetlen falanxról, amellyel a szervezett munkásság védelmezi, ha kell, még a saját élete feláldozásával is, a proletárforradalom minden vívmányát, a proletárállam minden hatalmi szervét.

A szervezett munkásságnak meg kell mutatnia az öklét azoknak a lelketlen gonosztevőknek, akiknek már réges-régen a börtönben vagy a bitófán van a helyük.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 15.

A LAKÁSÜGYI NÉPBIZTOSOK PARANCSAI

A LAKÁSÜGY ÚJ RENDJE

A LAKÁSOK TATAROZÁSAINAK ELLENŐRZÉSE – ELREKVIRÁLJÁK A TALÁLKAHELYEKET – BÖRTÖNBE A LAKÁSÜZÉRKEDŐKKEL – A SZÁLLÓKBAN ÉS PENZIÓKBAN VALÓ REKVIRÁLÁSOK

A Központi Lakásbiztosságon lázas igyekezettel folyik a lakásbevallási ívek földolgozása és az üres és rekvirálásra alkalmas lakások kataszterének a megállapítása. Ezzel párhuzamosan a kerületi lakásbizottságok a lakásigénylők kérelmeinek ezreit vizsgálják fölül, és már most is megállapítható, hogy az eddig bejelentett igényeknek több mint 75 százaléka jogosulatlan. Minden remény megvan arra, hogy a jogosult lakásigényeket rövid időn belül teljes mértékben sikerülni fog kielégíteni. Ebből a célból a Kispest-Wekerletelep-i, úgyszintén a pestszentlőrinci megkezdett munkásházak továbbépítését a tegnapi nap folyamán elrendelték. A munkálatoknak néhány héten belül való befejezésével mintegy ezer lakás áll majd a jogos lakásigénylők rendelkezésére.

A bútorkérdés rendezésére szintén megtétettek az intézkedések, és a központi bútorelosztó hivatal a közeli napokban remélhetőleg már munkához láthat.

A mai napon kiadott lakásügyi rendeletek a következők:

9. SZÁMÚ PARANCS

A kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságai haladéktalanul gondoskodjanak, hogy a náluk bejelentett tatarozási munkálatok ellenőrzésére bizottságok menjenek ki a helyszínre, és állapítsák meg az átalakítási és tatarozási munkálatok szükségességét; ezt az ellenőrzést lehetőleg szakemberek végezzék. A munkálatok iránti előterjesztések a Központi Lakásbiztossághoz intézendők, mely az építési direktórium útján gondoskodni fog arról, hogy a munkálatok minél gyorsabban megkezdődhessenek és elvégeztessenek. A kerületi lakásbiztosságok lehetőleg igyekezzenek a kerületükben levő nyersanyagokat és

szerszámokat fölkutatni, és azt a Központi Lakásbiztossághoz bejelenteni. Úgyszintén fölhívunk mindenkit, akiknek elrejtett építőanyagokról vagy szerszámokról tudomása van, hogy ezt hozzánk bejelentse.

Budapest, 1919. április 15. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

10. SZÁMÚ PARANCS

A szervezett munkásság lakásínségének részbeni enyhítésére elrendeljük, hogy a főváros területén levő 29 magántalálkahely és 25 titkos találkahely a rendőrségi nyilvántartó adatai alapján haladéktalanul elrekviráltassék, és a jogosult lakásigénylők rendelkezésére bocsáttassék.

Budapest, 1919. április 15. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

11. SZÁMÚ PARANCS

Miután ismételten előfordult, hogy legszigorúbb intézkedéseink és figyelmeztetéseink dacára is egyes gonosztevők lakásüzérkedéseikkel még mindig nem hajlandók fölhagyni, megparancsoljuk, hogy mindazokat, akik lakásigényeikkel egyszerre több kerületi lakásbizottsághoz fordulnak, haladéktalanul letartóztassák és forradalmi törvényszék elé állítsák.

A szélhámosok legtöbbje olyképpen igyekszik kijátszani rendelkezéseinket, hogy az egyik lakásbizottságtól, amely jogosulatlan kérelmét már elutasította, hasonló kérelemmel egy másik lakásbizottsághoz fordul. Ennek a visszaélésnek a meggátlására megparancsoljuk, hogy ezentúl mindenki csakis a saját kerületének lakásbizottságához fordulhat lakásigénylési kérelemmel.

Budapest, 1919. április 15. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

Rendelet valamennyi munkás- és katonatanács lakásbizottságához

Szállodákban és penziókban csak a szállók, penziók és étkezőüzemek országos bizottsága (Vámház-körút,[1] Nádor-szálló) útján lehet bárkit beszállásolni. Ezen helyekre tehát a föntnevezett országos bizottság hozzájárulása nélkül semmiféle hatóságnak vagy intézménynek senkit elhelyezni nem szabad.

Amennyiben a kerületi munkás- és katonatanácsok lakásbizottságainak sürgős esetben föltétlenül szállodai vagy penziószobára van szüksége, telefonon az országos szállodai, penzió- és étkezőbiztosság szobanyilvántartó irodájához kell fordulni (József 22–70), amely iroda a rendelkezésre álló szobákból ármegtérítés kötelezettsége mellett szobát utal ki. Akik jelen rendeletünk ellen vétenek, forradalmi törvényszék elé kerülnek.

Budapest, 1919. április 15. Szamuely Tibor s. k., Vágó Béla s. k. népbiztosok

NÉPSZAVA. 1919. április 16.

A proletárság részletfizetésre kap bútort

12. számú parancs

A szervezett munkásság részletfizetéses bútorszükségletének kielégítésére Központi Bútorelosztóhivatalt (IV., Veres Pálné-utca 24.) állítunk fel. Minthogy korlátolt mennyiségű bútor áll a proletárság rendelkezésére, zár alá vesszük az összes bútorkereskedésekben, raktárakban, gyárakban és műhelyekben levő kész, valamint a nagy- és kisiparban készítés alatt levő és készítendő bútorokat. A proletárok igényjogosultságát a bútorberendezésekre és berendezési tárgyakra az illetékes kerületi és környékbeli munkástanácsok a házbizalmiak adatai alapján állapítják meg, és a központi lakásbiztosság felülvizsgálata után a Bútorelosztóhivatal végzi a kiutalást, illetve elosztást.

Elrendeljük, hogy az összes bútorkereskedések, bútorgyárak és asztalosiparok (műhelyek) 48 órán belül üzletük, műhelyük és raktáruk bútorkészlet-leltárának két példányát a beszerzési, illetve előállítási ár, valamint a beszerzés, illetve készítés időpontjának megjelölésével a Központi Bútorelosztó Hivatalhoz küldjék be.

A bútorok részletfizetésre kaphatók.

Fölhívatnak az összes kerületi és környékbeli munkástanácsok és lakásbizottságok, hogy az összes fölkutatható rejtett bútorraktárakat, valamint az elhagyott és fölszabaduló lakások fölösleges bútorkészletét a fenti hivatallal azonnal közöljék. A jelen rendelet megjelenése előtt eladott, de még el nem szállított bútorok az igazolt vevők tulajdonát képezik. Jelen rendelet megjelenésével a Központi Bútorelosztó Hivatal azonnal megkezdi működését.

Budapest, 1919. április 17.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 18.

Tilos az önkényes lakásfoglalás

13. számú parancs

Lakást vagy bármilyen más helyiséget rekvirálni, elfoglalni vagy abba behelyezni kizárólag a központi lakásbiztosságnak van joga. Ennek dacára ismételten megtörtént, hogy a kerületi munkás- és katonatanácsok saját vagy mások céljaira lakásokat, illetve helyiségeket foglaltak le, és ezzel nemcsak akadályozzák, de lehetetlenné teszik a központi lakásbiztosság munkáját. Nemcsak a magánházak, de a klubok, egyesületek, szállodák és penziók bárki által való rekvirálása vagy lefoglalása is a legszigorúbban tiltva van.

Ezen tilalom nemcsak egyes személyekre, hanem a különböző központi és kerületi hatóságokra is, bármily célú egyesületekre is vonatkozik. Az utóbbi időben különösen ezek részéről tapasztaltuk, hogy hihetetlen mértékben növelik igényeiket, holott ezeknek kellene tudniok

elsősorban, hogy a lakásbiztosság legsürgősebb feladata a proletárcsaládoknak a legrettenetesebb lakásnyomorból való megváltása. Ugyanakkor, amikor ezer meg ezer szervezett munkás családja a legborzalmasabb odúban sínylődik, nem engedhető meg, hogy hatóságok, köz- és magánintézmények a legképtelenebb módon terjeszkedjenek. Ha majd fedél alá tudjuk juttatni a nyomortanyák alóli felszabadításra váró proletárokat, akkor sor kerülhet a különböző hatóságok és intézmények nagymérvű terjeszkedési igényeinek kielégítésére.

Nemcsak nem engedhető meg semmi körülmények között sem, hogy a lakásanarchia éppen a szovjethatóságok egyes szervei vagy különböző munkásszervezetek részéről még veszedelmesebbé tétessék. Elrendeljük tehát, hogy mindazok a köz- és magánintézmények, szakszervezetek vagy ezek csoportjai, pártszervezetek, egyesületek és klubok, valamint hatóságok, amelyek március 21-e óta a lakásbiztosság vagy bárki más engedélyével, vagy engedélye nélkül lakást vagy bármilyen más helyiséget foglaltak el, hogy ezt 48 órán belül a központi lakásbiztosságnak írásban bejelentsék a forradalmi bíróság előtt való felelősség terhe mellett.

Budapest, 1919. április 18.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

14. SZÁMÚ PARANCS

A fővárosban élő idegen honosok ellenőrzése céljából megparancsoljuk, hogy Budapest kerületeinek házbizalmiai, illetve szállodai és penziói üzembiztosai kötelesek 48 órán belül a központi lakásbiztossághoz írásban bejelenteni a náluk levő idegen honosok nevét, családtagjainak számát, illetőségi helyét, foglalkozását, milyen lakást foglalnak el, és mióta laknak Budapesten.

Budapest, 1919. április 18.

Szamuely Tibor, Vágó Béla
népbiztosok

Felhívjuk az összes kerületi munkástanácsokat, hogy a 12. számú parancs végrehajtásaképpen a proletárok megállapított bútorigényeit naponta délelőtt fél tízig fölülbírálás végett küldjék be a központi lakásbiztosság behelyező osztályához, a környékbeli munkástanácsok a központi lakásbiztosság környék-osztagához.

A lakásügyek vezetésével megbízott népbiztosok a központi lakásbiztossághoz politikai megbízottnak Somló Dezső elvtársat, a központi lakásbiztosság mellett működő bútorelosztó hivatal vezetőjévé Fait Mihály elvtársat nevezte ki.

A házak köztulajdonba vételéről szóló kormányzótanácsi rendeletnek a munkásházakra vonatkozó intézkedése sok félreértésre adott alkalmat. Ezeknek eloszlatása céljából és hogy a munkástanácsok egyöntetűen járjanak el, a kerületi és környékbeli lakásbizottságok kiküldötteit április 22-én, kedden délelőtt 10 órára a központi lakásbizottsághoz értekezletre hívjuk össze, ahol a szociális termelés népbiztossága is megjelenik, és a szükséges felvilágosítást megadja.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. április 19.

SEGÍTÉS A ROKKANTAKON, ÖZVEGYEKEN ÉS ÁRVÁKON

Az illetmények és járulékok felemelése

Szamuely Tibor népbiztos, akit a Forradalmi kormányzótanács a rokkantügyek teljhatalmú intézésével megbízott, újabb rendelkezést tesz közzé, ez a 2. számú parancs.

Öt év mulasztásainak bűnét huszonnégy óra alatt jóvátenni lehetetlen feladat. A rokkant proletárokkal szemben a burzsoá társadalom annyi jogtalanságot követett el, s annyi gonosz rosszindulatot tanúsított e hosszú idő alatt, hogy a rokkantkérdés rendezése és igazságos megoldása szinte emberfeletti terheket ró azokra, akiknek kötelességévé vált, hogy ezt a kérdést végre valójában rendezzék is. Ehhez azonban időre van szükségünk, mert az elmúlt évek alatt a rokkantak ügyében történt összes intézkedések nemhogy hozzájárultak volna a kérdés megoldásához, hanem még inkább hátráltatták azt. Még csak a technikai lehetősége sincs meg annak, hogy ezt a kérdést máról holnapra rendezhessük.

Éppen ezért kénytelenek vagyunk pillanatnyi segélynyújtásra szorítkozni mindaddig, amíg megteremtjük a technikai előfeltételét annak, hogy a rokkantügy rendezését és a segélyezés apparátusát egészséges alapokon építhessük fel. Addig is, amíg a munkálatok elkészülnek, tegnapi I. számú parancsomnak megfelelően elrendelem, hogy mindazoknak a rokkantaknak, akiknek rokkantsági százaléka meg van állapítva és fizetési meghagyásukat megkapták, 1919. április 1-től visszamenőleg megkezdjék a 4800 koronás évi rokkantilletmény havi járandóságainak kiutalását. Azok a rokkantak, akiknek rokkantsági százaléka még nincs megállapítva, de fizetési meghagyásukat már megkapták, egyelőre az 50 százalékos rokkantsági arányszám alapján részesülnek ugyancsak április 1-től számított előlegben.

A hadügyi népbiztosság útján intézkedés történt, hogy a már felülvizsgálaton volt rokkantak fizetési meghagyása a különböző parancsnokságoktól haladéktalanul megküldessenek a nyugdíjszámfejtőségnek.

E fizetési meghagyások megérkezése után azonnal megtörténik a rokkantsági illetmények kiutalása ugyancsak április 1-től visszamenőleg.

Az utókezelés alatt levő hadisérültek napi illetményét 4 koronáról 6 koronára emelem fel. Ez illetményfelemelés már a legközelebbi zsoldfizetéskor érvénybe lép.

A rokkantkérdés rendezésével kapcsolatban a népbiztosság legfőbb gondja az özvegyek és árvák nyugdíjának rendezése. Mind ez ideig ezen a téren történtek a legnagyobb mulasztások, úgy, hogy a kérdés végleges rendezésének útjában még nagyobb akadályok állanak, mint a rokkantkérdésnél. Ideiglenes megoldásképpen megparancsolom tehát, hogy az özvegyi nyugdíj és az árvák neveltetési járuléka 1919. április 1-től visszamenőleg az eddigi összeg háromszorosára emeltessék fel.

A rokkantsági illetmények, az özvegyi nyugdíjak és neveltetési járulékok április és május hóra még esedékes összegeinek kifizetése, illetve postatakarékpénztár útján való kiutalása május 2-án kezdődik meg. A kifizetés módozatait későbbi rendelet fogja szabályozni.

A rokkantsági illetmények, illetve özvegyi nyugdíjak és neveltetési járulékok felemelése kizárólag a rokkant proletárokat és a proletárok özvegyeit és árváit illeti meg.

Budapest, 1919. évi április 19-én.

Szamuely Tibor s. k.
népbiztos

PESTI NAPLÓ, 1919. április 20.

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI IV. KERÜLETI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 1919. ÁPRILIS 19-I ÜLÉSÉN

A veszély közeledtére vörös lobogót kell körülhordani az egész világon, amelyre ez legyen ráírva: Veszélyben a proletárhaza! Halál a proletariátus minden ellenségére! Halál a burzsoáziára! Ma két embert ismerhetünk csak: proletárt és burzsoát. Vagy proletár, és harcolni akar a proletariátus felszabadításáért, és akkor testvérem is, velem van, vagy semlegesnek tartja magát, és akkor én ellenségemnek tekintem. Elvtársak, nem vonhatja ki magát senki proletárkötelessége alól; vagy velünk, vagy ellenünk. Aki velünk van, annak harcolni kell, annak meg is kell halni, ha szükséges, a proletariátus felszabadításáért. Ha Magyarországon a proletariátus hatalmáért még nem folyt vér, akkor fog folyni vér, s a proletariátus vére, de fog folyni a burzsoázia vére is. *(Taps.)* Mindenki aki ellenünk van, aki ellenségünk, azon keresztültiprunk, legyen az bárki.

PESTI HÍRLAP, 1919. április 20.

BESZÉD AZ 1919. ÁPRILIS 20-I GYŐRI NÉPGYŰLÉSEN[1]

Szamuely Tibor népbiztos ma éjjel érkezett Győrbe. Délelőtt egy menetszázadot búcsúztatott az állomáson. Délután három órakor tartotta meg beszédét a Széchenyi téren, ahol igen nagy tömeg gyűlt egybe.

Azzal kezdte, hogy a burzsoá arcokon ma kaján mosolyt látunk; a feltámadás ünnepén saját feltámadásukat merészelik ünnepelni. Csak egy helyen volt elég bátor és becstelen ahhoz a magyar burzsoá, hogy szövetkezzen a román imperialista banditákkal, csak egy helyen mert megmoccanni, és íme, az egész ország burzsoáziája reménykedik. Jól tudjuk, hogy március 21-e a proletárok győzelmét jelentette politikailag és gazdaságilag, de nem jelentette a burzsoázia megszűnését mint osztályét. Nem lehet addig biztosítani a győzelmet, míg ki nem irtjuk még a reménységét is annak, hogy feltámadni merészeljen a régi rendszer. A burzsoá március 21-én megrettent a munkásság szervezett erejétől, meglapult, de nem adta fel a harcot, és jól tudjuk, hogy nem is fogja feladni. Most, hogy a kezünkben van a hatalom, kényszeríteni kell erre. A hatalmat fel kell használni, a munkásságnak el kell nyomni teljesen a burzsoáziát, meg kell semmisíteni, ki kell pusztítani a csíráját s lehetőségét is annak, hogy nyakunkba rakhassa újból a rabigát, hogy visszatérhessen a magántulajdon rendszere. A burzsoázia, mely nem volt soha szentimentális, amikor milliókat kellett a háborúba, a vágóhídra küldeni, nem érzékenykedett el egy pillanatra sem, amikor látta, hogy milyen rombolást művel. A hatalom a kezünkben van: kényszeríteni fogjuk őket arra, hogy letörjenek, hogy ne állhassanak ellen. Mi sem lehetünk szentimentálisak; nem kívánhatnak tőlünk elérzékenyedést, mert a mi életünk csak most kezd élet lenni: most saját magunk, a proletariátus boldogulásáról van szó. Ne legyünk tehát tekintettel semmire sem, éppen úgy, ahogyan a burzsoázia sem volt tekintettel. A hatalmat ki kell használnunk. A proletár eddig azért

nyomorgott, hogy a papok, a bankárok és a gyárosok zsebét gyarapítsa. Most azért fogunk nyomorogni, ha nyomorognunk kell, hogy a jövőben többé ne kelljen nyomorognunk. De ha itt ismét visszatér a tőke uralma, ha ismét visszatérnek a tőkések, a régi pöffeszkedők, akkor újból a kizsákmányolóknak leszünk kiszolgáltatva. Aki azt akarja, legyen a burzsoá vagy más, hogy visszatérjen a régi uralom, azt kíméletlenül fel kell akasztani. Hitvány és nem közénk való az, aki a proletariátus szervezett egységét és erejét azzal akarja megbontani, hogy az ellenforradalmárok malmára hajtja a vizet. Az ilyennek bele kell harapni a torkába.

Nemcsak rólunk van szó, a magyar proletariátusról, hanem az egész világ proletariátusáról. A legközvetlenebb veszedelem keletről közeledik. Az antantnak egyedül a románokat sikerült rábírni, szövetkezve a Szatmár megyei magyar burzsoáziával és ellenforradalmár székely tisztekkel, hogy hadat üzenjen a Magyar Tanácsköztársaságnak. Egyedül ebben a söpredékben volt bátorság fegyvert szegezni ellenünk. De bizton hisszük és reméljük, hogy a magyar proletariátus nem fog késni a válasszal. Magyarország szervezett munkásságában megvan az erő, meg kell hogy legyen az áldozatkészség, hogy megadja a méltó választ e bitangságra.

Nem szépítgetjük és nem hallgathatjuk el azt a körülményt sem, hogy a fronton álló csapatok egy része nem felelt meg hivatásának, nem tett eleget proletárkötelezettségének. Ezeket el kell távolítani, s helyettük a szervezett munkásságot kell a frontra küldeni.

A magyarországi tanácsköztársaság a szervezett munkásság egységén és erején épül fel; ennek a szervezett munkásságnak kötelessége mindnyájunkkal együtt megvédeni a forradalom vívmányait. A proletár, akinek eddig nem volt hazája, nem veszthetett semmit. Ma azonban igenis van hazája, van veszteni valója. Ma már elveszthet egy egész világot. Az egész világ proletariátusának szeme rajtunk függ, mifelénk irányítja minden rokonszenvét, s a mi győzelmünktől várja az egész világ proletárságának felszabadulását. Ha mi győzünk, győz az egész világ proletariátusa, ha elbukunk, az egész világ proletariátusának veszteségét jelenti ez.

De mi nem bukhatunk el. Lehet, hogy sokan elveszítjük életünket, mert harc nincs áldozat nélkül. Azonban inkább néhányan vesszünk

el, mintsem hogy megsemmisüljön a nagy ideál, mintsem hogy az egész világ továbbra is elnyomatás alatt nyögjön.

E nehéz és küzdelmes harcokban nem állunk egyedül. Az oroszországi Vörös Hadsereg megindult. Besszarábiában és Kelet-Galíciában általános offenzívát indított. A román csapatok fejveszetten menekülnek Besszarábiából.[2] Románia is tele van a forradalom üszkével. Kelet felől a diadalmas Vörös Gárda fenyegeti. Természetes, hogy a román burzsoák és kapitalisták csírájában szeretnék megfojtani a náluk is egyre nagyobb erőre kapó forradalmi hangulatot. A szervezett munkásságnak kötelessége, hogy sorompóba álljon, mert nemcsak saját magunkról van szó, de az egész internacionáléról. Május elseje a nemzetközi proletariátus szolidaritásának a napja; nem hiszem, hogy egyetlen proletár, egyetlen szervezett munkás is akadjon, aki megtagadná azt, hogy a forradalom vívmányait megvédje. Azelőtt véres kardot hordtak körül az országban, ha háború tört ki; most a vörös zászlót kell körülhordani; minden proletárnak alája kell tömörülni.

A magyarországi proletariátus eddigi győzelme nem került különös áldozatokba. Most azonban szükség lesz arra, hogy vér omoljon. A vértől nem kell félni. A vér acél: erősíti a szívet, erősíti a proletárököl. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér. A vér lesz az, amely megtisztít bennünket, a vér lesz az, amely az igazi kommunvilághoz elvezet minket.

Nincs okunk rettegni az ellenforradalomtól, mert az ellenforradalom fogja megszülni a proletárhadsereget, mint ahogyan Oroszországban is az ellenforradalom szülte meg azt. Természetes, hogy azok a hibák, amelyeknek okozói a régi rendszer emberei voltak, a mi hadseregünkben is fennállanak, természetes, hogy nálunk is vannak egyenetlenségek, de ezt éppen az ellenforradalom fogja megszüntetni. Nem szabad engednünk, hogy megbomoljanak a sorok. Ha széthullanak a láncszemek, akkor könnyen leszámolnak velünk. De ha szorosabbra fűzzük ezeket az acél láncszemeket, akkor nem győz rajtunk semmiféle erő. Ha nem tűrünk rendbontókat, akik az ellenforradalom magvát akarják elültetni, ha egységesen szállunk szembe ellenfeleinkkel, akkor az egész világ ellenünk jöhet, visszapattan rólunk minden kísérlet.

A nemzetközi helyzet sok jóval kecsegtet bennünket. Párizsban a

békét nem képesek tető alá hozni; nem képesek egymással békét kötni az imperialisták azért, mert a saját országukban a burzsoázia és a proletariátus között nincs meg a béke. A világháború megszűnt, de az osztályháború nem szűnt meg. Az imperialisták harca megszűnt, de az osztályharc még élesebb, még elkeseredettebb lett. Az osztályharc tüze új lángra gyulladt; ennek meg kell semmisíteni az egész kapitalista társadalmat. Oroszországban gyúlt ki ez a láng; nekünk kell tovább élesztenünk. Élesztenünk kell a forradalom tüzét, hogy átcsapjon a Nyugat minden országába. Lehet, hogy pillanatnyilag győzhetnek felettünk ellenségeink, de ez olyan drága győzelem lesz, ezért olyan sok vérrel fognak megfizetni, hogy ők maguk bánják meg. Aki öklöt emel fel a proletariátusra, az aláírta a saját halálos ítéletét. Ki fogjuk irtani, ha kell, az egész burzsoáziát. Ki fogjuk irtani ezt az osztályt, ha ellenünk merészeli felemelni a kezét, ha le akarja rombolni azokat a vívmányokat, amelyek megilletnek bennünket. El fogjuk venni a burzsoázia minden javát, és a romok alá fogjuk temetni őket. Ha meg kell halni, haljon meg először a burzsoá; ha vérnek kell folyni, folyjon először a burzsoá vére. Ha áldozatra kerül a sor, drágán fogja megfizetni mindenki, akit magával szemben talál a proletariátus.

Erre a harcra hívom fel az elvtársakat. Az önök harca kettős kell hogy legyen. Először a termelés munkáját kell biztosítani; folytatni kell a munkát, fokozott szorgalommal kell dolgozni, hogy a hadsereget elláthassuk. Másodszor azoknak, akiknek munkája idehaza nélkülözhető, azonnal fegyvert kell ragadni, és el kell menni a frontra, hogy megvédjék a proletariátus eddigi vívmányait.

Nem folytatom beszédemet, mert ezentúl nem lesz szükség szónoklatokra. Harcba kell mennünk. Vagy megsemmisül a proletárforradalom, vagy diadalmaskodik az idegen elnyomatás felett. És ne felejtsék el egy pillanatra sem, amit már hangoztattam, hogy nemcsak rólunk, hanem az egész világ proletariátusáról van szó, idegen testvéreink felszabadulásáról is.

PI ARCHÍVUM, 24. fond. 4. ö. e.

BESZÉD A GYŐRI MUNKÁSTANÁCS 1919. ÁPRILIS 20-I ÜLÉSÉN

A forradalomban vannak pillanatok, amikor úgy látszik, veszendőbe jut a forradalom hajója. Ilyenkor a kishitűek halálra rémülnek, kétségbeesnek, vattával dugják be a fülüket, bekötik a szemüket, hogy ne lássanak, keresztet vetnek, hogy megnyugtassák háborgó lelkiismeretüket, csillapítsák aggodalmaikat. A forradalomban felmerülnek olyan problémák, amelyeknek megoldása ma elképzelhetetlennek látszik, de holnap gyermekjátéknak bizonyulnak. Jelenleg nálunk ez a pillanat állott be, és a burzsoáziában kezd megerősödni az a hit, hogy visszajuthat a hatalmi polcra. Tudni kell, hogy a proletárdiktatúrában megszűnik a diplomáciai titkolódzás. Nincs okunk titkolódzni, vagy szépítgetni, a tényeket kell elmondani. Tudjuk azt, hogy az entente vérbe akarja fojtani a diadalmas forradalmat, amit természetesen az oláh támadásból következtethetünk.

A csehek támadásáról alig lehet szó, mert a cseheknél olyan erősek a kommunista mozgalmak,[1] hogy mihelyt általános offenzívát rendelnének el, a bányákban megszűnne a munka, és ezzel lehetetlenné tennék a további harcokat. Utal a szatmári eseményekre,[2] és kijelenti, hogy ott a burzsoázia hozta be az ellenséget. Nagy Vince belügyminiszter volt az, aki bevezette az oláhokat. A burzsoázia mindenhol egyforma, legyen az akár magyar, akár francia, akár angol anyanyelvű, akárhol is van, Győrben, Szatmáron, Budapesten, az teljesen mindegy, mindenhol egyforma az igyekezete. Miután tudjuk a burzsoáziáról, hogy mindenre képes, le kell végleg számolni velük. *(Zajos éljenzés.)*

AZ EST, 1919. április 22.

PROLETÁR ROKKANTAK!

Az 1919. április hó 19-ről keltezett II. számú parancsom értelmében rokkant illetmények, az özvegyi nyugdíjak és az árvák nevelési járulékai április és május hóra még esedékes összegének kifizetése, illetve postatakarékpénztár útján való kiutalása május 2-án kezdődik meg.

Az állandóan Budapesten lakó rokkantak az április és május hóra eső különbözetet a nyugdíjszámfejtőség házipénztáránál (Budafoki út 21. sz. alatt) veszik fel, mégpedig a csekkszelvényen feltüntetett könyvkivonatszámok sorrendjében. A sorrend a lapokban közölve lesz.

A Magyar Hadügyi Népbiztosság 4. osztályánál és a nyugdíjszámfejtőségnél illeték előírásban álló özvegyek és árvák az illetéktöbbletet kizárólag posta útján fogják kézhez kapni, a Pénzügyi Népbiztosság alá rendelt adó- és vámhivatalok IV. és IX. kerületi, továbbá a központi állampénztárnál fogják az illetéktöbbletet megkapni, amelynél eddig is fölvették illetékeiket.

Ezzel kapcsolatosan megparancsolom, hogy a nyugdíjszámfejtőség f. évi május hó 2-áig az előkészítő munkákat hajtsa végre, s megtiltom, hogy akár személyesen, akár írásbeli úton jelentkező rokkantak ügyei addig ott elintéztessenek.

Budapest, 1919. április 22. Rokkantügyi diktátor

OSZK KÜLÖNGYŰJTEMÉNYE

A FRONTMÖGÖTTI BIZOTTSÁGOK[1] ELNÖKÉNEK 1. SZÁMÚ PARANCSA

A Forradalmi Kormányzótanács megbízott azzal, hogy úgy a fronton, mint a front mögött a rendet és a fegyelmet biztosítsam. Feladatom megvalósítására rendelkezésemre áll *minden eszköz, és én élni is fogok ezekkel az eszközökkel,* ha ennek szükségessége merülne fel.

Nem hinném, hogy ez eszközöket a keleti hadsereg katonáival szemben alkalmazni kényszerülve lennék, mert meg vagyok győződve arról, hogy a hadseregnek minden katonája át van hatva attól a tudattól, hogy a proletariátus hatalma és ezzel együtt a proletariátus egész léte, *jövendő boldogsága veszélyben forog,* és ennek a veszélynek elhárítása érdekében a magyarországi proletár Vörös Hadsereg minden katonájának készen kell állania a legnagyobb áldozatokra, még ha vérébe és életébe kerülne is. A Vörös Hadsereg katonái proletárkötelességüknek csak akkor tehetnek eleget, ha *öntudatos, forradalmi fegyelem* kovácsolja acélkeménnyé, áttörhetetlen falanxszá sorainkat, amelyről vissza kell pattannia minden támadásnak, a szövetkezett nemzetközi ellenforradalom minden kísérletének.

A proletariátus osztályellenségeihez, a *burzsoáziához nem fordulok semmiféle kérelemmel,* csak azt szeretném, ha ezeket a szavakat vésné emlékezetébe: aki a proletariátus hatalma ellen emeli fel a kezét, aki nyílt vagy rejtett úton ellenforradalmat szít vagy elősegít, illetve elhallgat, aki a Forradalmi Kormányzótanács és a Hadsereg Főparancsnokság minden rendelkezését végre nem hajtja, az a *saját halálos ítéletét írja alá.* Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk.

És a rend fenntartására, *minden ellenforradalmi megmukkanás csírájában való elfojtására* nem fogok visszarettenni semmiféle eszköztől.

Szolnok, 1919. április 23.

NÉPSZAVA, 1919. április 23.

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 500-AS BIZOTTSÁGÁNAK 1919. ÁPRILIS 25-I ÜLÉSÉN[1]

A frontról jövök, és be kell vallanom, hogy nem a legjobb impresszziókkal. Amikor a keleti fronton a proletariátus élethalálharcát vívja a román bojár bandákkal, akkor Budapest munkástanácsa kicsinyes dolgok tárgyalásával vesztegeti az idejét.

A csapatok nem a felszerelés hiánya, hanem elsősorban is a fegyelem és a vezetők hiánya miatt voltak kénytelenek visszavonulni. A burzsoáziának idő előtti megmoccanása és az imperializmusnak idő előtti támadása megakadályozott bennünket abban, hogy egy rendes, centrálisan szervezett, reguláris hadsereget állíthassunk fel. A veszedelem azonban itt van a nyakunkban, szembe kell vele néznünk, és a legsürgősebb gondunk most az kell hogy legyen, hogy miként mentsük meg a proletárdiktatúrát.

A román imperializmus a keleti frontokon nem támad nagy erőkkel; morális szempontból nincs nagy fölényben, felszerelés tekintetében még rosszabbul áll, mint a mi hadseregünk. Egyedül a fegyelem szigora az, ami ezekben a csapatokban a lelket tartja. Amellett ők voltak azok, akik a támadást kezdték, és ez mindig bizonyos előnyt jelent.

Csapataink visszavonulásának nemcsak a hadseregben uralkodó fegyelmezetlenség volt az oka, hanem jórészt az a fegyelmezetlenség is, amelyet vidéki direktóriumaink és munkástanácsaink mutattak.

A direktóriumok a fronton legtöbb helyütt megszöktek kötelességeik teljesítése elől – nem is a legutolsó pillanatban. Ez a fegyelmezetlenség csak akkor küszöbölhető ki, ha úgy a forradalmi kormányzótanácsnak, mint Budapest munkástanácsának legakcióképesebb, legerélyesebb tagjai kimennek részben a frontra, részben a vidéki városokba. Legfőbb feladatuk, hogy lehetetlenné tegyenek mindenféle önhatalmaskodást, és biztosítsák a központi intézkedések, rendelkezések, parancsok végrehajtását.

Szükség van továbbá katonai parancsnokokra is. Amint jogunk van arra, hogy mérnökök, orvosok és más specialisták szaktudását kihasználjuk a proletariátus javára, úgy kényszerítenünk kell a katonai szakértőket is, hogy szaktudásukat a proletariátus rendelkezésére bocsássák. A proletárok soraiból kikerülő parancsnokok kiképzésére hosszú idő kell; a veszély azonban pillanatnyi, nekünk most kell cselekednünk. Kényszeríteni fogjuk tehát a régi hadsereg tisztjeit, hogy a proletárállamot szolgálják. Működésük ellenőrzése a politikai megbízottaknak lesz a feladata.[2] A katonák fegyelmezetlenségének oka jórészt az volt, hogy nem voltak megfelelő parancsnokok a fronton.

Óriási feladat vár a frontra menő elvtársakra. Az orvosi ellátás kritikán aluli; a gazdasági szervezet jóformán teljesen hiányzik.

Meg vagyok győződve, hogy ha a hadsereg vezetése, ellátása, szervezése öntudatos, fegyelmezett proletárok kezébe kerül, akik nem fognak megfutamodni a veszélytől, hanem szembenéznek az ellenséggel, akkor a Vörös Hadsereg minden ellenségek felett győzedelmeskedni fog. *(Élénk tetszés és éljenzés.)*

PESTI NAPLÓ, 1919. április 26.

A FRONTMÖGÖTTI BIZOTTSÁGOK ELNÖKÉNEK 1919. ÁPRILIS 28-I CEGLÉDI PARANCSA

Cegléd és környéke a mai naptól kezdve hadtápterület. Ezzel tehát közvetlenül bekapcsolódik abba a területbe, ahol a magyarországi forradalmi proletariátus élethalálharcára készülődik a magyar ellenforradalmi burzsoáziával szövetkezett nemzetközi imperialisták rablóhordái ellen. Aki ezen a területen a rendet és fegyelmet bármi módon is megbontani igyekszik, legyen az bárki, szembe fogja magát találni a proletariátus fegyveres hatalmával, amely a legkérlelhetetlenebbül torol meg minden rendbontást, minden visszaélést.

A katonai parancsnok és a Forradalmi Kormányzótanács minden egyes rendelkezésének feltétlen pontos teljesítését úgy a Vörös Hadsereg minden katonájától, mint Cegléd város és környékének lakosságától megkövetelem.

Ellenforradalmi üzelmekért, rablásért, fosztogatásért és önkényes rekvirálásért halállal fizetünk!

Aki az alkoholtilalom ellen vét, aki alkoholt kimér vagy fogyaszt, rögtönítélő törvényszék elé kerül.

Este tíz óra után az állomásparancsnokság külön engedélye nélkül az utcákon senki sem tartózkodhatik. Az eddig kiadott engedélyek érvénytelenek. A katonák közül is csak a járőrigazolvánnyal ellátott és szolgálatot teljesítő őrjáratok, illetve katonai személyek tartózkodhatnak az utcákon este tíz óra után.

Az oktalan lövöldözés egyszer és mindenkorra szűnjék meg. A csapatok parancsnokait és politikai megbízottait személyükben teszem felelőssé, hogy ezt a rendelkezést a csapatok be is tartsák.

Az állomás területét az állomásparancsnokság engedélye nélkül a katonák el nem hagyhatják. Az engedély nélküli eltávozók mint szö-

kevények és a proletariátus árulói a rögtönítélő törvényszék elé kerülnek.

Cegléd, 1919. évi április hó 28.

Szamuely Tibor s. k.
a keleti hadsereg rögtönítélő törvényszékének elnöke

NÉPAKARAT, (Cegléd) 1919. április 29.

BESZÉD CEGLÉDEN 1919. ÁPRILIS 28-ÁN[1]

Amikor százezer és millió munkást és parasztot hajszoltak vágóhídra, azt mondogatták a kapitalisták, hogy ez lesz az utolsó háború. Nem igaz! Ahogy mindenben hazudtak, úgy hazudtak ebben is. Ez a volt háború egy új háborút szült. A szegények háborúját a gazdagok ellen.

Ebben a harcban Magyarország munkásai és földműves-szegényei győzelmet arattak már a gazdagjaik felett március 21-én. Kicsavarták a hatalmat a kezükből, és a társadalmi rend irányítói a munkások és földműves-szegények lettek.

A szövetkezett nemzetközi burzsoázia szövetségre lépett a mi elűzött kizsákmányolóinkkal is. A mi földbirtokosaink, gyárosaink, bankárjaink testvéri szeretettel ölelték magukhoz a mocskos rablóbandát, melyet idecsalnak, hogy letiporják és vérbe taposssák a magyar munkásság forradalmi diktatúráját. Tudjátok jól, miért folyik a harc. A magyarországi proletariátusnak azért van kezében a fegyver, hogy megakadályozza a régi rend visszatérését. Nem hinném, hogy akadna közületek egy is, aki azt akarná, hogy visszatérjen a királyok és grófok világa. *(Le velük! Le velük!)* Nem hiszem, hogy akarná egy is közületek, hogy az élősdiek, a kihízottak ismét a nyakunkra üljenek, hogy ismét aranygallérosok köttethessenek ki benneteket óraszámra, hogy milliók lehessenek a tőkések, bankárok kizsákmányoltjai. Meg vagyok győződve róla, hogy ti, akiknek jórésze éveken át harcolt és vérzett idegen érdekekért, harcolni tud most is, amikor a saját érdekeiért kell harcolnia! *(Úgy van! Úgy van!)*

Arról van szó, visszatérjen minden, ami régi volt, a régi szolgaság, vagy a tietek legyen a termelés java, vagy a tietek legyen minden emberi szabadság! *(Felkiáltások: Éljen a proletárdiktatúra!)* Hitvány gyáva az a proletár, aki nem tudja megvédeni a saját érdekét. Méltó lenne arra, hogy hitvány féregként pusztuljon el, és ismét a tőke le-

gyen úr rajta, amely két bőrt húzzon le róla, ha most, amikor a hatalom a kezében van, nem arra használná fel azt, hogy megvédje a testvéreit, a szüleit, jövőjét és boldogságát.

E fegyvereket a magyarországi tanácsköztársaság a nemzetközi proletariátus nevében adta a kezetekbe. Ez nemcsak a mi felszabadulási harcunk, ez harc a nemzetközi tőke, a nemzetközi rablók és kizsákmányolók ellen. A mi győzelmünkkel fog ez végződni. És ez a mi forradalmunk a nemzetközi forradalom megteremtője lesz!

A parancsot, amelyet hozzátok intéznek, legyen az akár nagy fontosságú, legyen az kis fontosságú, többé nem őfensége a császár vagy a király nevében adják ki, hanem ez a parancs magának a munkásságnak a parancsa, és ezt minden körülmények között teljesíteni kell. Nincs kibúvó, nincs alku, és ha tudtatok érdekeitek elleni parancsot teljesíteni, tudjatok olyan parancsot feltétlenül teljesíteni, amelyek egyedül a munkástestvéreitek javát szolgálják. *(Úgy van! Úgy van! Éljen!)*

A mi győzelmünktől függ a nemzetközi proletárdiktatúra sorsa, rend és fegyelem töltse el tehát soraitokat! Nem szabad hátrálni, csak előre! A forradalom azt jelenti, hogy a hátunk mögött minden hidat elégettünk, nincs hátrafelé út – út csak előre van. Ha nem győznénk, akkor kettős kizsákmányolásban lesz részetek. Nemcsak a magyar tőkések és gyárosok, hanem a nemzetközi rablóhordák is a nyakatokra ülnek. Ezt nem bírja ki egyikőtök sem.

Aki felesküdött a forradalom zászlajára, annak a számára nem vezet visszafelé út. Elöl vérvörös színekkel a győzelem, amely a mienk lesz, mert a munkásság győzni fog, a forradalom győzni fog a világ minden országában!

NÉPAKARAT, (Cegléd) 1919. május 1.

UTASÍTÁS A MÁJUS ELSEJEI ÜNNEPÉLYT RENDEZŐ BIZOTTSÁGNAK

A május elsejei ünnepélyt rendező bizottság figyelmébe!

Elvtársak!

1919. május elsejének a diadalmas forradalmi proletariátus feledhetetlen ünnepének kell lennie. Boruljon vörös díszbe e napon a főváros, az ország minden városa, községe! Minden zászló, virág, zene a győzelmes május elsejét ünnepelje. És ez az ünnepély méltó legyen a mi nagy győzelmünkhöz. Elvtársak, az idő rövid, azonnal meg kell kezdeni az előkészítő munkálatokat.

Az ünnepség költségeiről előzetes költségvetés készítendő, a költségeket mindenütt a munkás- és katonatanács fedezze.

Katonai parádét kell rendezni, a Vörös Hadsereg (a helyőrség), az őrségek és a munkászászlóaljak katonás rendben, zeneszóval vonuljanak fel, hogy a burzsoáziát megreszkettessük a proletariátus fegyveres erejétől.

A szakszervezetek is ünnepélyes felvonulást rendezzenek, végig a városon. Vegyen részt minden proletár ebben a felvonulásban, zászlók alatt, katonazenekarokkal és népzenészekkel.

Népünnepélyeket kell rendezni. Ahol sportegyesületek vannak, ott azok is vegyenek részt a népünnepélyen mérkőzések, versenyek tartásával. A proletárgyermekek szórakoztatásáról lehetőleg külön is történjék gondoskodás.

A színházakban este díszelőadás legyen, délután pedig a színészek és színésznők a népünnepélyen a szabadban lépjenek fel, és lehetőleg vegyenek részt a felvonulásban is.

A várost fel kell díszíteni. Kötelezzék a lakókat, hogy a házakat és a házak előtt álló fákat maguk díszítsék fel. A középületek, a város főtere minél díszesebb legyen.

Ahol a központból szónokot kérnek, azonnal jelentsék azt a budapesti szocialista párttitkárságnak: Budapest, Erzsébet körút 41.

Az alkoholtilalom betartásán, a proletárság fegyelmezettségén és forradalmi rendjén őrködjön mindenki ezen a napon.

Lelkesítő, aktuális versekről, jelenetekről, zeneszámokról a propagandabizottság gondoskodik.

Elvtársi üdvözlettel
Szamuely Tibor s. k.
népbiztos

PI ARCHÍVUM, Röpiratgyűjtemény. II. 27/20.

FELSZÓLALÁS A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS 1919. MÁJUS 17-I ÜLÉSÉN

A HADSEREG ÉS AZ ÉLELMEZÉS VISZONYAIRÓL

A hadsereg evakuált, és adott marhákat és disznókat, de nem volt szerv, amely törődött volna evvel, úgyhogy az állatok bitangságba estek, és Kecskemétről pl. lábon hajtották az állatokat. A nagyobb katonai egységekhez delegálnia kellene az élelmezésnek olyan megbízottakat, akik ellenőrizhetnék, hogy a katonai csapattestek ne pocsékolhassanak élelmiszert, másrészt, akik gondoskodhatnának a felesleges élelmiszer elszállításáról. A front mögötti direktóriumokra számítani egyáltalán nem lehet.

PI ARCHÍVUM, 601. f. 1/20.

FELHÍVÁS
A MAGYAR INTERNACIONALISTÁKHOZ

Nemzetközi vöröskatonák!

A világ összes elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak felszabadításáért vívott harc, amelyet orosz munkástestvéreinkkel együtt ti kezdtetek meg elsőnek a Keleten, megsokszorozódott energiával és elszántsággal folytatódik most a Nyugaton. A világ minden kizsákmányoló, rabló kapitalistája összefogott, hogy a dolgozók felszabadulásának útját állja, hogy lehetetlenné tegye a kizsákmányolás megszüntetését, hogy vérbe fojtsa minden forradalmi megmozdulását a kiuzsorázottak millióinak; összefogtak, testvéri szent szövetségre léptek az angol, francia, amerikai bankárok, a román bojárok, a szerb hóhérgenerálisok, a cseh gyárosok és a magyar mágnások, hogy még szorosabban, még elviselhetetlenebbé kovácsolják össze a tőkés kizsákmányolás rabláncait.

E fekete hóhérszövetség ellen az első rajvonalban küzd Magyarország felszabadult proletariátusa. A nemzetközi tőke rablóbandái hetek, hónapok óta szorongatják egyre szorosabban a torka körül a hurkot, hogy végképp megfojtsák, vérbe fullasszák azt a forradalmi készséget és elszántságot, amelynek a Nyugaton elsőnek adták legfényesebb tanújelét Magyarország munkásai és földműves-szegényei.

Ebben az élethalálharcban Magyarország proletariátusának forradalmi ereje és áldozatkészsége nemhogy csökkent volna, hanem még százszorosan megerősödött, és mind ez ideig sikertelenül pattant vissza minden kísérlet, minden támadás a felfegyverzett magyarországi proletariátus áttörhetetlen falanxáról.

A felszabadítási harcát vívó magyarországi proletariátus erejét viszont nagyban növeli az a tudat is, hogy itt, a messze távolban, Oroszország forradalmi földjén készen áll a segítség a világ minden ellensége ellen.

Nemzetközi vöröskatonák! Ti vagytok különösképpen, akiknek testvérkarját várják Magyarország dolgozó milliói, ti vagytok azok, akik-

nek hivatása lesz megadni a kegyelemdöfést Besszarábia felől a román bojároknak, ti vagytok azok, akiknek pótolniok kell a Magyarország földjén harcolók sorait ért veszteségeket, és ti vagytok azok, akiknek meg kell építeni az utat, a felszabadulás útját, a győzelem útját Oroszországból Ukrajnán, Románián és Magyarországon át a Nyugat felé, a világ összes proletárjainak felszabadulása felé. A magyarországi forradalmi proletariátus nevében, az egész világ proletariátusa érdekében hívlak fel benneteket erre a harcra. Hogy ezt a harcot megvívhassátok, hogy ebben a küzdelemben is tiétek legyen a győzelem, megdönthetetlen, acélkeménységű várakat kell építenetek soraitokban a proletáröntudat és a proletárfegyelem sziklaköveiből! A fegyelem az, amely megbonthatatlan egységgé kovácsolja soraitokat, a fegyelem, a parancsoknak való föltétlen engedelmesség az, ami biztosíthatja a diadalt a nemzetközi tőke züllésnek indult, fegyelmezetlen, rablóhordái felett. A parancsok, amelyeket parancsnokaitok adnak ki, nem egyéneknek, hanem a nemzetközi forradalmi proletariátusnak a parancsai. Ezeknek a parancsoknak a teljesítése elől kitérni, annak nem engedelmeskedni, egyenlő a proletariátus elárulásával. Aki engedetlenségeskedést szít, aki a parancs teljesítését megtagadja, az nemcsak önmagának, hanem a forradalomnak, a világ összes elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak ellensége, és ezért nincs is helye a mi sorainkban. Aki nem tudja vagy nem akarja megérteni ezeket az intelmeket, az árulója a mi ügyünknek, és azzal úgy is fogunk eljárni, mint árulóval.

Nemzetközi vöröskatonák! Ne tűrjétek, hogy árulók kerüljenek soraitok közé, hogy bárki is megbontani merészelje fegyelmezetlenségével a ti harcos forradalmi egységteket, ne tűrjétek, hogy kicsinyes, egyéni érdekből bárki is veszélyeztetni próbálja a forradalmi proletariátus győzelmét, amelynek sikerét biztosítani ti vagytok hivatva elsősorban! Nagy harcok előtt állunk, nagy feladatokat kell megoldanunk, nagy akadályokat kell leküzdenünk. Csak gyávák, hitványok, ingadozók rettenhetnek vissza ettől a harctól, amelyet meg kell vívnunk közös erővel, igazi forradalmi tettrekészséggel és elszántsággal, vissza nem riadva semmiféle áldozattól, sohase hátra, mindig csak előre, mert mi vagyunk az erősebbek, és a győzelem csak a miénk lehet.

Nemzetközi vöröskatonák! Fegyelmezett, proletár-kötelességtudó, egységes soraitoknak ez legyen a jelszava:

Éljen a nemzetközi proletariátus forradalmi diktatúrája!

Előre a világ összes proletárjainak felszabadításáért, a kommunizmus megvalósításáért!

Kijev, 1919. május 23-án.

Szamuely Tibor
népbiztos, a Magyarországi Tanácsköztársaság
teljhatalmú katonai megbízottja
Oroszországban és Ukrajnában

VÖRÖS ÚJSÁG (Kijev), 1919. május 31.

NYILATKOZAT A PRAVDÁNAK[1]

GYŐZNI FOGUNK!

Nagyon el vagyok foglalva – figyelmeztetett Szamuely elvtárs –, csak 15–20 perc áll rendelkezésemre. – De a magyar proletárforradalom története még olyan rövid, hogy talán 15 perc alatt is el lehet mondani részletesen az egészet.

Ön tudja, hogyan vettük át a hatalmat. Mikor burzsoá megalkuvó kormányunk még halálos ágyán feküdt, mindenki tudta, hogy mi vagyunk egyedüli törvényes örökösei. Mikor burzsoá megalkuvó kormányunk kiadta a lelkét, a hatalom, természetesen és egyszerűen (természetesen és egyszerűen – mert elkerülhetetlen volt) a mi kezünkbe ment át.

Az angol és francia burzsoázia sajtója, amely annak idején annyira elégedetlen volt Károlyival azért, hogy ő „önként átadta a hatalmat a bolsevikoknak és az anarchistáknak", hirtelen – három hónappal a mi forradalmunk után – magához tért, és összes trombitáin teletrombitálta egész Európát, hogy „nem, nem volt semmiféle önkéntes hatalomátadás, forradalom volt, vérontás volt, harcok voltak, s ezen felül a bolsevikok agyonlőtték »a magyar lakosság jobb osztályainak« majdnem minden egyes tagját". Kell-e mondani, hogy ez – hazugság, arcátlan hazugság, amilyenre csak a francia és angol burzsoázia sajtója képes? Nem volt semmiféle harc, senkit sem lőttek agyon. És ha forradalom alatt a vérontást és a felfordulást értik, akkor nálunk egyáltalában nem volt forradalom. Ami nálunk volt – nos, nevezzük a hatalom békés átmenetének, ha akarjuk.

„Felfordulásról" kiabálnak! Meggyőződésem, hogy egyetlen európai fővárosban sincs olyan mintaszerű rend, mint Budapesten. Budapest lázas és feszült, de egyben vidám, egészséges, ifjú, jókedvű életet él. Nálunk nincs gyilkosság és rablás, hiányzik a beteg európai városok tébolya. A forradalom észre térített minket – Párizs és London tanulhatnának rendet nálunk.

„A hatalom békés átmenete" utáni napon hozzáfogtunk az építéshez, az alkotáshoz. Az első lépésektől kezdve Szovjet-Oroszország útját követtük. Kész terv, kész példa állt előttünk. Energiánk maximális megfeszítésére volt szükség. 2–3 hét alatt életbe léptettük a bankok államosításáról, a széfek felnyitásáról, az ipar államosításáról stb. szóló rendeleteket. De mindenekelőtt intézkedéseket tettünk az ellenforradalom ellen.

A burzsoázia az első percben elvesztette a fejét. Erőtlen volt, ellenállást tanúsítani nem tudott, és harc nélkül megadta magát. A győzelmet követő napon magához tért – és felüvöltött fájdalmában és elkeseredésében. „Oh! Mit tettünk!" A kávéházakban és az utcán összeverődtek a nemesek és kereskedők fiacskái – szomorúan, leverten kezdtek gondolkodni – mi a teendő. Mi megtiltottunk minden utcai csoportosulást. Bezártuk a kávéházakat, és a „garçonokat"[2] a kaszárnyákba, a Vörös Hadseregbe küldtük. Most nagyszerűen harcolnak!

A forradalom harmadik napján forradalom ment végbe kapitalistáink és földbirtokosaink fejében. Csoda történt. Kapitalistáink és földbirtokosaink, akik annyira gyűlölték az antantot, annyira gyűlölték Franciaországot és Romániát, egyszerre egy szép reggelen elfranciásodtak és megrománosodtak. „Oh, Franciaország! – suttogták meghatva az összes magyar burzsoák – nincs szebb a világon." – Ausztriában megalapították a francia imperialisták, a magyar ellenforradalmi burzsoázia és az osztrák szociálárulók hármasszövetségét. Clemenceau[3]–Renner[4]–Károlyi – milyen csodálatos szentháromság! Bécs – a magyar ellenforradalom vezérkara. A szociáláruló Renner pedig a vezérkar főnöke.

Kezdettől fogva tudtuk, hogy az antant nem fog minket békében hagyni. Ezért már a forradalom másnapján hozzáfogtunk a Vörös Hadsereg megszervezéséhez. Orosz mintára szerveztük. Hozzáfogtunk a munkások és parasztok katonai kiképzéséhez. Az antant nem támadott rögtön, időt nyertünk a szervezésre, felkészülésre. Azonban mikor a románok és csehszlovákok, párizsi parancsra, megkezdték támadásukat, még nem voltunk teljesen felkészülve: hirtelen leptek meg. Ez magyarázza meg sikereiket támadásuk első napjaiban. De mi az ellenség tüzében is meg tudtuk szervezni erőinket. Ez olyan természetesen és egyszerűen történt! A munkások otthagyták a gyárakat és üzemeket, fegy-

vert fogtak, és kimentek a frontra segíteni a vöröskatonáknak. Most győzelmeket aratunk. A csehszlovákok futnak, a románok visszavonulnak. Ellenségeink számbelileg erősebbek nálunk, de minket erősít a forradalmi bátorság, a forradalmi lelkesedés és a biztos győzelem tudata. Munkásaink tudták, miért harcolnak – és azt is tudták, hogy győzniük kell, nem lehet, hogy ne győzzenek. Ezért győznek.

Nekünk erős, szilárd, öntudatos forradalmi hadseregünk van. Nálunk nincs különbség a munkás és katona között. Íme egy eset, melynek magam is szemtanúja voltam:

A románok egy várost támadtak. Az NN-i munkások bezárták néhány napra az összes gyárakat, fegyvert fogtak, és mentek harcolni. Elkergették az ellenséget, majd felváltásukra munkások jöttek egy másik, szomszéd városból, átadták nekik a fegyvereket, és visszatértek a gyárakba. Mindez egyszerűen, nagy frázisok, felesleges szavak és zaj nélkül történt. Ahogyan a gondos, jó kertész elkergeti a gyerekeket, akik átmásznak a kerítésen, hogy almát lopjanak, úgy kergetik el a magyar munkások a románokat és csehszlovákokat. „Ezek a gyárak és üzemek, ezek az erdők és mezők, falvak és városok – mindez a miénk, és nem adjuk oda senkinek" – így gondolkodnak a magyar proletárok. Természetesen ez így is van. Nem adjuk oda senkinek Tanács-Magyarországot.

Mindennaposak az ilyen esetek: valamelyik nem nagy csapatunkat megtámadják az ellenség jelentős erői. A csapat parancsot kap, hogy vonuljon vissza, és foglaljon el új állásokat. A csapat megtagadja a parancs végrehajtását, és megy előre, visszaszorítva az ellenséget. Ahelyett hogy 10 kilométerre visszavonulna, 10 kilométert megy előre. Így, a mi vöröskatonáink és munkásaink nyomása alatt vonultak vissza a csehszlovákok 32 kilométert, túlhaladva korábbi, régi demarkációs vonalukon.

A román fronton szintén támadásba mentünk át. A déli fronton, ahol szerbek, délszlávok, horvátok harcolnak ellenünk, teljes erővel folyik a barátkozás – tömeges barátkozás. A szerbek napról napra megtagadják a harcot. Egy egész szerb hadosztályt – a 9.-et – visszavonták a frontról, mint megbízhatatlant. De a felváltására küldött lovashadosztály még kevésbé bizonyult „megbízhatónak". A szerbek példáját követik a délszlávok és horvátok is.

Jelenlegi helyzetünk a frontokon napról napra javul. A győzelem felé haladunk.

– Mi történik Magyarországon belül?

– Magyarországon belül? Semmi különös. A munkások és parasztok dolgoznak – ez minden.

A burzsoázia, mint már mondtam, megszökött, vagy, ahogy ők ezt nevezik, emigrált. „Szerencsés utat!" – kiáltotta utána a magyar proletariátus.

Az ipart államosítottuk. A munka termelékenysége nemcsak hogy nem csökkent, ellenkezőleg, még emelkedett is. Sok iparágban már elértük a normális, háború előtti termelékenységet.

Vörös Hadseregünk el van látva minden szükségessel.

Az agrárkérdésben nálunk nem voltak olyan nehézségek, mint Önöknél. A burzsoá megalkuvó kormány (a mi magyar csernovjaink![5]) hozzáfogott valamiféle földreform végrehajtásához, aminek a lényege a föld felosztása volt. A cselédek és a legszegényebb parasztok rögtön megértették, hogy az ilyen Csernov-féle reformokból semmi jó nem lesz, és maguk, a Károlyi-kormány összes rendeletei ellenére, áttértek a föld társas művelésére. Mikor mi hatalomra kerültünk, azt mondtuk a cselédeknek és a szegényparasztoknak: „Jól van! Folytassátok ebben a szellemben!" Nekünk csak szervezett, országos jelleget kellett adnunk mindennek. Ma már a volt földbirtokosok (a jelenlegi emigránsok) minden birtoka szovjet gazdasággá alakult át. Az összes magyarországi szovjet gazdaságok vetésterülete együtt 12 millió gyeszjatyina.[6] A parasztok nemcsak magukat tudják könnyen ellátni, hanem munkás elvtársaikat is.

Magától értetődik, hogy a parasztok a mi oldalunkon állnak. Fiaskóval végződött az ellenforradalmi burzsoázia minden kísérlete arra, hogy ellenünk hangolja a parasztságot. A munkások és parasztok között a legjobb elvtársi viszony jött létre, és a proletár Budapest igen gyakran kap „névtelen küldeményeket": néhány vagon gabonát „a parasztoktól a munkásoknak" címezve.

A közellátás helyzete nálunk nagyon jó. Gabonával el vagyunk látva. Nincs húsunk és zsírunk, mert a románok és csehek elfoglalták a

leggazdagabb, „legzsírosabb" területeinket. Ha elkergetjük a románokat és cseheket, akkor lesz mindenből elég. A románokat és cseheket pedig hamarosan elkergetjük.

Mit várok a jövőtől? Igazán semmi okom az elkeseredésre. Tudom, ahogy minden más magyar proletár is tudja, hogy győzni fogunk.

– Milyennek találom Moszkvát? Nem először vagyok Moszkvában. Mint hadifogoly kerültem Oroszországba. Csak a múlt év novemberében hagytam el Moszkvát. Nekem úgy tűnik fel, hogy azóta Moszkvában sok jó irányú változás történt. Önök, akik állandóan ott élnek, napról napra tanulmányozzák Moszkvát és Oroszországot, ezt természetesen nem veszik észre. De nekem rögtön szemembe tűnt a változás. Nem tudnám pontosan, világosan kifejteni, miben áll ez a változás. De érzem, hogy minden jobb lett. Látom, hogy fejlődött, megnőtt az oroszországi szovjetköztársaság.

A nép a Vörös téren, az általános katonai kiképzés napján nagy hatással volt rám. Még egyszer meggyőzött: nem lehet az, hogy ne győzzünk.

Átadom Budapest proletariátusának a moszkvai proletariátus üdvözletét. Átadom Vörös Hadseregünknek a forradalmi Szovjet-Oroszország üdvözletét. Elmondom Tanács-Magyarországon, hogy teljes mértékben számíthatunk idősebb testvérünk segítségére. Új kedvet, a forradalmi bátorság új tartalékát viszem magammal Oroszországból Magyarországra.

Feltétlenül beszélni fogok a magyar proletároknak az önök általános katonai kiképzéséről. Hiszen nálunk is van általános katonai kiképzés, és a munkásainknak, természetesen, érdekes lesz megtudni, hogy folyik ez önöknél. Önöknél kétségkívül jobban megy, de utol fogjuk érni önöket.

Úgy hagyom el Moszkvát, hogy még jobban, mint azelőtt, meg vagyok győződve róla: győzni fogunk.

PRAVDA, 1919. május 28. (Oroszul.)

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 500-AS BIZOTTSÁGÁNAK 1919. MÁJUS 31-I ÜLÉSÉN

Igen tisztelt elvtársaim! Meg fognak bocsátani, hogy ha egész rövidre szabom mondanivalómat. Hét órai kis légiutat tettem meg, és ezért őszintén szólva azt sem tudom, hogy hol áll a fejem. Mindenekelőtt azonban mégis kötelességemnek tartottam, hogy egyrészt személyes megjelenésemmel dokumentáljam azt a csekély jóindulattal terjesztett mesét, hogy bizonyos milliók, illetve milliárdok kapcsán ismét távozási engedély nélkül eltávoztam.[1] *(Derültség.)* Másrészt szükségesnek tartom megcáfolni azokat a híreket, amelyeket derék, igazán jóraváló és kiváló Dobos pilóta[2] elvtársunkról terjesztettek, mikor azt mondották, hogy mint fehérgárdista átjátszott a románok kezére. *(Derültség.)* Mindezek tulajdonképpen mellékes dolgok azon nagy impressziók mellett, amelyeket Oroszországból magammal hozok. *(Halljuk, halljuk!)*

Igen tisztelt elvtársaim! Ismétlem, nagyon röviden csak annyit mondhatok, hogy az orosz proletariátus, amely élethalálharcát másfél év óta vívja, még mindig egy tízezer kilométer hosszúságú fronton harcol. *(Mozgás.)* Kétségtelen, hogy a mi helyzetünk sem a legrózsásabb ebből a szempontból, körül vagyunk véve ellenséggel, de még kevésbé rózsás az a katonai helyzet, amelyben az orosz proletariátus folytatja kétségbeesett, de törhetetlen elszántságú harcát és küzdelmét. Az antant minden kísérlete és minden támogatása, amellyel a különféle ellenforradalmi kormányalakulatokat és a különféle ellenforradalmi bandákat segélyezni igyekezett, hogy ezen a réven jusson az orosz proletariátus testéhez, az orosz proletariátus vörös szívéhez, Moszkvához, mindezek a kísérletek hiábavalóknak bizonyultak, és ma az orosz proletariátus büszkén tekinthet vissza azokra a katonai sikerekre, amelyeket csak éppen a legutóbbi napok folyamán is elért. Kolcsak ellentengernagynak,[3] aki tudvalevőleg egész Szibériában és az Uralban a legborzalmasabb és a legkegyetlenebb diktatúrát űzi, amerikai ruhával, japán fegyverrel és francia ágyúval felszerelt másfél milliós had-

serege ma hanyatt-homlok menekül az orosz proletariátus vöröscsapatai elől. *(Élénk éljenzés és taps.)* Az elmúlt hét folyamán az orosz vöröscsapatok csaknem 200 kilométerrel nyomultak előre, több mint 18 000 foglyot ejtettek, az ágyúknak és a gépfegyvereknek a száma pedig, amelyet zsákmányoltak, még meg sem határozható.

Ugyanilyen a helyzet a régi, úgynevezett Krasznov-fronton; Krasznov kozák tábornok,[4] aki Kerenszkijnek[5] volt leghűbb embere, és aki az orosz tényleges tisztekből szervezte meglehetősen jelentékeny és szép számú hadseregét – amely hadsereget annak idején még Magyarországról is támogatták, ha mindjárt közvetett úton is, amikor elősegítették a Németországból és Magyarországból hazaözönlő volt orosz tiszteknek a Krasznov-hadseregbe való becsoportosítását. Voltak itt 4–5000 főnyi tényleges tisztekből álló ezredek, szóval a legkiválóbb és a legkitűnőbb katonaanyag, és ez a hadsereg most teljesen szét van verve, teljesen meg van semmisítve. *(Taps.)* Kitöröltetett most már ez a front az orosz térképről *(Viharos taps.)*, és Krasznov tábornok, látva hadseregének megsemmisülését, Rosztovban agyonlőtte magát. *(Felkiáltások: Nyugodjék békében!)*

Minden francia igyekezet keleten és délen csődöt mondott. Most észak felől próbálkoznak. Rászabadították a finn és az észt fehérbandákat, hogy megfojtsák a forradalmat Pétervár városában, hogy kiirtsák a magvát is annak a forradalmi lángnak, amelynek legfőbb fészke a forradalom egész tartama alatt Pétervár volt. Pétervár nyomorgó, koldusszegény és nélkülöző munkásságában – erről a nyomorról az elvtársaknak fogalmuk sem lehet, de azt hiszem, elég, ha azt mondom, hogy voltak hónapok, amikor három font kenyeret kapott egy ember egy egész hónapra –, ebben a munkásságban volt annyi erő, elszántság és áldozatkészség, hogy az utolsó szál emberig elmenjen a frontra, megvédje Pétervár városát, megvédje a forradalmat és visszaverje a finnek és észtek fehérbanditáit. *(Éljenzés, taps.)*

Ukrajnában, elvtársak, ahol a szovjet hatalom csaknem olyan fiatal, mint a mi szovjet köztársaságunk, szintén nem kevésbé jelentős katonai sikerek koronázták a felfegyverzett proletariátus harci tetteit, de ott is, ha nem is külső, de a belső frontokon meglehetősen nagy küzdelmeket kellett megvívnia a proletariátusnak. Az orosz és a francia burzsoázia pénzbeli támogatásával banditák, egészen közönséges rablók-

vezérek különféle rablóbandákat szerveztek, amelyek hamis jelszavak alatt kisebb-nagyobb tömegeket csődítettek e bandák zászlói alá, és valóban nagy áldozatokra és erőfeszítésekre volt szüksége a fiatal Ukrán Tanácsköztársaságnak, amíg sikerült mindezek felett a banditák felett győzedelmeskednie. Egyik legjelentősebb ilyen banditafőnök Grigorjev,[6] ki körülbelül 100 000 főnyi hadsereg felett rendelkezett, és amely 100 000 főnyi hadsereggel 12 nap alatt végzett az Ukrán Tanácsköztársaság. *(Éljenzés és taps.)*

De nemcsak ahhoz volt ereje az ukrán proletariátusnak, az ukrán Vörös Hadseregnek, hogy végezzen ezzel a hatalmas rablóbandával, amely városról városra fosztogatva és városról városra gyilkolva, főként a zsidókat gyilkolva, pusztított lent Ukrajnában, voltak városok, ahol négy, öt, sőt hatezer embert irtottak ki, nőket, gyermekeket, mindezt a franciáknak és az orosz burzsoáknak a számlájára.

Mondom, ezzel a bandával 12 nap alatt végzett az ukrán Vörös Hadsereg, és ugyanakkor volt ideje arra, és volt benne erő és készség arra, hogy testvéri segítséget nyújtson nekünk, és támadást indítson a román bojár hadak ellen. *(Éljenzés.)* Közölhetem, elvtársak, hogy az ukrán Vörös Hadsereg átkelve a Dnyeszteren, elfoglalta Budesti városát és 13 versztnyire, 13 kilométerre tartózkodik most Kisinyev várostól. *(Lelkes taps.)* Ezzel egyidejűleg megindult a katonai operáció a galíciai fronton is, ahol azonban a román és a lengyel imperialisták be sem várva az oroszok támadását, egyszerűen minden az ő általuk elismert nemzetközi joggal ellentétes alapon megsemmisítették a galíciai ukrán köztársaságot, Golubovics kormányát,[7] amely ma már nem is létezik. A románok elfoglalták Kolomeát, Sztanyiszlavot, a cschek Stryjt, a lengyelek közelednek Tarnopol felé, mindenki rabol, mindenki annyit foglal el, amennyit tud. Nemzetközi jog rájuk nézve nem egzisztál. Ezért természetes dolog, hogy ugyanúgy, mint felrúgták ők a nemzetközi jogot itt Magyarországon, ugyanúgy rúgják fel azt Ukrajnában is. Azonban az az igyekezete a román és a lengyel imperialistáknak, hogy ők egyesüljenek, hogy korridort[8] építsenek a két szovjetköztársaság közé, és nyugatra, keletre is támadólag léphessenek fel [hiábavaló], teljes nyugalommal közölhetem az elvtársakkal, hogy minden intézkedés megtörtént, hogy ez megakadályoztassék.

Nemcsak az orosz és az ukrán Vörös Hadsereg kész arra, hogy ha-

lálos csapást mérjen ezekre a rablóbanditákra, hanem készen, fegyelmezetten és elszántan áll a valósággal megújhodott nemzetközi Vörös Hadsereg, amelynek csapatai már a fronton vívják sikeres harcaikat. *(Éljenzés.)* Tegnap volt alkalmam éppen egy ilyen frontra induló nemzetközi ezreddel beszélnem. Az ezred körülbelül 85–90%-ban magyarországi elvtársakból állt. *(Élénk éljenzés.)* Kivétel nélkül magyarok, románok, tótok, horvátok és a többi nemzetiségiek. Ezek az elvtársak megkértek engemet arra, hogy adjam át üzenetüket a magyar proletariátusnak. *(Élénk éljenzés.)* Azt mondották ezek az elvtársak, hogy amíg egy ember van Oroszországban, aki a proletariátus harcait Magyarországon és Oroszországban tanulta meg, akit Magyarországon és Oroszországban edzett meg a proletariátus harca, mondom, amíg egy ember van ilyen, addig nem nyugszanak, amíg valóban, hatalmas, erős tényleges segítséget nyújthatnak a magyarországi proletariátusnak fölszabadítási küzdelméhez. *(Élénk éljenzés és taps.)* A nemzetközi proletariátusnak Oroszországban élő avant-garde-ja kész az utolsó csepp véréig harcolni, kész az utolsó szál emberig küzdeni, hogy megcsinálja az utat, mely a románokon, cseheken keresztül és Magyarországon át nemcsak a magyarországi proletariátus hatalmának megerősítéséhez, de a világ minden kizsákmányoltjának felszabadításához vezet. *(Hosszan tartó élénk éljenzés és taps.)*

Hoztam még egy üzenetet is, ezt Lenin elvtársunk küldte. *(Hosszan tartó éljenzés és taps.)* Ezt az üzenetet az elvtársaknak mindjárt módjukban lesz szó szerint megismerni.[9] Itt röviden csak annyit közlünk belőle, hogy – ami egészen természetes is – Lenin elvtársnak nincsen egyéb óhajtása és nincs egyéb kérése, sőt mondhatnám, nincs egyéb követelése, mint az utolsó csepp vérig, az utolsó szál emberig kitartani a forradalom védelmére, a proletariátus felszabadítása érdekében. *(Hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés és taps.)* Nincs visszavonulás, nincs megalkuvás, nincs meghajlás! *(Zajos helyeslés és taps.)* Aki a forradalom katonájává szegődött, annak a forradalom harcát végig kell vívnia. *(Úgy van! Úgy van!)*

Én még csak azt az egészen személyes impresszióm akarom közölni az elvtársakkal – megbocsátanak, hogy így nagyon összevissza beszélek *(Halljuk! Halljuk!)* –, hogy azok a dolgok, amiket Oroszországban láttam, pl. a felfegyverzett munkásságnak az a demonstrációja,

amely vasárnap volt Moszkvában, ahol 30 000 felfegyverzett munkás vonult fel, akik éppen most tanulják a katonai dolgokat, továbbá a gazdasági élet szervezése terén behozott rendszabályok, általában a termelés és a fogyasztás szervezése körüli rendszabályok, összehasonlítva az előbbi rendszabályokkal, amelyeket a múlt évben láttam: Mindezek megerősítettek engem abban a hitemben, hogy egyedül a tanácsköztársaság rendszere, a proletariátus diktatúrája az az út, amely ebből a rettenetes nemzetközi politikai és gazdasági wirrwarrból[10] kivezet. De megerősítettek engem abban a meggyőződésemben is, hogy az orosz proletariátust, amelyet mi testvéreinkül és szövetségeseinkül tekintünk, semmiféle belső, semmiféle külső erővel nem lehet legyűrni, legyőzni, leküzdeni *(Élénk éljenzés és taps.)*, és az orosz proletariátusra, amely másfél év óta harcol, de amely ugyanez alatt az idő alatt nélkülöz, szenved is gazdasági tekintetben, számítanunk lehet nemcsak katonai szempontból, hanem erre a szovjetköztársaságra számítanunk lehet gazdasági szempontból is. *(Élénk éljenzés.)*

Az orosz proletariátus, amely másfél esztendő óta végigjárta a nélkülözés legborzalmasabb fajtáját, amelyet az elvtársak jórésze nem is ismer, kész arra, hogy nélkülözzön még tovább is, mert tudja, hogy a forradalom sorsa nem a nemzeti határokon belül dől el, hanem a forradalomnak tovább kell mennie keletről nyugatra is, és lángba kell borítania az egész világot. *(Úgy van! Úgy van!)* Az orosz forradalmi proletariátus politikája teljesen nyugati orientációjú, és mindent el fognak követni, még a legnagyobb áldozatok árán is – nemcsak egyéni áldozatokat értek ezalatt, hanem területi és gazdasági áldozatokat is –, hogy segítséget nyújtsanak nekünk, hogy igyekezzenek megerősíteni a proletariátus hatalmát Magyarországon. *(Élénk éljenzés.)*

Erre a segítő kézre, erre a forradalmi testvéri támogatásra, elvtársak, nekünk rá kell szolgálnunk, s él bennem a meggyőződés, hogy a magyarországi proletariátus rá is tud és rá is fog erre minden tekintetben szolgálni.

Éljen a nemzetközi proletariátus szolidaritása! Éljen az oroszországi tanácsköztársaság. *(Hosszan tartó élénk helyeslés, éljenzés és taps.)*

PI ARCHÍVUM, A. II. 14/14.

NYILATKOZAT AZ OROSZ VÖRÖS HADSEREG HELYZETÉRŐL

Az orosz Vörös Hadsereg helyzete
Tízezer kilométeres fronton győzedelmesen harcolnak

Szamuely Tibor népbiztos elvtárs, aki repülőgépen visszatért Moszkvából, a szövetséges orosz Vörös Hadsereg katonai helyzetéről a következőképpen informált bennünket:

10 000 kilométeres front

Az orosz Vörös Hadsereg katonai teljesítményeinek jellemzésére talán elég lesz, ha megemlítem azt a tényt, hogy a katonailag teljesen körülzárt Szovjetoroszország 10 000 kilométeres frontján másfél éves nehéz küzdelmek után is a vörös hadseregnek nemcsak hogy sikerült megtartania pozícióját, hanem napról napra újabb területeket hódít meg, és újabb győzelmekkel gyengíti az ellenséges hadseregek erejét, sőt jórészt meg is semmisíti azokat. Így például Krasznov kozák tábornoknak a hadserege, amely az év januárjában mélyen Oroszország belsejében Voronezs, Balasov és Caricin környékén járt, ma már teljesen meg van semmisítve, és az utóbbi hetek alatt több mint 600 kilométernyire nyomultak előre ezen a területen a szovjet-csapatok. E hadsereg jó része a Don-vidékre menekült volt cári tisztekből toborzódott. Egyik legértékesebb csapata, az úgynevezett Kornyilov-ezred,[1] amely négyezer tisztből állott, ma már szintén a múlté, az utolsó szál emberig megsemmisült.

Maga Krasznov tábornok, látva a hadseregének teljes pusztulását, Rosztovban agyonlőtte magát. Ezzel kimúlt az orosz proletariátus egyik legveszedelmesebb és legkérlelhetetlenebb ellensége, akit az entente, sőt annak idején Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia is nagy mértékben támogatott, és akitől Oroszországban a régi rend helyreállítását remélték.

– Ugyanilyen sikeresen haladnak az operációk a keleti fronton, ahol Kolcsak hatalmas szibériai hadseregét támadják az orosz-szovjet csapatok két hét óta példátlan hősiességgel. A vöröscsapatok napon-

kint huszonöt–harminc kilométernyi utat tesznek meg előre, és ma már Ufától délkeletre járnak. Az entente-nak, az amerikaiaknak és a japánoknak minden támogatása hiábavalónak bizonyult, mert a kényszersorozás útján összeszedett Kolcsak-hadsereg jó része a kitűnő amerikai és japán felszerelés és fegyverzet ellenére is csaknem harcképtelennek bizonyult, s a hadseregbe belekényszerített munkások és parasztok a legelső alkalommal átpártolnak a vöröscsapatokhoz.

– Moszkvában időzésem alatt volt alkalmam látni egy, a Kolcsak-frontra induló ezrednek a szemléjét, amelyet az utolsó szál emberig a Kolcsak-féle hadseregből átpártolt katonákból állítottak össze kellő kiképzés és iskoláztatás után. A Kolcsak-hadsereg veresége oly nagymértékű, hogy az Uralnak és Szibériának felszabadítása már csak rövid idő kérdése. Nagyban segítik a keleti fronton harcoló csapatokat azok az elszánt és a forradalmi áldozatkészségnek csodálatos példáit mutató csapatok, amelyek Szibériában, az altáji kerületben, Szemipalatyinszk környékén, továbbá Krasznojarszknál, az Amur vidékén és Mandzsúriában harcolnak Kolcsak fehér bandái ellen.

Magyar tisztek a Kolcsak-hadseregben

– E csapatokban, amelyek Szibéria megszállása óta szakadatlan harcban állanak, nagy számmal harcolnak a Szibériában rekedt magyar, német és más nemzetiségű volt hadifoglyok is, míg a magyar hadifogoly tiszteknek egy egész ezrede Kolcsak fehér hadseregének a dísze. E magyar tisztek közül a legutóbbi harcok alatt többen kerültek fogságba. Ezeknek bemondása alapján sikerült megállapítani e fehérgárdista magyar ezredben harcoló magyar tisztek jó részének nevét is.

A keleti front veszedelme elmúlt

– Az orosz-szovjet csapatok keleti frontjának veszedelme, amelyet az entente-sajtó még most is a legszándékosabb ferdítéssel kürtöl világgá, teljes mértékben elmúlt, és a vörös csapatok fölénye Kolcsak bandái felett minden kétséget kizáróan biztosítva van.

Pétervár megtámadása

– Az entente, látva a keleti sikertelenségeket – amelyeket bevallani ugyan nem mer, mert még mindig arra számít, hogy sikerülni fog

Wilsonnal elismertetni a Kolcsak-kormányt – nyugatról készített elő nagyobb támadást Pétervár ellen.

– A finn és az észt fehérgárdák egy angol hajóraj támogatása mellett megkísérelték Pétervár elfoglalását, amely annál kevésbé látszott nehéz feladatnak, mert hiszen a finn határ alig hatvan kilométernyire van Pétervártól. A veszély azonban újra lángra lobbantotta Pétervár munkásainak forradalmi tettrekészségét és elszántságát, és a pétervári proletariátus a legcsodálatosabb önfeláldozással indult neki az újabb harcnak Pétervár megvédésére. Nehéz, napokig tartó ütközetek után Pétervár megvédése sikerült is, és a fehérgárdistákat Pétervártól jelentős távolságra kergették el. Ma már a pétervári fronton álló csapatok nemcsak sikerrel tartják állásaikat, hanem támadásba is mentek át, úgyhogy az entente imperialistáknak pétervári merénylete is teljes mértékben meghiúsult.

Nyugalom a Murman-fronton

– Északon a Murman-fronton, Archangelszknél tökéletes nyugalom van. Az angolok mindenféle katonai vállalkozástól tartózkodnak, és a kisebb csatározások is csak az Oroszországban levő angol hadifoglyok számát szaporítják.

Ukrajnát megtisztították a fehérbandáktól!

– Ukrajnában a katonai helyzet teljes mértékben kielégítőnek mondható; pedig itt is óriási küzdelmekre volt szükség, hogy végezzenek azokkal a banditákkal, akik a francia, román és orosz burzsoázia pénzén valóságos pogromhadjáratot indítottak, a városoknak egész sorát foglalták el váratlan rajtaütéssel, és ezekben a városokban, illetve falvakban, amelyeket csak napokig, illetve órákig tartottak megszállva, főként a zsidókat irtották a legborzalmasabb kegyetlenséggel.

Voltak városok, ahol 3–4000 halottat találtak a bevonuló vöröscsapatok, zsidóasszonyok és gyermekek holttestei borították az utcákat, hevertek temetetlenül a házakban, és mindez történt a bolsevizmus elleni küzdelem cégére alatt. Ezektől a banditáktól ma már meg van szabadítva Ukrajna, legfőbb erejük, Grigorjev atamán kozák hadserege teljesen meg van semmisítve, a banditák kezére került városokat visz-

szafoglalták, és az ukrán hadsereg most már teljes felkészültséggel fog hozzá a román bojárokkal való leszámolásra.

Románia ellen

– A románok elleni támadás a Dnyeszter-fronton már meg is indult. A csapatok sikeresen keltek át a Dnyeszteren, megszállották Benderi városát és, bármennyire cáfolják is a román hivatalos körök, az ukrán vörös csapatok alig tízkilométernyire állanak Kisenev várostól. Az előnyomulás következménye lett, hogy a románok kiürítették az egész Dnyeszter-vonalat, és a legjobb esetben is csak a Prutnál állhatnak meg.

Bolsevizmus a francia katonák közt

– Kisebb francia különítmények maradtak még hátra az előnyomulás színleges feltartóztatására, azonban a francia katonák között a bolsevizmus oly veszedelmes mértékben kezd terjedni Besszarábiában, [hogy] a napokban Akjermanban egy teljes francia ezredet kellett lefegyverezni.

– Galíciában úgy a katonai, mint a politikai felfordulás teljessé vált a vöröscsapatok minden beavatkozása nélkül is. A Golubovics-kormány megszűnt, a románok megszállották Kolomeát, a csehek Drohobicot, a lengyelek pedig a Zlocsovtól tíz-tizenkét kilométernyire északnyugatra állanak. Az ukrán katonák és munkások minden bizodalma most Oroszország felé fordul, tőle várják a segítséget, hogy megszabadítsa őket az idegen imperializmus járma alól. A segítség nem is fog elmaradni.

Magyarország felé

Minden intézkedés megtörtént, hogy Galíciánál kiépüljön az út Magyarország felé, Magyarország forradalmi proletariátusának, az egész világ elnyomott és kizsákmányolt proletárjainak felszabadítására.[2]

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. június 3.

A FRONTMÖGÖTTI BIZOTTSÁGOK ELNÖKÉNEK 1919. JÚNIUS 6-I SZOMBATHELYI PARANCSA

A forradalmi kormányzótanács nevében Szombathely városában és környékén ezennel kihirdetem az ostromállapotot.

Minden mozgalmat, amely a proletariátus érdekei ellen vét, amely a proletariátus hatalmát gyengítené, a legkérlelhetetlenebb eszközökkel fogom letörni.

A sztrájk, amely jogos fegyver volt mindenkoron a kapitalista államban a magántőkével szemben, most, a szocialista társadalom új rendjében a leghitványabb árulás a dolgozó osztály érdekei ellen. Aki tehát most a proletárállam ellen szít sztrájkot, az ellenforradalmár, akivel a proletariátus hatalma *mint legveszélyesebb ellenségével fog leszámolni.*

Az ellenforradalomnak minden megmoccanását csírájában fogjuk elfojtani. Aki ellenforradalomban részt vesz, ellenforradalmat szít, támogat vagy elhallgat, *életével fizet.*

Este 9 órán túl a vörösőrség külön engedélye nélkül a város utcáin senki sem tartózkodhatik. Az utcákon való csoportosulást minden időben a leghatározottabban megtiltom. A várost senki sem hagyhatja el a vörösőrség és a munkásdirektórium által láttamozott külön utazási engedély nélkül.

Az összes eddig kiadott fegyverviselési engedélyek érvénytelenek. Új fegyverviselési engedélyeket a vörösőrség parancsnoksága ad ki. Akinél június 7-én d. u. 2 órán túl engedély nélkül bármiféle lőfegyvert találnak, *a helyszínen fognak azonnal kivégeztetni.*

Aki a kormányzótanács bármiféle rendelkezéseinek ellenszegül, vagy a jelen rendelet végrehajtását megakadályozza,
a rögtönítélő törvényszék elé kerül.

Szombathely, 1919. június hó 6-án

Szamuely Tibor s. k.
népbiztos, a rögtönítélő törvényszék elnöke

Martineum nyomda, Szombathely, 1919.
OSZK KÜLÖNGYŰJTEMÉNYE

A FRONTMÖGÖTTI BIZOTTSÁGOK ELNÖKÉNEK 1919. JÚNIUS 8-I KAPUVÁRI PARANCSA

Szavakkal nem lehet eléggé megbélyegezni azt a galád merényletet, amelyet Kapuvár és Garta ellenforradalmi banditái követtek el a magyarországi forradalmi proletariátus tanácshatalma ellen. Két nap is elég volt azonban arra, hogy az ellenforradalmi banditák torkára forrasszuk a szót. Mindenki, aki az életéért, hatalmáért és szabadságáért küzdő forradalmi munkásságot hátba támadja, a proletárállam fegyveres hatalmával találja szemközt magát. A legkérlelhetetlenebb és legkönyörtelenebb eszközökkel válaszolunk minden olyan esztelen és galád kísérletre, amely azt célozza, hogy megfojtsa a proletariátus forradalmát, megdöntse a munkásság és földmíves-szegények hatalmát, hogy visszaállítsa a régi rendet, a régi rabságot, a régi kizsákmányolást.

Az ellenforradalom vezérei már megbűnhődtek, de még százával és ezrével vannak, akik e latrok munkáját támogatták, sőt abban részt is vettek. Ezt Magyarország győzelmes proletariátusa megbocsátani nem fogja. Mindenkinek el kell vennie méltó büntetését.

Az eddigi Munkástanácsot ezennel feloszlatom, és új Munkástanács megválasztásáig az ügyek vezetésével ideiglenesen Forradalmi Bizottságot nevezek ki, amelynek tagjai: Lajkó János, Lukácsi Mihály, Bacsich Máté, Soós Pap József és Ézsöl József elvtársak lesznek.

E Bizottság feladata lesz az új választás elrendelése és megejtése. Úgyszintén a Kapuvárra és Gertára kirótt következő hadisarc behajtása: 300 vágómarha, 100 disznó, 20 mázsa zsír és vaj, 3 000 000 korona készpénz.

Megparancsolom, hogy e hadisarcot mindenki a Forradalmi Bizottság által megállapított mértékben, legkésőbb június hó 11-én déli 12 óráig a Forradalmi Bizottsághoz beszolgáltassa. Amennyiben a beszolgáltatásra vonatkozó parancs teljesítését valaki megtagadja, a reá kirótt bírságot kétszeresen fogják tőle behajtani.

Minden fegyver június hó 9-én délután 6 óráig a Vörös Őrséghez

beszolgáltatandó. Amennyiben ezen időn túl bárkinél fegyver találtatik, az illetőt a helyszínen fogják azonnal kivégezni.

Kapuvárt és egész környékét ostromállapotban lévőnek nyilvánítom.

Bármely ellenforradalmi cselekedetért „Rögtönítélő Törvényszék" előtt kell felelnie mindenkinek. Úgyszintén a Rögtönítélő Törvényszék elé kerül mindenki, aki a Forradalmi Kormányzótanács összes rendeleteit nem teljesíti, aki a 200 és 20 koronás bankjegyek elfogadását megtagadja, vagy e jelen parancsom végrehajtását bármely módon is megtagadni merészeli.

KAPUVÁRI MÚZEUM, OKLEVÉLTÁR, 1919. június 8.

FELSZÓLALÁS A PÁRTKONGRESSZUSON

A proletárdiktatúra alkalmazása és annak módszerei tulajdonképpen az egész pártprogram vitájának[1] ütközőpontja. Azt hiszem, azoknak az elvtársaknak van igazuk, akik a módszerek körüli aggodalmaskodást tulajdonképpen a proletárdiktatúra alkalmazásának terhére írják. A kritika kétségtelenül jogos, de a kritikának két éle van. Ugyanazok az elvtársak, akik Budapesten bírálnak, akik Budapesten humanizmust hirdetnek, nem is tudják, hogy az ő bírálatuknak, az ő humanista hitvallásuknak a torzképe miként tükröződik vissza a vidék naiv lelkeiben. *(Úgy van! Vágó Béla: Jöjjenek csak ki oda a humanisták!)* Nem tudják az elvtársak, hogy ugyanakkor, mikor Budapesten kiadták a humanizmus jelszavát, akkor a vidéken ez a jelszó „üsd a kommunistát!" jelszóvá változott át. Ugyanakkor, mikor az elvtársak a proletárdiktatúrának enyhébb alkalmazásáról beszélnek Budapesten, akkor Sopron és Vas megyében az ellenforradalom a proletárdiktatúra enyhébb alkalmazása mellett foglal állást olyanformában, hogy a kommunistákat agyon kell ütni: éljenek a szociáldemokraták. Ma érkeztem meg a dunántúli volt ellenforradalom frontjáról,[2] és így aktákkal, illetőleg eredeti plakátokkal és fölhívásokkal is bebizonyíthatom, mit vált ki a tömegből a vidéken annak óhaja, hogy a proletárdiktatúra elvét enyhébben alkalmazzuk Magyarországon. Csornán, ahol fegyveres lázadássá fajult egyes elvtársaknak ez a jámbor óhajtása, az ellenforradalmi bizottság fölhívásában már ekként beszél: „A csornai járás lakossága nem hajlandó tovább tűrni a kommunista bandák garázdálkodását, azt a rémuralmat, amelyet az emberi jogok és a szabadság ürügye alatt folytatott, és amelyben hazug jelszavak alatt minden szabadságot elfojtani igyekezett, a valódi népuralom helyébe mindenféle munkakerülő csirkefogó népség uralmát ültette, és az országot a teljes gazdasági csőd szélére juttatta."

Természetesen levonja a konzekvenciákat is. Azt mondja: „A szociális szakszervezetek és a szociáldemokrata pártszervezetek fennállása biztosítandó. Azok ellen semmi kifogásunk nincs." Megjegyzem, hogy ugyanakkor, amikor kimondották, hogy a szociáldemokrata pártszervezetek ellen nekik semmi kifogásuk nincs: összes volt szociáldemokrata elvtársainkat letartóztatták, közöttük Vajdits Béla elvtársat,[3] Hollós elvtársat[4] és még többeket halálra ítéltek. Meg vagyok arról győződve, hogy ha mi ezt a pártot szocialista pártnak fogjuk elneveztetni, a naiv vidék tükrében olyan torzképként fog visszatükröződni, hogy igenis ez visszatérés a múlthoz, ez a kommunistáknak a leigázása. Ugyanakkor, amikor a Sopron megyei és Vas megyei ellenforradalmárok a diktatúra enyhébb alkalmazásának és a szocializmushoz való visszatérésnek jelszava alatt ellenforradalmat csinálnak, akkor nekünk egy pillanatra sem szabad még csak gondolni sem arra, hogy a diktatúra módszerein bármilyen tekintetben is változtassunk, ha csak nem olyan értelemben, hogy még erélyesebben, még kérlelhetetlenebbül járjunk el a proletariátus minden ellenségével szemben.

A párt elnevezésének kérdésében a fölhozottak igazán jogászi színezetűek. Van szerencsém bemutatni a III. Kommunista Internacionálé hivatalos lapját, amelynek címe is: *Kommunista Internacionálé.* Ebben benne van a Kommunista Internacionálé végzése arra vonatkozólag, hogy a magyarországi egyesült szociáldemokraták és kommunisták pártját hogyan kell elnevezni. Nagyon rövid, ha megengedik, föl fogom olvasni a vonatkozó passzust:

„A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága teljes határozottsággal elvárja, hogy az önök kongresszusa véglegesen megalapozza az önök kommunista pártját, annak határozottan körvonalazott kommunista programot adjanak, és megállapítja, hogy a párt köteles magát kommunista pártnak nevezni." *(Rónai Zoltán:*[5] *A mai Vörös Újság sürgönye ezzel ellenkezik.)* Nem tudom, ki fordította azt a sürgönyt. Nekem van szerencsém eredeti oroszban bemutatni. *(Weltner Jakab: Egész nyugodt lehet, az eredeti sürgöny is olyan!)* „A szovjetek keretein belül – mondja tovább ez a végzés – lehet két és több párt együttműködéséről szó, de kell hogy minden államnak, minden körülmények között meglegyen a maga, céljaiban tudatos, kommunista párt-

ja, világos programmal és világos diszciplínával." Még csak annyit akarok közölni, hogy ezt a végzést a Végrehajtó bizottság nevében Zinovjev elvtárs[6] írta alá.[7]

NÉPSZAVA, 1919. június 14.

NYILATKOZAT A NÉPSZAVA 1919. JÚNIUS 17-I SZÁMÁBAN

A dunántúli ellenforradalmak leverése egyáltalán nem volt olyan nagy feladat, amint azt sokan gondolják, de még kevésbé volt olyan véres, amint azt különböző forrásokból regélik. Sőt, mondhatnám, hogy az *egész Sopron és Vas megyei ellenforradalom hasonlatos volt egy komédiához,* amelyben elbutított kisgazdák és különböző falusi söpredékek játszották a szerepet, és *néhány kalandor földbirtokos és volt tiszt rendezték az egész színjátékot.* A budapesti vasasok és vörösőrök puszta megjelenése és katonazenével való fölvonulása elégséges volt ahhoz, hogy a síppal, dobbal és különböző rémmesékkel összecsődített parasztok eldobálják fegyvereiket, és szerteszét fussanak a falvakba. A bűnözők kinyomozása és összeszedése azután már gyerekjáték volt. A kiszabott büntetésekről olyan rémmesék keringenek, hogy ezekről nyilatkozni is fölöslegesnek tartom. Mindenesetre meg kell azonban cáfolnom azt a világos, átlátszó szándékkal terjesztett hazugságot, hogy harminc, illetve egyesek szerint néhány száz vasutast lövetett volna agyon a rögtönítélő törvényszék. A leghatározottabban kijelenthetem, hogy a *rögtönítélő törvényszék a Dunántúlon a sztrájk miatt egyetlenegy vasutast sem lövetett agyon, még csak le sem tartóztatott egyetlenegyet sem.* A napnál is világosabbnak látszik az a tendencia, hogy az ellenforradalmi rémmesékkel állandóan izgalomban akarják tartani a Dunántúl vasutasságát. Mindenki azonban, aki vasutasok agyonlövetéséről vagy a sztrájk miatti elítéléséről, illetve letartóztatásáról beszél, egész *egyszerűen hazudik, és vele szemben, mint az ellenforradalom szítójával kell leszámolni.* Ismételten kijelentem, hogy *sem a rögtönítélő törvényszék, sem pedig egyetlen dunántúli törvényszék előtt sem folyik eljárás vasutasok ellen a sztrájkból kifolyóan, és nem is folyhat.*[1]

NÉPSZAVA, 1919. június 17.

FELSZÓLALÁS A TANÁCSOK ORSZÁGOS GYŰLÉSÉNEK 1919. JÚNIUS 18-I ÜLÉSÉN

Igen tisztelt elvtársaim! Miután személyemben ért támadás, mégpedig olyan módon, amely nemhogy a munkásság osztályparlamentjének, [de] amely a burzsoázia parlamentjének sem lehet tónusa, kénytelen vagyok itt röviden és határozottan visszautasítani azokat a vádakat, amelyeket az imént felszólalt elvtárs éppen a rokkantügyekkel kapcsolatban ellenem intézett.[1] Kijelentem jó előre – és nagyon gyorsan fogok végezni ezzel az üggyel –, hogy a rokkantügyek egyáltalán nem tartoznak a gazdasági kérdésekhez. *(Igaz! Úgy van!)* Az elvtárs azonban itten felemlítette, bár nem tudom, milyen indokból.

Kénytelen vagyok tehát konstatálni, hogy amint az elvtárs nem értette meg a kormányzótanács gazdasági politikájának intencióját, azonképpen nem értette meg a rokkantügyekben követett politikai intenciókat se. A 4800 K-s rokkantsegély kifizetésére vonatkozó rendeletet az elvtárs el sem olvasta. A rokkantsegély kifizetéséhez a munkástanácsoknak per abszolutum semmi közük. A rokkantsegély kifizetését az országos nyugdíj-számfejtőség végzi, amely a hadügyi népbiztosságnak egy osztálya, és Budapesten, Kelenföldön, a Hadik-laktanyában végzi munkáját. Tehát ha valaki a munkástanácshoz fordul ezzel a kérdéssel, az természetesen a nyugdíj-számfejtőséghez kell hogy utasítsa.

Ettől függetlenül azonban megnyugtathatom az elvtársat, hogy a 4800 koronás nyugdíj, illetőleg a rokkantjárulék kifizetése a rendeletnek megfelelőleg április 15-ig visszamenőleg folyósíttatott és folyósíttatik rendszeresen ez idő szerint is. Az elvtárs nyilvánvalóan az allegóriát a filagóriával tévesztette össze, és a hadisegélyt a rokkantjárulékkal hozta kapcsolatba, ami tudvalevőleg a munkástanácsnak hatáskörébe tartozik. Az elvtárs arról panaszkodott, hogy őt felülről is rugják, alulról is rugják. Én azt mondom, azt a munkástanácsi vezetőtagot,

aki a kormányzótanács rendeleteit nemhogy nem érti meg, hanem nem is olvassa el, nem felülről és nem alulról kell rúgni, hanem ki kell rúgni. *(Élénk éljenzés és taps.)*

A TANÁCSOK ORSZÁGOS GYŰLÉSÉNEK NAPLÓJA, 1919. június 18. 5. ülés. 101. oldal. OSzK (másolat).

BESZÉD A TANÁCSOK ORSZÁGOS GYŰLÉSÉNEK 1919. JÚNIUS 19-I ÜLÉSÉN[1]

Igen tisztelt elvtársaim! Amikor a magyarországi proletariátus a forradalom és a proletárdiktatúra útjára lépett, mindenki tisztában volt azzal, hogy ez a lépés, ez a választás harcot jelent, harcot az ország minden belső és külső ellensége ellen; tisztában lehetett azzal, hogy a forradalmi proletariátus legfőbb és legszentebb kötelessége és feladata harcolni, küzdeni és győzedelmeskedni minden elnyomói felett. *(Úgy van! Úgy van!)* Ha mi ma ezt a harcot beszüntetni vagy csak szüneteltetni akarnánk, ez a harc princípiumának[2] föladását jelentené; azt jelentené ez, hogy mi feladjuk azt a küzdelmet, amelynek célja a világ összes elnyomottjainak, összes kizsákmányoltjainak felszabadítása. *(Úgy van! Élénk taps.)*

Igen tisztelt elvtársak! Azzal is tisztában lehettünk a proletárdiktatúra álláspontjára való helyezkedés pillanatában, hogy a világháborút kapitalista béke befejezni nem fogja, a világháborút csakis a világ elnyomottjainak polgárháborúja elnyomói és kizsákmányolói ellen fejezheti be. Ha mi most arról tárgyalunk, hogy békét kössünk-e az antant kapitalistáival, hogy harc nélkül visszaadjuk-e azokat a területeket, amelyeken a magyarországi proletár Vörös Hadseregnek sikerült megszüntetnie a kizsákmányolást, sikerült megszüntetni a kapitalista rabságot – ha mi most azon gondolkodunk, hogy harc nélkül visszaadjuk-e ezeket a területeket, hogy ezeken a területeken visszaálljon a régi rabság, a régi kizsákmányolás, akkor figyelmeztetnem kell az igen tisztelt elvtársakat arra a körülményre, hogy súlyos tévedés azt hinni, hogy lehet békét kötni a külföldi, az idegen kapitalistákkal, ugyanakkor, amikor mi harcolni akarunk a mi saját belső kapitalistáink ellen. *(Úgy van! Taps.)*

Azt hiszem, ebben nem lehet eltérés, a mi célunk és feladatunk a kapitalizmus megsemmisítése, a burzsoázia legkönyörtelenebb és legkérlelhetetlenebb elnyomása. Ha mi ezt a feladatot meg akarjuk valósí-

tani az ország keretein belül, nem tehetjük ezt akkor, tisztelt elvtársaim, amikor koncessziókat[3] teszünk a külföldi kapitalistáknak.

Tisztelt elvtársaim! Nem lehet kétség aziránt, hogy a Kommunista Kiáltvány jelszava, hogy: „Világ proletárjai, egyesüljetek!" még nem valósult meg teljes mértékben, de az a jelszó, hogy: „Világ kapitalistái, egyesüljetek!" teljes mértékben megvalósult. *(Úgy van!)* A magyar tőkések mindenkoron számíthatnak az antant tőkéseinek támogatásaira. *(Egy hang: Nem nagyon!)* A magyar kapitalisták, a magyar ellenforradalmárok mindig bázist fognak találni azoknál az idegen kapitalistáknál, akikkel mi most békét akarunk kötni.

De hiszen, elvtársaim, nem is békéről van szó! Egyelőre csak olyan követelések kiegyenlítéséről van szó, amelyek fejében az antant nekünk egyáltalában semmit sem garantál. *(Úgy van!)* Tulajdonképpen nincs egyébről szó, mint azoknak a gyalázatos, aljas feltételeknek, amelyeket a román imperialisták terjesztettek annak idején a Magyar Tanácsköztársaság kormánya elé, szebb, simább vagy óvatosabb, ravaszabb formába való öltöztetéséről. *(Úgy van!)* Mert hiszen abban sem volt egyébről szó, mint hogy adjuk ki minden fegyverünket, minden mozdonyunkat, minden vagonunkat, egyszóval pőrére vetkőztessük magunkat, hogy annál könnyebben, egyszerűbben végezhessenek velünk.

Most nem ilyen drasztikus eszközökkel akarnak bennünket kivégezni, nem ilyen eszközökkel akarják megfojtani a forradalmat Magyarországon, hanem szépen, ügyesen, a diplomáciai ravaszságok minden alkalmazásával azt mondják: mi elítélünk minden haszontalan vérontást. Ugyanazok mondják ezt, akik milliókat és milliókat hurcoltak a vágóhídra, millió és millió özvegyet és árvát tettek szerencsétlenné. Ezek most a haszontalan vérontás jelszava alatt akarják visszaparancsolni a győzelmes magyar proletárhadsereg csapatait, hogy azután újabb és újabb követelésekkel léphessenek fel ellenünk.

Magáról a békéről nem lehet beszélni akkor, amikor még csak a határokat sem állapítják meg az egész országra vonatkozólag. Tudjuk, csak önkényes megállapításról van szó az északi és keleti frontokon, és mi ugyanekkor semmiféle garanciát nem látunk arra, hogy az antantnak az a néhány divíziója, amely ez idő szerint Szeged környékén áll,[4] mely célokkal marad ott, és milyen célja van a jövőre vonatkozólag. *(Úgy van! Úgy van!)*

Nem lehet a csapatokból a támadás szellemét, amelyet május 2-a óta sikerült belevinni a magyar proletár Vörös Hadseregbe, kiengedni azzal, hogy visszaadjuk a kizsákmányolóknak, a kapitalistáknak a már felszabadított területeket, ugyanakkor, amikor nem vagyunk biztosak afelől, hogy délről fenyeget-e bennünket egy újabb rabság, egy újabb elnyomatás.

Énnekem nincsen sok okom aggódni, ismerve a magyar Proletár Vörös Hadseregnek harci szellemét, nincs sok okom aggódni aziránt, hogy bennünket az antant követelésének nem teljesítése esetén valami túlságosan komoly veszedelem fenyegetne. Nagyon jól tudom, elvtársak, hogy az antant hasonló diplomáciai és katonai ravaszságokkal megpróbálkozott már Oroszországban is.

Oroszországban északon is, keleten is, délen is megpróbálkozott különböző expedíciós hadseregekkel gátat vetni az orosz proletárforradalom elé, megpróbált végiggázolni az oroszországi munkásság és földművesszegénység forradalmi harcán, és mindannyian jól tudjuk, hogy ez nem sikerült neki. Lent délen, ahol csak a legutóbbi időkig folytak a harcok az ukrán proletárcsapatok és az antant csapatai között, mint ismeretes, e harcok az antant-csapatok teljes megsemmisülésével végződtek.

Nem kell elfeledni, elvtársak, hogy az antant hadseregében az ötéves imperialista háború és a proletariátusnak – amely pedig a hadsereg zömét teszi ki – teljesen idegen célokért való újabb küzdelme ennek a hadseregnek demoralizálását eredményezte. Fokról fokra züllik, demoralizálódik az antant hadserege, és ugyanakkor fokról fokra, sőt hatalmasan, lépésről lépésre erősödik a magyarországi proletariátus Vörös Hadserege. *(Úgy van!)* Az antant és a hozzá csatlakozott különböző apróbb imperialista államok züllésnek indult, sőt mondhatnám, már züllött hadseregével szemben áll a fejlődő, folyton erősbödő magyar proletariátus hadserege, szövetkezve testvéri egyesülésben az oroszországi és Ukrán Szovjetköztársaság vörös proletárhadseregével. *(Élénk taps.)*

Igen tisztelt elvtársaim! Ugyanakkor, amidőn mi a legnagyobb örömmel vesszük mindazokat a híreket, amelyek a Nyugat kapitalista államaiból érkeznek hozzánk a nyugati államok munkásságának forradalmi megmozdulásáról, ugyanakkor, amikor a francia, angol és az

olasz munkásság sztrájkol, de még nyílt utcai harcokkal is tüntet az imperialista rablóbéke ellen, tüntet a Szovjet–Oroszország és Szovjet–Magyarország belső ügyeibe való antant-beavatkozás ellen, ugyanakkor nem szabad nekünk elfelejtkezni egy igen fontos momentumról, amelyről eddig, sajnos, még szó nem esett a tárgyalások folyamán, és ez a magyarországi tanácsköztársaság kötelessége, a szolidaritás kötelessége az oroszországi tanácsköztársasággal szemben. *(Úgy van! Lelkes taps.)*

Nem akarom bővebben fejtegetni, hogy mit és miért köszönhetünk mi az oroszországi tanácsköztársaságnak, nem akarom bővebben fejtegetni, hogy milyen kötelességeink vannak az oroszországi proletariátussal szemben. De az az egy kétségtelen, hogy nekünk a harcot feladni, a harcot beszüntetni addig nem lehet, amíg az oroszországi proletariátus veszélyben van, amíg az oroszországi proletariátussal az antant szóba állani nem akar, ellenben minden eszközzel, minden rendelkezésre álló eszközzel letiporni, vérbe gázolni akarja. Addig nálunk nem lehet arról szó, hogy a harcot feladni vagy csak szüneteltetni is lehet. *(Egy hang: Árulás lenne!)*

Csak akkor, amikor igenis nyíltan, egyenesen és határozottan, pontosan fogjuk tudni azt, hogy mit kíván az antant, és mit ad érte, amikor pontosan fogjuk tudni azt, hogy ezek a kivételek vagy engedmények, amelyekben én egyébként egyáltalában nem hiszek, úgy nekünk, mint az oroszországi forradalmi proletariátusnak szólnak, akkor lehet igenis arról szó, hogy mi az antanttal valamelyes szerződést köthessünk.

Nemcsak azt nem tudjuk, elvtársaim, hogy a déli határok melyek lesznek, de azt sem tudjuk, hogy a béke feltételeiben milyen hihetetlen követelésekkel, hihetetlen zsarolásokkal fog majd előállni az antant. Hiszen a román imperialistáknak a jegyzékét is legfőképpen azért kellett válasz nélkül hagynunk, mert minden lefegyverzésen és minden anyagkiszolgáltatáson kívül még azt is követelték, hogy látatlanban fogadjuk el a később megállapítandó békefeltételeket. Az antant jegyzéke semmivel sem jobb ennél, mert hiszen egészen természetes, hogy amikor azt követeli, hogy adjuk fel a már felszabadított területeket, ugyanakkor elvárja és megköveteli, hogy fogadjuk el az általa diktált békefeltételeket is. *(Úgy van! balfelől.)*

Ha mi nem akartuk magunkat kiszolgáltatni a román bojároknak, a román imperialistáknak, én azt mondom, elvtársaim, és ez a véleményem egyezik a Vörös Hadsereg minden katonájának véleményével is, hogy nem szabad kiszolgáltatni magunkat az antant-imperialisták kegyelmének sem! *(Úgy van! Úgy van! Taps bal felől.)*

Igen tisztelt elvtársaim! A Kommunista Kiáltvány azt mondja, hogy a proletariátusnak nincs mit veszítenie, nem lehet elvenni tőle azt, amije nincs. De a győzelmes proletariátusnak, az önmagát felszabadított proletariátusnak nagyon sok veszítenivalója van. A magyarországi győzelmes forradalmi proletariátus a láncait már elveszítette. Ha most nem védi meg magát, ha most megadja magát az antant kegyelmére, akkor nem a láncait fogja elveszíteni, hanem elveszíti az egész világot! *(Úgy van! Úgy van! Bal felől élénk taps!)*

A TANÁCSOK ORSZÁGOS GYŰLÉSÉNEK NAPLÓJA, 1919. június 19. 6. ülés.
PI ARCHÍVUM, A. II. 14/30.

BESZÉD A SZÖVETSÉGES KÖZPONTI INTÉZŐ BIZOTTSÁG 1919. JÚNIUS 30-I ÜLÉSÉN

Igen t. elvtársaim! Kun Béla elvtársunk nagyon helyesen ítélte meg a helyzetet akkor, amidőn úgy fogta fel a külügyi helyzet kérdését, mint egy par excellence[1] belpolitikai kérdést. Valóban a dolog úgy is áll, hogy a külpolitika – és ezt sajnálattal kell megjegyezni – ma tisztára belpolitikai kérdéssé vált Szovjet–Magyarországon. *(Igaz! Úgy van!)* Belpolitikai kérdéssé vált azáltal, hogy a külpolitika támaszát, a hadsereget sikerült belső aknamunkával meggyengíteni, megingatni, a lába alól a talajt kihúzni. Itt magunk között vagyunk, elvtársak, hát egypár őszinteséget is megengedhetünk magunknak *(Úgy van! Úgy van!)*, és főként be kell ismerni azt, hogy itt különböző gyűléseken, különböző értekezleteken, párt- és szovjetkongresszuson annyi szó és szó, megint csak szó hangzott el, és oly kevés tett, hogy ha összevetjük a szavak súlyát a tettekével, valóban kétségbe kell esnünk.

Elvtársaim! Az elvtársak egész tömegétől, akik meggyanúsíttattak, és akik nem gyanúsíttattak meg, hogy a proletárdiktatúra alapján állanak, nyilatkozatokat hallottunk, szent esküvéseket tettek, hogy a proletárdiktatúrát vallják, követik, hirdetik, és valóban ezek a vallomások csak üres szavak voltak, alkalmasak arra, hogy a lélegzetvétel ezeknek az elvtársaknak a részére biztosíttassék mindaddig, amíg sikerülni fog egy útlevelet szerezni Ausztriába vagy Ausztrián túl az antant ellenforradalmi köreihez. Nem lehet szó nélkül napirendre térni a kérdés felett már csak azért sem, mert hiszen most az első komolyabb ellenforradalmi kísérlet után tisztában kell lennünk azzal, hogy mit akarunk. Akarjuk-e valóban a proletárdiktatúrát, akarjuk-e valóban a munkásság hatalmát megszilárdítani, megerősíteni, vagy akarunk-e visszatérni a régi rendhez, a régi rabsághoz, a régi kizsákmányoláshoz? Tessék nyilatkozni, nem farizeuskodva, nem álarcoskodva, tessék őszintén megmondani, hogy igenis ezt vagy azt akarjuk. De mondani és másként cselekedni vagy beszélni és megfutamodni, gyáván megszökni,

ez nem forradalmároknak a tulajdonsága. *(Rónai Zoltán népbiztos: Kiről beszél Szamuely elvtárs?)* A lélegzetvételre, igen t. elvtársaim, minden kétséget kizáróan szüksége van Szovjet-Magyarországnak. A lélegzetvétel politikája tisztára bolseviki politika. De vajon lélegzetvételt biztosít-e az a politika, amelyet követni most kényszerítve van Szovjet-Magyarország, mert hiszen azoknak a parancsoknak a teljesítése, amelyeket most kénytelenek vagyunk elhatározni, vagy amelyeket a Kormányzótanács elhatározni kénytelen volt, nem hasonlítható össze a breszti béke feltételeivel, nem hasonlítható össze arányaiban sem azzal az igyekezetével az imperialista államoknak, hogy megfojtsák a proletariátus hatalmát. Kétségtelenül ugyanaz az igyekezet volt meg a német imperialistákban is Szovjet-Oroszországgal szemben is, mint amely igyekezet megvan az antant imperializmusában Szovjet-Magyarországgal szemben: hogy megfojtsa a proletariátus hatalmát; de az eszközök nem ugyanazok. Sőt, továbbmegyek, nem is tudjuk, hogy mily eszközök azok, amelyekkel bennünket meg akarnak fojtani. Mi itt elhatároztuk, elvtársaim – még én akkor itt voltam a szovjetkongresszuson –, hogy mindent el fogunk követni, minden emberit, amely tehetségünkben áll, hogy ismét egy kis lendületet, egy kis friss, harcias, forradalmi szellemet vigyünk be a hadseregbe, friss forradalmi elszántságot, lelkesedést vigyünk be Magyarország proletariátusába, hogy ne engedje a forradalom zászlaját kicsavarni a kezéből pusztán az antant parancsára.

Elvtársaim, nem történt semmi, most már beismerhetjük, beláthatjuk. De történt ennél sokkal szomorúbb dolog, történt az, hogy a mi ingadozásunk, a mi bizonytalan fellépésünk, a mi bizonytalan politikánk, a mi álhumanizmustól áthatott politikánk az ellenforradalmárokkal szemben eredményezte az első ellenforradalmi kísérletet Budapesten, ami kétségtelenül a Magyar Tanácsköztársaság helyzetét külpolitikailag is, belpolitikailag is csak meggyengítette. Nekünk, elvtársaim, ilyen kísérletekre módot és alkalmat adnunk semmi körülmények között nem szabad. Jól tudom, hogy azoknak az elvtársaknak, akik a proletárdiktatúra alkalmazásának módszerei felett oly sokat vitatkoztak, az ellenforradalmárokkal szemben az volt az álláspontjuk, és közülük az igen tisztelt Rónai elvtársnak is, hogy ellenforradalmárokkal szemben eljárni csak akkor lehet, ha annak tárgyi bizonyítékai vannak. Na-

hát, igen tisztelt Rónai elvtárs, tegnap láthatta a tárgyi bizonyítékait az ellenforradalomnak abban a 18 koporsóban.[2] Ezek voltak a tárgyi bizonyítékai annak az ellenforradalomnak, amelynek ön majdnem minden eddigi vezérét szabadon bocsátotta! *(Rónai Zoltán: Ön hazudik, ha ezt mondja! Hazudik!)* – annak az ellenforradalomnak – *(Rónai Zoltán: Hazudik!)* – amelynek ön minden vezérének megkegyelmezett. *(Farkas István: Ezt talán csak szabad kritizálni?) (Rónai Zoltán: Hazudik! Rágalmaz!) (Elnök: Ilyen jelzőkkel egymást illetni mégsem ildomos ezen a helyen. Módjában áll az elvtársnak védekezésére kifejteni az ellenkező álláspontot. Egyébként pedig Szamuely elvtársat felkérem, hogy a személyes kérdéstől lehetőleg tartózkodjék, mert ez jóra úgysem vezet.) (Rónai Zoltán: Egy esetet nevezzen meg, amikor én valakit szabadon bocsátottam! Egyébként majd szót kérek.)*

Igen tisztelt elvtársak! Ahhoz, hogy a lélegzetvételt tartóssá tegyük, szükségünk van bizonyos garanciára, amelyek lehetővé teszik részünkre azt, hogy a lélegzetvétel ideje alatt gazdaságilag a belső organizáció tekintetében is mindenképpen megerősödjünk. Ha azonban követni fogjuk azt a politikát pl. a hadseregszervezés tekintetében, amely politikát eddig követett a magas hadvezetőség, akkor én előre kénytelen vagyok kijelenteni, hogy semmiféle eredményeket elérni nem fogunk. Én, elvtársak, anélkül hogy kétségbe akarnám vonni, vagy a legcsekélyebb mértékben is kisebbíteni akarnám azoknak a tényleges tiszteknek érdemeit, akik valóban becsületesen és tisztességesen szolgálták a Tanácsköztársaságot és a magyarországi forradalmi proletariátust, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az a körülrajongás, amellyel eddig viseltetett a tényleges tisztekkel szemben a Magyar Tanácsköztársaság, eredményezi a tényleges tisztek szemének – hogy úgy mondjam – nagyobbra nyílását, és éppen a tényleges tiszteknek en masse, válogatás nélkül való nagyrabecsülése eredményezte Budapesten azt, hogy az ellenforradalmár tisztek betódultak a Vörös Hadseregbe, mert hiszen a Vörös Hadsereg katonáinak, illetve tisztjeinek külön jogokat biztosítottunk lakás, élelmezés etc. etc. tekintetében. Bizonyítékaim vannak, hogy azon a címen, hogy tényleges tisztek, hogy ők most a Vörös Hadsereg katonái, a leghallatlanabb terrort fejtik ki abban a házban, amelyben laknak. De ne gondolják az elvtársak, hogy ezek a tisztek künn tartózkodnak a fronton, vagy legalább tartósan tartózkodnak

künn a fronton. Nem, ezek a tisztek itt vannak benn Budapesten vagy a vidék különböző városaiban. Ezekből a tisztekből ki lehetne állítani egyes helyeken egész csinos zászlóaljakat, és én igazán kérdezni szeretném az illető elvtársaktól, hogy ki hajlandó viselni a felelősséget azokért az emberekért, akik felelős állásba kerültek, és felelős állásukból folyó hatalmukat arra használták fel, hogy itt, Budapesten ellenforradalmat nemcsak szítottak, hanem szerveztek is. Ki hajlandó felelősséget viselni azért, hogy a zempléniek,[3] a lajtosok[4] olyan pozíciókba kerültek, melyek alkalmasak voltak arra, hogy itt Budapestet igen könnyen, percek, pillanatok alatt lángba boríthassák.

Ugyanezeket a garanciákat más irányban sem látom a szervezkedés tekintetében, és éppen ennek alátámasztásául vagyok bátor bejelenteni azt az aggodalmamat, amiről talán egyes elvtársaknak már tudomásuk van, hogy Magyarországon újabb vasutassztrájk készül, amely megint csak nem lesz alkalmas arra, hogy Magyarország pozícióját, akár kifelé, akár befelé megerősítse. Vajon megint csak azt a politikát akarja-e a Tanácsköztársaság kormánya követni a vasutasokkal szemben, amelyet az első sztrájk után követett?[5]

Én ugyan soha semmi körülmények között nem tartottam jogosnak a szakmai érzékenységet, de megérthetőnek tartom tényleg proletárokkal, régi, szervezett munkásokkal szemben. Nem tudom azonban megérteni, hogy miért félünk, óvakodunk mi megérinteni vagy megsérteni a szakmai érzékenységet az üzletvezetőség ellenforradalmi tisztikarával szemben, amely tudvalevőleg csak három vagy négy hónap óta tartozik a szervezett munkásság közé. *(Úgy van! Úgy van!) (Nyisztor György:*[6] *Szezon-elvtársak. Derültség.)* Ez a szakmai érzékenységtől való félelem volt az, amely a napokban azután ismét elő fogja idézni ezeknek a vasúti tisztviselőknek újabb sztrájkját, amely az elsőnél még sokkal nagyobb veszedelmet rejt magában. *(Brunner József:*[7] *De a lakásukat menteni akarják.)* Ugyanez a veszély fenyeget bennünket – a vidékről jövő elvtársak talán még jobban tudják – a parasztság részéről. Aratás előtt állunk. Nem is beszélek azokról a gazdasági okokról, amelyek bizonyos veszélyeket rejtenek magukban, így a szénhiány stb. stb. Van azonban egy igen komoly veszély, amely bennünket közvetlenül fenyeget, a parasztság részéről fenyeget, amelyet a Tanácsköztársaság kormányának egyes intézkedései már jó előre elriasztottak a Tanács-

köztársaság támogatásától. Így pl. nem tudom megérteni, mi szükség volt már hetekkel az aratás előtt dobra ütni, hogy a paraszttól elveszik ám az utolsó szem gabonáját is, ami fejkvótán felül neki jár? Nem tudom megérteni, mi szükség volt arra, hogy hetekkel előbb köztudomásra hozzák, hogy a cselédnek csak a fejkvótát fogjuk kiadni, és minden kommencióját,[8] ami a fejkvótán felül jár neki, pénzzel fogjuk megvásárolni[9] – hogy fehér- vagy kékpénzzel, ezt nem is említem. Ezek az intézkedések mindenesetre nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a parasztságban a legteljesebb mértékben nyugtalanság, elégedetlenség van, amelytől én nem túlságosan félek, mert a proletariátusban van annyi erő, és lesz annyi erő, hogy leszámoljon még a parasztság nyugtalanságával is, ha éppen erre sor kerül. Azt sem kifogásolom, elvtársaim, hogy a fejkvótán felül elszedik a gabonát a paraszttól, mert hiszen a városi proletariátus elvégre nem éhezhet, de ráértünk volna ilyen intézkedést tenni akkor, amikor legalább le van vágva a gabona, mert nekem aggodalmaim vannak az iránt is, hogy egyes helyeken, ahol nincs levágva a gabona, ha megtudja a paraszt, hogy úgysem magának vágja a gabonát, abszolúte nem is fogja levágni.

Végső konklúzióban ismételni szeretném, elvtársaim, azt, amit előre mondtam. Teljesen tisztázódtak a szerepek, teljesen tisztázódott maga a kérdés, a proletariátusnak a létkérdése. Akik valóban akarják, hogy itt, Magyarországon ne legyen ismét régi rabság, ne legyen ismét régi kizsákmányoltság, azok a forradalom zászlóját, amelyet három hónappal ezelőtt kezükbe vettek, nemhogy mélyebbre ejtsék, mélyebbre süllyesszék, hanem inkább magasabbra emeljék. Mondja meg mindenki, vagy ne is mondja, nem szükséges, hogy megmondja, számoljon le mindenki önmagával, akarja-e, hogy a proletariátus legyen az úr Magyarországon, vagy akarja-e, hogy gróf andrássyak, IV. károlyok legyenek itt az urak. Ha azt akarja, hogy a proletariátus legyen az úr, akkor legyen a forradalomnak elszánt, áldozatkész, mindenre kész katonája, ha pedig nem akarja, akkor ne is szóljon, nem szükséges, hogy bejelentse, menjen, a kapuk nyitva vannak, ha kelet felé nem is, de nyugat felé távozhatik. *(Taps.)*

PI ARCHÍVUM. A SZÖVETSÉGES KÖZPONTI INTÉZŐ BIZOTTSÁG ÜLÉSEINEK JEGYZŐKÖNYVEI 3/a

NYILATKOZAT A NÉPSZAVA 1919. JÚLIUS 9-I SZÁMÁBAN

Bécsből táviratozzák: a Neues Wiener Tagblatt jelenti: Az Express Korrespondenz Budapestre kiküldött tudósítója beszélgetést folytatott Szamuely Tibor elvtárssal, aki többek között a következőket mondotta: „A valóságban *én éppolyan kevéssé vagyok vérszomjas, mint a többiek.* Az ellenforradalmárok közül, akiket a Kalocsán és Dunapatajon lefolyt harcokban elfogtunk, *csak a főcinkosokat ítéltettem halálra.* Határozottan a diktatúra szigorúbb alakjának vagyok a barátja, mert az *kevesebb véráldozatot kíván, tehát a burzsoázia érdekében is van,* mert az ellenkezője azt a hiedelmet kelthetné bennük, hogy csupán múló jelenséggel állnak szemben, és ez megnehezítené nekik azt, hogy az új rendbe beilleszkedjenek.

Azokat, akik engem csak az újságokból ismernek, az, amit én itt önnek elmondottam, valószínűleg nemigen fogja kielégíteni. Sajnos, nem mutathatom meg önnek az ellenforradalom skalpjait, sőt, még az összehajtható akasztófát sem, amely nélkül, amint a lapok tudni vélik, én sohasem indulok útnak."

NÉPSZAVA, 1919. július 9.

FELSZÓLALÁSOK A BUDAPESTI IV. KERÜLETI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 1919. JÚLIUS 14-I ÜLÉSÉN[1]

a) A korrupció ellen

A budapesti viszonyokat nem nagyon ismeri, azt hiszi azonban, azok sem jobbak, mint a vidékiek. A kastélyokból sok értékes tárgyat hordtak el – határozat alapján. Elvittek perzsaszőnyegeket, s mivel azok a kastély nagytermére voltak szabva, a kis falusi ház szobájába pedig nagyok lettek volna, egyszerűen darabokra vágták, vagy mivel a szőnyegnek útjában állott volna a szekrény, a szőnyegen lyukat vágtak. Ez olyan felháborító vandalizmus, amelyet tűrni nem lehet. De Budapesten is akárhányszor megtörténik, hogy a kiküldött vörösőr vagy nyomozó strucctollas kalapot visz haza a feleségének. És miért kell a proli feleségének rózsaszínű strucctollas kalap? Hiszen az semmi esetre sem nélkülözhetetlen, és hozzájárul ahhoz, hogy a vörösőrök, politikai nyomozók vagy munkástanácsi tagok lakásai környékén olyan hírek keljenek lábra, amelyek a proletárdiktatúrát kompromittálják. Az ellenforradalommal felveendő harccal párhuzamosan helyénvaló lesz a harc a korrupció ellen is. Helyes, hogy Szabó kormányzótanácsi biztost egyévi fegyházra ítélték önkényes rekvirálás miatt, de nélkülözöm a folytatást, pedig anyag volna elég. Kérlelhetetlen szigorral kell eljárni mindazok ellen, akik állásukat anyagi előnyökre használják fel.

PI ARCHÍVUM, A. II. 14/14.

b) Az ellenforradalom ellen

Szeretné, ha a kerület munkástanácsának állásfoglalása valamely formában gyümölcsöztethető volna. Az az eljárás, amelyet ma az ellenforradalmi ügyekben folytatnak, nem felel meg. Nem akarja részletes bírálat tárgyává tenni sem az Igazságügyi Népbiztosság, sem a Belügyi Politikai Osztály, sem a Vörös Őrség eljárását, az azonban kétségtelen, hogy hiányzik az az erő, amellyel az ellenforradalom ellen

fel kellene lépni. Hogy az ellenforradalom a nyakunkon van, és nincs elintézve, az mindenki előtt bizonyos lehet. És itt nemcsak a burzsoázia ellenforradalma fenyeget bennünket, hanem a nem öntudatos vagy nem eléggé öntudatos proletariátus ellenforradalma is. Amíg pozíciónk egyre erősödik, amíg kilátásaink nemzetközi szempontból egyre rózsásabbak, amíg nemcsak harctéri sikereket érünk el, hanem minden várakozáson felüli diplomáciai sikereket is, amíg a párizsi békekonferenciára való meghívás közvetlen küszöbön áll, addig itt benn különböző álhírek és rémhírek terjesztésével: antant-csapatok érkezésével, Magyarország megszállásával, és a közellátás körüli bajok túlzásával igyekszik a burzsoázia biztosítani azt az utat, amely hatalmának visszaszerzéséhez vezet. Nálunk a dolgok nem olyan tempóban alakultak, mint Oroszországban. Oroszországban mindjárt a forradalom kitörése után megindult a nyílt harc az ellenforradalom ellen. Nálunk a burzsoázia a proletárdiktatúra első napjaiban gyáván meghúzódott, és csak most kezd egyre nyíltabban dolgozni a proletárdiktatúra ellen. Oroszország helyzete kétségtelenül szerencsésebb volt, mert ott az ellenforradalom azonnal nyíltan foglalt állást a proletárdiktatúra ellen, tehát nyílt harcban lehetett vele felvenni a küzdelmet. Nálunk ez csak a forradalom későbbi etapjában, a forradalom negyedik, ötödik hónapjában kezd bekövetkezni, vagyis ma tartunk ott, ahol Oroszország a forradalom első hónapjában tartott. Ma az utcán, a villamoson, mindenütt egész nyíltan beszélnek a proletárdiktatúra ellen. Nem beszél a titkos ellenforradalmi összejövetelekről, hanem az utcán, a kávéházban, a vasúton hat ember közül öt, ha ugyan nem hét a proletárdiktatúra ellen egész nyíltan állást foglal. A proletárdiktatúrának ez a nyílt ócsárlása immár messze szétágazó szervezete az ellenforradalomnak, úgyhogy azzal szemben a harcot okvetlenül fel kell venni. És erre a harcra nem rátermett a Belügyi Népbiztosság Politikai Osztálya, nem rátermettek a forradalmi törvényszékek, amelyek az Igazságügyi Népbiztossággal szorosan össze vannak kötve, úgyhogy tiszta kabaré az, ami a forradalmi törvényszékeken történik, mert nem egyéb, mint az Igazságügyi Népbiztosság diktatúrája. Hiába nevezünk ki derék, becsületes, öntudatos proletárokat, mikor ezek kötelesek annak a parancsait teljesíteni, aki az Igazságügyi Népbiztosságban az illető ügyosztályt vezeti, aki esetleg a volt Igazságügyminisztérium tisztviselője vagy

jól jövedelmező ügyvédi iroda tulajdonosa volt. Ami aztán a vidéket illeti, Kassán Winter hadbíró,[2] aki éppen – úgymond – a mi ügyünkben, ellenünk, Nyíregyházán vádat emelt, és a merényletet szervezte, Kassán ez volt a forradalmi törvényszék elnöke. Sopronban Zsitvay volt budapesti törvényszéki elnök unokája jelenleg is elnöke a forradalmi törvényszéknek. A forradalmi törvényszék tehát nem alkalmas arra, hogy a szerteágazó ellenforradalommal a harcot felvegye. Az lenne a helyes, ha külön szervezet létesíttetnék Magyarországon az ellenforradalommal és a szabotázzsal szemben. *(Egy hang: Volt, de feloszlatták! A terrorcsapat!)* Terrorcsapatra nem lehet az ilyesmit bízni! A rögtönítélő bíróság maga csak adott helyzetben hozhat ítéletet, annak a szervnek, amely harcolni akar az ellenforradalom ellen, azt meg is kell akadályoznia, ki is kell nyomoznia, csírájában kell elfojtania, és az a szerv csak az ellenforradalommal foglalkozhatik, és ezt a szervet függetleníteni kell volt ügyvédek, törvényszéki elnökök vagy elnöki unokák befolyása alól, csak akkor számíthatunk arra, hogy az ellenforradalommal szemben eredményeket érhetünk el.

Javasoljuk tehát, hogy a IV. kerületi munkás- és katonatanács tegyen előterjesztést a Központi Munkás- és Katonatanácsnak ilyen, különleges, független szerv felállítása érdekében. A kérdést esetleg tárgyalni lehet a többi kerületi tanácsokkal, tárgyalni lehet a Központi Munkás- és Katonatanács ülésén, előterjesztést lehet tenni a Központi Intéző Bizottságnak és esetleg a Kormányzótanácsnak.

PI ARCHÍVUM, A. II. 14/18.

FELSZÓLALÁS A SZÖVETSÉGES KÖZPONTI INTÉZŐ BIZOTTSÁG 1919. JÚLIUS 16-I ÜLÉSÉN

Igen tisztelt elvtársak! Ismeretes, hogy eddig is megtörtént, hogy a forradalmi törvényszékek ítéletét megváltoztatták, vagy hatályon kívül helyezték anélkül, hogy lett volna magasabb forradalmi törvényszék. Kétségtelen, hogy erre nagy szükség van, mert hiszen egyes forradalmi törvényszékek működése és azok ítéletei ellen teljes joggal merülhetnek fel panaszok és fellebbezések. Nem szeretném azonban, ha azokat a hibákat, amelyeket a forradalmi törvényszékek felállításánál elkövettünk, tetéznők a felső forradalmi törvényszékek felállításánál azzal, hogy ott ismét a jogászoknak, ügyvédeknek adunk helyet. Az elvtársak bizonyára tudják, hogy nagyon sok vidéki forradalmi törvényszéken elnöki vagy bírói szerepet töltenek be ugyanazok a jogászok, ugyanazok az ügyészek, bírák vagy ügyvédek, akik a proletariátus elnyomásában és kizsákmányolásában nagy részt vettek. *(Rónai Zoltán: Szamuely elvtárs talán még nincs tisztában azzal, hogy kik lesznek beválasztva!)* Principialiter[1] szeretném kimondatni, hogy ennek a forradalmi törvényszéknek a tagjai csakis munkások lehetnek, azért szóltam általánosságban hozzá. Másrészt szeretném kizárni a lehetőségét annak az óriási és jogosulatlan haszonnak, amelyet a forradalmi törvényszékek ítéletei kapcsán még mindig biztosítani tudunk a védőknek. Hallatlan dolgok történnek Budapesten és a vidéken is. *(Úgy van! Úgy van!)* Az ügyvédek hihetetlen összegeket zsarolnak a forradalmi törvényszék elé ártatlanul vagy jogosan került vádlottaktól és azok hozzátartozóitól, úgyhogy valamelyes formát kellene találni, és most ab ovo kimondani, hogy nemcsak hogy nem lehetnek jogászok ennek a felsőbb forradalmi törvényszéknek tagjai, de minden funkciót ki kell küszöbölni, hogy ügyvédek ezen a címen újabb ezreket, újabb tízezreket, sőt százezreket zsarolhassanak ki a vádlottaktól . . . *(Erdélyi Mór:*[2] *. . . azt javaslom, hogy vagy függesszük fel az ülést, és azután a választásokat rendeljék el . . . vagy – amit még szerencsésebbnek tar-*

tanék – hogy halasszák el ezt a választást a legközelebbi ülésig, amikor meg vagyok győződve arról, hogy egy újabb indítvánnyal fognak jönni, ha más nem, akkor én leszek bátor azt megtenni, mert én ezt szerencsétlennek tartom, és ez az indítvány meg fogja ezt a ma húsz tag jelenlétében hozott és igen messzemenő konzekvenciákkal bíró határozatot dönteni.[3]) Ez félreértés, kérem. Igen tisztelt elvtársaim. Az én indítványom értelmében, amely már el is fogadtatott, és így beszélni róla felesleges, az országos forradalmi főtörvényszék tagja csak fizikai munkás lehet. *(Rónai Zoltán: Nincs országos forradalmi főtörvényszék.)* Csak ideiglenesen vezeti ez a felülvizsgálati bizottság, de nem fér kétség ahhoz, hogy az országos forradalmi főtörvényszékre szükség lesz, mert sem Kun Béla, sem Dovcsák,[4] sem Farkas[5] etc, etc., a felülvizsgálati bizottság jelenlegi tagjai nincsenek abban a helyzetben, hogy mint országos forradalmi főtörvényszék működhessenek. Ennek állandó testületnek kell lenni. Én csak úgy nézem ezt a felülvizsgálati bizottságot, mint egy ideiglenes testületet, amely a forradalmi főtörvényszék megalakulásáig az ügyeket intézi. Semmi kifogásom sincs azellen, hogy a felülvizsgálati bizottság ideiglenesen intézze az ügyeket, amig az országos forradalmi főtörvényszék meg nem alakult. Nem is értettem másként ezt a dolgot . . .[6] *(Rónai Zoltán: Egészen félreértésen alapul Szamuely elvtárs indítványa. Az egész javaslat nem vonatkozik a forradalmi főtörvényszékre . . . akkor terjessze elő, akkor, amikor a forradalmi főtörvényszéket akarjuk felállítani. Egyelőre nem is tárgyalunk erről a kérdésről.)* Ismétlem, principialiter kívánom leszögezni azt az óhajtását, követelését az intézőbizottságnak, hogy ennek a forradalmi főtörvényszéknek tagjai csakis munkások lehetnek. Ez volt az intenciőm. Ez mindenesetre szükséges, ha már egyszer leszögeztük magunkat a forradalmi főtörvényszék mellé. *(Rónai Zoltán: Nem szögeztük le magunkat amellé. Ellenkezőleg. Elnök: Szamuely elvtárs indítványa nem vonatkozik a megválasztandó felülvizsgálati bizottságra, hanem egy esetleg felállítandó forradalmi főtörvényszék tagjaira, amely annak idején lesz aktuális, amikor erről a kérdésről az intéző bizottságban beszélni fogunk, illetve javaslatot fogunk tenni. Ezek alapján tehát elrendelem a szavazást. Rónai Zoltán: Szabad? Elnök: Tessék! Rónai Zoltán: Utóvégre akkor, amikor törvényeket hozunk, meg kell állapítani azt, hogy ebbe a törvénybe jöjjön egy paragrafus, amely a*

forradalmi főtörvényszékről szól, mert ez a törvény ezekről meg nem szól. Méltóztassék efelett is határozni. Külön törvénybe kívánja-e ezt Szamuely elvtárs, vagy hogy kívánja?) Nem lehet vitatkozni afelett, hogy ez a törvény az országos forradalmi főtörvényszékről, illetőleg az annak hatáskörébe utalt ügyekről szól. Nem tudom, miért nem akarja Rónai elvtárs bevallani, hogy szükség van, és hogy felállítódik egy forradalmi főtörvényszék. *(Rónai Zoltán: Nem állítódik fel, ez félreértés.)* Akkor nem értem, miért hozták ide ezt a javaslatot, mert az először így szól: „Az országos forradalmi főtörvényszék . . ."

Van ilyen, vagy lesz ilyen? Azt hiszem nincs, de lesz, és ezt le kívánom szögezni.

PI ARCHÍVUM, 600. f. 263 ö. e.

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 80-AS INTÉZŐ BIZOTTSÁGÁNAK 1919. JÚLIUS 22-I ÜLÉSÉN[1]

Az indítvány ellen szól.[2] Szerinte itt kell egy elvi határozatot hozni, hogy Budapest intézőbizottsága elhatározta, hogy a saját kezébe veszi a proletárgyermekek nyaraltatásának ügyét. Mindenféle bizottság kiküldését ellenzi, mert itt sürgős intézkedésekről van szó. Kívánatosnak tartja, hogy ne csináljanak megint egy Károly király nyaraltatási affért. Erre igazán nincs szüksége a proletárdiktatúrának. Ebből ma nem egy egyszerű botrány lesz, hanem egy ellenforradalmi botrány, mert az ellenforradalom kétségkívül ki fogja használni a rémületet. Erre példa Oroszországban is volt. Leghelyesebbnek tartja, ha ezt az ügyet itt, az ülésen most letárgyalják éppen arra való tekintettel, mert sürgősen kell intézkedni. Az nem segítés, ha egy-két hét múlva segítünk, hanem ma vagy holnap kell segíteni.

PI ARCHÍVUM, 600. f. 3/7–8. ö. e.

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 80-AS INTÉZŐ BIZOTTSÁGÁNAK 1919. JÚLIUS 23-I ÜLÉSÉN

Annak a nézetének ad kifejezést, hogy a gyermeknyaraltatás kérdése roppant kényes dolog, s még akkor sem fogják elintézni, ha délutánokon keresztül tárgyalják. Még a legjobb viszonyok között is roppant nehéz volt az ilyenféle akciók sikeres kivitele, főleg azért, mert személyi érdekek érvényesülnek. Nem szabad a dolgokat túl súlyos színben látni, s nem szabad alkalmat adni arra, hogy a proletáranyákat elriasszák attól, [hogy részt vegyenek benne]; hogy a gyermekeiket ne küldjék a Balatonra nyaralni. Kétségtelen, hogy a gyermeknyaraltatás körül történtek hibák, egyrészt azért, mert nagyon későn kezdtek hozzá, másrészt pedig, mert hetekig veszekedtek afelett, hogy melyik népbiztosság illetékes ebben. Különben elhibázott volt a gyermeknyaraltatás abban a pillanatban, amikor kizárólag a Balatont találták, mint egyetlen üdvözítő helyet a nyaraltatás céljaira alkalmasnak. Sokkal szerencsésebben lehetett volna nyaraltatni falvakban, különösen a Duna menti gazdag községekben s más falvakban, ahol gyakran kastélyok gyönyörű berendezésekkel állhattak volna a nyaraló proletárgyermekek rendelkezésére. Indítványozza, ha az intéző bizottság nem látja biztosítottnak a gyermeknyaraltatás ügyének sikerét a népjóléti és közoktatásügyi népbiztosságok kezeiben, úgy vegye az intéző bizottság a maga kezébe a dolgot, és teljhatalommal ruházzon fel egy bizottságot, amely a dolgokat nem felülvizsgálni fogja, hanem azok intézésére teljhatalmat nyer.

A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS JEGYZŐKÖNYVEI. 80-as Intéző Bizottság. 1919. július 23. 103. oldal. OSzK (másolat).

A véreskezű II. Miklós cárt nem lehet feltámasztani poraiból, az orosz gyárosok, börzianerek[1] és kupecek megtették tehát Oroszország legfőbb uralkodójának Kolcsak Sándort, a fekete-tengeri flotta hírhedt tengernagyát. Az entente rabló imperialistái készséges örömmel siettek Kolcsak elismerésére és támogatására. Amit emberanyagban, felszerelésben, fegyverekben, ágyúkban, tankokban és munícióban csak nyújthattak, azt mind odaadták neki. Szibéria gyűlölt diktátora még hetekkel ezelőtt az entente-ban bizakodva Oroszország „fölszabadításáról", de legfőképpen a cári koronáról álmodozott. De ma már teljesen megsemmisülvén hadserege, kevésbé rózsás színekben látja a jövőt. Nemcsak Oroszország felszabadításáról szőtt álmai semmisültek meg, hanem még Szibéria földje sem biztos már a talpa alatt.

Az orosz Vörös Hadsereg szédületes iramban, győzelmet győzelemre aratva közeledik Kolcsak második fővárosa felé. Első fővárosát Jekatyerinburgot, amelyet már néhány hónappal ezelőtt el kellett hagynia, az orosz proletárhadsereg július 14-én birtokába vette. Csaknem tizennégy hónapi harc eredménye ez a győzelem, amely nagyságában és értékében csaknem fölbecsülhetetlen.

Jekatyerinburggal egyidőben elesett Zlatouszt városa is, és ezzel megnyílt az út a szibériai síkságon keresztül Kolcsak rezidenciája, Omszk felé. Az utolsó négy hónap alatt Szovjetoroszország vöröskatonái a keleti fronton csaknem kétezer kilométernyire nyomultak előre, s diadalukat betetőzi most a jekatyerinburgi győzelem, amely egyben Kolcsak entente-pénzen kitartott drága hadseregének teljes megsemmisülését is jelenti. De jelenti egyben azt is, hogy az Ural, amely gyárakban és bányákban megmérhetetlen kincsek fölött rendelkezik, ismét Szovjetoroszország tulajdona lett, és nagy mértékben fog hozzájárulni az orosz gazdasági viszonyok javulásához.

Nem lehet felbecsülni azt a kincset, amelyet az Ural tartalmaz. Csak

megközelítőleg elég lesz felemlítenem azt, hogy az orosz vöröscsapatok által legújabban elfoglalt területen évenkint átlag harmincmillió dollár értékű aranyat és hatezernégyszáz kilogram platinát bányásznak. Zlatouszt elfoglalásával felszabadultak az embai petróleumforrások is, amelyek évi két és fél millió métermázsa nyersolajat jelentenek. E nyersolajat ugyancsak Embán öt petróleumfinomítógyár dolgozza fel. Az Ural nyersvastermelése 1917-ben havonkint átlag hatszázhuszonnégyezer métermázsa volt, kovácsoltvasat és acélt pedig havonként átlag hatszáznegyvenezer métermázsát termelt. Az Ural széntermelése 1917-ben egymilliószáznyolcvanezer métermázsa volt.

Hasonlóan gazdag az Ural rézben és más fémekben is. Fel sem lehet sorolni azt a sok gyárat s azt a sok értéket, amely most az orosz Vörös Hadsereg győzelmei nyomán ismét az orosz proletariátus kezébe került, mert hiszen Oroszország ipartelepeinek csaknem fele arra a területre esik, amelyet a Vörös Hadsereg most tisztított meg az ellenforradalmároktól, a proletariátus kizsákmányolóitól. Ismét munkásigazgatás alá kerültek tehát a hatalmas zlatouszti, szatkinszki, kusvinszki és artinszki gyárak, a bakalszki vasbányák, a verhnyi és nyizsnyeturinszki vasgyárak, az ilinszki, botkinszki, kamenszki, nyizsnyiszecki gyárak, a verhnyi, turinszki arany- és platinabányák, a verhnyizecki rézbányák, a resevszki, utkinszki, nevianszki és silinszki gyárak. Több mint százötven óriási ipartelep szabadul fel, amelyeknek mindegyike 30 000—35 000 munkással dolgozik. A gyárak és bányák csaknem kivétel nélkül üzemben vannak, sőt, az izsevszki fegyvergyár és a bitinszki és motohvillai ágyúgyár üzeme az utóbbi évben még meg is nagyobbodott, hála az entente nagylelkű támogatásának.

Bennünket, Oroszországot járt magyarokat már csak azért is különös büszkeség és öröm tölt el az orosz Vörös Hadsereg jekatyerinburgi győzelmeiért, mert a mi nemzetközi csapataink jó része hosszú hónapokon keresztül kemény harcokat vívott ezen a fronton. Itt harcolt egyébként az elmúlt év őszén Kun Béla elvtársunk is, mint a harmadik hadsereg harmadik dandárának parancsnoka sok-sok derék elvtársunkkal egyetemben, akik közül bizony sokan, nagyon sokan nem érhették meg sem Jekatyerinburg elfoglalását, sem a magyar proletariátus diadalát a mi saját elnyomóink és kizsákmányolóink felett.

Jekatyerinburgnál tizenöt ezred és felbecsülhetetlen hadianyag ju-

tott a vöröscsapatok kezei közé. A csapatok átjutottak az Ural hegyláncolatán, és most már a szibériai síkságokon üldözhetik maguk előtt Kolcsak szétvert bandáinak szomorú maradványait.

Mikor legutóbb Oroszországban jártam, Lenin elvtárs jó előre megjósolta:

„Még e nyáron végzünk Kolcsakkal, s az őszre ismét miénk lesz Szibéria."

A jóslat be is teljesedett, őszre csakugyan sikerülni fog kiirtani Szibériából az ellenforradalom fekélyeit. A gyárak és bányák kincsein kívül Szibéria legcsodálatosabb bőségű kenyérforrása is megnyílt az orosz proletariátus előtt, amely a sok nélkülözés után most ismét emberséges élelmezési viszonyokat remélhet.

Hasonlóan erős javulást mutat a Vörös Hadsereg katonai helyzete a déli fronton, ahol Jekatyerinoszláv visszafoglalása azt mutatja, hogy az entente-pénzen és entente-fegyverekkel indított Gyenyikin-offenzíva[2] is hamarosan kolcsaki sorsra fog jutni. Bármennyire kitűnően szerelje is fel az entente Gyenyikin kisszámú hadseregét, épp e nagy lendületű és kezdetben kétségtelenül sikereket eredményezett offenzíva ássa meg a sírját Gyenyikin hadseregének is csakúgy, mint a Krasznovénak. Gyenyikin alig másfélszázezer főnyi hadseregét kénytelen szétdobálni olyan óriási területen, amelynek megtartására még egy milliós hadsereg is aligha volna képes. Bármennyire bizakodnak is az entente kapitalistái a Dél-Ukrajnában drága pénzen szított ellenforradalmi mozgalmakban, a győzelmes orosz proletariátus hamarosan keresztül fog gázolni rajtuk.

A galíciai fronton a helyzet egyre kedvezőbben alakul, s a francia lapok kénytelenek beismerni, hogy az ukrán csapatokkal együtt operáló első és második nemzetközi dandár, amelynek jó része magyarokból áll, már Tarnopol környékén harcol Petljura hadseregmaradványaival és a lengyel csapatokkal.

Nyugaton a lengyelek, fehéroroszok, litvánok és más ellenforradalmi bandák minden erőfeszítése megtört az orosz vöröscsapatok szívós ellenállásán. A vöröscsapatok egyre újabb és újabb területet nyernek ezen a fronton is. Északnyugaton a helyzet igen kedvezően alakul, a vöröscsapatok Narvától délnyugatra járnak, és Riga eleste is csak napok kérdése.

A Pétervár ellen indított offenzíva a legszégyenletesebb kudarccal végződött, s Jugyenyics[3] tábornok [serege összeomlóban], a németeknek, észteknek és finneknek minden erőlködése dacára is, e fronton az ellenség még csak nem is gondolhat komolyabb akcióra. Pétervártól északra az olonyeci kormányzóságban a finn ellenforradalmi banditák tökéletesen szétverve menekülnek az előrenyomuló vöröscsapatok elől.

Petropavlovszktól északra a vöröscsapatok szintén előnyomulóban vannak, az archangelszki fronton pedig az entente-csapatok legfeljebb csak sikertelen légi támadásokkal adhatnak reménytelen helyzetükről néha-néha életjelt.

Kétségtelen, hogy az orosz vörös hadseregre még nagy feladatok, nagy küzdelmek várnak, de a siker útján nincs megállás, a proletariátus győzedelmeskedni fog minden ellenségei fölött.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. július 27.

FELSZÓLALÁS A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS 80-AS INTÉZŐ BIZOTTSÁGÁNAK 1919. JÚLIUS 28-I ÜLÉSÉN

Nem tartja szükségesnek bővebben rámutatni arra az állásfoglalásra, amellyel az intéző bizottság legutóbbi ülésén találkoztak. Az intéző bizottság ugyanis a leghatározottabban az osztály-árpolitika mellett foglalt állást. Feleslegesnek tartja hivatkozni arra, hogy az összes gyárak bizalmi férfiai tegnap megjelentek a kormányzótanács előtt, és a diktatúrának s az osztály-árpolitikának erélyesebb alkalmazását kívánták életbe léptetni. Ez a kívánsága az egész főváros proletárságának is. Ezt az osztály-árpolitikát legkevésbé találja meg abban az ötvenszázalékos áremelésben, amit most életbe akarnak léptetni. A fürdőket, mint a múltban, úgy most is a burzsoázia teljesen kisajátítja a saját céljaira. Kéri az intéző bizottságot, hogy csakis olyan javaslatot fogadjon el, amely a legmesszebbmenő megterhelését jelenti a fürdőző burzsoáziának. Ha kell, száz koronában kell megszabni a fürdés díját a burzsoák részére. Indítványozza, hogy a javaslat a napirendről levétessék, és az elnökség által precizíroztassék az előbb említett szellemben . . .

Megállapítja, hogy az osztály-árpolitika érvényesült a kórházi díjszabások megállapításánál. A 120 koronás átlagár megfelelne a mostani állapotoknak. A burzsoázia kétségtelenül könnyen meg tudná fizetni, azonban nem tudná megfizetni azt az a vagyontalan és földtelen paraszt, aki nem tagja a szakszervezetnek, aki pedig rászorulna az ápolásra. A szanatóriumok kérdésében teljes mértékben osztja Biermann elvtárs[1] véleményét, azonban kiegészíteni kívánja azt azzal, hogy a szanatóriumok nemcsak a burzsoázia passzív, hanem aktív ellenforradalmi elemeinek is medenéket nyújtanak. Köztudomású, hogy Hazai Samu bárótól[2] kezdve Hohenburger Antalig mind a parkszanatóriumban fekszenek állítólag a kormányzótanács rendeletére. Ott fekszik továbbá Spolarits György is, aki lázításért tizenöt évi fegyházra lett ítélve, s ott hónapok óta kezelik a borbélynál borotválkozás közben

kapott sebét. A szanatóriumokban egész burzsoá családok laknak, s a szanatóriumokból járatják a gyermekeket az iskolába.

Javasolja, hogy az intéző bizottság háromtagú repülő-bizottságot jelöljön ki, amely végigjárja a szanatóriumokat, és könyörtelenül kidobálná azokat, akik nem odavalók . . .

A maga részéről kijelenti, hogy Weltner elvtárs azt a helyet foglalta el, amelyet nála jobban, több erővel, hozzáértéssel és körültekintéssel talán senki sem tudna betölteni. Mindenki teljes mértékben el kell hogy fogadja azt a programot, amelyet ő adott. Nem lát fontosabb feladatot, mint harcolni az ellenforradalommal és harcolni a korrupcióval. Idézi Lenin szavait, amely szerint a proletariátus örökölte a kapitalista társadalom hibáit és hiányait. Tehát éppen ezek ellen kell harcolni, illetve ezeket kell kiküszöbölni. Mi, akik megbirkózni tudtunk a burzsoáziával, meg kell hogy birkózzunk a korrupciónak minden megnyilvánulásával is. A korrupció elleni harc a legfontosabb feladata a Magyar Tanácsköztársaságnak, és igazán örvendetes, hogy ennek a harcnak élére Weltner Jakab elvtárs állott. *(Élénk éljenzés.)*[3]

A BUDAPESTI FORRADALMI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS JEGYZŐKÖNYVEI, 80-as Intéző Bizottság, 1919. július 28. 89., 92., 94. oldal. OSzK (másolat).

VI.

FÜGGELÉK

ARANYOSI PÁL: SZÁMUELLY[1] TIBOR, AZ ÚJSÁGÍRÓ

Előadás a Magyar Újságírók Országos Szövetségében, 1954. április (Részletek)

... Számuelly 1909-ben, szülővárosában, Nyíregyházán, a Szabolcs Vármegye című hetilaphoz került aktív újságírónak. De hazai szereplése nem tartott sokáig, mert Számuelly és a lap kiadója között nagy volt a véleménykülönbség az újság és újságíró hivatását illetően. Számuelly komolyan vette (tizenkilenc-húsz éves naiv fiatalember volt), ami a lap homlokára volt írva, hogy „közérdekű hetilap"[2]. A közérdeket akarta szolgálni azzal, hogy kiteregette a helybeli, uralkodó, burzsoá körök szennyesét, a hivatali panamákat és a munkásnyúzó tőkések aljasságait. Amikor lapjában, majd a Népszavában szóvátette egy bádogosmester üzelmeit, aki halálba kergette egyik kisinasát, pörbe fogták, elítélték, és persze elcsapták a Szabolcs Vármegyétől.[3] Innen került 1910 nyarán Nagyváradra, egy liberális hírű, de különben kormány-pausálén élő újsághoz, a Nagyváradi Naplóhoz, ahol öt-hat évvel azelőtt Ady Endre vezérkedett.

Nagyvárad abban az időben alkalmas obszervatóriuma volt a feudális Magyarország életének. Biharország központja, ahonnan pompásan be lehetett látni a lelketlen, népgyilkos gazdálkodásba, a korrupció és csendőruralom tivornyáiba, melyek akkor a közéletet jelentették. Az újságíró és érző magyar hazafi megtanulta, mi az ezeréves Magyarország valósága. Szeme előtt terültek el a nagyváradi püspökség kétszázezerholdas mammutbirtokai, körülöttük a koldusfalvak, melyekben nem volt orvos, ahol éhhalállal küzdött a tanító, járványszerűen pusztított a tuberkulózis, csak a templom és a plébániák, a csendőrkaszárnyák és a főszolgabírák villái virítottak egészségben és jólétben. Mindezt Számuelly Tibor jól látta, és szorgalmasan fel is jegyezte.

Gyakran idézte Adynak ezeket a sorait: „Ujjunk begyéből vér serken ki, / mikor téged tapogatunk, / te álmos, szegény Magyarország"[4].

Itt találkoztam először Számuelly Tiborral. Egy ideig együtt dolgoztunk a Nagyváradi Naplónál. Számuelly Tibor nemcsak szorgalmas,

hivatását becsülő, sőt, szenvedélyesen szerető újságíró volt, hanem az az ember, aki kritikus szemmel nézte az ún. haladó magyar burzsoáziának ezt a különös nagyváradi mintatelepét, ahol buján virágzott az üzlet, a panamák mindenféle fajtája, a szerelem és kissé a polgári értelemben vett kultúra is, mert hiszen innen indult el az Ady-korszak modern költő-, íróbrigádja Budapest és az ország meghódítására. Számuelly Tibor váradi munkássága idején szerkesztőségünkben dolgozott – mint glosszaíró és színházi kritikus – Juhász Gyula[5] is, a század eleji magyar költészet egyik leghaladóbb képviselője, Ady Endre mellett talán a legharciasabb is – bár egyénisége nem volt nagyon harciasnak mondható –, később a Tanácsköztársaság lelkes híve, és aki, éppen baloldali szellemisége folytán, belső baráti körünkbe kapcsolódott.

Számuelly Tibor nem rejtette véka alá nézeteit már akkor sem. A Népszava nagyváradi tudósítója volt, sok olyan értesülését, melyet a kiadói érdekek nem engedtek közölni a váradi lapokban, a Népszavában olvastuk.

Nemrégiben végiglapoztam nagyváradi lapjaink és a Népszava 1910–1911-es évfolyamát, egykori munkásságunk emlékeit keresve. Számuelly írásait nem volt nehéz megtalálni, annyira kiugrottak az elfakult, lokális és unalmas históriák közül éles, vádló híradásai . . .

Érthető, hogy ez az újságírói tevékenység nem tette népszerűvé a burzsoázia és a hivatalos világ köreiben. Számuellynek lassan kifogyott a kenyere is Váradon. Előbb – levegőváltozás kedvéért – elszegődött Fiumébe, a Magyar Tengerpart című újsághoz, majd Budapestre költözött, ahol egy ideig egy kőnyomatosnál kereste meg a mindennapira valót, és főleg gyűjtötte az anyagot a nagy kampányhoz, melynek terve már Nagyváradon foglalkoztatta. Bemutatni a magyar katolikus klérus életét, gazdasági, politikai hatalmát, a főpapok fejedelmi dúslakodását, a szegény, falusi papocskák és a katolikus iskolák és tanítók döbbenetes nyomorúságát. Nem általánosságokkal, hanem adatokkal. Erre egyetlen lap adott neki teret, Fényes Samu ügyvéd[6] és író Úttörő című folyóirata,[7] mely az akkori szabadgondolkozó-mozgalom baloldalán harcolgatott a reakció és a klerikalizmus ellen. Számuelly hatalmas cikksorozatot indított – természetesen Nagyváraddal kezdte –, melyben pellengérre szegezte a püspök és a kanonok urak különböző ügyeit.

Leírta, hogyan élnek a váradi, az egri, a győri, a veszprémi káptalansoron, hogyan garázdálkodnak az akkori mindszentyek . . .[8] Ezt a monográfiát „A klerikális Budapest" címmel második, és akkoriban nagy hatású cikksorozata követte. Az volt a terve, hogy az egészet egy kötetbe gyűjtve, „Mária országa" címmel, könyv alakban is kiadatja, hogy értékes felderítő munkája ne porladjon el egy kis havilap archívumában. A terv nem került kivitelre, mert azok a kiadók, akik ilyesmire vállalkozhattak volna, féltek a sajtópörtől, a klérus bosszújától, és halogatták a dolgot.[9]

Így tett a Népszava is, mely még rossznéven is vette, hogy Számuelly nem hozzá vitte az eredeti cikksorozatot, holott Számuelly fölajánlotta, de az akkori szerkesztőnek nem kellett.

1913 nyarán külföldi útra ment, hogy megismerkedjék a Nyugat országaival. Párizsban találkoztunk újra, ahol körülbelül öt héten át kalauzolgattam, nemcsak a múzeumok, képtárak, színházak, történelmi emlékek körül, de főleg, mert ez volt Számuelly érdeklődésének fő tárgya, a francia munkásmozgalom nyilvános manifesztációiban. Ismerni, látni akarta a francia szocialista párt akkori vezéreit, Jaurès-t,[10] akinek egy beszédét meghallgattuk a francia kamarában, Vaillant,[11] Guesde[12] és Sembat[13] népgyűlési felszólalásait tolmácsolgattam, és meg kell vallanom, neki köszönhetem, ennek az alkalmi Cicerone szerepnek és az ő tanításainak, hogy az újságokon keresztül való pusztán elméleti érdeklődésen túl, magam is közelebbi, elevenebb kapcsolatot kerestem a francia szocialista mozgalommal, és eljutottam Jaurès szemináriumára, melyet a Sociétés Savantes (Tudományos Társaságok) házában tartott 1914 január–februárjában.

Számuelly Tibor ezután beutazta még Olaszországot, Ausztriát, és úgy tért vissza Budapestre, ahol egy ideig még a Népszava szerkesztőségében dolgozott, de nem bírta megszokni a Weltner–Garami-féle társaság szerkesztőségi légkörét. Az 1914-es háború megszabadította ettől.

A háború Számuelly Tibor életében is nagy fordulatot hozott. 1915. január 15-én be kellett vonulnia ezredéhez. Azért tudom ilyen pontosan ezt a dátumot, mert ugyanazon a napon, ugyanazzal a vonattal utaztunk Szolnokig, ahonnan ő Nyíregyháza felé folytatta útját, míg jómagam a békéscsabai 101-es gyalogezredhez rukkoltam be . . .

FODOR OSZKÁR:
VISSZAEMLÉKEZÉSEIM SZAMUELY TIBORRA

(RÉSZLET)

... Volt egy kompániánk, újságírók, írók, művészek, akik délutánonként az Abbázia egyik nagy asztalánál jöttünk össze nap mint nap. Ennél az asztalnál foglalt helyet Miklós Jenő,[1] a vörös Grajna (Greiner Jenő,[2] akit Krúdy nevezett így számos írásában), Bari dr.[3] a Pester Lloydtól, jómagam, olykor Nagy Lajos,[4] Czigány Dezső,[5] a festő, Pásztor Mihály,[6] Kósa Miklós dr.[7] és mások is. Nem volt ez zártkörű társaság. Molnár Kálmán,[8] akkor az MTI munkatársa és nemsokára ismert parlamenti gyorsíró is eljárogatott közénk. Rokonszenves, művelt újságíró volt, a legjobb magyar gyorsírónak tartották, aki később Károlyi Mihály íródeákja, majd egyik titkára lett (amiért a proletárdiktatúra bukása után zalaegerszegi internáltságban töltött mintegy másfél esztendőt). Egyik délután Molnár magával hozott egy fiatalembert, s így mutatta be társaságunknak:

– Szamuely Tibor kollégánk, nekem jóbarátom.

A bemutatott fiatalember karcsú, kreolképű ifjú volt. Lehetett huszonkét éves, aligha több. Jól öltözött, jól fésült, rokonszenves megjelenésű. Élénk, fekete szeme intelligenciát sugárzott. Mosolygott, mikor kezet fogtunk vele. Nevem hallatára említette:

– Az utódja voltam Fiuméban.

Ez igaz volt, csak annyiban szorul magyarázatra, hogy közben két másik kolléga is megelőzte őt. Az egyik *Szamosi Armand*[9] volt, kinek azért kellett Fiuméból távoznia, mert afférja támadt a helyi olasz autonomistákkal, akárcsak annak idején nekem, és midőn a Specchi kávéházban megtámadták, előrántotta revolverét, és a levegőbe lőtt. Nagy riadalom támadt erre. A kávéházból menekültek az emberek. Szamosit kitiltották Fiuméból, s ennek köszönhette, hogy Az Újság riportere lett. Eredeti, ötletes riportjai feltűnést keltettek. Közben még *Lajta Andor*[10] is működött egykori lapunknál. Szóval Szamuely ezután került Fiuméba, A tengerparthoz.

Fiume említése után – ami érthető – mindjárt akadtak közös témáink. Elmondotta, hogy közel háromnegyed évet töltött ott. Szép volt, de nem jó. Nem újságírónak való. Nem volt ott lehetőség igazi újságírói munkára. S a magyarok. Ó, az a nyolcezer magyar. Csaknem mind közhivatalnok, vasutas, postás, kormányzósági ember. No és pár tisztviselő a magyar vállalatoknál.

– Nem változott ott semmi, mióta eljött, szerkesztő úr – jegyezte meg. – Nem volt az élet. Az ember még írni is elfelejtett. Hadakozni pedig? Csak a tenger, a velencei kirándulások jelentettek valami változatosságot.

Első látogatása után gyakori vendége volt társaságunknak. Nem is vendége, inkább társunk, barátunk. A Magyar Kurír című lapnál helyezkedett el. Malcsiner Emil,[11] régi klerikális újságíró volt a kőnyomatos szerkesztője. A Magyar Kurír naponta adta ki bulletinjeit, főként a napisajtó számára. A klérus, az Actio Catholica és más egyházi intézmények híreit továbbította az újságokhoz illő szubvenció ellenében. Hogy a radikális beállítottságú Szamuely hogyan került oda, nem tudom. Malcsinernek nyilván olcsó munkatárs kellett éppen, s Szamuely más híján elvállalta ezt a nem nagy igényű sajtómunkát, gondolva, jó lesz, míg más akad, mint ahogy akadt is. Molnár Kálmán révén került azután a MTI-hez, miközben a Népszavának is írogatott.[12]

Egy délután Szamuely félrehívott az Abbáziában asztalunk mellől, hogy bizalmas közlendője volna.

Így kezdődött.

Elmondta, hogy vannak témái, melyek beleillenének az én lapomba. Azt feleltem, szívesen veszem, miről volna kedve írni.

– Elsősorban a városi dolgokról. Tetszik a lap *Budapest*-rovata, abba is írnék.

Azt feleltem, várom a kéziratait. Szeretném egy-két cikkét olvasni. Másnap hozta is az első kéziratát. Meglepett stílusának könnyed gunyorossága. Elmés volt a cikke, több is annál. A készülő városi választásokról írt, s ennek ürügyén a főváros urainak gazdálkodásáról, a panamákról, a klikkrendszerről. Ez a cikk mélyen bevilágított a pesti Tamanny Hallba, amely hosszú időkön át uralta a városházát. Cikkének nem várt sikere volt. Ily leplezetlen nyíltsággal még nem írtak a

városházi élet rejtelmeiről. A kollégákat meglepte cikkének gunyoros stílusa, mely publicisztikai képességeit is megcsillogtatta. Ezek után biztattam, írjon tovább is, folytassa várospolitikai kritikáját. Hamarosan át is adta újabb cikkét, amely „Erdőben vagyunk?" címen ismét a fővárost ostorozta. Keményen odaszólt: „Rémes. Amerre nézek, mindenütt panamavád üti fel a fejét. De igaz mind vagy legalábbis a legtöbb." Majd fölveti a kérdést: „Mikor fogják a rendszert a mai urakkal végleg elsöpörni?" Választ nem vár sem ő, sem a lap. Két hét múlva ismét a főváros kerül a terítékre. Most „Győztesek és halottak" címen tekinti át a fővárosi választás eredményét. A győztesekről is, az elbukottakról is jellemző, találó megjegyzései vannak. S a konklúziója: sírni lehet azon, hogy milyen emberekben „összpontosult" a választópolgárság „bizalma". Ezek után következnek a portrék a győztesekről, s a legyőzöttekről. Kis publicisztikai miniatűrök ezek. Szamuely Tibor így lett állandó munkatársam. Írt nemcsak névaláírásával, de névtelenül is. Bizonyos esetekben nem volt kívánatos elárulni a cikk szerzőségét. Emlékszem, egyik cikkét, az egyház adóeltitkolásairól „Egy adóellenőr" jelzéssel közöltem. S aztán következett az ő hozzászólása az ügyhöz, s ezt csupán –y– jelzéssel kívánta publikálni. Sok-sok kis glosszával gazdagította a lap kedvelt, akkoriban joggal méltatott vezető rovatát, amely „A véka alól" címet viselte. Afféle finom művű publicisztika zajlott itt, az egyik napilap *Rovás*-rovatához hasonlóan, azzal a különbséggel, hogy éles hadakozást űztünk benne személyek és események körül, aktuális gazdaságpolitikai dolgokról. Néhány sorban miniszteréknek, államtitkároknak, közgazdasági potentátoknak mondtunk oda. Különösen kedvelte Szamuely ezt a rovatot, melybe ő is írt, de az idő távlatából lehetetlen biztosan állítani, hogy a sok közül melyiket is írhatta ő. Tizenhat, részben teljes névaláírásával jelzett, részben Sz. T., vagy Sz., illetve –y– jelzésű cikkét mint hitelesen az ő írásait közölte lapom 1912., 1913. és 1914. évfolyamaiban.[13]

A városok hitelszükségletéről, a győri ágyúgyári panamáról szól két, illetve egyik cikke. Ezek is feltűnést keltettek abban az időben. Bátran írta le a szót: *panama,* mert alapjában az is volt a győri ágyúgyár, mely végül fölépült, de mire üzembe kerülhetett, nem volt rá többé

szükség. Cikkeit általában gazdag adatanyag és kemény kritika jellemezte.

Lassan barátság fejlődött köztünk, s nap mint nap összejöttünk, és megtárgyaltuk a megírásra érdemes témákat. Abbázia-beli társaságunknak közel egy esztendőn át kellemes tagja lett. Szerénysége nem akadályozta, hogy vitába ne szálljon a vörös Grajnával, aki pedig veszedelmes, indulatos és ellentmondást alig tűrő barátunk volt, de még Bari Ágost doktorral, a Lloyd nehézsúlyú vitázójával is össze mert akaszkodni, amikor oka és alkalma adódott. A Magyar Kurír azért volt számára jó iskola, mert ott nyílt alkalma, de lehetősége is belátni az egyház gazdasági dolgaiba, üzleteibe, az egyházi birtokpolitikába és a klérus hatalmi szervezeteibe. Ezeket a cikkeit komoly, elmélyülő kutatómunka előzte meg. Cáfolhatatlanok voltak az adatai. Írt ezekről a témákról *Fényes Samu dr.* Üttörő című lapjában is . . .

Szamuely Tibor megjelenésében fiatalsága ellenére volt valami figyelmet keltő. Mindig jól öltözötten jelent meg, akárcsak famulusa, *Molnár Kálmán,* akivel egyébként sűrűn járta a divatos szórakozóhelyeket, kabarékat, színházakat. Világfinak csúfolta némely újságíró kollégánk.

Utolsó cikke, melyet szignált, 1914 februárjában jelent meg lapomban. Azután is írt a lapba, de csak névtelen glosszákat. Említette, hogy nyáron utazásra készül, s arra gyűjtögette is a pénzt. Szerettem volna számára az Újságíró Egyesület egyik ösztöndíját megszerezni, de erre már nem adódott lehetőség. Én július közepén külföldre utaztam, útközben ért Bécs ultimátuma. Hazajövet hamarosan magam is bevonultam, Szamuely Tiborral nem találkoztam többé . . .

Nem tudom pontosan, mikor, egy napon, délután az Otthon Körben ültem megszokott társaságomban. Asztalomhoz lépett frissen, töretlenül, mosolyogva, mintha csak tegnap köszönt volna el tőlünk. Négy és fél esztendő után ez a viszontlátás. Csak mosolygott, és erősen szorította a kezemet. Most vettem észre, mennyire megférfiasodott. A fekete szemek most is fénylettek, mint régen, de arcának vonásai megkeményedtek. Ajka körül a régi mosoly, de most kesernyésnek tűnt. Sokat szenvedhetett a hosszú fogság alatt. És a forradalom, melyből ugyancsak kivette részét, nem múlt el felette nyomtalanul. Jó ideig beszélgettünk így, a többiek előtt, kiket ő csak most ismert

meg. Aztán félrevonultunk a könyvtárszobába, hogy magunk közt tárgyaljuk meg, mi volt, mi van, mi lesz vele, velünk? Beszélt a Vörös Újság nehézségeiről, Garamiék hajszájáról, a sok buktatóról, amivel nap mint nap találkoznak ő és a barátai. És a pártról, mely egyre növekszik, de még nehéz harcot kell megvívnia. Közben kérdezte:

– Nem jössz velünk?

Azt feleltem, nem vettem aktív részt a forradalomban. Semmivel sem szolgálhatom jobban a forradalmat, mint írásaimmal. Beszéltem a helyzetről, a koalíció egyenetlenkedéséről, a pártvillongásokról, a jöttment alakokról, akik csak intrikálnak, zavart keltenek. Ő csak legyintett a kezével:

– Nem tart sokáig. Egy-két hónap, és a munkásság, meglátod, átveszi a hatalmat, és rendet teremt.

Megvallom, nem láttam oly közelinek a fordulatot, és a zavaros helyzet keserűséggel, mélységes pesszimizmussal töltött el. Kintről, bentről egyaránt fenyegetett a káosz. S ebben egyetértettünk.

Elég sűrűn nézett be ezután is az Otthon Körbe. Elbeszélgetett a régiekkel, kik még itt voltak, az írók közül Bródyval,[14] Heltaival,[15] Móricz Zsigmonddal,[16] Nagy Endrével,[17] Molnár Kálmánnal és másokkal. Közvetlen volt, őszinte, és lelkesen magyarázta, mi történik Lenin országában, amiről itthon oly keveset tudtunk. Valóban, nagy volt a tájékozatlanság a szovjet proletárdiktatúra eseményeiről. Csak amit a nyugati polgári sajtó közölt, arról volt tudomásunk. Ez pedig ugyancsak kevés volt. A nyugati újságok csak rövid híreket közöltek a forradalmi átalakulásról, az ellenforradalom sikertelenségéről. Lenin új, marxi tanításairól igen kevés fogalmuk volt a hazai írástudóknak. De már íródtak a röpiratok, már meg is jelent nem egy, amelyből fogalmat lehetett alkotni arról, mi történik a Szovjetunióban.

Aztán elmaradtak Szamuely Otthon-beli látogatásai. Oka volt ennek. A Népszava előtti tüntetésnél [történtek], nyilván provokatőrök cselekedetei, áldozatokat követeltek.[18] Erre a szocialista miniszterek követelésére megindult a hajsza a kommunisták ellen. Vezetőiket letartóztatták, a fogságban brutális módon bántak el velük. A sajtó részletesen beszámolt a bántalmazásokról. A munkásság felháborodva tiltakozott a brutalitások ellen. Szamuely véletlenül maradt ki a letartóztatottak közül. Éppen vidéki szervező úton volt, s ennek köszön-

hette megmenekülését.[19] Most reá hárult a földalatti szervezés munkájának zöme, a Vörös Újság megjelenését is az ő leleményessége tette ebben az időben lehetővé. Aztán jött a Vyx-féle jegyzék, Károlyi lemondása, a hatalom átadása, a *Tanácsköztársaság*. Szamuelyt népbiztossá nevezték ki, s egyre fontosabb feladatok megoldását kellett vállalnia. Csak ritkán nézett föl az Otthonba. Az újságírók izgalommal kérdezgették, mi lesz velük most, hogy csak a Vörös Újság és a Népszava jelenik meg. Megnyugtatta a kíváncsiakat: mindenkinek lesz kenyere. Mindenki dolgozni fog, és nem kell nélkülöznie. Így is lett. Az újságírók közül egyre többen helyezkedtek el a bővült Vörös Újságnál, a Világ helyett megjelent Fáklyánál, a meginduló hetilapoknál. Sokan a népbiztosságok sajtószolgálatát látták el, röpiratokat írtak, írók, újságírók egyaránt . . .

1962.

GISZTL PÁL:
EMLÉKEZÉS SZAMUELY TIBOR ELVTÁRSRA

(RÉSZLET)

Szamuely Tibor elvtárs 1918. év január közepetáján jött az Uralból Moszkvába, megtört testtel, de telve munkakedvvel és forradalmi tűzzel. A régi Szkobelev ploscságyon,[1] a „Hotel Dresden"-ben levő Hadifogoly Komitét kereste fel először, ahol a Hadifogoly Bizottság elnöke, Ebenholz[2] és a bizottság magyar tagjai, Jancsik Ferenc[3] és Gisztl Pál fogadták. A beszélgetés során Szamuely elvtárs elmondta, hogy ő újságíró, és otthon Magyarországon utoljára a Népszava munkatársa volt. Jancsik elvtárs kérésére Szamuely elvtárs mindjárt egy, a hadifoglyokhoz szóló röpiratot szerkesztett, amelyben a hadifoglyokat az orosz proletárforradalom támogatására és fegyverrel való megvédésére szólította fel.[4]

A röpirat szövegétől mindnyájan el voltunk ragadtatva. A röpiratot másnap a nyomdában kiszedtük és kinyomtattuk. A harmadik napon pedig már a Moszkva környéki hadifogolytáborokban, a magyar hadifoglyok között járt kézről kézre.

Ezután Szamuely elvtárs a hadofigoly-bizottságok szervezéséhez került, és mint ilyen részt vett a moszkvai kerülethez tartozó hadifoglyok küldött-közgyűlésén.

A Forradalmi kormány 1918. február közepén Petrográdból Moszkvába tette át székhelyét, és Lenin elvtárs kormányával a külföldi elvtársak is együtt jöttek. Így a többiek között Kun Béla és Pór Ernő[5] elvtársak, akikhez Moszkvában Szamuely Tibor is csatlakozott.

1918. évi március 24-én megalakították az Oroszországi Kommunisták (bolsevik) Pártja Magyar Csoportját. – „Szociális Forradalom" címmel egy hetenként kétszer megjelenő négyoldalas magyar lap kiadását határoztuk el. A lap szerkesztésével Szamuely Tibor elvtársat bíztuk meg.[6] A lap tördelője pedig e sorok írója lett, ami elég nehéz feladat volt, mert a már berendezett betűszekrényekben kevés volt a

magyarban oly gyakran előforduló ékezetes betű. Kétnapi lázas kutatás és futkosás után azonban a nyomdában ezeket is megtaláltuk.

Amikor Szamuely elvtárs megjelent a nyomdában (a Tverszkáján lévő „Gosznatarszki Typographia"-ban), a lap betűkészlete már nagyjában együtt volt. Nyomban meg is ismerkedett a lap már összeállított berendezésével, betűkészletével és a munkára készen álló személyzetével. Majd velem megbeszélte a lap formáját és beosztását. Rendszerbe foglalta a korrektúra olvasásának és a lap tördelésének idejét. Majd jegyzékbe foglaltuk a még hiányzó dolgokat, amelyek beszerzésére Szamuely elvtárssal együtt elmentünk egy moszkvai betűöntödébe, illetve nyomdafelszerelő szaküzletbe, ahol a nyomdában már készen álló három darab latin betűs szekrényhez még egy szekrényre való nagyképű garmond betűt is vettünk, amelyet a lap vezércikkeihez nagyon alkalmasnak találtunk. Vettünk még három tördelésre alkalmas hajót és a laphoz hasábléniákat. A nyomdában már össze volt állítva négy kis címbetűs szekrényünk, így mindenünk megvolt, hogy a „Szociális Forradalom" első számát elkészíthessük.

Szamuely elvtárs a nyomda vezetőségével és a politikai komisszárjával is mindent elintézett, amely után a lap első számának elkészítését megkezdettük.

A „Szociális Forradalom" első száma 1918. évi április 3-án jelent meg. A magyar csoport egész vezetősége már korán reggel a nyomdában volt. Kun és Szamuely elvtársakkal mindnyájan együtt izgultunk. Amikor elindult a rotációsgép, kitörő örömmel fogadtuk a gépből kikerült „Szociális Forradalom" című magyar kommunista lap első példányait.

A „Szociális Forradalom" első számának megjelenése után néhány napra a moszkvai magyar csoport és a Hadifogoly Komité nagygyűlésre hívta össze a Moszkva környéki hadifogolytáborok lakóit a Politechnikai Múzeum termeibe. Erre a nagygyűlésre körülbelül 35–40 ezer hadifogoly vonult fel. A hadifoglyok sorai hatalmas oszlopokban kígyóztak a Politechnikai Múzeum felé vezető utakon. Sajnos, a Múzeum termei a felvonult nagy tömegnek csak egy kis részét tudták befogadni, a nagyobbik része a Múzeumot környező utakon tolongott. A Múzeum termeiben a hadifoglyok nyelvük szerint helyezkedtek el. A magyarokhoz Kun Béla elvtárs, a németekhez Ebenholz, a szlávokhoz pedig

Markovics dr. elvtársak beszéltek. Az utcán maradt magyar hadifoglyokhoz Szamuely elvtárs intézett beszédet.

A nagygyűlés után a hadifoglyok az Internacionálét és forradalmi dalokat énekelve vonultak vissza a hadifogolytáborokba. A magyar hadifoglyok között szétosztottuk a „Szociális Forradalom" első számát, a magyar kommunisták szócsövét, amely ott virított a táborokba hazavonuló magyar hadifoglyok kezében.

Szamuely Tibor elvtárs, mint a „Szociális Forradalom" szerkesztője, tökéletes forradalmi munkát akarván végezni, összeköttetésbe lépett a Svájcban betegen élő Bresztovszky Ernő szocialista költővel és hírlapíróval, akit arra kért, hogy a moszkvai magyar csoport részére fizesse elő a magyarországi lapokat. Bresztovszky Ernő[7] ezt készséggel meg is tette.[8] Így a Svájcba naponta megérkező magyar lapokat tizennégy naponként szovjet kurír hozta Moszkvába. Szamuely elvtárs messzelátása így tette lehetővé, hogy a magyar hadifoglyok eredeti, magyar híreket és eseményeket olvastak kommunista megvilágításban.

Nagy öröm érte Szamuely Tibor elvtársat 1918. évi április hó közepén, amikor az agitátor-tanfolyamra jelentkezett hallgatók között testvéröccse, Szamuely László[9] is megérkezett Taskentből. Így találkozott össze a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban a két testvér, a két forradalmár, akiket a véres imperialista háború egymástól oly messzire vetett.

Az 1918. évi április hónap végének egyik délelőttjén történt, hogy mint a „Szociális Forradalom" főszedője, kéziratért mentem fel a szerkesztőségbe, ahol Szamuely Tibor szerkesztő és Pór Ernő titkár elvtársakat találtam. A kívánt kéziratot Szamuely elvtárstól megkaptam, aki ezután a „Hazatérő hadifoglyokhoz" című, kiadandó nagy falragasz elkészítésének lehetőségéről érdeklődött, miközben egy magyar hadifogoly lépett be a szerkesztőségbe.

A jövevényt Szamuely elvtárs fogadta, az meg kemény hangon elmondotta, hogy Wienermann Jenő[10] a neve, és mint honvéd-szakaszvezető vett részt a háborúban. Elmondotta, hogy hosszú hadifogság után ő is haza akart menni övéihez. El is indult haza. Magyarország határánál azonban a tábori csendőrök az útját elállták, és rákiáltottak, hogy a bolsevizmustól meg van fertőzve. Ezért a határon nem engedték át.

A beszédje végén a hadifogoly arra kérte Szamuely elvtársat, hogy vegyék fel őt a Magyar Kommunisták Pártjába, mert neki már régen kommunistának kellene lennie.

Szamuely elvtárs elgondolkozva nézett a hadifogolyra, akinek kérése láthatóan szíve szerint való volt. Majd magyarázni kezdte a hadifogolynak, hogy mi, magyar kommunisták fegyverrel támogatjuk az orosz nép forradalmát, hogy azt győzelemre segítve, saját magunkat, a magyar népet is felszabadíthassuk a tőkés kizsákmányolás és az idegen elnyomás alól. Beszédét befejezve, Wienermann Jenőnek felajánlotta egy otrád (250 fegyveres vöröskatona) parancsnoki tisztségét, amit a volt szakaszvezető örömmel elfogadott.

Ezután Szamuely elvtárs a hadifogoly kezét melegen megszorítva, azt mondotta: „Wienermann elvtárs, most kimegyünk a laktanyába, ahol már várnak a hadifoglyok közül jelentkezett vöröskatonák. Azok közül majd válasszon ki 250 személyt, és neveljen belőlük olyan derék harcosokat, akik, ha kell, életüket is készek feláldozni Lenin elvtárs eszméiért."

Két hét múlva Wienermann elvtárs már lóháton vezette vöröskatonáit Moszkva utcáin. Néhány hét múlva pedig Asztrahányból kaptunk Wienermann elvtársról és derék vöröskatonáiról győzelmi híreket. Majd katonáival az urali frontra került, ahol hamarosan a „Nemzetközi Hadosztály" parancsnoka lett. És mint ilyen, derék vöröskatonáival sorra foglalta el a kozáklakta községeket, messze előzve azokat otthonukból, hogy megadásra kényszerítse őket.

1918. évi június 4-én, éjjel tizenkét órakor, Kun Béla elvtárs, a magyar csoport vezetője megbízást kapott a szovjet kormánytól, hogy a csoport tagjai és a Kremlben lévő munkáscsoport (volt osztrák és magyar hadifoglyok) fegyverükkel és töltényekkel felszerelve, a legrövidebb idő alatt, csendben vonuljanak le a Kreml udvarára, ahol már egy szakasz vöröskatona áll. Azokkal egyesülve induljanak a felkelő baloldali eszerek által elfoglalt Főposta épület és annak környékének visszafoglalására.

Amikor feladatunk végrehajtására elindultunk, körülbelül százötvenen voltunk. A csapat parancsnoka Szamuely Tibor elvtárs volt. A Kremltől a Főposta épületéig az utat gyalog tettük meg, és ezen az úton ellenállással nem találkoztunk. A Főposta közelébe érkezve, az

előreküldött járőr jelentette, hogy a Főposta épülettel szemben egy páncélautó áll, amelynek fegyverzete a Főposta bejáratára van irányítva. Szamuely elvtárs a lett szakaszparancsnokkal egy rövid megbeszélést tartott, amelynek eredményeként a lett szakaszparancsnok tizennyolc vöröskatonát három csoportra osztott, akik három oldalról támadtak hirtelen a páncélautóra. Néhány perc múlva a három fegyveres csoport a páncélautó legénységét foglyul ejtve, a páncélautót birtokukba vették. A Főposta épületében lévő felkelők észre sem vették, hogy a páncélautó már a mi birtokunkba került.

A Főposta épülettel szemben levő saroképületeket őrséggel megerősítve, a Főposta széles lépcsőbejáratán felrohanva, meglepetésszerűen futottunk a nagy előcsarnokba, ahol nyolc-tíz fegyveres baloldali eszer tartózkodott. Meglepetésükből a berohanó Szamuely elvtárs harsány hangja térítette őket észhez, aki orosz nyelven parancsolta, hogy a fegyverüket tegyék le. Túlerővel voltunk, tehát a felkelők parancsra letették a fegyverüket, amelyeket mi mindjárt összeszedtünk, a foglyokat pedig egy földszinti terembe zártuk.

Rohanva siettünk az első emeleti távíró- és telefon-kapcsolóterembe, ahol a felkelők a Főposta személyzetével állandóan adatták le a vidékre azt a jelentésüket, hogy a hatalom a kezükben van. Ezt a hatalmas, nagy termet elözönlöttük. Szamuely elvtárs orosz nyelven itt is a fegyverük letételére szólította fel a felkelőket. Közben mi minden baloldali eszer mellé odaálltunk, hogy a fegyverüket ne tudják használni. Mindennek dacára két-három mégis elsütötték fegyverüket a megijedt baloldali eszerek, de sebesülés nem történt. A sikoltozó távíró- és telefonkapcsolónőket Szamuely elvtárs a nagy hálóterembe parancsolta, a foglyokat pedig a földszinti terembe kísértük. Ezután az egész épületet megtisztítottuk a felkelőktől, miközben sok elhagyott fegyvert találtunk.

Reggel nyolc óra körül, amikor már a Főposta épületét környező utcák, illetve házaknak felkelőtől való megtisztítása folyt, a Főposta előcsarnokának lépcsőfeljáratánál egy teherautó állt meg, amelyről egy magas rangú tiszt szállt le. Nem tudva azt, hogy a Főposta épület már nincs a felkelők kezén, parancsot adott az autón lévő két katonának, hogy a magukkal hozott két gépfegyvert és a töltényeket te-

gyék le, ami megtörtént. Közben mi a tisztet közrefogtuk, Szamuely elvtárs pedig igazolásra szólította fel. A tiszt kellően igazolni magát nem tudta, Szamuely elvtárs parancsára tehát megmotoztuk. A tiszt zsebében egy nikkelezett browningot találtunk, amit Szamuely elvtársnak adtunk át. A két gépfegyvert és a töltényeket lefoglaltuk, a fogoly tisztet pedig az épületben lévő háromtagú bizottság elé kísértük, amelynek egyik tagja Kun Béla elvtárs volt. A tiszt itt sem tudta magát igazolni, tehát őt a két katonával és a gépkocsi vezetőjével együtt a Vörös Gárdához kísértük.

A Főposta épületét környező utcák, illetve házaknak a felkelőktől való megtisztítása gyorsan ment. Második nap délutánján a Főposta épületében már rendes és nyugodt munka folyt. A harmadik napon pedig már egész Moszkvában helyreállott a rend, még a Pokrovszkij laktanyában is, amely pedig a baloldali eszer-felkelés fő fészke volt.

1918. évi július közepén a Szovjetunió és Svájc között diplomáciai összeköttetés létesült. A svájci szovjet követséggel Szamuely Tibor elvtárs is Svájcba költözött, és csak november közepén tért vissza Moszkvába.[11] Ekkor már a moszkvai magyar csoport tagjainak nagy része hazautazott, vagy hazaküldetett Magyarországba.

Szamuely elvtárs Moszkvába visszaérkezése után még időközönként megjelentette a „Szociális Forradalom" című lapunkat. Cikkeiben emlékeztette a hazatérő hadifoglyokat a harctéren történt szenvedéseikre, az otthon hagyott családjaik nyomorúságos életére. Majd rámutatott arra, hogy az orosz nép a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal minden elnyomás alól felszabadította magát, és azóta saját maga intézi a sorsát. Ezt kell cselekedniök a magyar hadifoglyoknak is, ha majd otthon, Magyarországon lesznek.

Szamuely Tibor elvtárs utolsó moszkvai munkája a magyarországi politikai pártokról írt, azokra akkor nagyon jellemző, terjedelmes röpirat volt, amit kinyomatása után a hadifoglyok között terjesztettünk. Szamuely elvtárs ezen röpiratát mi, a Moszkvai Csoport tagjai nagyon sikerültnek tartottuk, de a Moszkvában és annak környékén lévő táborokban lakó hadifoglyok is nagy érdeklődéssel olvasták.[12]

1918. évi december közepén[13] a Nemzetközi Kórház igazgatójának, dr. Mandl[14] elvtárs lakásán búcsúzott el tőlünk Szamuely elvtárs, ahol

az igazgatón kívül jelen volt: Dr. Márkus,[15] a moszkvai magyar szovjet vezetője, Lipsitz Ernő,[16] a moszkvai magyar csoport titkára és én. Ezután Szamuely elvtárs hazautazott Magyarországra . . .

1957.

GARASIN RUDOLF: VISSZAEMLÉKEZÉS SZAMUELY TIBOR ELVTÁRSRA I.

(RÉSZLET)

Szamuely Tiborral 1918-ban és 1919-ben néhányszor találkoztam. Az első találkozáskor igen mély benyomást gyakorolt rám Szamuely személye. Fürge, mozgékony, mélyen gondolkozó, minden szavát meggondoló, komoly, emellett igen barátias elvtársnak ismertem meg.

Első találkozásunkra 1918 április közepén, a moszkvai hadifogoly kongresszust megelőző napokban került sor a moszkvai Dresden szálló 226. szobájában. Ugyanis ebben a szobában volt a hadifogoly kongresszusra delegált elvtársaknak a mandátumvizsgáló bizottsága. Én, harmadmagammal, Jaroszlavlból, a jaroszlavli Cseka-zászlóaljtól voltam delegálva. Én voltam annak idején a zászlóaljparancsnok. Szovjet egyenruhát hordtam, kardot és revolvert viseltem. A delegáció többi tagja is fegyverrel érkezett a kongresszusra. Külső megjelenésünk (egyenruhánk) felhívta magára a figyelmet a Dresden szálló folyosóján hemzsegő hadifoglyok és más internacionalisták között.

A 226. sz. szobában többen voltak, akik az érkezőkkel foglalkoztak. Amikor beléptünk az elég tágas szobába, egy bőrkabátos, magas, soványkás ember emelkedett fel, és jött felénk. Azt gondoltam, hogy a felénk tartó elvtárs ki akar menni a szobából. A jaroszlavli delegációban én voltam a legalacsonyabb, így a bőrkabátos elvtárs utoljára fogott velem kezet. „Szamuely" – mondotta röviden. Mindegyikünkkel pár szót váltott. Első kérdése az volt, mióta vagyunk a Vörös Hadseregben, másrészt arról érdeklődött, kinek mi a foglalkozása. Amikor megtudta, hogy nyomdász vagyok, benyitott egy másik szobába, engemet egész egyszerűen behúzott maga után. Következőket mondta a szobában levőnek: „Nézd csak, Béla, már van egy nyomdászunk is." A szobában Kun Béla volt. Az elvtársak leültettek, és Szamuely részletesen kezdte kiszedni belőlem, hogy ki, mi vagyok. Boszszankodni kezdtem, és Szamuely következő kérdése után ellenkérdést vetettem fel. „Mi a fenének maguknak ezek az életrajzi adatok?" –

„Ide figyeljen, kedves zászlóaljparancsnok elvtárs. Mi az életben először találkoztunk, tehát tudnunk kell, kivel tárgyalunk, és kik lesznek azok az elvtársak, akikkel esetleg forradalmi tevékenységünket össze fogjuk kötni."

Úgy vettem észre, hogy az elvtársaknak kevés idejük volt, mert a különböző hadifogolytáborokból és internacionalista alakulatoktól sokan érkeztek. Szamuely azt mondta, hogy most elég volt, de szeretné, ha este 7 órakor a Pravda nyomdájában lennék, ahol a „Szociális Forradalom" című újság szedésével és nyomása előkészítésével foglalkoznak. Itt tudtam meg, hogy Szamuely Tibor nemcsak a hadifogoly kongresszus előkészítő bizottsága egyik vezetője, hanem a „Szociális Forradalom" című újság szerkesztője is.[1] Este, amikor a nyomdába érkeztem, ő már nagyban a tördelők között tevékenykedett. Egy hokedlin ült, kézitáskáját a térdére téve, ott, a helyszínen írta a cikkeket, a másik öt percben korrektúrát olvasott, azután pedig a kefelenyomatot nézegette. Rám ott lényegében semmi szükség nem volt. A magyar nyelvű nyomdászok már régen be voltak állítva. Késő este jöttem rá, hogy engem Szamuely vizsgázni rendelt be. Tudtam, hogy Szamuely nem nyomdász, de mint nyomdász csodálkoztam, hogy mennyire jártas a nyomdász-technikai kérdésekben. Én nagyon megörültem a nyomdászokkal való találkozásnak, mert így egész sor új kollégával ismerkedtem meg . . .

A hadifogoly kongresszus ideje alatt többször találkoztam Szamuely Tibor elvtárssal, és az a benyomásom alakult ki, hogy ő foglalkozik a katonai kérdésekkel. Különösen érdeklődött, külön-külön elbeszélgetett minden egyes olyan küldöttel, aki a Vörös Hadsereg vagy Vörös Gárda valamelyik alakulatától jött a kongresszusra. Különös gonddal foglalkozott a kongresszusra érkezett tisztekkel. Nem sokan voltak. Az egyik részük meggyőződésből jött a kongresszusra, és meggyőződésből akart belépni a Vörös Hadseregbe. A másik részük a hadifogolytáborok tiszti részlegeinek „felderítő" küldöttei voltak, azzal a céllal jöttek a kongresszusra, hogy megtudják, ki és miről fog beszélni. Ha a szükség megkívánja – gondolták –, az illetőket haditörvényszék elé állítják. Egy ilyen, az osztrák–magyar hadifogolytörvényszék elé állítás jelöltje volt Szamuely is. Egész nyíltan suttogták, hogy Szamuely csekista megbízott, s neki köszönhetik a tiszt urak a tiszti zsold-

juk megvonását, mert az ő emberei, akiket ő internacionalistáknak nevez, őrködnek a tiszti becsület felett.

A különböző hadifogolytáborok küldöttjeitől megtudtuk, hogy Kun Bélát az ideológiai vezetőnek, Szamuely Tibort a Vörös Hadsereg, illetve az internacionalisták vezetőjének tartják.[2] Mint ahogy a delegátusok elmondták, a hadifogolytáborokban Szamuely erős keze és jó szervezőképessége viszi előre az internacionalisták ügyét.

A kongresszus lefolyásáról nem kívánok beszámolni, hisz erről a szükséges dokumentumok megvannak. Csak annyit még, hogy a mandátumvizsgáló bizottságba engem is beválasztottak, úgy éreztem, Szamuely javaslatára.

A kongresszus után Szamuely elvtárs nekem elmondta, hogy az Orosz Bolsevik Párt KB mellett működő magyar szekciónak és a lap szerkesztőségének az a kívánsága, hogy engem berendelnek a szerkesztő bizottsághoz műszaki vezetőnek. A szerkesztő bizottság tegnapi ülésén úgy határoztak, egyelőre ezt a behívást nem lehet végrehajtani, nem hagyhatom el ebben az időben a jaroszlavli Cseka-zászlóaljat. Felszólítottak, tartsam a magyar szekcióval a kapcsolatot.

Egy hónap múlva Jaroszlavlból Moszkvába érkeztem, hogy bizonyos dolgokat elintézzek a központi Csekában.[3] Felkerestem Jancsik Ferenc zászlóaljparancsnokot, barátomat, akivel szintén a hadifogoly kongresszus ideje alatt ismerkedtem meg.

Megérkezésem napján az állomáson tudtam meg, hogy Moszkvában a baloldali eszerek ellenforradalmi puccsot robbantottak ki. Én a Pokrovszkij bulváron lévő Jancsik Ferenc zászlóalja laktanyájában tartózkodtam. A laktanyát felkereste Dzerzsinszkij elvtárs,[4] riadóztatta a zászlóaljat, és azt a feladatot adta a zászlóaljnak, hogy a Központi Posta és Távírda épületéből az eszereket verjük ki, és az épületet foglaljuk vissza. Amikor a központi posta épületének hátsó bejáratához érkeztünk, Dzerzsinszkij elvtárs a kapunál kezet fogott egy bőrkabátos magas fiatalemberrel, aki nem más, mint Szamuely Tibor volt. Amint megtudtam, Szamuely a Dresden szállóból sietett a Jancsik-féle zászlóaljhoz, a mellékutcákon keresztül, és a posta hátsó bejárata körül találkozott velünk. Dzerzsinszkij nagyon megörült Szamuely megjelené-

sének, akivel oroszul szabadon tudott beszélni. Kevés volt köztünk olyan, aki 1918 elején olyan szabadon beszélt volna oroszul, mint Szamuely.

Amikor a Jancsik-féle zászlóalj katonái leszerelték a hátsó bejáratnál őrséget adó junkereket, akik az eszerek szolgálatában voltak, Szamuely a következőket mondta Jancsiknak: „Ti itt rohamozzátok meg a főpostát, vigyázzatok arra, hogy az eszereknek és a junkereknek ne sikerüljön rombolást végezni a telefonhálózatban, ezért határozottan kell fellépnetek." Azután így folytatta: „Én a 3. századdal a főbejáratot ostromlom, hogy az ellenforradalmárok megérezzék, hogy körül vannak véve, hogy a rajtaütés minden oldalról egyszerre kezdődjön meg." Mi már bent voltunk a posta negyedik emeletén, amikor megtudtuk, hogy a főbejáratnál a junkerek félórás ellenállást tanúsítottak, míg a Szamuely vezette 3. század a főbejáratot elfoglalta. Az ő részükön nehezebb és szívósabb harc folyt. A postahivatalt délután háromra sikerült teljesen megtisztítani az eszerektől és junkerektől. Továbbiakban a Központi Posta és Távírda védelmével a Jancsik-féle zászlóaljat bízták meg.

Másnap a Malaja Dimitrovka-i eszerek elleni harcban találkoztunk Szamuely Tiborral. Mint ismeretes, a baloldali eszerek ellenforradalmi lázadása Moszkvában több helyen robbant ki. A Központi Posta után a lázadás legfontosabb pontja a Malaja Dimitrovkán lévő ifjúsági színház volt, melynek helyiségeit használták fel az ellenforradalom szervezése központjának.

Szamuely ebben az időben a Pravda nyomdájában tartózkodott. Amint megtudta, hogy a közeli utcában a vörösök élethalálharcot vívnak az eszerekkel, Szamuely otthagyta a nyomdát, és segítségére sietett a vörös alakulatoknak. Neki jutott eszébe, és ismerte fel, hogy a szemtől szembeni harcban az eszereknek van előnyük, mert az éjszaka folyamán elfoglalták a környékbeli házak tetejét és padlását. Javasolta, hogy a következő utcában menjünk fel az épületek tetejére, és támadjuk meg onnét azokat a házakat, amelyekben az ellenség rejtőzik. Tehát nem lentről felfelé, hanem a ház tetejéről lefelé, emeletről emeletre kell az ellenséget kipiszkálni az épületekből. Szamuely javaslatát elfogadtuk, és végrehajtottuk, a Malaja Dimitrovkán az eszerek ellenforradalmi fészkét likvidáltuk.

Ehhez még annyi hozzátenni valóm van, hogy Szamuely a Jancsik-zászlóalj tartalékában levő összes embereit mozgósította, és a „padlás"-akciót velük hajtotta végre.[5]

Ulan-Bator, 1960. október 10.

A VÖRÖS ÚJSÁG CIKKE A SZAMUELY-TESTVÉREK ELLENI MERÉNYLETRŐL

A magyar ohrana[1]

A legsötétebb ellenforradalom pestise tekint felénk abból a képből, amelyet most már hiteles tudósítások alapján írhatunk a nyíregyházi eseményekről. Amik itt történtek, arra nincs kifejezés a magyar nyelvben. A magyar népkormány felelős ezekért a szörnyűségekért, *de főképpen felelős a magyarországi szociáldemokrata párt és annak vezetősége.* Ezt a felelősséget viselnie kell immár az egész világ munkássága előtt, amely elé ezt az eseményt eljuttatni rövidesen módunkban lesz.

A nyers tények a következők:

1919. január 5-én Szamuely Tibor elvtárs előadást tartott Nyíregyházán a kommunizmusról,[2] amelyen részt vett a tüzérség és huszárság legénysége is, akikről tudta mindenki, hogy kommunista érzelműek. Mialatt a legénység az előadáson volt, a tisztek összeszedték a legénység fegyvereit, és elrejtették a vármegyeház pincéjébe.

Másnap Öhm alezredes vezetése alatt felvonult egy *180, tisztekből, kadétiskolai növendékekből, önkéntesekből, és törzsőrmesterekből* álló tiszti század lovas gépfegyverosztaggal, felvonult Kovács főhadnagy vezetése alatt álló nemzetőrség 80 *önkéntesből* álló csapata, és letartóztatták a tüzérek hat kommunista bizalmi emberét. A fegyvertelen legénységet pedig megfélemlítették. Erre azért volt szükség, mert aznapra volt kitűzve a

Szamuely-fivérek meggyilkolása.

Kovács főhadnagy, a nemzetőrség parancsnoka, egy szép napon kijelentette, hogy a kommunista agitációt végző Szamuely-fivéreket el kellene a láb alól tenni. Erre Hódosy zászlós, Lengyel, Ordert, Prok, Gál és Szabó önkéntesek összeültek, és elhatározták ezt.[3]

1919. január 6-án este $^1/_2$8-kor, mikor a Szamuely-fivérek hazafelé

mentek, lakásuk előtt vártak rájuk Prok és Szabó nemzetőrségi önkéntesek, és négy revolverlövéssel leterítették Szamuely Györgyöt[4] és Szamuely Zoltánt.[5] László[6] sértetlen maradt. Aztán elszaladtak. Az összeesküvő társaság, ahol ezt bejelentették, óriási örömmel fogadta őket, s mindkettőjüket vállukra emelte.

A merényletnek ezt a leírását betűről betűre így adta elő *dr. Lakatos Imrének és Raffay Jánosnak, a szociáldemokrata párt vezetőségi tagjainak* Szabó Gyula önkéntes 1919. jan. 13-án abban a hiszemben, hogy ezek az urak örülnek ennek a dolognak, s helyeslik azt.

1919. január 6-án délben figyelmeztette Mezey Kálmán elvtárs Szamuely Lászlót, hogy ne menjen haza, mert neki pedig Hodossa László jelentette be, hogy *Szamuelyék meg lesznek ölve,* amint a múlt számunkban közölt nyilatkozatában is olvasható.[7]

Györgynek karját és tüdejét, Zoltánnak a lábát fúrták át a golyók, s mialatt a sértetlen László segítséget hozott vérében fetrengő fivérei számára, megérkezett a rendőrség 25 embere és 10 nemzetőr, és letartóztatták Szamuely Lászlót. A rendőrségen Winter főhadnagy katonai ügyész vette át, aki éjjel két önkéntessel átkísértette az ügyészséghez őket. Az egyik önkéntes útközben *revolvere agyával kékre-zöldre verte Szamuely László elvtárs fejét és hátát.*

Winter főhadnagy, ez a nyomorult, aljas csirkefogó kitalált vádakkal, már a merénylet napján délben kiadta az elfogatóparancsot.[8]

Miért vártak tehát a letartóztatással? Várták a merényletet ezek a tiszti hóhérok, amely aznap estére volt kitűzve. *Hátha megdöglenek a revolvergolyóktól a kommunisták.*

Hát ez csak félig sikerült.

Mindent elkövetett egyébként ez a Winter főhadnagy, hogy ez egészen sikerüljön.

Szamuely László elvtárs megbetegedett a fogházban. 39 fokos lázban feküdt, s ez a gyilkos, disznó gazember *nem engedte kórházba szállítani, hanem ott tartotta a fűtetlen cellában.*

A két kórházban levő sebesültet is szerette volna körmei közé kaparintani. A tüdőlövéssel súlyosan sebesült Györgyöt nem adta ki a kórházi főorvos, ellenben a súlyos láblövéssel fekvő Zoltánt kihallgatás ürügye alatt még másnap hordágyon elvitette a fogházba, *és négy napig a hideg cellába záratta.*

Ellenben dr. Lakatost, aki kihallgatásra jelentkezett, hogy a gyilkos merénylet tervét és részeseit leleplezze, még a mai napig sem hallgatták ki.

Tizennégy napi mártírium után kiderült, hogy ártatlanul ül Nyíregyházán a három Szamuely, és Budapesten a negyedik.[9] Böhm miniszter utasítására kénytelenek voltak szabadlábra helyezésüket elrendelni.

Ellenben Szabó Gyula és Prok, a két, előre megfontolt gyilkosságot elkövető merénylő *szabadon járnak ma is,* és emelt homlokkal fogadják a nyíregyházi „úri társadalom" megbecsülését.

A népkormány hatalmáért kellett életüket kockára tenni, hogy eljöhessen az az idő, mikor a reakció nemcsak politikai fegyverekkel és börtönnel, hanem gyilkos merényletekkel dolgozik. Gyilkos merényletekkel éspedig büntetlenül azért, mert a *gyilkos merényletek a kommunisták ellen történnek.*

Nem a proletárok fegyvere elé kerülünk mi, Garbai elvtárs, hanem az ellenforradalmi csőcselék fegyvere elé, amely azt *élesíti a szociáldemokraták ellen is.*

Ébredjenek fel, míg nem késő!

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. január 25.

DESCHELÁK RUDOLF: VISSZAEMLÉKEZÉSEK

(Részlet)

A Conti utcai ütközetnek nagy visszhangja volt. A szociáldemokraták azzal vádolták a kommunista vezetőket, hogy a támadást ők szervezték.[1]

A kormány letartóztatta a párt vezetőit. Szamuely Tibort nem tudták elfogni. Szamuely Tibornak ezt megelőzően is készítettünk röplapokat és kis brosúrákat a Kunossy-nyomdában. A Conti utcai csata után is készült egy brosúra a nyomdában.

Éppen tördeltük a brosúrát, a levonatokat Szamuely ott, helyben folyamatosan olvasta. A nyomda kétemeletes volt, a Teréz körúti háznak a Gyár utcai frontján. A körúti oldalon lakóház volt. A nyomdához egy hosszú udvaron keresztül lehetett bejutni. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy Szamuely abbahagyja az olvasást, és az egyik udvarra nyíló ablakon mereven lenéz az udvarra, aztán sietve felkapja az asztalról csákóját és a kész levonatokat, csak annyit mond, hogy mindjárt jövök, és a csigalépcső felé siet. Ez a csigalépcső a II. emeleti irodahelyiségekbe vezetett. Én is lenéztem az udvarra, és pillanatok alatt megértettem mindent. A hosszú, tégla alakú udvaron éppen akkor jött keresztül négy keménykalapos, vastag botú férfi. Megismertem én is a titkosrendőrök jellegzetes figuráit bennük.

Alig telt el egy-két perc, és már fent voltak a szedőteremben. Szamuely Tibort keresték. Kérdésükre azt feleltem, hogy várjanak, mindjárt jön. Ők azonban türelmetlenek voltak, beszaladtak a W. C.-be, ott nem találtak senkit. Durván visszatámadtak. Hová ment Szamuely? Én váltig azt hajtogattam, nem tudom, azzal ment el, hogy mindjárt jön. Csak sokára jöttek rá, hogy míg ők a nyomdában keresik Szamuelyt, addig ő már árkon-bokron túl van. A II. emeleti irodákon keresztül a folyosón és az első lépcsőházon keresztül hagyta el a házat . . .

HAVAS ANDRÁS: VISSZAEMLÉKEZÉSEK I.

(RÉSZLET)

... Szamuely Tibor a rövidesen megjelent Vörös Újságnak egyik szerkesztője volt, és tagja volt a pártvezetőségnek is. Amikor az első vezetőséget letartóztatták, nem volt ott az ülésen. A letartóztatások hírére illegalitásba ment.[1] Közvetlen ezután szólt nekem Arvale Blüh Erzsébet, hogy egy jó és fontos elvtársat kellene elhelyezni. Mikor beleegyezésemet adtam, akkor mondta meg, hogy kiről van szó. Ebben az időben a Fehérvári úti 102. sz. alatt az eredetileg az Ericsson-gyár számára épült, de a hadigondozás céljaira lefoglalt épületben laktam, ahol mint orvos működtem. Február 24-én estefelé jött meg Arvale elvtársnővel katonaköpenyben Szamuely Tibor.[2] Hármasban gyors haditanácsot tartottunk. Elhatároztuk, hogy Krause Jánosnak fogják hívni, aki Kassáról jött át a csch megszállás elől, elég viszontagságos körülmények között. (Ezt majd neki magának kell kitalálnia.) „Unokaöcsémmel" felmentünk szobájába, és megérkezése után röviddel igen népszerűvé vált az épület számos lakója előtt. Esténként elég gyakran látogatták a kollégák, és Szamuely Tibor olyan ügyesen tudta szóval tartani őket, hogy bár később, március 21-e után nem egy verte a mellét közülük, hogy persze ő megismerte, vagy legalábbis gyanakodott rá, ebből egy szó sem volt igaz. Nyilvánvaló volt, hogy annak tartották, aminek Szamuely kiadta magát. Nappal mindig otthon tartózkodott, írt, olvasott, sokat cigarettázott, gyakran teázott, és este, ha a vendégektől sikerült megszabadulnia, lementünk sétálni a ház körül vagy Tétény felé. Ezeken a sétákon különösen sokat beszélt oroszországi élményeiről, és innen tudom azokat az epizódokat, amelyeket már említettem.[3] Az új, illegális pártvezetőség ügyei rajta keresztül futottak, de csak kevés ember látogathatta. Ezek üzenettel vagy utasításért jöttek. Így Fiedler Rezső,[4] Gosztonyi Mária[5] és Jozipovits Ida[6] voltak azok, akiknek szabad volt eljönniök. Itt ismerkedett meg Szilágyi Jolánnal, aki menyasszonyomnak, azóta feleségemnek is-

kolatársnője volt, és egyszer-kétszer feljöttek hozzám. Ezeken a látogatásokon szövődött köztük az a szerelem, amelynek házasság lett a vége. Két epizódot nem hallgathatok el. Az egyik a teához való szeretetéből fakadt. Szamuely Tibor este inkább olvasni szeretett, mint aludni, viszont az alvást valahogyan pótolni kellett, és inkább reggel aludt tovább. Megállapodás volt közöttünk, hogy én, amikor dolgoznia kellett, bekapcsolom a teafőzőt, egyedül hagyom, és ő csak a forrás idején ébred fel. Egyedül is hagytam, és (ahogyan később Szamuely Tibor elbeszélte) álmából egy óriási robbanás ébresztette fel. A teavíz megunta a forrást, a víz elpárolgott, az üresen maradt teafőző kiolvadt, és szétrepedt.

A másik eset komolyabban végződhetett volna. Az állandó szobalevegőn való tartózkodástól, amihez a rengeteg cigaretta is járult, a nem túlságos bő étkezés, a szertelen olvasás legyöngítették Szamuely Tibort. Felajánlottam, hogy erősítésül arzéninjekciókat adok neki. Az ampullákat a gyógyszeres nővértől kaptam. Szamuely Tibor elég jól tűrte a befecskendezéseket mindaddig, míg egy szép napon majdnem „megmérgeztem". Hogy, hogy nem (nem sikerült kideríteni), de az ampullák közé arzén helyett egy nyilván morfiumot tartalmazó is keveredett. Kívülről ezt semmilyen jel nem árulta el. Lehet, hogy a nővér cserélte el, lehet, hogy lekopott róla a felirat. Tény az, hogy mikor Szamuely Tibor megkapta a soron lévő injekciót, egy kis idő múlva erős bágyadtságot érzett. Mint illegális munkást, feltehető volt, hogy megmérgezték. Minden erejét összeszedte, és úgy harcolt az elalvás ellen. A végén ő győzött. Fel-alá járkált, sok teát ivott, és mit tagadjuk, dühöngött. Csak mikor túl volt az eseten, mondta el nekem, mi történt. Szemrehányást nem tett, de több injekciót nem fogadott el.

Az alatt az idő alatt, míg ő nálam tartózkodott, nemegyszer voltam a régi Országházban, ahol kommunisták tartottak előadásokat. Ide mentem 1919. március 21-én is. Kissé elkéstem egy sokáig húzódó megbeszélésem miatt, és meglepetéssel vettem észre, hogy a közönség tódul kifelé a teremből lelkesen énekelve és vörös zászlókat lobogtatva. Csodálkoztam merészségükön, mert tudtam, hogy összeütközésre kerülhet sor a rendőrséggel. Megkérdeztem, mi történt, miért maradt el az előadás. Nagy örömmel adták meg a felvilágosítást. Rohantam haza, mert naivul azt hittem, hogy én leszek az első, aki Szamuelyvel tu-

datni fogja a proletárdiktatúra kikiáltását. De tévedtem. Egypár odavetett sorból és közös ismerőseink lelkendező elbeszéléséből tudtam meg, hogy Krause János átvedlett ismét Szamuely Tiborrá. Egy autó jött érte, és csak arra kért Szamuely, hogy otthagyott holmiját juttassam majd el hozzá. Egyúttal nekem ajándékozta tiszti köpenyét, melyet annak idején én szereztem neki, és ami sajnos, inkább reá, mint reám volt szabva. Szamuely Tibor nálam fél fejjel magasabb volt, szikár, sápadt arcú, égőszemű, fekete hajú. Eleinte az Astoriában lakott, most már feleségével együtt, itt látogattam meg néhányszor. Azután a Hungáriába, a Szovjetházba költözött. Mikor nálam hagyott ruhaneműjét visszavittem egy hátizsákban, a kapuban találkoztam vele, szóhoz sem hagyott jutni, csak annyit mondott: „Velem jössz!" A hátizsákot átadta az egyik őrnek. Autón felvitt a Várba, úgy emlékszem, az első emeletre, két egymásba nyíló szobába. Az egyiket lilavörös, a másikat rezedazöld selyemmel tapétázták. Addig még nem jártam ilyen termekben. Az úton Szamuely Tibor elmondta, hogy többek között a rokkantügyek diktátorává nevezték ki. Neki azonban nincs elég ideje az idevágó kérdésekkel foglalkozni, hiszen van ezenkívül is elég tennivalója mint helyettes hadügyi népbiztosnak és mint a „csrezvicsajka" elnökének.[7] Helyettesre van szüksége, és éppen rám gondolt. Azonnal megismertetett ottani titkárával, Szabó Miklóssal, és egy vörös hajú gépírókisasszonnyal. Ennyiből állott az egész „diktátorság". Én igyekeztem abban a szellemben dolgozni, ahogyan az ügy megkívánta, és ahogyan Szamuely Tibor rám bízta a dolgok intézését. Találkozásunkkor röviden be is számoltam neki arról, mi történt, és hogyan állunk. De a végén mindig ő magyarázott nekem. A Hungáriában lévő lakásukon elég gyakran látogattam meg őket, és elég ritkán találtam őt otthon. Akkor már az ellenforradalom hol itt, hol ott lángolt fel, és neki azonnal utaznia kellett annak elnyomására. Egyszer megmagyarázta, hogy fegyverrel támadnak reánk, tehát nekünk is fegyverrel kell válaszolni, mert ha az ő kegyetlenkedéseikre nem reagálunk erélyesen, akkor ez annyit jelent, hogy feladjuk a forradalmat. Határozottan éreztem, hogy ő mint kommunista cselekszik; az ellenforradalmi gócok elfojtásánál azt teszi, ami egyedül helyes és lehetséges, hogy itt a lenini „ki-kit" kérdésével állunk szemben. Tisztán tudom, hogy hazugság és rágalom volt, amit róla beszéltek szadizmusáról, kegyetlenkedéseiről.

Fegyveres csapásra fegyverrel válaszolt – másképpen nem tehetett. De hogy tulajdonképpen mennyire emberszerető volt, hogy együttérzett a proletariátussal, arra is van emlékem. Egyszer éppen otthon találtam, mikor megérkezett vidéki útjáról. Egy halom gyermekholmit mutatott, amit hadisarcként szedett össze. Talán egy kereskedő is lehetett a túszok között. „Ezt átadom Pártosnak (Pártos Zoltán, a diktatúra ideje alatt Budapesten vagy talán az egész országban a bölcsődéket és kisdedóvókat szervezte, orvos volt), ő nagyon jó hasznát veszi a pesti proligyerekek részére nyitott bölcsődékben." Így is cselekedett . . .

1951. június 12.

BECSEY JÁNOS: LEVÉL SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁNNAK

(RÉSZLET)

. . . Az első világháborús összeomlás után korosztályomnál fogva katonaköteles voltam. Mint gépkocsizó katona Budán, a Zápolya utcában körülbelül 3–400 társammal személy- és tehergépkocsi javításon dolgoztam a hadsereg részére. Dátumokra nem emlékszem már vissza. Egy napon megjelent az üzemünkben három elvtárs, név szerint: Szamuely Tibor, Schön Gábor[1] és Korvin Ottó[2] elvtársak. Röviden elmondták, hogy egy gyűlést akarnak tartani azzal kapcsolatban, hogy a Nagy Októberi Forradalom alkalmával és utána mi történt Oroszországban. A gyűlést Szamuely elvtárs tartotta, melynek tárgya a cári Oroszország bukása, a forradalom nagyobb eseményeinek ismertetése, a magyar hadifoglyok részvétele, hősies viselkedése a forradalmi harcokban. A gyárak, bankok, a nagybirtokok köztulajdonba vétele, az utóbbinak a parasztság között való szétosztása. Továbbiakban megjelölte a hadseregben, illetve a honvédség keretében követendő példaként a bizalmi rendszer kiépítését, amely a demokratikus jogok megvalósítását, a sérelmek kiküszöbölését szolgálja.

Végül a Szociáldemokrata Párttal kapcsolatban Korvin elvtárs megjegyezte, hogy sok kívánnivalót hagy maga után. Schön elvtárs pedig felszólította a jelenlevőket, hogy lépjenek be – a műszaki csapat tagjai – a Kommunista Pártba, mely egyedül biztosíthatja csak a magyar nép gond nélküli életét és jövőjét.

A gyűlés résztvevői nagy megelégedéssel hallgatták az előadottakat, és az elmondottak nyomán üzemünkben megalakítottuk a bizalmi rendszert. Főbizalminak Borsos Árpádot választottuk meg. Ugyanakkor főbizalmi helyettesként megválasztották Rudics Lajost és engem, Becsey Jánost. Főfeladatként jelöltük meg, hogy a parancsnokságnál a főbizalmi intézze el azt, hogy megfelelő helyen szállásolják el a nem budapesti lakosokat, mert legtöbben az állomások várótermeiben, padokon ülve pihenték ki a napi fáradalmakat.

Pár nap múlva a III. Bosnyák-laktanyában kaptunk megfelelő elhelyezést. A laktanya egyik felében tengerészkatonák voltak, körülbelül hét-nyolcszáz ember, akik között az elégedetlenség a rendszertelen és rossz ellátás miatt tetőfokára emelkedett. Itt ismerkedtem meg Groó Gézával[3] és Papp Sándor[4] tengerészkatonákkal, akikkel a későbbiek folyamán a Batthyány-palotában együtt dolgoztam.

Ajkunkon még el sem ült a hála érzése a Kommunista Párt, illetve Szamuely elvtárs iránt a jó szállásért, amikor a laktanya udvarán nagy csoportosulást vettünk észre, melynek középpontjában Szamuely elvtárs és kísérete állott. A tengerészek problémáiról pontos értesüléseik voltak, mert Szamuely elvtárs mindjárt azzal kezdte, hogy a meglevő és a még állandóan hatványozódó hiányosságok abból adódnak, hogy a tengerészkatona elvtársak nem szervezkednek, a bizalmi rendszert nem teremtették meg maguk között, amely arra hivatott, hogy a felsőbbségük felé előterjessze a hibákat, és azok kiküszöbölésére megfelelő javaslatokat tegyen. A Szociáldemokrata Párttal kapcsolatban megjegyezte, hogy [az] a honvédség ügyét nem tekinti magáénak, avagy tehetetlenségében napirendre tér felette.

A jelenlevőkhöz Korvin és Schön elvtársak szóltak olyan értelemben, hogy megalakult a Magyar Kommunisták Pártja, amely testvérpártja az oroszországi Kommunista Pártnak, melynek zászlója alatt harcolnak határainkon túl az orosz bolsevikok, szabadságukért, a népnyúzó tőkés társadalom ellen. Iratkozzanak be a Kommunista Pártba, és forduljanak bizalommal a párt központi irodájához, amely a sérelmeket központilag elintézi a Honvédelmi Minisztériumnál. Párttagsági felvételi ügyeiket is ugyanott elintézhetik. Rövid időn belül sok műszaki és tengerészkatona lett tagja a Kommunista Pártnak, amely a lenini tanításoknak megfelelően használta fel a cél érdekében pártunk erejét, ez a sajtótermékek (brosúrák, röplapok) terjesztésében, a hirdetőoszlopokon az elsárgult szocdem felhívásoknak ... kommunista plakátokkal való leragasztásában is megnyilvánult.

A szocdem párt, amely látszólagos eredményei után mély álomba szenderült, kényelmesen üldögélt babérainak roncsain, látva a nagy kommunista előretörést, és hogy a kommunista erőt megossza, a Honvédelmi Minisztériumon keresztül elintézte, hogy a gépkocsizókat az Üllői úti laktanyába áthelyezzék.

Támadását tovább fokozta, ezzel egyidőben beverték a Kommunista Párt nyomahelyiségeinek ablakait, az utcában éjszakai lövöldözések történtek a népőrség részéről, hogy megzavarják a kommunista sajtótermék előállítását. Pártunk ezekre az atrocitásokra azzal válaszolt a szocdemeknek, hogy a Rákóczi úti Hazám kávéház nagytermében nagygyűlést hívott össze, ahol hatalmas tömeg jelenlétében megtárgyaltuk az események súlyosságát. Ezen a nagygyűlésen, melynek előadója Szamuely elvtárs volt, elhatároztuk, hogy a gépkocsizó osztag, melynek létszáma hatalmasan megnövekedett, a kommunista termékeket előállító nyomdászok munkájának zavartalanságát, a nyomdahelyiségek biztonságát fegyveres őrséggel fogja biztosítani. Ehhez segítséget adtak a tengerészet kommunistái is.

Pártunk stratégiai területe kiszélesedett, befolyása a Honvédelmi Minisztériumban is megnőtt, irányításával huszonöt gépkocsizó katona – köztük én is – Szegedre lettünk vezényelve. Feladatunk a német hadsereg által a tanyavilágban hátrahagyott traktorok, autók, benzinneshordók és hadfelszerelési anyagok összegyűjtése, kisebb hibák kijavítása [után] Budapestre szállítása. A repülőtéren levő műhely megjavítása, nem utolsósorban a Szegedet megszállva tartó parancsnokság (francia) által lefoglalt magyar gépkocsik visszaszerzése és a visszaszerzett ép kocsiknak Budapestre való szállítása.

Feladatkörünkbe tartozott még a kommunista röplapok terjesztése, a felvilágosító munka, a Kommunista Párt népszerűsítése.

Szeged határát a francia parancsnokság (szpáhik) őrizte. Azonban volt egy keskeny szakasz, ahová Szeged rendőrparancsnoksága, Dr. Drégely József rendőrkapitány [irányításával] szolgáltatott őrséget, és az ő segítségével, rendőri felügyelet mellett az éjszaka sötétjében mentettük át a magyar sávon az autókat a Zápolya utcai műhelybe. Megtörtént olyan eset is, hogy amíg a szpáhik a szegedi Rókus teherpályaudvar felső rakodóján vagonírozták be a magyar gépkocsikat, benzint, olajat és más hadfelszerelési tárgyakat, addig mi [azokat] az állomásfőnök és Drégely rendőrkapitány embereinek segítségével az alsó rakodón kivagonírozuk, és az elszállítás idejéig üzemeletlen paprikagyárban és más objektumokban elrejtettük.

A szocdemek Szegeden nagyon erősek voltak. Este végigragasztották a Boldogasszony sugárutat, azaz a hirdetőoszlopokat pártfelhívá-

sokkal. Amikor a sétány elcsendesedett, a kommunista brigád megkezdte munkáját, és a szocdem felhívást leragasztotta kommunista plakátokkal. Ennek rendőrségi előállítás és súlyos utcai incidensek lettek a következményei. Egy ilyen előállításnak én is áldozata lettem, de Drégely rendőrkapitány közbelépése kiszabadított bennünket. Előállításunk, illetve letartóztatásunk mögött a szocdem párt állt.

A Tanácsköztársaság összeomlása után a szegedi Csillag börtönben találkoztam Drégely rendőrkapitánnyal, aki ott elmondta, hogy rendőrei elárulták azért, hogy a kommunistákkal együtt dolgozott, szoros nexusban volt Szamuely Tibor elvtárssal, így a nemzeti vagyon megmentéséért a bősz Horthy-rendszer hatévi, súlyos börtönbüntetésre ítélte. Többek között a legfőbb bűne a Szamuely elvtárssal való állandó összeköttetése volt . . .

A szocdem párttal való megegyezés után szabadlábra kerültek a kommunista vezetők, és megalakult a Tanácsköztársaság, melynek első napjaiban a párt útján több elvtársammal kerültem át a Belügyi Népbiztosság karhatalmi különítményéhez, amely a Rákóczi úti Batthyány-palotában szervezés alatt állt. A karhatalmi különítmény megszervezését Szamuely elvtárs irányította, ez bolsevik módszerekkel, az önkéntesség elve alapján történt. Feladatunk: a Tanácsköztársaságnak az ellenséggel szemben, még életünk feláldozása árán is való megvédése. A különítmény ezzel érdemelte ki a Lenin-fiúk elnevezést. Egy szakasza kizárólag Szamuely elvtárs parancsnoksága alatt dolgozott. Én Fikkert Ferenc nyomozócsoportjában dolgoztam mint csoportvezető-helyettes, melynek munka- és feladatkörét Szamuely és Korvin elvtárs irányították. Ez a nyomozócsoport a felsőbb irányítás mellett sok és eredményes munkát végzett az ellenséggel szemben. Megszüntettük a Mész utcában Horváth százados ellenforradalmi szervezetének kártevő munkáját, amelyben több egyházi férfi, köztük Mommer Gyula krisztinavárosi templomi esperes is exponálva volt. Ezt a nyomozást én hajtottam végre.

Felszámoltuk Nyék-Pettenden Lutzenbauer földbirtokos és Kenessey ezredes ellenforradalmi szervezetét, amely Baracska és Pettend között felszedte a vasúti síneket. A martonvásári állomásfőnöktől szereztek információt arról, hogy Szamuely elvtárs különvonata az éjszaka folyamán halad át azon a vonalszakaszon, a soproni ellenforradalom leve-

rése céljából. Így a merényletet, amely nagyon sok áldozatot követelt volna, megakadályoztuk. A bűnösöket letartóztattuk és előállítottuk. A nyomozást én, Becsey János hajtottam végre. Ez és hasonló esetek bizonyítják, hogy az ellenség milyen nagy súlyt fektetett Szamuely elvtárs fizikai megsemmisítésére.

Szamuely elvtárs bolsevik munkájával a felső vezetésben sokan nem értettek egyet (a szocdemek). Ezt világosan bizonyítja Bőhm Vilmos feljelentése, aki azt állította, hogy ellene gépfegyveres merényletet követtek el: rálőttek arra a szerelvényre, amelyben ő utazott Gödöllő és a szomszédos állomás vonalszakaszán. A koholt vád Szamuely elvtárs ellen irányult. A nyomozást Fikkert Ferenc elvtárs és Becsey János hajtotta végre. Megállapítottuk, hogy abban az időben azon a területen Lenin-fiúk nem tartózkodtak, azon a szerelvényen pedig, amelyben Bőhm utazott, lövések nyoma nem mutatkozott. Későbbi idők beigazolták azt, hogy Bőhm úrnak alapos okai voltak arra, hogy féljen Szamuely elvtárstól, a Lenin-fiúktól és a kommunista igazságszolgáltatástól, mert egy gyékényen árult a Tanácsköztársaság ellenségeivel . . .

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS XXIII. KTE SZÁMÚ RENDELETE A VÖRÖS HADSEREG MEGSZERVEZÉSÉRŐL, 1919. MÁRCIUS 25.[1]

1. A Forradalmi Kormányzótanács elrendeli a Magyarországi Tanácsköztársaság forradalmi fegyelmen alapuló új proletárhadseregének alakítását a következő alapokon:

A hadsereg neve: *„Vörös Hadsereg"*. A Vörös Hadsereg elsősorban a *szervezett munkásságból* toborzott, és a jelenleg fegyverben álló proletárkatonákból áll. A hadseregbe való belépésre jogosít a csapattestek bizalmi testületének vagy a *Magyarországi Szocialista Pártnak* vagy a *szakszervezeteknek*, vagy pedig a munkás-, katona- és földműves-szegények tanácsának ajánlata.

2. A Vörös Hadsereg katonái teljes ellátást, ruházatot, felszerelést és havi négyszázötven korona fizetést kapnak. A Vörös Hadseregben szolgáló katonák *hozzátartozóiról gondoskodás történik* olyképpen, hogy minden családtag után havonként 50–50 korona családi pótlékot kapnak. A családos katonák félévenként 300 (háromszáz) korona lakbérben részesülnek. Jutalomdíj hathavi kifogástalan fegyelmezett szolgálat után 300 korona.[2] Karhatalmi kiküldetési pótdíj a helyőrségen kívül napi két korona. Ruházati pótdíj használható katonai egyenruha és lábbeli után napi két korona. Ruházati jutalom saját ruha hathavi viselése után 200 korona. A proletariátus felszabadító harcában sebesülés vagy betegség miatt munkaképtelenné vált proletárharcosokról vagy az elesettek hozzátartozóiról való gondoskodás a Tanácsköztársaságnak legszentebb kötelessége.

3. A Vörös Hadsereg *legfelsőbb irányítója* a Forradalmi Kormányzótanács. A hadsereg közvetlen irányítását és szervezését a *Hadügyi Népbiztosság* végzi.

4. A Vörös Hadsereg nagy szerepét, amely a proletárság forradalmának fegyverévé avatja, csak úgy töltheti be, ha *forradalmi fegyelem tölti el*. A Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmén legfelső fokon a forradalmi törvényszék őrködik, kisebb fegyelmi vétségekben, mulasztá-

sokban, hanyagságban az osztályok és csapattestek *választott esküdtszékei ítélkeznek.*

5. A Vörös Hadsereg a *proletárság osztályhadserege.* Minden katonájának egyenlő kötelessége a *forradalmi proletárság érdekeinek védelme* minden külső és belső ellenség ellen, *harc a világproletárság felszabadításáért.*

A Vörös Hadseregben *nem lehetnek osztálykülönbségek, semmiféle rendfokozatot és rangjelzést nem ismer, csak parancsnokai és katonái vannak.* Parancsnok és vöröskatona egyformán szolgálja a proletárság felszabadításának ügyét.

6. A parancsnokokat századparancsnoktól kezdve felfelé a *hadügyi népbiztos nevezi ki.* Minden szakasz *bizalmi férfit választ,* aki egyben a szakasz parancsnoka. Minden raj rajvezetőt választ.

7. A gazdasági ügyek ellenőrzésére, az ellátás és a kulturális ügyek irányítására minden alosztály egy-egy külön *jóléti bizalmi férfit választ.* Ezek minden csapattestben *jóléti bizottsággá alakulnak.*

8. Az alosztályparancsnokok lehetően a *proletárság katonai tapasztalatokkal rendelkező elemeiből* kerüljenek ki. Magasabb parancsnokok *csak kellő elbírálás* után nevezhetők ki. Ebből a célból egy bizottság alakítandó, amely a Hadügyi Népbiztosság, a munkás- és katonatanácsok és a Magyarországi Szocialista Párt egy-egy kiküldöttéből áll. A Vörös Hadseregbe szolgálatra jelentkező volt tisztek (tényleges, tartalékos tisztek és tisztivizsgás egyévi önkéntesek) jegyzékét a *sajtó útján állandóan közszemlére kell tenni,* elsősorban a jelentkező régebbi ezredével kell közölni.

A jelentkezés napjától számított egy héten belül a jelentkezők egyéniségére, múltjára és *politikai megbízhatóságára* bárki megteheti észrevételeit a bizottságnál, amely ezeket a jelentéseket felülvizsgálja és a Hadügyi Népbiztossághoz jelenti.

9. Minden csapattesthez, illetve önálló osztaghoz a Magyarországi Szocialista Párt előterjesztésére a Hadügyi Népbiztosság *politikai megbízottat* rendel ki.[3]

10. A proletárság soraiból kikerülő parancsnokok számának emelése érdekében a Hadügyi Népbiztosság külön parancsnokképző tanfolyamokat rendez.

11. A Vörös Hadseregen belül, mint annak tartaléka, *munkás-tar-*

talékzászlóaljak, csapattestek állítandók fel. Ezekben a parancsnokok *kizáróan a munkásság soraiból* kerülnek ki. A kiképzést *kiképző tisztek* végzik, akiknek sem parancsnokló, sem *fegyverviselési joguk nincsen.* A kiképzés a rendes munkaidőn kívül történik. *A fegyvereket a gyári munkástanács őrzi.*

12. A Vörös Hadsereg toborzását és megszervezését e rendelet kiadása után haladéktalanul meg kell kezdeni, minden munkás-, katona- és paraszttanács, minden hatóság, hivatal és szerv a külön kiadandó végrehajtási utasítások szerint teljes erővel végezze el kötelességét.[4] Mindenki, aki a toborzást és *a Vörös Hadsereg felállítását akadályozza* vagy hanyagságból károsítja, *forradalmi törvényszék elé kerül.*

A Forradalmi Kormányzótanács

Garbai s. k.
elnök

Pogány s. k.
Szántó s. k.[5]
Szamuely s. k.
hadügyi népbiztosok

TANÁCSKÖZTÁRSASÁG, 1919. március 30.

GONDOSKODÁS A ROKKANTAKRÓL, HADIÖZVEGYEKRŐL ÉS HADIÁRVÁKRÓL

Az illetmények szabályozása[1]

Szamucly Tibor népbiztos, rokkantügyi diktátor megbízásából folyó évi április hó 23-án II/b. Rokk. Dikt. szám alatt kiadott rendelet folytán az utókezelés és oktatás alatt levő, rokkantilletménnyel még el nem látott hadisérültek 1919. évi április hó 21-től az intézetekben napi hat korona zsoldot, étkezést (melynek költségértéke kenyérrel együtt napi hat koronában állapíttatik meg) és elhelyezést, valamint orvosi kezelést és esetleg oktatást kapnak.

Azok a rokkantak, akik az alább következő II/a. Rokk. Dikt. számú rendelet szerint már rokkantilletményben részesülnek, illetve részesítendők, ha orvosi megállapítás szerint kezelésre szorulnak, és valamely intézetbe kezelésbe fölvétetnek, az intézetben zsoldot nem kapnak, de amennyiben rokkantilletményük a havi 200 koronát meg nem haladja, az intézetben ingyen étkezést, valamint elhelyezést és orvosi kezelést kapnak, sőt amennyiben rokkantilletményük 180 koronán alul van, a kezelés tartamára az intézetben ezen illetményük napi hányadának napi 6 korona zsoldra kiegészítését is megkapják. Azok, akiknek rokkantilletménye a havi 200 koronát meghaladja, a 200 koronát meghaladó összeget az intézetben étkezési díj fejében, valamint az elhelyezésért és orvosi kezelésért visszahagyni, illetve befizetni tartoznak.

Az intézetben való kezelés első (megkezdett) hónapjának még hátralevő napjaira azonban a térítési díj nem fizetendő, illetve be nem szedhető. A díjtérítés (havi 200 koronán fölüli összeg levonása) mindig csak a kezelés kezdetét követő hónap elsejétől fizetendő, és legföljebb a kezelés utolsó napjáig terjedhet. Tehát azok, akiknek kezelése csak rövid, a következő hónapra át nem nyúló időtartamra terjed, díjat nem fizetnek, és rokkantilletményük teljes élvezetében maradnak. Viszont azok, akiknek havi illetményéből a térítési díj egész hónapra levonatott, ha hónapközben az intézetből távoznak, a még hátralevő napokra a különbözetet az intézettől ismét visszakapják.

A rokkantilletmények megállapításánál mindig figyelembe veendők, hogy a hadisérültek a fölülvizsgálat után a következő hónap végéig a ténylegességi illetmények (napi 6 korona zsold és napi 6 korona étkezési pénz) élvezetében maradnak, és így részükre a rokkantilletmény mindig a fölülvizsgálatot követő második hónap elsejétől állapítandó meg és fizetendő.

A fölülvizsgálat után a következő hónap végéig folyósítandó ténylegességi illetmény, mindig azon intézet (számadótest) által fizetendő, amelynél az illető hadisérült a fölülvizsgálat alkalmával élelmezésben állott.

A hadisérültek (rokkantak) részére az étkezési díj, ha az készpénzben fizettetik, mindig 6 korona, még akkor is, ha az intézeti, természetbeni étkezési költségösszeg esetleg átmenetileg valamivel többet is tesz.

Az intézetekben kezelés alatt álló, rokkantilletményben részesülő rokkantak rokkantsági illetményeit, abban az esetben, ha a kezelés a felvételt követő hónapra is átterjed, az illető intézetek fogják a nyugdíjszámfejtőségtől fölvenni és a levonás után fönnmaradó összeget a rokkantaknak kifizetni.

Az intézetekben való kezelésre csak valóban beteg, orvosi kezelésre szoruló hadisérültek (rokkantak) vehetők föl: a bentlakó (fölvevő) orvosok e tekintetben a legszigorúbban tartoznak eljárni, és az intézeti kezelésben senki tovább nem maradhat, mint ameddig az orvosi kezelésre tényleg szüksége van. A rokkantiskolákban való kezelés (oktatás) pedig szintén csak a szükséges időtartamra terjedhet.

A különbözetszámítások, illetve étkezési térítési díjfizetések, dacára, hogy a magasabb rokkantilletmény 1919. évi április hó 1-től lesz folyósítva, és a magasabb zsoldilletmény 1919. április 21-től fizetendő, csak 1919. évre május hó 1-től eszközlendő: a különbözet, a hadisérülteknek (rokkantaknak) mint különsegély, meghagyatik.

Viszont 1919. évi május 1-től minden rokkantilletményre igénnyel bíró hadisérültnél (rokkantnál) a rokkantilletmény számításba veendő még abban az esetben is, ha rokkantilletményét eddig az időpontig valóban még kézhez nem kapta volna, mert intézkedés történt, hogy rokkantilletményét mindenki a legrövidebb idő alatt valóban meg is kapja.

A folyó évi április hó 23-án II a. Rokk. Dikt. szám alatt kiadott rendelet értelmében:

1. Minden magyarhonos legénységi állományú hadirokkant 1919. évi április hó 1-től kezdve, az eddig élvezett ellátási illetmények (rokkantsági, rokkantházi nyugdíj, sebesülési és személyi pótdíj) helyett következőleg kapja rokkantilletményeit:

100%	-os	rokkant	havonta 400 K
80%	-os	rokkant	havonta 320 K
75%	-os	rokkant	havonta 300 K
70%	-os	rokkant	havonta 280 K
66%	-os	rokkant	havonta 264 K
60%	-os	rokkant	havonta 240 K
50%	-os	rokkant	havonta 200 K
40%	-os	rokkant	havonta 160 K
33%	-os	rokkant	havonta 132 K
30%	-os	rokkant	havonta 120 K
20%	-os	rokkant	havonta 80 K

Ezenkívül az esetleges érempótdíj.

(Példa: 50%-os hadirokkant április és május hóra 200+200 K, összesen 400 K, folyósítottak már 62+62 K, összesen 124 koronát, tehát kifizetendő még 276 K.)

Oly rokkant részére, akinek fizetési meghagyásán rokkantság százalékban megállapítva nincs, [az illetményt úgy kell megállapítani, hogy] egyelőre 50%-os rokkantnak tekintendő. Ily rokkant újabbi fölülvizsgálatra utasítandó, ha valamely okmánnyal rokkantsági százalékát igazolni nem tudja.

Azok, akikre nézve az újabbi fölülvizsgálat alkalmával 50%-osnál kisebb keresetképesség csökkenés fog megállapíttatni, az addig már fölvett túlélvezményt visszatéríteni nem tartoznak. A volt havidíjasokra ezen intézkedések nem vonatkoznak. A megszállott területen lakó és illetékfölvételek céljából a meg nem szállott területen jelentkező rokkantaknak illetékét ezentúl kifizetni nem szabad. A csak sebesülési (személyi) pótdíjat élvező egyének ezen illetéket egyelőre, az eddigi kiméretben változatlanul tovább élvezik.

2. Minden hadiözvegynek és hadiárvának (legénységi állományú, kizárólag a háború következtében bevonult katona hátramaradottjai) 1919. április 1-től kezdve illetékekre van igénye:

I. Hadiözvegyeknek: a) akiknek nyugdíja 1918. november 1-től kezdve drágasági pótlékkal évi 400 koronára lett kiegészítve, ennek háromszorosa, azaz: 1200 K, vagyis havonta 100 K; b) akiknek pedig ellátása 1918. november 1-től kezdve drágasági pótlékkal 696 koronára lett kiegészítve, ennek háromszorosa, azaz 2088 K, vagyis havonta 174 K.

II. Hadiárváknak: Az 1918. november 1-től kezdve drágasági pótlékkal évi 96 koronára kiegészített nevelési járulék háromszorosa, azaz: 288 K, vagyis havonta 24 K.

III. Szülőtlen hadiárváknak: Az 1918. november 1-től kezdve drágasági pótlékkal évi 144 koronára kiegészített nevelési járulék háromszorosa, azaz: 432 korona, vagyis havonta 36 K. A magyar hadügyi népbiztosság 41. osztálya, nyugdíjszámfejtősége és a magyar pénzügyi népbiztosság alá rendelt adó-, vám-, és sóhivatalok, a IV. és IX. kerületi, továbbá a központi állampénztár az áprilisi és májusi különbözetet rögtön, de legkésőbb május havában fogják kiutalni. A volt havidíjasok hátramaradottjaira ezen intézkedések nem vonatkoznak.

A megszállott területen lakó és illetékfölvétel céljából a meg nem szállott területeken jelentkező hadiözvegyeknek és hadiárváknak illetéket ezentúl kifizetni nem szabad.

NÉPSZAVA, 1919. május 1.

GÁBOR ANTAL:
BESZÉD A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG NEGYVENÉVES ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL, 1959

Kedves elvtársak!

Nagy öröm az nekem, a dicsőséges emlékű Magyar Tanácsköztársaság egykori harcosának, hogy megérhettem, és ma a szocializmust építő Magyar Népköztársaság vendégeként Önökkel együtt ünnepelhetem ezt a nagy jelentőségű évfordulót.

Az első magyar proletárdiktatúra idején én 30 elvtársammal együtt annak a csoportnak tagjaként vettem részt a népi hatalom védelmében,[1] melyet 25 esztendőn keresztül a legtöbbet rágalmazott és mocskolt a Horthy-fasizmus. Ez a csoport a Szamuely Tibor elvtárs parancsnoksága alatt álló Frontmögötti Rendkívüli Bizottság volt.

Szamuely elvtárs, amikor Moszkvában járt, beszámolt Lenin elvtársnak a mi csoportunk tevékenységéről is, a mi feladatunk a proletárdiktatúra belső rendjének és biztonságának védelme volt az ellenforradalmárok aknamunkája és fegyveres támadása ellen. A Forradalmi Kormányzótanács az ellenforradalom elleni harc megszervezését és vezetését Szamuely Tibor elvtársra, erre az áldozatos életű, igazi kommunistára bízta, aki nem habozott magára venni ezt a cseppet sem könnyű, és tiszta kezet, hideg fejet és forró szívet kívánó feladatot. S ezzel együtt vállalta azt a fenketlen gyűlöletet és rágalomözönt is, melyet működése a dolgozó nép ellenségeiből kiváltott. Vállalta, mert tudta, hogy a dolgozó nép érdekében cselekszik.

Amikor Lenin elvtárs értesült csoportunk tevékenységéről, 36 darab ezüst jelvényt adott át Szamuely elvtársnak azzal, hogy ezeket a jelvényeket, melyek babérkoszorúba fogott vörös csillagot ábrázoltak, „fiainak küldi"[2].

Szamuely elvtárs hazaérkezése után beszédet intézett hozzánk: „Elvtársak! Lenin elvtárs ezeket a jelvényeket Önöknek, fiainak küldi. Mától kezdve úgy kell élniök és harcolniok, hogy Lenin elvtárs mindenkor büszke lehessen fiaira!"

Ilyen szavakat nem lehet elfeledni. 40 esztendő távlatából is élénken emlékszem elvtársaim: Kerekes Árpád, Dögei Imre, Sturcz Károly, Kövér Lajos, Kovács Gyula, Krajcsovics, Pálinkás, Berényi László és a többiek – legnagyobb részt az ellenforradalom áldozatai – lelkes, kipirult arcára, melyen ott égett a forradalom: életünkkel-halálunkkal méltók leszünk a bizalomra! Ekkor vettük fel mi, a Szamuely-csoport tagjai a Lenin-fiúk nevet.[3]

A csoport tagjaként részt vettem az összes ellenforradalmi akció leverésében. Vívtunk kemény és véres harcokat a fehér-tiszti és kulákbandák ellen, voltak veszteségeink. Azt azonban minden esetben tapasztaltam, hogy a dolgozó tömegek sehol sem támogatták az ellenforradalmárokat, bár azok a rólunk terjesztett vadabbnál vadabb rémhírekkel igyekeztek tömeget szervezni terveik számára.

Mikor a nép meggyőződött róla, hogy mi csak azokat tekintjük ellenségnek, akik fegyverrel támadtak a proletárhatalom ellen, mellénk állt, és ennek köszönhető, hogy a tömegbázis nélküli ellenforradalmi megmozdulásokat a mi kis csoportunk viszonylag könnyen és rövid idő alatt felszámolta.

Harcaink során számtalanszor alkalom volt megcsodálni Szamuely Tibor elvtárs rettenthetetlen bátorságát, higgadtságát és körültekintését. Mindig elöl járt a harcban, nem küldött, hanem vezetett bennünket. Kis csoportja élén rendszerint sokszoros túlerejű fehérbandákkal szállt szembe, és minden esetben úgy tudott intézkedni, hogy az ellenség azt hitte, egész hadsereg rejtőzik Szamuely elvtárs mögött.

Kíméletlen volt az ellenséggel szemben, de soha nem sújtott ártatlant, vagy megtévesztettet. Mint már említettem, az ellenség rengeteg rémhírt és rágalmat terjesztett rólunk. Ezzel ideig-óráig becsületes dolgozó embereket is megtévesztett. De csak ideig-óráig. Jellemző volt erre, hogy amikor a Győr és környéki ellenforradalom leverése után visszatértünk Budapestre, egy soproni küldöttség kereste fel Szamuely elvtársat, nem tudva, hogy kivel állnak szemben, azt kérték, hogy ne küldjék városukba Szamuely népbiztost és csoportját, mert náluk teljes rend van. Szamuely elvtárs intett nekünk, nehogy eláruljuk őt, és megkérdezte a küldöttséget: miért félnek az elvtársak annyira Szamuelytől? Erre elkezdték sorolni azokat a híreszteléseket, melyeket rólunk a fehérek terjesztettek. Köztük a dőzsölést és még sok min-

denféle hazugságot. Később a beszélgetés a soproni viszonyokra terelődött, és a küldöttség beszámolt a helyzetről, különféle nehézségeikről. Szamuely elvtárs figyelmesen hallgatta őket, és tanácsokat adott nekik, hogyan oldják meg problémájukat. Majd meghívta a küldöttséget, ebédeljenek együtt. A szokásos kását szolgálták fel mindenkinek. Ebéd után a küldöttség hálálkodva búcsúzott, hogy ilyen megértő és segítőkész népbiztosra találtak Pesten. Most már könnyebben tudnak ők is dolgozni. Erre Szamuely elvtárs azt mondta: nagyon örülök, hogy az elvtársakat megismertem, és segíthettem. De most már ismerkedjünk meg: Szamuely Tibor vagyok – mondotta, és kezet nyújtott. A küldöttség arcán nagy zavar és meglepetés tükröződött, mi pedig mosolyogtunk. Mikor a soproniak meglepetésüktől magukhoz tértek azt mondták: Jöjjön el hozzánk Szamuely elvtárs, most már tudjuk, hogy maguktól csak az ellenségnek kell félnie. Szamuely elvtárs megkérte őket, mondják el otthon őszintén, amit itt láttak, hallottak, és ne engedjék, hogy a fehérek félrevezessék a népet.

Mi a proletárhatalom védelmében mindenütt keményen és elszántan léptünk fel, ahol a fehérek ellenforradalmi hidrája felütötte a fejét, és sorra levertük az ellenforradalmárok kísérleteit, de sajnos az első Magyar Tanácsköztársaság bukását nem tudtuk megakadályozni, az nemcsak rajtunk múlott. A bukásban azonban része van annak is, hogy a proletárdiktatúra nem volt elég következetes és kemény a nép ellenségeivel szemben. A jobboldali szociáldemokrácia a régi rend uraival és a külföldi imperialistákkal árult egy gyékényen kezdettől fogva. Bőhm, Kunfi és társaik minden esetben mentették az ellenforradalmárokat, és humanizmusról szavaltak akkor, amikor annyi ellenség az életünkre tört. Teljes erővel igyekeztek lefogni a proletariátus öklét, hogy ne tudjon még keményebben lesújtani. Ők jártak élen a Szamuely elvtárs és csoportja elleni támadásban, s buzgó terjesztői voltak a reánk szórt szennynek.

Nekik is részük van, hogy Horthy vérbíróságán rablókként és gyilkosokként kezelték, és közönséges hazugságok alapján ítélték el legjobb elvtársainkat. Jellemző, hogy Surgoth tanácselnök a kormányzótanács rendelete alapján leszerelt Gácsi Posztógyárból származó ruhát viselve, a Gácsi Posztógyár kirablásának vádjával ítélte hat esztendőre Berényi László elvtársamat, csoportunk egyik tagját.[4]

Kedves elvtársak! Büszke vagyok arra, hogy 40 esztendővel ezelőtt módom nyílt harcolni az ellenforradalom ellen, a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. Büszke vagyok arra, hogy ebben a harcban Szamuely elvtárs mellett lehettem, és viselhettem a Lenin-fiúk nevet. Ma is annak tartom magamat, és minden erőmmel igyekszem, hogy ne legyek méltatlan erre a kitüntetésre.

A Tanácsköztársaság bukása után egy elvtársammal együtt Ausztria felé indultam. Szombathelynél azonban megtudtam, hogy a határt végig lezárták a fehérek. Erre megfordultam Hajmáskér felé, ahol nekem egy rokonom élt. Ott már egy hattagú fehértiszti különítmény fogadott, és megláncolva Várpalotára vitt. Várpalotán és Veszprémben ismertem meg saját bőrömön a fehérterrort.

A pusztulástól egy haladó gondolkodású francia újságíró mentett meg, aki meglátogatta a börtönt, és ott megismerkedett velem. Ez az újságíró néhányunkról azt tanúsította, hogy erdélyi magyarok vagyunk, akik nem akarunk a románok ellen harcolni, s ezért kerültünk börtönbe. Ezzel sikerült kierőszakolnia, hogy átadjanak bennünket a 6. román huszárezrednek, s így jutottunk ki Romániába. Onnan kalandos körülmények között és sok hányatás után, elvtársak segítségével, Jugoszlávián át, 1920 novemberében Ausztriába mentem.

BERÉNYI LÁSZLÓ:
SZAMUELY TIBOR ÉS CSAPATA

(RÉSZLET)

. . . 1919. április.[1] Húsvét nagyszombatja d. u. 15[h]-kor, a Nyugati pályaudvarról egy 7–8 pullmannkocsiból álló gyorsvonat indul ki Ceglédről–Szolnok–Püspökladány irányában.

A vonat utasai a Cserny József[2] parancsnoksága alatt álló, de a belügyi népbiztosság politikai osztályához tartozó fegyveres alakulat tagjai voltak. Az alakulat négy szakaszból állott, a 3. és 4. szakasz a fővárosban maradt a helyi ellenforradalmi tevékenység elfojtására, míg az 1. és 2. szakasz körülbelül 40–50 fő, Szamuely Tibor elvtárs parancsnoksága alatt, a fent említett vonattal vidékre teszi át őrhelyét. Szamuely Tibor elvtárs bal karján 10 cm széles vörös karszalag „Hadseregparancsnok" felírással.[3] (A vonattal utazó fegyveres alakulat tagjai, becsületes, bátor, megbízható proletárokból állott, fiatal és idősebb elvtársakból.)

Erősen sötét volt, mikor a vonat Püspökladányba érkezett. A vonatból kiszáll Szamuely elvtárs, és a szakaszparancsnokok kíséretében az állomás irodájába mennek rövid tájékozódás végett. Itt találkoztunk Nagyvárad irányából jött, több, menekülő vöröskatonával megrakott vonattal. Püspökladány közepes nagyságú állomás lévén, az egyre érkező vonatok egy részét Szolnokra és Ceglédre [kellett] irányítani, majd a parancsnoki gyorsvonat elindul Nagyvárad irányába. Berettyóújfaluig jut el. A továbbjutást megakadályozták a vonalon álló, menekültekkel megrakott vonatok.

A vonaton lévő politikai megbízottak és parancsnokok jelentést tettek a visszavonulás okairól. A romboló rémhírterjesztés csak egy része volt a visszavonulás okának. A berettyóújfalui éjszakai rövid beszélgetés [után] reggel Püspökladány állomásfőnöki irodájában folytatódtak a megbeszélések és utasítások kiadása, így a gyorsvonat utasai (akiket ezután Lenin-fiúk néven említek meg) megkezdték az érkező és az állomáson veszteglő katonai vonatok átfésülését. A kártevő fehér-

gárdisták, volt császári és királyi tisztek, valamint egypár volt csendőr el lett távolítva a Vörös Hadseregből. A menekült katonák elmondották: Gáldorosnál és Csucsánál igen nagy csapategységek jelentek meg a román bojárok részéről. A vörösőrség hátvédcsapatának egyik géppuskás-szakasza megtámadta az előrenyomuló bojár csapatokat Gáldoros és Csucsa között. Ezen összecsapás a hős vörösőrség győzelmével végződött, az ellenségnek igen nagy veszteséget okoztak, és [azok] pánikszerűen megfutamodtak, hős hátvédeink sürgős visszavonulásra kaptak parancsot, hogy a bekerítő hadmozdulatot végző bojár csapatok gyűrűjéből még időben ki tudjanak jönni. A Gáldoros és Csucsa között elszenvedett nagy vereség a bojár hadvezetőséget még nagyobb, még vadabb hadműveletre ösztönözte a szabadságát, hazáját védő magyar munkásság és parasztság ellen.

Április 20-án Nagyváradot elhagyta az utolsó vöröskatonákkal megrakott vonat, akik között sok polgári ruhás menekült is volt, főleg vasutas családok. A vonat kifutása után a bojár gyűrű bezárult, Nagyvárad elesett.

Szamuely elvtárs Kun Béla elvtársnak referált naponta többször is a harcok állásáról, egyre sürgette az utánpótlás sürgős útba indítását.

Április 23–24-én a bojár gyűrű Debrecent is bekeríti és megszállja, egy hadoszlop Hajdúszoboszló, Kaba, Püspökladány irányába vonult előre. Hajdúszoboszlón bekerítik a volt Molinári 38-as gyalogezred egy zászlóalját, akiket lefegyvereztek és fogságba ejtettek. Szamuely elvtárs utasítást adott Knechtl Gyula elvtársnak és e sorok írójának, hogy Hajdúszoboszló irányába menjünk felderítő járőrként a vasúti töltésen, és keressük meg az elszakadt telefonvezetéket, és én, mint szerelő, javítsam meg, mert reggel körülbelül 9^h óta sem Kaba, sem Hajdúszoboszló nem jelentkezett, a telefon ez irányból megnémult.

A kabai állomást minden különösebb esemény nélkül el is értük. Az állomásfőnököt I. emeleti lakásán találtuk meg, aki elmondta, hogy egy bojár járőr parancsára tartózkodik a lakásában. Azonnal lementünk az irodába, és a telefonhoz nyúltam, Hajdúszoboszló nem jelentkezik, a vonal rossz, Püspökladány jelentkezik. Szamuely elvtársnak jelentést teszek, Kabáig az út szabad. További parancs: az elvtársak induljanak Hajdúszoboszló irányába a hiba megszüntetésére (a gyorsvonat elindul). A vasúti töltés mellett Hajdúszoboszló irányá-

ba haladunk lóháton, keresve az elszakadt telefondrótot, pár km-es út után Knechtl Gyula elvtársam megállítja lovát, és szól, szálljak le a lóról, miközben ő maga is leszállt, távcsövét szeméhez emelve azt mondja, nézz balra, a szoboszlói templom irányába, ott románokat látok, mégpedig sokat. Én nem láttam, tanácskoztunk, mit tegyünk. Végül döntöttünk: a lovakat itthagyjuk, és kúszva előremegyünk, a vasút mellett már nem messze kis őrház áll, talán odáig sikerül eljutni, és megtalálni a sérült telefonvonalat. Egy útátjáróhoz érve felmásztunk a töltés oldalán, és átvizsgáltuk távcsővel a vasúti töltés mellett lévő területeket, jobbról erdő és szántás, ellenség sehol sem volt látható, az őrházon túl vasúti híd volt látható (de a gyors sem jött), megállapodtunk abban, hogy Knechtl Gyula visszamegy Kabáig, és jelentést tesz a felderített útról, én az őrházig megyek, és megvárom a gyorsot. Igen nehéz körülmények között értem az őrházhoz, az ellenséget körülbelül 50 méterre közelítettem meg, az őrházban a vonal-őr és idős apósa volt. Nagyon örültek, hogy végre egy vöröskatonát látnak, elmondják, hogy megsiketítettek ezek a vademberek, hogy a nyű essen beléjük, nem hallunk semmit, mert elrontották a telefont. Hát itt a hiba, amit keresünk. A telefon mikrofonja hiányzott, amit [az őr] az apró öntöttvas kályhából előkotorászott, a mikrofon, kis piszoktól eltekintve, ép állapotban volt, rohamkésemmel kibontottam a telefonszekrényt, és visszahelyeztem a mikrofont, és megszólalt a telefon. Püspökladány jelentkezett. Szamuely elvtársnak teszek jelentést. Az őrházhoz közel a folyón átmenő vasúti híd szét van rombolva, majd jelentem, hogy az erdő szélén egy folyó van, melynek medre tele van bojár katonákkal. Szamuely elvtárs közli: a 4-es számú erdélyi páncélvonat pár perc múlva ott lesz, utána a gyorsvonat megy, vigyázzon magára, további jelentést várok, vége.

Az őrházban esetleges támadásra rendezkedtünk be, és vártuk a felszabadító vonatot. Körülbelül 10–15 perc elteltével erős ágyúdörgés rázza meg az őrházat, nyomban beleszólnak a gépfegyverek erős kattogásai, e pokoli zajban az ablak előtt hosszú menetben megjelenik a 4-es számú erdélyi páncélvonat. A folyó medréből ugrálnak ki, rémült ábrázattal a talpig rongyos, sáros bojár katonák, és gyors igyekezettel futnak az erdőbe, a bojár seregből egy puskalövést sem adtak le a páncélvonatra. A páncélvonat hős katonái 9–10 perc alatt rendbe hozták

a hidat 2 darab új vágánnyal, és utána a [páncélvonat] a hídon át haladva Debrecen irányába elment. Pár perc múlva megjött a gyorsvonat is, Szamuely elvtárs utasítására a vonatról leugrott Gerley Géza szakaszparancsnok, így ketten voltunk, a fiúk nagyon örültek, hogy ezt a feladatot sikeresen megoldottuk. A távolból hallani a páncélvonat tüzelését. A gyors a hajdúszoboszlói állomáson áll. A bojár csapat másik része, akik a falut megszállták, az ágyúzás dörgésére és a hírre, hogy a Lenin-fiúk jönnek, Debrecen irányába elmenekültek. Számuk több ezer volt. A Molináriak fegyvereiket ismét felvették, és nyomban a menekülő ellenség után vetették magukat, az üldözés 1–2 napra feltartóztatja a bojár előnyomulást Debrecen irányából.

Budapesten dönt a Vörös Hadsereg szervezése, megerősítése és a hadseregparancsnok kinevezéséről a Kormányzótanács. A Vörös Hadsereg főparancsnoka Bőhm Vilmos lett. Stromfeld Aurél[4] vezérkari ezredes a stratégiai munkatárs . . .[5]

Hajdúszoboszlónál 14 bojár katonát ejtettünk foglyul, akiket a gyorssal Püspökladányba szállítottunk. Elmondották a kihallgatás során, hogy a bojár tisztek durván bánnak velük, sokat éheznek és fáznak, azért támadnak a magyar Vörös Hadsereg ellen, mert a bojár urak azt mondták, hogy a vörösök az ördög cimborái, el akarják pusztítani Romániát, a Lenin-fiúkról azt a hírt terjesztették, hogy a golyó semmi kárt nem tesz bennük, azért nem is lőnek rájuk. Egy röplap-féle papirost mutatnak, melyen az állt: 100 000 lei annak, aki egy Lenin-fiút élve vagy halva fog. Mikor megtudták, hogy a Lenin-fiúk fogságában vannak, nagyon megrémültek, és kegyelmet kértek.

Szamuely elvtárs parancsot adott, hogy a foglyokat világosítsuk fel a magyar munkásosztály harcáról, adjunk nekik röplapokat, és vacsoráztassuk meg őket, utána pedig indítsuk útba, vissza a románokhoz. Az elválás baráti légkörben folyt le. Közülük az egyik katona ismét visszatért hozzánk, és beállt a Vörös Hadsereg nemzetközi gyalogezredébe, a cseh fronton vette ki részét a dicsőséges előrenyomulásban, mint századparancsnok.

A csapataink visszavonulása befejezéshez közeledett. A hátvédek hátrahagyásával a gyorsvonat Ceglédre megy, és a tulipán vágány[6] lesz körülbelül 2 hétig őrhelye. A visszavonult csapatok egy része, rendezés, pihenés és teljes felszerelés céljából Cegléden lett elhelyezve. A tu-

lipán vágány mellett lévő rakodóvágányokon a vagonlakók laktak, akik a visszavonuló Vörös Hadsereggel együtt érkeztek. A két fővágány kivételével mindenütt pihenő katonavonatok álltak. Az idő gyorsan megy, pár nap, és jön május elseje.

Május 1. Cegléden, az utcákon sok vöröskatona tartózkodik, java részen új ruha, új bakancs, új derékszíj és sapka. A sapkákon virág, hangosan beszélgetnek, énekelnek, pár helyen nagyobb csapatokat lehet látni, a középen a politikai megbízott elvtárs tart beszédet. A beszéd tárgya a frontális helyzet ismertetése. A román csapatok állítólag elfoglalták Szolnokot. Hangzik a beszéd, vannak, akik nem hiszik, de sokan mondják, hát akkor miért állunk itt napok óta? Miért nem megyünk és verjük ki a gazokat? A politikai megbízott hangosan mondja: - Elvtársak, ez csak olyan kósza hír, de akár igaz, akár nem, mi innen már egy lépést sem megyünk vissza, hanem csak előre a határ felé. Az indulásra a parancsnak ma vagy holnap meg kell jönni, ezért ne menjünk szanaszét, hanem maradjon mindenki a szállásán.

Talán sohasem sütött olyan fényesen a nap, mint ezen az első szabad május elsején. Éreztük mindannyian, közeledik az óra a nagy harc megindulásához, a proletár haza területére betört intervenciós seregek kiveréséhez. Csendes éjszaka következett.

Reggel, május 2-án egy mozdony két kocsival, Szamuely elvtárs 8–10 főnyi legénységgel, egy ágyúval (7,5 cm-es tábori), két géppuskával elindul Szolnok irányába. Abony állomást elhagyva, pár száz méterre a vonat felett ágyúgolyó süvít, majd jó távol a vonattól, a szántóföldeken robban, az első golyó után már több (15–20) golyó süvít el a kis szerelvény körül, minden találat nélkül. Az első vasúti útjáratot elérve a kis vonat megállt. Szamuely elvtárs utasítást ad az ágyút a vagonról leemelni, ami pillanatok alatt megtörténik; a további utasítás: – Elvtársak! – szól Szamuely elvtárs – a szolnoki fűtőháztól felénk a réten két ágyú van, ahonnan lőnek ránk, nyissanak rájuk tüzet.

Pár pillanat múlva látható volt a becsapódás, a bal ágyú telitalálatot kapott, most a másik ágyút vesszük célba, amelyik még mindig lő felénk, de nagyon messze a kis, hősi csoporttól. Eldördül a második lövésünk, nincs találat, a harmadik lövésünkre a fehérgárda második ágyúja is megsemmisült.

Szamuely elvtárs kiadja a parancsot, az ágyút felrakni, ami pillanatok alatt meg is történt, és utána indulás a szolnoki fűtőházig. Odaérve a tönkrelőtt ágyúkhoz, egy 22 év körüli civil béreslegény támolygott, kócos hajjal, légnyomást kapott, majd a vonathoz vitték kihallgatás végett, a két megsemmisült ágyú körül négy halott feküdt, parasztemberek voltak (civil ruhában). Az elfogott fiatalember (aki a különítmény két lovának gondozója lett) elmondta, hogy Schefcsik György K.u.k.-főhadnagy parancsára lőttek a vonatra, mikor a vörösök az első ágyút eltalálták, a főhadnagy úr elmenekült a többi emberrel a városba. A kis szerelvény befutott a szolnoki állomásra 8–9^{h} között.

A forgalmi irodából Szamuely elvtárs Ceglédre telefonon utasítást ad, hogy a különítmény vonata induljon Szolnokra. Ami körülbelül 20 percen belül meg is történt. Amint a vonat a szolnoki állomásra befutott, az állomást ágyútűz alá vették a fehérgárdisták, akik Szajolszigeten és környékén voltak beásva, bár a lövések, illetve becsapódások a vonattól messze voltak, Szamuely elvtárs utasítást ad, hogy a vonatot húzassák ki az állomás területéről, hogy a további tüzérségi bombázástól meg legyen kímélve az állomás és főleg a vágány, ugyanis a Cegléden állomásozó vöröscsapatok megkapták az indulásra, az előnyomulásra a parancsot, amit kétféleképpen hajtottak végre, egyik rész csatáriáncba felfejlődve indult Szolnok és a Tisza-vonal irányában, míg a másik rész csapatszállító vonatokon indult Szolnok irányába.

A különítmény Szolnokra érkezése után megindult a város belseje felé. Szamuely elvtárs ekkor már a Tisza partjától nem messze levő törvényszéki épületet szállta meg kilencedmagával, hogy az ott bezárt elvtársakat kiszabadítsa. A különítmény előnyomulása során sok ellenforradalmárt fogott el, vagy tett ártalmatlanná. Feltűnt, hogy amerre a különítmény tagjai, akár egy vagy két fő ment, a közelben ágyúgolyók robbantak, de ugyancsak ágyútűz fogadta az állomásra befutó vöröscsapatokat szállító vonatokat is, és erősen lőtték a törvényszéki épületet is. – Árulás folyik – mondta Szamuely elvtárs –, fel kell kutatni a banditák fészkét, és ártalmatlanná tenni őket.

Az egész napot és éjszakát igénybe vett nehéz feladatot másnap, tehát május 3-án délelőtt siker koronázta. A nyomravezető három gyengén rejtett telefonhuzal volt, a vasúti állomás pincéjében működ-

dött az egyik. A telefon mellett a forgalmi tiszt ült, és adta le értesüléseit a fehérgárdistáknak. A másik kettő jelentéktelen volt, különböző padlásokon, a felvonulási útvonaltól távol. A vonalak meg lettek semmisítve. A fehér bitangok hátrahagyott tagjait rövid idő alatt felszámoltuk.

Szolnok városát május 2-án délelőtt a hősi Vörös Hadsereggel karöltve visszafoglaltuk, illetve felszabadítottuk, egy halott és sebesült nélkül . . .[7]

Szolnokon Szamuely elvtárs beszédet tartott a vöröskatonáknak. Beszédében rámutatott a magyar proletárdiktatúra céljaira. Nem azért semmisítjük meg a régi burzsoáziát – mondotta –, hogy helyettük a mi sorainkból alkossunk új burzsoáziát, akkor hagyjuk meg a régit, akiket már ismerünk. Ha így tennénk, nem volna értelme, hogy életünket és vérünket áldozzuk a proletariátus diktatúrájáért, a proletariátus szabadságáért. A Vörös Hadsereg nem a betörők és tolvajok serege, éppen az ellenkezője. Vöröskatonák, elvtársak! Ne hagyjátok beszennyezni a Vörös Hadsereg becsületét, vessétek ki soraitokból az árulót, a tolvajt. Ezzel csak erősebb lesz a szabadságáért küzdő Vörös Hadsereg – fejezte be beszédét Szamuely elvtárs . . .[8]

1959.

GERLEY GÉZA: ÉLETRAJZ

(RÉSZLET)

... 1918 december elején Nyitráról Magyarországra menekültem, és ott jelentkeztem az I. sz. honvéd gyalogezrednél Budapesten. A 4. századhoz osztottak be szolgálatvezetőként. Rövid idő után sok forradalmár elvtárssal kerültem érintkezésbe, és 1918 decemberében jelentkeztem a Kommunisták Magyarországi Pártjába, amely 1918. november 22-én alakult meg.[1] A párt különböző feladatokkal bízott meg, amelyeket mindig nagy lelkesedéssel és sikerrel teljesítettem. Elnyertem ezzel a párt bizalmát, és állandóan kapcsolatban voltam a párt kiváló, nagy jelentőségű funkcionáriusaival, akik a forradalom leverése után egyikei lettek a nemzetközi proletariátus ügyéért életüket áldozó legnagyobb mártíroknak, főleg Landler Jenő elvtárssal, aki később, a Tanácsköztársaság uralma alatt a belügyi népbiztos és a magyar Vörös Hadsereg főparancsnoka funkcióját töltötte be, és Szamuely Tibor elvtárssal, aki belügyi népbiztos[2] és a forradalmi rögtönítélő bíróság és az összes magyarországi forradalmi törvényszékek elnöke lett, és más elvtársakkal.

A proletárdiktatúra 1919. III. 21-én történt kivívása után másik három elvtárssal megbíztak egy öntudatos és forradalomhoz hű katonákból álló különleges katonai osztag létrehozásával és megszervezésével a fegyveres ellenforradalmi bandák leverésére.

Csakhamar a volt Hungária szállóból lett Szovjetház őrségének a parancsnoka lettem. Többek között rövid tűzharc után osztagommal lefegyvereztem a Budapest melletti Fóton a „szpahi"-knak nevezett szenegáli négerek megszálló ezredét is, és sok más fegyveres és megelőző akciót hajtottam végre az ellenforradalmárok ellen.

1919 áprilisában az ötszáz tagú Munkás- és Katonatanács megbízott, hogy osztagommal nyomjam el a felfegyverzett ellenforradalom akcióit, különösen a magyar vidéken. Erre a célra egy különleges vonatot bocsátottak rendelkezésünkre, amelyben néhány napig Landler Jenő bel-

ügyi népbiztos elvtárs is tényked ett. Riadóztatva küldtek bennünket ama számos, felfegyverzett ellenforradalmi banda ellen, amelyek Berettyóújfalu közelében megtámadták a Vörös Hadsereget. Azalatt, míg Landler elvtárs Püspökladányban maradt, mi tovább mentünk. Ez éjjel egy óra körül volt. Mihelyt a mi különleges vonatunk berobogott Berettyóújfalu teljesen elsötétített vasútállomására, az ellenforradalmárok erős tűzzel fogadtak bennünket. Nem veszítettem el azonban lélekjelenlétemet, és mivel hasonló helyzetekkel mint gyakorlott katona, már előre számoltam, mialatt négy elvtárs gépfegyvereinkkel viszonozta tüzüket, én és a többi elvtársak az ellenkező oldalon kiugráltunk, és kúszva körülzártuk hátulról az ellenforradalmárokat, minek következtében azok két tűz közé kerültek, és nem maradt más a számukra, csak az, hogy megadják magukat. 811-en voltak, és mi összesen hatvanan. Konok és esküdt ellenségei voltak ezek a szocializmusnak és a forradalomnak, volt csendőrök és tisztek.

1919 április[3] végén osztagomnak az élén beosztottak a forradalmi rögtönítélő bírósághoz, amelynek elnöke a dicső forradalmár és később a nemzetközi proletariátus legnagyobb mártírjainak egyike, Szamuely Tibor belügyi népbiztos elvtárs volt. Ő vezette azután, az én hathatós segítségemmel, az egész harcot a fegyveres ellenforradalmi bandák ellen, és köztünk is lakott ebben a különleges vonatban.

1919. május 1-én[4] Szamuely elvtárs elment Moszkvába, hogy átadja a hős szovjet népnek a nehéz harcokat vívó magyar Vörös Hadsereg üdvözletét, és hogy tájékoztassa arról magát Lenin elvtársat is.

Moszkvából való visszatérése után Lenin elvtárs által küldött nagy kitüntetést, gyönyörű arany vörös csillagot adott át nekem és még öt harcostársamnak,[5] és egyidejűleg osztagunk megkapta a Lenin-fiúk nevet.

Ettől az időtől azután még jobban fokozódtak a mi nehéz és véres harcaink a fegyveres ellenforradalmi bandákkal, amelyek megsokszorozták piszkos akcióikat, de nem engedtünk nekik. A Vörös Hadseregbe befurakodott ellenforradalmi gondolkodású tisztek árulása és a román és csehszlovák burzsoá hadsereg rettenetes nyomása folytán elvesztettük ezt az egyenlőtlen harcot, és a dicsőséges forradalmat egy időre elnyomták.

A nemzetközi munkásmozgalom e dicső fejezetének bukása után az ellenforradalmi bandák minden dühe ránk, „Lenin-fiúkra" zúdult...

1952.

ANDRZEJ DOSKOCZ: VISSZAEMLÉKEZÉSEIM

Szamuely elvtárssal való találkozásomra és arra a segítségre, amelyet a Magyar Vörös Hadsereg I. Internacionalista Ezrede Orosz–Lengyel Zászlóaljának nyújtott.

A Derecske térségében győzelemmel végződött harc után az I. Internacionalista Ezredhez tartozó orosz–lengyel zászlóaljunkat Püspökladány körzetébe irányították.

Éjjel érkeztünk erre a vasútállomásra. Csaknem kaotikus rendetlenség uralkodott itt. Csúf idő volt, szakadt a hideg eső, erős északnyugati szél fújt.

Az állomáson ellenforradalmi ügynökök ólálkodtak. Oda-odaóvakodtak egy-egy csoport vöröskatonához, és ravasz módon mindenféle rémhíreket terjesztettek, igyekeztek zűrzavart kelteni, fokozni a fejvesztettséget, s elégedetlenséget kiváltani a tájékozatlan harcosok körében, akik a parancsnokság utasítására vártak.

Ez körülbelül 1919. április dereka táján történt.

Három teljes napon át nem kaptunk sem élelmiszert, sem rumot, sem cigarettát. A kishitűek zúgolódtak, mérgelődtek . . .

Harmadnap, délután 5 óra felé, híre ment, hogy az állomáson megjelent valamilyen erélyes népbiztos, aki vezető beosztású elvtársak csoportjával érkezett Budapestről.

Kisvártatva megtudtuk, hogy Szamuely elvtárs érkezett, s néhány perc múlva megpillantottuk ezt a „félelmetes", erélyes népbiztost.

Szamuely elvtárs viseltes katonaköpenyben és elázott csizmában volt. Arca kék volt, akárcsak a mienk. Alighanem szintén a hidegtől és az éhségtől.

Szamuely elvtárs előbb a 3-ik század parancsnokához lépett oda, 10–15 percig beszélgetett vele, majd pedig sorjában odajött hozzánk

és a többi vöröskatona-csoportokhoz. A zűrzavar miatt elégedetlen, agyonfázott és éhes katonák nyersen, barátságtalanul, sőt egyesek durván felelgettek neki. Szamuely elvtárs nyugodtan, komolyan, néha kissé elmosolyodva hallgatta őket. Látnivaló volt, hogy a nyers szavaktól nem sértődött meg, hogy a vöröskatonák őszintén, de nyersen előadott panaszait támogatja. Mosolyát bátorító szavak váltották fel.

Meg kell mondanom, hogy a harcosok többsége akkor még nem tudta, kicsoda és micsoda Szamuely elvtárs. A politikai munkások ugyan beszéltek róla egyet-mást, de ezek a szavak a sok vezető elvtárs nevének tengerében elmerültek – mindig csak Kun Béla elvtárs neve és közeli fegyvertársainak, a magyar munkásosztály és dolgozó nép fiainak egyetemes fogalma maradt meg.

1919. március 30-án a millenniumi emlékmű előtt Kun Béla és más elvtársak beszéltek, valamennyi beszéd közül Kun Béla elvtárs beszéde tetszett a legjobban. Aztán gyakorolni kezdtük a Forradalomról és Kun Béláról szóló dalokat. Ezért nem csoda, hogy Szamuely elvtárs nevét a püspökladányi találkozásig sok harcos alig ismerte.

Eleinte a vöröskatonák azt hitték, hogy megint csak egy népbiztos beszél velük, hogy ennek a beszélgetésnek semmi haszna nem lesz, mert három napon át nagyon is sok ilyen beszélgetés folyt le a népbiztosokkal. De egy vagy másfél óra múlva köpenyt, takarót, fehérneműt, lőszert s utána jó ebédet, cigarettát, rumot kaptunk. (Köpenyeinket, takaróinkat, fehérneműinket és más holminkat a zászlóaljparancsnok utasítására a zászlóalj-trén szekerein hagytuk Derecske vidékén. Ez a trén a konyhával, holminkkal és Weiszbrod komisszárral együtt nyomtalanul eltűnt, és soha többé nem láttuk viszont sem a holminkat, sem egykori zászlóalj-komisszárunkat.)

Az állomáson egy erélyes, forradalmár kéz rendet és fegyelmet teremtett. A mi ezredünk és más ezredek harci egységei ismét képesek lettek arra, hogy fegyverrel szabadítsák fel Magyarország leigázott dolgozó népét saját és külföldi kizsákmányolóinak uralma alól.

Szamuely elvtárs két napot töltött Püspökladányban. Személyesen vezette a tanácskozást a katonaküldöttek Tanácsának képviselőivel. A tanácskozás alatt alkalmam nyílt személyesen beszélni azzal az emberrel, akit – a vele való találkozás és beszélgetés után – minden vöröskatona igazi leninista kommunistának nevezett.

Rövid tanácskozás után zászlóaljunkat átirányították a Kaba térségében húzódó frontra, amelynek vonala Kis-Kaba falun keresztül vezetett. Itt több napon át harcoltunk, feltartóztatva az előrenyomuló ellenség (románok és franciák) hatalmas kötelékeit.

Egy idő múlva zászlóaljunkat Ceglédre irányították pihenőre. A nagy térrel szemben lévő iskolában szállásoltak el bennünket. Folyt a készülődés a május elsejei ünnepségre.

1919. május 1-én szép napos időre virradtunk.

Az ünnep előestéjén segítettünk a városi pártbizottságnak, az önkéntes munkásosztagoknak feldíszíteni az emelvényt és az utcákat. A legtöbb házra vörös zászlót tűztek, s ezek lengtek-lobogtak a könnyű szélben. Úgy tűnt, hogy az egész város, minden dolgozó ember, egész Cegléd ünnepi hangulatban van. Az idő is ünnepi és biztató volt.

A május elsejei ünnepségre Ceglédre érkeztek Jusztusz elvtárs, ezredparancsnok, az I. Internacionalista Ezred komisszárja, a front főparancsnoka, a párt Központi Bizottságának vezetőségi tagjai, a kormány és a hadsereg-főparancsnokság tagjai. Tízezrek jöttek el az ünnepségre; a munka és a szabadság dalait bearanyozták a nap éltető sugarai.

A május 1-ről 2-ára virradó éjjel riadóztattak bennünket. Zászlóaljunk egy óra múlva már az állomáson volt, és bevagonírozott. A vonat Szolnok felé robogott. Semmiről sem tudtunk, és azt hittük, hogy a frontra megyünk harcolni a románok ellen. Egy kis állomáson megálltunk. Csak késő este tudtuk meg, hogy Szolnokon az ellenforradalmárok fegyveres lázadást szerveztek, hogy akasztják és agyonlövik a munkásokat, a dolgozó értelmiségieket és kommunistákat.

Támadásunk az ellenforradalom fészkei ellen kora reggel kezdődött. A támadás megkezdése előtt, körülbelül hajnali 4 órakor megérkezett harci egységünkhöz Szamuely elvtárs. Rövid, fekete bőrkabátot, csizmát és bőrnadrágot viselt.

Szamuely elvtárs köszöntötte a harcosokat, s rövid lángoló beszédben ismertette velünk a fehérek ellenforradalmi összeesküvését, és felszólította a vöröskatonákat, hogy segítsenek a szolnoki munkásosztálynak és legjobb fiainak – a magyar kommunistáknak – a fehérek ellenforradalmi lázadásának leverésében és a törvényes közrend helyreállí-

tásában. Bátorságra hívott fel bennünket a „mi és a ti szabadságtok érdekében".

Azóta több mint negyven év telt el. Ma már nehéz visszaidézni emlékezetemben utcák, helyiségek nevét, s részletesen leírni azokat a körülményeket, amelyek a súlyos harci helyzetet jellemezték. Egy azonban megragadt az emlékezetemben, hogy Szamuely elvtárs magatartásával, a forradalmi harcos egyszerűségével és őszinteségével fellelkesítette a vöröskatonákat. Mindnyájan készek voltak feláldozni mindazt, ami az I. Internacionalista Ezred harcosainak tudatát gazdagította: vérét és életét, hogy segítsenek a dolgozóknak, hogy helyreállítsák a törvényes rendet Szolnokon. Az orosz–lengyel zászlóalj vöröskatonái úgy harcoltak, mint a dolgozó magyar nép fiai. Szamuely elvtárs időnként megjelent a frontszakaszon. Körülötte jégesőként kopogtak a géppuska- és puskagolyók, robbantak a gránátok, de Szamuely elvtárs nyugodtan odament Kablukov elvtárs zászlóaljparancsnokhoz, géppuskásokhoz, tanácsokat adott, vagy megmutatta a fehérbanditák géppuskafészkeit. „Vakmerő ember ez a Szamuely elvtárs!" – mondogatták egymásnak vöröskatonáink.

Késő este a város utcáin találkoztunk a magyar katonai alakulatokkal és a „Lenin-fiúk" osztagához tartozó barátainkkal, akik velünk együtt leckéztették meg a szolnoki fehéreket. A főutcán és a pártbizottság épülete előtt távírópóznákon függtek a felakasztott kommunisták és a szolnoki dolgozó nép képviselőinek testei, az utcákon bestiálisan meggyilkolt öregek, nők és gyermekek holttestei hevertek – a fehér szadisták és gyilkosok véres gaztettének bizonyítékai.

Május 3-ának éjjelén a század parancsot kapott, és egy Szolnoktól 30–50 kilométerre lévő faluba mentünk. A faluban senkivel sem találkoztunk, mert a földesurat és fehérgárdista testőrségét az öntudatos parasztok, e falu gazdái elűzték. Másnap visszatértünk Ceglédre. A sebesült és elesett elvtársak Szolnokon maradtak. Sorsukkal, a városi pártbizottság vezetésével, a helyi hatóságok törődtek.

Zászlóaljunk néhány nap múlva Ceglédről a cseh frontra indult. Salgótarjánban, az ottani szénmedence központjában megálltunk.

A front a vasútvonal mentén, az Ipoly folyón át vezetett.

A zászlóalj, miután leküzdötte a Masaryk[1]–Beneš[2]-féle cseh hadse-

reg hatalmas osztagainak ellenállását, bekerítette Sátoros falut. A cseh hadsereg fogoly katonáit és a nagy mennyiségű zsákmányolt fegyvert Salgótarjánba irányították. A zászlóalj pedig győztesen továbbnyomult előre, elfoglalta Füleket, Losoncot, és tovább haladt Zólyom felé, hogy elfoglalja Besztercebányát. Ám hirtelen parancs érkezett: abbahagyni az előrenyomulást és haladéktalanul kivonni a csapatokat Szlovákia területéről. Nagy izgalomba jöttünk, hiszen senki sem magyarázta meg ennek az okát.

Az ezredparancsnok, aki később az Internacionalista dandár parancsnoka lett: Österreicher figyelmeztetett bennünket, hogy ha a zászlóalj nem teljesíti a parancsot, tüzérséggel lövet bennünket. Engedelmeskedtünk.

A napiparancs azt mondta, hogy pihenőbe megyünk.

A bevagonírozás előtt letáboroztunk egy kisebbfajta állomáson, egynyomtávú vasútvonal töltése mellett. Az állomástól nem messze nagy grófi vagy hercegi palota állott. Ezután elindultunk egy másik vasútállomásra. Amikor kivagoníroztunk, és eltávoztunk az állomásról, megjelent Österreicher szárnysegéde azzal a paranccsal, hogy azonnal tegyük le a fegyvert, a zászlóalj pedig széledjen szét. Mi, kommunisták – a Katona Küldöttek Tanácsának képviselői úgy határoztunk, hogy nem adjuk át minden fegyverünket, hanem csak a puskákat lőszer nélkül. Minden harcos megtartotta szuronyát, kézigránátjait és pisztolyát. A puskák és gépfegyverek závárzatát elrejtettük. Biztosak voltunk abban, hogy az egészet az ellenforradalmárok eszelték ki.

A kommunisták és a párton kívüli küldöttek elhatározták, hogy azonnal értesítik erről Kun Béla vagy Szamuely elvtársat. E feladattal Baranov hadnagyot, egy felderítőszakasz parancsnokát bízták meg. Baranov elvtárs titokban eltávozott, és eljutott az állomásig. Itt valamelyik ezred vöröskatonái nyüzsögtek, akiknek le kellett fegyverezniök a mi zászlóaljunkat, sőt talán az egész I. Internacionalista Ezredet. A vasútállomáson a helybeli kommunisták segítségével Baranov telefonösszeköttetésbe lépett Budapesttel, személyesen Szamuely elvtárssal, mivel Kun Béla elvtársat nem találták.

Bizonyos idő múlva repülőgép jelent meg a fejünk felett, ezt parancs követte: rendezzük sorainkat, fegyverkezzünk fel, és vagoníroz-

zunk be. A zászlóaljparancsnok akkor valami Ivanov volt, egy fejvesztett, dőre, teddide-teddoda ember.

Pihenőbe mentünk. Pihenő közben vendégeinktől, a Szovjet-Oroszországból érkezett két elvtárstól megtudtuk, hogy a fehérek le akartak fegyverezni s azután kivégezni bennünket, és hogy az orosz–lengyel zászlóalj harcosai csak Szamuely elvtárs közbelépésére maradtak életben.

Tudtommal ez volt az utolsó megnyilvánulása annak a gondoskodásnak, amelyet Szamuely elvtárs a magyar Vörös Hadsereg I. nemzetközi ezredének katonái iránt tanúsított.

Az ezredet a Tisza menti arcvonalra irányították, zászlóaljunkat pedig Poroszlóra küldték. Itt a vasúti híd mellett, hajnalban megkezdődött előnyomulásunk Tiszaroff felé. Átkeltünk a folyón, és győzelmesen nyomultunk előre. Az állig felfegyverzett, hatalmas ellenséges (román, francia, fehérgárdista) katonai kötelékek, többszáz ágyútól, géppuskák és aknavetők ezreitől támogatva ellentámadásra indultak. Még déli egy órakor is bevehetetlen volt a frontvonalunk, de fogyni kezdett a lőszer, és takarékoskodni kellett vele. Csitulóban volt a sűrű puska-, géppuskatűz; négy ágyúnk a Tisza partján elhallgatott, mivel kifogyott a gránát. Erősítésre várva néhányszor szuronyrohamra indultunk, hogy feltartóztassuk az ellenség előrenyomulását. Poroszló állomásán lőszeres vasúti kocsik jelentek meg. Magam is részt vettem ennek kirakásában. Ám a szállítmányban nem akadt nehézfegyverhez való lőszer, csak papírgolyókkal töltött töltényekkel megrakott ládák. Igyekeztünk összeköttetést teremteni Budapesttel, Kun Béla vagy Szamuely elvtárssal. Hasztalan. A hatvani postahivatal azt felelte, hogy az lehetetlen. Tehát nem sikerült kapcsolatot teremtenünk Budapesttel. Könnyes szemmel tértünk vissza a Tiszához, aztán az ezred maradványaival Budapest felé indultunk.

Többé soha nem volt alkalmunk hallani Szamuely elvtárs nyugodt beszédét. Zászlóaljunk harmadik, nemzetiségére nézve román parancsnokát nem láttuk a Poroszló–Tiszaroff frontszakaszon. A támadás elején kereket oldott. Szerintem ellenséges kém volt.

40 év telt el azóta. De amikor először pillantottam meg Szolnokon Szamuely elvtársnak, a Forradalom harcosának élethű emlékművét, elszorult a szívem. Eszembe jutottak Szamuely elvtársnak, ennek a le-

ninista kommunistának a szavai, amelyeket ugyanitt Szolnokon 1919. május 3-án, a fehérek golyózápora közepette mondott:

„Elvtársak! Előre a mi és a ti szabadságtokért, a magyar és lengyel dolgozó nép boldog jövőjéért! Elvtársak, előre! Miénk a győzelem!"

1959.

GÁBOR ANTAL:
LEVÉL SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁNNAK

(RÉSZLET)

... Mikor a Különítmény megalakult, sietve jelentkeztünk Tibi elvtársnál,[1] pedig tudtuk, hogy a harcok és feladatok eléggé nagyok lesznek. És Tibi ismerte a nagy Orosz Forradalmat, tevékeny részt vett benne, és tevékeny munkatársa volt Lenin elvtársnak is. És így nagy volt a bizalom és szeretet hozzá.

Egy jelenet, ami Szolnokon történt, mikor az akkori hadügyi népbiztos, Bőhm is ott tartózkodott, és mi a Városházán intéztünk ügyeket. Akkor Bőhm hozzánk jött, és pesszimista beszédével felháborította Tibi elvtársat. Tibi meg mi is annyira ellene voltunk, hogy az ez után a nagy differencia után következő gyűlésen beszélő Tibi elvtárs után Bőhm is beszélt, és úgy látszott, használt neki, hogy előzőleg jól megmondta Tibi elvtárs a véleményét. És mikor Bőhm elment, hozzátette Tibi elvtárs, hogy a munkásnak szívből való, egyszerű elvtársakra van szüksége, és nem ügynökökre, akik csak beszélnek, de nem tesznek semmit. Mi ezt azután a vonaton mindjárt tovább megtárgyaltuk, és erre a mi szintén felejthetetlen Kerekes Árpád elvtársunk megjegyezte, hogy ezek ellen még jobban kellene harcolni, mint a nyílt ellenség ellen, és mi hiába várunk nyugatról segítséget. Az ilyenfajta, úgynevezett munkásvezérek nem a harcot akarják, mert félnek tőle, és mi lenne akkor, ha ők nem lennének. Erre Tibi elvtárs ezeket mondta: – Mi nem szívesen mentünk velük a Tanácskormányba, és ezeknek az eltávolítása a munkásmozgalom érdekében feltétlenül fontos.

És ennyi év után bebizonyosodott, hogy hol lenne ma a világ munkássága, ha az ilyenfajta bőhmök a munkásmozgalomból el lennének távolítva. És hány sokezer, jó munkás életébe került ez az áruló jobboldali politika? Ezt mind előre látta Tibi elvtárs. Mindezt ötőle tanultuk meg, hogy nincs ezekkel megalkuvás, mert úgy mi a saját sírunkat ássuk meg. Ilyen jelenetek sokszor történtek meg nálunk, és mi,

mint munkáscsaládból származó fiúk és egy jobb életért harcoló egység, az elmúlt négyéves világháború szörnyűsége után megnyertük volna a harcot, ha több ilyen Tibi elvtárs lett volna a jobboldali fékezők helyett . . .

Hogy milyen fáradhatatlan ember volt, az is bizonyította, hogy mi már pihenésre tértünk, vagy a környéken a munkánkat végeztük, ő még mindig dolgozott, és tanácskozott, és már korán reggel ott volt mindig elsőként, rendezni és harcolni. A saját személyét nem kímélte, és nem tett különbséget, ott evett együtt velünk, ami volt, és a rövid perceit is velünk töltötte, és ha mi beszámoltunk a tevékenységünkről, úgy nem mondott soha rosszat, hanem oktatott, és mi bizony büszkék voltunk reá. Sokszor mondtuk, mi lenne a Magyar Tanácsköztársaságból, ha Tibi elvtárs egyszer hibát tenne. És, hogy ő nem féltette az életét a harcban, az bizonyítja, hogy az ellenség elsősorban őt gyűlölte és üldözte. A nyílt harcban féltek tőle, ezért akarták őt [félreállítani] elsősorban, mert akkor könnyebb lett volna nekik a harc a Tanácskormány ellen.

És még eggyel szeretném az ő bátorságát jellemezni. Amikor megnősült Szilágyi Jolival, a dunántúli ellenmozgalom megszüntetése után,[2] úgy engem és Kovács Lajos elvtársat beosztott Gerley elvtárs hozzá, hogy nyugodtan pihenjen pár napig Röjtökön. A mi felelősségünk volt éjjel-nappal az ő biztonságáért szolgálatot tenni. Mikor ezt megtudta, rögtön magához hívatott, és kijelentette: Elvtársak, én nem kívánom, hogy maguk miattunk az éjjelüket áldozzák. Kérte, hogy osszuk úgy be a szolgálatot, hogy az evésidőket betartsuk, és közben is [mondta] – amennyire kipihenték magukat, együtt eltársaloghatunk, mert maguknak is jár a pihenés. És bizony abban a pár órában, amíg mi együtt voltunk, és különböző dolgokról eltársalogtunk, többet tanultam tőle, mint a volt iskolában, mert amit tőle tanultunk, az volt, amire az embernek egész életében szüksége van, és kell is neki.

Ez az én szerény hozzájárulásom csak annyit akar, hogy Szamuely Tibor csak a munkáshatalom megteremtéséért élt, és harcolt, és csak tiszta szeretet [élt benne] a munkáshatalom megvalósítására, és ezért volt ő a legnagyobb ellensége a tőkés osztálynak, és ezért szidták, és cáfolták, és vele együtt a munkásosztály hatalmát. És ez nekünk a feladatunk ezt megcáfolni, és Tibi elvtársat méltóan jellemezni, mert ő

az ő fiatal életét a munkásosztály hatalmáért áldozta. Nekünk ő mindig felejthetetlen marad, és szeretettel emlékezünk reá, és ezt tartjuk a jövőben is.

Kedves Joli elvtársnő, kedves soraiért és ezért a kedves emlékért, Tibi fényképéért hálás köszönet, nagy örömet szerzett nekem vele. Ha ezt a kis képet megnézem, azt hiszem, mintha ma lenne, és ilyen fiatalon együtt nézünk a jövőbe. Kérem a német nyelvű, megjelent könyvet nekem okvetlen elküldeni, és én itt az elvtársaknak meg fogom mutatni . . .

1959.

SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁN: MÁJUS 20.

(RÉSZLET AZ EMLÉKEIM CÍMŰ KÖNYVBŐL)

Tibor repül! Mégis repül! Megbízást kapott a kormányzótanácstól és a hadsereg-főparancsnokságtól. Leninnel kell beszélnie!

Megjelent nálunk, a Szovjetházban Dobos István, Magyarország legjobb repülőtisztje. Még az „első repülők" közül való. 1912-ben a Dunántúlon egy próbarepülésnél, kényszerleszálláskor, az odasereglő parasztgyerekek „égből leszálló angyalnak" nézték! Azóta a „szakma" köreiben is angyalnak nevezték. Tibor tetőtől talpig megnézte Dobost. Talán a lelkébe látott? Meg kellett nézni azt az embert, akire rábízták az életét és feladatának sorsát. Dobos mosolyogva állta a pillantását. Ő is alaposan megnézte Tibort. Neki is fontos volt, kivel utazik. Mind a kettőnek *„Bátorság"* volt a szakmája. A kölcsönös „szempárbaj" jó eredménnyel végződött, mert Tibor barátságosan felszólított bennünket, hogy üljünk az asztalhoz.

Dobos jelentést tett az albertfalvai repülőpark állapotáról: ez siralmas helyzetben volt. Továbbá beszámolt arról, hogy csak két féligmeddig használható, nyitott kétfedelű gép maradt meg. De ha távoli útról lenne szó, át kell alakítani a gépet, hogy kibírja a viszontagságokat.

„Szakszerűen" beszélgettek, én keveset értettem belőle. De Tibor mindenhez értett! Megbízta Dobost, hogy részletes jelentést tegyen az egész terület, a megmaradt repülőpark helyzetéről, és megbeszélték, hogy az egyik kétfedelű gépet átalakíttatják távrepülésre alkalmassá.

Évtizedekkel később, 1954-ben kerestem a mérnököket, akik a feladatot megoldották. Oravecz mérnököt, aki a póttartályok beszerelését tervezte, egy évig kutattam – végül kiderült, hogy a szemközti házban lakik. Felkerestem. Betegen feküdt. Elmondta, hogy ő tervezte és készítette a benzintartályokat. Nagy tartályokra volt szükség a különleges teljesítményhez. Ez az út akkor rekordteljesítménynek

számított. A gépet alaposan kipróbálták, és bíztak Dobosban – ő volt akkor Magyarországon a legjobb repülő.

1960-ban Nagymaroson, a művésztelepen találkoztam Róka József mérnökkel, aki szintén emlékezett a repülésre: „Szamuely Tibor gyakran kijárt gyártás közben a munkát ellenőrizni. Feltett kérdései olyanok voltak, hogy úgy látszott értett hozzá.

A gép – a korabeli leggyorsabb modell – UCI hadigép volt, nyitott, kétszemélyes. Minden felesleges terhelést leszereltek róla. A szárnyakba is kétoldalt alumínium benzintartályokat helyeztek el, beépítették a hordfelületbe. Az út oda 1200 km. A tartályokat a Zsolnay-szereldében rohammunkával készítették. E munka titok volt, kevesen tudtak róla. A gép súlyos volt, 1200 kg olaj és benzin terhelte. Asbóth Oszkár új légcsavart konstruált, melynek nagyobb volt a húzóereje."

A légcsavarról idézem Asbóth Oszkár[1] emlékeit:

„Újból megindult a légcsavar-gyártás. Most már az UFAG melletti, albertfalvai, új, korszerű gyárban.

Egyszer látogatók jöttek az irodámba. Az UFAG, illetve most már a Magyar Repülőgépgyár munkástanácsa, Boda termelési biztossal az élén.

– Asbóth elvtárs, magára felelősségteljes feladat vár – mondta Boda. – Amit mondok, bizalmas. Szamuely Tibor népbiztos elvtárs Kijevbe repül, igen fontos politikai megbeszélésre. Nem kell mondanom, mit jelentene a kényszerleszállás útközben, ellenséges területen. Ezért a repülőgép, de főként három legfontosabb része: a sárkány, a motor és a légcsavar kifogástalan legyen. A repülőgépgyár munkástanácsa velem együtt ellenőriz mindent, egészen az elindulásig. A maga kötelessége, hogy a legjobban elkészített légcsavar álljon rendelkezésre.

– Tudnom kell a műszaki adatokat – mondottam –, és hogy menynyi idő áll rendelkezésemre?

– Még ma délelőtt felkeresi Dobos elvtárs, a gép pilótája, és minden adatot megad. Szamuely elvtárs már holnap akart indulni, de a gép ellenőrzése és esetleges javítása legalább két napot fog igénybe venni. Tehát holnapután estig kell a megfelelő csavart a motorra szerelni . . .

– De több száz kilométeres útra . . . – kezdtem.

– Légvonalban körülbelül 900 kilométer – mondta Boda.

– Tehát, ha nincs ellenszél, akkor is öt-hat órai repülés. Milyen géptípussal?

– Egy UCI-val, 230 lovas Hiero-motorral – közölte Boda.

Ezt a típust Bloudek tervezte; a Monarchia legjobb kétüléses felderítő gépe volt.

– Akkor nem kell új csavart készíteni, mert a géphez vannak éppen most elkészült új csavarjaink.

– De maga válassza ki! – figyelmeztetett Boda.

– Egy baj van. Karl Bősz kilépett tőlünk, és hazament Hamburgba. Ő volt az egyetlen emberünk, aki a csavarokra réz élburkolatot tudott készíteni.

– Minek egy szárazföldi gépen réz élburkolat? A gép nem fog vízről felszállni!

– És ha esőben repülnek? Ugyanaz, mintha vízről hullámfröccs érné a csavart. Sőt rosszabb, mert a hidroplán csavarja csak pillanatokra kap vizet, de az eső állandó. Félóra múlva a csavar belépési éle olyanná válik, mintha pockok rágták volna ki. Az esőcseppek kimarják a facsavar rostjait, s csak a fa »csontváza« marad meg. Az ilyen »esőrágta« csavar húzóereje és ezzel a gép sebessége is annyira csökken, hogy nemigen lehet repülni vele.

– Köszönjük a szép magyarázatot. Mit lehetne tenni?

– Az egyetlen lehetőség – válaszoltam –, hogy a csavar belépési élét két napig állandóan gyorsan száradó lakkal vonom be, hogy minél vastagabb réteg védje a fát. De ez sokkal gyengébb a 0,7 milliméteres rézlemeznél.

A bizottság elment.

Délfelé meglátogatott Dobos István, aki a háború alatt a gyár berepülő pilótája volt. Egyik legjobb és legnagyobb tapasztalatú repülőnk. Még a régi rákosi gárdából.

Szakszerűen megbeszéltem vele az ügyet."

Tibor az új légcsavarral felszerelt gépen indult. Az albertfalvai gyárban örültek, hogy sikerült a konstrukció!

Dobos első látogatása után Tibor megkérdezte: „Milyen benyomásod van Dobosról?" Azt feleltem: „Jó. Nem alázatoskodik, és imádja a hivatását." – „Igazad van" – felelte Tibor.

Megkérdeztem Leiritz Árpádot[2] – ő is megbízhatónak tartotta Dobost. Látta, hogy aggódom, igyekezett megnyugtatni. Szerinte is Dobos volt a legjobb pilóta.

Listát állítottunk össze, hogy mire lehetne Tiboréknak szükségük az úton. Leiritz meleg „jéger" alsóruhát (nyitott gép!), szőrmesapkát, sofőrszemüveget, kesztyűt, sálat utaltatott ki számukra.

Tapasztalatlanságában fél liter tokaji bort is igényelt, de Dobos nem engedte meg a bort. Ehelyett erős kávét, csokoládét pakoltatott be.

Ellenséges területek, frontok felett kellett átrepülni olyan távolságra, amire akkor nem volt példa.

Hősökre vágyódtam, és igazi hősökkel lett dolgom! De most éreztem, mi a különbség a képzelet és valóság között.

Nézegettem az útirányt a térképen. Tibor észrevette, és nagyon nevetett. Megígérte, hogy ha visszatér, egyszer magával visz a repülőgépen: az ölében. Most már ő tréfált, és ígért mindent, csak hogy megnyugtasson. De láttam, jólesik neki, hogy féltem.

Leiritzcel együtt elkísértük a próbarepüléshez az albertfalvai repülőtérre. Körülbelül egy órát repültek. Gyöngyösig – és vissza. Tibor elégedett volt.

Lágymányoson keresztül kocsiztunk hazafelé, és kivel találkoztam? Nancyval, a szép barátnőmmel és férjével. Nancy most ritkábban keresett fel. Néhányan, barátok, elmaradtak, amióta a Szovjetházban laktam. Bemutattam őket férjemnek. Már beszéltem Tibornak Nancyról. Kíváncsi voltam, hogy tetszik neki? De Tiborból most semmit nem lehetett „kihúzni".

Hol volt ő már?! Gondolatban már Oroszország felé repült!

Csak úgy oldalt néztem rá, nem zavartam. Vártam, míg önmagától terelődik rám a figyelme.

Havas doktor írja emlékeiben, hogy nem szívesen engedte útnak Tibort. „Hörghurutja volt, és most nyitott gépen kellett utaznia. Féltem tőle, hogy ennek komolyabb következményei lehetnek. Arról hallani sem akart, hogy lemondja az utazást. Annyit mégis megígért, hogy az általam elhozott gyógyszert rendszeresen szedi. Bőrkabátja zsebébe dugtam egy üveg ipekakuánát."

Másnap, május 20-án hajnalban búcsúztunk. Tibor tréfált, kedveskedett, de nem engedte meg, hogy elkísérjem.

Később tudtam meg, hogy Tibor felszólította az albertfalvai repülőtér munkástanácsát: motozzák meg Dobost és őt, a gépet pedig vizsgálják át. A vizsgálat eredményét jegyzőkönyvbe foglaltatta. Előrelátó intézkedés volt.

Még aznap a suttogó ellenforradalmi propaganda kétféle változatában hallottam kommentálni Tibor repülését. „Szamuely megszökött, és magával vitte a nemzet vagyonát: aranyat, ékszert, gyémántot." Másik variáció: ezzel a küldetéssel távolították el Tibort a közéletből, mert a szereplése terhes lett, zavarta a kommunisták és szociáldemokraták „egységét". Arról is beszéltek, hogy Tibor küldetése éppen ezért barátságos gesztus az antant felé . . .

1966.

AZ AVIATIKA CIKKE SZAMUELY TIBOR REPÜLŐÚTJÁRÓL

Dobos István útja Szamuelly Tibor népbiztossal Budapestről Kijevbe és vissza

Mint az emberi tevékenység és kultúra minden egyes megnyilvánulásának, úgy a repülésnek is megvan a maga külön és sajátos történelme, melyben a különböző korszakokat a nagy eredmények, vívmányok határolják el egymástól. Ezek a kimagasló események voltaképpen csak látszólagos határpontok, mert a fejlődésben törvényszerűleg és természetesen következnek egymás után, és mi nemcsak a krónika áttekinthetősége kedvéért szögezzük le őket, hanem elsősorban jelentőségük és értékük föltétlen megbecsüléséért.

Ilyen határjelölő repülés a magyar aviatikában Dobos István tábori pilóta útja Budapestről Kijevbe és vissza. Ahelyett hogy a mi ősi rákosi családunk egyik legrégibb, legtehetségesebb és legszerencsésebb tagjának ezt a minden túlzás nélkül klasszikusnak mondható repülését agyba-főbe dicsérnők, egyszerűen ide jegyezzük a fontosabb adatokat.

Megbízása szerint a pilóta május harmadik hetében az albertfalvai gyárban készülő nagy brandenburgi kétfedelűek legutolsó és egy mannheimi Benz-motorral felszerelt példányát különös figyelemmel és körültekintéssel repülte be. A gépet, hosszújáratra lévén szánva, hatszázliteres tartállyal szerelték föl. Midőn a pilóta a próbán úgy a motornak, mint a gépnek megbízhatóságáról teljes mértékben meggyőződött, egy hűvös hajnali pirkadatban, reggeli négy órakor megtörtént az indulás Albertfalváról. A startnál az utasokon kívül csak néhány szerelő volt jelen, akik a gépet a legnagyobb gonddal, lelkiismeretességgel és szeretettel készítették elő a nagy útra.

Egy széles, kiadós kör után a biplán körvonalai mérsékelt magasságban, enyhe emelkedéssel az északkeleti horizonton mosódtak el a szürkületben.

Itthon a repülő bajtársai – bár bízva-bíztak Dobos közmondásos szerencséjében – izgatottan várták Kijevből a megérkezésről szóló hírt,

ami nem is késett sokáig. Harmadnapra megjött a szikratávirat, hogy a gép szerencsésen megérkezett, és a kijevi aerodromban simán leszállott.

Tizenegy nap ott-tartózkodás után tértek vissza Budapestre. Az odarepülés alkalmával az ukrán Vinnyicánál[1] végeztek közbenső leszállást, a visszarepülésnél Proszkurovnál szálltak le, mindkét esetben a benzinkészlet pótlására.

Budapesttől Kijevig pontosan ezeregyszáz kilométer a távolság, a legkülönbözőbb terep, síkság, dombvidék, magas, sziklás és erdős hegységek fölött. Ennek az útnak megtevésére odamenet 7 és fél, visszajövet, miután jelentékeny ellenszél volt, 8 óra kellett. Az átlagos sebességet véve alapul, amely 130 kilométerre tehető óránként, kitűnik, hogy a pilóta, akire a gép vezetésének fáradságos munkáján felül a tájékozódás terhes és megerőltető feladata is hárult, nyílegyenesen tartotta be az irányt. Kivált a visszarepülésnél volt nehéz és kimerítő a munkája. A Kárpátok fölött ugyanis sűrű, nehéz ködbe került, amely közel három órán át minden kilátást elzárt, és egyedül az iránytűre utalta.

Valahol a Tisza forrásának vidékén derült fel a légkör annyira, hogy újból elő tudta venni a térképet.

A kijevi orosz repülők, és elsősorban Hodorovics pilóta, aki nemrégiben repült Budapestre és vissza, a legnagyobb előzékenységgel és szeretettel fogadták a magyar repülőt.

Dobos István elmondja a repülés részleteit

„Amikor értesültem róla, hogy engem szemeltek ki az oroszországi út pilótájául, még nem is láttam a gépet, mely teljesen újonnan készült. Egy 169-es sorozatú rendes széria brandenburgi biplánról van szó, 230 HP. magas kompressziójú Benz-motorral felszerelve, melynek rendes, nyugodt kipróbálására azonban a start sürgősségére való tekintettel nem is gondolhattam. Hogy a gép ennek dacára minden tekintetben kifogástalanul és lelkiismeretesen készült el, és tökéletesen felszerelve kaptam kézhez, ezt derék szaktársaimnak, a műhely, szerelde és hangár kitűnő munkásainak köszönhetem, akik éjjelt nappallá téve,

lelkesedéssel és buzgalommal tették lehetővé, hogy kedden, május 16-án berepülhettem a gépet. A próbaúton, mely mindössze egy óra hosszat tartott, Gyöngyösig és vissza repültem. A gép és a motor minden tekintetben kifogástalanul működött, mindössze egy kézi »pumpát« szereltünk még rá, hogy a motorpumpa romlása esetén a benzinadagolás biztosítva legyen.

Tizenhetedikén reggel 4 óra 25 perckor[2] indultunk útnak Kijev felé. Derűs, tiszta idő volt, széllökések nem voltak. Ungváron túlig egyenletes, de nem kellemetlen ellenszél hátráltatott úgy, hogy az átlagos sebesség 130 km-re tehető. Ungváron túl, a Kárpátok nyúlványai fölött 3500 m magasan, felhőrétegbe jutottunk és fél óra múltán hózivatarba, majd esőbe kerültünk, nagy hideggel. Ezután langyosabb rétegben repültünk, de a tájékozódás – mivel a térképem gyenge volt, és a kompasz felmondta a szolgálatot – csak találomra ment. Mire a felhőkből kikerültünk, abban a meggyőződésben, hogy az ellenséges területen túl vagyunk, egyrészt, hogy benzinkészletünket pótoljuk, másrészt, hogy a tájékozódást újból megtaláljuk, Vinnyica ukrán városban, kitűzött vonalamtól 80 km-re délre leszállottunk. A motort futni hagytuk. Szamuelly elvtárs az odasietö parasztoktól megtudta, hogy ukrán szovjetterületen vagyunk, mire kiszálltunk a gépből. Kijevtől ekkor 170 km-re voltunk. Benzin egész Vinnyicán nem volt kapható, és ezért másnap délutánig vártam, hogy Kijevből kapjak, de hiába, mert nem érkezett. Nagy nehezen találtunk egy hordó benzolt, amit betöltöttünk, és este 8 óra körül nagy nehézségek között elindultam Kijev felé. Miután Vinnyicán sikerült jó térképet szerezni, a tájékozódás könnyen ment, és késő éjjel szerencsésen leszálltam a kijevi aerodromba, ahol jelzőtűzzel már vártak rám.

Tizenegy napi kellemes ott-tartózkodás után Szamuelly elvtárs visszajött Moszkvából, és hozzáláttunk a visszarepülés startjának előkészítéséhez. Új légcsavart kaptam, mert a régi az esőben megrongálódott, feltöltöttük a tartályokat, és elindultunk Proszkurovba, melyet közbenső állomásul szemeltünk ki. Itt akartuk felvenni benzinkészletünk java részét, miután Kijevben nem volt sem elég, sem megfelelő.

A kijev–proszkurovi 275 km-es útrészlet erős, de egyenletes ellenszéllel simán folyt le.

Másnap délig időztünk, és pont 12-kor hagytuk el a proszkurovi

repülőszázadok telepét. Proszkurovból Tarnopolon át nyílegyenesen Budapest felé igyekeztem kormányozni a gépet, ami azonban már Tarnopol után nagy nehézségbe ütközött, miután állandóan felhőben haladtunk, jobban mondva két felhőréteg között. A felhők okozta nehézséget később eső is súlyosbította, és kénytelen voltam 800 méterre leereszkedni, hogy valamiképp földet lássak, és a tájékozódáshoz bárminő támpontot nyerjek.

Ez volt utazásunk legnehezebb és legkritikusabb része. A kompasz nem működött, és a térkép is elégtelen volt. Munkács tájékán végre kijutottunk úgy a felhőkből, mint a hegyekből. Innen kezdve hajszálpontossággal betartottuk az utat Albertfalváig, kiindulásunk pontjáig, ahová este 7 óra 15 perckor érkeztünk.

Fáradságos és kimerítő volt úgy az odarepülés, mint a visszatérés. Mindazonáltal, mint sportbeli teljesítmény, a változatos vidék és a folyton megújuló környezet révén végtelenül élvezetes és kellemes volt. A nagy távolságokra való közlekedési eszközök sorában – ez már régi meggyőződésem – a modern és becsületesen előkészített repülőgép a legtökéletesebb."

Fejér Imre[3]

AVIATIKA, 1919. június 10.

DOBOS ISTVÁNNÉ: EMLÉKEIM NÉHAI FÉRJEM, DOBOS ISTVÁN ÉLETÉBŐL

(RÉSZLET)

A Tanácsköztársaság bukása után Dobos Istvánt hadbíróság elé állították, lefokozták, majd rendjeleitől megfosztották, és elkezdték a vallatást. Keresztkérdésekkel akarták őt megzavarni, és egy kapitány azt kérdezte tőle, hogy miért nem dobta le Szamuelyt a repülőgépből. Dobos fásultan azt felelte, hogy a levegőben viaskodni nem lehet, ott biztos kézzel kell a kormányt fogni, de a kapitány erőszakoskodott tovább kérdéseivel, erre Dobos megkérdezte a kapitányt, hogy ült már repülőgépen a kapitány úr, amire ő azt felelte, hogy nem, de ismeri elméletileg a repülést és a gépet. Dobos ekkor arra kérte a kapitány urat, hogy szálljon be vele a gépbe, hogy ne csak elméletileg ismerje meg a repülés titkát, hanem a valóságban is. Így történt, hogy Dobos 1200 méter magasba felvitte a kapitányt a levegőbe, majd megfordult, és azt mondta a kapitánynak, hogy most aztán próbáljunk egymással viaskodni. A gépet úgy dobálta a szél, mint egy kis papírszeletet. A kapitány könyörgött, hogy menjen vissza a kormányhoz, és ekkor Dobos imbolyogva leereszkedett 500 méterre. Mire ez megtörtént, a kapitány teljesen kikészült, és azt sem tudta, hogy fiú vagy lány. A kapitány meggyőződése szerint elhangzott, hogy Dobosnak igaza volt, amikor azt mondta, hogy a gépen nem lehet viaskodni. Igazolta az is, hogy a kapitánynak halálfélelmében alábbhagyott haragos gőgje.

Dobost meghurcolták, bebörtönözték feleségével együtt, lakását kifosztották . . .[1]

LEONYID RJABIMIN: SZAMUELY TIBOR – A FORRADALOM LELKIISMERETE

(RÉSZLET)

... 1918 decemberétől Nyikolaj Iljics Podvojszkijnak,[1] Ukrajna hadügyi népbiztosának titkáraként dolgoztam. Fő feladatom az volt, hogy a sajtót informáljam a fellobbanó polgárháború és a külföldi intervenció eseményeiről ...

Egyik reggel, pontosabban 1919. május 21-én csöngött a tábori telefon. Gondoltam, megint kiegészítést küldenek a népbiztossal folytatott beszélgetéshez. Nyikolaj Iljics Podvojszkij azonban csak annyit mondott a kagylóba:

– Jöjjön be, fontos hírem van.

A népbiztosi dolgozószobában Podvojszkijon kívül ott volt Bavin, katonai szakember és Modesztov, a népbiztosság ügyvezetője. Nyikolaj Iljics Podvojszkij közölte:

– Repülőgépen megérkezett Szamuely Tibor. Mindjárt itt lesz. Döntse el, mikor és hogyan közli ezt a hírt a sajtóval.

Sosem láttam még ilyen izgatottnak Nyikolaj Iljicset. Semmi mással nem tudott foglalkozni. Fel-alá járkált a dolgozószobában, s szinte hangosan gondolkodva tekintette át a világszocializmusért folyó harc helyzetét. Mint a Vojenka, vagyis az Összoroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (Bolsevikok) Központi Bizottsága mellett működő katonai szervezetnek az egykori elnöke (annak a Vojenkának, amely az Ideiglenes Kormányt megdöntő Forradalmi Katonai Bizottság magva volt) Nyikolaj Iljics megszokta, hogy minden eseményt az Októberi Forradalom által kitűzött feladatok fényében vizsgáljon meg.

Az Októberi Forradalom nemzetközi jellege nemcsak abban fejeződött ki, hogy az ellenséges csapatok a frontokon barátkozni kezdtek, hanem abban is, hogy a hadifoglyok túlnyomó többsége, ez az Európában és Ázsiában elhelyezkedő hatalmas hadsereg, a bolsevikok oldalára állt. Mintegy háromnegyedmillió hadifogoly, akaratlanul tanúja lévén a polgári demokratikus forradalomnak s ugyanabban az évben

a szocialista forradalomnak is, aktív harcosává vált a saját imperialista kormánya rablópolitikája és az egész világon fennálló elnyomás elleni küzdelemnek. Sokan, különösen ukrán, cseh, lengyel, katonák, önként estek fogságba, mert nem akartak az oroszok ellen harcolni. Csak a magyar hadifoglyok száma is 300 ezer volt. A baloldali szociáldemokraták forradalmi álláspontra helyezkedtek, beléptek a bolsevik pártba. 1917 decemberében, Moszkvában, a volt nemesi gyűlés épületében tartották meg az osztrák–magyar és a német hadifoglyok nagygyűlését. Az 1200 küldött egyértelműen forradalmi határozatot hozott, támogatásukról biztosították a szovjet kormányt. Létrehozták az agitációs munkacsoportot, amelynek tagja lett Szamuely Tibor, baloldali szociáldemokrata újságíró, aki akkor már tagja volt a Bolsevik Pártnak.

– Én – folytatta emlékezéseit Nyikolaj Iljics – 1918. április 14-én ismerkedtem meg Szamuelyvel egy hadifogolykongresszuson. A tveri hadifogolybizottság küldötte volt. Hamarosan nemzetközi csapatot szervezett a cseh ellenforradalmárok elleni harcra.

A magyar munkásosztály volt az első, amely 1919 márciusában követte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom példáját. Számunkra a Magyarországgal való egyesülés életfontosságú kérdés volt. Május 8-án az alábbi táviratot küldtem: „Gyorsan alakul a 4-ik és 6-ik ukrán hadosztály és két nemzetközi hadosztály, a nemzetközi és a besszarábiai, különleges megbízatással: a Magyarországnak nyújtandó segítség céljából . . .” Most Szamuelyvel együtt folyosót nyitunk Galíciában.

Hallgatagon figyeltük a népbiztos izgatott beszédét. Modesztov később bevallotta, hogy bármennyire érdekes is volt, amit Nyikolaj Iljics mondott, türelmetlenül várta, hogy előkészíthesse a magyar vendég szállását és ellátását, ami akkortájt nem volt könnyű feladat.

Ekkor megjelent egy alacsony termetű, bőrkabátos vendég. Szamuely Tibor volt az. Régi ismerősként ölelte meg Podvojszkijt, majd bemutatkozott, és valamennyiünkkel kezet rázott.

Nyikolaj Iljics azt javasolta Szamuelynek, hogy egyen, pihenjen, esetleg öltözzék át, de ő hallani sem akart erről. Bőrkabátjának zsebéből térképet húzott elő, amelyen színes ceruzával voltak megjelölve a frontok, amelyek Tanácsmagyarországot körülvették, valamint Szovjet-Oroszország és Ukrajna nyugati frontjai.

Szamuely Tibor a térképhez invitálta a jelenlévőket, és idegen akcentussal magyarázni kezdett:

– Vörös Budapest a központban van. A határok északon 160, keleten 100, délen 150, északnyugaton 60 kilométerre húzódnak. Az ukrán frontról 250 kilométer választ el bennünket. Ha egyesülünk – legyőzhetetlenné válunk. Lenin elvtárs támogat bennünket.[2]

– Már küldtünk rejtjeles üzenetet Moszkvába az Ön érkezéséről – mondta Podvojszkij elvtárs. – Önnek bizonyára Moszkvába kell utaznia Lenin elvtárshoz. Meglátjuk, mit válaszol Moszkva. Mi pedig igyekszünk mindent megtenni a magyar forradalom védelmére. Itt van, ismerkedjék meg az 595-ös számú távirattal.

Szamuely Tibor elolvasta a táviratot, amelyben két héttel érkezése előtt értesítettek minket a Tanácsmagyarország megsegítésére tervbe vett akciókról. Szamuely arca örömteli meglepetést fejezett ki, visszaadta a táviratot Nyikolaj Iljics Podvojszkijnak, szenvedélyesen kezet szorított vele.

Hamarosan elmentünk a népbiztosság irodájából, kettesben hagytuk Nyikolaj Iljicset Szamuely Tiborral.

A moszkvai táviratra nem kellett sokáig várni. Szamuely Tibort arra kérték, utazzék Moszkvába.

Kapcsolatba léptem a Katonai Hírszolgálat Vezetőségével. Szamuely Tibor elutazását másnap reggelre tűzték ki.

Este, miután megtanácskoztam a dolgot Nyikolaj Iljiccsel, meghívtam Szamuely Tibort, éjszakázzon nálunk a vagonban. L–54-es szalonvagunk volt, amelyben már a „harkovi idők" óta együtt laktunk Podvojszkij elvtárssal. Ebben az időben a vagonban már csak én meg a népbiztossági vonat gondnoka, Prihogyko elvtárs laktunk. Prihogyko elvtárs matróz volt, Nyikolaj Iljics Podvojszkij még a Téli Palota októberi ostromának történelmi óráiban találkozott vele.

Prihogyko elvtárs gyorsan összeállította a „népbiztossági vacsorát" – heringet fekete kenyérrel és erős teát.

Vacsora után Szamuely Tibor arról a bonyolult helyzetről beszélt nekünk, amelyben Magyarországon a szovjethatalmat építeni kellett. Arról volt szó, hogy amikor 1918. október 31-ének éjszakáján Magyarországon végbement a polgári demokratikus forradalom, a hatalom és a forradalom minden vívmánya a burzsoáziáé lett. Azonban egyrészt

a népharagtól való páni félelem, másrészt az antant győztes hatalmaitól való rémület a magyar burzsoá kormányt az antant tehetetlen áldozatává tette. A jobboldali szociáldemokraták hatalomhoz jutottak, de éppúgy, mint gazdáik, féltek a felelősségtől. Bár korábban a jobboldali szociáldemokraták nem ellenezték a kommunisták letartóztatását és üldözését (az illegális kommunista párt 1918. november 24-én alakult meg), most megjelentek a szigorított börtönben, ahol a kommunista párt vezetőségét fogva tartották, hogy megegyezzenek velük a hatalom megosztásának kérdésében.

A szociáldemokratákkal való egyesülés a szociálsovinizmus eszmei szétverése nélkül történt. Szamuely Tibor véleménye szerint óriási hiba volt ez, amely sok bajt okozott.[3]

Az élet megmutatta, hogy Szamuelynek mennyire igaza volt . . .

Szamuely, a tüzes-szavú agitátor, annyira föllelkesített a magyar forradalomról szóló elbeszélésével, hogy szerettem volna közvetlenül részt venni a Magyar Kommün védelmében. Megbeszéltük Szamuelyvel, hogy én, mint az Ukrán Front képviselője, Magyarországra repülök. Tibor maga kérte meg erre a népbiztost, és Nyikolaj Iljics beleegyezett, hogy összekötőként Magyarországra utazzam. A későbbi események lehetetlenné tették a magyar és az ukrán front együttműködését, következésképpen küldetésem is szükségtelenné vált.

A következő reggelen Szamuely elutazott Moszkvába. Egy kiáltványt hagyott nálam az Oroszország vagy Ukrajna területén lévő magyar internacionalisták számára. Ebben a kiáltványban minden magyar internacionalista elé azt a feladatot állította, hogy fegyverrel a kezében, a Vörös Hadsereg soraiban törjön utat Tanácsukrajnából Tanácsmagyarországra. Ez a kiáltvány később a kijevi magyar nyelvű Vörös Újságban jelent meg.

Szamuely Tibort fogadta Lenin, akinek jelentést tett Tanácsmagyarország helyzetéről. Május 25-én Leninnel együtt részt vett a Vörös téren a katonai kiképzés első évfordulója tiszteletére rendezett katonai parádén, és átadta Tanácsmagyarország üdvözletét.

Az Ukrán Front Tábori Aviatikai és Légi Parancsnokságának 1919. május 25-i parancsában ezt olvassuk:

„Tegnap(?) a testvéri Magyarországról megérkezett Dobos pilóta Szamuely komisszárral és Hofmannal egy Brandenburg Benz 260 NR típusú gép fedélzetén, hét óra alatt téve meg a Budapest–Reknij távolságot. Az aviatika, mint látjuk, most már nemcsak az emberiség megsemmisítésének eszköze, hanem kultúrcélokat is szolgál. Dobos és Hofman elvtársak elhozták valamennyiünknek, az aviatika frontmunkásainak, a magyar pilóták és proletárok testvéri üdvözletét, és bízhatunk benne, hogy hamarosan létrejön a pilóták egyetlen, internacionalista családja, amely éppolyan jól fogja szolgálni a proletariátust, ahogy valaha az aviatika a királyokat, a cárokat és a tőkét szolgálta.

Éljen Tanácsmagyarország és a pilóták nemzetközi szövetsége!

Az Ukrán Hadsereg aviatikai parancsnoka,
Kopkin pilótamegfigyelő,
Rjabikov, a katonai komisszár helyettese."

Mindez érdekes . . . és pontatlan. A május 25-éről keltezett parancsban közlik, hogy Szamuely gépe tegnap, azaz 24-én érkezett, holott a valóságban 21-én ért földet. Az az ellentmondást nem tűrő közlés, mely szerint az aviatika az emberiség megsemmisítésének eszköze, szintén kételyeket ébreszt. A Magyar Kommün követének érkezése Szovjetoroszországba kapcsolatteremtés és közös terv kidolgozása céljából az ellenforradalmi erők elleni harcra nemigen nevezhető egyszerűen „kulturális célnak".

Az orosz, ukrán és magyar forradalom erőinek egyesítése egy fél évszázaddal ezelőtt talán megváltoztatta volna az események későbbi menetét . . .

1969.

GARASIN RUDOLF: VISSZAEMLÉKEZÉS SZAMUELY TIBOR ELVTÁRSRA II.

1919. május 20-a körül – a pontos dátumra nem emlékszem – hivatalosan Kijevbe voltam felrendelve. Kijevtől délre, Petljura,[1] Mahno[2] stb. bandái ellen harcolt az önálló internacionalista lovasezred, mely közvetlenül az Ukrán Forradalmi Katona Tanácsnak volt alárendelve. A Tanács elnöke Podvojszkij Nyikolaj Iljics volt. Az internacionalista lovasezrednek annak idején én voltam a törzsparancsnoka. A Forradalmi Katona Tanács helyiségében tartózkodtam. Podvojszkij elvtárs segédtisztje behívatott. Amikor benyitottam Podvojszkij elvtárs dolgozószobájába, jelentkezés közben észrevettem, hogy ott ül a bőrkabátos Szamuely Tibor, porvédő szemüveggel ellátott sapkája az asztalon volt. Podvojszkij elvtárs felállt, és szokásához híven magyarul válaszolt.

– Jó napot, Garasin elvtárs.

Azután Szamuely Tiborhoz fordult:

– Ismerkedjenek meg. Itt van Garasin elvtárs, az internacionalista lovasságunk „törzsfeje".

Szamuely kezet szorított velem, és megkérdezte:

– Hogy vagy, öregem?

Majd Podvojszkij elvtárshoz fordult:

– Mi már kissé ismerjük egymást. Moszkvából – válaszolta Podvojszkij elvtárs érdeklődésére.[3]

A Forradalmi Katona Tanács elnöke magunkra hagyott, és mi ketten beszélgetni kezdtünk. Szamuely Tibor elvtárs részletesen, érezhetően csekista módon érdeklődött lovasezredünk élete iránt. Amikor a tájékoztatást megadtam, örömének adott kifejezést, hogy ilyen nagy erővel rendelkező lovasezredet – melynek tüzérségi és géppuskás részlege is van, ez különösen tetszett neki – tudtunk megszervezni.

Beszélgetésünk egy óra hosszat tartott. Elmondta, visszajövet van Moszkvából, és a Magyar Tanácsköztársaság küldöttje. Lenin elvtárs-

sal többször találkozott, most nagyon sietnie kell, mert Lenin elvtárstól igen gazdag és fontos feladatokat és tanácsokat visz haza. Pár órára állt meg, hogy repülőjét kezelésbe vegyék. Sajnálkozott, hogy a lovasezredet nem tudja meglátogatni – tudniillik mi akkor Kijevtől 250 km-re voltunk. Beszélgetésünket Podvojszkij elvtárs szakította félbe, aki a következőket mondotta:

– Biztosítsa az Ukrán Forradalmi Katona Tanács nevében a magyar kommunistákat, mindent elkövetünk, hogy az itt harcban megedzett magyar internacionalistákat az önök megsegítésére Magyarországra küldjük. Ami pedig az internacionalista lovasezred ukrajnai tevékenységét illeti, tolmácsolja a Forradalmi Katona Tanács nevében köszönetünket a magyar népnek, a Magyar Tanácsköztársaságnak, az ezrednek azért a harcias, forradalmi tevékenységéért, amit eddig is végzett Ukrajnában.

Szamuely elvtárs igen megörült a hallottaknak, és megígérte Podvojszkij elvtársnak, hogy az üzenetet méltó módon tolmácsolja. Kérte Podvojszkij elvtársat, hogy Kijevben a már harcokban részt vevő internacionalisták ügyeivel, nevelésével hathatósabban foglalkozzanak, mert ő ebben a nemzetközi munkásmozgalom erősítését látja.

Podvojszkij elvtárs javaslatára Szamuely Tibor a kijevi vörös laktanyába látogatott, ahol a frontra indulás előtt az I. internacionalista gyalogezred sorakozott fel. Az internacionalisták igen nagy megtiszteltetésnek vették Szamuely Tibor megjelenését. Podvojszkij elvtárs néhány szóval méltatta és ismertette, hogy Szamuely Tibor elvtárs, a Magyar Tanácsköztársaság küldöttje Moszkvában járt, hogy átadja Lenin elvtársnak a magyar kommunisták üdvözletét, és tanácsokat kérjen tőle. Az Ukrán Forradalmi Katona Tanács nagyon örül, hogy Szamuely elvtárs, a magyar proletárdiktatúra egyik vezető kommunistája meglátogatta Ukrajnát, ha csak rövid időre is megállt, és a Forradalmi Katona Tanáccsal tapasztalatcserét folytatott. Meg kell mondani, hogy mindabból, amit Szamuely Tibor elvtárs elmondott, mi is sokat tanulhattunk.

Az internacionalista hadosztály I. gyalogezrede sokáig nem hagyta szóhoz jutni Szamuely elvtársat. Nem vagyok képes szóról szóra visszaadni Szamuely szavait, amit a harcosokhoz intézett, erről biztos vannak dokumentációk. De az az óriási lelkesedés és érdeklődés, hogy

mi van otthon, és azok a lelkes szavak, amit Szamuely használt, nemcsak az I. gyalogezred harcosait buzdította, hanem nagy hatással volt az ott felsorakozott ukrán önkéntes gyalogosokra is.

Amire emlékszem, Szamuely többek között azt mondta nekik: értem, hogy ma minden forradalmi magyar szíve Magyarországon szeretne dobogni. De ti, internacionalisták, abban a megtiszteltetésben részesültök, hogy orosz testvéreitekkel együtt harcolhattok az ukrán földön az Októberi Szocialista Forradalom vívmányaiért, a nemzetközi munkásmozgalom forradalmi megerősítéséért. Harcoljatok, mint ahogy az igazi forradalmárok harcolnak. Példát mindig az orosz testvéreitektől vegyetek. Tudnotok kell, hogy nehéz harcokon keresztül juthattok csak haza. A nemzetközi imperializmus mindent elkövet, hogy ne csak a mi magyar proletárdiktatúránkat fojtsa vérbe, hanem, amint látjátok, az Októberi Forradalmat is meg akarja fojtani. Ne engedjétek! Életetek feláldozásával harcoljatok! Megvéditek az Októberi Forradalmat, élni fog a Magyar Tanácsköztársaság is![4]

Közben Podvojszkij elvtárs közölte Szamuely elvtárssal, hogy repülője teljesen kész van. Podvojszkij autójával kivitte, és kikísérte őt a repülőgéphez.

Ez volt Szamuely Tibor elvtárssal az utolsó találkozásom.

Ulan-Bator, 1960. október 10.

ERŐS MIKLÓS: VISSZAEMLÉKEZÉSEK

(RÉSZLET)

... 1919 áprilisában Sz. M. Kirov[1] magához hívatott, levelet adott Lenin elvtárs részére, és Moszkvába küldött – később megtudtam, hogy a levélben azt javasolta, hogy engem Magyarországra küldjenek, ahol ebben az időben Tanácsköztársaság alakult.

Moszkvába a szanitéc-vonattal érkeztem. A levélborítékon az a felirat volt, hogy én köteles vagyok jelentkezni a Magyar Tanácsköztársaság moszkvai meghatalmazottjánál, Rudnyánszky elvtársnál.[2] Megérkezésemkor átadtam a levelet, amit Lenin elvtárs részére hoztam. A kórházba irányítottak, ahol pihentem, majd hat nap múlva fogadott Lenin elvtárs, és nagyon együttérzően viszonyult hozzám. Kikérdezett a front helyzetéről, hogyan harcoltunk az angolokkal és törökökkel, megköszönte a kenyeret, kérdezte, hogyan sikerült megszerezni.[3] Ekkor mondotta, hogy Magyarországra nem küldenek el, mert Oroszországban szükség van rám.

A következő napon újra Lenin elvtársnál voltam. Jelen volt F. E. Dzerzsinszkij elvtárs is. Bemutattak minket egymásnak. Engem a VCsK-ba irányítottak munkára, Deics elvtárs csoportjába. Az első feladat, amelyet a VCsK-tól kaptam: feltárni az illegális magyar tisztek ellenforradalmi tevékenységét, akik ellenforradalmi ügynököket képeztek ki a célból, hogy Magyarországra küldjék őket a Tanácsköztársaság leverésére.

Nekem adták egyik vezető tisztjük fényképét. Azt mondták nekem, hogy péntekenként szokott húst vásárolni a szuharevszkiji piacon, és hogy én figyeltessem. Első alkalommal megtaláltam, de aztán elvesztettem a nyomát.

Később sikerült a nyomára akadnom. Ennek az ellenforradalmi csoportnak a gyűlése a Petrovkán lévő baptista imaházban volt. A Taganszkoj börtönben létesítettünk konclágert. Ezen a napon körülbelül 8000 tisztet fogtunk el. Ezek az emberek már készen voltak az uta-

zásra. Itt, ebben a helyiségben az illegális szervezet vezetősége adta ki pénzért a hamis iratokat.

A következő nap bementem Dzerzsinszkij elvtárshoz. Ő nagyon elégedetlen volt. Azt mondotta, nem volt jogom önállóan dönteni, de mikor megvizsgálta a dolgot, igazat adott abban, hogy ez az intézkedés idejében történt . . .

Ebben az időben Zsmerinkába kellett hogy Szamuely Tibor repülővel megérkezzen, és mi parancsot kaptunk, hogy Moszkvába juttassuk.

Különlegesen felszerelt vonaton (II. Miklós volt cári vonatja) mi Szamuelyt elkísértük Moszkvába Lenin elvtárshoz . . .

Ő a Metropol szállóban szállt meg. A megbeszélésen nem voltam jelen. V. I. Lenin megbízott, hogy Szamuely elvtársat Moszkvába kísérjem, ahol ő felszólalt a dolgozók előtt.

Tíz nap múlva Szamuely elhagyta Szovjetországot, mi őt újra visszakísértük . . .

ZALKA MÁTÉ: A KÁRPÁTI SAS

Vlagyimir Dmitrijevics Boncs-Brujevics[1] a Népbiztosok Tanácsának autójával a pályaudvar előtt várta Szamuelyt. A tömeg azt tárgyalta, hogy Kun Béla egyik közeli harcostársa érkezik. Amidőn Szamuely, Márkus kíséretében, feltűnt a pályaudvar előcsarnokában, nagy hurrázás fogadta.

Boncs-Brujevics régi ismerősként fogadta Tibort. Még abból az időből ismerte, amikor az a kremli agitátorképző iskola egyik vezetője volt. Maga mellé ültette, s az autó a Borogyinói-híd felé indult.

Az utcákon nagy a forgalom. Az Arbaton fegyveres osztagok menetelnek.

A Kárpátokon túlról jött vendég érkezésének napja egybeesett a dolgozók általános katonai kiképzéséről szóló rendelet kibocsátásának évfordulójával. A harcvonalak szoros gyűrűjébe zárt szovjetköztársaság roppant fontosságot tulajdonított a munkások és parasztok katonai kiképzésének.

Ezen a napon ment végbe a fővárosi munkásság fegyveres erőinek a szemléje és kiképzésének bemutatója. Fegyveresek tízezrei tartottak a város szíve, a Vörös tér felé, kinyilvánítandó, hogy készek megvédeni október vívmányait. Erre most minden eddiginél nagyobb szükség volt, hiszen körös-körül lángoltak a frontok.

Az autó mellett szuronyok hullámzottak, zászlók virítottak. Tibornak eszébe jutottak a nemrégi budapesti napok, a magyar Vörös Hadsereg menetelése: „Harcol a forradalom" – gondolta.

Boncs-Brujevics közölte vele, hogy Vlagyimir Iljics várja, és kéri, hogy vegyen részt a díszszemlén.

Lenin rendkívüli jelentőséget tulajdonított a szemlének, és jelezte, hogy személyesen kíván felszólalni a különböző moszkvai tereken rendezendő népgyűléseken. A szónoki emelvényt egy teherautó szolgáltatta.

Boncs-Brujevics a Vörös térre vitte vendégét. A szemle már megkezdődött. Éppen Lenin beszélt a teherautó tetejéről.

Tibor egyre őt nézte, Iljics ismét az egészséges ember benyomását keltette, jóllehet az előző évben súlyos műtéten esett át. Beszélt a Vörös Hadsereg uráli győzelmeiről, arról, hogy Kolcsakot tönkre kell verni, s hogy ki kell aknázni Frunze[2] győzelmét.

Lenin ugyanolyan közvetlen hangon beszélt a tömeggel, akárcsak legbelsőbb munkatársaival, amikor feladatokkal látta el azokat.

Tibor tapasztalt füle nyomban megérezte szavainak elvi jelentőségét. Lenin visszaverte Trockij támadásait, aki akkoriban vissza akarta venni a keleti hadseregeket, hogy azokat Gyenyikin ellen küldje . . .[3]

Leninen kívül ott állt az autó tetején egy alacsony növésű, fekete szemű férfi. Kezét nyújtotta Tibornak, és felsegítette a platóra.

– Lev Marijaszin, a kiképzés moszkvai vezetője – mutatkozott be Szamuelynek.

Lenin végére ért felszólalásának. Felhívta a tömeget a szovjethatalom megvédésére s arra, hogy tegyen meg mindent a Vörös Hadsereg fegyelméért. Rámutatott Frunze példájára, akinek győzelme a csapatok proletár fegyelmezettségén alapult.

Ezután Szamuelyhez fordult, megölelte, majd az elcsendesült tömegnek ezeket mondotta:

– Az imént érkezett hozzánk, átrepülve a Kárpátokon, a Kominternegyik legbátrabb harcosa, a mi húgunknak, a magyar tanácsoknak egyik népbiztosa, Szamuely Tibor elvtárs.

Üdvözlő felkiáltások szakították meg Iljics szavait.

– Éljenek a magyar tanácsok!

– Éljen Kun Béla!

– Halljuk Szamuelyt!

Szamuely érezte, hogy szaporábban ver a szíve, annyira meghatotta a tömeg őszinte örvendezése. Iljics nem vette le kezét a vendég válláról, s hol őt nézte, hol a nyüzsgő tömeget. Arcán mosoly ült, szeme boldogan csillogott.

Hirtelen mintegy magától csend lett.

Szamuely a teherautó szélére ment, és beszélni kezdett. Hangja nem volt erős, de a csend visszhangként verte vissza minden szavát.

Önkéntelenül a Magyar Tanácsköztársaságnak azokról a problémái-

ról szólt, amelyekről mindenekelőtt magával Iljiccsel akart tanácskozni. Az, hogy Lenin ott állt mellette, átfűtötte beszédét, amely nem is hasonlított a szokásos népgyűlési szónoklatokra.

A tömeg rendkívül melegen fogadta szavait. Mihelyt megemlítette a magyar Vörös Hadsereget, az egész tér zúgott az éljenektől. Alighogy befejezte beszédét, a gépkocsi elindult a folyó felé. A tengernyi nép utána. Marijaszin pedig az elvonuló csapattesteket vezényelte.

A Forradalom tér sarkán a teherautó megállt. Ismét Lenin szólt a néphez. Utána Marijaszin Tibornak adta meg a szót. Ez többször is megismétlődött, majd a kocsi a Kremlbe ment. Ennek udvarán Lenin fürgén leszállt róla, s kezét nyújtotta, hogy vendégét is lesegítse, de a kipirult arcú Szamuely máris leugrott a kocsiról.

Tekintetét mohón jártatta körül az ismerős helyeken, megrohanták az emlékek.

– Itt vagyok hát újra – szólalt meg csendesen, de megfordult: Lenin megérintette a karját.

Tibor nem is rejtette véka alá, mennyire meghatja, hogy újból Moszkvában lehet, méghozzá vele, a tanítómesterével. Ám hamarosan vissza kellett térnie a vörös Budapestre, ahol a magyar kommunárok serege várta. Megindultak a kavicsos úton. Szamuely Leninhez fordult:

– Mindenekelőtt engedje meg, kedves Vlagyimir Iljics, hogy tolmácsoljam Önnek barátom és az ön tanítványa, Kun Béla szívélyes üdvözletét, és mindazon kommunárokét és proletárokét, akik megértették önt, és az orosz elvtársak által tört úton haladnak.

OGONYOK, 1933. július 31., (oroszul).

ÜDVÖZLET VÖRÖS MAGYARORSZÁGNAK

SZAMUELY TIBOR NÉPBIZTOS ELVTÁRS HOZTA MAGÁVAL OROSZORSZÁGBÓL AZ ALÁBBI ÜDVÖZLETET

Az orlovi kerület vasutas munkásainak konferenciája abból az alkalomból, hogy Szovjet-Magyarország népbiztosának, Szamuely Tibor elvtársnak vonata Orel állomáson keresztülutazik, fölhasználja ezt az alkalmat arra, hogy testvéri üdvözletét küldje a testvér szovjetköztársaság forradalmi proletariátusának, amely hasonlóan orosz szomszédjaihoz, először ragadta meg a forradalom zászlaját a kapitalizmus és imperializmus világ elnyomatása ellen, amely először lázadt fel a világ összes proletárjait évezredek óta kizsákmányoló privilegizált tőzsdei alkuszok és megvásárolt intelligencia haramiabandája ellen.

Ezzel egyidejűleg a konferencia azt az üzenetét küldi Magyarország forradalmi proletariátusának, hogy nem rettenve az ellenség erejétől, küzdjenek és harcoljanak nem sajnálva életüket egy szebb jövő érdekében, abban a reményben, hogy mi, a világ összes proletárjai, egyesült erővel végképp lerombolhatjuk azt a roskadozó épületet, amelybe hiába próbálkozik életet önteni a berni konferencia, és hiába igyekszik mesterséges úton életben tartani a II. Internacionálé holttestét.

Éljen a szocialista szövetséges világ-szovjetköztársaság!

Éljen a III. Kommunista Internacionálé!

Éljen a magyarországi Vörös Hadsereg!

Éljenek a vörös Magyarország vezérei, élükön Kun Béla elvtárssal. Halál a szocialista proletárforradalom ellenségeire! A konferencia elnöke Szatin, titkár Dosztovics.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. június 5.

A VÖRÖS ÚJSÁG HÍRADÁSA A FILMEKRŐL, AMELYEKET SZAMUELY HOZOTT

Hét film Szovjet-Oroszországból. Szamuely Tibor népbiztos elvtárs, amikor – amint a Vörös Újság jelentette – repülőgépen Moszkvából visszatért Budapestre, az orosz filmgyárak hét kiváló és a legújabb eseményeket tartalmazó mozgófényképeit hozta magával. A filmek a diadalmas orosz bolsevizmust mutatják be színes és megkapó részletekben. A proletárság felszabadításáért harcba szálló hadsereg impozáns tömegei elevenednek meg előttünk: katonák fogadalomtétele, a tökéletesen felszerelt csapatok frontra vonulása, a bolsevizmus kijevi szabadsághőseinek komor és megható temetési menete, az orosz déli front érdekes eseményei, Trockij megérkezése a bolsevisták által megszállott Kijevbe. Ez a néhány kiragadott részlet az orosz filmek tartalmából. A hét történelmi jelentőségű filmet a közoktatásügyi népbiztosság hadsereg-propaganda osztályának képgyűjteményébe helyezték el, és az egyesített filmipar és mozgóképüzemek sajtó- és propaganda-osztálya hozza azokat forgalomba. A filmeket e hó 16-tól, hétfőtől kezdve mutatja be a Phönix, Fővárosi, Royal-Vio, Nyugat, Tivoli és Chikagó mozgóképszínházak.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. június 12.

A VÖRÖS ÚJSÁG 1919. JÚNIUS 24-I VEZÉRCIKKE

Ellenforradalmi agitáció tajtékozva rágja és őrli a proletárdiktatúra alapjait az egész Tanácsköztársaságban. Mialatt a magyar proletariátus színe-java künn, a harctéren életével és vére hullásával védi ki a nemzetközi kapitalizmus zsoldos hadseregeinek a támadásait, mialatt a magyar proletariátus virága a forradalom szent lelkesedésével halad diadalról diadalra, azalatt itthon a burzsoázia minden szennyét, piszkát, butító mákonyát és hazugságát szinte akadálytalanul önti ki az utcákon, a villamosokon, a kávéházakban. Mindenütt, ahol az ötéves világháború terheivel küszködő proletáruralom kezdeti nehézségei elkedvetlenedést alkalmasak előidézni: a burzsoázia és csatlósai azonnal ott teremnek, és kaján arccal igyekeznek élesztgetni a kedvetlenség érzését nyílt elégedetlenséggé maguk a proletárok között.

Az ellenforradalom nem szűkölködik jelszavakban. Ma zsidópogrom a jelszó, holnap az élelmiszerhiány. Egyszer az alkoholtilalom, másszor az, hogy valaki nem vette le a kalapját egy vallásos menet előtt. A templomok és a vallásos körmenetek ellenforradalmi találkahelyek Budapesten és vidéken. Parasztot a város, a várost a paraszt ellen uszítják, és minden úton-módon űzik az aknamunkát a proletárdiktatúra ellen.

Miért tehetik ezt? Minden hatalom a proletariátus kezében van, hogy tud és mer megmoccanni a burzsoázia? Az állam gépezetének minden kereke a proletariátusnak kell hogy forogjon, hát hogyan van módjában a burzsoáziának röpcédulákat nyomtatni, gyülekezni és agitálni? Hát nincs ököl, mely rá lesújtson? Hát a proletárállam keze gyengébb, mint a proletariátus munkában megacélosodott ökle? Hát csak hirdetjük, hogy a dolgozóké minden hatalom, és a nagy hang mögött a semmittevés és mindent tűrés tétovázása lappang? A Tanácsköztársaság országos gyűlésének asztalára antiszemita röpcédulát tesznek le, az áradat nőttön-nő, és *még mindig nincs statárium?* Sta-

tárium a forradalomért, az ellenforradalom ellen! A burzsoázia útonútfélen akasztotta azokat, akik a magántulajdon ellen valaha szólni csak mertek. Mi tűrjük a burzsoázia ellenforradalmát?

Az ellenforradalom kikerülhetetlen minden forradalomban. A hatalomról leszorított osztályok nem nyugszanak könnyen bele a sorsukba. Nem veszélyes az ellenforradalom egy olyan forradalommal szemben, melynek győzelmét a kapitalista termelő rend csődje és az ötéves imperialista világháborúban felgyűlt erkölcsi utálat egyaránt biztosítja. A proletárforradalmat az ellenforradalom igazán nem veszélyezteti. De ez a nem veszélyeztethetőség nemcsak azt jelenti, hogy az ellenforradalom *leverhető*, de jelenti azt is, hogy *le kell verni*. A történelmet emberek csinálják. Ölbe tett kézzel nézzük a burzsoázia gyűlölködő erőlködését, mert győzelmünk biztos? A diktatúra enyhe kezelésének ürügye alatt semmit se tegyünk? Várjuk, míg az ellenforradalom a nyakunkra nő, és elbizakodottan, nyíltan az utcára siet? Hát nem több vérbe kerül majd akkor a leverése?

Gyáván meghunyászkodott a burzsoázia március 21-én. Erőtlenül ejtette ki az ország gyeplőjét kicsapongásaitól reszkető kezéből, és mukkanni sem mert. Minden burzsoá proletár lett, s hogy éhen ne haljon, minden burzsoá zsebében ott a szakszervezeti könyvecske. Hogyan sikerülhetett ez? Csak úgy, hogy a proletariátust megtévesztette a burzsoázia gyávasága. Enyhén bánt a burzsoáziával. Most ez a maga módján hálás. A gyáva alattomos fegyvert fogni nem mert, most aknamunkával lázít.

Statáriumot követelünk az ellenforradalom ellen! S követeljük, hogy a statáriális intézkedések végrehajtásával azt a férfiút bízzák meg, aki erre egyedül alkalmas: Szamuely Tibor elvtársat.[1]

Bátor és erélyes ember Szamuely Tibor. Egyforma forradalmi kötelességgel tesz meg egy több ezer kilométeres repülőutat a forradalom szolgálatában, és ver le egy ellenforradalmat, ha szükség van rá. A forradalomért tud szenvedni, és tudna meghalni, de mer kíméletlen is lenni. Mert a forradalomért – ha kell – kíméletlennek is kell tudni lenni. A proletárkatona odakünn a fronton öl, hogy megvédje a forradalmat, és dicsőség jár ki neki érte. A másik itthon tizedmagával lever a Dunántúlon egy ellenforradalmat, ez éppoly dicsőség, mint a katona hőstette. Tisztelet annak, aki a forradalomért semmitől visz-

sza nem riad, akinek van annyi kultúrája és bátorsága, hogy erélyesen, forradalmi hittel és tudattal menjen a forradalmak kikerülhetetlen szükségességű útján, a Saint-Justök és a Marat-k útján!

Minden helyen az alkalmas módszert, minden helyen az alkalmas embert! Az aljas ellenforradalomnak statáriumot, az ellenforradalom leverésére Szamuely Tibort!

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. június 24.

KOVÁCS GYULA: EMLÉKEIM SZAMUELY TIBORRÓL

(RÉSZLET)

... 1918 decembere körül kerültem ki a Markó utcai fogházból. Hadirokkant voltam a Fehérvári úti hadigondozóban. Itt ismerkedtem meg először Dr. Havassal s általa Szamuely Tiborral. Dr. Havas felvitt szobájába, és bemutatott egy kellemes modorú fiatalembernek – aki elfelejtette nevét megmondani, s aki egyszerre a letartóztatásom s csendőrségi fogházi élményeim után érdeklődött. Kissé különösnek találtam az egészet, de már az első pillanatban éreztem, egy rendkívüli energiájú emberrel állottam szemben. Még egy néhányszor találkoztunk a folyosón, üdvözöltük egymást.

Emlékszem még egy találkozásra Dr. Havassal, melyen Szilágyi Jolán is jelen volt, aki sűrűn látogatta meg őt. Emlékszem, bántott, hogy ez az intelligens, rokonszenves arcú ember nem vesz részt a mozgalomban. Pár nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt tudtam meg, ez a rokonszenves valaki, akit én sajnáltam, hogy nem vesz részt a mozgalomban, Szamuely Tibor volt.

Néhány napra rá megbízást kaptam tőle Mosonmagyaróvárra menni. Ő ekkor már hadügyi népbiztos[1] volt. Megbízásom elintézése után, három nappal később, parancs formájában rendelt magához Ceglédre.

A rá vonatkozó ceglédi emlékeim rövid szavakban fejezhetők ki a legjobban.

Pihenést nem ismert, az evés nála haszontalan időveszteség lehetett, mert ebédjét sokszor délután fogyasztotta el, amikor valahonnan visszajött. Itt sokat utazott, de hogy hova, ez után soha nem érdeklődtem. Titkára, Leiritz[2] mindig vele volt. Beszélni szeretett, de mégsem volt bőbeszédű.

Egyik napon, inkább hajnalban, váratlanul elutaztunk Ceglédről. Kitört a dunántúli ellenforradalom.[3]

Utazásunk sorrendjére ma már nem emlékszem. 30 év sok idő. Mintha Székesfehérváron át mentünk volna Sopronba.

Ez az utazás tele volt a forradalom izgalmával. Nekivágtunk egy vidéknek, melyről tudtuk, az ellenforradalom kezében van. Az útba eső vasúti őrházak üresek voltak. Minden pillanatban vártuk, meglepetésszerűen megtámadnak. Mozdonyunk régimódi szerszám volt. Éjjelre lapos tetejére tettünk két gépfegyvert, melynél állandó készenlétben ültünk a majdnem forró vaslemezeken, amiket a mozdony kazánja fűtött át. Ugyancsak egész éjjel szórta nyakunkba, kezünkre a szikrát a mozdony kéménye. Így értünk Sopronba, ahol az emberek nem akarták elhinni, kik vagyunk. Sopronból mintha Kapuvárra mentünk volna, ahol két halálos ítélet volt. Itt szükségesnek tartom megjegyezni, ezen a vidéken statárium figyelmeztette az embereket arra, mi vár rájuk, ha a fennálló államrend ellen cselekszenek. Az ítélet csak a teljes beismerés esetén történt, és a híres gajdesz szót Szamuely szájából soha nem hallottam. Innen egy nagyobb vidéki városba mentünk Csorna körül. Itt úgy emlékszem, 5 halálos ítélet volt. Ugyancsak a vád teljes beismerése után. Az ellenforradalom azt állította, itt egy nőt is halálra ítélt és kivégeztetett Szamuely. Ez az állítás valótalan, mert én még letartóztatott nőre sem emlékszem.

Innen Soltra mentünk rajvonalszerűen egy vörösezreddel. Szamuely Tibor itt elszakadt tőlünk. Két autóval berohant Soltra, mely az ellenforradalmárok kezén volt. Itt közbeszúrok egy emléket. Solt felé menet, közel a Duna-parthoz 3–6 holttestet találtunk. Szerencsétlen munkás-paraszt emberek voltak (a munkástanács tagjai), s egy tanyát, ahol minden értéket elraboltak katonának öltözött rablógyilkosok. A Rákosi-perben szó volt ezekről a gyilkosságokról.[4] Én tanúja voltam ezeknek az eseményeknek, s a tanyalakók is kell hogy tudják, mi a rendes katonaság. 2–3 órával később érkeztünk erre a helyre. Ez eléggé bántott bennünket. Szamuelynek jelentettük. Hogy lehetett volna abban a káoszban megtalálni a gyilkosokat.

Solton Szamuely Tibor kis csapata szabadította ki a letartóztatott kommunistákat. Később hallottam, a házakból lőttek rájuk.

Soltról, ahol 3–4 halálos ítélet volt, Szamuely Tibor és kis csapata Dunapatajra akart meglepetésszerűen berohanni, de itt már ágyúlövéssel fogadták őket. A támadást másnapra halasztották, amikorra a vörösezred is megérkezett. Az ellenfél futóárkokkal vette körül a várost, ahol a vérontást meg lehetett volna állítani egy rövid harc után,

mert az ellenfél parlamentereket küldött felénk. Ki lőtt rájuk a vöröskatonák közül, ilyesmit megtudni nem lehet. Szamuely velünk volt, és Király százados, akit Horthyék halálba kergettek.

Továbbiakat nem tudok, mert ezekben a harcokban súlyosan megsebesültem. E sorok Szamuely Tibor emlékét akarják megörökíteni. Ha ő a polgári rend hőse lett volna, alakját legendák vennék körül. Ő a magyar ugart akarta felszántani, s ezért kellett meghalnia.

1949.

BERÉNYI LÁSZLÓ:
A PROLETÁRDIKTATÚRA HARCAI

DUNA–TISZA KÖZI ELLENFORRADALMAK
(RÉSZLET)

... 1919-ben az egyik legnagyobb méretű ellenforradalmi megmozdulás a Duna–Tisza közén, Solt, Dunapataj, Kalocsa és környékén volt.[1]

A Szamuely-különvonat nagy sebességgel rohant célja felé, Kunszentmiklósra, ott volt az ellenforradalmi zóna határállomása. A vonat minden feltűnés nélkül, sötét éjjel érkezett meg a fenti állomásra. Az éjszakát Kunszentmiklóson töltöttük, különösebb esemény nélkül múlt el, reggel azonban az állomás peronján sok nézője akadt a vonatnak, közülünk is voltak néhányan, akik beszélgettek néhány várakozó utassal a hibákról, a bajokról. Egyszer csak megszólal egy harsány hang a tömegből: „Nízzenek csak oda, embörök, nekünk szesztilalom van, az elvtársak meg pözsgőt isznak." Természetesen a nézők szeme a különvonat ablakaira meredt, ahol valóban látni lehetett kis ásványvizes üvegeket, amiről a jámbor nézők is úgy vélekedtek, hogy valóban pözsgő. Az egyik Lenin-fiú, aki a közelében tartózkodott, a hangosbemondón nyomban meginvitálta egy kis ivásra, amit sehogy sem akart elfogadni, de fel kellett szállnia az étkezőkocsiba, az ablakhoz kellett ülnie, oda, ahonnan kívülről a legjobban lehetett látni – nem mondom, néző az akadt –, és 3 ásványvizes üveggel az ásványvízből meg kellett innia a bácsinak, aki igen kérte a bocsánatot, és köszönte, hogy elég a jóból. Mikor leszállt a vonatról, már jó páran nevettek rajta, de ez őt nem zavarta, harsány hangon kiabálta, hogy „embörök, elvtársak, nem pözsgő az, hanem csak víz, az is savanyú, hogy a ménkű csapott vóna bele". Tán azóta sem nevettek Kunszentmiklóson oly nagyot.

Az ásványvizet Szamuely elvtárs rendelte el, mivel többen panaszkodtak gyomorfájásra, amit a sokféle víz okozott, az árát azonban mindenkinek meg kellett fizetnie.

A csapat felszállt az állomás előtt felsorakozott szekerekre, és el-

indult a megadott irányba. A cél Solt községháza volt, több Leninfiúnak más-más irányból kellett a célt elérnie. Én egy társammal a kunszentmiklósi oldalról az országúton mentem be a községbe, a házak kapuján vagy ablakán piros ruhadarabocskák lengenek, a falakon itt-ott golyónyomok, itt már harc folyt, vagy még harc lesz. Mi minden eshetőségre felkészültünk. Továbbmenve egy piros nadrágos huszár holttestére találtunk, golyó ölte meg. Mikorra a csapat tagjai a községházát elérték, azt Szamuely elvtárs hatodmagával, két órával előbb elfoglalta.

Szamuely elvtárs a kunszentmiklósi állomásról a Benz-kocsival hatodmagával elindult Solt község felé. Útjuk Soltig kisebb eseményektől eltekintve (pl. 8–10 főből álló előőrs lefegyverzése és otthonukba küldése, ezek parasztemberek voltak) simán ment. A község szélén, az országútnál ismét előőrsök voltak felállítva. Amint az autót, amelyen egy élesre töltött gépfegyver volt, meglátták, az első szóra fegyvereiket eldobták, és kezüket feltartották. Szamuely elvtárs megkérdezte, hogy ki állította őket ide, azt válaszolták, hogy egy kapitány úr parancsára állnak itt. Megtudakolta tőlük, hogy hol szerezték a fegyvereket, mire azt válaszolták, hogy a községházán adták. Szamuely elvtárs megkérdezte, merre van a községháza, majd elküldte haza a társaságot azzal az útravalóval, hogy eszükbe ne jusson még egyszer ilyen őrségen szolgálatot teljesíteni, mert aztán nem lesz többé hazamenetel.

A kocsi elindult, most már a faluba. Az országút elején nagyon lassan haladt, sőt meg is állt, mert az utat megszállták a parasztok, férfiak és asszonyok, többnél ásó, kapa, villa, husáng, és hangoskodva kiabáltak összevissza. Többszöri figyelmeztetés dacára sem voltak hajlandók az utat szabaddá tenni, sőt, közeledtek az autóhoz, mire Szamuely kiadta a parancsot Sturcz elvtársnak, a gépfegyver kezelőjének, eresszen egypár lövést a fejük fölé, a levegőbe. Amint a gépfegyver megszólalt, a tömeg hanyatt-homlok menekült be a házakba, az országút pillanatok alatt megtisztult, kivételt csak egy mezítlábas, piros huszárnadrágot viselő ember képezett, aki karddal a kezében hadonászott az út közepén. Kerekes Árpád felállt a kocsiban, s felszólította, dobja el a kardot, és menjen haza, erre a huszár kardját előreszegezve futólépésben közeledett az autóhoz, mikor már csak pár lé-

pésre volt tőle a kocsi, egy pisztolylövés dördült, és a huszár holtan esett össze. Innen gyors menetben a községházára ment a kis csapat, amit két percen belül el is értek. A kocsi a patak felőli nagy kapu előtt körülbelül két méterre állt meg, Dékány István sofőr kivételével mindenki kiszállt. Gyors parancs hangzott el Szamuely elvtárstól. A következő volt: három elvtárs a három oldalon helyezkedik el, Dékány elvtárs a gépfegyvernél marad, és ha bentről lövés dördül, adjon le sorozatot. Sturcz, Kovács és Mann elvtársak, ha kell, kézigránáttal támadjanak, én és Kerekes elvtárs bemegyünk a községházába. A parancs pillanatok alatt végre lett hajtva, s minden oldalon egy Leninfiú állt őrségen. Szamuely elvtárs kinyitja a kis kapu ajtaját, és belép az udvarra, nyomban utána Kerekes elvtárs, kinek Steyer-pisztolya van a kezében, az udvaron sokan tartózkodnak, parasztok, akik nagy tárgyalásban vannak, a legtöbbje még azt sem vette észre, hogy a kis kapun két vöröskatona jött be.

Szamuely és Kerekes elvtársak a folyosó végén balra, a fogdával szemben levő helyiségbe mennek, ahol körülbelül húszan-huszonöten tárgyaltak, a falu vagyonos emberei. Szamuely elvtárs szólalt meg elsőnek, oly nyugodt hangon, mintha az étkezőkocsiban érezte volna magát, és nem a farkasok torkában. „Jó napot, urak! Ne haragudjanak, hogy munkájukban megzavarjuk, de ezen mi is részt akarunk venni. Én Szamuely Tibor vagyok, a Forradalmi Rögtönítélő Törvényszék elnöke, közlöm önökkel, Solt községet körülzártuk, sőt a községházát is." És valóban, amint az ablakon kinéznek, ott látnak egy vöröskatonát, teljes felszereléssel, pisztollyal a kezében. Kerekes elvtárs szólt, felállni, kezeket fel, arccal a fal felé – meglehetősen gyorsan végigtapogatja őket, és elszedi a fegyvereket. Szamuely elvtárs az asztalhoz lép, és az ott lévő iratokat kezdi olvasni. Ekkor egy beijedt arcú, toprongyos ember, kinek fején egy kopott hivatalszolga-sapka volt, odavágódik az asztal elé, ahol Szamuely elvtárs állt, vigyázzba vágja magát, szalutál, és jelent: „Nagyságos elnök úrnak alázatosan jelentem, a községházát körülfogták a veresek." „Hát maga kicsoda?" – kérdi Szamuely elvtárs. „Jelentem alássan, XY kisbíró vagyok." Szamuely elvtárs szája körül enyhe mosoly jelenik meg, és azt mondja, van róla tudomásom, álljon az ajtóhoz és várjon. A kisbíró csak most veszi észre a furcsa helyzetet, hogy a kezek fel vannak tartva, és az

urak fal felé vannak fordulva, sarkon fordul, és katonásan elfoglalja helyét az ajtónál.

Kerekes elvtárs hét különféle pisztolyt tett az asztalra, majd vezényelt: kezeket le, előre arc, mindenki üljön le. Szamuely elvtárs kérdést intéz az elnökhöz: hol vannak a letartóztatott direktórium és a Vörös Őrség tagjai? Az nagyon szerény hangon feleli, hogy a fogdában, ujjával a szemben lévő ajtóra mutat, majd egy kulcsra az asztalon, hogy az a fogda kulcsa. Kerekes elvtárs veszi a kulcsot, odaadja a kisbírónak, hogy nyissa ki az ajtót. A kisbíró beszólt, elvtársak, gyűjjenek ki, merthogy itt vannak a veresek. A direktórium elnöke után a solti Vörös Őrség parancsnoka, egy volt királyi csendőr főtörzsőrmester lépett ki, majd utánuk a többiek, húszan-huszonketten, akik közül tizennégyet a fehérterror halálra ítélt, a kivégzésük még aznap délutánra volt kitűzve. Mikor a fogda kiürült, nyomban bevonultak az elfogott fehérek, a községháza elfoglalása körülbelül húsz percet vett igénybe.[2] Délelőtt tizenegy–fél tizenkettő között a csapat többi tagjai is Solt községházára érkeztek, és ezzel Solt község elfoglalása befejeződött. A volt csendőr főtörzsőrmestert a proletárdiktatúra bukása után kivégezte a fehérterror. Még aznap délután Szamuely elvtárs csapata halált megvető bátorsággal elfoglalta Dunapatajt.[3] Dunapataj előtt az országút több helyen át volt vágva, vastag fatörzsek voltak keresztülfektetve, hogy akadályozzák keresztülhatolásunkat. Az est folyamán Dunapatajtól távolabb egy tanyán rajtaütésszerűen elfogták és megsemmisítették az ellenforradalmi vezérkar három vezetőjét. Mire Szamuely elvtárs a tanyáról hazaérkezett, a csoport többi tagjai is Dunapatajon voltak, és a falu átfésülésével foglalkoztak, amivel a késő éjszakai órákban végeztek, foglyul ejtettek néhány felbérelt embert. Ezek a gyors lerohanások, amit Szamuely elvtárs személyesen hajtott végre, az ellenforradalmi bandák táborában félelmet keltettek, a fehér-vezetők a fegyelmet csak terrorral tudták fönntartani. Az ellenforradalmi front Kunszentmiklóstól Kalocsára és környékére, valamint a hartai, üsződi területekre terjedt ki, az ellenforradalmárok létszámát megállapítani nem lehetett, a hozzávetőleges megállapítások öt-tízezer főt említenek,[4] tény, hogy jól fel voltak fegyverkezve, mert kézi és gépfegyvereken kívül 7,5 cm-es és 15 cm-es ágyúkkal is rendelkeztek, amit sok helyen bevetettek ellenünk.

Másnap délelőtt járőreink jelentették, hogy a Kalocsa felé vezető országút mindkét oldalán nagy kiterjedésű búzatáblák vannak, amelyek a Kalocsa felőli oldalon erősen meg vannak szállva fegyveres ellenforradalmárokkal. Szamuely elvtárs utasítása a következő volt: az országúttól jobbra, a búzatábla végén fel kell fejlődni harcállásba, egymás közötti távolság 10–15 lépés, a két gépfegyver térdmagasságra állítva ollóba lő, a harcállást csak kúszva lehet elérni, térdelni, felállni senkinek sem szabad, a másik két gépfegyver az országút baloldalán, a búzatábla végében helyezkedjék el, lőni csak általam adott jelre szabad, amit magasra tartott karlendítéssel adok. A kis csapat kettéoszlott, és elindultak a kijelölt harcállást elfoglalni. A Kalocsa felé eső oldalon Dunapatajból az országúton megjelent a Benz-autó, benne Szamuely elvtárs meg egy Lenin-fiú, aki kezében fehér zászlót lengetett; a kocsi nagy sebességgel haladt Kalocsa felé a magas, de keskeny országúton, nagy porfelhőt húzott maga után. A kocsi az ellenforradalmárok rajvonalánál megállt, ahonnan négy fegyveres jött a kocsihoz. Szamuely elvtárs a parancsnokuk iránt érdeklődött, akiről nem nyilatkoztak. Egy vezetőféle embernek, aki civil ruhát viselt, de valamikor tiszt volt, átadott egy levelet azzal, hogy sürgősen juttassa el a felkelők parancsnokságához, majd így szólt: „Emberek, rakják le a fegyvert, és térjen mindenki vissza az otthonába, senkinek semmiféle bántódása nem lesz. Ezt ígérem a Tanácsköztársaság nevében, amit meg is tartok, ne folyjon magyar vér hiába." Ezzel a kocsi a keskeny országúton megfordult, és elindult vissza Dunapataj irányában. Pár lépésre volt a Lenin-fiúk rajvonalától, amikor ágyúgolyó süvített el a kocsi felett, a kocsitól távol a földbe fúródva robbant fel, nyomban utána másik golyó süvít, és elvitte a kocsi jobb hátsó kerekét, majd körülbelül 80–100 méterre felrobbant, a kocsi fara nyomban féloldalt dűlt, Szamuely elvtárs felállt, és a lövés irányába nézett egy pillanatig, majd felemelte karját, és jelt adott a tűz megnyitására. Utána kilépett a kocsiból, és a kocsi oldalához húzódva figyelte a tűzharcot. A sofőr és a kísérő az országút oldalánál feküdtek, és tüzeltek. „Tehát a levélre tűz volt a válasz" – mondta később Szamuely elvtárs. A Lenin-fiúk a megadott jelre megnyitották a tüzet, a négy darab gépfegyver gyors kattogással osztotta a golyót. Két és fél szalag futott le, amikor Szamuely elvtárs újból jelt adott a tűz beszünteté-

sére, de most már nem az autó mellett lehajolva, hanem az országútra kilépve, állva, távcsövét szemére helyezve figyelte az ellenségtől megszállt területet, ahonnan most már lövés nem jött, az egész területre ráborult a némaság. Ezzel szabaddá vált az út Kalocsa visszafoglalására, ahol már ellenállással nem találkoztunk. Az érseki templom tornyán messziről látható volt a megadást jelentő fehér zászló. A harcban Kovács Gyula Lenin-fiú öt golyót kapott, súlyos sebesülésével megszűnt hős harcostársnak lenni.[5] Csak egy Lenin-fiú volt, aki a parancsnak nem engedelmeskedett, hason feküdt, fegyverét a vállának szorította, fejét a földre fektetve aludta álmát, a kis csoport egyik hőse, Knechtl Gyula. Fejlövést kapott. A Lenin-fiúk, élükön Szamuely elvtárssal, egy órán belül bevonultak Kalocsára.

Kalocsán két napot tartózkodtunk, ahonnan vonatunk visszaérkezett állomáshelyére, Budapestre, a Nyugati pályaudvarra.

Rövid idő múlva vonatunk ismét kifutott, ezúttal az út a Dunántúlra vezetett, Fehérváron át Celldömölk, Sárvár, Szombathely, Kőszeg, Sopron és környéke felé, a nyugat-magyarországi ellenforradalom leverésére. Szombathelyen a helyi vezetőségnek az ott állomásozó vöröskatonákkal a rendet sikerült helyreállítania, így ott tevékenységünkre nem volt szükség. Pár órán belül Kőszegre érkeztünk, ahol Ausztriából átszökött fehértisztek voltak a rendbontók, ők lázítottak, közülük néhánynak már nem sikerült az osztrák–magyar határt átlépnie, foglyul estek.

Innen este hétkor vonatunk elindult Sopron irányába. A vonat előtt egy felderítő hajtány ment, a vonalat vizsgálta, és felderítést végzett. Az ellenforradalmárok ezen a vidéken, az osztrák–magyar határ környékén, fokozottabb tevékenységet fejtettek ki, s ez tette szükségessé a nagyobb óvatosságot, elővigyázatosságot. Sopronba a késő esti órákban érkeztünk, a csapat egyik része elindult a fogházhoz, hogy a letartóztatott és a kivégzés előtt álló elvtársakat kiszabadítsuk, ami sikerült is. A fogházőrök az első szóra lerakták a fegyvert, csak parancsnokuk, egy fiatal főhadnagy és társa ellenkeztek, akiket azonban ártalmatlanná téve az egyik zárkában helyeztünk el. Nagy volt az öröm, amikor az ajtókat nyitottuk a fogházőrökkel, jöttek a megkínzott, letartóztatott elvtársak, a direktórium tagjai, köztük Kellner Sándor[6] elnök, akit a proletárdiktatúra bukása után vadállati kegyetlenséggel

gyilkoltak meg. E sorok írója fültanúja volt a szörnyű kínzásnak, a soproni fogház egyik első emeleti zárkájában.

Reggel a csapat egyik része Csornára ment, majd Kapuvárra szorította vissza az ellenforradalmi csoportokat, ahol lerakták a fegyvert. Az ellenforradalmi megmozdulás Nyugat-Magyarországon ezzel véget is ért. További tevékenységünk az ellenforradalom keletkezésének megállapítása, a vezető személyek felkutatása volt, akik látva az ellenforradalom bukását, sietve lépték át az osztrák–magyar határt, de voltak jó néhányan, akiknek ez nem sikerült.[7]

1959.

A VÖRÖS ÚJSÁG BESZÁMOLÓJA A PESTMEGYEI ELLENFORRADALOM LEVERÉSÉRŐL

HÁROMNAPOS HARC A FEHÉRGÁRDISTÁKKAL – ÁGYÚKKAL VONULTAK FEL A FEHÉREK – KALOCSÁN A FEHÉREK KIVÉGEZTÉK A SZOCIALISTA–KOMMUNISTA PÁRT ELNÖKÉT ÉS TÖBB ELVTÁRSAT – DUNAPATAJON 300 ELLENFORRADALMÁR MARADT A CSATATÉREN – A FEHÉRGÁRDA VEZETŐI ÁTSZÖKTEK A SZERBEKHEZ, AKIK INTERNÁLTÁK ŐKET

Levertük a pestmegyei ellenforradalmat
Különvonat, június 25.

(A Vörös Újság kiküldött tudósítójától.) A monitorok ellenséges megjelenése a Dunán a Szovjetház előtt, a ludovikások fegyveres pártütése, a pesti ellenforradalom ugyanazon a boszorkánykonyhán született meg, mint amelyiken a régi kizsákmányoló rend rablólovagjai gazul kifőzték elvetemült haditervüket, hogy a falut viszik a proletariátus uralma ellen. Előbb a vidéken vetették el a fehér ellenforradalom tűzcsóváját, a félrevezetett parasztokkal rendeztettek vérfürdőt, azután Budapesten gyilkoltak. Entente-pénzen rendszeresen megszervezett egységes merénylet volt ez a proletariátus ellen, hogy visszahozzák a régi rabságot, a dolgozók elnyomását, a tiszti aranyzsinórt, a mágnások uralmát. Kegyetlen, vad harcra keltek fel a munkások ellen, akiknek vezetőit bebörtönözték, halálra kínozták. Ágyúval, gépfegyverrel, élesre font kaszával formális hadműveletet folytattak.

Pestmegye déli faluinak papbolondította földmíves népét, százholdas kisgazdákat, hatalmukat visszakívánkozó burzsujokat sorakoztattak a fehér zászló alá. Szamuely Tibor elvtárs vezetésével háromnapos harcban sikerült elfojtani a pestmegyei ellenforradalmat. Amikor a monitorok ágyúi megszólaltak, a vidéken már csend volt. A házakon újból kivirult a forradalmi vörös lobogó. A bűnösök elvették méltó büntetésüket, és a proletárok uralma a volt érseki földek övezte falukban szilárdabb, mint valaha.

Az ellenforradalom *Kalocsán* az érseki székhelyen támadt föl elsőnek. Volt tisztek voltak a vezetői, akik a tanyai lakosságot szervezték meg.

A pusztai embereket fegyverezték fel, és zsidóellenes uszítással csü-

törtökön becsődítették [őket] Kalocsára, ahol mindenkit arra kényszerítettek, hogy hozzájuk szegődjenek. A fehérterror jól működött. A kisszámú vörösőrség nem tudott ellenállni a fehérgárdának, amely úgyszólván pillanatok alatt fegyverkezett fel, és hatalmába kerítette a várost. Első dolguk volt, hogy a munkástanács tagjait elfogták.

Csapó elvtársat,[1] *a kalocsai pártszervezet elnökét a városháza udvarán kivégezték.*

Bors százados és öccse, Bors főhadnagy, Jakula főhadnagy és Szabóky százados alkották a fehérgárda vezérkarát. Rendes sorozást tartottak. A volt tiszteknek vezetőszerepet osztottak, és a fegyverképes férfiakat arra kényszerítették, hogy fegyvert fogjanak. Természetesen mindezt sűrű pogromra való izgatás kísérte. Elvtársainkat, a munkások családtagjait embertelenül üldözték. Több vörösőrt és elvtársat, akik a vasút felé menekültek, megtámadták és legyilkolták. Ebben a harcban esett el Farkas elvtárs is, a kalocsai párt jegyzője.[2]

A fehérek vezérkara összeköttetést tartott fenn a szomszéd falukkal, amelyeknek parasztjait fellázították.

Állandó lovasjárőrök közlekedtek Kalocsa és Dunapataj között, ahol a legerősebb fészke volt az ellenforradalomnak.

Szombaton érkezett Kunszentmiklósra Szamuely Tibor elvtárs, hogy a fehérgárdisták ellen megindított akciót vezesse. Erélyes, bátor föllépése, a kivezényelt karhatalmi csapatok harci elszántsága három nap alatt rendet teremtett az egész feldúlt vidéken. Az első budapesti vörösezred Fehér elvtárs[3] parancsnoksága alatt nagyszerű lendülettel vonult végig, és vette vissza a fehér-falukat.

Halálmegvető bátorsággal harcolt a forradalmi rögtönítélő törvényszék karhalmi különítménye Mann József elvtárs[4] vezetésével.

Az előrenyomulás

Csapataink először Tassba értek, itt azzal fogadták a vörösöket, hogy a szomszéd faluból kocsival jöttek be a kisgazdák, és szólították föl őket a csatlakozásra. Minden falut a déli szomszéd falu fertőzött meg. Tassból átmentek Szalkszentmártonba.

Nagyobb ellenállás Hartán fogadta a vöröscsapatokat. Gépfegyverrel jöttek a fehérbandák. Dunavecsét rövid harc után elfoglalták. Innen Lacházára vonultak a győztes vörösök. Másnap Solt volt a cél.

A fehérek népgyűlést tartottak, amikor a vörösök bemasíroztak. A községházán együtt állt a vezetőség, amelynek azonban még idejében sikerült megugrania. Egy századunk Apostag ellen vonult, és innen kezdve már szervezett fehérgárdával kellett harcba szállni.

A fehérek a sineket felszedték, a hidakat felrobbantották és a saját embereiket, akik nem akartak harcolni, lelőtték.

Szamuely elvtárs gépkocsin indult Dunapataj ellen. Harta határában vasvillás parasztok tartóztatták fel. A töltésen, amelyet Dunapataj alatt fatörzsekkel torlasztottak el, *ágyútűz fogadta Szamuely elvtárs autóját.*

Egy gránát közvetlenül az autó mellett fúródott a földbe. Vissza kellett vonulni, és rendszeres támadást kezdeni Dunapataj ellen.

Ötórás elkeseredett közelharc fejlődött ki a falu határában, amelyben a fehérek két ágyúval és öt gépfegyverrel vettek részt.

Az ágyúkat, két tíz és feles ágyút, a fehérek Szentbenedeken vették el a vöröstüzérektől, akiket túlerővel leptek meg.

A harc a hősiesen küzdő vörösök győzelmével végződött. Két derék elvtársunk életébe került a diadal és öt elvtársunk súlyosan megsebesült. A fehérgárdát döntő vereség érte, *háromszáz halottjuk maradt a csatatéren.*

Ez a veszteség is mutatja, hogy milyen elszántan vetették magukat a vörösökre a fehérek, akik az egész környéket alarmírozták, és szomszédos falvakból szekereken hozatták a segédcsapatokat.

Közben egy géppuskásszakaszunk elfoglalta Hartát, ahonnan a fehérgárdista kisbirtokosok elmenekültek. A gazda nélkül maradt földbirtokokat Szamuely elvtárs azonnal szocializálta.

Kalocsa kapitulál

A Dunapatajról megszalasztott fehérek Kalocsára menekültek. A vöröscsapatok Kalocsáig üldözték őket. A fehérek most a szerbekhez fordultak, hogy szállják meg a várost. A szerbek azonban erre nem mutattak hajlandóságot. Harcra már nem került sor. Telefonon jelentették a vörösöknek, hogy Kalocsa megadja magát. Kedd reggel vonultak be csapataink Kalocsára. A fehérgárda főkolomposai a demarkációs vonal felé megfutottak.

Miskénél sikerült visszavenni két ágyúnkat.

A vöröscsapatok ezután lefülelték az aszódi és péceli ellenforradalmárokat. A fehérek a Dunántúlon is robbantani akartak, de az ottani vörösőrök megakadályozták őket.

Fontos és jó szolgálatokat tettek a Viza és Compo nevű őrnaszádok, amelyeknek forradalmi legénysége a Duna mentén védte a proletárdiktatúrát.

A szerbek az ellenforradalmárok ellen

Csanádnál már-már bekerítés fenyegette a fehérgárdistákat, akik az utolsó pillanatban átszöktek a demarkációs vonalon. A szerbek a fehéreket lefegyverezték, levetkőztették, és marhavagonokba rakva, Belgrádba szállították. A vöröskatonákat, akik átvonultak a demarkáción, fegyveresen bocsátották ismét vissza.

Pestmegyében, le a demarkációs vonalig, a fehér-forradalom legutolsó szikrája is elaludt.

VÖRÖS ÚJSÁG, 1919. június 27.

HAVAS ANDRÁS: VISSZAEMLÉKEZÉSEK II.

(RÉSZLET)

Július második felében Szamuely Tiborné, én és a feleségem Lajtaszentmiklóson, illetőleg a közelében lévő volt bárói kastélyban üdültünk. Miután a háborús idők nélkülözései és a nehéz munka mindhármunkat kimerített, Szamuely elvtárs helyesnek találta, hogy két hetet pihenjünk. Augusztus elsején telefonon közölte, hogy érkezik. Egy nagy, nyitott, vörös színű autón jött. A sofőrön kívül csak egy alacsony termetű, magyarul elég nehezen beszélő orosz elvtárs volt vele.[2] Az udvaron, ahol vártuk, nem beszélt. Körülbelül délután hat óra lehetett. Ahogyan beléptünk a szobába, rendkívül komoly arccal fordult felénk, és halkan mondta: „Proletárdiktatúra nincs! Tanácsköztársaság nincs!" Ezután részletesen elmondta a Tanácsköztársaság bukásának okait és részleteit. Közölte azután, hogy megpróbálkozik átjutni az osztrák határon, és ha ez sikerül, a harcot újra fel kell venni. Nekünk azt tanácsolta, hogy azonnal térjünk vissza Budapestre. Budapest nagy város, és sokkal könnyebb benne elrejtőzni, mint egy ilyen kis helyen, ahol minden idegen feltűnik. Egy darabig még köztünk maradt, de valamivel hét óra után elbúcsúzott, és autójával továbbindult a határ felé. Tudtommal magyar földön ezután már senkivel sem beszélt. Ami ezután történt, az közismert, de meg vagyok győződve, hogy nem teljesen ismert . . .

1951. június 12.

SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁN: AZ AUTÓ ELINDULT...

(Részlet az Emlékeim című könyvből)

Sokat beszélgettünk Tiborral Röjtökön irodalomról, művészetről. Igyekeztem békében hagyni, hadd pihenjen, nem zaklattam kérdésekkel. Pedig ugyancsak felgyűlt bennem mindaz, amire választ szerettem volna kapni. Néha úgy éreztem, mintha ő akart volna valamit mondani. Párszor mintha majdnem megszólalt volna – de aztán mégis hallgatott. Nem zaklattam – kötött az ígéretem. Később, éveken keresztül gondolkodtam róla, hátha jobb lett volna rávenni, hogy beszéljen. De vajon mit mondott volna?

Röjtökön még közelebb kerültünk egymáshoz. Jó volt együtt ülni a fák alatt. Sokszor csak hallgattunk, és fogtuk egymás kezét. Milyen szívesen levettem volna válláról a gondokat! De nem engedte. A Lenin-fiúknak megtiltotta, hogy útjaikról beszéljenek velem. De azért egyet-mást megtudtam. Még büszkébb lettem rá, és még inkább féltettem.

Újra elutazott, és elküldte barátaimat: Havasékat. Örültem nekik, Havas is nagyon fáradt, kimerült volt. Nem tudom okát adni, miért, nyugtalan lettem. Ide-oda járkáltam a kastély szobáiban. A falakon nagy órák függtek, némelyik járt. Talán a régi gazdasszony húzta fel? Kísértetiesnek éreztem a hangjukat, vészjóslónak. Este, az előteremben denevérek röpködtek. Féltem.

Másnap már nem bírtam tovább. Hiába ígértem, hogy nem zaklatom, és nem avatkozom a munkájába, felhívtam telefonon Budapestet, a szovjetházat. Tibor éppen otthon volt, hívásomra rögtön felelt: holnap jövök . . .

Egész nap vártam, vártam. Estefelé érkezett. Havasékkal elébe szaladtunk. De micsoda autó!? A lámpák betörve, oldalán horpadás. Tibor civilben. Dékány sofőrön kívül két kísérője, Kovács Lajos és a lengyel Jablonszky Maxim Lenin-fiúk érkeztek vele. A fiúk a kocsiban maradtak a sofőrrel, mi pedig felmentünk az egyik szobába.

„Megbukott a proletárdiktatúra! Vége a proletárdiktatúrának! Szakszervezeti kormány alakult... – mondta Tibor. – Azt a megbízatást kaptam, hogy igyekezzek Ausztrián keresztül Oroszországba eljutni és jelentést tenni. Újra kell harcolni a proletárdiktatúráért, amint lehetséges."

Azt tanácsolta, utazzunk Pestre még reggel. Mindnyájan megdöbbentünk.

Visszavonultam Tiborral a szobámba egy félórára. Azt kérdeztem tőle: „Mi van a többi népbiztossal?" Azt felelte, hogy néhányan Kun Bélával, különvonaton utaztak Bécs felé. Ausztria menedékjogot biztosított nekik. „És te miért nem mentél velük?" „Én nem kaptam menedékjogot, és magam ajánlottam fel, hogy egyedül indulok. Van egy elvtárs Savanyúkúton, aki átvisz Ausztriába. Álnéven utazom."

Elmondta, hogy beszélt barátnőmmel, Ormos Böskével, és levelet hagyott nála számomra meg pénzt. „Miért nem tudtál repülőgépen utazni?" – kérdeztem. – „Az egyik kétfedelű gép megszökött Szegedre, a másik elromlott, nem volt idő kivárni, hogy megjavítsák." Kértem, engedje, hogy vele menjek. Ő pedig arra kért, hogy ezt ne kérjem, ha vele mennék, megnehezíteném a menekülését. „Ígérem, mihelyt megérkeztem Oroszországba, küldök valakit érted." – Kérdeztem: „Azt hiszed, gyáva vagyok?" Tibor válaszolt: „Nem, megmutattad, hogy nem vagy gyáva." És újra kért, ne kérjem, hogy magával vigyen.

Kezet fogtunk. Ő arra, hogy teljesíti az ígéretét – én arra, hogy megvárom. Még mosolyogtunk is ezen.

Megöleltük, megcsókoltuk egymást. Sietnie kellett, hogy idejében érkezzenek Savanyúkútra, és megtalálják a csempészt. Együtt mentünk le az első emelet szőnyeges falépcsőjén a díszes hallba, ahol a gobelinek voltak. Alig álltam a lábamon, meg-megbotlottam. A karfába fogódzkodtam, Tibor támogatott, fogta a kezemet. Nem mertem megszólalni. Szerettem volna újra kérni, engedje, hogy vele menjek, de láttam az arcán, hiába kérném.

Bénán, kábultan értem a földszintre. Havasék aggódó arccal néztek ránk. Tibor igyekezett elfogulatlan lenni, és nekem segítenem kellett ebben. Lementünk a várakozó autóhoz. Sötétedett. Kezet szorítottam a Lenin-fiúkkal és a sofőrrel. Tibor elbúcsúzott Havaséktól.

majd újra megölelt, aztán beugrott a kocsiba. Utoljára láttam szép fekete szemét, fekete haját, sápadt, hosszúkás arcát.

Este volt. Csak a körvonalaikat láttam, amelyek összefolytak a fák és bokrok sötét foltjaival. Az autó elindult az osztrák határ felé.

1966.

SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁN: A „LENIN-FIÚK"

(Részlet az Emlékeim című könyvből)

Lenin úgy nevezte őket: „a fiaim!"

Az érmeken, amelyeket számukra küldött, zöld zománc babérkoszorú övezi a sarló-kalapácsos vörös csillagot.

Mikor Szamuely Tibor Lenintől hazajött, és a babérkoszorút ledobta a Nemzeti Színháznál, gyönyörű látvány volt. Aztán hozzánk jött, és azt mondta: „Fiúk, aranybetűkkel lesz a nevetek beírva a történelem könyvébe." (Kuszkó József[1] Lenin-fiú emlékeiből.[2])

Tibor átadta nekik az érmeket.

A Lenin-fiúk örökös készenlétben utaztak a Duna–Tisza között, és a Dunántúlon, a rögtönítélő törvényszék különvonatán. Ahol felütötte fejét az ellenforradalom – ők léptek a porondra, felkutatták az értelmi szerzőket. A háború utáni rossz közlekedési viszonyok ellenére villámgyorsan ott termettek, ahol szükség volt rájuk. Nem kímélték az életüket. A legválságosabb időkben, a tiszai fronton, ők vették kezükbe a kezdeményezést, és többször megfordították a hadihelyzetet. Őrködtek a szovjetház tetején és az utcán, szembeszálltak puskával, géppuskával, a Dunáról támadó monitorokkal, a Ludovikások felkelésével.

„Adja át a fiaimnak" – mondta Lenin Tibornak.

Később, a proletárdiktatúra bukása után találkoztam velük, a Margit körúti katonai börtönben. Összeverve, megláncolva, megcsúfolva. De tartották magukat, nem váltak üldözött vadállatokká, emberek maradtak minden körülmények között. És még ők sajnáltak engem!

Utolsó útjuk látványosnak ígérkezett. A Népszava (1920. január 29.) szerint: „a kivégzésekhez a belépőjegyek elfogytak!"

Úgy haltak meg, mint forradalmárok. Kovács Lajos[3] nem engedte meg, hogy hozzányúljanak. Maga tette nyakára a kötelet. A hatalmas Kerekes Árpád[4] büszkén ment utolsó útjára a szitkozódó „előkelő" kö-

zönség előtt. Amikor a kötél a nyakán volt, a csürhe kiáltozni kezdett: „Bali,[5] lassan!"

Ez volt a fehérterror bosszúja. Évtizedekig mocskolták Szamuely Tibor és a Lenin-fiúk emlékét.

De Lenin azt mondta róluk Tibornak: „a fiaim!" A proletárdiktatúra bukása után a román imperialisták vérdíjat tűztek ki a fejükre. 300 000 koronát kapott az, aki élve vagy halva kiszolgáltatta őket.

A diktatúra utolsó napjaiban egy elvtárs kapta a feladatot, hogy idejében előkészítsék a legveszélyeztetettebb pártmunkások esetleges menekülését. Ez a megbízott felmondta a szolgálatot, a Tanácsköztársaság bukása meglepetésszerűen érte (!), semmit sem készített elő.

Szamuely Tiborról sem gondoskodott senki. A Lenin-fiúk tapasztalatlanok voltak, és a nehéz helyzetben sokat lefogtak közülük. Az ellenforradalmi lapok dühödten üvöltöztek akasztófáért – a Lenin-fiúk: rablók, gyilkosok! A rablás vádját később maga Váry főügyész[6] is kénytelen volt megcáfolni. A gyilkosságot Horthyék fogalmai szerint értelmezték: a Lenin-fiúk áldozatának számítottak mindenkit, aki a Tanácsköztársaság elleni fegyveres harcban elesett. Közönséges gyilkosként kezelték és ítélték halálra őket.

De még ebben a fullasztó ellenforradalmi világban is volt férfi, aki elégtételt adott nekik. A Margit körúti katonai börtönben volt egy fogoly, akivel Horthyék nem dicsekedtek. Titokban tartották a nevét, hallgattak róla: Stromfeld Aurél, a magyar Vörös Hadsereg zseniális vezérkari főnöke. A soviniszta-nacionalista ellenforradalmi hullám számára végtelenül kínos volt, úgy bel-, mint külpolitikailag, hogy az a katonai stratéga, aki terveivel, szervező munkájával megállította az országra támadó cseh és román burzsoá divíziókat, és számbeli fölényük ellenére olyan sikerrel verte vissza őket, most azoknak a foglya, akik „nemzetmentő" frázisaik kíséretében az ellenséges seregeket behívták az országba. Elkülönítették a többiektől, és igyekeztek megnyerni maguknak, árulásra bírni, korrumpálni. De mégis, egy alkalommal az udvaron találkozott a Lenin-fiúkkal és Korvin Ottóval. A hadvezér, akinek a képességeit még az Osztrák–Magyar Monarchia is elismerte, akinek tehetségét az egész világ tisztelte, a „régi iskolájú" katona, vigyázzba meredve tisztelgett megláncolt elvtársai előtt.

Lenin „fiainak" nevezte őket, Stromfeld tisztelgett előttük. Az el-

lenforradalom „lumpenproletár", „hintáslegény"-típusoknak állította be őket. A tény, hogy egyik sem tartozott a munkásság perifériku elemei közé – nem zavarta Horthyékat.

Jólesett látnom, mennyire szerették Tibort. Annyira szerették, hogy ez rám is átsugárzott. Engem is szerettek. Kértem őket, vigyázzanak Tiborra. Nemcsak megígérték, de meg is tartották ígéretüket. Szerettem a fiúkat, úgy éreztem, ők a legkövetkezetesebbek: hitükben, cselekedeteikben, életükben.

A különvonaton szigorú fegyelem volt. Gerley[7] és Mann[8] parancsnokok engedélye nélkül senkinek sem volt szabad elhagynia a vonatot. A szerelvény körül éjjel-nappal őrség állt.

Pár éve kezdtem kutatni a „fiúkat", és megtaláltam azokat – néhányat csupán –, akik életben maradtak. Három évvel ezelőtt a Bratislavai Párttörténeti Intézetben találkoztam Krajcsoviccsal.[9] Megismert, sírva ölelt át, úgy üdvözölt. Velki Dur faluban pedig Pálinkás elvtárssal[10] sikerült találkoznom.

Mindkettőjükkel sokat beszélgettem. De van, amit szavakkal nem lehet leírni: az érzéseket, ahogy a proletárdiktatúrára, Szamuely Tiborra emlékeztek.

Krajcsovics elvtárs elmondta, hogy Tibor éjjeleken át írt és dolgozott a különvonaton is. Krajcsovics őrségben állt, és nézte a vonatablakot, hogy mikor oltja el Tibor a lámpát, mikor fekszik le végre. Bort, pálinkát inni – tilos volt. Tibor együtt evett velük, mindig másmás asztalnál. A koszt „háborúsan" egyszerű – sovány – volt . . .

A rögtönítélő rendkívüli törvényszék közlekedésének megoldása nagy gondot okozott Tibornak. A gyorsaság – életkérdés volt. Tibor lefoglaltatott egy hatalmas, vörös színű „sínautót". Többször használta is. De vonat helyett leginkább autóval – amelyre két géppuskát szereltek – „rohant be" az ellenforradalom által megszállt területekre (Solt, Kalocsa), és lélekjelenlétével, bátorságával többször megfordította a helyzetet, Leiritz mindig vele volt, és egy másik munkatársa, Köves János elvtárs,[11] akit később Ostenburgék[12] a feleségével együtt kivégeztek Siófokon. Sokszor utazott Tiborral Kovács Lajos, Gábor Antal,[13] Kovács Gyula (ő volt a különvonat politikai biztosa). Kovács Gyulát és Gábor Antalt Tibor még az illegalitásból, a rokkantkórházból ismerte.

A rögtönítélő rendkívüli törvényszék vonata gyakran szállított élelmiszert is Budapestnek. Akkor nagy szükség volt rá. Krajcsovics József mesélte, hogy júniusban, Szolnokon, volt vöröskatonák raboltak, fosztogattak, és összeállítottak egy szerelvényt, megrakták a lopott holmikkal, Pest felé irányították a szállítmányt. Szamuely és csoportja Cegléden feltartóztatta a vonatot, és a zsákmányt lefoglalva, a fővárosba szállította, a lefülelt főcinkosokkal együtt.

A rendkívüli törvényszék többnyire öt, de előfordult, hogy tíztagú bizottságból állt. Néha Budapestről is eljöttek illetékesek, hogy részt vegyenek a kihallgatásokon és ítélkezésekben. A helyi tanács egy-egy küldötte minden esetben tagja lett a bizottságnak. Minden ítéletről jegyzőkönyvet készítettek, amit külön futárral azonnal továbbítottak Budapestre.

A proletárdiktatúra bukása után a Margit körúti katonai börtönben Horthyék bele akartak keverni a Lenin-fiúk perébe. Maguk a fiúk tiltakoztak ez ellen. De én úgy érzem – és éreztem akkor is –, én is felelősséggel tartozom, és vállalom a felelősséget Tibor és a Lenin-fiúk cselekedeteiért.

Tibor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom válságos napjaiban tanulta meg az ellenforradalmárok és az ellenforradalom elleni harcot. Moszkvában Dzerzsinszkij Szamuelyvel és Jancsik Ferenccel a Dresden-szállóban és a harcok színhelyén beszélte meg a támadás terveit. Dzerzsinszkij láthatólag szerette, becsülte Tibort.

„Adja át fiaimnak" – mondta Lenin Tibornak, és ő elhozta, átadta az érmeket. A tanácshatalom bukása után Krajcsovics ásta el mind a harminchatot Kispesten.[14] Nyomuk veszett azóta.

De viselőinek emléke nem veszhet el. Él a magyar munkásság szívében.

1966.

KEREKES ÁRPÁD: VALLOMÁS

„Kerekes Árpád írta ezt a vallomást, börtönében, miután félholtra kínozták a detektívek, hogy Tibor ellen valljon, s azután »emléket« kértek tőle, autogramot Szamuely Tiborról. Úgy nyomtatjuk le helyesírási hibákkal együtt, amint a levelet írta egy magyarországi munkás, akinek a burzsoázia nem adott módot arra, hogy rendesen megtanulja az anyanyelvét írásban is."

(Kun Béla: *Emlékezés Szamuely Tiborra*)

Előadom, hogy 1919. ápr. hó 3-tól, amikor legelőször volt szerencsém Szamuely Tibort megismerni, mint Népbiztost és a rögtönitélő törvényszék elnökét, akinek a karhatalmi különítményében teljesitettem szolgálatott, egész 1919. augusztus hó 1-ig, amidőn a kommunizmus letörésével kapcsolatban fogságba estem. E rövid három hónap alatt szerzett tapasztalatajimból a konzekvenciát levonva, megemlíthetem, aszt, hogy Számuely Tibornak a sok közül csak egy rosszoldala volt, amit úgy neveznek, hogy kőszívűség azokkal szemben, akik nem úgy cselekedtek, mint ahogy aszt ő, vagy a komün társadalom törvényei megkívánták, ebben a tekintetben protekciós kivételt nem ismert senkivel szemben, a bizonyságát mutatja az, hogy nekünk is, kikk közvetve – szolgáltunk nála, olyan parancsot adott ki, hogy aki jogtalanul, az ő tudta nélkül valamit csinál, vagy elsajátít, azt rögtön főbelöveti, és ebben tekintetben tartottunk is tőle, mert látván azt, hogy amit ő mond vagy mondott valahol, nem tágítva úgy kellett lenni. Ennek a meggörcsösödött szívének villámgyors gondolataiból eredő határozott, mindenre visszaemlékező magyarázata vagy parancsa mindenkiben nagy feltűnést keltett, eszt magyarázom én az ő jobbik oldalának, ami a rosszal egybekapcsolva elvesztette egyen súlyát, s így fejét a meggörcsösödött szív teljesen bitorolta. Tehát ennek magyarázható az, hogy oly kíméletlenül ítélkezett azok felett, akik a fent említett törvények ellen vétettek. Említésre méltatom még azt is, hogy ennek a marékbaszorított szív gazdájának szája nem csak arról volt ismeretes közöttük, hogy jól tudott parancsot osztogatni, hanem bátor elhatározását és bátor magatartását úgy az ellenséggel szemben, mint bárhol dicséretre méltónak tartom a szeszes italok ivását szigorúan megtiltotta, mindenütt, úgyszintén őt sem láttam tiszta víznél, vagy

málnaszörpnél egyebet inni, ennek bizonyságául megemlítem, hogy az utolsó hónapban lent volt Siófok környékén, a gyermeknyaraltatást ellenőrizni én kíséretnek kirendelve melléje vacsoráztunk a Strand vendéglőben énelőttem ismeretlen egyénnel, ahol hallottam a kijelentését, hogy kávéházba vagy ehhez hasonló helyre nem járok, szeszes italt nem iszok, kártyázni meg nem tudok, legfeljebb újságot olvasok szabad időmben. Ezeket csak azért említem, mert tudtommal a közvélemény azt hiszi, iszákos és azért csinál illetve ítél oly szigorúan.

A férfias egykedvűségéről mondom, mikor kiment Oroszországba repülőgépen, majd visszatértekor hozott magával 200 kg suju, autógummit, mint Cegléden állomásozva akkor láttam, mikor Szamuely Tibor odaérkezett és öccsével olyan közömbösen szorított kezet, mintha Soroksárról jönne legalább is.

Budapest, 1919. szeptember hó 16.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ[1] A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MEGDÖNTÉSÉRŐL

A VILÁG PROLETÁRJAIHOZ

Elvtársak!

Rettenetes árulás történt. Magyarországon a szovjethatalom összeomlott az imperialista rablók és a szociálárulók szörnyű árulásának súlya alatt. A II. Internacionálé vezérei, akik támogatták az imperialista mészárlást, letörték a nemzetközi tiltakozó sztrájkot. Győztek az imperialista bandavezérek, élükön Clemenceau-val. Ultimátumuk a következő volt: „Döntsétek meg a tanácskormányt, akkor békében hagyunk benneteket."

És itt megmutatkozott a volt szociáldemokrata párt minden aljassága. Felesküdött a proletárdiktatúrára. Megegyezett a Kommunisták Magyarországi Pártjával. Sőt, egyesült ezzel a párttal. Ünnepi gyűléseken, a tanácskongresszuson, a pártkongresszuson azt hangoztatta, hogy utolsó csepp véréig harcol a kommunizmusért. Egyesülve a kommunista párttal, befurakodott a III. Internacionáléba.

Ennek a pártnak a homlokán most a Kain-bélyeg ég. Elárulta a proletariátust, a forradalmat, a dicső magyar kommunista pártot, az Internacionálét. Titokban szövetkezve a versailles-i gyilkosokkal és a hazai ellenforradalmárokkal, az imperialisták aranyaira és a hóhérszuronyokra támaszkodva megdöntötte a kommunista proletariátus uralmát. Ezek a „tiszta-szocialisták" most visszaállítják a magántulajdont. Egyesült erővel támogatja őket a Népszövetség minden állama. A kormány élére a munkásgyilkos Peidlt,[2] a magyar Noskét[3] állították.

Kiütközött a szociálpatrióták áruló természete. Mint ahogyan vérbe fojtják a forradalmat Németországban a scheidemannisták és kautskysták,[4] mint ahogyan ténylegesen támogatják a cári generálisokat az orosz „szociálforradalmárok" és mensevikek, mint ahogyan széltébenhosszában árulja a munkásosztályt a rabló Népszövetségnek a berni sárga Internacionálé[5] – úgy vitték a romlásba a magyar szociálárulók a nemzetközi proletariátus büszkeségét, a Magyar Tanácsköztársaságot.

A tőke provokátorainak és felbérelt hóhérainak nincs helyük a III. Internacionáléban!

Menjenek a II.-ba, a Brantingokhoz[6] és Thomasokhoz,[7] Noskékhoz és Kautskykhoz!

A Kommunista Internacionálé, meggyászolva a Magyar Tanácsköztársaság elestét, és dicső vezérének, Szamuely Tibornak halálát, felhívja a világ proletárjait, tömörüljenek még szorosabban a kommunista zászló körül, fokozzák támadásukat a tőke erődítményei ellen.

Napjaink hatalmas történelmi összecsapásában nemcsak hatalmas történelmi győzelmek, hanem szörnyű vereségek is lesznek. De Finnország és Szibéria véres tapasztalatai megmutatták, hogy nem lehet tartós az ellenforradalom győzelme azokban az országokban, ahol már volt szovjethatalom. Mindenfelé a felkelés hullámai törnek fel. A mi végleges győzelmünk éppoly elmaradhatatlan, mint a burzsoázia és a szociálárulók pusztulása.

A Kommunista Internacionálé állhatatosságra, férfiasságra és kitartásra szólítja fel a magyar proletariátust. Munkára fel, elvtársak! Szervezzétek meg késlekedés nélkül az illegális kommunista pártot! A magyarországi véres lecke megtanította a világ proletárjait arra, hogy a szociál-megalkuvókkal semmiféle koalíció, semmiféle kompromisszum nem lehetséges. El kell söpörni a megalkuvó, áruló vezéreket. Új embereknek kell a mozgalom élére állni. Ezeket a munkásosztály adja. Hiszen övé, s nem ellenségeié a győzelem.

Szovjet–Magyarország elveszett – éljen Szovjet–Magyarország!

Éljen a Magyar Kommunista Párt!

Éljen a világ munkásainak forradalma!

Éljen a kommunizmus!

Moszkva, 1919. augusztus 5.

A Kommunista Internacionálé
Végrehajtó Bizottságának elnöke
G. Zinovjev

KOMMUNYISZTYICSESZKIJ INTYERNACIONAL, Moszkva-Pétervár. 1919. augusztus, 4. szám. (Oroszul.)

A GYŐRI HÍRLAP 1919. AUGUSZTUS 15-I HÍRADÁSA

Szamuely Tibor hullájáát exhumálták. Bécs, aug. 14-én.

A Correspondens Expressnek jelentik Savanyúkútról. A magyar kormány rendeletére tegnap éjjel exhumálták a savanyúkúti temetőben Szamuely Tibor holttestét. A bolsevista uralom legkegyetlenebb hóhérának hullájáról fényképfelvételeket készítettek el, azután fejét levágták, hogy a bécsi törvényszéki orvosszakértők megvizsgálják, és megállapítsák, vajon a koponya hátsó részén vannak-e sérülések, amelyekből gyilkosságra lehet következtetni.[1] Noha az exhumálás késő éjszaka történt, mégis nagyszámú tömeg vette körül a sírt, és köveket dobott a koporsóra, szidalmazták Szamuelyt. A Neue Freie Presse jelentése szerint Bécsújhelyen az a hír terjedt el, hogy Szamuely nem maga vetett véget életének, hanem agyonlőtték. Illetékes helyről ezzel szemben kijelentik, hogy Szamuely öngyilkosságát kétségtelenül megállapították.

GYŐRI HÍRLAP, 1919. augusztus 15.

EGON ERWIN KISCH:
SZAMUELY TIBOR ÁTMEGY A HATÁRON

A magyar népbiztosok vonata elhagyta Budapestet, és Bécs felé robogott. Az osztrák kormány és a győztes nyugati hatalmak sértetlenséget és menedékjogot biztosítottak a tanácskormány tagjainak, csak távozzanak Magyarországról, mert tartottak a magyar munkásság elkeseredett ellenállásától és bosszújától, ha vezéreit megölik.

A határ közelében a vonat megállt a nyílt pályán. Egy fiatalember szállt le a vagonból.[1] A kupé ablakából társai sokáig követik tekintetükkel, ahogy lassan bandukol az elhagyott mezőkön. Védtelen, magányos ember – de az egész világon ismerik a nevét. A burzsoázia, a reakció emberei tegnap még gyűlölték, gyalázták.

Szamuely Tibor most egyedül és lassan mendegél, távozik hazájából. Azért küzdött, hogy Magyarország proletariátusa felszabaduljon úgy, amint azt Oroszországban látta. Mindent feláldozott ezért, békéjét, nyugalmát, nevét, népszerűségét azok körében, akikkel együtt dolgozott és küzdött, feláldozta forrón szeretett anyját és fiatal feleségét is, akivel csak pár hónapja kelt egybe. És megérte, hogy ezeket a bilincseket lerázták, de aztán azt is látta, hogy a magyar tőkés urak, akik tegnap még ádáz háborús uszítók voltak, az úgynevezett „ellenséggel" szövetkezve leverték a munkásságot. A bilincseket újra rájuk verték. A magyar munkásság már nem volt szabad többé.

Ő pedig egyedül vándorol. Tekintetét nem fordítja egyszer sem arra, amerre a vonat elvtársait Ausztria felé viszi. Abban az országban nem ígérkezik semmi jó Szamuely Tibor számára.

Maradjon hát itt fogolynak, túsznak?

Azt nem!

Lehet, hogy itt folytatja tovább forradalmi munkáját, él, mint az űzött vad, de amíg él, eszméjéért harcol. Ha kell, meg is hal értük. Harmadik eshetőség nincs.

A haláltól nem fél. Elégszer találkozott vele. Valamikor népszerű,

kedvelt újságíró, a forradalomban kíméletlenül kellett fellépnie a proletariátus véreskezű ellenségeivel szemben, az árulókkal, a fizetett kártevő ügynökökkel szemben. Nem volt szabad szentimentálisan gyöngének, vajszívűnek lennie. Könyörtelenül kellett lecsapnia, hogy féljenek tőle. Az volt a szerepe, hogy mint a madárijesztő, sakkban tartsa az ellenforradalmat. Tudta, hogy neve, mint Damoklész-kard az összeesküvők feje fölött lebeg. Elég alkalmat nyújtottak neki ahhoz, hogy megcáfolja a külföldön terjesztett rágalmakat a „Tanács-Magyarországon tomboló rémuralomról", elmondotta volna, hogy ő távolról sem vérengző ember, egyáltalán nem szadista. Nem tette. Bár milliószorta jobb szerette volna, ha szeretik, bíznak benne, de nem szólt, hallgatott. „Hadd gyűlöljenek az emberek, fő dolog, hogy féljenek tőlem" – mondotta.

Ez a félelem a forradalom ügyét szolgálta.

Szamuely Tibor, az önfeláldozás példaképe, egyedül ballag a tarlókon, mezőkön végig a határ felé. Talán odaát még jobban dolgozhat a pártért, mint hazájában, azokért az eszmékért, amikért mindenét feláldozta.

Nagyon csekély eszközök állanak az új munkához rendelkezésére, és nagyon megcsappant erők. Elegendők lesznek-e a holnap harcaihoz?

Észre sem vette jóformán, már túl volt a határon. Az élete ezek szerint már nem volt veszélyben. De mit bánta ő az életveszélyt? Fő, hogy küzdhet tovább, hogy szabad ember marad.

De nem maradt szabad sokáig: az osztrák határőrök fölismerték és feltartóztatták. Az élete talán nem volna veszélyben az osztrák zsandárok őrizete alatt. De a szabadságának vége, és ezzel élete is elvesztette értelmét. A nagy ügynek semmi haszna belőle.

Előkereste a zsebkendőjét, hogy izzadt homlokát megtörölje. A zsebkendőben egy kisebbfajta revolver bújt meg. Halántékához igazította a csövét, és nyugodtan elrántotta a ravaszt.[2]

Szamuely Tibor meghalt.

A bécsújhelyi hatóságok nem engedték meg, hogy a forradalom kérlelhetetlen katonája helyet kapjon a köztemetőben.

STORMGLACKAN, 1919. (Svédül.)

Aranyossi Pál (1887–1962)

Újságíró, műfordító. A Nagyváradi Napló, a Pesti Napló, a Világ munkatársa volt, a Tanácsköztársaság idején a Vörös Újság szerkesztőségében dolgozott, ezért 1920-ban emigrációba kényszerült. Bécsben, Berlinben, Párizsban élt, majd a német megszállás után hazatért, és részt vett az illegális pártmunkában. Számos külföldi kommunista lap közölte írásait, amelyekben elsősorban a magyarországi események igaz képét írta meg. Ő volt a szerkesztője a Regards című baloldali francia képeslapnak, dolgozott Barbusse lapjában, a Monde-ban is. A felszabadulás után a Szabadság című napilap, majd különböző folyóiratok munkatársa, a Szikra könyvkiadó szerkesztője volt. *Prince* 277 és *Casanova Párizsban* című regényei több nyelven megjelentek. Sok regényt fordított magyarra, többek között Victor Hugo és Anatole France műveit.

Becsey János (1896–1964)

Nyomozó, forradalmár. A Tanácsköztársaság alatt a Belügyi Népbiztosság karhatalmi különítményénél dolgozott Korvin Ottó munkatársaként, részt vett az ellenforradalmi szervezkedések fölszámolásában. A Tanácsköztársaság bukása után elfogták, végigjárta az ellenforradalmi rendszer börtöneit, majd a hírhedt szegedi Csillagbörtönbe került. Hat év börtön után szabadult, rendőri felügyelet alá helyezték. A felszabadulást követő időben Ráckeresztúron élt. Harcolt az 1956-os ellenforradalom ellen, a harcokban megsebesült.

Berényi László (1898–)

Villanyszerelő, forradalmár, Lenin-fiú. Az I. világháborúban az I. honvéd gyalogezred katonája. A Tanácsköztársaság idején Szamuely Tibor különítményének tagja. Hősiesen harcolt Szolnok visszafoglalásakor, a dunántúli ellenforradalom leverésekor és egyéb ellenforradalmi megmozdulások elfojtásakor. A Tanácsköztársaság bukása után forradalmi tevékenységéért nyolc évi börtönbüntetésre ítélték, a váci fegyházba került. 1928-ban szabadult a börtönből, eredeti szakmájában azonban nem tudott elhelyezkedni, a rendőrség állandóan zaklatta. 1944-ben partizántevékenységet fejtett ki. A felszabadulás után villanyszerelőként dolgozott, később a Ferihegyi repülőtér üzemvezetője lett. Jelenleg nyugdíjas.

Deschelák Rudolf (1898–)

Nyomdász. 1916-ban az olasz frontra kerül, megszökik, elfogják, a börtönből az őszirózsás forradalom szabadítja ki. A Tanácsköztársaság alatt vöröskatonaként szolgál az I. Vörös Ezred IV. zászlóaljának VII. századánál. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrál, később hazatér, nyomdászként dolgozik, részt vesz a szakszervezeti mozgalomban. 1945-ben Illés Béla Új Szó című lapjának nyomdai lehetőségeit biztosítja. 1956-ban harcol az ellenforradalom ellen.

Dobos István (1892–1937)

Repülő. Szegény kubikos családból származott, asztalosmesterséget tanult, majd vándorasztalosként Budapestre jött. Több hangárban dolgozott. Adorján János mérnök segítségével 1911-ben repülőgépet készített, és részt vett a bécsi repülőgép-bemutatón. 1913-ban pilóta-vizsgát tett, ettől kezdve Albertfalván mint berepülő pilóta működött. A világháború alatt egyike volt az Osztrák–Magyar Monarchia leghíresebb pilótáinak, a budapesti műegyetem oktató-pilótájaként is tevékenykedett. A Tanácsköztársaság alatt páratlan bravúrral vezette a

Szamuelyt vivő repülőgépet, leszállás nélkül, Budapestről az ukrajnai Vinnyicáig és vissza. A Tanácsköztársaság bukása után rövid időre bebörtönözték. Később Asbóth Oszkár segítségével újrakezdte repülői pályafutását, karrierje érdekében a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéről elítélő nyilatkozatokat tett. A harcászati repülőgépek korszerűsítésén is tevékenykedett. Repülőgép-bemutató alkalmával halt meg.

Dobos Istvánné

Dobos István pilóta felesége.

Doskocz, Andrzej (1900–)

Lengyel forradalmár. Az osztrák–magyar hadsereg katonájaként vett részt az I. világháborúban. 1918. október 31-én érkezett Budapestre. A kommunisták februári letartóztatása idején börtönbe került. A Tanácsköztársaság alatt az I. nemzetközi ezred II. századának 1. szakaszában harcolt. Részt vett a püspökladányi harcokban, Szolnok visszafoglalásában, a románok elleni sikertelen tiszai offenzívában. A Tanácsköztársaság bukása után kalandos úton 1922-ben a Szovjetunióba menekült. A II. világháború után tért vissza hazájába.

Erős Miklós (1890–1969)

Forradalmár munkás, csekista. 1911-ig textilipari szakmunkásként dolgozott Budapesten. 1911-ben besorozták, a haditengerészethez került. 1914-ben az orosz frontra küldték, ahol 1916-ban forradalmi tevékenységéért letartóztatták. Az Októberi Forradalom győzelme után internacionalistaként előbb Vorosilov parancsnoksága alatt harcolt, majd Sztálin vezérkarának megbízásából az élelmezési csapat vezetője lett. 1919-ben Lenin közvetlen intézkedésére a Csekához került, s Dzerzsinszkij vezetésével felszámolta a Szovjetunióban levő magyar tisztek Tanácsköztársaság elleni szervezkedését. Szamuelyt Kijevből

Moszkvába kísérte. A Csekában, majd a rendőrségen dolgozott, az intervenciót követő békés építés idején pedig visszatért eredeti szakmájához. A Szovjetunióban halt meg.

Fodor Oszkár (1886–1968)

Újságíró, lapszerkesztő. Újságírói munkáját vidéken kezdi, majd Budapestre jön, pénzügyi lapoknál dolgozik, közgazdasági újságíró lesz. 1911-ben megalapítja a Pénzvilág nevű gazdaságpolitikai és pénzügyi folyóiratot, amelynek 1919. februárjáig szerkesztője, ekkor a lapot átadja sógorának, a baloldali szociáldemokrata, később kommunista Berkes Ferencnek, de mint a lap munkatársa tovább dolgozik, a Tanácsköztársaság alatt is gazdaságpolitikai cikkeket ír a Kurírral egyesülő, A Munka Világa néven megjelenő lapba. A Tanácsköztársaság bukása után 1920-ban kiválik az újjáalakuló Pénzvilág szerkesztőségéből. 1920-ban Fenyő Miksával és Gellért Oszkárral együtt részt vesz a Nyugat-részvénytársaság megalapításában. Újságírói tevékenységét az Esti Kurír közgazdasági rovetvezetőjeként folytatja. A két világháború között sok haladó írónak, költőnek, festőnek nyújt anyagi támogatást. A felszabadulás után a Magyar Nemzet munkatársa. Önálló művei: *Tengerre magyar,* 1909; *Magyarország és a közép-európai vámunió,* 1915; *Liberális sajtó, bulvársajtó,* 1958. 1962-ben egyetemi jegyzet formájában összeállította és bevezetővel látta el Szamuely Tibor Pénzvilágban megjelent írásait. Hagyatékában fennmaradt művei közül a legjelentősebbek: *Molnár Ferenc-monográfia, A magyar anekdotakincs, A toll magyar mártírjai.*

Gábor Antal (1896–)

Forradalmár munkás, Lenin-fiú. Lakatosként dolgozik Budapesten a világháború kitöréséig, azután az olasz frontra kerül. 1918-ban a hadseregből megszökik, visszatér Budapestre. 1919 januárjában belép a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A Tanácsköztársaság alatt Szamuely különítményének tagja, a Rögtönítélő Törvényszék páncél-

vonatán teljesít szolgálatot. A Tanácsköztársaság bukása után bebörtönzik, egy francia újságíró menti meg, kijut Romániába, ahonnan Jugoszlávián át Ausztriába megy. Tevékenyen részt vesz az osztrák munkásmozgalomban. Jelenleg is Ausztriában él.

Garasin Rudolf (1895–1970)

Nyomdász, katona, forradalmár. Az első világháborúban az orosz frontra kerül. Részt vesz a hadifogoly-szervezkedésekben. Az Októberi Forradalom aktív katonája, az internacionalista csapatok egyik szervezője. A ljubimi Vörös Gárda osztagparancsnoka, később a Jaroszlavlban működő Cseka-zászlóalj parancsnoka. 1918-ban részt vesz a baloldali eszerlázadás leverésében, majd az Önálló Internacionalista Lovasezred törzsparancsnoka lesz, Podvojszkij vezérkarához tartozó ezrede jelentős harcokat vívott az ukrán fronton. Leszerelése után a Vengerszkaja Rabocsaja Druzsina, a leszerelt internacionalistákat foglalkoztató szerv dolgozója, 1921-ben a magyar politikai elítéltek kicserélési akciójának egyik vezetője. A második világháborúig gazdasági vezetőként dolgozik a Szovjetunióban. A szovjet hadsereg őrnagyaként részt vesz hazánk felszabadításában. Hazatérte után a fegyveres erőknél teljesít szogálatot ezredesi rangban. Később hazánk mongóliai nagykövete. 1965-ben a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Vörös Zászló-renddel tünteti ki. Egykori, internacionalista harcairól szóló visszaemlékezéseit 1967-ben *Vörössapkás lovasok* címmel jelentette meg.

Gerley Géza (1897–1953)

Forradalmár munkás, Szamuely különítményének egyik parancsnoka. Az első világháborúban az orosz frontra került. 1918-ban megszökött a frontról, Nyitrára ment, majd Budapestre jött, ahol decemberben belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A Tanácsköztársaság idején a Belügyi Népbiztosságon dolgozott, később osztagával együtt beosztották Szamuelyhez. A Tanácsköztársaság bukása után

Csehszlovákiába menekült. Forradalmi tevékenysége miatt ismételten letartóztatták, a Horthy-rendszer pedig kiadatását sürgette. 1928-ban amnesztiában részesült. 1929-ben belépett Szlovákia Kommunista Pártjába. A második világháború alatt többször is letartóztatták, feleségét koncentrációs táborba vitték. A felszabadulás után a nyitrai népbíróság elnöke lett, később vidéki lapszerkesztőként dolgozott.

Gisztl Pál (1882–1970)

Nyomdász, forradalmár. Az első világháborúban az orosz frontra került. Részt vett a hadifogoly-szervezkedésekben, a Szociális Forradalom nevű lap munkálataiban, a baloldali eszerlázadás elleni harcokban. 1919 márciusában forradalmi megbízatással tért haza, bekapcsolódott a kommunista párt harcaiba. A Tanácsköztársaság alatt a IV. kerületi Katonatanács Végrehajtó Bizottságának tagja volt. A Tanácsköztársaság bukása után a szakszervezeti mozgalomban fejtett ki kommunista tevékenységet. Később a szakszervezeti munkaközvetítő hivatal vezetője lett. A felszabadulást követő időben ugyanezen a poszton dolgozott, innen ment nyugdíjba 1954-ben.

Havas András (1892–1953)

Orvos. Iskoláit Debrecenben, majd Nyíregyházán végezte, később Budapesten orvosi diplomát szerzett. 1918 februárjában az Ericsson gyárból átalakított Hadigondozó Kórházban dolgozott, itt rejtette el lakásán a februári letartóztatások után illegalitásba vonult Szamuely Tibort. A Tanácsköztársaság idején a rokkantügyekkel foglalkozott. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, később Olaszországban élt. A felszabadulás után orvosként dolgozott.

Kerekes Árpád (1896–1919)

Vasesztergályos, forradalmár, Lenin-fiú. Az első világháborúban a haditengerészethez került. Részt vett az 1918. februári cattarói felkelésben. 1918 decemberében belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A Tanácsköztársaság idején Szamuely különítményének tagja. Következetesen harcolt az ellenforradalmi megmozdulások ellen. „. . . Én, a veszedelmet látva, hamar magamra öltöttem a fekete bőrruhát, ami később a burzsoázia veszedelme lett, és több munkástestvéremmel útnak indultunk a kiváltságos osztály ellen azzal az erős elhatározással, hogy megvédelmezzük a veszélyben levő proletárdiktatúrát . . .” – írta bucsúlevelében. A fehérterror első napjaiban fogták el. A tárgyaláson tudatos kommunistának vallotta magát. Nem kért kegyelmet. „. . . Most pedig büszke, felemelt fővel megyek bitófám alá – üzente. – Igaz, jobb szerettem volna Budapest utcáin elvérezni, mint így meghalni. De azért ezt sem szégyellem, mert mint előharcosa az eszmének, biztosan tudom, hogy nemsokára elérkezik a proletariátus diktatúrája . . .” 1919. december 29-én végezték ki a Margit körúti fogházban.

Kisch, Egon Erwin (1885–1948)

Német nyelven író, cseh származású publicista és riporter. Írásai a műfaj klasszikusává avatják. Mérnöki tanulmányait félbeszakítva Prágában, majd Berlinben újságíróskodott. 1918-ban részt vett a bécsi háborúellenes sztrájkokban, az illegális katonatanács tagja, majd a Vörös Gárda vezetője volt, és belépett az osztrák Kommunista Pártba. A két világháború közt Európa legtöbb országát, sőt más földrészek nagy területeit is bejárta. Mindenütt bírálta a polgári világot, ostorozta a harmincas évek fasizmusát, és pártosan védte a szocialista rendszer vívmányait. A Hitler-uralom alatt emigrációban élt, 1946-ban visszatért Csehszlovákiába. Műveivel megteremtette a német nyelvű szocialista irodalmi riportot, annak első és mindmáig legjelentősebb képviselője lett. Főbb művei: *Prágai kalandok,* 1919; *Klasszikus zsurnalizmus, Az újság mesterművei,* 1922; *A száguldó riporter,* 1924; *Cá-*

rok, pópák, bolsevikek, 1926; *Vakmerőségek világszerte,* 1927; *Versengés az idővel,* 1928; *Csillaglobogós paradicsom,* 1929; *Ázsia újjászületett,* 1932; *Íme Ausztrália,* 1937; *Mit láttam Mexikóban?* 1945.

KOVÁCS GYULA (1893–)

Fodrász, Lenin-fiú. Az első világháborúban megsérül, leszerelik. Budapesten forradalmi tevékenységéért 1918 decemberében letartóztatják. Mint hadirokkant később az Ericsson gyárból átalakított Hadigondozó kórházba kerül. A Tanácsköztársaság alatt előbb Mosonmagyaróváron dolgozik politikai megbízottként, később Szamuely különítményében harcol. A dunapataji harcokban megsebesül. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekül, később Franciaországban él, a felszabadulás után tér haza, eredeti szakmájában dolgozik. Jelenleg nyugdíjas.

RJABIMIN, LEONYID SZERGEJEVICS (1897–1969)

Szovjet újságíró, szerkesztő. Korán bekapcsolódik a forradalmi munkába, az Októberi Forradalom aktív harcosa. 1919-ben Podvojszkij titkáraként dolgozik az ukrán fronton. Podvojszkij és Szamuely 1919 májusi találkozása idején a propaganda-munka irányítója. A JUGOROSZT szervezőinek egyike. Később az Ogonyok nevű folyóirat helyettes szerkesztője, a Pravda osztályvezetője, a TASZSZ főszerkesztője.

SZAMUELY TIBORNÉ SZILÁGYI JOLÁN (1895–1971)

Festőművész, grafikus, Szamuely Tibor felesége. 1914–1916-ig az Iparművészeti Iskola tanítványa, 1916-ban rendezik meg első kiállítását a Nemzeti Szalonban. 1917–1919-ig Kernstok Károly Képzőművészeti Szabadiskoláján tanul. 1918-ban Biró Mihállyal megalapítja a grafikus művészek szakszervezetét. 1919. március 21-én házasságot

köt Szamuely Tiborral. A Tanácsköztársaság alatt az Oktatásügyi Népbiztosságon mint titkár dolgozik, s plakátokat fest. 1919 novemberében, a börtönből szabadulva, Bécsbe menekül. 1921-ben a Moszkvai Vhutemasz rajziskolán tanul. 1923–1933-ig a német Kommunista Párt Központi Bizottsága Agitációs Osztályának munkatársa, rajzolója. Kommunista lapok grafikusa, szatirikus lapok szerkesztőségi munkatársa, alapító és vezetőségi tagja a forradalmi művészek szövetségének, a Komját Aladár által létrehozott Sarló és Kalapács nevű folyóiratnak. 1933-ban a Szovjetunióba menekül a hitleri fasizmus elől, a leningrádi Festőakadémia továbbképző tanfolyamán tanul. A világháború alatt antifasiszta rajzokat, karikatúrákat, plakátokat készít. 1948-ban tér haza. 1948–1955-ig az Új Világ nevű lap rajzolója és művészeti cikkírója. Művei a hazai kiállítótermeken kívül Bécsben, Berlinben, Moszkvában, Pekingben, Prágában és Hanoiban rendezett kiállításokon szerepelnek. Művei a magyarországi politikai szatirikus grafika egyik kimagasló képviselőjévé avatják. 1960-ban megjelenik karikatúra-albuma, 1966-ban *Emlékeim* című könyve. 1969-ben életművéből a Nemzeti Galéria rendezett gyűjteményes kiállítást.

Zalka Máté (1896–1937)

Író, tábornok, forradalmár. Felsőkereskedelmi iskolában érettségizett. Szülei ügyvédnek szánták, de színész lett. Az I. világháborúban előbb az olasz frontra került, Doberdónál harcolt, majd az orosz frontra helyezték át, itt sebesülten hadifogságba esett. 1917 tavaszán a krasznojarszki hadifogolytáborban kapcsolatba került a szervezkedő, kommunista érzelmű hadifoglyokkal. 1919 végén, a Vörös Hadsereghez csatlakozva, egyik vezetője lett az orosz állami aranykészletet európai területre visszaszállító „aranyvonat"-nak. A Nemzetközi Lovasezred élén küzdött az ukrán fronton, a szovjet kormány a Vörös Zászló Renddel és díszkarddal tüntette ki. A polgárháború befejezése után előbb a szovjet állam diplomáciai futára, majd a Moszkvai Forradalmi Színház, később az Állami Könyvkiadó igazgatója lett, egyik alapítója és hosszú ideig titkára a Vörös Hadsereg írószervezetének. Alapító tagja volt a Forradalmi Írók és Művészek Szövetségének,

1924-től 1932-ig vezetőségi tagja a Szovjet Proletárírók Szövetségének. A forradalmi események forgatagában hozta létre írói életművét. Írói útját százznál több kisebb elbeszélése, néhány regénye, közel hatvan megjelent kötete jelzi. 1936 októberében Spanyolországba utazott, Lukács Pál néven a spanyol köztársasági hadsereg egyik parancsnoka lett. Megszervezte a legendássá vált 12. Nemzetközi Brigádot. Az aragoniai fronton, a terueli csatában, Huescónál halt hősi halált. Magyarul megjelent művei, Magyarországon: *Doberdó,* 1947; *Lovaskaland rádióval,* 1951; *Válogatott elbeszélései,* 1952; *Ivanov és más elbeszélések,* 1954; *A bolygók visszatérnek,* 1966; *Az éneklő börtön,* 1967; *A tábornok,* 1968. Moszkvában: *Egy, kettő, három,* 1926; *A hadjárat vége,* 1931; *Nem olyan könnyű,* 1932; *Válogatott művei,* 1938; *Összes munkái* 1948. Műveit bolgár, cseh, lengyel, litván, német és orosz nyelvre fordították.

I. 1908. DECEMBER 25–1912. OKTÓBER 12.

Nyíregyháza koszorúzatlan költője

1. *Hazafy Verai János* (1846–1905): vándor népköltő. A nyolcvanas évek elején bukkant fel. Szatmár megyei paraszt volt. Bársony István író atyjánál dolgozott mint udvaros, de volt vasúti bakter, a Vallásalapítvány uradalmában csősz is. Együgyű verseit színes papírlapocskákra nyomatta ki. Híres volt arról, hogy szinte állandóan rögtönzött versekben beszélt; neve a termékeny dilettáns szimbólumává vált.

2. *Kósa Lajos* (1844–?): vándor népköltő. Saját kiadásában megjelent kötetei: *Új korszak* című lírai költemények (a Hódmezővásárhelyt 1898-ban megjelent kötetén „Nyíregyházi dr. Kósa Lajos nemzeti genius"-nak tünteti fel magát), *Új korszak című művemből imádságok* (Bánffyhunyad, 1900), *Új korszak című művemből nagy emberek* (Nyíregyháza, 1902), *Új korszak című művemből szemelvények* (Nyíregyháza, 1904).

Meghalt egy ifjúmunkás

1. A cikk nyíregyházi tudósítótól származó része mindenképpen Szamuely írása (Szamuely már 1909 májusában felajánlotta a Népszavának, hogy szívesen lenne nyíregyházi tudósítójuk), de az is lehetséges, hogy az egész cikket ő írta. Ez esetben a keret a leleplező újságíró védelmét szolgálta volna, megeshet, hogy a Népszava szerkesztősége kívánta ily módon tudósítóját védelmezni.

Szerelmet vall Mangra Tiszának

1. *Mangra Vazul* (1850–1918): politikus, író, a magyarországi görögkeleti egyház érsekmetropolitája. Mint politikus a XIX. század végén egyike volt a legaktívabb román nemzetiségi politikusoknak. Magatartása később megváltozott, Tisza István pártjára állt át, és 1910-ben a magyarcsékei kerületben munkapárti programmal képviselővé választották. Pálfordulását a román nemzetiségi sajtó hevesen támadta, román fiatalok több alkalommal is inzultálták.

2. *Tisza István gróf* (1861–1918): az első világháborút előkészítő két évtized vezető politikusa, a finánctőkével összefonódott magyar nagybirtokos osztály legjellegzetesebb, legerőszakosabb képviselője, Tisza Kálmán fia. 1886-tól a Szabadelvű Párt képviselője, apja politikájának támogatója, majd továbbfejlesztője. 1889-től követelte a hadsereg fejlesztését. Politikáját az Osztrák–Magyar Monarchia fenntartásához és a német szövetséghez való ragaszkodása határozta meg. A magyarországi nagybirtok és finánctőke osztályszövetségének képviseletében a legkíméletlenebb osztály- és nemzetiségi elnyomást gyakorolta. A parlamenti ellenzékkel szemben is kíméletlen eszközöket használt. 1903–1905-ben miniszterelnök. 1910-ben a Nemzeti Munkapárt meg-

alapítója, 1912-től képviselőházi elnök. 1913-ban a király ismét miniszterelnökké nevezi ki. IV. Károly 1917-ben felmentette tisztsége alól, mert tiltakozott mindenféle reformjavaslat ellen. 1918. október 31-én forradalmi katonák ölik meg.

3. *Lucaciu, Vasile* (1852–1922): Lacfalusi görögkatolikus pap, román nemzetiségi politikus. A román nemzeti mozgalmak egyik vezetője; mint a románság sérelmeit és kívánságait tartalmazó *Memorandum* egyik szerzőjét 1894-ben 5 évi börtönre ítélték. (1895-ben kegyelmet kapott.) 1906–1910 között képviselő. Az első világháború kitörésekor Romániába költözött.

4. *Fekete-sárga program* (gúnyos értelemben): Habsburg birodalmi, császárpárti program (a Habsburg-császárok zászlójának színe fekete-sárga).

5. *Mungók:* Magyarországon a XX. század elején Tisza István politikáját támogató, kormánypárti (munkapárti) képviselők.

Zsósz ku Mangra

1. *Jos cu Mangra* (román): Le Mangrával!

2. *Abzug* (német): Le vele!

3. *Goldis László* (1862–1934): román író, politikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben végezte. Volt középiskolai tanár, majd az aradi görögkeleti román püspöki szentszék titkára és az aradi román leánynevelő intézet igazgatója. 1906-ban román nemzetiségi programmal képviselő. 1918-ban, a polgári demokratikus forradalom győzelme után a magyarországi román kormányzótanács tagja, 1918. decemberében pedig közoktatási és nemzetiségi miniszter a Vajda-Voievot kormányban. 1926-ban az Averescu kormány közoktatásügyi minisztere.

4. *Goga, Octavian* (1881–1938): román író, politikus. Kezdetben a haladó román értelmiség ügyét képviselte, Ady Endre is mint ilyet méltatja. Petőfi- és Ady-verseket ültetett át románra, és lefordította *Az ember tragédiá*-ját. Az első világháború idején a nacionalista szemlélet befolyása alá került, és a reakció táborába szegődött. Trianon után politikai személyiség lesz, több ízben miniszter, 1937-ben pedig mint a fasiszta nemzeti keresztény párt vezetője, elvállalta egy fasiszta összetételű kormány vezetését.

Kezdi már Tisza!

1. *„Geszti kappan":* Tisza István.

2. A koalíció bukása után 1910-ben a Munkapárt került uralomra, a kormány élére pedig Khuen-Héderváry Károly. A választások erőszakossága minden addigit fölülmúlt, és az országgyűlésre mindössze 8 nemzetiségi képviselő jutott be (5 román, 3 szlovák). Az 1906. évi választáskor még 25 volt a nemzetiségi képviselők száma.

Nagyvárad

1. *Górcső:* mikroszkóp.

2. *Kleinstadt* (német): kisváros.

3. *Templomi kurátorok:* templomi gondnokok.

4 *Szekularizalnak* (latin) egyhazi javakat, intezmenyeket allami tulajdonba es kezelesbe vesznek

5 *Filet à la boeuf* (helyesen *filet de boeuf*, francia) marhaszelet belszin

6 *Aulikus* (latin) udvarhű Magyarorszag torteneteben azoknak a szemelyeknek, főleg egyhazi es vilagi nagybirtokosoknak a neve akik kiszolgaltak a becsi kormany politikajat, elarulva ezzel a nemzet erdekeit

7 *A zsido rendőrfőkapitany* Gerő Ármin, Nagyvarad rendőrfőkapitanya

8 *Pece-parti Parizs* Nagyvarad gunyneve a varostol het kilometernyire eredo Pece patak utan

A foldnelkuli falu temetője

1 Szamuelynek ezt az irasat nemi valtoztatassal atveszi a Nagyvaradi Munkas Ujsag (*Meg temető nincsen* Nagyvaradi Munkas Ujsag 1911 marcius 26)

2 *Kalligrafikus* (gorog) diszes, műveszies (betű iras)

3 *Instanciazni* (latin) kervenyezni, folyamodni

Ezer tudőveszes Bihar megyeből

1 *Inficialt* (latin) fertozott, megfertozott

Nem kell a választojog Biharnak

1 *Obstrukcio* (latin) a polgari parlamentek kisebbsegben levő partjanak (csoportjainak) az a modszere, hogy a hazszabalyokban biztositott jogok formális felhasznalasaval valamely ugyben lehetetlenne tegyek a vita lezarasat, es ezaltal megakadalyozzak a torvenyjavaslat elfogadasat Modszerei az ismetelt, hosszu „tavbeszedek', az allando modosito inditvanyok beterjesztese stb Ellene ugyrendi intezkedeseket alkalmaznak (a beszedidő es vitaido korlatozasa stb) A dualizmus kori magyarorszagi parlamentben is gyakorta elt az ellenzek az obstrukcioval 1872-ben meg a valasztojog tervezett szukitesenek megakadalyozasara alkalmazta, 1891-ben viszont a feudális megyei kozigazgatas allamositása ellen hasznalta fel Az 1896–1912 kozott joformán allandosult obstrukcio kormanyzati válsagokkal jart, s egyuttal a dualizmus megrendeleset jelentette Tisza Istvan 1912-ben erőszakkal torte le a mentelmi jog megsertesevel hurcoltatta ki a parlamentbol az obstrualo kepviselőket

Vasarnapi level I

1 Szamuely *Vasarnapi levelei* a tarcaoldalon jelennek meg 1910 ben Juhasz Gyula irt ugyanide tarcakat, Szamuely tavozása utan pedig Franyo Zoltan Itt jelenik meg Korvin Otto nehany irasa is Szamuely elso tarcajat *Yr* szignoval kozli, majd atter a *Tiborc* szignora, es vegig azt hasznalja, hol kurva, hol *T–c* valtozatban A szignovalasztas nem veletlen Szellemes tarcaiban kulonbozo urugyeket talál arra hogy a szegenysegről, varosi visszassagokrol lokalpatriotizmusrol beszeljen

2 *Popper Ákos dr* A nagyvaradi Takarekpenztar vezerigazgatoja

3. *Várady Ödön dr.:* Nagyváradi ugyvéd, torvényhatósági bizottsági tag, működvelő cikkíró.
4. *Gott* (német): Isten (itt: istenem!).
5. *Sambrszeparé, chambre séparée* (francia): különszoba.

A bárónő örökösei

1. A Wildburg család Bihar megye egyik legismertebb és legrégibb földbirtokos családja. Báró Wildburg Aladárné vagyonának értéke meghaladta a kétmillió koronát földbirtok és értékpapír formájában. Halála után az örökségért per kezdődött két orökose, báró ifj. Wildburg Aladár és testvére, báró Szepessy Szokol Józsefné, báró Wildburg Szilvia között. A perről részletesen tudósít a Nagyváradi Napló 1912. április 26-i számában a *Báró Wildburg örökösödési pere* című írásában.

A szoba titka

1. *Szász Ilona:* az 1910-es évek népszerű kabarészínésznője, a Modern Színház és a Royal Orfeum tagja.

Tűzveszélyes a kabaré

1. *Bonbonnière:* Eredetileg az első igazi pesti kabaré, amely 1907-ben Kondor Erno igazgatásaval jott létre. Kondor a kovetkező évben kivált, és ugyanilyen névvel 1914-ig kabarét tart fenn Nagyváradon, a Zöldfa passage-ban. Világvárosi varietét csinált Váradon. Váradra hozta a párizsi Moulin Rouge táncosnőit, a fiatal Maurice Chevalier-t, ismert varietéegyütteseket, a legnépszerűbb magyar kabarészínészeket stb. Vállalkozásának kezdetben bomba-sikere volt. A nagyváradi sajtó állandóan elismerő cikkekkel adózik a Bonbonnière műsorainak, közli reklámjait, hirdetéseit. Nagy a közonségsiker is. A sikertől megszédült Kondor egyre költségesebb műsorokat állított ossze, ennek arányában emelte a helyárakat, s ettől kezdve szinháza kezdett elnéptelenedni, és műsora szintelenné vált, míg végül 1914-ben bekovetkezett a teljes bukás.
1911. október 31-ig Szamuely lapja, a Szabadság is buzgón reklámozza a „Bonbonnière szenzációit". A november elsejei számtól azonban a hirdetések és reklámszovegek váratlanul abbamaradnak, majd november 5-én megjelenik Szamuelynek a tűzveszélyes kabarét leleplező írása.
2. *Ökorító:* 1910 húsvétján a Szatmár megyei Ökoritón bált rendeztek egy nádfedeles csűrben. Hogy senki fizetés nélkul be ne menjen, beszögezték a nagy csűrkaput. A tető egy leutott lámpától tüzet fogott, a menekülés lehetetlen volt 18 falu 305 fiatalja veszett a lángokban, száznál tobben váltak nyomorékká.
3. *Hidráns:* az a készulék a vízmuvek csőhálózatain, amelyre tűz alkalmával a tomlőt csavarják

A kis kadét

1. A cikkben szereplő Suppán Károlyról szóló adatokat cáfolja Tabery Géza a *Kis kadet* című írásában. (Nagyváradi Napló, 1915. november 9.) Tabéry írása mintegy előjátéka annak a vitának, amely Szamuely és Fehér Dezső kozott lapjaik másnapi számában megindult.
2. *Landesgericht* (német). tartomanyi torvenyszek
3. *Obskurus* (latin): zavaros, homályos.
4. *Pederaszta* (gorog). homoszexuális férfi.
5. *Louis d'or* (francia): Lajos-arany; eredetileg XIII. Lajos francia király uralkodasa alatt kibocsatott aranypenz.
6. *Quartier Latin* (francia): Párizs diáknegyede.

A pausálé

1 1911. november 3-an a nagyvaradi Friss Ujsag, a Nagyvárad és a Nagyváradi Naplo megtamadta Szamuely Tibort a *Tűzveszelyes a kabare* cimu cikke miatt. (*Álbir a Bonbonnière*-rol; Nagyvaradi Friss Újság, 1912 november 8.; *Riasztó hirek a nagyváradi kabareről,* Nagyvarad, 1911. november 8; *Álbirek a kabaréról,* Nagyvaradi Napló, 1911. november 8) A három lap igyekszik megnyugtatni az olvasókat, hogy a kozonségnek nincsen nyugtalanságra semmi oka Nyilatkozatokat kozolnek az illetekesektol Gero Ármin fókapitány kijelentette, hogy mindossze annyi tortent, hogy az ugyeletes rendórtiszt jelentése szerint az igazgatósag tobb jegyet bocsátott ki, „mint amennyi a rend es biztonsag érdekében megengedhető". Gerő főkapitany egyáltalán nem találja túzveszélyesnek a kabarét. Gráczer Lajos tűzoltóparancsnok csakugyan kifakadt a Szabadság munkatársa előtt, de csak azért, mert „az illető újságíró a főkapitanyságra hivatkozott, akı rémesen felháborodva készul rendet teremteni A parancsnok tehát úgy formázta nyilatkozatát, hogy ne kelljen a fókapitányt dezavuálnia."

Pongrácz Jenő, a Bonbonnière egyik igazgatója azt nyilatkozta, hogy túzrendészeti felszerelesuk kifogástalan „Azonban a mai riasztó cikkel szemben kotelességem, hogy rávilágitsak egy epizódra, amely irodánkban Kondor Erno igazgatótarsam és Gyenis titkár jelenléteben nehány nap elott történt. .. Bekopogott Szamuely Tibor, a Szabadság munkatársa Engem keresett, ezt kérdezte tőlem· Hajlandók az urak az eddiginél tobbet fizetni a Szabadságnak vagy nem? Én erre kijelentettem, hogy a legmesszebb határokig elmentunk, s tobbet, mint ami módunkban van, nem aldozhatunk" (Nagyvárad, 1911. november 8)

A Nagyváradi Napló érvei lényegében ugyanezek Laptarsán azonban túltesz azzal, hogy azt írja. „Ami a speciális esetet illeti, a vasárnapi ugyeletes rendőrtisztviselő panaszat, hogy az igazgatóság állítólag tobb jegyet adott el, mint amennyit szabad, megkérdeztuk Pongrácz Jenőt, a kabaré ugyvezető igazgatóját, aki előttunk felmutatta, és a mai nap folyamán a rendőrfókapitánynál is tanúsitani fogja, hogy vasárnap este 80 darab jegy megmaradt, s csak a látszat csalt."

A Nagyváradi Friss Újság támadása egészen útszéli stílusban történt. „Tegnap a »Sz–g«-ban ismét remekelt a rosszakaratú riporter A Bonbonnière-rol irt egy nagy cikket, okolnyi betűkkel, hogy a helyiség tűzveszelyes. A cikk hivatalos személyeknek a szájába ad olyan kijelenteseket, amelyeket ezek nem tettek meg. Maga Gerő fokapitany és Gráczer tűzoltóparancsnok felháborodással fogadtak a cikk kiszínezett

hazugságait. A szemle olyan hiányosságokat talált, amelyek mindenutt előfordulnak és jelentéktelenek. Különben is a Bonbonnière igazgatósága pótolja ezeket is." (Nagyváradi Friss Újság, 1911. november 8.)
A támadást válasz, majd viszontválaszok követték. A sajtóvita közben a kabaré tulajdonosai és a rendőrség kiegyeztek egymással, ez lehet a magyarázata annak, hogy Szamuely *A rendőrség szerecsenmosdatása* című cikkének megjelenése után elhallgatnak.

2 *Fehér Dezső* (1869–1935): író, újságíró 1898-ban indította a Nagyváradi Napló című lapjat. Tevékenységével előmozdította Nagyvárad kulturális életét: részt vett a Szigligeti Társaság alapításában, kezdeményezésére alakult meg 1903-ban a Vidéki Hírlapírók Szovetsége. Írt elbeszéléseket, vígjátékokat stb. *Ha hív az acélhegyű ordog* címen összeállította és bevezette Ady publicisztikai munkáinak első kötetét (Nagyvárad, 1927.)

3. *Sas Ede* (1869–1928): író, ifjúsági író, újságíró Szegeden, majd Aradon volt újságíró, aztán 1893–95 és 1898–1907 között a Nagyvárad című napilap szerkesztője, 1907–1918-ban főszerkesztője. A nagyváradi Szigligeti Társaság főtitkára, 1916-tól elnöke volt. Írt verseket, novellákat, regényeket, nagyszámu ifjúsági regényt.

4. *Irreleváns* (latin): lényegtelen, mellékes, jelentéktelen.

5. *Konkludál* (latin): végső következtetésre jut, határoz.

6. *Nógrádi (Niedermann) Gyula:* közismert nagyváradi zsaroló újságíró, gyakran rendelkezésére állott Sas Edének. Például 1906-ban Kun Béla Előre című lapjának indulásakor Sas Ede a lap első számának megjelenésekor olyan közleményt jelentetett meg, amely szerint az Előre szerkesztője Niedermann Gyula lesz. Emiatt Kun Béla Sas Edével összetűzött, és párbajra hívta, a párbaj előtt Sas Ede kitért. Nógrádi neve a zsaroló ujságírás fogalma volt Nagyváradon.

Üzenet

1 Válasz a *Kesergés az elveszett pausálé felett* című írásra (Nagyváradi Napló, 1911. november 10.) Az újabb támadás becsületében sértette Szamuelyt, ez magyarázza cikkének éles hangját. Az ügy folytatása egy furcsán félbemaradt sajtóper lett. Szamuely Tibor és Fehér Dezső, a Nagyváradi Napló főszerkesztője kozott. Hegedűs Nándor szerint Szamuely 1912-ben megjelent a nagyváradi bíróság előtt, állításait tényekkel bizonyította, s a bírósággal beidéztette Miskolczy Ferenc Bihar megyei és Hlatky Endre nagyváradi főispánt. Hlatky Endre ezután ráparancsolt Fehér Dezsőre, hogy vonja vissza a Szamuely ellen beadott feljelentést, hogy neki ne kelljen a bíróság előtt megjelennie. Fehér Dezső erre a feljelentést visszavonta.

2. *Ditirambus* (gorog): ódaszerű lírai koltemény, amelyet szilaj, mámoros jókedv, egészen az ekszтázisig hevult szenvedély jellemez, gondolatmenete szaggatott, csapongó. Itt: túlzott, lelkendező magasztalás.

3. Szamuely Tisza-ellenes írásai valóban megjelentek A nap-ban, ezeket az írásokat Hegedűs Nándor is hitelesítette.

A rendőrség szerecsenmosdatása

1. A tűzvizsgálati szemléről tudósít a Nagyváradi Friss Újság is. „... a bizottság néhány jelentéktelen pótlást tart kívánatosnak... Egyáltalán nem lehet szó tűzveszélyről és túlzsúfoltságról, csak tudatlan és emellett feketemájú egyén fantáziájáról..." (*Szemle a Bonbonnière-ban, Nincsen tűzveszély!* 1911. november 17.)

2. *Dezavuál* (francia): meghazudtol, megcáfol, visszavon.

Vasárnapi levél II.

1. *Lopkovitz úr: Zerkovitz Béla* (1881–1948): közismert sláger- és operettszerző.

2. *Feminista mozgalom:* a nők egyenjogúságáért küzdő polgári mozgalom, amely elsősorban a nők választójogának, művelődéshez való jogának és az állam vezetésében való részvételi jogának biztosítását követelte.

3. *Plörőz, pleureuse* (francia): női kalapdísz, strucctoll.

Vasárnapi levél III.

1. *Poiret, Paul* (1879–1944): a század első felének neves párizsi divattervezője, nagy női divatszalon tulajdonosa.

2. *Où suis-je?* (francia): Hol vagyok?

3. *Qu'est-ce que cela?* (francia): Mi ez?

4. *Pourquoi?* (francia): Miért?

5. *Detrich, Budaházy, Klemens:* szélhámos városi tisztviselők, akik 1911 novemberében több mint húszezer koronát kicsaltak a gondtalanul és felületesen vezetett városi pénztárból. Detrich Tibor szakdíjnok a már egyszer kifizetett utalványokat néhány héttel később, a dátum megváltoztatásával ismét kifizetésre nyújtotta be. Kivette a nagyobb összegről szóló utalványokat Klemens Péter ellenőr és Budaházy Kálmán könyvelő szekrényéből. Ollóval levágta róluk a régi pénztári számot, újból bevezette a naplóba, és megkérte a főpénztárost, hogy fizesse ki neki, mert a pénz felvételére megbízása van. Detrich a rendőrségen azt vallotta, hogy ő csupán Budaházy eszköze volt. A feltételezés az volt, hogy Klemens Péter is tudott az üzelmekről. A városházi panama nagy port vert Nagyváradon, és gyanúba keveredett több más tisztviselő is. Többek között Jellinek Géza számvevő helyettes, aki 1909 decemberében beprotezsálta a városhoz Detrich Tibort, holott, mint kiderült, nagyon jól tudta, hogy protezsáltja teljesen megbízhatatlan ember, aki bátyjának. Jellinek Ferencnek ópalotai kertészeti telepén több ízben sikkasztott már.

6. *A „cherchez la femme" elve* (francia): Nő van a dologban! (Keresd a nőt!) Detrich bűnügyében feltételezték, hogy „nő van a dologban", minthogy négyezer koronáért hintót és két lovat vásárolt, amivel állítólag szombatonként a Nagyvárad közelében lévő Ugrára utazott. Azt beszélték, hogy itt találkozott szerelmével, egy nagyváradi úriasszonnyal. A feltételezést nem sikerült bebizonyítani. Detrich azt vallotta, hogy nagybátyját látogatta meg szombatonként.

7. *Fi donc! (francia):* piha! Az undorodás, felháborodás kifejezése.

Vasárnapi levél IV.

1. *Casals, Pablo* (1876–1973): spanyol gordonkaművész, zeneszerző, karmester. A művész 1911. november 28-án fellépett Nagyváradon.
2. *Plauzibilis* (latin): elfogadható, hihető, valószínű.
3. *Pauperitás* (latin): szegénység, nyomor.
4. *Lukács Gizi:* a nagyváradi színház tagja, „karhölgy". 1911. november végén váratlanul otthagyta a színházat. Távozását az igazgatónak írt levelében azzal indokolta, hogy még nagyon fiatal és tapasztalatlan volt. A gonosz emberek kihasználták a nagy tapasztalatlanságát és tudatlanságát. Kénytelen eltávozni, mert személyét, tiszta egyéniségét a legcsúnyább pletykákba keverték bele. (*Lukács Gizi levelét megírta.* Nagyváradi Napló, 1911. november 29.) Későbbi színházi fellépéséről nincsenek adatok.
5. *Bánhidy Ilona* (1897–): színésznő, „a kar legszebb és legfiatalabb tagja" Nagyváradon. Néhány nappal később követte Lukács Gizi példáját, és hirtelen elhagyta Váradot. Pozsony, Kassa, Temesvár és más vidéki városok ünnepelt színésznője. Később szerződtette a Vígszínház, majd a Madách Színházban Karinthy: *Holnap reggel* című darabjában szerepelt. Az 1920-as évek második felétől Bécsben, Londonban, Párizsban filmszerepeket kapott.

Vasárnapi levél V.

1. *Lengyel Menyhért* (1880–1974): Újságíró, író, 1907-ben a Thália Társaság nagy sikerrel adta elő a *Nagy fejedelem* című drámáját, ettől kezdve a drámaírásnak szentelte életét. Az Esztendő és a Nyugat munkatársa volt. 1914–18 között Svájcban élt. Az első világháború alatt írt cikkeiben bátor, háborúellenes hangot ütött meg. 1929-ben a Belvárosi Színház igazgatója lett. A budapesti színházak számos művét (*Falusi idill, A cárnő, A waterlooi csata, Antónia* stb.) sikerrel adták elő, s két évtizeden keresztül a magyar drámaírás egyik legkedveltebb alakja volt. Ő írta Bartók Béla táncjátékának, a *Csodálatos mandarin*-nak történetét. 1931-től Londonban lakott, majd 1937-ben az USA-ba költözött.
2. Lengyel Menyhért *Falusi idill* című darabját 1909. január 30-án mutatta be a Magyar Színház. A szerző maga így nyilatkozott a bemutató alkalmából: „. . . lehiggadva, magam is kissé sötétnek találom a képet, amit a faluról festettem, de a szándék és igyekezet, hogy a régi fametszetes, nyavalygós és hazug falusi hangok helyett valami olyat adjak, ami a mai látásunknak és a valóságnak mégis jobban megfelel; ez a törekvés ma is melegít." (Magyar Színpad, 1909. január 30.) Míg a liberális polgári sajtó (Pesti Napló, Az Újság stb.) és a Népszava február elsejei számaikban a legnagyobb elismeréssel szólnak a Lengyel-mű bemutatójáról, addig a jobboldali sajtó és egyesületek akcióba kezdtek a darab ellen.
3. *Rákosiék: Rákosi Jenő* (1842–1929): író, publicista. 1881-ben megindította a Budapesti Hírlapot, mint nagyhatalmú főszerkesztő és kiadótulajdonos, vezetőszerepet vívott ki a kor hivatalos politikai, szellemi és irodalmi életében, s pályája során a legmagasabb közéleti méltóságokra emelkedett. (A Kisfaludy Társaság tagja, az MTA tagja, nemességet kapott, a főrendiház tagja lett.) Lapjával, az ún. középosztály és a dzsentri érdekeit szolgálta. Szélsőséges sovinizmust hirdetett, uszított a nemzetiségek ellen, s terjesztette a környező államokat vezető harmincmilliós magyar birodalom eszméjét, a milliós parasztkivándorlások idején. Heves ellenzője volt az

általános választójognak, a legcsekélyebb demokratizálódásnak. Az első világháborúban a végsőkig folytatandó háborút propagálta, utána a revíziós törekvések élharcosa volt. Adyt és a kor haladó íróit számos cikkében támadta. Természetesen ugyanilyen szellemben írtak lapjának munkatársai is.

4. *A jákohodosi gyilkosság:* Sipos Bálint jómódú jákohodosi gazda 1911. május 15-én 3 revolverlövéssel megölte Filipás Lőrincet, akinek felesége Sipos szeretője volt. A hullát Molnár Dániel nevű sógorával együtt elrejtette, később feldarabolta, s részeit szétszórta a kukoricásban. Ugyancsak Sipos volt az, aki 1910. május 3-án vitriollal megmérgezte Nagy Bálint elmebajos feleségét, akivel korábban szintén viszonya volt, és azután a férj segítségével megfojtotta. Sipos Bálint kétrendbeli gyilkosság, Nagy Bálint egyrendbeli gyilkosság, Filipás Lőrincné bűnrészesség vádjával került a bíróság elé. A perről a nagyváradi sajtó terjedelmes tudósításokat közöl 1911. november 26. és december 12. között. A bíróság Sipos Bálintot kötél általi halálra, Nagy Bálintot életfogytiglani fegyházra ítélte, Filipás Lőrincnét felmentette. Sipos Bálint ítéletét a „királyi kegyelem" életfogytiglanivá változtatta.

5. *Szilszkinkabátos (seal-skin,* angol): finom szőrme, valaha fókabőrből, ma nyúlbőrből készül.

6. *Cochonéria* (helyesen: *cochonnerie,* francia): disznóság, trágárság.

Pálmay Ilka vacsorája

1. *Pálmay Ilka* (1860–1945): színésznő, a századvég legunnepeltebb operettprimadonnája Sikereinek túlnyomó része a Népszínházhoz fűződött. Bécsben, Prágában, Berlinben, New Yorkban is vendégszerepelt. Fénykora egybeesett az operett virágkorával, a műfajt ő vitte nálunk diadalra. 1910-ben a kolozsvári színház örökös tagja lett. 1928-ban vonult vissza a színpadtól.

2. *Fedák Sári* (1879–1955): színésznő. A második világháborúig a magyar operettszínpadok ünnepelt művésznője volt, 1917-től gyakran alakított prózai szerepeket is. Vendégszerepelt Bécsben, Berlinben és az USA-ban. Mint filmszínésznő is sikert aratott. Az 1919-es proletárforradalom idején a forradalmi eszmék propagálójaként mutatkozott. A második világháború alatt az irredenta, nacionalista eszméket hirdette, rokonszenvezett a nemzeti szocializmussal, végül fasiszta propagandaakciókban vett részt; ezért 1945-ben elítélték. Büntetése letöltése után teljes visszavonultságban élt.

3. *Mea culpa, mea maxima culpa* (latin): az én vétkem, az én igen nagy vétkem.

4. *Mondain* (francia): társaságbeli, előkelő, nagyvilági.

5. *Lakatos László* (1882–1944): író, újságíró. Pályafutását 1903-ban a Pesti Hírlapnál kezdte, később dolgozott a Pesti Naplónál, majd a Világ szerkesztője lett. Az 1918-as polgári demokratikus forradalmat lelkesen üdvözölte, haladó magatartást tanúsított a Tanácsköztársaság idején is.

Ezután az Unió-színháznak dramaturgja volt, majd az Est-lapoknál dolgozott, és a Magyarország című napilapot szerkesztette. A második világháború kitörése után emigrációba kényszerült. A Franciaországot megszálló német csapatok elől menekültében a dél-franciaországi Nizzában érte utol a halál. Publicisztikai tevékenysége mellett színpadi műveket is írt, amelyek nemcsak a hazai színpadokon, hanem kulföldon is sikert arattak.

Lakatos László egyfelvonásosának bemutatójára, Pálmay Ilkának Budapestről történt elutazása előtt adott nyilatkozata szerint (Magyar Színpad, 1911. december 16.

1 oldal) a Vigszínhazban Nyugat-matíne kereteben került volna sor 1912 januarjaban A folyoirat 1912-ben tartott matinein Csokonai *Özvegy Karnyone*-ja, Moricz Zsigmond *Aranyos oregek* es Kernach Ilona *A fajtaja* cimű egyfelvonasosai kerultek szinre Lakatos irasai csak 1914-ben jelennek meg a Nyugatban Első szinpadi be mutatojara pedig a Nemzeti Szinhazban kerul sor 1916 januar 8-án (*A becsi tan cosnő* cimu Eisler Fannyrol szolo egyfelvonasos)

6 *Jendrassik* tanar *Jenrassik Ernő* (1858–1921) ideggyogyasz, egyetemi tanar

7 Palmay itt Maugham *Lady Frederick* cimu darabjara utal, amelyről elutazasa elott azt nyilatkozta, hogy mar evekkel ezelott el kellett volna jatszanom a Magyar Szinhazban, hanem akkor nem akartam Kozben meggondoltam a dolgot, megis eljatszom A kolozsvari eloadas olyan főprobafele lesz, ha bevalik a dolog, el jatszom Pesten is a darabot" (Magyar Szinpad, 1911 december 16) Palmay sem Kolozsvart, sem a Magyar Szinhazban nem mutatkozott be ebben a szerepben A darab magyar szinhazi bemutatojara csak 1916 julius 1-en kerult sor P Markus Emiliaval a cimszerepben

8 Kolozsvari Gille, Philippe–Coste J *A szeneslegeny, szenesleany* cimu darab jaban, Offenbach *Szep Helena* jaban lepett fel 1912 decembereben, majd 1912 ja nuarjaban Klement Lajos–Kurucz Janos *Napraforgo* cimű zenes nepszinműveben

9 *Újhazy Ede* (1844–1915) a „mester', a magyar szinműveszet egyik legkiemel kedőbb egyenisege A Nemzeti Szinhaz tagja volt 1870-től halalaig Elsosorban mint kivalo epizodszinesz szerzett elismerest, de nehany foszerepben is kivalo alakitast nyujtott (Crampton mester Constantin abbe, Shylock)

, Az oreg Ujhazy bohokas szandeka", a mester nősulesi terve 1911 telen sokat fog lalkoztatta a pesti es a nagyvaradi sajto pletykarovatait A hirekből kiderul hogy Újhazy abbaziai nyaralasakor megismerkedett egy szep, szőke nagyvaradi asszony nyal s az ismeretsegbol meleg baratsag lett Masutt arrol szol a hiradas hogy a mester uj szinpadi tehetseget fedezett fel A szep szoke es tehetseges asszony Cse rei Dezső nagyvaradi takarekpenztari tisztviselo felesege volt akivel Ujhazy 1912 junius 1-en, majd meg egy alkalommal fellepett a nagyvaradi Szigligeti Szinhazban Halevy *Constantin abbe* cimű darabjaban A nagy szenzaciot kivalto baratsagbol nem lett hazassag

10 *Dragan vizművek* A Dragan patak Bihar varmegyeben Vizi erejenek ipari celokra valo felhasznalasa erdekeben vizművet epitettek melle

11 *Bauer–Ryhliczky-fele bankcsalas* Ryhliczky Zoltan a Pesti Magyar Kereske delmi Bank tisztviseloje Bauer Bajor Lajos budapesti penzugynokkel kozosen 1911 decembereben 282 ezer koronas valtocsalast kovetett el Az ugy leleplezese utan Ryhliczkyt anyja es Kazmer nevu occse ongyilkossagra birtak, amelyből azonban felepult Az eltűnt Bauer utan szeles koru nyomozast inditottak Ryhliczky Bihar megyei szarmazasu volt, banktisztviselői palyajat is ottani penzintezeteknel kezdte ezert az ugy nagy erdeklődest valtott ki Nagyvaradon

12 *Renumeracio* (latin) visszafizetes Renumeracionak neveztek azt az ossze get, amelyet a hivatalnokok decemberben (karacsony előtt) 13 havi fizeteskent kaptak Eredetileg a vallalat evi hasznabol bizonyos szazalek alapjan reszesedtek kesobb azonban a vallalkozo szamara kifizetődőbb volt ha mindenki csak egyhavi plusz fizetest kap

Vasárnapi levél VI.

1 *A Bauer–Ryhliczky-fele bankcsalas* (lasd *Palmay Ilka vacsoraja,* 11 sz jegyzet)
2 *Crampton mester* Gerhard Hauptmann darabja Címszerepet Ujhazy Ede ala kitotta 1899-ben, ennek eljatszasa utan ragadt ra a „Mester" nev
3 *Strazza* (olasz) az uzleti esemenyek feljegyzesere szolgalo konyv, uzleti naplo
4 *Sipos Orban* (1836– ?) fizika- es matematikatanar a jaszberenyi katolikus gimnaziumban 1862-ben ugyvedi vizsgat tett 1865-től harom cikluson at Jaszbereny orszaggyulesi kepviseloje 1875-ben a volt Jasz–Kun kerulet alkapitanya, majd Jasz–Nagykun–Szolnok varmegye alispanja lett 1882-ben Bihar megye tanfelugyeloje Nepiskolak szamara irt tankonyveket 1914-ben ismet kepviselo
5 *Intakt* (latin) erintetlen, sertetlen
6 *Madarasz Jozsef* (1814–1915) ugyved, liberalis politikus Az 1832–36 evi orszaggyulesen mint tavollevők kovete, fiatal juratus, Kossuth Orszaggyulesi Tudositasainak masoloi koze tartozott Az 1848–49-i forradalom es szabadsagharc idejen orszaggyulesi kepviselo, az Egyenlőségi Tarsulat tagja, majd elnoke Batyjaval Laszloval egyutt a radikalisok vezetője, a forradalmi hangu Nep-Elem majd a Debreceni Lapok szerkesztoje volt A szabadsagharc bukasa utan kilencevi varfogsagra iteltek (Kufstein) 1861-ben a Felirati Parthoz tartozott, 1865–68-ban a kiegyezest elutasito un szelbal egyik vezetője volt 1867-ben tiltakozott Ferenc Jozsef megkoronazasa ellen, majd a demokrata korok szervezesevel igyekezett tomegmozgalmat kelteni a kiegyezes, főleg a kozos ugyek modositasanak kovetelesere 1868 tol a Negyvennyolcas Part 1874 tol a Fuggetlensegi Part egyik vezetője volt

Vasárnapi levél VII

1 *Redakcio* (latin) szerkesztőseg
2 *Orsolyita zarda* az orsolyitak női tanitorend tagjai Nagyvaradon is volt iskolajuk (Lasd meg a *Csernoch birodalma IV* 19 szamu jegyzetet)

Vasárnapi levél VIII

1 *Experimental* (latin) kiserletez, kiserletet vegrehajt

Vasárnapi level IX.

1 Az un *Szilveszteri Vasarnapi level* – amelynek szereplői a nagyvaradi tarsasagi elet ismert szemelyei, jogászok, birak – artatlan csipkelodese hatalmas hullamokat vert Nagyvaradon Erre utal a Szabadság *„fust"* jelzesu cikkiroja az 1912 januar 14-i *Vasarnapi level*-ben
2 *Bazin (bassin,* francia) medence
3 *Simon Judit* Kiss Jozsef balladajanak tragikus sorsu hősnője
4 *Erdős Renee* (1879–1956) koltő, irono A női lelek vagyait erzeseit őszinten feltaro meghokkentoen meresz hangu verseivel tünt fel Kezdetben a szulető uj polgari irodalom első kepviseloi kozt emlegettek Később mindjobban megmutatkozott munkassagaban a melyebb tartalom hianya A mindinkabb kozonsegsikert haj

szoló műveiben a nagypolgári erotika vallásos misztikával kapcsolódik össze. Évekig élt Olaszországban, 1914-ben hazatért, de 1925-ben ismét kiment Rómába.

5. *Alba Nevis,* eredeti nevén *Unger Ilona* (1886–): költő, írónő. Számos fővárosi lapnak volt a munkatársa, így az Új Időknek is, majd a húszas években New Yorkba költözött, és ott iparművészettel foglalkozott. Verseinek legfőbb témája a szerelem, gyakran utött meg erotikus hangot.

6. *Ágoston Péter* (1874–1925): jogakadémiai, majd egyetemi tanár, radikális, majd szociáldemokrata politikus. A Népszava, a Huszadik Század és a Szocializmus állandó munkatársa volt. Az 1918-i magyarországi polgári demokratikus forradalom után a nagyváradi Nemzeti Tanács elnöke, Bihar megye kormánybiztos főispánja, majd a Berinkey-kormány belügyi államtitkára lett. A Tanácsköztársaság idején kulugyi népbiztoshelyettes, a fővárosi ótos direktórium elnöke volt, de a kommunisták ellensége. Diplomáciai tevékenysége során közeledést keresett az antant-hatalmakhoz, Bécsben és Budapesten tárgyalt az antant megbízottaival, számukra elfogadható kormány alakításáról. Az 1919. augusztus 1-én alakult Peidl-kormány kulugyminisztere lett. 1919 novemberében letartóztatták, és a népbiztos-perben halálra ítélték. A szovjet–magyar fogolycsere-akció során 1922 februárjában Moszkvába kerult. Innen 1924-ben Londonba, majd Párizsba ment. *A magyar világi nagybirtok története* (1913) című munkájában a magyar jog és jogtörténet fejlődésének vázolásában megkísérelte alkalmazni a történelmi materializmus elvét.

Vasárnapi levél X.

1. *Rituális* (latin): a vallási szertartás előírásainak megfelelő, szertartásos. Itt: zsidó témájú viccekre utal.

2. *On dit* (francia): azt mondják, az a hír járja.

3. *Szoáré* (*soirée,* francia): estély.

4. *Krájzler* (*Greisler,* német): szatócs.

5. *Corbett, Cecily Dean* (1885–): az angol nőmozgalom egyik leglelkesebb és legtevékenyebb harcosnője, elsősorban a nők választójogáért agitált. A Magyarországi Feministák Egyesulete meghívására hazánkban is járt, és körútja során 1912. január 24-én Nagyváradon is tartott előadást a nők szavazati jogáról.

Vasárnapi levél XI.

1. A vasárnapi levél szereplői az 1910-es evek Nagyváradjának ismert alakjai. Dr. Várady Ödön, ügyvéd; dr. Lázár Aurél román politikus, ugyvéd (1920 után a román képviselőház elnoke lett); Rimmler Károly Nagyvárad polgármestere; dr. Adorján Emil ugyvéd, író (az Új Időkben *Leander* néven jelentek meg írásai); Erdélyi Miklós, a nagyváradi Szigligeti Színház igazgatója; Kenéz-Kurländer Ede ugyvéd, író; Gábel Jakab, a nagyvaradi Ortodox Zsidó Gimnázium igazgatója, a helyi munkapárt egyik vezére; dr. Kruger Aladár és dr. Vattay József jogászok.

2. *Sziládky-féle tűz:* 1912. január 23-án éjjel Sziládky Ernő szabóuzletében tűz utött ki, amelynek során több díszmagyar, amelyet tulajdonosaik gondozásra és megorzesre tartottak ott, elpusztult. Tobbek kozott elégett Rimmler Károly polgármester atillája és kacagánya is.

3. *Tribuna:* aradi román nemzeti párti hírlap.

4. *Romanul:* a román nemzeti párt Aradon megjelenő hivatalos lapja.

Még félmilliót!

1. *Szubvenció* (latin): pénzbeli támogatás, egyes gazdasági ágak, vállalatok állami segélye.

Mulatnak a fiumei urak

1. Pancsera István táblabírónak, a fiumei vegyesbíróság vezetőjének dr. Fésus Gyorgy királyi kozjegyző elleni rágalmazási peréről 1912. március 21–27-e közt részletes beszámolókat ad a Fiumei Esti Lap is. A tudósítások lényege megegyezik a Népszavában megjelent riportokéval, az utóbbiakban azonban a per eseményeinek, a tanúvallásoknak azon részei kapnak hangsúlyt, amelyek a leginkább jellemzik a „fiumei urak" romlottságát.
Eltérés mutatkozik tobb helyen a perben szereplők nevének írásában. Minthogy a Népszavában megjelent tudósításokat telefonon diktálták, a helyi lapban kozolt neveket kell hitelesnek tekintenünk.

2. Nagy Zoltán dr. torvényszéki bíró a Szegedi Napló 1911. január elsejei számában Nagy Aladár dr. törvényszéki elnök székfoglalója kapcsán írt cikkében a bírói karról azt írta, hogy akadnak benne „alkalmazkodó emberek". Nagy Zoltán dr. ellen fegyelmi eljárás indult. A szegedi királyi tábla fegyelmi tanácsa 1911. november 25-én lefolytatott tárgyalásán, ahol számos ügyvéd, bíró jelent meg tanúként, úgy ítélte meg, hogy az inkriminált írásban a bírói tisztséget viselőket sértő kifejezések találhatók, és ezért Nagy Zoltán doktort elsőfokú rosszallásban részesítette (Szegedi Napló, 1911. november 26.) Nagy Zoltán dr. fellebbezését a királyi kúria fegyelmi tanácsa megtárgyalta, és a szegedi tábla ítéletét hatályon kívül helyezte, a bírót rehabilitálta. (Szegedi Napló, 1912. február 18.)

3. *Nákó Sándor gróf* (1871–1923): katonatiszt, politikus. 1906-ban alkotmány párti programmal képviselő. 1906–1909 között Fiume kormányzója volt

A fiumei botránypör I.

1. *Izetter József:* A Fiumei Estilapban *Deseppi Róbert.*
2. *Gyárfás Márton:* A Fiumei Estilapban *Jardes Máté.*
3. *Brelich ügyvéd:* A Fiumei Estilapban *Brelics Ferenc* ügyvéd.

A fiumei botránypör II.

1. *Konfuzus* (latin): zavaros, szórakozott, szétszórt figyelmű
2. *Podeszta (podestà,* olasz): a középkori olasz városállamok vezetője. Itt: polgármester, a város elnoke.
3. *Skrupi Albert:* a Fiumei Estilapban *Struppi Albert* városi főpénztáros.
4. Fiume, mint „a magyar szentkorona országainak részét képező önálló kikotóváros", kulónleges jogállású helyzetben volt A várost a városi képviselőtestulet kormányozza, élén a podesztával, aki a magyar kormány bizalmi embere. Tekintettel arra, hogy a város lakói túlnyomóan olaszok, a hatóságoknál használatos hivatalos nyelv a magyar és az olasz, a bíróságon az olasz.

A fiumei halálgyár

1 A baleseti kronika a gyarak egyesuleset megelozo idoszakot is figyelembe veszi Ugyanezekrol a balesetekrol esetenkent a Fiumei Estilap is beszamolt

2 *Dreadnought* (angol) csatahajo, eredetileg egy 1906-ban epult angol hadihajo neve, kesobb a korszerű, huszezer tonnanal nagyobb vízkiszoritásu, lovegtoronyban elhelyezett nagykaliberu es fedelzeti kis kaliberű (elharitó) tuzerseggel rendelkezo csatahajok neve

3 *„Baron Spaun" tipusu cirkálonaszad* a 3500 tonnas, huszonot tengeri merfoldnyi sebességgel futo cirkáló, amely mar turbinás gozgépekkel volt ellatva 1910-ben ez volt az Osztrak–Magyar Monarchia legmodernebb cirkaloja Nevet Herman Spaun barorol (1833–1919), a monarchia tengernagyarol kapta, aki mint a haditen gereszet parancsnoka ebben az időszakban elenk tevekenyseget fejtett ki a flottaallomány fejleszteseben

Mi történt a fiumei kórházban?

1 A cikkben szereplo botrany a Fiumei Estilapban nem szerepel

2 *Ambulatórium* (latin) kórházi-klinikai osztaly jarobetegek reszere

3 *Inkriminalt* (latin) a vad targyat kepezo, hibaztatott, kifogásolt

A fiumei táblabiró

1 A Pancsera–Fesus-perben a marciusi targyalas soran hozott itelet ellen az ugyeszseg is, a vedő is fellebbezett Az ugy 1912 szeptembereben a budapesti kiralyi itelőtábla ele kerult

A fiumei táblabiró becsulete

1 *Semmisségi panasz* elso- vagy masodfoku fellebbviteli perorvoslat az alsofoku birosagok torvenyserto határozatai ellen Ha a birósag megallapitja a torvenysertest a semmisségi panasz alapján inditott perorvoslati eljarasban, megsemmisiti az alsobbfokú birosag határozatát.

A Pancsera–Fesus-perben a budapesti kiralyi itelotabla altal hozott felmento itelet ellen a fougyesz semmisségi panaszt jelentett be, de mint feltétlenul megbizhato forrasbol ertesulunk, a koronaugyesz tegnap visszavonta Ezzel a masodfoku birosag felmentő itélete jogerős lett" (Fiumei Estilap, 1912 oktober 26)

„Augiász istállója"

1 *Verdikt* (latin) az eskudtszek hatarozata, birosagi dontes, itelet

Egy kis közjegyzőség

1. *Szepesházy Imre* (1857–?): jogi tanulmányainak elvégzése után a nyíregyházi járásbírósághoz került: 1893-ban albíró, 1899-ben járásbíró, 1907-ben ítélőtáblai bíró. 1910-ben munkapárti programmal képviselő.

2. *Beniczkyné, Bajza Lenke* (1840–1905): író, Bajza József leánya. 1857-től mintegy fél évszázadon át sűrűn jelentek meg a főúri világ után vágyódó polgárlányok és asszonyok körében nagy olvasottságnak örvendő, grófok környezetében játszódó, érzelmes szerelmi történetei.

3. *Aiszóposz* (i. e. 6. század): gorog író, az állatmese műfajának megformálója. Meséiben állatok alakjában figuráz ki emberi gyengeségeket, társadalmi visszásságokat. Szamuely itt Aiszóposznak *A vén oroszlán* című meséjére utal.

4. 1912. május 22-én „a geszti átok", Tisza István lett az országgyűlés elnoke azzal a céllal, hogy letörje az ellenzék ellenállását.

5. 1912. június 4-én Szepesházy javasolta a parlamentben, hogy a Ház naponta két ülést tartson, ezzel az ellenzék obstrukcióját kívánták lehetetlenné tenni.

6. *Boda Dezső* (1863–1918): 1906–1917 között a budapesti államrendőrség munkásellenességéről hírhedt főkapitánya.

7. *Pavlik rendőrfelügyelő:* 1912. június 5-én és 6-án száz rendőrrel kituszkoltatta a parlament üléstermeből a véderő torvény megszavazása miatt tiltakozó ellenzéki képviselőket.

8. *Ertsey Péter* (1876–?): gyakorló ugyvéd, Nagyvárad torvényhatósági bizottságának tagja volt. 1910-ben munkapárti programmal képviselővé választották, Tisza „rajongó híve". Amikor 1912. június 7-én Kovács Gyula ellenzéki képviselő háromszor rálőtt Tiszára, majd önmaga ellen fordította fegyverét, Ertsey browningjával rálőtt Kovács Gyulára. Boda rendőrfőkapitány vallomása szerint, bár Ertsey még június 7-én jelentkezett nála, és fegyverét is átadta, nem tartóztatta le. Az ügyet igyekeztek eltussolni, és csaknem két héttel később (június 19-én) pattant ki. A Munkapárt igyekezett úgy feltuntetni az eseményt, hogy Ertsey „védelemből és onvédelemből" lőtt.

Városatyák kerestetnek!

1. *Bárczy István* (1866–1943): polgári politikus, igazságügyminiszter, liberálisnak indult, majd megalkudott a finánccoligarchia reakciós politikájával. 1889-ben lépett a főváros szolgálatába: 1901-től 1906-ig Budapest közoktatásügyi osztályának vezetőjeként átszervezte Budapest iskolaügyét. Megalapítója a fővárosi Pedagógiai Szemináriumnak, továbbá a Népművelés című folyóiratnak, amelynek 1901–18 között szerkesztője is. 1906–17-ig Budapest polgármestere, majd 1917–18-ban főpolgármestere. Főrendiházi tag. Polgármesteri működése idején községesítették a Gázműveket, az Elektromos Műveket, a Villamosvasutat. Átfogó városfejlesztési programja alapján iskolák, lakások, szociális és kulturális intézmények épültek. Az ellenforradalom győzelme után, 1919. november 25-től 1920. március 14-ig a Friedrich-, majd a Huszár-kormány igazságügyminisztere volt. 1920–1931 kozott képviselő. A Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. elnöke.

2 *Vazsonyi Vilmos dr* (1868–1926) ugyved, polgari liberalis politikus Az 1890-es evektol az altala alapitott Polgari Demokrata Part vezetője 1901-től orszaggyülesi kepviselo, 1905-ben a koalicio vezerlő bizottsaganak tagja 1917-ben az Eszterhazy-kormanyban igazsagugyminiszter, a Wekerle-kormanyban valasztojogi- kesőbb igaz sagugyminiszter 1918 oktober 31 utan emigrál, s csak 1919 szeptembereben ter vissza, amikor ujjaszervezi a Demokrata Partot Kozremükodik a Horthy budapesti bevonulasat elősegitő politikai megegyezes előkeszíteseben, ezutan csakhamar ismet elhagyja az orszagot 1921 elejen ter haza, atveszi a Demokrata Part vezeteset Az 1920 as es 22 es valasztasok alkalmaval a VI keruletben szerez mandatumot

3 *Lysoform-fiu* reklamfigura A Lysoform elnevezesu fertotlenitoszert hirdette, a Keleti es Muranyi Vegyeszeti Gyar egyik termeket A plakaton egy fekete haju reklammosolyu fiatalember volt lathato, aki a kovetkezőt kerdezte ‚Tudja Ön mire jo a Lysoform?'

4 *Pető Sandor dr* (1867–1925) 1893-tol budapesti ugyved Ket alkalommal (1900 novembereben es 1901 decembereben) fegyelmi vizsgalatot inditottak ellene amelyeket megszuntettek Egyik alapitoja a Demokrata Partnak es tarselnoke a Kozponti Demokrata Kornek Tagja volt Budapest Torvenyhatosaganak 1910-ben a III kerulet kepviselőjeve valasztottak, demokrata programmal

5 *Meidinger kalyhak* meghatarozott terkozzel egymasba tolt, ket hengerbol allo felulrol lefele ego vaskalyhak H Meidinger nemet technologusrol neveztek el

6 *Huvos Ivan* (1877– ?) a Budapesti Villamos Varosi Vasut vezerigazgatoja zeneszerzo Az Operahaz bemutatta a *Csodavaza* cimu, Japanban jatszodo tanckol temenyet es a *Havasi gyopar* cimu fantasztikus balettjet 1933-ban atvette az Or szag Vilag cimű hetilap kiadasat

7 *Krausz Simon* (1876–1938) a pesti penzpiac ismert alakja 1913–17 ben az Angol–Magyar Bank Rt a Magyar Bank es Kereskedelmi Rt vezerigazgatoja 1918–23-ban alelnoke 1916 tol 1926 ig az Ibusz elnoke 1912 ben kozremükodott a Chinoin Gyogyszer és Vegyeszeti Termekek Gyara Rt megalapitasaban A kapita lista penzugyi korokben nagyszabasu, vakmero tozsdei manipulacioval valt hirhedtte A Tanacskoztarsasag megdontese utan az ellenforradalmi rendszer egyik penzugyi tamogatoja volt

8 *Kozuti* Budapesti Kozuti Villamos Vasut Rt

9 *Sandor Pal* (1860–1931) huszarhadnagy, tozsdetanacsos a Fovarosi Torveny hatosagi Bizottsag a Budapesti Kereskedelmi es Iparkamara stb tagja, a Lipotva rosi Polgari Kor elnoke, 1904-ben megalapitotta az Orszagos Magyar Kereskedelmi Egyesulest 1901-től 1915-ig az V kerulet kepviselője 1912-ben a Budapesti Koz uti Villamos Vasut vezerigazgatoja A Tanacskoztarsasag bukasa utan 1922 ben is met bekerul a parlamentbe

10 *Markus Jozsef* (1852–1915) 1894-ben Budapest alpolgarmestere Ebben az al lasaban o rendezte a fovaros megbizasabol Kossuth Lajos temeteset 1898 ban fo rendihazi tag 1906 ig főpolgarmester 1910 ben orszaggyülesi kepviselővе valasz tottak Szamos varospolitikai cikket irt

11 1912 ben felmerult a terv, hogy az Erzsebetvaros szük korszerütlen utcai he lyett egy, a belvarost pontosabban a Varoshazat es a Varosligetet osszekoto az Andrassy uttal (Nepkoztarsasag utja) parhuzamos masik sugarutat letesitsenek Erre a celra a Kiraly (Majakovszkij) Wesselenyi Dob es Dohany utcak kozul a Wes selenyi utca latszott a legalkalmasabbnak Mar 1895-ben kiindulopontkent előter jesztettek a Wesselenyi utca reszleges szelesiteset Az első konkret terv 1914 ben la tott napvilagot ebben egy 25 m szeles sugarut vezetett volna a Karoly koruttol

(Muzeum korut) a Klauzal ter erintesevel az Erzsebet korutig Ezt a tervet azonban az elso vilaghaboru miatt el kellett halasztani

12 Az Erzsebet sugaruti ujitoknak egyik elkepzelese, amit mar a kezdet kezdeten elvetettek

13 *Springer Ferenc dr* (1863–1920) ugyved, a magyar labdarugas szervezoje 1890 ben ugyvedi oklevelet szerzett, es ugyvedi irodat nyitott Budapesten 1893-ban alkotmanyparti programmal orszaggyűlesi kepviselove valasztottak Az FTC elso elnoke Nevehez fuződik az FTC Ulloi uti sporttelepenek letrehozasa Szerepe volt a Magyar Labdarugok Szovetsege megalapitasaban is

14 *Rupka Ferenc* (1871–1944) az allamtudomanyi doktoratus megszerzese utan elobb hirlapiroi palyan mukodott, majd a Ganz Vasonto es Gepgyar tisztviselője később cegvezetője lett 1910 ben a Fővarosi Gazművek vezerigazgato helyettese 1912-tol pedig vezerigazgatoja 1924-ben Budapest kormanybiztosa 1925-tol 1932 ig fopolgarmestere

15 *Heltay Ferenc* (1861–1913) jogi tanulmanyait elvegezve hirlapiro lett elobb az Ellenor majd a Nemzet kozgazdasagi rovatat vezette 1896-ban orszaggyűlesi kepviselo kormanyparti programmal, 1907 től az Osztrak–Magyar Legszesz Tarsasag budapesti igazgatoja, 1909-től a Fővarosi Gazművek vezerigazgatoja Reszt vett a Nemzeti Munkapart alapitasaban 1913 februar 15 tol Budapest fopolgarmestere fo rendihazi tag

16 *Huszosek* A Hűvos dinasztia tagjai

Hűvos Jozsef (1848–1914) jogasz, kozlekedesi szakember 1891 ben Balazs Morral megalapitotta a Budapesti Villamos Varosi Vasutat, amelynek 1897–1914 kozott előbb vezerigazgatoja, majd elnoke volt Egyben vezetője volt a Budapesti Foldalatti Vasutnak es a Budapest–Pestszentlőrinc Helyierdeku Vasutnak is Fiai

Huvos Ivan lasd a 6 szamu jegyzetet

Hűvos Laszlo lásd a 20 szamu jegyzetet

17 *Horváth Jenő* a Buda cimű, magat kozgazdasagi es penzugyi hirlapnak ne vezo, rendkivul alacsony szinvonalu hetilap felelős szerkesztője A Buda 1912 es 1921 kozott megszakitasokkal jelent meg, vegig Horvath Jenő szerkesztette

18 *Kastcs Peter* nyugalmazott honvedelmi miniszteri tanacsos Fővarosi Torvenyhatosagi Bizottsagi tag A Nemzeti Újsagban es a Hazankban cimű ujsagokban megjelent cikkei reven valt ismertte Cikkeiben frazisokat hangoztatott a polgari szabadsagrol es az általanos es titkos valasztojogrol

19 *Rupp Zsigmond* (1838– ?) torvenyszeki biro kozjegyzo A Szekesfővarosi Torvenyhatosagi Bizottsag tagja

20 *Hűvos László* (1883– ?) szobrasz Barczy polgarmesterről Beethovenrol Puccinirol keszitett alkotasai kaptak elismerest

„A magyar telepítő politika" – Biharban

1 *Domnu* (roman) ur

2 *Kruger Aladar A magyar telepitő politika* Budapesti Hirlap 1912 november 3

3 *Bunyitay Vince* (1837–1915) egyhaztortenesz Bihar megyeben plebanos 1879 től nagyvaradi puspoki konyvtaros, majd kanonok később cimzetes puspok lett Egyik szerkesztője volt az *Egyhaztorteneti emlekek a magyarorszagi hitujitas korabol* c forraskiadvanynak

Erdőben vagyunk?!

1. *Elkán Gyula:* ismert budapesti szűcsmester, az 1920 után Elkán és Gerő néven működő cég alapítója.

2. Utalás Planquette *Ripp van Winkle* című operettjének hősére, aki 20 évi álom után ébredt fel.

3. *Kolumna* (latin): nyomtatott oldal.

4. *A Sas-kör:* konzervatív, szabadkőműves-ellenes, felekezeti izgatásra hajlamos polgári kör. Elnöke dr. Preyer Hugó ügyvéd volt, a körben tevékeny szerepet játszott Polónyi Géza. A Fejérváry-kormány 1905-ben feloszlatta, de a koalíciós kormányzás idején újjáalakult.
A Sas-kör botránya: Désy Zoltán, a Függetlenségi Párt alelnöke, az 1912. szeptember 5-én tartott összejövetelen Lukács László miniszterelnökot a nyilvánosság előtt „Európa legnagyobb panamistájának" nevezte. Désynek a miniszterelnök elleni támadása – miután az ellene indított rágalmazási perben felmentették – Lukács lemondásához vezetett.

5. *Zboray Miklós* (1866– ?): ügyvéd. 1901-ben néppárti programmal képviselővé választották. Beszédeivel élesen támadta a kormányt.

Csernoch birodalma I.

1. Szamuely az Úttörő 1912. november 24-i számában cikksorozatot kezd a különböző egyházmegyék gazdasági és kulturális helyzetéről. A sorozat tíz cikkből áll, összefoglaló sorozatcíme azonban nincsen, csupán az egyes cikkek címe mellett álló római számjelzés koti össze őket. Az első négy cikk címe: *Csernoch birodalma,* az ötödiké és a hatodiké: *Biharország püspökei,* a hetediké: *A veszprémi egyházmegye,* a nyolcadiké: *Kultúrnyomorúság az egri egyházmegyében,* a kilencediké: *Erdély püspöke,* a tizediké: *A legfiatalabb püspökség.*
Csernoch János (1852–1927): bíboros, hercegprímás. 1890-től esztergomi kanonok. 1901-től országgyűlési képviselő néppárti programmal. Igyekezett a klérus által irányított kereszténytársadalmi szervezkedést kiterjeszteni a fellendülő osztályharcos munkásmozgalom ellensúlyozására. 1908-tól csanádi püspök, 1911-től kalocsai érsek, 1913-tól esztergomi érsek és hercegprímás. 1914-ben bíboros lett. A kormánypolitikát támogatta a balkáni expanzió és a háború kérdésében. A Tanácsköztársaság idején részt vett a titkos ellenforradalmi szervezkedésben. Az ellenforradalom hatalomra jutása után a legitimisták egyik vezéralakja, később IV. Károly király és Horthy kormányzó között próbált közvetíteni.

2. *Szekularizáció* (latin): az egyházi javaknak világi célokra való kisajátítása kártérítés nélkül. A szekularizációra való törekvés jelentkezett már a huszita mozgalomban résztvevő földesurak részéről s különösen a reformáció valamennyi irányzatában. A nagy vagyonnal rendelkező egyházaknak és egyházi testületeknek a világi életben való nagymértékű befolyása visszahatásaként a polgári viszonyok fejlődésével együtt jelentkezett a szekularizáció fokozott követelése, egyes helyeken radikális formában való érvényesítése.

3. *Kánonjog (ius canonicum):* az egyház felépítését, szervezetét és torvényeit adja elő úgy, amint az Egyházi Törvénykönyvben megtalálható. A jelenleg érvényben levő Egyházi Törvénykönyvet 1917-ben tette közzé XV. Benedek pápa. Öt könyvre tagozódik és 2414 kánont (törvényt) tartalmaz. Az első könyvben általános jogsza-

balyok vannak, a masodik resz az egyházhoz tartozo szemelyek jogait es kotelességeit foglalja ossze, a harmadik resz az egyhaz celjanak megvalositását segitő eszkozokrol (szent helyek, istentiszteletek, egyhazi javak stb) targyal, a negyedik konyv az egyhazi perrendtartassal kapcsolatos kanonokat sorolja fel, az otodik konyv az egyhazi buntetojog szabalyait foglalja ossze

4 1912 julius 15-en targyalta meg a Főrendihaz a vederő torvenyt Csernoch Janos kalocsai ersek a torveny mellett foglalt allast, amellyel befolyasolta a puspoki kar tagjait Felszolalasaban kifejtette „Azt hiszi, hogy mindazok, amiket a kepviselőhaz házszabalyanak megserteseről itt elmondottak, legalabbis ketsegesek A Forendihaznak nem áll jogaban azt kutatni, es nincs is joga a torvenyjavaslatokat a kepviselohaznak visszakuldeni Puspoktarsaival hosszabb tanacskozas utan abban allapodtak meg, hogy az eroszaknak semmifele alakjat nem helyeselhetik elitelik az obstrukciot, fajdalommal allapitottak meg hogy kunn a tarsadalomban nem politikai ellenfeleket, hanem ellensegeket lehet talalni, akik a gyulolkodest a tarsadalmi tevekenyseg minden teruletere atviszik A legutolso pillanatban targyalasokat inditottak minden tenyezovel, hogy a beket megteremtsek kezdemenyezesuk azonban nem jart sikerrel Nem kaptak garanciat arra nezve, hogy a vedero javaslatokbol ha visszakuldik a kepviselohazhoz, rovid ido mulva torveny lesz Ennek kovetkezteben kenytelenek voltak ugy hatarozni, hogy a vedero javaslatokat megszavazzak" (Nepszava, 1912 junius 16

5 *Pánszlav* a panszlavizmus hive A panszlavizmus a XVII–XIX szazad fordulojan keletkezett, a torok es Habsburg uralom alatt allo szlav reteg egyesitesi torekveseit tukrozo politikai aramlat (Itt e kifejezessel Szamuely Csernoch szlovak szarmazasara utal)

6 *Országos Katolikus Neppart* konzervativ politikai part 1895 januarjaban alapitottak grof Vichy Nandor (elnok), grof Eszterhazy Miklos Moric a katolikus főrendek es a klerus tamogatasaval A part programja az egyhazpolitikai torvenyek revizionjat kovetelte es a Habsburg uralom a Monarchia, valamint a nagybirtok vedelmet hangoztatta A munkasmozgalom 1905–1907-i fellendulese utan tagjainak egy resze reszt vett a keresztenyszocialista mozgalom szervezeseben 1918 februarjaban a neppartiak es a keresztenyszocialistak a Kereszteny Szocialis Neppartban egyesultek Az oktoberi polgari demokratikus forradalom utan csatlakoztak a Nemzeti Tanacshoz Tagjai a Tanacskoztarsasag bukasa utan reszben a Horthy fasiszta rendszeret tamogato partokban helyezkedtek el, reszben legitimista politikat folytattak

7 *Prohaszka Ottokar* (1858–1927) szekesfehervari puspok, egyhazi iro es szónok A magyarorszagi keresztenyszocialista mozgalom egyik vezetője Az o nevehez fuzodik 1903 ban az elso keresztenyszocialista szervezetek megalapitasa Az 1918–19 1 forradalmak idejen az ellenforradalom egyik vezeto alakja, majd az ellenforradalmi rendszer egyik vezeto egyenisege Műveiben es szonoklataiban a szocializmussal sőt a liberalizmussal szemben nacionalista antiliberalis allasponton allt, amely nemegyszer antiszemita es antikapitalista demogogiaban jutott kifejezesre

8 *Vaszary Kolos* (1832–1915) biboros, hercegprimas, esztergomi ersek, egyházi szonok es tortenesz Kezdetben tanarkent mukodott Komaromban, Papan es Esztergomban, 1869 tol a gyori gimnazium igazgatoja es a bences rendhaz fonoke 1885-tol pannonhalmi foapat, 1891 oktober 27-tol esztergomi ersek es hercegprimas, 1893-tol biboros volt Az egyhazpolitikai harcok idejen a halado jellegu torvenyjavaslatok konzervativ ellenzekenek vezere volt, nevehez fuzodik a katolikus politikai szervezetek kiepitese is 1912 december 31-en lemondott meltósagarol, ezt kovetoen fokent tortenneti tanulmanyaival foglalkozott

9. *Primácia* (latin): a prímás méltósága, rangja.
10. *Stallum* (latin): hivatal, állás, illetve a velejáró javadalom, évdíj.
11. *Majláth Gusztáv Károly gróf* (1864–1940): erdélyi püspök. 1888-ban az esztergomi érseki papnevelő intézet tanulmányi felügyelője; 1895-ben a komáromi plébánia adminisztrátora; 1897-től erdélyi püspök. 1936-ban egészségi okokból visszavonult a puspöki hivataltól.
12. *Széchenyi Miklós gróf* (1868–1923): váradi puspok, egyházi író. 1892-ben az esztergomi érseki udvarba kerül, ugyanabban az évben megkapta a jáki javadalmas apátságot, 1898-ban a Pázmáneum kormányzója és esztergomi kanonok lett. 1901-től győri, 1911-től nagyváradi püspok.
13. *Káplán:* eredetileg olyan katolikus pap, aki valamelyik kápolnában tart rendszeresen istentiszteletet. Általában nagyobb plébániák segédlelkészei.
14. *Pázmáneum:* az esztergomi érsekség fennhatósága alatt állt magyar papnevelő intézet Bécsben. Pázmány Péter bíboros alapította 1623-ban
15. *Kanonok:* katolikus papi méltóság, a püspök tanácsadója, a káptalan tagja (lásd: *Csernoch birodalma II.* 3. számú jegyzet)

Győztesek és halottak

1. 1912. októbertól 1913. májusig a Balkán Szovetségben tomorult államok (Szerbia, Bulgária, Görogország, Montenegro) nemzeti felszabadító háborút vívtak az elnyomó Törökországgal szemben (Első Balkán-háború). A háborúban Törökország vereséget szenvedett ugyan, de a gyors győzelem a bolgár hadseregnek igen sok áldozatába kerult. Különosen súlyos volt a Konstantinápoly előtt, Csataldzsa sáncainál november 17. es 22. kozott lezajlott utkozet. Szamuely a november 30-án megjelent írásában minden valószínűség szerint erre utal
2. *Redivivus* (latin): újraéledt, újraledő.
3. *Molnár Ferenc* (1878–1952): író, publicista. A XX. század magyar polgári drámairodalmának egyik jelentős, külföldön legismertebb egyénisége.
4. *Polónyi Géza* (1848–1920): ügyvéd, liberális politikus. 1881-től majdnem állandóan országgyűlési képviselő és a Függetlenségi Párt egyik vezére, a képviselőházban is vezérszónoka. A koalíció vezérlőbizottságának megbízásából 1906-ban ő készítette elő a paktumot báró Fejérváry Gézával; a koalíció kormányában 1906-ban igazságugyminiszter lett. 1907-ben lemondott. 1918-ban a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke lett.
5. *Fejérváry Géza báró* (1833–1914): táborszernagy, Ferenc József bizalmi embere, honvédelmi miniszter, miniszterelnök. 1859-ben részt vett a solferinói utkozetben; 1862-ben osztrák bárói rangot kapott. Részt vett az 1866-i porosz–osztrák háborúban. 1884-től 1903-ig honvédelmi miniszter, majd az uralkodó testőrségének kapitánya. 1905. június 18-án a Szabadelvű Párt bukásakor a király az alkotmányos szokások megsértésével miniszterelnökké nevezte ki, kormányát gúnyosan a „darabont" jelzővel illette. Miután a koalícióba tömörült pártok vezetősége feladta torekvéseit, Fejérváry kozvetítésével létrejott a megegyezés köztük és az uralkodó kozott. 1906. április 8-án Fejérváry és kormánya lemondott.
6 *Hoszpotzky Alajos* (1857–1917): mérnök, a Kereskedelemugyi Minisztérium Tenger- és Folyamhajózási Osztályának főnöke. Az al-dunai művezetőség helyettes vezetőjeként az Al-Duna szabályozásának egyik irányítója. Később részt vett a Duna–Tisza-csatorna és a Budapesti Kereskedelmi Kikötő tervezésében. 1914–1917

kozott a Magyar Kozgazdasági Társaság elnoke volt. Kozgazdasági szempontból jelentos irodalmi tevékenységet fejtett ki.

7. *Huszár Károly* (1882–1941): keresztényszocialista politikus, miniszterelnok. Eredetileg tanító, majd a klerikális Néppárt, illetve a Népújság szerkesztője. 1910–18-ig országgyűlési képviselő, néppárti programmal. A Friedrich-kormányban 1919. augusztus 15-től november 24-ig vallás- és kozoktatásügyi miniszter, majd 1919. november 27-től 1920. március 15-ig miniszterelnok. A Keresztény Nemzeti Egység Pártja (Huszár–Ernst párt) elnoke. A második nemzetgyűlés alelnoke. 1927-ben az Országos Társadalombiztosító Intézet elnokévé nevezték ki, mandátumáról lemondott, és hivatali állásánál fogva tagja lett a Felsőháznak. 1934-ben visszavonult a közélettol.

8. *Palotai Odon:* helyesen *Palotai Rezső* – a Lukács-furdó Rt. vezérigazgatója. 1887-ben Budapesti Újság címmel politikai lapot alapított, amely néhány évi fennállása után megszűnt.

9. *Lajta Béla* (1873–1920): epitész, a modern magyar építészet nemzetkozileg jelentékeny képviselője. Hosszabb kulfoldi tanulmányai után tért haza; épuletei Lechner Ödon népi-nemzeti elemekre támaszkodó törekvéseinek hatását tukrozték. Egyházi rendeltetésű alkotásain keleti motívumokat is alkalmazott. Néhány europai kortársával egyidőben azonban a szecessziós, népies hangtól az elsők között jutott el a funkcionalizmus elvéhez; 1910-től kezdve eltávolodik a lechneri formanyelvtől és modernebb megoldásokat kovet. Fő művei: a Martinelli (volt Szervita) téri Rózsavolgyi uzletház, Vas utcai iskolaépulet.

10. *Jellinek Henrik* (1853–1927): a Budapesti Kozúti Vaspálya Társaság vezérigazgatója volt. 1904-ben udvari tanácsosi címet kapott. 1911-ben visszavonult a gyakorlati tevékenységtől és kozgazdasági tanulmányokat írt *Cenzor* álnéven.

11. *Inkompatibilitás* (latin): összeférhetetlenség, összeegyeztethetetlenség.

12. *Eötvös Károly* (1842–1916): író, újságíró, ügyvéd, a Függetlenségi Párt vezető politikusa, szónok. 1863-ban a Habsburg-ellenes Almásy-féle összeesküvés részeseként letartóztatják, de családi összekottetései révén kiszabadul. Később Veszprém megye királyi közvádló ügyésze lesz, majd Deák-párti programmal képviselő. Aztán a Függetlenségi Párthoz csatlakozik, ez felelt meg legjobban negyvennyolcas szellemének. 1883-ban a hírhedt tiszaeszlári vérvád-perben az ártatlanul vádlottak védelmének vezetését vállalta el. (Ez a témája *A nagy per* című művének.) Ezzel a perrel neve túljutott az ország határain. Kortársai nagy tekintélye miatt „vajdának" nevezték.

1892-ben egy ideig a Fuggetlenségi és a Negyvennyolcas pártkór elnöki tisztségét töltotte be, rövidesen azonban új ellenzéki pártot alapított.

Több budapesti lap számára dolgozott, a Pesti Napló vezércikkírója. Életének utolsó szakaszában csak az irodalomnak élt, a századfordulótól kezdve számos kötete jelent meg.

13. *Csodaváza:* Hűvös Iván egyik balettje (lásd: *Városatyák kerestetnek*, 6. számú jegyzet).

Csernoch birodalma II.

1. *Aula* (latin): előcsarnok, díszterem; főpapi vagy fejedelmi udvar.

2. *Urmánczy Nándor* (1868–1940): politikus, újságíró. 1902-ben szabadelvű párti országgyűlési képviselővé választották Szászrégenben. 1905-ben a Függetlenségi és

Negyvennyolcas Pártba lepett át 1906-ban és 1910-ben újra megválasztották képviselőnek Az irredenta mozgalom, a szélsőséges sovinizmus egyik hírhedt hangadója volt. (1928-ban magyar kuldottséget vezetett lord Rothermere-hez; nevéhez fuzodik az un országzaszló-mozgalom, a Pesti Hírlap vezércikkeiben a teruleti reviziót surgette)

3 *Káptalan* a kanonokok testulete. A katolikus székesegyházak vagy az egyházmegye teruleten levo más egyházi testuletek (például szerzetesrendek) mellett múkodik Lehet székeskáptalan, amely a puspok tanacsadó testulete, és a puspok halala utan az uj puspok kinevezéseig vezeti az egyházi ugyeket az egyházmegye teruleten, vagy társas káptalan. ez választja a rendfőnokot, akinek halála esetén ugyintezo jogkore van a szerzetesrend teruleten A káptalan eredetileg a kanonokok szorosabb életkozossége volt, amelynek belső rendjét szigoru szabályok irányitottak, később azonban a káptalanok meggazdagodása után a kozos vagyont felosztottak a kanonokok kozott, es a regi kozossegi életmódnak csak formális jegyeit orizték meg Magyarországon a szerzetesrendek megszűnésével megszűntek a társas káptalanok is, a társas kanonokok a székeskáptalanhoz tartoznak

4 II Ulászló 1498 évi III. dekrétumának 20. cikke: „Az érsekek, puspokok, apatok, prépostok, káptalanok bandériumai és a lovaskatonák számá"-ról intézkedik Az 1 § szerint „Az esztergomi érsek ket bandériumot tartozik kiállítani"

5 1498 évi III dekrétum 20 cikk, 11 §

6 I Ferdinánd 1548-ban kelt XI dekrétumában a 6 cikkely 4 §-a intézkedik errol A rendelet szovege „Ugyancsak a főpapok tehetsegukhoz képest iskolákat is allitsanak, amelyekben az istenfélő tudományt es az igaz vallást kell tanitani, hogy a gonosz tanok ekképpen napról napra elenyésszenek, és a régi vallás ismét feléledjen, es országszerte jo prédikátorok széledjenek el."

7 *Kegyur* a romai katolikus egyházban az a természetes vagy jogi személy, aki valamilyen templom vagy egyházkozség létrehozásával, fenntartásával, illetve a lelkeszi javadalom kiegészítésével járó kulonleges jogoknak (főleg a papi kinevezesre valo ajanlásnak) birtokában van

8. *Vránai perjel:* a Dalmáciában levő vránai várat (eredetileg Szt Benedek rendi monostor) I. Lajos a Szt. János lovagrendnek adományozta a hozzátartozó jószagokkal és foldbirtokokkal együtt. A vránai perjelt (a johanniták házfőnökét) a lovagrend tobbi magyarországi rendháza folé emelte (1345). A vránai perjelek Horvatorszag és Dalmácia leghatalmasabb urai kozé tartoztak.

9 *Bonnaz Sándor* (1812–1889)· csanádi puspók 1860-tól Százezer forinttal két kanonoki szeket alapitott

Csernoch birodalma III.

1. *Congregatio Pauperum de Domina Nostra Ludimagistrarum Colocensium* a Miasszonyunkról elnevezett Szegeny Kalocsai Iskolanovérek Társulata. tanítással, hitterjesztéssel foglalkozó szerzet Magyarorszagon először Pozsonyban telepedtek le, majd 1860-tól működtek Kalocsan Az ország teruletén 25 házuk volt

2 *Charitas nővérek* a Divinea Charitatis kongregáció tagjai (istení szeretet leányai) Főként elemi és polgári iskolákat, egy-két gimnáziumot tartottak fenn Feladatuk a leánynevelés Leghiresebb intézetuk a Patrona Hungariae gimnázium, ma is működik

3 *Szent Salvator nővérek* a „Salvatori"-rend az Üdvozitőről (Salvator) elne-

vezett több férfi és női szerzetesrend összefoglaló neve. Legismertebbek az isteni üdvözítő nővérei. Magyarországon 1899-től leányoktatással foglalkoztak.

4. *Szent Cruce nővérek:* Sorores Sanctae Crucis (szent keresztes nővérek vagy keresztes nővérek). Svájci alapítású női szerzet tagjai. Elsősorban betegápolók, tanítással is foglalkoztak. Legjelentősebb házuk Zsámbékon volt.

5. *Ciszterciták:* római katolikus szerzetesrend tagjai. A rend neve első franciaországi monostoráról származik, amelyet Citeaux-ban (lat. Cisterciu) 1098-ban alapítottak. Eleinte főként a földművelést szorgalmazták, és nálunk is jelentős szerepük volt a földművelés haladottabb módszereinek elterjesztésében. A XVI. századtól tagjai általában csak oktatással és igehirdetéssel foglalkoznak. Magyarországon a XII. század közepén telepedtek le, a XVIII. századtól főleg oktatással foglalkoztak; 1948-ban az egyházi iskolák államosítása után a ciszterciták magyarországi apátsága feloszlott.

6. *Szt. Ferenc rend:* ferencesek, franciskánusok, római katolikus szerzetesrend. Kolduló rendként alapította Assisi Szt. Ferenc a XIII. század elején. Alapítása idején fő feladata az eretnekek visszatérítése volt. Később térítéssel (misszióval), majd tanítással foglalkozott. Assisi Szt. Ferenc három rendet alapított: az első rendet a férfiak számára, a másodikat Szt. Klára vezetésével a nők számára (klarisszák), és a harmadik rendet a világban élő házasok számára. Az egyre gazdagodó ferencesrenden belül nem sokkal az alapító halála után viták támadtak, amelyek szakadássá fajultak. A tagok egy része a szegénység és a szigorú életmód enyhítését követelte, míg másik részük az eredeti szabályokhoz tartotta magát. Ezek külön társaságot alapítottak, magukat Szent Ferenc szegény fiainak nevezték, a nép pedig „fraticelli" néven ismerte őket. Azt hirdették, hogy a pápák nem lehetnek az egyház igazi vezetői, mert ellenségei a legnagyobb keresztény erénynek, a szegénységnek. A nép körében nagy népszerűségnek örvendő fraticellik ellen az egyház az inkvizíció eszközeit vette igénybe, szektájuk a XV. század közepén végleg megszűnt. Közben a ferencesek rendjén belül is folytatódtak a viták az eredeti szabályokhoz való visszatérés körül. 1517-ben a rendből kiválnak a rendszabályokat eltérően értelmező minoriták, kapucinusok.

A ferencesek korán megtelepedtek Magyarországon. 1232-ben már külön magyar rendtartományuk volt, 1630-ban pedig már a kapucinusoknak is volt kolostoruk. Magyarországon jelenleg két ferences kolostor és két ferences gimnázium működik.

7. *Karmeliták, karmelita rend:* szigorú szerzetesrend Berthold kalábriai keresztes-lovag alapította a palesztinai Karmel-hegyen élő remetékből 1155 körül (innen a nevük). A XIII. század közepén Európa-szerte elterjedt a rend. Közben mindinkább eltávolodtak eredeti szigorúságuktól. Különböző reformmozgalmak után alakult ki a sarutlan karmeliták rendje. Bár a nagy francia forradalom idején feloszlatták, napjainkban is vannak karmeliták, a legtöbben éppen Franciaországban. Magyarországon 1697-ben telepedtek le. Tevékenységük lelkipásztorkodásból, misszíók vezetéséből állt. Magyarországon 1950-ben oszlatták fel a karmelita rendet.

8. *Iskolanővérek:* az ifjúság klerikális szellemben történő nevelésével foglalkozó női szerzetesrendek tagjai. (Miasszonyunk lányai, a jó üdvözítő nővérei, Orsolya szüzek, klarisszák, Szt. Vince leányai, Sacré-coeur stb.)

9. *Astricus püspök* (? –1044): Asztrik érsek, más néven Anasztáz. 999-ben jött Magyarországra, ahol pécsváradi apát, majd kalocsai érsek lett. A XII. század elején a Kálmán király megbízásából készült Hartvik-legenda szerint I. István király követeként ő hozta Magyarországra a pápa által adományozott koronát.

1. *Anastasius ersek·* eredeti neve Radla 993–995 a brennoni monostor apatja volt Innen 995 oszen Magyarországra jott, es itt a pannonhalmi monostor elso apatja lett. A magyarok megteriteseben komoly szerepe volt I Istvan őt tette meg első esztergomi érseknek. Élt meg 1020 korul is, de tovabbi sorsa ismeretlen

2. *Apponyi Albert gróf* (1846–1933). a dualizmus es ellenforradalmi rendszer koranak jelentős konzervativ politikusa, miniszter, nagybirtokos 1872-től kulonbozo partok képviselője, 1899-ben belépett a Szabadelvű Pártba, ebben az időben a kepviselőház elnoke (1901–1903). 1903 vegen kilép a kormanypartból, es az elso vilaghaboru végeig a Fuggetlensegi Part egyik vezetoje. 1906–10-ig a koalicios kormány vallas- es kozoktatasugyi minisztere Nevehez fuzodik a nemzetisegek fokozott elnyomasára iranyulo iskolatorvény keresztulvitele. 1910-től a Kossuth-párt tagja, 1914-tol elnoke 1917–18-ban ismet kozoktatásugyi miniszter Az első vilaghaboru utan a parizsi bekekonferencian a magyar kuldottseg vezetője 1920-tol mint kepviselo, a legitimista ellenzék vezerszónoka 1923-tól halaláig Magyarország fődelegatusa a Nepszovetsegben. Ismert volt szónoki kepességéről es nagy nyelvtudasarol, amelyet az ellenforradalmi rendszer erdekeben a trianoni békeszerzodes revíziójaert folytatott harc, az irredentizmus szolgalataba allitott

3 *Khuen-Héderváry Károly* (1848–1918): konzervativ politikus, Ferenc Jozsef bizalmasa 1875-tol szabadelvű párti képviselő 1883-tol 20 even at mint horvát ban kiméletlen eszkozokkel lépett fel a horvát nemzeti mozgalom ellen. 1903-ban, majd 1910–12-ben miniszterelnok, erőszakos eszkozokkel harcolt a parlamenti ellenzék ellen A Nemzeti Munkapárt egyik alapítoja (1910)

4 *Patrónus* (latin) partfogó, kegyur

5 *Bences-szerzetesek* a Benedek-rend tagjai. Nursiai Szt Benedek (kb 480–kb 550-ig) 529-ben alapitotta rendjét. Benedek a nyugaton mar korabban fellendult szerzetesség visszaéléseit akarta megszuntetni szerzetesi szabályaival, amelyeket a Monte Cassinón (Olaszország) letesitett kolostortelepén vezetett be A szerzetesek egyévi próbaidó után engedelmességi fogadalmat tettek, es koteleztek magukat, hogy eletfogytiglanra a rend kotelékében maradnak, es a kolostort sem hagyják el A rend tagjai kezdetben kozos imádsággal és kétkezi munkával foglalkoztak, később a tudomanyokat is muveltek A Benedek-rend rohamosan elterjedt egész Nyugat-Európaban A X. században a hatalmas birtokokkal rendelkezo szerzet kolostorainak erkolcse mélyre sullyedt. Ezen probaltak segiteni a kulonbozo reformmozgalmak (cluny reform). A XII. században a rend ismét reformra szorult, és a mozgalom alapjan két reformált Bences-rend is alakult· ciszterciták és karthausiak
Magyarországon Geza fejedelem már 996-ban a bencéseknek adta Pannonhalmát I István és utódai hatalmas birtokokat adományoztak nekik Jelenleg is mukodik ket gimnáziumuk· Pannonhalmán és Győrott.

6. *Jezsuita atyák, jezsuiták:* a jezsuita rend (Societas Jesu, magyarul. Jezus tarsasága) a római katolikus egyhaz hírhedt szerzetesrendje 1534-ben alapította Loyola Ignác (kb. 1491–1556, spanyol nemes) Megalakulásától kezdve az ellenreformacio vezető ereje lett, a papai világhatalom feltétlen támasza Fo működési teruletuk az oktatás es a hitterjesztes a nem keresztények es eretnekek kozott Szervezeti fő elvuk a feltétlen engedelmesség rendi elöljaróik és a pápa iránt A renden belul szigorú katonai fegyelem uralkodik. A jezsuiták irányítása a Rómaban székelő generális („fekete papa") kezében van. Messze ágazó tevékenyseget fejtenek ki, mint politikusok, diplomaták, nevelők. Mint gyontatók komoly befolyással voltak az urai-

kodókra, államférfiakra, ezen keresztül az egyes országokra és a nemzetközi politikára. Céljaik elérésére a legsötétebb eszközöktől sem riadtak vissza. A hírhedt tétel: „a cél szentesíti az eszközt" a jezsuiták politikai és egyházi tevékenységében messzemenően érvényesült. Hatalmas vagyont szereztek mind Európában, mind a gyarmatokon. Kiterjedt iskolahálózatot hoztak létre. Tanítványaikat fanatikus katolikussá nevelték. Erre a célra szolgáltak az iskolák mellett szervezett Mária-kongregációk is. A XVIII. században a felvilágosodás hívei olyan erővel fordultak ellenük, hogy néhány országból kiűzték őket, a pápa 1773-ban kénytelen volt feloszlatni a rendet, de 1814-ben visszaállították.

Magyarországon 1561-ben Oláh Miklós esztergomi érsek telepítette be őket, tevékenységüket Pázmány Péter lendítette fel, aki eredetileg jezsuita volt. A Habsburg-abszolutizmus minden vonalon felhasználta őket. Az ellenreformáció elsősorban a jezsuiták gátlás nélküli tevékenységével érte el eredményeit. A rend pápai feloszlatása után 1774-ben Magyarországon is feloszlatták a jezsuiták rendjét. 1853-ban Scitovszky János hercegprímás újra behívta őket Magyarországra. Az ellenforradalmi rendszer fő támogatói közé tartoztak.

7. *Premontrei szerzetes:* a premontreiek rendjét Szt. Norbert alapította 1120-ban. Nevét a franciaországi Prémontre-ról nyerte, ahol az 1789-i forradalomig a kozponti apátságuk volt. A premontreiek szerzetesi szervezetben élő kanonokok, ezért a rendet szerzetes kanonokrendnek nevezik. Tagjai a szerzetesi életmód folytatását világi papok feladatainak végzésével kapcsolták össze. Nőágaik is voltak. Magyarországon a XII–XIII. században terjedt el a rend. 1802-től középiskolák vezetését látták el. 1950-ig működtek.

8. *Kegyes tanítórendi szerzetes:* kegyesrend, kegyes tanítórend, piaristák. Az ifjúság vallásos, klerikális szellemben való oktatása és nevelése céljából alapított tanítórend (1617). Magyarországon 1665 óta működik, számos tanintézetük közül a Magyar Népköztársaság kormánya és a katolikus egyház között létrejött megállapodás értelmében 2 gimnáziuma maradt fenn (Budapesten és Debrecenben), amelyben a rend szerzetestanárai látják el az oktató-nevelő munkát.

9. *Szerviták* (Szűz Mária szolgái, Ave Mária testvérek, Krisztus kínszenvedése vagy Monte Senario testvérek): A rendet 1233-ban hét gazdag firenzei kereskedő alapította, akik elvonulva szigorú életmódot folytattak; 1234-ben Senario nevű hegyre vonultak, ahol mint remeték Szűz Mária tiszteletére szentelték életüket. A rend hamarosan elterjedt Európa más országaiban is; tagjai lelkipásztorkodással foglalkoztak. A szervita apácák rendjét a XIII. sz. vége felé alapították. Tagjait alapítójukról (Benitius Szt. Fülöp) filippináknak is nevezik.

10. *Minoriták:* a Ferenc-rend ága, amely a ferencrendi szabályt enyhébben magyarázva, ingatlan-birtok haszonélvezetét és más jövedelmet megenged. Már a XIII. század közepe óta ellentétben álltak a rendben lévő szigorúbb irányzattal. Magyarországon mindig jelentékeny szerepet játszottak. A XVIII–XIX. században számos gimnáziumban tanítottak. A magyarországi rendet 1950-ben feloszlatták.

11. *Capistran János szerzetes:* Kapisztrán János (1386–1456): ferencrendi szerzetes. A XV. század első felében Sienai Bernáttal együtt megalapította a Szent Ferencrend szigorúbb rendtartású ágát, amelynek magyar tartománya „provincia s. Joannis a Capistrano" névvel 1757-ben alakult meg és játszott komoly szerepet.

12. *Minorum capolatorium,* helyesen *Ordo Minorum s. Capucinorum:* kapucinusrend. A Ferenc-rendnek az 1528-ban alapított harmadik ága. Tagjai Szent Ferenc eredeti szabályait akarták megvalósítani. Csuklyát (lat. capiturum, amiből nevük ered) és szakállt viseltek. Magyarországon 1674-ben telepultek le.

13. *Irgalmas szerzetesek:* az Irgalmas-rend férfibetegek ápolására alapított katolikus szerzetesrend. Tagjai (irgalmas barátok) nagyrészt ápolók, gyógyszerészek, orvosok. A XIX. századtól számos világi orvost alkalmaztak. Magyarországon 1696-ban telepedtek le.

14. *Sancti Ioannis de la Salle:* szaléziek. Férfi és női szerzetesrend, főleg iparitanulók, inasgyerekek egyházi szellemben történő nevelésére. Magyarországon Budapesten és Nyergesújfalun volt házuk.

15. *Missziónárius* (latin): hittérítő. A keresztény hit terjesztésére az ún. pogányok közé kuldott személy.

16. *„Jézus szent szíve" apáca:* hazai alapítású, szociális kérdésekkel foglalkozó apácarend tagjai. A XX. században alakult.

17. *„Mária Reparatrix" apácarend:* Franciaországban alapított és onnan más európai országokba is átterjedt apácarend. (1854-ben alakult Párizsban). Célja ájtatoskodás, egyházi kézimunka készítése. Tagjai Budapesten a Központi Oltáregyesületet vezették.

18. *Notre-Dame* (Szűz Mária francia elnevezése, magyarul Mi Asszonyunk) néven a katolikus egyházban több kongregáció létesult. A legismertebb az, amelyet a XVI. század végén Pierre Fourier alapított. A kongregáció célja a nőnevelés. Magyarországon Budapesten, Pozsonyban, Pécsett, Temesvárott, Zalaegerszegen volt ilyen kongregáció.

19. *„Ursuliane" apácák:* orsolyiták, Orsolya-nővérek. Női tanítórend, a XVI. század első felében alapították. Magyarországon Kassán, Nagyváradon, Nagyszombaton, Pozsonyban, Győrott működtek. Elemi-, polgári-, ipariskolájuk, leánygimnáziumuk és tanítóképző intezetuk volt. A tulajdonképpeni Orsolya-renden kívül az idők folyamán számos más, Orsolyáról elnevezett kongregáció is keletkezett.

20. *„Erzsébet" apácarend:* Mint szemlélődő ferences harmadrend keletkezett (1225); később Magyarországi Szent Erzsébetet választotta védőszentjéul. Betegápolással foglalkoztak. Magyarországon Pozsonyban és Budapesten volt kolostoruk, kórházzal és házi gyógyszertárral.

21. *Angolkisasszonyok:* katolikus női tanítórend. Magyarországon Budapesten, Veszprémben, Eperjesen és Egerben volt zárdájuk.

22. *„Vincenti Paulo" betegápolási apáca:* Paulai Szent Vince (1576–1660) által alapított női kongregáció. Tagjait irgalmas nővéreknek vagy Vince-leányoknak nevezik, akik leánynevelléssel és betegápolással foglalkoztak. Magyarországnak majdnem minden városában működtek.

23. *Jó pásztor apáca:* a Jó pásztorról elnevezett női kongregációt 1835-ben alapította Marie Pelletier. Tagjai elesett vagy erkolcsileg veszélyeztetett nőket gondoztak. Például Magyarországon a márianosztrai női fegyházban működtek.

24. *Magán betegápoló apáca:* tulajdonképpen egy laza szervezet tagja, aki nem kórházban fekvő betegek ápolásával foglalkozott.

25. *„Sion" apáca:* Soeurs de Notre Dame de Sion. 1842-ben alapított kongregáció. Célja a zsidók keresztény vallásra térítése. Férfiáguk: Sion atyák (1870).

26. *Szegény nővér,* helyesen: *Szegények kis nővérei.* 1840-ben létrehozott kongregáció. Célja aggok gondozása. Magyarországon Rákospalotán volt rendházuk

27. A jezsuiták befolyását értik ezen.

28. *Katolikus körök:* társadalmi egyesuletek a katolikusok anyagi es kulturális érdekeinek előmozdítására. Zichy Nándor, Eszterházy Miklós Móric kezdeményezésére megindult mozgalom eredményeképpen létesültek, és a valláspolitikai harcok idején játszottak szerepet. Csaknem minden magyar városban működtek; Budapesten: Koz-

ponti Katolikus Kör (1888), Budai Katolikus Kör (1902), azonkívül Pécsett, Sopronban, Nagyváradon stb.

29. *Oltáregyesület:* 1840-ben alapították Brüsszelben. Tagjai az oltáriszentség (Jézus a kenyér és bor színe alatt mint isten és ember lényegileg jelen van) imádására kötelezik magukat, évi tagdíjat fizetnek, templomokat egyházi szerekkel látnak el. Magyarországon 1859-ben alapították meg, budapesti központtal.

30. *Mária-kongregációk:* katolikus vallásos egyesületek a valláserkölcs előmozdítására. A XVI. század második felében jöttek létre, főleg a jezsuiták tanintézeteiben. Kezdetben csak a férfiak és fiúk között működtek, csak a XVIII. századtól vannak női kongregációk is. Magyarországon a XVII. században terjedtek el jezsuita intézetekben „a jámborság, erkölcsi tisztaság és tanulási kedv" emelésére. Azóta világi papok is alakítottak és tartottak fenn Mária-kongregációkat a különböző iskolák tanulóiból. Budapesten külön házaik voltak (Regnum Marianum kongregációi otthon), amelyekben összejöveteleiket tartották.

31. *Katolikus ifjúsági egyesületek:* különböző korosztályú fiatalok számára létrehozott vallásos szervezetek. Például: Szívgárda (kb. 7–14 éves korig), Katolikus Lányok Országos Szövetsége, Katolikus Legényegylet stb.

32. *Rózsafüzér egyesület:* Főként a domonkosok által irányított vallásos szervezet. Hitbuzgalmi havi folyóiratuk a Rózsafüzér.

33. *Jézus szent szíve egyesület:* a jezsuiták által szervezett vallásos egyesület felnőttek számára. Tagjai évenként megülték a Szent Szív ünnepét, előtte háromnapi ájtatosságot tartottak.

34. *Szent Alajos Társulat:* 1891-ben Gonzagai Szent Alajos halálának 300. évfordulója alkalmából jött létre. Tagjai főleg papnövendékek, akik részint vallási, részint kulturális munkát folytattak (imádság, lelki olvasmány, heti gyónás, társulati munka, szavalat, színdarabok előadása, dolgozatok készítése, bírálása stb.). Budapesten kívül számos vidéki városban működtek.

35. *Katolikus Népszövetség:* 1908-ban alakult. Célja: „... fejleszteni az Egyházhoz való hűséget és ragaszkodást, felébreszteni a katolikus öntudatot és összetartozást, hogy az evangélium szellemében végzendő hitbuzgalmi, tudományos és irodalmi, szociális, karitatív munkára a katolikusok erkölcsi és anyagi erői minél tervszerűbben használtassanak fel." (*Mit akar a Katholikus Népszövetség*, Budapest, é. n. 2–3. oldal.)

36. *Szent István Társulat:* a legrégibb magyar katolikus irodalmi könyvkiadó vállalat. Elődjét, a Jó és olcsó könyvkiadótársulat nevű vállalkozást Fogarassy Mihály nagyváradi kanonok kezdeményezte 1848-ban. 1852-től Szent István Társulat. 1869-től egyedüli kiadója lett a katolikus egyházi iskolák tankönyveinek. 1899-ben nyomdát, 1904-ben részvénytársaságot és az egész országot felölelő könyvkereskedés-hálózatot állított fel. Könyvkiadói és nyomdaipari osztálya később Stephaneum Rt. néven működött. 1948-ban üzemeit államosították, de a társulat változatlanul tovább működött. Szerényebb keretek között ma is ad ki szépirodalmi műveket, bár elsősorban a katolikus egyház hivatalos kiadványait jelenteti meg. Lapja a Katholikus Szemle (1887) volt.

37. *Prézes (praeses,* latin) elöljáró.

38. *Inventár* (latin): leltár, jegyzék.

39. *Tiara* (perzsa): eredetileg az ókori perzsa császárok fejdísze, a középkortól a római pápa hármas koronája.

Biharország püspökei V.

1. *Aehrenthal-Lexa Alajos gróf* (1854–1912): államférfi. Az Osztrák–Magyar Monarchia bukaresti (1894), majd szentpétervári nagykövete (1896–1906); 1906-tól haláláig külügyminiszter. Miniszterségе idején történt Bosznia-Hercegovina annexiója (1908).

2. *Interregnum* (latin): két uralom közötti idő, törvényes uralkodó nélküli időszak. Átvitt értelemben elismert vezetők vagy vezetőszervek hiánya folytán előállott zavaros helyzet.

3. *Stóla* (görög): papi illeték bizonyos magánérdekű szertartások végzéséért.

4. *Zichy János gróf* (1868–1944): nagybirtokos, miniszter. Jogi tanulmányokat végzett, 1893-ban Fejér vármegye tb. aljegyzője, 1894-től a Főrendiház tagja. 1896–1918-ig országgyűlési képviselő. Éveken át a Néppárt elnöke volt, majd 1903-ban lemondott, és 1906-ban csatlakozott az Alkotmány Párthoz, amelynek feloszlatása után a Munkapárt tagja lett. 1910–13-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter Khuen-Héderváry és Lukács, majd 1918-ban Wekerle kormányában. A Tanácsköztársaság idején részt vett a Bécsben szervezett ellenforradalmi mozgalomban. 1922-től ismét nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő volt haláláig. 1922-ben létrehozta a legitimista Nemzeti Összetartás Társaskörét, később a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártot, amelynek elnöke volt. Parlamenti és más közszereplésein igen nagy hangsúly esett a „királykérdés" megoldására; lankadatlan agitációjáért 1937-ben Habsburg Ottótól az aranygyapjas rendet kapta. Egyik megalapítója a Szent Imre Körnek, elnöke az Országos Katolikus Szövetségnek és az Actio Catholicának.

5. *Radu Demeter* (1862–1920): 1903-tól nagyváradi görögkatolikus megyéspüspök.

Biharország püspökei VI.

1. *Antimodernista eskü:* a modernizmus teológiai értelemben a XX. század elején fellépő, a Vatikán által el nem fogadott irányzat, amely a vallási dogmákat a tudomány eredményeivel igyekezett összehangolni. Ez ellen a törekvés ellen irányult az antimodernista eskü.

2. *Lila cingulusos kanonok:* a kanonok reverendáján lila derékövet, cingulust hord, mint az egyházi méltóság jelvényét. Az egyszerű papok cingulusa fekete, a szerzetes papoké különféle színű (kék, fehér, barna, fekete stb.).

3. *Miskolczy Ferenc dr.:* Bihar megye főispánja. 1889-ben került Bihar megyében vezető állásba: az élesdi járás főszolgabírája lett; majd központi főszolgabíró, alispán, végül főispán.

4. *Fetser Antal* (1862–1933): római katolikus püspök. Pappá szentelése után Nagyváradon a Szent József Intézet tanfelügyelője, a papnevelde igazgatója; 1895-ben püspöki titkár. Szmrecsányi Pál nagyváradi megyéspüspök halála után mint káptalani helynök kormányozta az egyházmegyét. 1914-ben győri megyéspüspök lett.

A veszprémi egyházmegye VII.

1. *Freystädtler: Freystädtler Antal:* meggazdagodott birtokos. Gyermekei, Jenő és Flóra a XX. század elejének fényűzésükről, zajos életükről közismert figurái. Flóra „irodalmi" tevékenységet is folytatott: miután testileg, lelkileg, anyagilag tönkre-

ment, kiadta szerelmi életét leplezetlenül bemutató életregényét. (Báró Spényné, Freystädtler Flóra: *Életem, szerelmeim, csalódásaim.* Budapest, é. n.)

2. *Hornig Károly báró* (1840–1916): bíboros, veszprémi püspök. A pesti papneveldében tanulmányi felügyelő és egyetemi teológiai tanársegéd, majd tanár. 1878-ban esztergomi kanonok és a prímási hivatal igazgatója. 1888-tól veszprémi püspök, 1912-től bíboros. A katolikus sajtóban számos egyháztörténeti és vallási kérdéssel foglalkozó cikke jelent meg. 1873-tól 1878-ig szerkesztette a Religio című folyóiratot.

3. *Darwin, Charles Robert* (1809–1882): angol természetbúvár, a biológia egyik legjelentősebb alakja, a korszerű származástani elmélet megteremtője.

4. *Haeckel, Ernst* (1834–1919): német biológus, egyetemi tanár, a darwinizmus kiemelkedő képviselője.

5. *Birétum:* katolikusoknál a papoknak főleg szertartások alkalmával viselt, különféle sapkája, amelynek 3 vagy 4 ága a tetején összefut.

6. *Szent János-rendiek:* johanniták, keresztes lovagok. Nálunk ispotályosoknak is nevezték őket, mert elsősorban betegápolással foglalkoztak.

7. *Szent Szív apácák* (Sacre-Coeur): 1800-ban létrejött női szerzetesrend, amelynek célja a Szent Szív tisztelete mellett a női nevelés. Nagy gyorsasággal terjedt el Európában. Hazánkban 1883-ban telepedtek le, iskolákat tartottak fenn. (Sophianum, Szent Szív Intézet).

8. *Javadalmas apátság:* valamely apát (szerzetesfőnök) főnöksége alatt levő kolostor, az ehhez tartozó birtok és az ezzel járó jövedelem.

9. *Címzetes apátság:* megszűnt apátságok címét kapják nem szerzetesek, azaz világi papok, plébánosok.

10. *Javadalmas prépostság:* a préposti ranggal járó javadalom, birtok.

11. *Címzetes prépostság:* a megszűnt prépostságok (és apátságok) címe.

Gróf Szapáry Pál

1. *Szapáry Pál gróf* (1873–1917): A budapesti társasélet ismert alakja, egy ideig a Park-klub elnöke. (Az 1893-ban alakult Park-klub az előkelőségek társasköre volt.) 1905. október 17-én fiumei kormányzóvá nevezték ki, de 1906-ban, még a Fejérváry-kormány távozása előtt lemondott. Hírhedt volt pazarló életmódjáról. Apai öröksége és felesége hozománya révén hétmillió korona felett rendelkezett, közel háromszázezer korona évi jövedelme volt, de ez kevésnek bizonyult számára. Teljes anyagi megsemmisülése ellen különböző üzleti vállalkozásokkal küzdött.

2. *Horkayné:* ezen a néven írt Herczeg Ferenc az Új Időkben aktuális, szatirikus párbeszédeket.

3. A XIX. század végén Törökországban kialakult az ún. ifjútörök mozgalom, amelynek célja a burzsoázia és a liberális földesurak hatalomra juttatása és az oszmán birodalom alkotmányos burzsoá állammá való átalakítása volt. Az 1908. júliusi forradalom a macedóniai hadsereg segítségével kikényszerítette az alkotmányt, s az ifjútörökök megszerezték a kormány feletti ellenőrzést. 1909-ben hatalomra jutottak, azonban mozgalmuk fokozatosan elvesztette kezdetben haladó vonásait, és hamarosan reakciós, nacionalista jellegűvé vált. Az olasz–török háborúban elszenvedett vereség hatására 1912 júliusában elvesztették hatalmukat, 1913 januárjában azonban újabb „forradalommal" visszaszerezték.

4. *Új Idők:* szépirodalmi hetilap, 1895-ben indította meg és 1944-ig szerkesztette Herczeg Ferenc, a Singer és Wolfner cég adta ki. Az „úri középosztály" számára

készült, írásait problémátlanság, az uralkodó osztályok és a kispolgárság illúzióinak kiszolgálása jellemezte. A felszabadulás után 1945-ben elsőnek indult meg az irodalmi folyóiratok közül, megváltozott jelleggel, Kassák Lajos, majd Fodor József szerkesztette. 1949-ben szűnt meg.

5. *Singer és Wolfner Rt.:* Singer Sándor és Wolfner József által 1885-ben alapított nyomdai és könyvkiadói vállalat. 1949-ben szűnt meg. Kiadványaival és folyóirataival főleg a kispolgári igények kielégítésére törekedett, de kiadta Biró Lajos, Bródy Sándor, Ady Endre, Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula és mások műveit is.

6. *Farkas Pál* (1878–1921): író, szociológus, politikus. A Singer és Wolfner kiadóvállalat egyik tulajdonosának, Wolfner Józsefnek a fia. Jogot végzett, az Ügyvédjelöltek Egyesületének első elnöke, majd az egyre jobban radikalizálódó Társadalomtudományi Társaság ellensúlyozására megszervezte a konzervatív beállítottságú Magyar Társadalomtudományi Egyesületet. Az Új Idők egyik szerkesztője. Tisza István párthíve, 1910-től országgyűlési képviselő. Számos, a haladó törekvésekkel polemizáló történelmi és szociológiai tanulmánya jelent meg. Szépirodalmi tevékenységet is folytatott.

7. *Herczeg Ferenc* (1863–1954): író, a Horthy-korszak hivatalos írófejedelme. Hamis, de szórakoztató, eszményített dzsentri ábrázolásával, reakciós konzervatív szemléletével az uralkodó osztály kedvencévé vált. 1919 után tevékenyen részt vett a reviziós mozgalomban is.

8. *Radó Samu* (1857–1919): újságíró. Pályáját a Neues Wiener Tageblatt munkatársaként kezdte, majd a lap párizsi tudósítója lett. Hazatérve belépett a Budapester Tageblatt szerkesztőségébe, később a Neues Politisches Volksblatt szerkesztője. Megalapította a Honvéd című napilapot, de ez a vállalkozása megbukott. Ezután a Pester Lloyd vezércikkírója, a bécsi külügyminisztérium orgánumának, a Politische Korrespondenznek, a francia Havas és az angol Reuter hírügynökségek budapesti tudósítója. 1898-ban átvette a Magyar Távirati Iroda vezetését, 1918-ig igazgatója volt. Magyar és német nyelven számos politikai művet írt. *Újságírók* címmel drámája is volt.

9. *Gseft* (*Geschäft,* német): üzlet, üzletelés.

10. *Pallós Ignác:* mérnök, vállalkozó. A XX. század elején több vasútvonal tervezője és kivitelezője. Nevéhez fűződik például a nagykikindai helyiérdekű keskenyvágányú vasút, és a pécs–bátaszéki vasút.

11. *Madame Ritz:* Cäsar Ritz svájci szállodatulajdonos felesége. Szapáry, gyakori párizsi tartózkodása alatt, a Place Vendôme-on levő Hotel Ritzben lakott, megismerkedett Mme Ritzcel, s rábeszélte, hogy építsenek szállodát Budapesten. Az 1912-ben megnyitott budapesti Ritz szálló már 1915-ben csődbe jutott; 1916-ban megvette a Hungária Szálloda Rt.; az első világháború után Dunapalota néven üzemelt; a második világháborúban tönkrement épület romjait 1949-ben takarították el.

12. A *Warrenné mestersége* főhősnője.

13. *Wabits Lujza,* a Nagymező utcai Jardin d'hiver (Télikert) mulató tulajdonosnője.

14. 1890-ben a Wiener Bankverein egy kizárólag alapító és finanszírozó társaságot hozott létre Budapesten, Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank néven. A bank igazgatóságában mind a kormány, mind a nagybirtokosoknak a kormányhoz közel álló csoportja részt vett, élén Tisza István elnökkel. A bank a 90-es évek folyamán egy sor iparvállalat alapításában vett részt. 1895-ben petróleumvállalatok finanszírozására megalapította a Nemzetközi Kőolajipari Rt-t 12 millió korona alaptőkével. Az új

részvénytársaság gyakorlatilag nem volt más, mint a bank, mert a 12 ezer részvényből 11 200 annak birtokában volt.

1897-ben a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank és a Nemzetközi Kőolaj Rt. megalapította az Étoile Roumaine pour l'Industrie Petrole-t (Steaua Romana), egyik legnagyobb petróleumtermelő vállalatát. A vállalatnak eredetileg csak két finomítója volt, hamarosan azonban nagyobb területeket szerzett, kivitelét nagymértékben megnövelte, nagy beruházásokba kezdett. A mindezekhez szükséges pénztőkék a mögötte álló Nemzetközi Kőolaj Rt-t és a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bankot túlságosan igénybe vették. Ezért a Nemzetközi Kőolaj Rt. 1898-ban az Étoile-nál fennálló érdekeltségeinek legnagyobb részét egy új finanszírozó-társaságra (Roumanin Oil Trust) ruházta, amelyet erre a célra a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bankkal együtt Londonban alapított. Ennek a társaságnak lett volna a feladata az Étoile számára szükséges hatalmas összegek előteremtése. Ezért a Roumain Oil Trustnál állandóan növekedett a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank követelése, ezen kívül az Étoilenak is nagy összegeket hitelezett, fedezet nélkül. Ami ezután következett, arról nem lehet tiszta képet kapni. Az 1899. évi jelentés még a petróleumvállalatok kedvező fejlődéséről számol be. Az 1900. évi jelentés ismeretlen, és 1901-ben a Nemzetközi Kőolajipari Rt. és a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank (amelynek részvényei iránt Tisza neve miatt nagy volt a bizalom), felszámolt.

A bank körüli visszaéléseket Fényes László leplezte le a Székesfehérvár és Vidéke 1902. január 11-én és január 18-án megjelent számaiban. Emiatt Fényes László ellen 1902-ben sajtópört indítottak.

15. Szamuelynek ez az írása a Pénzvilág Közgazdasági Arcképcsarnoka című rovatában jelent meg. Ebben a rovatban hol méltató, hol szenvedélyesen támadó arcképvázlatok jelentek meg ismert vagy kevésbé ismert figurákról.

Kultúrnyomorúság az egri egyházmegyében VIII.

1. *Szmrecsányi Lajos* (1851–1943): egri érsek és metropolita, pápai trónálló. 1873–80 közt különböző helyeken volt káplán. 1891-ben érseki titkár, 1897-ben egri kanonok, a következő évben apát. 1905-től felszentelt püspök, majd 1912-ben átvette az érsekség kormányzását. A katolikus püspöki kar egyik legkonzervatívabb tagja volt.

2. *Catapranus:* 1009 körül Eger első püspöke. Szamuely tévesen nevezi Egert érsekségnek, amely ekkor még csak püspökség. 1804-ben az egri püspökséget három részre osztva az egri érsekség, a kassai és szatmári püspökségek keletkeztek belőle.

3. *Samassa József* (1828–1906): előbb gimnáziumi tanár volt, majd a teológián és egyetemen tanított. 1869–1872-től Deák-párti programmal országgyűlési képviselő, 1869-ben osztálytanácsos a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban, majd esztergomi kanonok, 1871-ben szepesi püspök, 1873-ban egri érsek, 1888-ban pápai trónálló, 1905-ben bíbornok, 1872-től haláláig a Főrendiház tagja volt.

4. *Stibor vajda fia:* valójában azonos nevű unokaöccse. Az egri püspöki tisztséget nem töltötte be, hanem Ludányi Tamás püspök lengyelországi száműzetése idején ő volt az egri püspöki javak kormányzója. Ludányi hazatérése után Stibor önként lemondott a püspöki javak kezeléséről.

5. *Bakács Tamás* (1442–1521): bíbornok és esztergomi érsek. Neve fölött sok vita folyt: Bakocsnak, Bakacsnak és Bakácsnak is írták. Fraknói Vilmos kutatásai nyomán kiderült, hogy Bakócznak hívták. Mezővárosi jobbágycsaládból származott; kép-

zettsége révén, mint pap helyt kapott a királyi kancelláriában. Mátyás király idején titkár, II. Ulászló alatt kancellár, az ország ügyeinek egyik legbefolyásosabb és megvesztegethetőségéről hírhedt intézője. Szolgálataiért nagy egyházi méltóságokat és javadalmakat kapott: győri, majd egri püspök, és 1497-ben esztergomi érsek. Birtokait és jövedelmeit egyéb, nem egészen tiszta eszközökkel is növelte. Ugyanakkor pártfogolta a humanista műveltséget, a reneszánsz építészetet. Pápai felhatalmazásra 1514-ben meghirdette a török elleni keresztes hadjáratot. Amikor az összegyűlt keresztesek Dózsa vezetésével az urak ellen támadtak, Bakócz szembefordult velük. Ulászló halála után (1516) már csak reprezentatív feladatokat látott el, Esztergomban visszavonultan élt.

6. *Frangepán Ferenc gróf* (? –1543): főpap és diplomata. Előbb ferencrendi szerzetes, majd 1528-tól kálocsai érsek, 1538-tól egri püspök is. A római Araceli kolostorban élt, s a mohácsi csatavesztés hírére a pápa küldte Szapolyai János király mellé, akinek ettől kezdve mindvégig bizalmas tanácsadója. A törökbarát politika meggyőződéses híve, jelen volt, amikor János király Szulejmán szultán elé járult Mohácson. 1527-ben Szapolyai követe a lengyel király által egybehívott olmützi békekonferencián. 1536-ban és 1537-ben I. Ferdinándnál, 1538-ban V. Károly császárnál járt követségben. Kiábrándulva a török szövetségből, egyik fő mozgatója volt a Szapolyai és Ferdinánd közti váradi béke megkötésének. János király halála után Ferdinándhoz állt.

7. *Oláh Miklós* (1493–1568): Havasalföldről Erdélybe származott román nemesi család sarja apai ágon. Pécsi, majd esztergomi kanonok, komáromi főesperes, 1526-ban II. Lajos király, majd a mohácsi csata után az özvegye, Mária királyné titkára. 1527-ben a királynét még Németalföldre kísérte, és 1542-ig ott élt. Hazatérve 1543-ban zágrábi, 1548-ban egri püspök, 1553-ban esztergomi érsek lett. Mint I. Ferdinánd kedvelt embere 1543-tól kancellár, 1560-tól Hont vármegye főispánja, 1562-től egy ideig királyi helytartó. Az ellenreformáció érdekében 1561-ben betelepítette hazánkba a jezsuita rendet. Sokat tett a katolikus egyházi élet és iskolaügy emelésére. Levelezésben állt kora humanistáival, Rotterdami Erasmus köréhez tartozott. Irodalmi tevékenysége is jelentős.

Erdély püspöke IX.

1. *Cölibátus* (latin): nőtlenség. A római katolikus papok kötelező nőtlensége.
2. *Status* (latin): állapot, állás, régen: állam. Itt az utóbbi értelemben szerepel.
3. *Fundus dioecesanus auxiliaris*, magyarul: a kisegítő püspöki alap.
4. *Ananias:* jeruzsálemi keresztény polgár. A hagyomány szerint az I. században több vagyonos jeruzsálemi keresztény polgár eladta birtokát, és árát az apostolok lába elé tette, ezzel járulva hozzá a szegények segélyezéséhez. Ananias is eladta jószágát, s az érte kapott pénz egy részét elvitte az apostolokhoz, de azt állította, ez vagyonának teljes értéke. Hazugságáért az isteni kinyilatkoztatás útján értesített Péter megdorgálta, mire Ananias holtan esett össze.

A legfiatalabb püspökség X.

1. *Szily János* (1735–1799): római katolikus püspök. Előbb knini püspök és győri nagyprépost, 1777-től haláláig szombathelyi püspök. Mint Szombathely első püspöke ő építtette a székesegyházat, a püspöki palotát, a papnevelő intézetet. Nyomdát alapított, nagy értékű könyvtárt gyűjtött, neves művészeket foglalkoztatott. II. József egyházpolitikája ellen foglalt állást.

2. *Mikes János gróf* (1876–1945): pappá szentelése után (1899) előbb káplán, majd plébános Erdélyben. 1911-től szombathelyi megyéspüspök. A katolikus klérus legbuzgóbb legitimistái közé tartozott. IV. Károly első visszatérésekor, 1921-ben nála szállt meg, s onnan indult Budapest felé. 1936-ban betegsége miatt a püspökségről lemondott, és ugyanakkor érsek lett.

3. *Kongregáció* (latin): egyesülés, gyülekezet; szerzetesrend; vallásos társulat, egyesület.

4. *Domonkos-rend:* domonkosok, dominikánusok. A XIII. század elején Szent Domonkos alapította azzal a céllal, hogy az eretnekeket (albigensek, katharok, valdensek) prédikációkkal visszatérítse. Hogy a nép szívesen fogadja működésüket, az 1216-ban megerősített kapott rend tagjai kötelezték magukat arra, hogy szegénységben élnek, koldulással tartják fenn magukat (koldulórend). Kézművesmunkát nem végeztek, hanem az állandó tudományos képzést és a prédikációt tekintették fő hivatásuknak (prédikáló testvérek). A házimunkák elvégzésére laikus (azaz nem papi rendben lévő) testvéreket alkalmaztak. A rend rohamosan elterjedt. Jelentős szerepet töltött be a teológia területén is, tagjai közül került ki például Aquinói Tamás. 1231-től általában a Domonkos-rend tagjai töltötték be a pápai inkvizítor feladatát. 1423-ban V. Márton pápa megengedte kolostorainak a birtok-szerzést, de az egyes rendtagoknak továbbra is vagyontalanoknak kellett maradniok.
Magyarországra 1221-ben telepedtek be. Feladatuk a kunok megtérítése volt, de vállaltak az ősmagyarok felkutatására is. (Julianus barát.) II. József korlátozta működésüket, 1948 után pedig a Domonkos-rend magyar tartománya feloszlott.

5. *Domonkos-rendi apácák:* Még Domonkos megalapította szerzetesrendjének női ágát, a Domonkos-apácák rendjét. A Domonkos-rend női ágának volt tagja és a nyulak-szigeti (Margitsziget) kolostorában élt IV. Béla király lánya, Szent Margit. Betegápolással, tanítással foglalkoztak. Intézeteik voltak Budapesten, Szombathelyen, Kőszegen stb.

6. *Assisi Szent Ferenc Leányai:* betegápoló nővérek szerzete. Budapesten alapították 1892-ben. Házuk volt Budapesten, Dorogon, Tatabányán, Zircen stb.

Az egyházi vagyon adója

1. A cikket Fodor Oszkár hitelesíti, aki 1962-ben írt visszaemlékezésében közli, hogy az újságíró biztonságára ügyelő szerkesztőség választotta ezt a formát, és jelentette meg ezt a cikket egy adófelügyelő írásaként.

2. *Hornig Károly báró* – lásd *A veszprémi egyházmegye* c. cikk 2. jegyzetét.

3. *Péter-fillérek:* régen a Szentszéknek járó adó egyik neme volt. Ma a hívek adománya a pápa számára. A legtöbb egyházmegyében évente egy vasárnapon gyűjtik. 1870-től az olasz fasiszta kormány és XI. Pius pápa között 1929-ben kötött lateráni egyezményig a Vatikán egyedüli bevételi forrása volt.

4. *Kardinális* (latin): bíboros, bíbornok. A pápa után az első egyházi méltóság. A bíborosok választják a pápát.

Mennyi az egyház vagyona?

1. Szamuely ezt a levelet, amelyet *–y* szignóval közöltetett a Pénzvilágban, saját, *Az egyházi vagyon adója* című cikkére írta válaszul.

A vér városa

1. A cikkben foglaltakat alátámasztják a nagyváradi sajtóban is sűrűn megjelenő híradások bankok, vállalatok tönkremeneteléről. Legjelentősebbek: *A fekete esztendő – kimutatás a nagyváradi bankokról,* Szabadság, 1913. március 23. *Nincs a városnak pénze,* Szabadság, 1913. március 27.; *Csődöt rendeltek el egy nagyváradi bank ellen,* Szabadság, 1913. április 1.; *Nincs kincs a város kasszájában,* Szabadság, 1913. április 9. stb.

2. *Plágium* (latin): idegen szellemi alkotás eltulajdonítása.

3. *A Moskovits-féle bűnbarlang:* a Moskovits-család tagjai Nagyvárad gazdasági életének csaknem minden területén megtalálhatók voltak: szeszgyár, cipőgyár, marha- és sertéshizlaló, malom viselte a nevüket, betelepedtek bankok igazgatóságába is. „Bécs és Várad között mindenki ismeri és utálja őket" – írja róluk Dutka Ákos. A Nagyváradi Munkásújság állandó jelleggel tudósít arról, hogyan folyik a munkásnyúzás gyáraikban. 1913 áprilisában nagy port kavart fel, hogy a Moskovits cipőgyárnál több részvény van forgalomban, mint a hárommillió korona alaptőkének megfelelő háromezer részvény. Kiderült, hogy 121 olyan részvény volt, amelyek száma megegyezett más részvényekével. Emiatt Moskovits Farkas ellen eljárás indult.

Az új honfoglalás I.

1. *Agráriusok:* konzervatív földbirtokosok, és ezek érdekeit hirdető gazdaságpolitikusok. A mezőgazdaság fejlődésének elsőbbségét, állami támogatását szorgalmazták. Magyarországon az 1870-es évek végén a kibontakozó mezőgazdasági válság hatására indították meg szervezkedésüket. Lényegében azt akarták, hogy az államhatalom segítségével még jobban megsarcolhassák a fogyasztókat, és a nemzeti jövedelem még nagyobb részét szerezzék meg maguknak. Ezt az agrárvámok felemelésével, a tőzsdei spekuláció megtiltásával, olcsó hitel és más állami támogatások biztosításával igyekeztek elérni. Az agráriusok mozgalma különösen a XIX. század végén fellendült. Vezérük Károlyi Sándor gróf volt.

2. *Merkantilisták:* a merkantilizmus hívei, képviselői. A magyarországi „merkantilisták" igyekeztek kimutatni, hogy az agráriusok törekvései mögött a konzervatív nagybirtok érdeke, veszélyes „társadalompolitikai és gazdasági reakció" húzódik meg, amely a rosszul gazdálkodó nagybirtok szanálását a „dolgozó társadalom" terhére, az „egészséges ipar- és kereskedelem fejlődés" rovására akarja megvalósítani. Magyarországon a XIX–XX. század fordulóján az iparos és kereskedő polgárságnak az a rétege tartozott ide, amelyik az állami ipartámogatást igyekezett elérni, és az osztrák verseny nyomása alatt gazdasági önállóságot kívánt.

3. *Vérvád:* vallási felekezetek tagjai ellen emelt hamis vád, amely szerint vallási szertartásaikhoz meggyilkolt emberek vérét használják. A középkor óta a zsidók ellen izgattak azzal a híreszteléssel, hogy a pászka sütéséhez keresztény vért használnak. Magyarországon a leghírhedtebb a tiszaeszlári per volt. 1882-ben Tisza-

eszláron Solymosi Eszter meggyilkolásával vádolták a falu több zsidó lakosát. A kiváló haladó író és függetlenségi párti politikus, Eötvös Károly vállalta a vádlottak védelmét. Bátor fellépése a múlt század 80-as éveinek leghatalmasabb jogászi, politikai és társadalmi cselekedete volt, s amelyről 20 évvel később *A nagy per* című művét írta.

4. *Pókainé:* Gyulai Pál *Pókainé* című versének hősnője, a vers szerint választania kell két fia közül, melyik kapjon kegyelmet, s melyiket végezzék ki.

Az új honfoglalás II.

1. *Szabadkőművesség:* az egyetemes emberi összetartozás, az emberek testvériségét hirdető vallásos-etikai színezetű liberális világpolgár-mozgalom. A XVIII. század elején keletkezett Angliában, majd hamarosan elterjedt más országokban is. Különségeiben a középkori kőművesek templomépítő céheinek hagyományos formáit elevenítette fel. Elítélte a vallási kényszert; politikai téren általában a felvilágosodás liberális elveit vallotta.

2. *Keresztényszocializmus:* a XIX. század első felében kialakult reakciós eszmei és politikai társadalmi irányzat. A kapitalista társadalomban kiéleződött szociális kérdéseknek a keresztény tanítások szellemében való megoldását hirdeti, ezzel kívánva ellensúlyozni a tudományos szocializmus eszméinek elterjedését és az osztályharcos munkásszervezetek tevékenységét a dolgozók soraiban. Az irányzatnak nagy lendületet adott az 1891-ben XIII. Leó pápa által kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklika, amely szerint a bajok elsődleges orvoslója az egyház tanítása: az egyenlőtlenség és a szenvedés természeti szükségszerűség, az osztályharc pedig káros, mert a két szembenálló osztály egymásnak nem ellensége. A hibákat jótékonysággal, önmérséklettel, valláserkölcsi neveléssel stb. kell megszüntetni.

3. *Pellagra* (latin–görög): a B_2 vitamin hiánya következtében létrejövő bőrbetegség. Azokon a vidékeken jelentkezett, ahol a lakosság fő tápláléka a kukorica.

4. *Darányi Ignác* (1849–1929): nagybirtokos agrárpolitikus. 1895–1903, majd 1906–1910 között földművelésügyi miniszter. Ő volt az 1898-i, illetve az 1907. évi hírhedt cselédtörvény megalkotója. Politikájában a nagybirtokosok érdekeit képviselte. Előmozdította a Mezőgazdasági Múzeum létesítését.

5. *Bernáth István* (1854–1942): reakciós agrárpolitikus, egyetemi tanár. A jórészt nagybirtokosok által kezdeményezett korabeli agrárszövetkezeti mozgalom egyik vezéralakja.

Osztrák ágyúgyár magyar földön, magyar pénzen

1. *Teleszky János* (1868–1939): pénzügyi szakember, pénzügyminiszter. 1889-től a pénzügyminisztériumban teljesített szolgálatot, 1909-ben miniszteri tanácsos. 1911-ben államtitkár. Kezdeményezésére alakult meg a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége. 1912-ben országgyűlési képviselővé választották. 1912. április 22-től 1917. január 15-ig pénzügyminiszter Lukács László és Tisza István kormányában. Döntő része volt a pénzügyi törvények előkészítésében a Bethlen korszakban is. 1922–24-ben elnöke volt az Országos Pénzügyi Tanácsnak. Haláláig széles körű gazdasági tevékenységet fejtett ki. Az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnak és a Pesti

Magyar Kereskedelmi Bank Részvénytársaságnak elnöke, több iparvállalatnak, gazdasági érdekképviseleti szervnek vezető tagja volt.

2. *A Skoda Művek* (Skoda mérnök nevéről, aki 1866-ban megvette a gyárat), a Monarchia egyik leghatalmasabb gép- és fegyvergyára, amelyben érdekelve volt a hírhedt német Krupp-család.

3. *Nielsen, Asta* (1881–): dán színésznő, a némafilm korszakának fogalommá vált világsztárja volt.

A klerikális Budapest I.

1. *Hock János* (1859–1936): római katolikus lelkész, 1887-től liberális országgyűlési képviselő. Az 1890-es években a Függetlenségi Párthoz csatlakozott. 1909-ben Justh Gyulával együtt lépett fel a Kossuth Ferenc vezette megalkuvó csoport ellen. Jelentős szerepe volt az általános választójogért és Tisza István erőszakos politikája ellen folytatott harcokban. Az első világháború idején Károlyi Mihály politikáját támogatta. Az 1918-i polgári demokratikus forradalom győzelme után a Nemzeti Tanács elnöke. A Tanácsköztársaság idején emigrált. A Bécsi Magyar Újságban megjelent Horthy-ellenes cikkei miatt távollétében börtönbüntetésre ítélték. Hazatérése (1933) után egyévi börtönbüntetésre ítélték. 8 hónap letöltése után amnesztiát kapott.

2. *Barkóczy Sándor báró* (1857–1925): kultúrpolitikus. 1878-ban az Igazságügyi Minisztériumba, 1879-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba került, ahol 1904-től miniszteri tanácsos, és 1912-ig a középiskolai ügyosztályt vezette. A klerikalizmus egyik ismert alakja, az Urak kongregációjának vezetője volt.

3. *Rakovszkyak:* A család több tagja konzervatív politikus. *Rakovszky István:* (1858–1931): 1895-ben részt vett a Katolikus Néppárt megalakításában; elnöke volt a Katolikus Népszövetségnek. 1896–1918-ig néppárti képviselő. 1905–06-ban a koalíció vezérlő bizottságának tagja, 1906–09-ig a képviselőház alelnöke, e minőségében letörte a horvát obstrukciót. Pályafutását klerikalizmusa mellett Habsburg-hűsége, legitizmusa jellemzi. 1920-ban a Nemzetgyűlés elnöke lett. IV. Károly 1921. áprilisi és októberi puccskísérletekor a király oldalára állt. Júliusban lemondott a Nemzetgyűlés elnökségéről és az ellenzékhez csatlakozott. Októberben IV. Károly miniszterelnökké nevezte ki. A királypuccsok kudarca után más legitimista vezetőkkel együtt őt is letartóztatták, 1922-ben szabadult. 1922-től 26-ig ismét képviselő; megbízatásának lejárta után visszavonult a politikai élettől. *Rakovszky Béla* (1860–?): politikus. A diplomáciai pályán működött, 1906–10-ig néppárti programmal képviselő. *Rakovszky Iván* (1883–1949): politikus, miniszter. 1910–18-ig munkapárti, és 1920–35-ig egységes párti országgyülési, illetve nemzetgyűlési képviselő volt. 1922–26 között belügyminiszter Bethlen István kormányában; 1928–35 a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. 1941-ben a Közigazgatási bíróság elnöke lett, és felsőházi tag. 1944-ben a Lakatos Géza kormányának vallás- és közoktatásügyi minisztere.

4. *Zichyek:* nagybirtokos család, tagjai többnyire aulikus, klerikális-konzervatív politikusok. Szamuely elsősorban gróf Zichy Jánosra (lásd: *Bihar ország püspökei V.* 4. számú jegyzet) és Zichy Nándorra (lásd: *A klerikális Budapest I.* 13. számú jegyzet) gondol.

5. *Toleráns* (latin): türelmes, engedékeny.

6. *Lazaristák:* katolikus papok kongregációja, melyet Paulai Szent Vince alapított

Párizsban (1624) a St. Lazare nevű bélpoklos-házban (innen a nevük is). Feladatuk népmissziók tartása főként falvakban, szegénygondozó egyesületek szervezése és irányítása, papi szemináriumok vezetése, a Szeretet-Leányainak (Irgalmas nővérek) igazgatása, hitterjesztés a pogányok között. Magyarországra a török kiűzésekor jöttek a lengyel csapatokkal.

7. *Mária misszionáriusnők:* hitterjesztő Mária-nővérek kongregációja (1877). Nálunk 1900 óta működnek. Feladatuk szegény és árva gyerekek vallásos szellemben történő nevelése, napközi otthonok, népkonyhák fenntartása, hitterjesztés.

8. *Szent Imre kollégium:* katolikus főiskolai internátus; két ilyen kollégium volt a fővárosban, a Bartók Béla úton és a Ráday utcában. Glattfelder Gyula csanádi püspök alapítványai. Céljuk a főiskolás ifjúság öntudatos katolikussá nevelése. Világi papok vezették.

9. *Norbertinum:* premontrei tanárjelöltek budapesti intézete.

10. *Augustineum:* felsőbb papnevelő intézet a Monarchia világi papjai számára. I. Ferenc alapította 1816-ban.

11. *Rákóczianum:* bentlakásos intézet civil diákoknak.

12. *Aloisianum:* Szent Alajos tiszteletére (Aloisius) létrehozott szervezet. A szent tisztelői hat egymás után következő vasárnap áldoznak. Ennek a gyakorlatnak a neve aloisianum.

13. *Zichy Nándor gróf* (1829–1911): nagybirtokos, klerikális, konzervatív politikus. A kiegyezés után Deák-párti képviselő, 1875-től a Sennyei-féle konzervatív pártot támogatta. Az 1880-as évektől, különösen 1892–94-ben a liberális egyházpolitika ellenzékének vezetője. A Néppárt alapítója. A keresztényszocialista mozgalmat igyekezett meghonosítani Magyarországon.

Amerikai milliomos leány a budapesti rendőrség karmai között

1. A cikk miatt a budapesti rendőrség sajtópert indított Szamuely ellen, Szentkirályi Béla rendőrkapitány rágalmazása címén. Szamuely perét együtt tárgyalták Hadas Sándor perével, aki ellen a Népszava 1913. július 4. számában megjelent *Az etikai hanyatlás szimptómái* című cikke miatt indítottak sajtópört. Az esküdtszék szavazata alapján a bíróság Szamuelyt 1914. március 30-i tárgyaláson fölmentette a vád alól, Hadast pedig háromhónapi fogságra és pénzbüntetésre ítélte. Szamuely 1914. április 1-én Révész Mihálynak írt levelében is említést tesz sajtóperéről. A levélhez csatolt névkártyán ez áll: „Szamuely Tibor, a »A Riport« felelős szerkesztője."

A klerikális Budapest II.

1. *Tabernákulum* (latin): szentségház. Az oltáriszentség őrzésére szolgáló, zárható szekrényke.

2. *Betschwester* (német, gúnyos ért.): szentfazék, vakbuzgó, szenteskedő nő.

3. *Alkotmány:* katolikus hitbuzgalmi folyóirat.

A klerikális Budapest III.

1. *„Világi csuhások":* világi, pontosabban egyházmegyei papok, akik a megyéspüspök fennhatósága alá tartoznak, szemben a szerzetespapokkal, akik fölött a rendfőnök, az apát áll.

2. *Beckx rendfőnök: Pierre Jean Beckx* (1795–1884) belga származású jezsuita generális. Egy ideig rendjének magyarországi tartományfőnöke volt. Scitovszky hercegprímás az ő befolyására eszközölte ki a kormánytól a XVIII. században eltöröl jezsuita rend újrahonosítását hazánkban.

3. *Szbirr (sbirre,* olasz): csendőr; titkosügynök, különösen az egyházi államban.

4. *Aquaviva Kolos, Claudio Aquaviva* (1543–1615): jezsuita generális. A rendet kifelé tekintélyessé és befolyásossá tette, ezzel mintegy második megalapítója lett.

5. *Homoiusion viták:* az arianizmus (Arius alexandriai papról elnevezett vallási tanítás) értelmében Krisztus nem egylényegű (homo usios) az Atyával, hanem csak hasonló hozzá (homo iusios); tehán nem isten, csak a legtökéletesebb ember. Az első niceai zsinat (325) a szentháromságtan védelmében eretnekségnek bélyegezte.

6. *Barkóczy-éra:* Barkóczy Sándor (lásd: *A klerikális Budapest I.* 2. számú jegyzet) miniszteri tanácsosságának ideje a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. Tevékenysége során állami segélyhez juttatta a katolikus felekezeti intézeteket, kinevezéseknél, előléptetéseknél előnyben részesítette a kongreganistákat. Mint kultúrpolitikus „szembeszállt a mindent atomizáló és felbomlasztó liberális elvekkel" – állapítja meg róla „méltatója", Tomcsányi Lajos. „Ő tűzte fel egyetemünkre is a keresztet" – mondta róla gyászbeszédében a hírhedt Zadravetz páter. Nevelési elméletét a legjobban saját maga jellemezte: „. . . a jellemképzés, az akarat iránya helyesen másképp nem történhetik, mintha a közoktatásügy vallási alapra helyezkedik." (Tomcsányi: *Barkóczy Sándor,* Budapest, 1925. 21. old.) „Kultúrtevékenységét" az ellenzéki képviselők és a sajtó zajos támadásai kísérték, míg 1912-ben Tisza István kénytelen volt „rossz referens"-nek minősíteni, és hivatalából elmozdítani.

A klerikális Budapest IV.

1. *Expozitúra* (latin): kirendeltség, ügynökség.
2. *Magisztrátus* (latin): elöljáróság, tanács.
3. Lásd a *Csernoch birodalma IV.* 37. számú jegyzetét.
4. *Ad majorem Dei gloriam:* az isten nagyobb dicsőségére.
5. *Proskribált* (latin): törvényen kívül helyezett, száműzött személy.
6. *Sapienti sat* (latin): A bölcsnek ennyi elég; okos ember kevés szóból is ért.

A klerikális Budapest V.

1. *Ipso facto* (latin): magából a tényből következik, vagyis: valóban, tény szerint.

2. *Regnum Marianum* (latin): „Mária országa." Az ellenreformáció idején (főleg a XVIII. században) a jezsuiták által kidolgozott állameszme, amely szerint Magyarországot I. István Szűz Máriának ajánlotta fel, aki így az ország védnöke, sőt, tulajdonképpen uralkodója lett. Erre alapították egyrészt a katolikus vallás egyeduralmi igényét, másrészt a királyi hatalom természetfelettiségét. Az ellenforradalmi Horthy-rendszer idején újból feleleventették ezt az eszmét. 1903-ban Majláth és

Prohászka püspökök Regnum Marianum néven megszervezték a világi papok budapesti egyesületét, amely az ifjúság vallásos nevelésével foglalkozott, cserkészcsapatokat szervezett, Mária-kongregációt vezetett, diáknaptárokat adott ki. Lapjai: Zászlónk, Nagyasszonyunk, Kispajtás.

3. *Gaál Mózes* (1863–1936): író, szerkesztő, tanár, majd tankerületi főigazgató volt. Szerkesztette a Tanulók Lapját, az Én Újságomat és a Hazafias Könyvtárt. Az ifjúsági irodalom egyik legtermékenyebb és legkedveltebb művelője volt. Műveiben konzervatív formában ugyan, de becsületességre, az emberi összetartás gondolatára, hazafiságra, szociális érzésre nevelte olvasóit. *A jövő iskolája* című művében korszerű pedagógiai nézeteket hirdet.

4. *Glattfelder Gyula* (1874–1943): csanádi püspök, egyházi író. Hitoktató, majd központi papnevelő intézeti tanulmányi felügyelő, 1909-ben egyetemi tanár. 1911-től csanádi püspök. 1900-ban megalapította a Szent Imre kollégiumot. Az Actio Catholica elnöke. 1942-ben kalocsai érseki kinevezést kapott, székhelyét azonban betegsége miatt nem foglalta el, 1943-ban az érsekségről lemondott, megtartva az érsek-püspöki címet. Több egyházjogi munkát írt.

5. *Inscenál* (latin): megjelenít, rendez, színpadra visz.

6. *Camelot* (francia): vásári kikiáltó, rikkancs, újságárus; átvitt értelemben: camelots du roi, magyarul „a király rikkancsai", klerikális királypárti diákok.

7. *Szent Imre Kör:* katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók köre, 1888-ban alakult. Célja a vallásos irányú elméleti és gyakorlati önképzés, az ifjúság anyagi segítése. Hetenkint felolvasásokat tartottak, szakosztályokat alapítottak.

8. *Bernstein, Henry* (1876–1953): francia drámaíró. A polgári ízlésnek megfelelő témákról írt művei nagy feltűnést keltettek a XX. század első három évtizedében.

A klerikális Budapest VI.

1. *A priori* (latin): tapasztalatot, tényeket mellőző, attól független.

2. *Dedukció* (latin): következtetés; az általános tételből az egyes esetekre való következtetés.

3. *Indukció* (latin): az egyik alapvető logikai módszer, gyakori esetekből általános következtetés levonása, egyes tényekből való általános következtetés.

4. *Analógia* (latin): különböző dolgok hasonlósága; a következtetésnek az a fajtája, amely a dolgok és jelenségei közti hasonlóságon alapul.

5. *Szillogizmus* (görög): a következtetés egyik formája, amely két tételből mint logikai előzményből vezeti le az új igazságot tartalmazó zárótételt.

6. *Contradictio in aedicto* (latin): önellentmondás; olyasminek az állítása valamely dologról vagy fogalomról, amely lényének ellentmond; olyan állítás, amely önmagában hordja cáfolatát.

7. *Approbált* (latin): jóváhagyott, engedélyezett.

8. *Kant, Immanuel* (1724–1804): a klasszikus német idealista filozófia nagy alakja.

9. *Hoensbroech, Paul gróf* (1852–1923): német író. A jezsuita rendbe lépett, és mint teológiai író némi hírnevet szerzett. 1893-ban kilépett a szervezetből, és kilépésének indokait egyúttal nyilvánosságra hozta. Művei: *Mein Austritt aus dem Jesuiten-Orden* (1893), *Moderner Jesuitismus* (1893) stb. nagy feltűnést keltettek. 1895-ben Berlinben áttért a protestáns vallásra.

10. *Guyau, Jean Marie* (1854–1888): francia irracionalista filozófus. Azt hirdette,

hogy az életet nem lehet értelmi úton felfogni, hanem csak intuícióval. A tudatnál magasabb fokúnak tartotta a művészetet mint „átélt életet".

11. *Aquinói Szent Tamás Társaság:* 1892-ben létesült dr. Kiss János kezdeményezésére azzal a céllal, hogy tovább fejlessze és terjessze a keresztény felfogású bölcselettudományt, kivált Aquinói Szent Tamás szellemében, s megcáfolja az ellentétben álló bölcseleti rendszereket és tételeket. Havonta tartott ülésein értekezéseket olvastak fel, és eszmecseréket folytattak.

12. *Philosophia perennis* (latin): „örök filozófia", Aquinói Szent Tamás filozófiáját nevezik így. Aquinói Szent Tamás (1225–1274) Domonkos-rendi szerzetes, skolasztikus filozófus és teológus volt, a tomizmus megalapítója. Ez a filozófia az egyház számos hittudományi főiskoláján elfogadott filozófiai irányzat. A tomisztikus filozófia a tudást alárendeli a hitnek, bár szavakban harmóniát, „szintézist" akar teremteni a filozófia és teológia között. Szerinte a tudomány tárgya az „értelem igazsága", míg a hité „az értelmi igazságok", melyeket a tudomány nem cáfolhat meg, csak alátámaszthat. Ma a neotomizmus formájában él tovább, mint a legjobban elterjedt katolikus filozófia.

13. XIII. Leo *Aeterni patris* kezdetű enciklikája a neotomizmus alapokmánya, amelyet 1879-ben adott ki. Az enciklika a „köz- és magánéletben tapasztalható súlyos erkölcsi bajok" (tulajdonképpen a szekularizáció) forrását a téves eszmékben látja, a megoldást pedig egy józan eszméket terjesztő filozófiától várja. Olyan filozófiától, amely mindenekelőtt isten létének bizonyításával előkészít a hitre, amely segít a hittételek jobb megértésében, és védelmet is nyújt azok számára a támadásokkal szemben. Ennek a filozófiának fő feladata a hit és tudás harmóniájának megteremtése. E feladatok ellátására az enciklika szerint legalkalmasabb Aquinói Tamás filozófiai rendszere, amely a filozófia minden lényeges kérdését tárgyalja, és bármikor továbbfejleszthető. Az enciklika előírja, hogy az egyházi főiskolákon és egyetemeken Aquinói Tamás filozófiáját adják elő, megtisztítva azt a századok folyamán rátapadt és ma már tarthatatlan nézetektől, és kiegészítve az újabb tudományos eredmények filozófiai következményeivel. Az enciklika felszólítja a katolikus filozófusokat, hogy Aquinói Tamás filozófiáját az eredeti források alapján tanulmányozzák és tanítsák, továbbá, hogy a kor követelményeinek megfelelően építsék szervesen tovább.

14. *Theodicea* (görög): az idealista filozófiai rendszerek egyik ága, amely az istenre vonatkozó tételeket foglalja össze. A theodiceának igen nagy szerepe van a neotomizmusban. Különbözik a teológiától, mert az istenről szóló tanítását nem a hit fényében, a kinyilatkoztatás alapján, hanem filozófiai módszerekkel, az ún. természetes ész világánál foglalja össze. A theodicea elsődleges feladata az, hogy isten létének bizonyítására érveket konstruáljon.

15. *Kozmológia:* a világmindenség legáltalánosabb törvényeit tárgyaló tudomány. A katolikus filozófiában azok az istenérvek, amelyek a kozmosz, a világmindenség „kezdetéből" következtetnek annak okára, istenre. Isten létének bizonyítékait a világegyetem keretei között keresik.

16. *Járosy Dezső* (1882–1932): zeneíró, egyházi karnagy. A katolikus teológia elvégzése után 1904–06-ban a Zeneakadémián tanult. 1910-től a Zeneakadémián az egyházi zene tanára. 1908–18-ban az Egyházi Zeneközlöny szerkesztője. 1917-ben megalapította a Zenei Szemle, 1922-ben az Egyházi Zeneművészet című folyóiratot, melyeknek főszerkesztője volt. Tanulmányokat írt Beethovenről, Lisztről stb.

17. *Gregoriánus stílus:* Szamuely nyilván a gregoriánus énekek jellemző vonásait érti ezen. A gregorián-ének a középkori egyházi dallamok gyűjtőneve, amelyeket

I. Gergely pápa idején (VI. század vége) szentesített a katolikus egyház, innen az elnevezés. Egyszólamú, kíséret nélküli liturgikus dallamkincs, többségében keleti (bizánci és zsidó) eredetű. Recitáló dallamformálás, egyes esetekben ötfokú hangnemek jellemzik.

18. *Polifónia* (görög): többszólamúság; több önálló dallam, szólam együttes megszólaltatása.

A klerikális Budapest VII.

1. *Belletrisztikai* (francia–német): szépirodalmi.

2. *Kompilál* (latin): összeszed, összegyűjt; összeollóz, összelopkod.

3. *Excrementum* (latin): ürülék.

4. *Nihil obstat* (latin, magyarul: semmi akadálya): minden egyházi, vallásos jellegű könyv csak a „Nihil obstat"-tal, a katolikus egyházi cenzúra engedélyével jelenhetett meg.

5. *Imprimatúra* (latin): nyomdai szakkifejezés, engedély a kiszedett sajtótermék kinyomtatására.

6. *Risum teneatis* (latin, Horatius *Ars poeticá*-jából): megállnátok-e nevetés nélkül.

7. Lásd *A veszprémi egyházmegye* 3. számú jegyzetét.

8. *Lamarck, Jean-Baptiste Antoine de* (1744–1829): francia természettudós. Eleinte növénytannal foglalkozott, később áttért az állattani kutatásokra. Származástani munkássága forradalmi jelentőségűvé vált. Elsőként állított fel az élővilág fejlődéstörténetére korszerűen, tudományosan megalapozott, materialista elméletet.

9. *Odakonkludál* (latin): arra a következtetésre jut.

10. *Fosszilis* (latin): a földtörténeti ókorban megkövesedett.

11. *Pithecanthropus* (görög): majomember. Jelenlegi ismereteink szerint a legrégebben élt előember. Maradványait Jáva szigetén találták meg.

12. *Homo sapiens* (latin): „bölcs ember" – a mai teljesen kialakult embertípus, és már ilyen jellegzetességet felmutató ősei.

13. VIII. Bonifác pápa *Unam Sanctam*... (magyarul *Egy Szent*...) kezdetű bulláját 1302-ben adta ki. Ebben kapott egyházjogi és dogmatikai megfogalmazást a már korábban, VII. Gergely pápánál jelentkező elképzelés, amely szerint a keresztény népeknek egy egységes, nagy birodalomban kell tömörülniök úgy, hogy közben megőrzik viszonylagos ellenállásukat. A keresztény birodalomnak két vezetője van, a pápa és a császár. A bulla szerint csak egy egyház van, és rajta kívül nincs üdvösség. Az egyház egyetlen testet alkot, amelynek egyetlen feje van, a pápa, akinek minden tag alá van rendelve. Az egyház istentől két kardot kapott, amelyek a lelki és a világi hatalmat szimbolizálják. A lelki hatalom kardja a pápa kezében van, míg az egyház a világi hatalom kardját a császárnak adta át azzal a feltétellel, hogy a hatalmat az egyház érdekeinek megfelelően gyakorolja. Ha az uralkodó megsértené az egyház érdekeit, a pápa ítélkezik felette, míg a pápa csak istennek tartozik számadással. A keresztény birodalomban a császár feladata a keresztény királyságok feletti felügyelet, a külső rend megtartása és a népeknek a pápa vezetése alá rendelése. Védenie kell továbbá a császárnak a pápa és a főpapok birtokait, jogait, támogatnia kell a kereszténységnek a pogányok között való terjesztését.

14. *VII. Gergely* (ur. 1073–1085): az egyház belső életének megreformálója, a pápaság világuralmi igényeinek leghatározottabb megfogalmazója. Fellépett a papi nőtlenség megsértőivel szemben, rendeleteket hozott a simónia (egyházi hivatalok,

joghatóságok és javadalmak pénzért való árusítása) ellen. Az ő nevéhez fűződik a „Respublica Christiana", a keresztény világbirodalom eszméjének megalkotása is, amelyet aztán VIII. Bonifác tovább folytatott.

15. *III. Innocent* (Ince, ur. 1198–1216): az ő idején érte el az egyház világi hatalmának tetőfokát. Döntően befolyásolta korának politikai életét. Vezető szerepe volt a IV. kereszteshadjárat és az albigensek elleni irtóhadjárat megindításában, az inkvizíció bevezetésében. Az olasz, német, francia és angol ügyekben egyaránt érvényesítette a pápaság álláspontját. Imre magyar király és öccse (a későbbi II. András) viszályába is beavatkozott; neki engedve indított Imre térítéssel egybekötött hódító hadjáratokat az Észak-Balkánon.

16. *IV. Pál* (1476–1559): 1555-től 1559-ig volt pápa. Az ellenreformáció egyik jelentős képviselője. Ő állította fel elsőként 1559-ben a tiltott könyvek jegyzékét. *(Index librorum prohibitorum.)*

17. *Szepessy László* (1880–1911): a váci piarista főgimnázium világi tanára, költő. Főként nacionalista, vallásos költeményeket írt. *Hazafias Mária-dalok, Virágos vonattal a Vörös keresztesig (harci dalok és nóták). Katona-versek* című művek szerzője.

18. *Erdősi Károly* (1873–1945): fővárosi hitoktató, katolikus teológiai író. Az Országos Központi Legényegyesület elnöke, 1906-ban a Szent István Társulat igazgatója, később a társulat által alapított Stephaneum vezérigazgatója, 1923-ban alelnöke. 1921-ben pápai prelátus lett. Része volt a katolikus irodalmi élet irányításában, ő maga is írt költői műveket, ifjúsági színműveket stb.

19. *Stephaneum:* A Szent István Társulat keretében alakult részvénytársaság, katolikus kiadóvállalat és nyomda, amely szerves összefüggésben van a Szent István Társulattal.

A pusztuló dzsentri

1. *Pinkapénz* (görög–jiddis): kártyapénz.

Az egyházi birtokok megváltása

1. *Alapi Béla:* a Belvárosi Takarékpénztár igazgatója volt.

2. *Alapi Béla: Az egyházi birtokok megváltása.* Pénzvilág, 1913. november 29.

3. A hivatalos magyar törvénygyűjtemény, a *Corpus Iuris Hungarici* Kálmánnak csak két könyvét tartalmazza. A cikkben említett törvényhez hasonló téma az első könyv 16. fejezete: „A monostoroknak vagy egyházaknak ajándékozott halászó vizek elvételéről", amelyben kimondja, hogy az egyházaknak ajándékozott halászó vizeket vissza kell venni, de maradjon számukra annyi, amennyi megélhetésükhöz szükséges.

4. Az említett királyok egyikének sincs a *Corpus Iuris*-ban erre utaló törvénye. A XIII. század első évtizedeiben az egyházi nagybirtokosság politikai súlya és szerepe – a világi nagybirtok előretörésének ellenére – döntő fontosságú Magyarországon. A pápai hatalmi szó bel- és külpolitikai kérdésekben egyaránt érvényesül. A koronás király, Imre (1196–1204) és a trónkövetelő öccse, András (később II. András 1205–35) közt folyó harcokban a nagybirtokos csoportok mindegyike igyekezett a maga javait az egyházak kárára is gyarapítani. III. Ince 1200 körül felhívta a ma-

gyarországi püspököket: közösítsék ki azokat, akik az egyház vagyona ellen törnek. IV. Béla uralkodásának elején az adományozás megszüntetésével egyidőben igyekszik visszaszerezni az eladományozott királyi birtokokat, amivel főképpen a világi nagybirtokosság előretörését igyekszik meggátolni. Politikáját természetesen nem sok siker kísérte.

5. Ez II. Ulászló III. dekrétumának 55. cikkelye. Címe: „A püspökök egyházaik számára világi fekvő jószágokat föl ne kérjenek, de ne vásároljanak, se zálogba ne vegyenek, és a világiak se bitorolják a maguk számára az egyházak javát."

6. II. Ulászló 1504-i évi V. dekrétumának Szamuely által említett cikkelye a szabad papválasztást csak a nemesek plébánosválasztására érti.

7. 1548-ban nincs ilyen vagy ehhez hasonló utalás.

8. Az 1550. évi XIX. cikkely a pusztán maradt (lerombolt) egyházak és káptalanok jövedelmét iskolák alapítására rendeli el.

9. Az 1555. évi törvény 15. cikkelyének címe: „Az egri püspökség dézsmáit különösen az ottani várnak fenntartására szedjék." A beszedett tizedet azonban nem közvetlenül a várnak kell utalni, hanem a királyé az összeg. A törvényszöveg nem mondja ki egyértelműen, hogy a tizedet erre a célra is kell felhasználni, hanem csak azt, hogy tekintve, hogy őfelsége eddig oly sokat áldozott Eger várára, a dézsmát az ő kezéhez kell juttatni.

10. A megadott számú törvény a *Corpus Iuris Hungarici*-ben nem szerepel.

11. Az 1556. évi XVIII. törvénycikk csak arról szól, hogy a megerősítendő várak helyzetének gondos megvizsgálására a király küldjön ki építőmestereket. Sem a veszprémi püspök, sem a komáromi vár a törvény szövegében nem szerepel.

12. A törvény szerint azoknak a papoknak vagy javadalmasoknak, akik a reájuk bízott „egyházakat vagy javadalmakat" nem gondozzák, a jövedelmeit őfelsége zár alá véretheti és „a mondott egyházak és épületek jókarba helyezésére és a telkek helyreállítására fordíthatja".

Sajtópör utáni fegyelmi

1. Szamuely szerzőségét Blazsik Ferenccel folytatott levelezése bizonyítja (*Szamuely Tibor levelei*, 1913–1916; PI Archívum 730 f/1).

2. Lásd az *Amerikai milliomos leány a rendőrség karmai között* című cikket.

Justh Gyula vagyona

1. *Justh Gyula* (1850–1917): középbirtokos, liberális polgári politikus. 1876-tól két esztendeig a gyulai járás főszolgabírája, hamar összeütközésbe került megyéje vezetőivel, akik függetlenségi politikája miatt kibuktatták. Ezután visszavonult birtokára, majd szervezte Csanád megyében a Függetlenségi Pártot, amelynek 1884-től haláláig képviselője. A polgári demokratikus reformok szószólója volt. 1891-ben a Függetlenségi Párt alelnökévé, 1893-ban elnökévé választották, tisztségét azonban később átadta a hazatért Kossuth Ferencnek. Döntő szerepe volt Wekerle egyházpolitikai reformjainak keresztülvitelében, egyik irányítója volt a Bánffy-kormányt megbuktató obstrukciónak. 1905-ben a képviselőház elnökévé választották. Az önálló Nemzeti Bank kérdésében szembeszállt a Kossuth Ferenc vezette megalkuvó csoporttal, és 1909-ben lemondott a házelnökségről. Ezután a szociáldemokratákkal és

polgári radikálisokkal együtt harcolt az általános választójogért. 1912-ben ő vezette a Tisza elleni obstrukciót. 1913-ban Tisza István politikájával szemben ismét az Egyesült Függetlenségi Párt társelnöke Kossuth Ferenccel, azonban a tényleges vezetést átengedte Károlyi Mihálynak, egyetértve Károlyi polgári radikális programjával. Élete utolsó éveiben betegsége miatt visszavonult a politikai élettől.

A takarékos világ

1. Ebből az összegből nyilvánvalóan hiányzik az Ázsiára vonatkozó adat: mintegy 14 millió.

Az egyház pénzügyi politikája

1. *Cassarum fundationalium administratio* (latin): az alapítványok pénzügyeinek kezelése.

2. *Juriga Nándor* (1874–1932): pap, klerikális politikus. 1906 decemberében kétévi börtönre ítélték nemzetiségi izgatásért. 1910-ben a szlovák Nemzeti Párt tagjaként képviselő a magyar parlamentben. A Hlinka-féle (Andrej Hlinka szlovák politikus, katolikus pap) klerikális és erősen soviniszta politikai csoportosulás tagja. (A Szlovák Néppárt 1938 után a Szlovákiában kialakult fasiszta rendszer uralkodó pártja.) 1929-től visszavonult a politikai élettől. Politikai működésére a szélsőséges, jobboldali magatartás jellemző.

3. *Tomanek, František:* cikkíró, politikus, a szlovák klerikalizmus és nacionalizmus képviselője.

4. *Loyola Ignác* (1491–1556): a jezsuiták rendjének megalapítója. Loyola Ignác Fiai: a jezsuiták.

A magyar városok hitelszükséglete I.

1. *Stáció* (latin): állomás, pihenő.

2. *Epidémia* (görög): járvány, ragály.

A magyar városok hitelszükséglete II.

1. *Sándor János* (1860–1922): politikus, miniszter. 1882-ben vármegyei szolgálatba lépett, egy év múlva Aranyos–Torda vármegyében tb. főszolgabíró, majd főispáni titkár, 1889-ben a vármegye alispánja, 1891–1902-ig Kisküllő, 1901–1902-ben Maros–Torda vármegye és Marosvásárhely főispánja is. Sógorság és politikai barátság fűzte Tisza Istvánhoz. 1903–1905-ben a belügyminiszter politikai államtitkára, 1913–1917 között a második Tisza-kormány belügyminisztere volt.

Az új Nemzeti

1. A régi Nemzeti Színházat, amely a Kerepesi út és Országút (ma Rákóczi út és Múzeum körút) sarkán állt, 1908-ban elavultnak és tűzveszélyesnek nyilvánították, és kiköltöztették a Népszínház épületébe. (Azóta már ezt is lebontották, emlékét a Népszínház utca őrzi.) A Nemzetinek a Népszínházba való átköltözése miatt az államot 2 167 000 Korona terhelte. Az átköltözést ideiglenesnek szánták, hogy a Nemzeti Színház új palotájának felépüléséig legyen hol játszania az ország első színházának. 1913-ban tervpályázat alapján Tőry és Pogány építészeket bízták meg az új színház terveinek elkészítésével.

2. *Tőry Emil* (1863–1928): építész. A budapesti Műegyetemen szerzett oklevelet, majd Berlinben és Párizsban képezte magát tovább. Számos hazai és külföldi tervpályázaton nyert díjat. 1908-tól Pogány Móriccal társulva több nagyszabású épületet tervezett: a torinói világkiállítás magyar háza, a volt Adriai Biztosító székháza, (V. Engels tér 9–10.) stb. Építészeti szakirodalmi munkássága is jelentős.

3. *Pogány Móric* (1880–1940): építész. Egy ideig Lechner Ödön stílusának követője, majd a Lajta Béla tevékenysége nyomán meginduló új szerkezeti és téralkotó törekvésekkel kísérletezett.

A papok közgazdasági tevékenysége

1. *Pálos-rend:* az egyetlen magyarországi eredetű szerzetesrend. 1246-ban Özséb esztergomi érsek alapította, nevüket védőszentjüknek Thébai Szent Pál neve után nyerték. A rend elterjedt Lengyelországban, Németországban, Portugáliában. 1486-ban II. József feloszlatta, 1934-ben a hercegprímás ismét letelepítette a pálosokat, akik 1949-ig működtek. A pálosok rendjének tagjai voltak Frater (Martinuzzi) György, Verseghy Ferenc, Virág Benedek, Ányos Pál stb.

2. *Dominium* (latin): jószág, uradalom.

3. Az 1232. évi beregi egyezmény második része szabályszerű üzleti megállapodás II. András király és az egyházi nagybirtokosok között a sókereskedelem és a sószállítás összes kérdésében. Ennek lényege: az egyházi nagybirtokosok a király tulajdonában lévő sóbányákban igen csekély áron nagy sómennyiségeket vásárolnak. Ezt a mennyiséget azután a király két alkalommal köteles meghatározott, a vételárnál jóval magasabb áron átvenni. Ha a király a sót – az egyházak saját használatára visszatartható mennyiségen felül – nem veszi át, az egész só az egyházaknál marad, amelyek azt tetszés szerinti áron, saját hasznukra hozhatják forgalomba. Gyakorlatilag a király nem tudta átvenni a sót, az egyházaknak szabad kezük maradt a teljes sómennyiség értékesítésére. Ebből a sóból az egyház nagy mennyiséget szállított külföldre is, s ez még az otthoni értékesítésnél is nagyobb hasznot hozott.

4. *Lukács László* (1850–1932): politikus, a magyar finánctőke bizalmi embere. 1895–1905 között a Szabadelvű Párt kormányainak pénzügyminisztere, a koalíció idején a Hitelbank igazgatóságának tagja. A Nemzeti Munkapárt uralomra jutásakor ismét visszatért a politikai pályára mint Tisza István bizalmasa. 1912-ben miniszterelnök lett, a következő évben azonban, miután panama-ügyekben való részvételét leleplezték, le kellett mondania, de továbbra is a Munkapárt egyik vezetője, Ferenc József és Tisza bizalmasa volt.

5. *Túri Béla* (1875–?): esztergomi prelátus, kanonok és képviselő; író, a katolikus újságírás egyik vezéregyénisége.

6. *Izsóf Alajos* (1870–1945): katolikus pap, egyházi író. 1905–19-ben a Zászlónk című diáklapot, 1910–13-ig az Élet című szépirodalmi hetilapot szerkeszti. 1912–19-ig felelős szerkesztője volt a Nagyasszonyunk című leánylapnak.

7. *Toma István* (1881–1938): katolikus pap, író. Szerkesztette az Egyetemi Lapokat, s mint ügyvezető igazgató 1911–15 között vezette az Élet Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaságot.

8. *Rózsa Kálmán és neje könyvkiadó:* népies könyvkiadó vállalat, amely 1912-ben összeolvadt a Szent István Társulat katolikus könyvkiadóval.

9. *Giesswein Sándor* (1856–1923): pápai prelátus, publicista, író. A keresztényszocialista mozgalom egyik megalapítója Magyarországon. 1904-től a Keresztényszociális Egyesületek Szövetségének elnöke, 1905-től mint néppárti képviselő aktív politikai munkásságot folytatott, a forradalmi munkásmozgalommal szemben, szorgalmazta a keresztényszocialista szervek létrehozását. Részt vett az eszperantó-nyelv és feminista mozgalom propagálásában. A Szent István Akadémia és a Magyar Békeegyesület elnöke. Az első világháború utolsó éveiben a háború ellen foglalt állást, kapcsolatba került Szabó Ervinnel és a Galilei körrel. Az 1918-i demokratikus forradalomban a Nemzeti Tanács tagja. Az ellenforradalom első éveiben mint nemzetgyűlési képviselő több ízben felszólalt a fehérterror ellen.

10. *Gergely József* (1871–?): katolikus teológiai író. A katolikus sajtó buzgó propagátora és több klerikális lap szerkesztője.

11. *Ernszt Sándor dr.* (1870–1938): pápai prelátus, a magyarországi keresztényszocialista mozgalom egyik vezetője, miniszter. 1901-ben a klerikális, konzervatív Néppárt programjával országgyűlési képviselő. 1908-tól a katolikus Népszövetség vezetője, 1918-ban megalapította a Keresztény Szociális Gazdasági Pártot. A proletárdiktatúra elől Bécsbe emigrált, és részt vett az Antibolsevista Komité munkájában. Pártja 1919. szeptemberében fuzionált Friedrich István pártjával. Az így létrejött Keresztény Nemzeti Egyesülés programjával 1920-tól ismét képviselő. 1922-től nagyváradi kanonok, majd pápai prelátus. 1922-ben a Keresztény Nemzeti Egység Pártjához csatlakozott. 1930–31-ben a Bethlen-, majd a Károlyi-kormányban népjóléti és munkaügyi miniszter, 1931-ben közoktatásügyi miniszter is.

12. *Párbér:* az egyházi adó egyik fajtája. A papok ellátására a plébánia területén lakó családok („párok") által fizetett meghatározott természetbeli vagy készpénzbeli adó. A párbér szedése és elnevezése a protestáns egyházakban is szokásos volt.

13. *Stólapénz:* az egyházi szertartás (keresztelés, házasság, temetés stb.) elvégzéséért járó pénzbeli ellenszolgáltatás. Ilyen alkalmakkor a pap, az egyházi hatalom jelvényét, a stólát hordja nyakában, innen az elnevezés.

Magyar ágyúgyár – magyar panama

1. *Hlatky-Schlichter Lajos* (1855–?): győri építész, a Magyar Építőiparosok Országos Szövetségének alelnöke, a Győri Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke. 1910–15-ig Győr Kossuth-párti képviselője. Szamuely érettségijén társelnök volt.

2. Lásd: az *Osztrák ágyúgyár magyar földön, magyar pénzen* című cikket.

3. *Inkompatibilis* (latin): összeférhetetlen.

Mária országa papi kezekben I.

1. *Theresianum:* eredetileg Mária Terézia alapította Bécsben a nemesi testőrség tagjai részére, bentlakással. Később diákok, majd főiskolások részére konviktusok. (Például Budapesten, Debrecenben.)

2. *Szent Ágoston-rend:* azoknak a férfi és női szerzeteseknek a rendje, akik a Szent Ágostonnak tulajdonított szabályok alapján élnek a világtól elkülönített életet. A különféle remeték a XIII. század közepén mint koldulórend egységbe tömörültek. Ágoston-rendi szerzetes volt Luther Márton is.

Mária országa papi kezekben II.

1. *Kongrua* (latin): a bevett vallásfelekezet lelkészeinek törvényben meghatározott legalacsonyabb jövedelme.

Nyilatkozat a budapesti esküdtbíróság előtt 1914. március 30-án

1. Szamuely ezek után felelősségre vonta Szentkirályit hamis nyilatkozataiért. Boda Dezső és Székely Vlagyimir rendőrtisztek kihallgatását kérte, a bíróság azonban ezt megtagadta, és csak dr. Rákosi Endre, Balla Jenő és Szamosi Armand hírlapírók kihallgatását engedélyezte.

2. Az esküdtbíróság ítélete Szamuelyt fölmentette a rágalmazás és becsületsértés vádja alól. A Népszava 1914. március 31-i tudósítása írja: „Az esküdtek ítéletének az a része, amely Szamuely Tibor elvtársat felmentette az ellene emelt vádak alól, mindenképpen hű kifejezője annak a végtelen elkeseredésnek és gyűlöletnek, amelylyel a polgárság kíséri a budapesti rendőrség ténykedését."

Újabb fejezet a klerikalizmus mérlegéből I.

1. *Társas káptalan:* nem püspöki székhelyen a kanonokok testülete (pl. székesfehérvári, soproni, nagyszombati stb.).

2. *Nagyprépost:* a káptalan feje.

3. *Vay Péter gróf* (1864–1948): író, címzetes püspök. 1898-ban szentelik pappá, majd elnyerte a szentmártoni javadalmas apátságot. 1917-ben az üszkübi püspöki címet kapta. Mint misszionárius bejárta a világ minden részét. Utazásai során gyűjtött műkincseit a Budapesti Szépművészeti Múzeumnak adományozta. Számos útirajzában örökítette meg élményeit.

Újabb fejezet a klerikalizmus mérlegéből II.

1. Szamuely egyházi cikkei alapján rekonstruálhatjuk tervezett, mind ez ideig elő nem került könyvét. Székely József kéziratos cikke szerint Szamuely kiadatlan könyvének kézirata a Budapesti Ügyészség kommunista aktái közt szerepelt a két világháború között. Címlapja:

Kísérlet
a magyar katolikus egyház
erkölcsi és anyagi erejének
meghatározására

Irta:
Szamuely Tibor

Budapest
1914

Székely József szerint Szamuely a következő idézetet választotta könyve mottójául: „A mi megfeszített Jézus Krisztus Urunknak és az ő Anyjának, Szűz Máriának nevében. E könyv válogatott kis virágokat tartalmaz: csodáit és istenes példáit Krisztus dicsőségesen szegény szolgáinak és némely jámbor társának, a Jézus Krisztus dicséretére. Amen." (Assisi Szt. Ferenc és első követői életéből vett, válogatott történeteket tartalmaz az *I fioretti di San Francesco* c. olasz könyv, amely a 14. század első felében keletkezett. Ennek bevezetése a mottóul választott idézet.)

A könyv fejezetei: *I. Mária országa papi kezekben:* a magyar főpapok helyzetének rajzát Fraknói Vilmos *„Magyar főpapok a tridenti zsinaton* című műve nyomán Dudlich András főjegyző, trinini püspök beszédével kezdi.

II. A vagyon megszerzése: a magyar klérus erőszakos múltját ismerteti világi és egyházi írók forrásmunkái alapján.

III. Egyházmegyei fotográfiák: az egyházmegyék anyagi és kulturális helyzetéről ad képet, statisztikai adatokkal.

IV. Az egyház vagyona: az egyház anyagi erejének feltérképezése.

V. Az egyház pénzügyi politikája: részletezi a papok közgazdasági tevékenységét.

VI. A papi birtok megváltásáról: a szekularizáció szükségességét fejtegeti.

A folyóiratokban megjelent Szamuely-cikkekből többé-kevésbé rekonstruálható a könyv harmadik fejezete, képet alkothatunk a negyedik, az ötödik és a hatodik fejezetről. Szamuely valószínűleg nemcsak az Üttörőben, illetve a Pénzvilágban publikált cikkeinek gyűjteményét állította össze. (Székely József kézírásos cikke, PI Archívum 730 f/1.)

2. *Juliany-egyesület:* ugyanazt végezte Horvátországban, mint Magyarországon a Szent László Társulat. Célja a külföldre szakadt (Bukovina, Moldova stb.) magyarok összefogása. Könyveket, imakönyveket, folyóiratokat küldött.

3. *Rudnyánszky József báró* (1855–1933): politikus, a Főrendiház élethossziglan megválasztott tagja. Jogi tanulmányokat folytatott, majd 1872-ben állami szolgálatba lépett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnál. 1888-tól 1910-ig a vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő bizottság előadója volt. 1878–1907-ig a Főrendiház jegyzője, ő szerkesztette a Főrendiház házszabályait. 1907-ben a Főrendiház háznagyává választották.

4. *Budget, büdzsé (francia):* állami költségvetés. A szó eredeti jelentése bőrtáska. Angliában a kincstárnok az állami költségvetési iratokat bőrtáskában terjesztette a parlament elé, innen ered a szónak átvitt értelmű használata. Jelenti bevételek és kiadások számszerű összeállítását is.

A Dnyeszter mellett minden csöndes . . .

1. Szamuely kézírásban küldött cikkéhez néhány üdvözlő sort mellékelt, és a lapot (valószínűleg a Népszaváról van szó) a következő címre kéri: Szamuely Tibor e. e. önk. káplár 65. gy. e. g. f. 11. szakasz. Tábori posta 92. A cikket Pogány József közvetítésével juttatta el Budapestre, aki akkoriban a sajtó hadiszálláson dolgozott. (PI Archívum 770 f. 1. 8.)

2. *Processzio* (latin): egyházi körmenet, átvitt értelemben felvonulás.

3. *Salve (latin):* üdvözlégy! Légy üdvözölve!

Lövészárok és vidéke (I.)

1. A *Lövészárok és Vidéke* című lapot teljes egészében Szamuely Tibor írta. A kézírásos katonaújság a Magyar Szocialista Munkáspárt Párttörténeti Intézetében található. Szamuely Blázsik Ferenchez szóló levelében írja 1915. május 5-én: „. . . Lövészárok és Vidéke címmel elképzelhető primitív és mulatságos keretek között lapot is csinálok, amelyiknek olyan nagy a sikere, hogy már eljutott a divizióhoz is vagy talán még annál is feljebb." (PI Archívum 730 f/1).

2. *Zug* (német): szakasz.

3. A Lövészárok és Vidékének cenzora a lapszéli megjegyzések alapján feltehetően Macassy Antal kapitány volt.

4. *Jescze polskane zginula,* helyesen: *Jeszcze Polska nie zgineta.* A lengyel himnusz kezdő sora, magyar jelentése: Még nem veszett el Lengyelország. A lengyel himnusz magyar szövegét Szamuely valamilyen korabeli újságból vághatta ki, és a tárcarovat helyére ragasztotta. Az egyes rovatokat a lapformát pontosan betartva készítette el, az első számban a címeket olykor más újságokból kivágott papírcsík beragasztásával oldotta meg, később vastagon kihúzott vagy ritkán írt betűkkel jelezte. Kościusko, Tadeusz (1746–1817): lengyel szabadsághős.

5. *Turomba:* a német *Sturm* szó eltorzított változata. (Turomba: rohamba.)

6. *Hilfplacs:* a német *Hilfplatz* torzított változata: segélyhely.

7. *Ferbindung:* a német Verbindung-ból: kötözés.

8. Utalás a cím-megoldásra: ezúttal valamilyen nyomtatott újságból kivágott papírcsík helyettesíti a címet.

9. A cím ezúttal is valamilyen nyomtatott újságból kivágott papírcsík.

10. *Dekkung* (*Deckung,* német): fedezék.

11. A cikk alatt a következő cenzori észrevétel található: „Igen vakmerő, bátor katona, egy kém-őrjáratról, amelyre egymaga vállalkozott, nem jött többet vissza."

12. *Beabfiroltatták:* a német *Abführen* torzított változata: beszolgáltatták.

13. Ez a jelzés az eredeti példányon áthúzott helységnév jelölésére szolgál. A hadititoknak minősített helységneveket a cenzor minden számban törölte.

14. *Tapfer (német):* bátor, vitéz.

15. *Rusznyák:* kárpátukrán.

16. *Dienstfrei* (német): szolgálatmentes, szabad.

17. Swarm (*Schwarm,* német): raj.

18. Zeltblatt (német): sátorlap.

19. Kornpulver (német): szemcsés lőpor.

Lövészárok és vidéke (II.)

1. *Kompagnie Kommando* (német): századparancsnokság.
2. *Vorpost,* helyesen *Vorposten* (német): előőrs, őrszem.
3. *Verbindungos* (a német *Verbindung* szóból képzett): összeköttetés révén szerzett.
4. *Patrul* (*patrouille,* francia): járőr, őrszem.
5. Szamuely a Lövészárok és Vidéke számait tintaceruzával írta.
6. *Gefreite* (német): őrvezető.
7. *Cwájte* (*zweite,* német): második.
8. *Angriff* (német): támadás, roham.
9. *Mántli* (*Mantel,* német): kabát, köpeny.
10. A cikk alján a következő megjegyzés található: „Legfeljebb kettőt!"
11. *Dum-dumos:* dumdum erősen roncsoló lövedék, puskagolyó, Dumdum indiai város nevéből. Használatát a genfi egyezmény betiltotta.

Lövészárok és vidéke (III.)

1. *Volltreffer* (német): telitalálat.
2. *Kompagnie-Stab* (német): századparancsnokság.
3. *Regimentsparancs:* ezredparancs.
4. *Postablésolás:* postakiosztás.
5. *Liebesgabe* (német): szeretetcsomag.
6. *Atrocitás* (latin): erőszakoskodás, kegyetlenség.
7. *Divisionsgericht* (német): hadosztálybíróság.
8. *Delikvens* (latin): bűnös, tettes.
9. *Profosz* (*Profos,* német): katonai börtönőr.
10. *Spanyollovas:* mozgatható akadály, szögesdróttal befont állvány.
11. *Regimentskommando* (német): ezredparancsnokság.
12. *Kadettaspiranti Beförderungsangabéja* (torzított német): tisztjelölti kinevezése.
13. *Faszol* (*fassen,* német) vételez, átvesz.
14. *Mannlicher:* önműködő, kéznyomásos lőfegyver (F. Mannlicher osztrák mérnök nevéből).

Lövészárok és vidéke (IV.)

1. *Trén* (*train,* francia): vonatcsapat, szállítóoszlop.
2. *Dienstreglama* (*Dienstreglement,* német): szolgálati szabályzat.
3. *Feldrug* (*Feldruf,* német): csatakiáltás, jelszó.
4. *Losung* (német): jelszó.
5. *Infanterist* (német): gyalogos, baka.
6. Helyesen: *Ich melde gehorsamst Post Numero drei, nichts neues* katonai jelentési formula: A hármas számú őrszem, alázatosan jelentem, semmi új.
7. *Laufgraben* (német): futóárok.
8. *Brigade-Kommandó* (német): brigádparancsnokság.
9. *Schreiber* (német): írnok.
10. *Cugszfürer* (*Zugsführer,* német): szakaszvezető.

11. *Succes* (*Schütze*, német): lövész.
12. *Kalamitás* (latin): baj, csapás, nehézség, kellemetlenség.
13. *Kompagnieschneider* (német): századszabó.
14. *Feldmässig* (német): harctériesen.
15. *Pflanzer-Baltin Károly báró* (1855–1925): a világháború alatt a monarchia egyik hadseregparancsnoka. 1916-ban vezérezredessé nevezték ki. A keleti fronton (Bukovinában, Kelet-Galíciában, a Kárpátokban, Besszarábiában) zajló csatákban vett részt. 1918-ban albániai főparancsnok.
16. *Armee nieder! Armee auf!*: Hadsereg feküdj, hadsereg fel! – a szokásos német vezényszó parodizálása.
17. *Laufschritt* (német): futólépés.
18. *Marsch Bataillon* (német, francia): menetzászlóalj.
19. *Regimentsartzt* (német): ezredorvos.
20. A cikk mellett a következő megjegyzés olvasható: „Előfizetési díjnak egy üveg pezsgőt küldtem azon megjegyzéssel, ha még egyszer mernek ilyen tisztelet-lenül írni, hát a szerkesztő és kiadó 10–10 botot kap, de meztelenre." A megjegyzés nyilvánvalóan Macassy Antal kapitánytól származik.
21. *Divisionstab* (német): hadosztályparancsnokság.
22. *Ramsli* (*Ramsch*, német): magyar kártyával játszott kártyajáték.

Dauria (I.)

1. Dauria Mandzsúria határán, a burját dombok között lévő város, ide került Szamuely hosszas gyaloglás és vonatozás után. 1915. május 14-én esett fogságba, a Dauria első száma pedig 1915. december 25-én jelent meg. Szamuely végigjárt egy sor hadifogolytábort. Legtovább a szolikamszki táborban tartózkodott. Mindenütt háborúellenes agitációt folytatott. Valószínűleg a hadifogságban több kézírásos lapot is írt, eddig csak a Dauria három száma került elő. A Dauria példányait Becsky Andor ajándékozta a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumnak, ugyancsak ő adott róla először hírt a Magyar Könyvszemle 1966. I. számában, *Szamuely Tibor tábori újságjai* című írásában. Becsky Andor a Dauriát Romániából hozta magával. A szibériai hadifogoly lapok bibliográfiájában a Dauria nem szerepelt (Terbe Lajos: *Szibériai Magyar lapok*, 1915–1921, Országos Széchényi Könyvtár évkönyve). Akárcsak a Lövészárok és Vidéke, a Dauria is vicclap, nyilván ez a forma kedvezett leginkább Szamuely mondanivalóinak, és tette lehetővé a nagyon is komoly mondandó terjesztését. Szamuely a lapot tintaceruzával írta, nagy papírlapokra, szabályos tördeléssel és rovatokkal. Akárcsak egy valódi lapban, a „sajtóhibákat", vagyis az elírásokat nem javította, áthúzás nincs, és a Lövészárok és Vidékével ellentétben cenzori megjegyzés sem szerepel. Ennek ellenére valószínű, hogy a lap nem volt teljesen illegális, legalábbis a magyar tisztek tudtával látott napvilágot. Épp ezért Szamuely a magyar tisztek táborát enyhébben pellengérezi ki ironikus írásaiban, jóval élesebb a kritikája a cári tisztek ellen. A burkolt módszer ellenére nyilvánvaló, hogy Szamuely a legénység érdekeit képviseli. Későbbi hadifogsága alatt emiatt a hadifogoly magyar tisztek merényletet is szerveztek ellene, egyik éjjel rajtaütöttek, két bordáját eltörték. Néhány hónapos kórházi kezelés után Nagyezsgyinszkba került gyári rajzolónak. Innen megszökött, azzal a szándékkal, hogy Amerikába megy dolgozni, az Előre című szocialista lap szerkesztőségébe. A finn határon elfogták. A hadifogoly tábor fegyelmi barakkjából az Októberi Forradalom szabadította ki.

2. A Dauria kétrét hajtogatott példányai a ragasztás mentén szakadtak. Némelyik mondat ma már nem olvasható ki teljesen. A kihagyásokat mindenütt jelöltük, többnyire félmondatokról van szó, s épp ezért a cikkek mondanivalója mindenütt világos maradt.

3. Nem olvasható ki.

4. Nem olvasható ki.

5. Nem olvasható ki.

6. A Lövészárok és Vidékével ellentétben Szamuely nyíltan utal a Dauria vicclapjellegére.

7. *Prófunt* (latin–német): katonakenyér.

8. *Invalidus* (latin): rokkant, hadirokkant.

9. Nem olvasható ki.

10. A nyilvánvaló elírásokat – valószínűleg a kézírásos lap komolyabbá tétele miatt – Szamuely nem javította, olybá véve azokat, mintha sajtóhibák lennének.

11. Nem olvasható ki.

12. Nem olvasható ki.

13. *II. Vilmos* (1858–1941): 1888–1918-ig német császár és porosz király. A német junker-burzsoá imperializmus érdekeinek képviselője. A kormányzást saját kezébe akarta venni, ezért 1890-ben elbocsátotta Bismarckot. Jelentős szerepe volt a német fegyverkezésben és flottaépítésben, agresszív kijelentéseivel fokozta a XX. század eleje óta egyre növekvő nemzetközi feszültséget, majd közvetlenül részt vett az I. világháború kirobbantásában. 1918. november 10-én a német forradalom hatására Hollandiába menekült, s november 28-án lemondott a trónról.

14. *Konstantin* (1868–1923): 1913–17-ig, majd 1920–22-ig görög király. Német katonaiskolát végzett, II. Vilmos német császár sógora volt. Az I. világháború idején németbarát politikát folytatva meg akarta őrizni Görögország semlegességét, de lemondásra kényszerült. 1920-ban népszavazás eredményeként ismét trónra került, a görög–török háború kedvezőtlen kimenetele miatt azonban 1922-ben fia, II. György javára ismét le kellett mondania.

15. *Eau de Cologne* (francia): kölnivíz.

16. A Gáspár-féle bajuszkötő a Nagymező utcai Gáspár drogéria reklámozott különlegessége volt.

17. A Fővárosi Nagycirkuszt a múlt század végén Barocaldi olasz bohóc alapította. Ekkoriban néparénának nevezték. Később Beketov Mátyás orosz származású műlovar és családja vette át a cirkuszt. Innen a cirkusz neve: Beketov-cirkusz. Beketov Mátyás 1928-ban, a cirkusz csődbe jutásakor öngyilkos lett.

18. *Vutki* (torzított orosz): vodka.

19. *Goremikin Ivan Loginovics* (1839–1917): orosz politikus, jelentős szerepet játszott II. Miklós külpolitikájának irányításában, 1895–99-ig külügyminiszter, 1906-ban és 1914–16-ig miniszterelnök volt.

20. *II. Miklós – Nyikolaj Alekszandrovics Romanov* (1869–1918): III. Sándor fia, az utolsó orosz cár. 1894–1917-ig uralkodott. Belpolitikáját a növekvő oroszországi forradalmi mozgalom elleni harc, külpolitikáját az imperialista gyarmatszerzés határozta meg. Uralkodásának idejére esik az orosz–japán háború (1904–1905) és az 1905–07. évi orosz polgári demokratikus forradalom. Az I. világháború idején katonai tehetetlensége ellenére hadseregfőparancsnok volt. Az a törekvése, hogy Németországgal különbékét kössön, az orosz burzsoázia, valamint szövetségeseinek elégedetlenségét váltotta ki. Végül is a februári polgári demokratikus forradalom fosztotta

meg trónjától. 1917 márciusában az urali területi szovjet utasítására családjával együtt agyonlőtték.

21. *Andersen, Hans Christian* (1805–1875): világhírű dán meseköltő és író.

22. Nem olvasható ki.

23. *Nyikita:* II. Miklós cár.

24. Elsa von Hanecken, a későbbiekben pedig csak Elza néven szereplő grófnő valószínűleg kitalált személy, Becsky Andor szerint játékos utalás Brändström Elsára, a pétervári svéd követ lányára, aki igyekezett a foglyok helyzetén javítani, jobb elhelyezést és munkaviszonyokat próbált kieszközölni számukra az orosz hatóságoknál. Gyakran meglátogatta a fogolytáborokat, ruhát, fehérneműt, pénzadományokat osztott szét.

25. Nem olvasható ki.

26. Nem olvasható ki.

Dauria (II.)

1. Nem olvasható ki.

2. *„Lasciate ogni speranza":* „... hagyj fel minden reménnyel!" Dante: *Isteni színjáték*, harmadik ének, 9. sor. (Babits Mihály fordítása.)

3. *Nyikolaj Nyikolajevics* (ifjabb) nagyherceg 1914-től a hadsereg főparancsnoka volt, Raszputyin befolyására leváltották, 1915-től kaukázusi helytartó. *Nyikolaj Vlagyimirovics Ruzszkij* tábornok megszakításokkal az északi front parancsnoka volt, Raszputyin befolyására nevezték ki.

4. *Danton, Georges Jacques* (1759–1794): a nagy francia forradalom kiemelkedő alakja.

5. *Robespierre, Maximilien-François-Marie-Isidor de* (1758–1894): a nagy francia forradalom kimagasló alakja, a jakobinus diktatúra vezetője.

6. Nem olvasható ki.

7. Nem olvasható ki.

8. *Foyer* (francia): színház, mozi, szálloda előcsarnoka, társalgó.

9. *T. c.:* Tisztelt cím.

10. *Csaját* (*csaj*, orosz): tea.

11. Utalás Petőfi *Szülőföldemen* című versének refrenjére.

12. *Besetzt* (német): foglalt.

13. *Praporscsik* (orosz): zászlós.

14. Auffenberg, Moritz (1852–1928): osztrák–magyar hadvezér. 1911–12 között közös hadügyminiszter, 1914-ben hadseregparancsnok. Komarovnál győzelmet aratott a cári orosz sereg felett, ekkor bárói címet kapott.

15. *Potiorek, Oskar* (1853–1933): osztrák táborszernagy. 1911-ben Bosznia és Hercegovina kormányzója lett. 1914. június 28-án jelen volt a Ferenc Ferdinánd trónörökös ellen elkövetett merényletnél. Az I. világháború kitörése után a sikertelen szerbiai hadműveletet vezette, a kudarc után, 1914 végén nyugdíjazták.

16. *Pekár Gyula* (1867–1937): szélsőségesen reakciós író, a Petőfi Társaság elnöke. A század elején Tisza István híve, a Tanácsköztársaság idején az ellenforradalmi szervezkedés egyik vezére, a Horthy-korszakban a fajvédő fasiszta politika szószólója. A könnyű, szórakoztató próza kis tehetségű, termékeny művelője volt.

17. *III. Viktor Emanuel* (1869–1947): 1900–44-ig olasz király. 1922-ben kinevezte Mussolinit miniszterelnökké, 1936-ban fölvette az Etiópia császára, 1938-ban az

Albánia királya címet. 1943-ban Mussolinit lemondatta, 1944-ben a baloldali pártok nyomására a trónt átengedte fiának, II. Umbertónak. Portugáliába emigrált.

18. Nem olvasható ki.

19. Idézet Ady Endre *Szeretném, ha szeretnének* című verséből.

Dauria (III.)

1. Nem olvasható ki.
2. Nem olvasható ki.
3. Nem olvasható ki.
4. Nem olvasható ki.
5. *Jom kippur* (héber): a zsidók nagyböjtje, az engesztelés napja.
6. *Igyi* (orosz): menj.
7. *Bulkiját* (*bulka*, orosz): cipó, zsemle.
8. *Tinódi Lantos Sebestyén* (kb. 1500-10–1556): vándorénekes, énekeihez dallamot is maga szerzett, s valószínűleg lantkísérettel adta elő. A XVI. század legjelentősebb magyar énekmondója volt. A XVI. századi epikus költészet minden műfaját művelte. Legjelentősebb művei a török elleni magyar harcok eseményeit megörökítő históriás énekek (*Eger vár viadaljáról való ének, Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról, Erdéli história, Szegedi veszedelem, Sokféle részögösről, Budai Ali basa históriája* stb.). Históriás énekeit *Cronica* címen nyomtatta ki (1554). A népdalok és egyházi népénekek számos dallamát átvették.
9. *Auspicium* (latin): vallási értelemben madárjóslás az ókorban a latinoknál, átvett értelemben – a cikkben is így fordul elő – előjel.
10. *Szobranyije* (orosz): gyűlés. Itt az „oficerszkoje szobranyije", vagyis a tiszti kaszinó terméről van szó (természetesen nem a hadifoglyokéról, hanem a táborparancsnokságéról).
11. *Glückliches Neujahr!* (német): Boldog újévet!
12. *Horribile dictu* (latin): kimondani is szörnyű.
13. *Gyengi* (orosz): pénz.
14. Nem olvasható ki.

IV. 1918. ÁPRILIS 24–1918. DECEMBER

Készül a belső front . . .

1. *Czernin, Ottokar gróf* (1872–1932): osztrák diplomata, 1913–16-ig bukaresti követ, 1916 decemberétől 1918 áprilisáig az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminisztere. 1918-ban részt vett a breszt-litovszki béketárgyalásokon. A Monarchia teljes vereségének elkerülése és a német nyelvterület Habsburg hegemóniájának visszaszerzése érdekében 1917-ben különbéke tárgyalásokat kezdeményezett, amelyeket támogatott IV. Károly is. Az uralkodó törekvését alapvetően a forradalomtól való félelem irányította. Kiderül ez 1917. áprilisában II. Vilmoshoz küldött leveléből: „Új ellenség ellen küzdünk, mely veszélyesebb, mint az antant: a nemzetközi forradalom ellen . . . a háborúnak esetleg súlyos áldozatok árán való gyors befejezése megadja a lehetőséget nekünk, hogy a készülő forradalmi mozgalmaknak sikerrel ellenszegüljünk." (A részletet idézi Galántai József: *Magyarország az első*

világháborúban. Gondolat, 1964. 253. oldal.) A különbéke ajánlatát nem fogadta el az antant. 1917 őszétől a hadihelyzetnek a központi hatalmak számára kedvező alakulása mérsékelte Czernin és IV. Károly békeóhaját. 1918. április 2-án – miután a nehéz helyzetben lévő francia vezetés titokban tájékozódott a megegyezéses békét illetően – a külügyminiszter egy beszédében kijelentette, hogy francia részről kezdeményezés történt a tárgyalásokra, de mivel Elzász-Lotaringiáról nem mondanak le, az nem indulhatott meg. Czernin nehéz helyzetbe hozta Clemenceau-t, ugyanis a francia miniszterelnök börtönbe csukatta azokat, akik Franciaországban békéről beszéltek. A Monarchia külügyminisztere – mondotta nyilatkozatában – hazudott. Ezt Czernin nem hagyhatta válasz nélkül, nagy sajtóvita alakult ki. Ennek folyamán Clemenceau nyilvánosságra hozta IV. Károly leveleit, amelyekben az uralkodó felajánlotta, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiával kötendő különbéke esetén támogatni fogja a franciák igényét Elszász-Lotaringiára. Czerninnek, aki a vita kiprovokálásával bakot lőtt, távoznia kellett.

2. *Wekerle Sándor* (1848–1921): polgári politikus, 1886-tól mint pénzügyi államtitkár Tisza Kálmán miniszterelnök és pénzügyminiszter mellett, a pénz- és gazdasági ügyek tényleges intézője. 1889–1892-ig pénzügyminiszter, majd 1895-ig miniszterelnök. Nevéhez fűződik a dualista állam adórendszerének, pénzügyigazgatásának újjászervezése, az aranyvaluta bevezetése és az ún. egyházpolitikai törvények meghozatala. Mint az első polgári származású miniszterelnök Magyarországon általában a polgárság, de elsősorban a finánctőkések és a velük összeforrott nagybirtokosok érdekeit képviselte. Az 1905-ös kormányzati válság után a király Wekerlét nevezte ki az ellenzéki pártokból alakult koalíciós kormány miniszterelnökévé. Ez idő alatt a pénzügyminisztériumot is vezette. A kormány 1910. évi bukása után egy időre visszavonult a politikai élettől. Harmadszor 1917 augusztusában lesz ismét miniszterelnök. Mint a dualista Magyarország utolsó kormányának feje sikertelen kísérleteket tett a Monarchia felbomlásának megakadályozására. 1918. október 23-án, látva az összeomlás közeledését a további felelősséget elhárítva magától, lemondott.

3. *Burián István báró* (1851–1922): osztrák–magyar diplomata. 1903–12-ig a Monarchia közös pénzügyminisztere, Bosznia-Hercegovina annektálásának előkészítője, majd az annektált országok kormányzója. 1913–15-ben a király személye körüli miniszter. 1915–16-ban közös külügyminiszter, majd 1918-ban Czernin lemondása után ismét ő töltí be ezt a tisztséget.

4. *Trepov, Dmitrij Fjodorovics* (1855–1906): reakciós politikus a cári Oroszországban. Moszkvai rendőrfőnök, később pétervári kormányzó és katonai parancsnok teljes meghatalmazással. 1905 áprilisától belügyminiszter, majd ugyanezen év végétől a Téli Palota parancsnoka is. Az 1905-ös forradalom egyik hóhéra.

5. 1912-ben az SZDP sikeresen kapcsolta össze a munkásság növekvő elégedetlenségét az antimilitarista, illetve választójogi harccal. Már az év elején több jelentős sztrájk robbant ki. Az események május 23-án tetőztek, amikor Tisza István képviselőházi elnökké választása, a kormány reakciós politikája és a háborús készülődések ellen tiltakozó szociáldemokrata pártvezetés által békésnek tervezett tüntetést a tömegek forradalmisága harcos megmozdulássá változtatta. A munkástömegek és az Országház környékét, valamint a város forgalmasabb pontjait megszálló katonaság között véres összeütközésekre került sor (Vérvörös Csütörtök). Május 24-én a budapesti gyárosok egy jelentős része megtorlásul kizárta a sztrájkban részt vett munkásokat. Ennek kapcsán a gyárnegyedekben ismét föllángoltak a felkelésszerű fegyveres összetűzések. A tömegmegmozdulásokat Tisza erőszakosan elfojtotta.

6. *Károlyi Mihály gróf* (1875–1955): földbirtokos, politikus. Politikai pályáját

1901-ben a Szabadelvű Pártban kezdte, majd 1906-ban függetlenségi párti képviselő, rövid ideig az OMGE elnöke volt. 1910-ben pártonkívüli függetlenségi programmal szerzett mandátumot. Egyre határozottabban fordult szembe a Tisza István mögé tömörülő uralkodó osztályok politikájával, és 1912-ben a Justh Gyula vezette Függetlenségi Párthoz csatlakozva 1913-ban a párt elnökeként az általános választójog kivívásáért szállt síkra. Az első világháborúban az antant-orientáció híve, különösen IV. Károly trónra lépése után különbéke megkötését és polgári demokratikus reformok bevezetését szorgalmazta. Az 1918-i októberi polgári forradalomban mint a liberálisok vezető politikusa vett részt. A Nemzeti Tanács vezetője, majd október 31-től 1919. január 11-ig miniszterelnök, 11-e és március 21-e között a köztársaság elnöke volt. Mérsékelt földreformot készített elő, amelyet kálkápolnai hitbizományi birtokán meg is kezdett. A Tanácsköztársaság kikiáltása után külföldre emigrált. Szembefordult az ellenforradalommal, valamint a Horthy-rendszer létrehozását és fenntartását segítő nyugati hatalmakkal. Elítélte a fehérterrort és a népelnyomó ellenforradalmi rendszert. Az emigrációban megtalálta az együttműködést a kommunistákkal, és részt vett a háborúellenes és antifasiszta mozgalmakban. 1946 májusában hazatért. 1947-től 1949-ig Magyarország párizsi követe volt. Élete utolsó éveit a politikai élettől visszavonulva Franciaországban töltötte.

7. *Jászi Oszkár* (1875–1957): polgári radikális író és politikus. A Huszadik Század című folyóirat egyik alapítója és főszerkesztője, az Országos Radikális Párt elnöke volt. Élesen bírálta a nagybirtokrendszert, a társadalmi élet feudális maradványait, a klerikalizmust, a nemzetiségi elnyomást és bizonyos vonatkozásokban a nagytőkés érdekeltségek tevékenységét is, de tagadta az osztályharc szükségességét. Elméleti és politikai tevékenységében különösen nagy figyelmet szentelt a nemzetiségi kérdésnek, amelyet a polgári demokrácia szellemében, az országnak „keleti Svájccá" való átalakításával akart megoldani. Tagja volt az 1918-i polgári demokratikus forradalom után a Nemzeti Tanácsnak, a Károlyi-kormányban a nemzeti kisebbségek tárcanélküli minisztere. A Tanácsköztársaság idején emigrált. Az ellenforradalom uralomra jutása után támadta a Magyarországon folyó fehérterrort, ugyanakkor azonban élesen állást foglalt a proletárforradalom és a kommunisták ellen. 1926-tól az Egyesült Államokban élt.

Érik a vetés

1. 1918. március 7-én a vas- és fémmunkások 33 gyárban bejelentették, hogy 8 órai munkában lévőknek tekintik magukat. Másnap a Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesületéhez tartozó gyárak körülbelül 60–70 ezer munkást kizártak. A szakszervezet a munkások akcióját helytelennek minősítette, és március 14-én és 15-én az MSZDP és a szakszervezetek vezetői a vas- és fémmunkások mozgalmát elárulva megegyezést kötöttek a gyártulajdonosokkal.

2. *Andrássy Gyula gróf, ifj.* (1860–1929): földbirtokos, politikus, a Habsburgok és a dualizmus feltétlen híve. 1885-től szabadelvű párti képviselő. Elítélte Tisza István erőszakos parlamenti rendszabályait, és 1904-ben kilépett pártjából. 1905-ben megalakította a kiegyezés alapján álló Alkotmánypártot, amely tagja volt a koalíciónak. Mint belügyminiszter (1906–10) kíméletlenül üldözte a munkás- és parasztmozgalmakat, szervezeteket. Az általános választójog mind erőteljesebb követelésével szemben elkészítette a pluráris választójog reakciós tervezetét, ennek megvalósítását azonban a munkásosztály ellenállása megakadályozta. 1918. október 2-től no-

vember 5-ig a Monarchia külügyminisztere. A Tanácsköztársaság idején Bécsben az Antibolsevista Komité egyik vezetője. A második királypuccsban való részvétel miatt letartóztatják, de rövidesen szabadonbocsátják. A második nemzetgyűlésen budapesti képviselő.

3. *Bethlen István gróf* (1874–1947): erdélyi nagybirtokos, reakciós, soviniszta politikus. 1901-ben Tisza István Szabadelvű Pártjának, 1904-ben a Függetlenségi és a Negyvennyolcas Pártnak képviselője, később Andrássyhoz áll közel. 1919 elején megalakítja az Ellenforradalmi Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártját, a Népköztársaság ellen konspirál. A Tanácsköztársaság idején Bécsben az Antibolsevista Komité szervezője, vezetője. 1920-ban tagja a versailles-i békedelegációnak. 1921-től 1931-ig miniszterelnök, nagy szerepe volt az ellenforradalmi rendszer konszolidálásában. Gazdaságilag és politikailag a nagybirtokos-nagytőkés rendszer erősítését szolgálta, harcolt minden haladó mozgalom, eszme ellen. 1931-ben történt lemondása után is nagy befolyása volt a politikai életre.

4. Lásd a *Dauria (I.)* 13. számú jegyzetét.

5. *Szterényi József báró* (1861–1941): legitimista politikus, kereskedelemügyi miniszter, iparfejlesztési és iparoktatási szakértő. Újságíróként kezdte pályafutását, majd 1885–1889-ig az Erdélyrészi Ipari és Kereskedelmi Egyesület főtitkára. 1890-ben a Kereskedelemügyi Minisztériumba került, előbb országos iparoktatási főigazgató, majd miniszteri tanácsos, 1905–1910-ig államtitkár. 1906–1918 között Brassó alkotmánypárti országgyűlési képviselője. 1918. január 25-től október 31-ig kereskedelemügyi miniszter a Wekerle-kormányban. A polgári forradalom idején 1919. február 24-én a minisztertanács internáltatta, mint a forradalmi vívmányokat veszélyeztető egyént. 1920-ban és 26-ban pártonkívüli programmal nemzetgyűlési képviselő, 1927-től felsőházi tag. Sok nemzetközi tárgyaláson és 5 éven át a Népszövetségben mint főmegbízott képviselte az ellenforradalmi kormányokat.

6. *Kossuth Ferenc* (1841–1914): dualizmus kori politikus, mérnök, miniszter. Kossuth Lajos idősebb fia. Emigrációban nőtt fel. Műszaki tanulmányainak befejezése után Nagy-Britanniában, majd Olaszországban dolgozott. Európai hírnevet szerzett a vasút- és hídépítésnél, valamint az alagútfúrás terén. Részt vett az emigráció politikai és publicisztikai tevékenységében is. 1894-ben hazakísérte atyja holttestét és végleg hazaköltözött. 1895-ben képviselővé választották; a Függetlenségi Párt elnöke lett, de azon belül a megalkuvó politikai irányzatot támogatta. 1905-ben a szövetkezett ellenzék vezérlő bizottsága elnökévé választották meg. A Wekerle-kormányban 1906. április 8-tól 1910. január 17-ig kereskedelmi miniszter. 1909-ben a Függetlenségi Párt két táborra szakadt, kisebbségben maradt Justh Gyulával szemben. A Wekerle-kormány lemondása után Apponyi Alberttel együtt a Függetlenségi és Negyvennyolcas Kossuth-párt vezetője. A két Függetlenségi Párt egyesülésekor az egyre többet betegeskedő Kossuth Ferenc már csak az elnöki tisztet vállalta.

7. *Eszterházy Móric gróf* (1881–1960): nagybirtokos, miniszterelnök. 1906-ban aikotmánypárti, 1910-ben pártonkívüli 67-es programmal került be a képviselőházba. 1917 júniusában, Tisza lemondása után kormányalakítási megbízást kapott. Kormánya IV. Károlynak a fenyegető politikai összeomlás elhárítására irányuló óvatos reformjait kívánta szolgálni, mindenekelőtt egy mérsékelt választójogi reformot. Miután ez lehetetlennek mutatkozott, lemondott. 1918. január 25-től május 8-ig a Wekerle-kormányban népjóléti és munkaügyi miniszter. Az első világháború után egy időre visszavonult, majd 1931-ben visszatért a politikai életbe mint legitimista politikus. Ekkor a Keresztény Gazdasági Párt képviselője, a képviselőház külügyi bizottságá-

nak elnöke. Az 1939-es választáson a kormánypárt programjával képviselő. A második világháború idején mint a képviselőház honvédelmi bizottságának tagja Kállay Miklós híve volt.

Szegény király!

1. *IV. (Habsburg) Károly* (1887–1922): Ferenc Ferdinánd meggyilkolása után trónörökös (1914-től) I. Ferenc József halála után (1916. november) Magyarország királya és (I. Károly néven) Ausztria császára. A Monarchia megmentése érdekében igyekezett bizonyos engedményeket tenni az elnyomott nemzeteknek, szorgalmazta a választójog némi kiterjesztését, a régi politika leggyűlöltebb alakját: Tisza István grófot leváltotta stb., de a forradalom kitörését, a Monarchia szétesését megakadályozni nem tudta. 1918. november 13-án, az ún. eckartsaui levélben lemondott a magyar államügyekben való részvételről, azonban a magyar legitimisták rábeszélésére 1921-ben két alkalommal is visszatért Magyarországra, és eredménytelen kísérletet tett a trón elfoglalására. A második alkalommal, amikor fegyveres csapatokkal indult a főváros ellen, Horthy Miklós kormányzó és kormánya az antant követelésére Budaőrsnél szétverette az őt támogató alakulatokat; magát IV. Károlyt letartóztatták, majd angol hajón Madeira szigetére szállították. A magyar törvényhozás 1921 novemberében megfosztotta a Habsburg-házat a magyar királyi tróntól és az uralkodói jogok gyakorlásától.

2. *Zita* (1892–): pármai hercegnő, és mint IV. Károly felesége (1915-től) osztrák császárné és magyar királyné (1916–18) volt.

3. *Habsburg Ottó* (1912–): IV. Károly fia, a Habsburg-család jelenlegi feje, az USA-ban él, és készséges eszköze az imperialisták hidegháborús politikájának. Ausztriába való visszatérésére irányuló kívánságát az osztrák kormány 1965-ben visszautasította.

4. *Az Est:* polgári politikai napilap, a legelterjedtebb bulvárlap Magyarországon (1910–1939). Miklós Andor alapította és szerkesztette 1933-ig.

Tanuljatok az ellenforradalomból

1. *Prométheusz:* a görög mitológia titánja, ellopta az istenektől az ember számára a tüzet és a mesterségeket. Zeusz büntetésül Prométheuszt egy sziklához láncoltatta, ahol egy saskeselyű tépte a máját. Szamuely a katonaolvasók számára írt cikkben feltehetően azért nem beszél a görög mitológiáról, s azért állítja be Prométheuszt emberként, hogy mondanivalója minél egyszerűbb, érthetőbb legyen.

2. *Hajdamákok:* 1918–19-ben az ellenforradalmi ukrán Központi Rada, majd Szkoropadszkij- és a Petljura-féle direktórium fehérterrorista tagjainak elnevezése. A hajdamákokat a polgárháború során felszámolták.

3. 1918 júliusában Jaroszlavlban eszerfölkelés tört ki. A felkelést a Vörös Hadsereg rövidesen elfojtotta.

4. 1918 februárjától decemberig Ukrajna magyar–osztrák, illetve német megszállás alá került. (Lásd: *A jó barátok* 1. számú jegyzet.) A megszállás során visszaállították a forradalom előtti helyzetet: visszajöttek a gyárosok, földbirtokosok, visszakapták a már köztulajdonba vett, illetve szétosztott üzemeiket, földjeiket. A dolgozókat megfosztották mindazoktól a demokratikus jogoktól, amelyeket a szovjet ha-

talom biztosított számukra. Munkanélküliség, nyomor, az idegen hadsereg kegyetlenkedései és fosztogatásai nehezítették a helyzetet. A megszállt területről szerelvények sorai vitték a gabonát, fát, nyersanyagot, jószágot. A megszállók így akarták pótolni kimerülőben lévő gazdasági forrásaikat.

Riadó

1. Mivel Csehország és Szlovákia része volt az Osztrák–Magyar Monarchiának, csehszlovák katonák jelentős számban voltak az osztrák–magyar hadseregben. Az első világháború idején a keleti fronton tömegével szöktek át az orosz vonalakra. A cári orosz hadparancsnokság cseh hadsereget szervezett belőlük, amely az oroszokkal vállvetve harcolt az osztrák és német haderők ellen. Kerenszkij bukása után, a szövetségesek kérésére, a szovjet kormány hozzájárult, hogy több, mint ötvenezer cseh és szlovák katona hazatérjen, csatlakozzon a Nyugat-Európában harcoló szövetséges haderőkhöz. Az elképzelés az volt, hogy Vlagyivosztok kikötőjéből indítják el őket, és a szövetségesek és a szovjet kormány között létrejött egyezmény értelmében a cseheknek a szovjet területen való átvonulásuk közben át kellett adniok fegyvereiket a szovjet hatóságoknak. A cseh katonák Gajda és Širovy tábornokok parancsára megtagadták a szovjet hatóságoknak katonai felszerelésük átadását. A jól képzett és tökéletesen felszerelt cseh csapatok számos olyan várost elfoglaltak, ahol éppen állomásoztak. Eltávolították a helyi szovjeteket és szovjetellenes kormányzatot létesítettek. Lényegében ők hajtották végre az ellenforradalom első lépéseit. 1918 nyarán a szövetséges hatalmak azzal az ürüggyel özönlötték el Szibériát, hogy a cseheket kívánják megvédeni a Vörös Hadsereg csapatai és a vörösök által felszerelt német és osztrák hadifoglyok indokolatlan támadásai ellen.

Világ királyai, egyesüljetek!

1. *I. Ferdinánd (Hohenzollern) román király* (1865–1927): 1914-ben került a trónra. A román burzsoázia liberális párti, Ion Brătianu által vezetett kormányát támogatta és annak politikáját követve 1916-ban az antant oldalán beavatkozott az első világháborúba, majd részt vett a magyar Tanácsköztársaság elleni intervencióban. A belpolitikában Románia népeinek elnyomására törekedett.

A jó barátok

1. *Hoffmann, Max* von (1869–1927): német tábornok. Az első világháború kezdetén a Kelet-Poroszországban állomásozó és orosz támadást váró VIII. német hadsereg hadműveleteinek parancsnokává nevezték ki. 1916 szeptemberétől a keleti front vezérkari főnöke, a breszt-litovszki béketárgyalásokon a német delegáció egyik vezetője. Breszt-Litovszkban 1917. december 3-án kezdődtek meg a fegyverszüneti, majd béketárgyalások Szovjet-Oroszország és a központi hatalmak között, amelyek kihasználva előnyös helyzetüket, súlyos feltételeket akartak a szovjet államra kényszeríteni. Trockij, a szovjet küldöttség vezetője azonban Lenin határozott utasítására sem írta alá a békeszerződést. A németek és szövetségeseik ezt a fegyverszünet megszegésének tekintették, és február 18-án az egész fronton támadást indítottak.

Az így rendkívül nehéz helyzetbe került Szovjet-Oroszország kénytelen volt elfogadni a győztesek diktálta, az előzőnél sokkal súlyosabb rabló feltételeket. A fegyveres betörés irányítója Hoffmann tábornok volt.

Az 1918. március 3-án aláírt békeszerződés értelmében le kellett szerelni az orosz hadsereget és flottát, nagy hadisarcot kellett fizetni, Lengyelországot, a Balti-államok nagy részét elszakították Szovjet-Oroszországtól, Finnországot önálló államnak nyilvánították, és kijelentették, hogy az orosz hadsereg leszereléséig a Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia által elfoglalt területek továbbra is az ő megszállásuk alatt maradnak.

Németország megszállta egész Ukrajnát is, miután az ellenforradalmi Központi Rada (Központi Tanács) vezetőivel különbékét kötött. (A Népbiztosok Tanácsának 1917. december 11–[24]-én kiadott kiáltványa elismerte Ukrajna függetlenségét.) 1918 februárjától decemberig Ukrajna osztrák, illetve német megszállás alá került. A megszállást Hoffmann tábornok vezette, aki háromszázezer emberével úgy tett-vett a „független" Ukrajnában, mint valami protektorátusban.

Az Ukrajnába való benyomulásuk során a német, illetve az osztrák–magyar csapatok zsandár szerepet is játszottak. Ukrajna élére Szkoropadszkij hetman személyében a saját érdeküket képviselő diktátort neveztek ki. Hatékonyan támogatták a szovjetellenes bandákat. Katonai erőszakkal segítették vissza pozícióikba a volt földbirtokosokat, gyárosokat; föld-, jószág-, terményrekvirálásokat hajtottak végre; a munkásokat fegyverrel kényszerítették a munka felvételére; sorozatos brutális gyilkosságokat hajtottak végre stb.

2. 1918 nyarán kezdődött meg a japán csapatok partraszállása Kelet-Szibériában. „Ezt cselekedve – jelentette be Tokió – a japán kormány továbbra is kifejezi azt a hő óhaját, hogy az orosz–japán kapcsolatokat elmélyítse, és a két nép közti barátságot megszilárdítsa. Egyben megerősíti azt, hogy tiszteletben tartja Oroszország területi integritását, és hogy nem kíván beavatkozni az ország belügyeibe." (M. Sayers – A. E. Kahn *A nagy összeesküvés* című műve alapján idézve, Szikra, Budapest, 1949. 63. oldal.)

3. *Milner, Alfred* (1854–1925): angol államférfi. Mint az angol kormány főbiztosa, ő vezette azokat a tárgyalásokat a búrokkal, amelyek megszakítása háborúhoz vezetett. 1901-ben ő lett a gyarmatosított területek kormányzója. Fontos szerepe volt először a világháború utáni párizsi béketárgyalásokon, a német gyarmatok kérdésében, majd az angol csapatok Szovjet-Oroszország elleni intervenciójában is.

Kétféle hang

1. 1917-től az orosz szovjetek mintájára a német hadiflotta tengerészei katonabizottságokat alakítottak. A matrózok közül sokan csatlakoztak Németország Független Szocialista Pártjához, békekötést követeltek, ami véget vet a „proletariátus testvérgyilkosságának".

2. *Waffenrock* (német): díszkabát, atilla.

1. Utalás a Magyar Szociáldemokrata Párt 1918. február 10-én tartott rendkívüli kongresszusára.

2. *Kunfi Zsigmond dr.* (1879–1929): középiskolai tanár, publicista, a Szociáldemokrata Párt egyik centrista vezetője, 1907-től a Népszava helyettes szerkesztője, 1908-tól 1914-ig a Szocializmus című folyóirat szerkesztője. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, majd a Károlyi-kormány munkaügyi és népjóléti minisztere, a Berinkey-kormányban közoktatásügyi miniszter volt. A Tanácsköztársaság idején közoktatási népbiztos és a párt vezetőségének tagja. A proletárdiktatúra felszámolását célzó szociáldemokrata szervezkedés egyik irányítója, ezért a Tanácsok Országos Gyűlése után (1919. június) kivált a Kormányzótanácsból. A Tanácsköztársaság leverése után Ausztriába emigrált, a kétésfeles Internacionáléhoz tartozó magyar centrista csoport vezetője, az Arbeiterzeitung főmunkatársa. A hazai szociáldemokrácia vezetőinek Bethlennel kötött paktumát elítélte, politikailag meghasonlott önmagával, és öngyilkos lett.

3. *Garbai Sándor* (1879–1947): kőműves, a Szociáldemokrata Párt opportunista politikájának egyik irányítója. 1903-tól a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének elnöke, 1910-től a Munkásbiztosító Pénztár elnöke. 1907-től szerkesztette az Építőmunkás című szaklapot. A polgári demokratikus forradalom után a lakásépítési bizottság elnöke, a Szociáldemokrata Párt centrumának egyik vezetője. A Tanácsköztársaság idején a Kormányzótanács és a Szövetséges Központi Intéző Bizottság elnöke. A Peidl-kormányban közoktatásügyi miniszter. A Friedrich-puccs után Ausztriába, majd Franciaországba emigrált, ahol az ausztromarxizmus elveit képviselte; később teljesen eltávolodott a munkásmozgalomtól.

4. A *Politikai Körök* című vezércikkről van szó.

5. *A „nagy" pör* című vezércikkről van szó.

6. A *Közönséges történet* című cikkről van szó.

7. *Weltner Jakab* (1873–1936): újságíró, előbb centrista, majd a Tanácsköztársaság megdöntése után jobboldali szociáldemokrata politikus, politikai író. Eredetileg asztalossegéd volt, németországi vándorútja után hazatérve az 1890-es években az asztalosmunkások szakegyesületének munkájába kapcsolódott bele. 1896-ban az SZDP vezetőségének tagja, majd 1898-tól központi titkára lett. 1909-ben a Népszava helyettes, 1918-ban felelős szerkesztője. A polgári demokratikus forradalom után tagja volt a Nemzeti Tanácsnak, és elnöke az Újságíró Szakszervezetnek. Fellépett a KMP ellen, és bár egyik alapítója volt az 1919. március 21-i egységkormánynak, és tagja lett az egyesült párt vezetésének, részt vett a kormány tevékenységében – ellenezte a proletárdiktatúrát. 1919–1924 között emigrációban Bécsben, Prágában és Amerikában élt, hazatérése után újból átvette a Népszava szerkesztését. 1931-től haláláig országgyűlési képviselő.

8. *Böhm Vilmos* (1880–1949): szociáldemokrata vezető. Műszerész volt. A szakszervezeti mozgalomban kezdte működését, 1912-ben az SZDP vezetőségi tagja lett. A polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár, majd a Berinkey-kormány hadügyminisztere. A Tanácsköztársaság idején szocializáló, majd hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. 1919 júliusában bécsi követként tárgyalásokat folytat antant-politikusokkal. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsben maradt, politikai működésében kommunistaellenes álláspontot foglalt el. 1945-ben hazatért, és az SZDP jobbszárnyához csatlakozott. 1946-tól Magyarország stockholmi követe volt, állomáshelyéről azonban nem tért vissza Magyarországra.

1. *Scheidemann, Philipp* (1865–1939): német reformista szociáldemokrata politikus. Az 1910-es évektől kezdve nagy befolyása volt Németország Szociáldemokrata Pártja vezetésére. Az első világháború kitörése után szociálsoviniszta álláspontra helyezkedett. Az 1918-i novemberi forradalom által létrehozott népi megbízottak tanácsának tagja, 1919-ben a koalíciós kormány feje lett. A burzsoázia érdekeinek megfelelően a forradalom erői ellen lépett fel, és kegyetlen megtorló eszközöket alkalmazott a munkásmozgalom letörésére (1918. február–márciusi általános sztrájk, a Bajor Tanácsköztársaság leverése stb.). 1920–25-ig Kassel polgármestere volt, 1933-ban emigrált.

2. *Liebknecht, Karl* (1871–1919): Németország Kommunista Pártjának egyik alapítója, ügyvéd, Wilhelm Liebknecht fia. Egyetemi hallgató korában csatlakozott a szocialista mozgalomhoz. Mint a Német Szociáldemokrata Párt baloldalának egyik vezetője harcolt a reformizmus ellen. A szocialista ifjúsági szervezetek általa kezdeményezett első nemzetközi konferenciáján (Stuttgart, 1907) elmondott antimilitarista beszédéért másfél évi börtönre ítélték. Az első világháború kitörése után fellépett a szociálsovinizmus ellen, és 1914 decemberében az SZDP álláspontjával szembehelyezkedve, a hadihitelek ellen szavazott. Hatásos háborúellenes propagandát fejtett ki, mint a baloldal önálló szervezkedésének kezdeményezője tagja volt az internacionalisták csoportjának, és egyik alapítója az 1916-ban létrehozott Spartacus Szövetségnek. 1916-ban döntő szerepet játszott az antimilitarista berlini május elsejei tüntetés megszervezésében. Itt elmondott beszéde miatt kényszermunkára ítélték, ahonnan 1918 októberében szabadult ki. Az 1918. novemberi forradalom idején nagy szerepe volt a proletariátus harcának szervezésében, majd a Német Kommunista Párt megalakításában. 1919. január 15-én a Spartacus-felkelés leverésekor meggyilkolták.

3. *Luxemburg, Rosa* (1871–1919): Lengyelországban született, alapítója és vezetője volt a lengyel szociáldemokrata pártnak. 1897-től Németországban tevékenykedett, élesen bírálta Eduard Bernstein revizionizmusát, és a Karl Kautsky által hirdetett centrista tanokat. Hamarosan a német szociáldemokrata baloldal és a II. Internacionálé baloldalának elismert vezetője és ideológusa lett. Az 1905–07-i orosz polgári demokratikus forradalommal kapcsolatban az általános sztrájkot mint a forradalmi harc új formáját üdvözölte. Az első világháború kitörése után Franz Mehringgel megszervezte az Internationale című lap kiadását. Forradalmi működése miatt 1915 márciustól 1916 június végéig, majd 1916 júliustól 1918 novemberig börtönben volt. 1916 elején Karl Liebknechttel együtt bekapcsolódott a Spartacus Szövetség vezetésébe. Az 1918 végén alakult Német Kommunista Párt alapító tagja és programjának készítője volt. 1919. január 15-én Karl Liebknechttel együtt ellenforradalmár tisztek elfogták és meggyilkolták.

4. *Független szocialisták:* az első világháború elhúzódása miatt éleződő politikai válság hatására a Németország Szociáldemokrata Pártjából kilépett ellenzéki centristák és baloldali elemek megalapították a Független Szociáldemokrata Pártot. A párt vezetői szavakban elítélték a háborút, a valóságban azonban megalkuvó politikát folytattak. Emiatt a Spartacus Szövetség – amely szervezeti önállóságának fenntartásával lépett be a pártba – 1918 végén kilépett. 1920-ban a független szocialisták forradalmi érzületű többsége csatlakozott Németország Kommunista Pártjához, a jobboldali kisebbség pedig 1922-ben visszatért a Szociáldemokrata Pártba.

5. *Spartacus Szövetség:* Az imperialista háború ellen állást foglaló német baloldali

szociáldemokraták által létrehozott forradalmi szervezet. Az 1915-ben alakult Internacionálé csoportból fejlődött ki Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Clara Zetkin és mások részvételével. Nevét a csoport politikai röpiratainak a római Spartacusra utaló aláírásából nyerte. 1917-ben csatlakozott Németország Független Szociáldemokrata Pártjához. Tagjai részt vettek a háború idején kirobbant sztrájkok és tüntetések szervezésében, feltárták az első világháború jellegét, de nem ismerték fel a forradalmi proletárpárt jelentőségét, nem fordítottak kellő figyelmet a parasztés nemzetiségi kérdésre. Az 1918. novemberi forradalom idején jelentős részük volt a forradalom által kivívott eredményekben, elszántan harcoltak a szociáldemokraták megalkuvó politikája ellen. 1918 decemberének végén a Spartacus Szövetség tagjai közül kerültek ki Németország Kommunista Pártjának alapítói.

6. *Henderson, Arthur* (1863–1935): angol szakszervezeti vezető, politikus. Egyike volt a Munkáspárt jobboldali, reformista vezetőinek. 1929–31-ig Anglia külügyminisztere, 1931-től haláláig a Munkáspárt elnöke.

7. *Vandervelde, Emile* (1866–1938): belga jobboldali szocialista, a II. Internacionálé egyik vezetője. Alapításától (1885) tagja volt a Belga Munkáspártnak, 1894-től parlamenti képviselő, 1900-tól a II. Internacionálé Nemzetközi Irodájának elnöke. Az első világháború éveiben szélsőséges szociálsoviniszta álláspontot foglal el. 1914-ben belépett a burzsoá kormányba. 1922-ben mint védő szerepelt a jobboldali eszerek perében. 1925–27-ben külügyminiszter. Az 1900-as években hatást gyakorolt a magyarországi szociáldemokráciára és a polgári radikalizmus vezetőire is.

8. *Gompers, Samuel* (1850–1924): amerikai jobboldali szakszervezeti vezető. Vezetőszerepet játszott az AFL (Amerikai Munkás Szövetség) megalapításában, amelynek 1886-tól haláláig elnöke volt. Mint az amerikai reformizmus vezetője harcot folytatott a marxizmus, a szocialista mozgalom, a sztrájkmozgalom és a négerek egyenjogúsítása ellen.

9. *Landler Jenő* (1875–1928): jogász volt; az első világháború előtt a Vasutas Szövetség jogtanácsosa, a magyar vasutasok mozgalmának vezetője. 1908 óta tagja volt az SZDP-nek. Az első világháború alatt jelentős szerepe volt a háborúellenes mozgalmakban. Az 1918. júniusi sztrájk után letartóztatták. Mint az SZDP balszárnyának egyik vezetője, részt vett a Tanácsköztársaság létrehozásában. A Tanácsköztársaság idején belügyi népbiztos, a pártvezetőség tagja, majd a III. hadtest parancsnoka, később a Vörös Hadsereg főparancsnoka. A Tanácsköztársaság megdöntése után emigrált. Az illegális magyar kommunista mozgalom egyik irányítója. Tevékeny szerepet töltött be a nemzetközi munkásmozgalomban; részt vett a Komintern harmadik és negyedik kongresszusán. Jelentős szerepe volt 1925-ben az MSZMP létrehozásában.

10. *Dr. Hamburger Jenő* (1882–1936): orvos. Az első világháború idején az SZDP nagykanizsai szervezetének elnöke. Illegális röpiratokat jelentetett meg az imperialista háború ellen, és sztrájkmozgalmakat szervezett, ezért a pozsonyi hadbíróság 1918 szeptemberében másfél évi fogságra ítélte. A polgári demokratikus forradalom szabadította ki. 1919 tavaszán a parasztság földfoglaló mozgalmának egyik irányítója. A Tanácsköztársaság idején földművelésügyi népbiztos, egy ideig hadtestparancsnok. Az 1919 május eleji válságos napokban a kommunisták mellé áll, és szembefordul a proletárdiktatúra feladását hirdető szociáldemokratákkal. 1919. július 31-én Szamuelyvel a további ellenállás mellett foglalt állást. A Tanácsköztársaság megdöntése után Ausztriába, majd a Szovjetunióba emigrált. A Szovjetunióban mint az Össz-szövetségi Röntgenológiai Intézet aligazgatója dolgozott.

11. *Schneff Jenő*, helyesen *Schneff József* (1887–1919): ács, az SZDP nagykani-

zsai szervezetének titkára. A polgári demokratikus forradalom után Zala megye kormánybiztosa, a Tanácsköztársaság idején a nagykanizsai munkástanács egyik vezetője. A Tanácsköztársaság megdöntése után meggyilkolják.

A bolsevizmus előharcosai

1. *Galilei-kör:* haladó szellemű egyetemi hallgatók által 1908-ban alapított egyesület. Céljául tűzte ki az egyetemen a szabad, tudományos gondolkodás és kutatás megvédését, a társadalomtudományokkal való foglalkozást, a szegény sorsú hallgatók szociális problémáinak megoldását, a demokratikus eszmék terjesztését az egyetem falain kívül. 1910 körül a leglátogatottabb ifjúsági egyesület. Tevékenységéért a hivatalos körök sokat támadták, a haladó polgári értelmiség szervezetei, az SZDP egyes vezetői és az SZDP-ből akkor már kivált Szabó Ervin támogatták.
Az első világháború idején a Galilei-kör munkájában túlsúlyra került a háborúellenes agitáció. Kezdetben ez főként pacifista jellegű előadásokban nyilvánult meg, 1917 végétől a körön belül illegálisan működő antimilitarista csoport az azonnali, annexió nélküli békéért lépett akcióba. Röpiratok szerkesztése és terjesztése miatt a csoport tagjai és a Galilei-kör vezetői közül többeket 1918 januárjában letartóztattak, és a kör helyiségeit bezárták. A letartóztatottak ellen folytatott per (Galilei-per) 1918 szeptember végén fejeződött be, melynek során a két fővádlottat (Duczynska Ilona és Sugár Tivadar) két-, illetve hároméves súlyos börtönre ítélték. Az illegális csoport, a forradalmi szocialisták*é* a per egész lefolyása alatt továbbműködött Korvin Ottó és Sallai Imre vezetésével. A Galilei-kört 1918. október végén újra megnyitották. A forradalmi csoport tagjai részt vettek az KMP megalakításában, a kör tagságának nagy része azonban a polgári demokrácia védője maradt. A Tanácsköztársaság bukása után a Galilei-kört az ellenforradalmi rendszer feloszlatta.
2. *Duczynska Ilona* (1897–): az első világháború alatt bölcsészhallgató, a Galilei-kör tagja, az antimilitarista mozgalom egyik vezetője volt. Összeköttetést létesített a nemzetközi munkásmozgalom balszárnyának zimmerwaldi irányzatával. Forradalmi tevékenységéért rámért börtönbüntetéséből a polgári demokratikus forradalom győzelme után szabadult. 1918-ban, megalakulásakor csatlakozott a KMP-hez. A Tanácsköztársaság idején a Közoktatásügyi Népbiztosság munkatársa. 1919 után Kanadába emigrált.
3. *Sugár Tivadar:* egyetemi hallgató, a Galilei-kör tagja. A világháború idején az antimilitarista mozgalom résztvevője, 1918 novemberében a Katonatanács alelnöke.
4. *Kelen József* (1892–1941): mérnök, a Galilei-kör tagja, a forradalmi szocialisták egyik vezetője. 1918-ban antimilitarista agitációért perbe fogták. Az egyik legelső munkástanács tagja, alapításakor csatlakozott a KMP-hez. A Tanácsköztársaság idején a Szociális Termelési Népbiztosság egyik népbiztosa. 1920-ban az ellenforradalmi bíróság életfogytiglani börtönre ítélte. 1922-ben a Szovjetunió kicserélte, és ott felelős gazdasági és műszaki beosztásokban tevékenykedett.
5. *Végh Dezső:* az első világháború idején harcos antimilitarista, a Galilei-kör tagja. 1918 februárjában a KMP nagyváradi szervezetének megalakítója.
6. Duczynska Ilona a cikkben említett plakát készítésére így emlékezik: „A Fővárosi Könyvtárból, ahol Szabó Ervin gondosan gyűjtött minden forradalmi irodalmat, kivettem Batthyány Ervin lapjának, a »Társadalmi Forradalom«-nak bekötött számait, és egy abban talált antimilitarista jelvényt választottunk ki: két ököl összetör egy fegyvert. Lerajzoltam, nagy alakban linóleumból kivágtam, és vagy háromszáz

példányt lehúztunk belőle piros nyomdafestékkel. Éjjel kettesével mentünk ragasztani, egyikünk kihúzta a plakátot kabátja alól, a másik pedig a kabátja alatt lógó csirizesedényből ecsettel gyorsan rákente a csirizt. Az ecseteket és a jó csirizt a két mátyásföldi festőtanonctól kaptuk, akik részt vettek az éjszakai ragasztásban. A többi résztvevő galileista volt. Reggel a járókelők nagy érdeklődésétől kísérve a rendőrök kardjukkal kapargatták le a plakátokat." (Duczynska Ilona: *Csodálatos előjáték, Nagy idők tanúi emlékeznek.* Kossuth Könyvkiadó, 1958. 22. old.)

Hóhérlégiók

1. *Hindenburg, Paul von* (1847–1934): német tábornagy és államférfi. Részt vett a porosz–osztrák (1866) és a francia–porosz (1870–71) háborúban. Az első világháborúban előbb a keleti front parancsnoka, 1916 augusztusában pedig a német hadsereg vezérkari főnöke. A szovjetellenes intervenció egyik szervezője volt. A novemberi forradalom kirobbanása és a fegyverszünet megkötése után Groener tábornokkal együtt vezette a német csapatok visszavonulását és leszerelését, arra törekedve, hogy megakadályozza a hadsereg forradalmi fellépését. 1925-ben jobboldali pártok támogatásával köztársasági elnökké választották. 1932-ben újból köztársasági elnökké választották, 1933-ban Hitlert bízta meg koalíciós kormány alakításával. Politikájában mindvégig a monopoltőke képviselőinek egy részére és a junker földbirtokosokra támaszkodott, támogatta a különféle katonai szervezeteket.

2. *Ludendorff, Erich* (1865–1937): német tábornok. Az első világháború kitörése után Liège ostrománál szerzett érdemei alapján a keleti hadsereg vezérkari főnöke lett. 1916 augusztusától Hindenburggal együtt a német hadműveletek fő irányítója volt. A háború után a bajorországi szeparatista mozgalmak egyik vezetőjeként kapcsolatot épített ki a hazai és a külföldi soviniszta, fasiszta csoportokkal. 1923-ban részt vett Hitler sikertelen müncheni puccs-kísérletében, majd 1925-ben a Nemzeti Szocialista Párt jelöltjeként fellépett a köztársasági elnöki választásokon. 1926-ban megalakította a fasiszta Tannenberg-csoportot.

3. *I. (Koburg) Ferdinánd* (1861–1948): 1887-ben Bulgária fejedelmévé választották, a királyság kikiáltása után (1908) az ország cárja 1918-ig.

4. 1918. szeptember 15-én a szövetséges csapatok Franchet d'Esperey vezetésével támadást indítottak a balkáni fronton. Már az első napon Szalonikinél döntő sikert értek el, a további ellenállás hiábavalónak mutatkozott, de a bolgár kormány ennek ellenére nem tett lépéseket a háború befejezésére. A rendezetlenül visszavonuló katonák körében felkelés robbant ki. A kormány, megijedve a hadseregben kitört lázadástól, szeptember 29-én kapitulált. Bulgária kapitulációja megnyitotta az utat az antant-csapatoknak az Osztrák–Magyar Monarchia, majd később Németország elleni támadásához.

5. *Bukaresti béke:* Románia és a központi hatalmak között 1918. május 7-én aláírt különbéke. Eredményeként Bulgária visszakapta Dél-Dobrudzsát, Románia függő helyzetbe került a német és osztrák–magyar imperialistáktól, de az általa megszállt Besszarábiát megtartotta. E rendelkezéseket az antant-hatalmak győzelme után a Párizs környéki békeszerződések (Besszarábia kivételével) hatályon kívül helyezték.

Szól a lélekharang

1. *Talaat Mehmet pasa* (1874–1921): ifjútörök politikus. 1909-ben képviselő, 1909–11-ig belügyminiszter, 1913. június 23-i államcsíny után ismét belügyminiszter, a központi hatalmakkal való szövetség híve. 1917 februárjától 1918 októberéig nagyvezér. Az összeomlás után menekülnie kellett, távollétében 1919-ben halálra ítélték. 1921-ben Berlinben megölték.

Kitelepített burzsoázia

1. *Expropriáció* (latin): kisajátítás.

Mi történt Magyarországon?

1. *Hadik János gróf* (1863–1933): nagybirtokos, politikus, miniszter. 1901-től szabadelvű párti képviselő, Andrássy Gyula híve; 1904-től a főrendiházi ellenzék egyik vezére, 1906–1910-ig belügyi államtitkár, 1917. augusztus 23-tól 1918. január 25-ig közélelmezési miniszter. 1918. október 29-én József főherceg a forradalmi mozgalmak előretörésének meggátolására Hadik Jánost bízta meg kormányalakítással, mielőtt azonban kormánya megalakulhatott volna, győzött a polgári demokratikus forradalom, és Károlyi Mihály lett a miniszterelnök. Az ellenforradalom győzelme után az Országos Közélelmezési Tanács elnöke, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület egyik vezetője, számos gazdasági és gazdaságpolitikai egyesület és szervezet elnöke vagy tagja. Haláláig a felsőház tagja.

2. *József főherceg* (1872–1963): az első világháborúban mint hadsereg- és hadseregcsoport-parancsnok vett részt; 1918. október végén IV. Károly király megbízásából mint homo regius (a király megbízottja) sikertelenül próbálta elodázni a forradalom kibontakozását. Annak győzelme után felesküdött a Nemzeti Tanácsra. A Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalom egyik vezéralakjaként lépett fel, és Magyarország kormányzójának deklarálta magát, de az antant követelésére augusztus 23-án kénytelen volt lemondani. A Horthy-rendszer idején számos társadalmi és kulturális egyesület élére állították, köznevetségre a Magyar Tudományos Akadémia elnöke lett. Az ország felszabadulása után nyugatra menekült. A Német Szövetségi Köztársaságban élt. A Szálasiékat elismerő képviselőket és felsőházi tagokat tömörítő „Nemzeti Szövetség" elnöke volt, támogatta a magyar népi demokrácia ellen folytatott uszító propagandát.

3. *Batthyány Tivadar gróf* (1859–1931): földbirtokos, politikus. 1892-ben szabadelvű párti programmal országgyűlési képviselő, majd 1903-tól a Nemzeti Párt, 1905-től a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt képviselője. 1905–1906-ban tagja volt a koalíció vezérlő bizottságának; 1909-ben rövid ideig a képviselőház alelnöke. A Függetlenségi Párt szakadásakor 1910-ben a Justh-párt alelnöke és képviselője lett. 1916-ban Károlyi Mihállyal kilépett a pártból, és Károlyihoz csatlakozott. 1917–18-ban különböző tárcák minisztere. A polgári demokratikus forradalom győzelme után a Nemzeti Tanács tagja, majd belügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején a bécsi ellenforradalmi szervezkedés egyik résztvevője. 1921-ben hazatért, újjászervezte a Függetlenségi Pártot, de többé nem jutott jelentős politikai szerephez.

4. *Szende Pál* (1879–1935): ügyvéd, politikus, közgazdász, publicista. A Huszadik

Század című folyóirat munkatársa, a Társadalomtudományi Társulat, valamint az Országos Polgári Radikális Párt alapító tagja. A polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány pénzügyminisztere. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor Bécsbe emigrált, később a bécsi szociáldemokrata emigráns csoporthoz csatlakozott. Jogi és közgazdasági munkákat írt.

5. *Buza Barna* (1873–1945): ügyvéd, hírlapíró, függetlenségi párti politikus. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány földművelésügyi minisztere. Nevéhez fűződik az 1919. február 16-án megjelent törvény a földreformról, amely az 500 holdon felüli nagybirtok felosztását rendelte el. A törvény végrehajtására nem került sor.

6. Minthogy az Osztrák–Magyar Monarchia által 1918. november 4-én Padovában megkötött fegyverszünetet az antant-hatalmak csak az olasz frontra tartották érvényesnek, Károlyi Mihály vezetésével 1918. november 7-én magyar kormányküldöttség utazott Belgrádba, hogy Franchet d'Esperay francia marsallal, az antant megbízottjával tárgyaljon a fegyverszüneti feltételekről. A delegáció tagjai voltak: Jászi Oszkár, Bokányi Dezső (a Munkástanács képviselője), Hatvany Lajos (a Nemzeti Tanács képviselője) és Csernyák Imre százados (a Katonatanács részéről). A feltételeket Károlyi Mihály november 13-án írta alá.

7. *Berchtold, Leopold gróf* (1863–1942): szélsőségesen reakciós osztrák–magyar diplomata, az arisztokrácia tipikus képviselője. Honosított magyar mágnás, magyarországi nagybirtokos, 1901-től a Főrendiház örökös tagja. 1906-tól 1911-ig a monarchia pétervári nagykövete, 1912 februártól 1915 januárjáig külügyminisztere. A szarajevói merénylet után a Szerbiának küldött ultimátum megfogalmazása, a Szerbiához, Oroszországhoz stb. intézett hadüzenet az ő nevéhez fűződik.

8. *Garami Ernő* (1876–1935): műszerész, 1919-ig a magyar szociáldemokrácia egyik legtekintélyesebb vezetője; az opportunizmus fő képviselője volt. 1898-tól szinte megszakítás nélkül az SZDP vezetőségének tagja, a Népszava főszerkesztője. Megegyezésre törekedett az uralkodó osztályok képviselőivel, és nagy része volt a munkástömegek forradalmi megmozdulásainak leszerelésében. 1918. október 31-től a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány kereskedelmi minisztere. Elkeseredett harcot folytatott a proletárforradalom meggátolásáért. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor emigrált Svájcba, és a munkáshatalom megdöntése érdekében tevékenykedett. A Peidl-kormány igazságügyminisztere, a Clerk-féle tárgyalásokon – amelyeknek célja az volt, hogy meggyorsítsák Horthy ellenforradalmi csapatainak az akkor románok által megszállt Budapestre való bevonulását és olyan magyar koalíciós kormány megalakulását, melyet a békekonferencia elismerhet – a szociáldemokrata pártot képviselte, és aláírta a megegyezést. 1919. novemberben külföldre ment. 1929-ben visszatér, és ismét átveszi a Népszava szerkesztését, de rövid idő múlva visszavonul. 1931-ben ismét emigrált.

9. 1918. november 26-án és 27-én a belgrádi fegverszüneti szerződés értelmében mintegy ezer főnyi francia megszálló csapat érkezett Budapestre.

Új hadsereg

1. *Muna elvtárs:* „azóta áruló lett, visszatért a szocdem. pártba." (A *Riadó* első kiadásának jegyzete.) Alois Muna az OK/b/P csehszlovák szekciójának vezetője volt.

2. *Bartha Albert* (1877–1960): politikus, katonatiszt, honvédelmi miniszter. 1906–10-ig a Bécsi Hadiiskola tanára. Az első világháború idején 1917-től a II. hadsereg vezérkari főnöke. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom győzelme után a Bánát kormánybiztosává nevezték ki. 1918. november 9-től december 12-ig a Károlyi-kormány hadügyminisztere. A hadsereg balratolódásának megakadályozására tett intézkedései miatt a Katonatanács forradalmi tömegei tüntetésükkel lemondásra kényszerítették. Aktívabb szerepet csak 1940 körül kezdett ismét vállalni az erősödő polgári ellenállásban. A német megszállás után elmenekült Magyarországról. 1945-ben a Független Kisgazdapárt tagja lett. 1945. október 1-én vezérezredes, 1946. augusztus 21-től 1947. március 14-ig honvédelmi miniszter. A kisgazdapárti jobboldal reakciós szervezkedésének leleplezése után saját kérésére felmentették. 1948 decemberben elhagyta az országot. New York-ban telepedett le.

Proletárok, fegyverkezzetek!

1. *Nagy Vince* (1886–1965): polgári liberális politikus, belügyminiszter, ügyvéd. 1917–18-ban függetlenségi programmal országgyűlési képviselő. 1918-ban a polgári demokratikus forradalom győzelme után a Károlyi-kormány miniszterelnökségi államtitkárává nevezték ki. 1918. december 12-től a Tanácsköztársaság kikiáltásáig belügyminiszter, 1919 februárjában keresztülvitte a KMP vezetőinek letartóztatását. Károlyi lemondása után Erdélybe költözött, és az ottani revíziós követelések egyik hangadója. 1922-ben Budapestre repatriált, és 1923–26 között függetlenségi Kossuth-párti programmal országgyűlési képviselő volt. Budapesten ügyvédi gyakorlatot folytatott, Károlyi Mihály védője az ellenforradalmi rendszer Károlyi ellen indított perében. 1945-ben bátyjával belépett a Kisgazdapártba, ahonnan a népi demokratikus erők nyomására 20 jobboldali politikussal együtt 1946 tavaszán kizárták. Sulyok Dezsővel létrehozta a Szabadságpártot. 1947-ben elhagyta az országot.

2. 1919. február 3-án Fejér megye közgyűlése bizalmatlanságot szavazott a kormánynak, és lényegében kimondta, hogy nem hajtja végre a régi törvényhatóságokat megszüntető törvényt. A kormánypárti felszólalókat lehurrogták. Követelték a királyság, a régi rend visszaállítását, a felszólalók nyíltan ellenforradalmároknak vallották magukat. Tevékeny szerepe volt ebben Károlyi Józsefnek, az elnök mostohatestvérének, Széchenyi Viktor, Cziráky Antal grófoknak és Prohászka Ottokár megyéspüspöknek.

3. *Károlyi József gróf* (1884–1934): konzervatív legitimista politikus, nagybirtokos, Károlyi Mihály féltestvére. 1910-től képviselő, 1913-ban belépett a Függetlenségi Pártba. 1917–18-ban, majd a Tanácsköztársaság megdöntése után 1921 októberig Fejér megye főispánja, 1922-ben felkereste IV. Károly exkirályt, majd Károly halála után elkísérte a családot Spanyolországba. 1922-től képviselő.

4. *Széchenyi Viktor gróf* (1871– ?): földbirtokos. 1904-ben országgyűlési képviselő lett. 1906-ban tagja lett az Alkotmánypártnak, és mint a koalíciós kormány bizalmi embere foglalta el Fejér vármegye főispáni székét, amelyet a Nemzeti Mun-

kapárt idején is megtartott, 1917-ig. 1920-ban nemzetgyűlési képviselővé választották. 1924-ben ismét Fejér megye főispánja lett.

5. *Cziráky Antal gróf:* földbirtokos. Fejér megye törvényhatósági bizottságának tagja

6. 1919. január elejére Salgótarján bányászainak, vasmunkásainak többsége már a Kommunista Párthoz csatlakozott. Január 3-án a Munkástanács elhatározta „a hatalom, az igazgatás teljes átvételét minden tekintetben", és „a munkásság a kommunizmus alapjára helyezkedett olyképp, hogy a telepek eddigi igazgatósága és három bizalmi férfi együttesen vezetik" a bányákat. A kormány különítményeket küldött a munkások forradalmi harcának leverésére. Január 4-én megkezdődött a „rendcsinálás", amelynek több halálos áldozata volt. A terror a munkások és bányászok ellen irányult. A rémuralom, amelynek Peyer Károly jobboldali szociáldemokrata vezető, a bányászszakszervezet akkori titkára mint kormánybiztos volt a vezetője, egészen márciusig tartott. Peyer emberei a rend teljes helyreállítása után, februárban is meggyilkoltak egy kommunista plakátragasztót: „zsebében két kommunista röpirat volt és 70 fillér." (Idézi Hajdú Tibor *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom* című művében, Kossuth Könyvkiadó, 1968. 248. old.)

7. 1918 decemberében Tiszadob nélkülöző lakossága a helybeli helyettes főszolgabíró biztatására vadászni kezdett az Andrássy-kastély és uradalom vadaskertjének vadjaira, néhányan a gróf pincéjéből néhány hordó bort is elhurcoltak. 1919 februárjában Szentgály főhadnagy különítménye hajtóvadászatot indított a parasztok ellen. Az uradalom javait széthordó parasztokat deresre húzták, a főhadnagy az áldozatok meztelen testére egy bikacsökkel, amelynek ólomgomb volt a végén, 25–25 ütést veretett. Szendi János napszámost a katonák tüzesített bajonettekkel szurkálták, hogy vallomásra bírják.

8. A makói szocialisták 1919 januárjában követelték, hogy a csendőrség távozzon a városból. Többen hangoztatták, hogy le kell fegyverezni őket. Verhó csendőrszázados – aki legénységével 1919-ben Szegeden az ellenforradalom kormányát szolgálta – ettől való félelmében azokkal a gépfegyverekkel szerelte fel a csendőrséget, amelyet a helybeli tüzéralakulattól vittek el. A katonák gyűlést tartottak, és követelték, hogy a fegyvereket adják vissza. A csendőrszázados azt üzente, hogy a két gépfegyvert 24 óra alatt kiadja a szervezett munkásságnak. A határidő bizalmatlanságot keltett, és a munkástanács vezetőiből, valamint 12–15 felfegyverzett, de munició nélküli katonából álló küldöttség indult a csendőrségre. A csendőrök gépfegyvertűzzel fogadták őket és a városháza előtt álló tömeget is lőtték. A lövöldözésnek 6 halálos áldozata volt, a kórházban 10 sebesültet ápoltak. A csendőröket ezután kiűzték a városból.

Végre beismerik . . .

1. 1918. december 31-én Kun Béla megjelent az 1-es honvédlaktanyában és beszédet mondott Festetics hadügyminiszter ellen, majd a 32-esekhez vonult, ahol megismételte szónoklatát. Az 1-eseknél rálőttek Kunra, a 32-eseknél a tisztek letartóztatták. Az odasietők Pogány József kormánybiztos kiszabadította, és beszédet mondott – Festetics védelmében.

2. *Festetics Sándor gróf* (1882–1956): nemzeti szocialista politikus, nagybirtokos, hadügyminiszter. Európa több államában teljesített diplomáciai szolgálatot. 1918. december 30-tól 1919. január 13-ig a Károlyi-kormányban hadügyminiszter. A KMP

éles harcot vívott Festetics és a köré gyülekezett monarchista tisztek törekvései, a régi hadsereg felszámolása ellen. 1931-ben egységes párti programmal képviselő; a Főrendiház örökös tagja. 1933-tól 38-ig a Magyar Nemzeti Szocialista Párt vezetője, 1935-ben már ennek a pártnak a programjával került be a parlamentbe. Mezőföld című hetilapjában nemzeti szocialista propagandát fejtett ki. 1938–39 folyamán hívei Szálasihoz csatlakoztak.

3. Pogány József *Tömeghisztéria* című cikkéről van szó (Népszava, 1919. január 2.). A cikk állandóan visszatérő refrénje: „Nem igaz", nyilván Szamuely ezért emlékezett erre a címre. Pogány cikke a közvélemény megnyugtatására törekszik, lebecsüli a Kommunisták Magyarországi Pártjának szerepét és tömeghatását: „Nem igaz az, hogy Budapest katonatömegei bolsevikiek, ellenben igaz az, hogy szociáldemokraták, és hogy részint ellenséges indulattal fogadták, részint egyenesen letartóztatták a kommunista párt szónokait." Pogány cikke szerint nincs komoly ellenforradalmi veszély, a közállapotok nyugodtak.

4. Január 7-én fény derült egy katonatiszti összeesküvésre, amelynek szálai a Hadügyminisztériumba vezettek. A Hadügyminisztériumba fegyvereket hozattak, és összehívták az aktív tiszteket. Festetics magához rendelte a parancsára felállított karhatalmi tüzérüteg parancsnokát, és utasította, hogy hajnalban vonuljon a megjelölt helyre. Az üteg felállításának a célja „hogy a bolsevikok esetleges zavargását megakadályozhassuk, éppen azért az egész dolgot titokban kell tartani". (Hajdú Tibor i. m. 251. old.)

A puccskísérlet a katonatanácsok éberségén elbukott. A Munkástanács január 8-i ülésén Pogány József leleplezte Festetics előző napi kísérletét „látszatra a bolsevikiek ellen, valójában az egész proletárság ellen". Festetics tiltakozott, s a 11-i minisztertanács is neki fogta pártját. Pogány, látva, milyen helyesléssel fogadják a katonák a kommunisták támadásait Festetics ellen, a Népszavában „hihetetlenül felületes"-nek jellemezte a kormány nyilatkozatát.

Vádolom címmel nem jelent meg Pogány-cikk a Népszavában. A Népszava január 12-i számában jelent meg Pogány nyilatkozata a kormány nyilatkozatáról; január 17-én a lap már készülődő ellenforradalomról ír, 1919. január 21-én pedig Festetics volt hadügyminiszter ellenforradalmi tevékenységét emlegetik. (*Ellenforradalom.* Népszava, 1919. január 21.) Ezekben a cikkekben gyakran előfordul a „felelősségre vonjuk" kifejezés, elképzelhető, hogy innen származik a *Vádolom* cím. Az elírás magyarázata: a Vörös Újság a rendőrségi zaklatások közepette, majd később az illegalitásban még kevésbé, nem mindig tudta a teljes napi sajtót megszerezni. Ami viszont a cikkben foglalt tényeket illeti, a Népszava valóban rákényszerült, hogy beismerje azt, amit „a kommunisták sokszor megírtak és elmondottak, hogy a régi rendszer bukása hazugság". (Szamuely Tibor: *Végre beismerik*).

5. Lásd: *A Vörös Újság cikke a Szamuely-testvérek elleni merényletről.* (Függelék.)

6. Az idézetek a Népszava *Tiszta helyzetet kell teremteni* című, 1919. február 5-i szerkesztőségi vezércikkéből valók.

7. Sátoraljaújhelyen, miután a kommunisták vezetése alatt álló munkástanács kényszerkiárusítást rendezett az árdrágító kereskedőknél, ellenforradalmár tisztek halállal fenyegették a helyi kommunisták vezetőjét, Bettelheim Ernőt. Bettelheim felkelési tervet készített, és január 11-én éjjel a helyi rokkant utókezelő állomás lakóinak segítségével megtámadta a nemzetőrség kaszárnyáját. A rajtaütés sikerült, de az elhúzódó harcot végül eldöntötte az összevont túlerő. Buza Béla kormánybiztos statáriumot hirdetett, a munkások tiltakozó sztrájkot tartottak, és Buza távozását kö-

vetelték. Bettelheim elhagyta Sátoraljaújhelyet, a munkásság formálisan visszatért az SZDP-be, mire a csendőrkarhatalom elhagyta a várost.

8. *Ambrus Balázs,* helyesen *Ambrus Sándor:* mátyásföldi repülőgépgyári munkás, a Budapesti Munkástanács tagja.

9. *Lukacbich Géza báró* (1865–1943): altábornagy. Hadseregparancsnok volt Doberdónál és az Isonzo-fronton. Neve hírhedtté vált a katonaszökevények elleni kegyetlen eljárás miatt. 1918. október 26-án, 4 nappal a polgári demokratikus forradalom kitörése előtt Budapest katonai parancsnokává nevezték ki. Kíméletlen terrort alkalmazott minden haladó megmozdulással szemben. A forradalom kitörésekor a nép jogos haragjától a Nemzeti Tanács mentette meg azáltal, hogy 1918. október 30-án letartóztatta. 1919-ben nyugalomba vonult, megalakított egy ellenforradalmi szervezetet, amelynek elnöke volt haláláig.

Üssétek agyon . . .

1. A *Riadó* 1933-as kiadásában nem szerepel. Valószínűleg Szamuely Tibor írása. Szerzőségét alátámasztja, hogy a cikkben szereplő tényanyag azonos Szamuely 1919 februárjában írt cikkeinek tényanyagával. A cikk stílusa rendkívül emlékeztet Szamuely 1918-ban írt *Halál az árulókra* című cikkének stílusára.

2. *Fényes László* (1871–1944): újságíró. 1894-ben lépett az újságírói pályára, 1910-től Az Est munkatársa. 1917-ben Nyíregyházán képviselővé választották. Pártonkívüli volt, de közel állt a polgári radikálisokhoz és a Károlyi-párthoz. Riportjait, írásait nemcsak művészi forma, hanem emberi, politikai bátorság is jellemezte. Kiemelkedik közülük az *Igazolás a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank sajtóperében* című. (Lásd: *Gróf Szapáry Pál,* 13. számú jegyzet.) 1918. októberben a Nemzeti Tanács tagja és a nemzetőrség kormánybiztosa. 1919 végén nyílt levélben tiltakozott a fehérterror embertelenségei ellen, ezért a Tisza István meggyilkolásával való bűnrészesség ürügyével vád alá helyezték. 1921-ben bizonyítékok hiányában felmentették. Ezután mint a Népszava munkatársa folytatta a Horthy-rendszer leleplezését, újabb sajtópere elől azonban 1926-ban külföldre emigrált. Bécsben az Arbeiterzeitung munkatársa. 1934-ben az osztrák fasizmus előretörése miatt Pozsonyban telepedett le, Csehszlovákia német megszállása után 1938-ban Franciaországba, onnan az USA-ba menekült.

3. *Kövess Emil dr.:* 1918-ban Székesfehérvár vezető ügyésze, Fejér megye főispán-kormánybiztosa, az 1919. februári Fejér megyei ellenforradalmi szervezkedés egyik résztvevője.

4. *Petrovics György dr.:* ügyvéd, Csanád megyei kormánybiztos. Az 1918. októberi demokratikus forradalom előtt Csanád megye tb. főjegyzője.

5. *Pogány József* (1886–1939): újságíró, író. Bölcsészdoktori oklevelet szerzett, még egyetemista korában ismerkedett meg a marxista eszmékkel, és csatlakozott az SZDP-hez. 1906-tól jelentek meg cikkei különböző újságokban, majd a Népszava munkatársa lett. 1916-tól haditudósító, tevékenyen részt vesz az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom előkészítésében. A Károlyi- és Berinkey-kormány idején államtitkári rangban kormánybiztosként a Katonatanács elnöke. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi, külügyi, végül közoktatásügyi népbiztos, a székesfehérvári II. hadtest parancsnoka, a párt ellenőrző bizottságának tagja. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsbe emigrált, részt vett a KMP munkájában. Majd Moszkvába

megy, 1922–29-ben a Kommunista Internacionálé agitációs- és propaganda osztályán dolgozik. 1929 után a Szovjetunió Tervhivatala Igazgatóságának tagja. 1937-ben letartóztatták, az 1937–39-es perek áldozata lett.

Újjáéled – a haza

1. *Ebert, Friedrich* (1871–1925): német jobboldali szociáldemokrata politikus. 1913-tól 1919-ig, Bebel halála után, a szociáldemokrata párt elnöke, az 1918-i novemberi forradalomban létrejött, gyakorlatban a kormány szerepét betöltő népi megbízottak tanácsának tényleges vezetője, a Weimari Köztársaság első elnöke (1919–1925.)

2. Utalás a II. Internacionálé pártjainak 1919. feburár 3–10. között Bernben tartott konferenciájára, amelyen az MSZDP is részt vett.

3. *Renaudel, Paul* (1871–1935): a francia jobboldali szocialisták egyik vezetője. Az első világháború éveiben, mint a l'Humanité című lap egyik irányítója, szélsőséges szociálsoviniszta politikát folytatott. 1920-ban a tours-i kongresszuson a pártszakítás útjára lépett, szembehelyezkedett a párt többségével, amely létrehozta a Francia Kommunista Pártot. 1933-ban félfasiszta „újszocialista" csoport megalakítása miatt kizárták a szocialista pártból.

4. *Buchinger Manó:* lásd *A testőrök* 1. számú jegyzetét.

Tilos üldözni az ellenforradalmat!

1. A *Riadó* 1933-as kiadásában nem szerepel. Minden bizonnyal Szamuely írása. A cikk indítása hasonlít a *Proletárok, fegyverkezzetek* c. cikk kezdetéhez. Tényanyaga és stílusa rokon Szamuely februári cikkeinek tényanyagával és stílusával, sőt, frazeológiai hasonlóságok is akadnak. (Tanulság: . . .) Szamuely szerzősége mellett szól az is, hogy a cikk a Szemle-rovatban jelent meg, a kortársak szerint pedig az itt megjelenő cikkek gyakran Szamuelytől származtak.

2. 1919. február 3-án hajnalban egy 160 főből álló rendőri különítmény géppuskával és kézigránátokkal fölszerelve, a papírrendelet megsértése ürügyén házkutatást tartott a Vörös Újság szerkesztőségében és Mikszáth téri nyomdájában. A rendőrség politikai osztálya elismerte vizsgálati jelentésében: „a házkutatás a legdurvább módon eszközöltetett, s teljes szabályellenesen folytattatott le. Jegyzőkönyvet s hivatalos jegyzéket senki sem készíttetett." (Idézi Hajdú Tibor *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom* című könyvében, Kossuth Könyvkiadó, 1968. 302. oldal.) A rendőrség a talált papíron kívül elvitt 13 kocsirakomány nyomtatványt, lefoglalta Szamuely selyemsálját, valamint sok egyéb hasznos talált tárgyat.

3. *Dietz Károly dr.:* rendőrtiszt. A polgári demokratikus forradalom győzelme után 1919. március 21-ig Budapest rendőrfőkapitánya. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Őrség csoportvezetője, de az ellenforradalmi mozgalmakban való részvétele miatt letartóztatják. A Peidl-kormány ismét budapesti főkapitánnyá nevezi ki.

4. *Páll György:* segédfogalmazó volt a budapesti rendőrkapitányság bűnügyi osztályán. 1918. november 1-től a Tanácsköztársaság kikiáltásáig budapesti rendőrfőkapitány helyettes. 1919 februárjában a kormány megrovásban részesítette – Böhm javaslatára –, mert az ellenforradalmároknál házkutatásokat tartott.

5. *Adrejka,* helyesen *Andréka Károly:* budapesti rendőrtanácsos, 1921-től főkapitány-helyettes, 1922-től 2-ig a detektívtestület főnöke.

6. *Wagast József:* segédfogalmazó a budapesti rendőr-főkapitányság elnöki osztályán. 1918. október 31. után a rendőrség politikai osztályának élére került, ahonnan február 16-án eltávolították, minthogy „kommunista szimpátiával" gyanúsították.

A testőrök

1. Az 1918-i polgári demokratikus forradalom győzelme után a kormány külpolitikájában a területi integritás (érintetlenség, sértetlenség) alapján állt. Engedve a nacionalista erők nyomásának, kísérletet tett a nemzetiségek elszakadásának erőszakos megakadályozására is. Ezt a politikát támogatták a szociáldemokrata vezetők is.

2. *Buchinger Manó* (1875–1953): könyvkötő, szociáldemokrata politikus. 1905-ben, mint a jobboldal egyik képviselője, az SZDP központi titkára, hosszú ideig képviselte pártját a II. Internacionáléban. A Népszava munkatársa, a Szocializmus cikkírója. Az SZDP jobboldali szárnyához tartozott, az 1919-i berni szociáldemokrata kongresszuson a magyar küldöttség előadója volt. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor visszavonult a politikától, és kilépett a pártvezetőségből. 1919 augusztusában ismét a párt titkára lett, de 1920 februárban Bécsbe emigrált, ahonnan 1929-ben tért haza. 1931-től 1944 márciusáig az SZDP országgyűlési képviselője, centrista. A második világháború tanulságai alapján a munkásegység álláspontjára helyezkedett, és élete végéig az MDP tagja és országgyűlési képviselő volt.

3. *Bíró Dezső* (1880–1932): könyvkötő, szociáldemokrata politikus. 1918-ban a Népőrséget szervezte, 1919. április 7-től a Tanácsköztársaság megdöntéséig a Testnevelési Ügyek Direktóriumának elnöke. A proletárdiktatúra bukása után 1923-ig Bécsben élt. Hazatérése után a Népszava kiadóhivatalát vezette, és a sporttovatba írt cikkeket. 1925-ben az SZDP tagjaként a főváros törvényhatósági bizottságának lett tagja, majd a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. igazgatóságának tagja volt. A Magyar Labdarúgó Szövetség alelnöke is volt.

4. *Vince Sándor* (1886–1946): hírlapíró, jobboldali szociáldemokrata, a kolozsvári szervezet egyik vezetője. A Tanácsköztársaság idején a fővárosi hármas direktórium tagja, a párttitkárságon a politikai ügyek vezetője.

5. *Yildiz kávéház:* ismert pesti szórakozóhely a Rákóczi úton.

6. *Benczúr Gyula* (1844–1920): a XIX. század második felének egyik legnagyobb magyar festője történelmi tárgyú képeivel.

7. *Berlini tér:* ma Marx tér.

8. *Berinkey Dénes* (1871–1948): ügyvéd. Az 1918-i októberi polgári demokratikus forradalom után igazságügyminiszter Károlyi kormányában, 1918. január 11-től a Tanácsköztársaság kikiáltásáig miniszterelnök. Az 1918–19-i forradalom polgári keretek közé szorítására törekedett. Kormánya bukása után ismét ügyvéd.

Hát már Ön is,

1. A *Riadó* 1933-as kiadásában nem szerepel. Nemcsak a cikk tényanyaga teszi valószínűvé Szamuely szerzőségét, hanem ironikus stílusa is, a cikk formája igen emlékeztet a *Levél az államügyészhez* című Szamuely-cikkre.

2. *„A népköztársaság nagy jogásza": Juhász Nagy Sándor,* aki a debreceni re-

formátus egyház főjegyzői tisztségét is betöltötte. Juhász Nagy Sándor a szocializmustól idegen, de a dualizmus rendszerével szembenálló kálvinista demokrácia tipikus alakja. Ezért nevezi Szamuely a „demokrácia kálvinista eszé"-nek. (Lásd még a *Levél az államügyészhez* 2. számú jegyzetét.)

3. *Tóbi József:* a soproni felsőkereskedelmi iskola tanára, aki a „Dunántúli Polgárszövetség" megalakítása érdekében népgyűléseket tartott, Szombathelyen, Kaposvárott, Sopronban nyílt kormányellenes nacionalista izgatást folytatott. Tevékenységéért eljárás indult ellene. A Népszava 1919. február 11. száma mentegeti Juhász Nagy Sándort, akivel Tóbi kapcsolatban állt.

4. *Lovászy Márton* (1864–1927): polgári liberális politikus, újságíró, miniszter. Mint újságíró harcosan kiállt a Monarchia politikája ellen, a közélet tisztaságáért. 1901-től 17 éven át függetlenségi párti országgyűlési képviselő, a Függetlenségi Párt egyik vezetője. Az első világháború kitörésekor a német szövetség és a háború ellen foglalt állást. 1917-ben lapjában, a Magyarországban lelkesen üdvözölte az oroszországi szocialista forradalom kitörését. Mint Károlyi Mihály párthíve az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom idején a Nemzeti Tanács egyik vezető tagja volt. 1918. október 31-től december 23-ig a Károlyi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. Ekkor a forradalom továbbfejlődését helytelenítve a politikai szerepléstől visszavonult. A Tanácsköztársaság megdöntése után rövid ideig Bécsben tartózkodott. Hazatérve a Friedrich-kormányban 1919. augusztus 15-től szeptember 11-ig külügyminiszter, majd, mivel nem értett egyet Horthyék politikájával, Jugoszláviába emigrált. A megszállás alatt levő Baranya megyében tartott népgyűlésen 1920. decemberben élesen támadta a Horthy-uralmat. 1921-ben Garami Ernővel Bécsben a fehérterrort leleplező baloldali Jövő című napilapot szerkesztette. 1925-ben az ügyészség vádiratot adott ki ellene. 1926-ban, azzal a feltétellel, hogy visszavonultan fog élni, megengedték hazatérését. Rövidesen meghalt.

5. *Entreprise* (francia): vállalkozás, vállalat.

6. *„Szilassyak":* A Szilassy-fivérek ellenforradalmi tevékenységet folytattak. Február 4-én letartóztatták csoportjukat, amelyet közönséges bűncselekményekkel (zsarolás) is vádoltak. Letartóztatásukról a február 6-i és 11-i lapok számolnak be.

7. *Kertész Ferenc István* és *Bezsilla Nándor* ügyéről 1919. február 18-án rövid hírben számolnak be a pesti lapok. A Népszava 1919. február 19-i száma szerint pedig csak az államügyészség tiltakozására maradtak fogva a vádtanács döntéséig. Mindketten ellenforradalmi szervezkedést folytattak.

8. *„A szatmári ál-székelyek Vincéje és zászlóanyja":* Nagy Vince.

9. 1919 februárjában a kormány Böhm Vilmos javaslatára megrovásban részesítette Dietz Károlyt és a szociáldemokrata Páll György főkapitány-helyettest, aki az ellenforradalmároknál a házkutatásokat irányította.

Az ellenforradalom kormánybiztosai

1. A *Riadó* 1933-as kiadásában nem szerepel. Szamuely szerződését részben a cikk tényanyaga, részben pedig a cikk nyíregyházi vonatkozásai teszik valószínűvé. Ugyancsak az ő szerzőségére utal az a módszer is, ahogyan szociáldemokrata sajtóorgánumok idézésével leplezi le Ágoston Péter szociáldemokrata államtitkár összejátszását a nyíltan ellenforradalmi Nagy Vincével. A cikk befejezése Szamuely jellegzetes stílusában íródott.

2. Február 18-án az igazságügyminiszter elérkezettnek látta az időt a KMP ve-

zérkarának letartóztatására. A Minisztertanács ülésén eljárást követelt a párt ellen. Bemutatta a Vörös Újság február 11-i vezércikkét, az *Üssétek agyon*-t. Az ellenforradalmárok közé sorozta a cikk Nagy Vince belügyminisztert és Fényes László kormánybiztost is. Rövidesen ezután őrizetbe vették a KMP vezetőinek többségét. Ehhez kitűnő ürügyként szolgáltak az 1919. február 20-i forradalmi megmozdulások. Ezen a napon a Munkanélküliek Központi Bizottsága gyűlést tartott a Vigadó nagytermében. A gyűlés résztvevői a Vörös Újság, majd a Népszava szerkesztőségéhez mentek. A tüntetők egy csoportja behatolt a Conti utcába (ma Tolnai Lajos utca), ahol lövöldözés kezdődött. A kormány sajtója azt állította, hogy a tüntetők támadták meg a kirendelt karhatalmat. A vádat a rendőrség nem tudta tényekkel alátámasztani, de az alkalom jónak bizonyult ahhoz, hogy letartóztassák a KMP vezetőit.

3. *Murányi dr.*: ügyvéd, Szabolcs megye főispán-kormánybiztosa a Károlyi- és Berinkey-kormány idején. 1919. február 28-án a nyíregyházi szocialisták követelésére a Minisztertanács felmentette tisztségéből.

4. *Neubauer Ferenc dr.*: ügyvéd, Somogy megye főispán-kormánybiztosává nevezték ki, azonban február 23-án több ezer ember tüntetett ellene, és elűzték őt.

5. *Széchenyi Aladár gróf*: nagybirtokos, Somogy megye főispánja, tisztségét a polgári demokratikus forradalom után is megtartotta. Megyéjében ellenforradalmi tevékenységet folytatott.

Levél az államügyészhez

1. *Lájbzsurnál*, helyesen *Leibjournal* (német–francia): kedvenc lap.

2. *Juhász Nagy Sándor* (1883–1946): függetlenségi párti politikus, ügyvéd. Az 1918-i októberi polgári demokratikus forradalomban a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány igazságügyminisztere volt. Az ellenforradalmi rendszer összeomlása után az ország demokratikus újjáépítésének híveként lépett fel, az 1944 decemberében összeült Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnöke volt.

3. *Wilson, Thomas Woodrow* (1856–1924): amerikai államférfi, demokrata párti politikus, 1913-tól 1921-ig az Amerikai Egyesült Államok elnöke. Elnökké választása után külpolitikájában aktív terjeszkedő politikát folytatott, az amerikai monopoltőke világuralomra törekvő szárnyát képviselte. Elsősorban a latin-amerikai államokkal szemben törekedett az Amerikai Egyesült Államok befolyásának agresszív növelésére. Az első világháború kitörésekor semleges álláspontot képviselt, pacifista elveket hangoztatott, és eredménytelen békítési kísérleteket tett. A háború folyamán azonban az antant-hatalmak egyre nagyobb amerikai kölcsönöket kaptak, így az Amerikai Egyesült Államok egyre inkább érdekeltté vált az antant győzelmében. A németek tengeralattjáró-háborúja növelte az amerikai közvélemény németellenes beállítottságát, Wilson ekkor erélyes jegyzékkel tiltakozott a német kormánynál. 1916. december 18-án pedig jegyzékkel fordult a hadviselő felekhez, amelyben békefeltételeik meghatározására szólította fel őket. 1917. január 31-én a németek értesítették az Amerikai Egyesült Államokat a korlátlan tengeralattjáró-háború felújításáról, mire Wilson kormánya megszakította a diplomáciai kapcsolatot, három amerikai hajó elsüllyesztése után 1917. április 6-án pedig hadat üzent Németországnak. Wilson továbbra is nemzetközi tárgyalások kezdeményezőjeként lépett fel, és 1918. január 8-i üzenetében meghatározta az általa elképzelt európai béke feltételeit, amelyeket a hadviselő felek a fegyverszüneti, illetve béketárgyalások feltételeként fogadtak el.

Személyesen vett részt a párizsi békekonferencia tárgyalásain, nagy szerepe volt a Népszövetség létrehozásában. Törekvéseit az Amerikai Egyesült Államok döntő európai befolyásának biztosítására a békeszerződésben nem tudta megvalósítani; az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa éppen ezért a békeszerződéseket és a Népszövetség alapokmányát nem ratifikálta.
Békeprogramját 1918. január 8-i kongresszusi üzenetében 14 pontban foglalta össze. amelyekkel a szovjet békedekrétumot igyekezett ellensúlyozni. Hangoztatta a népek önrendelkezési jogát, azt, hogy a határokat a nemzeti elv alapján fogják megszabni. Ezzel a központi hatalmak polgári köreinek egy részében is híveket szerzett, ezek a háború elvesztése után is bizonyos reményeket fűztek hozzá. Demokratikus szólamai, homályos fogalmazásai azonban az USA imperialista köreinek hódító törekvéseit leplezték.

4. A Conti utcában (ma Tolnai Lajos utca) volt a Szociáldemokrata Párt központja.

5. *Nonpareille* (francia): kisalakú, hat tipográfiai pont magasságú nyomdai betű.

Szentes

1. A március közepén Szentesen lejátszódott eseményekről a Szegedi Napló 1919. március 16-i számának *Mi történt Szentesen?* című tudósítása tájékoztat. Eszerint az utóbbi napokban az ottani kommunisták egyre nyíltabb agitációt folytattak a kapitalista társadalmi rend és a szociáldemokrata párt ellen. Azt hangoztatták, hogy a szociáldemokraták által tervezett nagygyűlést meg fogják zavarni, kezükbe veszik a hatalmat. A helyi szociáldemokrata pártvezetőség segítséget kért a Szegedre vezényelt karhatalmi kirendeltségtől. Jócsák Kálmán, Csongrád megye kormánybiztosa pedig Budapesten jelentette, hogy dr. Nagy Endre szentesi rendőrkapitány áll a helyi kommunista mozgalom élén. Nagy Endrét „megbízhatatlansága miatt" már hetekkel ezelőtt felfüggesztették állásából, ő azonban nem hagyta el hivatalát. Március 13-ról 14-re virradó éjjel Neuberger Frigyes szegedi városparancsnok – megfelelő számú fegyveressel – Szentesre utazott a helyzet kivizsgálására. Kihirdette a statáriumot, dr. Nagy Endrét letartóztatta, Budapestre szállíttatta. (Dr. Nagy Endre budapesti rendőrfőtanácsost 1919. január elején nevezte ki a Belügyminisztérium a szentesi lakosság követelésére eltávolított Zilahy Kálmán rendőrfőkapitány helyére.)

2. A szentesi munkástanács 1919. március 10-én alakult meg. Tagjai az SZDP-vezetőség és a szakszervezeti csoportok küldötteiből kerültek ki. A helyi szociáldemokrata pártnak a cikkben említett állásfoglalásáról közelebbi adatok nincsenek, a helytörténeti kutatás ilyet egyelőre nem talált.

Román imperializmus – magyar imperializmus

1. Március 2-án Károlyi Mihály Szatmárra utazott a székely csapatokhoz. Beszédében kifejezte bizalmát a wilsoni elvek iránt, de kifejezte aggodalmát is, hogy ezek az elvek nem valósulnak meg. „Ha a wilsoni eszmék nem válnak valóra – mondta –, ha a megegyezéses béke és az önrendelkező jog eszméjét meghazudtolják és olyan békét akarnának velünk aláíratni, amely Magyarország szétdarabolását jelenti, akkor én azt mondom nektek, katonák, hogy én ezt a békét nem fogom soha aláírni." A Károlyit elkísérő Böhm Vilmos és Pogány József beszédjeikben ugyanilyen hang-

nemben nyilatkoztak. Böhm többek között kijelentette: „... elveszik szenünket, fánkat, vasunkat, érceinket, vasutainkat, elveszik a megélhetésünket, és akkor már nincs mit veszítenünk, és már csak az élet és halál kérdése marad meg számunkra." (Idézi Hajdú Tibor, i. m. 334. old.)
A magyar burzsoázia imperialista törekvései mellett állást foglaló Böhm és Pogány ellen emel szót Szamuely.

Felhívás az orosz Vörös Hadsereg hazatért proletárharcosaihoz!

1. *Avantgárdája* (*avant-garde*, francia): előőrs, élcsapat.

Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 27-i ülésén

1. Szamuely felszólalása után Kun javaslatára döntés születik: a Nemzetközi Propagandaosztályon belül székely ügyosztályt állítanak fel.

A nemzetközi zászlóalj orosz katonáihoz

1. Az első nemzetközi ezred első zászlóalja 1919. március 30-án felvonult a Várba. Ott szólt a katonákhoz, orosz nyelven, Szamuely Tibor helyettes hadügyi népbiztos. Előtte Jakob Berman, a moszkvai Vöröskereszt megbízottja felolvasta Csicserin, orosz külügyi népbiztos táviratát, amely felszólította a hadifoglyokat, hogy minden erővel támogassák az ifjú magyar Tanácsköztársaságot. A távirat felolvasása után Gábor Mózes, a nemzetközi Vörös Hadsereg politikai megbízottja köszöntötte az egybegyűlt katonákat. Szamuely előtt közvetlenül Filipov, utána pedig Vlagyimir Rogyionov orosz katona szólalt fel. Utóbbi kijelentette: „Aki nem lép be a Vörös Hadseregbe, annak szégyen itt maradni e szabad hazában." A gyűlés végeztével Jakob Berman bejelentette, hogy a Vörös Hadseregbe belépni kívánó orosz katonák azonnal jelentkezhetnek a Damjanich utca 50. szám alatti orosz toborzóhelyiségben.

Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 2-i ülésén

1. Szamuely Pogány és Szántó után szólalt fel. Pogány felszólalásában a Vörös Hadsereg helyzetéről megszépítő leírást adott.
2. Az ezt követő vitában felszólalt Kun, Bokányi. Böhm, Varga, Vágó, Fiedler, Landler, Pogány, Rákosi, Hevesi. Végül az az álláspont kerekedett ki, hogy Pogánynyal együtt Szamuelyt is váltsák le a hadügyi népbiztosság éléről.
3. A vitában Fiedler kijelentette, attól teszi függővé, hogy a Kormányzótanácsban marad-e, kinevezik-e Böhmöt a Hadügyi Népbiztosság élére, mert amennyiben nem, a maga részéről kilép a Kormányzótanácsból.
4. *Czóbel Ernő* (1886–1953): tanár, a munkásmozgalom történetének kutatója. Irodalomtörténeti tanulmányokkal kezdte tudományos munkásságát. Az első világháború előtt és alatt az SZDP tagja, részt vett a Galilei-kör munkájában, a baloldali diák- és munkásmozgalmakban. A Tanácsköztársaság idején mint parancsnok harcolt a Vörös Hadseregben, majd a proletárhatalom leverése után börtönbüntetést

szenvedett. A fogolycsere-egyezmény révén került ki 1922-ben a Szovjetunióba. Moszkvában vált harcos kommunistává mint a Marx–Engels Intézet egyik vezető munkatársa. A felszabadulás után hazatért, és a marxizmus–leninizmus klasszikus műveinek magyar kiadását irányította. Jelentősebb művei: *Karl Marx, Chronik seines Lebens (Marx Károly életének krónikája)*, 1933; *Engels politikai tevékenységének főszakaszai*, 1954.

5. A vita során a szociáldemokraták a pártegység megbontására törekedve kijelentették, hogy az ellentét oka kommunista–szociáldemokrata ellentéthez vezethető vissza. Kun felszólalásában hangsúlyozta, nehogy valaki a Pogány elleni támadásokat a pártegység rovására írja. Ezért tiltakozik az ügy ilyen beállítása ellen Szamuely is. A kérdést lezáró vitában a szociáldemokraták nyíltan fenyegetőznek a pártegység megbontásával. Pogány és Szamuely rendelkezésre bocsátják megbízatásukat, Szántó szintén felajánlja, azonban Böhm és Kun együttes felszólítására azonnal vissza is veszik. Fiedler azt javasolja, küldjék Szamuelyt követnek Oroszországba. Kun viszont kijelenti, hogy Pogányt és Szamuelyt a külügy és a belügy között kell elosztani. Fiedler kéri a külügybe Pogányt. Szántó, majd Kunfi szerint a pártkongresszusig Szamuelynek is a Kormányzótanácsban kell maradnia. Felszólalásuk sokat sejtetően árulkodik céljaikról, hiszen mindeddig szó sem volt arról, hogy Szamuely ne legyen tagja a Kormányzótanácsnak. Végül Rónai javasolja, menjen át Szamuely a közoktatásügybe oly módon, hogy csinálja azon belül a hadügyi propagandát. Az ülést felfüggesztik, Landler, Kun, Kunfi Pogánnyal, Lukács, Rónai, Szabados, Szántó Szamuelyvel kezd tárgyalásokat. Végül Garbai közli, hogy a Pogánnyal folytatott tárgyalás eredményes volt. Szamuely ügyében csak másnap, az április 3-i ülésen születik határozat. Ezen az ülésen Szamuely vállalja a Propaganda Ügyosztály vezetését oly módon, hogy a hadügyi propaganda a közoktatásügyi propagandával egyesíttessék. A Hadügyi Népbiztosság élére ötös kollégium kerül: Kun, Böhm, Fiedler, Haubrich, Szántó. Pogány szintén a hadügyben marad.

Beszéd 1919. április 3-án a Hadügyi Népbiztosság épülete elé vonult katonai alakulatokhoz és munkástömegekhez

1. Liptai Ervin írja: „Április 3-án délelőtt folyamán, a Katonatanács kezdeményezésére több katonai alakulat katonái a Hadügyi Népbiztosság épülete elé vonultak, hogy Pogány lemondását és letartóztatását követeljék. A tüntetők a helyszínre érkező Böhmöt inzultálták, Kunt, Szántót és Szamuelyt éltették. (Liptai Ervin: *Vöröskatonák, előre.* Zrínyi Katonai Kiadó, 1967. 97. old.) Szamuely Tiborné *Emlékeim* című könyvében leírja személyes élményei alapján, hogyan mentette meg Szamuely Pogányt a felháborodott vöröskatonák haragjától. Hasonlóan emlékezik erre az eseményre Kun Béla is. Szamuely, aki az április 3-i ülés értelmében Szabados Sándorral együtt átvette a propagandaügyek intézését, április 8-án toborzó beszédet mondott a gyári munkásszázadok felállítása ügyében az Első Magyar Csavargyárban. A beszéd szövege a napilapokban nem jelent meg, mind ez ideig nem került elő.

Nyilatkozat a Pesti Hírlap 1919. április 4-i számában

1. 1919 áprilisában vette kezdetét, majd júniusban és júliusban vált egyre fokozottabbá a Szamuely elleni rágalomhadjárat. A jobboldali szociáldemokrácia segítségével kialakult a vérengzésekről és fosztogatásokról szóló suttogó ellenforradalmi propaganda. A támadások egyik fő újságíró szervezője Göndör Ferenc jobboldali szociáldemokrata újságíró volt.

2. *Statarialiter* (latin): rögtönítélő bíróság útján.

Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 6-i ülésén

1. *Hevesi Gyula* (1890–1970): vegyészmérnök, akadémikus, az MTA alelnöke volt, Kossuth-díjas. Az I. világháború idején a háborúellenes megmozdulásokra mozgósító Gyárközi Bizottság egyik vezetője volt. A KMP alapító tagja. Az első magyarországi kommunista folyóirat, az Internacionálé szerkesztője. A magyar Tanácsköztársaság idején a szociális termelés népbiztosa. A fehérterror elől emigrált. 1921-től a Szovjetunióban felelős iparszervezési beosztásokban dolgozott. 1948-tól 51-ig az Országos Találmányi Hivatal vezetője, 1951-től 56-ig az MTA Műszaki Tudományos Osztályának titkára, 1956-tól 1960-ig az MTA titkára volt. Az MSZMP hetedik kongresszusa a Központi Bizottság tagjává választotta. Fontosabb művei: *A folyamatos termelés megszervezése a nagyiparban* (oroszul), 1931; *A tudomány és a termelés kapcsolatai*, 1953; *Egy mérnök a forradalomban*, 1959; *Szociális termelés*, 1959.

2. Hevesi azt javasolta, hogy a lakások takarítását és rendbehozatalát városilag kellene megoldani, „mert az egész nap munkában lévő proletárok nem tudják azt rendbe hozni". (Forradalmi Kormányzótanács, 9-ik ülés. PI. Archívum. 601 F 1/8. ő. e.)

A lakásügyi népbiztosok parancsai

1. *Vágó Béla* (1881–1939): a forradalmi munkásmozgalom harcosa. Magántisztviselő, majd a Népszava szerkesztőségének tagja. 1905-től a szociáldemokrata baloldal egyik vezetője. Szoros kapcsolatban állt Szabó Ervinnel. Az első világháború idején egyik szervezője volt a KMP-nek és a Párt Központi Bizottságának. 1919. március 21-e előtt a Budapesti Munkástanács kommunista frakciójának vezetője. A Tanácsköztársaság idején belügyi népbiztos, majd a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka volt. A Tanácsköztársaság megdöntése után emigrált. Bécsben, Berlinben, majd a Szovjetunióban dolgozott.

2. Az első világháború idején a kerületi elöljáróságokon belül létrehozott kisebb közigazgatási szerv. Feladata volt a lisztmennyiség szétosztása, továbbá a különböző élelmiszer- és petróleumjegyek kiadása is. Ennek alapján nyilvántartó szerepük is volt, felmérték egy-egy területen, lakásban hányan laknak. A Tanácsköztársaság idején is működtek.

Kiáltvány a lakásügy rendezéséről

1. Az első világháború idején, az orosz előrenyomulás hatására Galíciából sok osztrák állampolgárságú, a pogromok elől menekülő zsidó kereskedő jött be Magyarországra. Ezeknek egy része árdrágítást űzött.

A lakásügyi népbiztosok parancsai és közleményei

1. *Varga Jenő* (1897–1964): közgazdász, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tagja, az MTA tiszteletbeli tagja volt. Pékmunkásként kezdte, majd önműveléssel kereskedelmi iskolai tanár lett. 1906-ban lépett be az SZDP-be, 1907 után a Népszava közgazdasági rovatának munkatársa, majd szerkesztője volt. Az 1918-as októberi polgári demokratikus forradalom idején egyetemi tanár, a Tanácsköztársaság idején pénzügyi, majd szociális termelési népbiztos, a Népgazdasági Tanács elnöke, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagja volt. Az ellenforradalom elől Bécsbe emigrált. 1920-ban Moszkvába ment, ahol a Komintern munkatársa lett. 1927 és 47 között a moszkvai Világgazdasági és Világpolitikai Intézet igazgatója. 1946-ban részt vett a magyarországi gazdasági stabilizáció előkészítésében. Magyarul megjelent főbb művei: *Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései*, 1958; *A huszadik század kapitalizmusa*, 1962.

2. *Székely Béla* (1889–1939): a munkásmozgalom harcosa, banktisztviselő. 1906-ban lépett be az SZDP-be. A forradalmi baloldal aktív tagja. Tevékenyen részt vett a KMP megalakításának előkészítésében. A Tanácsköztársaság idején pénzügyi népbiztos. A proletárhatalom megdöntése után Bécsbe emigrált. 1930-tól Berlinben dolgozott, majd 1933-tól a Szovjetunióban élt, és a külkereskedelemben dolgozott. Az 1937–39-es perek áldozata lett.

A lakásügyi népbiztosok parancsai

1. *Vámház-körút:* ma Tolbuhin körút.

Beszéd az 1919. április 20-i győri népgyűlésen

1. Sajtótudósítás.

2. Lenin 1919. április 18-i táviratában a Vörös Hadsereg kétirányú előrenyomulásának szükségességét hangsúlyozta, egyrészt Galícia és Bukovina, másrészt a Donyec-medence felé. A galíciai előrenyomulást április 21-i távirata szerint éppen a Tanács-Magyarországgal való kapcsolat miatt tartotta szükségesnek. Ebben a táviratban hangsúlyozta annak szükségét is, hogy szilárd vasúti kapcsolatot teremtsenek Tanács-Magyarországgal. A katonai helyzet rosszabbodása miatt azonban április 22-én Antonov-Ovszejenkóhoz, az Ukrajnai Front parancsnokához küldött táviratában már azt követelte, hogy minden erőt a Donyec-medencébe összpontosítsanak, 24-én pedig újabb táviratban kívánta, hogy akár a nyugat-ukrajnai front gyengítése árán is erőltessék Rosztov elfoglalását.

Beszéd a győri munkástanács 1919. április 20-i ülésén

1. Szamuely túlságos optimizmussal ítélte meg a cseh intervenció kilátásait. Ezt az magyarázza, hogy a csehszlovák demarkációs vonalon ebben az időben nem történtek jelentős események. Mindennapos volt – ha nem is tömeges méretekben – a csehszlovák katonák átállása. Ugyanakkor azonban csehszlovák csapatmozdulatok arról tanúskodtak, hogy az olasz–francia hadvezetés megbízható egységek felvonultatásával az intervencióhoz való csatlakozásra készül. 1919. április 27-én a cseh burzsoá hadsereg általános támadása meg is indult a Tanácsköztársaság ellen.

2. Április 19-én a román lovasság a visszavonuló székely hadosztályt üldözve elfoglalta Szatmárnémetit. A vidéki sajtóosztály tudósítójának jelentése szerint Szatmárnémetiben Nagy Pál volt ezredes, a székely hadosztály parancsnoka és dr. Nagy Vince volt belügyminiszter nyíltan az ellenforradalom élére álltak. Vöröskatonák, székely katonák egyaránt azt állítják, hogy Szatmáron és Nagykárolyban kikiáltották a királyságot, és röpcédulákon közölték, hogy Habsburg Károly visszajön, elfoglalja a trónt. (*A vidéki sajtóosztály tudósítójának jelentése a székely hadosztály parancsnokainak ellenforradalmi tevékenységéről. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. VI./a,* 275–276. oldal.)

A Frontmögötti Bizottságok elnökének I. számú parancsa

1. A Frontmögötti Bizottságokat, amelyek azonosak voltak a Rögtönítélő Törvényszékkel, 1919. április 21-én hozta létre a Forradalmi Kormányzótanács, elnökévé pedig Szamuely Tibort nevezték ki a célból, hogy a Vörös Hadsereg mögött a rendet és fegyelmet biztosítsa, illetve elnyomja az ellenforradalmi megmozdulásokat.

Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. április 25-i ülésén

1. A Pesti Napló *A hadihelyzet és a fegyelem* címmel közölt részletes tudósítást a Központi Munkás- és Katonatanács üléséről. A hadügyi kérdésben Szamuely után Kun és Szántó szólalt fel. A népbiztosok bejelentéseiről megindult vitában Göndör Ferenc élesen támadta Szamuelyt.

2. Hajdú Tibor írja: „A tisztek behívása nemcsak helyes, de elkerülhetetlen lépés volt. Ezzel egyidejűleg azonban biztosítani kellett volna a politikai megbízottak hatáskörét. Ehelyett Böhm – nyilván a hadügyi népbiztosság szakvezetőivel egyetértésben – a politikai megbízottak hatáskörét korlátozó rendeletet adott ki, a Kormányzótanács pedig megtiltotta a helyi direktóriumnak a hadműveleti ügyekbe való beavatkozást. (Hajdú Tibor: *A magyar Tanácsköztársaság.* Kossuth Könyvkiadó, 1969. 164. oldal.)

Beszéd Cegléden 1919. április 28-án

1. Szamuely előtt Vágó Béla szólalt fel. Vágó a proletárdiktatúra soron levő feladatait fejtegette, s hangsúlyozta: „. . . . a parasztok birtokát, se földjét, sem jövőjét elvenni nem akarjuk. Minden rágalommal szemben ismételten kijelentem, mi nem

bántjuk a parasztság dolgát." Beszéde befejező részében a világforradalom közeli távlatait rajzolta meg. (*Vágó és Szamuely néphiztosok a proletárforradalom harcosaihoz.* Népakarat, (Cegléd), 1919. május 1.)

Nyilatkozat a Pravdának

1. Szamuely nyilatkozata a Magyar Vörös Hadsereg katonai sikereinek fényében optimista képet rajzol a Magyar Tanácsköztársaság helyzetéről. Nyilatkozata azokról a belső problémákról, amelyekről Lenint informálta, és amelyekre Lenin *Üdvözlet a magyar munkásoknak* című hires üzenetében válaszolt, nem tesz említést. A nyilatkozatnak az agrárkérdésekkel foglalkozó része a Tanácsköztársaság vezetőinek jellegzetes tévedését tükrözi. Nincs jel arra, hogy ebben a kérdésben Szamuely álláspontja a többiekétől különbözött volna. Arra sincs semmiféle dokumentum vagy hivatkozás, hogy a Leninnel folytatott tárgyalás során a parasztkérdés szóba került volna. Egyetlen új adalék jelzi csak, hogy ezzel a kérdéssel is foglalkozott: az Internationale 1919. júliusi száma az ő fordításában közli Lenin beszédét a kommunisták oroszországi pártjának 8. gyűlése március 13-i ülésén *A proletárság és a kisgazdák* címmel.

2. *Garçon* (francia): pincér.

3. *Clemenceau, Georges Benjamin* (1841–1929): francia imperialista politikus. A Radikális Párt egyik megalapítója és vezetője (1881). Több izben képviselő és szenátor. A németellenes revanspolitika fő képviselője. 1906-tól 1909-ig miniszterelnök; a marokkói terjeszkedés és az Antant megszilárdításának politikáját folytatta. Az I. világháború idején a németek ellen a végső győzelemig folytatott harc képviselője. 1917-től 1920-ig újból miniszterelnök. A Szovjet-Orosz és a Magyar Tanácsköztársaság elleni fegyveres intervenció egyik fő szervezője. 1919-ben a párizsi békekonferencián mint a francia küldöttség vezetője Franciaország európai hegemóniájának megteremtéséért, Németország gazdasági és politikai meggyengítéséért küzdött. Nem érte el azonban a várt eredményt. Sikertelenül vett részt az 1920-i elnökválasztáson. Kortársai „Tigris"-nek nevezték.

4. *Renner, Karl* (1870–1950): osztrák jobboldali szociáldemokrata politikus. Az I. világháború idején a szociálsovinizmus álláspontjára helyezkedett. Az osztrák köztársaság kikiáltása után 1918-tól 1920-ig kancellár volt. Szembefordult a forradalmi mozgalmakkal, és a burzsoáziával való együttműködésének igazi értelmét leplezve azt a hamis elméletet hirdette, hogy a kapitalizmus a szocializmusba békés úton is átnőhet. 1938-ban helyeselte az Anschlusst. Ausztria felszabadulása után 1945. áprilisban ő alakította meg az ideiglenes kormányt, majd 1945-től haláláig Ausztria elnöke volt.

5. *Csernov, Viktor Mihajlovics* (1876–1952): orosz politikus, az 1890-es évektől kezdve az eszer párt egyik vezetője volt. Az I. világháború alatt részt vett a zimmerwaldi és kienthali konferenciákon, ahol centrista álláspontra helyezkedett. Az 1917. februári forradalom után az Ideiglenes Kormány földművelésügyi minisztere. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom ellenségeként 1918-ban felkelést szervezett a szovjethatalom ellen, és Szamarában (mai Kujbisev) rövid életű ellenforradalmi kormányt hozott létre. Nyugatra emigrált.

6. *Gyeszjatyina:* régi orosz területmérték, kb. 1,09 hektárnak felel meg.

Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. május 31-i ülésén

1. Szamuely elindulása előtt megmotoztatta magát a repülőtéri munkástanács tagjaival, és jegyzőkönyvet vetetett fel a motozás eredményéről, hogy az ellenforradalmi híresztelésekre elejét vegye.

2. Lásd *A függelék szerzői* című részben.

3. *Kolcsak, Alekszandr Vasziljevics* (1873–1920): orosz cári tengernagy, az oroszországi ellenforradalmi erők egyik vezetője. Az antant támogatásával 1918 novemberében az Uralban, Szibériában és a Távol-Keleten kialakított ellenforradalmi katonai diktatúra vezéralakja lett. Hadseregét, amely 1919 tavaszán a Volgáig nyomult előre, a Vörös Hadsereg még 1919 végén szétverte. 1920 januárjában diktátori funkcióit Gyenyikinre ruházta át. Még ebben a hónapban fogságba esett. 1920 februárjában kivégezték.

4. *Krasznov, Pjotr Nyikolajevics* (1869–1947): orosz cári tábornok. 1917. októberében Kerenszkij utasítására szembeszállt a forradalommal, de kudarcot vallott. 1918-ban doni kozákokból szervezett ellenforradalmi egységeket, amelyeket Caricinnál a Vörös Hadsereg Sztálin irányításával szétvert. Krasznov külföldre menekült. 1941-ben a fasiszták szolgálatába állt. 1947-ben a Szovjetunió legfelsőbb katonai bíróságának ítélete alapján felakasztották.

5. *Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics* (1881–1970): orosz polgári politikus, az eszerek pártjának egyik vezéralakja, ügyvéd. 1917 februárjában az Ideiglenes Kormány igazságügy-, később hadi- és tengerészeti minisztere, majd 1917 júliusától elnöke. 1917 szeptemberétől az orosz haderők főparancsnoka. Népellenes, a nagyburzsoázia és a földbirtokos osztály érdekeit kifejező, az imperialista háború folytatására irányuló politikát folytatott. A proletárforradalom győzelme után elhagyta a fővárost, az általa szervezett ellenforradalmi lázadás leverése után 1918-ban az USA-ba emigrált, ahol aktív szovjetellenes tevékenységet fejtett ki.

6. *Grigorjev, N. A.* (1878–1919) cári tiszt, csapatparancsnok Petljura (lásd: Garasin Rudolf: *Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra II.* című cikk 1. számú jegyzetét) hadseregében. Petljura veresége után csatlakozik a Vörös Hadsereghez. 1919 májusában, amikor parancsot kap, hogy támadjon a román fronton, ezt megtagadja, és a Vörös Hadsereg ellen fordul. Miután csapatait szétverik, Mahnóhoz (lásd: Garasin Rudolf: *Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra II.* című cikk 2. számú jegyzetét) menekül, akinek hívei 1919 júniusában kivégzik.

7. *Golubovics, Vszevolod Alekszandrovics:* az ukrán eszerek egyik vezetője. Az ellenforradalmi ukrán kormány egyik tagja. 1917 decemberétől 1918 májusáig miniszterelnök, a breszti béketárgyalásokon az ukrán delegáció elnöke.

8. *Korridor* (francia): folyosó, az államterülethez tartozó keskeny földsáv, amely az országot a tengerrel vagy valamely más hatalom területén levő érdekterülettel közvetlenül összeköti.

9. Lásd *Lenin Művei,* 29. kötet, Budapest, 1953. 393–397. oldal. Szamuely beszéde alatt Kun Béla a szomszéd szobában Lenin üdvözletét fordította magyarra, Szamuely beszédét nem hallotta.

10. *Wirrwarr* (német): zűrzavar.

Nyilatkozat az orosz Vörös Hadsereg helyzetéről

1. *Kornyilov, Lavr Georgijevics* (1870–1918): a cári orosz hadsereg tábornoka, az 1917–18. évi orosz ellenforradalom egyik vezető alakja. 1917 júliusában a burzsoá ideiglenes kormány főparancsnokká nevezte ki. 1917 augusztusában az általa szervezett – főként a kadetpártból kikerülő – csoportra támaszkodva ellenforradalmi felkelést kísérelt meg. Szeptember 8-i ultimátumát azonban, amelyben a hatalom átadását követelte, a Kerenszkij vezette ideiglenes kormány a néptömegek nyomására visszautasította. Az ellenforradalmi felkelés szeptember 12-ére összeomlott. Kornyilov ezután a Don-vidéken szervezte meg fehérgárdista önkéntes hadseregét. 1918 márciusában a vöröscsapatokkal vívott harcban Jekatyerinodar mellett esett el.

2. Szamuely optimizmusát a világhelyzet megítélését és az európai forradalmak lehetőségét illetően ebben az időben Lenin is osztotta: „Most már világos, hogy Kolcsaknak befellegzett, és hogy a Gyenyikin feletti győzelem közel van; ezt a győzelmet a nyugati proletariátus fogja betetőzni, hiszen nyugaton a munkásmozgalom mindenütt bolsevik jelleget ölt, s ha Oroszország a maga szovjethatalmával kezdetben egyedül volt, később csatlakozott hozzá Tanács-Magyarország, a dolog olyan irányban halad, hogy Németországban átadják a hatalmat a Tanácsoknak, és nincs messze az a nap, amikor egész Európa egységes Szovjet köztársaságban egyesül majd, amely az egész világon meg fogja semmisíteni a kapitalisták uralmát." (*Lenin művei*, 29. köt. 530. oldal.)

Felszólalás a pártkongresszuson

1. A kongresszusi felszólalók egy része főként két kérdést vitatott. Az egyik a proletárdiktatúra „kezelésének" problémája: a jobboldali szociáldemokraták a diktatúra „enyhítése" mellett szálltak síkra, enyhébb bánásmódot követeltek az ellenforradalmi burzsoázia számára. Ez ellen tiltakoztak a kommunisták. A másik kérdés pedig a párt nevével volt kapcsolatos. A szociáldemokrata vezetők az előzetes megállapodás és az Internacionálé tanácsa ellenére sem akarták a pártot kommunista pártnak nevezni.

2. A Nyugat-Dunántúlon, Sopron és Vas megyében jó talajra talált az ellenforradalom. Ez a terület a nagybirtokrendszer egyik fellegvára volt. A Tanácsköztársaság kikiáltása után itt maradt gazdatisztek, jószágkormányzók, uradalmi tisztviselők, ispánok, jegyzők stb. megfelelő számú szakember hiányában könnyen be tudtak épülni a proletárdiktatúra különböző szerveibe. Ugyanakkor tisztek, hivatalnokok, akiket állásukból elmozdítottak, nagygazdák, nagykereskedők, iparvállalatok tulajdonosai stb. szervezkedtek. Ellenforradalmi agitációt folytatott a klérus is. A belső ellenforradalmi tényezőkön kívül szerepet játszott az is, hogy az országnak ez a része távol esett Budapesttől, a forradalom központjától, közel Bécshez, ahol 1919. április 12-én létrehozták az antibolsevista komitét. A belső és külső ellenforradalmi erők, kihasználva a parasztság elégedetlenségét is, 1919 júniusában ellenforradalmi felkelést robbantottak ki. Az általános felkelésre a jelt a dunántúli vasutassztrájk adta. A június 2-án Székesfehérvárott, Sopronban és más dunántúli városokban megkezdődött sztrájk hatására június 3-án Lövőn, majd Kapuvárott, június 6-án Csornán robbant ki fegyveres ellenforradalom. Az ellenforradalmárok letartóztatták a falusi direktórium vezetőit és a kommunistákat, és Csornára szállították őket. Az

itt összegyűlt, felfegyverkezett és szabályos katonai alakulatokba szerveződött ellenforradalmárok június 7-ig tartották magukat.

„Június 7-én érkezett meg Sopron felől Csornára Szamuely Tibor, a Kormányzótanács által elrendelt statárium végrehajtásával megbízott kormánybiztos. A délután folyamán a községházán átvizsgálta a kihallgatási jegyzőkönyveket, közben fogadott egy szakszervezeti és egy kulákküldöttséget, akik kegyelmet próbáltak kieszközölni az ellenforradalmárok számára. Szamuely így válaszolt a küldöttségek kérésére: »Emberek, tudják önök, mi a proletárdiktatúra? Ezek az emberek vétettek a proletariátus szent eszméi ellen, büntetésüket nem kerülhetik el, ha nem nyerik el méltó büntetésüket, akkor vétkezünk magunk ellen, és eláruljuk a proletariátust.«" (Molnár Ernő: *Csorna története a Tanácsköztársaság idején.* Csorna, 1969. 27. oldal.)

A forradalmi törvényszék az elfogott fehérek és ellenforradalmárok legnagyobb részére börtönbüntetést kért, hetet kötél általi halálra ítéltek, az ítéletet azonnal végre is hajtották.

Csöngei Sándor, aki 1919-ben Kapuváron nyomdásztanonc volt, így emlékezik vissza a dunántúli ellenforradalomra és Szamuely tevékenységére:

„Június 7-én az ellenforradalmárok népgyűlést tartottak Kapuváron, ahol Pintér Pál csendőrőrmester szónokolt a keresztény magyarok szabadságáról, függetlenségéről, a fehér ellenforradalom győzelméről. Csatlakozásra szólította fel az egybegyűlteket. Végül bátorságra, kitartásra buzdított. Egy kulák malomtulajdonos, Steiger Pál és egy dohánynagytőzsdés, Schemmel Károly... biztosították az egybegyűlteket, hogy a fegyvert fogó polgárokat teljesen ellátják élelemmel, és biztosítják részükre a költségeket.

Túlságos lelkesedés nem mutatkozott a lakosság többségénél, mert az ifjúság több tagja azt a hírt terjesztette el a nép körében, hogy Szamuely Tibor Csornára ért, és közeledik az ellenforradalmat letörő zászlóalj-különítményével...

Június 8-án reggel a csepeli vasasokból álló különítmény a helyrehozott vasútvonalon valóban megérkezett a városba.

Szamuely Tibor gépfegyveres autója is hamarosan megérkezett, és azonnal összeült a törvényszék, illetve statáriális bíróság. Hat ellenforradalmár felett mondták ki a halálos ítéletet, amely szerint... még aznap végrehajtották a »Lenin fiúk« a halálos ítéletet.

Szamuely több olyan egyént, aki részt vett vagy belesodródott az ellenforradalomba, osztályhelyzetük megítélése alapján kegyelemben részesített, vagy csak szabadságvesztésre ítélte őket. ... A Sopron megyei ellenforradalmat Szamuely elvtárs és különítménye és a Vörös Hadsereg Sopron megyei osztagai együttesen gyorsan letörték és megsemmisítették.

Én elejétől végig jelen voltam az esetnél. Példát statuáló látvány volt, amint Szamuely autója a Hanság-erdőig is elment, néhány ellenforradalmár felkutatására. Az ellenforradalmi városra pedig büntetésül sarcot vetett ki: 20–22 vagon élelmiszert, vágóállatot, zsírt, lisztet kellett a városnak adni a budapesti munkásságnak és a Vörös Hadseregnek." (*Tanácsköztársaság, Sopron, 1919,* Sopron, 1959. 98–99. oldal.)

A dunántúli ellenforradalom leverése után, amikor a pártkongresszuson a jobboldali szociáldemokraták a diktatúra enyhébb alkalmazásának jelszavával léptek fel, Szamuely ez ellen foglalt állást, és a diktatúra keményebb alkalmazásának szükségességét a nyugat-dunántúli eseményekkel bizonyítja.

3. *Wajdits Béla:* 1907. augusztustól 1908. októberig a soproni szociáldemokrata párt Arbeiterzeitung című lapjának szerkesztője és kiadója, később az MSZDP győri szervezetének titkára, kormánybiztos, a Tanácsköztársaság idején a direktórium tagja.

4. *Hollósy József:* a szocialista párt titkára, a csornai direktórium tagja.

5. *Rónai Zoltán* (1880–1940): centralista szociáldemokrata vezető, ügyvéd. Ügyvédi irodája volt Budapesten. Az első világháború előtt a Népszava és a Szocializmus cikkírója. 1918-ban a Károlyi-kormány a politika egyetemi tanárává nevezte ki. A Berinkey-kormányban munkaügyi és népjóléti államtitkár, a Tanácsköztársaság idején igazságügyi népbiztos, majd belügyi népbiztos-helyettes, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagja. A Kunfi-féle centrista szárnyhoz tartozott. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsbe emigrált, csatlakozott az ún. Két és feles Internacionálé magyar csoportjához. Ausztriában, Franciaországban, majd Belgiumban élt. A 30-as években Vándor Zoltán néven jelentek meg cikkei a Szocializmusban. Számos büntetőjogi és szociológiai tanulmánya jelent meg. A németek belgiumi inváziója után öngyilkos lett.

6. *Zinovjev, Grigorij Jevszejevics* (1883–1936): fiatal korában bekapcsolódott a munkásmozgalomba, a bolsevik párt tevékenységében alakulása óta részt vett. Tagja a pártlapok szerkesztőségének. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt félmensevik, ingadozó álláspontot foglalt el. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a Központi Bizottság Politikai Bizottságának tagja, a Kommunista Internacionálé végrehajtó bizottságának elnöke, a leningrádi szovjet elnöke. Már Lenin életében többször fellépett a párt lenini irányvonala ellen. 1925–27-ben a pártellenes ellenzék egyik vezetője. 1934-ben párt- és szovjetellenes tevékenységéért kizárták a pártból, majd elítélték.

7. Szamuely szavait a közvetlenül utána szót kérő Rudas László is megerősíti: „Fölvilágosításul csak annyit, hogy azt a határozatot, amelyet Szamuely elvtárs felolvasott, én mint a III. Nemzetközi Iroda Végrehajtó Bizottságának tagja, Moszkvából magammal hoztam. Az ukránok azonban pőrére vetkőztettek, és elvették a ruhámmal a Nemzetközi Irodának ezt a határozatát is. Ezennel bizonyítom, hogy az Iroda azon ülésén, amelyen én mint végrehajtóbizottsági tag jelen voltam, ezt a határozatot meghozta."

Nyilatkozat a Népszava 1919. június 17-i számában

1. Szamuely szándékosan tünteti fel jelentéktelenekneknek a dunántúli ellenforradalmakat a Budapesten keringő rémhírek eloszlatása és az ellenforradalmi zavarkeltés megakadályozása céljából.

Felszólalás a Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 18-i ülésén

1. Szamuely Nagy Béla támadására válaszol, aki a rokkantügyben hamis adatokkal támadta Szamuelyt. A június 19-i ülésen Nagy Béla ismételten felszólalt Szamuely ellen.

Beszéd a Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 19-i ülésén

1. Az antant nevében Clemenceau francia miniszterelnök jegyzéket intézett a Tanácskormányhoz, amelyben követelte a cseh burzsoá csapatokkal szemben győzelmesen előrenyomuló Vörös Hadsereg visszavonását a felszabadított területekről, s ennek

fejében engedményeket ígért – garancia nélkül. Erről folyt a vita a Tanácskongresszuson. Kun Béla beszámolóját több kommunista és baloldali szociáldemokrata bírálta. Szamuely előtt Pogány József és Hajdú Gyula, utána Kellner Sándor szólalt fel a Vörös Hadsereg visszavonulásának terve ellen. Ilyen értelemben szólt közbe Radó Ernő, Neumann József, Gábor Károly, Tóth István, Opre János, Csákányovszky Károly. Kunfi Zsigmond támogató beszéde közben Szamuely, amikor Kunfi ismételten Breszt-Litovszkot emlegette, közbeszólt: „Ez nem breszt-litovszki béke, ez egészen más, ha aláírunk mindent, amit ránk diktálnak." Kun válaszbeszédében elhatárolta magát Kunfi pacifizmusától, Szamuely álláspontját viszont „baloldali defetizmusnak" nevezte. Kun Béla írja: „Igaza volt Tibornak velem szemben abban, hogy garanciákat kellett volna követelni az antanttól, és helytelen volt a rögtöni tárgyalások megkezdése nélkül, nemcsak a hadműveleteket megszüntetni, hanem még vissza is vonni csapatainkat. Külpolitikánk alapvető hibája ebben a kérdésben az volt, hogy Clemenceau manőverére nem feleltünk ellenmanőverrel, hanem igyekeztünk időt nyerni tárgyalások útján, meg sem kíséreltük, hogy ilyen tárgyalásokat kikényszerítsünk, hanem teljesítettük követelését minden garancia nélkül, és nem számoltunk gondosan a Vörös Hadseregnek a visszavonulás következtében beálló züllése lehetőségével. Tibornak felesleges élességgel válaszoltam záró beszédemben. Nem választottam el azoktól a szociáldemokratáktól, akikkel semmi közössége sem volt azon kívül, hogy ellenezte javaslatomat. Baloldali defetizmusnak minősítettem álláspontját. A válaszadásnak ez a módja annál is inkább helytelen és igaztalan volt, mert az én javaslatomnak támogatói elsősorban a szociáldemokraták voltak." (Kun Béla: *A magyar Tanácsköztársaságról.* Kossuth Könyvkiadó, 1958. 571. oldal.) Kun határozati javaslatát a kongresszus egyhangúan elfogadta. Az egyhangúság nem jelentett egyetértést, viszont a vitát le kellett zárni.

2. *Principium* (latin): elv, alapelv,

3. *Koncesszió* (latin): engedmény.

4. A Tanácsköztársaság fennállásának első napjaiban francia csapatok megszállták Szegedet és környékét. Fegyveres védelmük alatt szervezkedett Szegeden az ellenforradalom.

Beszéd a Szövetséges Központi Intéző Bizottság 1919. június 30-i ülésén

1. *Par excellence* (francia): kiváltképpen, különösképpen.

2. Utalás a június 24-i ellenforradalmi lázadás halálos áldozataira.

3. *Zempléni:* tiszt, ellenforradalmár.

4. *Lajtos százados:* Haubrich József hadügyi népbiztos segédtisztje volt a városparancsnokságon, részt vett a június 24-i ellenforradalmi puccs szervezésében.

5. A június elején Dunántúlon kitört vasutassztrájk szervezőivel, résztvevőivel szemben nem lépett fel erélyesen a proletárhatalom. Jellemző erre a Magyarországi Vasutasok Szövetségének a Népszavában *Ne zaklassátok ok nélkül a vasutasokat!* alcím alatt közölt felhívása, amely többek között a következőket tartalmazza: „A június 3-án lezajlott vasutasmozgalom, amely méreteiben sokkal kisebb jelentőségű volt, semhogy okot szolgáltatna arra a sok rosszindulatú rágalomra, amit úton-útfélen szórnak a fiatal vasutasszövetségre, már véget ért... Azoknak, akik minden ügyből mindenáron fegyvert akarnak kovácsolni a vasutasság ellen, figyelmükbe ajánljuk, hogy egy 160 ezer tagból álló testületnél nem olyan meglepő, ha itt-ott szervei nem

funkcionálnak úgy, emberei nem viselkednek úgy, ahogy öntudatos proletárnak viselkednie kell... Akik pedig a dolgozó vasutasokat mégis bántani merészelik, azok ellen a Magyarországi Vasutasok Szövetsége teljes erkölcsi erejével és súlyával fog föllépni, és minden erőszakosságért megfelelő megtorlást fog kieszközölni." (*Az öntudatos vasutasok az ellenforradalmi bérencek ellen.* Népszava, 1919. június 6.)

6. *Nyisztor György* (1869–1956): a magyarországi munkásmozgalom, elsősorban a földmunkásmozgalom kiemelkedő harcosa. Az 1890-es évek végén nagy hatású szocialista agitátorként lépett fel; főleg Szatmár megyében és környékén szervezte eredményesen a magyar és román földművesek és munkások szocialista mozgalmát. 1900 januárjában a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének alakuló ülésén a központi vezetőségbe, majd a szövetség titkárává választották. Mint függetlenített vezető vett részt az ország különböző pontjain megélénkülő sztrájkmozgalmakban, s hamarosan a mozgalom egyik legismertebb agitátora lett. A szövetség vezetőségén belül mindinkább a következetes baloldali álláspont vezéralakja. Részese volt az 1918. évi polgári demokratikus forradalom előkészítésének, az SZDP baloldali ellenzékéhez tartozott. 1919 márciusában belépett a KMP-be. A Tanácsköztársaság idején földművelésügyi népbiztos. A hírhedt népbiztos-perben 1920-ban életfogytiglani fegyházra ítélték. Fogolycsere-egyezmény révén 1921-ben a Szovjetunióba került. 1945-ben tért haza Magyarországra.

7. *Brunner József:* munkásbiztosítási tisztviselő, a X. kerületi munkástanács elnöke, majd az Országos Lakáshivatal vezetője. A Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja.

8. *Kommenció* (latin): szegődmény; az éves mezőgazdasági munkásoknak a földesúrtól kapott természetbeni bére.

9. Az élelmezési diktatúra II. sz. parancsa az 1919. évi termés zár alá vételéről (Tanácsköztársaság, 1919. június 24.), a rendelet kelte: június 23.

Felszólalások a budapesti IV. kerületi munkás- és katonatanács 1919. július 14-i ülésén

1. Jegyzőkönyvi kivonat.

2. *Winter hadbíró:* lásd a Függelékben szereplő *A Vörös Újság cikke a Szamuely-testvérek elleni merényletről*-t.

Felszólalás a Szövetséges Központi Intéző Bizottság 1919. július 16-i ülésén

1. *Principialiter* (latin): elvben, alapvetően.

2. *Erdélyi Mór* (1877–1929): nyomdász, jobboldali szociáldemokrata. Az Általános Fogyasztási Szövetkezet megalapítója és igazgatója. A polgári demokratikus forradalom idején közélelmezési államtitkár, a Tanácsköztársaság idején közellátási népbiztos. A proletárdiktatúra bukása után emigrált.

3. Szamuely indítványát Rónai Zoltán ellenezte. Az elnök, Garbai Sándor érezhetően támogatta Rónait, ennek ellenére Szamuely indítványát a többség, kétszeri szavazással ugyan, de elfogadta. Erdélyi Mór felszólalása után azonban újra kezdődött a vita.

4. *Dovcsák Antal* (1879–?): vasesztergályos, betegpénztári tisztviselő. A Ma-

gyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének elnöke. A Tanácsköztársaság idején a szociális termelés helyettes népbiztosa, a Kormányzótanács elnökének helyettese. A jobboldali szakszervezeti vezetők csoportjának tagja. A Peidl-kormány kereskedelemügyi minisztere. 1922-ben a Szovjetunióban, 1923-ban Bécsben élt, ahol az Osztrák Vasmunkás Szövetség tisztviselője lett.

5. *Farkas István* (1869–1944): cipészsegéd, jobboldali szociáldemokrata, a cipész szakszervezet első titkára, 1911-ben központi párttitkár. A Tanácsköztársaság idején a párttitkárság egyik vezetője, a pártvezetőség tagja. A Bethlen–Peyer paktum egyik előkészítője és egyik aláírója. Az ellenforradalom hatalomra jutása után az MSZDP egyik vezetője, majd főtitkára. 1922-től országgyűlési képviselő.

6. Rónai felszólalásában azzal érvelt, hogy úgy értette Szamuely indítványát, hogy az csak a felülvizsgáló bizottságra vonatkozik. Ellenzi az Országos Forradalmi Főtörvényszék felállítását. Ezután kiéleződik a vita Szamuely és Rónai között. A vita hátterében az ellenforradalom elleni harc kérdése húzódik meg. A szociáldemokraták célja az antant és a tisztikar jóindulatának megnyerése volt, ezért egyáltalán nem szorgalmazták az ellenforradalom elleni harcot.

Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának 1919. július 22-i ülésén

1. Jegyzőkönyvi kivonat.

2. A gyereknyaraltatás ügyének kivizsgálására Büchler József háromtagú bizottság kiküldését javasolta Szamuely vezetésével. Bolgár Ignác elnök az intéző bizottságba Büchlert, Brunnert, Szamuelyt, Rabinovicsot, Czabánt és Dienest javasolta. A vitában Czabán Samu Szamuelyt támogatta, döntés azonban nem született, az ügy további vitáját a másnap délutáni ülésig elnapolták.

Szibéria felszabadítása előtt

1. *Börziáner* (német): tőzsdei értékváltozásokkal üzérkedő tőzsdés.

2. *Gyenyikin-offenzíva:* 1919 nyarán Kolcsak koncentrált támadásának bukása után Gyenyikin indított támadást, hogy elfoglalja Moszkvát és összeroppantsa a szovjet hatalmat. Az antant minden eddiginél nagyobb segítséget nyújtott, Gyenyikin hadserege felülmúlta Kolcsakét. A hadjárat Dél-Ukrajnából indult ki, végcélja Moszkva volt. A helyzet rendkívül kedvező volt, mivel a Vörös Hadsereg erői még Kolcsak visszaverésével voltak elfoglalva, ugyanakkor nyugatról lengyel fehérgárdisták és orosz ellenforradalmárok is támadásba lendültek. Gyenyikin Kijev, Voronyezs, Caricin elfoglalása után minden erejét Moszkva ellen fordította. Ezzel Szovjet-Oroszország számára elérkezett a polgárháború legválságosabb pillanata. 1919 telére azonban befejeződött a keleti front egységeinek átcsoportosítása. A fordulat az orjoli csatában következett be, Gyenyikin legerősebb hadtestét, a fehér-„önkénteseket" szétzúzták. Az ellenforradalom támadása megtört, megindult az ellentámadás, amelyben különösen Bugyonnij hadteste ért el jelentős eredményeket. A Vörös Hadsereg győzelmei egymást követték: Harkov, Caricin, Rosztov, majd Ogyessza elfoglalása után a Gyenyikin-offenzíva teljes vereséget szenvedett. Gyenyikin 1920 márciusának végén egy francia hadihajón távozott. Három részre szakadt hadseregéből az egyik a Krímfélszigetre fészkelte be magát, ezt nem sikerült teljesen likvidálni. Ezek az erők ké-

sőbb a franciák támogatásával Vrangel vezetése alatt egy utolsó elkeseredett kísérletet tettek a szovjet hatalom megdöntésére.

3. *Jugyenyics, Nyikolaj Nyikolajevics* (1862–1933): orosz fehérgárdista tábornok, 1915-től 17-ig a kaukázusi hadsereg parancsnoka, 1917 márciusától a kaukázusi front főparancsnoka. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Finnországba szökött. 1919-től a Pétervár ellen támadó északnyugati ellenforradalmi hadsereg főparancsnoka volt, 1919 decemberében a Vörös Hadsereg Pétervár mellett szétverte csapatait, Jugyenyics külföldre menekült.

Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának 1919. július 28-i ülésén

1. *Biermann István* (1891–1937): a magánalkalmazottak mozgalmának egyik vezetője az első világháború idején. A KMP-nek megalakulása óta tagja. A Tanácsköztársaság idején a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács Direktóriumának tagja. Az ellenforradalom 15 évi börtönre ítélte. A fogolycsere-akció segítségével a Szovjetunióba került. Hosszabb időn át a dnyepropetrovszki Petrovszkij gyár vezetője volt, az Ukrán kommunista párt Központi Bizottságának tagja. Lenin-renddel tüntették ki.

2. *Hazai Samu báró* (1851–1942): katonatiszt, honvédelmi miniszter. A Ludovika akadémia tanára, majd 1900-ban vezérkari ezredes, 1907-től tábornok. 1910-től 17-ig honvédelmi miniszter. 1916-tól vezérezredes. 1917-től a háború befejezéséig a közös hadsereg utánpótlási főnöke. Az ellenforradalmi rendszer idején számos bank és vállalat igazgatósági tagja.

3. Szamuely Tibor utolsó felszólalásának, a Kormányzótanács július 31-i ülésén tartott beszédének szövege nem maradt fenn. A Kormányzótanács utolsó ülésén nem vezettek jegyzőkönyvet. Ágoston Péter, látva, hogy senki sem vezeti a jegyzőkönyvet, feljegyzést készített. Feljegyzése szerint Kun Béla a munkástanácsot áldozatkészségre hívta fel, arra figyelmeztetett, hogy új csapatok kellenek a frontra. Bokányi, Weltner a további ellenállás ellen szólaltak fel. A kommunisták egy része csüggedten feladta a küzdelmet. Ágoston feljegyzése szerint Varga Jenő a következőket mondta volna: „Ne küzdjünk a végsőkig, mert az új rezsim néhány hónap múlva úgyis összeomlik, akkor jön az új munkásforradalom." Szamuely Lengyel Gyula lemondást javasló felszólalása után szólalt fel, ne mondjunk le a hatalomról – követelte. Weltner Jakab szerint „Szamuely erőszakoskodására nem jött létre megállapodás, hanem az a felfogás alakult ki, hogy még egyszer meg kell kísérelni a fegyveres ellenállást. (Weltner Jakab: *Forradalom, bolsevizmus, emigráció.* Budapest, 1929. 251–252. oldal.) Kun Béla arra emlékezik, hogy „a diktatúra bukását, augusztus 1-ét megelőző éjjeli tanácskozáson megpróbálkozott azzal az indítvánnyal, hogy a tanácskormány a lemondás helyett kísérelje meg Budapest munkásságának mozgósítását, vagy vonuljunk vissza a Dunántúlra". (Kun Béla: *Emlékezés Szamuely Tiborra. Riadó.* 34. old.) Kun és Szamuely a lemondást megakadályozni nem tudták. Rudas László Ágoston feljegyzése szerint kijelentette: „Megbuktunk katonailag, politikailag, mert a munkásság nem állt mellénk kellő eréllyel." Haubrich kapitulációt követelt. (PI. Archívum, 689. I/3. ő. e.) A Kormányzótanács és a pártvezetőség együttes ülése augusztus 1-én elfogadta Weltner javaslatát az antant támogatását élvező kormány alakításáról. A Kormányzótanács határozatát Rónai Zol-

tán terjesztette a Budapesti Munkás- és Katonatanács elé, amely azt – Kun Béla felszólalása után – vita nélkül elfogadta. Ezen az ülésen Szamuely már nem vett részt.

VI. Függelék

Aranyossi Pál: Számuelly Tibor, az újságíró

1. A Szamuely név írása a korabeli sajtóban változó: li, ly, lly végződéssel, a-val és á-val egyaránt előfordul. Az 1890. évi anyakönyv szerint Szamueli Tibor 1890. december 27-én született, apja Szamueli Lajos terménykereskedő, anyja Farkas Czilli (Cecília). A nyíregyházi iskolai bizonyítványban szintén a Szamueli név szerepel. Szamuely újságíróként tért át az ly-os névhasználatra.

2. *Szabolcsvármegye:* független politikai napilap, felelős szerkesztő és laptulajdonos Varga Dezső. Tehát nem hetilapról, hanem napilapról van szó.

3. A Népszava 1909. december 24-i számában megjelent *Meghalt egy ifjúmunkás* című cikk miatt a Szabolcsvármegye sajtópört indított a Népszava ellen. Szamuely, egy feljegyzés szerint fölajánlotta, hogy a Népszava rendelkezésére áll. A sajtópörről egyéb adat egyelőre nem ismeretes. 1910. február 13-án megjelent a Szabolcsvármegyében Szamuely *Az utolsó kenet* című tárcája, de hamarosan távoznia kellett Nyíregyházáról, ahol előzőleg belépett a szociáldemokrata pártszervezetbe is.

4. Az idézet Ady Endre *Magyar jakobinus dala* című verséből való.

5. *Juhász Gyula* (1883–1937): költő, tanár és újságíró, a huszadik századi magyar líra kiváló képviselője.

6. *Fényes Samu* (1863–1937): író, filozófus. Kassán volt ügyvéd, majd 1907-ben a fővárosba költözött. 1908-ban megalapította Úttörő című lapját, majd 1911-ben az Úttörő-társaságot, mely a szabadgondolkodást és a tudomány népszerűsítését tűzte ki céljául. Vezetője volt a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesületének, melyből később a Galilei-kör is kialakult. Számos drámája közül főleg a történelmi tárgyúak említésre méltók: *Kuruc Féja Dávid* (1902); *Bacsányi* (1903); *Mátyás* (1919). Színdarabjainak irodalmi jelentőségénél nagyobb a körülöttük folyó politikai harc, 1888-ban például *Ártatlanok* című darabjának bemutatóján a színház egyfelől a kongregációk, másfelől a szabadgondolkodók és munkások összeütközésének színtere lett. Széles egyházellenes harcát azonban nem tudta összekapcsolni a munkásosztály forradalmi küzdelmeivel. 1920-tól 1933-ig Bécsben élt. Itt a Diogenes című lapot szerkesztette, amelyben József Attilának több versét megjelentette. Később Romániába költözött, lapját itt is megjelentette. Mint filozófus főleg a német filozófusokkal foglalkozott. Jogbölcseleti műveket is írt. Válogatott munkái Bécsben jelentek meg tíz kötetben (1930–1931).

7. Fényes Samu Úttörő című lapja mellett Fodor Oszkár Pénzvilág című gazdaságpolitikai és pénzügyi folyóirata adott fórumot Szamuely Tibor írásainak.

8. *Mindszenty József,* eredetileg *Pehm* (1892–): bíboros, a klerikális reakció szélsőséges képviselője. Zalaegerszegi apátplébános, 1944-ben veszprémi püspök, 1945-ben esztergomi érsek lett. A demokratikus rend és köztársaság megdöntésére irányuló összeesküvés irányítása miatt 1948-ban letartóztatták; életfogytiglani börtönre ítélték. 1956. október 30-án az ellenforradalmárok kiszabadították. November 3-i rádióbeszédében a nagybirtokosok és nagytőkések fasiszta rendszerének helyreállítását hirdette meg. 1956-tól 1971-ig az USA budapesti nagykövetségén tartózkodott.

1971 őszén a Vatikán és a magyar kormány között született megállapodás értelmében külföldre távozott.

9. A *Mária országa papi kezekben (A klerikalizmus mérlege)* című könyv kiadatásához Szamuely Fodor Oszkár segítségével talált egy kis kiadót a Népszínház utcában, a közben kitörő világháború azonban megakadályozta a könyv megjelenését.

10. *Jaurès, Jean* (1859–1914): francia politikus, a nemzetközi és francia szocialista mozgalom egyik vezetője, történész és filozófus. 1883–85 között a toulouse-i egyetem filozófia professzora, 1885–89-ig burzsoá radikális köztársasági programmal parlamenti képviselő. A 90-es években közel került a munkásmozgalomhoz, s 1893-ban „független" szocialistaként választották be a parlamentbe. Mint kiváló szónok és publicista nagy szerepet játszott a szocialista mozgalomban, de kispolgári illúzióitól sohasem tudott teljesen megszabadulni, az európai szocialista mozgalom reformizmusa nagy hatást gyakorolt rá. 1899-ben helyeselte A. Millerand belépését a burzsoá Waldeck-Rousseau kormányba. 1902-ben létrehozta a Francia Szocialista Pártot, amelynek ugyanabban az évben képviselője lett. 1904-ben megalakította a L'Humanité-t. 1905-ben pártja a II. Internacionálé amszterdami kongresszusának (1904) határozata értelmében egyesült a Guesde által vezetett Franciaország Szocialista Pártjával. Jelentős szerepet játszott a reakciós erők elleni küzdelemben a Dreyfus-ügy idején, szolidaritási mozgalmat szervezett az orosz polgári demokratikus forradalom érdekében. 1914. július 31-én, az I. világháború előestéjén egy soviniszta merénylő meggyilkolta.

11. *Vaillant, Edouard Marie* (1840–1915): francia szocialista, Blanquí követője, eredetileg mérnök és orvos. Aktívan részt vett a Párizsi Kommün harcaiban. Mint a Köznevelési Bizottság vezetője megkezdte a köznevelés demokratizálását, bevonta a dolgozó tömegeket az iskola szervezésbe, az iskolát elválasztotta az egyháztól, megszüntette az iskolai vallásoktatást. A Kommün bukása után londoni emigrációjában az I. Internacionálé Főtanácsának tagja lett. Az 1880-i amnesztia után hazatérve blanquista szervezetet hozott létre, amely a guesde-istákkal egyesülve 1901-ben létrehozta Franciaország Szocialista Pártját. Miután ez a párt 1905-ben egyesült a Francia Szocialista Párttal, a vezetőségben korábban is helyet foglaló Vaillant az alapvető politikai kérdésekben opportunista álláspontra helyezkedett.

12. *Guesde, Jules,* tkp. *Mathieu Basile* (1845–1922): francia szocialista, a Francia Munkáspárt egyik alapítója, a II. Internacionálé egyik vezetője. 1871-ben a Párizsi Kommün oldalán állott, amiért börtönbüntetésre ítélték. Svájcba, majd Olaszországba emigrált, ahol az anarchistákhoz csatlakozott. 1876-ban visszatért Franciaországba, Marx és Engels műveinek hatására a marxizmus hívévé és propagátorává vált. 1877-ben kiadta az Égalité című szocialista újságot, 1879-ben P. Lafargue-gal együtt megalapította az osztályharcos alapon álló Munkáspártot. Közösen dolgozták ki, Marx tevékeny segítségével a párt programját. Harcolt a francia munkásmozgalom kispolgári irányzatai, a Munkáspárton belül kialakult opportunista csoport és A. Millerand osztályáruló politikája ellen. A II. Internacionálé megalakulása után annak egyik, a forradalmi irányzatot képviselő vezetője lett. A XX. század elején a centrizmus álláspontjára helyezkedett. Az I. világháború idején szociálsoviniszta álláspontot foglalt el, 1914–15-ben tárcanélküli miniszterként az imperialista háborút vezető kormány tagja volt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentőségét nem értette meg.

13. *Sembat, Marcel*: a francia szocialista párt egyik vezetője, szociálsoviniszta, részt vett a háborús kormányban.

1. *Miklós Jenő* (1878–1934): író, újságíró. A budapesti egyetemen jogot hallgatott, majd az újságírói pályára lépett. 1903-tól különböző fővárosi lapok, az Egyetértés, a Világ, majd a Magyarország belső munkatársa. Főleg színházi, irodalmi és képzőművészeti kritikákat írt.

2. *Greiner Jenő* (1864–1917): újságíró. Már egyetemi hallgató korában az Egyetértés munkatársa. A függetlenségi lap megszűnése után különböző szerkesztőségekben dolgozott, 1916-tól a Magyarország munkatársa. Ady Endre társaságához tartozott. Főleg közgazdasági kérdésekkel foglalkozott, de igen sok politikai vezércikket is írt.

3. *Bari Ágost* (1872–1938): gazdaságtörténeti író, szerkesztő és közgazdasági publicista. 1918-tól 1919-ig a Pester Lloyd közgazdasági szerkesztője. Több éven át a lap hasábjain tette közzé a magyarországi közgazdasági élet egy-egy esztendejének összefoglaló áttekintését. Közgazdasági lapok szerkesztője, 1931 táján a miniszterelnökség sajtóelőadója. Több budapesti bank történetét feldolgozta.

4. *Nagy Lajos* (1883–1954): író, publicista, a XX. századi magyar prózairodalom egyik kimagasló képviselője.

5. *Czigány Dezső* (1883–1937): festő. A müncheni akadémián, majd Hollósy Simon iskolájában tanult, 1901-ben és 1903-ban Nagybányán, 1904-től kezdve pedig ösztöndíjasként Párizsban dolgozott. 1906-ban Budapesten Ferenczy Károly tanítványa volt. Párizsban gyakran kiállított, a „Függetlenek" tiszteletbeli tagja lett. Mint a magyarországi avantgarde-törekvések élcsapatának, a Nyolcaknak egyik alapító tagja és kiváló képviselője, kapcsolatba került Ady Endrével is, akinek portréját több ízben megfestette. A háború után Párizsban, majd Dél-Franciaországban élt. Hazatérése után 1927-ben rendezett gyűjteményes kiállítást. 1937-ben öngyilkos lett.

6. *Pásztor Mihály* (1876–1945): újságíró. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1898-tól a Magyar Hírlap, 1901-től a Pesti Napló, 1910-től a Világ munkatársa, majd a fővárosi rovat vezetője. 1926-tól a Magyar Hírlap munkatársa. Ezzel egyidejűleg a Fővárosi Statisztikai Hivatal szakelőadója. Feldolgozta Budapest társadalmi-gazdasági és közlekedési viszonyainak történetét.

7. *Kósa Miklós* (1888–1944): közgazdasági újságíró, egy ideig a Galilei-kör elnöke. A Pénzvilág segédszerkesztője, majd a Világ belső munkatársa, később a Pesti Tükör szerkesztője, majd a Nyolc órai újság munkatársa, végül pedig maga alapított rövid életű gazdasági hetilapot. 1919-ben támogatta a Tanácsköztársaságot, írásaiban forradalmi álláspontra helyezkedett. Két kötetre való írása a pesti plutokrácia portréit tartalmazza. 1944-ben a nyilasok elhurcolták.

8. *Molnár Kálmán:* újságíró, az MTI munkatársa, parlamenti gyorsíró. 1918-ban Károlyi Mihály közvetlen munkatársa. A Tanácsköztársaság bukása után bebörtönözték.

9. *Szamosi Armand:* újságíró, Fiumében, majd budapesti lapoknál dolgozott.

10. *Lajta Andor* (1891–1962): író, újságíró, filmtörténész. Újságírói pályáját Szombathelyen kezdte 1909-ben, majd Sopronban, illetve Fiumében folytatta. 1912-től mint ösztöndíjas a berlini újságírói főiskolát látogatta. 1914-ben Budapestre jött. Az I. világháború befejezése után már ismert színházi és filmkritikus. A Tanácsköztársaság idején a Kormányzótanács sajtóosztályán a vidéki osztály vezetője. 1919 végén megindította és megszakításokkal szerkesztette az 1949-ig megjelenő Filmművészeti Évkönyvet. Közben 1917-től rendszeres tudósításokat küldött filmlapok részére. 1928-ban megindította a Filmkultúra című filmművészeti és tudományos folyóiratot,

amelyet 1938-ban betiltottak. 1945 után a Magyar Filmgyártó Vállalat, a Magyar Híradó- és Dokumentumfilmgyár, illetve a Filmtudományi Intézet munkatársa volt, emellett tovább folytatta filmújságírói működését. Tanulmányt adott ki a tizéves magyar hangosfilm történetéről (1942). Legjelentősebb munkája: *Az ötvenéves film. A film úttörői* (Budapest–Temesvár, 1946) világviszonylatban is forrásértékű. Hagyatékában mintegy húsz kiadatlan kézirat maradt fenn. (*A magyar film története, 1941–1956; Budapesti álomgyárak; Chaplin* stb.)

11. *Malcsiner Emil:* klerikális beállítottságú újságíró, a Magyar Kurír szerkesztője.

12. Szamuely pesti tartózkodása idején már tudatosan készült antiklerikális cikksorozatára, ezért minden alkalmat megragadott, hogy az egyház féltve őrzött gazdasági titkainak nyomára jusson. Az Actio Catholica pénzén működő Magyar Kurír erre lehetőséget adott. A Magyar Kurírnál hamarosan felfigyeltek Szamuely más lapokban publikált egyházellenes írásaira, és Csernoch János hercegprímás személyes közbelépésére eltávolították a könyomatostól.

13. Szamuely Tibornak 22 hitelesíthető cikke lelhető fel a Pénzvilág évfolyamaiban. A „Véka alól"-rovat Szamuelytől származó írásainak hitelesítése csak új, mindeddig nem ismert dokumentumok előkerülése esetén válik lehetővé.

14. *Bródy Sándor* (1863–1924): író, újságíró, a századforduló magyar irodalmának kiemelkedő hatású alakja.

15. *Heltai Jenő* (1871–1957): költő, elbeszélő, drámaíró. Irodalmunkban egyike a nagyvárosi élet első megszólaltatóinak.

16. *Móricz Zsigmond* (1879–1942): a magyar realista prózairodalom kimagasló képviselője.

17. *Nagy Endre* (1877–1938): író, újságíró, konferanszié. Az irodalmi színvonalú magyar kabaré megteremtője.

18. A Conti utcai lövöldözéssel kapcsolatban a KMP 1918. február 20-án a következő nyilatkozatot tette: „a Kommunisták Magyarországi Pártja, értesülvén a Népszava fegyveres megtámadásáról kijelenti, hogy a támadással semmiféle vonatkozásban nem áll. A megejtett puhatolódzás alapján máris megállapíthatja, hogy a Népszava ellen elkövetett támadás előre megszervezett ellenforradalmi provokáció. Megbízható értesülés szerint az első lövést egy főhadnagy tette, és a Berlini téren két székely katona a Népszava ellen fegyveres tüntetésre hívta fel az ott vitatkozó tömeget. A két katonát, mint agent provocateur-öket, megpofozták."

19. A Népszava 1919. február 22-i száma szerint „Szamuely Tibort nem találták otthon, helyette még egész friss írású levélre akadtak, amelyben Szamuely atyját értesíti, hogy ne keressék, baj van, el kell utaznia." (*A rendőrség akciója a csütörtöki események után: Elfogták a bolseviki vezéreket.* Népszava, 1919. február 22.) Szamuely megmeneküléséről lásd: Deschelák Rudolf kortársi visszaemlékezését.

Gisztl Pál: Emlékezés Szamuely Tibor elvtársra

1. *Szkobelev ploscságy:* Szkobelev (ma: Szovjet) tér.

2. *Ebenholz:* osztrák szocialista, az 1917. december 17-én megalakult moszkvai internacionalista hadifogoly-szervezet (későbbi nevén a Moszkvai Katonai Körzet Szociáldemokrata Internacionalista Hadifoglyainak Szövetsége) végrehajtó bizottságának elnöke. 1918. április 18-án a hadifogoly-kongresszus megválasztotta a külföldi munkások és parasztok nemzetközi szocialista szervezetének országos központi végrehajtó bizottságát. Ekkor az előbbi, moszkvai komité megszűnt.

3. *Jancsik Ferenc* (1882–1938): a nemzetközi munkásmozgalom harcosa, vasesztergályos. Az I. világháború előtti években a Magyar Vas- és Fémmunkások Országos Szövetsége szervező bizottságának elnöke. 1915-ben hadifogságba kerül. Vlagyivosztok mellett volt hadifogoly-táborban. Később Moszkvába került, ahol a Vörös Hadsereg élelmezési raktárában dolgozott. Tagja volt az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportjának. 1918-ban hazatért Budapestre. A Lipták-gyárban dolgozott, részt vett a KMP szervezésében. 1919. február 22-én letartóztatták, a Tanácsköztársaság kikiáltásakor szabadult ki. A Budapesti Forradalmi Törvényszék tanácselnöke lett, majd kinevezték a Vörös Őrség budapesti főparancsnokává. Tagja volt a Szövetséges Központi Intéző Bizottságnak. A tanácshatalom megdöntése után 15 évi fegyházra ítélték. 1922. február 3-án fogolycserével a Szovjetunióba került, ahol 1923-tól a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács autójavító üzemének vezetőjeként dolgozott. Az 1937–39-es perek áldozata lett.

4. Szamuely röpirata, akárcsak több más, Szovjetunióban írt forradalmi írása, mind ez ideig még nem került elő.

5. *Pór Ernő* (1889–1943): a munkásmozgalom harcosa, magántisztviselő. 1905-től vett részt a munkásmozgalomban, 1907-től az SZDP tagja. 1915-ben orosz hadifogságba kerül. 1917-től a Bolsevik Párt tagja, az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportjának egyik alapítója és titkára. 1918-ban hazatért Magyarországra, és részt vett a KMP megalapításában, a Központi Bizottság tagja lett. A Tanácsköztársaság idején a Külügyi Népbiztosság Propagandaosztályának vezetője, majd az Egyesült Párt titkárságának munkatársa. A Tanácsköztársaság megdöntése után Ausztriába emigrált. 1920–21-ben Prágában a Proletár terjesztésében vett részt. 1922-től a Szovjetunióban felelős gazdasági funkcióban tevékenykedett. 1937-ben letartóztatták, haláláról közelebbi adat nem került elő.

6. A Szociális Forradalom az oroszországi magyar hadifogolycsoport 1918-ban és 1919-ben megjelenő lapja volt. Eleinte Kun Béla irányításával Vántus Károly és Szamuely Tibor szerkesztette. 1918. november 20-tól csak Szamuely Tibor; kezdetben hetenként kétszer jelent meg, majd csak hetenként egyszer. Rendszeresen beszámolt a nemzetközi és a magyar forradalmi munkásmozgalom időszerű kérdéseiről, eredményeiről, ismertette az oroszországi eseményeket. Foglalkozott a hadifoglyok életével és harcaival. Jelentősen hozzájárult a Vörös Hadsereg szervezéséhez. Már 1919 elején megszűnt, de március 28-án utolsó, rendkívüli kiadásában még bejelentette a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltását.

7. *Bresztovszky Ernő* (1882–1922): újságíró, író. Budapesten filozófiát tanult. 1903-tól 1921-ig a Népszava belső munkatársa, később egyik szerkesztője. Politikai, közgazdasági, társadalomtudományi, szociálpolitikai témákkal foglalkozott. Cikkei a Szocializmus, különféle munkáslapok, valamint a Nyugat hasábjain jelentek meg. Az Ady–Csizmadia vitában Ady mellett foglalt állást. Irodalmi vitákban támadta Babitsot és a Nyugat több költőjét. Lefordította Zola több regényét, 1913-ban pedig *Proletárok verseskönyve* címmel antológiát szerkesztett.

8. Kun Béla írja *Emlékezés Szamuely Tiborra* című írásában: „1918. szeptember végén Svájcból értesítést kaptunk, hogy a Szociális Forradalom, valamint nagyszámú röpirataink nemcsak a hadifoglyokon keresztül, hanem az akkoriban Svájcban tartózkodó régi, kipróbált baloldali elvtársunk Lebovitz Farkas útján is bejutnak Magyarországra. A Szociális Forradalomnak a magyarországi Szociáldemokrata Párt ellen intézett támadó cikkeire a Népszavának a háború idején betegen Svájcban tartózkodó publicistája, Bresztovszky Ernő, bizonyos rejtett szimpátiákkal, igen békülékeny hangon felelt. Elhatároztuk, hogy Bresztovszky cikkeire én írok választ a Szociális For-

radalomban, Szamuely Tibor Svájcba utazik, hogy összeköttetést keressen Lebovitz Farkassal és Bresztovszky Ernő útján Szabó Ervinnel, a Fővárosi Könyvtár igazgatójával, akiről úgy tudtuk, hogy velünk bolsevikokkal szimpatizál; itt, Moszkvában megalakítjuk a Kommunisták Magyarországi Pártja vezetésének magvát, én hazamegyek a párt szervezésére, Szamuely pedig Svájcon keresztül tartja az összeköttetést. (Kun Béla: *A magyar Tanácsköztársaságról,* Kossuth Könyvkiadó, 1958. 543–544. oldal.) Szamuely 1918-as svájci, németországi útlevele a Magyar Szocialista Munkáspárt Párttörténeti Intézetében található. Diplomata útlevele Sztyepan Alekszandrovics Krauze névre szól. Kiállításának kelte: Moszkva, 1918. október 23. (PI. Archívum, 730. f/1.) Szamuely svájci utazására tehát 1918. október–novemberében került sor.

9. *Szamuely László:* lásd *A magyar obrana* 6. számú jegyzetét.

10. *Wienermann Jenő* (?–1918): forradalmár katona, bádogossegéd. A világháború idején orosz fogságba esett. 1917 után részt vett a Vörös Gárda szervezésében. Az I. moszkvai internacionalista csapat parancsnoka, az uralszki kozákok elleni harcban az egész frontszakasz parancsnoka. Moszkvában a Hadügyi Komisszáriátuson dolgozott. 1918-ban az asztrahányi frontszakasz parancsnokaként hősi halált halt.

11. Amikor Svájc kiutasította a szovjet követséget, Szamuely Tibort, mint „gyanús egyént" kizsuppolták a német határra, ahonnan sok viszontagság után érkezett meg Moszkvába, Kun Béla szerint november végén vagy december elején.

12. Valószínűleg Szamuely Tibor *Mi történt Magyarországon?* című írásáról van szó, más, a magyarországi politikai pártokról, politikai eseményekről írt terjedelmesebb munkája mind ez ideig nem került elő. Amennyiben ilyet 1918 végén írt volna, a Szociális Forradalom hírányagában szerepelnie kellene.

13. Szamuely december 25-e táján indult el Moszkvából. Berlinben Liebknechttel és Rosa Luxemburggal tárgyalt. Szamuely tárgyalásai minden bizonnyal nemcsak a német és a magyar párt, hanem a szerveződő III. Internacionálé kérdéseit is érintették.

14. *Mandl Arnold:* orvos, magyar internacionalista. Tagja a Moszkvában 1918. november 4-én létrehozott Kommunisták Magyarországi Pártja külföldi irodája vezetőségének. A Tanácsköztársaság bukása után részt vesz a Magyarországi Forradalmi Bizottság megalakításában. 1920-tól orvosként kórházban dolgozik, továbbra is tevékeny tagja a Szovjetunióban élő magyar kommunista emigrációnak.

15. *Márkus Pál:* kommunista forradalmár. 1917-ben jelentékeny szerepet játszott a hadifogoly-szervezkedésekben, 1919-ben az Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártja magyar csoportjának egyik vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után részt vesz a Magyarországi Forradalmi Bizottság megalakításában, tagja az OK(b)P keretében működő magyar agitációs-propaganda szekciók Központi Irodájának. 1920-ban oktatóként dolgozik a Központi Iroda által indított agitációs pártiskolában. 1921-ben a Központi Iroda politikai osztálya egyik irányítójaként közreműködik a leszerelt internacionalisták elhelyezésében, egyidejűleg a Komintern munkájában is részt vesz.

16. *Lipsitz Ernő:* magyar internacionalista. 1914-ben tartalékos kadettként vonul be az I. honvéd ezredbe, az orosz frontra kerül. Részt vesz az Októberi Forradalom utáni hadifogoly-szervezkedésekben, 1919-ben jelentős szerepet tölt be az ukrán fronton működő Nemzetközi Vörös Hadsereg Szervező Parancsnokságában. A Tanácsköztársaság bukása után részt vesz a Magyarországi Forradalmi Bizottság megalakításában.

Garasin Rudolf: Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra I.

1. Lásd Gisztl Pál: *Emlékezés Szamuely Tiborra*, 5. számú jegyzet.

2. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága mellett működő magyar kommunista csoport vezetőinek feladatkörére Kun Béla így emlékezik: „... Az OK(b)P akkori titkárával, Szverdlov elvtárssal, valamint a hadifogoly ügyek komisszárjával, Uljanov Ivan elvtárssal egyetértően megalakítottuk az OK(b)P Központi Bizottsága mellett működő magyar kommunista csoportot. Az alakulás iránt maga Lenin érdeklődött. A csoportnak négyen voltunk megalapítói. Én lettem az elnöke, Pór Ernő lett a titkára és pénztárosa, Szamuely Tibor hamarosan a katonai ügyek komisszárja lett, az azóta régen renegáttá lett Rudnyánszky Endre pedig a kiadóvállalat szervezésére kapott megbízást." (Kun Béla: *A magyar Tanácsköztársaságról*, Kossuth Kiadó, 1958. 541. oldal.)

3. VCSK: Vszerosszijszkaja Csrezvicsajnaja Komisszija v Borbe sz Kontrarevoljucijej i Szabotázsem = Oroszországi Rendkívüli Bizottság az Ellenforradalom és Szabotázs Elleni Harcra (Cseka). Szovjet-Oroszország államvédelmi szervezete. Lenin javaslatára hozták létre 1917. december 20-án. Élén Dzerzsinszkij állt. Később többször átszervezték. Döntő szerepe volt az ellenforradalmi szervezkedések felszámolásában és az ellenséges ügynökök leleplezésében. 1922-ben a Cseká-t megszüntették, és helyére az OGPU (Egyesült Állami Politikai Hatóság orosz rövidítése) került.

4. *Dzerzsinszkij, Feliksz Edmundovics* (1877–1926): a Bolsevik Párt és a szovjet állam kiváló személyisége. Forradalmi tevékenységét 1895-ben a litván szociáldemokrata szervezet tagjaként kezdte, majd Lengyelország és Litvánia Szociáldemokrata Pártjának egyik vezetője lett. Az 1905–1907-i orosz polgári demokratikus forradalom idején vezető szerepet játszott a lengyel munkásosztály harcában. 1906-tól az OSZDMP és Központi Bizottságának tagja. Forradalmi tevékenységéért többször letartóztatták, összesen 11 évet töltött a cári börtönökben és száműzetésben. Kiemelkedő szerepe volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésében és győzelmében. Tagja volt a felkelés vezetésére a párt által létesített központnak és a Pétervári Szovjet Forradalmi Katonai Bizottságnak. 1917 decemberében a VCSK (Cseka) vezetőjévé nevezték ki. Az ellenforradalmi kísérletek leverését irányította. E megbízatása mellett 1921-ben közlekedési népbiztossá, 1924-ben a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács elnökévé nevezték ki. Erőteljesen állást foglalt a Szovjetunió iparosítási programjának kidolgozása és megvalósítása mellett. Részt vett a trockisták elleni harcban.

5. A baloldali eszer-lázadás eseményeire emlékező szemtanúk (Garasin Rudolf, Gisztl Pál) leírásaiban akadnak eltérések és olyan különbségek is, amelyek olykor egymást egészítik ki. Az emlékezések – éppen mivel mindegyik szemtanú más-más részletre emlékezik világosabban – hasznos forrásai lehetnek az eszer-lázadás részletes és hiteles eseménytörténetének.

A Vörös Újság cikke a Szamuely-testvérek elleni merényletről

1. *Ohrana* (orosz): titkos politikai rendőrség a cári Oroszországban.

2. Szamuely Tibor 1919. január 5-én *Imperialista diktatúra vagy proletárdiktatúra* címmel tartott előadást a nyíregyházi színházban.

3. A Szamuely-testvérek elleni merényletet a Szamuely Tibor elleni terv csődbe jutása után határozták el és hajtották végre. Bencs László nyíregyházi polgármester

1919. évi jelentésében írja: „... Este 8 és fél 9 között a Belügyminisztérium távbeszélőn újra felhívott s kérdést intézett hozzám, hogy Szamuely Tibor nyíregyházi illetőségű-e, ki az édesatyja, milyenek életkörülményei? S a következő utasítást kaptam: Szamuelyt okvetlenül tegyék ártalmatlanná. Ez utasítás rendkívül szokatlan volta engem igen meglepett, s nyomban a beszélő nevét kérdeztem, ki a következőket mondotta: – Mellettem áll Nagy Vince miniszter, s a rendeletet leadó fél, Szilárd államtitkár. – Az utasítás homályos és szokatlan voltánál fogva a következő kérdést intéztem az államtitkárhoz: – Tehát elrendeli a miniszter úr Szamuely Tibor letartóztatását? – Ezen kérdésemre a következő választ kaptam: – Értsen meg a polgármester úr bennünket, a miniszter úr azt kívánja, hogy Szamuely Tibor ártalmatlanná tétessék, s helyezzen bennünket megmásíthatatlan tények elé. – Ezen félre nem magyarázható s imperatív kiadott rendelkezést az ottan tartózkodó kapitánnyal azonnal közöltem..." Szamuely még aznap elutazott Nyíregyházáról, ezért az ellene tervezett merénylet meghiúsult. Ekkor határozták el a merényletet Szamuely testvérei ellen.

4. *Szamuely György* (1899–1944): a KMP-nek megalakulásától tagja. A Tanácsköztársaság idején részt vett az ellenforradalmi mozgalmak leverésében. A proletárdiktatúra megdöntése után elítélték, 1921-ben a fogolycsere-akció során a Szovjetunióba került, ahol felelős pártfunkciókat töltött be.

5. *Szamuely Zoltán* (1896–1919): a magyar munkásmozgalom mártírja. A KMP-nek megalakulásától tagja. A Tanácsköztársaság idején részt vett az ellenforradalmi mozgalmak leverésében. 1919 augusztusában Siófokon ellenforradalmár tiszti különítményesek bestiálisan meggyilkolták.

6. *Szamuely László* (1897–1920): a magyar munkásmozgalom mártírja. A világháború idején orosz fogságba került. Az OK(b)P magyar csoportjának tagja. Részt vett a jaroszlavli eszer-lázadás leverésében. Hazatérése után a KMP tagja. A Tanácsköztársaság idején bátyjával, Szamuely Tiborral részt vett az ellenforradalmi erők elleni harcokban. A Tanácsköztársaság bukása után Magyarországon maradt, hogy részt vegyen a Kommunista Párt újjászervezésében. A Korvin Ottó kiszabadítását célzó akció során elfogták és kivégezték.

7. Mezey Kálmán a Nyírvidék 1919. január 8-i számában nyilatkozott a merényletről, s tanúsította, hogy egy Hódosy nevű zászlós kijelentette előtte: merényletet terveznek Szamuely László ellen. Mezey nyilatkozata szerint, amikor Hódosyt a merényletről le akarta beszélni, a zászlós azt felelte, hogy „parancs van rá". Hódosy zászlós azonos a Vörös Újságban Hodossa László néven emlegetett személlyel.

8. A Vörös Újság 1919. január 23-i száma részletesen beszámol Winter Sándor főhadnagy Szamuely Tibor, László, Zoltán és György ellen kiadott elfogatóparancsáról.

9. A merénylet után 11 nappal, 1919. január 15-én Szamuely Tibort Nánássy detektívfelügyelő Böhm Vilmos utasítására letartóztatta. A letartóztatásról a Népszava elégedett hangvételű rövid hírben számolt be. Bencs Kálmán ezzel kapcsolatban 1919. évi polgármesteri jelentésében a következőket írja: „Azt hittük, hogy a rémes gondolatoktól immár fölszabadultunk, s talán a bolsevizmus fővezére és szervezője biztos helyen ül..." A párt erélyes akciójára Szamuely Tibor kiszabadult a börtönből, a korabeli laptudósítások szerint január 22-én engedték szabadon. A börtönből egyenesen a központi titkársághoz Visegrádi utcai helységébe ment, ahol kooptálták a központi bizottságba, és rábízták a Vörös Újság szerkesztését.

Deschelák Rudolf: Visszaemlékezések

1. Lásd Fodor Oszkár: *Visszaemlékezéseim Szamuely Tiborra* című cikk 18. számú jegyzetét.

Havas András: Visszaemlékezések I.

1. A KMP vezetőinek bebörtönzése után a pártnyomda megfélemlített személyzete megtagadta a Vörös Újság kinyomását. Az új KM-nek a helyzete az első napokban nehéz volt. Lukács György szerint több tagja azt javasolta, hogy „egyelőre, míg a nyomás tart, a párt, mint olyan, ne működjék. Alakuljon át Marx-körré vagy valami hasonlóvá. De végül mégis győzött a harcra készek csoportja", amely ellenezte a pártmunka szüneteltetését hirdetők nézeteit. A harcra készek csoportjának vezetője Szamuely Tibor volt, akit a Fehérvári úti rokkantkórház kommunista lakói rejtegettek. Innen irányította a Vörös Újság munkáját. A Vörös Újság csak nyolc napig hiányzott a pesti utcáról.

2. Szamuely illegalitásba vonulásának részletesebb adatait Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán visszaemlékezéséből ismerjük: „A februári letartóztatások után, a második pártvezetőség Gosztonyi Máriát bízta meg Szamuely Tibor elhelyezésével. Pár napig rejtegette, majd Bolgár Elek megbízására érintkezésbe lépett Sisa Miklóssal és feleségével, hogy sürgősen keressenek illegális búvóhelyet egy fontos elvtársnak. Sisáné Arvale Júlia osztálytársnőm, egyik barátnőm, húgát, Lizát kérdezte meg, vállalja-e ezt a feladatot. Liza – tizenkilenc éves medika, segédorvos volt a hadigondozó kórházban – vállalta, és elhelyezte Tibort a kórházban: Doktor Havas András hajlandó volt őt befogadni a saját szobájába." (Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: *Emlékeim*, Zrínyi Katonai Kiadó. 1966. 54. oldal.)

3. Utalás a *Visszaemlékezések* első, kötetünkben nem szereplő részére, amelyben Szamuely oroszországi tevékenységével foglalkozik. Leírásai megerősítik a közvetlen tanúk emlékezéseit.

4. *Fiedler Rezső* (1884–1939): A munkásmozgalom harcosa, vasesztergályos. 1900-ban lépett be az SZDP-be, 1910-ben a párt aradi titkára lett. Az 1912-i sztrájkok után feketelistára került. 1914-től 1916-ig a fronton volt, majd a Lipták lőszergyárba vezényelték mint specialistát, ahol a gyár főbizalmijaként háborúellenes propagandát fejtett ki, előkészítette az 1918-i sztrájkokat, részt vett a KMP megszervezésében és az első Központi Bizottság tagja lett. A Tanácsköztársaság idején munkaügyi és népjóléleti népbiztoshelyettes, majd hadügyi népbiztos és a Kormányzótanács tagja. A Tanácsköztársaság megdöntése után Csehszlovákiába emigrált, kiutasítása után 1922-ben Franciaországba, 1927-ben Németországba költözött, 1928-ban pedig Moszkvába ment, ahol magas gazdasági beosztásokban dolgozott. 1934-ben a moszkvai gépipari főiskola igazgatójává nevezték ki. 1938-ban koholt vádak alapján bebörtönözték. A börtönben halt meg.

5. *Gosztonyi Mária* (1896–): festőművésznő, keramikus. Kernstok iskolájában tanult. 1918-ban csatlakozott a mozgalomhoz mint a Galilei-körhöz tartozó baloldali értelmiség egyik tevékeny tagja.

6. *Jozipovits Ida* (1896–): festőművésznő, keramikus. Kernstok iskolájában tanult. A Galilei-kör tevékeny tagja volt, 1919-ben csatlakozott a munkásmozgalomhoz.

7. Rögtönítélő Törvényszék, azonos a Forradalmi Bizottsággal, ennek elnökévé a

front mögötti területeken való rend biztosítása és az ellenforradalmi lázadások elfojtása végett nevezték ki Szamuely Tibort. A kinevezés szövege a következő: „A Forradalmi Kormányzótanács Szamuely Tibor népbiztost megbízza a tisztántúli Vörös Hadsereg mögött a rend és fegyelem fenntartásával és felhatalmazza őt: e célra, ha szükséges, a Forradalmi Törvényszék mellőzésével is bárminemű eszközt igénybe vehet. Budapest, 1919. április 21. A Forradalmi Kormányzótanács."

Becsey János: Levél Szamuely Tiborné Szilágyi Jolánnak

1. *Schön Gábor* (1897–1919): kommunista forradalmár. A Tanácsköztársaság kikiáltását közvetlenül megelőző hónapokban Korvin Ottóval és Szamuely Tiborral együtt vesz részt a hatalom megragadása érdekében végzett szervező munkában, a proletárdiktatúra alatt időnként a Rögtönítélő Törvényszék különvonatán teljesített szolgálatot, többnyire pedig Korvin Ottó munkatársaként vett részt az ellenforradalmi szervezkedések elleni harcban. A Központi Politikai Nyomozó Osztály tagja volt, a hadsereg II. csoportjának beosztottja. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, és 1919. december 19-én kivégezték. A Margit körúti fegyházból küldte a következő búcsúlevelet: „Kelt 1919. dec. 18. éjfél után 3 óra. Szeretett Kedves jó nagyanyám és kedves nagyapám és kedves testvérem. Tudatom, hogy ezen levelem az utolsó órámban írom maguknak, nem az úgynevezett siralomházból, hanem a vígak házából, mert nem mint rablógyilkos, hanem mint igaz forradalmár, és mint ilyennek nem szabad, hogy féljen a haláltól. Tehát én büszkén és bátran halok meg, de az eszme még megmarad és megmarad a kisöcsémnek is, mindezt majd meg fogja bosszulni, ezzel zárom levelem. 22 éves fiuk, Gábor. Éljen a proletárdiktatúra! Éljenek boldogul! Ezt a levelemet minden rokonomnak olvassák fel, ezt kívánom utoljára, hogy lássák meg azt, hogy az ő vérük milyen bátran hal meg az eszméért és a munkásság érdekéért." A Lenin-fiúk búcsúsoraikat az egyik, velük rokonszenvező börtönőr emlékkönyvébe írták, kivégzésük előtt.

2. *Korvin Ottó* (1894–1919): tisztviselő, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, vértanúja. Jómódú, felvilágosult, haladó szellemű szülők gyermeke. Társadalomtudományi tanulmányai során eljutott a marxizmushoz. Mint a fővárosi Fabank tisztviselője bekapcsolódott a Pénzintézeti Tisztviselők Országos Egyesülete baloldali csoportjának munkájába, eljárt Szabó Ervin előadásaira, 1917. május elsején részt vett a háború alatti első munkástüntetésen. Mint az antimilitarista mozgalom résztvevője, szervezte a galileistákat, majd a galileista vezetők 1918. januári letartóztatása után irányította az antimilitarista munkát, az SZDP reformista politikája elleni harcot. Részt vett az 1918. március 15-én kiadott *Mindenkihez* című röpirat elkészítésében és terjesztésében, a KMP megalapításában. A Központi Bizottság tagja lett. 1919. február 20-án letartóztatták. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Belügyi Népbiztosság politikai osztályának lett a vezetője, megszervezte a tanácsállam védelmi apparátusát, az ellenforradalmi szervezkedés elleni harcot. A január 24-i fővárosi ellenforradalmi puccs előtt felhívta Haubrich József hadügyi népbiztos figyelmét az ellenforradalmárok mozgolódására. A Tanácsok Országos Gyűlésén a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagjává választották. A proletárdiktatúra megdöntése után Budapesten maradt, hogy megszervezze az illegális kommunista pártot, de rövid időn belül elfogták. A Margit körúti fogházban heteken át kínozták. A bírósági tárgyaláson kommunistának vallotta magát, és büszkén han-

goztatta, hogy semmit sem bánt meg. Nyolc társával együtt halálra ítélték és kivégezték.

3. *Groó Géza* (?–1919): forradalmár matróz, Korvin Ottó munkatársa. A Tanácsköztársaság bukása után kivégezték.

4. *Papp Sándor* (1889–1919): forradalmár matróz, a Központi Politikai Nyomozó Osztály V. alosztályán Cserny József helyettese. 1919. december 19-én kivégezték.

A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a Vörös Hadsereg megszervezéséről, 1919. március 25.

1. A Népszavában március 25-én jelent meg. A hivatalos közlöny a Tanácsköztársaság március 30-i közlésének lábjegyzete jelzi: „utólagos közlés".

2. A Hadügyi Népbiztosság 1919. március 28-án kelt rendelete értelmében a karhatalmi kiküldetési pótdíj a helyőrségen kívül napi 10 korona.

3. 1919. március 26-án a Hadügyi Népbiztosság körrendeletet adott ki, amelyben szabályozta a hadseregnél működő politikai megbízottak jogait és kötelezettségeit: a nem proletár parancsnokok ellenőrzése; forradalmi felvilágosító munka a katonák között; toborzásoknál figyelmet fordítani a hadsereg proletár osztályjellegének megőrzésére; a forradalomra veszélyes egyének eltávolítása a hadseregből; ellenforradalmárok letartóztatása és átadása a Forradalmi Törvényszékeknek; a harctéren kérlelhetetlen szigorral való eljárás. (PI. Archívum. A. II. 2/188.)

4. A rendelet megjelenése előtt az országban már több helyen megindult a toborzás a Vörös Hadseregbe. Így a sajtódirektórium 25-én jelentette Nagyváradról, hogy 24-én, a toborzás első napján 1500 ember jelentkezett, míg az előző kormány felhívására (1919. március 21-e előtt) két hét alatt az eredmény mindössze 35 ember volt. (PI. Archívum, Sajtódirektórium 26. old.) Ugyancsak a 25-i jelentés közli, hogy „Veszprémben az első felhívásra 150 munkás lépett be a Vörös Hadseregbe, és a megyében 27 községben megalakították a Munkás- és Paraszt Tanácsot." (PI. Archívum, Sajtódirektórium, 30. old.)

5. *Szántó Béla* (1881–1951): magántisztviselő, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő alakja. Kezdetben részt vett a háborúellenes mozgalmakban. A KMP megalakulásakor a Központi Bizottság tagja és egyik titkára. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, részt vett a Vörös Hadsereg szervezésében. A Tanácsköztársaság megdöntése után a Kommunista Internacionáléban és a Szakszervezeti Internacionáléban dolgozik, majd Magyarországon végez illegális pártmunkát. Később a Szovjetunióba megy. A felszabadulás után a szövetkezeti mozgalom egyik vezetője, majd a Magyar Népköztársaság varsói követe.

Gondoskodás a rokkantakról, hadiözvegyekről és hadiárvákról

1. Szamuely 1919. április 19-i II. számú parancsát újabb intézkedések követték, amelyeket már nem irányíthatott személyesen, mivel általában a fronton tartózkodott. A Szamuely által megkezdett munka ennek ellenére nem állt meg, ezt tükrözi az illetmények szabályozásáról szóló híradás is. A rokkantügyi munka tevékeny résztvevője Szamuely megbízatására ekkoriban Havas András doktor volt.

Gábor Antal: Beszéd a Magyar Tudományos Akadémián a Magyar Tanácsköztársaság 40 éves évfordulója alkalmából, 1959

1. A Lenin-fiúk pontos számát és kilétét a fennmaradt dokumentumok, a korabeli sajtó utalásai, Szamuely Tiborné 1945 után végzett kutatásai, Gábor Antal és Berényi László szóbeli közlései alapján igyekeztünk megállapítani. A fehérterror alatt minden olyan forradalmárra, aki a proletárdiktatúra idején a Belügyi Népbiztosságnál dolgozott, ezt a kifejezést használták. A Frontmögötti Bizottságok, a Rögtönítélő Törvényszék, a Belügyi Népbiztossággal együttműködve, azzal egyenrangú, és attól független szervként végezte munkáját Szamuely Tibor irányításával. A Törvényszék különvonatán Szamuely helyettese Gerlay Géza szakaszparancsnok volt, őt pedig időnként Mann József helyettesítette. A nyomozási munkában részt vett Schön Gábor, Szamuely mellett katonai tanácsadóként Leiritz Árpád működött, a bíróság munkájában olykor részt vett Köves János és Braun Mór, a budapesti munkástanács tagjai. A különvonaton állandó szolgálatot teljesített: Babulka Engelbert, Berényi László, Dombrovszky, Gábor Antal, Gáspár József, Hefter Mihály, Huber Béla, Jablonszky Maxim, Jónás Gyula, Kámán József, Kerekes Árpád, Knechtl Gyula, Kovács Gyula, Kovács Lajos, Krajcsovics József, London Béla, Lőbl Mór, Lővinger Károly, Lukács László, Major József, Max Miksa, Oswald József, Pap Géza, Pálinkás István, Schönfeld József, Sturcz Károly, Szabó József. Eleinte a különvonaton szolgált Balogh Lajos és Farkas László is, őket azonban, mivel vétettek a fegyelem ellen, Szamuely kizárta az alakulat tagjainak sorából. Olykor előfordult, hogy Szamuely Korvintól, vagy Cserny József csoportjából is kikölcsönzött néhány katonát. Ily módon vett részt a harcokban, illetve a nyomozás munkájában Bartalos István, Bonyháti Tibor, Csomor Gábor, Csorba Péter, Dögei Imre, Groó Géza, Holtzmann Lipót, Kakas József, Kuszkó József, Löscher Márton, Miákovics Ferenc, Pergovácz Károly, Pervanger Mihály, Pintér, Simits, Steier Aladár, Steiger János, Verszk Vilmos. A harcokban időnként részt vett Szamuely László, 1919. június végén a Lenin-fiúk csoportjához csatlakozott Vlagyimir Uraszov orosz forradalmár is. Szamuely Tibor autóját Dékány István sofőr vezette. Nagyobb ellenforradalmi megmozdulások leverésekor a Lenin-fiúk együttműködtek a Vörös Hadsereg egységeivel, gyakran azonban saját maguk fojtották el az ellenforradalmi zavargásokat. Szamuely Tibor személyes irányításával. Az ellenforradalmak leverését, a Vörös Hadsereg egységeinek és a Lenin-fiúk alakulatainak egységes hadműveleteit Szamuely Tibor irányította. A Lenin-fiúk fölszerelése Berényi László szerint a következő volt: bőrnadrág, bőrkabát, bőr-lábszárvédő, tányérsapka, karabély, Steyer-pisztoly, szurony, stíl- és tojás kézigránát, szakaszonként egy db. 2,5-es tábori ágyú, két gépfegyver és lőszerkészlet.

2. Berényi László, Gábor Antal, Krajcsovics József, Pálinkás István egyeztetett leírásai szerint az érmen ezüst alapon égetett zománcból készült zöld babérlevélkoszorú volt, középen vörös színűre festett zománcból való, plasztikusan elhelyezett ötágú csillag, arany sarló-kalapáccsal.

3. Cserny József vallomása szerint a Lenin-fiúk elnevezést Csomor Gábor, a Szovjetház egyik őrparancsnoka használta először. Mások szerint ez az elnevezés Szamuely repülőútja után született, attól kezdve hívták így az alakulat tagjait.

4. A Tanácsköztársaság bukása után a budapesti törvényszék Surgoth-tanácsa irányította a legelső kommunista pereket. A Surgoth-tanács minden bírósági törvény sutbadobásával hozta meg ítéleteit, többnyire halálos ítéleteket. Például Korvin Ottót azzal az indoklással végeztette ki, hogy jelen volt egy ellenforradalmár kivégzésénél,

az, hogy Korvin a Belügyi Népbiztosság Politikai Osztályát vezette, a tárgyaláson szóba sem került. A Korvin ellen hozott terrortételeket a legmerevebb büntetőjogi felfogás sem indokolta, a Surgoth-tanácsot ez azonban nem érdekelte. A terrortételek nagy részét oly módon hozták, hogy elkerüljék a politikai per látszatát, és a Tanácsköztársaság harcosait mint közönséges gyilkosokat vagy rablókat ítéljék el.

Berényi László: Szamuely Tibor és csapata

1. Szamuely Tibor tiszántúli útjára 1919. április 21-e után került sor, miután kinevezték a Frontmögötti Bizottságok elnökévé. Püspökladányi, ceglédi tevékenysége arra az időre esik, amikor Stromfeld Aurél a folyamatos visszavonulást aktív védelmi hadműveletté igyekezett átalakítani.

2. *Cserny József* (1892–1919): cipészsegéd, a KMP aktív harcosa. A Tanácsköztársaság idején az ellenforradalmi mozgalmak elleni harcra alakított csoportok egyik vezetője. A Tanácsköztársaság után elfogták. A kínzások hatására megtört, a bírósági tárgyaláson társai ellen vallott. Kivégezték.

3. A kommunisták Szamuely Tibort kívánták kinevezterni hadsereg-főparancsnoknak. Berényi László szerint 1919. április 19-én ki is nevezték ideiglenes hadsereg-főparancsnoknak. Böhm *Két forradalom tüzében* című könyvében arról ír, hogy Kunfi bizalmas felszólítására vállalta csak a hadsereg-főparancsnoki tisztet, mert Kunfi szerint ellenkező esetben „Kun alkalmatlan emberre akarja bízni a hadsereg vezetését". (Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzében.* 240. oldal.) Egyes források, mint például Madzsar doktornak a Stromfeld *Készül az új háború* című könyvéhez írt életrajzi bevezetője vagy Szabó László Az Est című lap 1919. október 9-i számában írt cikke úgy említi, hogy a hadsereg-főparancsnoki állást Stromfeldnek is felajánlották. A szociáldemokraták mesterkedése mindkét tervet megakadályozta.

4. *Stromfeld Aurél* (1878–1927): a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, vezérkari tiszt. Végigharcolta az első világháborút. 1918 novemberében mint ezredes a Ludovika Akadémia parancsnoka. Az olasz és orosz fronton szerzett háborús élményei kiábrándították a monarchia rendszeréből: a munkásmozgalomban látta azt a szervezett erőt, amely ütőképes hadsereget állíthat fel, és kivezető utat nyithat a polgári demokratikus forradalom zűrzavarából. 1918-tól tagja az SZDP-nek, 1919 januárjától hadügyi államtitkár. A Tanácsköztársaság kikiáltása után mint a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke, irányítója a győzelmes Északi Hadjáratnak. A visszavonulással, akárcsak a kommunisták, ő sem értett egyet, ezért lemondott. A Tanácsköztársaság megdöntése után 3 évi börtönre ítélték. 1921-ben kiszabadult, raktárnoki állást vállalt, majd magántisztviselő lett. 1923-ban újból letartóztatták, fél év múlva szabadon bocsátották. 1923-tól kapcsolatban állt az illegális KMP-vel, az SZDP-n belüli ellenzék vezetője lett. 1925-től haláláig a KMP tagja volt, 1926-ban megszervezte az SZDP Rendező Gárdáját. A KMP megbízásából írt *Készül az új háború* című munkáját halála után Madzsar József adta ki (1928). A felszabadulás után kapta meg a vezérezredesi rangot (1945. május 1-én).

5. Stromfeld Aurél a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke lett. Kinevezési iratait a Tiszántúli Hadsereg Parancsnokság megalakulásakor kapta kézhez, két nappal azután, hogy Szamuely Tiborral együtt Budapestre indult, hogy átvegye a keleti front vezérkari főnöki beosztását. Stromfeldért a Hadügyi Népbiztosság április 20-án gépkocsit küldött. A Budapest felé tartó autót azonban baleset érte, és Stromfeldet

este a győri népgyűlésről és tárgyalásairól hazafelé tartó Szamuely vette fel kocsijába. Útközben tájékoztatta a katonai helyzetről. A tiszántúli útra ezután került sor.

6. *Tulipán vágány:* rakodó-vágány (ritkán használt, szakmai zsargonszó).

7. Szolnokot május 3-án foglalják vissza Szamuely vezetésével a Vörös Hadsereg Cegléden összpontosított alakulatai: az I. Vörös Ezred, a Tengerészdandár, a Bihari Vörös Zászlóalj, a III/32. üteg. A Vörös Újság, 1919. május 6-i beszámolója közli a hadsereg-főparancsnokság táviratát, mely szerint „a csapatok élén a fáradhatatlan Szamuely Tibor irányította a támadást". Szamuely tiszántúli útján fő célja tehát a visszavonulásban lévő, szervezetlen hadsereg újjászervezése volt. A visszaemlékezésben levő utalás, mely szerint veszteséget a harcokban nem szenvedtek, természetesen csak a Lenin-fiúk csoportjára, Szamuely közvetlen harcostársaira vonatkozik.

8. Berényi László szóbeli közlése szerint erre a beszédre azért került sor, mert négy vöröskatonát rabláson értek. A haditörvényszék halálra ítélte őket. Egyikük a kivégzés után életben maradt. Szamuely utasítására kórházba vitték kigyógyítani. „Hátha tisztességes ember lesz még belőle – mondta Szamuely. – Én később a börtönben találkoztam vele, valóban kommunista lett." (Berényi László visszaemlékezése.)

Gerley Géza: Életrajz

1. A KMP megalakulását több kisebb értekezlet előzte meg. A MMMVD 5. kötet, Szikra, 1956. még november 20-át jelöli meg a pártalapítás dátumaként. A legújabb kutatások november 24-ét tekintik a pártalakulás dátumának, ekkor jött létre Kelen Józsefék Városmajor utcai lakásán a megállapodás, a baloldali csoportok többségével. A november 24-i ülésen megválasztották a KMP Központi Bizottságát.

2. Szamuely Tibor, bár működési területe gyakran érintkezett a Belügyi Népbiztosság tevékenységének körével, nem volt belügyi népbiztos.

3. Valószínűleg 1919. április 21-én.

4. Téves adat. Szamuely utazásának pontos dátumát akkoriban katonai okokból nem közölték, érthető tehát, hogy a kortársi emlékezésekben olykor pontatlan időpontok szerepelnek.

5. Szamuely 36 érmet hozott magával repülőútjáról. A Gerley-féle adatnak több, egymástól távol élő Lenin-fiú visszaemlékezése is ellentmond.

Andrzej Doskocz: Visszaemlékezéseim

1. *Masaryk, Tomaš Garrigue* (1850–1937): cseh polgári politikus és filozófus. 1900-ban megalapította a Liberális-Polgári Néppártot, amely autonómiát követelt Csehország számára. Az I. világháború kitörése után emigrált. 1915-ben Párizsban létrehozta a Cseh Tanácsot (1916-tól Nemzeti Tanács), számos országban cseh bizottságokat és fegyveres alakulatokat szervezett. 1918-tól 1935-ig a Csehszlovák Köztársaság elnöke volt. Mint filozófus és szociológus a pozitivizmus híve, a marxizmus ellenfele volt.

2. *Beneš, Eduard* (1884–1948): Cseh államférfi, az első világháború alatt Masarykkal együtt az osztrákellenes cseh emigráció vezetője. 1918-tól 1935-ig a Csehszlovák Köztársaság külügyminisztere, a kisantant egyik megalapítója. 1935-től 38-ig köztársasági elnök. A nyugati segítségben reménykedve visszautasította a Szovjet-

uniónak a hitleri Németország agressziójával szemben felajánlott támogatását. A müncheni egyezmény megkötése után lemondott, és a II. világháború alatt ismét emigrációban élt. 1940-től a cseh emigráns kormány vezetője Londonban. 1946-ban újból köztársasági elnökké választották. Támogatta a szocialista átalakulás ellen irányuló reakciós kísérleteket, s a februári napok után 1948 júniusában lemondott.

Gábor Antal: Levél Szamuely Tiborné Szilágyi Jolánnak

1. A Lenin-fiúk, valamint a hozzá közel álló vöröskatonák Szamuely Tibort „Tibi elvtárs"-nak nevezték.
2. Szamuely Tibor 1919. március 21-én kötött házasságot Szilágyi Jolánnal.

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: Május 20.

1. *Asbóth Oszkár* (1891–): a helikopter magyar feltalálója. Gépe, amely 1928. szeptember 9-én emelkedett először a levegőbe, volt az első helikopter, amely valóban egy helyből, függőlegesen szállt fel.
2. *Leiritz Árpád* (1892–?): katona, forradalmár. A nagyváradi hadapródiskola elvégzése után a 8-as honvéd gyalogezredhez került. 1912-ben katonai tanárképző tanfolyamon vett részt. 1913 végén bekerült a Ludovika Akadémiába segédtanárnak. A Tanácsköztársaság fennállása alatt Szamuely Tibor mellett dolgozott katonai szakértőként. Részt vett a monitor-lázadás elleni harcban. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. A Margit-körúti gyűjtőfogházból a szegedi Csillagbörtönbe, majd a zalaegerszegi fogolytáborba került, innen szabadult 1923 őszén a békeszerződés egyik fogolykicserélési pontja alapján. Romániában, majd Franciaországban élt, tevékenyen részt vett a munkásmozgalomban.

Az Aviatika cikke Szamuely Tibor repülőútjáról

1. Szamuely gépe Vinnyica város és Zsmerinka község között ért földet. Ezért szerepel hol Vinnyica, hol Zsmerinka az utazásról szóló visszaemlékezésekben.
2. Szamuely repülőútjának pontos dátumát katonai okokból nem közölték sem induláskor, sem érkezéskor. Dobos adatai szerint május 18-án késő éjjel értek Kijevbe (Dobos felesége szintén május 17-ére teszi az indulás napját). A 17-i dátum téves, mivel május 17-én Szamuely még részt vett a Forradalmi Kormányzótanács késő délutáni ülésén, tehát legfeljebb 18-án reggel indulhatott. Rjabimin visszaemlékezése szerint Podvojszkij 21-én reggel azt közölte vele, hogy Szamuely aznap hajnalban érkezett meg. Mindaddig, amíg új dokumentumok nem kerülnek elő az utazás időpontjára vonatkozóan, az indulás dátumát csak körülbelüli biztonsággal lehet meghatározni. Eszerint Szamuely útjára május 18-a és május 20-a között kerülhetett sor.
3. *Fejér Imre:* repülő, sportújságíró, az Aviatika című folyóirat munkatársa.

Dobos Istvánné: Emlékeim néhai férjem, Dobos István életéből

1. Dobos Istvánt híres repülőútja miatt valóban meghurcolták a fehérterror idején, és bár lehetséges, hogy a börtönben bátran viselkedett, felesége visszaemlékezése mégis túloz, mivel már 1919-ben a Pesti Hírlapban Szamuely és a Tanácsköztársaság ellen tett hosszú nyilatkozatot, majd ezt a nyilatkozatot megismételte 1934-ben Az Est számára.

Leonyid Rjabimin: Szamuely Tibor – a forradalom lelkiismerete

1. *Podvojszkij, Nyikolaj Iljics* (1880–1948): a kommunista mozgalom kiemelkedő résztvevője, az SZKP tagja. Jelentős szerepet játszott a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésében és győzelemre juttatásában. Részt vett a Vörös Hadsereg megszervezésében, az intervenciós csapatok elleni harcokban. 1919-ben az Ukrán Szovjet Köztársaság hadügyi népbiztosa.

2. Lenin 1919. április 21-i táviratában a hadsereg-főparancsnokságot figyelmeztette a Magyarország irányába való előrenyomulás jelentőségére: „A Galícia és Bukovina egy részébe történő előrenyomulás a Tanács-Magyarországgal való kapcsolat miatt szükséges." (*Lenin Összes Művei*, 50. köt. 285. oldal, oroszul.)

3. Hevesi Gyula *Egy mérnök a forradalomban* című könyvében hasonlóképpen emlékszik vissza Szamuely Tibor véleményére: „A Központi Bizottság tagjai közül Szamuely Tibor volt az, aki a legvilágosabban látta előre a szociáldemokratákkal való megegyezés elkerülhetetlen következményeit. A megegyezés utáni második vagy harmadik napon találkoztam vele az Astoriában, ahol éppen együtt szálltunk be a liftbe. Útközben megkérdeztem tőle, nem gondolja-e, hogy a megegyezés alapján mégis megvalósítható a Kommunista Párt programja. – Ez a megegyezés – felelte – a Tanácsköztársaság veszte. Nem bízom ezekben az emberekben, még ha őszinték volnának is, akkor sem lennének képesek a kommunista program megvalósítására. – Tovább nem beszélgettem vele, mert kiszállt a liftből, én pedig egy emelettel feljebb mentem. (Hevesi Gyula: *Egy mérnök a forradalomban*, Európa Könyvkiadó. 1959, 228. oldal.)

Garasin Rudolf: Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra II.

1. *Petljura, Szimon Vasziljevics* (1877–1926): 1917-től 20-ig az ukrán nacionalista ellenforradalmak egyik vezetője. 1917–18-ban az ellenforradalmi Központi Rada vezetője. 1919 végén katonai szövetséget kötött Lengyelországgal és csapatai élén részt vett Lengyelországnak Szovjet-Oroszország elleni támadásában. A szovjet–lengyel békeszerződés után ő vezette az ukrajnai diverzánsok szervezkedését. 1926-ban Párizsban megölték.

2. *Mahno, Nyesztor Ivanovics* (1884–1934): ukrán anarchista ellenforradalmár. 1918–21 között főként kulákokból toborzott hadsereg élén harcolt Szovjet-Oroszország ellen. A Vörös Hadsereg 1921-ben csapatait felszámolta. Külföldre menekült.

3. Garasin Rudolf 1918. április 14-én ismerkedett meg Szamuelyvel.

4. Szamuely Tibor felhívása a magyar internacionalistákhoz, Vörös Újság (Kijev) 1919. május 31. A felhívás szövege június 2-i dátummal a kijevi Vörös Újság 1919. június 7-i számában ismételten megjelent. Szamuely 1919. május 21-én érkezett Ki-

jevbe, ahol megbeszélést folytatott a kijevi magyar kommunista csoport vezetőivel. A kijevi Vörös Újság 1919. május 24-i száma hírt ad Szamuely kijevi tartózkodásáról. *(Szamuely Tibor hadügyi népbiztos Kijevben.)* Zalka Máté *A bolygók visszatérnek* című regényében utal arra, hogy Szamuely Lenintől jövet újra tárgyalt a kijevi magyar kommunistákkal, és figyelmeztette őket az opportunista veszélyre. Egyébként a magyar internacionalisták szervezése a Tanácsköztársaság védelmére már márciusban felmerült, egyidőben Szamuely tervezett útjával. „Megtudtam egy magyar repülőtiszttől – jelenti április 1-én Bécsben Cnobloch –, hogy Szamuelynek a közeli napokban tervezett oroszországi útjának célja Magyarországra vezetni Podrolocsiszkából, ahová előőrseik már megérkeztek, a 70 000 Oroszországban Vörös Hadseregnek felállított magyar hadifoglyot."

Erős Miklós: Visszaemlékezések

1. *Kirov*, tkp. *Szergej Mironovics Kosztrikov* (1886–1934): a Szovjetunió Kommunista Pártjának egyik kiemelkedő vezetője. Az 1905–7-i polgári forradalom idején a tomszki munkások fegyveres harcát vezette. 1919-ben Asztrahany védelmét irányította, és részt vett Gyenyikin hadseregének szétzúzásában. 1912-től Azerbajdzsán Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára volt, 1923-ban az SZKP Központi Bizottságának tagja. 1925 után Leningrádban nagy szerepe volt a trockista, zinovjevista pártellenes csoport tevékenységének leküzdésében. 1926-tól a Leningrádi Területi Bizottság titkára, 1930-tól a Politikai Bizottság tagja, 1934-től a Párt Központi Bizottságának titkára volt. 1934. december 1-én Leningrádban trockista merénylet áldozata lett.

2. *Rudnyánszky Endre* (1884–?): újságíró, ügyvéd. Az I. világháború idején orosz hadifogságba kerül, 1918-ban belépett az OK(b)P magyar csoportjába. Később a csoport titkára és a KMP moszkvai képviselője. 1921-ben kizárták a Pártból, mert méltatlan lett a munkásmozgalomhoz.

3. Erős Miklóst 1918 júniusában Sztálin utasítására a Vörös Hadsereg egyik élelmezési csapatának vezetőjévé nevezték ki. A csapat száz emberből állt, körülbelül 80 lett és 20 magyar internacionalistából. A kozák ellenforradalmárok elleni harc során egy ízben nagy mennyiségű elrejtett gabonára akadt, jelentős kenyérszállítmányt küldött Moszkvába és Petrográdba.

Zalka Máté: A kárpáti sas

1. *Boncs-Brujevics, Vlagyimir Dmitrijevics* (1873–1955): az SZKP régi harcosa, irodalomtudós, történetíró és etnográfus. Már a XIX. század végén bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1917-ben a februári polgári demokratikus forradalom és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom aktív résztvevője. Az Októberi Forradalom után, mint a Népbiztosok Tanácsa ügyintézőségének vezetője, Lenin közvetlen munkatársa volt. 1930-ban megalapította és vezette az Állami Irodalmi Múzeumot. 1946-ban a Vallástörténeti Múzeum igazgatója lett.

2. *Frunze, Mihail Vasziljevics* (1885–1925): az orosz Kommunista Párt egyik kiváló vezetője, hadvezér és államférfi, a Vörös Hadsereg egyik szervezője. 1904-től az OSZDMP tagja. 1907-ben forradalmi tevékenységéért letartóztatták. A rendőrséggel szemben tanúsított fegyveres ellenállása miatt halálra ítélték, majd az ítéletet

kényszermunkára változtatták. 1915-ben megszökött a börtönből és 1916-ban a Párt megbízásából a nyugati front csapatainál propaganda munkát végzett. 1917 októberében részt vett a Kreml ostromában. A Párt Központi Bizottságának megbízásából 1918-ban és az azt követő években irányította a keleti, majd a turkesztáni déli front hadműveleteit, szétzúzta Kolcsak és Vrangel csapatait, 1920-ban irányította, mint az ukrajnai haderők parancsnoka, az ukrajnai ellenforradalmi erők megsemmisítését. 1921-től az SZKP Központi Bizottságának tagja, 1924-től a Politikai Iroda póttagja. Fontos hadtudományi műveket írt.

3. *Trockij, Lev Davidovics* tkp. *Bronstein* (1879–1940): politikus, a nemzetközi kommunista mozgalom elleni frakcióharc vezéralakja. Trockij ekkoriban azt javasolta, hogy a keleti hadseregeket át kell csoportosítani és Gyenyikin ellen bevetni. A Központi Bizottság elvetette a tervet, és utasítást adott a támadás folytatására. Trockij az utasítással nem értett egyet és lemondott. A Központi Bizottság nem fogadta el a lemondást, viszont arra kötelezte Trockijt, hogy a keleti front hadműveleteinek vezetésétől azonnal álljon félre.

A Vörös Újság 1919. június 24-i vezércikke

1. Hajdú Tibor *A magyarországi Tanácsköztársaság* című könyvében írja: „A Kormányzótanácsban és a Központi Intéző Bizottság június 25-i ülésén a kommunisták felléptek a lázadás résztvevőinek példás megbüntetéséért, továbbá az ellenforradalom elfojtásának az oroszországi Csekához hasonló központi szerv létrehozásáért Szamuely Tibor vezetésével . . .” (Hajdú Tibor: *A magyarországi Tanácsköztársaság*, 303. oldal, Kossuth Könyvkiadó, 1969.)

Kovács Gyula: Emlékeim Szamuely Tiborról

1. Szamuely Tibor március 21-én helyettes hadügyi népbiztos lett, később közoktatásügyi népbiztos, egyúttal a lakásügyek és rokkantügyek diktátora, ami egyben népjóléti népbiztosi megbízatást is jelentett.

2. Leiritz Árpád katonai szakértőként dolgozott Szamuely mellett.

3. 1919. június 4-én a Forradalmi Kormányzótanács az ellenforradalom megfékezésére hadműveleti területté nyilvánítja a Dunántúlt. Szamuely Tibor vezetésével június 21-én megkezdődött a lázadó bandák felgöngyölítése.

4. Rákosi Mátyás népbiztos pere során 1935. évi január 21-én tartott kihallgatáson dr. Szemák Jenő tanácselnök kérdéseket tett fel Rákosi Mátyásnak Szamuely Tibor Duna–Tisza közén való fellépéséről, megismételve az ellenforradalom Szamuely-ellenes rágalmait. A tanácselnök vádaskodását Rákosi visszautasította: „Szamuely mindent becsületesen, meggyőződésből hajtott végre, a magyar proletariátus megbízottja volt, és amit tett, az a magyar munkások és parasztok érdekeit szolgálta.” (*A Rákosi-per*, Szikra, 1950. 299. oldal.) Szamuely a kalocsai zendülést a Fehér Imre-féle vasasezred segítségével verte le. Az ezred parancsnoka ezután memorandumban vádolta meg a Lenin-fiúkat azokkal a gyilkosságokkal, amelyeket az ellenforradalmárok követtek el. A Belügyi Népbiztosság Korvin Ottó személyes irányításával kivizsgálta az ügyet, és a vasasezred rágalmazó parancsnokát letartóztatták. A Belügyi Népbiztosság Politikai Osztálya Rónai Zoltán szociáldemokrata népbiztoshelyetteshez, Szamuely ellenfeléhez tartozott, aki természetesen nem tájékoz-

tatta a közvéleményt erről az ügyről. A fehérterror idején továbbra is megőrizték a „vérengzések"-ről szóló koholmányokat, pedig Fehér Imre ezredes a Lenin-fiúk pere idején megismételte egykori vallomását, mondván, hogy politikai indítékokból cselekedett így a Tanácsköztársaság alatt, és amikor vallomását a Lenin-fiúkat rágalmazó vésztörvényszék elutasította, öngyilkos lett. A Horthy-bíróság tehát a rágalmakat a valódi tények ismeretében ismételte meg változtatás nélkül a Rákosi-per idején.

Berényi László: A proletárdiktatúra harcai

1. Az 1919. június 24-i Pest megyei és dunántúli ellenforradalmról van szó.
2. A Vörös Újság 1919. június 27-i cikke szerint az ellenforradalmi vezetőségnek sikerült megugrania. Berényi László visszaemlékezése bizonyára e vonatkozásban is új adalékkal szolgál a helytörténeti kutatás számára; valószínűleg a vezetőségnek csak egy része menekült el.
3. A Vörös Újság 1919. június 27-i cikke szerint Dunapataj előtt ütórás tűzharc alakult ki. Berényi László dunapataji visszaemlékezését ki kell egészíteni azzal, amiről a harcok másik résztvevője, Kovács Gyula említést is tesz: ezekben a harcokban részt vett az I. Budapesti Vörösezred, Fehér Imre parancsnoksága alatt.
4. Berényi László öt-tízezer főről tesz említést a hozzávetőleges megállapítások szerint. A Vörös Újság 1919. június 7-i cikke szerint a dunapataji harcokban 300 ellenforradalmár esett el. Az ellenforradalmi szervezkedés valóban komoly tömegeket tévesztett meg, szerencsére azonban csak átmenetileg. Az 5–10 000 fős adat nyilván nemcsak a fegyveres ellenállókat, hanem a fellázított parasztttömegeket is figyelembe veszi.
5. Kovács Gyula súlyos sebesülése ellenére életben maradt.
6. *Kellner Sándor* (1887–1919): nyomdász, a magyar munkásmozgalom vértanúja. A világháborúban orosz fogságba kerül, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után részt vesz a hadifoglyok forradalmi bizottságainak munkájában, a Vörös Gárda szervezésében. 1918 végén tér haza Magyarországra. A KMP alapító tagja. A Tanácsköztársaság idején Sopron megye kormányzótanácsi biztosa. A Tanácsköztársaság megdöntése után az ellenforradalmárok meggyilkolták.
7. Berényi László, szóbeli közléseivel kiegészítve a Duna–Tisza közi ellenforradalmak történetéről szóló írását, elmondotta, hogy Szamuely Tibor igen nagy súlyt helyezett az ellenforradalmak katonai leverésekor az ellenfél ideológiájának szétzúzására is. Például Kalocsán összehívatta a kalocsai papságot és a kalocsai Bíróság tanácstermében másfél, kétórás vitát rendezett velük, rámutatott arra, hogy a papság mennyire nem teljesítette kulturális iskoláztatási kötelezettségeit a Tanácsköztársaság előtt, és felelősségre vonta őket az ellenforradalomban játszott szerepükért. A közel kétórás tárgyaláson Berényi László személyesen részt vett. Korabeli dokumentum erről a tárgyalásról egyelőre nem került elő.

A Vörös Újság beszámolója a pestmegyei ellenforradalom leveréséről

1. *Csapó:* helyesen *Csupó Imre.*
2. Teljes nevén *Farkas Lajos.* Eredetileg csepeli munkás volt.
3. *Fehér Imre* (?–1919): katonatiszt, az 1919. január 7-i Festetich-féle puccski-

sérlet vezéralakja. A Tanácsköztársaság alatt az I. budapesti lövészezred parancsnoka. Támogatta az ellenforradalmi kísérleteket. 1919-ben öngyilkos lett.

4. *Mann József:* lásd *A „Lenin-fiúk"* című írás 8. számú jegyzetét.

Havas András: Visszaemlékezések II.

1. A röjtöki Berg-kastélyról van szó.

2. Téves adat. Szamuelyt utolsó útján Dékány István sofőr, Kovács Lajos és Jablonszky Maxim kísérték. Kovács Lajost 1919. december 29-én kivégezték, a perben szereplő Jablonszky Maxim ítéletéről a korabeli sajtó nem tudósít. Később Jablonszkyt szabadon engedték.

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: A „Lenin-fiúk"

1. *Kuszkó József* (1889–?): forradalmár munkás, Korvin Ottó munkatársa. 1907-ben Kassán dolgozott szervezett munkásként, utána Budapestre került, ahol vas- és fémipari esti tanfolyamra járt. Budapestről vonult be katonának, és 1918-ban tért vissza a fővárosba. A Tanácsköztársaság alatt a Belügyi Népbiztosságon dolgozott. 1919. augusztus 2-a után kalandos úton hagyja el az országot, Romániába menekül.

2. Berényi László szerint Kuszkó József nem teljesített állandó szolgálatot a különvonaton. Szamuely csoportját olykor Korvintól kapott emberekkel egészítette ki, Kuszkó is ezek közé tartozott.

3. *Kovács Lajos* (?–1919): forradalmár munkás, Lenin-fiú. Mérleglakatosnak készült, a háborúban a haditengerészetnél szolgált, repülőgép-elhárítóként. 1918-ban tért haza a frontról. A Tanácsköztársaság alatt Szamuely Tibor személyi kísérője lett, utolsó útján is egyik kísérője volt. A Tanácsköztársaság bukása után kivégezték.

4. *Kerekes Árpád:* lásd *A függelék szerzői* című részben.

5. *Bali Mihály:* állami ítéletvégrehajtó.

6. *Váry Albert:* államügyész, 1908-ban budapesti Királyi Ügyésszé nevezik ki. 1917-ben főügyészhelyettes, majd 1918-ban a budapesti Királyi Ügyészség vezetője. A Tanácsköztársaság leverése után az ő irányítása alatt folytatták a hírhedt kommunistaellenes gyorsított bírósági eljárásokat. 1919. szeptemberében királyi főügyész, majd 1921-ben koronaügyész helyettes.

7. *Gerley Géza:* lásd *A függelék szerzői* című részben.

8. *Mann József:* forradalmár, a Rögtönítélő Törvényszék különvonatának egyik parancsnoka. Az életben maradt Lenin-fiúk visszaemlékezései szerint politikailag igen képzett vezető volt. 1919. augusztus 2-a után sikerült elhagynia az országot, később a Szovjetunióba került.

9. *Krajcsovics József:* forradalmár, Lenin-fiú. Már hadifogolyként részt vett az Októberi Forradalom harcaiban, hazaérkezése után pedig a magyar kommunista mozgalomban. A Tanácsköztársaság fennállása alatt Szamuely Tibor munkatársa volt. A proletárdiktatúra bukása után sikerült megmenekülnie a fehérterror bosszújától. Később Csehszlovákiába került.

10. *Pálinkás István:* forradalmár, Lenin-fiú, Szamuely Tibor különítményének tagja. A Tanácsköztársaság bukása után hat és fél évi börtönbüntetésre ítélték.

11. *Köves János* (?–1919): a budapesti Munkástanács tagja, Szamuely Tibor

Rögtönítélő Törvényszékénél dolgozott bírói minőségben. A kalocsai ellenforradalom leverése után Braun Mórral együtt több parancsot adott ki. Siófokon meggyilkolták.

12. *Ostenburg-Moravek Gyula:* katonatiszt, a fehérterror egyik hírhedt tiszti különítményének parancsnoka, a siófoki vérengzések egyik irányítója. A második királypuccs alkalmával csatlakozott Károly királyhoz, aki ezredessé nevezte ki. A puccs leverése után letartóztatták, de hamarosan amnesztiában részesült.

13. *Gábor Antal:* lásd *A függelék szerzői* című részben.

14. Ez az adat Pálinkás Istvántól származik. Berényi László szerint nem került rá sor, például saját jelvényét ő maga ásta el, kiszabadulása után azonban már nem találta meg. A híres jelvényekből egyetlenegy sem került elő.

A Kommunista Internacionálé a Magyar Tanácsköztársaság megdöntéséről

1. A III. Internacionálé alapító kongresszusa, amelyen 35 kommunista párt, kommunista csoport és baloldali szocialista szervezet küldöttei jelentek meg különböző európai, amerikai és ázsiai országokból, 1919. március 2-tól 4-ig ülésezett Moszkvában. A kongresszus meghallgatta Lenin téziseit a polgári demokráciáról és a proletárdiktatúráról, amelyek a proletárdiktatúráért és a szovjet hatalom védelméért folytatott küzdelemben jelölték meg a III. Internacionálé fő feladatát, ami feltételezte az opportunizmussal és a centrizmussal való teljes szakítást.

2. *Peidl Gyula* (1873–1943): jobboldali szociáldemokrata vezető. Nyomdász, 1900–22 között – rövid megszakításokkal – a nyomdászszakszervezet vezetője, 1909–19-ben a SZDP vezetőségének tagja, 1919 elején a Berinkey-kormányban munkaügyi és népjóléti miniszter volt. Ellenezte a Tanácsköztársaság kikiáltását. Mikor ez megtörtént, lemondott pártvezetőségi tisztségéről, s ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki. A tanácskormány lemondása után a tőkés rendszert helyreállító szakszervezeti kormány miniszterelnöke volt. 1921 végétől az Általános Fogyasztási Szövetkezet elnökeként, 1922-től 31-ig országgyűlési képviselőként működött.

3. *Noske, Gustav* (1868–1946): német jobboldali szociáldemokrata vezető. 1919–20-ban mint hadügyminiszternek jelentős szerepe volt a munkásosztály forradalmi megmozdulásai, közöttük az 1919. januári berlini felkelés leverésében, amely a kommunista párt két vezetőjének, R. Luxemburgnak és K. Liebknechtnek meggyilkolásához vezetett. Amint maga mondta, a forradalom idején a „véreb" szerepét töltötte be. A fasiszta diktatúra éveiben állami nyugdíjat kapott.

4. *Kautsky, Karl* (1854–1938): a német szociáldemokrácia és a II. Internacionálé ismert vezetője és teoretikusa. 1877-től vett részt a német szociáldemokrata mozgalomban, az 1891-i erfurti program egyik kidolgozója volt, egyes tételeinek reformizmusa miatt Marx és Engels többször is bírálták. E. Bernsteinnel szemben a marxizmus képviselőjeként lépett fel. A XIX. század végén és a XX. század elején több marxista igényű munkát írt (*Marx gazdasági tanai,* 1887; *A szocializmus előfutárai,* 1895; *Bernstein és a szociáldemokrata program,* 1899; *Agrárkérdés,* 1899; *A kereszténység eredete,* 1908.), bár már ezekben a művekben is fellelhetőek későbbi opportunizmusának csírái. Az 1900-as évektől kezdve a centrizmus egyik fő képviselője lett. Az első világháború kitörésekor megszavazta a hadihiteleket, csatlakozott a Független Szociáldemokrata Párthoz. Az Októberi Forradalom után a proletárforradalom nyílt ellenségeként lépett fel, tagadta a proletárdiktatúra szükségességét. Az imperializmus fejlődési perspektívájának az ultraimperializmust jelölte meg, mint

a kapitalizmus újabb fázisát, amelyben a monopóliumok világméretekben egyesülnek, véget ér egymás közötti harcuk, ezzel megszűnnek a háborúk, s így végső soron a kapitalizmus békésen belenő a szocializmusba. Lenin élesen bírálta opportunizmusát és renegátságát.

5. Utalás a II. Internacionáléra, amely 1919 februárjában Bernben kongresszust tartott.

6. *Branting, Karl Hjalmar* (1860–1925): svéd jobboldali szociáldemokrata politikus, a II. Internacionálé egyik vezető személyisége. 1889-ben a svéd szociáldemokrata párt egyik alapítója, majd vezetője, a párt lapjának (Socialdemokraten) szerkesztője. 1897–1925-ig a parlament tagja. 1917-től 18-ig pénzügyminiszter, 1920-ban, 1921-től 23-ig és 1924–25-ig miniszterelnök.

7. *Thomas, James Henry* (1874–1949): angol jobboldali munkáspárti politikus. A vasutasszakszervezet főtitkára, több ízben gyarmatügyi miniszter, illetve a dominiumok minisztere. A Labour Party 1931-ben kizárta soraiból.

A Győri Hírlap 1919. augusztus 15-i híradása

1. A rendőri jelentések részletesen beszámolnak Szamuely tetemének azonosításáról. Anton E. Zischa a Die Umschau filmrovatában azt állítja, hogy a boncolásról filmet készített. (Az Est, 1933. február 12.) Gregorius Frigyes savanyúkúti határrendészeti főfelügyelő jelentése szerint ugyan szó volt Szamuely fejének levágásáról, azonban nem került rá sor. Az eredeti sírból kiásott tetemet az ő vezetésével újra eltemették, ezúttal jeltelen sírba. Gregorius ennek a jeltelen sírnak pontos helyét és térképvázlatát is megadja. Eszerint „a sírhely Savanyúkútról kiindulva a pecsenyédi útból, az erdő alatt jobbfelé elágazó siklósdi mezei útnak első éles kanyarulatánál van, Siklósd felé haladva az úttól balfelől, a kanyarulatnál elterülő cserjés domboldal kezdődő sűrű akácosában, mintegy 15 lépésnyire a domboldaltól." (PI. Archívum, 638. F. 1.) A felszabadulás után megpróbálták felkutatni Szamuely sírját. A kezdeti sikertelenségek után a kutatás abbamaradt.

Egon Erwin Kisch: Szamuely Tibor átmegy a határon

1. Egon Erwin Kisch a cikket nem pontos adatok, hanem az emigránsok gyakran egymásnak ellentmondó elbeszélése alapján írta meg, így esik szó az írásban Szamuely vonatutazásáról, amely a valóságban nem történt meg. Szamuely autón utazott az országhatárig, onnan gyalog ment tovább. A népbiztosokat szállító különvonat védelmét a Lenin-fiúk biztosították.

2. Egon Erwin Kisch Szamuely öngyilkosságát a hivatalos rendőri beszámolók alapján írta le. A korabeli dokumentumok ellentmondásosak, hiteles adatok feltehetően a bécsi rendőrségi archívumban találhatók Szamuely halálának körülményeire vonatkozóan.

Adorján Emil 98
Adorján János 776, 796
Ady Endre 212, 267, 653, 654, 786, 790, 793, 814, 838, 875, 877, 879
Aerenthal-Lexa Alajos 168, 812
Ágoston Péter 91, 92, 520, 521, 536, 796
Aiszóposz 799
Akeba rabbi 352
Alapi Béla 280, 282, 826
Alba Nevis (*Unger* Ilona) 91, 796
Albrecht főhadnagy 358
Ali budai pasa 838
Almásy Pál 805
Ambrus Balázs, lásd *Ambrus* Sándor
Ambrus Sándor 523, 855
Ananias 195, 816
Anastasius érsek 160, 808
Andersen, Hans Christian 384, 837
Andor György 307
II. András 281, 826, 829
Andrássy Aladár 180
Andrássy Gyula 430, 635, 840
Andréka Károly *(Andrejka)* 529, 857
Antonov-Ovszejenko, Vlagyimir Alekszejevics 864
Ányos Pál 829
Apponyi Albert 162, 243, 430, 431, 524, 808
Aquaviva Kolos (Claudio) 242, 822
Aranyossi Pál 653, 775, 875
Arius 882
Arvale Blüh Erzsébet 678
Arvale Blüh Júlia (*Sisa* Miklósné) 883
Asbóth Oszkár 719, 777, 889
Astricus püspök 159, 807
Auffenberg, Moritz 403, 837
Averescu, Alexandru 786
Babits Mihály 837, 879
Babulka Engelbert 886
Bacsányi János 875
Bacsics Máté 618
Bagó Lázár 121
Bagó szakaszvezető 379
Bajza József 799
Bakács Tamás 187, 230, 815
Bakarczik József 105
Balázs Mór 801
Bali Mihály 765, 894
Balla Jenő 831
Balog Imre 342, 346, 347, 368
Balogh György 112, 128
Balogh Károly 64
Balogh Lajos 886
Bamberger Mihály 187
Bánffy Dezső 827
Bánhidy Ilona 71, 792
Baranov hadnagy 712
Barbusse, Henry 775
Bárczy István 133, 799
Bari Ágost 656, 659, 877
Barkóczy Sándor 227, 241, 243, 246, 248, 820
Barocaldi 836
Bársony István 785
Bartalos István 886
Bartha Albert 516, 534, 852
Bartha Béla 47, 48, 62
Bartók Béla 792, 821
Baschitz Salamon 187
Batári szakaszvezető 371
Batthyány Ervin 848
Batthyány Tivadar 506, 534, 850
Batthyányi Helena 180
Bauer-Bajor Lajos 77, 794, 795
Bavin katonai szakértő 728
Bebel, August Ferdinand 856

Beckx, Pierre Jean 241, 822
Beczner főhadnagy 386
Becsey János 682, 686, 775
Becsky Andor 835, 837
Beethoven, Ludwig van 801, 824
Beketov Mátyás 381, 836
IV. Béla 281, 817, 827
Bencs László 881, 882
Benczur Gyula 531, 857
Bendel József 119
XV. Benedek 802
Beneš, Eduard 711, 888
Beniczkyné, Bajza Lenke 131, 799
Benini, Rodolfo 288
Berchtold, Leopold 162, 506, 851
Berényi László 695, 696, 698, 749, 776, 886, 887, 888, 893, 894, 895
Berger Ármin 31
Berinkey Dénes 531, 532, 796, 845, 851, 855, 857
Berkes Ferenc 778
Berkovics René 91
Berman, Jakob 861
Bernáth István 219, 819
Bernstein, Eduard 895
Bernstein, Henry 251, 823
Berthold lovag 807
Berzeviczy fiumei lakos 103
Bethlen István 430, 819, 820, 830, 841
Bettelheim Ernő 854, 855
Beziák Ferenc 307
Bezsilla Nándor 533, 858
Bialogurszky detektív 233
Biermann István 649, 874
Bilcz Henrik 109
Biró Dezső 530, 857
Biró Lajos 814
Biró Mihály 782
Blanqui, Louis Auguste 876
Blasevick Vilmos 118
Blasich Mario 122, 123
Blázsik Ferenc 827, 833
Bleilőb Mária Bernáda 158
Bloudek repülőgép-kostruktőr 720
Boda Dezső 131, 232, 283, 284, 285, 799
Boda termelési biztos 719, 720
Bodó László 40
Bokányi Dezső 851, 861, 874
Bolgár Elek 883
Bolgár Ignác 873
Boncs-Brujevics, Vlagyimir Dmitrijevics 738, 739, 891
VIII. Bonifác 262, 825, 826
Bonnaz Sándor 153, 806
Bonyhádi Tibor 886
Bornemissza Tibor 306
Bors főhadnagy 757
Bors százados 757
Borsos Árpád 682
Bózváry Magda 88, 89
Böhm Vilmos 485, 528, 542, 550, 676, 686, 696, 701, 715, 845
Bösz, Karl 720
Bränström, Elsa 389, 391, 399, 415, 837
Branting, Karl Hjalmar 771, 896
Brătianu, Ion 843
Braun Mór 886
Brelich Ferenc 104, 797
Bresztovszky Ernő 664, 879
Bródy Sándor 263, 660, 814, 878
Brunner József 634, 872
Brüll Ármin 177
Buchinger Manó 526, 530, 532, 856, 857
Budaházy Kálmán 68, 791
Bugyonnij, Szemjon Mihajlovics 873
Bunyitay Vince 137, 138, 801
Burian István 422, 839
Butean János 308
Butocsich József 120
Buza Barna 506, 851
Buza Béla 854
Büchler József 873

Cacich Péter 121
Casals, Pablo 69, 792
Catapranus 187, 815
Cavron Márk 121
Cernakrak György 120
Chaplin, Charlie 878
Chevalier, Maurice 788
Ciglich János 121
Clemenceau, Georges Benjamin 603, 770, 839, 866
Clerk, George Russel 851
Cnobloch, Hans 891
Copetti Antal 119
Corbett, Cecily Dean 96, 97, 796
Coroch, Giovanni 123
Costé, J. 794

Czabán Samu 873
Czernin, Ottokar 422, 838
Czigány Dezső 656, 877
Cziráky Antal 520, 852, 853
Czóbel Ernő 551, 861

Csákányovszky Károly 871
Csanády Jenő 57, 270, 271, 272, 273
Csapó, lásd *Csupó* Imre
Csavai Ferenc 202
Csavai Herbord 202
Csekonics András 180
Csenókai László 120
Cserei Dezső 794
Csernoch János 142, 143, 144, 145, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 166, 181, 228, 292, 293, 305, 802
Csernov, Viktor Mihajlovics 605, 866
Cserny József 698, 885, 886, 887
Csernyák Imre 851
Cserődy János 187
Csicserin, Georgij Vasziljevics 861
Csillag László 489
Csizmadia Sándor 879
Csokonai Vitéz Mihály 794
Csomor Gábor 886
Csorba Péter 886
Csordás János 27
Csöngei Sándor 869
Csupó Imre 757, 893

Daniló herceg 95
Dante, Alighieri 837
Danton, Georges Jacques 394, 837
Darányi Ignác 219, 819
Dárius 219, 441
Darwin, Charles Robert 181, 262, 813
Dávid katona 356
Davidovics altiszt 369
Deák Ferenc 805
Dedek Lajos 165
Deics VCsK csoportvezető 736
Dékány István 751, 761, 886, 894
Dénes Sándor 92
Dér Miksa 346
Deschelák Rudolf 677, 776, 878, 883
Deseppi József, lásd *Izetter* József
Dési Géza 103
Desraismess, Aline Lovette 232, 233, 283, 284
Detrich Tibor 68, 791
Dési Zoltán 802
Dienes zászlós 346, 351, 355, 358, 360, 364, 368, 369
Dienes László 873
Dietz Károly 528, 856
Diogenész 364, 875
Dobos István 607, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 732, 776, 777, 889, 890
Dobos Istvánné 725, 777, 890
Dobozy Kálmán 32
Dombrovszky Lenin-fiú 886
Donodov 398
Doskocz, Andrzej 708, 777, 888
Dosztovics, az orlovi vasutas konferencia titkára 741
Dovcsák Antal 641, 872
Dózsa György 816
Dögei Imre 696, 886
Draskovich János 180
Dráveczky főhadnagy 89
Drégely József 684, 685
Dreyfus, Alfred 876
Duczynska Ilona 489, 848
Dudlich András 832
Dungyerszky-család 157
Dutka Ákos 818
Dvorák katona 355
Dzerzsinszkij, Feliksz Edmundovics 671, 736, 737, 767, 881

Ebenholz, a moszkvai Hadifogoly Bizottság elnöke 662, 663, 878
Ebert, Friedrich 526, 527, 856
Egan Lajos 116, 117
Egely Alajos 59
Ehrlich G. Gusztáv 133, 134, 149
Eisler Fanny 794
Ekstein Fülöp 217
Elkán Gyula 139, 802
II. Endre 304
Engels, Friedrich 498, 499, 862, 876, 895
Eötvös Károly 149, 805
Erasmus, Desiderius Rotterdamus 816
Erdélyi Miklós 98, 796

Erdélyi Mór 640, 872
Erdős Renée 91, 795
Erdősi Károly 165, 263, 306, 826
Ernszt Károly 805
Ernszt Sándor 165, 306, 830
Erős Miklós 736, 777, 891
Ertsey Péter 131, 799
Eszterházy Albert 180
Eszterházy Ferenc 180
Eszterházy György 180
Eszterházy Miklós 180
Eszterházy Miklós Móric 803, 810
Eszterházy Móric 431, 841
Eszterházy Pál 180
Eszterházy Sándor 800
Ézsöl József 618

Fábián zászlós 386
Fábián Márk 120
Fait Mihály 579
Farkas István 633, 641, 873
Farkas Lajos 757, 893
Farkas László 886
Farkas Pál 184, 814
Farkasházy Zsigmond 36
Fedák Sári 75, 793
Fehér Dezső 53, 54, 55, 56, 57, 790
Fehér Imre 757, 892, 893
Fejér Imre 726, 889
Fejérváry Géza 147, 802, 804
Fényes László 524, 528, 815, 855
Fényes Samu 654, 659, 875
Fenyő Miksa 778
I. Ferdinánd 465, 806, 816, 843
Ferenc Ferdinánd 837, 842
I. Ferenc József 148, 163, 330, 454, 795, 804, 808, 829, 842
Ferenczy Károly 877
Festetich Pál 534
Festetich Tasziló 180
Festetics Sándor 522, 523, 524, 525, 534, 853
Fésüs György 102, 103, 107, 108, 112, 113, 124, 127, 797, 798
Fetser Antal 36, 138, 177, 307, 812
Fiedler Rezső 551, 678, 861, 862, 883
Fikkert Ferenc 685, 686
Filipás Lőrinc 793
Filipás Lőrincné 73, 793
Filipov orosz katona 861
Fischer Ágoston 165
Fischer Henrik 165
Fodor József 814
Fodor Oszkár 656, 778, 817, 875, 876, 877
Fogarassy Mihály 811
Forgách János 272
Fourier, Pierre 810
Fraknói Vilmos 815, 832
France, Anatole 775
Franchet d'Esperey, Louis Felix 849, 851
Frangepán Ferenc 187, 816
Frank József 118
Frankovich Imre 102, 108, 112, 113
Franyó Zoltán 787
Fráter Barnabás 27
Fráter György *(Martinuzzi)* 829
Fraund, Harry 232, 233
Freifeld cipész 38
Freystädtler Antal 179, 180, 812
Freystädtler Flóra 179, 180, 183, 812
Freystädtler Helena 179, 180
Freystädtler Jenő 179, 180, 812
Friedrich István 799, 805, 830, 845, 858
Frunze, Mihail Vasziljevics 739, 891
Fuma László 308

Gaál Mózes 249, 823
Gábel Jakab 98, 796
Gábor Antal 694, 715, 766, 778, 886, 888, 895
Gábor Károly 871
Gábor Mózes 861
Gaich György 118
Gajda, Rudolf (tkp. *Heidl,* Radula) 843
Gaje György 121
Gál önkéntes 674
Galántai József 838
Garami Ernő 509, 655, 660, 676, 851
Garasin Rudolf 669, 733, 779, 867, 881, 890
Garbai Sándor 483, 485, 531, 689, 845, 862, 872
Gárdonyi Géza 814
Gáspár illatszerkereskedő 381, 836
Gáspár József 886
Gellért Oszkár 778
Gémes János 390
Gencsi Samu 215

I. Gergely 825
VII. Gergely 262, 825
XIII. Gergely 241, 246
Gergely József 165, 306, 830
Gerley Géza 701, 705, 716, 766, 779, 886, 888, 894
Germán Miklós 308
Gerő szűcsmester 802
Gerő Ármin 7, 47, 48, 49, 50, 58, 59, 60, 265, 269, 787, 789
Géza fejedelem 808
Giesswein Sándor 306, 830
Gille, Philippe 794
Gisztl Pál 662, 780, 881
Glattfelder Gyula 250, 820, 823
Goga, Octavian 26, 786
Goldis László 26, 786
Golubovics, Vszevolod Alekszandrovics 609, 615, 867
Gompers, Samuel 486, 847
Goremikin, Ivan Logionovics 383, 836
Gosztonyi Mária 678, 883
Göndör Ferenc 863, 865
Gráczer Lajos 49, 50, 58, 60, 61, 789
Gramantik Ágost 165
Gregorius Frigyes 896
Greiner Jenő 656, 659, 877
Grigorjev, N. A. 609, 614, 867
Grindböck István 61
Groener, Wilhelm 849
Groó Géza 683, 885
Grossich, Ruggero 122
Gruber Éliás 119
Grubics Mihály 119
Grünhut Richárd 105
Guesde, Jules 655, 876
Guyau, Jean Marie 257, 823

Gyárfás Márton 104, 797
Gyenis Ede 49, 789
Gyenyikin, Anton Ivanovics 647, 739, 868, 873
II. György 464, 836
György Ernő 91
Gyulay Pál 819
Gyurgyich Márton 118

Habsburg Ottó 453, 812, 842
Hadas Sándor 821
Hadházy Kálmán 41, 42
Hadik János 505, 507, 850
Haeckel, Ernst 181, 813
Hajdú Gyula 871
Hajdú Tibor 853, 854, 856, 861, 865, 892
Hajduska Emil 333
Halévy, Ludovic 794
Hamburger Jenő 487, 488, 847
Hamer szakaszvezető 369
Hartvik püspök 807
Hatvany Lajos 851
Haubrich József 862, 871, 884
Hauptmann, Gerhard 795
Havas András 678, 721, 746, 760, 761, 762, 780, 883, 885
Haynald-nővérek 153
Hazai Samu 649, 874
Hefter Mihály 886
Hegedűs Nándor 790
Heiszler katona 349, 350
Heltai Jenő 660, 878
Heltay Ferenc 134, 141, 801
Henderson, Arthur 486, 847
Herczeg Ferenc 184, 185, 813, 814
Herseh hadifogoly 408, 409
Hevesi Gyula 554, 861, 863, 890
Hindenburg, Paul von 464, 490, 492, 849
Hitler, Adolf 849
Hlatky Endre 39, 790
Hlatky-Schlichter Lajos 310, 311, 830
Hlinka, Andrej 828
Hock János 227, 228, 306, 507, 530, 532, 820
Hodorovics orosz pilóta 724
Hodossa László, lásd *Hódosy* László
Hódosy László 674, 882
Hoensbroech, Paul 257, 823
Hofman pilóta 732
Hoffmann Károly 306
Hoffmann, Max von 468, 843, 844
Hoffmann M. Mihály 149
Hohenburger Antal 649
Holitscher közjegyző 233
Hollós, lásd *Hollóssy* József
Hollóssy József 621, 870
Hollósy Simon 877
Holtzmann Lipót 886
Hornig Károly 180, 181, 203, 204, 207, 813

Horthy Miklós 5, 685, 694, 696, 748, 765, 766, 767, 780, 800, 802, 814, 820, 822, 837, 842, 851, 855, 858, 893
Horváth Géza 58, 59, 61
Horváth Jenő 134, 801
Horváth József 189
Horváth Ödönné, lásd *Rhédey* Johanna
Hoszpotzky Alajos 147, 804
Hoványi Géza 76, 77
Hoyos Miksa 180
Huber Béla 886
Hugo, Victor 775
Hunyadi Imre 180
Huszár Károly 147, 799, 805
Hüvös Iván 133, 134, 139, 149, 800
Hüvös József 134, 139, 149, 801
Hüvös László 134, 139, 149, 801

Illés Béla 776
Imre király 826
Imrik S. Zoltán 307
III. Innocent 263, 826
I. István 150, 160, 179, 180, 199, 201, 261, 262, 263, 264, 306, 327, 331, 332, 381, 807, 808, 822
Ivanov zászlóaljparancsnok 712
Izetter József 104, 797
Izsóf Alajos 165, 306, 830

Jablonszky, Maxim 761, 886, 894
Jakula főhadnagy 757
Jancsik Ferenc 662, 671, 672, 673, 767, 879
Jánossy Gyula 43
Jardes Máté, lásd *Gyárfás* Márton
Járossy Dezső 259, 824
Járvay hadnagy 386
Jászi Oszkár 424, 840
Jaurès, Jean 655, 876
Jausz Lajos 345, 348, 350, 358, 359, 364, 367, 371, 372
Jellinek Ferenc 791
Jellinek Géza 791
Jellinek Henrik 148, 805
Jendrasik Ernő 76, 794
Jeremiás János 49, 58
Jeutsch Mór 217
Jócsák Kálmán 860
Jókai Mór 263
Jónás Gyula 886
Joó Vera 344
Jozipovits Ida 678, 883
II. József 304, 312, 320, 817, 829
József Attila 875
József főherceg 153, 505, 850
Jugyenyics, Nyikolaj Nyikolajevics 648, 874
Juhász Gyula 654, 787, 875
Juhász Imre 118
Juhász Nagy Sándor, 857, 858, 859
Julianus barát 327, 817
Juriga Nándor 293, 828
Justh Gyula 268, 287, 820, 827, 840, 841, 850
Jusztusz, Vlagyimir Bogdanovics 710
Jünker Pál 149

Kablukov, Kiril Vasziljevics 711
Kahler őrnagy 386
Kahn, Albert E. 844
Kakas József 886
Kállay Miklós 842
Kámán József 886
Kant, Immanuel 257, 258, 823
Kapisztrán János 163, 809
Karácsonyi János 307
Karinthy Frigyes 792
I. Károly 842
III. Károly 153
IV. Károly 453, 454, 455, 465, 466, 483, 490, 530, 635, 643, 786, 802, 817, 820, 838, 839, 840, 841, 842, 865
V. Károly 816
Károlyi József 520, 522, 852
Károlyi Mihály 424, 506, 509, 522, 523, 531, 534, 537, 603, 605, 656, 661, 820, 828, 839
Károlyi Sándor 818
Kasics Péter 134, 139, 147, 801
Kassák Lajos 814
Kaszás Márton 158
Kautsky, Karl 771, 895
Kelen József 489, 848
Kellner Sándor 754, 871, 893
Kemény Ignác 39, 48, 49, 58, 60
Kemper Péter 123
Kenéz-Kunländer Ede 98, 796
Kenessey ezredes 685

Kenessey Béla 308
Kerekes Árpád 695, 715, 750, 751, 752, 764, 768, 781, 886, 894
Kerekes Sándor 42
Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics 608, 867
Kernach Ilona 794
Kerneta Xavér 118
Kernstok Károly 782, 883
Kertész Ferenc István 524, 533, 858
Khuen-Héderváry Károly 162, 786, 808
Kimpán János 41
Király százados 748
Kirov, Szergej Mironovics 736, 891
Kisch, Egon Erwin 773, 781, 896
Kiss János 823
Kiss József 795
Kleiner Lajos 306
Klemens Péter 68, 791
Klement Lajos 794
Knechtl Gyula 699, 700, 754, 886
Knezovics István 119
Kóburg Ferdinánd 490, 849
Kohl Medárd 160
Kolcsak, Alekszandr Vasziljevics 607, 612, 613, 614, 645, 647, 739, 867
Kollányi Ferenc 166
Komját Aladár 783
Kondor Ernő 54, 61, 788, 789
Konstantin görög király 380, 836
Konstantinovics zászlós 369
Kopkin pilótamegfigyelő 732
Korda Andor 25
Kornyilov, Lavr Georgijevics 612, 868
Korvin Ottó 682, 683, 685, 765, 775, 787, 848, 882, 884
Kósa Lajos 17, 785
Kósa Miklós 656, 877
Kosarev 409
Kościusko, Tadeusz 341, 342, 833
Kossuth Ferenc 431, 820, 827, 841
Kossuth Lajos 26, 505, 795, 800, 841
Kovács-család 157
Kovács Gyula – Lenin-fiú 695, 746, 754, 782, 886, 892, 893
Kovács Gyula – képviselő 799
Kovács főhadnagy 674
Kovács Lajos 307, 716, 751, 762, 764, 894
Kozarov 398
Könyves Kálmán 281, 807
Kövér Lajos 695
Kövess Emil 524, 855
Köves János 766, 886, 894
Krajcsovics József 695, 766, 767, 886, 894
Kramer, J. 177
Krasznov, Pjotr Nyikolajevics 608, 612, 647, 867
Krausz Simon 133, 134, 139, 149, 506, 800
Krúdy Gyula 656, 814
Krupp, Friedrich Alfred 221, 223, 820
Krüger Aladár 98, 137, 138, 796, 801
Kui, Almade 103
Kukanic János 325
Kun Béla 631, 641, 646, 662, 663, 665, 669, 671, 699, 709, 712, 713, 738, 739, 740, 762, 790, 853, 861, 862, 865, 867, 871, 874, 875, 879, 880, 881
Kunfi Zsigmond 483, 485, 500, 501, 502, 709, 712, 713, 845
Kuruczz János 794
Kuszkó József 764, 886, 894

Ladányi Ármin 123
Lafargue, Paul 876
Lajkó János 618
I. Lajos 806
II. Lajos 816
XIII. Lajos 789
Lajta Andor 656, 877
Lajta Béla 148, 805
Lajta Henrik 148
Lajtos százados 634, 871
Lakatos Géza 820
Lakatos Imre 675, 676
Lakatos László 75, 793
Landler Jenő 487, 705, 706, 847
Lányi József 307
Lamarck, Jean-Baptista Antoine de 262, 825
II. László 150
Latinovich-család 157
Lauffer Lipót 121

Lázár Aurél 98, 796
Leander, lásd *Adorján* Emil
Leban Giovannina 122, 123
Lebovitz Farkas 879
Lechner Ödön 805, 829
Ledochowska grófnő 238, 240
Leiritz Árpád 721, 746, 766, 886, 889
Lengyel Gyula 874
Lengyel Menyhért 72, 73, 792
Lengyel önkéntes 674
Lenin, Vlagyimir Iljics 5, 610, 647, 650, 660, 662, 685, 686, 694, 698, 701, 706, 707, 711, 730, 731, 733, 734, 736, 737, 738, 739, 740, 749, 750, 753, 754, 761, 762, 764, 765, 767, 776, 777, 778, 781, 782, 843, 864, 866, 867, 868, 869, 874, 881, 884, 886, 888, 890, 891, 892, 894, 896
XIII. Leo 258, 819, 823
Liebknecht, Karl 5, 486, 518, 519, 526, 846
Liebknecht, Wilhelm 846
Lipsitz Ernő 668, 880
Liptai Ervin 862
Liszt Ferenc 328, 824
London Béla 886
Lopussny Gyula 307
Lovassy 272
Lovászy Márton 533, 534, 858
Loyola Ignác 293, 808, 828
Löbl Mór 886
Löscher Márton 886
Lővinger Károly 886
Lucaciu, Vasile 25, 786
Ludányi Tamás 815
Ludendorff, Erich 490, 492
Lukachich Géza 523, 525, 855
Lukácsiu László, lásd *Lucaciu,* Vasile
Lukács András 119
Lukács Gizi 71, 792
Lukács György 862, 883
Lukács László 304, 403, 802, 829
Lukács László – Lenin-fiú 886
Lukács Pál, lásd *Zalka* Máté
Lukácsi Mihály 618
Luther, Martin 831
Lutzenbauer földbirtokos 685
Luxemburg, Rosa 5, 486, 518, 846
Macassy Antal 355, 356, 364, 369, 833, 835
Madách Imre 251
Madarász József 80, 795
Madarász László 795
Mados állatorvos 271
Madzsar József 887
Magyar Miklós 133
Mahno, Nyesztor Ivanovics 733, 867, 890
Majláth Gusztáv Károly 143, 193, 194, 196, 198, 249, 804
Major József 886
Malcsiner Emil 657, 878
Maleskovics János 20
Mandl Arnold 667, 880
Mangra Vazul 25, 26, 785
Mann József 751, 757, 766, 894
Mannlicher, F. 834
Mantovinovich Péter 119
Marat, Jean-Paul 745
Marci főpincér 39
Marchis Romulus 308
Margalits vizsgálóbíró 233
Mária Antoinette 75
Mária királyné 230, 816
Mária Terézia 178, 199, 230, 304, 312, 831
Mariatic Sándor 105
Marijaszin, Lev 739, 740
Markó János 132
Markó Sándor 131
Markovics, V. *(Marković)* 664
Markovics Károly 35
Márkus Emília 794
Márkus József 134, 800
Márkus Pál 668, 738, 880
Marosán György 327
Marschalkó Tamás 170
V. Márton 817
Mártonffy Marcell 91
Marx, Karl 215, 432, 537, 538, 539, 862, 876, 895
Masaryk, Tomaš Garrigue 711, 888
Matus András 120
Mátyás király 875
Maura Glior 118
Maugham, William Somerset 794
Max Miksa 886

Mayer 134
Medvigy Gábor 55
Mehring, Franz 847
Meidinger, H. 133, 800
Mendeal Demeter 308
Mente László 308
Mester János 293, 294
Meszlényi 528
Mezey Kálmán 675, 882
Miákovics Ferenc 886
Mikes János 199, 292, 817
II. Miklós 383, 387, 403, 645, 737, 836, 837
Miklós Andor 842
Miklós Jenő 656
Miklósy István 214, 215, 216, 217, 220
Miletich Tamás 118
Millerand, Alexandre-Étienne 876
Milner, Alfred 469, 844
Mindszenty József 655, 875
Misich János 121
Miskolczy Ferenc 136, 177, 790, 812
Mittan Károly 118
Modesztov népbiztossági ügyvezető 729
Molnár Antal 166
Molnár Dániel 793
Molnár Ernő 92, 869
Molnár Ferenc 146, 147, 149, 263, 778, 804
Molnár Kálmán 656, 657, 659, 660, 877
Monesteriotti Ödön 108, 109
Mommer Gyula 685
Móricz Zsigmond 660, 794, 878
Moskovits Farkas 818
Muna, Alois 852
Murányi ügyvéd 535, 800, 859
Musina Rezső 120
Mussolini, Benito 837, 838
Mutzhard 205

Nadányi Károly 36
Nádasdy Tamás 180
Nagy Aladár 797
Nagy Bálint 793
Nagy Béla 870
Nagy Dezső 103, 107, 108, 111, 113
Nagy Endre 660, 878
Nagy Endre dr. 540, 860
Nagy Károly 19
Nagy Lajos pap 166
Nagy Lajos író 656, 877
Nagy Miklós 20, 21
Nagy Pál 865
Nagy Vince 520, 521, 524, 528, 529, 533, 535, 536, 539, 587, 852
Nagy Zoltán 797
Nákó Sándor 102, 103, 104, 107, 108, 127, 797
Nánássy László 882
Németh Gyula 307
Neubauer Ferenc 535, 859
Neuberger Frigyes 540
Neumann József 871
Neuschloss Marcell 115
Neuschloss Ödön 115
Niczky Ferenc 201, 202
Niczky János 201, 202
Nielsen, Asta 223, 820
Nógrádi (Niedermann) Gyula 790
Nortina gróf 105
Noske, Gustav 770, 771, 895
Novák László 345

Nyéky-család 157
Nyikolajevics, Nyikolaj nagyherceg 394, 837
Nyisztor György 634, 872

Ochiacich Ferenc 118
Offenbach, Jacques 794
Oláh Miklós 187, 809, 816
Olasz Anna 118
Oltean János 308
Opre János 871
Oravecz mérnök 718
Ordert önkéntes 674
Orlischek József 118
Ormos Erzsébet 762
Ostenburg-Moravek Gyula 766, 895
Osváth Jenő 35
Oswald József 886

Öhm alezredes 674
Örley Péter 36
Österreicher ezredparancsnok 712
Özséb érsek 829

IV. Pál 263, 826
Palad József 118
Pálinkás István 695, 766, 886, 894, 895
Pálffy János 321
Pallavicini Ede 180
Páll György 528, 529, 856
Pallós Ignác 185, 814
Pálmay Ilka 75, 76, 77, 793
Palotai Ödön, lásd *Palotai* Rezső
Palotai Rezső 147, 805
Pancsera István 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 124, 127, 128, 797, 798
Pap Antal 325
Pap Géza 886
Papes Krunoslav 117
Papp Dániel 19, 20, 21
Papp János 26
Papp Sándor 683, 885
Papp Zoltán 76
Papp Zoltánné 77
Pártos zászlós 359
Pártos dr., lásd *Pártos* Zoltán
Pártos Zoltán 681
Pashlanchich János 121
Pásztor Ede 55
Pásztor Mihály 656, 877
Pausz Ferenc 417
Pável Mihály 178
Pavich Xavér 118
Pavlik rendőrfelügyelő 131, 799
Pázmány Péter 804, 809
Peidl Gyula 770, 796, 845, 851, 856, 895
Pekár Gyula 403, 837
Pelletier, Marie 810
Pergovácz Károly 886
Perhaita János 308
Perti Emánuel 158
Pervanger Mihály 886
Péterfi János 390
Petkovich Szaniszló 121
Petljura, Szimon Vasziljevics 647, 733, 842, 867, 890
Pető Sándor 133, 800
Petőfi Sándor 263, 786, 837
Petrovan György 308
Petrovics György 524, 855
Petrovics Stefi 89
Peyer Károly 853, 873
Pflanzer-Baltin Károly 370, 835
Pillepich János 121
Pintér, a Belügyi Népbiztosság tagja 886
Pintér Pál 869
X. Pius 305, 309
XI. Pius 817
Planquette, Robert 802
Podvojszkij, Nyikolaj Iljics 728, 729, 730, 731, 733, 734, 735, 779, 782, 889, 890
Pogány József 524, 525, 542, 550, 551, 689, 853, 854, 855
Pogány Móric 302, 829, 833
Poincaré, Raymond 464
Poiret, Paul 66, 67, 791
Polónyi Géza 139, 141, 147, 148, 802, 804
Pongrácz Jenő 49, 50, 55, 789
Popescu Gergely 308
Popocsics Kálmán 120
Popper Ákos 38, 787
Pór Ernő 662, 664, 879, 881
Potiorek, Oskar 403, 837
Preyer Hugó 139, 802
Pribogyko matróz 730
Prohászka Ottokár 143, 262, 520, 523, 803, 852
Prok önkéntes 674, 675, 676
Prokrusztész 258
Prométheusz 842
Puccini, Giacomo 801
Puschbacher Tamás 118

Rabinovics József 873
Ráday Endre 76
Radla, lásd *Anastasius*
Radnich Márk 121
Radó Ernő 871
Radó Samu 185, 814
Radu Demeter 175, 177, 178, 812
Raffay János 675
Rákóczi Ferenc 26, 140, 166
Rákosi Endre 831
Rákosi Jenő 72, 792
Rákosi Mátyás 861, 892, 893
Rakovszky Béla 227, 820
Rakovszky István 227, 820
Rakovszky Iván 227, 820
Renaudel, Paul 526, 856

Rédl-család 157
Rennenkampf, Pavel Karlovics 394
Renner, Karl 603, 866
Révay Simon 166
Révész Mihály 821
Rhédey Johanna 31, 32
Rimanóczy 78, 91
Rimmler Károly 98, 796
Ripka Ferenc 134, 139, 801
Mme Ritz 185, 186, 814
Rjabikov komisszár h. 732
Rjabimin, Leonyid Szergejevics 728, 782, 889, 890
Róbert pármai herceg 153
Robespierre, Maximilien-François-Marie-Isidor de 394, 837
Rogyionov, Vlagyimir 861
Róka tisztiszolga 363
Róka József 719
Rokszin Mitru 42
Rónai Zoltán 621, 632, 633, 640, 641, 642, 862, 870
Rosich Márton 120
Rotschild 39
Róth kapitány 369
Rothermere, Harold Sidney 806
Rott Nándor 307
Rózsa Kálmán 264, 306, 830
Rödiger Ernő 107, 108
Röszler káplár 346, 353, 355, 358, 371
Rudas László 870, 874
Rudics Lajos 682
Rudnyánszky-család 157
Rudnyánszky Endre 736, 891
Rudnyánszky József 328, 333, 832
Rupp Zsigmond 134, 801
Ruzszkij, Nyikolaj Vlagyimirovics 394, 837
Ryhliczky Kázmér 794, 795
Ryhliczky Zoltán 794, 795

Sagad Péter 117
Saint-Juste, Louis-Antoine-Léon 745
Sallai Imre 848
Samassa József 187, 815
Sámson 505
III. Sándor 836
Sándor János 299, 828
Sándor Pál 133, 139, 148, 149, 800
San Marco hercegnő 153
Sas Ede 53, 54, 790
Sayers, Michael 844
Schefcsik György 703
Scheidemann, Philipp 464, 486, 846
Schemmel Károly 869
Schmiedeberg főhadnagy 369
Schneff József (Jenő) 487, 488, 847
Schön Gábor 682, 683, 884
Schönfeld József 886
Schreiber főkapitány h. 529
Schuster Gábor 38, 39, 40
Schuster Gáborné 38
Schvoy Lajos 166
Scitovszky János 809, 822
Sélley Barnabás 110
Sembat, Marcel 655, 876
Sennyei Pál 821
Serdóz Lajos 119
Serényiné 528
Shakespeare, William 251
Shaw, Bernard 185, 186, 251
Sienai Bernát 809
Simits, a Belügyi Népbiztosság munkatársa 886
Singer Sándor 184, 186, 813, 814
Singer Vilmos 162
Sipeki Balázs Lajos 132
Sipos Bálint 73, 80, 793
Sipos Orbán 80, 795
Siposs Antal 166
Širovy, Jan 843
Sisa Miklós 883
Skoda 221, 223, 820
Skrupi Albert 107, 797
Smojer Fábián 119
Smolja Luca 118
Sobr Miksa 44
Sólem orosz hadifogoly 489
Solymosi Eszter 819
Somló Dezső 579
Somogyi Jolán 7
Somsich Adolf 180
Somsich Viktor 180
Soós Pap József 618
Spaun, Herman 798
Spehár Jakab 118
Spett Gyula 307
Spitzer László 187

Spolarits György 649
Springer kadét 364
Springer Ferenc 134, 801
Steier Aladár 886
Steiger János 886
Steiger Pál 869
Steiner István 347, 354
Stibor püspök 187, 815
Stolcz Henrik 99
Stoll főhadnagy 386, 413
Storek János 117
Strasser Sándor 162
Stromfeld Aurél 701, 765, 887
Struppi Albert, lásd *Skrupi* Albert
Sturcz Károly 695, 750, 751, 886
Subotich Spilidon 120
Sugár detektív 233
Sugár Tivadar 489, 848
Sulyok Dezső 852
Suppán Károly 51, 52
Surgoth Gyula 696, 886

Szabados Sándor 862
Szablyics Modesto 107, 108
Szabó kormányzótanácsi biztos 637
Szabó Ervin 7, 830, 848, 863, 880, 884
Szabó Gyula 674, 675, 676
Szabó József 886
Szabó László 887
Szabó Miklós 680
Szabóky Jenő 757
Szálasi Ferenc 850, 854
Szamosi Armand 656, 831, 877
Szamosi Ármin 122, 123
Szamueli Lajos 875
Szamueli Lajosné, *Farkas* Czilli 875
Szamuely György 674, 675, 854, 882
Szamuely László 664, 674, 675, 854, 880, 882
Szamuely Tibor 5, 6, 7, 8, 9, 11, 57, 129, 226, 335, 341, 348, 349, 358, 366, 374, 395, 406, 419, 513, 550, 551, 555, 556, 557, 559, 562, 563, 564, 565, 568, 569, 570, 575, 576, 577, 578, 580, 581, 583, 593, 597, 601, 602, 612, 617, 632, 633, 636, 640, 641, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 677, 678, 679, 680, 682, 683, 684, 685, 686, 689, 690, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 725, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 756, 757, 758, 760, 761, 762, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 771, 772, 773, 774, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 785, 787, 788, 789, 790, 799, 802, 803, 804, 815, 818, 820, 821, 824, 827, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 842, 847, 854, 855, 856, 857, 858, 861, 862, 863, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 877, 878, 879, 880, 881, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 896
Szamuely Tiborné *Szilágyi* Jolán 7, 9, 678, 682, 715, 716, 717, 718, 746, 760, 761, 782, 862, 883, 886, 888, 894
Szamuely Zoltán 674, 675, 854, 882
Szánthó Sándor 390
Szántó Béla 689, 861, 862, 865, 885
Szapáry Pál 184, 185, 186, 813
Szapolyai János 816
Szász Ilona 45, 46, 788
Szatin, az orlovi vasutas konferencia elnöke 741
Széchenyi Aladár 535, 859
Széchenyi András 180
Széchenyi Géza 180
Széchenyi Jenő 307
Széchenyi István 180, 185
Széchenyi Miklós 137, 143, 168, 169, 170, 175, 176, 804
Széchenyi Viktor 180, 520, 852
Széchényi Ferenc 7
Székely Béla 864
Székely József 831, 832
Székely Vlagyimir 831
Szemák Jenő 892
Szende Pál 506, 850
Szendi János 853
Szent Ágoston 313, 323, 831
Szent Alajos *(Gonzagai)* 165, 811, 821
Szent Anna 229
Szent Antal 91, 297

Szent Benedek *(Nursiai)* 200, 216, 313, 318, 331, 806, 808
Szent Domokos 200, 230, 817
Szent Dorottya 201
Szent Erzsébet *(Magyarországi)* 164, 229, 230, 236, 323, 810
Szent Ferenc *(Assisi)* 165, 188, 200, 230, 807
Szent Ferenc *(Kapisztráni)* 323
Szent Ferenc János *(Regiszi)* 237
Szent Flórián 229
Szent Fülöp *(Benitius)* 809
Szent Hermina 230
Szent Imre 166, 231, 250, 823
Szent István, lásd I. István
Szent Jakab *(Silisai)* 331
Szent János 163, 182, 229, 806, 813
Szent Katalin 229
Szent Klára 807
Szent László 39, 164, 307
Szent Margit 164, 230, 817
Szent Mihály 201
Szent Norbert 152
Szent Orsolya 197, 333, 810
Szent Pál 829
Szent Péter 229
Szent Rókus 230
Szent Tamás *(Aquinói)* 258, 259, 817, 824
Szent Terézia 230
Szent Vince *(Paulai)* 188, 200, 236, 807, 810
Szentgály főhadnagy 853
Szentkirályi Béla 232, 233, 283, 284, 285, 319, 821
Szepesházy Imre 131, 132, 799
Szepessy László 263, 826
Szepessy Szokol Józsefné, lásd *Wildburg* Szilvia
Sziládky Ernő 98, 796
Szilárd Rezső 882
Szilassy-fivérek 533, 858
Szili János 199, 817
Szily János, lásd *Szili* János
Szirb Péter 87
Sziszter Antal 120
Szkoropadszkij, Pavel Petrovics 842, 844
Szmrecsányi Lajos 187, 815
Szmrecsányi Pál 812
Szölgyémi kongregáció-kormányzó 332
Sztálin, Joszif Visszarionovics 777, 867, 891
Szterényi József 431, 484, 487, 841
Szulejmán szultán 816
Szverdlov, Jakov Mihajlovics 881

Tabéry Géza 789
Tadich Péter 120
Talaat Mehmet 494, 495, 850
Tausz Jakab 217
Telegdy József 57
Teleszky János 221, 224, 299, 819
Terbe Lajos 835
Terni Ágoston 104, 105, 106, 109, 112, 113
Thierry Alajos 128
Thomas, James Henry 771, 896
Tidinák szakaszvezető 337
Tiller 531
Tinódi Lantos Sebestyén 410, 838
Tiron István 120
Tisza István 25, 26, 27, 29, 35, 36, 37, 56, 57, 136, 168, 177, 265, 266, 267, 269, 273, 277, 278, 279, 380, 422, 424, 430, 431, 487, 529, 533, 785
Tisza Kálmán 785, 839
Tóbi József 533, 534, 858
Tódor János 118
Tógyer útkaparó 136
Toma István 166, 306, 830
Tomanek, František 293, 828
Tomcsányi Lajos 822
Tomjevich György 119
Tomljanovics János 119
Tomsich János 119
Tóth István 871
Török Bálint 838
Tőry Emil 302, 829
Trepov, Dmitrij Fjodorovics 422, 839
Trockij, Lev Davidovics 739, 742, 843, 892
Trsztyánszky László 328
Túri Béla 166, 306, 829
Tyra András 341, 346, 347, 348, 349, 354, 355, 358, 360, 366, 369, 371

Újfalussy Sándor 270
Újházy Ede 77, 78, 79, 794
Ujj István 166
II. Ulászló 166, 281, 806, 816, 827

Uljanov, Ivan 881
II. Umberto 838
Unger Ilona, lásd *Alba Nevis*
Uraszov, Vlagyimir Alekszandrovics 886
Urmánczy Nándor 150, 805

Vadnay István 386, 402
Vadnay őrnagy, lásd *Vadnay* István
Vágó Béla 7, 555, 556, 557, 559, 562, 563, 564, 565, 568, 569, 570, 575, 576, 577, 578, 620, 861, 863
Vaillant, Edouard Marie 655, 876
Vajda-Voievot 786
Vajdics Béla, lásd *Wajdits* Béla
Vandervelde, Emile 486, 847
Vándor Zoltán, lásd *Rónai* Zoltán
Vántus Károly 879
Várady Ödön 38, 98, 787
Varga Dezső 875
Varga Jenő 861, 864
Varjú János 120
Váry Albert 765, 894
Vas Béla 121
Vass Árpád 43
Vaszary Kolos 143, 145, 156, 160, 803
Vattay József 98, 796
Vay Péter 166, 326, 831
Vázsonyi Vilmos 133, 139, 140, 146, 149, 217, 424, 430, 800
Végh Anna 205
Végh Dezső 489, 848
Vejszbrod, Jefim 709
Verai János 16, 18, 785
Verbó csendőrszázados 853
Verkics Simon 119
Verseghy Ferenc 829
Verszk Vilmos 886
Vichy Nándor 803
Vida János 121
Vigyázó Sándor 180
III. Viktor Emanuel 403, 837
Vildburg, lásd *Wildburg*
II. Vilmos 149, 380, 431, 464, 474, 492, 530, 836, 838
Vince Sándor 530, 857
Vio Antal 107
Vio Ferenc 107
Virág Benedek 829
Vitáli Gábor 344
Vitális Imre 87
Vodicska Imre 166
Vorosilov, Kliment Jefremovics 777
Vrangel, Pjotr Nyikolajevics 874
Vrban Marco 118
Vucskics Gyula 307
Vuicovich Ferenc 120
Vukcsevich Mihály 120
Vyx, Fernand 661

Wabits Lujza 186, 814
Wagast József 529, 857
Wagner Richard 81, 108
Wahrmann Móric 187
Wajdits Béla 621, 869
Waldeck-Rousseau, Pierre 876
Walter Gyula 307
Weisz Ödön 232, 233
Weiszbrod, lásd *Vejszbrod*
Wekerle Sándor 422, 430, 431, 484, 487, 574, 800, 812, 827, 839
Weltner Jakab 485, 621, 650, 655, 845
Wennes Jenő 223, 224, 310
Werner Adolf 158
Wienermann Jenő 664, 665, 880
Wildburg Aladár 41, 788
Wildburg Aladárné 41, 42, 788
Wildburg Szilvia 41, 788
Wilson, Thomas Woodrow 614, 859
Winter Sándor 639, 675, 872, 882
Wolfner József 184, 813, 814
Wrangel, lásd *Vrangel*

Ypsilanti hercegnő 153

Zadarich Mátyás 120
Zadravetz István 822
Zabrányi Pál 119
Zalka Máté 738, 783, 891
Zamarin János 118
Zboray Miklós 141, 802
Zempléni, ellenforardalmár 634
Zerkovitz Béla 63, 791
Zetkin, Clara 847
Zeusz 842
Zichy János 175, 227, 250, 812, 820
Zichy Nándor 227, 231, 810, 820, 821
Zichy Ödön 180, 227
Zilahy Antal 59

Zilahy Kálmán 860
Zinovjev, Grigorij Jevszejevics 622, 771, 870
Zischa, Anton E. 896
Zita királyné 453, 842
Zola, Émile 64, 879
Zorco János 120
Zundl Péter 153
Zsigmond főhadnagy 386
Zsitvay törvényszéki elnök 639

TARTALOM

Előszó 5

I. 1908. DECEMBER 25–1912. OKTÓBER 12.

Karácsonyi mese 13
Nyíregyháza koszorúzatlan költője 16
Meghalt egy ifjúmunkás 19
Az utolsó kenet 22
Szerelmet vall Mangra Tiszának 25
Zsósz ku Mangra! 26
Kezdi már Tisza! 27
Nagyvárad 28
A földnélküli falu temetője 31
Ezer tüdővészes Bihar megyéből 33
Akit Tisza protezsált 35
Nem kell a választójog Biharnak 36
Vasárnapi levél I. 38
A bárónő örökösei 41
Razzia a Fekete Sas kávéházban 43
A szoba titka 45
Tűzveszélyes a kabaré 47
A kis kadét 51
A pausálé 53
Üzenet 56
Tűzveszélyes-e a kabaré? 58
A rendőrség szerecsenmosdatása 60
Vasárnapi levél II. 63
Vasárnapi levél III. 66
Vasárnapi levél IV. 69

Vasárnapi levél V. 72
Pálmay Ilka vacsorája 75
Vasárnapi levél VI. 78
Parsival 81
Vasárnapi levél VII. 84
Vasárnapi levél VIII. 87
Vasárnapi levél IX. 90
Vasárnapi levél X. 94
Vasárnapi levél XI. 97
Még félmilliót! 100
Mulatnak a fiumei urak 102
A fiumei botránypör I. 104
A fiumei botránypör II. 107
A fiumei botránypör III. 110
A fiumei botránypör IV. 112
A fiumei halálgyár 114
Mi történt a fiumei kórházban? 122
A fiumei táblabíró 124
A fiumei táblabíró becsülete 126
„Augiász istállója" 127

II. 1912. OKTÓBER 20–1914. ÁPRILIS 26.

Egy kis közjegyzőség 131
Városatyák kerestetnek! 133
„A magyar telepítő politika" – Biharban 136
Erdőben vagyunk?! 139
Csernoch birodalma I. 142
Győztesek és halottak 146
Csernoch birodalma II. 150
Csernoch birodalma III. 156
Csernoch birodalma IV. 160
Biharország püspökei V. 168
Biharország püspökei VI. 176
A veszprémi egyházmegye VII. 179

Gróf Szapáry Pál 184
Kultúrnyomorúság az egri egyházmegyében VIII. 187
Erdély püspöke IX. 193
A legfiatalabb püspökség X. 199
Az egyházi vagyon adója 203
Mennyi az egyház vagyona? 210
A vér városa 212
Az új honfoglalás I. 214
Az új honfoglalás II. 217
Osztrák ágyúgyár magyar földön, magyar pénzen 221
Személyes kérdésben 225
A klerikális Budapest I. 227
Amerikai milliomos leány a budapesti rendőrség karmai közt 232
A klerikális Budapest II. 235
Embervásár 238
A klerikális Budapest III. 241
A klerikális Budapest IV. 244
A klerikális Budapest V. 248
Amerika 253
A klerikális Budapest VI. 256
A klerikális Budapest VII. 261
Úri naplopók 265
A bihari naplopó-gárda 267
A szalontai kiskirály találkozása Zsiga bácsival 270
Kamarai reformok 274
A pusztuló dzsentri 277
Az egyházi birtokok megváltása 280
Sajtópör után fegyelmi 283
Justh Gyula vagyona 286
A takarékos világ 288
Az egyház pénzügyi politikája 291
A magyar városok hitelszükséglete I. 295
A magyar városok hitelszükséglete II. 299
Az új Nemzeti 302
A papok közgazdasági tevékenysége 304

Magyar ágyúgyár – magyar panama 310
Mária országa papi kezekben I. 312
Mária országa papi kezekben II. 316
Nyilatkozat a budapesti esküdtbíróság előtt 1914. március 30-án 319
Újabb fejezet a klerikalizmus mérlegéből I. 320
Újabb fejezet a klerikalizmus mérlegéből II. 327

III. 1915. ÁPRILIS 8–1916. JANUÁR 9.

A Dnyeszter mellett minden csöndes . . . 337
Lövészárok és Vidéke (I.) 341
Lövészárok és Vidéke (II.) 349
Lövészárok és Vidéke (III.) 358
Lövészárok és Vidéke (IV.) 366
Dauria (I.) 374
Dauria (II.) 393
Dauria (III.) 406

IV. 1918. ÁPRILIS 24–1918. DECEMBER

Készül a belső front . . . 421
Május előtt 426
Érik a vetés 430
Vagy-vagy! 432
Halál az árulókra! 437
Milyen mély a papok zsebe? 440
Emlékezzetek! 449
Szegény király! 453
Tanuljatok az ellenforradalomból 456
A mi háborúnk 459
Riadó 461
Világ királyai, egyesüljetek! 464
A jó barátok 467

A szökött katona 470
Kétféle hang 474
Ave Caesar! 477
Reszkessetek! 480
A „jó fiúk" 483
Bátrak helye a börtön 486
A bolsevizmus előharcosai 488
Hóhérlégiók 490
Szól a lélekharang 494
Kitelepített burzsoázia 498
Üzzétek el őket! 500
Mi történt Magyarországon? 504

V. 1919. JANUÁR 25–1919. JÚLIUS 28.

Új hadsereg 515
Liebknecht 518
Proletárok, fegyverkezzetek! 520
Végre beismerik . . . 522
Üssétek agyon . . . 524
Újjáéled – a haza 526
Tilos üldözni az ellenforradalmat! 528
A testőrök 530
Hát már Ön is, 533
Az ellenforradalom kormánybiztosai 535
Levél az államügyészhez 537
Szentes 540
Román imperializmus – magyar imperializmus 542
Felhívás az orosz Vörös Hadsereg hazatért proletárharcosaihoz! 544
Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 27-i ülésén 546
Győzünk vagy elpusztulunk! 547
A nemzetközi zászlóalj orosz katonáihoz 549

Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács
1919. április 2-i ülésén 550
Beszéd 1919. április 3-án a Hadügyi Népbiztosság
épülete elé vonult katonai alakulatokhoz
és munkástömegekhez 552
Nyilatkozat a Pesti Hírlap 1919. április 4-i számában 553
Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács
1919. április 6-i ülésén 554
A lakásügyi népbiztosok parancsai
1. parancs 555
2. parancs 555
3. parancs 557
Budapest hajléktalan proletárjai! 558
Kiáltvány a lakásügy rendezéséről 560
A lakásügyi népbiztosok parancsai és közleményei
4. parancs 563
A lakásbizottság értekezlete 563
Az összes budapesti lisztbizottságokhoz 564
5. parancs 564
Lakáskérdés 566
A lakásügyi népbiztosok parancsai és közleményei
A lakásügyi népbiztosok közleménye 568
6. parancs 568
7. parancs 569
8. parancs 569
Lakáskeresők 571
A lakásügyi népbiztosok parancsai
A lakásügy új rendje 574
9. parancs 574
10. parancs 575
11. parancs 575
Rendelet valamennyi munkás- és katonatanács
lakásbizottságához 576
12. parancs 576
13. parancs 577
14. parancs 578

Segítés a rokkantakon, özvegyeken és árvákon 580
Felszólalás a budapesti IV. kerületi munkás- és katonatanács 1919. április 19-i ülésén 582
Beszéd az 1919. április 20-i győri népgyűlésen 583
Beszéd a győri munkástanács 1919. április 20-i ülésén 587
Proletár rokkantak! 588
A Frontmögötti Bizottságok elnökének 1. sz. parancsa 589
Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. április 25-i ülésén 590
A Frontmögötti Bizottságok elnökének 1919. április 28-i ceglédi parancsa 592
Beszéd Cegléden 1919. április 28-án 594
Utasítás a május elsejei ünnepélyt rendező bizottságnak 596
Felszólalás a Forradalmi Kormányzótanács 1919. május 17-i ülésén 598
Felhívás a magyar internacionalistákhoz 599
Nyilatkozat a Pravdának 602
Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. május 31-i ülésén 607
Nyilatkozat az orosz Vörös Hadsereg helyzetéről 612
A Frontmögötti Bizottságok elnökének 1919. június 6-i szombathelyi parancsa 616
A Frontmögötti Bizottságok elnökének 1919. június 8-i kapuvári parancsa 618
Felszólalás a pártkongresszuson 620
Nyilatkozat a Népszava 1919. június 17-i számában 623
Felszólalás a Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 18-i ülésén 624
Beszéd a Tanácsok Országos Gyűlésének 1919. június 19-i ülésén 626
Beszéd a Szövetséges Központi Intéző Bizottság 1919. június 30-i ülésén 631
Nyilatkozat a Népszava 1919. július 9-i számában 636
Felszólalások a budapesti IV. kerületi munkás- és katonatanács 1919. július 14-i ülésén 637

Felszólalás a Szövetséges Központi Intéző Bizottság 1919. július 16-i ülésén 640
Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának 1919. július 22-i ülésén 643
Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának 1919. július 23-i ülésén 644
Szibéria felszabadítása előtt 645
Felszólalás a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács 80-as Intéző Bizottságának 1919. július 28-i ülésén 649

VI. Függelék

Aranyossi Pál: Számuelly Tibor, az újságíró 653
Fodor Oszkár: Visszaemlékezéseim Szamuely Tiborra 656
Gisztl Pál: Emlékezés Szamuely Tibor elvtársra 662
Garasin Rudolf: Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra I. 669
A Vörös Újság cikke a Szamuely-testvérek elleni merényletről 674
Deschelák Rudolf: Visszaemlékezések 677
Havas András: Visszaemlékezések I. 678
Becsey János: Levél Szamuely Tiborné Szilágyi Jolánnak 682
A Forradalmi Kormányzótanács rendelete a Vörös Hadsereg megszervezéséről, 1919. március 25. 687
Gondoskodás a rokkantakról, hadiözvegyekről és hadiárvákról 690
Gábor Antal: Beszéd a Magyar Tudományos Akadémián a Magyar Tanácsköztársaság negyvenéves évfordulója alkalmából, 1959 694
Berényi László: Szamuely Tibor és csapata 698

Gerley Géza: Életrajz 705
Andrzej Doskocz: Visszaemlékezéseim 708
Gábor Antal: Levél Szamuely Tiborné Szilágyi Jolánnak 715
Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: Május 20. 718
Az Aviatika cikke Szamuely Tibor repülőútjáról 723
Dobos Istvánné: Emlékeim néhai férjem, Dobos István életéből 727
Leonyid Rjabimin: Szamuely Tibor – a forradalom lelkiismerete 728
Garasin Rudolf: Visszaemlékezés Szamuely Tibor elvtársra II. 733
Erős Miklós: Visszaemlékezések 736
Zalka Máté: A kárpáti sas 738
Üdvözlet vörös Magyarországnak 741
A Vörös Újság híradása a filmekről, amelyeket Szamuely hozott 742
A Vörös Újság 1919. június 24-i vezércikke 743
Kovács Gyula: Emlékeim Szamuely Tiborról 746
Berényi László: A proletárdiktatúra harcai 749
A Vörös Újság beszámolója a pestmegyei ellenforradalom leveréséről 756
Havas András: Visszaemlékezések II. 760
Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: Az autó elindult . . . 761
Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: A „Lenin-fiúk" 764
Kerekes Árpád: Vallomás 768
A Kommunista Internacionálé a Magyar Tanácsköztársaság megdöntéséről 770
A Győri Hírlap 1919. augusztus 15-i híradása 772
Egon Erwin Kisch: Szamuely Tibor átmegy a határon 773
A függelék szerzői 775
Jegyzetek 785
Névmutató 897

Megjelent a Magvető Könyvkiadó fennállásának 20. esztendejében

Felelős kiadó a Magvető Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Csala Károly · Műszaki vezető Sebestyén Lajos · A kötetet Romhányi Katalin tervezte · Kiadványszám 1862 · Megjelent 57,75 (A5) ív + 48 lap melléklet terjedelemben, 1975-ben, Garamond betűtípusból · MA 2554
74-1946 – Szegedi Nyomda

ISBN 963 270 104 6

Szamuely Tibor gyerekkori képe

Szamuely Tibor diákkori képe

A Szamuely család. Balról jobbra: György; az apa: Szamueli Lajos; Margit; István; Tibor; az anya: Farkas Cecília; Zoltán; László

Otthona györi diákévei alatt

Szamuely Tibor 1913-ban (rendőrtudósítói igazolványképe)

A Nagyváradi Napló szerkesztősége 1911-ben. Balról jobbra: Faragó Rezső, Hegedűs Nándor, Emőd Tamás, Szamuely Tibor, Fehér Dezső, Juhász Gyula, Tausz István

1912-ben a velencei Szent Márk téren. Balról jobbra: Szamuely Tibor, Sipos, az Alkotmány munkatársa feleségével, egy ismeretlen és Lajta Andor újságíró

Tihanyi Lajos festménye Szamuely Tiborról. 1913, Budapest

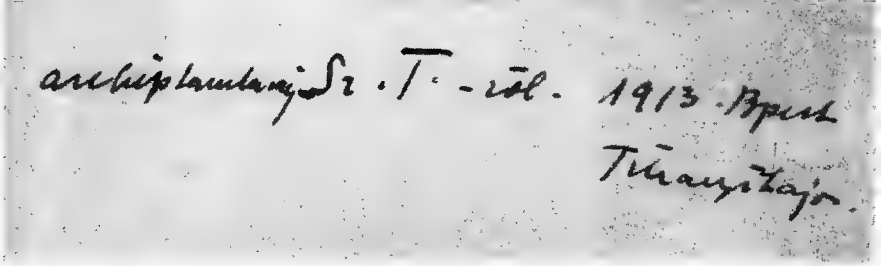

Tihanyi kézírása a Párizsba került festmény egyik fényképmásolatának hátlapján

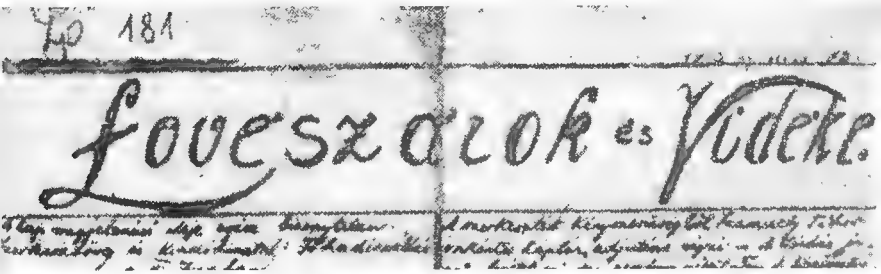

Szamuely Tibor kézzel írott frontlapjának fejléce, 1915. április 15.

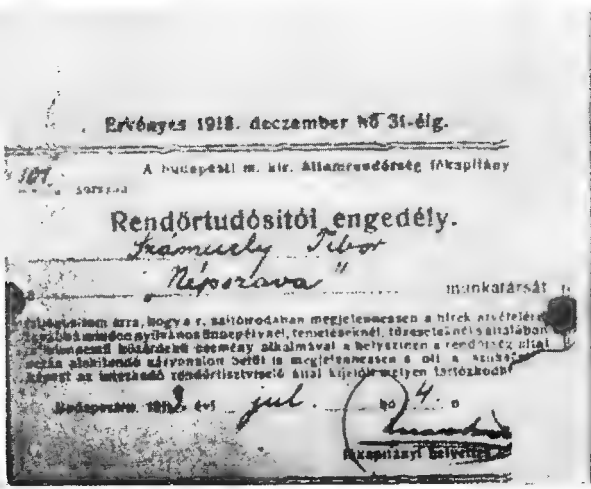

Szamuelynek mint a Népszava munkatársának rendőri riporteri igazolványa 1913-ból

Szocialista magyar hadifoglyok csoportja a távol-keleti szkotovói táborban, 1916. Köztük: Jancsik Ferenc (1), Vántus Károly (2), Gisztl Pál (3), Maros Károly (4)

A moszkvai Dresden Szálló épülete, ahol az OK(b P magyar csoportja és a Szociális Forradalom szerkesztősége működött

Szamuely Tibor a világháborúban

Szamuely Tibor 1919 februárjában, az illegalitásban

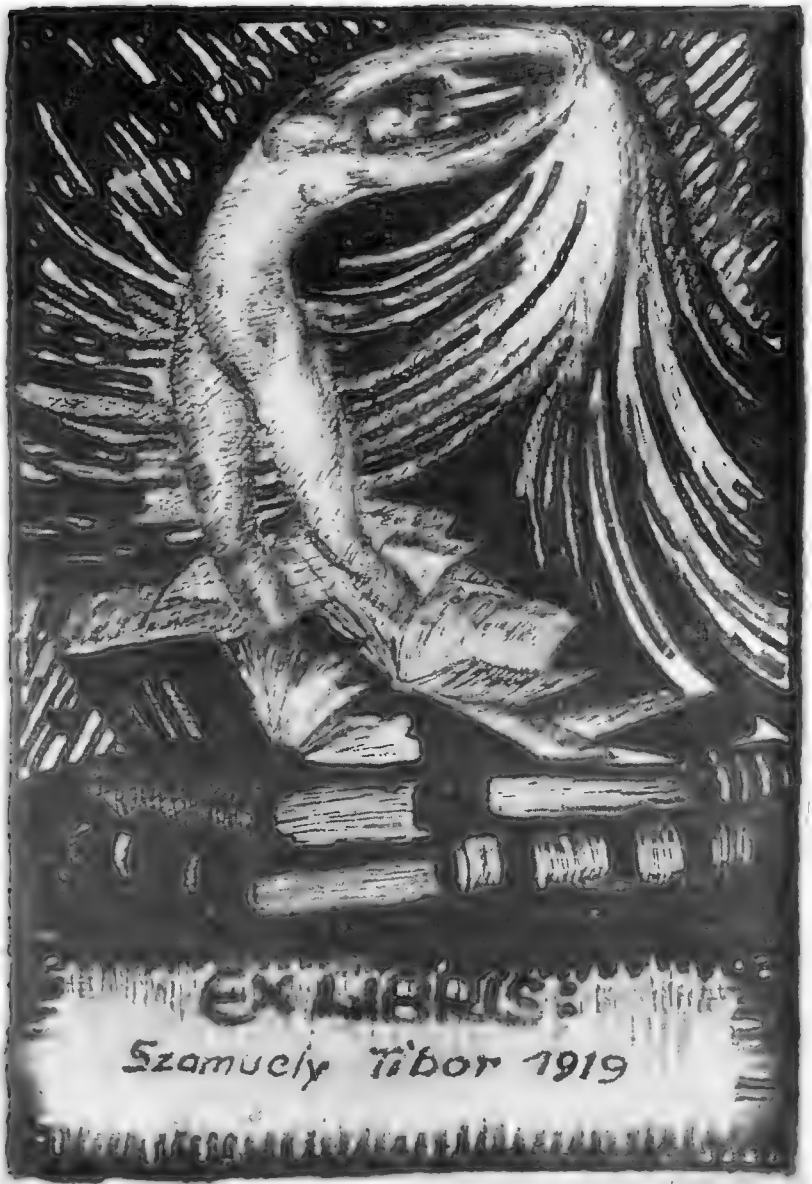

Szilágyi Jolán rajza: Ex libris Szamuely Tibor. 1919

Szamuely Tibor beszédet mond a Hősök terén

Szamuely Tibor vöröskatonák között, a munkásezredek 1919. április 18-i felvonulásán. Tóle balra, kicsit hátrébb Vágó Béla

Szamuely Tibor beszédet mond. A kormánynál sofőrje, Dékány István

Szilágyi Jolán egyik 1919-ből való plakátja, amelynek kinyomtatására már nem került sor

Toborzógyűlésen a Hősök terén

Szamuely 1919-ben a rokkant-ügy megoldását bejelentő gyűlésen

Szamuely Tibor népbiztos, dolgozószobájában

Szamuely Tibor, Szántó Béla, Böhm Vilmos

Szamuely Tibor arcképe repülőútja idején

Szamuely és Podvojszkij, Kijev, 1919 májusában

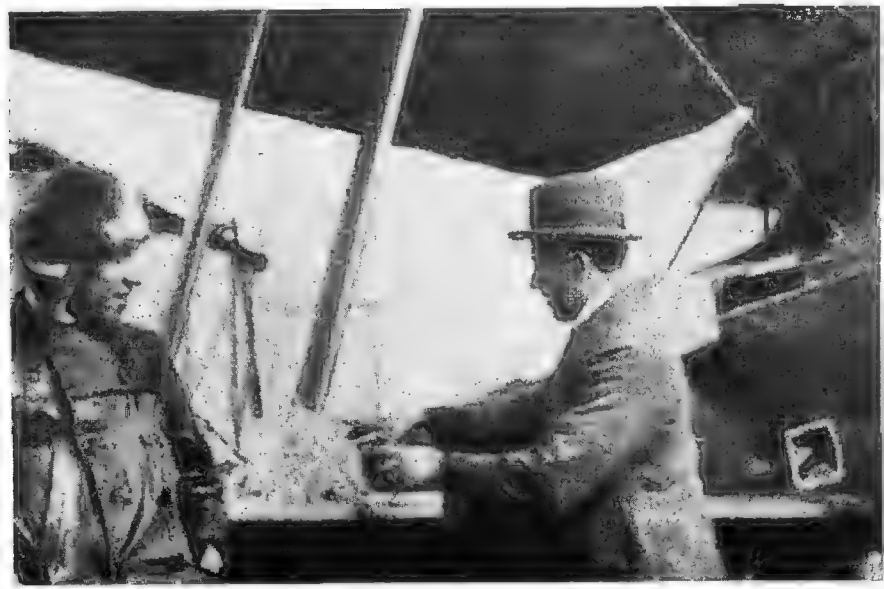

Szamuely Tibor Dobos István pilótával az útra készülődik

Szamuely Tibornak a szovjet sajtóban megjelent arcképe, 1919 májusa

Fénykép Szamuely Tiborról az 1919-es szovjet sajtóban

Szamuely Tibor 1919. május 25-én Moszkvában beszámol
a magyar Vörös Hadsereg harcairól. Lenintől balra Erős Miklós csekista

Lenin beszél a Vörös téren, mögötte jobbra Szamuely, balra Erős Miklós

Lenin és Szamuely a Vörös téren a katonai díszszemle alatt

Útban Budapest felé, Kijev, 1919 májusa

A Vörös téren 1919. május 25-én.
Balról jobbra: Bugyonnij, Szamuely, Lenin, Uljanova, Krupszkaja

A Vörös téren. Balról jobbra: Szamuely Tibor, Erős Miklós, Lenin

A III. Internacionálé vezetőiről és küldötteiről készült felvétel; Szamuely hozta magával repülőútjáról

Lenin és Szamuely a Vörös téren 1919. május 25-én

Szamuely Tibor Kun Béla társaságában távozik a Tanácsok Országos Gyűléséről

A Parlament előtt. Elöl Kun Béla, mögötte balra Szamuely Tibor

Szamuely Tibor, 1919

Moziplakát 1919 júniusából

Harc a monitorok ellen. 1919. június 24.

Az ellenforradalmi lázadás áldozatainak temetésén:
Szamuely és Korvin a Lenin-fiúk között

Szamuely Tibor Nyisztor György társaságában távozik a Parlamentből

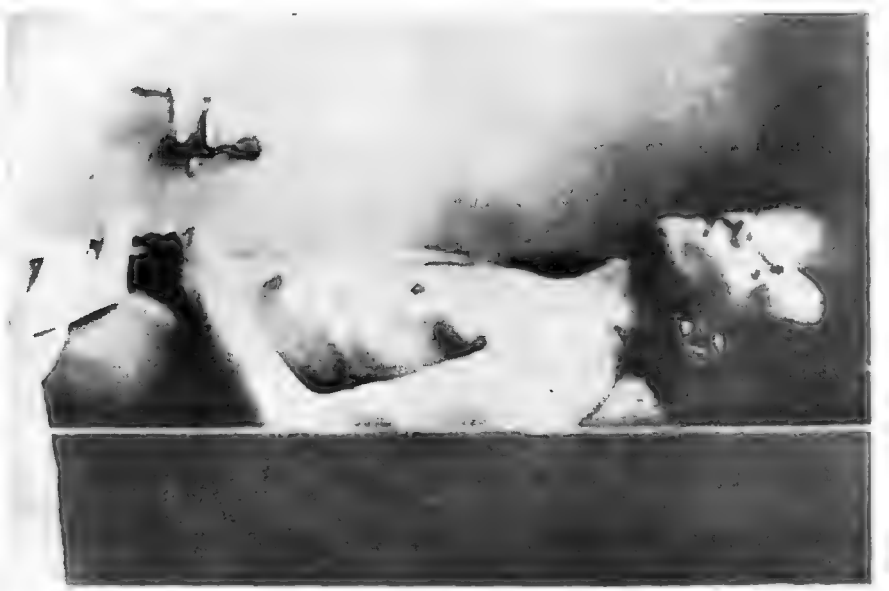

A halott Szamuely Tibor

A Tanácsköztársaság vezetőinek csoportja az ellenforradalmi lázadás áldozatainak temetésén. Köztük: Korvin Ottó, Szántó Béla, Varga Jenő, Szamuely Tibor, Kun Béla, Hamburger Jenő

Tibor Szamuely går över gränsen

Ett minne från Råds-Ungerns fall.

Tåget med folkrepresentanterna ilar från Budapest till Wien. Fri lejd, fritt uppehåll har tillförsäkrats dem av Tysk-Österrike och av Ententen, som ännu fruktar det ungerska proletariatets motstånd, dess solidaritet med ledarna och dess hämnd, — om rådsmedlemmarna dödades.

Vid Raab, en stad nära gränsen, haller tåget mitt på linjen. En ung man stiger ur en av vagnarna. Från kupefönstren ser kamraterna efter honom, då han långsamt går bort över de folktomme fälten. En ensam, värnlos man, — men hela världen nämner hans namn. Bourgeoisin, reaktionen, mörkmännen bävade ännu i går för honom, förtalade honom och hatade honom . . .

Tiberius Szamuely går ensam och långsamt ut ur sitt land. Han ville befria Ungerns arbetarklass, liksom han sett Ryslands arbetare frigöra sig. Han har offrat allt. — sin frid och ro, sitt namn och sin popularitet bland dem, för vilka han ständigt kämpat och arbetat, han har offrat till och med sin innerligt älskade moder och sin hustru, med vilken han nyss förut vigts samman .. Allt har han offrat för att lösa proletariatets bojor. Han såg dem lösas, men måste åter se, hur Ungerns kapitalister, ännu i går krigshetsare, i endräkt och samförstånd med "fiendelandets" kapitalister beregrade proletariatet. Bojorna bands åter samman. Ungerns arbetarklass är icke längre fri.

Ensam går han över pustan. Han ser sig icke en enda gång om i riktning mot järnvägståget, som skall föra hans kamrater till Österrike. Där finns ingen lycka för Tibor Szamuely. Skulle han bli gisslan? Nej, och åter nej!

Antingen vill han fortsätta med revolutionär verksamhet, vara en kämpe, en hetsad och jagad samhällsfiende, men leva för sina idéer, — eller också vill han dö. Något tredje gives icke.

Sin egen död fruktar han icke alls. Hur har icke han, Ungerns älskvärdaste och mest förekommande och hjälpsamma journalist stretat emot och bitit samman tänderna, när han måste utföra sitt värv, det svåraste som finnes, bödelssysslan. Men han måste döda, ty de anklagade var proletärmördare, de var kontrarevolutionens betalda skurkar, de var depreverade individer, som för pengar förrädde sina klassbröder och förova de mord tusenfalt. Och Szamuely fick icke vara sentimental, icke låta beveka sig till medlidande med banditerna. Han måste vara hård och grym, som en bödel skall vara för att man skall frukta honom. Han visste, att hans sysslo var det skräckspöke, som höll kontrarevolutionärerna i schack. Han visste, att hans namn var det damoklessvärd, som hängde över konspiratörernas huvuden. Man gav honom tillfälle att yttra sig offentligt och inför hela utlandet dementera lögnerna om Rådsungern och de fasor som där skulle utspelas. Han fick säga att han icke var någon blodhund och allt annat än en sadist. Men han gjorde det icke. Om det änskönt var hans innerligaste önskan att vara älskad av alla, så ville han icke yttra sig nu. "Må folk hata mig", sade han, "må de gärna hata mig, bara de också fruktar mig!" Fruktar honom måste de för sakens skull.

Tiberius Szamely, självuppoffringens personifikation, går ensam över pustan, bort mot gränsen. Kanske kan han där borta ännu verka för sina idéer, vilka han för med sig från hemlandet, som han propagerat där, som han omsatt i handling och för vilka han uppoffrat sig. Kanske kan han . . .

Han har för sin propaganda endast en hundradel av de pengar som förut på en enda dag gick genom hans händer, han äger endast en hundradedel av den kraft, med vilken han fordom höll fienden i schack. Räcker det till en fornyad kamp?

Utan att märka det har Szamuely redan överskridit gränsen. Hans liv är så gott som räddat. Vad bryr han sig om livet? Huvudsaken är att vara glad och fri, för att vara revolutionär. Och denna frihet har han ännu icke uppnått.

Nej, han har ännu icke uppnått den. — han blir igenkänd och fasttagen. I de österrikiska gendarmernas vaktkurer är hans liv visserligen utom all fara. Men för den stora saken är det förlorat. Han drar upp sin näsduk, som för att torka svetten ur pannan. I näsduken har han gömt en revolver. Han siktar och avtrycker den lugnt och säkert mot sig själv.

Tibor Szamuely är död.

I Wiener-Neustadt vagras han, denne revolutionens oförsonlige förkämpe, att få bliva begraven . . .

Egon Erwin Kisch

Egon Erwis Kisch cikke Szamuely haláláról a Stormglockan című stockholmi lapban

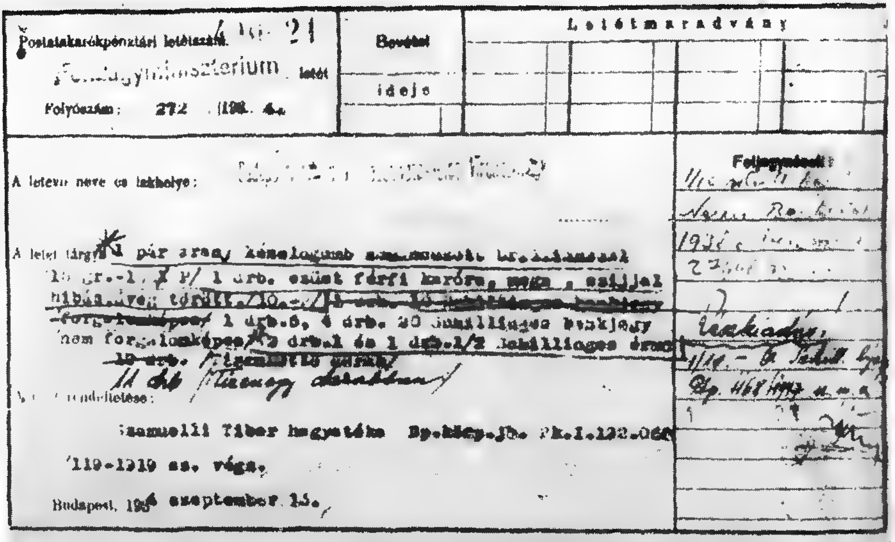

Postatakarékpénztári letétiszám: 4 ... 21

...minisztérium letét

Folyószám: 272 /193. ..

Bevétel ideje

Letétmaradvány

A letevő neve és lakhelye: [illegible]

A letét tárgya: 1 pár arany kámeagomb ... brilliánsokkal 15 gr.-1. / P/ 1 drb. ezüst férfi karóra, magán csillal hibás, üveg törött, /10.-/ ... 1 drb.5, 4 drb. 20 kohilliliges bankjegy nem forgalomképes/ 2 drbal és 1 drb.1/2 kohilliliges érem/ 10 drb. / kezemelt... 11 drb /Összesen darabban/

... rendelkezése:

Szamuelli Tibor hagyatéka Bp.Közp.Jb. Pk.I.132.060/119-1919 sz. végz.

Budapest, 1936 szeptember 15.

Feljegyzések: [illegible] 1936 ... Kiadva ... Bp. 461/1937 ...

Irat Szamuely Tibor személyi tárgyairól

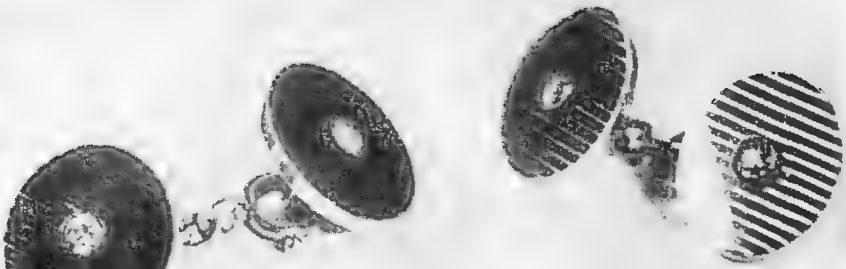

Szamuely Tibor kézelőgombja, Lenin ajándéka

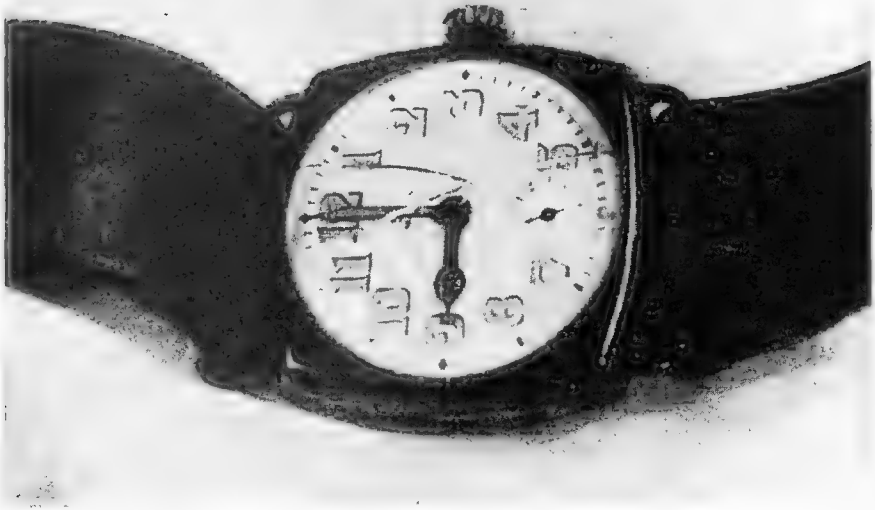

Szamuely Tibor órája, Lenin ajándéka

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán 1919-ben

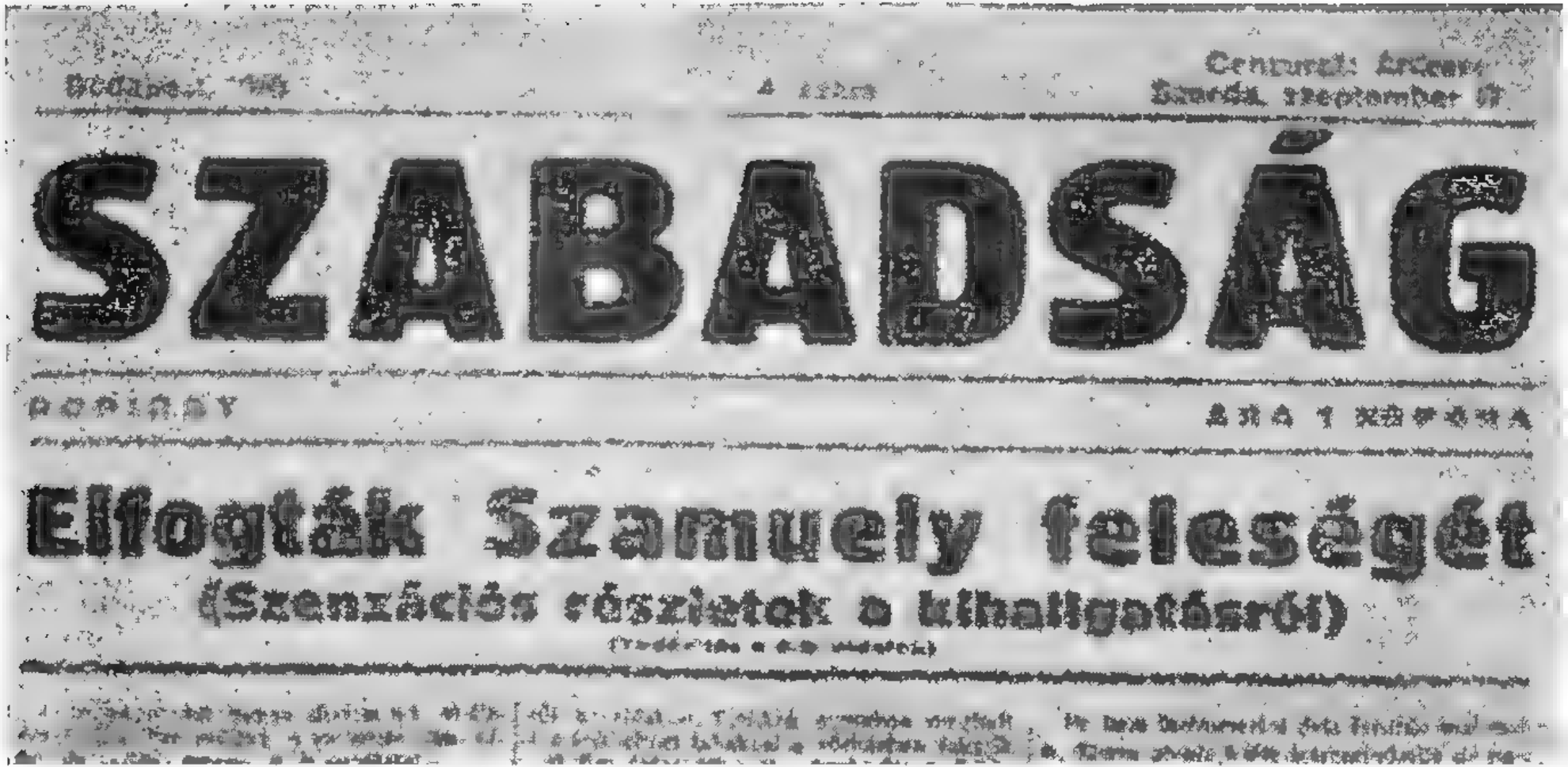

SZABADSÁG

Elfogták Szamuely feleségét

(Szenzációs részletek a kihallgatásáról)

Szamuely

Lázár Oszkár nyomozó börtönben készült rajza Szamuely Tibornéról

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán 1919-ben

Schönfeld József Lenin-fiú a börtönben, 1919. szeptember

Schön Gábor börtönőrei között

Kerekes Árpád kivégzése, 1919. december 29.

Szilágyi Jolán szénrajza: Margit körút, 1920

"Inprekorr", BERLIN.

Die deutsche proletarische Studentenschaft zu Chortitza /Sowjetukraine/ hat am 1/VIII. beschlossen zu dem 11;jahrigen Gedenktage des Sturzes der ungarischen Raterepublik folgendes Telegramm abzuschicken=:

„Ungarische Gesandtschaft, Wien

Die ungarische Ratemacht ist elf Jahre todt.
Nieder mit den imperiplistischen Kriegstreiber!

Es lebe die zweite ungarische Raterepublik!
Chortitzer deutsche proletarische Studentenschaft"

Sachan Präsidium

Ukrajnában tartózkodó német diákok távirata 1930-ban a bécsi magyar követséghez. Megjelent a Kominternben berlini lapjában, 1930 augusztusában

Kónya Sándor 1920-ban készített rajza: Szamuely Tibor